

f-3

=VIII. C. X. =Jo.-

SCRIPTORUM
VETERUM
NOVA COLLECTIO.

SCRIPTORUM VETERUM
NOVA COLLECTIO
E VATICANIS CODICIBUS EDITA

AB A. M.

TOMUS X.

ROMAE
TYPIS COLLEGII URBANI
M. DCCC. XXXVIII

EDITORIS PRAEFATIO

I. Praeliti celsis dignitatibus homines, qui ad regendam Dei ecclesiam curas suas transtulerunt, nihil fere suo muneri utilius vel magis necessarium facere possunt, quam diversorum populorum, unde grex christianus componitur, sacros ritus, leges, consuetudines, religiosas denique politiam cognoscere. Itaque ut is, qui administrandae in humanis negotiis reip. operam dat, Platonem, Aristotelem, Xenophontem, Polybium, Plutarchum, iuris libros basilicos; et ex latinis Ciceronem, Caesarem, Sallustium, Livium, Tacitum, Iustiniani pandectas, et hodiernos demum politicos, leget ac meditabitur; ita ecclesiasticus rector, praeter sanctos Patres dogmatis disciplinaeque christianae doctores, iuris canonici regulas in episcopalibus synodis conditas, atque eius scientiae praecipuos tractatores, diurna nocturnaque manu versabit; quorum quidem librorum latini graecive commemoratione non indigent, qui quotidiano usu teruntur: quamquam in graecis e multis qui latent, unum saltem adhuc velim librum canonicum exsuscitari, id est Photii patriarchae Syntagma canonum, quod ego in codicibus mss. superesse scio; elaboratum opus, duabus partibus constans, nempe et decretorum synodorum, et imperialium legum collectione; ex quo non modicae molis corpore Nomocanonem deinde suum Photius composuit, quem solum in impressis libris habemus, et est Syntagmatis quoddam brevium. Ecclesiae copticae alexandrinae librum canonicum nondum luce donatum legimus; sed extat ms. idiomatico arabico ad usum eius ecclesiae conditus a Macario presbytero Nomocanon ingens in tomos duos distributus, qui sunt duo codices arabici vatt. 149. 150, a me in tomo quarto Scriptorum veterum enumerati. Prior autem ex his est ipse codex famigeratus, ex quo olim Baptista Aelianus S. I. in urbe Chaira canones arabicos 84. descripsit, qui ab orientalibus dicuntur nicæni, ignoti quidem veteribus Graecis atque Latinis, sed in Conciliorum demum collectionem admissi, de quibus criticorum sacrorum iudicia extant; nam si minus incerti vel recentiores sunt, ii certe aliqua interpolatione non carent (1). Hunc, inquam, codicem Iosephus Sim. Assemanus ex in urbe a patriarcha Coptorum Iohanne emit, atque in bibliothecam vaticanam, Clemente XI. pontifice, feliciter intulit, quem si quis apud nos eruditus, talem tantumque canonici iuris acervum, usui publico addicet, praeclare enimvero de ecclesia Dei merebitur. Supersunt tres

(1) Vid. Assen. B. O. T. I. p. 195, nec non Cousin. niçem. pref. ad. canones arab.

in Oriente christianae gentes, ritu liturgico et constitutione ecclesiastica differentes, Syri videlicet, Chaldaei, Armenii, quorum sunt plurimi canones, neque tamen hactenus ad occidentalium notitiam quantum opus est translati. Cum horum populorum pastoribus (eos intelligo qui fidem orthodoxam retinent) frequentem romana Sedes tractatum habet, sive dum ipsorum quaesitis respondendum est, sive dum abusibus occurrendum, sive cum conciliandae lites, sive cum haeticorum conversio curanda, sive denique in variis christianae vitae casibus ac necessitatibus. Quae omnia quum ipsorum moribus institutisque ac regulis, quantum fas aequitasque patitur, accommodanda sint, peropportune fieri putavi, si praecipuos ipsorum canones ex auctoribus vel collectionibus apud eosdem maxime famigeratis, considerationi studioque nostro exhiberem, ne forte aliquando

Aut Ararim Parthus bibat, aut Germanus Araxem,

Aut syrus in Tiberim totus decurrat Orontes.

Nempe ut Romani veteres suum cuique populo municipale ius conservabant, ita sapientissimis ecclesiae romanae patribus semper hoc fuit placitum, ut singulae gentium ecclesiae ritu suo statutisque maiorum viverent; eaque tantummodo vetita atque emendata idemtidem sunt, quae vel fraus, vel haeresis, vel supina inscitia, vel quodlibet infirmitatis humanae vitium contra fidei catholicae puritatem sanctitatemque morum invexerant. Nunc ergo de Chaldaeorum, Syrorum, Armeniorumque Collectionibus, quas damus, canonum singillatim dicendum est.

*Ebediesu Sobae, id est Nisibis, metropolitae
collectio canonum synodiorum.*

II. Ebediesu sobensis quod diximus opus, Aloisius Assemanus, Iosephi Simonii Assemani ex fratre nepos, et alterius Assemani Stephani Evodii consobrinus, transtulit e syro-chaldaico idiomate in latinum, humili sane stilo, vocabulis haud semper Latio cognitis, quodque incommodius est, phrasi quandoque obscura, sensuque ambiguo; ita ut classicus elegansque Ebediesu syrius invenuste oppido repraesentetur, etiamsi ego permultis locis seu vocalulis medicam, ut potui, manum adhibuerim: id quod de interpretatione quoque Nomocanonis Abulpharagii ab eodem A. Assemano curata repetendum postea erit. Dicit aliquis; cur ergo idem Assemanus in impressis libris, puta in chaldaeorum patriarcharum catalogo, latinitate plerumque sana politaque utitur? Ego id accidisse arbitror, quia ut alibi dixi (T. IV. praef. p. X.) solebant Assemani, antequam sua scripta typis committerent, peritioribus latinis minimis perpolicenda committere; id quod nondum Aloisius neque in Ebediesu neque in Abulpharagio, utpote adhuc

in scrinio apud se positus, faciendum curaverat. Ego vero quid agerem, qui neque syriaca ad manus exemplaria, neque Assemanum interpretem apud me habebam? Etsi enim textum Ebediesu syriaticum post latinum subtexui, id sero contigit, invento scilicet illo urbani collegii codice, quem Assemanus (ut infra dicitur) frustra quaesierat, deperditumque putabat. Neque idcirco despondi animum, neque codicis latini, qui in meam potestatem venerat, opportunitatem mihi elabi passus sum: nam secus, in infinitum fortasse tempus editio differri poterat: ecce enim centum fere abhinc annis A. Assemanus interpretem egit; eius vero scriptus liber tamdiu haecenus iacuit, diutius fortasse in tenebris sine sedulitate nostra quieturus. Accidit itaque ut latinam Assemani interpretationem dederim codicum vaticanorum, quos currente editione non vidi; qua demum profligata, syriacum collegii urbani exemplar nactus sum, quod commoditate illectus imprimendum curavi. His de fato editionis summam dictis, praefationem ms. A. Assemani ad tomum I. haud sane integram, sed quatenus ad rem nostram pertinet, carptim dabo. Secundi vero tomi praefationem totam omittam, quia nihil fere habet, quod non latius sit dictum tum ab ipso Aloisio in praefatione ad catalogum patriarcharum chaldaeorum, tum a Iosepho Simonio in magno suo de Nestorianis volumine.

Ex praefatione ms. ad tomum I.

III. Plura ad haec usque tempora collectioes canonum a Chaldaeis ac Nestorianis factae nascuntur, de quibus vido Assemanum seniorem tom. III. B. O., et nostrum Commecetarium de patriarchis et catholicis Chaldaeorum ac Nestorianorum. At, me iudice, Collectio omnium melior et ordinatior est illa quam saecula XIV. incunte fuit clarissimus inter Syros Nestorianus metropolitae Ebediesus sobensis: cuius Collectio a Nestorianis io plenaria ipsorum synodo coacta a Timotheo II. eius gentis catholico (i. e. universali) patriarcha anno Christi 1318. fuit comprobata, atque in publicum fori ecclesiastici usum praescripta. Igitur hic Ebediesus sobensis (ut missa faciam plurima alia eiusdem volumina, quae haecenus delitescunt, si excipias catalogum Scriptorum ecclesiasticorum, quem syro-latine vulgavit commentariis subiectis Assemaeus senior tom. III. B. O. (1)) opus suum in duos divisit tomos, quorum prior in quinque tractatus distribuitur. Et priori quidem volumini Sobensis epitomen canonum constitutionumque apostolicarum, alteri vero praedictam Timothei synodum praemittit. Sobensis in praefatione scribit, se Tatiani, qui evangelia quatuor in unum digessit, exemplum secutum, synodorum canonica patrumque statuta in unum volumen collegisse, idque opus peregissem in dignitate archiepiscopali iam constitutum (2). Bina huius Collectionis exemplaria extant in bibliotheca vaticana;

(1) Editis ad le iam librum de christianae religionis historiae in hoc nostro volumine obivum.

(2) In praefatione quidem libri I. ait Ebediesus se in apicem sacerdotii consentum; verumtamen sub initium secundi tomi p. 97. et 98. dicitur Nisibis metropolitae.

primum in cod. syr. vat. XIV. (nunc CXXIX.) priorem huius collectionis tomum integrum continens, cum nonnullis capitulis secundi tomī, exaratum anno Christi 1557. Alterum in cod. syr. IV. (nunc CXXX.) exaratum anno Christi 133a. (uti ex adnotationibus amanuensis in altero tomo editionis recitandis apparet) quatuordecim scilicet annis ab obitu auctoris. Codex hic est mutilus in principio, atque laceris foliis, et persepe male assutis atque compactis: quae tamen desuat, curavimus supplere ex priore codice (1). Estabat quidem ante annum 1753. in bibliotheca collegii urbsani aliud exemplar recentius, nitido charactere exaratum, et integrum, quod non semel ego ipse conpexi; sed nescio quo fato ab eo anno illud reperire non licuit (2). Denique inter codices mss. domesticos relictos a Iosepho Simonio Assemano patroo, extat codex signatus n. XCVIII. (3) in 4. nitidissime exaratus, continens primum tomum collectionis. Bina illa vaticana exemplaria auctoritate Pii VI. P. M. commodata mihi extra bibliothecam fuerunt, quō latine ea redderem, recte quoad liceret phrasi ad idiotismo chaldaicis (4). Quae animi promptitudine superioribus annis libros missales, rituales, pontificales Ecclesiae syro-chaldaicae ac Nestorianorum in latinum sermonem verti, eiusdemque generis libros Syrorum missales, inquam, rituales, pontificales, atque officia ecclesiastica, nec non ipsorum Nomocanonem (5) maxime Isacobarum, in latinam pariter linguam converti, eisdem et fortasse maiore hanc canonum collectionem convertere studui; ratus laborem huic meum Ecclesiae commode cessurum ad dubia, controversias, quaestionesque circa disciplinam, leges, ritus, caerimoniaeque sacras, fidemque Chaldaeorum ac Nestorianorum ad hanc Petri cathedram delatas componendas, dirimendas, et resolvendas. Usus autem sum ad hanc editionem utroquo codice vaticano, antiquiore scilicet ac recentiore. Nonnullas etiam adnotationes subieci, et glossas etiam aliquot, quae in codicibus rubro charactere denotabantur.

IV. Haecenus Aloisii Assemani praefatio. Quandoquidem vero idem Assemanus in raris ac brevibus quas Sobensi subiecit adnotationibus, neque historicos Auctoris errores neque theologicos pro rei dignitate coarguit, placet nobis aliunde refutationem hanc diligentius accersere. Etenim Iosephus Assemanus in tertio B. O. tomo p. 332. seqq. Sobensis nostri opus in catalogi serie describit, criticamque in illud exercet artem; unde nos articulos aliquot carptim sumemus.

(1) De utroque codice CXXIX. et CXXX. diligenter loquuntur duo Assemani Iosephus et Stephanus in catalogo codicum syr. vat., quem librum ignorasse videtur Aloisius, quia nondum fortasse in publicum usum venerat.

(2) Idem sit infra p. 105. not. 2. Cur autem A. Assemanus codicem hunc reperire non verit, nescio. Ego quidem euo puto serius, sed tamen aliquando iuvani at edidi; hunc inquam praeter ceteris, quia solus ad manus erat.

(3) Nunc est vaticanus syr. CCCLV, in supplemento Catalogi a me edito T. V. part. 2. p. 38. Etenim litterarum Assemanorum hereditatem in bibliothecam vat. transisse, dixi tom. cit. praef. p. XXX.

(4) Praeter exiguum latinistae, etiam, haec altera causa fuit, cur A. Assemanus Ebraicum aequae et Abulpharagium in eodem libro stilo interpretatus sit.

(5) Abulpharagii scilicet.

Tract. I. cap. 3. Ad historiam synodi I. nicaenae Marutha auctore, ait: fabulosa est et Maruthae supposita, ut suo loco ostendam, ubi de synodia. Praeterea T. I. p. 195. de gensina Maruthae historia ait: opus vero aureum, sed proh dolor! necdum inventum; fortasse una enim aliis ecclesiasticis historiae monumentis in aliquo Syriae angulo tinea pascit. Cap. 5. ad nomina episcoporum, qui concilio nicaeno subscripserunt, ait: longum esset errores in descriptione tam episcoporum quam episcopatum hic commissos referre. Sed, ut bene animadvertit Binius in notis ad subscriptiones patrum nicaenorum, nihil est in auctoribus temporum iniuriae et librarium erroribus magis expositum, quam propria locorum personarumque nomina. Tract. II. cap. 1. Sexaginta quinque gradus virorum totidemque feminarum enumerat, quibus nubere apud Nestorianos fas esse negat; sed ab ecclesiae catholicae ritu mirum quantum recedit. Cap. 7. Iesuboehti auctoritatem adducit docentis matrimonium ratum (immo agitur de sponsalibus) non consummatum, ex pari utriusque consensu dirimi posse. Cap. 18. Episcopo id permittente, monachi nuptias monialibusque concedit Sobensis, ex impuris nimirum Barsumae doctrinis, de qua vide tom. I. p. 403. Denique cap. 13. citat Ambrosium, quem episcopum et martyrem perperam vocat. Sic infra cap. 16. Tract. IX. cap. 1. Quinque patriarchas enumerat Sobensis, romanum scilicet, alexandrinum, antiochenum, constantinopolitanum, et seleuciensem seu babylonieum, eorumque institutionis causam refert. Subiungit in confirmationem eorum, quo dixit, canones nicaenos duos, qui respondent arabicis per Ecchellensem editis 37. 38. 39. Verum multa hic peccat auctor, quae non valet singula exponere. Duo tamen silentio minime praeterenda sunt, quae seleuciensi seu babylonico sedi ab ipso perperam tribuuntur; nimirum quod patriarchalis eius dignitas ad apostolorum tempora referatur, et quod quintus ipsi locus inter ecclesias patriarchales adiudicetur. Nam ex nicaenis ipsis canonibus, quos hic Sobensis laudat, utrumque plane tamquam falsum refellitur, palamque fit a nicaenis patribus eam dignitatem tum primum seleuciensi ecclesiae attributam fuisse; nec quintum, ut ipse perperam scribit, sed septimum eidem locum assignatum, post romanum scilicet, constantinopolitanum, alexandrinum, antiochenum, ephesium, et hierosolymitanum pontifices. Verba canonis arabici 39. haec sunt: *et sit eius* (hoc est seleuciensis episcopi) *sessio in ordine septima post episcopum hierosolymitanum*: quae a Solensi dolo malo omissa sunt, quod adserto babylonico patriarchis privilegio repugnarent. Cap. 5. profert Sobensis canones quibus ostenditur, ut ipse patet, potestas patriarchae seleuciensis ad universa Christianorum negotia, honorque qui ab universis ipsi debetur. Caput mendacii est duplex synodica epistola occidentalium ad orientales transmissa: prior quidem de institutione patriarchatus seleuciensis, altera vero quae declarant illum patriarcham supremum orientalium iudicem, ipsumque solius Christi iudicio subiectum esse. (Jamvero utramque epistolam demonstrat spuriam et impia fraude confictam Assemanus tom. cit. p. 57-59. et plenam absurditatibus et historicis contradictionibus; quibus exposita ita concludit:) haec si quisque argumenta, snadere mihi videntur, utramque epistolam ex uno eodemque fonte promanasse, nimirum ex canonicis nicaenis, (nempe ex ipsorum occasione) quos arabicos vulgo appellamus: *quum enim in iis de dignitate primatque seleuciensis ecclesiae quaedam statuta reperiantur, ea statim Nestoriani arripuerunt*, (ut recte animadvertit Renaudotius tom. I.

liturg. or. p. 367.) atque eo alaminiculo antiquitatem Catholicorum suorum ad nicæna tempora promoverent: qui conatus inutilis plane futurus apud antiquas historie peritos viros fuisset, sed apud ignaros ecclesiasticarum originum, quales tunc erant orientales Christiani, successu non caruit. Hic primo aedificio, ex fictis et inconditis narrationibus fastigium impositum est, ut ecclesia nestoriana seleuciensis, apostolicæ successioni coniungeretur; et ab antiochenæ sedis iurisdictione exempta, pari cum illa auctoritatis dignitatisque prerogativa, patriarchali scilicet, cumaretur.

V. Hactenus Iosephus Assemanus; Aloisius autem fratris filius in præf. ad catalog. Patr. chald. ambitionem stultamque superbiam Nestorianorum late demonstrat, qua distenti apud se solos veram Dei ecclesiam existere putant et iactant, iam inde a præclaris suis luminaribus et doctoribus sanctisque per antiphrasin viris, Diodoro, Theodoro, atque Nestorio (infra p. 130.); et patriarcham suum nemini secundum, immo universalem magistrum prædicant. Cui machinæ aedificandæ nullum lapidem non moverunt; neque adeo ut, ceu pluribus demonstrat Assemanus, a prima sublimiore sede (cui ceteroqui maledicunt et minime obediunt) ad eam dignitatem promotos confinxerint; nempe ut se interim ab antiocheni patriarchæ immediata auctoritate facilius subtraherent, sibi quendam satrapiam in patria, id est schisma et hæresim, constabilerent. De Ebediesu eiusque canonico opere hactenus; ita tamen ut auctores quoque in eo citatos hic recensendos putemus. PATRIARCHÆ NESTORIANORUM. Abraham tract. VI. cap. 3. Dadiesus IX. 5. Ebediesus VII. 6. Ezechiel VIII. 9. 49. Georgius VIII. 16. Iesaiabus IV. 46. VI. 4. 2. 8. 9. VII. 5. 7. VIII. 49. IX. 2. 7. Iohannes Algari IV. 4. V. 6. 7. 8. 43. 45. 46. 47. 48. 22. 24. VI. 6. Iosue Barnum IV. 3. 42. Isaac VIII. 9. 17. 20. IX. 3. 5. Marabas II. 27. VIII. 49. IX. 2. 3. Salarisus VI. 3. Theodosius VI. 3. VIII. 49. Timotheus IV. 4. 2. 6. 46. VIII. 44. 46. 48. IX. 4. 5. 6. Timotheus iunior V. fin. EPISCOPI ET ARCHIMANDRITÆ. Abraham archimandrita VII. 3. Dadiesus archimandrita VII. 4. Elias Nisibis, auctor præfationis et capitum 24. in tractatu III. Gabriel Bassoræ (non Bostrac) IV. 8. V. 49. Iesuhochitus Persidis IV. a cap. 3-17. Simeon Persidis IV. 46. CANONES. Antiocheni V. 24. VIII. 43. Apostolorum seu occidentalium V. 4. 7. 8. 10. Chalcedonenses V. 21. Gangrenses V. 44. Nicæni II. 23. IV. 49. V. 8. 42. 20. 21. 25. VI. 6. 7. 8. 9. VII. 2. VIII. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 10. 42. 44. 47. 49. 20. 22. Codex imperatorum græcorum, hoc est, statuta quæ Constantino, Theodosio, ac Leoni tribuuntur, quæque a Sobensi ad Ambrosium referuntur (1) II. 43. 46. IV. 3. 7. 8. 44. 42. 45. 48. et præf. tract. III. Epistolæ duæ de patriarchæ seleuciensis insti-

(1) Est hæc singularis notitia, nempe quod divus Ambrosius iussu Valentiniæ Cæsaris corpus veluti civilis iuris vel constitutionum composuerit ad iudiciorum præfectorumque usum. Leges p. 54.

tutione et primatu, deque episcoporum per ipsum consecratione VIII. 9. IX. 5. Liber traditionum seu commentariorum V. 8. 9. Regulae scholae nibenae VI. 3.

De Zachariae fragmentis historiae ecclesiasticae.

VI. Codicum orientalium utilitatem rursus nobis demonstrat Zacharias historicus in sua graeca lingua deperditus (locis iis exceptis quos citat Evagrius) sed in syriaca partim conservatus, in quam olim nescio quo interprete translatus fuit. Notitiam eius tradit Assemanus in B. O. T. II. p. 53, unde cognoscimus vixisse ipsum sub magno Iustiniano circa annum 540. et ultra; rhetorem professione fuisse, et deinde melitenensem in Armenia minore ad Euphratem episcopum (1), quam sedem numerat inter iacobiticus idem Assemanus eodem tomo in dissert. de Monophysitis. Igitur Guillelmus Cavaeus errat, qui hunc historicum ad annum 491. refert, eiusque in loco ad annum 536. Zachariam scholasticum ponit; vel potius duos ex uno homine facit. Ego vero quum inter editas a me Procopii gazae epistolae (class. AA. T. IV.) nonnullas vidcam ad eruditum quemdam Zachariam missas, praetereaque inter ineditas Iohannis gazae grammatici odas unam esse sciam in qua philologus Zacharias laudatur (qui duo, Procopius inquam atque Iohannes, aequales Zachariae historici fuerunt) mihi propemodum persuasi hunc eundem esse historicum et episcopum, qui antea rhetor in celebri Gazae urbis schola fuisset. Zachariae historia ecclesiastica, ut observat Assemanus, a Constantini magni imperio usque ad annum Iustiniani saltem vigesimum, Christi 546, decurrebat; eaque in tres partes distributa erat; quarum in prima Socratem, in secunda Theodoretum expilabat Zacharias; in tertia denique ipse Marte suo loquebatur; sed tamen huius pretiosioris partis nihil aliud in syriaco codice. vat. 146. superest, quam illa novemdecim capitula, quae nos syriace latineque vulgamus. Ex his duodecim brevem de Marino apamensi Assemanus T. II. B. O. dederat; itemque illud praelongum et praestantissimum de Homeritarum martyrio T. I. cap. 29, ubi de Simeone ab an. 510. ad 525. episcopo betharsamensi scribit, a quo illam praecellentem historiam sumpsit ipsis verbis Zacharias. Erat autem Simeon orthodoxus episcopus, ut demonstrat Assemanus; quare et hi admirabiles Homeritae pro

(1) Melitenen e magnis urbibus unam (praesertim post Iustiniani incrementa, Zachariae nostri aetate) christiano populo frequentissimam, cum sacris sedibus LXI, et ingenti sacerdotum numero, dicit biographus quidam apud Assemanum B. O. T. II. p. 149. De eadem sermo est in descriptione episcopatuum iacobiticorum; praeter dicta a geographis. Regio eius primum Cappadocia fuit, deinde minor Armenia. Indidem erat, teste Eusebio hist. eccl. V. 5, illa legio christiana, quae plurimum a Deo saeculi romano impetravit sub M. Aurelio imp.

fidei catholicae confessione tale tantumque certamen anno Christi 524. sustinuerunt, quod meo iudicio Machabaeorum et romanae matronae Felicitatis eiusque liberorum gloriam exaequat. Iam vero integra Zachariae historia certe in quadam byzantina bibliotheca erat, ut legebam partim in codice vat. reginae svecae, et partim in codice mediolanensi, in quibus hi deperditi apud nos libri recensentur. 1. Zachariae rhetoris historia ecclesiastica. 2. Cyrilli monachi epitome et explicatio legum imperialium. 3. Iohannis ecclesiae romanae lectoris historia Constantini magni. 4. Iohannis papae romani explicatio in evangelia dominicalia totius anni. 5. Procli patriarchae constantinopolitani historia graecae theologiae. 6. Sabini monachi epitome omnium synodorum. 7. Symmachi hebraei interpretatio in psalterium, itemque in omnia Bibliorum volumina. 8. Dionis historia, desideratis tantummodo quatuor foliis. (Alter codex dicit initio, alter in medio.) 9. Menandri Comoediae integrae XXIV, explicatae a Michaele Psello. 10. Philemonis Comoediae. 11. Euripides totus. 12. Aristophanis omnia. 13. Sophoclis omnia. 14. Euclides totus. 15. Lexicon Iustiniani magni. 16. Lexicon Polydori. Salivam me commovere philologis scio; ceteroquin et hos eventus Deus moderabitur.

Prætermissa quaedam in Zachariae editione.

VII. Locum de Romae excidio a Gothis sub Iustiniano prætermiseram in editione, quia initium tantum narrationis erat ab ovo repetitum, ideoque nullius usus. Descriptionem item romanae urbis sine interpretatione reliqueram, quia vocabula quaedam in syriaco textu tam corrupta sunt, ut sensus nullus inde extricari posse videntur. Nunc tamen antiquitatum romanarum studiosos hoc orientali subsidio fraudare nolo; ita tamen ut in vocabulis desperatis coniecturas mens proponam, meliores deinde expectans a peritioribus. Opto autem ut conferatur otiosius haec descriptio cum regionum urbanarum scriptoribus, et praesertim cum vaticano apud Muratorium Inscript. p. 2426. seqq. edito, eiusque breviario p. 2434.

Cap. XIX. De Romae excidio, quae sub Iustiniano Augusto expugnata a barbaris ac deleta fuit.

Tertio post Ilium captum anno (4), sacerdotum gerentibus Eli ac Simeone Hierosolymae, Romae reges coeperunt emergere, quae antea dicebatur Italia: regesque qui in ea regnabant, proximo accedebant ad pri-

(1) Ex Eusebii chronico, cuius vide nostram editionem T. VIII. p. 312.

mitivos homines. Ioatham autem et Aethas (†) apud Iudaeos imperantibus, Romulus Romae imperavit, eamque nobilibus aedificiis construxit, dictaque fuit ab eiusdem nomine Roma: civitum autem eius imperium, dictum fuit Romanorum, Ezechie regis temporibus.

De urbis Romae ornamentis.

Ornamentorum romanae urbis haec brevis historia est: in primis rerum copia atque tranquillitas, qua eius cives fruuntur, permagna ac multiplex est. Deliciae eiusdem et commoditates superbae atque magnificae, quales nimirum admirabilem urbem decent. Porro ornatuum eius praestantia (praeter ea quae in interioribus aedibus sunt, puta columnarum in atris domesticis elegantiam ambitumque earum et excelsitatem) talis tantaque est, ut civitati quaqueversus admirabili prorsus congruat. Sunt in ea apostolorum ecclesiae XXIV. Basilicae duae magnificae, in quibus imperator habitat, conveniuntque coram eo senatores quotidie. Vine magnae atque spatiosae CCCXXIV. Capitolia duo. Signa aurea Deorum magna LXXX; eburnea item Deorum LXVI. Domus quadraginta sex mille sexcentae et tres. Palatia MDCCLXXXVII. Fontes aquam eructantes MCCCLII. Pistorum CCLXXIV, qui panem civibus suppeditant, praeter eos qui eundem panem vendentes urbem circumveniunt (2). Sepulcra VII, in quibus congesta sepeliuntur cadavera. Bases magnae marmoreae XXXI. Signa aenea MMDCCCLXXXV. imperatorum aliorumque ducum, Similiter alia aenea XXV. referentia Abrahamum, Saram, regesque de stir-

(1) Confer rursus Eusebium p. 329.

(2) Marci Vergilii Euryacis pistoris redemptoris, eiusque coniugis Atistiae, sepulcrum grande mirumque Romae detectum hoc anno est ante portam praenestinam iuxta Clauvii aqueductum. Panarium dicitur id monumentum in inscriptione, eiusque revera formam habet; et in ambiente opere anaglypho pulera et ampla totius panificii, a molendino usque ad venale panis distributionem, representatio est. Singulare coniugum horum consilium! qui quam spes suis pistoriae arti acceptas referant, in marmoreo panario sepeliri se iusserunt, apposita utriusque ingoi statua. In occidentali latere haec bonis litteris inscriptio legitur.

EST . HOC . MONIMENTVM . MARCEI . VERGILEI . EVRYSACIS
PISTORIS . REDEMTORIS . APPARET (apparitoris ?)

In lapide autem iuxta idem monumentum reperto

●
FVIT . ATISTIA . VXOR . MIHEI
FEMINA . OPITYMA . VEIXSIT
QVOIVS . CORPORA . RELIQVIAE
QVOD . SVPERANT . SVNT . IN
HOC . PANARIO

pe Davidis, quae Vespasianus imperator Romam detulit, post deletam Hierosolyman, cum eiusdem urbis portis aliisque monumentis. Colossi duo, Columnae cochlides duae. Circi duo, Theatra XXXI. Aedificia obstetricibus destinata duo; parturientibus autem, quatuor, Amphitheatra XI. Equi aenei grandes atque magnifici XXII. Balinea DCCCXXVI. Arvicon (Arcus? ἀρσενία, rostra? bibliothecae? obelisci?) IV. Tinon ankaphtrion (εἶπον ἀνεθῆναι, horrea? pistrina? τῶν ὠνῶν ἀγοραί, fora rerum venalium?) XIV. Phrennapoli (τίθρηνα, quadrigae?) equorum peregrini aeris duo. Xysti XLV. Officinae aromatariae MMCCC. Carceres CCLXXXI. Prope loca ludis publicis destinata latrinae CCLIV. Amprochi (ἀμπροχί, vigiles? στυνιμαρχί, vicomagistri? ἀμπεριόχοι, aediles?) ob urbis custodiam DCLXXIII, quos inter praesident septem. Portae urbis XXXVII. Ambitus urbis XXIMDCXXXVI. pedes, quae sunt quadraginta passuum milia. Latitudo vero ab ortu ad occasum milia passuum XII; a septentrione ad meridiem milia passuum XIII. Utinam fidelis Deus prosperitatem eius futuram praeterita maiorem faciat, quandoquidem urbs haec universi romani imperii decus est!

VIII. Zachariae notitiam curiose ex monumentis conquirens, haud negligendum putavi codicem vallicellianum, olim Allatii, in quo praeter alios graecos melodos, Iohannem quoque gazaeum grammaticum, cum sua inscripta Zachariae cuidam ode, connumerari cognoveram. Nam de alio quoque simili melodorum graecorum a me inspecto codice dixi olim in praefatione ad huius collectionis volumen primum; atque ut ille abs quovis erudit divulgaretur hortatus sum, quod tamen hactenus nemo attestavit; nunc idem factum vallicelliano instare prorsus non iudico, quia vir industrius non deerit, a quo tamdiu muta dictorum melodorum cithara pulsetur. Igitur ut Zachariae mei notitiam indagarem, praedictum Allatii codicem adii, ubi hunc titulum odae legi: Ἰωάννου γραμματικῷ Γάζης λόγος εἰς τὸν ὑπερρύτουτον Ζαχαρίαν τὸν θύνα τὸν ἀσκαλονίτην ἔχει δὲ τινὰ καὶ εἰς τὸν μεγάλωτατον Ζαχαρίαν τὸν γαζαίον παρόντα τῇ πόλει σου. Duo igitur heic appellantur Zachariae, quorum primus nobilissimus ascalonensis ducas, id est mille militum dux, ut ait Mauricius apud Cangium τῶν λεγομένων θύνας, ἔτι χιλιάρχου. Reapso is in ode dicitur στρατηγός. Sic enim incipit: ὁ λόγος στρατηγὸς τὸν λαὸν ἐκείνου - Σπῆρου πρόεισι τῷ στρατηγῷ σουτρίχων. Alter vero clarissimus Zacharias, patria gazaeus est: et priorem quidem Martem vocat poeta, alterum Phoeum, propter eius scilicet eruditionem:

πῶθεν ἦλθε φίλος ἀνδρῶν

καὶ τίς Ἄρεος κηρύσσει;

ὁ δὲ φίλος ἄλλος ἔγγυς

πᾶν εἰνελίς τραπέθη.

Porro ex his utrumque evaserit historicus atque episcopus melitensis, an potius neuter, definire non queo: sed certe uni ex his Procopium ga-

zaceum scripsisse illas quas ego edidi (1) epistolas, *vir est dubitandum*. Fortasse vero Iohannes odæ auctor, ille est catholicus vir egregius, qui defensionem chalcodonensis synodi edidit, et cum Severo monophysita certavit, et demum gazenses insulas pro sui recti dogmatis merito consecutus est; de quo homine in præfatione noni voluminis verba feci; et quem, ut reor, epistolis 41. 35. 96. 98 Procopius gazæus alloquitur. Sequitur in codice Iohannis eiusdem ἐπιστολῆς σχεδιαθεῖς εἰς τὸν θαυμασιώτατον Ἀνατόλιον Φαύστου καὶ πρῶτα φέροντα Γάξος: ubi hæc prae ceteris venusta strophæ est:

ὅτε μοι πῶθεν κίελλον
γλυκερὶς βρῦον μελίσσης,

ἵνα τὰς φρένας συνάπτω
νεοσυμφῶν χερσίνου.

Quippe et hic fortasse Anatolius est, ad quem epistolam 72 Procopius meus perscribebat. Denique, ut huius Iohannis notitiam absolvi, leguntur eius aliae in codice odæ 1. ἐπιβατήριος, qui est huius incipiens ab heroico et desinens in anacreonticum metrum. 2. εἰς τὴν ἡμίραν τῶν μέδων μετὰ τοῦ ἱππῶν τοῦς φρενέτας. 3. λόγος ἐν ἐπιδαύματι ἐν τῇ ἡμίρᾳ τῶν μέδων ἐν τῇ ἑαυτοῦ διατριβῇ. 4. τίνας εἶποι λόγους ἡ Ἀρροδίτη ὄρεται τὸν Ἀδῶνιν ἀντιπρόσθενται δὲ πρὸς ταύτην ὁ Ζεὺς, ἔπος πρὸς ἔπος ἀμειβόμενος. 5. Τίνας ἂν εἶποι λόγους ὁ Διώνυσος τοῦ ἱεροῦ ἑλαλυθότες, quao ode deesse videtur.

IX. Quum ergo hunc inspicerem codicem, haud certe oculos in uno Iohannis gazæi nomine defigendos putavi, præsertim quia non Allatii tantummodo codex in conspectu erat, sed et aliud in magno pretiosarum chartarum acervo deprehendi exemplar, Vernatiæ ut puto manu confectum, eorundem melodorum; quorum hæc sunt nomina et operum tituli I. Τοῦ ἁγίου Συμφωνίου ἀρχιεπισκόπου Ἱερουσολύμων 1. εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν τοῦ Θεοτόκου. Statim Sophronius bonum dat testimonium invocationi Sanctorum, ac nominatim B. Virginis. Sic enim in primis huius et sequentis carminis strophis:

ἀπὸ πνεύματος Θεοῦ
ἐπ' ἀποστόλους μελῶντες
πυρίνι ἐνὶ παρᾶσχοις
Μαρίᾳ λιτῆσι γλῶσσαν.

ἄγε μοι Θεοῦ πνεῦμα
Μαρὶν πόλιν λιτῆσι,
ἵνα καὶ τόκον εὐαρέστως
τίειν ἔνθεν λιγαῖνα.

2. εἰς τὸν Χριστῷ τοῦ Θεοῦ γέννησιν; de quo argumento extat etiam eiusdem S. Sophronii homilia. 3. εἰς τὴν τῶν μέγαν προσκύνησιν. 4. εἰς τὴν ἀπαντὴν τοῦ κυρίου καὶ Θεοῦ, quam oden edidit Allatius in diatriha de Simeonibus. 5. εἰς τὸν Χριστῷ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν βάπτισιν. 6. εἰς τὸ περὶ τὸν Λάζαρον θαῦμα τοῦ μεγάλου Θεοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. 7. εἰς τὴν βασιλεύσαντιν τοῦ κυρίου. 8. εἰς τὸ μυστήριον καὶ Θεῶν διπλῶν σωτῆρας ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ; ubi loquens de magno mysterio ait:

(1) Classic. AA. T. IV.

φῶς ὡς κόμισσον ὄφιν
 ἔρῳν δίδως μύστις,
 τὸ δ' ἐμὸν φάγοιτε σῶμα
 εἰς ἁμαρτηδὺν καλύπτειν.

χαρίν δέπας κεράσας
 ταῖς τῷσι δῶκε λίξας,
 τὸ δ' ἐμὸν πίναθι αἶμα
 τὸ ἁμαρτίας σκεπτεῖν.

Viden veram corporis sanguinisque praesentiam, non figuratam ut haeretici blaterant? Viden *κεράσας calicem temperans*, contra suppositum, ut puto, ab haereticis Macario hierosolymitano canonem de mero adhibendo? Nempe et liturgia S. Iacobi (ut dixi ad can. armen. p. 272.) Macario antiquior, et Sophronius paulo recentior, traditionis optimi testes, obtrusam Macarii sententiam invictè repellunt. Prosequitur Sophronius: 9. εἰς τὸν ὄργαν Παύλου τὸν ἀπόστολον - ὁρατὴν μέλιττα Παύλου etc. 10. εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου, quod argumentum prosa quoque oratione, quae partim extat, Sophronius illustravit. 11. εἰς Ἰωάννην τὸν Σιλωάην, quem Salomes filium appellat. De ipsa autem Salome canit:

Ζαΐντι γὰρ ἦν Ἰωσήφ
 Σαλιμή τέκος σπέρμα,

ὃς ἐμεῖο Σαῖο Χριστῷ
 γενέτης μόνον καλεῖται.

Qua super re tamen videsis Sandinium in famil. sacr. de S. Ioseph. 12. εἰ τὸν πρωτομάρτυρα Στέφανον. 13. εἰς τὸν πρωτομάρτυρα Θίολαν. 14. εἰς τὸν ἑλίκον τῆς ἀγίας πόλεως τὴν ὑπὸ Περσῶν γενομένην; eius tamen odæ unicus superat versus primus ἀγία πόλις Σαῖο: sed in patrum bibliotheca lugdun. T. XII. legitur soluta oratione Sophronii dictio, in qua illius calamitatis periculum innuitur. 15. εἰς τοὺς ἀγῶνας μάρτυρας αἰγυπτίους, cuius nonnisi tredecim remanent postremi versus. Extat de iisdem Chrysostomi oratio. 16. εἰ; Ναρθὴν ἐπίσκοπον Ἀσκαλωνος καὶ περὶ δογμάτων. Addendus ergo est hic Narses paucissimis enumeratis a Lequinio episcopis ascalonensibus. Erat hic Thomae filius, patria smyrnaeus, virtutibus ac praesertim liberalitate erga pauperes conspicuus, et opprime catholicus, in mediis monophysitis. Ita enim Sophronius de eius misericordia rectoque dogmate canit: τροφία βλήπει; πειήτων - πάλιν ἐργαζῶν ταῦτα.

παρὰ παρθένου δι' σῶμα
 Μαρίας λέγει λαβέντα,

δὲ ὁ καὶ εὐσεύς ἀνέπτυς
 αἰνέτους δύο διδάσκει.

17. εἰς τὸν τιμὸν σταυρὸν, in cuius laudem duo quoque extant Sophronii sermones. Incipit carmen a Persarum, qui crucem Christianis reddiderant, abaccessu:

ἀσεβῶν χρόνος παρῆλθε,
 ὀγκωτὴ χρέμα πίστις,

ἀέλιον νίφας ἐλάσθη,
 κνώδαλ' ὑλισσοδὲ χρέμα.

18. εἰς τὴν ἀνέληψιν καὶ εἰς ἱκανὴν. 19. εἰς τὸν πῖθον ἐν εἰχρῇ εἰς τὸν ἀγίαν πόλιν καὶ εἰς τοὺς σεβασμίους τόπους, carmen sane lectu iucundum, et propter locorum notitiam eruditum. 20. εἰς ἱκανὸν ἦτοι εἰς τὸν ἄστυν, quae ode deest. 21. εἰς τὸν πάππον Μενᾶν τὸν δικαστὴν τοῦ ἐνὶ τῷ Ἀλεξανδρείας συναρτυροῦντος ἐπὶ Φωκᾷ ὅτι Θεόδοτον τὸν υἱὸν Μαυροῦ τοῦ ἐβρίχματο. Adnoto in primis, monasterium

alexandrinum *ἑνωτον* commemorari etiam a Iustiniano in illa theologica epistola (a me edita T. VII.) quam ad eius asceterii monachos e monophysismo resipiscentes scripsit. Deinde de Theodosio, Mauricii primogenito, qui aliquandiu certe Phocæ manus evasit, in longinquis regionibus errans, legatur Baronius ad Christi annum 603. Postremo 22. εἰς τὴν κείνῃ Παῦλον τὸν καυδοῦτον καὶ Μαρίαν τὴν μικρὰν αὐτοῦ καλεῖσθαι ἐν κυρίῳ. Denique, ut undique veritas emicare solet, prædictorum S. Sophronii carminum indiculus, manu Allatii conscriptus, in vaticano quoque codice a me lectus est, cum additamento tituli cuiusdam odæ ad Ioseph; eaque carmina cum aliis melicis fuerunt olim in Card. Sireleti bibliotheca. Spem vero eruditorum fefellit omnino Allatius, qui in scholiis ad Eustathium antiochenum p. 285. ita promiserat: *Sophronii hierosolymitani, Sophronii monachi iatrosophistæ, Heliae Syncelli, Michaëlis Syncelli, Ignatii grammatici diaconi, elegantissima pissima et mellitissima carmina propediem edemus, si ita Deus annuerit.*

X. Sequuntur in codice Ἠλίῳ συγγέλλει ἱερέι 1. κατανυκτικῆς. 2. θρηνητικῆς εἰς ἑαυτὸν. Deinde Ἀκλεῖδου τοῦ γραμματικοῦ εἰς τὰ βραχύνια, cuius hæc prima stropa est:

σέρεις ἑλαψεν ὄρε,	ἔθεν ὡς χρέας πάλιν
χρέας λόγῳ θινύεται,	πάλιν ἐν λόγῳ χερύσσει.

Huius Acoluthi nullam adhuc reperi neque apud Allatium, ubi de melodis, neque apud Fabricium, mentionem. Postea Λέοντος τοῦ μαγίστρου 1. ἐπιτύμβιος εἰς Θεοκτίστην τὴν θυγατέρα αὐτοῦ. Deest initium. 2. εἰς τὸν γάμον τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος. 3. εἰς τὸν αὐτοῦ γάμον: atque in hac altera ode videtur poëta defendere Leonem augustum, qui ob sæpius repetitas nuptias male audiebat. Ait enim:

νεμέρις Λέων πύλας	ἔθεν τῇ φίλῃ παρόντες
ἑνώρι γάμῳ πύλας,	παρὰ πύλας τρεῖται.

Concluditque: φίλος σύδαμνός γὰρ ἐστὶ - νεμέρις γάμῳ νεμέρις. 4. εἰς τὸ λευτερόν τὸ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτῇ ὑπὸ Λέοντος τοῦ αὐτοκράτορος ἐκδοθέν. 5. εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἐλίῳ Κωνσταντίνῳ τοῦ νέου σύζυγον. Deinde Σωφρονίου μισαχῶ ἱατροσοφιστῆς εἰς τὸν ἱσακῶ, Iacobi scilicet hebraei filium. Postea Γεωργίου γραμματικοῦ odæ sex, quarum omnium initia scribit Allatius in diatriba de Georgiis, excepta ista: ἱεὺς Ἠλίῳ καὶ Ἀγροδότης. Primæ acephalæ odæ stropa prima hæc est:

ὁ ἱεὺς χάριν συνάπτει	ἵνα σὺ πάσης χρείᾳ
σέρι μὲν ῥέδον Κυδίσσει,	Ἐλπίῳ σὺν βιλίνισσι.

Postremo Ἰγνατίου διακόνου γραμματικοῦ 1. εἰς Παῦλον τὸν ἴδιον μαθητήν. 2. θρηνητικῆς εἰς ἑαυτὸν. Ab Ignatio diacono, S. Sophiæ scevophylace, scripta extat Nicephori constantinopolitani vita. Hi omnes leguntur, exceptis aliquot odis, in allatiano et vernatiano codicibus græci melodi. Verumtamen index ibidem legitur aliorum quoque aliquot melodorum, quorum reapse scripta desiderantur. Sunt autem 1. Ἀρέστα ἀρχιεπισκόπου εἰς Φώτιον τὸν πατριάρχην. - εἰς

prudensium et doctorum ecclesiarum, leges denique christianorum imperatorum, quas ex epitome iuris Iustiniani, Novellis, et Basilicorum libris in suam linguam Syri Arabesque transtulere. Ex illis igitur in locos communes digestis Collectionem hanc suam composuit Bar-hebraeus. Praeterea testimonis usurpat ex didascalis seu constitutionibus Apostolorum, ex canonibus eorundem, ex Clementinis variis, et ex conciliis nicæno, constantinopolitano, ephesino, chalcædonensi, neocaesariensi, sneyrano, laodiceo, antiocheno, et gangrensi. E Graecis laudat Dionysium areopagitam in libro de ecclesiasticis hierarchia, Dionysium patriarcham alexandrinum, Eustathium, Origenem, Athanasium, Basilium, Timotheum alexandrinum, et Severum antiochenum. (Ex Africae Cyprianum.) E Syris Rahelam et Iacobum edessenos episcopos passim, Philoxenum mabugensem, Georgium Arabum episcopum, Iohannem alterum Telsu Mauzaltæ, Cyriacum Amidæ, Persarum synodum, Lisium quemdam, patriarchas Iacobitarum Dionysium, Cyriacum, Ignatium, Michaelem seniore, et Iohannem. Nominantur ab eo praeterea Dionysii atheniensis libri tres et epistolae decem, Basilii orationes 29, Gregorii nazianzeni tomi duo et orationes 47. et epistolae variae, Severi tomi tres et homiliae epithroniae, nempe in throno habitae 124, (1) et epistolae, S. Ephraem et S. Isaac sermones 214, S. Iacobi sorugensis 182, homiliae et sermones per anni circulum, quae magna ex parte sunt Iohannis Chrysostomi, Cyrilli, et Theodoti, et Archithci, et aliorum; historiarum patrum et doctorum ac martyrum 125, Palladii liber *parechus* inscriptus in tomis tribus, Basilii hexaëmeron orationes 9, Iacobi edesseni in idem orationes 7, et liber unus de theologia, et plures epistolae, commentarii S. Ephraem, et Iohannis, et Moysis Bar-Cephac, et Bar-Salibi. (Haetenus Iosephus Assemanus, qui nullam addit Bar-hebraei iacobitarum sententiis quandoque deerrantibus animadversionem; quod tamen partim Aloisius partim nos brevissimis verbis facere in loco non negleximus. Et quidem illa citorum aliquot prope iudaica discretio p. 229. seq. ex aliis quoque ecclesiis aegre fuit depulsa.)

XII. His de auctore et opere dictis, sequitur ut de interpretatione latina, quae nunc prodit, pauca dicamus. Hanc videlicet quam illam Ebedicus, elaboravit, ut ipse in prologis mss. testatur; quorum a me ratio non est habita, quia partim ab argumento discedunt, partim vero ex impressa Assemani senioris bibliotheca derivati ad litteram sunt. Lucubracionem hanc suam memorat Assemanus in praefatione etiam ad catalogum Patr. chald. p. XLIV. Ait porro Aloisius in prologis se hoc opus servata phrasi et dialecto syriaca (mirum dictum latini interpretis!) litteraeque inhaerentem interpretari. Alibi rursus dicit, concessum sibi breve temporis spatium, et praefixam legem inhaerendi litterae, in causa esse ut quandoque obscurus sensus videatur, stilusque barbarus; cui rei non parum, inquit, culpa eius contulit qui syriacum descripsit codicem. Revera nihil verius toto in volumine dixit Assemanus: etenim scripti eius (exceptis praefationibus) tanta est barbaries,

(1) Nos centum et viginti quinque vidimus. Confer praef. ad T. IX. p. XXIII.

et tantis vitiis sermo confusus, ut vix interdum humano more loquatur: igitur necesse fuit, ut ego innumeris locis verba mutarem, phrasim molliorem aut ordinarem, sententiarum tenebras declarare conarer: quamquam aethiopem lavisse me adhuc sentio. Haec de latini textus elocutione. Unum tamen inveni de baptismo caput abs Iosepho Assemano in alio codice latinum factum; quod statim, abiecto Aloisio, in meam recepi editionem; unde satis patet quantum interpres Aloisius abs Iosepho distet. Syriacum autem Bar-hebraei exemplar extat in codicibus vaticanis 133. apud Iosephi Assemani catalogum, nec non in codd. 353. et 356-359. apud meum supplementum tomo V: ne aliarum bibliothecarum codices memorem, in quibus pariter conservari compertum est.

De collectione Canonum ecclesiae armeniacae.

XIII. Diu multumque optaveram collectionem aliquam Canonum ecclesiae armeniacae cognoscere, quia mirabar nullam adhuc esse apud nos divulgatam, quum tamen eius gentis permulta scripta iam typis commissa fuissent. Ecce autem expetitum denique deprehendi codicem a quodam Caciadaro armeno, anno Christi 1634. in urbe Rodosto, pereleganti littera, quamquam minime orthographia, scriptum; et a reverendissimo domino Stephano Aucherio Claudiopolcos episcopo Romam anno 1797. delatum. Is codex non armeniacos tantummodo, verum etiam graecae originis canones tenet, ducto initio ab apostolicis, et a gentium per singulos apostolos ad fidem conversarum recensione, eo ferme modo quo suum texit prohoemium Ebediesus. Ceteroquin ego, ne quod ad occidentales canones adtinet, actum agerem, eam tantummodo codicis partem seligendam putavi, quae orientales id est Armeniorum canones continet, et quidem antiquiores, nempe a saeculo quarto ad octavum; quos implorato, ut dixi p. 316, perito interprete ad latinum usum notitiamque trahstuli, et in hac mea orientalium canonum sylloge libentissime collocavi: nihil enim opportunius esse indico, ob cognoscendos, quod valde nostra interest, illius ecclesiae mores et instituta. Nam de dogmatibus vix sermo est, quia hi canones disciplinam plerumque cleri populiue continent. Sed tamen haec Canonum collectionem non ita ubique esse authenticam, ut tituli eius prae se ferunt, dixi, admomentibus ipsis Armenis, in adnotatione p. 316. Quod vero ibidem, suadente quodam amico, affirmavi canones Isaaci parthi prae ceteris videri certiores, iam me dicti propemodum paenitet: sunt enim in his minutiora multa, quae quarto saeculo, id est Isaaci aeco, vix conveniunt; quare et hi postea interpolati videntur. Quid quod p. 285. canones hi dicuntur nunc primum ex graeca lingua conversi? Nam de illis Iohannis Ozniensis iudicium

non retracto, sed ii prae ceteris animadversiones nostras commoverunt; quas ne repetam, hoc saltem aio: scilicet consuetudini illi Schismaticorum offerendi merum in sacrificio, novum nuper et validum me suscitasse adversarium Eutychem patriarcham constantinopolitanum, armenio patriarcha seniore duobus saeculis; qua super re disserui in voluminis noni praefatione. Nam quod Ozniensis exemplo utitur a mosaeis libris sumpto, quid ca res demum apud nos valet? Melchisedechus autem, quodnam, oro, theologis argumentum suppeditat? praesertim quia nescimus, utrum merum obtulerit an meracum. Sed bene est, quod fatetur Ozniensis, diversam esse a sua ceterarum gentium christianarum traditionem; cui populus quoque armeniacus, quatenus orthodoxus est, tandem aliquando obedientiam praebuit. Rursus bene est quod omnem Ozniensis eum Schismaticis communionem canone suo 29. vetat; idque aio propter laxiores nonnullorum hae super re opiniones. Unum adhuc lectores quaerent, quid sit nimirum in Macarii hierosolymitani canone (p. 271.) oleum mortuorum. Equidem de his Macarii canonibus, qui nunc primum ex armeniaco eodice linguaque prodeunt, subdubitare parumper licet; praesertim quia gratam illam Armeniis schismaticis crambem recoquunt de usu meri in eucharistico sacrificio: quam rem abs hierosolymitanae ecclesiae traditione usuque abhorrere, in scholiis demonstravi: quare et illum Armeniorum morem ungendi, ut audio, sacerdotum suorum cadavera, palaestina ecclesia, tam prisco praesertim aeo, fortasse ignoravit. Sed utcumque ista res se habet, nullam hinc esse sacramenti vim aut naturam, quis non videt? Nihil est enim, nisi honor quidam sacris adhibitis cadaveribus, veluti apud nos turis suffitus, et lustralis aquae aspersio, quam nos sane mortuorum baptismum non appellamus. Ritus certe apud Iacobitas ungendi in pectore mortuos sacerdotes narrat Bar-hebraeus in hoc volumine p. 37; nulla ritui adtributa sacramenti vi.

XIV. In praetermissis a me codicis armeniacy partibus, vitiosi quidam caones sunt concilii ut inscribitur theodosiopolitani, quibus maledicitur S. Leoni papae romano, vetatur aquae in sacro calice admixtio, coniunctio festorum natalis Christi et Epiphaniae imperatur, Purificationis autem sollemnitas ad diem quartamdecimam februarii transfertur; idque concilium celebratum esse affirmatur sedente Isaaco armenio patriarcha et Iustiniano magno imperatore, cuius iussu ex universo orbe romani, graeci, albani, assyriique episcopi Theodosiopolim in Armenia convenisse dicuntur. Iamvero quis non videt, hanc synodum vel prorsus esse confictam (†) vel certe immaniter interpolatam? Quondam enim episcopi ex universo orbe, et quidem etiam romani, ad Armeniorum synodum confluerunt? Qui fieri pote-

(†) Cusimianus hist. Armen. lib. III. in adnot.

rat, ut romani et graeci Leoni maledicerent, cuius epistolam semper ut columnam fidei suspexerunt? Quomodo item meri oblationem, festorumque perturbationem illam sancirent? Neque rursus tam facile graeci azymum, quod in concilio decernitur, comprobassent. Fallaciae huiusmodi, etsi exsecrandae sunt, nihilo tamen minus apud pravae mentis homines non raro deprehenduntur. Nam de confectis apud nestorianos Chaldaeos occidentalium pontificum diplomatibus, paulo ante dixi. Suppositam a graecis photianis Iohanni VIII. PP. epistolam, in primo volumine demonstravi. Iustinianus imperator (apud me T. VII. p. 304.) suppositam S. Iulio papae epistolam, deesse omnino in archiis romanae ecclesiae testatus est. Dogmaticam catholici cuiusdam patris homiliam ab homine monophysita corruptam, alibi docturus sum; ubi enim catholicus scripserat Christum non dividi in duas personas, ibi monophysita naturas posuit; ita tamen ut in codicis rasura vestigium adhuc vocabuli *personas* appareat; ex alio autem eiusdem homiliae exemplari folium ipsum detraxit. Quid plura? Primum ab Anastasio (apud me T. VII. p. 6.) prolatum ex patribus testimonium, ex oratione Nysseni est, idque deerat in editionibus, quia codex morellianus eo folio carebat, in quo Nysseni tractus fuerat perscriptus. Atqui in eo fragmento validum est argumentum pro S. Spiritus processione etiam a Filio. Loquens enim sanctus pater de essentialibus personarum divinarum proprietatibus, ita scribit: τὸ θεῖον πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς λέγεται, καὶ τὸ αὐτὸ εἶναι μαρτυρεῖται οὐρανόθεν τὸ μὲν πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ εἶναι, καὶ Χριστοῦ πνεῦμα ἐστίν. Pergit autem ibidem Nyssenus docere, nequaquam posse vicissim πνεύματος Χριστὶν appellari; nempe dici, quod ut Spiritus a Filio est, ita Filius pariter a Spiritu sit. Nnm ergo fortuito id dogmaticum folium a codice excidit? an vero photianus aliquis abstulit? Equidem ex tam levi incertoque indicio nihil definio.

Ebediesu opus de christianae religionis veritate.

XV. Nostra redit ad sobensem Ebediesum oratio, cuius christiana demonstratio atque apologia prae ceteris aliorum auctorum, quas in orientalium codicum penore habemus, me delectavit, et lectu dignissima visa est. Talis quippe tantusque scriptor est Ebediesus, ut iudice Assemano, doctoribus ipsis syris Ephraemo, Isaaco, et Iacobo comparandus esset, nisi dicendi copiam, stili nitorem, sacram denique eruditionem, Nestorianorum erroribus, quibus a pueritia imbutus fuit, contaminasset. Scripsit vero id opus, iubente patriarcha suo Iaballaba, post annum Christi 1291, in quo peracutum ingenium prodit, et in logicis disciplinis exercitatum: praecipui vero momenti est quartum capitulum tractatus tertii, ubi christianarum sectarum (quod tamen nomen vera orthodoxia respuit) divisionem perspicue

exponit. Porro Sobensis errores, praesertim ubi agit de sacramentis, breviter ego, ut decuit, in scholiis increpui; verumtamen ad fermentum quod adtinet, anilem Nestorianorum fabulam refert Assemanus B. O. T. IV. p. 260, ex qua tantus error conflatus est, ut ritum hunc, sacramenti instar sacrilege habeant. Hoc denique et grati animi et veritatis causa dicendum superest, nempe hunc egregium Ebediesu de christiana religione tractatum nos habere ab eximio interprete Francisco Mehaseb maronita, Collegii urbani alumno, qui syriaci quoque exemplaris editionem diligentia sua peritiae curavit.

De S. Sophronio patriarcha hierosolymitano.

XVI. Cogitanti mihi de Sophronii, viri sanctissimi, ante medium saeculum septimum patriarchae Hierosolymorum, tum insignis erga ecclesiam meritis, tum etiam non paucis scriptis, permirum videri solet, nondum haec, in tanto typorum apud nos usu, fuisse collecta, neque idoneo voluminis apparatu coniunctim edita; immo vero complura in codicibus mss. ad hanc usque diem indecore prorsus retineri. Quae igitur sparsim sunt vulgata, veluti in Concilio generali sexto, in Sanctorum actis, in Patrum lugdunensi bibliotheca, apud Gretserum de cruce, apud Combefisium in Bibliotheca PP. concionatoria, atque apud Allatium, non ignoro; sed praeter quam quod pars illorum nonnisi latine extat, sine graeco originali; ea sane incommode sus deque quaeruntur, et illustratione debita carent; atque, ut dixi, fratrum librorum adhuc latentium comitatum desiderant. Itaque cepi consilium instruendi mediocre tomum, quem postea in lucem emitam, quo cuncta Sophronii opera, cum Hesychii etiam presbyteri hierosolymitani non paucis scriptis haud paucitendis, complexurus sum. Et sane apud me habeo graecos utriusque auctoris textus complures: Sophronii autem studio paene prae ceteris divulgare copiosissimam, quam prae manibus habeo, de SS. Cyro et Iohanne historiam, genuinum certissimumque beati Patris foetum, et dñi nimis in Graecorum Latinorumque codicibus pressum. Interim vero nihil vetat, quominus haec duo colloce in antecessum S. Sophronii scripta; primo videlicet in SS. Petrum et Paulum AA. panegyricam orationem, quam veluti gemmulam in vaticano codice graecam reperi. Brevique hora latinam feci; deinde typici quoddam fragmentum, sacris quos superius descripsi, hymnis quodammodo consonum, cum finalibus regi et sacrorum antistiti acclamationibus: nam officii quoque divini ordinem a S. Sophronio nostro fuisse instauratum, testatur auctor priscus Simeon thessalonicensis apud Allatium in dissert. I. de ecclesiasticis Graecorum libris; quam nunc rem vaticanus codex confirmat.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΑΥΜΩΝ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΠΕΤΡΟΝ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΝ ΤΟΥΣ ΜΑΚΑΡΙΟΥΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥΣ

Τῇ Δ' ΗΜΕΡᾷ ΤΩΝ ΓΕΝΕΘΛΩΝ.

1. Πάλιν ἡμῖν δοῦς ἀδιάλυτος Παρμέν, πάλιν ἡμῖν συζυγία ἀδιαζήτητος ἦνδρε, πάλιν ἡμῖν συνάρμα ἀδιάκρητος ἔβρουεν, ἀποστολεῶν ὁμοῦ πανηγύριμα εἰς μίαν συνδραμοσῶν ἱερτὴν καὶ πανηγύριον, καὶ διπλαῖς ἡμᾶς λαμπρινουσὺν ταῖς φαιδρότεσιν, ἐν μιᾷ φρενὶ ἡλιακῷ φαιερόμενον λαμπρότερον· Πίτρος γὰρ τῶν ἀποστόλων ὁ κορυφαῖος τῆς σήμερον, καὶ Παῦλος ὁ Πίτρου τὴν χάριν ἐξαμύλλος, καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἀποστολῆς παρακλησεις, κῆν εἰ μὴ τῆς ἱερᾶς διαδοχῆς ἐκείνης τῶν προπορευόντων ἀποστόλων ἐτίγχανεν, ὥς τὴν ἐκκλησίαν καὶ πρόκλησιν, οὗκ ἄνθρωπος τίς φύλῃς ἐτεκνήνατο, εὐ προφῆτης, εὐ πατριάρχης, εὐ δίκαιος, οὗκ εὐφάνιος καὶ σφύματος ἀγγελος· δοῦλα γὰρ οὗτοι καθίσταίμενοι ἀπαντες, καὶ ἡμῖν τίς ἄνθρωπος ἐμέδονται, κῆν εἰ ἀρεταῖς ἡμῶν καὶ πνευματικαῖς ἀξίαις καὶ χάρισι μέτρον πολλὸν διαφύρουσιν· ἀλλ' αὐτοὶ δ' Χριστοῦ δ' δεσποῖτες πάντων ὁμοῦ καὶ Θεοῦ καὶ κῆρος, ὁ τὴν φύσιν ἀπλῆς καὶ μοναδικῆς τὴν ὑπόστασιν (1), δ' ἐκ Διᾶς τε καὶ ἀνθρωπότητος συγκείμενος φύσις, καὶ ἐν οὐσίᾳ τε Θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνῃς φανερῶς γνωριζόμενος, καὶ οὐδαμῶς εἰς αὐτὰς διαμερούμενος, εὐδὲ τερπὴν τὴν εὐαγγελίᾳ προσδεχόμενος, διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ ἀμείροτον ἔκτισεν· οὐδὲ γὰρ τὰ ἐξ ὧν ἔστι συνέχουσι, εἰ καὶ ἀλλήλοις ταῦτα κατ' ὑπόστασιν ἦκουσεν· οὗτοι τὰ ἐν οἷς ἔστιν ἀλλήλων θέστωσιν, κῆν εἰ ἐν αὐτοῖς τελείως γνωρίζεται Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, δ' αὐτοὶ καὶ ἐν αὐτῷ διακρίνονται· δ' καρδίας καὶ νεφρῶν ἐπιστάμενος, καὶ ψυχῆς ἀφανῶς διακρίων τὰ βουλεύματα, ἀπερ ἔκαστος ἄνθρωπος ἐν καρδίᾳ κρυφαῶς βουλεύεται, κῆν εἰ λαθόντων διὰ τὴν χρηστότητα τοῦς τῆς αὐτοῦς ὑπάρχοντας φύσις.

2. Οὕτως ἡμῶν τῆς σωτηρίας καθέμενος, δι' τὴν καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐξ οὐρανοῦ κατέκληθεν, αἰένως ἐλογλὸς ἐκποίητο, καὶ χάριν ἀπεριεῖλες αὐτοῖς κατεμίρισε, συναρμωζομένῃ μὲν αὐτῶν τῇ ποσότητι, εὐ διαμερούσας δι' αὐτῶν τὴν ἀξίωμα, οὗτοι τὴν ταῶν συγκρίνουσα (2)· ἀλλ' ἐν τῇ ἐνότητι τῆς ἀποστολικῆς ἀξίας καὶ χάριτος, τὸ τῆς τάξις ταρῶσαν διαφύρουσιν· καλὸν γὰρ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δύναμις, καὶ δ' λόγος δ' πάντων γνωστῶν γνωστῶν καὶ κῆρος καὶ τῆς ἀποστολῆς τὴν ἀξίαν ἐκείνην φυλάττεισθαι, καὶ τῆς τάξις τὴν διαφύρουσιν ἀσυγχύτως γνωρίζεσθαι, ὥς ἂν μήτε ἡ τάξις εἰς ἀταξίαν μετατρέχεται· ἐπεὶ οὕτως

(1) Notemus S. Sophronii doctrinam contra monophysitas, monothelitarum fratres, quorum heresee molles ipse fuit.

(2) En ut S. Sophronius primum Petri in apostolico ordine belle tuetur, etiam supra Paulum; quorum dignitatem neoterici aliquot, male erga sedem Petri romanam adfecti, aequare volebant: ita ut ipsorum doctrina inter damnatas merito propositiones relata sit.

γὰρ θεῷ τυγχάνει τὸ ἄσκατον ἢ τῆς αἰτίας ἢ χάρις εἰς ἀνθρώπους διακρίνεται χάριτας· ἀμεταμέλητα γὰρ εἰσὶ τὰ χαρίσματα, καὶ τὸ θρονεῖν ὑπὲρ αὐτῶν διακρίνεται, οὐδαμῶς, ὡς ἡ μελοδία φρενί, παραλείπεται· οὗτος ὁ πάντα ζυγῶ καὶ σταθρῇ δοκιμώμενος, καὶ ἑκάστη διδύς ἀπροσπολήστω βουλῇ τὰ χαρίσματα, μετὰ τὴν πρῶτον ἐκλογὴν, ὃν ἐπ' ἀποστόλῃς πεποιθεῖται δοῦναι, καὶ τὴν δεύτεραν, ἣν εἰσι μαθηταῖς δύο καὶ ἡδωμένους ταύτης· μετὰ τὴν εἰς οὐρανὸς ἐκ τῶν ἐκλογῶν πραγμάτων ἀνάβασιν, ἡ τις διὰ τὴν σάρκα γιγίνεται, ἣν ἐξ ἡμῶν προσελάβετο, ἀσκαρὶς γὰρ καὶ ἀσμάτης τὸ πρὶν ὡς ἡμᾶς καταβίβει, καὶ τρίτην ἐκλογὴν ἐπιδαίνυσται, αὐτῶν τῶν ἀποστόλων καλῶς τὴν ἀρίστην, εἰς ἀποστολῆς διακρίσιν ἐργαζόμενος· ἐξουσίαν γὰρ ἔχει ὁ πάντων κεραιμὲν ἡμῶν θεός, τοῦ πολὺ καὶ τοῦ πλάσματος σπειροῦν, καὶ παράγειν ὡς βούλεται, μεθυσὲν αὐτῶν ταῖς βουλαῖς ἀντιεπείκτετος· ὅς καὶ τὸν Παῦλον σαρῶς ἐκλογέντος, ἔφασκε πρὸς Ἀνακίαν τὸν Παῦλον βαπτιστὴν καὶ διδασκαλὸν· ἐκίνους γὰρ αὐτὸν καὶ τυφλωθέντα περιέκει, καὶ φωτισθέντα βεβάνηκε, καὶ βαπτισθέντα δεῖδωκε τὸ θεοπνευστον δίδαγμα· πορεύς πρὸς τὴν ταύτην εἰς κατήχουσαν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀνέβλεψεν, ὅτι σαυὸς ἐκλογῆς μοι ἴσταν· οὗτος, τοῦ βαπτισθῆναι τὸ θυμῷ μου ἐνώκειν ἰδῶν καὶ βασιλέων νῦν τε Ἰερρατὶ· ἔγω γὰρ ὑπαβίβω αὐτῷ ἔσχα δι' αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ ἐνόματός μου παθεῖν· ἀλλὰ καὶ Παῦλος αὐτὸς ὁ θαυμαστός, τῆς αἰτίας· αἰτίας δαιμονίων τὴν προχίρουν, ἔγραψεν· ὡς ὁ ἐκέρχης Πέτρος εἰς τὴν πειρασμένην, ἐνέργησε καὶ αἰς τὰ ἔδωκε.

3. Τῆς οὖν τοῦ σωτῆρος κατ' ἐκλογὴν προχίρουν, Πέτρος τῇ πρῶτῃ τῶν ἀποστόλων καὶ κέρμα συναρμωσάσης τὸν ἐνδυν, καὶ ἐν ἀμφοῖν δεδορκμένης ἀέκωμ, καὶ εἰ τὸν μὲν εἰς ἀποστολὴν τῶν ἐν περικοπῇ προβαλλετο, τὸν δὲ ἀγέλης ἰδουσίας προσελάμβανον· καὶ χάρις μίαν, καὶ θεοδότου ἀέκωμ, τὸ τῆς υἱοθεσίας φρενί τῆς πρὸς τὸν θεὸν καὶ γεννητόρα, τῆς δ' αὐτὸν ὡς Χριστὸν αὐτὸν ἐπιστρέφοντι δέδωκε, καὶ ὄνομα ἐν ἀμφοῖν προσεχέσμεται, τὸ ἀπ' αὐτοῦ Χριστοῦ χρηστικῶς ὀνομαζόμεναι· εἰκότως καὶ ἡμῶς οἱ τοῦτον μαθητὰ καὶ ἀνέλουται, πίστιν τὴν αὐτῶν περιέποντες, καὶ δίδαγμα τὸ αὐτῶν ἀσπερόμενοι, ἀλλήλοις· τοῦτοι συνήρουν, εὐς ἡ χάρις συνήρῃ τοῦ πνεύματος· καὶ κοινὴ αὐτῶν συνιστάμεν πανήγυριν, ὡς κοινὴ λαχούσι καὶ ἰσχυαῖς τὸ προχίρουν· καὶ μίαν Χριστῷ ἐσπῆν ἐσπῆσμεν, ὡς μίαν ἡμῶν πνευματικὴς αὐτῶς διὰ τῆς ἀμφοτέρων ἐπιστροφῆς· τοῦτοι ἀλλήλων διαρῶν εὐς ἀνέδυνον, οἱ εἰς Χριστὸν τεταπῶτες ἡμᾶς ἐψήρουν· ὑπὸ ταῦτο γὰρ καὶ μίαν αὐτῶν πανήγυριν ὄρασαν, ἵνα μὴ Χριστοῦ τῇ ψήρῃ φανῶν μαχόμεναι· εἰς καὶ ἡμῶς οἱ ἐλῶχιστα, ἐν πᾶσιν ἀνελουθῶν ἐπισπύδοντες, καὶ κοινὴ αὐτῶν συνδρῶν συνίνοντες ἀρραῖομεν, καὶ ταύτη φανέμεναι τωμέν αὐτῶν τὴν συνεκρίαν· ἐντα γὰρ Πέτρος ὁ κερμαῖος κερνύεται, ἐκεῖ καὶ Παῦλος εὐδὺς ὀνομαζέται· καὶ ἔστω Παῦλος ὁ ἐνδυν ἀνδρῶν φανῇ, καὶ Πέτρος συναρμωσόμενος δαικύνται.

4. Οὕτως ἀλλήλων οἱ σοφοὶ καὶ θεοπνεῦσαι τὰς συνουσίας ἀρρέκτους ἐργάζονται, τὸν χωρῶν ἐν βουλόμενοι, τὸν μερῶν ἐκτραπόμενοι, τὰς διακρίσεις ἐκλινόντες, τὰς τομὰς ἀπεκρίνοντες, τὰς διαστάσεις ἐν στέργοντες, ὡς μίσους ἐκχύνοντες, καὶ ἔχθρας εὐδὺς προβλήματα· δοῦναι διὰ τούτων ἡμᾶς ἐκείνους, τὴν τῆς πνευματικῆς ἀγαπῆσως ὁμῶν, καὶ φιλίας τῆς κατὰ Χριστὸν τὸ ὡς ἡμῶν· τὸ γὰρ κατὰ Χριστὸν τὸν θεὸν ἐν γνόμενον,

οὐδὲ μίαν παρέχον εἶδε τοῖς ὁρώσιν ὑφέλειαν· διὰ τοῦτο οὐ καὶ ἀφ' ὧν, τὸ τῆς ἀγάπης ἡμῶς ἐκδηλούμεντες ὄφελος, καὶ ἐν ἑαυτοῖς τυπώοντες αὐτῆς τὴν ἐνέργειαν, καὶ κινῶν τὴν πανήγυριν ἄγοντες· ἔβην ὁ μὲν, ἀλλήλους ἡμᾶς τῷ συνόλῳ τῆς ἀγάπης γιγνώσκων τὸ ἀπώτερον, ἦν καὶ πάντων μέγιστος τῶν χαρισμάτων ἐράζετο, ὡς καὶ τὸ πλοῦσιον κακῶν οὐκ εἰδὼσιον ἐργάζεσθαι· ἡ γὰρ ἀγάπη φρενί, τὸ πλοῦσιον κακῶν οὐκ ἐργάζεται· καὶ ἀλλήλων ἐνδείχουσιν τῷ αὐτῷ ἐνδοθυμένους ἐντίλλεται· καὶ οὐ τοῦτο γε μένον, ἀλλὰ καὶ τὰ σῶμα αὐτῶν μὴ ζῆτεον διατάττεται, ἀλλὰ τοῦ πλοῦσιον παθεῖν δι' ἀγάπην, ἥ τις καὶ ἐν σῶμα, καὶ ἐν πνεῦμα ποιεῖ τοὺς μετέχοντας, καὶ ἐν μηδ' ἐλπίδι τῆς κλήσεως γίνονται, καὶ κοινωνοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀποδίδουν· ὁ δὲ, τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἡγνίστας ἐν τῇ ὑποσχρῇ τῆς ἀληθείας, φρενί, εἰς φιλαδελφίαν ἀνυπόκριτον ἐκ καρδίας ἀλλήλους ἐκτενῶς ἀγαπήσαντες, καὶ ὡς θεοῦ δοῦλοι, πάντας ἡμᾶς τιμῶσιν· τὴν ἀληθότητα ἀγαπάτε, ἀλλοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡμᾶς εἰδὼς τὴν ἀγάπην· ἔβην καὶ πρὸ πάντων τῶν εἰς αὐτοὺς ἀγάπην ἐκτενῶς ἔχων ἡμᾶς ἐγκαίεται· ἔτι τὴν ἀγάπην καλύπτει πληθὺς ἀμαρτημάτων, ὁμοτιμῶς ἀπεφύγκατο.

5. Ἄλλ' ἡμῶς τῶν αὐτῶν ταῖς διδασκαλικαῖς σπουδαζόμενοι, οὐ μόνον ἀλλήλους ἀγαπᾶν οὐ βουλόμεθα, ἀλλὰ καὶ μακρὴν ὡς πολέμιους τοὺς πλοῦσιον ἐξέλιμεν· εὐμειδόμενοι, ὡς ἔοικεν, ὡς ἔχθρα καὶ μίσος τοῦ πομποῦ παθίζοντες ἔργονα πνεύματος· ἔβην καὶ ἀδοξάζοντες τούτους, καὶ ἐλίζοντες, καὶ μυρίαὺς διαβολαῖς ἐκτοξίζοντες, καὶ πᾶν εἴ τι κακὸν εἰς αὐτοὺς ἐργάζεσθαι, τῆς ἀγάπης ἀπαιεῖ χερσὶν ἵσταντες· ἡ τις κατὰ Παῦλον τὸν πᾶνσορον, τὸ πλοῦσιον κακῶν οὐκ ἐργάζεται· ἀγάπη γὰρ ἔργον ἐντως πεφύραται κάλλιστον, τὸ τὸν πλοῦσιον κακῶν μὴ ἐργάζεσθαι· ἀλλ' οὕτως τούτων τὰ θεῖα διδάγματα, τὰ θεῖα γέμιντα χόριον, καὶ σωτηρίαν τοῖς ποιταῖς αὐτοῖς (οὐ) μόνον ἀνθρώποις παρεχόμενα, οὕτως τὰ σοφὰ πολλὰν ὑποδείγματα μεταγγιν ἡμᾶς πρὸς ἀγάπην δεδωμένα· οὕτως κερσόμεν χαλεπῶς τὸ μισᾶν διόλκον, καὶ ἀφ' ὧν τούτων διενῶς τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀπείχουσαν, ἡ τις πάντων κακῶν καὶ πονηρῶν κυρίως ἐστὶ καὶ γεννήτρια· διὸ παρακαλῶ προσελίσσεται, ἵνα τὴν ἀπιστολήν ἡμῶν καὶ φιλοκίαν Πέτρου καὶ Παύλου τῶν θεσπιστῶν ἀνδρῶν πανήγυριν ἄγοντες, ἐλπίσωμεν αὐτῶν τὴν ἀγάπην, καὶ τὴν εἰς ἐν πνεῦμα καὶ ἐν σῶμα παθεῖν συνάφειαν, καθὼς καὶ ἐν τῇ τῆς μᾶς ἐνδείξει χρίσματος πίστως, καὶ κακῶν τῶν εἰς ἀλλήλους παυσιμείων, καὶ τῶν ἀγάπης εὐαγγέλιον αὐτοῖς ἀμειβῶν κοινωνήσωμεν, φοιτηταί χερσὶν ἵσταντες γνήσια, καὶ ὄντες αὐτῶν παῖδες, καὶ υἱοὶ γνωρίζομενοι, ὡς κρατοῦντες αὐτῶν τὴν ἀγάπην, καὶ τιμῶντες ἀνεκδοκίως τὰ προστάγματα, καὶ μηδὲν παντελῶς τῶν ἐν ἡμῶν μαθημάτων αὐτῶν παραλείποντες.

6. Ἀλλὰ τί τοῦτο νῦν εἰ σοφοὶ καὶ παμμάστορες πράττειν, μετὰ Σιέφσαν ἡμῶν τὸν πανάριστον εἰς θεωρίαν σαρρῇ προερχόμενοι, καὶ τεταρτέον ἐκτενῶς πράξιν αἰρούμενοι· καὶ τὰ τῇ αἰετῇ τῆς κορυφαίας ἀποστολῆς καὶ προβλήσεως, εὐ Σιέφσαν μόνον τοῦ λαμπροῦ πρωτομάρτυρος, ἀλλὰ καὶ πάντων ἡμῶν θεολῶν ἀνδρῶν πῶν γινόμενοι, καὶ τῇ μεγάλῃ τῆς ἀποστολῆς αἰγλῆς ἠτάται καὶ στάσεως· τρίτην γὰρ μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ σωτήριον γέννησιν Σιέφσαν διδωκότες πανήγυριν, τεταρτέον ἑαυτοῖς διετηρήσαντες (1), τῶν ἐντελῶν

(1) Notemus morem hierosolymitanas ecclesias celebrandi festum sanctorum Petri et Pauli quertio a Christi natalibus die.

τοῦ διποτοῦ μνημονεύοντες, καὶ ταύτας κηρύττει πληρεῖν ἐρίμενοι· τοῖς γὰρ τὰ πρωτὰ λαμβάνον ἐδίδουσι, καὶ τὰς μεῖζους αἰετίζουσι διὰ τοῦτο, τὰς αἰετίζουσι τὴν ἐσχάτην ἐξέλιξιν, ὡς πῶς διαβέβηκεν πρὸς αὐτοὺς ᾠδὴ ἡμεῖς· ὁ δὲ ἴδων ἐν ἡμῖν εἶναι πρῶτος, γινώσκων πάντων ἐσχάτος· καὶ ὅς ἐν θλίψι ἐν ἡμῖν πρῶτος εἶναι, ἔστω ἡμῶν δοῦλος· καὶ πάλιν, ὁ μεῖζων ἐν ἡμῖν, γινώσκων ὡς νεώτερος, καὶ ὁ ἡγεμόνος ὡς ὁ διακονῶν· ὁ γὰρ ὡς ἐκείνου ταπεινωθήσεται, καὶ ὁ ταπεινὸς ἐκείνου ὑψωθήσεται· ἀλλὰ καὶ εἰ ἐσχάτος πρὸς τὴν ἀμειλιτοῦ καλούμενοι, πρῶτος τὴν μαθητοῦ ἐξέλκων· ἔδεν τοῦτο σαφὲς πιστεύμενοι, καὶ τὰς τὴν δευτέραν λαμβάνουσι, καὶ στεφάνῳ τῷ θεῷ τὰ πρωτὰ παρέχουσιν· ἵνα πρῶτος δοκῶντας γένωντο, καὶ τὴν ἀρίστην ἡμῶς ἔδεν τῆς ὁμολογίας, τὴν ἐπέλειαν φημι καὶ ταπεινῶσιν, ἣν πρῶτος ἐνεργήσας Χριστὸς· ἐτίμητο, ὑποδείγμασι τοῖς ἐκείνων ἐκδηλώσαντες· μάθετε ἀπ' ἡμῶν, τοῖς ἔργοις ᾠδῶμενοι, ὡς πρῶτοι καὶ ταπεινοὶ τῇ καρδίᾳ τυγχάνομεν, κατὰ τὸ Χριστῷ τοῦ διποτοῦ καὶ διδασκαλοῦ διάστημα· καὶ διὰ τοῦτο, ὁ μὲν ἀλλήλους ἡμῶς κτείναντες ἐκείνων ὑπερέχοντας ἔρασαν· ὁ δὲ τὴν εἰς ἀλλήλους ἡμῶς ταπεινοῦσιν ἐγκυβίσσασθαι βούλεται· ὅτι ὁ θεός, φησὶν, ὑπερέχοντας αὐτῶν ὁμολογῶν, ταπεινῶς δὲ δίδωσι χάριν· διὰ καὶ προστίθει τῷ ταυτῇ ἀπλήρῳ, ταπεινώθητε ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ, ἵνα ὑμᾶς ὁμολογῇ ἐν καιρῷ ἐπιστοπῶν· ὧν, ἀλλοιοὶ ποιεῖσθαι, ἀρκεταὶ καὶ μαθηταὶ χριστιανίζοντες, συνέρχονται τῇ μαθήσει τὴν μέλει, καὶ τῇ ἀρραδίᾳ τοῦ λόγου τὰ πράγματα, ἐκείθεν μὲν τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην λαμβάνοντες· ἵνα καὶ λόγῳ καὶ πράγματι τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐπισπούντες μύησιν, καὶ τὴν αὐτῶν ὁμολογίαν φέροντες, καὶ οὕτως αὐτῶν ἐκέρως τὴν ἰορτὴν ἐκτελέζοντες, εὐφρανόμενοι ἡμῶν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ πνεύματα, καὶ φαιδρύνοντες ἡμῶν ταῖς αισθήσεσι τὴν αὐτῶν φαιδρότατον παύσησιν· τοῦτο γὰρ θεωροῦντες πλέον εὐφραίνονται, καὶ πλέον ἀγάλλονται, καὶ χαίρουντες ἐμῷ καὶ γυνόμενοι, τὰς ὑπὲρ ἡμῶν θεῶν δόξας προσφέρουσιν, εὐφρανόμενοι ζῶντες προσβούμενοι, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν ἐκτείνουσι· ὅς γίνεται πᾶντας ἡμᾶς ἐκείνους, ὡς διόν βυθισμένους, καὶ μετανέχῃ τῇ θείᾳ λαμπρύνοντας, καὶ ἀγάπης συνδύσῃ συσφίγγοντας, τὰς ἀπυλῶσεις καὶ τὴν ἑλαμψὴν δρέμασθαι, καὶ τὴν ἀγάπην ζῶν καὶ μὴ λήγουσαν δέξασθαι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ καὶ τῷ πατρὶ πνεύματι δόξα, τιμὴ, κράτος, μεγαλοσύνη τε καὶ ἀνύμνησις πάντοτε, νῦν καὶ αἰ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τοῦ αἰῶνος, ἀμήν.

S. PATRIS NOSTRI SOPHRONII ARCHIEPISCOPI HIEROSOLYMODRUM

LAODES BB. APOSTOLORUM PETRI ET PAULI

DICTAE DIE QUARTA FESTI SS. NATALIS.

Rursum nobis inseparrhila par illuxit, rursum sodalitas indissolubilis nobis effloruit, rursum nobis connexio indissolubilis pallulavit, apostolicis nempc sollemnitatibus in unum festum concurrentibus ac sollemnitatibus; quas quum duplice hilaritate refulgeant, unicuique tamen, veluti lux solaris, fulgorem demonstrant. Patrus enim summus apostolorum apex hodie celebratur; simulque Paulus gravis senex, et apostolatus dignitate proximis accedens: quumque is minime ad duodenarium illius pertinet splendorum apostolorum numerum, cuius delectum ac designationem haud humi aliquis simplex curavit, non propheta, non patriarcha, non iustus quisque, non ecclesiasticus et incorporeus angelus; quippe hi omnes servi, nobisque hominibus conservi fuerunt, etiam nos virtutibus et spiritualibus meritis gratiasque longe superarunt; verum ipsa Christus munus heri simul et Deus ac dominus, ille inquam natura duplici personaeque unica praeditus, ille es divina humanaque constans natura, quem divinam simul humanaque substantiam habere manifeste cognoscimus; qui neque in has duas secatur, neque ullam divisionem patitur, propter scilicet mutationis omnis ac partitionis nesciam coniunctionem: neque enim illa, ex quibus constaret, confudit, licet ea hypostaticae copulaverit: neque ea in quibus subsistit, mutuo detraxit; quomodo in iudex perfectus curatur Deus ac homo, eundem nempc in eodem conspiciendum ac praebens: qui corda et renes novit, animaeque invisibiles consilia spectat, quae unusquisque videlicet clam in corde molitur, et eos qui eiusdem naturae sunt collidissime celare putat.

2. Sic ergo salutis nostrae sollicitudo, cuius rei gratia ad vos quocumque de caelo venit, piscatorum delectum fecit, hisque gratiam contulit apostolatus, ipsorum antiquo numero congruum, quia tamen idcirco divideret eorundem dignitatem, aut perturbationem ordini induceret, sed cum apostolicis dignitatis gratiaque unitate, differentiam ordinis conservavit. Praeclara enim Dei sapientia virtutes atque intellectus omnium mentium sollicitissimus, et unitatem in apostolatus dignitate conservandam, et ordinis diffe-

rentiam inconfusus demotendam indicavit, ut neque in perturbationem verteretur (invis enim Deus perturbabit) neque gratia dignitatis, inaequali gradu beneficii uteretur. Sunt enim simul paenitentia dona; et terminum ab eo praefinitum, ut sit psalmus, nemo transgreditur. Quum ita itaque cuncta cum pondere et statera fecisset, et unicuique libera sua voluntate dona attribuisset, post primum duodecim apostolorum delectum, alterum quoque discipulorum septuaginta duorum fecit. Denique post suum, cum ea carne quae a nobis sumpsit, in caelum reditum (etenim sine carne ullius corpora ad nos notes descenderat) tertium quoque peregit delectum, ut apostolorum numerum praecclare auget, quia propter differentiam in apostolatus invehret. Est enim in Dei arbitrio, nupta omnium figuli, luto et forma ad plasticum prout vult utendi, et pro libito moderandi, quin quicquam ipsius voluntati obistere queat. Atque is quidem post Paulum publice electum, Ananiam Pauli postea baptizantem magistrumque admonuit. Quippe illi hunc ac caecum illuminavit, et illuminatum baptizavit, et baptizatum caelesti doctrina inhuivit. Perge, inquit Christus, ad hunc divinitus erudiendum, nec non visui restituendum; quia vas electionis mihi iste est, ut deferat nomen meum coram gentibus, regibus, filiisque Israel: ego enim ei ostendam, quanta ipsum oportet pro nomine meo pati. Quia ideo Paulus ipse mirificus, suae dignitatis initium demonstrans, ait: qui operatus est Petro in circumcisione, idem mihi inter ethiopes aperatus est.

3. Quum igitur Servator per electionem suam Petro principi apostolorum divum Paulum adsociaverit, unusquisque ambobus dignitatem contulerit (quamquam illum circumcisorum apostolum fecerit, hunc autem gregi ethiocio destinaverit) quumque usam eandemque gratiam, supernamque dignitatem, ut filii scilicet Dei et patris fiant, quicumque per ipsam ad Christum convertuntur, dederit; et nomen utriusque simul largitus fuerit, ut Christiani ab ipso Christo nomenparentur; merito et nos qui sumus horum discipuli ad adaeche, eadem eorum

amplexibus, doctrinamque secuti, alterum alteri copulavimus, quos gratia spiritus iam coniunxerat: communemque ipsis sollemnitatem agimus, utpote qui commune et par officium sortiti sunt: unumque Christo festum celebramus, quia una nobis spiritalis per ambo laetitia illuxit. Quos enim ipse Christus coniunxit, et eodem gratia ornavit, hos invicem separare, periculosum hi iudicaverunt qui eos Christo genuerunt: quomobrem unam ambobus sollemnitatem indixerunt, ne Christi sententiae adversari viderentur. Quibus et nos pusilli, in omnibus obsequi satagentes, ad communem utrique apostolo festum concionem concurrimus, atque hoc publico testimonio sodalium ipsorum honoramus: ubi enim Petrus coryphaeus praedicat, ibi statim et Paulus nominatur: et ubi divus homo Paulus apparet, ibi et Petrus comes conspiciatur.

4. Sic hi sapientes et eximii ineffabile sodalium inter se colunt, separationem respuunt, partitionem recusant, discidium vitant, divisiones fugiunt, a dissensionibus abhorrent, tanquam odiorum casus, et inimicitiae occasiones; namque ut nos docent spiritalis dilectionis commoditatem, et amoris secundum Christum utilitatem. Nam quicquid secundum Christum nos est, id verum emolumentum praebere minime potest. Quomobrem uterque, ut charitatis bona nobis demonstrant, atque exemplo suo vim eius exprimant, communem sollemnitatem agitari gaudent. Quare horum alter, charitatis vinculum invictum agnoscent, cunctis hanc charismatibus maiorem esse definivit, quae proximo suo mala facere nescit: charitas enim, inquit, proximo non nocet: at eos, qui hac sunt imbuti, invicem tolerare iubet; neque id solum, sed alienam querere praecipit non propriam, stimulante amore, commoditatem; quae virtus unum corpus atque unam animam facit sectatores suos, et in eadem spe vocationis collocat, et participes aeternae vitae declarat. Alter autem apostolus, omnia inquit vestras castificantes in obediencia veritatis, sincero amore atque ex cordis invicem amate, atque ut Dei famuli omnes vos honorate, et fraternitatem diligite. Sciebat enim, nos invicem fratres fieri per charitatem: unde et ante omnia mutuum impense fovere charitatem mandat: quia charitate multitudinem peccatorum operiri diserte definit.

5. Atqui nos contrarius horum praeceptis agentes, non modo invicem amare volumus, verum etiam hostili odio proximos prosequi volumus; nescis, ut roor, quod discordia et odium, mali spiritus geminus sunt: quare pro-

ximos et iniuriis adficiamus, et sexcentis calumniis quatinus, atque omni maleficio genere adfignis, postquam semel charitatem exuimus; quae quidem, ut ait sapientissimus Paulus, malum proximo inferre non solet. Sed enim neque horum divina praecepta, caelestis gratiae plena, quae salutem ipsorum exsecutoribus, oco tamam auditoribus tantum, suppeditant; neque rursus prudentia exempla, transferre nos ad charitatem mutuum potuerunt. Adeo direo odii morbo laboramus, tanquam exulceratis animis ad mutuas inimicitias sumus; qui sane malorum omnium praecipuus fons est et parens. Unda vos obsecro, dilectissimi, ut qui apostolicam simul, et benivolentiam plenam, divorum hominum Petri ac Pauli sollemnitatem celebramus, amulemque ipsorum charitatem; atque ut unus spiritus unumque corpus efficiamur, studeamus; cum nobis in unius fidei unctione traditum est; siomneque mutuis iniuriis imponamus, ut caelestis charitatis praemia una cum illis consequamur; geminos nosmet discipulos et progeniem demonstrantes; ut filii eorum dignoscamur, quorum charitatis sumus heredes, praecepta insuper illorum accurate servantes, nullamque doctrinae eorumdem partem corruptemus.

6. Verum enimvero, cur hi denum sapientes ac maximi, post egregium Stephanum ad publicum nobis spectaculum prodeunt, quantum sponte dramatis actum sibi vindicantes? Atqui summi culmine apostolatus et electionis, non splendidi tantummodo Stephanum protomartyrem, sed omnes simul Deu charos homines anteverunt, suaeque dignitatis magnitudine primas ferunt. Neque enim est dubium, quin martyrii amplitudo et vitior, apostolico splendori et gradui longa sit inferior. Nihil tamen minus tertium, post Christi servatoris natalis, Stephano concedentes sollemnitatem, quartam sibi reservant, praeceptorum Domini memoras, quorum haec quoque observandorum studium praesae ferunt. Maiorem enim illi qui primas partes ambiunt, maioremque dignitates consequi arant, locum nevissimum occupare mandavit, sic diserte illos adloquens: qui vult inter vos primas esse, fiat omnium postremus; et qui vult ex vobis princeps esse, sit omnium famulus. Et rursus: qui maior est in vobis, fiat ut iunior; et praeses, tanquam ministrator: oam qui se ipsum extollit, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur. Insuper illi ultimi ad colendam vineam vocati, mercedem primi acceperant. Quare apostoli hoc proba scientes, secundum stationem diligunt, utique Stephano primam cederunt; omne

ut ita primi iustissime evadent, nobisque opti-
mam exaltationis viam, humilitatem dico atque
demoniam, quam primus operibus propriis
Christus monuit, exemplis suis docent: di-
scite a nobis (voce operum clement) quomodo
mitis humilisque cordibus sumus, iuxta Chri-
sti domini magistrique praeceptum. Itaque al-
ter apostolus ut nos invicem reveramur cum
superiores, edmonet: alter vero mutuum hu-
militatem insinuat vult; quis Deus, inquit,
superbis resistit, humilibus autem det gratiam.
Quare et subdit huiusmodi admonitioni: homi-
nismi sub potente manu Dei, ut vos exaltet
in tempore visitationis. Atque horum, fratres
desideratissimi, quum simus auditores etque
discipuli, adhibeamus praeceptis imitationem,
verborum editioni opera; inde scilicet mu-
tuam charitatem referentes: ut et verbis et
opere eos imitantes, nonque similes exhiben-

tes, et sic pari cum illis ratione festum cele-
brantes, animos nostros mentesque laetifica-
mus, sensuumque consonantia nostrorum exhi-
laremus laetissimam illorum sollemnitatem. Hoc
enim ipsi cerentes, magis laetantur; etque ita
exhilarati et gaudio perfusi, suas pro nobis
preces Deo offerunt, vitam nobis inquam
potentes, regnumque caelorum expostulantes;
cuius utinam (postquam nos recte compotue-
rimus, et ad Deum conversione expiaverimus,
charitatisque vinculis invicem constrinxerimus)
glorie et gaudiis omnes potiamur, et aeternae
juventutis vitam sempiternaeque desiderantem con-
sequemur in Christo Iesu domino nostro; cum
quo Deo patri et sancto Spiritui gloria, honor,
potentia, magnificentia, et laudatio ubique,
nunc et semper, et in saecula saeculorum.
Amen.

ΤΡΩΠΑΡΙΟΝ ΤΩΝ ΩΡΩΝ

ΠΟΙΗΜΑ

ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΤΜΩΝ.

ἡ πρώτη ὥρα αχ. πθ.

Βασιλεῦ ἱεραρχῶν, εὐκρατεῖσθω ἡ γένε· τὸ
σεύδωδες διχλεύω· ἡ ἀλάδω ἔλθεν, ἡ σοφὴ παρ-
έδραυν, καὶ θεὸς ἀνδρώσεως ἐκ παρθεῖνος παρ-
άφωτος παρπαυδὶς τὸ καλ' ἡμῶν καὶ θεούσεως τὸ
παρτίστωμα· διὸ ἅδω ἀναισθητοὶ σὺν τῇ Ἐξῇ
κράζοντες, ἰδοὺ γὰρ εὐδοκίᾳ ἱεραρχία οὐρανοῦ τὸ
γίνος ἡμῶν.

αχ. γ. Νῦν κρηταικὴ πρέφθεσις πλερωθεὶς
ἐκτίγεται μυστικῶς ἡ φάσσομα, σὺ βασιλεῦ γὰρ
ἰσοῦσα οὐρανοῦ ὑπερρεῖς διαχέεται ἐν τοῖς ἁγί-
οις, προσευκλιζομένη τὸ σπλάσσω ἐκ σοῦ γὰρ
καὶ ἡλιόσσομα τροχόμνος τὸν Ἰσὺν διὰ παρ-
θέως, ἐκ παρθεῖνος ἡμέρας Χριστὸς ὁ θεὸς, δι' αὐ-
μωτοῦ τὸν λαόν αὐτοῦ τὸν νέον Ἰσραὴλ· δῶρον
αὐτοῦ ἀπαιτῶν μεγαλειότην. στιχ. κήρι ελευκί-
κω. δό. αχ. πθ.

Τὰδε λέγει ἡμεῖς πρὸς τὸν παρθεῖνον· Μαρία
τί τὸ δῶρον τοῦτο, ἡ ἐν σοὶ ταῖσθαι; ἀπαρὰ
καὶ ἡλιόσσομα, καὶ τὸν νέον κατακλιττωμα· λῶ-
δρα τοῖνον ἀπ' ἡμῶν γενεὴ ἐν τάχῃ Μαρία, τί
τὸ δῶρον τοῦτο ἡ ἐν σοὶ ταῖσθαι; ἀπὸ τῆς
αἰσχρότητος, ἀπ' αὐχρότητος τὸν λόνον, ἀπὸ τῶ

ἀναισθητοῦ τὸν ἕλγον καὶ παρτίστωμα· οὐρανοῦ
ἡμῶν λαόν τὸ εὐκρίως ἀνδρώστω· ἰδοὺ γὰρ ἡ-
μῶν ἐκ τοῦ καλ' ὡς ἀπαρτεῖται παρθεῖνος καὶ παρ-
παυδὶς καὶ τί τὸ ἱερώμνος; καὶ νῦν τὸ αἶθε.

ὥρα γ. αχ. πθ.

Οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, σὺ λογιζέσθεται ἱεραρχ
πρὸς αὐτὸν ὁ τεχέτης ἐκ παρθεῖνος καὶ τοῖς ἐκ-
δρώσεως συναναπαρταῖς γόντες πνευχρῶ, υἱὸς πο-
νογυγῆς, κλητῶν ἁγίων βρετῆς, καὶ εὐαγγέ-
λιος πλάστω· εἰς αὐτοῦ κρηταικῶς καὶ ἡμεῖς
μεγαλειώματ' ἐκείνης ἁγία οὐρανοῦ τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

αχ. πθ. Ὁ θεὸς ἀπὸ Παρθένου ἔβη. Πρὸ τῆς
γεννήσεως τῆς εἰς, τέρψω ἑρῶσαι τὸ μυστήριον,
κήρι, καὶ νοητοῖς σπρωτῶσι κατακλιττωμα· ὡς γὰρ
βρέφος νηπιόματι εὐδύσσομας, ἡ τὸν πῶλον παρπα-
υδὶς τοῖς ἀπαρτεῖται καὶ τῇ γόντῃ τὸν ἕλγον ἀνα-
κλιττωμα, ἡ δὲ καὶ συνέχων πόντος γὰρ τὰ παρ-
τα· ταυτὴ γὰρ εὐαγγελία ἡγνώσθη σου ἡ τὴν
εὐαγγελίαν, Χριστὸν, τὸ μῆλα εἶσε· δόξα σοι
στιχ. κήρι ελευκίκω.

δó. αχ. γ. ἡμεῖς εἰσι ἡμῶν πᾶς ἐν τῶν ἁγίων
ἐκ παρθεῖνος ἡμέρας, ἔγνωμεν ἡμεῖς ἐκ βασιλεῖς;
ἡμῶν σοὶ τοῖς παρθεῖναις ἡμεῖς καὶ χρηταικῶ-
εἰς ὑπὸ ἀγγέλου, κατακλιττωμα ἐπὶ θεὸν γεννῆται

ἡ Μαρία κατακλύσεται· οὐ αἰε προσκυνήσεις, μά-
γει ἐξ ἀνταλίδων ἔξουσιν σὺν δούροις τυφλοῖς λα-
τρεύοντες· ἡ σαρμαθὴς δὲ ἡρᾶς πόρις δόξα σοι.
Καὶ νῦν τὸ αὐτό.

ὅρον γ. εχ. α'. δις.

Δύοις ποταποῖς, ἐκαστὸν ἑκατονταβίων δι-
αὐτὸν ἀποδόν, ἐν Βαβυλῇ πρὸς ἡρᾶς ἱερῶν· καὶ
τοὺς καθάρζοντες τῇ βίῃ, προσκυνήσαντες ἁρ-
τῆς ἀντὶ μύρου, προσκυνήσαντες πρὸς τὸν γε-
νέων τῆς εὐσεβείας ἐν τῷ ψυχικῷ διακαυμασί-
ων κρήνῃ, ἡ ἐν ἰρίστοις, δόξα διὰ τῇ ἐν
τριάδι, δι' οὗ ἐν ἀνδρώμεναις εὐδοκίᾳ ἱερῶν· τὸν
ἄδῃμ ἡλυτοφώμενος τῆς ἀρχηγίον ἡρᾶς ὡς γε-
λᾶνθρωπος. στίχ. ἡ διὰς ἀπὸ Θωμᾶν ἔχει. εχ.
δ. δις.

Ἄκουσιν οὐρανὸν, καὶ ἰσχυρίζον ἡ γῆ, σπαιτίζον-
τες τὰ θάλασσα, ἐκταβίζον τέρως τὰ κατωχθό-
νια· ἐπεὶ ἡ διὰς τι καὶ κτίσεις, σαρκοὶ εὐσεβῶ
πλάσειν· καὶ κρατίζῃς κτίσεις χαίρει τὸν κτίρων,
ἐπὶ ἀγγέλλων ἑκάστης πλάσματος· ἡ βλάδες πλάσματος
καὶ σαρκοὶ καὶ γνώσις θεοῦ, ὡς ἀνεξερῶνται
τὰ κτήματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξελίσσονται αἱ ἰδοὶ αὐ-
τοῦ. στίχ. πόρις εὐσεβείας. δδ'. εχ. πα. δις.

Δύοις χειροτέροις λαοῖς, κατίδμεν θείον πᾶ-
σαν ἑνοικίαν ἡμελλέτων καὶ ἐνέχων· καὶ εὐσεβῆς
ἀνυπομένους, κτίσεις προσκυνήσαντες· σπαιρὸν γὰρ
πρὸς τὸν Βαβυλῆα ἐγνομεν εὐση ἀρᾶ παρῶνται
τοῦ γενομένου τὸν πόριον χοροὶ δ' ἀγγέλιον
προσπρίχον· καὶ τούτου βίβλου ἔβην ἰωσήφ ἡ μὲν-
σωμ· τι τὸ ἐν σοὶ ἔινον μυστήριον παρδίν· καὶ
πῶς· πῶς λαχόνται ἡ ἀντιφύγιος δόξα· καὶ
νῦν τὸ αὐτό.

ὅρον δ. εχ. βαρὺ.

Ἐξελίσσονται ἡ ἡρώδης ἔρῶν τὸν μάγῳ τὸν
εὐσεβίαν, καὶ τῇ θύρῃ νεώμενος, τοῦ ἐκείν

ἐκταβίζον· τὸ δόξα· ματρίες ἑκτακύνοντες, καὶ
ἡ ἡρώδης ἔλκον τὸν βρεγῶν περὶς καταβρίχον·
ματρίες ἡρώδης, καὶ πόρις γάλακτος σπαιρτι-
λόντες· μῆγιν ἐν τῷ δεινῷ δὲ εὐσεβῆς κτίσει συ-
μολέσαντες προσκυνήσαντες τοῦ Χριστοῦ τὸν γένον-
ται. α.εχ. διὰς ἀπὸ Θωμᾶν ἔχει. εχ. β. δις.

Ὅτι ἰωσήφ, παρδίν, λήγει ἐπὶ τετακέντος πρὸς
Βαβυλῆα ἀπαίρων, ἔβην πρὸς κτίων· ἐπὶ ἔρῶν με
ἐγνοον εὐσεβῆς καὶ ταρᾶνται, ἡρώδης ἔλκον
τὸ ἔρῶν ἡρωτῶν μυστήριον· λαοὶ ἀπὸ δειν ἡρώδης
ἀπαίρων, τὸ παρᾶσθον ἑνοικίαν· διὰς κτίσεις γὰρ
ἐπὶ τῆς γῆς δι' ἑλκον ἐν τῇ μάγῃ σου νῦν κτῶν
σάρκα προσκυνήσαντες· ἐν σπαιρ τετακέντος ἔβην ὡς
εὐσεβῆς· καὶ τῆς χαρῆς πλάσθης προσκυνήσαντες
ὡς κτίσεις σου· ἐν ἀγγέλιον ἡρωτῶν ἀπαίρων
καὶ δολέζονται, τὸν πατρί καὶ ἡγίῳ κτίσειν. ε.εχ.
πόρις εὐσεβείας. δδ'. εχ. πρ. δις.

Σπαιρὸν γενομένη ἐκ παρδίνου ἡ θραυτὸν τὸν πᾶ-
σαν ἔχων κτίσεις· πόρις καθάρζοντες σπαιρ-
γόντες ἡ τῇ εὐσεβῇ ἀντιφύγι· διὰς ἐν φάτῃ ἀπα-
κλίσονται, ἡ σπαιρῶντες τοὺς οὐρανούς· πᾶσι κατ'
ἡρχῆς· ἐν ματρίων γάλα τέρματα, ἡ ἐν τῇ ἡρώδῃ
μάγῃ ἐκτακύνοντες τῇ λαοῖ· μάγῃς προσκυνήσαντες ἡ
νυμφὸς τῆς ἐκτακύνοντες· δόξα τούτου ἀρᾶς ἡ νύξ
τῆς παρδίνου· προσκυνήσαντες σου τὸν γένον Χρι-
στὸν· δόξαν ἑλκον καὶ τὰ δόξα σου θείον. καὶ
νῦν πᾶν τὸ αὐτό.

Πολυγρόμενος ποιεῖται ἡ διὰς τὸν ἡγίον βρεγ-
λῶν κτίων, εἰς πολλὰ ἐπ. Ἐκ δεινῶν πολυ-
γρόμενος ποιεῖται ἡ διὰς τὸν δεινῶν, δεσπῶν-
ζοντες, δεσπῶνζοντες, κρατίζοντες καὶ ἡγίον βρε-
γλῶν κτίων εἰς πολλὰ ἐπ. Ἀνατ' πολυγρόμενος
ποιεῖται ἡ διὰς τὸν δεσπῶντες καὶ ἀρχηγίαν ἑλκον
εἰς πολλὰ ἐπ. λέγοντες καὶ τὰ τούτου σπαιρῶντες,
τῇ ἀποδόμῃ.

EBEDIESU

METROPOLITAE SOBAE ET ARMENIAE

COLLECTIO CANONUM SYNODICORUM

EX CHALDAEIS BIBLIOTHECAE VATICANAE CODICIBUS SUMPTA

ET IN LATINAM LINGUAM TRANSLATA

AB ALOYSIO ASSEMANO.

PRAECEDIT EPITOME CANONUM APOSTOLICORUM

AUCTORE EODEM EBEDIESU.

UNIVERSITY OF CALIFORNIA

LIBRARY

OF THE

STATE OF CALIFORNIA

AND

THE

LIBRARY OF THE

STATE OF CALIFORNIA

CANONES APOSTOLICI.

Virtute pōtenti et invincibili Dei, quae infirmis et idiotis solet demonstrari, incipio scribere ego omnium humillimus Canones rituum et legum, quos constituerunt Apostoli sancti Domini nostri discipuli, et orbis terrarum finium doctores.

I. Constituerunt Apostoli sancti: ad orientem estote orantes, quoniam sicut fulgur fulget ab oriente, et cernitur usque ad occidentem, sic erit adventus Filii hominis. Quo sciamus, et consideremus, quod dominus noster Christus ab oriente apparebit de caelo.

II. Constituerunt etiam Apostoli sancti, ut in die dominica fiat ministerium (*liturgia*), et lectio librorum sanctorum, ac sacrificium, quia in dominica resurrexit Dominus noster ex mortuis, et dominica apparuit mundo, et dominica apparebit in fine cum angelis suis sanctis de caelo.

III. Constituerunt rursus Apostoli sancti, ut feria IV. fiat ministerium mysteriorum sanctorum, et oblatio, quia ea die revelavit eis Dominus noster iudicium suum, passionem suam; crucifixionem, mortem, et resurrectionem suam, et fuerunt discipuli in tristitia magna.

IV. Constituerunt item Apostoli sancti, ut feria VI. hora nona fiat ministerium, quia illud quod dictum fuerat feria IV. de passione Salvatoris nostri, feria VI. completum fuit, cum commota sunt saecula, et creaturae, et tenebras induerunt luminaria in ciclo.

V. Constituerunt praeterea sancti

Apostoli, ut fiant presbyteri instar sacerdotum legis (*veteris*), et diaconi ad similitudinem levitarum; et subdiaconi, sicuti illi qui ferebant vasa atrii sanctuarii Domini, et dux qui est rector totius mundi, ut Aaron caput, et princeps omnium sacerdotum, et levitarum, et totius exercitus.

VI. Constituerunt insuper Apostoli sancti: celebrate diem nativitatis Domini nostri die 25. decembris, quia hoc est caput omnium festorum: et festum Epiphaniae die 6. januarii in supputatione extensa Graecorum.

VII. Constituerunt rursus Apostoli sancti, quadraginta diebus ante passionem Salvatoris nostri estote ieiunantes, et deinde recolite diem passionis eius, et diem resurrectionis eiusdem, quia etiam Dominus noster, Dominus festi, ieiunavit quadraginta diebus; et Moyses, ac Elias, qui gerebant figuram huius mysterii, quadraginta diebus ieiunarunt etiam ipsi, et tunc gloriosi apparuerunt.

VIII. Censerunt praeterea Apostoli sancti: in fine quadraginta dierum subsequentium resurrectionem Domini nostri, facite commemorationem Ascensionis eius ad Patrem suum.

IX. Posuerunt rursus Apostoli, ut testamentum vetus, et prophetae, ac

apostoli, atque acta triumphorum eorum perlegantur supra pulpitu[m] ecclesiae.

X. Censuerunt rursus Apostoli, ut in fine libroru[m] omnium perlegatur evangelium, tamquam obsignans omnes libros: populus autem pedibus suis stans audiat ipsum, quia annuntiatio est salutis omnium hominu[m].

XI. Posuerunt rursus Apostoli, ut is qui nescit fidem ecclesiae, et ordines, ac leges in ea positas, non sit rector aut praeceptor; et ille, qui scit eas, et transgreditur, non amplius ministret, quia sincerus non est, sed in ministerio suo mendax.

XII. Praescripserunt pariter Apostoli, ut ille, qui jurat, et mentitur, et testimonium falsum dicit, aut abit ad magos et divinos, et chaldaeos praestigiatore[s], et observat sortes et ac nativitates, et omne id quod tenent illi, qui ignorant Deum, deiciatur e ministerio, neque ministret.

XIII. Constituerunt etiam Apostoli, quod si quis dubitat de ministerio, neque illud firmum, ratumque habet, hic rursus non ministret, quia certus ei non est Dominus ministerii, et homines decipit, non tamen Deum, coram quo fraudes non subsistunt.

XIV. Constituerunt etiam Apostoli, quod ille, qui mutuum dat, et sumit usuram, ac negotiationem avaritiae exercet, hic pariter non ministret, neque permaneat in suo ministerio.

XV. Constituerunt rursus Apostoli, quod ille, qui amat Iudaeos (uti Iudas Iscariotes qui amavit eos) aut ethnics, qui creaturas loco creatoris adorant, non intret inter ipsos, et

ministret; et si autem sit inter eos, non relinquant eum, sed segregetur ab ipsis, neque pariter ministret.

XVI. Censuerunt rursus Apostoli, quod si quis ex Iudaeis, aut ex ethnicis venit, et commiscetur cum eis, aut postquam commixtus est cum eis, revertitur, et abit ad latus in quo stabat; si autem rursus redit, et venit ad eos secunda vice, non iterum recipiatur: sed uti latus, in quo erat ab antiquo, ita intuemini ipsam, tamquam qui cognoscitis eum.

XVII. Constituerunt etiam Apostoli, quod non possit rector sine illis, qui ministrant cum eo, esse administrator rerum, quae ecclesiae sunt, sed cum consilio omnium praecipiat, et agatur illud, quod est Domini nostri, et in quo omnes consentiunt, neque dissentiant.

XVIII. Constituerunt rursus Apostoli, ut omnium illorum, qui exeunt ex hoc saeculo cum bono testimonio fidei Christi et cum tribulatione pro nomine eius, faciat commemorationem in die occisionis eorum.

XIX. Constituerunt rursus Apostoli, ut in ministerio ecclesiae dicatis laudationes David quotidie, propter illud » benedicam Dominum in omni tempore » et » omni tempore laudes eius in ore meo » et » die ac nocte meditabor, et dicam, et audiam faciam vocem meam coram te. »

XX. Constituerunt rursus Apostoli, quod illi, qui evacuati sunt a mammona, et non currunt post lucrum pecuniae, ii eligantur, et admoveantur ad ministerium altaris.

XXI. Constituerunt rursus Apostoli, ut sacerdos ille qui ligat temere sine iusta ratione, iuste poenam su-

scipiat; ille tamen, qui ligatus fuit, suscipiat ligamen, ut ille, qui iuste ligatus est.

XXII. Constituerunt rursus Apostoli, ut illi qui solent administrare iudicia (*iustitiam*) siquidem constiterit, eos accepisse personas, et damnasse innocentem, atque reum absolvisse, amplius non ministrent iudicia alia, sed deiciantur, accipientes reprehensionem suae acceptionis personarum.

XXIII. Constituerunt etiam Apostoli, ut ii, qui mentibus suis sublimes sunt, et superbia ac iactantia elati, non promoveantur ad ministerium, eo quod id quod est altum inter homines, coram Deo abominabile sit, et de ipsis dictum sit: reddam retributionem superbis.

XXIV. Constituerunt pariter Apostoli, ut sint visitatores super presbyteris, qui sunt in oppidis, et ut cognoscatur caput omnium: nam per manum eius requiruntur omnes: Samuel enim sic pergebat de loco in locum.

XXV. Constituerunt rursus Apostoli, ut regibus, qui credituri sunt in Christum, potestas sit ascendendi, et standi coram altari una cum rectore ecclesiae; quia David etiam, et qui fuerunt instar eius, ascendeant, et stant coram altari.

XXVI. Constituerunt rursus Apostoli, ut nemo quidpiam agere praesumat potestate sacerdotii, quod nefas sit et illicitum, sed quod iustum est, et sine culpa acceptionis personarum.

XXVII. Constituerunt rursus Apostoli, ut panis oblationis in die, quo coquitur, ascendat ad altare, neque

post diem aliquem, quod haud licet.

Explicunt Canones conditi ab Apostolis sanctis pro ordinatione ecclesiae sanctae.

Hos autem (*canones*) non sibi ipsis statuerunt Apostoli, sed iis, qui venturi erant post se: timebant enim futuros lupos, qui sibi induturi erant vestimenta ovium. Ipsis namque suffiebat Spiritus paraclitus, qui in eis (*erat*), qui sicut statuit per ipsos (*apostolos*) hos canones, ita regeret eos legitime. Porro illi, qui acceperunt a Domino nostro virtutem, et potestatem, non egebant, ut aliis canones acciperent. Paulus etiam et Timotheus cum peragrent regiones Syriae et Ciliciae, has ipsas constitutiones et leges apostolorum, et seniorum iis, qui sub manu erant apostolorum, commendabant ecclesiis regionum, in quibus praedicabant et annuntiabant. Discipuli autem post hos ordines et leges, quas condiderant, non cessabant a praedicatione evangelii, et a virtutibus stupendis, quas operabatur Dominus noster per manus eorum. Populus enim multus colligebatur quotidie apud eos, qui credebant in Christum, et de civitatibus aliis veniebant ad eos, et audiebant suscipiebantque verba eorum.

Nicodemus autem, et Gamaliel principes synagogarum Iudaeorum veniebant ad apostolos occulte, consentientes institutioni eorum. Iudas audas autem, et Levi, et Pheri, ac Ioseph, et Iustus filii Ananiae, Caiphas, et Alexander sacerdotes confluebant ad apostolos nocte; confitentes Christum filium esse Dei, et timebant filios populi sui, ut mentem suam er-

ga discipulos aperirent : quos susceperunt apostoli peramanter dicentes eis, ne propter verocundiam et timorem hominum perdatis vitam vestram a Deo (*quae in Deo*), et requiratur a vobis, sicuti a patribus vestris sanguis Christi quem super se ipsos susceperunt. Haud enim acceptum est eorum Deo, ut, dum manus vestrae sunt cum adoratoribus eius, etis, et commisceamini cum occisoribus filii eius adorandi. Quomodo expectatis, ut recipiatur fides vestra cum veracibus, quando cum mendacibus estis? Sed debetis tamquam homines, qui credunt in Christum, eum confiteri aperte per hanc fidem, quam annunciamus.

Cum autem audivissent haec omnia a discipulis, exclamaverunt simul omnes illi filii sacerdotum eorum universo coetu apostolorum : Christum crucifixum confitemur, et ei credimus : et quod sit ab aeterno filius Dei, profitemur ; et abnegamus illos, qui eum crucifixerunt. Etiam sacerdotes populi (*iudaici*) occulte confitebantur Christum, et propter principatum populi, quem amabant, nolabant aperte confiteri Christum, et obliiti sunt scripturae : « scientiae est Dominus, neque rectae (*Armae*) sunt fraudes in conspectu eius. » Cum audirent patres eorum haec ipsa a filiis suis, valde irascabantur eis comminantes, non quidem quia crediderunt in Christum, sed quia falsas et infames ostenderunt sententias patrum eorum coram filiis populi sui. Illi autem, qui crediderunt, secuti sunt discipulos, et ab eis non discedebant, quia videbant illos in conspectu omnium id quod multos docebant, opere complere. Et quando tri-

bulatio aut persecutio insurgebat in discipulos, videbant quod angustiaerentur cum ipsis, et cum gaudio flagella et carceres suscipiebant pro confessione fidei suae in Christum : et cunctis diebus vitae suae praedicabant Christum coram Iudaeis, et Samaritanis.

Post mortem autem apostolorum fuerunt rectores, et praeceptores in ecclesiis, et illud quod apostoli crediderunt, et acceperunt ab eis, toto tempore vitae suae docebant multos ; et hi quoque in morte sua commendarunt et tradiderunt discipulis suis successoribus omne id quod acceperant ab apostolis : nempe et quod scripsit Jacobus ex Hierosolymis, et Simon ex urbe Roma, et Iohannes ex Epheso, et Marcus ex magna Alexandria, et Andreas ex Phrygia, et Lucas ex Macedonia, et Iudas, et Thomas ex Indiis, ut epistolae apostolicae recipiantur, et legantur in ecclesiis, quae ubique locorum ; uti leguntur triumphus actuum ipsorum, qui in libro Lucae ; ut per hoc cognoscantur prophetae, et apostoli, et testamentum vetus, ac novum : quod in omnibus una veritas praedicata fuit, et unus Spiritus locutus est in omnibus, ab uno Deo, quem omnes adorarunt, et annunciarunt omnes, et receperunt regiones doctrinam eorum.

Quicquid ergo locutus est Dominus noster per apostolos, et apostoli tradiderunt discipulis suis, creditum fuit et receptum in omni regione nutu Domini nostri, qui dixit eis : vobiscum ego sum usque ad consummationem saeculi. Disputabant autem cum Iudaeis ex libris prophetarum, et pugnabant etiam cum ethnicis er-

rantibus, per virtutes timendas quas faciebant in nomine Christi. Populi autem omnes, etiam illi, qui habitabant in aliis regionibus, siluerunt et obmutuerunt, et confessi sunt annunciationem Christi: et ii, qui confitebantur, elamabant in persecutione: haec persecutio, quae hodie est, crit testimonium pro nobis, quod fuerimus persequentes (*fortasse*: persecutionem passi, *vel* persecutores fuerimus idolatriae et erroris) a principio. Nonnulli autem eorum mortem asperam subire iussi sunt: nonnullis vero possessiones auferabantur, quas ipsi quidem dimittebant eis: et quanto magis tribulatio insurgbat in eos, tanto coetus eorum dilatabantur, et augebantur, et cum laetitia cordis sui mortem omnimodam suscipiebant. Et per manum sacerdotii, quod susceperunt a Domino nostro ipsi apostoli, volavit annunciatio eorum, velociter in quatuor fines mundi: et cum visitarent se mutuo, ministrabant invicem inter se.

Dispositio regionum, quarum quaelibet accepit manum sacerdotii sanctorum Apostolorum.

Suscepit manum sacerdotalem apostolorum Hierusalem, et universa regio Palaestinarum, et Samaritanorum, et Aramaeorum, et Philistaeorum, et regio Arabum, et Phoeniciae, filique Caesareae, a Iacobo, qui fuit praceptor et rector in ecclesia apostolorum aedificata in Sion.

Accipit manum sacerdotalem apostolorum Alexandria magna, et universa Thebais, et Misraim (*Aegyptus*) interior, et tota regio Phileson, et

usque ad terminum Indorum, a Marco evangelista, qui fuit ibi praceptor et rector in ecclesia quam aedificavit ibi, et ministravit.

Accipit manum sacerdotalem apostolorum India, et omnes regiones eius, et quae circa ipsam usque ad mare ultimum, a Thoma, qui fuit rector et praceptor in ecclesia, quam aedificavit ibi, et ministravit.

Accipit manum sacerdotalem apostolorum Antiochia, et tota Syria, et Cilicia, et Galatia usque ad Pontum a Simone Cepha, qui ipse posuit fundamentum ecclesiae, quae ibi, et sacerdotio functus est, ac ministravit ibi usque ad tempus, quo Romam ascendit propter Simonem magum, qui decipiebat Romanos praestigis suis.

Accipit manum sacerdotalem apostolorum Roma civitas, et tota Italia, ac Hispania, Bithynia, et Galia cum reliquis aliis regionibus finitimis, ab ipso Simone Cepha, qui ascenderat ab Antiochia, et fuit praceptor ac rector in ecclesia, quam ibi aedificavit, et in finitimis.

Accipit manum sacerdotalem apostolorum Ephesus, Thessalonica, et tota Asia, et regio tota Corinthiorum, et Achaia, et finitimae regiones, a Iohanne evangelista, qui cecidit super pectus Domini nostri, qui et ipse aedificavit ecclesiam ibi, et ministravit.

Accipit manum sacerdotalem apostolorum Nicaea, Nicomedia, et tota regio Bithyniae, et Gothiae, et finium circumpositorum, ab Andrea fratre Simonis Cephae, qui ipse fuit rector et praceptor in ecclesia, quam aedificavit ibi, et sacerdotio functus est, ac ministravit ibi.

Acceptit manum sacerdotalem apostolorum Byzantium, et tota regio Thraciae, et regiones finitimae, usque ad flumen magnum, et terminum qui separat a barbaris, a Luca apostolo, qui aedificavit ecclesiam ibi per suam institutionem, et gubernationem.

Acceptit manum sacerdotalem apostolorum Edessa, et regiones omnes, quae circa, et loca meridiana, et loca terminorum, qui ex omni parte eius, et Solba, et Araba, et tota Arabaia, et loca finitima, e meridiana, et loca terminorum totius Mesopotamiae, ab Adae apostolo uno ex LXXII. apostolis, qui docuit ibi, et aedificavit ecclesiam, et sacerdotio functus est, ac ministravit ibi per suam gubernationem.

Acceptit manum sacerdotalem apostolorum Persis tota, et regiones Assyriorum, et Armeniorum, et Medorum, et regiones quae circa Babylonem sunt, et regio Huxitarum, et Gelarum usque ad terminum Indorum, et usque ad Bet-Gog et Magog, et regiones rursus aliae quae undique, ab Aggae sericum conficiente, discipulo Adae apostoli.

Reliqui autem socii eorum alii apostoli venerunt ad regiones remotas barbarorum, et ex loco in locum docebant, ac baptizabant: et ibi ministraverunt per suam praedicationem, et ibi fuit exitus eorum ab hoc saeculo: discipulis eorum incedentibus post eos usque in hodiernum diem, et nihil mutationis aut additionis fuit eis in sua praedicatione.

Lucas autem evangelista curam gessit, et scripsit triumphos actuum apostolorum, et ordines ac leges ministerii sacerdotii eorum, et quo ibat

quisque eorum. Cura ac diligentia ergo Lucae haec et alia plura scripsit, ac posuit per Priscillam, et Aquilam discipulos suos, qui comitabantur eum usque ad diem mortis eius, uti comitatus est Paulum Timotheus, et Aristo, qui ex Lyttris, et Menelaus discipulus primus apostolorum, donec ascendit in urbem Romam, quando surrexit adversus eum Tharthelus, et gladio occidit eum Nero, uti et Simonem Cepha m.

Explicit synodus I. Apostolorum, item synodus secunda.

Canones Apostolorum, qui dati fuerunt per sanctum Clementem discipulum Apostolorum.

Longo itaque post ascensionem Domini nostri in caelum tempore, et abitu ex hoc saeculo beatorum apostolorum in regionem vitae ac lucis, cum adhuc nomine apostolatus insignirentur episcopi, et apostolos vocabant eos domestici instar ordinis duodecim, et non instar episcoporum praesentium; episcopi autem presbyteros vocabant domesticos (*familiares*) in illo tempore; postmodum vero ex quo patres caverunt a magnitudine huius nominis, et reliquerunt illud, quemadmodum conveniebat honori xpi, et ipsi se submiserunt, ut vocarentur episcopi uti decet, et presbyteri vocarentur presbyteri uti sunt; cum adhuc, inquam, episcopi nomine apostolorum nuncuparentur, convenerunt, et statuerunt diversos canones, qui sunt sequentes.

I. Episcopus a duobus episcopis accipit manus impositionem, aut a tribus.

II. Presbyter autem ab uno episcopo: diaconus item, et reliqui clerici.

III. Si quis episcopus, aut presbyter praeter mandatum Domini, quod est de sacrificio, offerat alia quaedam super altare, aut mel, et lac, aut pro vino siceram; vel victui inservientia, aut volatile, aut aliquod animal, aut legumina contra praescriptum, deponatur. Verumtamen tempore congruo, spicas novas, et uvas offerre altari licet; item oleum ad lucernam sanctam, et thymiamata tempore oblationis divinae.

IV. Fructus autem alterius cuiusvis mittantur primitiae ad domum episcopi, et ad presbyteros, neque offerantur altari. Notum est autem, quod ipse episcopus, et presbyteri distribuunt diaconis, ac reliquis clericis.

V. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus mulierem suam non eiciat obtentu castitatis: si autem eiecerit, segregetur: et si perseveret, deponatur.

VI. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus curas saeculares in se non suscipiant; si autem susceperint, deponantur.

VII. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus diem s. paschatis ante equinoctium (*vernale*) cum Iudaeis celebraverit, deponatur.

VIII. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut ex ordine sacerdotali, cum oblatio offertur, non communicat, dicat causam; et si fuerit iusta, consequatur veniam; si autem non dixerit, segregetur, tamquam is, qui fuit causa laesionis populo, et dedit suspicionem de eo, qui obtulit (*quod scilicet recte non obtulerit*).

IX. Omnes illi fideles, qui intrant, et libros non audiunt (*fortasse errat*

amanuensis, et scribendum erat libros audiunt) non autem perseverant in oratione, et perceptione sancta (*communione sancta*) veluti qui fecerunt seditionem in ecclesia, debent segregari.

X. Si quis cum excommunicato, licet domi, oraverit, hic segregetur.

XI. Si quis cum illo, qui damnatus est, dum est clericus, veluti cum clerico oraverit, ipse pariter damnetur.

XII. Si quis saecularis, aut clericus non separatus, idest communicans, cum iverit in aliam civitatem, recipiatur absque epistolis commendatitiis, segregentur illi, qui susceperunt, et ille quoque, qui susceptus est. Si autem segregatus sit, prorogetur ei illa segregatio, tamquam qui mentitus fuerit, et ecclesiam Domini deceperit.

XIII. Episcopo non licet, relicta sua visitatione, (*procuracione, diocesi propria*) ad aliam transilire, quamvis a multis cogatur, nisi forte iusta causa fuerit illa, quae ad faciendum hoc ipsum impellat, tamquam qui plus utilitatis, quam possit illis, qui ibi (*constituti sunt*) afferre per verbum pietatis; hoc autem non sponte propria, sed iudicio episcoporum multorum, etiam cum maxima supplicatione.

XIV. Siquis presbyter, aut diaconus, aut omnino ex ordine clericorum, relicto suo domicilio (*propria paroecia*), in aliud iverit, et omnino transmigrans commoratus fuerit in domicilio alio, absque mandato episcopi sui; hunc praecipimus, ut amplius non ministret, praesertim si vocatus ab episcopo suo, ut redcat, non

audierit, et perseveraverit in sua contumacia: ut saecularis autem, ibi communice.

XV. Si autem episcopus ille, apud quem sunt, nihili reputans providentiam illam, quae definita est super eos, susceperit illos tamquam clericos, segregetur tamquam magister contumaciae.

XVI. Ille, qui nuptiis secundis implicitus fuerit post baptismum, aut concubinam habuerit, non potest fieri episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut ullius prorsus ordinis sacerdotalis.

XVII. Ille, qui viduam accepit, aut derelictam, aut sociam (*meretricem*) aut filiam domus (*ancillam*) aut ex iis, quae emuntur (*spectaculis mancipantur*. *Alias ex numero scenicarum*) non potest esse episcopus, nec presbyter, nec diaconus, aut omnino in ullo sacerdotii gradu.

XVIII. Ille, qui duas sorores nuptui accepit, aut filiam fratris, aut filiam sororis, non potest fieri clericus.

XIX. Clericus, qui dat fideiussorem, deponatur.

XX. Eunuchus quidem si ex coactione hominum quis fiat, aut in persecutione ablata ei fuerint virilia, aut ita natus sit, et dignus sit episcopatu, fiat.

XXI. Ille, qui se ipsum abscidit, non fiat clericus; est enim sui et Dei creaturae inimicus.

XXII. Si quis, dum clericus est, se ipsum abscidit, deponatur; sui enim ipsius occisor est.

XXIII. Saecularis, qui se ipsum abscidit, segregetur tribus annis; inimicus est enim vitae suae.

XXIV. Episcopus, aut presbyter,

aut diaconus, qui in fornicatione, aut mendacio, aut furto deprehensus fuerit, deponatur, et non segregetur: dicit enim scriptura: non vindicabit Dominus bis in idipsum: similiter et reliqui clerici.

XXV. Illi, qui ad clerum venerunt ex non coniugatis, praecipimus, quod si velint coniugari, lectores, et cantores tantum (*sint, ac ministrent.*)

XXVI. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui percusserit fideles delinquentes, aut non fideles, qui inique agunt, et per eiusmodi gesta volunt timorem iniecerit, illos deponi praecipimus: hoc enim nusquam nos docuit Dominus noster: e contrario vero ipse cum percuteretur, non reddebat percussorem pro percussione: et cum maledicebatur, non remaledicebat: et cum pateretur, non comminabatur.

XXVII. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus iuste depositus fuerit ob culpas manifestas, et tamen audeat accedere ad ministerium illud, quod aliquando creditum ei fuerat, hic omnino abscindatur ab ecclesia.

XXVIII. Si quis episcopus per pecuniam obtinuerit hanc potestatem, aut presbyter, aut diaconus; deponatur ille, qui manum ei imposuit, et abscindatur omnino a communione, ut Simon magus a me Petro.

XXIX. Si quis episcopus usus potestatis saeculi, per eos obtineat ecclesiam, deponatur, et segregetur tam ipse, quam omnes illi, qui communicarunt ei.

XXX. Si quis presbyter contemnens proprium episcopum, seorsum conveniat, et aliud altare figat, nihil ha-

bens, quod reprehendat episcopum in causa pietatis aut iustitiae, deponatur tamquam principatus amator, est enim contumax: deponatur autem et ipse, et reliqui clerici omnes, quotquot ei accesserunt: saeculares autem separentur: haec autem post unam, et duas, et tres monitiones (*alias obtestationes*) episcoporum, fiant.

XXXI. Si quis presbyter aut diaconus ab episcopo fuerit segregatus, hic non potest ab aliis suscipi nisi ab eo, qui illum segregavit, nisi forsitan obierit ille episcopus, qui eum segregavit.

XXXII. Nullus externorum episcoporum aut presbyterorum aut diaconorum sine commendatitiis recipi debet; et qui eas afferunt, examinentur; et si quidem fuerint praedicatores timoris Dei, recipiantur; secus, eā quae usui ipsorum necessaria sunt dantes eis, ad communionem ne recipiatis eos: plurima enim festinanter (*temere, per surreptionem*) fiunt.

XXXIII. Inter episcopos, variorum populorum nosse oportet, quis primus sit, et eum existimare veluti caput, et nihil sine iussione illius agere. Ipsi autem episcopi dumtaxat singuli omnia, quae conveniunt suae visitationi (*procuracioni, paroeciae*) et pago, qui unicuique subest, administrant. Sed ne ille quidem sine communi suffragio aliquid faciat: sic enim concordia erit, et glorificabitur Deus per Christum cum Spiritu sancto.

XXXIV. Episcopus non audeat extra terminos proprios chirotonias facere in civitatibus illis, quae non subeunt ei et sedi. Si autem convictus fuerit, quod fecerit hoc praeter iussionem illorum, qui regunt eas civita-

tes, aut pagos, interdicatur tam ipse, quam illi, qui acceperunt ab eo impositionem manus.

XXXV. Si quis accipiat impositionem manus episcopatus, non autem accipiat ministerium, et curam populi commissam sibi, hic separari debet, donec accipiat: similiter etiam presbyter, et diaconus. Si autem, cum perrexerit, non receptus fuerit non quidem ex voluntate sua, sed ex improbitate populi; ille quidem sit episcopus, clerus vero civitatis segregetur, quia non fuit monitor populi eiusmodi rebellis.

XXXVI. Bis in anno fiat synodus episcoporum, et examinent inter se invicem doctrinas timoris Dei (*decreta religionis*), et incidentes controversias ecclesiasticas componant I. hebdomada quarta Pentecostes, II. vero vice die duodecima octobris.

XXXVII. Omnium rerum ecclesiasticarum episcopus sollicitudinem habeat et administret eas, uti Deus videt (*tamquam Deo intuentem*). Non potest autem ex eis aliquid accipere, ac sibi proprium facere ad consanguineis suis: haec enim Deus congregari praecepit. Si autem pauperes sunt, tamquam pauperibus det: sed ne propter istos, ea quae sunt ecclesiae, dispergat praeter ius.

XXXVIII. Presbyteri aut diaconi absque iussu episcopi nihil omnino faciant; ipse enim est, cuius fidei creditus est populus Domini, et a quo ratio pro animabus ipsorum exigetur.

XXXIX. Sint notae possessiones propriae episcopi, si quidem habeat proprias, et notae sint, et dominicae (*res*), ut sit in potestate episcopi morientis illas proprias relinquendi, qui-

bus vult, et ut vult, et non rerum ecclesiasticarum praetextu dissipantur, aut diripiantur res episcopi qui nunquam uxorem habeat, aut filios, aut consanguineos, aut domesticos: est enim iustum apud Deum et homines, ut nec ecclesia damnum sustineat propter rerum episcopi ignoracionem: nec consanguinei eius, ecclesiae praetextu, proscribantur (*rapinam patiantur*): vel etiam in molestas lites incidant illi, qui ad eum attinent, et mortem eius maledictis, infaustisque verbis prosequantur.

XXXX. Mandamus, ut episcopo sit potestas supra possessionem ecclesiae. Si enim animae pretiosae hominum conceduntur ei, quanto magis possessiones? Ergo secundum iussionem eius omnia bona administrantur, atque egenis dentur cum timore Dei per presbyteros, et diaconos in omni castitate: ipse quoque tollat pro indigentibus suis: et siquidem eget pro suis usibus necessariis, et fratrum peregrinorum, ita ut nullo modo quicquam illis deesse patiatur. Lex Dei enim praecipit, ut illi, qui altari inserviunt, ex altari sustententur, quandoquidem neque (*miles*) stipendiis propriis, sive suo viatico, contra hostes animam fert.

XXXXI. Episcopus, aut presbyter aut diaconus, qui in alea assiduus est, et ebrietati vacat, aut cesset, aut deponatur.

XXXXII. Subdiaconus, aut lector, aut cantor, qui similia agunt, aut cessent, aut segregentur. Idem similiter dicendum de saeculari.

XXXXIII. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui cum haereticis orarunt dumtaxat, segregentur: si

autem episcopus illis tamquam clericali aliquid operari permiserit, deponatur.

XXXXIV. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui exigit usuram ab iis, qui mutuati sunt ab eo, aut cesset, aut deponatur.

XXXXV. Episcopum, aut presbyterum, aut diaconum, qui ab haereticis accepit baptismum, aut sacram synaxim, deponi praecipimus. Nam quoniam consensus Christi cum Belial? aut quoniam pars fidei cum infideli?

XXXXVI. Episcopus, aut presbyter, qui cum, qui baptismum verum habet, rursus baptizaverit, deponatur: aut si illum, qui pollutus est ab haereticis, ipse non baptizaverit, deponatur, tamquam irrisor crucis, et mortis Domini, et qui non se crevit sacerdotes a falsis sacerdotibus.

XXXXVII. Si vir saecularis, electa sua uxore, aliam duxerit, aut ab alio solutam, segregetur.

XXXXVIII. Si quis episcopus, aut presbyter secundum iussionem Christi non baptizaverit in Patre, et Filio, et Spiritu sancto, sed in tribus ingentis, aut in tribus filiis, aut in tribus paracletis, deponatur. Si quis episcopus, aut presbyter non ter mersionem fecerit, sed unam mersionem fecerit, quae in morte Domini datur, deponatur (*Alias*: si quis episcopus, aut presbyter non tria unius mysterii baptismata perfecit, sed unum baptismum etc. *Alias*: non trinam mersionem unius ministerii celebret, sed semel mergat in baptismate, quod dari videtur in Domini morte.) Non enim dixit nobis Dominus noster, in morte mea baptizate, sed ite, docete omnes

gentes, baptizate eas in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Disceat itaque ille, qui baptizatur, quod Deus ille ingenuus non fuit crucifixus, neque subit generationem humanam, eo quod non sit, qui dominetur ei, neque iussioni, et voluntati alterius subiectus sit: neque etiam Paraclitus homo factus est, et sic venit in hunc mundum: sed neque passionem pertulit ille qui non fuit caro factus, et liberavit mundum ab ira, quae supra eum erat; non enim est summus pontifex; sed solum ipse unigenitus filius homo quidem factus est, per assumptionem autem sibi ipsi ex Virgine corpus formavit: sapientia enim aedificavit sibi domum, tamquam creator; crucem autem pertulit voluntate sua, quia reliquit pater (*cum pati, et mori*) liberavit vero mundum ab ira ventura tamquam summus pontifex. Baptizatur itaque in nomine patris, non quod ille homo factus sit, non quod passus sit, neque quasi summus pontifex hominum sit, sed tanquam caput (*principium*) cui complacitum quidem fuit in generatione, reliquit autem etiam ad passionem, suscepit vero preces summi pontificis. In nomine autem Filii non tamquam principii, non tamquam qui iusserit, non tamquam qui reliquerit, sed tamquam qui subiit generationem, tamquam qui pertulit crucem, tamquam qui mortuus est, et resurrexit. In nomine vero Paracliti non tamquam Patris, neque tamquam Filii, sed tamquam testis, et beneplaciti Dei, eiusque derelictionis est, et obedientiae unigeniti omnimodae. Illi autem, qui non ita baptizant, sed tamquam qui ignorant ipsum mysterium pietatis, depo-

nantur. Ille enim, qui Patrem passum dicit, magis praevaricatur, quam Iudaei, quia cum Christo Patrem quoque crucifigit. Ille autem, qui Dominum negat propter nos hominem factum, et crucem pertulisse, contendit cum Deo (*adversatur Deo*) et pugnat cum sanctis. Ille vero, qui Paraclitum Patrem nominat, aut Filium, inscius est, quia ministrum unigeniti, qui aequalis est cum eo in creatione, et in gubernatione, ac legislatione, ac iudicio, et mediator resurrectionis, illum, qui neque pontifex est, Patris, et Filii nomine insinuat, aut duo scilicet principia collaudans, aut duos Patres asserens. Nec audit, quod dictum est: dominus Deus tuus, dominus unus est. Ille autem Simon ille magus protulit nobis, eo quod attraxit, et suscepit spiritum illum malum in se seditiosum et deceptorem populi, et unum trinum in nominibus suis praecepit, et dixit impie esse Deum: aliquando autem passionem Christi, eiusque mortem tollebat.

XXXXIX. Vos itaque, o episcopi, in uno Patre, et Filio, et Spiritu sancto ter mergite, secundum voluntatem Dei, et secundum mandatum nostrum, quod in Spiritu sancto est. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut omnino ex gradibus sacerdotii, a coniugio carnis, et vino, non propter continentiam, sed propter immunditiam (*abominationem*) recesserit (*abstinuerit*), eo quod erret (*oblitus*) quod omnia valde bona sunt, et masculum ac feminam fecit Deus hominem, sed litigious blasphemans creaturam (*sed blasphemans calumniatur opificium*);

aut emendetur (*corrigatur*) aut deponatur, et eiiciatur ab ecclesia. Similiter et laicus.

L. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus illum, qui convertitur a peccato, non suscipit, sed reicit, deponatur, quia molestia adficit Christum, qui dixit: gaudium est in caelo super uno peccatore paenitentiam agente.

LI. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus diebus festis non manducat carnem, et non bibit vinum, deponatur tamquam infelix in sua conscientia, et causa scandali multis. (*Alias*: ut qui habeat iniustam conscientiam propriam, et sit multis offensionis causa).

LII. Si quis clericus deprehendatur manducare in caupona, separetur, praeterquam si in via (*fuerit*) et propter necessitatem diverterit in publicum diversorium.

LIII. Si quis clericus inique contumelia affecerit episcopum, deponatur. Dictum est enim: capiti (*principi*) populi tui non maledices.

LIV. Si quis clericus contempserit presbyterum, aut diaconum, separetur.

LV. Si quis clericus irriserit surdum, aut claudum, aut caecum, aut laesum in calcaneis (*Alias* vertebra, *alias* cui vitiosus est incessus) separetur. Similiter saecularis.

LVI. Episcopus, aut presbyter, qui negligit clerum, aut populum (*qui cleri, vel populi curam non gerit*), neque corripit eos in timore Dei (*et eos pietatem non docet*) separetur. Si autem perseveret in sua negligentia, deponatur.

LVII. Si quis episcopus aut presby-

ter unicuique clericorum indigentium non dederit ea, quae ei necessaria sunt, separetur. Si perstiterit, deponatur, ut is qui occidit fratrem suum.

LVIII. Si quis libros impiorum apocryphos tamquam sanctos in ecclesia publice ad corruptionem populi, et cleri, deponatur.

LIX. Si quis fidelis accusatus fuerit de fornicatione, aut adulterio, aut alio opere abominabili, et arguatur, et ad clerum non provehatur.

LX. Si quis clericus propter metum humanum Iudaeorum, aut ethnicorum, aut haeticorum abnegaverit; si quidem nomen Christi, deiiciatur; si autem nomen clerici, deponatur: cum autem resipuerit, uti saecularis suscipiatur.

LXI. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut omnino ex ordine sacerdotali, carnem comedat in sanguine animae eius (*carnis*), aut lacram ab animalibus, aut morticinum, deponatur: cum autem, resipiscit, tamquam saecularis suscipiatur.

LXII. Si quis clericus inventus fuerit ieiunare die dominica, aut in sabbato, excepto uno (*sabbato scilicet, quod praecedit pascha resurrectionis*) deponatur: si autem saecularis (*id egerit*) segregetur.

LXIII. Si quis saecularis, aut clericus introierit in synagogam Iudaeorum, aut haeticorum ad orandum, deponatur, et segregetur.

LXIV. Si quis clericus in rixa dederit alicui alapam, et illo colapho occiderit eum, deponatur, propter temeritatem ipsius: si autem saecularis fuerit, separetur.

LXV. Si quis virginem desponsatam vi illata acceperit, separetur: non

autem ei conceditur aliam ducere, sed illam retineat, quam desideravit, licet pauper ea fuerit.

LXVI. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus chirotoniam secunda vice susceperit ab aliquo, deponatur tam ipse, quam ille a quo acceperit impositionem manus: nisi ostenderit, quod ab haereticis habuerit ordinationem. Si enim, qui a similibus baptisma, aut chirotoniam acceperunt, neque fideles, neque clerici esse possunt.

LXVII. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut cantor ieiunium quadragesimale non ieiunaverit, aut feria sexta aut quarta in hebdomada, deponatur, nisi propter corporalem infirmitatem impeditus fuerit; si autem saecularis fuerit, separetur.

LXVIII. Si quis episcopus, aut clericus ieiunaverit cum Iudaeis, aut festum cum eis egerit, aut roceperit tertia ab eis quae sunt festorum, puta azyma, aut quidpiam simile, deponatur: saecularis autem segregetur.

LXIX. Si quis christianus deferat oleum ad domum (*templum*) idolorum ethnicorum, aut ad synagogam Iudaeorum, aut lucernam (*in festis eorum, ut lucernam accendat*) separetur.

LXX. Si quis clericus, aut saecularis ab ecclesia sancta abstulerit cereum, aut oleum, separetur, et quintuplum simile addat una cum re ablata.

LXXI. Vasa autem aurea, aut argentea, aut lineae (*vela*) quae sanctificata fuerint, nemo in proprium usum accipiat (*convertat*): id enim praeter ius fit. Si quis autem deprehensus fuerit, feriat sententia separationis.

LXXII. Episcopus, qui accusatur

de aliqua re ab hominibus fide dignis, quique sint fideles, debet vocari ab episcopis, et si quidem venerit, ac confessus fuerit, dum obiurgatur (*convictus sit*) definiatur ei sententia (*statuantur ei poena*). Si autem vocatus non audierit, secunda vice vocetur, et missis ad ipsum duobus episcopis: si autem neque ita audierit, vocetur et tertia vice, ac mittantur ad eum (*rursus*) duo episcopi: si autem etiam hoc pacto contempserit, et non venerit, ipsa synodus indicet de illo prout sibi placuerit, ita ut non existimet, sibi profuisse ambrosia fugia.

LXXIII. Testimonium episcopi haeretici non recipiatur (*Alias in testimonium adversus episcopum haereticum ne admittatur; sed nec unus solus fidelis*) neque unus fidelis, sed in ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum.

LXXIV. Non debet episcopus fratri suo, aut filio suo, aut alteri consanguineo suo conferre honorem episcopatus, dum ordinatos facit illos, quos vult: heredes enim sui episcopatus facere non est iustum, neque ea, quae sunt Dei, concedere affectu humano: haud enim aequum est, ut ecclesiam Dei ad hereditatis ius trahat. Si quis autem hoc fecerit, irrita sit chirotonia eius, ipse vero accipiat sententiam segregationis.

LXXV. Si quis sit oculo orhatus, aut pede vel femore laesus, dignus tamen sit episcopatu, fiat. Non enim damnum corporis ipsum coinquinat, sed error animae.

LXXVI. Surdus autem, aut caecus episcopus non fiat, non ut pollutus, sed ne ecclesiastica munera impedian-
tur.

LXXVII. Si quis habeat daemone[m], non fiat clericus, sed neque cum clericis oret (*Alias* : eum fidelibus precetur) : quod si se purgaverit, suscipiatur ; et si dignus fuerit, fiat.

LXXVIII. Ille, qui ex gentilitate veniens, baptizatus est, aut ex conversatione mala (*improba vivendi ratione*), non est aequum, ut statim commendetur ei episcopatus : iniquum est enim, quod ille, qui nondum subiit probationem (*sui experientiam ostendit*) aliis sit magister : nisi forte hoc gratia divina fiat.

LXXIX. Mandamus, quod non debeat episcopus se ipsum immittere in dispensationem saecularem (*ad publicas administrationes demittere*) ut aptius satisfaciat rebus ecclesiasticis : alias removeatur ; neque enim unus potest duobus dominis servire, secundum effectum dominicum.

LXXX. Filios familias (*servos*) in clerum promoveri absque consilio dominorum suorum non permittimus, tamquam ad molestiam, et contemptum eorumdem dominorum : apostasiam (*eversionem domorum*) enim effecit talis res. Quod si aliquando filius familias (*servus*) dignus apparuerit gradu chirotoniae, uti Onesimus hic noster visus est, et concesserint domini eius, ac libertate illum donaverint, et e domo sua emisierint ipsum, fiat.

LXXXI. Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, qui in militia assiduus est, et utrumque simul efficere vult, obtinere scilicet magistratum romanum, et sacerdotium administrare, debet deponi : illa enim, quae sunt Caesaris Caesaris, et quae Dei Deo.

LXXXII. Ille, qui contemnit regem aut principes praeter ius, poenam luat : et si quidem clericus est, deponatur ; si vero laicus, segregetur.

LXXXIII. Sint autem vobis omnibus clericis, ac laicis libri venerandi, et sancti isti : veteris quidem testamenti Moysis libri quinque ; Iosue Barnum liber unus (*in aliis exemplaribus* Iudicum unus) Ruth liber unus ; regum libri quatuor ; lxxii paralipomenon, quos vocant Syri debar iomin (*verba dierum*) libri duo ; Esdrae duo libri ; Esther liber unus ; Iudith liber unus ; Machabaeorum libri tres ; Iob liber unus ; Psalmorum liber unus ; Salomonis libri quinque ; XII. Prophetarum liber unus ; Esiae liber unus ; Hieremiae liber unus ; Ezechielis liber unus ; Danielis liber unus. Ex exteris (*extrinsecus*) enim decimus vobis, ut addiscant filii vestri sapientiam illius eruditissimi Sirach, quem Syri vocant Bar-Sira. Nostra autem, idest novi testamenti, sunt evangelia quatuor, sicut praediximus, Matthaei, Marci, Lucae, Iohannis : Pauli epistolae quatuordecim, Iacobi epistola una, Iohannis epistolae tres, Iudae epistola una, Petri epistolae duae, et Constitutiones, quae scriptae sunt manu mea Clementis vobis episcopis, quaeque editae sunt octo libris, quae tamen non debent manifestari omnibus propter mystica, quae in eis sunt ; et actus nostri apostolorum. Haec autem de canonibus constituta sunt a nobis vobis, o episcopi ; vos autem firmati in illis (*obtemperantes illis*) vivetis, et pax quoque erit super vos : at si non parueritis, cruciatibus afficiemini et pugna quoque perpetua erit vobiscum.

invicem : et exigitur a vobis iudicium congruum propter inobedientiam vestram. Deus autem ille, qui solus non factus, et omnium factor, per Christum omnes vos confortet; et uniat pacem in Spiritu sancto, et perficiat vos ad omnia opera bona immutabiles, inculpatos, indefectibiles, et dignos vos reddat vita aeterna per filium eius Iesum Christum Deum vivificantem nostrum, per quem gloria est illi, qui super omnia Deus Pater cum Spiritu sancto et paracito nunc, et semper, et in saeculum saeculorum. Amen.

Explicunt canones conditi communi sententia ab Apostolis sanctis, qui traditi sunt per Clementem, ac numero sunt 83. Item canones, qui statuti fuere distincte ab unoquoque sanctorum Apostolorum.

Primum praeceptum Simonis Canananei. A quot debeat impositionem manus recipere episcopus.

I. Simon cananaeus. Etiam ego praecipio vobis, a quot nempe debeat impositionem manus accipere episcopus. Episcopus a tribus, aut a duobus episcopis impositionem manus accipere debet. Si quis autem ab uno episcopo susceperit impositionem manus, deponatur tam ipse, quam ille, a quo susceperit impositionem manus. Si autem ob necessitatem contingerit, ut quis impositionem manus ab uno accipiat, eo quod plures convenire nequeant, quia scilicet forte persecutio est, aut alia similis causa, libellum consensus et permissionis afferat ab aliis episcopis.

Canones Apostolorum.

De chirotonitis, et de canonibus ecclesiasticis.

I. Episcopus benedicit, non benedicitur: imponit manum sacerdotii, imponit manum benedictionum; offert benedictionem; ab episcopo accipit (*benedictionem*) a presbytero autem nequaquam.

III. Episcopus deponit quemlibet clericum, qui meretur depositionem, praeterquam episcopum, quem solus non potest (*deponere*).

IV. Presbyter benedicit, non benedicitur, benedictionem accipit ab episcopo, et a presbytero socio suo: ipse quoque similiter dat presbytero (*benedictionem*), imponit manum ad benedictionem, non autem manum imponit sacerdotii: nullum exuit presbyteratu: segregat autem eos, qui sibi ipso sunt, si tali reatu subsint, et damnationi.

V. Diaconus non benedicit, non dat benedictionem, accipit autem ab episcopo, et a presbytero; non baptizat, non offert: cum autem episcopus offert, aut presbyter, ipse dat populo non ut sacerdos, sed tamquam minister sacerdotum.

VI. Nulli autem ex reliquis clericis licet opus facere, quod diaconus facit.

VII. Diaconissa non benedicit: sed neque illa, quae faciunt presbyteri, aut diaconus, facit, nisi quod custodit portas, et ministrat presbyteris, quando baptizant feminas, idque propter honestatem.

VIII. Diaconus segregat subdiaconum, lectorem, cantorem, ad ministerium, si quidpiam fuerit simile, absente presbytero.

IX. Subdiaconus non potest seligere (*destinare*) neque lectorem, aut cantorem, neque ad ministerium vel clericum, vel laicum: minister enim est diaconi.

X. De primitiis, et decimis.

Ego Matthaeus praecipio de primitiis et decimis, ut primitiae omnes offerantur episcopo, et presbyteris, et diaconis ad eos alendos. Omnes autem (*decimae*) cedant in sustentationem reliquorum clericorum, et virginum utriusque sexus, et viduarum, eorumque qui in paupertate versantur. Primitiae enim sacerdotum sunt, et illorum qui ministrant eis.

XI. De reliquiis oblationum.

Item praecipitur de fragmentis illis, quae supersunt ex benedictionibus mysticis, ut nempe iussu episcopi aut presbyterorum, (*diaconi*) dividant clero: episcopo partes quatuor, presbytero partes tres, diacono partes duas, ceteris autem, scilicet subdiaconis, aut lectoribus, aut cantoribus, aut diaconissis partem unam: hoc enim pulchrum, et acceptum est coram Deo, ut quisque honoretur secundum ordinem suum: ecclesia enim non tumultus, sed directionis, est magistra.

XII. Praeceptum Pauli apostoli.

Omnis utriusque sexus fidelis ab aurora statim ac surgunt de somno suo, antequam quidquam operis faciant abluantur, et orent: si autem sermo aliquis exhortationis fiat, honorent prae opere ipsum sermonem timoris Dei (*pietatis*).

XIII. Fidelis utriusque sexus filios domorum suarum (*domesticos suos*) benigne respiciant, sicut olim praece-

pimus, et in epistolis etiam nostris docuimus.

XIV. De cessatione ab operibus. Praeceptum Petri, et Pauli ut cessent ab operibus in omni hebdomada duobus diebus in sabbato scilicet, et in dominica, sintque assidui in ecclesia.

Ego Petrus, et Paulus praecipimus, ut opera exerceant diebus quinque, sabbato autem, et dominica sint assidui in ecclesia propter institutionem pietatis. Sabbato quidem dicimus, quia verbum (*rationem*) creationis habet; dominica autem, quia resurrectio est.

Tota hebdomada maiori, et illa subsequenti cessent ab operibus, quia prima quidem est passionis, secunda vero est resurrectionis: necessum est autem addiscere (*alias docere*) quis sit ille, qui passus est, et resurrexit: item quis sit ille, qui reliquit (*qui mori permisit*) et suscitavit.

In Ascensione cessent, propter consummationem oeconomiae Christi.

Die Pentecostes cessent, propter adventum Spiritus sancti, qui datus est illis, qui crediderunt in Christum.

In festo Nativitatis cessent, quia in eo data fuit hominibus gratia illa, quam non sperabant (*praeter expectationem*) quod nasceretur ex Maria Virgine Deus verbum Iesus Christus pro mundi salute.

In festo autem Epiphaniae cessent, quia in eo fuit declaratio divinitatis Christi, et testatus est de eo Pater in baptismo, et Paraclitus manens in specie columbae ostendit adstantibus illum, cui tributum fuerat testimonium.

In diebus Apostolorum cessent: doctores enim vestri sunt in Christo, et Spiritu sancto dignos vos fecerunt.

In die Stephani martyris cessent, et in reliquis martyrum, quia honoraverunt Christum magis, quam vitam propriam.

XV. *De oratione statutis temporibus.*

Orationes perficite mane, tertia hora, sexta, et nona, vespere, atque ad galli cantum: mane quidem, ut confiteamini, quod illuminavit vos Dominus, cum noctem transire fecerit, et diem attulerit. Tertia hora vero, quia in ea accepit Dominus sententiam damnationis a Pilato. Sexta autem, quia in ea Christus crucifixus, et confusus fuit in suo latere, et sanguinem aquamque emisit. Nona porro, quia omnia mota et terrefacta sunt, eum Dominus omnium crucifixus fuit, quia horruerunt audaciam impiorum Iudaeorum, eo quod non expectaverint visitationem Domini. Vespere autem, ut confiteamini, quod vobis dederit quietem a laboribus diei et noctis. In galli cantu vero, quia tempus est, quod annunciat vobis adventum diei ad faciendam opera lucis: quod si non possitis in ecclesia convenire propter infideles, domi collectam facite, si episcopus aderit, ut non intret fidelis in ecclesiam impiorum (*Alias*: quod si ad ecclesiam prodire non lieuerit propter infideles, congregabis, episcope, in domo aliqua, ne ingrediaturs fidelis in ecclesiam impiorum), non enim locus sanctificat hominem, sed ipse homo locum. Si autem impii occupaverint locum, fuge ab eo, quia pollutus est ab eis; uti enim sacerdotes religiosi sanctificent, sic immundi pol-

luunt. Si autem neque domi synaxis haberi possit, quisque solus psallat, legat, oret, aut eum duobus, aut cum tribus: ubi enim sunt (*inquit*) duo, aut tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Fidelis ne in domo quidem oret eum catechumeno (*auditor*): non enim aequum est, ut cum haereticis domi oremus: quae enim societas lucis eum tenebris? Fideles utriusque sexus servis copulati (*qui matrimonium cum servis contraxerint*) vel separentur, vel eiciantur.

XVI. *De diebus defunctorum, et quinam peragendi sint.*

Peragantur (*memoriae defunctorum*) die tertia cum psalmis, et precibus, propter eum qui tertia die a mortuis surrexit. Die nona ad recordationem eorum qui sunt superstites, et eorum qui defuncti sunt. Die trigesima secundum veterem typum, Moysen enim sic populus flevit. Item anno exaeto ad habendam memoriam ipsius defuncti, et suppeditet ex bonis ipsius pauperibus ad recordationem eiusdem. Sed haec de fidelibus dicimus, infideles enim etsi omnia bona mundi dederint pauperibus (*alias* pro eis largiti fuerint) nihil omnino eis proderunt; ille enim, qui in vita sua inimicus fuit Deo, haud dubium, quod sit etiam quando hinc discesserit. Non enim iniquitas est apud eum, iustus quippe Dominus, et iustitiam dilexit, et ecce vir, et opus eius.

XVII. *De vocandis clericis in commemorationibus defunctorum.*

In commemorationibus autem eorum defunctorum cum invitamini, o clerici, ordine et cum timore Dei epulamini, ut possitis orare pro iis, qui defuncti sunt. Qui enim estis presby-

teri, et diaconi Christi, debetis semper esse vigiles et vobis ipsis, et aliis, ut possitis eos, qui incomposite, et inordinate vivunt, monere. Ait enim scriptura: fortes, iracundi sunt; ne bibant vinum, ne bibendo sapientiae obviscantur, et incorrupte iudicare non possint. Episcopi ergo, presbyteri, et diaconi post Deum omnipotentem, et filium eius dilectum fortes ecclesiae sunt: sed hoc non eo dicimus ut non bibant, quum alioquin non liceat, quod a Deo factum est ad laetitiam, id vituperare, sed ut non fiant temulenti; non enim dixit scriptura, ut non bibamus vinum; sed quid dicit? non ad bibendum vinum ad ebrietatem. Et rursus: spinæ crescunt in manu ebrii. Verum hoc non de iis tantum dicimus, qui sunt in clero, sed etiam de omni laico christiano, super quem invocatum est nomen Domini nostri Iesu Christi. Ipsis enim dictum est etiam: cui veh? cui tumultus? cui fastidium? cui nocumentum? cuius oculi lividi? cui confractiones in cassum? nonne iis, qui in vino multum temporis ponunt, et ubi convivia sint, speculantur?

XVIII. *De illis, qui persecutionem patiuntur propter fidem, et fugiunt propter fidem, qualiter opem implorent (sive mereantur adiuvare).*

Illos, qui persecutionem patiuntur propter fidem, et de civitate in civitatem fugiunt, quia meminerunt verborum Domini nostri, suscipite: quia enim sciunt, quod spiritus quidem promptus sit, caro vero infirma, fugiunt, et direptionem bonorum suorum sustinent, ut nomen Christi, quod est in eis sine abnegatione custodiant.

Adiuvate itaque eos in iis, quibus egent: ut impleatis præceptum Domini nostri Iesu Christi.

XIX. *Ne transgrediatur episcopus terminos sibi constitutos a Christo, neque presbyter, nec diaconus, nec subdiaconus, nec lector.*

Hoc autem omnes unanimiter precipimus, ut unusquisque maneat in ordine illo, qui datus est ei, neque transgrediatur terminos, non enim nostri sunt, sed Dei; dixit enim Dominus noster: ille, qui audit vos, me audit, et ille, qui me audit, audit illum, qui misit me. Et ille, qui vos opprimit, me spernit (*opprimit*) et ille, qui me aspernatur, aspernatur illum, qui misit me. Etenim si elementa diversa, quae sunt sine anima, singula eorum constitutionem propriam servant, ut nox, dies, sol, luna, stellae, elementa, vicissitudines aëris, menses, hebdomadae, dies, horae; et subiiciuntur definitioni actus ipsis dati (*usui sibi constituto servantur*) iuxta illud, quod dictum est, terminum posuisti, qui non transit. Et rursus de mari: posuisti autem ei terminum circumpositis claustris, et ostiis, et dixisti ei: usque huc pervenies, et non transibis; quanto itaque magis vos debetis nihil audacter commovere ex iis, quae vobis per voluntatem Dei a nobis definita sunt? Sed quia multi etiam hoc servitum existimantur esse, ad confundendos ordines, et commovendam chirotoniam singulorum audaces irruunt, usurpantes sibi ipsis gradus illos, qui dati eis non fuerunt, et sibi adjudicantes contumaciter potestatem in illis, quae dare non possunt, ex quo fit, ut iritent Deum, ut illi domus Core et Ozine, qui praeter or-

dinem, et sine Dei auctoritate, et prae-
ter dignitatem summo pontificati ami-
cti sunt, ex quibus illi igne arserunt,
hic lepra in fronte affectus est. Irritant
praeterea Iesum, qui ordinavit (*consti-
tuit haec*) contristant vero Spiritum
sanctum, cuius testimonio derogant
auctoritatem. Idcirco nos iuste prae-
videntes periculum, quod instat iis,
qui similia agunt, et contemptum qui
sacrificio sit ac eucharistiae, ex eo pro-
venientem quod ii illegitime ac impie
offerant ipsum, ac Iesum existentem
honorem summi pontificatus, qui re-
praesentat summum pontificem mag-
num illum Iesum Christum regem
nostrum, necessitas incubuit nobis, ut
hoc etiam admoneremus. Iam enim ali-
qui conversi sunt ad vanitatem suam.
Dicimus autem, ut Moyses ille, qui De-
um placavit, quem Deus facie ad fa-
ciem allocutus est, ut homo qui lo-
quitur ad amicum suum, cui dixit:
novi te prae omnibus: cui in perso-
na sua loquebatur Deus, et non per
oraculum, aut per somnia, aut per
angelos, aut per nutus aenigmata.
Ille Moyses legem divinam praecepit
custodiendam, et distinguit quae-
nam deberent a summis pontificibus
perfici, quae nam vero a sacerdoti-
bus, quae nam autem a levitis; uni-
cuique eorum exercitium proprium et
debitum ministerio divino assignans.
Et illa quidem, quae a summis pon-
tificibus impleri iubebantur, ad ea sa-
cerdotes accedere non permittebat; ea
autem, quae sacerdotibus praescripta
fuerant, levitae tangere non poterant,
sed singuli ministeria accepta et prae-
scripta custodiebant: si autem aliquis
volebat attentare, praeter quam ipsi
traditum erat, morte multabatur.

Hoc autem maxime ostendit periculum
illud, quod Saul expertus est, qui
cum ausus fuisset sacrificare sine pro-
pheta et pontifice Samuele, inde pec-
catum et maledictionem inextinguibilem
sibi hausit: neque prophetam movit,
quod regem unxisset eum. Idem in ea-
demque causa clarius ostendit Deus in
Ozia, eo quod sine mora, et sine di-
latione supplicium intulit ei ob prae-
varicationem legis: qui enim summum
sacerdotium dure concupivit, etiam re-
gno suo privatus est. Apud nos vero,
quae sint, fortasse non ignoratis. Scitis
enim plane et omnino episcopos, qui a
nobis nominati sunt, et presbyteros,
ac diaconos per orationem et impositio-
nem manus differentia uominum dif-
ferentiam rerum declarare. Apud nos
enim non qui vult, is perficit im-
positionem manus, sicut in diebus vitu-
lorum reprohatorum Hieroboam, in
quibus scissum erat amputatumque sa-
cerdotium; sed ille, qui a Deo voca-
tur. Et enim si non esset aliqua lex po-
sita, et aliquod discrimen ordinum,
satis erat, uno nomine denotatis, om-
nia haec ministeria perficere. Verum
cum a Domino didicerimus ordinem
rerum: episcopis quidem ea, quae
summi pontificatus sunt, attribuimus;
presbyteris vero ea, quae pontificatus
(*fortasse sacerdotii*) diaconis autem
quae ad ministerium utrisque exhi-
bendum pertinent: ut caste fiant,
quae ad ministerium pertinent. Non
enim fas est diacono sacrificium of-
ferre, aut baptizare, aut benedi-
ctionem magnam sive parvam facere,
neque presbytero chirotonias perfice-
re. Siquidem ordinem haud licet in-
vertere, eum non sit Deus confusionis;
ut illi, qui inferiores sunt, contumaci-

ter sibi vindicent ea, quae sunt superiorum; novas leges in malum suum refingentes; ignorantes, durum esse sibi contra stimulum calcitrare. Neque enim huiusmodi homines nos, aut episcopum oppugnant, sed episcopum omnium, et summum pontificem maximum Iesum Christum dominum nostrum. A Moyse namque qui fuit carissimus Deo, constituti sunt pontifices sacerdotes, et levitae. A nostro autem vivificatore nos duodecim apostoli. Ab apostolis vero ego Clemens, et ego Iacobus, et alii qui nobiscum, ne omnes iterum recenseamus, communiter vero a nobis omnibus presbyteri, et diaconi, et subdiaconi, et lectores.

XX. *Quod primus summus pontifex est unigenitus filius Dei Iesus Christus.*

Primus igitur naturaliter summus pontifex ille unigenitus Christus non sibi honorem rapuit, sed a patre constitutus est: qui factus propter nos homo, et hostiam spirituales offerens Deo patri ante passionem, praecepit nobis, ut nos solum hoc faceremus, cum essent nobiscum alii etiam ex eorum numero, qui crediderunt in eum: sed non protinus, et penitus quicumque credidit, factus fuit etiam pontifex (alias sacerdos) aut potestatem summi pontificatus promeruit: nos vero post ascensionem eius obtulimus secundum praeceptum eius hostiam puram incrementam: constituimus episcopos, et presbyteros, et dia-

conos septem numero, ex quibus unus fuit beatus Stephanus martyr, qui non est remotus a nobis per charitatem quae erga Deum, qui taliter fide sua pietatem erga Deum, et amorem erga dominum nostrum Iesum Christum ostendit, ut pro eo animam suam daret, a Iudeis Christi intersectoribus lapidibus obrutus: et tamen talis ac tantus vir, qui erat spiritu fervens, qui Christum vidit sedentem ad dexteram Dei, et caelestes ianuas apertas, nusquam cernitur iis usus esse, quae ministerio eius non essent convenientia, neque sacrificium obtulit, neque imposuit manum alicui, sed potius diaconi ordinem usque ad finem custodivit; sic enim martyrem Christi decebat ordinem implere. Quod vero nonnulli Philippum diaconum, et Ananiam fratrem fidelem ostendunt, quod ille quidem eunuchum baptizavit, hic vero me Paulum, non intelligunt quod nos dicimus neminem sibi potestatem sacerdotii rapere posse, sed vel a Deo accipere, ut Melchisedech, et Iacob, aut a pontifice summo, ut Aaron a Moyse. Itaque et Philippus, et Ananias non se ipsos elegerunt, sed a Christo summo pontifice Dei (alias Deo) cum quo nemo comparari potest, electi sunt.

Explicit canon ecclesiasticus sanctorum Apostolorum, scripti per Clementem. Et Deo gloria; super me autem scriptore peccatore meditationes Dei effundantur. Amen.

E B E D I E S U

COLLECTIO CANONUM SYNODICORUM.

Ope perpetua, et infinita Trinitatis sanctissimae ac beatissimae, ego humilis scribere aggredior Canones synodicos; quos collegit sanctus et Christum amans pater noster dominus Ebediesu metropolita Sobae et Armeniae. Domine noster corrobora et adiuva me, ac tua gratia et benignitate ad complementum adducito me.

PRAEFATIO EBEDIESU.

Tatianus quidam philosophus cum evangelistarum loquentium sensum suo intellectu cepisset, et scopum descriptionis illorum divinae in mente sua fixisset, unum ex quatuor illis admirabile collegit evangelium, quod et Diatessaron nominavit, in quo cum caутissime seriem rectam eorum, quae a Salvatore dicta ac gesta fuere, scripserat, ne unam quidem dictionem e suo addidit. Similiter et mihi viliissimo servorum Dei visum est, cum a teneantibus gubernacula ecclesiastici regiminis stupenda et praeciosa ac maxima, quique praeminent omnibus bonis officiis iussus fuisset, ut vitam hanc meam umbratilem et transitoriam in meditatione, quae mihi et universa prodesset, transigerem, nimirum ut in exercitatione singuli, duo, quae diligentissime curanda sunt, prae oculis haberem, latus humeros meos intellectuales imperiorum subdidi, meque ad implenda eorum iussa paravi, quae eo spectabant ut collectionem brevem canonum synodicorum facerem, et per vestigia eorum in hoc spiritali labore incede-

rem, et canones ac ordines, qui conveniunt cuique e gradibus ecclesiasticis, inquam, et saecularibus serie congruus contexerem pro mensura vilitatis meae, et partes plasmatis spiritualis ac semitam timoris Dei, quamlibet nimirum seicunctam, quae in canonibus patrum nostrorum continetur, et eorum a cuiuslibet societate posita est, in unam collectionem et connexionem adducerem, unamque imaginem decori plasmatis constituerem, cuius visus dispelleret ab animabus ipsum intuentibus, foedos ignorantiae morbos, quin polluerem sanctitatem verborum patrum per sensus simplices, quos ex propelo cerebro confingerem, sed servatis serie et ordine convenientibus, ea quae illorum sunt, a mutatione et vicissitudine praeservarem, et nude absque ulla additione in proprio ipsorum caractere eadem exhiberem. Ubi vero necesse est recurrere ad canonem, nec hic inveniat in illis oecumenicis, e synodis orientalibus acciperem, cumque rite collocarem. Si autem oecumenici canones fuissent obscuri, orientales vero per-

speciui ac lucidi negotium manifestassent, id quod magis clarum est, proponerem: illud porro curarem, ne res ulla, siquidem gratia me adinverit, relinquatur sine canone (*ex quo ea defini possit*) et ne unus et ipse canon repetatur ob synodorum diversitatem. Ceterum inter res intersero etiam tempora vera synodorum nominatarum cum verbis earumdem colligata. Et ubi necessitas postulaverit, in canonis initio indicabo eiusdem conditorem. Illarum vero (*synodorum*), quae omnibus notae sunt, nomina vix commemoraturus sum; nam scopus meus in hac collectione est brevitati et compendio stndere, adeo ut superflua relictam, prolixa compendio exhibeam, et breviter ac summatim ea, quae desiderari possunt, comprehendam, quo lectori taedio non sit frequentia textuum et prolixa ac multiplicitas verborum.

Primum itaque rogo, ac supplic obsecro omnes illos, qui in hunc laborem inciderint, ut sacrificium deprecatorium continuus odorem charitatis in mentium suarum sanctuario offerant pro tenuitate mea Domino omnium, ut gratis recipiar, et quiescam in tabernaculis aeternis miserationum, quae ex munera virum mearum feci, per orationes omnium sanctorum, quorum nomina scripturus sum, dum certissime scio, quod omnes illi, qui ab aestu invidiae commoti circumferuntur, et in mari criminationum adversus omnia merguntur, supercilium erecturi sint, et labia commoturi, in tres classes dividuntur: nonnulli enim dicunt, compositionem hanc novam recentemque esse, neque omnino recipi debere: alii vero philosophantes delinunt, quod hic inanem gloriam

captaturus, in alienum introierit laborem: alii demum contendere non desistent, quod aequum non sit, eum qui ad gradum summi sacerdotii haud pervenit, ad haec mirabilia tractanda accedere. Verum stupidi hi homines scire debebant, vanas esse et futiles hasce opiniones. Et a prima quidem opinione sanandi erant per confessionem, quae praecessit, et per exemplum Diatessaron. Secundae opinionis homines infirmi sunt, nam monstrare non possunt in ecclesia talem collectionem compendiarum existere. A tertia demum opinione desistent, siquidem commemorent felices recordationis beatum dominum Eliam patriarcham collectionem sententiarum de hereditatum divisione composuisse, cum adhuc sub capite esset auditis, et presbyter. Ego autem haec et similia praeteriens, ad ea, quae mihi proposita sunt, accedo, et ope illius, qui fidem dedit, dicens: quicumque invocaveris nomen meum, veniam ad te, et benedicam tibi; hac spe erectus illius clementiam supplic rogo, ut ipse doceat meditari ac legere, ipse erudiat ad intelligendum et investigandum, ipse dirigat ad ordinandum et disponendum, ipse det efficere, custodire, et operari id quod vitae ac quieti domesticorum ipsius prosit, ipsiusque dominationis voluntati placet ac satisfacit.

Quoniam vero in mundum primo ingredimur, eiusque negotiis implicamur, deinde vero ad ecclesiasticas hasce institutiones venimus, et quia ab hoc mundo gradatim promovemur ad elevationem in caelum; hinc est, quod iuxta ordinem congruum describenda fuit primo series iudiciorum de nego-

tiis saecularibus : tum altera de negotiis ecclesiasticis . Quemadmodum vero in omnibus scripturis inspiratis a Spiritu sancto , natura prædicatur ante scripturam , ita in duos tomos divisi , uti æquum est , et distincti canones omnes synodicos , qui religionem piæque vitam ordinant . Et in primo quidem tomo omnia , quæ communiter saecularibus præscribuntur , iisque canonicæ præcepta sunt , recto ordine digeram , sive illa pertineant ad sponsalia , ac matrimonia , sive ad hereditatum divisiones , et decisiones iudiciales circa ea omnia , quæ inter eos accidere solent negotia ; sive ea spectent ad fidem , morum pietatem , et conversationis ac disciplinae decorem . In altero vero tomo canones comprehendam , qui congruunt om-

nibus coetibus , qui ministerium in sancta ecclesia obtinent ; ubi dissero de electione omnium ordinum , et chirotonia eorumdem , et ago de canonibus eo spectantibus , et convenientibus . Ministerium (executio) autem horum dignoscitur ex divisione capitum certorum , quæ cuilibet tractatui præcedunt : illa enim ad uberem dilucidationem initio amborum tomorum scribo ; quo sine labore quisque possit distinguere , et agnoscere id quod poscit ; dum scilicet numerum tenet , qui ad latus rei in compendio positus est , et quaerit locum , in quo signatus est . Haec satis . Tractatus autem primi tomi sunt quinque , et hæc est eorum descriptio , uti et capitum eorumdem .

INDEX TRACTATUUM.

TRACTATUS I.

De iis , quorum cognitio toti civitati necessaria est.

CAPITA EIUSDEM TRACTATUS.

I. Undenam nomen synodi desumptum , et quid significet.

II. Quod canones ab episcopo , aut doctore extra synodum conditi , synodales minime vocandi sint.

III. Historia oecumenicæ (hoc est nicaenæ) ex recensione Maruthæ Maipheractæ episcopi , rogatu Isaaci catholici.

IV. Fides 318. (patrum nicaenorum) cum brevi expositione synodi Iesuiabi.

V. Nomina episcoporum synodi oecumenicæ , provinciarumque eorum , et civitatum , ut nobis invenire liceat.

TRACTATUS II.

De matrimoniis , et ritibus sponsaliorum christianorum , et quomodo hæc peragenda sint , deque ceteris ad hanc rem pertinentibus.

CAPITA EIUSDEM TRACTATUS.

I. De personis , eorumque numero , quibus nubere nefas est.

II. De ordinibus , et canonibus desponsationis.

III. Si quis in regione fuerit , ubi

nullus est sacerdos, quid ipsi agendum, cum feminam sibi desponsare voluerit?

IV. Quot annorum debeat esse sponsa?

V. Quis mulieris fideiussor, desponsatorque esse debeat?

VI. Quomodo desponsari debeat puella, quae propinquos, vel affines non habet? Et ideus de iuvene extraneo.

VII. An liceat post canonice celebrata sponsalia sponsis ab invicem separari, et sponsalia solvere?

VIII. Quantum temporis expectare debeat sponsa, cuius sponsus abiit in longinquam regionem.

IX. De eo, qui repugnantibus parentibus sponsae, eam desponsavit.

X. De eo, qui feminam desponsavit, deinde eam fraudulenter dimittit sub obtentu vitae monasticae, qua vita demum abiecta aliam ducit.

XI. De monachis et virginibus fœdus professionis suae violentibus.

XII. De mulieribus et sponsibus quae vi rapiuntur.

XIII. De dote mulieris, eiusque quantitate.

XIV. Quod aequum sit fideles viros ex omni secta uxores ducere.

XV. Quod non oporteat christianam infideli viro tradi.

XVI. Quanto tempore servare debeat mulier honorem defuncti viri, antequam ab alio ducatur? Idem de viro respectu mulieris.

XVII. Quot ob causas dimittatur uxor a viro, et sponsa a sponso.

XVIII. De muliere contentiosa, et viro contumelioso.

XIX. Quot modis dignoscatur adulterium, et quot ad id probandum testes requirantur.

XX. De viro testante, se vidisse uxorem adulterantem, testes vero adducere nequeunte.

XXI. De viro, et muliere, quorum alter in captivitatem abducitur.

XXII. De eo, qui corrumpit virginem (*monialem*) aut matrimonio iunctam.

XXIII. De statuto tempore paenitentiae fornicariis utriusque aetatis, usque qui illegitimo matrimonio foedantur, et postea convertuntur.

XXIV. De eo, qui ancillam suam ducere vult in uxorem.

XXV. De matrimonio servorum et ancillarum.

XXVI. Quantum temporis sustinere debeat mulier, quam vir relinquit in regionem longinquam proficiscitur.

XXVII. De sententia, et poena ferenda ab ecclesia in eos, qui polluantur illegitimis matrimoniis, et perseverant in peccato usque ad mortem.

TRACTATUS III.

De divisione hereditatum.

CAPITA EUSDEN TRACTATUS.

I. De divisione hereditatum, et numero heredum ac ordine eorum iuxta affinitatem, et consanguinitatem.

II. De numero eorum, qui hereditate excluduntur.

III. De marito, et uxore, et quantum hereditatis alteri ex altero contingat.

IV. De filiis, et filialibus, et quantum hereditatis eis ex parentibus contingat.

V. De parentibus, et quantum hereditatis eis contingat ex filiis.

VI. De fratribus, et sororibus, et quantum hereditatis alteri ex altero contingat.

VII. De avis, et aviis, et quantum hereditatis eis contingat ex filiis filiorum.

VIII. De fratribus, et sororibus patris, deque fratribus, et sororibus matris; et qualis eis hereditas contingat ex filiis fratrum, sororumque suarum.

IX. Quod hereditas avis paternis cum fratribus sororibusque matris minime contingat, neque avis maternis cum fratribus et sororibus patris.

X. De viro, et muliere consanguineis, et quantum hereditatis alteri ex altero propter coniugium, et affinitatem contingat.

XI. De sponso, et sponsa, et quod nulla alteri ex altero hereditas contingat.

XII. De monacho, an possit consanguineorum heres esse, aut illos heredes instituere.

XIII. De testamento.

XIV. De dimissa et dimisso, et quod nulla ab invicem hereditas contingat.

XV. De apostata; et quod neque heres esse, neque heredes instituere potest, nisi penitentiam egerit, et ad fidelem redierit.

XVI. Quod qui heredes non habet, eius hereditas ecclesiae contingit.

XVII. De filio spurio.

XVIII. De filio, cuius pater ad aliam sectam transit.

XIX. De filio, qui nascitur, patre longe absente.

XX. De filio ex baptismo, et ex educatione.

XXI. De filio contumace; et an hereditet, nec ne.

XXII. De filia, quae fornicatur vivente patre.

XXIII. De defuncto, qui relinquit mancipia manumissa, et non manumissa.

XXIV. De mancipiis defunctis tam manumissis quam non, cui nam hereditas eorum contingat?

XXV. De filiis illegitimis.

TRACTATUS IV.

De iudiciis, et causis, quae inter fideles contingunt.

CAPITA EIUDEM TRACTATUS.

I. Quod nefas sit christianis adire extraneos iudices.

II. De christiano, qui socium peremit; deinde qui percussus est, iudicem adit vindictae causa.

III. De iis, qui in iudicio contendunt.

IV. De chirographo certo, et dubio.

V. De testimonio certo, et dubio.

VI. De possessione bonorum certa et dubia.

VII. De mutuo, et debito.

VIII. De usura, et foenore.

IX. De pignore.

X. De commodato, si forte perierit.

XI. De deposito, si id perire contigerit.

XII. De venditione, et emptione.

XIII. De societate mercaturae.

XIV. De aedibus multiplici contiguatione constantibus, de via, de foro, de aquae ductu et aedificiis.

XV. De participatione in rebus inventis cum sociis.

XVI. De procuratoribus.

XVII. De iuramento, utrum ex litigantibus illud praestare debeat.

XVIII. De clericorum, scribarum, et medicorum immunitate a vectigalibus; et quinam nequeant esse procuratores.

XIX. De eo, qui iudiciis audientis praestet, et munerum acceptione corrumpitur.

TRACTATUS V.

De iis, quae canonice praecepta sunt omnibus universim christianis, quae, et qualia sint.

CAPITA RIJUSDEM TRACTATUS.

I. Ad quot, et quas preces teneantur singuli christianorum ordines.

II. An quatuor laicorum officia ordinem eundem habeant, an diversum.

III. Quenam quatuor horarum primum locum habeat.

IV. Quidnam recitare debeant laici, qui psalterium legere nesciunt.

V. Quasnam preces recitare debeant senes, rustici, pastores, et nautae, qui nihil discere queunt.

VI. Quod non liceat laicis in officio divino praecipere.

VII. De veneratione diei dominicae.

VIII. De adoratione ad orientem, et quandonam haec incepta sit.

IX. De adoratione crucis, et undenam incepta sit.

X. De ieiunio feriae quartae, et sextae.

XI. Quod non liceat ieiunare die dominico.

XII. De honore martyribus debito.

XIII. Quod non liceat christianis filios, aut filias suas ab ethnicis ad ecclesiam deducendas mittere.

XIV. Quibus ornamentis se ornare debeant christifideles, cum ecclesiam adeunt diebus dominicis, et festis.

XV. Quod non liceat mulieres ethnicas filiorum christianorum nutrices esse.

XVI. De nocturnis pollutionibus, et menstruis.

XVII. Quod non liceat fidelibus manducare eum Iudaeis.

XVIII. Quod non liceat christifidelibus conversari cum cantatricibus, aut bibere cum eis.

XIX. An laici ex canone teneantur ieiunare hebdomada apostolorum, Eliae, et annunciationis.

XX. De visitandis carceribus.

XXI. De xenodochiis.

XXII. De iis, qui magos, et incantatores consulunt.

XXIII. De ablutione corporum defunctorum.

XXIV. De conducentibus praeficas, et psaltrias.

XXV. Quod non liceat quempiam in ecclesia sepelire.

XXVI. Quod non liceat feretra intra cancellos altaris inferre.

XXVII. De commemorationibus defunctorum.

XXVIII. An liceat defunctorum commemorationes celebrare diebus dominicis, aut festis solemnioribus.

Expliciunt capita tractatum totum primum.

TRACTATUS I.

DE HIS QUAE COMMUNIA SUNT.

I. Undenam nomen synodi desumptum, et quid significet?

Nomen hoc synodi desumptum est ex ratione luminarium; significat autem perfectionem congregationis, id est collectionem, quae habetur cum principibus, qui simul coeunt. Terminus (*definitio*) autem eius est conventio stellarum cum luna et sole. At si iuxta ecclesiae acceptionem definiatur, est congregatio christianorum cum capite eorum episcopo. Attamen concilium dicimus, episcoporum, et metropolitaram eum catholicos (1). Quod si fuerit collectio capite destituta, et si omnes communiter complectatur, non dicitur synodus.

II. Quod canones ab episcopo, vel doctore conditi extra synodum, synodales minime vocandi sunt.

Iam vero si episcopus aliquis aut doctor sanciant canones aliquos, dum non sunt in concilio synodice congregati, canones isti non debent recipi ab omnibus, neque synodales vocari. Si autem catholicus eos receperit, et ipse patriarcha propter eos concilium cogat, in quo recipiantur, tunc synodici appellantur, uti sunt iudi-

cia Timothei, et Iosue Barnun, quae recepta fuere a synodo patrum, et synodica nominata sunt.

III. Historia oecumenicorum (*concilii scilicet nicaeni*) ex recensione Maruthae (2), Maiphraetae episcopi, rogatu Isaaci catholici.

Cum beati Apostoli in mundum perfecti sunt, ut annunciationem evangelii gloriae Christi praedicarent, haudquaquam eum sua annunciatione docuerunt ordines, et canones; sed hoc eorum studium fuit, ut omnes homines ab errore idololatriae revocarent ad Crucifixi triumphatoris adorationem; utque initiati, seu catechumeni, custodirent se ipsos a fornicatione, et foeditate idololatorum, a sanguine, et suffocato. Ex quo vero in omnem terram exivit annuntiatio eorum, et in fines orbis verba eorum, atque per eos fides Christi in toto mundo promulgata fuit, eamque receperunt, eique se se subdere populus iudeus, et populi gentiles, debellatus fuit Satanas cum angelis suis, ac diffamati pudorem confusionemque induerunt. Ubi autem malignus persperxit, quod in primo certamine nihil proficeret (3), sed tremorem et confusionem lucratus esset;

(1) Quiaam apud Chaldaeos et Nestorianos sint episcopi metropolitae, catholici, ac patriarchae, et quando illi vocari coeperint, videtur apud Asseman. lxx. in comment. hist. de catholicis Chaldaeorum, ac Nestorianorum, ubi a pag. 89. de Timotheo agit, et a pag. 90. de Iosue Barnun. (2) De Marutha agit Asseman. sen. in biblioth. orient. tom. I. Et de Isaaco catholico videndus est Asseman. lxx. in comment. cit. pag. 12. Palenosa videtur aliquibus historicis, et Maruthae supposita. Illud certe dolendum, acta integre concilii nicaeni fuisse deperdita in romano potissimum imperio; idque, nisi coniunctura nostra fallit, opera Arianorum, et Semiariorum, qui ipsiusmet concilii memoriam ex hominum mentibus abolerere studuerunt. (3) Loquitur de persecucionibus in Christum, et Christianos motis ab Hebraeis, et ethnicis, in quibus contigit, ut sanguis martyrum semen fieret Christianorum.

tunc aliud certamen priore amarius instituit: schismata itaque, ac divisiones iniecit, ac multiplicavit perturbationes, contentionesque in populo ad caelum vocato; ex quo multas haereses iniecit in ecclesiam, ipsosque christianos inter sese commisit, adeo ut quot numero episcopi essent, tot haereses reconserentur, unde et veritas in iniustitia detenta fuit, ac iustitia oppressa, fideles vero immixti sunt, haeretici autem multiplicati creverunt.

Tunc, quemadmodum radii solis adparent inter densas nebulas, illuxit diadema fidele regni victoris, dignus bona memoria Constantinus Caesar. Ille zelo compulsus, quo pro fidei veritate flagrabat, ad clarissimum orthodoxiae lumen Alexandrum episcopum hierosolymitanum, et martyrem (*scripsit*): « (1) Sic etenim didici ex libris sanctis, qui dicunt: ex Sion exit lex, et verbum Domini de Hierusalem. Ergo statim ac recipies epistolam regni nostri, velociter ad nos ascende: iustum quippe est, ut ecclesiae sanctae ex his templis sanctis veritas fidei in Christum prodeat. Mihi enim sunt episcopi duo in regionibus, qui me quotidie conturbant, et quæstione vocum futilium molestiam creant nostro auditui: quia et proelia multa fuerunt nobis in regionibus, quae nos circumstant: potissimum autem a Iudaeis, et gentilibus, qui alieni sunt ab omni ordine religionis nostrae, prohibiti fuimus quominus haec diligenter curaremus. Sed nunc, cum rex Christus quietem nobis dedit ab omnibus, qui nos circumdant, ac invicti regni no-

stri potestati subiugavit subiectos, et non subiectos, alia iam nobis cura non est, nisi ut haec ac similia sollicitate curamus: et en tantummodo expectamus adventum tuum, ut a te veritatem discamus, moxque ad opus sine mora incumbamus. Fac itaque, sicut scripsimus, et ora pro regno nostro. »

Cum igitur beatus Alexander accepit epistolam, qua ascendere iubebatur, se ipsum accinxit, et illico profectus est: quia vero timuit ob haereticos terrestre iter arripere, ascendit navim, ac maritimum iter suscepit, et eadem die, qua navim conscendit, apparuit ei in somnio vir, qui dicebat ei: faciem regis terreni laudquaquam videbis, quia velociter duceris ad videndam faciem regis caelestis. Tunc scripsit epistolam de veritate orthodoxae fidei, quam rex addiscere cupiebat, eamque obsequatam tradidit Macario presbytero suo, atque eam misit terrestri itinere ad regem. Ipse vero beatus iter suum maritimum prosecutus, ad insulam Patram dictam pervenit, ubi haeretici eum apprehenderunt, ac multis ingentibusque promissionibus pellicere eundem studuerunt, et trahere in suam sententiam; ast eum blanditiis illum sibi obsequentem habere non potuissent, flagris acerbis, et saevis animam eius ad Dominum nostrum miserunt. Martyrio itaque coronatus pro Christi fide, ex hoc saeculo aeternum exiit.

Id ubi audivit Constantinus rex, mirum in modum contristatus est. Ex quo autem pervenit in manus

(1) Fragmentum epistolae Constantini magni ad Alexandrum episcopum.

cias epistola beati viri per Macarium presbyterum, inflammatus zelo divino scripsit prostagma (*edictum, siue litteras encyclicas*) ad omnes mundi episcopos, in haec verba. « Constantinus Caesar Augustus auctorator, rex, victor, universae ecclesiae, quae sub caelo est, subditis, et non subditis in Christo rege nostro pax. Excitami omnes sollicitudine impigra ad accedendum ad synodi coetum in regione Bithyniae, in civitate Nicaea pro fidei verae ventilatione. Nulli autem sivo qui coniunctim sive qui seorsum versantur, accedere impediuntur; nemo rursus violenter ducat socium suum, nec impediatur eum ab accessu ad synodum, et a tenenda fidei suae professione in synodo in conspectu omnium episcoporum: ita ut una sit confessio, unum vinculum, et una coniunctio inseparabilis, totaque ecclesia consistat in una fide absque divisione per unum corpus perfectum, et conformem integramque voluntatem. Nemo transgreditur, et contemnat iussum sacerdotii, et imperii. Tempus propterea concedimus, quod itinere absolvendo sufficiat, annum scilicet unum, et menses duos. Mense itaque octobri convenient omnes episcopi in civitate Bithyniae Nicaea, quae sita

est prope Metropolim nostram fidelem. Valet in Domino nostro. »

Quoniam vero omnes episcopi tam subditi, quam non subditi, expetiti fuere, etiam S. Simeon Bar-Salua, catholicus Seleucia et Ctesiphontis, vocatus fuit atque expetitus (1). At propterurbationem regionum finitimarum non ascendit (*ad concilium nicaenum*) sed scripsit epistolam per Saadostum suum presbyterum in haec verba. « Nisi ethnici, qui sanguinem nostrum sitiunt, impedirent, vehementer optabam venire (*ad synodum*), benedictionemque accipere ab illo concilio sacerdotali, et a regia invicta maiestate vestra; verum omne id, quod fecerit universitas episcoporum, qui pro adserenda veritate persecutionem passi sunt, etiam ego suscipio, et laetus eis consentio. » Cum igitur congregati fuissent episcopi iuxta iussionem regis, rex legit capitula fidei, quae scripserat Alexander episcopus Hierusalem per manum Macarii sui presbyteri; lectis autem iis coram 2048. episcopis, soli 318. illa receperunt (2).

Tunc ipse rex tulit suum annulum, sceptrum, et gladium, deditque eis, dicens: ex datur vobis potestas (3) super totam ecclesiam, super sacerdotium, et super regnum, et super om-

[1] De Simeone hoc vide cit. commentar. Asseman. l. vi. p. 21 et cinque Persidis, et orientis provinciae non essent subditi romano imperio, et annos etiam non subditi ad concilium vocati fuissent, colligitur concilium auctoritate ecclesiae fuisse indictum: neque enim Constantinus potuisset sine ecclesiae auctoritate episcopos non subditos suo imperio convocare. [2] Unde hauserit Ebedius hanc historiam nescio; annos haecem spinati sunt, solos 318. patres convenisse Nicaeos, aut Sobemsi conventum fuisse 2048. episcoporum diei, et solos 318. fuisse, qui capitula fidei, utique contra Arianos, receperunt, etque subscripserunt. Ex ergo ex Sobemsi sententia sequitur numerum etiam exiguum episcoporum cum romano pontifice concitissimum aetate aet ad firmandas regulas fidei. [3] Potestas ecclesiae non potest a regia laica potestate, sed a Christo: est cum principes essent infideles, ecclesiam vexabant, neque ista poterat commode eo publico summo exercere potestate, contradicentibus principibus saeculi: ecclesiae nempe status erat ab initio depressus, uti et religio ipsa, eo Dei cultus. Ex quo autem reges ipsi, pro debito aetque iure sese ecclesiae aggregaverunt, hanc matrem magistrumque promovere coacti sunt.

nes coetus, qui subsunt sacerdotio, et imperio; facite, quod vultis auctoritate herili (*propria*), et Dominus requireret ex manibus vestris perditionem, et inventionem omnium filiorum ecclesiae. Tum cum synodus oecumenica accepisset potestatem a rege, dixerunt patres, ut ordinerentur gradus, et sederent episcopi, quisque in suo throno, prout conveniens erat. Constitutis autem sedibus, rex quoque intravit, et sedit apud eos, et osculabatur illa corporis eorum loca, in quibus stigmata Christi praeferabant. Non enim erat episcopus inter illos 318. patres, in quo cicatrix non appareret, si undecim patres exceperis, quorum haec sunt nomina: Absalama episcopus Edessae nepos ex sorore S. Ephremi, Jonas Circassii, Maras Darae, Georgius Singarae, Iacobus Nisibis, Maruthas Maipheractae, Iohannes Gustrae, Simeon Amidae, Adaeus Aghal, Eusebius Caesariae, Ioseph Nicomediae; reliqui vero omnes ex tribulationibus, et persecutionibus haereticorum, nonnulli oculo carchant, alii maxillae et dentes avulsi erant, aliis manuum ac pedum ungues praecisi fuerant; aliis latera compressione et flagrorum percussione livida erant. Uno verbo nemo, praeter undecim recensitos, extitit immunis a cicatrice: sed maxime horrendus fuit, ac visu deformis Thomas Marcas (*Germaniciae*) episcopus, cuius aures, nares, ac labia praecisa erant, dentes et maxillae avulsae, et ambo pedes uti et brachia eiusdem amputata fuerant, eo quod per annos xxii. victus detentus fuerat ab Armenitis

(*fortasse Arianis*), qui quovis anno membrum aliquod abscedebant ei, ut scilicet blasphemiae ipsorum consentiret: at miles fidelis victus non succubuit. Ilunc veluti in triumphum fidelium, et opprobrium dogmatis haereticorum, adduxerunt patres ad concilium, quem, ubi vidit rex, interram procidens adoravit, dicens: adoro te, martyr Christi, qui multis caronis ornatus existis.

Gesta autem synodi, qualiter nempe coeperit, et qua ratione absoluta fuerit, et quid ibi actum fuerit, operosum est dicere: nam tribus annis sederunt patres in disputatione contra omnes haereses, et oratio multa habita fuit inter eos, ac plurimas quaestiones commoverunt invicem, et capita grandia (*controversiarum*) scripserunt adversus se mutuo, et ediderunt confutationes omnium haereseon, ex eorumque actis quadraginta prophetae fiunt (*scilicet acta eorum integra exaequant volumen quadraginta prophetarum*) praeter canones, et causas eorum, quae sunt tres prophetae (*qui tribus prophetarum libris aequiperantur.*) Sed universa haec doctrina in vernacula Syrorum lingua non legitur, sed eius pars tantummodo. Verumtamen non eos solum canones, qui ad syriacum sermonem translati sunt, constituerunt niceni patres, sed de regno quoque eiusque ministris (*militibus*), et de magistratibus ac iudiciis plura sanxerunt, et de urbium gubernatione, de ecclesia eiusque antistitibus, deque eius cunctis ordinibus, de mercatoribus, de itinerantibus, de satellitibus ac navitis, et de omnibus artibus, gradi-

bus fornicariorum, et de musicis, neque quidpiam magni, aut parvi momenti omiserunt sine definitione, et sanctione. Verum apud nos non extant, nisi illi 73. canones, quos transtulit Maruthas, et illi viginti alii, qui ab antiquo prodierunt. Illiusce rei ratio est, quia in oriente non erant reges christiani, qui ecclesiasticis canonibus dirigerentur: ii autem, qui apud nos prodierunt, haudquam sufficientes sunt ad omnes omnino ordines ecclesiasticos constituendos: quemadmodum et olim in ecclesia simile quid obtinuit, nam erant canones apostolici, qui in omnibus rebus sufficientes non erant ad ecclesiae ordines componendos.

Congregata porro fuit haec sancta synodus anno 636. Alexandri, mense iunio eiusdem anni, die 19. ipsius, in civitate Nicaea metropoli Bithyniae, et sanxerunt primo hanc veritatis fidem, tum coeperunt constituere canones, atque omnes haereses ad examen vocare: et quia summo compendio hanc apologiam (*fidei professionem*) fecerunt, cuius intellectus cuilibet homini haud facilis est, adiungentis ei expositionem Iesuiabii (1), quam ipse ac synodus, quae cum ipso habita fuit, scripsit.

¶ Fides (*symbolum fidei*) patrum 318, una cum expositione brevi synodi Iesuiabii.

Initio itaque canonum disposita fuit

fides veritatis, eo quod sit, ut ita dicam, principium omnium partium timoris dei (*religionis divinae*), et per ipsam insigniti emicant omnes iustitiae et sanctitatis pulcherrimi modi. Hanc fidem primum praedicavit Dominus noster, et tradidit per discipulos suos duodecim hominibus, qui discipuli facti fuere, et fient evangelii eiusdem (*Domini nostri*): hanc integre praedicarunt, ac docuerunt patres in suis aevis, hanc verbis perfectis et brevibus sententiis, quae multa concludunt, docuerunt, scripserunt, ac miserunt ad ecclesias, quae ubique sunt, patres sancti, qui Nicaeae convenerunt 318, et ii, qui Byzantii congregati sunt 450. ad destructionem impietatis Armenitarum (2) (*Arianorum*), et Dyscolorum, qui audaces effutierunt de essentia filii, et Macedonianorum, ac Semiarianorum, qui audaces blasphemarunt contra Spiritus sancti essentiam. Conservatur autem haec fides catholica sine ulla macula, et proclamatur inter nos in omnibus ecclesiis usque in saeculum, uti iam notum facimus, ponentes ipsam fidem patrum, qualis est. Adiungemus vero unicuique e sententiis sensum suum, et expositionem congruam, summa tamen brevitate. Interim humillimis precibus oramus et obsecramus creaturarum Dominum, ut suum nobis donet adiutorium, quo convenienter et utiliter perscribamus.

(1) Iesuiabius nestorianus catholicus, seu patriarcha anno Christi 588. synodum celebravit, in qua canones 50. condidit, quorum primus est, ut recipiatur fides nicaeae, et canones apostolorum, et reliquorum patrum. Vide Assemanum iuniorum in commentar. histor. chronolog. de catholicis chaldaeorum, et nestorianorum a pag. 33. (2) Armenitiae et Dyceoli sunt Egnomini, vel Asenoceli, et Arianii.

PRINCIPIUM FIOGI (*symboli*).

• Credimus in unum Deum patrem
 • omnipotentem , et in unum domi-
 • num Iesum Christum filium Dei ,
 • et in unum Spiritum sanctum qui
 • a patre procedit • . Licet enim se-
 ries lectionis sententiarum expresse
 posuerit nomina Trinitatis divinae
 propter adhaesionem eorum , quae ipsa
 nomina proprie et speciatim conse-
 quuntur , verus sensus et virtus ipsius
 substantiae divinae simili connexionem
 requirit , seu ad intelligentiam Trini-
 tatis illius , quae supra numerum est ,
 ut nempe notum sit τὸ « unum , unum ,
 unum » unam naturam demonstrare ,
 iuxta illud , quod dictum est « domi-
 nus Deus tuus , dominus unus est . Τὸ
 autem , Patrem , et Filium , et Spi-
 ritum sanctum , denotat distinctionem
 personarum essentiae , secundum tra-
 ditionem evangelii Christi vivificantis
 nostri . Itē siquidem (*dixit*) , docere
 omnes gentes , et baptizare eas in no-
 mine Patris , et Filii , et Spiritus san-
 cti . Quod vero addiderunt patres ,
 Deum , et dominum , et spiritum , et
 subnexerunt nominibus communibus
 nomina singularia Patris , et Filii , et
 Spiritus sancti , manifestum facit , quod
 nomina sunt communia , et unumquod-
 que eorum , idest ipsa tria , extendun-
 tur ad tres personas : liquet enim ,
 quod pater Deus sit et dominus , ac
 spiritus ; et Filius dominus sit , et
 Deus , et spiritus ; et Spiritus sanctus
 spiritus sit , et dominus , et Deus . Ac
 brevissime dixerunt patres nostri con-
 fessionem Trinitatis , in qua et docue-
 runt sapienter ac plene aequalita-
 tem naturae , et aequalitatem essen-
 tiae , et distinctionem personarum , et

unitatem deitatis : Coessentialē ita-
 que , et consubstantialē praedicarunt
 ad obstruendum os Arii blasphemi ,
 qui impie moliebatur scindere aequa-
 litatem essentiae (*consubstantialita-
 tem*) Trinitatis : distinctionem vero per-
 sonarum Trinitatis proclamantur pa-
 tres nostri ad destruendam opinionem
 Iudaeorum perfidorum , qui putabant
 unam personam esse Deum . Nomina
 porro , quae extensa sunt , ac sunt
 communia , et consequuntur nomina
 quae singularia sunt et non exten-
 sa , idest unam deitatem , unam do-
 minationem , unam spiritualitatem ,
 praedicarunt patres nostri ad destru-
 endam , et confundendam doctrinam
 ethnicorum , qui existimabant et pro-
 fitebantur deitates diversas , et do-
 minationes distinctas .

Cumque hae ratione destruxissent im-
 pietatem Arii blasphemi per proclama-
 tionem consubstantialitatis , et silen-
 tium imposuissent etiam Iudaeorum
 pueritiae (*imperitiae*) per distinctionem
 personarum , et obturrasset quoque
 errorem ethnicorum per unitatem do-
 minationis ; tunc superaddiderunt con-
 fessionem suam ea , quae congruebant fi-
 dei ipsorum , et adiunxerunt τὸ unum
 Deum patrem omnipotentem ; et di-
 xerunt « factorem omnium visibilium ,
 « et invisibilium » : nam ipse est factor ,
 et ordinator omnium in omnibus . Et
 similiter τὸ « unum dominum » sub-
 iunxerunt τὸ « Iesum Christum » et
 demonstrarunt , quod τὸ unum « com-
 mune esset personis Trinitatis , uti
 dictum est supra . Porro non addide-
 runt « et in unum dominum Filium »
 iuxta illud « unum Deum patrem » sed
 transposuerunt positionem verborum
 suorum , ac dixerunt « in unum domi-

num Iesum Christum. Rectos haudquaquam latet, quod humanitas, quam assumpsit Deus verbum, maxime demonstratur, et sapienter praedicatur in una unitate deitatis et humanitatis Christi, quamvis errent Eutyehiani, et opprimant ipsam humanitatem Filii Dei. Nomen enim Christi sine controversia significat deitatem eius ex patre, et humanitatem eius ex matre virgine, licet Eutyches cum sui erroris asseclis, audaces errent, dum negant assumptionem primitiae nostrae, aut dicunt deletionem humanitatis Christi (*quod scilicet humanitas assumpta suam naturam amiserit, et in divinam conversa fuerit*).

Addunt autem patres consequenter, et dicunt « unicum primogenitum omnium creaturarum » hoc est unicum sine fratribus in deitate, et primogenitum fratrum multorum, hoc est primogenitum omnium creaturarum. Et addiderunt « per quem condita sunt saecula, et omnia creata sunt » quo designarent, quod ipse una cum suo patre secundum suam divinitatem causa esset, et conditor omnium. Tum ipsius essentiam (*aeternitatem*) ostendunt per illa « ex patre natum ante omnia saecula, et non factum; lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, » Iesum Christum in sua divinitate. Postea ad confusionem impietatis Arii addiderunt, ac posuerunt vocem « hominiosis, idest hic est consubstantialis, et coaeternus patri » per quem omnia facta sunt « Iesus Christus in sua divinitate : eumque docertarent scuto inexpugnabili doctrinae veritatis, quo induti erant, contra phantasmatum et fraudulentarum Simoniano-

rum et Manichaeorum » dixerunt, qui « propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de caelis, et incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria virgine, et homo factus est ». Iesus Christus per unionem suarum naturarum, et per revelationem suam in carne, et in sua incorporatione. Unionem enim naturae deitatis, et humanitatis designat et descendit, et incarnatus est, et homo factus est; et assumptionem primitiae nostrae indicat absque controversia: idque ut undique appareat delirium Simonianorum, et Manichaeorum in negotio incarnationis, et incorporationis Dei verbi. Verbum, quod assumpsit humanitatem nostram, et habitavit in ea, ut dixit evangelium: Verbum caro factum est, et habitavit in nobis: ut magis inclarescat magnitudo gratiae illius, qui descendit, et habitavit in nobis. Arius enim impius, eo quod in natura deitatis Verbi posuit altiora et inferiora, nec scivit ea unire, et coniunctim, prout ipsa veritas requirit, adserere, idecirco illaqueatus fuit, et cecidit, erravit, et decepit, et reprobis fuit, ac cictus. Patres itaque addiderunt, et traderunt perfecte ipsum sermonem dispensationis.

Post doctrinam de natura divina unigeniti, et post institutionem de unione naturarum Christi, idest divinitatis eius incommutabilis, atque immortalis, et humanitatis eiusdem, quae non opprimitur neque deletur, adiunxerunt doctrinam de humanitate ipsius: et sicut aperte, et dilucide declararunt divinitatem eius, manifeste demonstrant humanitatem ipsius, quae suscepta fuit propter nos, et propter

nostram salutem, et propter innovationem omnium creaturarum, et dicunt et crucifixus est pro nobis diebus Pontii Pilati, et passus est, et mortuus, ac sepultus est, et resurrexit tertia die, uti dicunt scripturae sanetae. Iesus Christus in sua humanitate hoc est, ut vere dicamus, in sua incarnatione suscepit pro nobis mortem crucis; nam manifestum est omnibus orthodoxis, quod sicuti natura divinitatis eius nec passionem, nec mortem subiit, ita neque anima eius suscepit sententiam mortis, eo quod impossibile sit, naturam animae subditi decreto mortis; quod et testatur ipse Dominus noster dicens: ne timeatis eos, qui occidunt corpus, animam autem occidere nequeunt; quod et facto comprobatum fuit: nam postquam crucifixus fuit Dominus noster et mortuus, ac sepultus eius corpus s. fuit, anima ipsius vixit in paradiso (1).

Addunt praeterea patres beati et ascendit in caelum, seditque ad dexteram patris sui Iesus Christus. In humanitate namque sua accepit exaltationem, sessionem ad dexteram, minime vero in divinitate sua, in qua perpetuo et indissolubiliter dictum honorem habet una cum Patre suo. Et venit cum gloria ad indicandos vivos et mortuos, cuius regni non est finis. Iesus Christus in sua divinitate, et sua humanitate.

Postquam patres nostri dixerunt adversus sectas eictas damnatasque dissidentium, convertuntur ad praedicandum adversus impietatem Mace-

donii, qui blasphemavit in Spiritum sanctum. Dicunt ergo et in unum Spiritum sanctum dominum vivificantem, qui ex patre (2) procedit, et cum Patre, ac Filio adoratur, qui locutus est per prophetas, et apostolos.

Patres itaque sua doctrina divina magnifice praedicarunt de Spiritu sancti persona, et demonstrarunt ipsum esse coaeternum, et consubstantialem Patri, et Filio, secundum quod dictum est, quod omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Haec est incorrupta fides, et haec est sententia ipsius in summa iuxta versusum eius connexionem, in qua plene proclamarunt *πρόσωπον* Christi, et naturas deitatis, ac humanitatis eiusdem, contra eos, qui confitentur deitatem eius, et negant humanitatem eiusdem; et contra eos qui negant deitatem eius, et confitentur eum hominem simplicem aut iustorum culpam similem eum faciunt. Quoniam vero baptizatis hereditandas tradunt ipsas divitias fidei suae, idcirco patres nostri beati addiderunt: et in unam ecclesiam sanctam catholicam et apostolicam, et unum baptismum in remissionem peccatorum, et resurrectionem mortuorum, ac vitam novam saeculi futuri.

Ubi vero ita perfecte, ac diffuse praedicarunt veritatem, convertuntur deinde ad anathematizandum Arium, eiusque erroris filios. Eos autem, qui dicunt, fuit aliquando, quando non erat, aut ex nihilo factus est, aut ex persona, aut ex essentia alia ipsam praedicant; si mutabilem aut con-

(1) Alludit ad illa verba Christi homo latroni dicta in cruce: *hodie mecum eris in paradiso*.

(2) In recentiori codice ad lectus superior finasse recentiori manu additum legitur: *et filio*.

• veritabilem existimant ipsum Filium
• Dei, hos anathematizat ecclesia ca-
• tholica et apostolica •. Haeretici
scilicet sua perfidia, naturae et per-
sonae ipsius verbi eiusque divinitati
audacter ac temere attribuerunt pro-
prietates et passiones naturae huma-
nae Christi, quae aliquando propter
unitatem (*unionem*) perfectam, quae
fuit humanitatis Christi cum eiusdem
divinitate, praedicantur de Deo dis-
pensatorie et non naturaliter.

Haec est fides patrum, per quam
confunditur ethnicismus, iudaismus,
et haeresis, et per quam erescit ae-

glorificatur christianismus. Et qui ei
non consentit, animam suam laedit,
veritatemque in iniustitia detinet.

V. *Nomina episcoporum synodi oecumenicae, et provinciarum, ac ci-
vitatum, sicuti invenimus.*

Servi autem Dei, quibus cura est
de omnibus, quae ad religionem per-
tinent, maxime solliciti fuere, ut ha-
berent nomina occidentalium: quo-
niam orientalibus quaestio mota non
fuit; neque ullam fidei divisionem
subierunt.

Nomina episcoporum. (1)

Hosius episcopus civitatis Cordu-

(1) Episcoporum diocesiumque sequentium nomine in Alcinii Asemanni latine exemplari ita misere sunt corrupti, partim syri partim latini interpretis sopio inculta, ut ad sanctam aliquam nullis coniecturis possint a me revocari, praesertim quia syriaci codicis copia adhuc careo. Inque externis auxiliis quærentes, consului prae ceteris catalogum Patrum atheniensium in ecclesiasticis Theo-
dori lecturis historiae praescriptum, et a et. Iacobo Morellio in descriptione codicum bibliothecae vene-
tae S. Marci p. 925. vulgatum, qui ceteris mihi rectior visus est: nempe cum ipsum, quem apud
Balleriis opp. S. Leonis T. III. p. 503. iustelliano emendatorem dicit Morellius, ego quidem per-
multis mendis iniquitatem videbam, et quidem eiusmodi, ut a doctis Balleriis laterales mirarer.
Neque alios neglecti in Conciliorum collectionibus impressos catalogos. Notum eruditus est, Theodori
lecturis duos priores libros a vicessimo Constantini anno usque ad Constantii obitum deductos, num-
quam lucem aspexisse, tum propter codicum raritatem, tum praecipue quia monachi compendium
quoddam ex Socrate, Socrate, ac Theodoretis visi sunt. Resque ego in codice vat. 1455. unicum
fragmentum Theodori observari de diversis fidei editis professionibus et de gusto Ulpiana, quod
ipsamet verbis apud Socratem lib. II. cap. 41. legitur. Sed enim compluribus obesse annis duos illos
integros Theodori libros apud heredes scriptorum Leonis Allatii vidi, eoque rem mihi sedulo in ad-
versariis adnotari: cui autem, dum haec scribo, athenianum Theodori exemplar non quæ inspicere,
spero tamen me ex dicto codice atque opere pleniorum postea fructum ductis hominibus elatitum.
Ceterum multa pretiosior erat pars altera Theodori historiae, liber videlicet tertius et quartus, quae
huc narrationem usque ad Iustinii senioris regnum deduxerat, qui libri nusquam apparent, praeter
nobilitatem quendam excerpta a Nicephoro Callisto conservata, quae ego in vaticano quoque codice 1759.
legibam, *ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ Νεωφύτου Καλλίστου τοῦ Πανδερνίου*, nimirum *dictata vel excerpta per Ni-
cephorum Callistum Xanthopulum*; sic enim significat locutio *ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ*, eaque in aliis codicibus edi-
bitur ad denotanda auctorum excerpta quae in bibliotheca photiana sunt; v. gr. *ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ τοῦ
ἱεροῦ ἱεροῦ*. Ex quo re ignorata mirus extitit Miraci de Theodori setite error, a Guiljelmo Carveo
recte irritus, qui tamen ipse causam miraculi erroris non agnovit. Et quoniam in rebus micenis ver-
sante, concilii eius historiam se subscriptiones apud Gelasium quoque syriacum inexpecti, facere non
possum quin adversus Carveum expostulem, qui tertium Gelasii librum a pontificis ecclesiis prava
ob causam suppressum, eiusque loco tres tentummodo Constantini imp. epistolae fuisse editas, iuste
se respiciere dicitur. *Parcius lata viris tamen obedienda memento.* Etenim unicum ego consului
Gelasii cyriaci in bibliotheca certe vaticana superstitem codicem, othobonensem scilicet 261, inque
altemaxim post secundum librum nihil habet aliud quem tres illas editas Constantini epistolae: quæ
postulæ editores summo cum fide Gelasium dederunt. Eiusmodi alius suspicius Carvei iniustas ad-
versus litterarum catholicorum honorem calumnias, alibi me in his tomis convergere memini.

bae subscripta ita : credo , quiddam
suprascriptum est. Et ita reliqui omnes
obsignarunt.

Romanorum.

Biton (*Victor*) et Vincentius pres-
byteri Romanorum.

Aegypti.

Alexander alexandrinus. Harpocra-
tion (alphocratiensis) Adamantius cyn-
nopolites. Arbitio Pharbuti. Phi-
lippus Panypheos. Potamon Heraclaeae.
Secundus Ptolemaidis. Dorotheus Pe-
lusii. Caius Tmucos. Antiochus Mem-
pheos. Tiberius Tentyrites.

Thebaidis.

Atthas Schediae. Tyrannus Anti-
noi. Lysianus lycopolites.

Libyae superioris.

Dachis Berenices. Zopyrus Barcae.
Scrapion antiphrensensis (antipyrgensis).
Secundus Tauchae. Titus Paraetonii,
Palaestinorum.

Macarius Hierosolymorum. Germa-
nus Neapoleos. Marinus Sebasteno-
rum. Eusebius Caesareae. Sabinus ga-
darensis. Longinus ascalonensis. Pe-
trus nicopolitanus. Macedonius Iam-
niae. Maximus Eleutheropoleos. Pau-
lus Maximianopoleos. Ianuarius hieri-
chuntius. Heliodorus zabulonites. Ac-
tius Lyddae. Silvanus Azoti. Patro-
philus Scythopoleos. Asclepius Gazae.
Petrus Ahilae. Antiochus Capitolinae.

Phoenicum.

Zeno Tyri. Aeneas Ptolemaidis.
Magnus Damasci. Theodorus Sidonis.
Hellanienus Tripoleos. Philocalus Pa-
neadis. Gregorius Beryti. Marianus
Palmyrae. Adoneus Alali. Anatolius
Emesae.

Syriae.

Eustachius Antiochiae. Zenobius Se-
leucia. Theodotus Laodiceae. Alpius

Apameae. Bassianus raphauensis. Phi-
lozenus Mabugi. Salomon Germani-
ciae. Piperius samosateusis. Archelaus
dolychenus. Euphratio Balaneensis.
Paulus chorepiscopus. Zoilus galati-
tanus. Bassus Zeugmatos. Gerontius
Larissae. Monicus epiphaniensis. Eu-
stathius arethusius. Paulus Neocaesa-
reae. Syricius Cyri. Seleucus chore-
piscopus. Petrus gandarensis. Pela-
gius Arabadmae. Bassonus Gabalae.
Nicomachus hostrensis. Cyron Phila-
delphiae. Gennadius Abulthae. Seve-
rus Sodomorum. Sosipater bethaunen-
sis. Severus Dionysiadis.

Mesopotamiae.

Abalama Edessae. Iacobus Nisibis.
Antiochus Rhesinae. Marceus Byrtae.
Simeon amidensis. Maruthas Maiphe-
ractae. Georgius Singarae. Iohannes
Beth-Persarum.

Ciliciae.

Theodorus Tarsi. Amphion Epi-
phaniae. Narcissus Neroniadis. Moy-
ses kastabalensis. Nicetas Flaviadis.
Eudaemon chorepiscopus. Paulinus
Adanorum. Macedonius Mopsuestiae.
Tarcodemantus aegiensis. Hlesychius
Alexandriae minoris. Narcissus Hiera-
poleos.

Cappadociae.

Leontius Caesareae. Eupsychius ty-
nensis. Erotius colonaus. Timotheus
cybistrensis. Elpidius comanensis. Ste-
phanus chorepiscopus. Gorgonius cho-
repiscopus. Eudromius chorepiscopus.

Armeniae minoris.

Eulogius Sebastae. Evethius sata-
lensis.

Armeniae maioris.

Arethas Armeniae. Eures Dyo-
phantae. Eutychnus amasenus. Heli-
dus comanus. Heraclius zolonensis.

Ponti polemoniaci.

Longianus Neocaesareae. Domnus Trapezuntis. Stratophilus Pithyuntis.

Paphlagoniae.

Philadelphus Pompeiopolis. Petrus Iuniopolis. Hesychijs Amastri-
dis.

Galatiae.

Marcellus Ancyrae. Diciasius Tabiae. Archesilaus Garmanae. Gorgonius ci-
nensis. Philadelphus Iuliopolis.

Asiae.

Theonas Cyzici. Menophantus Ephe-
si. Orion iliensis. Eutychijs smyrnen-
sis. Nithres popensis (hypyrpensis.)
Marcianus Ilionis. Paulus Anasidis.

Lyciae.

Artemidorus sardiensis. Soron thya-
tirensis. Heterimachus philadelphiensis.
Pollion peperensis. Agogius Tripoleos.
Philarethos Ancyrae ferreae. Antio-
chus Aurelianopolis. Marcus standi-
tanus. Nuncchius Laodiceae. Flaccus
sanensis. Procopius synnadenensis. Atho-
nodoros Dorylaei. Paulus apamensis.
Eugenius eucarpensis. Flaccus hiera-
politianus.

Pisidiae.

Eulalius iconiensis. Telemachus ha-
drianopolitanus. Hesychijs Neopoleos.
Eutychijs Seleucia. Uranius lime-
nensis. Tarsicius apamensis. Patricius
ambladensis. Polycarpus Metropoleos.
Eudaemon Paphi. Heraclius Bareos.
Theodorus uzelensis.

Lyciae.

Adon Lyciae. Eudemus patarensis.

Pamphyliae.

Gallinicus pergensis. Epiresius ter-
missensis. Zeuxius syarbensis. Dom-
nus antaginis. Quintianus seleuci-
ensis. Patricius Maximianopolis. Aphro-
disius magidensis.

Insularum.

Euphrasius rhodius. Meliphron epus.
Strategus lemnus. Apollodoros cor-
cyraeus.

Cariae.

Eusebius Antiochiae. Ammonius
Aphrasiadis. Eugenius Apollonia-
dis. Letodorus cybiritanus. Eusebius
milesius.

Isauriae.

Stephannus barthensis. Athenaeus.
Corpijsi. Aedesius Claudiopoleos. Aga-
pius Seleucia. Siltanus Metropoleos.

Syriae.

Faustus. Phamenotichus. Antonius
Antiochijs. Nestor syadrensis. Hesy-
chijs chorepiscopus. Tiberius lystren-
sis. Aelius chorepiscopus. Cyrillus
anandrensis. Theodorus Vastrae. He-
sychijs chorepiscopus. Eusebius Pa-
roeciae isauricae. Paulus barandensis.
Quintus chorepiscopus.

Cypri.

Cyryllus paphius. Gelasius salami-
nius.

Bithyniae.

Eusebius nicomediensis. Theognius
nicaepus. Maris chalcodonensis. Cy-
rillus Cil. Hesychijs prusensis. Eve-
thius hadrianensis. Theophanes chor-
episcopus. Rufus caesariensis. Eula-
lius chorepiscopus.

Europae.

Phaedrius Heraeleae.

Daciae.

Protophages sardicensis. Marcus ca-
labriensis.

Mysiae.

Pistus Marcianopolis.

Carthaginis.

Cacilianus Carthaginis.

Macedoniae.

Alexander thessalonicensis.

Dardaniæ.
 Decius Macedoniae.
 Achaiae.
 Pontius atheniensis. Marius Euboeae. Strategus ephaestiensis.
 Thessaliae.
 Claudianus Larissae. Burius stobensis.

Pannoniae.
 Domnus Pioniae.
 Galliarum.
 Nicasius divionensis.
 Gothiae.
 Theophilus Gothorum.
 Bosphori.
 Marcus Bosphori.

EXPLICIT TRACTATUS PRIMUS.

TRACTATUS II.

DE MATRIMONIIS, ET CANONIBUS, AC RITIBUS SPONSALIIUM
 CHRISTIANORUM, ET QUOMODO HAEC PERAGENDA SINT,
 DEQUE CETERIS AD HANC REM PERTINENTIBUS.

1. *De personis, eorumque numero quibus nubere nefas est.*

Quemadmodum ex ipsis divisionibus cognoscimus; quinque supra sexaginta in feminino genere, totidemque sunt in masculino gradus, quibus interdicitur communicatio in re coniugii. Et hi sunt.

1. Vir non coniungatur cum matre sua.

2. Neque cum matris suae matre.

3. Neque cum matre patris sui.

4. Neque cum uxore patris sui.

5. Neque cum uxoris patris sui matre.

6. Neque cum matre vitrici sui, seu mariti matris suae.

7. Neque cum filia matris uxoris patris sui.

8. Neque cum filia mariti matris suae.

9. Neque cum sorore uxoris patris sui.

10. Neque cum uxore patris patris sui.

11. Neque cum matre uxoris patris sui.

12. Neque cum matre uxoris patris patris sui.

13. Neque cum filia uxoris patris patris sui.

14. Neque cum filia uxoris patris sui.

15. Neque cum sorore patris sui.

16. Neque cum sorore uxoris patris patris sui.

17. Neque cum uxore fratris patris sui.

18. Neque cum matre uxoris fratris patris sui.

19. Neque cum sorore uxoris patris sui.

20. Neque coniungatur cum matretera sua.

21. Neque cum uxore avunculi sui.

22. Neque cum matre uxoris avunculi sui.

23. Neque cum matre mariti matris suae.

24. Neque cum sorore uxoris avunculi sui.
25. Neque cum sorore mariti matris suae.
26. Neque coniungatur cum sorore sua.
27. Neque cum sorore sua filia patris sui.
28. Neque cum sorore sua filia matris suae.
28. Neque cum filia fratris sui.
30. Neque cum filia sororis suae.
31. Neque cum uxore fratris, si is vivus sit, sive obierit.
32. Neque cum matre uxoris fratris sui.
33. Neque cum matre mariti sororis suae.
34. Neque cum filia uxoris fratris sui.
35. Neque cum filia mariti sororis suae.
36. Neque cum sorore uxoris fratris sui.
37. Neque cum sorore mariti sororis suae.
38. Neque cum filia fratris uxoris fratris sui.
39. Neque cum filia sororis uxoris fratris sui.
40. Neque coniungatur cum filia sua.
41. Neque cum filia filii sui.
42. Neque cum filia filiae suae.
43. Neque cum nuru sua.
44. Neque cum socru sua.
45. Neque cum socru filii sui.
46. Neque cum socru filiae suae.
47. Neque cum filia nurus suae.
48. Neque cum filia sponsi sui (*rectius socrus suae*).
49. Neque cum filia fratris nurus suae.
50. Neque cum filia sororis nurus suae.
51. Neque cum filia fratris sororis suae.
52. Neque cum filia sororis socrus suae.
53. Neque cum nuru filii sui.
54. Neque cum nuru filiae suae.
55. Neque cum matre nurus filii sui.
56. Neque cum matre nurus filiae suae.
57. Neque cum sorore nurus filii sui.
58. Neque cum filia nurus filii sui.
59. Neque cum filia nurus filiae suae.
60. Neque cum filia fratris nurus filiae suae.
61. Neque cum filia sororis nurus filiae suae.
62. Neque cum filiabus fratrum nurus filii sui.
63. Neque cum legitime dimissa.
64. Neque accipiat duas, aut multas mulieres.
65. Potestatem autem habet dimittendi uxorem suam a christiana fide deficientem.

*Similiter autem et feminae
coniungi non licet*

1. Cum patre suo.
2. Neque cum patre patris sui, neque cum patre matris suae.
3. Neque cum marito matris suae.
4. Neque cum patre uxoris patris sui.
5. Neque cum patre viri matris suae.
6. Neque cum filio matris uxoris patris sui.

7. Neque cum filio patris uxoris patris sui.
8. Neque cum filio patris viri matris suae.
9. Neque cum fratre uxoris patris sui.
10. Neque cum viro matris patris sui.
11. Neque cum patre uxoris patris patris sui.
12. Neque cum filio uxoris patris patris sui.
13. Neque cum filio viri matris suae.
14. Neque cum fratre uxoris patris patris sui.
15. Neque cum fratre patris sui.
16. Neque cum marito matris amittae suae.
17. Neque cum patre mariti amittae suae.
18. Neque cum fratre mariti amittae suae.
19. Neque cum avunculo suo.
20. Neque cum viro materterae suae.
21. Neque cum patre uxoris avunculi sui.
22. Neque cum patre viri materterae suae.
23. Neque cum fratre avunculi sui.
24. Neque cum fratre viri materterae suae.
25. Neque copuletur cum fratre suo.
26. Neque cum fratre suo filio patris sui.
27. Neque cum fratre suo filio matris suae.
28. Neque cum filio fratris sui.
29. Neque cum filio sororis suae.
30. Neque cum viro sororis suae sive superstitis sive defunctae.
31. Neque cum patre mariti fratris sui.
32. Neque cum patre mariti sororis suae.
33. Neque cum filio uxoris fratris sui.
34. Neque cum filio mariti sororis suae.
35. Neque cum fratre uxoris fratris sui.
36. Neque cum fratre viri sororis suae.
37. Neque cum filio fratris uxoris fratris sui.
38. Neque cum filio sororis uxoris fratris sui.
39. Neque coniungatur cum filia sua, neque cum filio filii sui.
40. Neque cum filio filiae suae.
41. Neque cum filio sororis uxoris fratris sui.
42. Neque cum filio suo.
43. Neque cum filio filii sui.
44. Neque cum filio filiae suae.
45. Neque cum genero suo.
46. Neque cum socero suo.
47. Neque cum socero filii sui.
48. Neque cum socero filiae suae.
49. Neque cum filio nurus suae.
50. Neque cum filio socrus suae.
51. Neque cum filio fratris nurus suae.
52. Neque cum filio sororis nurus suae.
53. Neque cum filio fratris socrus suae.
54. Neque cum filio sororis socrus suae.
55. Neque cum genero filii sui.
56. Neque cum genero filiae suae.
57. Neque cum patre generi filii sui.

58. Neque cum patre generi filiae suae.

59. Neque cum fratre generi filii sui.

60. Neque cum filio generi filii sui.

61. Neque cum filio generi filiae suae.

62. Neque cum filio fratris generi filii sui.

63. Neque cum filio sororis generi filiae suae; neque cum filiis fratrum generi filii sui.

64. Neque cum viro legitime dimisso.

65. Neque cum non christianis; potestatem autem habet dimittendi virum apostatam. Omnia ista matrimonia hominum affinitatem habentium divina lex prohibet, quominus revelent nuditatem (1).

II. *Ordines, leges, et canones desponsationis.*

Porro patribus nostris spiritualibus ita dictum legitur. Quoniam vero Deus ab initio constituit Evam ex Adami costa, ante eiusdem Evae formationem Deus dixit; non est rectum, Adamum esse solum, faciam ei adiutorium simile ipsi: et per haec, pactum praesignavit sponsalium, quod homines inituri essent. Idcirco christiani filii convivii Iesu sponsi caelestis pactum sponsalium incant, antequam conveniant; et sicuti sanctae ecclesiae sponsae regis caelestis desponsatio facta fuit in Iordane pronubo Iohanne sacerdote et sacerdotum filio, per illapsum spiritus, et vocem pa-

tris de caelo factam, et filium cui testimonium tale redditur: hic est filius meus dilectus: simili ratione etiam desponsatio filiorum ecclesiae sponsae gloriosae in medio templi sancti, et coram sanctuario, intervenientibus sacerdotibus, ministris, et fidelibus peragatur, et quidem ritu ac orationum ordine praescriptis cum benedictione sponsalium, et cruce, annulo, atque hanana (*sic vocant aquam benedictam*). Sacerdotes itaque annulum sponsi ad sponsam praemittunt matutino tempore per quatuor mulieres castas, aut filias foderis (*virgines sacras*), quae sint bonae famae, et quibus nota sit puella, ut apprehendant manum eius et in eam inserant annulum, dicentes: hic est annulus talis filii talis, cui te despondit pater tuus, aut frater tuus, aut avus tuus, aut mater tua, aut avunculus tuus, aut talis sponsor tuus. Si itaque abhinc voluntas tua acquiescit ei, tace, et sile; quod si vero non acquiescit, proice annulum. Si quidem autem abiecerit annulum, cesset negotium; si vero recipiat illum et taceat, perficiatur desponsatio per orationem sacerdotalem, et benedictionem calicis, et hananae, et annuli, et crucis; et bibant ex eo (*calice*) sponsus et sponsa ieiuni, et cruce consignentur patrinus et matrina. Presbyteri porro et ministri, quorum ministerio desponsatio consummatur, vocent, ut iustum est, ceu ad maiorem cautelam plures fideles, et ad minimum quinque fide-

(1) Ex codice antiquo supradictam enumerationem latine vertimus, quae in ipso codice extat pag. 32. 33. 34. Eandem Anselmus senior exhibet tom. 4. a pag. 317, ubi plura de matrimonii Netherlandicorum eorumque impedimentis.

les, praeter affines sponsorum et desponsantium. Ubi autem mutuum sibi invicem consensum dederint adolescens et adolescentula, scribatur consensus amborum in duabus tabulis; una quidem tabula in testimonium sit sponso, ceu ore ac voce ipsius ita: voluntate mea desponsavi talem filiam talis; et dotem sic et sic constitui ei. In alia vero nomine sponsae sic scribatur: voluntate mea desponsavi me ipsam tali filio talis per sponsos meos talem, et talem; zebda (1), data est mihi e domo patris mei sic et sic. Et ambae tabulae confirmentur testimonio sacerdotum et invitorum, et unicuique ex eis detur scriptura sua.

Quaevis desponsatio, quae extra praescriptum modum ineatur, nulla reputatur a nobis: nam in hoc distinguimus desponsationem christianorum ab illa ethnicorum, et crucifigentium (*Iudaeorum*). Itaque si quis testimonio externorum, et domesticorum suorum desponsationem sibi ipsi fecerit, ac edant, bibant, honoremque sibi invicem exhibeant, et sibi complacent in eo, quod faciunt, absit vero ab eis sacerdos, et oratio non fiat, arceantur ab ecclesia, et increpentur a rectore, et illa desponsatio penitus rata non habeatur.

III. *Si quis in regione fuerit, ubi nullus est sacerdos, quid ei agendum sit, cum feminam sibi desponsare voluerit.*

Ille, qui existat in regione, in qua sacerdotes non reperiantur, ex fidelibus convocet quatuor aut quin-

que, qui testimonium perhibeant, et accipiant crucem, et annulum, ac hananam, et alta voce recitent orationem: pater noster, qui es in caelis: et sanctus Deus: et hoc pacto perficiatur desponsatio, donec ad sacerdotes accedant (*veniant*), aut sacerdos ad eos veniat, et suppleat id, quod defuit desponsationi quam inierunt. At si non pervenerit ad eos sacerdos ante tempus thalami (*nuptiarum*) simili etiam modo perficiant thalamum (*nuptias per verba de praesenti, uti vulgo dicitur contrahant*).

IV. *Quot annorum debeat esse sponsa.*

Decreverunt autem sancti patres nostri, ne viro tradatur puella, quando infans fuerit, sed cum attingit aequo pervenit ad mensuram (*statum*) mulierum: id contingit si filia sit quatuordecim annorum, ad minimum vero duodecim annorum. Minor autem aetate dicta omnino non tradatur viro neque a parentibus ipsius, neque ab aliis sine eiusdem voluntate, et iussione. Quod porro contra fit, sententia est exterorum, et quidem multum aliena ac remota ab ecclesia (*ecclesiae sententia*).

V. *Quis mulieris fideiussor desponsatorque debeat esse.*

Dum pater est superstes, ipsius potestati id relinquitur: patre vero deficiente, fratres potestatem habent, ab ipsa sorore sua talem potestatem accipientes; et cum non sint fratres, avi (*patrui*) potestatem habent illam filiis suis, vel aliis tradendi, uti ipsa voluerit, et iusserit: deficientibus au-

(1) Vox haec significat dotem, sive dona, quae sponsus dat sponsae, sive monilia, sive vestes, sive servos, sive iumenta, et remanent in eius potestate.

tem fratribus, et avis, mater eiusdem potest illam dare viro illi, quem ipsa filia voluerit, id quod non potest mater patris ipsius (*feminae*).

VI. *Quomodo desponsanda sit puella, quae propinquos vel affines non habet: idem de viro extraneo.*

Nulla porro femina, aut puella, quae non habeat consanguineum, et filium generis, debet desponsari sine patre et curatore: neque etiam permittimus, ipsam puellam revelare velum (*vultum*) suum, et desponsari coram communitate, cum hoc sit damnable et abominabile; sed id, quod specie recta et ordine convenienti timori Dei congruit, facimus. Pater harum, presbyter ecclesiae sit; et pater patris eorum sit, episcopus. Presbyter itaque inquirat de ea, et discat ex filiis generis eius (*consanguineis ipsius feminae*), an propinqua sit sponso suo propinquitate, quae non permittat desponsationem. Quod si illa extranea fuerit, et in locum venerit; inquirat, et addiscat ex loco, in quo commemoratur, et ab hominibus, cum quibus habitat, de fide eius, et de qualitatibus, ac moribus ipsius: ubi autem certo, et sincere haec omnia noverit, illam tamquam filiam, et sororem habeat, ut dixit Paulus, in omni castitate, et ipse impleat locum patris eius, et curatoris, et ipse illam despondeat viro pacifico, et operario navo, qui eadem (*feminae*) similis sit in timo-

re Dei. De viro porro extraneo, si quando petierit mulierem, necesse est inquiratur; an iustus sit et rectus, et an christianus sit et orthodoxus. Item inquiratur de eo, num forte habeat uxorem aut sponsam in alia regione. Quod si extiterint homines, qui cum noverint ab his quaestionibus (*vitiis*) immunem, et iuste testimonium dent, perficiatur simpliciter (*absolute*) eius desponsatio. At si occulta fuerit eius historia oculis, et lateat auditum, liber (*syngrapha*) obligationis suae mulieri ipsius adversus eum scribatur. (1) cum testibus fidelibus per manus hominum fidelium, et rectorum, qui mediatores sunt. Et post annum, et biennium siquidem appareat ex notitia eius, quod rectus sit, restituitur illi chirographum hoc, et mulier eius accipiat dotem suam pro more solito. At si reus et fraudulentus inventus fuerit, debet persolvere, quod in chirographo continetur, non quidem pro more ovis furto sublatae quadruplum, sed et magis magisque pro mulieris praestantia supra iumentum: quin et omnino et absque ulla mora ab eo dimittenda est, utpote quae illegitime egerit per dolum et amaritudinem cordis viri sui, qui anathemata et maledictiones pro viatico (*dono*) inducit.

VII. *An liceat post rite celebrata sponsalia sponsum separari ab invicem, et sponsalia solvere* (2).

Quod si contigerit, ut post celebra-

(1) In veteri exemplari haec subdita leguntur: "in quantitate, quae non sit minor mensura quatuor dolium, nisi diemum, et possit syngrapha in manibus hominum, nam verorum, et rectorum, qui sunt mediatores." (2) Ex antiquo codice avulsa sunt aliquot folia, cum quibus omnia sequentia huius tractatus secundi capite desunt neque ad caput decimum; non praedicta capita usque ad caput 27, quod tamen multum est, leguntur a pagina 64. codicis usque ad pag. 102. exclusa, unde liquet, male compactum fuisse talem codicem.

ta secundum canones ecclesiae sponsalia, velit unus ex eis (*sponsus*) vel ambo (*velint*) separari ab invicem, hoc certe fieri haud permittimus, nisi forte causae concurrant, propter quas christiani separantur a communicatione (*coniugio, nuptiis*) quas (*causae*) descripturi sumus; et sane absque iis causis neque ante thalamum, neque post thalamum solutio fieri debet. At vero Iesuboctus⁽¹⁾ dicit, quod si post decennium res (*sponsalia ac nuptiae*) difficultatem patiatur, neque ad effectum adduci queat, praecipimus eis, ut separentur ab invicem ante communicationem; ubi tamen eosdem pluries, pro opportunitate, correxerimus, et increpaverimus. At si contigerit, quod aliqui verba sibi invicem dicant simpliciter de filiis suis adolescentibus utriusque sexus, cum tamen desponsationem sub testimonio sacerdotum, et fidelium sodalium suorum non celebraverint, neque crucem ac annulum, quos iam tradiderant, cum benedictionibus, et orationibus sacerdotum dederint; postea tamen recedant, neque amplius velint, et consentiant in id, quod dixerunt, damnationem non incurrunt, nec sententia aliqua iudiciali tenentur.

VIII. *Quantum temporis expectare debeat sponsa, cuius sponsus abiit in regionem longinquam.*

Cum itaque vir desponsaverit feminam, et profectus fuerit in regionem longinquam; ita debet sponsam suam sponsum expectare absque expensis (*a sponso faciendis pro ea*) per triennium, cum expensis vero (*quas*

sponsus pro sponsa faciat) per septennium. Quod si autem tempore quo desponsata fuerit, aetate minor erat, remaneat cum expensis sponsi sui per decem annos; si autem ob inopiam suam sponsus eam accipere non possit, rector debet determinare et definire, ut sponsus pro facultate sua ei (*sponsae*) constituat dotem; neque parentes eius (*sponsae*) imponant ei (*viro*) onus grave xeniorum, et expensarum (*alimentorum*).

IX. *De eo, qui feminam desponsavit repugnantibus parentibus eius (sponsae).*

Quod si adolescens aliquis sibi sufficiens (*ad discretionis aetatem provectus, vel etiam sui iuris*) desponsaverit sibi feminam, et parentes eius non consenserint, non potest ullo pacto dimittere sponsam suam: at si puer fuerit, nec sibi sufficiens, et illoctus, atque attractus fuerit a parentibus puellae, parentes vero ipsius (*pueri*) non consenserint, voluntas parentum eius (*pueri*) comprobetur, rataque sit.

X. *De eo qui feminam desponsavit, deinde eam cogitat dimittere sub obtentu vitae monasticae; qua demum abiecta, aliam ducit sponsam.*

Si quis autem desponsavit feminam, et postea cogitat eam dimittere, dicens; monachus fio: et postquam eam dimisit, coniungitur alteri (*feminae*), arceatur ab ecclesia longo tempore, donec per poenitentiam sui generati mendacii, quod dixit in sponsam suam, et in monasticum institutum, remissionem obtineat. Hoc idem

(1) De Iesuboctis, eiusque aetate, et scriptis vide Assemanum seniores biblioth. oriental. tom. 3. pag. 197. et alibi. Fuit autem metropolis Persarum.

pariter iudicium subeat sponsa, quae simili pacto fraudulenter egerit in sponsum suum. At siquidem ipse voluerit monasticam vitam profiteri, et illa voluerit fieri sanctimonialis, permittitur eis suam implere voluntatem. Quod si vero unus ex eis velit, alter vero minime consenserit, det (*zuza*) denarios 400., et tria indumenta (*more*): pauper autem iuxta suam paupertatem (*contribuat*), ut scilicet rata sit vitae institutio, quam sibi eligit, et servetur honor, quem separavit (*contulit*) socio suo, qui nimirum suis vocatus fuerat in sua desponsatione.

XI. *De monachis et sanctimonialibus foedus professionis suae violentibus.*

Monachus aut sanctimonialis si a proprio instituto exciderint, et ad coniugium ob fragilitatem venerint, absque episcopi iussu nullatenus desponsentur, et in ecclesia ac in medio coetus minime benedicantur: sed si episcopus iusserit, privatum domi (*desponsentur et benedicantur*). Si autem constiterit, pactum initum fuisse inter virum et feminam a tempore monachatus, omnino non benedicantur, et coniugium eis non permittatur, donec publicam ac diuturnam, consistentes in cilicio et in cinere, poenitentiam egerint, vir quidem inter viros, ac femina inter feminas, sicuti rector eisdem constituitur. Sed et anchoress, qui a statu suo exciderit, orare non praesumat in capite ecclesiae, neque sacrum peragere, nisi iubente episcopo.

XII. *De feminis sponsabus quae vi rapiuntur.*

Sponsae, quae ab aliis vi rapiun-

tur, ad sponsum suum absolute et omnino redeant. Haud enim iustum est, eas oppressionem pati a sponsis suis, et a raptoribus. At si nondum desponsatae viro rapiantur, et mulier eiusque parentes consentiant coniugio cum rapto, poterit vir eam ducere in mulierem. Si autem constiterit, facinus hoc fuisse admissum consentiente femina, sive sponsa fuerit, sive coningata, eius vero sponsus aut maritus nolit eam accipere; viro illi, qui eam corripuit omnino non detur; et hoc ideo, ne aperiat via et occasio huic facinori; ipse vero raptor congruam suae audaciae correctionem subeat una cum multa, quam dabit feminae illi.

- XIII. *De mulieris dote, eiusque quantitate.*

Ambrosius episcopus et martyr, ac imperatores graeci statuerunt, iuxta mensuram dotis, quae a viro (*datur*), fore et viaticum (*dona, et alia, quae a parentibus dari solent feminae, cum desponsatur*) ab eius (*feminae*) parentibus. Catholici autem orientis Timotheus, et Iosue Barnun, ac reliqui iusserunt, ut pro dote pauperes, et mediae conditionis homines dent denarios a 100. usque ad 300. Divites autem possint addere doti suarum feminarum ultra 400. denarios. Xenia quibus comitantur feminam parentes eius, si mulieri dos 700. denariorum constituitur, a parentibus eius 150. denariis aequentur. Ita iuxta additionem dotis fiat etiam addito seniorum. Divites autem illi, qui affluunt copiis, non possunt superaddere xenia mulieris plusquam 1000. dracmas (*denarios*): terras vero, et

demos ne scribant filiis suis, neque sponsi sponsabus suis. Quicumque autem hæc prætergressus fuerit, conculcabit mandata patrum, et canones ecclesiasticos.

XIV. *Quod acquum sit fideles ducere sibi uxores ex quovis cultu.*

Possunt itaque fideles ducere sibi feminas ex omni cultu sub spe institutionis (*catechumenatus*) sive mulieris, sive filiorum eius, sive amborum simul, aut manifestationis verbi.

CANON SYNODI OECUMENICÆ.

Placuit synodo oecumenicæ, ut homines christiani possint accipere sibi mulieres ex omnibus populis, et ex omnibus cultibus, utque curam earum gerant, easque doceant (*fidem christianam*). Filias vero suas, quæ sunt fideles, non possunt dare iis, qui sunt infideles, cuiuslibet cultus fuerint, ne propter imbecillitatem suam traduantur in sententiam suorum maritorum, et a christianitate deficiant, et ad ethnicismum, ac iudaismum transeant. Et is, qui hæc transgreditur, anathema sit.

XV. *Quod nefas sit dari christianam (in uxorem) non christiano.*

Christianam tradi non christiano omnino nefas esto; nam vel ipsa, vel filii eius, vel ambo simul a christianitate deficiendi occasionem habebunt. Quod si vero a parentibus suis tradita fuerit, aut voluntate sua, sententia iudicialis in eos prodeat secundum canonem oecumenicum (*nicaenum*). Placuit synodo oecumenicæ, quod omnis vir fidelis, cuius filia aut soror in ætate puerili constitutæ sunt, neque discretionem habent, si traditæ fue-

rint viris non fidelibus, illæ quidem non repellantur ab ecclesiâ; parentes vero earum, aut fratres eiciantur ex universa fidelium communitate; et si haud resipuerint, nec revocaverint filias suas, aut sorores ab infidelibus, accipiant capitalem sententiam, quæ conveniat insipientiæ quam perpetrarunt, prout a sacerdote in eos lata fuerit, et tunc demum iis venia concedatur. Et ille, qui hæc transgreditur, anathema sit.

XVI. *Quanto tempore mulier servare debeat honorem viri sui defuncti, antequam ab alio (in uxorem) ducatur; et idem de viro respectu mulieris.*

Secundum Ambrosium episcopum, et martyrem, et secundum canonem imperatorum graecorum ita statutum legitur. Vir, cum obiit uxor eius, si quidem ante expletos decem menses commisceatur cum alia muliere, ingenuitatis honore non decoretur, neque dignus habeatur, qui cum hominibus liberis et primariis sedeat, neque sit consiliarius sapientis, non præficiatur negotiis magistratus, non habeatur dignus qui actionibus regis præsit, non promoveatur ad gradus sacerdotales. Idem etiam de muliere; si enim ante expletos decem menses ab obitu mariti sui adhaereat viro alteri, privetur omni honore, qui ex viro suo ipsi accesserat; et hæc quidem iuxta horum (*graecorum scilicet*) iudicia; verum in nostra ecclesia non extat definitio, et canon (*de casibus nimirum prædictis*).

XVII. *Quot ob causas dimittitur uxor a viro, et sponsa a sponso.*

Causæ porro ob quas dimittitur uxor a viro, aut sponsa a sponso suo, tres sunt iuxta Iosue Barnun; at Timotheus, et reliqui alii quatuor enu-

merant. Prima quidem est ad servandam puritatem dum neque vir convertitur ad aliam mulierem, neque mulier ad alium virum. Altera vero est fornicatio corporalis, et adulterium. Tertia est fornicatio animalis (*spiritualis*) quae consistit in magia, et ahnegatione Christi (*apostasia a fide*). Quarta demum est homicidium. Addit etiam, quod si sponsus, aut sponsa, aut ii qui semel adhaesione naturali sibi mutuo adhaeserunt,, aliquam maculam, aut aegritudinem, aut dolorem in corporibus suis prae se tulerint, vel in altero ex iis apparuerit, puta daemon, aut castratio, aut viro sit laesum membrum genitale, femina autem sit masculus femina (*hermaphroditus*); ii vero conscii huiusmodi doloribus (*vitiis*) se laborare, adhaeserint sibi mutuo, non possunt separari neque in desponsatione, neque post communicationem (*copulam*). At si non sciebant, neque revelarunt sibi mutuo hos morbos ante communicationem, et ipse morbus, vel aegritudo, vel macula sanabilis iudicio medicorum reputetur, debent expectare, et operam dare, ut sanetur; quod si morbi insanabiles sunt, possunt ab invicem separari, oh fraudem quae inter eos contigit, et quisque eorum tollat quod suum est. Si autem post coniunctionem qualicumque temporis spatio contigit alicui eorum quidpiam ex dictis (*vitiis*), quo tempore coniunctionis haud laborabant, in sacculum sibi cohaerentes erunt.

Imperatores graeci addunt: has

etiam causas, nimirum si dormierit mulier in domo non sua praeter mandatum sui mariti, aut iverit in theatrum ad videnda ea quae non decent, aut ex oppido in oppidum processerit, non habens secum patrem suum, aut maritum, aut filium, potest eam (*vir*) dimittere, quia non permittimus mulieri, ut eat in viam desertam, nisi comitem habeat unum ex quatuor viris designatis.

XVIII. *De muliere contentiosa et viro contumelioso.*

Quidam ex patribus celeberrimis de muliere contentiosa, et viro contumelioso haec sanxerunt. Spatio annorum decem plus minus directionem, reprehensionem, et admonitionem istis adhibeamus, ut curationem obtineant, evadantque quieti, ac tranquillitas fiat in habitaculis eorum, et desistant a contentionihus et iurgiis; et toto hoc decenni spatio nullam mutationem admittat tam ille qui contumeliosus est, quam illa, quae contentiosa est. Quod si autem filios non habeant a se procreatos, iudex eis separari permittat; et ille qui cum alio coniugari voluerit, non prohibeatur (1). Si autem filios habuerint a se procreatos, non permittatur eis solvere coniugium suum. Sufficiet ipsa consolatio, ex filiis ipsorum ad sanandas passionem, quas invicem sustinent: praeter quam quod filii quoque eorum dolorem quendam contritionis paterentur ob dissolutionem coniugii parentum suorum.

(1) Haec et infra doctrinae horum canonum de solutione vinculi coniugalis, ab illa orthodoxa regula prorsus aberrat, quam sancta romana ecclesia firmiter retinet. Editor.

XIX. *Quot modis deprehendatur adulterium, et quot testes ad id probandum requirantur.*

Tribus porro modis cognoscitur crimen hoc adulterii, scilicet vel per mulieris conceptionem, cuius maritus diuturno tempore in longinqua regione constitutus aberat: vel per fornicationem et divulgationem, quae aliquoties accidit aperte: denique etiam per fideles testes, qui proposito sibi timore Dei, testimonium dent. Et in omnibus quidem causis acceptionis, et solutionis, ac emptionis, et venditionis, ac similibus, duos tantummodo, aut tres testes requirimus: adversus adulterum autem et adulteram sex testes, et ut minimum, saltem quatuor. Quodvis peccatum enim voluntate unius, non duorum perficitur; haud enim occisus vult occidi, aut oppressus opprimi vult. At fornicatio voluntate perfecta adulteri et adulterae exercetur; unde opus est, ut causa, et sermo de ipso comprobetur per sex testes, et ut minimum per quatuor, quoniam de duobus personis testimonium proferunt.

XX. *De viro testante, se vidisse uxorem suam adulterium patrantem, testes vero adducere nequeunte.*

Cum itaque vir dicit de uxore sua; vidi eam adulterium committere, aut cum aliis lascive conversari, certe necesse non est, nec expedit, ut absolute, et indubie fides ei adhibeatur: nam fieri potest aliquando, ut similes causas adversus suam uxorem producat vel ex odio, vel ex eo quod nolit amplius eam habere. Verum si mulier praedicetur tamquam fornicaria ac lasciva ex ore multorum vicinorum viro-

rum ac feminarum, qui nec propinquitatem generis habeant, neque communicationem, neque adulterium, nec ullam adfectionem cum marito eius (*mulieris*) gerant, vir iussus a rectore iuret per Dei altissimi verbum tremendum ante altare in sancta ecclesia, et quidem in conspectu mulieris suae, eorumque, apud quos mulier de his impudentiae modis accusatur, atque ita per maledictiones sacerdotii separetur ab invicem (*vir ac mulier*). Si autem non adsint talia indicia contra mulierem, neque testes, uti praescriptum est, vir vero dicat: in crimine adulterii eam vidi, et addat, dicens: vidi in ea moechiae signa; admoveatur mulier ad amaras aquas probationis christianitatis, idest maledictiones (*adiurationes imprecatorias*), quae a sacerdotibus fiunt, et iuramenta, quae coram Dei vivi throno, et codice evangelii sacerdos ei comminabitur his verbis: si hanc impudentiam admisisti, sic et sic tibi fiat Dei veracis iudicio, et occultorum scrutatoris: si autem innocens es ab hac impudentia expiaberis (*expiata esto*) a iuramento, quod iurasti, per propitiationem miserationum Dei adorandi. Et ex eo tempore sint absque ulla haesitatione coniuncti invicem, cum mulier remota sit ab omnibus indicibus, quae ex suspicione adversus eam adducit vir eius.

XXI. *De viro et muliere, quorum alter captivus abducitur.*

Vir et mulier, quorum unus in captivitatem ducitur, non debet illico spem mutuam praescindere, sed magis caute vir, aut femina, tale signum ostendant castitatis et amoris erga proprium consortium: at si nequeant

vel solo tempore triennii definito a nobis sic permanere, tunc ille, qui voluerit coniugium inire, ineat.

XXII. *De eo, qui corrumpit sanctimonialem aut matrimonio iunctam.*

Si quis corrumpat sanctimonialem, aut pelliciat matrimonio iunctam, ut, relicto proprio marito, ipsi adhaereat, ambo alienentur ab ecclesia; sanctimonialis quidem quia fornicata est, quum Domino nostro desponsata esset; et ipse (vir) quia corrupt sponsum Domini nostri; et si mulier viro iuncta fuerit, quia ambo (*idest mulier, et vir adulter*) aequae conculcarunt regulas iusti ac legitimi coniugii.

XXIII. *De statuendo poenitentiae tempore utriusque sexus fornicariis, iisque qui illegitimo matrimonio foedantur, deinde respiciunt.*

Qualis sit modus poenitentiae eorum, ex canone oecumenico cognoscitur.

SYNODI OECUMENICAE.

Placuit synodo oecumenicae, ut is qui duas mulieres simul duxerit, ab ecclesia eiciatur. Et siquidem mulier fidelis fuerit viro iuncta infideli, eiciatur ab ecclesia. Quod si respiciant, haud simpliciter probandi sunt, sed instar apostatae, qui respiscit; accus, cinis, ac oratio, atque continentia iis praescribantur, prout iustum est. Et tunc versentur cum fidelibus, et sumant mysteria sancta. Eum vero, qui haec transgressus fuerit, synodus oecumenica anathemati subiicit.

XXIV. *De eo, qui ancillam suam ducere vult in uxorem.*

Is, qui ancillam suam in uxorem ducere voluerit, debet in primis illam libertate donare idque eorum multis et postea sibi eam desponsat tamquam liberam, per crucem, et sacerdotes, ac fideles.

XXV. *De matrimonio christianorum servorum et ancillarum.*

Sane si non est in Christo nec servus nec liber, ordo servorum et ancillarum distinctus non est ab illo liberorum hominum: solum itaque cum permissione dominorum suorum fiat desponsatio: nam sine permissione dominorum ipsorum sacerdotes nequeunt esse mediatores huiusmodi (*servorum et ancillarum*); neque enim ipsi servi ac ancillae possunt venire ad coniugium legitimum, sive matrimonium contrahant cum liberis, sive illud contrahant cum filiis servorum et ancillarum, sine permissione dominorum suorum. Ubi vero cum concessionem dominorum suorum coniugium inierint, non habent potestatem domini eorum ipsos ab invicem separandi; neque si quispiam eorum emitur ab ipsis, potest ille, qui emit, aut qui vendit eos (*servos*) compellere, ut ab invicem separentur. Verum si in regionem longinquam abit unus ex his, qui emti sunt, etiam similiter coniugium ineat cum permissione dominorum suorum, et ille qui secessit, et ille qui mansit. Si autem prope, et in una civitate maneant, non separentur ab invicem. De filiis vero, qui procreantur ab eis, iuxta conditionem, quae fuit inter emptorem, et venditorem tempore, quo venduntur, fiat.

XXVI. *Quantum temporis sustinere debeat mulier, quam vir relinquens in regionem longinquam proficiscitur.*

Si expensis certe viri sui vivit, ea quae castitatem servat, perpetuo sustineat. Illa autem, quae aliter postulat sibi concedi, decem annis sustineat: sine expensis vero, et sine eura, per septem annos solum sustineat: interim censuris coarctetur vir, ubicumque extiterit, ut redeat ad suam mulierem. Si autem filios habeat ex ipso susceptos, et ille non obediat ut domum suam repetat, adigatur a rectore illius regionis, in qua moratur mulier; scribatur ei, ut mittat expensas ob mulieris et filiorum suorum victum. Si autem filios non habeat, nec aequiescat, immo recuset repetere domum suam post totum hoc tempus, vir quidem ille anathematizetur, et alienus fiat ab ecclesia: mulieri vero permittatur, ut quem voluerit accipiat (*in maritum*).

XXVII. *De sententia et poena ferenda ab ecclesia in eos, qui illegitimis coniugiis polluantur, et perseverant in peccato suo usque ad mortem sine poenitentia.*

Cum itaque in congregationibus synodis positae sint censurae, et maledictiones in eos, qui illegitime coniugium incunt, sive viri sint, sive mulieres, nos brevitate studiosi, ea, quae in synodo magna et sancta sub Maraba constituta sunt, ponemus. Sic itaque se habent.

SYNOBUS MARABAE (1).

Clare ac aperte innotescit ex divinis

scripturis, et ex iis quoque scriptis, quae a nobis exarata sunt de negotio coniunctionis viri cum muliere, quantis scilicet peccatis inquinantur illi, qui huic operam dant, quando illegitime coniunguntur. Si quis ergo ex monachis, aut ex saecularibus praesumpserit audax in hoc peccato deprehendi, voluntate nimirum sua, et contempserit sanctionem hanc, quam in eum fecimus, atque deinceps communicaverit illegitime in aliquo ex his modis divisionum, quas fecimus, sciat quod verbo vivo et divino, quod tenet altitudinem et profunditatem, et omnia condita gubernat, ligatus et anathematizatus est in caelo, et in terra, et quidem arcetur ab ingressu in ecclesiam, et perceptione sanctorum sacramentorum, et permixtione cum fidelibus, donec suam insipientiam emendat per conversionem a peccato, hoc est per discessum a foedo coniugio. Postquam vero abscissus et anathematizatus fuerit, quisquis eius abscissi permixtionem non abominatus fuerit, ac vitaverit, sive in occulto, sive in publico, tam voluntate, quam opere, sub anathemate erit, et instar eius, qui anathematizatus est, anathematizetur, et ira Dei sit de caelo super illum, qui censura innodatur, et non respiscit, et super illos, qui praesumunt, et communicant cum eo per amen (*orationem, consensum, votum*) totius ecclesiae. Et nemo ex monachis, aut saecularibus fidelibus potestatem habet comitandi eos in die, quo moriuntur, aut procedendi ante feretrum eorum cum ministerio sive clam, sive palam: sed

(1) De Maraba eiusque synodo vide Asseman. iunior. in commentar. chronolog. s. pag. 25.

sicuti se ipsos separarunt per sua opera ab operibus supernis christianitatis, sequē polluerunt luto foetido coniugii illegitimi, tamquam animalia sine prudentia, similiter et in morte sua separentur, et repellantur ab omni communione fidelium; et sepultura asini sepeliantur tamquam animalia, et iumentum, quae imitati sunt per suas actiones. Et si quispiam extiterit ex rectoribus ecclesiasticis, qui ob personae acceptionem, humaniter se gerat cum illis, qui his criminibus alligati sunt, et respiciat ad emolumenta immunda, quae ab his proveniunt, et homines magis, quam veritatem Dei revocatur, claudatque oculos suos ab castigatione actionum huiusmodi, ipse quoque particeps erit sententiae, et definitionis canonicae, quae super hos constituta est.

Haec itaque a nobis definita sunt, et confirmata in synodo hac sancta, et virtute Patris, et Filii, ac Spiritus sancti, est quae una Trinitas gloriosa, credenti-

bus quoniam nobiscum, et in medio nostri est Iesus Christus secundum promissionem ipsius, quae frustrari non potest, quam promisit nobis ecclesiae suae, ac dixit; ubi duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum. Fiant autem miserationes, et pietas adorandi domini et Dei nostri super illos, qui mandata eius vivifica custodiant, et corpora sua emundant ab immunditiis, et foetoribus coniugiorum impurorum, et illegitimorum; et habitet in eis Spiritus ipsius sanctus, tamquam in templis sanctis, in quibus voluntas eius requiescit, amen.

Scriptoris (*idest Ebedienu sobensis*).

Atque hic finiatur et quiescat sermo de negotio matrimoniorum: sufficiunt enim haec, quae dicta sunt, quamvis quantitate pauca, ad denotanda plura alia diffuse a quibusdam scripta; in his vero, ceu in quodam signo omnia illa collecta continentur, et canonice disposita:

TRACTATUS III.

DE DIVISIONE HEREDITATUM.

Quum sponsalium, ac matrimoniorum res divisionem hereditatum naturaliter antecedit, merito illam huic praemisimus. Sed quoniam leges circa divisionem hereditatum a patribus, qui canones condiderunt, eorumque successoribus in plurima capita digestae fuere, hinc perperam putant inducti ordinem dividendarum hereditatum in sancta ecclesia confusum ac perturbatum fuisse. Recta quippe divisio unam sequitur regulam. Propterea operae pretium erit indicare, quinam fuerint legum conditores, quinam vero collectores et tractatores, qui illarum inter se discordiam et contradictionem conciliare atque componere studuerunt, ut una totam orientis ecclesiam regula contineat. Patres itaque ecclesiastici, qui statuta, et leges post sanctos apostolos scribere aggressi sunt, trecenti et decem octo oecumenici fuerunt (1), sicut Maruthas episcopus Maipheractae tradit: pauloque post consecuta synodus centum quinquaginta patrum Constantinopoli congregata. Sequiori adhuc aevo alias adiecit leges Ambrosius mediolanensis episcopus ab imperatore Valentiniano iussus scribere statuta, et ordinem iudiciorum praefectis locorum (2). Ex christianis praeterea principibus le-

ges et iura scripsere Constantinus ille magnus, Theodosius, et Leo; idque sicut nobis traditum est, in occidente praestitere.

In oriente vero nostro, id ipsum aggressi sunt Iesubochtus metropolita Persidis, Timotheus, et Isosue Barnun catholici; nec non Simeon Persidis, et Ebediesu Assyriae metropolita. Et hi quidem composuere atque scripsere iudiciorum leges ampla et universali methodo. Fuerunt porro alii, qui summam, et per compendium eandem materiam pertractarunt, quemadmodum videre est in canonibus Marabae, et Iesualbi, ac Iohannis, atque in epistola Mar Anaiesu catholici. Et hi quidem legum et canonum fuere auctores, sicut ex libris synodicis didicimus. Prisci autem canonum, legumque collectores fuere Gabriel Bassorae metropolita, qui praedictorum auctorum omnium sententias uno volumine collegisse contentus, canones usu receptos ab exoletis et antiquatis minime distinxit: alter vero religiosissimus Mar Elias patriarcha beatisissimus extitit, qui idem opus aggressus, praedictorum sententias unico eoque admirabili tractatu fuse retulit: deinde postquam decretorum varietatem et contradictionem demonstravit; veluti sapiens pictor ex variis diversisque coloribus

(1) Ante nicenos patres in conciliis ancyrano, et neocaesariensi, quae apud orientales nota sunt, communiterque recepti, canonem conditos fuisse Sobensis ignorare non potuit. (2) Unde nam id hauserit Sobensis, incertum. Leges, quas Valentiniani nomen praeservavit, non alia videntur ratione Ambrosio tributae, quam quod si aequalis fuerit et aliqua negotia iussu Valentiniani suscepisset Ambrosium, ex historia ecclesiastica compertum sit. Ceteroquin eruditionis studiosi haec notitia fortasse non contemnerent.

unicam pulcherrimam atque elegantissimam imaginem efformat; sic beatus hic splendoribus et radiis ex illorum sanctorum patrum doctrina micantibus lucidissimam lampadem conflavit, quae per devia errantes in hac materia de divisione hereditatum, ad hanc regiam et offendiculis praepurgatam viam deduceret: adeo ut etiam religiosissimo Elias Sobensi, viro nempe accuratissimo et acutissimo visum fuerit praecipere, ut, omissis ceteris de divisione hereditatum tractatibus, omnes, qui veritatem amarent, hanc unam sequerentur semitam.

Ego vero, ut lectorem inutili labore liberem, definitiones illas describam, quas religiosissimus Elias Sobensis diligenter et accurate collegit ex opere sanctae memoriae Eliae patriarchae, ipsamque eiusdem epistolam, quae in viginti quinque capita dividitur, integra fide in syriacum sermonem ex arabico veritam: ita ut harum rerum veritas certa et stabilis innotescat prudentibus, iudiciaque haud ex arbitraria deliberatione perturbatoque iuris ordine peragantur. Ad rectam quippe rationis regulam, et certam iuris normam iudiciorum ordo exactus est; atque ita in posterum exigendus in universa orientis ecclesia. Studio itaque diligentiaque geminorum horum beatorum patrum, utriusque inquam Eliae, requiem accipere ecclesiarum rectores, ne in posterum ob sententiarum varietatem anxii haererent, neve a recto tramite aberrarent. Quae, ut planioriant, Sobensis (*Eliae*) verba hic attexenda duximus.

Si quis, inquit, leges olim constitutas circa divisionem hereditatum examaverit, quae videlicet a maioribus nostris inventae sunt, ab Ananiesu, inquam, Timotheo, Iosue Barnun, et Iohanne catholicis, atque a Simeone, et Iesubochto, et Ebediesu metropolitibus; vel eas, quae a Constantino, Theodosio, et Leone, romanis imperatoribus, latae fuerunt, atque easdem accurate expendere; animadvertet profecto collatione facta eas in pluribus variare, et seque invicem oppugnare et convellere: cum nimirum nec naturae, nec rationis ordinem sequantur. Quare necesse est, lectorem inde perplexum, anxiumque manere, et in varios errores impingere, dum ignorat, quamnam ex illis teneat et sequatur, quamnam vero deserat et reiciat. Cum vero Deus spirituali patri Mar Eliae patriarchae, cuius animae requiem precamur (†), hanc contulisset gratiam, is istorum beatorum patrum de ea materia sententias exploravit, et diligenter expendit; divina mox virtute fretus, post diligentissimum earum examen, atque singulorum inter se textuum collationem, praedictas leges ad rationis normam exegit, et singulas coordinavit, prout iustum et aequum visum fuit, et naturali spiritualique legi consentaneum, ac praesentibus temporibus accommodatum, prudentiam intelligentibus adiciens, et sapientiam quaerentibus semitam demonstrans. Illam itaque legum prolixitatem intra unius tractatus compendium contraxit, quod sanctae ecclesiae thesaurus praestantissimus censetur. Id porro quanta cum veritate dicatur, is plane intelliget,

(†) Hunc ergo tractatum composuit Elias Sobensis post obitum Eliae patriarchae.

qui laudati auctoris librum semel inspexerit: ex quo simulprehendet eiusdem acumen, magnam eruditionem, speculationum profunditatem, sensum et sententiarum gravitatem, doctrinae, et sapientiae amplitudinem, et copiam, ceteraque divina charismata a Spiritu sancto eidem collata, nec non sublime donum ecclesiae concessum, cum talem praesulem accepit. Ego vero cum eiusdem tractatum accurate, et multo studio evolvissem, atque examinassem, liquido perspecti, quam oppido rationi consentaneum esset, universa illius decreta sequi, omnesque canones in eo scriptos in praxim deducere. Quamobrem praedicti Eliae tractatum huic meae elucubrationi vclut fundamentum subieci, eumque in varia capita distinxī, ut doctis quidem commentarium, discensibus vero institutionem, thesaurum postremo, ad quem tuto confugerent, nostris pararem.

I. *De heredibus, eorumque ordine juxta affinitatem, et consanguinitatem.*

Heredes dividuntur in septem ordines. Et ordo quidem primus concludit filios masculos, et feminas, et filios filiorum eorum in infinitum descendentes. Secundus patres. Tertius fratres, et sorores, et filios eorum, quotquot descendunt. Quartus seniores utriusque sexus patrum, qui sunt quatuor personae, pater scilicet patris, mater patris, pater matris, mater matris. Quintus patruos, et amitas, avunculos, et avunculas (*materteras*), et filios eorum ac filios filiorum eorum, quotquot descendunt. Sextus parentes seniorum (*avorum*), qui sunt octo personae; pater senio-

ris patris (*avi paterni*) mater senioris (*avi*) patris: pater senioris (*aviae feminae*) patris: mater senioris (*feminae*) patris: pater senioris (*avi*) matris: mater senioris matris: mater senioris (*feminae*) maternae: et mater senioris (*feminae*) matris. Septimus patruos, et amitas patrum, et avunculos, ac avunculas (*materteras*), et filios eorum, ac filios filiorum eorum, quotquot descendunt.

Sciendum est autem, quod series heredum dispositorum in ordine 2. 3., et 6., scilicet patres, avi (*seniores*), et aviae (*seniores feminae*), et patres avorum (*proavi*), ac aviarum, quotquot ascendunt, necessariae propinquitatis sint; impossibile est enim existere hominem sine parentibus senioribus (*utriusque sexus*), et senioribus (*utriusque sexus*) parantibus. Series vero dispositae in ordine 1. 3. 5., et 7., scilicet filii, fratres, patrum, avunculi, et patrui parentum, ac avunculi eorum, quotquot descendunt, possibilis (*contingentis*) propinquitatis sunt; nam potest aliquis habere filios, fratres, patruos, et avunculos, et patrui parentum, ac avunculos eorum, et potest illos non habere. Iterum sciendum, quod ubi extat ordo primus, scilicet filii, et filiae, cum his non hereditent ii, qui pertinent ad secundum ordinem, qui sunt patres; et ubi extat ordo secundus, scilicet parentes, non hereditent cum ipsis filii tertii ordinis, qui sunt fratres et sorores. Quod si unus e parentibus superstes sit, alter vero obierit, defuncto vero fuerint filii, filii eius hereditant portionem ipsius, idest fratres defuncti. Et ubi superstes sit ordo tertius, scilicet fratres,

et sorores, non hereditant cum eis filii ordinis quarti, qui sunt avi, et feminae aviae. Et ubi superstes sit ordo quartus, scilicet avi, et aviae, cum his quarti ordinis non hereditant filii ordinis quinti, qui sunt patrui, et amitae, avunculi, et avunculae; quod si vero unus ex eis obierit, huius filii hereditant portionem eius. Ubi autem superstes sit ordo quintus, scilicet patrui, et amitae, et avunculi, ac avunculae (1), non hereditat cum eis ordo sextus, scilicet parentes avorum. Ubi demum superstes est ordo sextus, scilicet parentes avorum, non hereditat cum eis ordo septimus, scilicet patrui, et amitae, avunculi, et avunculae parentum. Si autem aliquis ex sexto ordine obierit, filii eius portionem ipsius hereditant. Et ita in omnibus ordinibus res perficietur, eo quod cum propinquo non hereditet remotus, et homines necessariae propinquitatis non hereditant cum hominibus contingentis propinquitatis et existentiae. At contingentis propinquitatis homines hereditant ex necessitate partem parentum suorum. Maritus vero, et uxor hereditant cum omnibus his ordinibus, quemadmodum demonstraturi sumus.

II. *Enumeratio eorum qui non hereditant.*

Illi autem, qui non hereditant, viginti quatuor personae sunt: sunt vero isti: maritus matris: uxor patris: filius mariti: filius uxoris: filia mariti, et filia uxoris: frater filii, et soror eius: frater, et soror filiae: pater fratris, et pater sororis:

mater fratris, et mater sororis: uxor fratris, et maritus sororis: socer, et socrus: frater uxoris: soror uxoris: frater mariti, et soror mariti: uxor filii, et maritus filiae.

III. *De marito, et uxore, et quantum hereditatis alteri ex altero contingat.*

Maritus autem hereditat ex coniuge sua, cum haec non habet filios, et filias, neque horum natos, neque proximos genere; et quidem duas tertias partes, tertia vero pars ecclesiae erit. Cumque filios quidem, et filias non habet, habet vero propinquos, et affines, dimidium (*hereditat maritus*): cum filia autem, quae ex ipso prodierit, aut ex alio viro suscepta sit, duas quintas partes: cum filio, si ab ipso fuerit, aut a viro alio, quintam partem; idem dicendum etiamsi plures fuerint filii, et filiae; non enim debet ei quidpiam diminui ex quinta parte, neque eadem accrescere supra duas tertias partes.

Uxor hereditat ex marito suo cum hic non habet filios, et filias, neque horum natos, neque parentes, neque proximos carne, et genere, tertiam partem, duae autem tertiae partes ecclesiae erunt. Cumque habet proximos genere, non autem filios, quartam partem (*hereditat uxor*); et cum filia, si ex ipsa fuerit, aut ex uxore alia, quintam partem: et cum filio, si ex ipsa sit, aut ex alia uxore, unam ex decem. Et ita hereditat cum filiis, et filiabus, quotquot fuerint,

(1) Vox *avunculus* significat tam parentes parentum, quem fratres, ac sorores parentum patris, ac matris, sive paternos, amicos avunculos, et materteros in remotiore gradu.

non sustinens diminutionem unius, neque suscipiens augmentum supra tertiam partem.

IV. De filiis, et filiabus, et quantum hereditatis eis contingat ex parentibus suis.

Pater quidem, cum solus est superstes, totam hereditatem obtinet a filio suo, aut filia sua; similiter etiam mater. Si autem ambo parentes superstites fuerint, pater quidem hereditat duas partes, mater vero unam partem. At si unus ex eis decesserit, et reliquerit filios, aut filias, hi hereditant partem eius ita, videlicet: vir decessit, et reliquit patrem, et fratres, ex patre, et matre, et fratres ex patre, et fratres ex matre, mater autem ipsa etiam decessit: pater quidem accipit pro sua portione duas tertias partes; fratres vero ex patre, et matre, et frater ex matre tertiam partem, portionem scilicet matris eorum, et dividunt aequaliter. Fratres ex patre non hereditant quidquam cum patre suo. Et ita pariter si obierit quispiam relinquens matrem, et fratres ex patre, et matre, et fratres ex matre, cum pater et ipse defunctus fuerit, accipiet mater pro sua portione tertiam partem, et accipient fratres ex patre una cum iis, qui ex patre, et matre duas tertias partes, quae est portio patris eorum. Fratres autem ex matre nihil hereditant cum matre sua.

V. De fratribus, et sororibus, et quantum hereditatis alteri ex altero contingat.

Frater, si solus fuerit, et defuncto non fuerint filii, neque parentes, neque uxor, totam hereditatem, quam frater eius reliquit, accipit, sive fue-

rit filius patris sui, sive filius matris suae, sive frater eius ex utroque; similiter etiam et soror. Si vero superstites fuerint et frater et soror, frater quidem accipit duas tertias partes, soror vero unam tertiam partem. At si pater superstes sit, accipit pro portione sua duas tertias partes, et fratres accipiunt unam tertiam partem, quae est portio matris ipsorum. Si vero ipsa mater sit superstes, accipit pro sua portione tertiam partem, fratres autem accipiunt duas tertias partes, quae sunt portio patris eorum. Porro si ambo parentes simul superstites fuerint, totam hereditatem accipiunt, nec datur fratri defuncti pars, sicuti diximus in antecedenti capite. Si vero ambo parentes obierint, defuncto autem superstites sint fratres ex patre, et fratres ex matre, illi, qui ex patre sunt, accipiunt duas tertias partes, et ii, qui ex matre, unam tertiam partem, illi scilicet portionem patris sui, et isti portionem matris suae. Pariter si defuncto superstites sint fratres ex patre, et matre, et fratres ex patre, et fratres ex matre, accipient omnes fratres ex parte duas tertias partes, portionem nimirum patris sui, et omnes fratres ex matre unam tertiam partem, portionem matris suae, hoc fere modo. Vir obiit, et reliquit fratres ex patre et matre: et fratres ex patre, et fratres ex matre, et reliquit, exempli gratia, sexcentas drachmas. Accipiunt fratres, qui ex patre, omnes, dico autem fratres ex patre et matre, et fratres ex patre duas tertias partes sui patris, quadringentas scilicet drachmas, unusquisque ex utroque latere, bis centum drachmas. Et ac-

cupiunt etiam fratres ex matre omnes, scilicet ii, qui ex patre, et matre, et ii, qui ex matre tertiam partem, portionem matris suae bis centum drachmas: unde habent ii, qui ex patre, et matre, dimidium hereditatis, quod est tercentum drachmarum: bis centum drachmas ex portione patris sui, et centum drachmas ex portione matris suae; et ii, qui ex patre solum, tertiam partem hereditatis (*habent*) quae est bis centum drachmarum, et cum his, qui ex matre solum, sextam partem hereditatis, quae est centum drachmarum.

VI. *De avio, et aviis, et quantum hereditatis eis contingat ex filiis filiorum suorum.*

Pater patris cum solus est, et defuncto non fuerint nec filii, nec parentes, nec fratres, nec parentes matris, accipit totam hereditatem; similiter etiam mater patris, quando fuerit sola: si autem existant pater, et mater patris: avo quidem duae tertiae partes (*dantur*), aviae vero tertia pars: si autem sint etiam pater, et mater matris, non sint vero pater et mater patris, illius (*rectius* illorum) sit tota hereditas: et ita etiam mater matris, quando praeter ipsam nullus heres existit, totam hereditatem accipit: si autem fuerint pater et mater patris, et pater ac mater matris; parentibus quidem patris, duae tertiae partes contingunt, quae portio est patris: illis vero, qui ex matre, una tertia, quae est portio matris. Mascululo quidem duae partes, feminae autem una pars.

VII. *De fratribus et sororibus patris, et fratribus, ac sororibus matris, et quantum hereditatis eis contingat*

ex filiis fratrum suorum, et filiis sororum suarum.

Patruus cum solus est, et defuncto non sint filii, nec parentes, nec fratres, nec avus paternus neque avunculi neque materterae, totam hereditatem accipit, si fuerit frater patris eius, qui obiit, ex patre: at si fuerit ex matre, aut ex ambobus simul, et si ambo patrui fuerint unus ex patre, et alius ex matre, dentur illi, qui ex patre, duae tertiae partes; ei autem, qui ex matre, una tertia pars: si autem tres patrui fuerint, quorum unus sit frater patris eius ex patre, et matre, alius vero sit ex patre solum, et alius item ex matre; datur ei, qui ex patre, et matre, dimidium; ei, qui ex patre solum, tertia pars; et qui ex matre solum, sexta pars: et ita perage etiam negotium patruorum, et amitarum. Avunculus autem cum est solus, et defuncto non fuerint filii, nec parentes, nec fratres, nec avi paterni nec patrui et amitae, accipit totam hereditatem, si fuerit frater matris ex patre, etsi frater eius (*matris*) sit ex matre, aut ex ambobus simul. Et siquidem duo avunculi fuerint, quorum unus frater sit matris ex patre eius (*matris*) et alter ex matre (*matris*); accipit ille, qui ex patre duas tertias partes, et ille, qui ex matre, tertiam. Si autem tres avunculi fuerint, quorum unus frater sit matris ex eius (*matris*) patre, et matre; alius vero ex patre eius (*matris*); tertius demum ex matre eius (*matris*) solum: detur ei, qui ex patre, et matre, dimidium; ei autem, qui ex patre solum, tertia pars; ei autem, qui ex matre solum, sexta pars. Et ita perage etiam negotium avunculorum,

et avuncularum. Cum autem sunt patruus, et amita, avunculi, et avunculæ; accipiunt patruus, et amita duas tertias partes, portionem patris; et avunculi, ac materteræ tertiam partem, portionem scilicet matris. Si autem ex patruis, amitis, et avunculis utriusque sexus quispiam mortuus fuerit, et filios reliquerit, eius filii hereditabunt partem eius (*patris defuncti*).

VIII. *Quod maiores non hereditant cum fratribus, sororibusque matris, neque maiores matris cum fratribus sororibusque patris.*

Quando quispiam obierit, et reliquerit fratres ex patre, et matre, et fratres ex sola matre, et seniores, patruos, et avunculos; fratres eius (*defuncti*) accipiunt totam hereditatem ipsi soli; et seniores, patruus ac avunculi non hereditant una cum eis quicquam. Similiter et quando aliquis obierit, ac reliquerit patruos, amitas, avunculos, et materteras; soli patruus, et amita defuncti accipiunt totam hereditatem, maiores vero materni nihil hereditant, uti neque filii eorum, qui sunt patruus, et amita, avunculi, ac materteræ ipsius matris; et propterea collocati fuere in ordine quinto ex ordinibus heredum; et maiores patrum in ordine sexto; et patruus parentum, ac avunculi eorum positi sunt in ordine septimo. Non enim hereditant hi, qui in ordine sexto et septimo sunt cum illis, qui in ordine quinto collocati sunt. Similiter etiam ubi obiit quispiam, et reliquit avunculos, ac materteras, et seniores ex patre, et filios eorum, qui sunt patruus, amita, et avunculi, ac mater-

teræ patris; soli avunculi defuncti hereditant ex ipso; neque enim seniores, patruus, amita, avunculi, et materteræ patris eius hereditant cum iis, qui sunt avunculi ipsius defuncti, propter propinquitatem fratrum, ac sororum in consanguinitate, uti in serie patruorum, ac amitarum, qui heredarunt absque senioribus. Similitudine id declaramus ex ipsa natura desumpta. Quemadmodum itaque aquæ moventur naturaliter deorsum, et non moventur sursum, nisi violenter, et cum vi adiguntur, ut sursum moveantur in omne latus sibi proximum, et quod offenderint, moventur sensim, neque moventur in locum superiorem, nisi post commotionem suam in proximis fretis hinc inde sitis; simili ratione constituta est etiam divisio hereditatum in propinquos, qui sensim, et gradatim tales sunt: cum itaque reperitur ille, qui proximior est, non attenditur ille, qui remotus est.

IX. *De viro, et muliere consanguineis, et quantum hereditatis alteri ex altero propter coniugium, et consanguinitatem contingat.*

Cum itaque obiit unus ex ambobus coniugibus, nec reliquit filium, aut filiam, aut natos horum, et coniux superstes consanguineus fuerit defuncti, idest filius patruus eius, aut filius avunculi eius, aut unus e propinquis ipsius; vivus hereditat ex defuncto primo portionem, quæ contingit communicationi (*matrimoniali societati*), sic et reliquam iuxta proximitatem consanguinitatis: si non est defuncto aliquis consanguineus, hereditat ex consanguineo suo magis, quam ex coniuge suo, fere hoc pacto. Mulier

obiit, et reliquit maritum, qui est filius patris sui; et defunctae non sunt filii, neque parentes, nec fratres neque seniores, sed patris, et avunculi, horumque filii; accipit maritus portionem sibi competentem ex coniuge sua dimidium (*hereditatis*), et accipit postea portionem cum heredibus illa quantitate, quae ad ipsum spectat; et si alius cum ipso heres non extiterit, accipit totam hereditatem, dimidium quidem, portionem sibi contingentem ex matrimonio, dimidium vero aliud propter consanguinitatem. Id ipsum contingit mulieri, cum obiit eius maritus, qui sit consanguineus ipsius.

X. *De sponso, et sponsa, et quod alteri ex altero hereditas non contingat,*

Sponsus, et sponsa non succedunt sibi invicem in hereditate, nec alter ex altero hereditat, eo quod inter eos permissio, et communicatio non fuerit. Si autem sponsus aliquando sponsae suae, seu ad honorem, dederit quicquam, aut parentes sponsae simile quicquam dederint sponso; siquidem id fuerit ex auro, vel argento, aut ex re, quae conservatur, hoc redit ad illum, qui dedit ipsum. Indumenta autem, quae gestantur, et attuleruntur vetustate (*ac usu*), et cibaria, non veniunt in recordationem (*scilicet* non considerantur). Reliqua vero, quae supersint, voluntati eorum, qui ea attulerunt, permittuntur, et hi possunt ea sumere, aut relinquere.

XI. *De monacho, an possit heres esse, siue heredes instituere consanguineos suos.*

Si quis monachus habitat cum mona-

chis, habetque cum eis communicationem, et partem; hi hereditatem ex ipso, et ipse ex eis hereditat; ex saecularibus autem consanguineis suis nec hereditat, nec heredes instituit. Si autem deserat coenobium, et convictum cum fratribus, et habitet in civitate, aut oppido, quamvis non exuat schema suum, et solvat continentiam suam, hereditatem suorum propinquorum, et consanguineorum consequitur, et hi ipsius hereditatem accipiunt. Similiter etiam, siquidem schema exuerit, et continentiam solverit, hereditatem propinquorum, et consanguineorum suorum accipit, et hi ipsius hereditatem consequuntur. Similiter rursus si desponsset feminam et coniugium ineat, ac redeat omnino ad negotia saecularia.

XII. *De testamento.*

Si autem heredes fraudaverit defunctus, et scripserit testamentum iniustum, irritetur, et annulletur illud testamentum, et hereditatem capiant heredes, quemadmodum adiudicant eis canones. Iustitia praecipit, ut comprobemus iudicia recta, et non respiciamus ad iram (*inimicitiam*), et conditionem (*affectionem, passionem*) humanam: et ideo non debet subsistere illud testamentum, eo quod multoties homines inique agunt, et adhibent dolos propter iram, et praeiudicia. Et ideo debemus diligenter inquirere de testamento, et considerare, atque discutere: et si iuste, et iuxta rectitudinem factum fuerit, illud confirmemus, et stabile faciamus: si autem nec iuste nec recte conditum est, ne ad illud confirmandum malae voluntati acquiescamus; et siquidem nulli penitus sint heredes, confirmetur testamentum, quando cum sanitate, et

rationalis usu conditum fuerit. Si autem sint heredes, et confessus fuerit defunctus ante suam mortem, dum sanus esset corpore, et compos suae mentis, se alieno homini debitorem esse, recipiatur eius confessio, et comprobetur: et similiter si fateatur agrum talem, aut talem suppellectilem, aut vestem vendidisse tali, et accepisse pretium eorum: aut tale aliquid esse uxoris suae, nec sibi in eo esse quidquam, admittatur confessio eius, et confirmetur sive verat, sive mendax.

TIMOTHEI.

Puer filius duodecim annorum, cum obiit, acceptetur omne mandatum, quod sive scriptura, sive sine scriptura facit de possessione sua.

KLUODEN.

Si homines obierint, et testamentum scriptum non condiderint, solo autem sermone mandaverint Deo separari possessionem ipsorum, interrogentur ii, qui audierunt eos, sive filii foederis (*religiosi*) fuerint, sive fideles (*laici*) per verbum Dei (*iuramentum ab eis exigatur*), et iuxta testimonium, quod edunt, defunctorum mandatum stabile habeatur, si de domibus suis praeceperint, ut sint monasteriorum, et si possessiones suas dederint in administrationem eorum (*sive in utilitatem dicatorum monasteriorum*). Qui contradixerint, arceantur sacramentis ecclesiae, donec corrigant violentiam, quam intulerunt.

XIII. *De dimissa, et dimisso, et quod nulla invicem hereditas eis contingat.*

Cum igitur unus ex ambobus coniu-

gibus obit, sive vir fuerit, sive aut mulier, et soluti erant antea ab invicem ob causam liquidam, quae solutionem eorum iustam fecerit, et postea nullatenus communicaverint secum; neuter horum hereditatem socii sui obtineat, veruntamen filii eorum, et consanguinei ipsorum sint eorundem heredes.

XIV. *De apostata; et quod neque heres esse, neque heredes instituere potest, nisi poenitentiam egerit, et ad fidem redierit.*

Ille, qui fidem suam negavit, et apostata factus, uni ex sectis vanis accessit, neque hereditatem transmittit, neque heres esse potest; si autem poenitentiam agat, et ad fidem redeat, heres esse, et heredes instituere potest.

XV. *Quod eius, qui heredes non habet, hereditas ecclesiae contingat.*

Cum autem defuncto non fuerint heredes, non uxor, non filii, non parentes, non fratres, non consanguinei ex patre, neque consanguinei ex matre, omnino ecclesia heres eius est, quia cum non reperitur proximitas in consanguinitate naturali, redit hereditas necessario ad consanguinitatem spirituales.

XVI. *De filio ex muliere fornicaria suscepto.*

Filius itaque, quando ex muliere fornicaria fuerit, si maritus mulieris persenserit hanc rem, et neglexerit neque ostenderit, se illam advertisse, ac puerum domi suae reliquerit tamquam filium suum naturalem, et ratum, neque mulieris negotium publice innotuerit, sed latuerit; cum obierit vir ille, heres ipsius fit ille filius. Et si habeat (*maritus hic*) alios filios, hereditatem capit instar ceterorum fi-

liorum eius (*mariti*); et si filia fuerit, similiter dicendum.

XVII. *De filio, cuius pater ad alia religionem (sectam) transiit.*

Filius sanc orthodoxae fidei cultor, cuius pater alienus factus fuerit a veritatis confessione, et aliquam haeresim earum, quae adversantur christianitati, amplexus sit, hereditatem accipit seniorum, patruorum, et omnium consanguineorum patris sui. Similiter etiam si mater deserat fidem, heres sit eius filius parentum ipsius (*feminae*) fratrum, et omnium filiorum suae familiae. Si autem filia sit ea, quae superfuit, hoc idem iudicium de ea feratur.

XVIII. *De filio, qui nascitur, dum vir est in regione longinqua.*

Cum autem femina parit filium, marito suo longe absente, et regressus vir e via suo, non sivit, ut mulier cum puerum educaret in domo sua (*viri*); quando decessit vir ille, hic filius nihil hereditatis capiat cum filiis illius viri, sed hereditet ex matre sua una cum fratribus suis; idem iudicium esto etiam de filia.

XIX. *De filio ex baptismo et educatione.*

Filius spiritualis, qui est filius baptismi, et filius educationis, uti pupillus, qui educatur, non habeant partem in hereditate. Si autem adoleverint, hereditant ex possessione viri aliquid, puta benedictionem. Et si fuerit educatio ob aliquam causam, et aliquid in occulto datum fuerit ab educatore, aut mandaverit, ut ei (e-

ducato) sit pars in agris, et domibus; etiam ita heres sit.

XX. *De filio contumace.*

Iesuboctus metropolis Persidis dicit: si pater iusserit, filium suum contumacem non esse heredem una cum aliis filiis suis, ita fiat; iustum est enim eius (*patris*) mandatum exequi: quod si minime id caverit, praecipit eum (*filium*) heredem esse, uti sunt ceteri filii eius (*patris, qui id non cavet*). Similiter et Timotheus ita dicit. At beatus Mar Elias patriarcha (1), cuius animae requiem concedat Dominus noster, non consentit huic statuto), ac dicit: si pater odio habuerit filium suum ob aliquam causam voluntariam, ligamen naturale, quod inter eos est, non dissolvitur per hoc (*odium*). Verumtamen si vir habuerit duos filios, quorum unus sit obediens, alius vero contumax, et voluerit dare aliquid obediendi (*filio*), et contumacem prohibeat a parte sua; aut dederit filio obediendi aliquid, cum adhuc sanus est (*pater*) corpore, et suae compos rationis; aut emerit ei vineam, sive agrum, sive quicquam aliud, et scripserit ei chirographum de emptione, accipitur hoc (*factum*) ab eo, neque potest filius contumax solvere id. In reliqua omni possessione (*patris*) eius dimidium accipit (*contumax*).

XXI. *De filia, quae fornicatur vivente patre.*

Iesuboctus dicit: filiam, quae fornicatur vivente patre, aut in patris sui domo, si eam ab hereditate excluserit,

(1) Elias isto patriarcha primus decessit saeculo XI. Asseman. junior. in catal. pag. 145. Iesuboctus Persidis episcopus floruit circa IX. saeculum, et scripsit librum de iudiciis ecclesiasticis. Vid. Asseman. senior. tom. III. biblioth. pag. 194. Timotheus patriarcha obiit anno Christi 820. Vid. Asseman. cit. a pag. 158. et seq.

iussio eius recipiatur, et confirmetur : si autem non iusserit, hereditatem accipiat. Mar Elias patriarcha dicit: debet heres esse, sive pater eius iusserit, sive minime mandaverit.

XXII. *De illo, qui decessit, et reliquit servos manumissos, et non manumissos.*

Si aliquis igitur decessit, et reliquit servos manumissos, et non manumissos, et heredes nullatenus habet, debet dari manumissis pars hereditatis illius viri, quasi benedictio quaedam: Et ii, qui sub iugo sunt, manumittantur. Si autem reliquit agrum sativum, et voluerint servi illum colere, alantur ex eius fructibus uti unus ex pauperibus. Filii autem servorum nihil hereditatis accipiunt. Si vero defuncto fuerint heredes, ii potestatem habent in servos.

XXIII. *De servis manumissis, et non manumissis decedentibus, et cuiusnam hereditas eorum contingat.*

Cum moritur servus non manumissus, dominus eius heres ipsius est. Et si condiderit (*servus*) testamentum, eiusdem dominus potestatem habeat confirmandi, aut infirmandi ipsum. At si fuerit servus manumissus, habeatque filios, istis hereditas eius contingit: si autem filios quidem non habeat, habeat vero consanguineos servos, puta matrem, patrem, et fratres, iis non contingit hereditas illius, sed domino ipsius contingit hereditas, aut filiis eius (*domini*), aut filiis filiorum eiusdem. Item iudicium feratur etiam de ancilla.

XXIV. *De filiis illegitime natis.*

Si pater, cum nascitur ei filius ex ancilla sua, cum filium suum esse

non constitetur, sed serviliter tractat, huic nihil hereditatis contingit cum filiis illius hominis; sed si fuerit puer minorannis, detur ei aliqua benedictio, ceu ad educationem. At si si vir confessus fuerit, illum (*servum*) filium suum esse, et iusserit, eum hereditate potiri una cum filiis suis, etiam in tali casu non hereditet ille, qui natus est ex ancilla, aut muliere non legitima, uti filii, qui ex legitima, sed dimidium partis filii legitimi hereditatem capiat, et filia dimidium partis filiae legitimae hoc modo. Homo decedens filios legitimos, et filias relinquit, item et filios illegitimos, et filias. Detur unicuique e filiis illegitimis dimidium partis filii legitimi, et unicuique ex filiabus illegitimis dimidium partis filiae legitimae, ut diximus: si autem homo habeat solum filios illegitimos, ac filias illegitimas, sive unus fuerit, sive plures, dimidium possessionis hominis illius detur eis, reliquum vero heredibus propinquioribus: quod si non extiterint heredes, nec propinqui, nec remoti, ecclesiae sit (*illud dimidium*), ac pauperum, et hoc ad expiationem peccati hominis illius.

ELIAS SORESSIS DICIT.

Collegi itaque canones decretorios (*alias compendarios*) quin commemorarem diversitatem canonum antiquorum in quovis ex his capitibus, neque disquisitiones (*scholia*) et considerationes (*explorationes*) atque directiones (*emendationes*), quas memora vit Mar Elias patriarcha, ne longius protractus sermo scopum excederet; ille autem,

qui haec scire cupit , fusius expressa poterit legere in illius compositione : ibi enim causas , et fundamenta horum (*statutorum*) cognoscet , si voluerit . Domino nostro gloria , et adoratio. Amen.

EXPLICIT TRACTATUS TERTIUS.

TRACTATUS IV.

DE IUDICIIS ET CAUSIS SAECULARIBUS , QUAE INTER CHRISTIFIDELES CONTINGUNT.

Canonēs equidem iudiciorum , quae de negotiis saecularibus inter Christifideles contingentibus peraguntur , sparsim , et disseminate , nec in una serie constituerunt patres nostri sancti , pro causis emergentibus : ideo multi e doctis nostri temporis neque sciunt , hos esse in ecclesia. Necesse est igitur , ut laboremus , et colligamus , atque coniungamus eos , et ordine connexionequē convenienti eosdem exhibeamus , ut plana fiat semita , et recta sit via ambulantis , utque ipse iudex liberetur a labore , et a propriae conscientiae morsibus ; is autem qui iudicium subit , evadat oppressionem , et controversiae futilitatem .

I. *Quod nefas sit Christifidelibus adire extraneos iudices.*

Timotheus dicit : si Christifideles sunt , quomodo adeunt extraneos ? Ait enim Deus ad eos per os servi sui Eliae

prophetae : numquid non est Deus in Israel , quia abitis ad interrogandum Beelzebub Deum Accaron ? Iam vero si adeunt iudices , qui foris sunt , quomodo christiani sunt ? Dicit namque Paulus ad eos : audet aliquis ex vobis habens iudicium eum fratre suo , iudicare (*contendere*) coram iniquis , et non coram sanctis ? An ignoratis , quod sancti mundum iudicabunt : et si mundus per vos iudicatur , digni ne estis , qui iudicetis iudicia minutissima ?

Ex synodo Johannis Bar-Abgar (†), quae congregata fuit anno 1212 Graecorum (*Christi 900 circiter*). Placuit Spiritui sancto et praecepit , ut Christifideles illi , qui trahunt fratres suos in Christo ex baptismo ad iudicium principum , et iudicium extraneorum , et tradunt eos potestati , quae extra ecclesiam est ; et eunt isti voluntate sua extra violentiam , quae eis infe-

(†) Iohannes Bar-Abgar electus patriarche Nestorianorum saeculo decimo (Armeniae iunior in comment. a pag. 110.) synodum habuit , cui adfuerunt viginti metropolitae et episcopi.

ratur, sub anathemate sint, et maledictionibus, et condemnatio in eos prodeat a iudicibus ecclesiae, quanto tempore exiget contumacia eorum stulta, quia reliquerunt fontem aquae vivae, et abierunt ac foderunt sibi cisternas dissipatas, quae continere non valent aquas: his scriptura bene exprobrat, et dicit, dum testatur: numquid non est Deus in Israel, quia itis ad interrogandum Beelzebub? Paulus autem ad eos clamat: an ignoratis, quod angelos iudicabimus, quanto magis, quae sunt huius saeculi? Haec in verbo Domini nostri defini-verunt patres sancti.

II. *De christiano qui percutit fratrem suum, et is, qui percussus est adit potestatem (saecularem) vindictae causa.*

Timotheus dicit: haud equidem christianus est, neque, ut christianum decet, agit, nec ille, qui percussit, neque ille, qui percussus est, eo quod non sustinuerunt, et malum pro malo reddiderunt: et primi quidem delictum multiplex est; secundi vero duplex est: primo quidem quia praeceptum Domini nostri transgressus est, quo iubemur percutienti maxillam alteram praebere; et pro pallio, tunicam dare. Secundo vero quia reiecit iudicium Dei, aestimavit autem, et adamavit iudicium extraneorum, et hominum; quare ambo debent removeri ab ecclesia, et sacramentis; ille quidem, qui primus deliquit, per duos menses, is autem alter per tres menses; et in sacco, ac cinere consistant in omni dominica die, dentque elemosynas pauperibus ea quantitate, quae ipsis possibilis est, et postea expiationem accipiant.

III. *De iis qui simul in iudicio contendunt.*

Iesuboctus dicit: litigantem non habentem chirographum certum aut dubium iudices extranei haudquaquam audiunt, neque detinent eius adversarium in iudicio. Nos autem, quia scimus, et advertimus quod plures tantum sibi aliquid in occulto dant, nemine id sciente quando non cognoscit litigator primus mendacium, et iniquitatem accusationis, et pruritus accusandi alios, etiam quando non habeat chirographum et testes, ipsius verba audimus, et prout iustum est, iudicium ei facimus. Et quando iudex ex provocatione primi vocat alium, et citat, atque percutiunt, sibi quoque mutuo maleficunt, aut ignominia afficiunt iudicem, aut repugnant, et non obediunt, propter haec delicta non damnamus delinquentem, neque pervertimus eius iudicium, sed pro quantitate, et qualitate delicti eius cum ipso agimus, increpatione scilicet, et vinculis, et interdicto, ac correctione. Cum aliquis iudicium habet cum socio, siquidem unus eorum tempus petit coram iudice, quacumque demum de causa si ante tempus (*determinatum*) primus litigator (*actor*) constituat pro se aliquem, cui auctoritatem in suo iudicio dederit, ita ut is adcat iudicem, et iudicium sustineat pro ipso (*actore primo*), et scribat ei libellum de iudicio suo (*lite sua*) ille primus, et dederit ei iudicium suum, velut alteri, potest iudicium agere cum suo adversario; et si alter litigator illo tempore, quod habuit, non it, vincitur. Et si adversarius alter accusaverit adversarium primum coram iudice, ille qui accusatur, do-

nec terminetur, et decidatur iudicium illud, propter quod accusatus fuit, non potest aliud iudicium prosequi cum hoc suo adversario; et si accuset eum, non est audiendus: et ubi evacuatum fuerit iudicium primum, audiatur, et fiat eius iudicium. Et si quispiam accusaverit suum adversarium, et paret viam remotam, aut vicinam tenere, si quidem scit tempus decisionis illius iudicii, non debet impedire illum virum ab ipsius itinere, sed detur ei tempus ad id iudicium, quantum possibile est. Si vero alter adversarius dicat: propter multiplicitatem negotiorum meorum non possum quavis hora comparere in iudicio cum adversario meo, non admittitur haec excusatio, sed detur ei tempus congruum, et fiat iudicium eorum quemadmodum convenit.

Si quis accusat de possessione aliquem, et adversarius adducit in medium id, quod ab eo emit, et ille, qui vendidit conveniens cum eo iudicem, vineitur, possessio datur primo adversario (*actori*); et adversarius secundus (*reus*) pretium possessionis, et iacturam (*damna emergentia*) ab illo, qui ipsam sibi vendiderat, accipiet. Et cum alter litigator non profert in medium rem venalem, sed ipse iudicio compareret, et vincitur, neque ob iacturam (*damnum*), quae ei acciderit, neque ob illam possessionem habet viam (*ius*) contra venditorem; et si innotuerit, illam rem fuisse furto sublatam a venditore, aut per fraudem (*vim*) sublatam fuisse illam possessionem; iacturam (*damnum*) ei inferant uti contra fures, et oppressores, et solvat. Et si ille, qui emit, conscius fuerit furti eius possessionis,

etiam ipse eiusdem rei reus habeatur instar venditoris illius furis et latronis.

Cum vir habet iudicium (*item*) cum socio suo, et adversarius eius adducit rem venalem in medium, et adversarius primus nolit iudicio contendere cum ipso, potest emptor iudicium evadere, et adversarius primus cum re venali subeat iudicium.

IMPERATORUM.

Si quis voluerit mandare servo suo ut agat in iudicio pro se, id lex prohibet, neque in eius erit potestate: non enim aequum est, servum, et liberum iudiciis contendere inter se.

IOHES BARNUM.

Si quispiam accusaverit socium suum de actionibus malis, et ostenderit, se veracem esse in eo, quod accusavit, aut per testes, aut per aliquid aliud manifestum, suscipiat quidem accusatus congruam sententiam: at si appareat, quod vera non sit accusatio, sed mendax, et iniqua, illam sententiam, quae parata erat accusato, subeat accusator, eo quod se ipsum mancipaverit mendacio et accusaverit inique.

IV. De chirographo certo, et dubio.

LESUTOCHITI.

Chirographum (*instrumentum*) certum est illud, quod sigillo illorum munitum est, qui ab ecclesia, aut a regibus, et potestatibus eliguntur, et constituuntur. Illud vero dubium est, quod sigillo testium signatum est. Chirographum certum cum adducitur in iudicium vere, certe eo utimur; de illo autem,

quod testium sigillo firmatum est, examen instituimus, atque inquiremus. Et siquidem testes illi, qui signarunt chirographum, fideles, et timore Dei noti in ipsa regione aut ecclesia omnibus sint, habeantque testimonium rectum, chirographum ratum habemus; at si secus res se habeat, dubitamus de illo. Et si puer adducat in iudicium chirographum certum, et adversarius eius disputet, ac dicat: vendidi hanc possessionem, sed pretium eius non accepi: si quidem habeat chirographum certum, aut dubium, aut testes, audiatur, et fiat iudicium eius, prout iustum est. Si vero non sint testes, neque chirographum, non audiatur. Similiter etiam cum mutuum accepit, ac dicit: persolvi: si quidem non sint testes, veraces, et argumenta, non audiatur: at si habeat argumenta et testes dubios, audimus eum, et facimus iudicium eius, prout iustum fuerit.

RISDEW.

Cum aliquis habet chirographum debitorum, et dicit, non esse persolutum quidquam, illud chirographum irritum facimus, et ita illum audimus, sicuti audimus eum, qui non habet chirographum.

RISDEW.

Chirographum, quod versutia, et astutia fit, ubi haec innotuerit, nullius est momenti: et illos, qui fecerunt ipsum, et illum, in cuius manibus est, in ecclesia increpamus, redarguimus, et etiam ligamus, ac interdicimus. Et qui asseruerit chirographum, quod est in manibus adversarii sui, fraudulenter et cum

astutia factum esse, siquidem nequiverit ostendere veritatem, et certitudinem suae assertionis, non audiat. Si autem habet indicia, et testes veraces, eum audimus, eique iudicium verum, prout iustum est, facimus.

V. De testimonio certo, et dubio.

Iesuboeus dicit: in scripturis divinis habemus, quod in ore duorum, et trium testium stat omne verbum; idque apertum est, quod de hominibus veracibus, ac timentibus Deum talia praedicantur; si autem non quomodo dictum est in scriptura divina: ne eas post multos (*sequaris plures*) ad faciendum malum: et ne vituperes iudicium (*alias* respondeas, sollicitus, curiosus sis in iudicio), ut declines ad plures, qui praevaricantur. Itaque manifestum est, scripturam divinam loqui de hominibus veracibus, ac timentibus Deum, cum dicit in ore duorum, et trium testium stabit omne verbum; et ideo dicit scriptura divina: virum fidelem quis inveniet? et sane vir hic fidelis, quamvis unus sit, credendum est testimonio eius. Talis autem vir debet esse is, cui omnes testimonium dent, quod fidelis sit, timens Deum, rectus, minime intemperans, et personas non accipiens, et quod non habeat inimitiam cum illo, de quo testimonium edit, neque declinet (*a veritate*) propter consanguinitatem. Viro autem tali, quamvis unus sit, credendum est, cum testatur: et si his omnibus non fuerit notus, ob rectitudinem autem, ac temperantiam notus fuerit omnibus, vel pluribus, cum duo, aut tres fuerint, recipiatur eorum testimonium: et illius, qui mendacio, et falso te-

testimonio ac violento (*iniquo*) notus fuerit, nequidem tamquam dubium recipiatur. Testimonium autem hominis, qui testatur cum damno suo, et utilitate adversarii sui, certum habeatur.

VI. De possessione bonorum certa et dubia Iesubochtus dicit.

Bonorum possessor sit ille, qui notus est, et fama ea est, quam omnes homines, vel homines boni et famae rectae habent. Si autem ille dubius est, et non notus; ipse iudex, vel homines fide digni coram utraque parte litigante, aut clam iis, interrogent homines illius ruris, aut oppidi, et inquirent, et quemadmodum ex inquisitione innoverit, fiat iudicium. Si vero neque hoc pacto liquide res innoverit, ille, qui magis innoverit possessor bonorum, si quidem voluerit, adiuret adversarium suum.

TIMOTHEUS.

Illi, qui possident bona aliorum, et testimonium non habent aut per scripturam, aut per assertionem veracis alienius, quaeratur de illis, qui provocant contra eos et si fuerint, qui testentur, bona fuisse patrum eorum, oppressi hereditent; at si non adsint, qui id asserant, neque scripturis id comprobari possit, neque testes pro his existant, iurent oppressi, possessionem esse patrum suorum, et ipsi debent illam obtinere.

IESUBOCHTI.

Possessio autem si fuerit plus quam quinquaginta annorum aut ex tribus patribus (*a tertia scilicet generatione quis possessionem habuerit*) pervenerint illa bona ei homini, et ad-

versarius eius interim videbat, et sciebat et praesens possessor bonorum, ac ii, ex quibus pervenerunt, ignari erant de fraudulentia, aut potentia, aut fortitudine (*possessores nempe sint bonae fidei, quibus ignotum sit, rem iniuste ac dolose possessam fuisse*) quamvis accusator habeat chirographum certum; ipsa illa possessio firmior, ac certior est illo chirographo: et iuramentum favet ei, qui possidet; et si quidem voluerit, ipse iuret; si autem non petit, adiuret socium suum.

EUSOEM.

Si homo non habens chirographum, aut testes veraces, litigat de bonis, quae sunt in possessione alterius hominis; cum possessio fuerit quinquagenaria, vel a tribus patribus, ille bona obtinet: si vero innotescat praepotentia, vis et fraus, ac dolus illorum, qui possidebant bona, sive possessores essent, sive non essent in ea regione; et accusator, ac patres eius, sive quia non sciebant iudicium instituire; si quidem potuerit unum ex his, verum esse ostendere, auditur. Quodsi minime potuerit, neque auditur neque iudicium ei fit.

EUSOEM.

Si in possessoris bonorum manibus diu res fuisse constiterit, et adversarius eius dicat; hic a me accepit hanc possessionem ad culturam; alter vero dicat, quod minime acceperit; si dum causa agitur, innoverit rem fuisse in manibus illius, antequam apprehenderet hic actualis possessor; si absolute innoverit aliquid simile, et non habeat possessor chirographum

emtionis ; de illa possessione tamquam dubia , et non tamquam certa tunc iudicamus , et iuramentum , ac testium inductionem accusatori praecipimus , et ab eo recipimus (1).

EIVSDEM.

Res , quae a tribus annis in manu alicuius esse dignoscitur , si ob fraudem , praepotentiam , ac violentiam illius , qui possidet , aut ob minorem actatem , et ignorantiam accusatoris , aut quia non erat (*accusator*) in illa regione (*ubi res extitit*) ubi haec innotuerint , vere tolletur de manibus eius (*possessoris triennalis*) res , et sententia iudicialis ei competet : et si aliquid horum sit , et non habeat instrumentum emtionis , fraudulentus censetur : si autem provocat , dicens , res in manibus meis sit , relinquatur in manibus eius , et audiatur , quid dicat adversarius eius , et prout iustum fuerit , iudicium eorum fiat.

EIVSDEM.

Si homo possideat rem alterius illegitime , dum non habebat ius ad eam , illa res cum fructibus suis , et argumento ipsius rei , quod interim contingit , et damnis rei redeat ad dominum suum . Et de iis , quae dicuntur a domino rei de re ipsa , si voluerit ille iuret , aut adducat testes , qui dicta sua comprobent ; et si petierit , haec imponimus illi , in cuius manu res existit.

VII. De mutuo , et debito.

IMPERATORUM.

Si mutuo dat aliquis alteri sum-

mam pecuniae , faciat ei chirographum et tempus designet , quod tali tempore reddet ei debitum ; non potest dominus debiti (*creditor*) sortem suam petere ante tempus designatum : si autem audeat , et vi petat ante tempus (*praefixum*) leges iudiciorum mandant , eum sorte privari.

* IESUBOCHITI.

Vir quidem , qui de pecunia , aut de re alia , quae ab eo petitur , disputat , ac dicit : non sum debitor ; et quia non adducit testes , aut scripturam solutionis , coram iudice reus habetur ; et iudex mandat , ut is tradat illam pecuniam , aut agrum , aut domum , et sic tradit ; si postea adducat scripturam solutionis , et testes coram iudice , et iudex cognoscat , ac iniuste priorem sententiam dedisse , tollatur ager ille , et domus illa a primo ; et fructus etiam , ac redditus , quos tulit , mandamus ei , ut restituat domino agri ; et propter aggressionem (*qua alium oppressit*) suam exhibeatur ei obiurgatio , et increpatio ab ecclesia , ac interdictio.

EIVSDEM.

Si duo viri mutuo accipiant ab aliquo , et scribunt , ac sigillo confirmant ; si scribunt , quod quisque ex eis suam portionem potest petere , etsi unus ex eis solvit suam partem , non irritatur illa scriptura propter eam portionem , quae soluta est : et fiat secundum conditionem , quae inter eos.

(1) In exemplari antiquo desunt sequentia , quia desit folium.

EUSDEM.

De debito patris, licet divisa fuerit hereditas, iudices praeipiunt, quod possit creditor, si voluerit, repetere suum a filiis. Nos autem, quot sunt filii hereditatis (*heredes*), ab unoquoque eorum partem ipsius praecipimus repeti: si autem non existant omnes, dum repetitur (*debitum*), ii qui existunt, debent solvere partes reliquorum; et ab iis, pro quibus solum est, praecipimus repeti (*quod solum est pro ipsis*).

IESUOCENTI.

Si quis moritur gravatus debitis, et domini debitorum (*creditores*) chirographa sua ostendunt, testesque adducunt veraces, et id iuramentis firman, scilicet nihil omnino accepisse de suis creditis, et penes se nullum esse pignus, solvantur credita eorum. At si fateantur, apud se existere pignora, ea adducant: et si vendiderint ipsa pignora, quae pretio superabant credita ipsorum, adducant quod excedit dominis mortui; et si reluctaverint, ac dissenserint, anathema, et maledictiones super ipsos legantur.

EUSDEM.

Si quis moritur apud domesticos suos, et habeat credita adversus alios, et non manifestant (*revelant domesticis*), et ipse (*mortuus*) mandatum (*dispositionem, testamentum*) non fecerit, et domini debitorum non fateantur, anathema cum maledictionibus scribatur, et legatur contra debitores quosque non fatentes, et contra scientes, et non manifestantes, qui accipiunt

personas hominum, neque timent magnum Dei iudicium.

EUSDEM.

Si quis mutuatus est aliquid a socio suo, et ob detrimentum multum, quod ipsi obligit, non potest solvere; si mutans sit in necessitate ac penuria constitutus, sciat angustiam socii sui, ex propria: et si habeat is, qui mutuo dedit, et non sit in angustia, prorsus benigne, ac misericorditer agat cum socio suo vexato.

IESUOCENTI.

Mutuum autem a periculo, praeter illud maris, et potestatis, et ex inimicis, et ex iactura, uti est publicanis, qui sine iudicio, et detrimento, quod in negotiatione, et reliquis damnis similibus liberum est. Verum hoc quoque sciendum est, quod reliqua mutua, quae cum periculo, vel sine periculo (*dantur*) ut plurimum non in iudicio (*ad iuris apicem*) sed per dimidiationem (*medio rationis, non rei*) secundum mores obtinentes inter negotiatores, tractari iubemus, et ideo non debet in iudicio quicquam adversus ea dici, eo quod saepe non subdatur voluntati, et legi hominum; et ita debet cognosci secundum mores, qui obtinent inter mercatores.

VIII. De usura, et foenore.

GABRIELIS BOSTRAE.

De usura praecipit sane legislator, ne accipiat a filiis fidei: si mutuo dabis pauperibus populi mei, ne sis adversus eos tamquam dominus debiti, et ne accipias ab eis usuram. Simili etiam modo David beatum dixit

eum, qui pecuniam suam non dat ad usuram: patres autem ecclesiarum, uti patris memorie domini Iesuiabius, et Iosue Barnun catholici, et reliqui, non quidem contradicentes praecepto Dei, verumtamen cum consideravissent, quod ii qui possessionem (*bona*) habent, haud faciles sint ad danda bona sua aliis sine fructibus (*emolumentis, utilitatibus*), et quod saepe non possit ab eis peti quin et animadvertentes, quod debitores haud solliciti sint ad solvenda debita, nequid damni patiantur (*creditores*) ex eo, quod (*debitores*) morosi sint, neque solvant; sed et perpendentes, quod non possint pauperes vitam ducere sine mutuo; praeterea videntes plures sine commiseratione solere accipere usuram (*haec omnia, inquam ob oculos habentes*) posuerunt legem, ut pro centum drachmis quovis mense unam drachmam (*pro emolumento*) accipiant, minime vero amplius. Patres autem posteriores propter necessitatem eorum, qui mutuuntur, ad viginti stateres (*quolibet nimirum anno*) deduxerunt (*emolumentum minuerunt, ac talarunt*) quo modo etiam nunc utuntur timentes Deum. Nos autem Christifideles docemus, ne quis amplius, quam istam summam accipiat. Et id non quidem cum iudiciali potestate praecipimus, sed ex consilio, et adhortatione, uti doctores fidei; cum enim iudiciali potestate fungimur, non possumus eos a pacto inter ipsos inito cohibere.

IMPERATORUM.

Si autem unus alteri mutuam dat summam pecuniae et asinam, aut equam, aut vaccam, quo operetur per eas lo-

co usurae pecuniae, id ratum est, et foetus, quem edit iumentum oppignoratam, domini oppignorantis erit. Si autem aliquis alteri pignus dederit gregem ovium, aut caprarum, et pactum inter mutuantes cedat et mutuatarium, quod redditus gregis, idest lana, pili, et lac, et quidquid ab eis (*ovibus, et capris*) provenit, pro usura pecuniae sit, id firmum est; et ex foetu ipso gregis eius detur merces, et alimentum mercenariorum, et canum ovilis, et sal pro ovili: reliqua vero cum numero ovilis domino huius restituat. Si autem servum suum quis pignus dederit, huius opus computatur pro usura, et filii, quos generat (*servus*) sint pignus domino cui dedit. Si vero aliquis oppignoret agrum, aut vineam, et pactum fiat inter eos, quod redditus harum percipiat mutuans pro usura suae pecuniae, firmum esto id mutuantis.

IESUBOCHITI.

Cum aliquis mutuatur cum usura ab alio, et apud eum pignus relinquit, aut scribit ei chirographum; si affert creditori pecuniam cum sua usura, creditor autem dicat, non extat apud me pignus hoc, et chirographum; conveniant rectorem ecclesiae, et tradatur illa pecunia cum sua usura coram creditore alicui fidelium, donec affert pignus, et chirographum, eaque det domino proprio, et tunc tollet, quod suum est. Et a die, quo mutuans tradit pecuniam fidelibus, usura non debebitur ab eo. Ne vero sinatur creditor moram ducere, et procrastinare redditionem pignoris, et chirographi.

IX. De pignore.

RESUBOCHTI.

Si quis mutuum accipit ab alio ; et pro pignore dat suppellectilem. (*vestes*) si ille, qui mutuatur, moritur, aut ad paupertatem redigitur, ac venerint alii creditores eius ; qui contendant cum illo, qui habet penes se pignus : affer id, quod est penes te, ut vendamur ipsum, et sit inter nos : potest vir, si ante ipsos mutuum dedit, afferre pignus illud, et cum notitia iudicis, et hominum fidelium vendatur : et tollat quod suum est plene ; et quod supererit, dabit reliquis creditoribus. Et si pignus non fuerit suppellex, sed ager, aut domus, et cum scriptura, ac sigillis oppignorum sit ; si ille ager, aut illa domus in manu creditoris fuerit, et ipse prior mutuum dederit, eodem modo ei licet, quoad tollat plene, quod suum est, neque debet dare quidpiam aliis, qui mutuum dederunt. Quod si pignus non fuerit in manu eius, qui prior mutuavit, sed in manu eius, qui postea mutuavit, iudicia quidem saeculi iubent, cornu (*sortem principalem*) dari primum priori, et quod superest dividi inter alios. Et si pignus neque in manu primi, neque in manu ultimi (*mutuantis*) fuerit, sed solum in scriptura apud primum fuerit oppignorum, usque ad complementum cornu detur primo : et si apud ultimum oppignorum in scriptura fuerit, ambo dividant secum invicem, et tollant. At si non fuerit oppignorum penes primum, neque penes ultimum, illud quod reperitur, dividant secum invicem, et quod ipsis remanet, exigatur a mutuuario.

Si quis oppignorat agrum, aut domum, penes aliquem, et hic rursus oppignoret penes alium, potest dominus possessionis dare pecuniam debitam creditori secundo, et tollere suum agrum, aut domum suam. Et si quis dixerit : tali pecuniam similiter mutuum a tali ; et oppignoravi penes ipsum suppellectilem unam auream, aut argenteam : et adversarius eius dicat : pecuniam, quam dicit, tulit a me, sed illa suppellex non est, oppignorata penes me : illam pecuniam, quam confessus est, debet dare illi viro, et disputat cum eo de suppellectile, quam dixit. De pignore autem aliqui dixerunt, quod si pignus minoris pretii sit, quam pecunia, ob quam oppignorum est, non possit creditor exigere quidquam ultra pignus, quod manu tenet. Nos autem secundum rectitudinem dicimus, quod si pignus amplioris pretii fuerit, domini pignoris esse debet ; et etiamsi fuerit minoris pretii, debet impleri id quod deficit.

X. De commodatis, quae quis accipit a socio suo, et franguntur, aut pereunt, aut obveniunt, aut corrumpuntur.

RESUBOCHTI.

Si quis commodatam accipit a socio suo suppellectilem aut quidpiam aliud, et surripitur, aut perit, aut corrumpitur, quamvis non ex negligentia eius, qui commodatum accepit, surripiatur, et pereat, et corrumpatur, debet is, qui commodatum accepit, solvere pretium ipsius do-

mino eius. Si autem moritur, cum non ex prava detentione, nec incuria, et usu excedente mensuram moriatur, damnum non patitur is, qui commodatum accepit, nec quidquam solvere debet. Si autem ob aliquam ex dictis causis moriatur, damnum subibit, et solvere debet. Quod si frangatur, aut claudum fiat, simili modo debet damnum pati, et persolvere.

EIVSDEM.

Si aliquis a socio petens iumentum, dicat expresse pro tali opere peto ipsum, aut pro via tali, siquidem tale opus non fecerit per ipsum, neque via dicta cum ipso iverit, si damnum iumento advenit, licet non ex negligentia petentis contigerit, debet ipse solvere pretium illius iumenti domino eius. Si autem per viam, quam dixit, ducit illud, et opus, quod dixit, agit per ipsum, et ex negligentia petentis pervenit iumento damnum, debet solvere pretium iumenti domino eius, et fractum atque claudum ipsius (petentis) erit.

XI. *De depositis, quae collocantur penes aliquem, et pereunt aut corrumpuntur.*

IMPERATORUM.

Si quis ponat penes socium suum rem aliquam, et contingat incendium, et incendatur res, dum constiterit vere, quod ignis cecidit in domum, non solvet vir rem eam, quae penes ipsum deposita fuerat, quia domum ignis comedit. Similiter etiam si praedones depraedentur domum, aut a latronibus surripiatur res.

IESUBOCHTL.

Si autem innotuerit quidpiam surreptum fuisse ob negligentiam, et incuriam eius, penes quem erat depositum, solvet. Item si principes, aut inimici sustulerint. Si tamen non propter delictum viri (depositarii), neque quod is debitor esset tributi praestandi potestati, ablatum fuerit ab ipso magistratu, non debet solvere (reddere, compensare). Si vero ob aliquam (causam) ex dictis (id contigerit) solvat.

EIVSDEM.

Si quis rem aliquam tradiderit alicui depositi loco, et ipse homo (depositarius) eam alteri homini tradiderit; et ab hoc altero (depositario secundo) furto vel rapina res sublata fuerit; aut ipse idem (depositarius) rem illam, quam accepit, una cum ceteris suis suppellectilibus tradiderit (secundo depositario); primo (depositario) delictum non est (imputandum). At si rem aliquam illius viri (deponentis) absque licentia domini eius rei secreverit (depositarius primus) ex suppellectilibus propriis, et alteri homini tradiderit, et furtum, ac rapinam hic fuerit passus, debet ipse (primus depositarius) illam rem persolvere domino ipsius.

EIVSDEM.

Si quis tradit suppellectilem, aut pecuniam cum sigillo loco depositi alicui, et ille, qui accepit illam pecuniam suppellectilem, frangat sigillum, et utatur ea pecunia, aut suppellectilibus; utilitas, et damnum, quod contingit ex ea suppellectile, et usu-

ra illius pecunie pro media parte cedit domino ipsius (*pecunie*): et si dicat dominus eius (*pecunie*), damnum contigit mihi in hoc negotio, et innotuerit id verum esse, detur ei (*domino*) illa iactura (*sive compensetur ei damnum*).

XII. De emptionibus, et venditionibus.

IMPERATOREM.

Si emerit aliquis rem, et pro artha dederit numerum pecunie, venditor autem recesserit (*a venditione*), lex iudiciorum precipit duplicari arrham, quam is tulit iuxta numerum pecunie. Si vero ille emptor, qui dedit arrham, a sua emptione recesserit, amittit arrham ille primus, qui dedit (*alias* illam primam, quam dedit).

RESUOCITI.

Iumentum autem, et supellectilem, et rem non cibariam, quae venalis est in foro, si antequam solvatur forum, emptor restituat domino eius, poterit suam pecuniam accipere (*repetere*). Ubi autem desierit forum, non poterit rem quidem cibariam, ex quo empta est, restituere. Res vero, quae non in foris, sed in domibus, et quidem cum notitia emitur, et nullo pacto intercedente, siquidem iumentum sit, cum appareat in ea re (*alias* eo iumento) aliquid vitium quod non apparebat, aut quod non manifestavit dominus eius, usque ad quadraginta dies, quando mercedem et damnum iumentum dat, poterit ipse (*emptor*) iumentum domino suo restituere, et ab eo pecuniam tollere. At si in iis diebus claudum fiat, aut accadat ei (*iumento*)

aliquid vitium, non poterit (*emptor*) ipsum denovo restituere domino eius. Et si dicat emptor, aut venditor, deceptus fui; quotiescumque deceptio non fuerit cum immutatione substantiae; qualis (*deceptio*) esset, cum vitrum sub nomine suaragdi, et hyacinthi, aut ferrum nomine auri (*venditur*) reddere non potest. De deceptione autem, quae in emptione, et venditione intervenit, non in iudicio (*alias* cum iudicinia potestate), sed cum consilio et exhortatione praecipunt rectores ecclesiae, ut eius rei, in qua contigerit ipsa deceptio, damnum exigatur ab adversario. Is vero, qui rem non suam vendit, aut alicui dat, cum is, qui emit, aut accipit, scit illam non esse propriam venditoris, iudicatur a nobis fur, quando ipse (*emptor, et acceptor*) clam detineat: raptor autem a nobis habetur, siquidem palam et publice (*eandem teneat*). Domum, aut agrum, quem aliquis in communione (*societate*) habeat, antequam dividatur (*societas*) alteri homini vendere, illegitimum est, quando nempe socii exigunt partem eius soluto pretio (*ab ipsis sociis*): ubi vero divisus fuerit (*ager vel domus*), si vicini eius, aut illi, quorum domus aut ager proximiores sunt domui (*vel agro venali*) eodem, quo alii (*non vicini*) pretio exigunt, ac petunt (*eum, vel eam sibi comparare, vel emere*) alteri quam vicino dicto vendere nequit. Et hoc non iure (*summo*) sed supplicatione (*aequitate quadam*) praecipitur.

IOSUE BARNUN.

Si quis emerit solum palmarum, palmas vero non emerit, quando are-

sunt palmae, dominus palmarum has iterum plantare non poterit. Et si solum non emerit, vineam, quando areseat vinea illa, eam rursus plantare non poterit.

XIII. *De societate mercaturae.*

IESUBOCITI.

Duo homines societatem inierunt: unus ex eis captivus ductus fuit ab hostibus, aut in aliam regionem profectus est, in qua fit inquilinus. Eodem autem tempore, societatis nempe eorum, quo hic captivus abductus fuit, aut habitavit in ea regione, reliqui socii vendunt possessionem (*rem*) suam, in qua partem habebat (*ac ius*) socius (*ille captivus, aut alibi inquilinus*), aut eam dividunt, aut dant, quin tamen partem socii sui (*praedicti*) separent: postea vero ille socius e sua captivitate, aut ex regione, in qua commorabatur, redux postulat partem suam; illi socii partem huius socii, et utilitatem, ac redditum eidem ex ea possessione contingentem tamquam nni ex ipsis, eidem dare debebunt. Verum si, postquam socius captivus abductus fuit, aut abiit in regionem longinquam, socii eiusdem per mediationem hominum fidelium dividerunt possessionem suam, et socii partem separarunt; si inquam, ita se res habuerit, ipsi soli percipiant fructum, atque redditum possessionis suae; uti et res, quam possederunt, solis ipsis adiudicatur.

IESUBOCITI.

Si quis moriatur habens socios in sua mercatura, ac nemini mandaverit de opere suo (*hoc suo negotio*), sive quia de repente obiit, sive quia fiduciam in sociis habebat, quod nempe ipsum haudquaquam defraudaturi es-

sent, sive ii fratres, sive extranei fuerint; uxor autem eius (*mortui*), et filii suspicionem habebant, quod (*socii superstites*) fraudati sint ipsos; isti (*socii*) aut se ipsos purgent ope iuramenti, aut iis anathema coniunctum cum maledictionibus decernatur. Idem iudicium ferendum est etiamsi unus fuerit socius.

XIV. *De domibus contiguatione multiplici constantibus, et de viis, foris, aquaeductibus, ac aedificiis domorum.*

IESUBOCITI.

Si quis habeat domum inferiorem, alius vero domum superiorem; dicat autem dominus domus inferioris domino domus superioris, ut debilitatem domus suae curet, dominus vero domus superioris negligens id omittat; poterit dominus inferioris domus artificem adducere, omnesque necessarias expensas pro domo suppeditare. Et si expenderit, atque eam aedificaverit quoad expleta fuerit prothesmia (*tempus praefinitum*) quatuor mensium, ex quo curata fuit debilitas domus; si domus superioris dominus non dederit domino domus inferioris sumtus, quos pro domo inferiori expendit, in duplum erant omnia inter superioris, et inferioris domus dominos. Et si unam supra se contiguationem habuerit, dimidium expensarum faciat in inferiorem; si duas contiguationes, duas partes, et si tres contiguationes, tres (*expensarum partes*): nam pedes (*bases*) inferiores sustinent omnes contiguationes.

DE VIIS.

Spatia equidem (*longitudines, ex-*

tensiones) viarum sunt tria milliaria: milliaria autem viginti stadia: stadium porro tres pedes: pes centum passus: passus dimidium cannae: canna quatuor cubitus.

Porticus autem, et fora (*vici*) civitatis ad communem totius populi deambulationem sint.

Domibus aperiri possunt fenestrae, ianuae, et aquaeductus contra se invicem.

Pro aedificiis domorum autem circa parietes quatuor cubiti relinquantur, ubi parietes in atrio (*area*), aut in foris (*viciis*) sunt. Inter atria vero et locum parietum duo cubiti relinquantur: ripis autem (*littoribus*) fluminum, secundum Leonem imperatorem, quinque passus.

XV. De participatione in rebus inventis cum sociis:

IESUOCITI.

Si homines quotquot fuerint, invenerint possessionem (*rem, bona, opes*), et pactum fecerint tale: quidquid possidebimus, aut inveniemus, inter nos recte sit (*aeque dividatur*); quidquid invenerint, aut possederint, aequaliter sit inter eos (*aequalem portionem quisque accipiat*). Si vero unus ex eis sociis obierit non habens uxorem, et filios, nec fecerit testamentum, siquidem fratres habuerit, et propinquos, horum erit possessio eius, et non sociorum eius; at si neque fratres habuerit, neque propinquos, rectores ecclesiae disponant de illius possessione (*re*) in eleemosynas, et commemorationem ipsius, quemadmodum iustum est.

IMPERATORUM.

Si autem eant in via duo homines, aut plures, et inveniat ille primus (*qui primus incedit*) inventionem (*thesaurum*) auri, aut ferrum, aut aes, aut indumentum, omnium, qui cum eo sunt (*sociorum, comitum*) debet esse (*res inventa*), et ipse tamquam unus ex eis (*accipiat*). Si autem medius (*qui medius incedit*) eam invenerit, ipsius erit, et novissimorum, primo vero in ea portio non sit. Si autem novissimus invenerit quidpiam, ei soli sit.

EXORDIUM.

Si vir invenerit inventionem (*thesaurum*) denariorum, aut drachmarum, et libere eam dederit domino suo, aut cum violenta deceptione, aut cum promissione accepta (*res*) fuerit ab eo; praecipit lex iudicum, ut ille, qui invenit, accipiat quartam partem rei inventae, et dominus eius (*rei*) primus tres partes.

XVI. De procuratoribus.

EX SYNODO IESUARI.

Debet itaque accuratissime cum cognitione, et iussione episcopi custodiri possessio (*res, bona*) eorum, qui a parentibus suis pupilli relictii fuerunt. Proinde committatur homini, cui testimonium pulchrum reddatur, quod verax sit, neque director, sed fidelis, ut custodiat proventus puerulorum pupillorum quoad pervenerint ad mensuram (*aetatem, congruam*), eisque omnia siue dampno,

et consumptione tradat. Cavendum autem potissimum est, ne (*bona*) relinquantur in manibus mariti matris (*vitrici*), nam comedet, et disperdet illa, nisi forte notus fuerit vitricus, ac testimonium habuerit ab episcopo regionis, aut a sacerdotibus, ac fidelibus, qui prope aut circa ipsum sunt.

TIMOTHEI.

Si vir christianus, relietis christianis, alienae confessionis hominibus mandaverit de sua possessione ac filiis (*nimirum procuratores et tutores constituit heterodoxos homines*): haudquaquam confirmetur hoc mandatum eius. Si autem non extiterint in vicinia eius christiani homines, Deum timentes, et mandaverit, quia non existerent christiani, musulmano aut alteri homini timenti Deum, confirmetur eiusdem mandatum.

SIMEONIS.

Legitur in synodo oecumenica, quod homo filius foederis nequeat alicuius drachmas (*pecuniam, nummos*) accipere, et eas ad mercaturam, atque usuram (*utilitatem*) detinere, nisi forte ab episcopo iubeatur de possessione pupillorum. Debent praeterea rectores ecclesiae diligentem sollicitamque curam exhibere possessionis pupillorum, et puerorum, ne illa dissipetur, aut extenuetur. Si autem primus administrator (*curator, tutor*) alium constituerit, qui et ipse moriatur, rectores ecclesiae debent inquirere, an existat aliquis puero propinquus, et huic admini-

stratio commendetur. Quod si talis non repertus fuerit, omnino oportebit constituere rectorem pueris et pupillis. Unde ecclesiae rectores solliciti magnopere debent esse, ac seduli, ne curatoribus, et gubernatoribus careant pupilli et pueri.

IESU ROCITI.

Siquidem dominus domus (*paterfamilias*) in suo obitu diserte mandaverit, ac nominaverit aliquem oeconomum, fiat secundum mandatum patrisfamilias. Quod si is postea videatur noxius, ac experientia appareat perniciosus filiisfamilias, et hereditati eorum, qui sunt in ea familia, aut adversus eum (*oeconomum*) reclamant horum propinqui coram ecclesiae rectore; ubi rectores interrogaverint, et scrutati fuerint, cumque revera perniciosum illis compererint, possunt alium oeconomum constituere, cui nempe testimonium reddatur quod fidelis sit, ac Deum timens.

XVII. De iuramentis, uter ex litigantibus illa praestare debeat.

IESU ROCITI.

Si quis accusaverit socium suum de pecunia videlicet, aut de alia re, nec habuerit chirographum (*instrumentum*), aut veraces testes, et iudicium pervenerit ad iuramentum (*quo comprobetur accusatio*): si quidem voluerit accusatus, ipse iuramentum praestet, at si non exigit (*velit*), accusantem adiuret. Si autem accusatus confiteatur, et dicat: tuli equidem pecuniam, vel aliam rem, sed eam restitui, iuramentum defer-

tur accusatori. Cum porro accusator habet chirographum certum (*quod ipsi faveat*), accusatus vero habeat (*pro se*) detentionem (*possessionem*) rei, iudicium autem ad iuramentum pervenit; si quidem detentio (*possessio*) fuerit ab annis quinquaginta, et a tribus amplius parentibus (*generationibus*) hereditata (*res*) fuerit, iuramentum praestandum deferitur detinenti rem. Si autem minor sit (*praescriptio sive possessio minoris, ac paucioris temporis extiterit*) ei, qui habet chirographum certum deferitur (*iuramentum*) (1). Et ubi accusatus detinens (*possidens*) rem sit, accusator autem habeat chirographum certum, et testes dubios, iuramentum accusato deferitur: cum vero accusator dicit: oppignoravi apud hunc hominem pecuniam: accusatus autem respondet: emptione emi (*eam*) atque detentionem (*possessionem*) habeat, chirographum vero, et demonstrationem (*probationem*) non habeat, iuramentum detinenti rem deferitur. Cum accusator dicit: rem meam talem oppignoravi penes hunc hominem pro quinquaginta stateribus: accusator autem reponat: pro viginti stateribus: et desunt probationes, ac instrumentum, iuramentum accusatori deferitur. Si quis depositum alicui tradit, et diripiatur, aut superveniat ei aliquod damnum non manifestum, aut a magistratu tollatur, aut ignis incendio comburatur, quae omnia non proveniant ex voluntate, et negligentia depositarii, huic depositario deferatur iuramentum. Quod si damnum

manifestum provenierit ex negligentia depositarii, aut domesticorum eius, nec adsint testes, iuramentum, quod penes ipsum fuerit (*res deposita*) ei deferatur. Si quis tempore mortis suae mutui alicuius debitor fuerit, et ante mutuum dederit propinquis suis de sua possessione (*bonis, rebus*), et moriatur, quin tradat in manus eorum illam domum, aut illum agrum, aut rem illam, quam dedit eis, poterunt sine iuramentis apprehendere (*rem donatam*); iuramentum autem fit, quod nec fraudulenter, aut iniqua machinatione, sed recte ipsis res illa data fuerit, et sua ipsorum sit.

XVIII. De libertate (immunitate) a vectigalibus clericorum, scribarum, et medicorum, et quod non sint (praedicti) procuratores pupillorum).

IMPERATORUM.

Leges praecipunt de medicis, doctoribus, et scribis, qui in qualibet regione (*sunt*), ut sint liberi (*exempti*) ab omni vectigali, et pecunia capitis (*censu*), aut a cursarghuon (*est species quaedam vectigalium*), nec ullus ex eis flagelletur (*alias* trahatur, ducatur ad solvendum), nam lex ipsos liberavit (*exemit*), quia nempe medici curant corpora: doctores vero, et scribae curant animas. Constantinus autem clericos (*exemit*) a pecunia capitis, et a tributo, et a servitute hominum. Leo vero imperator liberavit (*exemit*) in die dominica ab omni modo iudicii, idque ut quilibet in

(1) Haec periodus non legitur in recentiore codice.

oratione assiduus esset. Et si quispiam clericum in iudicio molestia afficiat die dominica, licet ob aliquod debitum, debet dimidium denarū, eo quod illum molestia affecerit; at si frustra, (*ipsum molestia affecerit*) in duplum puniatur. Quicumque regio operi subiectus (*alligatus servus*) est, uti sunt nobiles, procurator nequit esse nec inspector (*tutor*) puerorum, neque advocatus in iudicio pro ullo homine, sed tantummodo pro se ipso. Aegrotus quod medico dedit, qui laboravit pro se ipso, licet sanatus non fuerit, illud repetere nequit; similiter, et illud quod scribae quis dederit.

XIX. *De eo, qui iudiciis audien-*

dis praeest, et munerum acceptione corrumpitur.

DE CUMENICORUM.

Si quis archidiaconus, aut perideuta, aut ex illis, qui iudiciis audiendis praesunt, aut exorcista, deprehensus fuerit munus accipere, et iudicium corrumpere, solvatur (*dimitatur*) officio iudicandi, neque ullatenus eidem committatur in posterum iudicium, etiamsi schema humilitationis et poenitentiae exhibuerit; passio ista siquidem cupiditatis pecuniae vix ab homine superari potest: haud enim frustra Gheezi lepram contraxit; et eos, qui hac passione detinentur, a fide errare dicit Paulus.

EXPLICIT TRACTATUS QUARTUS.

TRACTATUS V.

DE IIS, QUAE OMNIBUS, QUICUMQUE FUERINT, UNIVERSIM CHRISTIANIS CANONICE IMPOSITA SUNT.

I. *Quot et quales sint preces, quas persolvere tenentur singuli christianorum ordines.*

Bonus ac misericors dominus noster Iesus Christus Deus noster, qui novit naturae nostrae infirmitatem, atque adfectiones per prophetas quidem in sua divinitate, per apostolos vero in sua humanitate simul ac divinitate sua, pro nostra humilitate ordinavit nobis septem horas ad preces faciendas: patres autem oecumenici, qui et ipsi quoque eandem viam tenuerunt, monachis, coenobitis, ac tironibus has septem horas praeceperunt. Illi vero, qui ipsos subsecuti sunt, decrevere, ut uniuscuiusque temporis officium ternis constaret laudationibus. Eandem porro institutionem ac ordinationem observant et sequuntur etiam casti sacerdotes, et religiosi fideles saeculares, qui orandi studium amant. Verum patres posteriores, cum viderent, non omnem populum saecularium acque flagrare amore divini officii; et quandoque etiam (*considerantes*) actiones professionum ipsorum impedimento eis esse, ne praescriptum officium suum impleant, infirmitati eorum, habita etiam saecularium curarum ratione, consuluerunt, ac praeceperunt, ut quatuor officia omnino perficere deberent, nec ab iis

vacare possint saeculares, et haec ista sunt: *yespere*, ante dormitionem, nocturnum, et matutinum, et haec in canone verbi Domini nostri definitur.

II. *An haec quatuor saecularium officia ordinem alium et alium habeant.*

Ordo vespertini, et matutini officii canonicus est, nec eum diminuere, vel augere licet. Apodipnon vero, et nocturnum iuxta ordinem coenobii fiant. In Apodipno quidem una laudatio fiat, et canticum, et gloria parvum, et ode, et praedicatio: in nocturno vero, iuxta nonnullos, quinque laudationes, iuxta alios septem: et canticum, et gloria parvum, et ode, et praedicatio. Sed quoniam propter ea, quibus saeculares in saeculo impliciti sunt, negotia, preces quatuor (*horae quatuor*) iis praescriptae sunt, in nocturno quoque officio permittitur eis, ut indefinite persolvant. At vero vespertinum, et matutinum officium iuxta ordinarium canonem fiat sine additione vel diminutione.

III. *Quaenam quatuor harum horarum primum locum habeat.*

Officium primum matutinum est: huiusce ratio est, quia saeculares in hac hora tale officium recitant ob laborem, quem in mundo sustinent, ut corroborati liberentur a spiritibus adversis, qui in meridiani vapore et

nestu mittuntur ad homines capiendos in retribus peccati per exercitium eorum: sed et alia aecedit ratio, quod labor praecedat quietem, nam is, qui laborat, petit quiescere. Praeterea angeli etiam tempore matutini a laudatione coeperunt in creatione lucis. Officium ergo matutinum est primum: officium autem secundum saecularium est vespertinum, eiusque tempus ante solis occasum. In hoc namque officio gratiarum actio persolvitur pro custodia vitae nostrae per diem, et pro nocte quae ad quietem nostram praesto est. In hoc (officio) supplicatio exhibetur pro delictis, et praevaricationibus, defectibus commissis per diem, utque liberemur a verbo ambulante in tenebris. Officium tertium ab iis, qui cunctis vitae suae diebus ieiunium colunt, Apodipnon, idest post caenam, appellatur; a saecularibus vero officium ante somnum dicitur. Hoc tempore debemus ante mentem nostram ponere peccata, quae perpetravimus, et petere a domino nostro misericorde Deo remissionem debitorum nostrorum, et memorare mortem nostram, ac promittere Deo nostro, quod si posthac vixerimus, peccatum non perpetrabimus, quoad sinit possibilitas naturae nostrae passionibus subiectae. Sit etiam (oportet) in mente nostra consideratio iudicii Dei, ne quum somno mergimur somnitemus phantasmata operum inutilium, quibus in die insulavimus. Officium autem quartum, nocturnum est, eiusque tempus, prout unusquisque fidelium amore in divinas laudes afficitur, anticipat, vel posticipat. Sunt enim, qui illud dicunt ante primum galli cantum, alii in secundo galli

cantu, alii in tertio, sed hora eius est, in qua coetus ecclesiae ad officium peragendum surgit.

IV. *Quidnam recitare debeant laici, qui psalmos non legunt* (psalterium legere non didicerunt).

Debent studium conferre ad legendum, etiamsi nequeant, totum Davidem (*psalmos David*) legere, et conentur, atque adliscant psalmos orationis, ut est psalmus - Domine ne in furore tuo arguas me - et - usquequo - et - Dominus illuminatio mea - et - miserere mei Deus - et - Deus in nomine tuo - et reliqui psalmi, qui orationi assignati sunt. Tempore autem vespertino, ac matutino perseveranter conveniant in ecclesia, et orent cum coetu; et quando soli orant, licet docti sint, dicere non audeant - oremus, pax -, aut concionem, aut ullam sacerdotalem orationem, aut quidpiam simile. Ne socii sint coetus charitarum, et hozitarum; suam itaque orationem incoherent, et compleant oratione - pater noster, qui es in caelis - et inter laudationem, ac laudationem recitent canonem - sanctus Deus - quiete (*secreto*).

V. *Quasnam preces recitare debeant senes, rustici, pastores, et nautae, qui nihil discere queunt.*

Secundum prudentium praxim, et opiniones rectas, ita debent discere, et doceri (*institutui*). Stantes convertant faciem suam ad orientem, et signum crucis ducant, si non sit locus, in quo crux consignetur in pariete, et ita dicant: crux domini nostri Iesu Christi: cum autem dicunt hoc verbum, ponant genu super terram, et ter dicant: cor mundum crea in me Deus: et deinde stent rectis pedibus, sive unus, sive

plures fuerint, amicti vestimentis suis, et manibus expansis ad modum supplicationis, habentes mentes suas, ac intuitum suum sursum in caelum ad Christum dominum nostrum: et recitent orationem - pater noster, qui es in caelis - ad modum deprecationis: qua expleta, genu ponant super terram, et dicant ter hos tres versus (1). Miserere mei Deus secundum benignitatem tuam, et secundum multitudinem miserationum tuarum multiplica (*amplius*) lava me, et a peccatis meis munda me -. Postea stent rectis pedibus, manibus vero suis super pectus positus, et intuitum aliquantulum sursum elevantes, dicant - sanctus Deus - tribus vicibus. Deinde inclinantes humeros suos, ac manus suas expandentes in caelum suppliciter orent, repetentes - pater noster, qui es in caelis - qua oratione expleta, precidant super terram, et adorent, in ipsa autem adoratione dicant septies - Domine noster miserere nobis - suspirantes, et supplices instar publicani, qui orabat in templo. Deinde potent misericordiam a Deo, qui ipsis dimittit insipientias, et passiones (*sedet*) illas, a quibus laeduntur, et propter quas angustiantur. Hoc peracto, tria crucis signa forment, unum supra facies suas, et unum super cor suum, et aliud super totam mensuram staturae suae, et in quavis crucis signatione dicant sic - In nomine patris, et filii, et spiritus sancti: Domine noster custodi me - Ita docti homines indulgentes praeceperunt, ut

indocti orarent his quatuor temporibus, quae constituta sunt saecularibus. At cum prope ecclesiam sunt, ad ecclesiam accedere debent.

VI. *Quod non liceat saecularibus in officio divino praecipere. Ex synodo Iohannis* (2).

Placuit spiritui sancto, et praecepit, ut nemo fidelis, quicumque fuerit, diaconis, aut presbyteris in ecclesia, et in tempore ministerii, et in eius ordinationibus, ac temporibus (*divino cultui assignatis*) ullo pacto praecipiat, aut loquatur, aut dicat, neque scilicet addendo, neque diminuendo in his, quae divine perficiuntur, neque a quo (*praecipiat saecularis*), nec a quali celebrentur; sed iuxta ordinem, et canonem, qui currit (*institutus est*) recte a patribus sanctis, quem ordinarunt, et constituerunt in ecclesia, archidiaconus, aut archipresbyter, aut princeps ministrorum, qui a rectore constitutus est, ipse praecipiat cuique ministrorum, quid agat, et quale ministerium impleat. Fideles autem (*saeculares scilicet*) potestatem nullam habent, aut habere possunt extendendi manum ad ea, quae excedunt ordinem ipsorum; sed quilibet, quae sunt sui ordinis, observet, et consistat caute, ac stabiliter, et in mensura illa, quam ei divisit Deus, permaneat. Unde nec presbyter praecipiat episcopo, nec minister presbytero, nec fidelis (*laicus*) ministro, aut ulli penitus sacerdoti quidquam omnino. Caput ipsum solum est, et sufficienter constitutum

(1) In antiquo exemplari scriptum ad marginem est - quatuor. (2) De Iohanne ista Barabara vide Asemam. Sen. tom. 3. biblioth. a pag. 252., et iuniorum in comment.

super omnia membra corporis, ipse proinde (*antistes*) habet potestatem dominicam. Et haec in canone verbi Domini nostri.

VII. *De veneratione diei dominicae. Ex canonibus apostolicis.*

Constituerunt item apostoli, ut in una sabbati (*die dominica*) fiat ministerium (*liturgia*), et lectio librorum sanctorum, ac oblatio (*missa*), quia in die una sabbati surrexit Dominus noster ex mortuis, et in una sabbati natus est mundo, et in una sabbati apparebit in novissimo cum angelis caeli.

INSUBOCHTI.

Debent fideles observare unam sabbati a vespere, quo consummatur sabbatum, et usque ad vespertas luculi secundae in sabbato, idque propter gloriosa et stupenda, quae in eo die significata fuere antiquitus, et quia in eo Salvator noster commovit et scidit murum inferorum per resurrectionem corporis sui sancti, et plantavit ecclesiam suam, ac praedicavit regnum caeleste. Ut filii itaque regni caelestis celebrent diem unum in sabbato, cumque venerentur laudibus, et canticis spiritus sancti, et lectione librorum sanctorum, et distribuunt munera egenis, et pauperibus, neque invicem implicentur contentionibus, et dissidiis, neque iudicio contendant unus cum altero; quin et iudices in una sabbati non iudicent quemquam, sed sint invicem in pace, et charitate, atque misericordia: his enim sacrificiis homo placet Deo, uti scriptum est.

Placuit spiritui sancto, et praecepit, ne quis e christianis potestatem habeat, aut habere possit in die una in sabbato ante, sive post mysteria, denudari, et lavari in balneis, aut in alio loco; dies enim veneranda est dies una in sabbato, quae mysteria importat, et typum gerit futuri saeculi, in quo nihil horum carnalium erit; et quia ibi stola amiciemur lucis, et gloriae, hic debemus puri esse in nostris indumentis, et stola indumenti, ac operimenti nostri, et ne nudi, ac sordidi appareamus coram Deo. De ablutione, quae fiet post mysteria, sciat, quicumque hoc egerit, quod per gratiam, quam in mysteriis sanctis induit, abluatur, et non per aliam rem, et quia eam rem sordidam reputat sacramenta, cum post ea (*accepta*) se lavat, immundus reputatur esse et erit corpori puro ecclesiae. Haec in canone verbi Domini nostri.

VIII. *De adoratione ad orientem, et quandonam haec incepta sit. Ex canonibus apostolorum.*

Praescripserunt itaque apostoli, ut christiani orent ad orientem, quia exinde expectamus dominum nostrum Iesum Christum, uti dixit: quemadmodum enim fulgur exit ab oriente, et videtur usque ad occidentem, ita erit adventus filii hominum.

In traditione vero dictum est, quod cum Salvator noster expandit manus suas ad benedicendos discipulos tempore ascensionis suae, faciem suam ad occidentem conversam habebat; apostolorum vero (*facies*) ad orientem (*versa erat*), et ita vola-

vit, et ascendit in caelum, et ii adoraverunt eum, dum facies suas ad orientem conversas haberent. Et haec est adoratio nova ac prima versus orientem.

OECUMENICORUM.

Placuit synodo oecumenicae, ut genuflectant, ac genu ponant ab hora nona sabbati (*dominicae*) unius in sabbato pentecostali usque ad ministerium noctis parasceves (*occasum feriae sextae*) diluculi dominicae annunciationis. In dominicis, et in festis omnibus positio genu non fiat, quia gaudium, et exultatio est ecclesiae in illis diebus. Genuflexio enim passionem, tristitiam, et humilitationem denuntiat. Propterea magis debemus eam omittere in die dominica quae est typus resurrectionis, in qua Salvator noster surrexit e sepulchro. Et qui haec transgressus fuerit, eum synodus oecumenica anathemati supponit (1).

IX. *De adoratione crucis, et undenam incepta sit.*

In traditione dictum est, quod eum Salvator noster extendit manus suas in monte olearum ad benedicendum apostolis, in typo crucis eas expanderet, ut memoriae eorum commendaret - ex illo opprobrio crucis, in quo me vidistis, ad hanc gloriam, in qua me videtis ascendere, perveni. - sicuti Paulus dicit, humiliavit autem se ipsum, et obediens factus est usque ad mortem, mortem autem crucis; propter hoc etiam Deus su-

perexaltavit eum etc. Et ii discipuli, uti superius dictum est, eum in hoc schemate viderunt eum, ceciderunt in terram, et adoraverunt eum, et exinde coepit adoratio eius: sed et ipsam signi crucis consignationem ecclesiae instituerunt, et coeperunt (*christiani*) adorare eam (*seu ipsam signi crucis descriptionem*). Ecclesia quidem prima fuit caenaculum, ecclesiae vero secunda fuit Antiochia; ita tamen, ut nec lignum, nec aurum, neque materiam aliquam simplicem se adorare profiterentur, sed ipsummet Christum, qui est crucifixus Hierosolymae: et de hoc testatur Paulus apostolus caelestis, inquit - mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi - scilicet in ligno, in quo affixus est. Traxerunt vero eos ad honorandum lignum, ac vexillum crucifixionis, ipsumque adorandum signa, et prodigia, ac virtutes, quae per ipsum fiebant.

X. *De ieiunio feriae, quartae, et sextae.*

Feria quarta ieiunamus, ut sit opus ieiunii, et iustitiae, non autem iniquitatis instar summorum sacerdotum, qui convenerunt feria quarta, et consilium iniierunt, ut crucifigerent Salvatorem nostrum. Feria sexta autem ob eandem causam, ut secer-namur scilicet a consiliis malis Sathanae, et crucifigentium iniquorum eius servorum.

EX CANONIBUS APOSTOLORUM.

Constituerunt praeterea apostoli,

(1) In exemplari tomen antiqui scriptum legi in fine huius canonis: haec sine anathemate definitur synodus oecumenica.

ut feria quarta fiat ministerium, quia in ipsa revelavit eis Dominus noster iudicium suum, suamque passionem, crucifixionem, mortem, ac resurrectionem, unde discipulos tristitia magna tenuit.

FORUMDEM.

Constituerunt item apostoli, ut hora nona feriae sextae celebretur liturgia, quoniam id, quod feria quarta praedictum fuerat de passione Salvatoris nostri, feria sexta impletum fuit, dum commota fuere saecula, et creaturae, luminaria etiam caeli obtenebrata sunt.

IOHANNIS.

Placuit spiritui sancto, et praecepit per sanctos patres, omnino non licere christiano homini in die feriae sextae comedere carnem, nec ante sacram liturgiam, neque post sacramentorum perceptionem, antequam sol occidat, et incipiat pars nocturna sabbati. Et qui haec contempserit, ac sanctorum apostolorum canonem transgressus fuerit, contemptus esto.

XI. Quod non liceat ieiunare die dominica.

EX CANONIBUS SYNODI GANGRENSIS.

Si quis propter virtutum exercitationes, quae putantur, vel in signum contemptus, in die dominica ieiunium suum facit, anathema sit.

ORIENTALIUM.

Manichaei resurrectionem abnegan-

tes adversus christianos, ieiunium, et luctum faciunt in die dominica, dicentes, quod in hac die saeculum praesens subitum sit interitum, ac omnimodam dissolutionem post circulum periodi annorum novem millium. Ut igitur ab iis, qui resurrectionem negant, discernamur, praeceperunt patres, ne ieiunium fieret in die dominico, sed ut animam nostram per laudes, et theorias (*contemplationes*) divinas exilaremus, corpusque nostrum cibo, et potu, et vestimento, quae non sint communia toti hebdomadae, oblectemus, idque non ethnicorum instar cibo nos ingurgitantes, aut potui immoderate indulgentes, sed tamquam figuram repraesentantes illius voluptatis, qua nos christiani perfruemur.

XII. De honore debito martyribus.

Placuit synodo oecumenicae, ut illorum, qui pro Christo coronati sunt orthodoxae fidei martyrio, ossa collocentur in ecclesiis, et monasteriis, quo indigentibus opem conferant. Insuper memoria eorum sacerdotali ritu a tota communitate quolibet anno recolatur, neve ut reliqui defuncti censeantur, sed magis honor eis exhibeatur, quia sunt corona ecclesiae inter omnes gradus, et populos, et eorum sanguine exaltatum est cornu ecclesiae; in hoc enim discernimur ab ethnicis, ac reliqui sectariis, qui ossa sanctorum, in quibus Deus vivus commoratur, pro rebus foedissimis habent, et quidam eorum etiam corporum resurrectionem negant. Porro quicumque honorat thesaurum (*sepulchrum*) ossium sanctorum, una cum sanctis Christum honorat. Et quicumque illos non honorat, socius est et

particeps illorum, qui Christum negant, et sanctos eius contumelia afficiunt! Haec secundum canonem apostolorum definivimus, et qui haec transgressus fuerit, cum synodus oecumenica anathemati subiicit.

XIII. *Quod non liceat christianis filios, aut filias suas ab ethnicis ad ecclesias deducendos mittere.*

Placuit spiritui sancto, et praecepit, non licere Christifideli viro, aut mulieri filium, aut filiam suam mittere ad ecclesias per manus ethnicorum ad sumenda sacra; nam haec res ethnicos ducit ad irridenda sancta mysteria, et ad subsannandam gloriam christianitatis dominae beatitudinum. Quicumque autem id ausus fuerit, et fecerit, explosus sit tam ipse, quam filius eius, qui per manus ethnicorum mittitur, a sanctorum mysteriorum perceptione. Et haec in canone verbi Domini nostri.

XIV. *Quibus ornamentis se ornare debeant Christifideles, cum ecclesiam adeunt diebus dominicis.*

Dies itaque sancta dominicae festum resurrectionis universalis designat, sicut dictum est; dies autem festi sancti commemoratio sunt dispensationis stupendae, ac salutaris, quam pro renovatione omnium, ac redemptione Deus Verbum in suo templo sancto sanctorum implevit. Patres ergo nostri sancti praeceperunt, ut antequam ad ecclesiam proficiscamur in hisce dominicis diebus, exornemur abstersione corporum nostrorum, et induamus vestes desiderabiles (*pretiosas, speciosas*) iuxta nostras vires; et quemadmodum sordes e corporibus nostris abiciimus, et extergimus, similiter et ab omni inquinamento pec-

cati lavemus, ac mundemus cogitationes nostras: et sicuti vestibus speciosis ornamus corpora nostra, sic et stola virtutis animas quoque nostras exornemus, et iustitiae operibus, ne, dum ingredimur ad sponsi caelestis convivium, propter morum nostrorum nequitiam ciciamur ab ecclesia, et e medio convivarum deliciarum spiritualium, tamquam homines, qui convivio congruis vestibus ornati non sunt.

XV. *Quod non liceat, ethnicas mulieres, filiarum Christifidelium nutrices esse.*

IOHANNIS.

Placuit spiritui sancto, et praecepit, ne liceat ulli homini, sive vir fuerit, sive femina, e christianis membris Christi filios suos nutriendos (*lactandos*) tradere feminis ethnicis, aut iudaicis, neve nutricem suorum (*filiorum*) habeant ullam mulierem ex religionibus (*sectis*) aliis, quae a confessione orthodoxa Christi alienae sunt, praeter quam si cogat necessitas orta ex eo, quod non reperiantur christianae nutrices, vel ob aliam causam, quae dispensationem exigit, et excusatione digna sit; nam multoties caecitas cordis accidit pueris, qui hac sugunt ab huiusmodi (*feminis*), et fermentum absconditur in anima ipsorum simul cum corporibus eorumdem (*puerorum*) per foeditatem membrorum illorum, quae sancto baptismo sanctificata non sunt. Saepe etiam in ieiunio sancto Salvatoris nostri, et in aliis diebus, in quibus christiani filii lucis continentiam servare debent, cibus immundis eiusmodi diebus sanctis

untur istae nutrices, et sua immunditiae corpora foedant, ac membra (*consequenter*) parva et pura infantium baptismatis puri. Persaepe etiam accidit ex hoc, ut locum inveniat Satan in eis, eo quod fermentum suum reperiat in carne eorum (*puerorum*) ut in eos excipiat lucem, quae ex Deo est, et portionem suam eos sibi faciat in fine dierum eorum (*puerorum*), idest ut ethnici fiant, et ab ovili ecclesiae egrediantur. Similiter et illi, qui cum per ipsos possunt congrue filios suos instruere in sapientiae doctrina, antequam eos informet in doctrina Christi, in doctrinis religionum alienarum eadem erudiendos curant, ob hanc rem dona muneraque idonea dantes, tamquam Satanae, etiam ipsi id facere prohibeantur. Quicumque vero audax id peragere praesumpserit, condemnatur: et haec definivimus in verbo Domini nostri.

XVI. *De nocturnis pollutionibus, et menstruo.*

IOHANNIS.

Placuit spiritui sancto, et praecepit, ut nemo ex christianis, sive vir fuerit, sive femina, membrum sanctificatum et christianum, quod in sancto baptismate lotum est, et spiritu, ac igne occulte mundatum est, animam suam ab oratione removeat, seque ipsum contineat a sumptione sanctorum mysteriorum, et quidem penitus omnino et absolute, propter pollutionem, et menstruum immundum, quae non ex voluntate, et immundis cogitationibus, et meditatione voluntaria generantur, sed sponte ob repletionem corpoream saepe accidunt na-

turaliter: consilium quippe hoc est Satanae invidentis pulchritudini nostrae. Porro indocens est, nos abstinere ab oratione, et arceri a perceptione sacramentorum ob aliquam ex causis naturalibus, quibus irretiuntur et detinentur omnes populi, qui saecularibus negotiis impliciti sunt, ii, inquam qui ex aqua, et spiritu nati non sunt, neque baptismi spirituali igne mundati fuere. Consilium vero damus, ut homines a peccatis voluntariis caveant, non autem ab accidentibus naturalibus, quae sine lege sunt apud nos, veluti a Deo (cuius maiestati adoratio) legitime ordinata sunt in nobis. Ad ista igitur voluntaria referimus verbum Pauli caelestis apostoli: quicumque sumit de corpore Domini nostri, et de calice eius bibit, cum dignus non sit, reus est corporis et sanguinis Domini, eo quod non diiudicaverit corpus et sanguinem Domini nostri, quamobrem probet se ipsum homo, et tunc comedat de pane hoc, et bibat de hoc calice. Et si aliquid horum persenserit fuisse causam pollutionis et menstrui, post purificationem per aquas factam, ceu ad emundationem, quae pro conscientia sit, accedat ad orationem, et pertractet divina sacramenta.

XVII. *Quod non liceat fidelibus comedere cum iudaeis.*

IOHANNIS.

Placuit spiritui sancto, et praecepit, ne aliquis christianorum consignatorum sigillo trium nominum patris, filii, et spiritus sancti, quique corpus et sanguinem Christi accepit, et

accipit, comodat, et bibit cum iudeis, et familiari eorum consuetudine utatur, ac mysterium ineat cum iis, qui crucifixum Christum, reprobatis ab ipso, et a patre eius, ac spiritu ipsius (*Christi*). Ille autem, qui hoc contempserit, et flocci fecerit, idque audacter agere praesumpserit, reprobatus sit, et erit una cum ipsis (*iudaeis*), et in similitudinem eorum a nobis reputatus, et uti membrum putridum erit corporis Christi puri, cum particeps esse velit cum eis ad recipiendum supra se sanguinem pretiosum, quem illi in se ac filios suos susceperunt in generationes perpetuas. Et haec in canone verbi Domini nostri.

XVIII. *Quod non liceat christianis conversari cum cantatricibus, aut bibere eum eis.*

IOHANNIS.

Placuit spiritui sancto, et praecipit, non licere omnino christiano homini, voluntarie extra prementem necessitatem conversari cum cantatricibus, et histrionibus, qui visionibus (*spectris*) mendacibus, et ludicris, ac falsis illusionibus iocantur, a quibus scilicet pretiosa quaeque et gravia mysteria christianitatis irridentur: qui praeterea ludunt spectaculis seducuntibus, eum ad irridenda laudabilia legis, faciuntque fidei orthodoxae contumeliosa. Illos ergo, qui ex christianis ista agunt, verbum Pauli corripuit: quae commixtio lucis ad tenebras, et quae consensus Christi cum Satana? et quae communicatio iustitiae cum iniquitate? aut quae pars fidei cum infidei? etc. Haec in canone verbi Domini nostri.

XIX. *An laici ex canone teneantur ieiunare hebdomada Apostolorum et Eliae, et Annunciationis?*

GABRIELIS BASSORAE.

De his ieiuniis nullus est canon pro laicis, neque pro monachis, cum non ita se habeant, uti ieiunium Salvatoris. Verum monachi monentur (*sive habent observantiam, et praxim*) ieiunare duas hebdomadas Apostolorum, et Eliae; et pro ieiunio Moysis, ieiunare die Annunciationis. Laicis vero neque canon est, neque admonitio, sed omnino voluntati eorum res relinquuntur. Item neque abstinentia iis praescripta est, sicuti in feriis quarta, et sexta, in quibus ex canone Apostolorum prohibentur carnes edere.

XX. *De visitatore carcerum.*

OECUMENICORUM.

Placuit synodo oecumenicae, ut in omnibus civitatibus elegant virum ex communitate, aut ex coetu monachorum, qui sit disertus, et cum fiducia potens proferre sermonem, eique dent locum, quem inhabitet, in ecclesia, aut in xenodochio, sitque apocrisiarius (*advocatus, defensor, patronus*) domui victorum, et visitet omnes fratres, qui vincuntur; et deprecetur pro eo, qui venia dignus fuerit; et qui subsidia petit pro debito suo, et non habet: ipse apocrisiarius sedulus inoneat viros, et mulieres, qui sunt fideles, et misericordes, et accipiat ab eis benedictionem, et det pro eo, eumque educat. Et si fideiorem exigit negotium eius (*vincti*), ipse fideiubeat pro eo, et ge-

rat curam eius, ac solvat eum. Et si quis fidelis insipienter deliquerit, et vinctus fuerit, nec opus eius dignum sit, ut solvatur, invigilet accurate (*apocrisiarius*), ne deficiat ei (*vincto*) sustentatio ac indumentum, neque corporalia eius negligat, donec perveniat sententia eius, quia nos quoque ignoramus, quid eventurum sit nobis. Et si quis fuerit fidelis, qui damnum subierit (*debitum contraxerit*) quin ipse dissipaverit bona sua in escam, et potum, et opera foeda, sed necessitas ipsum compulerit ignorantem, fiat proclamatio propter eum (*collecta indicatur pro eo*), et quilibet per eum det, quod satis sit, et ipse det pro eo, ac evadat id, quod ei supervenit. Haec absque anathemate definivit synodus oecumenica.

XXI. De xenodochiis.

OECUMENICORUM.

Placuit synodo oecumenicae, ut in civitatibus magnis xenodochia sint: episcopus autem eligat aliquem ex coetu monachorum, qui nempe remotus sit a regione sua, et a suis consanguineis, habeatque testimonium conveniens, hunc vero xenodarcham constituat. Lecti porro, et operimenta, aliaque pro usu egenorum, et aegrotorum necessaria fiant. Et si substantia domus sufficiens non fuerit, quisque fidelium iuxta virtutem suam, tota nempe communitas porrigant ma-

num, et constituatur domus fratrum nostrorum peregrinorum; quandoquidem per sollicitam erga eos curam, multitudo defectuum nostrorum dimittitur nobis. Haec absque anathematis censura definivit synodus oecumenica.

EX SYNODO ANTIOCHIAE.

De domo praeterea, in qua recipiantur peregrini, et pauperes, constitimus, ut in omnibus ecclesiis ea nota (*publica*) sit, et per epistolas irenicas, scriptas scilicet ab episcopo ad socium suum (*episcopum*) et a presbytero ad compresbyterum, ii recipiantur.

EX CHALCEDONENSI (1).

Quae congregata fuit die 25. tesrin prioris (octobris) anno Alexandri 1063.

CANON.

Definivimus, ut in disquisitione, quae fit de omnibus pauperibus, qui eleemosynis egent, deferant secum (*pauperes advenientes*) libellos ecclesiasticos, et quidem cum solis irenicis, non autem cum systaticis mittantur, nam systaticae epistolae debent dari personis nomen praeclarum habentibus, et quorum mores noti fuerint.

(1) Quamvis synodus chalcedonense aliquando Nestoriani se admittere simularint, attamen eam damnavit; et licet eisdem non recipiant, illas tamen canones in codicibus synodicis aliquando eliant. Ita Gregorius etiam Bar-Hedraeus suorum monophysitarum ex eodem concilio testimonium profert - sicuti (inquit in Nomesane, quem superioribus annis laicinitate donavimus) ex sanctis patribus canones protuli, ita et ex non receptis receptas definitiones, Ariani, inquit, qui Antiochiae canones 25. considerunt; et Macedoniani, qui Gangrae, 20; et Leonis asseclis, qui Chalcedone, 27. posuerunt. -

XXII. *De iis, qui magos, et incantatores consulunt.*

IOHANNIS.

Placuit spiritui sancto, et praecepit, ut homo christianus filius confessionis Christi, sive vir, sive mulier fuerit, qui sancti baptismatis regio signaculo signatus est, et in familiam Dei cooptatus est per filium eius Iesum Christum, in quo et obsignatus fuit in die salutis (*redemptionis*), homo (*inquam talis*) potestatem non habeat declinandi a pretiosis (*honorandis rebus*) ecclesiasticis, et ad eundem magos, incantatores, ariolos, divinos, sortilegos, atque sortibus, auspiciis, aliisque malis artibus ullo modo aut opere uti possit, ac mercibus, quae ipsum (*adeuntem, et consulentem*) elongent a Deo, aut alios eius sodales; nam neque lex vetus, quae carni deserviebat, haec permittebat, sed omnia reprobabat, removebat, atque ut foeda haberat, severissimeque animadvertibat in talium operadores, iisque minas intentabat: quanto magis verbi Dei flagellis maxime castigari debent, et in sinu suo centuplum persolvere iubendi sunt illi, qui cum a spiritu sancto concreditum acceperint ministerium rerum venerabilium (*pretiosarum*), relinquunt ea, quae spiritus sunt, et in iis, quae placent Satanae, versantur, atque adorandi Dei maiestatem irritant. Quoniam vero nefas est, ex membris Christi membra fieri peccati, ideoque homines praedicti, et eorum similes ligati sint (*interdicti*) in verbo Domini nostri, a perceptione sanctorum mysteriorum, et a communione, et consuetudine

cum christianis Iesu Christi hereditatis filiis. Atque haec districtissimo canone in verbo Domini nostri (*definita sunt*).

XXIII. *De ablutione corporum defunctorum.*

EX SYNODICO.

Corpora defunctorum, sicuti praeceptum est in canonibus patrum, sive solitariorum, sive coenobitarum, et monialium, omniumque, qui schemate monastico induti fuere, sive episcoporum, et metropolitanorum, sive demum catholicorum, ita abluenda sunt ut caput, manus, et pedes laventur: secularium hominum vero tam sacerdotum, quam laicorum, totum corpus ablui debet. Orationes autem, hoc est officia, pro illis iuxta cuiusque ordinis ac coetus ministerium perscripta sint in codice ordinationis ministeriorum. Lectiones vero prophetarum legantur super communitate tota. Lectiones autem apostolorum super diaconos solum, et diaconissas. Super simplices autem monachos, ac moniales, quantumvis moribus testatissimi sint, scriptura legi non debet, uti neque super saeculares: super sacerdotes demum, qui a presbyteratu, et supra sunt, evangelium legendum est. Haec absque anathematis censura definierunt patres.

XXIV. *De conducentibus lamentatrices, et psaltas (tubicines).*

IOHANNIS.

Placuit spiritui sancto, et praecepit, ut a perceptione sanctorum my-

steriorum, et communione cum christianis alienae fiant mulieres illae, quae cum christianae sint, conducunt lamentatrices ethnicae, aut extraneae, quae supra defunctos ipsarum luceant; et insipienter, ac praeter quam decet membra sancta, quae in Christo, condunt corpora sancta, quae in sancto baptismo sanctificata fuere: et loco hymnorum et canticorum spiritus sancti, decantant naenias diabolicas super eos (*defunctos*) cum tympanis, systris, cynnaris, aliisque modis psalterii, quibus nempe festa satanica celebrantur. Aliquando etiam (*tales mulieres*) defunctos suos condunt (*involvunt*) vestibus excedentibus ordinem mensurae (*conditionis*) inter homines laudatae; et supellectilibus pretiosissimis aureis, et argenteis eosdem (*defunctos*) condunt. Dum hoc facto volunt removere (*repellere*) heredes ab emolumentis suis, et animabus esurientibus auferunt, eaque ad perditionem in terram infodiunt. Poenas autem insipientiae luant anno uno pro singulis diebus, quibus hanc perpetrarint rem. Similiter autem dicendum etiam de iis hominibus, qui praedictis (*mulieribus*) consentiunt in tali nequitia: his vero (*hominibus*) pro poenitentia ac resipiscentia constituatur ad septennium consistentia in sacco, et cinere. Et haec in canone absoluto verbi Domini nostri.

XXV. *Quod non liceat hominem sepelire in ecclesia.*

EX SYNODICIS.

Mos ille antiquus, qui etiam nunc obtinet, amplius non observetur, neque in posterum defuncti sepeliantur

in templis, ac in atriis circumpositis, neque in domibus monasterii, aut ecclesiae, ubi nempe altare et sanctuarium constitutum existit; et quidem neque fidelium (*saecularium corpora*), neque sacerdotum, sed martyrum dumtaxat, et summorum sacerdotum; siquidem extiterit in ipsa ecclesia, aut monasterio domus separata pro martyrio. In templo autem sepeliri non debent neque summorum sacerdotum corpora, sed solum ossa martyrum. Eum autem, qui praeter haec fecerit, synodus anathemati ac maledictioni subiicit.

XXVI. *De feretris, quod non liceat ea intra altare inferre.*

EX SYNODICIS.

Quoniam vero mos viget apud Severianos, et Iacobitas, ut feretrum pontificum, presbyterorum, et ministrorum inferant in cancellos tempore, quo exequiae eorum celebrantur, ut mos hic in ecclesiam orthodoxorum non penetret, praecipit synodus episcoporum, ut defuncti sacerdotis feretrum ponatur super gradus in medio templi; solius autem patriarchae feretrum, cum volunt illud deferre, ut in sepulchro collocetur, inferant sacerdotes in cancellos usque ad lampadem; aliorum vero episcoporum nulloatenus. Et si noctu moriuntur (*fortasse efferuntur*), oratio pro eis facienda est in nocte secundum rubricam libri cantioeum.

XXVII. *De memoriis defunctorum, et qualiter fiant.*

De memoriis autem, quae praescribuntur pro defunctis, mos antiquorum, et canones Apostolorum decer-

nunt, ut post diem tertiam, et in die nona commemoratio pro defuncto peragatur. In praesenti vero tempore quia illi, qui sient, tamquam non sientes sunt ex perturbatione bonorum, pacis, et charitatis, deseruerunt illam nonam (*diem*), et die septima faciunt (*commemorationem*). Sed canon Apostolorum ita praecipit, ut in die tertia fiat memoria defunctorum, ut scilicet adimpleatur canon scripturae dicentis: fac luctum cum iure eius (*alias* pro iustitia, ac debito ipsius) una die, et altera propter homines, tertia autem die consolare propter vitam (*qua is donatus creditur, sive alias* propter vivos), et quia Salvator noster in sua humanitate a mortuis tertia die resurrexit. Die item nona fiat commemoratio defunctorum, et die trigesima, et in fine anni (*ex quo obiit*).

XXVIII. *An liceat defunctorum commemorationes celebrare diebus dominicis, ac in festis dominicalibus.*

EX SYNODICIS.

In die festo sane ob venerationem

festivitatis, quae dies una in anno est, ut recitentur, historiae dominicae, et prodigia, quae in eo patrata sunt, puta illa nativitatis, epiphaniae, hosannarum, paschatis, resurrectionis, ascensionis, pentecostes, crucis, Apostolorum, et ecclesiae, statuimus, in eis aliâ commemorationem faciendam non esse. In dominicis autem diebus licet facere commemorationem defuncti, ut et alterius sancti memoriam commiscere, atque aliorum etiam sanctorum memorias agere. Diaconus enim ita praedicat (1).

Nihil ergo prohibet, quominus in diebus dominicis commemorationes defunctorum fiant, nec quidquam obstat quin eadem die mille commemorationes peragantur.

EXPLICIT

tractatus, ac simul tomus primus collectionis canonum synodicorum: ac Deo omnium domino laus, honor, confessio, adoratio, et exaltatio in saecula.

(1) Sunt formulae excerptae ex preleambulis, quae a ministro fiunt in liturgia.

TOMUS II.

INDEX EORUM, QUAE CONTINENTUR HOC TOMO.

Praefatio Ebediesu.

Acta synodi Timothei patriarchae.

Canones synodi.

Sobensis praefatio secundi tomi.

Tractatus VI. Quenam communiter ecclesiasticis omnibus, proprie vero diaconatui, ac presbyteratui conveniant.

Caput 1. De ordinibus ecclesiasticis, et divisione talentorum.

Epocha scriptionis codicis 14. vatic.

Caput 2. De honore ecclesiasticis ordinibus a laicis debito, deque ecclesiasticorum erga laicos amore exhibendo.

Caput 3. Quem quisque discentium ordo librum legere, et meditari debeat.

Caput 4. De electione, et ordinatione lectorum, subdiaconorum, et diaconorum, et quo quisque aetatis anno ordinandus.

Caput 5. De electione, et ordinatione presbyterorum.

Caput 6. Canones impositi presbyteris, diaconis, et communitati electorum.

Caput 7. De electione, et chirotonia chorepiscopi, idest perideutae, qui est visitator, et de canonibus visitationis eius.

Caput 8. De electione, et ordinatione archidiaconi, deque ordine ministerii eius.

Caput 9. de oecumenico, et procuratore, deque eius administratione.

Tractatus VII. de regulis, et canonibus monachatus, et de perfectis

operibus, religiosisque moribus huiusmodi institutum angelicum amplectenti convenientibus.

Caput 4. Undenam deducatur hoc monachatus institutum, et a quo initium habuerit.

Caput 2. canones et regulae monachis praescriptae a patribus.

Caput 3. canones positi a Mar-Abrahamo superiore monachorum, qui in tota Persidis regione existunt.

Caput 4. regulae Mar-Dadiesu abbatis coenobii magni, qui Mar-Alrahamo successit.

Caput 5. de iis, qui orationem negligunt, et perceptionem sacramentorum Christi minime curant, et falsum habitum praeferentes extra coenobium vagantur, secumque mulieres circumducunt, et in uno eodemque monasterio viri simul ac mulieres commorantur.

Caput 6. de privilegiis monasteriorum, eorumque exemptione a potestate episcoporum.

Caput 7. de coenobiis antiquorum studio conditis, et negligentia posteriorum collapsis.

Caput 8. de ecclesiis, ac monasteriis, quae noviter aedificantur.

Caput 9. de coenobiis, et monasteriis dirutis, et quis eorum heres instituendus sit.

Tractatus VIII. de electione, et ordinatione metropolitaram, et episcoporum, deque iis, quae ab ipsis, et erga ipsos debentur, deque canonibus summi eorum sacerdotii.

- Caput 1. de electione , et ordinatione episcoporum per metropolitanos.
- Caput 2. de iis , qui ex monastico instituto ad episcopatum assumuntur.
- Caput 3. Cum episcopus a metropolitano ordinatur , ipse metropolitanus plures episcopos ad ordinationem convocet.
- Caput 4. Non liceat episcopo , dum in vivis est , praecipere , ut aliquis in locum ipsius subrogetur sive ex discipulis suis , sive ex coniunctis , aut ex primoribus civitatis.
- Caput 5. de eo , qui criminis accusatus est , nec poenitentiam publicam exhibuit , sed domesticos , et extraneos sollicitat , ut scilicet ehirotonium episcopatus accipiat.
- Caput 6. de eo , qui muneribus corrumpit provinciales , aut metropolitanum , ut se episcopum eligant.
- Caput 7. de eo , qui ad episcopatum vocatus , minime consentit.
- Caput 8. quod eum aliquis episcopus ordinatus est , non debeat sedem suam per se ipsum inire.
- Caput 9. necessario servandus est canon , ut episcopi a patriarcha perficiantur ; qui vero a metropolitano ordinatur , nullam potest pontificalem functionem obire , antequam adeat patriarcham , et ab eo perficiatur.
- Caput 10. de synodo cum proprio episcopo habenda a clericis oppidorum.
- Caput 11. de synodo episcoporum cum proprio metropolitano habenda.
- Caput 12. quantum temporis abesse possit episcopus a propria sede.
- Caput 13. separari debent bona ecclesiae a bonis throni episcopi.
- Caput 14. si mortuo episcopo alter

- episcopus sedem illam ambierit , provincialesque subornaverit , ut sibi consentiant , an is transferri possit , nec ne ?
- Caput 15. quot sint provinciae , quibus metropolitani praesunt , et a quonam unaquaeque instituta.
- Caput 16. de electione , et ordinatione metropolitani.
- Caput 17. quatenam metropolitanis debeantur , et quae exercere possint erga sedes episcoporum suorum , quae vero canonice ipsis prohibeantur.
- Caput 18. si quis episcopus voluerit metropolitanus ordinari , deinde , abdicata hac dignitate , in priorem suam regionem redierit , metropolitanus ne an episcopus appellandus sit ?
- Caput 19. canones de episcopis simul et metropolit.
- Caput 20. canones et poenae diversae unicuique delicto statutae.
- Caput 21. de terminis , qui actori , et reo praescribuntur ad crimen , vel innocentiam probandam.
- Caput 22. quodnam discrimen sit inter excommunicationem , ligamen , prohibitionem : et quis ex antistitibus facultatem habeat damnandi , et quatenam damnatio irrita sit ae nulla.
- Tractatus IX. de iis , quae spectant ad magnam patriarchatus dignitatem , deque eius sublimitate , et quae honori ipsius congruunt , atque debentur.
- Caput 1. quot patriarchae ab apostolis instituti sunt in universo mundo.
- Caput 2. de electione , et ordinatione patriarchae , quo pacto , et a quo peragenda sit.

Caput 3. si res publicae turbatae fuerint, aut ecclesiae persecutio contigerit, quo pacto, instante necessitate, ordinatio patriarchae peragenda sit.

Caput 4. si metropolita Elamitidis una cum aliis vocetur ad ordinationem, et accedere noluerit, quid faciendum sit.

Caput 5. quanam sint canones, qui-

bus ostenditur potestas patriarchae ad omnia christianorum negotia, deque honore, qui ab universis christianis ei debetur.

Caput 6. de librorum compositoribus.

Caput 7. Foedus initum a patribus canonum istorum observatione.

Caput 8. benedictiones in conventibus synodis appositae.

Epocha scriptionis codicis.

PRAEFATIO.

Item auxilio Dei Patris, et adiutorio Filii eius dilecti, ac ope Spiritus eius sancti scribo canones, qui constituti sunt de ordinationibus (disciplinis) ecclesiasticis, cum catholicus et patriarcha initiatus fuit pater noster Mar-Timotheus metropolita Arbela, cui in metropolinatu nomen fuit Mar-Ioseph, et antequam sedem conscenderet Arbela, metropolita Mosuli extitit, et ubi quievit pater noster Mar-Abraham metropolita Arbela, et decessit ex hac vita temporali, et migravit in regionem vitae ac lucis, translatus fuit ipse in locum eius, et reliquit sedem Assyriae.

Acta synodi Timothei patriarchae.

Confirmatio canonum, qui conditi fuerunt cum ipse catholicus initiatus fuit; quam eius manu descriptam reperi his verbis.

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti confirmavi canones istos, sanxi ac definivi ego Timotheus catholicus patriarcha orientis, et metropolitani ac episcopi, quorum nomina

infra subiecta sunt; et interdiximus in virtute Dei principii expertis, et in verbo Filii sempiterni, et in potestate Spiritus eius sancti, ne cui hominum per se, aut ex accepta ab iis, qui desiderabilia huius saeculi magis, quam Dei amorem diligunt, potestate fas sit corrumpere, aut abrogare ullum canonem ex iis, quos in hoc volumine posuimus, quoniam secundum Dei voluntatem definiti fuerunt, nullusque eorum, qui in hac sede patriarchali nobis successuri sunt, eorundem abrogationem moliantur, sed sicut pupilla oculi custodiantur, quandoquidem recto Deoque gratissimo fine ad communem utilitatem constituti sunt. Quicumque vero temerario ausu quidpiam contra attentaverit, ab omni honore ministerii ecclesiastici alienus esto, et ira Dei de caelo super eum, eiusque socios et fautores descendat ex universae christianorum ecclesiae voto et consensione. Haec porro definivimus et stabilivimus in verbo Domini: definito autem tempore confirmatio ista facta est, anno nimirum primo regni domini nostri regis regum mundi Abu-Saidi (1) cui annos et victo-

(1) De Abu-Saidi vide Assemani. sen. tom. 4 pag. 170.

rias apprecamur, hoc anno videlicet Græcorum 1620. (*Christi* 1318.) mense februario (*Syris scebeth*) eiusdem anni, congregati sumus nos metropolitæ et episcopi, quorum nomina infra scripta sunt, ad electionem et ordinationem patris nostri sancti et præstantissimi ac beatissimi Christum amantis domini (*Mar*) Timothei (*secundi huius nominis*) catholici patriarchæ orientis, quem, oramus, Deus conservet, et roboret: omnesque uno amoris pietatisque consensu per Dei voluntatem, et adiutorium divinum eius (*Timothei*) electionem peregrimus, quoniam ea dignitate vidimus dignam esse eius honorabilem præsentiam, neque esse in hac nostra ætate ipsi parcm in theoria et praxi, neque eruditione, aut mentis acuminè, aut perfecta regiminis prudentia, aut linguarum ac temporum cognitione.

Postquam vero voluntate et auxilio gratiarum eius, qui omnia secundum propositum voluntatis suæ operatur, peracta est cum lætitia eius benedicta ordinatio in ecclesia magna Cochensi, quæ est in urbibus regiis Seleucia et Ctesiphonte (1), iusta canonem, et priscum christianorum morem, seditque super thronum apostolicum sancti Maris apostoli (2), primas sui officii curas esse iulicavit canones restituere, et regulas ad aedificationem et conservationem apostolicæ ecclesiæ, atque religionis firmamentum utiles innovare, quibus christianus populus augetur, et confessio (*Dei glo-*

ria) amplificatur, quarum custodia homines Dei misericordiam inveniunt, et accipiunt auxilium, et gratiam in tempore tribulationis, et sine quibus nemo iustificatur, et vivit. Universi itaque simul in corde puro, et conscientia bona divinum eius consilium accepimus eiusque mandatum apostolicum, atque didicimus in veritate, utilitatem nostram, et communem omnibus, esse istorum canonum sanctionem: idcirco cum gaudio eos suscepimus, probavimus, et divinam eorum constitutionum ratam firmamque habuimus in verbo illius veracis, qui disit: ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum: et decrevimus in verbo Domini nostri, quod omnia continet et gubernat. Ego Ioseph metropolita Elamitidis (3): ego Ebedies metropolita Nisibis: ego Simeon metropolita Mosul: ego Simeon metropolita Beth-Garnæ: ego Simeon episcopus Tirhanæ: ego Simcon episcopus Baladac: ego Iohannes episcopus Beth-Vazich: ego Iohannes episcopus Sigarac: ego Ebedies episcopus Honitæ: ego Isaac episcopus Beth-Daronæ: ego Iesuab episcopus Telæ et Barbeliæ; et sanximus iuxta sanctionem Patris nostri communis, æquius Deus vitam custodiat, sicut præscribunt canones ecclesiastici, qui ab Apostolis sanctis deducti sunt, et a patribus occidentalibus, quorum orationes super nos sint, traditi sunt; ut quicumque transgressus fuerit canones, neque secundum legem Chri-

(1) De his plura vid. Sen. Assemanus tom. 4. biblioth. (2) Plura vide de Mari, et de throno eius apud Arsens. sen. tom. citat. (3) De his provinciis, et regionibus Chaldaeorum, ac Nestorianorum plura vide apud Asseman. sen. exp. 4. biblioth. et P. Lequien in oriente christiana, ac Stephano Burgiam in dissertatione de diocesi Chaldaeorum.

sti conversatus fuerit, et patrum mandata per Spiritus sancti voluntatem statuta contempserit, ac se ipsum a communione communitalis subtraxerit, alienus et abiectus sit ab ecclesia Christi, omnibusque ecclesiasticis gradibus spoliatus: quicumque vero eos (*canones*) custodierit, et compleverit, benedictio Domini sit super eum, et gratiam atque misericordiam in utroque saeculo consequatur. Amen.

Canones synodi Timothei.

CANON 1.

Quod Apostolorum, et antiquorum Patrum canones in synodis occidentalibus atque orientalibus (*orientis nomine Chaldaeam, Assyriam, Persidemque intelligunt*) statuti sicut pupilla oculi custodiantur, neque ulli eos transgredi fas sit, omnesque religiosi patres, et ecclesiarum rectores diligenter ac sedulo eosdem meditentur, et exerceantur in lectione eorum, et discant et observent eosdem; duos praesertim tomos brevioris collectionis canonum synodicorum, et alterum de ordine iudiciorum ecclesiasticorum, opus Ebediesu metropolitae Sobensis: et (*ut sciant*) qualiter iustas sententias ferant in iudicio, et eum convenientia (*aequitate*) permittant sponsalia et coniugia; et iuste dividant hereditates, et ad normam canonum sacerdotii gradus conferant, atque gubernent ecclesias; namque omnino necesse est, ut ille, qui rector et director constitutus est, sciat viam, in qua dirigat; et is, qui aliorum doctor positus est atque constitutus, doctrina peritus existat, et sapiat, ut sit

sal insipientibus, et lux iis qui in tenebris versantur, secundum verbum evangelicum. Quicumque igitur ex pastoribus ecclesiae contempserit canones istos, et tamquam superfluos eos reputaverit, quos omnino possideat necesse est, et secundum vanitatem huius mundi vixerit, et gubernaverit (*alias conversatus fuerit*), et quidem sine distinctione (*prudencia*) aut propter avaritiam (*alias concupiscentiam*) gubernaverit (*alias conversatus fuerit*), subiaceat canoni verbi Domini nostri, et deiciatur ex ministerio gradus sui, tamquam is, qui honorem proprium non consideravit.

CANON 2.

Quod pastoribus et rectoribus ecclesiarum summa inesse debet sollicitudo stabiliendi doctrinam ecclesiasticam, et ut in omnibus ecclesiis constituent doctores peritos, qui timeant Deum, et strenuam curam gerant docendi et exercendi convenienter discipulos, et quidem summa diligentia et sedulitate absque socordia et negligentia, ita ut brevi temporis spatio in alumnis eernantur fructus scientiae, et intelligentiae. Praeterea fidelibus (*laicis*) canonem imponant verbi Domini nostri, ut filios suos tradant erudiendos in Dei timore, qui fundamentum est christianitatis, et eis ad memoriam revocent verbum Apostoli caelestis: patres nolite ad iram provocare filios vestros, sed educate eos in disciplina et doctrina Domini nostri. Sciant insuper (*pastores et rectores*) certissime quod omnis ecclesia, in qua non existant alumni, similis sit mulieri sterili, quae non habet filios, et

cuius domestica hereditas vertitur ad alienos; et quod quantum augetur doctrina, tantum corroboratur, et datur fides; et quoties crescit ignorantia, minuitur timor Dei et debilitatur christianitas. Honoremus ergo doctrinam Domini nostri magis quam vitam nostram: quicumque vero neglexerit haec, inimicus erit Christi, eritque sub canone verbi Domini nostri; et ab ecclesia sancta reprobatus.

CANON 3.

Quod episcopi ac rectores ecclesiae canonem imponant in omnibus ecclesiis, presbyteris, ministris, scribis castis, atque fidelibus; ne omittant orationes vespertinas, matutinas, et mysteriorum, sed sint seduli, ac vigilantes, ut in omnibus instantibus (*horis canonicis*) quotidianis impleant assidue ac impigre ministeria (*officia*) ecclesiastica iuxta verbum evangelii. Dixit eis parabolam, ut semper orarent, neque taceret eos. Paulus etiam divinus praecipit: estote assidui in oratione, et in ea estote vigilantes, atque gratias agentes, potissimum tempore angustiae: in tribulatione enim quaerendus est Dominus, ut accipiamus misericordiam, et inveniamus gratiam adiutricem in tempore angustiae; sicuti Ezechias, et Ionas, ac Ninivites, Daniel quoque, et domus Ananiae. Et quicumque hoc neglexerit, a Deo removetur, et perditioni tradetur desperationis, uti dixit sanctus Mar Isaac Ninives: cui oratio praesto non est, in eius mente non est spes tua: qui vero sine spe est, eo praesto mortuus, qui non existit. Quicumque autem contempserit

haec, sub canone erit verbi Domini nostri.

CANON 4.

Quod summa cura et sollicitudo debeat haberi de substantiis, elemosynis, et donariis, ac redditibus ecclesiarum, ut nimirum cum omni timore Dei custodiantur, et quod nemo possit consumere, aut tradere, aut extrahere quidquam devio. Sed quidquid collectum est ex his, cedat ad restaurationem aedificiorum ecclesiarum, et harum possessiones, et in necessitates, expensas, et requisita (*onera*) harum (*ecclesiarum fabricae, et possessionum*) et ad stipendia sacerdotum, magistrorum, antistitem (*patronorum, vel hospitum*), et scholarium, iannitorum (*alias intercessorum*) procuratorum (*tutorum*), rectorum, et sollicitatorum (*curatorum*). Omnia autem, quae agent, et administrabunt cum iussu, scientia, ac licentia episcopi dioecesani fiant, et cum consilio optimatum congregationis, nec possint ullatenus oppignorare, aut vendere res ecclesiae, neque permittere valeant, ut principes, et magistratus se se intromittant cum episcopo in haec administrationes; quin et ipsi patres ad augendum, non vero ad damnificandum decertare debent. Et administrationes hasce viris iustis, ac Deum timentibus committant, et seduli curent, ac promoveant, quod decorum et conveniens est, nihilque eorum negligent, ex quibus aedificatio exurgat. Si quis autem emerit possessiones legatas (*ecclesiae, mensae, aut piis locis*), et titulum emptionis dishonestet scriptis cellae patriarchalis,

quae lapsis temporibus scienter, vel ignoranter scripta fuerunt; scripturae quidem illae irritentur, et reiiciantur, possessio autem legata redeat, uti erat (*ad pristinum statum*). Illi autem, qui hoc peregerint, correptionem mereantur, et poenam, ita ut nemo amplius audeat similia attentare; et ille, qui dolose usurpat res ecclesiae, aut irregulariter dissipat, aut fraudat, sit sub canone verbi Domini nostri, et alienus ab ecclesia.

CANON 5.

Quod chirotoniae omnium ordinum nonnisi post canonem electorum perficiantur. Nemo (*ad gradum*) archiepiscoporum, episcoporum, et presbyterorum, ac ministrorum initietur, nisi qui examinatus, et probatus extiterit in multis, et inclaruerit fide ac doctrina Domini nostri, et in timore Dei conspicuus sit, et manifestata fuerit humilitas eius, et charitas eius, ac ipsius exercitatio (*studium literarum*), et sapientia eiusdem, et sit ornatus tribus pulchritudinibus (*dotibus*), quae in canonibus commemorantur, atque sunt, mens recta et sana, scientia sanctorum librorum, et perfectio tam in theoria fidei orthodoxae, quam in praxi operum sanctitatis praestantium. Et ii ipsi probentur primum, et tunc ministrent, cum fuerint (*inventi*) inculpabiles, iuxta sententiam apostoli, et sicuti debitum est iis, qui constituti sunt, ut magistri domorum (*oekonomi*) Dei sint, et sal terrae, ac lux mundi: omnis enim, qui faciet, et docebit, hic magnus vocabitur in regno caelorum. Quot etenim corruptiones, quot con-

fusiones, quot clamores, et scandala in ecclesia Christi pepererit electio illorum, qui indigni sunt, et chirotonia eorum, qui bonis operibus nudi sunt, et carent scientia veritatis et doctrinae, ipsa negotiorum natura, et experientia testatur, ac nomen malum quod reliquerunt in mundo. Sollicitudo ergo, et circumspectio magna debet in hoc negotio adhiberi, pro sublimitate scilicet et magnitudine gradus sacerdotii. Ille autem qui secus fecerit, sub canone verbi Domini nostri sit.

CANON 6.

Quod principes ecclesiae, et ministerium tenentes graduum ecclesiasticorum, sive metropolitani fuerint, sive episcopi, sive presbyteri, sive diaconi, non possunt esse temulenti: ne sitis siquidem (*scriptum est*) ebrii vino, in quo est luxuria, quoniam ebrii regnum Dei non possidebunt. Cum fornicatione enim et idololatria recenset apostolus caelestis ebrietatem, et cantiones. Damnorum namque maximorum, et gravissimi peccati causa fuit potatio vini, ac obrietas. Idque historia testatur pii Noe, ac iusti Loth: vinum siquidem a veritate aberrare facit, mentemque hebetat, ac recte stabilita corrumpit, pulcherrimasque ordinationes confundit, a divinorum librorum lectione et ab orationis exercitio amovet. Solitarios speciatim ac potissimum admonemus, ne vinum bibant. Ipsum siquidem vinum natura sua (*secundum se*) non est monachorum, dixit abbas Isaias; contrarium etenim est promissioni sanctitatis, et adversarius casti-

tati. Ille autem, qui haec transgressus fuerit, erit sub canone verbi Domini nostri.

CANON 7.

De disciplina fratrum monachorum (*coenobitarum*) quod (*scilicet*) nequeant in verbo Domini nostri vagari per civitates et oppida, neque e coenobio egredi sine iussione directoris, et praefectorum coenobii. Quicumque autem ex necessaria causa egressus fuerit, praefiniant ei tempus pro negotii sui necessitate; quod si transgressus fuerit terminum (*tempus*) sibi a magistro suo constitutum, prima quidem vice canonem subeat ab ipso (*impositum*). Et si ausus fuerit secunda vice, eius quidem cella vendatur, ipse vero e coenobio eiiciatur; nam ex assidua cum saecularibus conversatione, plures ex altitudine morum suorum ceciderunt, et facti sunt in derisum videntibus (*eos*), ut dixit sanctus Mar Ephraem: aquila, quae inter domos nidificat, fumus excaecat oculos ipsius. Et in sermone de senibus dixit: quemadmodum sane sal ex aqua factum est, et cum ad aquam redit, vergit in perditionem; similiter et monachus (*coenobita*) ex mundo fuit, et cum ad mundum redit, perit.

Praeterea mulieres haud intrent in cellas monachorum, neque habitent in eorum monasterio. Et cum ascendunt ad coenobium, ut benedictionem accipiant a reliquiis, quae in ipso sunt, et ut orent, in martyrio (*ac de martyrum*), habitent (*pernoctent*) ceu ad auxilium, et sanitatem corporis, et animae: puer autem tonsus (*imberbis*) non recipiatur in coenobio, ne offen-

sionis causa existat. Omnes porro monachi meditentur in libris, et ministerium addiscant, ac expositionem. Praevaleat autem opus supra viros, et ipsum cogitent, neque cogitent inania verba. Cum vero in orationibus assidui erunt, opus manuale ne despiciant; multa namque mala generat otium, et is, qui operari noluerit, ne manducet. Is autem, qui transgressus haec fuerit, subsit canoni verbi Domini nostri.

CANON 8.

De directoribus, rectoribus, et praefectis coenobiorum, ut cum omnino faciant ex affectione, aut acceptione personarum, vel sine consilio communitatis; neque conniventes sint cum delinquentibus, et praevicatoribus legis, diligentiam vero adcuratam adhibeant ipsi, et ab aliis adhiberi curent, ut regulae custodiantur. Iudicia (*lites*) autem quae oriuntur inter fratres, iudicent recte ac iuste, et ea omnia, quae mensuram virium suarum excedunt, cognoscenda deferant ad cellam magnam, et ad abbates, ac visitatores. Si vero is, cui procuratio, aut custodia depositorum, et operis communitatis commissa est, inventus fuerit mendax, ac dolosus, aut raptor, aut fraudator, aut absconderit quidpiam sive magnum, sive exiguum, et in examine communi, ac sub testibus veracibus convictus fuerit, in posterum munera huiusmodi ei non committantur. Similiter etiam frater perturbator, et contentiosus, aut qui secreta coenobii propalat exteris, uti et is, qui sanctum hoc schema pol-

luit: omnes isti correptionem magnam subeant, et e coenobio pellantur. Et is, qui hæc transgressus fuerit, suberit canonis verbi Domini nostri.

CANON 9.

De episcopis, ut obediant patriarchæ, et metropolitans suis eum omni humilitate, et timore Dei, et benedictiones debitas, ac oblationes, secundum consuetudinem quolibet anno sine obiectione offerant. Quando autem a patre communitatis vocantur ad concilium, aut ob aliam quamlibet necessariam causam, aut a metropolitano suis, cito ire festinent sine ulla contradictione. Metropolitani vero, et episcopi ecclesias, ac coenobia per oeconomos, aut procuratores irreprehensibiliter gubernent, non quidem ad damnum inferendum, sed ad augmentum, et abundantiam iis procurandam, et non ad destruendum, sed ad ædificandum, et nihil devium, et præter consuetudines canonum agant; pugnent autem, ac decertent pro ædificatione communitatis, et stabilimento veritatis in charitate sincera, et timore Dei, tamquam homines, qui rationem de grege sunt reddituri.

Sed et iudicia iusta absque acceptione personarum iudicent eum æquitate, et iustitia, et munus non accipiant, quia munus excaecat oculos sapientium in iudicio, et avertit verba innocentium, eaque a tramite veritatis abducit: et timeant verbum Domini, qui dixit: in iudicio enim, quo iudicabitis, iudicabimini; et mensura, qua metiemini, remetietur vobis. Et de coniugio filiae patrui canonem (*mulctam*) ne exigant, quia abro-

gavimus illum canonem, qui constitutus fuerat in detrimentum: et secundum morem antiquum, et definitionem, quæ a sæculo est, faciant, et gregem Christi ne scandalizent. Is vero, qui hæc transgressus fuerit, sit sub canone verbi Domini nostri.

CANON 10.

De sacerdotibus, et filiis ecclesiæ (*ecclesiasticis*), ut caste, et conscientia bona perficiant ministerium altaris, et templi, idque circumspectione magna, neque perturbentur in orationibus suis, sed quiete, uti decet servos Christi ministerium obeant. Habeant itaque unusquisque eorum in promptu vestes, quæ ministerio conveniunt, et calecos, ac orarium iuxta facultatem. Saeculares autem nequeant præcipere in ministerio, nec se ipsos immittere in negotia ecclesiastica, aut in regimen, opera, et redditus facultatum ecclesiæ, ac coenobii: sed inspectioni ac gubernationi episcopi negotium commendetur, quemadmodum canones præscribunt; (*qui negotium perficiat*) per procuratores, et oeconomos fideles sapientes ac timentes Deum, qui se ipsos cum omni cautela digna viæ Christi custodiant, et eius mandata, et leges observare admoneantur: quolibet autem mense ac anno rationem cum eis ineant cum omni æquitate Deo grata, idque ne quidpiam devium fiat. Is autem, qui hæc transgressus fuerit, esto sub canone verbi Domini nostri.

CANON 11.

Quod nemini ex clericis (*ecclesiæ*)

sticis), aut fidelibus fas sit accusare quempiam ex ordinibus apud iudices, qui foris sunt, nec potestas sit propalandi secreta ecclesiae extraneis, sed sicuti praescriptum est in antiquis canonibus, si quis metropolitanus, aut episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut laicus accusaverit patriarcham tenentem thronum apostolicum orientis coram extraneis, sive isti fuerint dynastae, sive magistratus, aut alias (*amplius*), et scandalum fecerit toti ecclesiae catholicae orientis, hic anathema esto, et privatus, ac depositus a gradibus sacerdotii. Similiter etiam si quis episcopus arguat, et accuset metropolitanum apud dynastas, et imperantes, qui foris sunt: item si quis ex sacerdotibus, et diaconis, et saecularibus, aut aliquis ex monachis accuset principes ecclesiae, aut fratres suos, et praesidium quaerat in brachio carnis, ac apud alienae confessionis homines secreta ecclesiae divulget, unde et scandalum, ac detrimenta communitati proveniant, idem iudicium subeat, alienusque fiat a communione ecclesiae, et a vivificis sacramentis.

At si quis iudicium habeat, aut accusationem, aut delationem eum aliquo ex his ordinum hominibus, in congregatione communi, uti canones apostolorum ac patrum statuunt, res examinetur cum omni iustitia, quae scilicet superior sit acceptioni personarum, veritatem confirmet, et iniquitatem damnet. Et ille, qui haec transgressus fuerit, esto sub anathemate patrum.

CANON 12.

De veneratione diei sanctae dominicae, quod fideles, et omnes ordines ecclesiastici cum corporis animaeque puritate convenire (1) debent in illa die ad videndam faciem Dei per orationes vespertinas, nocturnas, matutinasque ac mysteriorum, cessantes ab omnibus negotiis saecularibus, et conversantes in exercitiis spiritualibus; sancta quippe, et dominica est dies, mysteria resurrectionis et saeculi novi ac spiritualis repraesentans. Similiter et diebus festis, qui sancti sunt, dispensationis (*Domini*), et commemorationum Apostolorum beatorum, ac martyrum, atque sanctorum. Libri autem divini legantur in iis diebus, et post evangelii lectionem verbi Dei enarratio (*concio*) habeatur iuxta antiquas canones. Nemini vero liceat solvere ieiunium salutare (*idest Salvatoris, quod et quadragesimale*), neque reliqua ieiunia; neque comedere fas esto cibos vetitos in feria quarta, et in feria sexta. Porro vinum gustare non licet in ieiunio Domini nostri, quia in eo (*vi-no*) est erapula illa, quae sanetitatis ipsius ieiunii scopo adversatur. Interrogatus (*olim*) fuit catholicus piaec recordationis sanctus Mar Sabariesus, an liceret homini bibere calicem vini post caenam ieiunii, eeu ad modicam; responditque, quod magis expediens sit christiano homini in ieiunio Domini nostri carnem edere, quam bibere vinum. Et si aliquis ex alienis

(1) In antiquo codice desunt sequentia, avulsam enim fuit folium.

confessionibus existat, qui vinum in ieiunio bibat, irregulariter operatur, et immundus ac reprobus habendus est. Is, qui haec transgressus fuerit, esto sub canone verbi Domini nostri.

CANON 13.

De libris visitationis (*ecclesiasticae*) tempore praeterito scriptis (*concessis*) quibusdam hominibus, qui cum indigni essent, ecclesiastici regiminis curam concreditam habuere, potestatemque habuerunt, et excrucuerunt, sententias iudiciales ferendi, absolvendi a censuris, atque de sponsalibus et matrimonio ausi sunt statuere; unde factum est, ut omnia corrumpere, ecclesiamque ac fideles depravarent, sepes perrumperent, canones conculerent, corruptelas et abusus plurimos inducerent, saeculi nempe morem, et avaritiam, et pravas perversae ab origine animae cogitationes, atque in-compositas hominum affectiones secuti: de his, inquam, visitationum, aut procuratorum libris, qui sine delectu, et examine conscripti sunt sub patre nostro Iaballaha catholico (1), cuius animae requiem precamur, aliisve ante illum temporibus, huiusmodi scriptionem hominibus perversis et imprudentibus sive scienter, sive ignoranter procurantibus, decrevimus et definivimus ab omnipotenti verbo Domini nostri, ut quid: quid praeter legem factum fuit, minime constet, et ab hac die ac deinceps constituitur canon, et mandatum visitatoribus, qui e cella patriarchae

visitaturi loca atque ad negotia componenda tum communia tum sacra ecclesiarum ac monasteriorum mittuntur, ut exacta inquisitione, et recto examine, sapientique pervestigatione perquirant, omniaque explorent, et sic indignum quidem deponant, et a propriae potestatis gradu removeant, patentesque eilem litteras auferant, quas ad cellam patriarchae deferant: dignum vero gradu, in quo fuit constitutus, quique omnia secundum aequitatis leges agit, et secundum Apostolorum, et patrum regulas gubernat, estque rectus, et prudens, atque in timore Dei conversatur, aliosque regit: hunc in suo proposito confirmet, nec ullatenus mutent. Quicumque autem ista transgressus fuerit, canoni verbi Domini nostri subiaceat.

Verba, quibus hisce canonibus finis imponitur, ipsiusmet catholici (2) manu descripta reperi (ita antiqui codicis scriptor), quae hic subiicio.

Benedicti sint a Deo, omnesque benedictiones assequantur auctores, et auditores, atque observatores horum canonum, qui ad utilitatem, aedificationemque sanctae ecclesiae, atque ad incrementum pietatis, et religionis constituti sunt. Deus, quae so, sit ipse adiutor, virtutemque, et perfectionem per suae misericordiae gratiam conferat. Amen. Quicumque vero hos custodierit, a Domino custodiatur, et benedictionem induat, atque benedictione protegatur, et benedictio illum undique circumdet, sicut scriptum est: sic benedicetur homo, qui timet Dominum, et

(1) De Iaballaha catholico vide *Assemanum* iuniorum in commentar. pag. 185.

(2) *Timothaei* secun-

di, qui initio saeculi XIV. florebat, ut videt apud *Assemanum* iuniorum in comment. pag. 201. 202.

qui custodit mandatum, custodietur.
Amen. (1).

Expliciunt canones una cum confirmatione, et obsignatione. Et Deo gloria, et gratiarum actio in saecula. Amen.

PRAEFATIO SOBENSIS.

Item ope Dei scribimus tomum se-

cundum collectionis canonum synodiorum.

In tractatibus tomi primi praecedentibus canones eos exhibuimus, qui omnibus indiscriminatim conveniunt, ac necessarii sunt; in hoc vero secundo tomo eos, qui ad ecclesiasticos homines spectant, in quibusdam tractatibus exhibebimus, quorum haec est praefatio (2).

TRACTATUS VI.

QUAE COMMUNITER ECCLESIASTICIS OMNIBUS PROPRIE VERO DIACONATUI AC PRESBYTERATUI CONVENIUNT.

I. De ordinibus ecclesiasticis, et divisione talentorum.

Nonnulli veteres statuunt, sacerdotium quidem debere poni tamquam genus quoddam; gradus autem, qui in eo (*sunt*) tamquam species; ordines vero tamquam differentias; officium (*ministerium*) demum tamquam proprietatem.

IESUIABU.

Iesuiabus autem in sua canonica institutione ita dicit. Quamvis alia di-

ta sint de divisione talentorum, quae intra ecclesiam per impositionem manus conferuntur, ad dispensationem videlicet mysteriorum et ordinum ecclesiae; verumtamen iuxta traditionem patrum, quam disquisitione reeta tradiderunt discipulis, tamquam doctores veritatis, vera et recepta ac nota est illa (3), quae de numero, et dispositione talentorum ita statuit, ut minister quidem unum talentum habeat in suo ministerio: presbytero vero addantur duo alia talenta, adeo ut habeat tria talenta in ministerio sui sacerdotii: unum scilicet

(1) Hic explicit codex recentior, cuius scriptor fragmenta quaedam ex Sobensio tomo II. in fine suscribit, quae suo loco indicabimus. (2) Hoc in compendio est praefatio Sobensis,

quae in codice antiquo habebatur, ut cum vix legi possiet ea, quae scripta sunt pag. 97. a l., et desit unum folium, uti movet ad marginem Assemanus senior, indicem supplebimus ex ipso Assemano, qui codicem integrum sacrae congregationis de Propaganda Fide, collectionem hanc Ebedicta Sobensis representantem, prae oculis habuit, et collegii urbane bibliothecae restituit, uti constat. At prob dator! ab aliquot annis codex ille in bibliotheca desideratur. Quis illum statuerit, esseio.

(3) Hic integrum caput chaldaice et latine edidit Assemanus iunior in tomo XIII. codicis liturgiae ecclesiae universae p. 163.

et ministerii (*diaconatus*), et duo presbyteratus, quibus opus divinum operatur, dum accedit ad ministrandum baptismum illis, qui ad institutionem (*religionem christianam*) veniunt, per quod ex efficientia Spiritus sancti (!) generantur filii Dei: et veluti in mysterio suaviter fruuntur conversatione immortalitatis, et beatitudinis, quae expectatur; et dum accedit ad altare sanctum tempore quo inferitur oblatio, et mactat mystice sacrificium vivum Agni Dei, qui tollit peccatum mundi, et ibi tamquam pictor peritus figurat parabolice mysterium mortis, sepulturae, et resurrectionis, ac ascensionis in caelum Domini nostri, et adventus eius secundi de caelo, ut attollat secum filios ministerii adorandi fidei populi sui. Episcopo autem super tria adduntur duo alia propter impositionem manus graduum ecclesiasticorum, qui de sub eius manu germinant, dum deducitur donum sacerdotii per operam ac ministerium eius instar ignis, qui ex una scintilla producit plures scintillas, quin prior scintilla deficiat. Enim vero haud quaquam ulli facultas est recipiendi episcopatum, nisi prius receperit diaconatum, et sacerdotium, et propter hoc absque contentione quinque talenta sunt episcopo: unum est illud, quo ministrat in similitudinem angeli circa altare; duo reliqua, quibus in typo Domini nostri eorum altari sacerdotaliter propitiationem multorum perficit; et duo haec alia, quibus dextera eius producit chirotonias varias et diversimodas. Quinque talentis itaque perficitur donum gu-

bernationis ecclesiasticae. Quemadmodum scriptura (*uraita caldaice denotat pentateuchum*) quinque libris, et corpus hominis quinque sensibus, et manus quinque digitis, et corpus quinque divisionibus, atque gubernatio divina quinque commutationibus (*periodis, epochis*); et prima quidem ab Adamo usque ad diluvium; altera usque ad tempus Abrahae; tertia ad Moysen primogenitum prophetarum; quarta usque ad initium gubernationis novae, quae per Dominum nostrum Iesum Christum; et ista est quinta, quae ab ortu Domini nostri primo usque ad revelationem eius secundam de caelo, quando sacerdotes ipsius ac ministri sine fine ministrabunt ei in ecclesia totali et non manufacta.

Antiqui autem dicunt ista typum esse eorum, quae in caelesti ecclesia fiunt. Quemadmodum enim ecclesia illa in tres ordines (*hierarchias*) dividitur, et unusquisque ordo in tres gradus distribuitur; ita et apud nos primus ex tribus ordinibus est diaconatus, qui in tres gradus dividitur, nimirum in lectores, hypodiaconos, et diaconos. Lectoris vero proprium est legere scripturas coram populo, hypodiaconi autem ornare templum, custodire fores, accendere lampades: diaconi demum proclamare, hoc est dicere: surgite ad orationem, stemus recte, attollite vocem vestram, et cetera huiusmodi.

Secundus ordo est presbyteratus, qui dividitur in presbyteros, periodontas, et archidiaconos. Presbyteri autem proprium est consecrare bapti-

(!) In antiquo codice desunt folia, in quibus sequentia continebatur.

smum, et offerre oblationem. Periodeutae vero proprium est visitare pagos: in locum enim ehoepiscopi institutus est, postquam hic ex orientis ecclesiis sublatus fuit. Archidiaconi demum, qui princeps ministerii interpretatur, proprium est ordinare ministerium.

Tertius, aliisque duobus superior ordo est episcopatus, cuius gradus sunt: episcopus simplex, cuius proprium est ordinare lectores, hypodiaconos, diaconos, et presbyteros, benedicere periodcutis, et orare super archidiaconum. Secundus, qui et superior est episcopo simplice, est episcopus metropolitano, eiusque proprium munus est ordinare episcopos simplices suae provinciae. Tertius gradus huius ordinis, qui superior est omnibus sacerdotii gradibus et pater communis, catholicus patriarcha est, cuius proprium est ordinare metropolitano, et perficere episcopos.

Et addunt: quod Dominus noster Christus per personam humanitatis suae (*nestorianismus se prodit, unde melius diceret per se ipsum*) in re, et operatione, et per apostolos suos praecepte haec ministeria exercuerit. Lector siquidem visus est, cum die sabbati ingressus synagogam fuit, ei que datus liber Isaiae prophetae ad legendum. Hypodiaconus autem fuit, quem flagello funicularum eiecit de templo animalia, et mercatores, vendentesque columbas, et numularios. Diaconatum praeterea exercuit in illa proclamatione: paenitentiam agite, appropinquavit regnum caelorum. Quae vero sunt presbyteratus peregit, eum baptizavit in fonte Ionae, qui est ad latus Salem; et cum panem

et calicem benedixit in caenaeulo laeto (*alias paschali*), et tradidit discipulis suis. Periodeutae autem, cum ante ascensionem suam misit duodecim et septuaginta ad oves quae perierant de filiis Israël. Archidiaconatum autem exercuit eum ordinavit ministerium praedicationis eorum, et illos binos misit, et ne irent in viam gentilium eos monuit, eosdemque prohibuit ab ingressu in civitatem Samaritanorum, docuitque a se excutere impedimenta cursus praedicationis, aurum, argentum, acs in peris, et divitias vestimentorum, atque amictuum et calceorum. Ministerium episcoporum simplicium exhibuit, dum inspiravit in discipulos suos, per quam inspirationem divisim (*partialiter*) acceperunt retinendi ac dimittendi peccata potestatem. Ministerium autem metropolitano efficenter figuravit, dum extulit manus suas super eos, et signo crucis sanctificavit eos, et ad institutionem populi (*iudaici*) et gentium misit eos. Patriarchatum demum, qui est principatus principatum in ecclesia, designavit per traditionem clavium regni caelorum, quas Simoni dedit, cum principem apostolorum ipse Redemptor eum constituit, et praesidentiam super communitatem ipsorum dedit ei verbis illis: tu quoque aliquando convertere, et confirma fratres tuos. Potestatem autem super totam communitatem eorum, qui instituuntur (*christianorum*) concessit ei in pastione agnorum, ovium, et ovicularum. Quae vero pertinent ad perfectionem episcoporum, quae fit a patriarcha, quidam hanc designari censuerunt in eo, quod apostoli non exierunt ad praedicandum

populo. (*iudaico*) et gentibus, neque prius dederunt baptismum in nomine adorando Trinitatis gloriosae, nec chirotonias contulerunt, quam illapsu Paracleti super ipsos in caenaculo perfecti fuissent (1).

II. *De honore ecclesiasticis ordinibus a laicis debito, deque amore erga laicos ab ecclesiasticis exhibendo* (2).

... et tristitiae, atque contritionis animae traduntur. Maxime autem illi,

qui differunt poenitentiam ad placandum Deum, et tenent divitias loco paupertatis, et nomine tenus accedunt ad prima, et inserviunt ultimis, et quorum anima adhaeret adfectionibus corporis: nos vero liberet Dominus noster a fructibus inconsiderantiae.

EX SYNODO IESUAM.

Post ea, quae utiliter ac salubri-

(1) Ad eusebium huius codicis XIV. syr. vob. extat apposita sequens addotatio, quam hic latine conversam damus

" Domini Deliqui nostri ope finitus fuit hic codex feria quinta die 17. mensis benedicti anno prioris anno 1868 Gracorum. Den autem sit gloria; et amictivo ac gratia eius super nos descendant nunc, et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

Descriptus fuit praedictus codex sub umbra et protectione beati et illustris sancti Francisci, quem sermone nostro nosse Francos appellamus, ubi est sanctitatis domicilium, refugium peregrinorum et pauperum, portas beneficiorum, et afflictorum refugium, in urbe benedicta Basileae, quae urbs magnae celebritatis Gon sexaginta leucis distat hoc est 280. milliaribus, cuius habitatores, oro, custodiantur ab omnibus noxiis oculis et manifestis per dominum Spiritum. Amen. Nominum porro ipsius sancti celeberrimi beati S. Francisci, quem nosse Francos interpretamur, in hoc loco benedictio, sanctioque Petri fide praedito Indiarum, additae sunt septem aedes magnificae et gloriosae: atque in istis septem aedibus commemorantur centum fere coenobia moribus suis comparandi petri Antonio, et patri Macario, et patri Paulo: quorum orationes, precor, sint menses et annuuntur universae mundo. Amen. Est autem in hac urbe benedicta Basileae alia ecclesia admodum gloriosa et excelsa, quae sanctae Mariae appellatur, at aliud coenobium cuius magnificentiam nulla potest lingua eloqui, quod S. Pauli dicitur. Praeterea in eadem urbe aliud visitat coenobium, quod sancti Sebastiani nuncupatur, cui simile aedificium oculus non vidit; atque alia ecclesia, quae misericordiae et gratiae appellatur. Habetque insuper haec benedicta regio Indiarum altaria, sacra aedes, ecclesiae, et coenobia, quorum numerum nemo novit. Praedictae vero aedes, et ecclesiae plene sunt coenobitum morum gravitate, atque sanctitate insignibus, quorum conventus, etque aede, voces et linguae virtute et numero superant. Illorum orationes, precor, prosunt mihi, atque infirmis mei similibus istis. Amen. In istis porro altaribus, aedibus, ecclesiis, et coenobiis perpassus, et quotidie oblatio corporis et sanguinis Domini nostri diligenter peragitur. Eorum, oro, precor sint nobiscum. Amen. Metropolis eodem indicis regiminis omnis est Gon, atque in ea residet Synclitus hoc est supremus Praefectus regis magis et victoris, regis Portugalliae, qui appellatur Don Guzm, et linguae nostrae dicitur rex, hoc est ultimus, Iohannan. Dominus tribuit illi regnum in terra, et in caelestis. Amen. Ulque eusebius ab ista urbe sancta et benedicta atque sancti Patris fide praedita Gon correptiones malas, et virga furoris. Amen.

Conspicere, hoc est corruptum, charitas istis infirmis peccator, vilis, et infelix abiectus, et contemptus, piger, et igneus, incens, et confusus, imbecillus, fixus, et peripetens, furni vericulus, abominabilium operarius, et valiorum luto inquinatus, a virtutibus alienos, mandata solvens, et turpia perpetrans, stercus, et purgamentum filiorum Adam omnium; cuius nec nomen omnino nominandum finit coram hominibus, nisi forte ut metestur orationem emolium illorum, qui variae istos viles lecturi sunt, pauper, et miser Iosephus, episcopi et metropolitae nomen gerens, ab operibus vero remotus, et vacuus, quantum distat oriens ab occidente, et boreas ab austro, ac easdem a terra, et initium rerum conditarum a fine ipsarum. (2) Deest initium huius capituli, quod fortasse supplari posset ex aliis canonum collectionibus, puta ex codice arabico mss. 36. tom. 2. bibliothecae orientalis I. S. A. pag. 507. recensito: nam codex noster, ut saepius monui, est mutilus, foliis confusus ac permixtis constans, et quidem characteres persaepe ita corruunt, ut vix vel nullatenus legi queant: incipit enim pagina 112. codicis nostri ut sequitur

ter praescripta sunt, convenientissimum visum est nobis quaedam adscribere, ac superaddere de bonis operibus, quae iustificiant, et a reatu eximunt, et placant, neque ad iracundiam incitant. Ante alia vero reliqua dicendum est nobis de honore patrum, et magistrorum, et de praecleara institutione filiorum, ac discipulorum. De iis enim natura discretionem suam, scriptura ceu ad confirmationem firmiter demonstravit; verbum quidem praeeptive, libri (*sacri*) vero per incitantes promissiones minasque terrore plenas docent, atque erudiant, eos quidem, qui generant, ut ament et erudiant natos suos; illos vero, qui generantur, ut ament, et honorent genitores suos; filii certe, ac discipuli ex debito (*id agant*); parentes autem, et magistri ex benignitate, ut illi, scilicet filii, honore ac amore affluentes obediant tamquam mediatoribus ac ministris suarum utilitatum; hi autem honore commoti inclinentur ad illos, qui ex ipsis sunt: atque ita poterunt (*utrique*) duplicare honorem et gaudium, ut nempe erudiantur, et non deserantur; nam ipsa natura videlicet tamquam doctor sapiens, et ipsius etiam naturae Dominus tamquam dominator et princeps, dedit hoc patribus et magistris, illud autem filiis ac discipulis. Et illud carnale (*officium*) quidem natura ipsa exigit, et inest etiam ipsis animalibus: hoc vero spirituale voluntas ipsa exigit: et exemplum habet, ut ita dicam, in eo, quod Deo placuit patrem se nostrum nomina-

re, nosque sibi filios adoptivos gratia et charitate sua assumere. Et de ambobus, hoc est de illo et de hoc, praecipit legislator, ut ex ipsis textuum lectionibus constat: honora patrem tuum, et matrem tuam, qui fuerunt tibi causa, ac mediatores carnis tui introitus in mundum mortalem. Et de illo spirituali dicit: in Iesu enim Christo ego genui vos per evangelium; utpote qui fuit nobis causa, et institutor, ut essemus gratiae filii. Missis itaque myriadibus aliarum sententiarum, quae diserte hanc rem inculcant, de his nos praecipimus, et admonemus in verbo Domini nostri, ut sollicitam curam gerant utrique hi coetus servandi ambas hasce monitiones, quae Deo placeant, ac potissimum ne parentes et magistri conculecentur, et irriterentur: neve discipuli ac filii corumpantur et peccent. Eum vero, qui suscipit et facit, benedictio Domini custodiat ipsum; ille autem, qui non obtemperaverit, maledictioni vindictaeque divinae obnoxius existet (1).

III. *Quem quisque discentium ordo librum legere et meditari debeat.*

CANON APOSTOLORUM.

Libri isti legantur. Veteris quidem (*testamenti*) quiique libri Moyses, Iosue Bar-Nun, Iudicum, Samuel, liber regnorum, parabola Salomonis, liber Cohelet, canticum canticorum, Ruth, Iob, Esaias, et duodecim prophetae, Hieremias, Ezechiel, Daniel. Et isti quidem scripti sint pro ordine annorum. Pueris autem sapien-

(1) Ita ad sensum potius, quam ad verba, quae legi integre non possunt, reddidimus Iesui constitutionem synodalem.

tia Bar-Asirae, et psalmi Davidis. Ex libris vero novi (*testamenti*) quatuor evangelistae, Matthaeus, Marcus, Lucas, et Iohannes, actus Apostolorum, epistolae tres catholicae, et quatuordecim epistolae beati Pauli.

SCHOLAE NISIBIS.

Anno primo ponatur sessio (*cathedra*) ubi scholaribus panis (*victus*) adest, feria secunda post dominicam, cuius antiphona - post sepulturam tuam (1), - et ubi non est panis in schola, sed labore opus habent scholares, ut manducent, feria secunda post dominicam cuius initium antiphonae - non ex vivis. - Scribant autem anno primo primam partem intercessionum (2), et librum Pauli, et pentateuchum. Qui vero instruit chorum cantu, is doceat threnos defunctorum una cum lectione, quam in tabula tradit: anno secundo scribant secundam intercessionum partem, et psalterium David, et prophetas, lectionique, quam in tabula tradunt, adiungant hymnos sacramentorum. Anno tertio scribant tertiam partem intercessionum et novum testamentum, et cum tabula lectionum tradant odas.

Sabariesus autem catholicus, qui et Damascenus dignoscitur (*fuit nempe prius Damasci metropolita*) ob temporum turbationem aliter canonem constituit, dicit enim sic.

SABARIESUS (3).

Anno Arabum vigesimo supra ducentessimum (*Christi* 834), cum Aramatorum terras perlustrarem, omnia castella, pagosque doctis clericis indigere perspexi, adeo ut in schola quoque Mar-Theodori, et in altera Mar-Maris, atque in ista Mahuzac praeter aliquot senes, qui ex tanta doctorum hominum copia pauci remanserant, ex iunioribus nullum litteratum reperire contigerit. Tirones quippe istos ne diei quidem canticum tenere comperi. Animadverti praeterea seniores illos scholae magistros fastidiosius discipulis instare coactos, ut lectiones, veluti pensum ediscerent, ea fere importunitate, qua medici aegrotos ad ab-synthium, aut myrrham, aut socotorinam aloem exhausti urgere cogereque solent. Quare mihi visi sunt illi scholares tantum a litteris abhor-rere, quantum aegrotus quisque amarissimi alicuius succi potionem fastidire consuevit; illos nempe ad scholam non doctrinae amor, sed ventris esuries vocaverat. Quin et eundem statum esse audiui regionis Elamitarum, atque Mesenae, et Persidis, et Chorasanae. Quae res me summo dolore affecit; videbarque mihi similis homini, qui ex elaro die in tenebri-cosum quoddam spelaeum intrasset, verebarque, ne temporis processu a-trior et luctuosior ecclesiae nox in-

(1) Chaldaei dominicam, ne festa mobilia designant per verba initialia antiphonarum dictis diebus dicendarum, aut aliam Latini per verba initialia introitus misse. De ordine autem praedictorum dierum festorum vide Assemanum sen. tom. 4. pag. 38n, et seqq., et tom. 5. pag. 291.

(2) Preces, appellatae intercessiones, dicendae a Nestorianis, compositae dicuntur ab Elia III. patriarcha, extant autem in codice syriaco amideni 8, tom. 1. biblioth. orient. pag. 585., et nocturnas quidem (quae intercessionem a Sobensi collectionis auctore tam hic quam in catalogo librorum syriacorum cap. 194. appellantur) orationes nocturnae, et laudationes, et isculatoriae, et intercessiones. Assem. sen. tom. 3. pag. 297. (3) De Sabarieso vide Assemanum sen. tom. 3. cap. 25.

cumberet. Quamobrem hymnorum diebus dominicis canendorum per anni circulum ordinem composui, quem etiam in patriarchio reliqui, scholaeque magistrum insuper admonui, ut descripta ex eo codice exemplaria presbyteris locorum, aliisque in christianorum domibus ministrantibus distribueret. Quoniam vero iuxta antiquum morem postquam pueri psalmos legere didicerant, docebantur a magistris pentateuchum, et inter sessiones percurrere, postremo prophetas iuxta scholarum styllum currentem; cumque ad novum testamentum progressi fuissent, ad opificium quodpiam addiscendum pueri dimittebantur; ego Sabaricus patriarcha mandatum canonicum constitui, ut in posterum postquam pueri psalmos, et cantica officii legere didicerant, evangelium, et apostolum perlegant; tum demum ex veteri testamento sibi addiscenda seligant capitula lectionum dominicis, festis, et commemorationibus assignatarum, quae videlicet ex bemate legi solent: hisque absolutis, ita demum ad opificia pro libito addiscenda abire permittantur.

MANDATUM THEODOSII CATHOLICI.

In domino Spiritu consilium vobis do, ut postquam adolescentes librum novi testamenti, tomosque lectionum, iuxta mandatum pie memorie Sa-

bariesu patriarchae catholici, percurrerint, qui ad medendi, scribendive artibus incumbunt, neutiquam negligant attente legere expositionem novi testamenti, et codicem sacramentorum auctore Mar-Theodoro magistro magistrorum, et interprete interpretum. Si qui vero presbyterorum locum in ecclesia obtinere desiderant, sedulo etiam percurrant homilias totius anni, opus Mar-Hananesu catholici, et Iosue Bar-Nun, atque Pauli; et paraceticas orationes Barsumae, et Iosue Bar-Nun, ac Pauli (1).

MANDATUM ABRAHAM CATHOLICI.

In Domino nostro praecipio, ut senes, et qui annorum circiter quinquaginta sunt, perlegant librum paradisi (2), et libros Esiae abbatis, et Mar-Evagrii (3), et patrum monachorum scripta.

IV. *De electione et ordinatione lectorum, subdiaconorum, et diaconorum, et quo quisque aetatis anno ordinandus sit.*

CANON 1.

Praecepit synodus, ut episcopi chironias quorumcumque ecclesiasticorum ordinum non in simplicibus locis, sed in sancta ecclesia, et coram altari facere debeant. Diaconissae autem, quae mulieres sunt, in templo

(1) De Theodoro agit in catalogo Sobensis Ebediesu cap. 19. apud Assem. sem. tom. 3. pag. 30. De Hananesu primo agit cap. 82. apud Assem. citat. pag. 154. De Hananesu secundo agit cap. 84. Assem. p. 155. De Iosue Bar-Nun cap. 89. Assem. cit. p. 165. De Paulo cap. 200. Assem. pag. 172. De Barsumae cap. 54. Asseman. pag. 66. (2) Liber paradisi a Palladio compositus Ebediesu Soben. catal. cap. 46. Assem. pag. 49. alius videtur a libro paradisi composito ab Hananesu monacho saeculi septimi nestoriano, vide Ebed. Sob. catal. cap. 75. apud Assem. pag. 144. De hoc autem libro videtur loqui Abraham catholicus. (3) De Evagrio Pontico vide catal. Ebediesu cap. 40. apud Assem. cit. pag. 45. De Esia vero agit Sobensis in catalogo cap. 41.

quidem ordinationem accipiant, sed ante portam, qua ad cancellos ingressus patet (1).

CANON 2.

Qui aetate pueri sunt, etsi scientiam habeant, et scripturas legere didicerint, non est dextera manus illis imponentia, dum pueri sunt, sed lectores tantummodo fiant. Cum vero ad adolescentiam pervenerint, hypodiaconi ordinentur. Diaconi vero, qui adolescentiam superant, et iuvenum aetatem attingunt, velut qui ad annum decimum octavum, et ultra pervenerunt, manus impositionem suscipiant. Presbyteri vero, qui ad virilem aetatem pervenerunt, et prudentiam naturae convenientem associati sunt: ii autem, qui quintum supra vigesimum annum aetatis, et ultra attigerunt, isti presbyteratus ordinationem suscipiant. Attamen iuxta antiquum mandatum ante annum trigessimum presbyter non est ordinandus.

CANON 3.

Si quis fuerit idiota doctrina, necessitas autem exegerit, ut is ex coetu ministrorum altaris existat, si ore suo David (*psalterium*) non recitaverit, subdiaconus handquaquam fiat. Ille vero, qui divinorum librorum scientiam non callet, puta lectiones, et novum (*testamentum*), et libros apostoli nescit, civitati diaconus non ordinetur. Ruri autem, si necessitas postulaverit, et aliquos psalmos Davidis recitet, hic pago illi ordinetur

propter necessitatem, ne scilicet rus illud carcat integro ministerio, sed praeponatur ei presbyter, qui illum instituere omnino enret. Si autem id contigerit ante diem, quo presbyter vel diaconus ordinatur, se ipsum colligat, et in doctrina sit assiduus, ne ministri Christi similes sint laicis ruditate verborum suorum suaeque doctrinae.

CANON 4.

Praecepit synodus episcoporum qui in oppidis, ne in pagis et civitatibus diaconi septenarium numerum excedant, presbyter autem unus sit.

V. De electione, et ordinatione presbyteri.

CANON 4.

Quoniam vero multi episcopi ad utilitates foedas faciunt chirotoniam sacerdotii, et ordinant multos presbyteros ac diaconos in oppidis suae ditionis, propter quorum multitudinem oriuntur dissensiones in populo, qui in oppidis existit, definitione praesenti sanxit synodus episcoporum, ut quodlibet oppidum, in quo sint domus fidelium a triginta usque ad sexaginta coros (*continentes, sive fornaces, sive ignes, sive catinos*) unum presbyterum habeat: quando autem, Deo volente, presbyter ille obierit, periodeuta per electionem totius oppidi segreget aliquem virum, cumque constituat in loco eius, qui defunctus est.

(1) De diaconis vide codicem liturgicum tom. XIII pag. 219.

CANON 2.

Ubi vero aliquis presbyter constitutus est, qui ordinatus fuerit per electionem ipsiusmet oppidi, non poterit episcopus alium presbyterum, qui sit ex ipso oppido, aut ex alia parte adscitus, constituere, et committere, unde schismata, et divisiones in ecclesiam iniciantur. Diaconi autem, qui constituuntur in oppido ex voluntate presbyterorum, et filiorum oppidi, accedant ad impositionem manus; multi enim, qui simpliciter admoti fuerint ad impositionem manus, suum ministerium neglexerunt, et timoris Dei contemptum prae se tulerunt, fidelesque, qui in oppido ipsorum erant, sciderunt, ecclesiaeque coetum perturbarunt.

CANON 3.

Presbyter, qui constitutus fuit in oppido, is in eo oppido, cuius gratia ordinatus fuit, ministret, neque possit, relicto proprio oppido, pergere ad administrandum presbyteratum in alio oppido. Non debet presbyter ex oppido suo eiici absque certo delicto. Is autem, qui propter notum delictum e suo oppido eiicitur, in aliud oppidum non recipiatur. Periodeutae vero, et episcopi ob commoda humana non possunt hisce confusionibus operam praebere, nam canon etiam oecumenicus ita praescribit.

CANON 4.

Placuit synodo oecumenicae, ut neque presbyteris fas sit relinquere

altaria sua, in quibus primo constituti sunt, et in aliis ministrare. Si autem facultatem habuerint a eherepiscopo, id eis fas esto; ex propria tamen voluntate minime possunt, nisi causa aliqua id exigat. Haec absque censura definivit synodus.

CANON 5.

Presbyteri, qui ex pagis sunt, in ecclesiis civitatum, episcopo praesente, aut presbytero civitatis, ne offerant oblationes, neque in ministerio dent oblationem, neque calicem. Absentibus vero civitatis filiis, si solus pagus presbyter praesens sit, det.

VI. *Canones impositi presbyteris, diaconis, et universae communitati clericorum.*

CANON 4. OECUMENICORUM.

Placuit synodo oecumenicae, ut omnes presbyterorum; et clericorum coetus secernantur a laicis in vestibus, et velamentis, atque tonsura capitis, praesertim vero in cingulo lumborum suorum. Annulos autem ex auro vel argento in digitis suis non ponant, neque lumbos suos fasciis ac perizoniis ligent, ut belligerantes, ac reliqui. Sint autem quieti, et suaves erga se mutuo, et erga quemvis hominem. In plateis incessu lascivo non incedant, verba otiosa, iocosa, et ludicra non proferant, mimorum gestibus, et actibus se se non tradant, sed convenienti disciplina se se regant, praesertim erga externos. Haec ita definivit synodus oecumenica.

CANON 2.

Ex synodo Iohannis catholici (1).

Placuit spiritui sancto, et praecepit, ut nemo ex presbyteris, aut diaconis potestatem habeat discalcatus in communibus congregationibus proprii ordinis officium perficiendi. Numquam autem quisquam tempore ministerii cuiuslibet sine calceis in ecclesiam ingrediatur. Et quamvis aliquis in cella sua, cum solus orationem Deo persolvit, id ipsi fas sit, in communi tamen coetu id omnino nefas esto. At si rerum saecularium inopia labore, et necessitas exigit eius ministerium, etiam in hoc casu permissum non est ei ullum ex ordinibus sacerdotii ullatenus perficere sine sacerdotali ornamento. Similiter neque presbyteris, nec diaconis conceditur perficere proprium ministerium cum soleis: solea enim vilis est, neque fas est cum ea comparare coram regibus terrenis; quomodo ergo operariis spiritualibus concedendum erit, ut cum solea compareant coram rege caelesti in ecclesia? Expedit autem, et aequum est, ut calceus specialis sit iis, qui sacramentis sanctis ministrant, tempore scilicet ministerii eorum; similiter et vestes speciales. Enim vero et illis, qui in lege veteri, vestimenta, et calcei erant sacerdotales in tabernaculo, quae ad tempus ministerii sacrificiorum adservabantur: sed quia apud nos propter huiusmodi rei difficultatem, complacuit spiritui sancto, ac benigne nobiscum egit, dicimus, qui potest cape-

re, capiat. Verumtamen omnino ministerium exhibere non possunt cum calceis soleatis, aut cum tunicis habentibus fimbrias adsutae. Si enim in veteri lege de viro, cuius fimbriae adsutae sunt, sermo fit cum execratione, quanto magis homo recedere debet ab hoc, ne scilicet appareat coram Deo cum veste huiusmodi? Si autem acciderit, ut aliquis schemate hoc contemptibili serviliter in ministerio compareat, separetur ab ordinibus angelicis presbyterorum, et ministrorum, qui sunt exercitus angelorum Domini perficientes ministerium ejus cum iustitia. Et haec in canone verbi Domini nostri.

CANON 3.

IOHANNIS.

Placuit spiritui sancto, et praecepit, ut nemo ex presbyteris, aut ex ministris, aut ex filiis foederis templi ministerio addictis, possit legere lectiones in ministeriis sanctis, aut psallere psalmum, aut canere canticum, aut quidpiam recitare ex pretiosis ministerii mysteriorum, postquam escam corporalem acceperit, neque ieiunium servaverit sanctum. Haec in canone verbi Domini nostri definita fuisse a sanctis religiosissimisque patribus.

CANON 4.

Quoniam vero sacerdotii ordo sublimior ac honorabilior est prae omnibus ordinibus et gradibus, et ea,

(1) De hac synodo vide Assemanum aeniorum tom. 4. pag. 188.

quae ipsius propria sunt, maxima existunt et gloriosissima, praecipit synodus episcoporum, quod congruat ipsis sacerdotibus, ut iidem consistent in omni puritate, et convenientia, ac rectitudine voluntatis, removens, et dispellentes prorsus a suis cogitationibus omne odium, livorem, et inimicitiam, atque mentem perver- sam et amaram, quae omnia Satanae genimina sunt, atque doceant admonentque eos, qui in hoc conditionis nequam fluctu existunt, ita ut acquirant eos, et eosdem liberent a per- litione animarum suarum. Siquidem vero aliqui reperiantur ita affecti erga homines ob suam indolem, aut amaritudinem, et livorem, ac inimici- tiam; hi videlicet increpentur, et si paenitentiam non egerint, et resipue- rint, removeantur a ministerio sacer- dotii sui.

CANON 5.

Audivimus, nonnullos clericos esse, qui neglexerunt ordinem conveni- entem ministerio ipsorum, quod est continentia plenum, reprobaturque magnam ventris molem (*vel* intempe- rantiam) et luxuriam, et mane man- ducare, et bibere in antecessum. Alios autem (*audivimus*) in cauponam, ta- bernam, et diversoria publica (*ingre- di*) eorum, qui cibaria et potabilia ibi luxuriose edenda ac bibenda vendunt; et recumbere in scalis inordinate. De his ergo definivimus in verbo Dei, quod non possint mane comedere ac bibere presbyteri, diaconi, ac filii foe- deris, sed debeant abstinentiam ser- vare usque ad quartam diei horam; iisque interdiximus, ne ingrediantur

in diversoria publica, neque in caupo- nas, neque in officinas. Illi autem, qui in viis sunt, aut in labore terrae, et marium (*cursu*), potestatem ha- beant comedendi, prout necessitas eos compulerit. Illi vero, qui altaribus inserviunt, abstineant a cibo usque ad horam nonam, nisi forte neces- sitas urgeat, puta cum aliquis puer proximus fuerit morti, et egeat baptismo. Is porro, qui aliter facere praesum- pserit, anathema esto in verbo Do- mini nostri.

CANON 6.

Nemini autem ex clericis fas sit iugulare beluam, neque, ut ita dicam, avem. Si autem animal proximum fue- rit morti, et praeter ipsum aliquis alius non fuerit, voce elata clamet, num forte respondeat ei aliquis ho- mo, qui prope existat: alias ex ne- cessitate conceditur ei, ut iugulet. At abscondere puerum, sive se ipsum, omnino nefas esto illi; nam destruc- tor circumcisionis est, minime vero illius confirmator; christianum enim una circumcisione circumcidendi sunt, illa scilicet baptismatis. Circumcisio vero carnis, et praepitium eordis, solum est Iudaeorum antiquorum ac hodie- norum. Quoniam autem scripsimus ne- fas esse clericis iugulare, hoc etiam adiungendum duximus, quod clerici possint chirurgiam et medicinam exer- cere; nihil est enim quod impediatur, ne ipsi haec exercent.

CANON 7.

Quoniam vero baptismus est spiri- tualis circumcisio, ab iis qui ad ba-

ptimum accedunt, clericis nefas est quidpiam exigere. Si autem benedictio exhibetur eis a parentibus eius, qui baptizatur, tamquam benedictionem accipiant; erimen vero manifestum est accipere eum exactione. Is autem, qui hoc fecerit, sine remedio existat, et a suo gradu deiectus esto.

CANON 8.

Presbyter, aut diaconus, qui relicta sede proprii episcopi, pergit ad accipiendam chirotoniam ab alio episcopo, aut a metropolitano eius provinciae, non ministret in gradu sacerdotii, quod suscepit, sed cohibeatur frenis verbi Dei per integrum annum; et postea, si videbitur episcopo ipsius, et hic misericordia motus eum susceperit, denuo ordinandus non est, nam ordinatio secunda prohibita est; verumtamen consistat in ordine ultimo omnium clericorum, qui ab eo legitime acceperunt ordinationem, suntque accepti. Eum vero, qui a patriarcha suscipit chirotoniam, a proprii ordinis ministerio arcere nequeant episcopi, aut metropolitani, ex quorum dioecesi est. Nam patriarcha est pater communis.

CANON 9.

Porro ubi sedet episcopus, clerici absque eiusdem iussione sedere coram eo non possunt. Simili etiam ratione ubi sedet presbyter, diaconi sedere nequeunt sine ipsius presbyteri iussione. Et ubi sedent diaconi, lectores, et hypodiaconi sedere non possunt absque ipsius diaconi iussione. Et tempore mysteriorum non possunt

deserere altare, ut aliò migrent, sed omnes in cancellis consistent, neque errent in diaconio, et in templo, atque in area ecclesiae sedentes, familiarì colloquio ibi utantur; nisi quipiam fuerit infirmus: nam virtutes caelestes altare circumdant tempore, quo mysteria sancta offeruntur: is proinde, qui foris stat, societate angelorum se ipsum defraudat.

CANON 10.

Relatum fuit in congregatione episcoporum, quod nonnulli clerici ausu temerario se invicem petant, et stationem socii sui invadant, et quod se ipsos in statione, quae in ordine est, honorent, obliti nimirum illius dicti: ille, qui se ipsum humiliaverit, exaltabitur. Et illius sententiae gloriosi Pauli: unusquisque socium suum in charitate reputet tamquam praestantiorē sc. Ne itaque huiusmodi inordinatio in ecclesia amplius obtineat, patrum canones exhibentes docemus, quod omnis presbyter, et diaconus secundum diem, in quo ordinatus est, et ordinabitur ab episcopo, aut metropolitano, aut patriarcha, locum habeat, ac stet in ordine supra socium suum, aut infra eundem socium, idque sive senior socio fuerit aetate et doctior, sive aetate inferior et doctrina minor socio exiterit. Et siquidem fuerit aliquis puer, et acceperit chirotoniam prius quam aliquis senex, qui senex ordinatus fuerit post eum puerum, puer sane ille praecedat in statione senem, senex vero infra puerum consistat. Presbyteri autem, aut diaconi illi, qui non ex primariis filiis ecclesiae civitatis

extiterint, sed fuerint extranei, et ex alio loco, non possunt stare in ordine et gradu supra eos, qui ex ecclesia civitatis sunt. Si autem vi et temere attentare voluerint, corripiantur frenis verbi Dei, quoadusque desistant a propria audacia. Si autem aliquis clericus voluerit honorem deferre, et locum sibi superiorem cedere alicui eorum, qui forinsecus venerunt, non potest id efficere, nisi eum licentia eius, qui congregationis clericorum caput existit. Si autem doctor fuerit is, qui forinsecus venit, concedatur ei, ut supra consistat, ubi fratres eius voluerint adsignare ei honorem. Si autem non fuerit doctor, nemini, quicumque voluerit eum honorare, fas sit, idque ne aditus pateat audacie idiotarum, et ignorantium; sed si presbyter is fuerit, infra omnes presbyteros stet, et si diaconus extiterit, infra omnes diaconos. Haec absque censura definierunt patres.

CANON 11.

De omnibus autem ordinibus sacerdotum et clericorum, atque ostiariorum dicimus, ut cum vocati fuerint a fidelibus ad quietes, (*convivia quae pro defunctis exhibentur*) et ad caenas, solrie in cibo se gerant, et non gulose, ac luxuriose tamquam ad satietatem, neque fas illis sit repleri, et exinde portiones referre, nec a divitibus, nec a pauperibus, ne nomen Dei nostri blasphemetur inter eos, et inducant contumeliam, et convicia in pretiosa (*sacra ministeria*) ecclesiae. Is autem, qui haec transgressus fuerit, sub anathemate esto.

CANON 12.

Si quis ex clericis ecclesiae deprehensus fuerit, ab ecclesia suppellectilem furtim abstulisse, et director extiterit domus sanctuarii Domini, neque pulchorem ei iniecerit verbum apostoli caelestis Pauli, qui eum idololatri recenset eum, qui diripit domum sanctuarii; de hoc statuimus, ut reinoveatur a ministerio gradus sui. Si autem resipuerit a sua nequitia, et paenitentiam egerit, atque pactum constituerit, et canonem sibi sanxerit, quod amplius iuxta suum morem non operabitur, hic suscipiatur, ut ministret. Si vero non ex nequitia, neque ex more suo id contigerit, sed propter angustiam magnam, in qua existerat, et a paupertate impulsus clam abstulerit, id quod furando surripuit, misericordia in eum expromatur, neque subsanetur: nam etiam ad cadavera mortua comedenda accedunt illi, qui esuriunt, sicut scriptum est.

CANON 13.

Si apud aliquem clericum, fidelem existimatum, situm fuerit depositum, is autem postea illud astute sibi vindicaverit, et negaverit, et quidem eum iuramento dominis eius; atque aliquando argumentis, quae lucide ostendant mendacium eius, negotium innotuerit; is, quicumque fuerit, suum ordinem amplius non exerceat, eo quod cum lucidus constitutus fuisset, tenebrosus evaserit. Si autem resipuerit, et pactum super se ipsum constituerit, suscipiatur, postquam diutinam paenitentiam ex-

hibuerit, et depositum domino proprio restituerit.

CANON 14.

Si quis presbyter, aut diaconus Iesum Christum abnegaverit, deinde paenitentia ductus resipuerit, ac redierit, longo tempore in paenitentia maneat: peracta autem paenitentia, suscipiatur, in ordine tamen suo non ministret, sed laicorum gradum teneat. Quod si ex tota virtute sua paenitentiam exhibuerit, denuo manus impositionem ab episcopo suscipiat.

CANON 15.

Si quis constitutus in quolibet gradu sacerdotii, alieni homini ad illum interficiendum venenum letale propinaverit, idque negotium apparuerit, atque innotuerit instar solis, atque absque ulla dubitatione; omnino exeat ab ecclesia, quia dignus non est, qui communicet mysteriis divinis. Et si praesul neglexerit ipsum, postquam apparuit facinus eius, et eum non eiecerit, reus erit eorum Deo.

CANON 16.

De Eunuchis sicuti praeceptum est in sancta synodo, ita servamus: omnis vir, qui voluntate sua se ipsum castraverit, et membrum suum vitaverit, hic in clerum non recipiatur: si autem in pueritia sua violenter a dominis suis vir fidelis (*id est eunuchus, qui appellantur fideles, propterea quod eorum fidelitati committuntur mulieres*) factus fuerit, aut a praedonibus barbaris amputatus fuerit, aut

a medicis in aegritudine sectus fuerit, hic non removeatur de clero, nam id licet per canonem, non enim voluntate ipsius id ei supervenit.

CANON 17.

Si quis ex presbyteris, et diaconis, et filiis foederis, manducaverit ac biberit eum Iudaeis, et habuerit eharitatem cum filiis crucifixorum, repellatur a ministerio gradus sui, donec exhibeat paenitentiam, ac firmiter proponat, quod hoc amplius non sit facturus, et foedus constituerit coram multis. Quod si illi, qui tales sunt, mentiti fuerint post promissiones suas, denuoque id egerint, prorsus deiciantur de gradibus suis: primo quidem, quia manducarunt eum Iudaeis; secundo vero, quia mentiti sunt.

CANON 18.

Presbyter, aut diaconus, aut quilibet in catalogo graduum sacerdotalium recensetur, qui fuerit praestigiator, divinator, aut ariolus, aut cultor daemonum, aut sortilegus, aut nodos contextens, aut crediderit ethnici more stellarum rationi, quae astrologia vocatur, ille qui aliquid ex dictis exercet, omnino removeatur a ministerio sacerdotii sui. Saecularis autem anathematizetur, et abscindatur ab omni communione cum fidelibus.

CANON 19.

Placuit synodo oecumenicae, ut presbyter, qui crimen adulterii commiserit, cum antea temporis talem

usum non habuerit, et testimonium bonum præbuerit, quod tali crimine non laboraverit, potissimum si expers coniugii sit; consistat in oratione ac ieiunio, et continentia anno uno, dabitque elemosynas, et expleto canone suae poenae, tunc sacerdotium administret. Et si iterum redierit ad suum peccatum post paenitentiam suam, depositio a sacerdotio ei statuatur, neque amplius ministerium illi committatur, et hoc quamvis exhibeat paenitentiam: a communione tamen sacramentorum ne repellatur. Si autem presbyter ille fuerit coniugatus, et coniugem vivam secum habeat, atque in hoc crimine deprehensus fuerit, depositionem a sacerdotio subeat, neque amplius ministerium sacerdotii ei concedatur. Sic etiam diaconus eodem hoc modo, sed sex mensium sit canon poenae eius: et post ieiunium, et orationem, ac elemosynas exhibitas, facultas ei detur administrandi sacerdotium; et si iterum reilit ad primum suum peccatum, detur ei rursus locus altera vice, sed dupliciter iudicium eius ad unum annum, et tunc ministrabit: et si de novo rodit tertia vice, depositionem a sacerdotio subeat. Si autem coniugatus fuerit, et coniux eius vivat, et cum ipso sit, et viam suam transgressus fuerit, detur ei locus una vice, et triennio luat poenam sui delicti; ac ubi absolverit canonem suae paenitentiae, sacerdotium administret: quod si rursus peccaverit, depositio illi decernatur. Summatim autem; episcopus ob delictum suum primum deponatur, presbytero autem non coniugato semel detur locus (*paenitentiae*), coniugato au-

tem non detur locus, diacono vero bis detur locus, coniugato semel; saeculares demum semper ac deprehensi fuerint in hoc crimine, luant poenam. Eum porro, qui haec transgressus fuerit, synodus oecumenica excommunicationi subiicit.

VII. *De electione, et chirotonia chorepiscopi, idest periodeutae, qui est visitator, et de canonibus visitationis eius.*

CANON I. OECUMENICORUM.

Placuit synodo oecumenicae, ut episcopus eligat ex ordine monachorum eum, qui institutus sit, atque doctus, sitque praeditus conversatione convenienti, et in congregatione totius ecclesiae adducat eum in medium, atque proclamet diaconus voce elata dicens: eligimus talem Christi amantem ut sit chorepiscopus universae ditioni, omnesque sciant, illum constitutum esse; detur proinde ei numerus omnium ecclesiarum, et monasteriorum totius ditionis ad sedem pertinentis. Et ipse quoque eligat homines diligentes et sollicitos ac doctos ex monasteriis, et ecclesiis, eosque periodeutas constituat in universa ditione. Et illi, qui ecclesiarum sunt, non habeant potestatem in monasteria; uti neque illi, qui monasteriorum sunt, habeant potestatem in ecclesiis; sed unusquisque in loco suo, quae sui gradus sunt, diligenter curet. Chorepiscopus vero ipse egrediatur, et perlustret ecclesias, ac monasteria regionis. Et si fuerit in aliqua ecclesia, aut monasterio quidpiam abundans, in alio vero monasterio et ecclesia deficiens, accipiat ab illa, quae

abundat, et impleat defectum illius, quae eget. Inspiciat praeterea, quot sint oppida, quae sacerdotibus egeant, et constituat in eis, neque sinat oppidanos ab otiosis gubernari. Et si fuerint oppida destituta filiis foederis, ex quibus faciat sacerdotes, educat sacerdotes ex ecclesiis, aut ex monasteriis suae ditioni subiectis, eosque constituat in iis. Neque relinquat vel unam ex ecclesiis, et monasteriis absque sacerdotibus, ne contemnantur altaria, et templa sancta maneant absque ministerio, et maxime ne christiani tales sint nomine tenus, et operibus sint sicut ethnici, eo quod non praesit eis pastor. Videat rursus chorepiscopus omnia oppida, et unicuique oppido imponat taxam pro eiusdem facultatibus. Et omnia oppida dent benedictionem, quae sufficiat, quantum est in viribus, episcopo, quoniam et iste etiam debet dare tributum principi, qui supra eum est. Haec absque censura definivit synodus (1).

CANON 2.

Placuit synodo oecumenicae, ut quoties egreditur chorepiscopus, et per totam transit ditionem ad visitandum, videat, an ecclesiae, et monasteria clericis careant; vocet senes oppidorum, eosque alloquatur, doceat, admoneatque eos, et obsecret chorepiscopus unumquemque eorum, qui habeat filios, et filias, et separet ex filiis eorum, et oratione eos obsignet,

manumque suam iis imponat, atque eis benedicat, et fiant filii foederis, et instituuntur, et tradantur ecclesiis, ac monasteriis, et praecipiat, ut in disciplina et doctrina educantur, fiantque heredes, et per manus eorum stabiliantur ecclesiae, ac monasteria. Haec absque anathemate definivit synodus.

CANON 3.

Placuit synodo oecumenicae, ut chorepiscopus non negligat sacerdotes, qui in oppidis sunt, sed sollicitus curam eorum gerat, et anxie exploret, qualiter ministrent altaribus, et qua ratione sanctificent baptisterium, et quomodo signent, et quomodo baptizant, quidque dicant quando baptizant, et accuratissima diligentia visitet totum ministerium eorum erga sacrum (*missae sacrificium*): similiter et ministerium quoque videat, quod est ad extra, quo modo scilicet ministrent fratres et sorores in templo, et utrum in suo ministerio canones habeant, qui haereticorum sint, et ipsi ignoranter iuxta eos ministrent: rursus utrum in nocte perturbatum sit ministerium eorum, et festinent, atque corripiant ipsam antiphonam, compleantque per alleluia; aut num manducantes bona ecclesiae, tempora ministerii intermittant. Et provideat, ut adcurate diligenterque ministrent, ne forte negligentia proveniat a praesulibus, et poena veniat in totam communitatem.

(1) Hi sex canones, quos profert Ebedies, consonant arabicis nicenis, quos videsis tom. 2. concil. apud Labbé, a caetero nimirum 54. ad canonem 65. iuxta versionem Turrian, et a canonem 58. usque ad 70. iuxta versionem Abrahami Echellensis.

Eum vero, qui haec transgressus fuerit, synodus oecumenica sub anathemate ponit.

CANON 4.

Placuit synodo oecumenicae, ne saeculares potestatem habeant in oppida, ut absque iussu chorepiscopi sibi eligant ipsi illum, quem voluerint sibi praeesse presbyterum. Similiter et in monasterio non possunt fratres, absente chorepiscopo sibi eligere praefectum monasterio. Si autem ipse abbas dum vivit, mandaverit, ut aliquis sibi succedat, et hic non fuerit eius consanguineus, aut concivis, poterit hic fieri abbas secundum canones priscus. Et illum, qui haec transgreditur, synodus oecumenica excommunicationi subiicit.

CANON 5.

Placuit synodo oecumenicae, ut chorepiscopus perlegat canones monachorum coram monachis, et ecclesiae (*canones*) coram filiis ecclesiae bis in anno, ut quilibet iuxta proprium canonem regatur, ne sicut tamquam oves, quibus pastor non est, et pereant destituti superiorum visitatione. Haec absque censura definivit synodus oecumenica.

CANON 6.

Placuit synodo oecumenicae, ut sacerdotes, qui in oppidis sunt, non administrent redditus ecclesiae, uti monachi in suis monasteriis, sed chorepiscopus, et periodota videant redditus ecclesiae, ex quibus dent pres-

byteris, et diaconis, uti convenit, et recipiant peregrinos, ut iustum est: reliquum vero, quod supererit ex redditibus, sit pro expensis ne diruantur ecclesiae. Haec absque censura definivit synodus oecumenica.

VIII. *De electione, et ordinatione archidiaconi, deque ordine ministerii eius.*

CANON 1.

EX SYNODO IESUIARUM.

Necessario itaque exigitur ministerium archidiaconi, qui eorum episcopo praesit ministerio clericorum in omnibus ministeriis, et congregationum ecclesiasticarum temporibus. Et quemadmodum ecclesiae relinquendae non sunt absque episcopo, qui regat, cum ipse sit caput ecclesiae, ita archidiaconus abesse non debet ab iis, qui electi sunt ad ministerium, et ad conventus ecclesiasticos. Et sane pulchrum est, et debitum, ac necessarium, ut quilibet episcopus habeat in sua cathedrali ecclesia archidiaconum. Homo autem, qui eligitur ad ministerium archidiaconatus, sit sapiens, disertus, mente sua pervigil, prudens, et patiens, rectae voluntatis, iustus, misericors, peritus ministerii, atque rituum ecclesiae. Et ipse praecipiat iuxta voluntatem episcopi omnibus temporibus circa ordinem ministerii: et voluntas episcopi latens, per linguam et verbum archidiaconi prodeat in publicum ad collocandos presbyteros in sedilibus, et ad ordines ministrorum: evangelium autem, aut ipse legat, aut eius iussu legat is, quicumque fue-

rit, quem vocaverit; ille etiam, qui sanctificat, ipsius iussu sanctificet. At si praesens fuerit episcopus, huius est praecipere, si velit, ei qui sanctificat, et lectores lectionum ipse designet, et ostiarios admoncat, et hebdomadas dividat, et investiget de negotiis ecclesiae. Et absque consilio, ac iussu archidiaconi non possunt clerici illi, qui regimen accipiunt ab ecclesia, ad oppidum, aut alium locum ire. Et omnis vir presbyter, aut diaconus, aut hypodiaconus, qui in civitate est, cum aegrotus non fuerit, nec necessitate alia, quae violenta sit et canonica, compulsus rusticatur ex mera sua voluntate, et tempore orationis inter socios suos non reperitur, sed ex contemptu relinquit populum et plebem, ac surgit, et sedet in diaconio, aut pergit in domum suam, et ad opus suum; hic increpatione dignus habeatur, et interdicto. Archidiacono praeterea congruit vigilantia maxima, ac circumspectio, ut sedulo et non negligenter, strenue et non remisse suum impleat ministerium, ut sit exemplar bonum tam clericis sociis suis, quam aliis multis, sitque ad illuminandum suum ministerium instar lucernae coram episcopo, et coram tota ecclesia. Et iudicium quod inter clericos accidit, hoc est quod homo habet cum socio suo, aut praesules ecclesiae ac filii ecclesiae secum invicem habent, ipse audiat, ac dirimat inter eos. Et si necessum fuerit, convocet praelatos ecclesiae, ut una cum ipso audiant, ac dirimant; et clerici ecclesiae extolli nequeunt supra capita ecclesiarum. Et praesules ecclesiarum ipsi soli administrare negotia eccle-

siarum, aut excommunicare presbyteros filios ecclesiarum suarum non possunt. Si autem difficile negotium contigerit inter eos, illud archidiacono deferatur: at si difficilior foret, deferatur episcopo, ut ab ipso resolutionem accipiat. Illas porro constitutiones nemo ex iis, qui subiecti sunt ordinibus, transgrediatur in verbo Domini.

CANON 2.

OECUMENICORUM.

Placuit synodo oecumenicae, ut archidiaconus videat substantiam, et proventus ecclesiae, et dona ac munera, quae in ea sunt, et iuxta quantitatem congruum alimentum dispenses. Neque sint multi clerici in ecclesia, ne oneri sint ecclesiae; neve sint pauci clerici in ecclesia, ne diminuat ministerium, et contemnatur sedes, sed iuxta copiam substantiae, et iuxta quantitatem donorum inspiciat, et constituat in ea clericos. Haec porro absque excommunicatione definiuit synodus.

IX. *De oeconomo, et procuratore, deque eius administratione.*

CANON 4.

EX SYNODO SANCTAE CATHOLICAE.

Relatum fuit congregationi patrum, quod nonnulli sacerdotes, et fideles audeant rapere dispensationem substantiarum xenodochii, et domorum peregrinorum, et ecclesiarum, ac monasteriorum, uti et coenobiorum; idque absque scientia, et iussu epi-

scopi qui praeest regioni; id autem contentiosi atque audaces agunt, ut sibi et hominibus suis rapiant redditus illorum. De his itaque praecipimus in potestate caelesti, ut nemo ex presbyteris, et diaconis, ac fidelibus potestatem habent in verbo Dei rapiendi statum (*officium*) dispensationis substantiae locorum, quae supra enumerata sunt, aut diripere proveniunt eorum, sed iussu ac beneplacito episcopi, et consilio hominum piorum ac iustorum eligatur persona iusta, casta, ac diligens, quae congruat administrationi substantiae ecclesiae, aut monasterii, ac domus peregrinorum, aut xenodochii. Is autem, qui ausu temerario aliter facere attentaverit, sit anathematizatus, et ira Dei maneat super eum.

CANON 2.

OECUMENICORUM.

Placuit synodo oecumenicae, ut archidiaconus deputet oeconomos et procuratores, ex quibus quidam sint super redditus et expensas, alii su-

per substantiam atque gazas ministerii: singuli vero circumspecti sint circa rem sibi creditam, ne in tenebras exteriores proiciantur, nisi ille servus negligens ac malus. Haec sine censura definivit synodus.

CANON 3.

Redditus etiam, et omnia donaria ecclesiae, quando visitabuntur, committantur viro fidei oeconomus, et ita tradantur ei omnia descripta, cum syngrapha receptionis; elaves autem oeconomatus super altare collocentur ab archidiacono, cuius mandato ab altari eas recipit ipse oeconomus accedens ad altare. Et quando dimittitur ab oeconomatu, siquidem archidiaconus eum dimittere voluerit, claves omnes oeconomatus, et scripturae omnes, seu syngraphae receptionis ipsius oeconomi, et liber rationum eiusdem super altare collocabuntur ab ipso oeconomus manibus suis; et, prout meretur, retributionem suam a Domino altaris recipiet, sive bonam sive malam.

TRACTATUS VII.

DE REGULIS ET CANONIBUS MONACHATUS, ET DE
PERFECTIS OPERIBUS RELIGIOSISQUE MORIBUS
HUIUSMODI INSTITUTUM ANGELICUM
AMPLECTENTI CONVENIENTIBUS.

Post en vero, quae definita sunt de archidiacono et ministerii eius modo, iuxta ordinis nobis propositi seriem, agendum nobis erat de electione episcoporum, deque iis, quae ipsis conveniunt, nam ex inferiore ad superiorem coepimus ascendere gradatim, uti ordo exigit. Sed quoniam illi, qui ad hunc gradum excelsum eliguntur, plerumque ex monachorum coetu assumuntur, consequenter propterea et acquissime de monachatus historia, deque huius canonibus scribere adgredimur in hoc tractatu septimo, idque etiam eam ob causam ut ecclesiae rectores facili negotio sciant ea, quae veris monachis congruunt, ne studiose laborarent pro novis legibus edendis; praeterea, ut periclitatae sciant, qui, et quales sint canones, quos legere debeant in coenobiis.

1. Undenam deducatur hoc monachatus institutum, et a quo initium habuerit.

Coetus itaque monachorum in veteri lege vocabantur filii prophetarum, uti Elias, Eliseus, et reliqui. Cum autem Christus Salvator noster in mundum venit, hic coetus primo regni eius disciplinam didicit: quin et plerique apostolorum viden-

tur fuisse ex hoc coetu. Ipse autem Dominus noster perpetuo iis (*huic coetui*) adhaerebat, et toto tempore, quo in hoc mundo vixit, institutum eorum professus est, ut ipse Paulus ille divinus ex hoc coetu, arguebat rebelles, qui erant filii populi sui, dicens: homines, quibus dignus non erat mundus, egeni, angustati, persecutionem passi, non ex coactione aliqua, sed quia ipsi beneplicito propriae voluntatis talia in se susceperunt ob spem regni caelorum; et facti sunt tamquam errantes in deserto, et reliquerunt tranquillitatem (*vitae*), et habitaverunt in scissuris, et cavernis; et loco indumenti, pellibus vestiti sunt, cum reliquis quae recensuit Paulus, cum argueret perviciam Iudaeorum per filios prophetarum istos, eo quod maior non esset fides ipsorum fide horum; neque iustitia prae illis abundetis, quemadmodum, et spem, instar eorum expectatis. Et si isti, qui ita magni sunt et sancti, nobis ipsis indigebant, ut per nos acciperent consummationem veritatis, quanto magis vos debetis eos imitari, et eorum mores aemulari, et evangelium Christi instar eorum suscipere? Coetus porro hic, filii prophetarum appellati sunt quoad usque susceperunt evangelium Christi: ab eo autem tempo-

re vocati fuere exeuntes, quia scilicet ex mundo exierunt, et se se exercent in bello, quod cum adversario est. Ubi vero omnes populi evangelio crediderunt, et exierunt multi e populis, et coctus eorum invaluit, multumque crevit, graeco vocabulo, monachi vocati sunt, et aedes eorum monasteria, quae interpretantur crypta solitariorum. Tunc patres videntes, coetum hunc magnum esse, et multitudinem populi attrahi post eos propter signa, quae per manus eorum fiebant, per quae multi initiabantur; tunc, inquam, maxima cura, ac sollicitudine condiderunt eis regulas, quibus gubernarentur; ita ut, dum regulae eis prodessent, et causa essent pulchritudinis morum, et per mores praeterea fierent speculum pulchrum omni homini, in duplum proficeret per manus eorum fidei catechesis, et omni homini essent causa gloriæ.

II. *Canones et regulæ præscriptæ a patribus.*

CANON 1.

Placuit synodo oecumenicæ, ut cum fit aliquis praefectus monasterio, non quilibet indiscriminatim praeficiatur, sed ille, qui sub disciplina educatus fuerit in monasterio, et monasterii canones noverit, et valeat ignaros admonere, atque bonae conversationis, ac sciat scribere et legere, ac praesertim inter virum et socium eius iudicare, et praefecturae dignitatemque diligenter sustinere. Qui itaque eiusmodi moribus praeditus apparuerit eo tempore, quo sub magistri sui potestate constitutus erat, et fidelis

in omnibus monasterii negotiis sibi commissis extiterit, hic ipse monasterio praeficiatur. Cumque praefectus fuerit, id in primis curabit in tota anima sua, ne quid in monasterio desit, ne propter penuriam congregatio fraternitatis dispergatur, et peregrini non habentes unde sustentari possint, tribulentur. Maioribus autem subiaceat, episcopo scilicet, archidiacono, et chorepiscopo; neque vendat, aut emat possessiones monasterii sine chorepiscopi iussu. Atque haec ita definivit synodus.

CANON 2.

Placuit synodo oecumenicæ, ut abbas attente consideret fratres, qui zelo timoris Dei flagrant, et sedulo benignoque animo sunt, atque contristantur de penuria monasterii, et solliciti cognoscuntur de fratribus suis. Ex his aliqui coram abbate ministrent, alii inter oeconomos, alii inter ianitores, alii in procuratione monasterii; et quisque eorum locum suum diligenter curat. Haec sine excommunicatione definivit synodus.

CANON 3.

Placuit synodo oecumenicæ, ut ille, qui fit visitator pro monasterio, et pro fratribus suis ingreditur, et egreditur, debeat esse usquequaque purgatus, neque vinci ab avaritia, nec quidquam sibi ipsi possidere, sed sufficiat ei id, quod cum benedictione tollit ab abbate; id enim, quod sine benedictione abbatis tollitur, cedit in maledictionem accipientibus ipsum. Domet etiam suam affectionem, at-

que mentem suam, et subiiciat suum desiderium suosque motus, neque atrahatur ab intuitu oculorum suorum, neque ab aurium suarum auditu, et antequam praevaricationes contingant, eas praevideat, comparatusque sit ac promptus adversus eas, neque abiiciat animum ob occursum laqueorum et offendiculorum, quae obviam ei accidunt, sed constituat murum puritatis et sanctitatis omnibus membris suis (1), ne comedat, aut bibat cum mulieribus, neque multiplicet colloquutionem cum eis, neque legat libros cum iisdem: et contristetur praeterea de indigentia monasterii, et de penuria fratrum; neque commoretur in loco, in quo occasio est scandalii, neque det quidpiam e monasterii rebus homini consanguineo suo, neque amicis et proximis suis: et omnis, qui cum videt, proficiat ex ipso, ita ut implicatur in eo, quod scriptum est: beatus vir, propter quem glorificatur nomen Domini eius.

CANON 4.

Placuit synodo oecumenicae, ut congregatio totius fraternitatis sit assidua in ministerio et lectione et ieiunio secundum morem, qui ab abbate constituitur eis, et laborent in sabbatis simul, et omnis peregrinus, qui sit filius foederis, cum ijsis sedeat ad mensam, at saecularis seorsum ac separatim. Eius autem, qui non laborat, dum est sanus, diminuat portio. Qui accusator fuerit, statim dimittatur ex monasterio. Ille, qui furatur, statim dimittatur

ex monasterio. Fratri ebrio usque ad tres vices parcatur, et suscipiat poenam sui delicti. Ille, qui non exhibuerit obedientiam, statim dimittatur ex monasterio. Ille, qui odit ministerium, et ieiunium, et non amat institutionem, statim dimittatur ex monasterio. Ille, qui communitatem conturbat, et concitat divisiones, statim dimittatur ex monasterio.

CANON 5.

Placuit synodo oecumenicae, ut non possint monachi facere participationem (*symposia*), instar reliquorum clericorum, et saecularium: et carnem in suis monasteriis non comedant, et vestibus albis ac palliis non amiciantur, neque calceis pedes suos induant, sed sandaliis: et loris atque cingulis constringant lumbos suos: sintque casti in veste, et indumento, uti et in omnibus actibus suis schemate pulchro se gerant, sintque alieni ab omnibus moribus saecularibus, quemadmodum faciebant patres nostri antiqui qui nos instituerunt, et erant veri monachi. Officium autem septies in die absolvant, mane, tertia, sexta, et nona horis, vespere, et in mensa, et nocte, ut consentiant illi dicto beati Davidis: septies in die laudem dixi tibi super iudicia tua iusta. Quando vero abbas recipit aliquem fratrem in monasterium, examinet et investiget exacte, quis sit illius, quem suscipit, actus, et unde sit, et quare monachus fieri velit: et si servus sit, ac eius dominus fidelis

(1) In codice antiquo male numero sequentia habentur in pagina, quae ibi signata est numero 122.

fuerit, non suscipiatur, nisi dominus eidem concesserit; quod si vero ingenuus, et liber fuerit, habeatque parentes fideles, qui nolint, non admittatur: at si seiunctus fuerit a parentibus suis, et sui iuris sit, ac sororum habitet, suscipiatur. Si autem habeat uxorem, et haec non consentiat, non suscipiatur. Quod si habuerit filios parvulos, quamvis uxor eius consentiat, non suscipiatur. Haec absque excommunicatione definivit synodus.

CANON 6.

De ordinatione temporum et horarum hiemis, et aestatis, quomodo debeant fratres lectioni et labori vacare.

In aestate, quae calida est, laborent a mane usquequo dies incalcescat, et ubi incaluerit, ingrediantur ad orationem, lectionem, et silentium usque ad horam sextam, et cum ministerium horae sextae persolverint, gustent aliquid modicum, et requiescant usque ad horam nonam. Et ubi officium expleverint horae nonae, exeant iterum ad laborem usque ad vespertas. At in hieme frigidissima a mane usque ad horam tertiam perseverent in lectione, et ubi officium expleverint horae tertiæ, exeant ad opus usque ad horam sextam: et ministerio horae sextae perfecto, legant, et sileant usque ad horam nonam. Et cum horam nonam persolverint, exeant, et laborent usque ad vespertas, ut sustententur. Hic ordo, et regula haec servetur pro lectione, et labore in aestate et hieme, neque mutetur.

CANON 7.

Placuit synodo oecumenicae, ut a praesenti tempore, et deinceps nemini liceat includi in domibus, aut consistere super columnas, neque nutrire capillos, aut ferrum proicere, aut vagari extra monasterium sub nomine vano luctus. Et ille, qui adversus hosce canones contenderit, et contumaciter ob inanem gloriam quidpiam ex his fecerit, sit excommunicatus.

III. *Canones positi a Mar-Abrahamo (1) superiore monachorum, qui in tota Persidis regione sunt.*

CANON 1.

Primum quies iuxta praeceptum patrum, et secundum verbum apostoli ad Thessalonicenses scribentis: rogo autem vos fratres, ut magis abundetis, ac solliciti sitis, ut sitis quieti, et seduli in vestris actibus. Et rursus dixit: haec ipsa autem praecepimus, et obsecramus eos in domino nostro Iesu Christo, ut in quiete laborent, ac suum panem comedant. Isaïas praeterea dixit: erit opus iustitiae pax, et exercitium iustitiae quies. Abbas item Antonius admonet, quod sicuti piscis ex aqua eductus moritur, ita et monachus cum trahitur extra propriam cellam. Rursus sanctus Marcus monachus dicit, quod si non quiescit corpus, nec mens quiescit. Silentium autem his duobus temporibus servatur, aut in lectione assidua et oratione, aut in labore manuum ac in meditatione, sicut dixit abbas Isaïas, et sicuti Sapiens quoque ipse ait: mul-

(1) De Abrahamo isto vide Assemanum seniores B. O. tom. IV. a pag. 872.

ta mala procreat otiositas. Item : semper in concupiscentiis iacet homo, qui opus non excreet. Consistamus ergo in cella nostra eum quiete, et fugiamus otium, quod detrimentum infert; certe ac firmiter tenentes quod si secedamus ab ipso (*silentio*) fieri non possit, ut nos folia proferamus fructusque demus: quin immo etiam vita religiosa destituemur.

CANON 2.

DE IEIUNIO.

Ex verbis Domini nostri: eum ablatu fuerit filius hominis, tunc ieiunabunt in illis diebus. Apostolus item dixit: in ieiunio multo. Et rursus: ieiunantibus, et Deum precantibus. Rursus ex patribus: quod ieiunium nos coram Deo adiuvabit. Item: non sit remissus in obedientia ieiunii. Fructus enim ieiunii, et auxilia quae ex ipso sunt, discere possumus certissime a Moyse, Elia, Daniele, ac sociis eius, a Salvatore nostro, apostolis, et patribus omnibus. Scrvemus ergo ieiunium, utpote quod causa est multorum bonorum, et ad veram vitam perducit.

CANON 3.

De oratione, lectione, et officio horarum canonicarum ex verbo Salvatoris nostri. Dixit autem eis etiam parabola, ut semper orarent, neque eos taederet. Rursus: estote semper vigilantes, et orantes etc. Item: vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem. Et apostolus dixit: in oratione perseverate, et vigilantes in ea

estote, et gratias agentes. Marcus quoque dixit: oratio mater est virtutum.

De lectione autem scribens apostolus carissimo suo Timotheo dicebat: quoad veniam ego, insta lectioni, et orationi, ac doctrinae: haec meditare, et in his esto. Dominus vero noster Deus ad Iesu Bar-Nun dixit: ne deficiat ab ore tuo liber hic legis, et esto meditans illum nocte ac die etc. Item Moyses ad populum dixit: sit tibi signum super manum tuam, et memoriale inter oculos tuos. Et ex patribus: sine lectione autem assidua et oratione ad Deum non potest in anima disciplina pulchra esse. Marcus item sanctus dixit: ora quidem Deum, et aperiet tibi oculus intellectus tui, ut cognoscas utilitatem, quae ex oratione et lectione est.

De ministerio vero, et hoc psalmista dixit: septies in die laudem dixi tibi super iudicia tua iusta. Et Daniel ter in die genua sua flectebat, procumbebat orans, et confitens coram Deo suo.

CANON 4.

De taciturnitate, mansuetudine, et solitudine, et ne quis interloquatur fratribus suis loquentibus, et voce quieta utatur, et ne cum clamore ac ira colloquatur.

De taciturnitate autem dixit Hieronimus propheta: beatus vir, qui portaverit supra se iugum tuum in sua adolescentia, et solus sedebit, ac tacebit, quia supra se suscepit iugum tuum etc. Item abbati Arsenio in revelatione dictum fuit: Arseni fuge, tace, et quiesce; et iterum tace, neve te ipsum existimes (*esse aliquid*.)

De solitudine Hieremias dixit : domine Deus fortis non sedi in synagoga malignantium , sed timui a conspectu manus tue , et solitarius sedi.

De mansuetudine vero Isaias dixit : ad quem respiciam , et in quo habitabo , nisi in mansueto , et in humili corde , qui trepidat a verbo meo ? Dominus autem noster dixit : discite a me , quia mansuetus sum , et humilis in corde meo , et invenietis requiem animalibus vestris.

Ne autem aliquis obloquatur inter verba fratrum suorum , ait Sapiens : et in medio narrationum ne loquaris ; et taciturnitas fructus est sapientiae ; et qui multa loquitur , ipse demonstrat defectum mentis suae.

Quod vero quieta voce , et non cum clamore , ac ira loquendum sit , ait apostolus : omnis amaritudo , et ira , et indignatio , et clamor , ac blasphemia tollantur a vobis , et nullo verbum abominabile de ore vestro exeat etc. Item : quiesce ab indignatione , et quiesce ab ira.

Studeamus itaque , ut haec omnia pro nostris viribus impleamus : nam auxilia divina in ipsis latent , neque possumus sine ipsis placere Domino nostro.

CANON 5.

Quod in ieiunio quadragesimali absque necessitate et facultate communis frater extra cellam suam egredi non debet.

CANON 6.

Frater absque necessitate aegritudinis , aut licentia communis ne vagetur per monasteria , et civitates , et oppida , neve per domos circumagatur , neve manducet inter fideles. Atque ut compendio dicam , nemo potest e cella sua egredi , et ad aliquem locum pergere sine licentia abbatis.

CANON 7.

Nemo murmuret de fratre suo , aut accuset eum coram fratribus suis , aut coram quolibet. Ait psalmista : qui accusat fratrem suum in occulto , eum odio habebam. Item : sedebas , ac adversus fratrem tuum cogitabas etc. Item apostolus : nolite murmurare , sicuti quidam illorum murmurarunt etc. Caveamus itaque ab accusatione , ne simus socii iniqui.

CANON 8.

Die dominica , dum congregantur fratres , ille primus , qui ad ecclesiam venit , accipiat librum sanctum , et sedeat in loco illo , qui delectus est , et meditetur in libro , donec adveniant omnes fratres , ita ut singuli eorum , cum accesserint , mentem intentam habeant ad auditionem lectionum , neque declinent in colloquia aliena , aut in narrationes , et historias calamitatum , et bellorum , aut in sermones saeculares , sive in confabulationes perniciosas animae , aut ad aliquid divertantur , quod alienum sit ab hoc eximio instituto.

CANON 9.

De ieiunio non solvendo, nisi ob huiusmodi causas, puta infirmitatis corporis, aut ob adventum peregrinorum, aut iter, aut opus difficile totius diei. Sine hisce quatuor causis quicumque frater deprehendatur propter suae disciplinae relaxationem, et negligentiam solvere ac irritare praeceptum hoc sancti ieiunii, sciat quod alienus fit a congregatione nostra.

CANON 10.

Fratres cum veniunt, et inscipiuntur, probentur tribus annis intra coenobium, et tunc siquidem recte se gesserint, concedant eis ut possint aedificare sibi cellas, et quoad sufficit virtus communitalis adiuvent eos secundum consuetudinem. Aut si fuerint cellae vacuae, eis dentur. Quod si vero aliter conversati fuerint, dimittantur, et abeant in pace.

CANON 11.

Si quis adverterit fratrem suum contemnere aliquid horum, quae supra dicta sunt, vel infra dicentur, ne famam eius divulget apud fratres suos, et eos conturbet, aut apud superiores, eumque molestia afficiat: verbum enim inconstans conturbat eorum viri: sed vocet eum, eique dicat inter se et illum solum secundum verbum Salvatoris nostri: corripe eum, inter te et ipsum solum: quod si minime (*emendavit se*), coram duobus

aut tribus: et si nondum corrigatur, coram tota communitate: et si a tota fraternitate non susceperit emendationem, sciat quod alienus fit a nostra congregatione.

IV. *Regulae Mar-Dadiasu (1) abbas coenobii magni, qui Mar-Abrahamo successit.*

CANON 1.

Omnis frater, qui deprehensus fuerit mente corruptus fidem ecclesiae catholicae minime sequi, neque orthodoxos patres suscipere, illa praesertim splendida luminaria, sanctissimos ac beatissimos, sanctum nempe Diodorum, et sanctum Theodorum, ac sanctum Nestorium (2), eorumdemque spirituales filios, ex quorum doctrina ecclesia universa orientis institutionem, baptismum, et mores accepit, convictusque fuerit contemnere aut reprehendere statuta ab illis doctrinae fundamenta, sive sequi aut suscipere aliquem ex iis doctoribus, qui sancto Theodoro posteriores eiusdem vestigiis minime adhaeserunt, sed diversas et alienas ab eius sensu interpretationes et sententias amplexi sunt; sive etiam patres, et monachos a patribus nostris antiquis probatos et susceptos parvipendere, atque despiciere; aut Messalianorum nomen istud sibi falso arrogantium haeresim tenere, aut detestabili hoc errore infectos sequi, et suscipere, neque eosdem potius anathematizare et detestari, hunc volumus sine mora e nostra congregatione segregari.

(1) De Dadiasu vide Assemanum seniores tom. III. pag. 98. et seqq. (2) Nestorianismus aperte proditur in hoc canone: de petribus autem, quos recipiunt, vel repudiant Nestoriani vide Assemanum seniores tom. IV. pag. 224.

CANON 2.

In die dominica non intermittant lectionem inter sessionem, et sessionem (1), ne simus nimis erga corpus, et eius causa detrimentum contingat animae aut per phantasmata somni, aut per confabulationem mutuam de rebus inutilibus. Si quis itaque frater extiterit, qui absque manifesta causa, infirmitatis scilicet, aut laboris ex itinere, negligat officium communitatis, et auditionem lectionum, hic nisi forte a superiore congregationis benignitatem consequatur, et commiserationem, non relinquitur in hac negligentia.

CANON 3.

Si deprehensus fuerit in congregatione nostra aliquis ex fratribus perturbator, aut detractor alicuius e fratribus coram praeside congregationis, aut eum diruere velit, licet coram uno solo e fratribus suis, sitque contentiosus, aut imprudens, aut murmurator, aut litigiosus, aut oppressor, aut superbia elatus contra aliquem e fratribus suis, aut communicans cum hominibus corruptae sententiae, aut publicans coenobii secreta extraneis, sive adversariis fratrum suorum; aut si propter delictum correptus, ad eos confugerit, et non potius confugerit ad poenitentiam sedulam et impigram, aut obnoxius sit alicui ex delictis, quae aliena sunt ab ipso nostro instituto, hic seorsum arguitur a praeside communitatis, et publice coram tota fra-

ternitate: et si non se emendaverit secundum canonem ecclesiasticum, superior congregationis diutius cum eo humiliter agere, ac veniam eidem benigne concedere amplius non debet: expedit quippe nobis, ut unum membrum pereat, et non tota congregatio declinet et corrumpatur, unde et scandalum sit adversum nos fideles, et propter nos blasphemetur nomen Dei nostri.

CANON 4.

Frater ille, qui venit ad congregationem, non suscipiatur, nisi libros legere sciat.

CANON 5.

Pueri in congregationem non suscipiantur.

CANON 6.

Nemo fratrum cellas incolentium praecipiat cuiquam fratrum coenobitarum, ut rem aliquam faciat, quae in cellis peragi solet.

CANON 7.

Si aliquis ex fratribus congregationis quando vocatur a congregatione ad rem aliquam, aut ad iter, aut ad opus, quodeumque fuerit, neque consentit rei sibi praeeptae, secluso infirmitatis casu, sciat, quod alienus sit a nostra congregatione.

(1) De officio Nestorianorum plura dedit Assemanus senior passim, sed praecipue tom. III. a pag. 291., et tom. IV. a pag. 380.

CANON 8.

Fratres, qui in coenobio sunt, non cessent horis ministerii: quod si cessaverint, a patre familias congregationis castigentur, et ipse oeconomus potestatem habeat praecipendi ipsis, prout aequum est, cum et ipse oeconomus sit eis praeses ex iussione et consilio abbatis communis (1): neque potest ipse oeconomus quippiam agere sine iussione abbatis communis, et contra id quod praecipit ei abbas communis, non potest contendere.

CANON 9.

Et ille, qui extendit manum in fratrem suum dimittatur e congregatione. Quod si et ille alter extendit manum, dimittantur ambo.

CANON 10.

Frater, qui migrat de loco suo absque scandali causa, aut vagatur egressus e congregatione, usque ad tres vices suscipiatur; si autem venerit post tertiam vicem, non suscipiatur.

CANON 11.

Nemo fratrum opus faciat in die, cuius vesperi vigilia praescripta est nobis in ministerio communis, sive diebus dominicis, sive festis dominicalibus, ne propter suum laborem, et opus omittat ministerium, et lectionem consuetam, sitque causa scandali et detrimenti.

(1) *Abbas abbatis nostri seu communis.*

CANON 12.

Si quis fratrum in diebus vigiliae absque infirmitate, et labore ex itinere, aut causa manifesta, quae ex necessitate sit, negligit ministerium, et transgreditur vigiliam, ac honorem diei, non poterit particeps fieri sanctorum mysteriorum, ne haec ipsi sint in damnationem animae suae.

CANON 13.

Quicumque frater omiserit tempora ministerii aut vespertini, aut nocturni, aut matutini, aut mysteriorum, neque adfuerit toti ministerio, praeter causam infirmitatis, aut laboris viae, hic si noluerit a sua negligentia resiliere, alienus fiat congregationi nostrae, nisi forte necessitate compulsus facultatem petierit a communi abbate, aut a praefecto ministerii, et opus suum perfecit. Si quis autem fratrum omittat lectionem noctis, aut diei, aut mensae communis extra infirmitatem, aut licentiam communis, alienus nostrae congregationi fiat.

V. De iis qui orationem negligunt, et perceptionem sacramentorum Christi minime curant, et falsum habitum praefidentes absque coenobio vagantur, secumque mulieres circumducunt, et in uno eodemque monasterio viri simul ac mulieres commorantur.

EX SYNODO IESUTAN.

Relatum est itaque a prudentibus

synodo, quod aliqui existant homines, qui amicti sunt pretioso continentium et religiosorum habitu, et filiorum etiam foederis fallaciter, et absque monasterio vagantur, et irrepunt in pagos, ac civitates, atque negligunt orationem, ieiunium, vivificantque sacramentorum perceptionem. Alii autem magis foedi, turpes, et contemptores in sua deceptione, circumducunt secum mulieres habitum foederis praeferentes. Alii vero in uno eodemque monasterio viri simul ac mulieres commorari etiam audent; quae omnis deceptio eorum fidelibus quidem scandalum parit et relaxationem, ab infidelibus vero irridetur et despicitur, catechesim autem claudicare facit. Praecepit itaque synodus, ac in verbo Dei definivit, ut omnes, qui schemate foederis induti sunt, et caste et cum districta paupertatis volunt vitam agere, habeant distincta monasteria ac separata in domo patrum suorum, aut cum clericis intra ecclesiam, aut cum monachis intra monasterium. Si autem amore doctrinae ducti eo contendunt, ubi reperitur librorum sanctorum maius studium, hi ipsi ab episcopo regionis suae accipiant epistolas irenicas, ut magis suas cogitationes colligant a corruptione et dissipatione (1).

VI. *De privilegiis monasteriorum, eorumque exemptione a potestate episcoporum.*

Aequa et iusta ratio postulat, ut patriarcha cum omni timore Dei, et certitudine veritatis investigare et explorare studeat negotia omnia communia et particularia, eaque secundum rectam gubernationem disponere. Nos ergo vestigiis sanctae memoriae patriarcharum antecessorum nostrorum inhaerere volentes, et quemadmodum illi, prout unicuique eorum utile visum est et proficuum aedificationi, aliquas ecclesias et monasteria ac coenobia nonnulla exempta fore decreverunt, ita nos etiam considerantes monasterium sancti angelorum comitis Mar-Michaëlis prope Moslanam civitatem conditum (2) ab antiquo ordine excidisse, coacti sumus exemptionis privilegium illi concedere, sicut olim apostolo Adaeo placuit exemptam declarare ecclesiam, quae in Sciahargard (3); et apostolo Mar-Mari monasterium, et scholam in eodem positam in Dora-Konae (4). Similiter Mar-Aba catholicus ab ecclesiae Nuhadrensis (5) iurisdictione monasterium Abunae (6) exemptum decrevit. Mar-Sabariesu catholicus monasterium suum, in quo iacet eisdem corpus sanctum, eodem privilegio decoravit. Iesuiabus catholicus Gadalensis exemit coenobium Barthurae, et coenobium Mar-Iacobi in Bet-Abe (7). Timotheus catholicus exemit mona-

(1) Deest in originali finis huius capituli quinti, et initium capituli sexti, cuius titulum ex indice praemissio supplemus: quae autem desiderantur suppleri possunt ex collectionibus canonum apud Nestorianos receptis.

(2) In hoc monasterio Iesuiabus catholicus monachum egerat, Assem. sen. tom. III. pag. 618., et tom. IV. pag. 875. Hic notandum, quod quos Syri monasteriorum *Abunae* vocant, eos Graeci *ενοχουρις*, hoc est crucis patriarchalis signones dicunt, de quibus Goar in notis ad enchiridion. s. pag. 612.

(3) De hac ecclesia vide Assem. sen. tom. IV. pag. 775.

(4) Assem. sen. cit. pag. 741.

(5) Assem. cit. pag. 769.

(6) De Abuna Assem. sen. cit. pag. 802.

(7) Assem. cit. pag. 876.

sterium superius, et scholas, quae in eo constructae sunt. Iosue Bar-Nun catholicis coenobium Mar-Liae vindicavit, idemque Mosulum tradidit metropolitae Assyriae, et Adiabli, et ipse Niniven episcopatu spoliavit, et Assyriae univit. Emmanuel catholicus coenobium abbatis Ioseph Baladensis exemit. Israël catholicus exemit monasterium Mar-Gabrielis Charsae. Ebediesus catholicus exemit monasterium Beth-Saiarense. Iohannes catholicus exemit monasterium Iesualbi Scezenae, et monasterium Mar-Ezechielis Dakuke, et monasterium Iacobi inclusi, et monasterium Raban Aphai-Maran Churcomense, et monasterium Raban Hormisdac (1). Porro haec est constitutio monasterii exempti: ut distincte ac proprie sit patriarchae, et in eo nomen patriarchae solummodo proclametur. Neve liceat cuiquam ex metropolitans, aut episcopis illius provinciae, aut aliarum provinciarum ullo pacto invisere ipsum. Neve itidem cuiquam presbyterorum, diaconorum, monachorum, et laicorum illud monasterium festis diebus, aut quovis alio die frequentantium, nomen cuiuspiam ex metropolitans, aut episcopis recitare, neque istis fas sit petere, ut suum nomen in ecclesia, aut monasterio exempto proclametur, nisi nomen patriarchae solummodo. Instante autem necessitate fratribus monachis praedicti monasterii consecrandi novum altare olco, sive ordinationis faciendae presbyterorum, aut diaconorum, conceditur iisdem invitare, quem elegerint metropolitani, sive episco-

pum. Cum autem venerit, qui huiusmodi officia peracturus est, conceditur directoribus, et patronis, et senioribus monasterii offerre illi habitum pontificium, atque pallium, et amictum. Pedumque pastorale ferat, eiusque nomen post nostrum recitetur, dum ipse stat in ordine patrum in capite ecclesiastici coetus. Permittere vero, ut aliquis metropolitani, aut episcoporum in hoc monasterio recipiatur, definitivo canone interdicatur. Sin autem contigerit aliquem ex metropolitans, et episcopis non sine causa primum ecclesiae abdicare, haudquaquam fas illi esto cubiculum, et cellam in isto monasterio sibi coëmere, sive is monachus loci fuerit, sive extraneus quispiam. Cum vero ad monasterium accesserit, veluti peregrinus et hospes, excipiat. Praelato autem, qui est director monasterii conceditur consecrare altare in monasterio, si casu illud profanari contigerit (2), neque consecratione per chrisma indiguerit. Sin autem ipse praelatus coenobii id per se efficere nequiverit, alicui ex presbyteris sociis suis id committere et delegare poterit, ut nimirum officium illud rite peragat.

VII. *De coenobio antiquorum studio conditis, et negligentia posterorum collapsis.*

EX SYNODO IESUALI.

Antiqui porro, qui studio pietatis incensi fuerunt, separarunt e suis preventibus, et aedificarunt sancta templa ad honorem et laudem Christi

(1) De his monasteriis plura debet Assemanus consecrationis huius fuisse describitur.

sen. loc. cit.

(2) In pontificali Chaldaeorum

et ad quietem confluentium. Per relaxationem autem et negligentiam filiorum nostri perturbati saeculi et bonis destituti, provenit ruina templorum divinorum ex direptione proventuum eorumdem. Propter hanc vero negligentiam super terram tota haec poena invaluit, et vindictae exertae sunt absque pietate in habitatores orbis, eo quod non sit, qui placeat, et obsecret Deum, ut gladius furoris eius in vaginam redeat suam. Praecipimus itaque omnibus fidelibus, eosque admonemus, ut sanctorum curam habeant templorum, ne corruant; ea vero, quae collapsa sunt, aedificentur. In ipsis enim Deo, qui est super omnia, laus defertur, et ab eisdem sanitates atque expiationes manant iis qui ad ipsa confugiunt. Is ergo, qui possessionem eorum diripuerit, tamquam qui causa est eorumdem ruinae, reus erit iudiciali sanctione. Propterea patres episcopi maxime solliciti esse debent regiminis eorum (*templorum*).

VIII. *De ecclesiis, ac monasteriis, quae noviter aedificantur.*

EIUSDEM IESUARI.

Antiqui itaque pro sollicitudine, quae incitabantur ad voluntatem Christi perficiendam, multa templa plantaverunt, et condiderunt ubique locorum, at ex negligentia iam collapsa cernuntur, quemadmodum in canone praecedenti scripsimus. Unde et de hae eadem re nobis ineumbit admonere, et significare, ut nemo Christianorum novum aedificet templum absque episcopi regionis rectoris scien-

tia; ubi vero cum episcopi scientia aedificare voluerit, segreget, atque det substantiam, quae ad illorum dispensationem congrua sit ac sufficiens, videlicet ad susceptionem peregrinorum, et expensas pro iis faciendas, quia ille, qui subvenit templis dirutis, multo praestantior est eo, qui templa nova aedificat, ubi nimirum non est coetus fidelium, qui iis indigeant. Si quis autem ea aedificat absque scientia episcopi, et non adsignet eis substantiam, etsi desit eis coetus, qui regiminis eorumdem sollicitum gerat inspectionem, non sanctificentur, donec eis adsignetur omne id, de quo praecipimus: aliter vero ne fiat, ne scandala adversus nos excitentur, et illi ipsi qui eadem templa aedificant, non possint in potestate propria ea detinere, atque inducere, ac deducere praefectos monasteriorum, nisi curaverint ea, quae necessaria sunt. Cetera vero, quae ibi facienda sunt, iussu episcopi perficiantur, et fiant. (1).

IX. *De coenobiis, et monasteriis dirutis, et quis eorum heres instituendus sit.*

Deus Dominus noster dixit: haec requies mea, quietem date oppressis. Coenobium igitur, quod dirutum fuerit, hereditate perveniat ad coenobium, quod prae aliis fuerit magis indiguum. Similiter dicendum etiam de ecclesia et monasterio. Si autem non reperiantur coenobia egena, neque ecclesiae, neque monasteria, huius heres instituendus est, qui proximior ei fuerit. Quod si duobus, aut tribus proximum fuerit, et ea sint abundan-

(1) De iurepatronatus hic est sermo, qui de antiquae, scriptores celeberrimi.

re ad eundem ecclesiasticae disciplinae praesentem

tia, singula coenobia pro numero monachorum in ipsis degentium hereditatem capiant a diruto. Simili etiam ratione ecclesia, quae proximior est: heres ipsius instituitur. Similiter dicendum est quoque de monasterio.

Et si ambobus proximum fuerit, inter se dividant pro aequali portione. At si prope non extiterit ecclesia, hereditas illius coenobii, aut monasterii, aut ecclesiae, domui episcopatus adiudicetur.

TRACTATUS VIII.

DE ELECTIONE ET ORDINATIONE METROPOLITANORUM ET EPISCOPORUM, DEQUE IIS QUAE AB IPSIS ET ERGA IPSOS DEBENTUR, DEQUE CANONIBUS SUMMI EORUM SACERDOTII.

I. De electione, et ordinatione episcoporum per metropolitanos.

Quando decedit episcopus alicuius regionis, cui praepositus fuerat, metropolitani hyparchiae illius debet convocare episcopos suos, qui ad eam civitatem accedant, et virili ac matura ratione interrogent et investigent de homine, qui pauperum curam gerat, et peregrinos excipiat, angustiatos sublevet, orphanos viduasque sustentet, pecuniam suam ad usuram non det, et munus non accipiat, in iudicio vero personas non recipiat, et a superbia, ac ventris ingluvie se ipsum arceat sitque praeditus sermone ac sapientia, et notu diuque meditetur in doctrinis scripturarum divinarum, habeat etiam intellectum et prudentiam ad dirigenda omnia iura ecclesiae, quae pertinent ad ministerium. Congre-

gatis vero episcopis una cum populo in ecclesia Domini coram altari Christi, tempore quo oblatio infertur, ponant evangelium super caput eius, et unanimiter expandant super eum manum, et praeses, qui est inter eos, ipse recitet orationem impositionis manus, et postea pergat ipse ille, qui ordinatur, et perficiatur a catholico magno patriarcha Seleucia et Ctesiphontis, secum autem ferat epistolam episcoporum eorum, qui ipsum ordinarunt.

II. De iis, qui ex monastico instituto ad episcopatum assumuntur.

Nullus monachorum eligatur simpliciter ad gradum episcopatus, ne si fama quidem morum celebris extiterit, nisi fuerit doctus in sacris scripturis, et exercitatus in quaestionibus fidei, et in professione naturarum et personarum deitatis et humanitatis Christi (1), ut sciat attribuere unicui.

(1) Dogma nestorianum se prodit.

que naturae ea, quae ipsi congruunt, atque remotus sit a cogitatione Mes-salianorum (1), et a cogitatione il-lorum, qui reprobant, ac pollu-tionem vocant coniugium legitimum et filiorum procreationem. Enim vero alicubi et aliquando electi fuere non-ulli ob opinionem praeconceptam de iis a plebe, quod scilicet digni essent gubernandi ecclesiam propter suam continentiam, et propter religiositatem vestimentorum ipsorum: hi autem cum se ipsos exhibere satagerent tamquam doctores, in ecclesiam contentiones atque dissidia adversus rectam fi-dem invexerunt, aut perniciosas haereses pepererunt: populo vero causa mali fuerunt moribus suis: quam-obrem definitivimus, ut cum cautela fiat electio eorum.

III. *Cum episcopus a metropolitano ordinatur, ipse metropolitanus plures episcopos ad ordinationem convocet.*

Placuit synodo oecumenicae, ut servetur canon ille, qui a patribus editus fuit et definitus, quod nempe episcopi ordinatio fiat a pluribus episcopis comprovincialibus, et saltem tres adsint ordinationi eius. Et si non fuerint episcopi in illa provincia, ex alia provincia convocentur, quae nimirum fuerit proxima illi provinciae, et expleant ordinationem iuxta canonem; neque possunt episcopi, qui vocantur, sive fuerint ex provincia ipsius metropolitani, sive cuilibet alterius, negligere et omittere accessum ad ordinationem, quando vocati fuerint. Si quidem vero contempserint, neque vocationem exce-

perint, reprehensibiles sint, et incre-pentur a synodo, quae secundum canonum consuetudinem convocatur apud patriarcham: et si actus eorum mereatur ligamen et anathema, recipiant iuxta id quod egerunt.

IV. *Non liceat episcopo, dum in vivis est, praecipere, ut aliquis in locum ipsius subrogetur, sive ex discipulis suis, sive ex coniunctis, aut ex primoribus civitatis.*

Placuit synodo oecumenicae, quod non liceat episcopo, dum in vivis est, praecipere, ut quispiam in locum suum subrogetur. Neque etiam licet filiis civitatis suae iuxta consuetudinem, ut ex divitibus et primoribus eligant sibi virum, qui episcopus ipsis praesit. Sed cum episcopus eorum transit ex hoc mundo, quaerant sibi virum ex clericis, aut ex monachis, aut ex saecularibus, qui sit doctus, et praeditus moribus praeclaris, quamvis sit peregrinus, cum in ecclesia nullus peregrinus haberi debeat, sitque episcopus sedis. Similiter et ex divitibus, si quispiam dignus extiterit, hunc non reprobant canon.

V. *De eo qui criminis accusatus est, nec poenitentiam publicam exhibuit: sed domesticos, et extraneos invocavit, ut chirotoniam episcopatus accipiat.*

Relatum pariter fuit in synodali conventu, quod aliqui ex clericis ac monachis crimen commiserint, et accusati fuerint; et licet non ostenderint poenitentiam voluntate bona, sed solum specie et extrinsecus propter necessitatem, rectores tamen causa

(1) Horum secta viguit in oriente, ut patet ex utroque Assemano citatis.

mali, quod inde timetur, transgrediuntur statuta, dantque eis licentiam, ut pacifice ministrent in suis locis: quia vero illi commiseratione ac benignitate se dignos existimant, domesticos aut extraneos implorant et accedunt ad episcopatum: et quia hi deprehensi fuerunt antea reprehensibiles et inquisiti, non possunt damnare, et increpare eos, qui iisdem reatibus et accusationibus obnoxii existunt. Quamobrem etiam de istis canonem constituimus, quod ille, qui, cum sit magister aliorum, transgreditur canonem, et quidpiam agit alienum ab instituto ecclesiastico, etsi commiserationem ac benignitatem obtineat, et relinquatur in loco suo primo, non audeat neque attentet accedere ad locum paternitatis, episcopatum scilicet. Illi vero, qui haec transgressi fuerint, ligati (*suspensi*), et anathematizati sicut a ministerio sacerdotii, quoad usque poenitentiam exhibuerint, prout constitutum est eis a communitate episcoporum; is autem, qui accesserit, deponatur priveturque gradu, quem susceperat.

VI. *De eo, qui muneribus corrumpit provinciales, aut metropolitanum, ut se episcopum eligant.*

Placuit synodo oecumenicae, quod nec episcopus, nec presbyter, neque diaconus possint ad sacerdotium promoveri per munera. Quod si contigerit, ut quispiam quid tale perpetrarit, et ille, qui dedit, ac sacerdos factus fuit; et ille, qui accepit, atque ordinavit; utraque inquam pars depositionem a sacerdotio consequatur. Et illum, qui haec transgressus fuerit, synodus oecumenica anathemati subijcit.

VII. *De eo, qui ad episcopatum vocatus, minime consentit.*

Placuit synodo oecumenicae, quod si quis extiterit, quem communis tota elegerit, ut sit episcopus, ipse vero cum iam sit archidiaconus, aut periodonta, aut presbyter, attamen communis voluntatem non fecerit, arceatur a communione communis. At si saecularis fuerit, et communis voluntatem non fecerit, non removeatur. De his tribus gradibus canonem praesentem definivimus, quoniam isti cum ordinati fuerint, non deponuntur, nisi forte per mortem, aut crimen. Et ille, qui haec transgressus fuerit, a synodo oecumenica excommunicatus esto.

VIII. *Quod cum aliquis episcopus ordinatus est, non debeat sedem suam per se ipsum adire.*

Placuit synodo oecumenicae, ut quando metropolitanus aliquem episcopum ordinat, ipse chorepiscopum suum mittat cum eo, et hic operam navet prima die, eumque super sedem colloset. Nemo enim eorum, qui potestati illius, qui episcopus factus est, subest, potest ei operam navare ad ipsum collocandum super sedem suam. Quando autem expleverit tres menses in sede sua, redeat ad venerandum metropolitanum, qui metropolitanus praecipiat archidiacono suo, et hic ab eo requirat, ut recitet omnes episcoporum canones, quos quum ibi integre perfecitque recitaverit, tunc poterit gradum proprium administrare cum omnibus canonibus. Similiter etiam erga metropolitanos faciat patriarcha eorum. Illum vero, qui haec transgressus fuerit, synodus oecumenica anathemati subijcit.

IX. *Necessario servandus est canon, ut episcopi a patriarcha perficiantur; qui vero a metropolitano ordinatur, nullum potest pontificale officium obire, antequam adeat patriarcham, et ab eo perficiatur (1).*

EX SYNODO ISAACI.

Defuncto episcopo, metropolitanus congregare debet episcopos, atque episcopum instituere, quem civitas voluerit: et postquam instituit eum, ad metropolitam magnum mittat illum, ut ab eo perficiatur.

OCCIDENTALIUM.

Episcopi qui a suis metropolitans ordinantur, non possunt opus episcopatus, neque ordinationem facere, nisi prius perreterint, et perfecti fuerint a patre potestatum, qui est patriarcha in ecclesia Cochensi constitutus, et epistolas ab eo acceperint: possunt tamen stare in loco episcopi, et recitare orationem inter fratres suos.

EX SYNODO EZECHIELIS.

Episcopus, quicumque fuerit, ordinatur praesentibus saltem tribus episcopis. Statim autem ac ordinatus fuerit, accedat festinus ad adorandum et videndum patriarcham, ut nempe ab eo perficiatur. Illi autem, qui praeter haec fecerint, synodi sententiae indiciali subsint.

X. *De synodo cum proprio episcopo habenda a clericis oppidorum.*

Placuit synodo oecumenicae, ut

chorepiscopus bis in anno universum clerum oppidorum simul congreget ad adorationem episcopi, quo communicent cum ipso in divinis sacramentis, et benedictionem accipiant ab eo, et prima quidem vice cum ingreditur hiems, altera autem vice post festum resurrectionis. Monachi autem semel tantum convocentur, et quando voluerit chorepiscopus, eos convocet. Ceterum, qui recenter abbates fuerint facti monasteriorum, ter accedant ad adorationem episcopi, et duabus quidem vicibus in eo anno cum communitate, semel vero ipsi soli ac separatim, scilicet ut noti fiant episcopo et archidiacono. Haec absque censura definivit synodus.

XI. *De synodo episcoporum cum proprio metropolitano habenda.*

Placuit synodo oecumenicae, ut bis in anno congregentur episcopi simplices parvarum civitatum apud metropolitans proprios. Et quisque metropolitanus auctoritate propria synodum coram eis celebret nempe cum episcopis suis. Et omnia negotia incidentia examinentur, et iuste recteque iudicentur, ut per hoc sit nobis fiducia in ministerio sacerdotii nostri, et ne propter res transitorias maculam aspergamus iis rebus quae non transeunt. Eum vero, qui haec transgressus fuerit, sub anathemate constituit synodus oecumenica.

XII. *Quantum temporis abesse possit episcopo a propria sede.*

Placuit synodo oecumenicae, ut cum episcopi in viam longinquam proficiscuntur, sex tantummodo mensibus possint manere extra sedes pro-

(1) De perfectione episcoporum vide Asemnium iuniorum tom. XIII. codicis liturgici ecclesiae universae a pag. 78.

prias. Quod si vero, absque causa infirmitatis, aut captivitatis, aut barbarorum, aut eiusmodi impedimentis, quae obstant, quominus redeant, ipsi propria voluntate celebraverint festum resurrectionis extra sedes suas, damnationi subiaceant. Eum vero, qui haec transgressus fuerit, anathemati subiecit synodus oecumenica.

XIII. *Separari debent bona ecclesiae a bonis throni episcopi.*

EX SYNODO ANTIOCHIAE CELEBRATA
IN ENCAENIIS ECCLESIAE, ET EX
SYNODO ORIENTALIUM.

Ea, quae sunt e ecclesiae, omni cura, conscientia bona, ac fide in Deum, qui omnia intuetur et iudicat, conserventur ecclesiae. Porro haec debent dispensari cum iudicio et potestate episcopi, cui concreditus est omnis populus, et animae eorum, qui conveniunt. Manifesta autem sint ea, quae iuris sunt ecclesiae, cum scientia presbyterorum et ministrorum, ut cognoscant, nec ignorent, quatenam sint ipsius ecclesiae, quatenam vero sint episcopi, nec eos aliquid lateat, ut si contigerit episcopum exire de hoc saeculo, certis notisque existentibus rebus, quae ad ecclesiam pertinent, nec istae dilabantur et pereant, nec illae propriae episcopi diripiantur praetextu rerum ecclesiasticarum: iustum quippe est, et honestum coram Deo et hominibus, ut ea quae sunt episcopi, ipse relinquat quibus voluerit; ea autem quae sunt ecclesiae, huic conserventur, ut nec ecclesiae sit ullum detrimentum, neque episcopus diripitur causa ecclesiae, aut ii qui ad

ipsum attinent in lites incident post eum, et ipse post mortem suam blasphemetur.

XIV. *Si mortuo episcopo alter episcopus sedem illam ambierit, provincialesque subornarit, ut sibi consentiant, an is transferri possit, nec ne?*

CANON OECUMENICORUM.

Placuit synodo oecumenicae, ut non possit episcopus relinquere sedem suam, in qua episcopus constitutus fuit, et migrare ad aliam, quoniam in hoc etiam saeculo omnis qui relinquit uxorem suam sine causa adulterii, et ducit aliam, adulterium committit. Si autem vocaverit eum causa necessaria, et dum ipse non vult, vi eum eiecerint, et propterea migraverit, culpandus non est, deturque ei sedes alia, neque idcirco exprobratur. Si autem habeat scientiam ad gubernandum, et occurrat ei sedes metropolitana vacua, detur ei, ac sedeat in ea, quia canon non reiecit eum. Haec absque censura definivit synodus.

TIMOTHEI.

Ecce enim supra quadraginta conventus synodiei videntur fuisse in mundo a tempore apostolorum ad nostram usque aetatem, qui fulserunt divinis operibus, et caelestibus charismatibus; omnes vero veluti una voce definierunt, et inibucrun, ne episcopus de sede in sedem migret. Socrates ille novatianus licitam censuit translationem episcopi a sede ad sedem; causa autem fuit odium eius in san-

etum Nestorium (1), et amor ipsius erga Deo odiosum Proclum, cum voluit transferre Proclum e civitate Cyzici, et non potuit. Proclus quidem mansit, Socrates vero translatus fuit contra definitiones patrum, et canones apostolicos: et dixit, fas episcopo transire ab uno throno ad alium thronum. Iam vero debemusne obedire patribus, an extraneis? Ipse enim beatus inelytus Gregorius cum Nazianzo Byzantium ire consensit ob haereses, quae praevaluerant ibidem, noluit ire praeses et rector patriarchalis, quamvis haberet pro se fautores centum quinquaginta; et siquidem petisset, patriarchatus ipsi datus fuisset; sed non consensit ire tamquam patriarcha, consensit vero ire tamquam visitator, disceptator, et doctor, minime autem tamquam rector: cum autem praeses redierit, Nazianzenus cognitus fuit, usque in hodiernum diem. Et haec quidem de episcopis, et electione eorum simili ratione. Redeamus autem ad electionem metropolitanoꝝ, et ordinationem eorum, et deinde scribere aggredimur canones, qui ambobus his gradibus praescripti et constituti simul sunt.

XV. *Quot sint provinciae, quibus metropolitani praesunt, et a quonam unaquaeque instituta.*

Causa equidem primatus sedium inter se ex prioritate temporum desumitur, quibus earum fundatores patriarchae vixerunt. Quare hunc inter se ordinem temporis habent. Primus, qui metropolitans discreverit Papa pa-

triarcha fuit, qui patriarchalem dignitatem ad annos circiter sexaginta octo tenuit, atque ante omnes metropolitam Elamitidis constituit, et paulo post etiam Nisibis; tum Teman (*austeri*); Perath Mesenae (*Bassorae*); et post hunc Assyriae. Quatuor hi metropolitae a Papa constituti fuere. Sub tempus vero synodi oecumenicae patrum 318, Garmaci metropolitas a Simeone Barsaboe postularunt: et Ardadadeni quidem aiebant, patriae nostrae dignitas metropolitana debetur: Beth-Seleucienses vero similiter dicebant, in patria nostra metropolitanus constituentus est. Praecepit itaque Simeon Barsaboe, utrinque episcopi examinari in docendo diligentiam, uter utri discipulorum numero praestaret, idemque metropolita crearetur. Comperit autem fuit in hac parte episcopum Scialhargardae Ardadadensi esse anteposendum. Sic itaque Garmacis metropolita datus est a Simeone Barsaboe. Istos porro metropolitas alterum post alterum confirmavit synodus Isaaci. Mentionem quoque faciunt synodi Isaaci patres, tum Persidis, tum Maruae, non quasi metropolitanarum, sed quasi celeberrimarum sedium episcoporum. Metropolitanam postmodum dignitatem sexta sedes Persidis, tum septima Maruae, a Saballaha legitime acceperunt. Octavam vero sedem Iesuiabus Cadalensis Halavanae constituit. Heriae vero, et Samarandae, et Sinarum (2) metropolitans creavit Saliba-Zacha catholicus. Aiunt sane, Achaeum, et Silam illos constituisse: sed ordine Sinensem an-

(1) Nestorianus loquitur. (2) Notum est Sinense monumentum vetri saeculi chaldaicis literis scriptum, quod est proclum christianae religionis apud Sinos in tempore vigentis testimonium. *Asseman. B. O. T. 3. part. 2. p. 53g.*

tecedunt metropolitae Ileriae et Indiae, Sinensis Samarcandensem. Postea Timotheus alias sex sedes instituit, quarum quatuor interiere, reliquae duae manent: Armeniae nimirum, quae est XIII., et post istam Sciamae (*Syriae sive Damasci*), quae est XIV. Atque haec sunt sedes primariae provinciarum, et haec ratio unde petenda est praerogativa primatus earum, et ipsarum ordo inter se (1).

XVI. *De electione et ordinatione metropolitani.*

EX SYNODO GEORGI CATHOLICI

CANON.

Visum est sanctae synodo, ut paulo postquam decesserit episcopus metropolitani, congregentur episcopi illius provinciae in civitate fratris ipsorum senioris, et cives civitatis eius admoncant, ut eligatur persona, interveniente ipsorum consensu et opera, quae metropolitico ministerio congrua sit. Scribantque simul, ac significant patriarchae electionem eius. Si autem negotium diu protrahatur, quatuor menses non excedat, nisi forte causae necessariae occurrerint. Nam praeter hoc tempus electio diutius pro-

trahi non potest post obitum metropolitae.

CANON ALIUS.

Relatum autem fuit in divina synodo, quod decedente in aliqua regione aut civitate episcopo, vel metropolitano, conventicula fiant, et unusquisque a sua cupiditate tractus pro suo lubitu gerat se; et quia humana perturbatione moventur, convocant secum filios foeleris, et homines inverecundos promissis subornatos in suas partes trahunt, et absque episcopis provincialibus, et cleri communitate tota ac fidelium, clanculum personam sibi benevisam inter se se eligunt, ac iuramento semet obstringunt, quod ab ea persona usque ad mortem non recedent (2), et ob hanc causam corruptelae et damna plurima fiunt in communitate. Et ideo definivimus, quod illi, qui haec agunt, ligati et anathematizati sint ab omni communione sanctorum mysteriorum, et a consorcio fidelium. Et ille homo, in quem consenserint, siquidem inscius fuerit conspirationis, et ad extremum cooperationem suam iis praebuerit, ipse quoque sciunctus sit ab omni communione ecclesiastica pro

(1) Elias tamen, et Amrus in tabulis suis alias metropolitanas sedes memorant, de quibus Assemanus senior tom. II. Biblioth. pag. 158. (2) In codice a pag. 141. usque ad 150. inclusive quaedam folia interveniant alia manu scripta, quae ad synodica collectionem non pertinent: ex primo legitur epistola mar Eliae metropolitae Nihilis ad episcopos provinciae maguae, ad eves hagdadenses in causa Ierniabi catholici. Tum subditur canon apostolicus 28. Subsequitur canon apostolicus 29. Deinde describitur pars ex canonibus Petri et Pauli apostolorum pag. 145. a tergo recensetur canon 17. synodi oecumenicae constantinensis pag. 146. et describitur pars ex canone 13. synodi Nephelapethae, de iis qui pecunia emunt impositionem manus sacerdotalis; pag. 147. canon 12. exhibetur synodi de eo, quod episcopi metropolitani fieri non debeant cum literis regis; pag. 147. fragmentum epistolae sextae mar Abae catholici habetur, de electione patriarchae; pag. 148. a tergo canon 15. e synodo Iosephi catholici; pag. vero 149. canon primus e dicta synodo Iosephi; pag. denique 150. canon 20. synodi Ezechielis catholici, itemque 34. eiusdem synodi refectionis.

merito sui delicti. Si autem sua sollicitudine ac superbia illos induxerit ad ita faciendum, neque respiciat ab aulacia sua, deiciatur, ac irrita habeatur eius electio et nulla: quin et ipse homo nudetur spoliaturque gradu in quo erat.

TIMOTHEI.

Non enim debebat regi significari eius, quem, ut sit metropolita, elegistis, electio; sed primo nobis, et postea regi: ubi enim notum fuisset, quod persona a vobis electa, idonea esset, nos quidem electionem a vobis factam ratam habuissemus. Cum enim ad nos cum vestro consensu mittitur ille, quem elegistis, et a nobis in Spiritu sancto ungitur, et metropolita fit, tunc recte voluntatem vestram regi exhibetis, ac significatis, quo scilicet regia voluntas constitutioni divinae adiacreat. Vos vero irregulari ratione constitutionem divinam regiae pedissequam fecistis. An propter regis iussionem debet fieri ille, cum a vobis electus est, si villicus sit, si Deum non timeat, si tenebrosus sit scientia scripturarum divinarum, ac mente et intelligentia legum sanctarum? Tres enim egregiae dotes requiruntur in homine rectore ecclesiae; has autem nos examinare et cognoscere debemus, num scilicet reperiantur in homine, qui eligitur e mundo, nec ne? Prima quidem est naturalis intellectus, eo quod ipse sit gubernator negotiorum, et rector; porro is, qui intellectu caret, quamvis omnia possideat, omnino defectivus est. Secunda vero dos, quae et totius sapientiae initium est, pie-

tas est, quae dividitur in operationem actionum sanctarum, et in theoreticam, quae ornatur veritate fidei, et confessionis rectitudine. Dos decimum tertia est scientia divinarum scripturarum, haec enim armatura est validissima rectoribus ecclesiae. Ornatus porro harum trium dotium, instar imaginis regis, et sigilli auro impressi, est humilitas, et verbum sale conditum. Est ne vir, quem elegistis, hisce dotibus ornatus?

XVII. *Quenam metropolitanis debeantur, et quanam hi agere possint erga sedes episcoporum suorum: quanam vero canonice ipsis vetentur.*

EX SYNODO ISAACI

CANON.

Metropoles nominantur illae civitates matres, quarum certi sunt magistri, et civitates quae praepositae sunt aliis civitatibus. Omnis civitas, quae nominata sit, atque nota, et principem habeat, episcopo insignitur, qui in ea constituitur, et episcopus fit: qui praepositur iis (*aliis episcopis*), ut sit ipsis adiutor, et sollicitator in omnibus iuribus: et cum discordia inter eos excitatur, eos componat, ac ad pacem adducat per consilium charitatis, et non per violentam potestatem. Omnis porro episcopus in sua diocesi ac civitate potest instituere presbyteros, ac ministros, et docere, et aedificare ecclesias, et superaddere omnibus pulchra (*recta*), quae vult, ut sociis suis speculum bonum existat. Episcopus autem metropolita, qui praepositur fratribus suis, ubique constitutus, nempe ut sit gradu

honorabilior illis, scribat, et significet metropolitae magno de omni re, quae sit inter eos episcopos, qui sub auctoritate ipsius sunt. Quod si contigerit, ut episcopus querelam moveat socio; aut acciderit, ut episcopus aliquis congrue ac debito modo ministerio suo minime fungatur; ipse metropolitanus, qui eis praepositus est, secundum id quod in canonibus synodi magnae constitutum est, cum charitate ac lenitate omnium negotia disponat, et stabiliat. Si vero occurrat negotium aliquod, quodcumque fuerit, durum ipsi metropolitanano, neque possit illud pacifice dirimere, scribat, et significet metropolitae magno, et liberaliter ab ea molestia: nam ad catholicum spectat, ut rescribat, et pro sua sapientia praecipiat, ac dirimat.

CANON.

Potestatem non habet episcopus metropolita vocandi ad iudicium domini ritu, atque violenter adducendi ullum ex episcopis sociis suis, aut imperiose se ingerendi in negotia dioeceseos episcopi alicuius, ex iis quibus praepositus est, et rescribendi, aut violenter quidpiam exigendi: sed manens in proprio loco, scribat ad ipsum episcopum dioeceseos de querelis, quas audit. Quod si ei obtemperaverit, recte; alias significet metropolitae magno, sicut supra scriptum est. Si vero episcopus alicuius dioeceseos optaverit, ac in commemorationibus martyrum petierit ab ipso metropolitanano sibi praeposito, eumque invitaverit, ac vocaverit, ut ad suam ipsius dioecesim veniat, id relinquat voluntati ipsius episcopi,

ut complaceat ei, qui senior est et maior ipso.

OECUMENICORUM.

Placuit synodo oecumenicae, ut quemadmodum non possunt episcopi, unus in iurisdictione alterius chironioniam sacerdotii perficere; similiter et metropolitani non possint chironionias adimplere in civitatibus episcoporum, qui sub auctoritate eorum sunt, cisque subditi; nec etiam possint illa negotia praecipere sine episcopo loci. Eum vero, qui haec transgreditur, synodus oecumenica sub anathemate constituit.

XVIII. *Si quis episcopus voluerit metropolitanus ordinari, deinde, abdicata hac dignitate, in priorem suam dioecesim redierit, metropolitanus ne, an episcopus appellandus est?*

Timotheus scribit ad Sabariesu episcopum Callinici, quae est Baka, sic: dicit enim Petrus apostolus tuae sanctitati, non es mentitus hominibus, sed Deo: non enim vi abductus fuisti, sed tua voluntate ad istam politiam accessisti, et non ad minimum, neque ad parvum, sed ad maximum elevatus fuisti gradum, et quidem a subiectione ad principatum, ab episcopo ad metropolitanum ascendisti, et ex principe sacerdotum ac fidelium, princeps episcoporum, qui sunt principes sacerdotum et fidelium, promotus fuisti a Spiritu sancto. Si autem vis mentiri, et violare foedus, quod cum Spiritu habes, et falsas efficere voces sacerdotales, tui est electio, et apologiam pro ea exhibe, tum scilicet coram hominibus, quam

coram tribunali Christi domini nostri, ante quod omnes stabimus, secundum Paulum, ad merecedem accipendam pro nostris actibus sive bonis sive malis. Sta ergo, ubi concupivisti, et sicuti concupivisti, verumtamen non tamquam metropolitanus, sed tamquam episcopus, quemadmodum antea fuisti. Tu voluntate tua irritas fecisti voces, quae coram Spiritu, et in Spiritu editae fuerant per suffragia patrum, et cleri ecclesiae: et illius rei, quam tu dimisisti, honor a te tollatur.

XIX. *Canones de episcopis simul, et metropolitibus.*

CANON 4. OECUMENICORUM.

Placuit synodo oecumenicae, ut omnes quoque metropolitani semel in anno congregentur apud patriarcham proprium, ut omnia negotia et quaestiones, quae emergunt in regionibus ipsorum, et in civitatibus auctoritati ipsorum subiectis, diiudicentur coram synodo universa ob hoc, ut non sit acceptio personarum in iudicio. Et quemadmodum faciebant septuaginta iudices filiorum Israel, qui iudicium omne, quod ipsis difficile foret, deferchant Moysi prophetae; sic et ipsi episcopi quoque eodem modo faciant. Et imponatur benedictio (*taxa*) super omnes civitates parvas et magnas episcoporum ac metropolitanorum, qui sunt sub auctoritate patriarchae, et quidem pro singularum facultate, et unaquaeque earum uti potest dei convenientiam (*symbolam*) patriarchae. Haec absque censura definiuit synodus.

Orientales autem hunc ordinem conventus annui mutarunt propter cor-

reptiones (*flagella*), quae multiplicatae sunt in mundo, et tribulationes, ac persecutiones, quae in ecclesiam insurrexerunt, et captivitates praedonum, qui vias ac semitas interruperunt, unde semel quovis quadriennio celebrari voluerunt conventum, ut innotescit ex canonibus Ezechielis et Theodosii.

EZECHIELIS.

Placuit synodo, ut semel quovis quadriennio simul congregentur metropolitani et episcopi apud patriarcham propter communia negotia, ut mutua ipsorum praesentia opera patriarchae dirigantur ea, quae directione egent; ea vero quae ordinata sunt, iterum confirmantur, et alius fundentur. Ille autem conventus fiat ante ieiunium magnum illius anni, patriarcha existente in civitate sua cathedrali. Quemadmodum autem tota communitas episcoporum, et metropolitanorum semel quolibet quadriennio congregatur apud patriarcham, similiter et episcopi quoque semel in anno congregentur apud suum metropolitanum mense septembris, et reforment quaecumque corrigenda sunt. Si autem causa aliqua compulsa patriarcha medio hoc tempore ab eo vocabuntur. Siquidem vero fuerint impedimenta necessaria, quae nota sint ac manifesta, debent illa significare distincte per epistolae ab ipsis scriptas, et per presbyteros eorundem missas. Si autem aliquis ex eis contempserit, et non egerit iuxta

latam definitionem, quando vocatur a patriarcha, poenam mereatur a synodo inferendam, donec accedat, rationemque reddat, suumque reatum coram patriarcha purget.

THEODOSII.

Antistites horum sex thronorum metropoliticozum, Elamitidia inquam, Nisibis, Pherat, Assyriae, Beth-Garmac, et Halavanae, qui honorem consecuti sunt, ut mediatores (*electores*) sint in chirotonia patriarchae, neque remoti sunt, ut reliqui, congregentur apud patriarcham quolibet quadriennio: similiter et episcopi quoque provinciae magnae. Alii porro metropolitae, Sinarum nempe, et Indiae, Persidis, et Marusitarum, Sciamac, Razichitarum, Heriunitarum, et Samareanditarum, in longinquis dissiti regionibus, quibus obstat montium iuga infamia (*latronibus*), et maria naufragiis ac tempestatibus infesta, ne sicut ceteroquin cuperent, valeant venire, istiusmodi curent consensationis unionisque literas ad patriarcham quolibet sexennio semel mittere, atque in eisdem negotia communio locorum suorum opportuno remedio indigentia exponere: dabuntque operam, ut ex omnibus urbibus maioribus et minoribus mittatur ad patriarcham convenientia (*symbola*) secundum cuiusque facultates, et prout praecceptum est in canonibus patrum pro impensis domus patrum (*sedis patriarchalis*). Quicumque vero haec transgressus fuerit, praecipit synodus, ut is corripatur a congregatione synodica. Et si quispiam contumax ac rebellis admonitionem ausu

temerario contempserit, iudiciale poenae sententiam promereatur.

CANON 2. MARASAE.

Novit sane fraternitas vestra, o pastores vigilantissimi ovium rationalium domini nostri Iesu Christi, quod sicut corpus humanum quamdiu in hac vita transitoria consistit, regi debet per ordinationem ac mediocritatem rerum necessarium, ne superfluitate suffocetur, aut ferarum mores induat, neve ob penuriam infirmetur et debilitetur, neve confusione turbatum agitetur, neque rebus inanibus deturpetur, et conculcetur, festinetque ad defectionem propter aliquam negligentiae culpam; ita, quinimmo magis necessitas nobis incumbit, ac vobis nobiscum, qui tenetis claves regni caelorum, ut ex tota voluntate nostra, et ex tota anima nostra, et ex tota virtute nostra solliciti simus, et curemus definitiones, et canones ecclesiae Dei, quae est corpus Christi spirituale servatoris nostri, ne scilicet ob humanam indulgentiam, et adfectionem diminuantur in populo nostro ea, quae a sapientia divina ad utilitatem nostram gerenda praescribuntur, et congruunt singulis christianorum coetibus: nam quotiescumque sanum est caput, etiam illi, qui eius subsunt directioni, facillime conservantur illaesi cum ipsum intuentur, ac per manum eiusdem diriguntur: et quoties infirmus sit ille, quicumque fuerit, propter voluntatis suae torporum, omnes illi, qui gubernantur ab ipso, eundem contemnunt, et difficillime in ordine continentur, nam scandalum accipiunt videntes ea, quae

ille indecenter gerit. Necessarium ergo nobis est, ut ante omnia alia de negotio rectorum solliciti simus, nam ab ipsis pendet tota ecclesiae cura, ac sollicitudo, et per manus eorum perficiuntur omnia negotia timoris Dei, et sine illis certissime christianitas inter homines in terra stabiliri, crescere, et abundare non poterit.

Quo circa etiam Dominus noster, ex quo innouit Israeli per testimonium Baptistae, et vocem quae de alto venit, statim apostolos elegit in suos discipulos, et post virtutes, ac signa quae operatus est, ac doctrinas quas docuit, necessario portendit, ac declaravit, per parabolas suas illos praecones evangelii sui, et rectores ecclesiae suae fore; et donum caeleste quod recipiunt, et potestatem quam habent in excelso et in profundo, et mores qui illis conveniunt, et patientiam eorum in tribulationibus, et labores ipsorum in annunciatione evangelii; et ea, quae ab ipso erga eos geruntur, et agones eorum, ac tentationes, quas pro evangelio toleraturi essent; et ea, quae fuerunt ante nos, ac contingunt in diebus nostris, olim, et deinceps post nos futura sunt: et eosdem ab iis omnibus, quae non decet, cavere admonuit. Paulus quoque vas electionis, qui nomen Christi gestavit in populo (*iudaico*), et gentibus, per vincula, ac flagella, per tribulationes multas, et varias, quas sustinuit pro veritate, magna diligentia et cura admonitiones fecit rectoribus ecclesiae, et ipse ordinavit metropolitas in metropolibus, ac episcopos in civitatibus.

Patres quoque sancti, qui post patres electi fuere, eandem vestigia calcarunt, nec ullus unquam metropoli-

ta, aut episcopus ausus fuit transgredi terminos sibi a patriarcha constitutos; nec episcopi sibi arrogarunt eminentiam in metropolitano, sed frugi episcopus tempus sciebat, quo apud metropolitam conveniret; metropolitano verò sapiens non obliviscatur temporis, quo ad patriarcham accedere deberet, uti cernere est in plaga occidentali, et in plagis circa eam positis, ubi, quavis in negotio fidei schismata, et contentiones obortae fuerint, in ordinibus tamen sacerdotii, et in definitionibus ecclesiasticis, nemo praesumebat contemnere, qui sui contemptus sententiam ac vindictam evaderet condignam; sed illa, quae convenienter definebantur ab episcopo, quicumque esset, abrogare vel irritare non poterat metropolita ei praepositus; ea etiam quae iuste definebantur, et interdicebantur a metropolitano, episcopus transgredi aut irritare nequibat; similiter et illa, quae a patriarcha definebantur, et prohibebantur, episcopi et metropolitani solvere ac irritare non poterant, quia Spiritus sanctus ad ordinatum sacerdotii ordinavit eos, ut scilicet coetus inferiores penderent a mediis, et medii a superioribus instar graduum, per quos ascendunt illi, qui merentur recipere promissionem assumptionis in caelum, et a quibus propelluntur, ut proiciantur in profundum poenarum illi, qui veritati non obediunt.

Quando itaque patriarcha vocat metropolitam et episcopos, aut metropolita accersit episcopos, aut episcopus coetum filiorum suae sedis accersit, statim et sine ulla negligentia obediunt eis, non enim possunt transgre-

di edictum eorum. Praeterea si confluerint metropolitani et episcopi ad thronum patriarchae, aut episcopi ad locum metropolitani; patriarcha autem aut metropolitanus aliqua ex causa non sint praesentes in propria cathedra, episcopi aut metropolitani ingredi non possunt vel in ipsam civitatem, in qua est cathedra patriarchae; quod si vero acciderit, ut ingrediantur, non possunt ullatenus praecipere, aut visitare, aut scripturas conficere in causis regiminis, et negotiorum ecclesiasticorum sine ipso, aut sine ipsius facultate, uti nec possunt in ordine ministrare (*pontificalia exercere*). Id ipsum dicendum de episcopo in cathedra metropolitani. Verum haec permittuntur, quando cum patriarcha convenerint. Secundum hanc autem traditionem, quae apostolica est, in hac etiam nostra orientali plaga, uti et in adiacentibus plagis, haec ipsa usu obtinuerunt per voluntatem Christi, utque inviolabiliter ac immutabiliter obtineant ac serventur, definimus. At si contigerit, et Satanae incitamento oborta fuerit inimicitia, atque episcopi absque iusta causa contentionem habuerint cum metropolitano, quin et nonnulli metropolitani aliquando inconvenienter adversus patriarcham steterint, et attentaverint sine potestate aliquid edicere, vel illegitime efficere quidpiam; quia eis non competeat id quod edixerunt, neque id quod effecerunt, non suscipiatur, sed digni habeantur poena, et reatu, quoad usque emendent ea, quae attentare praesumerunt: quod si non emendaverint, prorsus deponantur.

ET POST ALIA.

Statuimus, ac definivimus, ligavimus, et anathematizavimus in verbo vivo ac divino, ne quisquam transgredi audeat ea, quae supra constituta sunt.

CANON 2. OECUMENICORUM.

Placuit synodo oecumenicae, ut ille qui vocatur a communitate, ut se ipsum emendet, si vocatus bis a capite synodi, aut a capite provinciae, aut a capite sedis, neglexerit, contempserit, et non accesserit ad congregationem; eo quod contempsit congregationem, deponatur ab omnibus gradibus ecclesiasticis: quod si haudquaquam vocetur ad congregationem patriarchae, sed ad congregationem capitis provinciae, ad patriarcham deferatur eius contemptus, et ipse praecipiat de emendatione illius. Illum vero, qui haec transgreditur, synodus oecumenica anathemati subicit.

CANON 3. IESUARI.

Metropolitani itaque, ac episcopi vocati ad synodum, synodum non contemnunt, neque abstineant ab accessu. Si enim sciunt docere, utilitas magna proveniet ex synodis. Si vero indigeant doctrina, utilitatem magnam capient cum directione, quam communiter percipiunt ecclesiae ex synodis. Si autem metropolita aliquis, vel episcopus vocatus a synodo, accedere contempserit absque causa necessaria, quae impediatur voluntatem, et canonem, quae talis esse cognoscatur cum discussa fuerit, sententia

communi suspendatur a suo ministerio, quoad usque se ipsum emendet, et excutiat, ac abiciat a se suam superbiam, et suum contemptum; nam fortasse causa eius fieret detrimentum communitati.

CANON 4. OECUMENICORUM

DE ORINATIONE SYNODI.

Placuit synodo oecumenicae, ut quando congregatur synodus apud patriarcham, aut apud metropolitanum, et aliquid de negotio communitatis tractandum est, et res illa iudicio, et discussione egeat, non possint illius synodi episcopi absque iussione archidiaconi, aut episcopi dioeceseos, de negotio cognoscere. Alii autem presbytero potestas non est ingrediendi in synodum, neque foris standi, et auribus excipiendi id quod in synodo pertractatur, sed solum archidiacono, et chorepiscopo. Illi vero in synodum ingressi, sedem ponant in medio episcoporum, super quam collocent evangelium, et crucem, sedeatque archidiaconus ad dexteram, et chorepiscopus ad sinistram in medio episcoporum, prout constituerit synodus, ut faciant.

In synodo autem magna, cui intersunt patriarcha, metropolitani, et episcopi, nec presbyter, nec archidiaconus, neque chorepiscopus sedere possunt inter eos. Ubi autem omnes sedem obtinuerint, ac unusquisque in ordine suo iuxta proprium gradum sederit, aliquis ex iis episcopus stet rectis pedibus, atque ter dicat hoc pacto. — Omnis, qui non fuerit episcopus, ligatus sit in verbo Domini, si permanserit in hac con-

gregatione. Et ille etiam, qui auscultaverit in portis, et in fenestris, ipse quoque sit ligatus in verbo vivo Dei. — Eo autem ita proclamante, ocludantur fores, et omnes rectis pedibus stent, et deinde unusquisque eorum offerat orationem; et ubi omnes sic oraverint, singuli eorum accedant, ac sedeant in propriis locis. Et occulte in mysterio sermo habeatur de causa, propter quam convenerunt; et uti decet pietatem cognoscatur negotium illud. Et si eum charitate dirimatur, ne publicetur. Et si rursus aliter tingerit, puta si casus de depositione alicuius ex iis sit, ubi negotium integre atque perfecte fuerit gestum, tunc manifestetur omnibus. Eum vero, qui haec transgressus fuerit, synodus oecumenica anathemati subiicit.

CANON 5. OECUMENICORUM.

Placuit synodo oecumenicae, ut episcopis simplicibus non liceat sine metropolitanorum facultate conspectum patriarchae adire: neque etiam liceat cuiquam episcopo, aut metropolitano absque facultate patriarchae adire conspectum regis. Eum vero, qui haec transgressus fuerit, synodus oecumenica sub censura constituit.

XX. *Canones, et poenae diversae unicuique crimini statutae.*

Si episcopi aut metropolitani dimittantur, ac deponantur in congregatione synodica patriarchae, non potest patriarcha alio tempore habere congregationem, et discutere causam, quae semel iuste discussa fuerit a patriarcha illo, qui obiit. At si episcopus, aut metropolitanus, qui a pa-

patriarcha defuncto depositus fuit, demonstraverit causam aliquam, quae in illa synodo integre, ac plene non fuerit discussa, tunc patriarcha alius debet in synodo episcoporum fratrum eius, qui depositus fuit, discutere causam. Et si fieri non possit, ut accedant, scribant, et suis scriptis notum faciant patriarchae. Si autem omnes *scripturae* non fuerint dispositae, neque episcopi accedere possint, patriarcha scribat ad metropolitani, qui proximus eis fuerit, et hic cum episcopis suis, saltem tribus, eum congregatione episcoporum illius provinciae filiorum, pergant, et discutiant; quod si iuste quidem lata sit depositio illius, patriarcha eum auctoritate praecipiat, eum coluberi. Si vero deprehendatur, fraudem passus fuisse, eo quod plene non fuerit discussa eius causa, innocens in iudicio eius declaretur. Neque enim ullo prorsus modo aut praetextu episcopi, ac metropolitani impedire, aut sistere possunt censuras, quae a patriarcha latae fuerint. Haec porro breviter scripsimus, ut cognoscatur ordinatio graduum ecclesiae, neque canones ecclesiae a patribus opera Spiritus sancti praescripti confusionem aut perturbationem ullam patiantur.

CANON 2. OECUMENICORUM.

Placuit synodo oecumenicae, ut si episcopi, aut clerici aliqui deprehensi fuerint delictis dediti, quae delicta omnibus communiter aperta ac manifesta ita sint, ut ne testes quidem requirantur; at propter assentationem eorum, aut propter munera, aut propter honorem, in quo habentur ab

omnibus, relinquuntur, neque rectores illis praepositi poenam, ac ultionem exigunt de eorum criminibus; siquidem patriarchae rem ita se habere innotuerit; qui deprehensus fuerit cum istis in aliquo communicare, una cum eis, et eorum instar a sacerdotio deponatur. Eum vero, qui haec transgressus fuerit, synodus oecumenica anathemati subiicit.

CANON 3. OECUMENICORUM.

Placuit synodo oecumenicae, ut episcopus, aut metropolita, aut catholicus, qui deprehensi fuerint in adulterio, aut fornicatione, aut sodomia, aut crimine, quod eiusmodi sit, statim deponantur, neque sacerdotio fungi amplius permittantur, etiamsi penitentiam exhibeant; tunc enim solum non priventur communicatione cum ecclesia. Eum vero, qui haec transgressus fuerint, synodus oecumenica excommunicationi subiicit.

CANON 4.

SYNODI ISAACI.

Si quis catholicus, aut metropolita, aut episcopus deprehendatur in fide sua haudquaquam purus, sed et sententiam teneat dogmaticam haereticorum, et in suis moribus tyrannice, et non recte, ac extra scopum suae vocationis se gerat, non vero sicuti congruit pietati, cuius schema induit, et damni exteris ac domesticis causa existat, deponatur, ac repellatur a magno sui ministerii gradu, quoniam horum scandalum extenditur ad plurimos.

CANON 5. EIVSDEM.

Si quis catholicus, aut metropolitā, aut episcopus, aut presbyter, aut clericus nomen separaverit (*profanaverit*) et conviciatus fuerit, uti in israelitica gente dicitur magni Moysis, deponatur, neque ministret in capite populi. Homines enim huiusmodi offendiculum sunt ecclesiae.

CANON 6. EIVSDEM.

Si quis catholicus, aut metropolitānus, aut episcopus, aut archidiaconus, aut perinde delatam sibi causam iudicandam, iustamque cognitam declinaverit ob munus, aut acceptionem personarum, propter amicitiam, aut propter metum, aut respiciens magnitudinem personae; arceatur a ministerio gradus sui, prout opus ipsius dignum interdictione videbitur; depositionem tamen non subeat.

CANON 7. EIVSDEM.

Si quis ex numero eorum, quos recensuimus quum veritatem, ac iustitiam cognosceret, et aperte perspiceret acquitatem, testimonium falsum dixerit, ac mentitus fuerit coram Deo, et angelis eius, homines huiusmodi dimittantur e gradibus suis, quia sustulerunt iudicium Dei a conspectu oculorum suorum.

CANON 8. EIVSDEM.

Si quis ex catholicis, et usque ad diaconos, assidue verba turpia protulerit, et non potius verba pudica, et sancta, quae utilia sint ad aedi-

ficationem auditorum; et si sint aliqui, qui his proferant verbum, quod prohibuit apostolus caelestis, a sacerdotibus admoncantur cum increpatione: quod si ab his non desistant, repellantur a ministerio graduum suorum, quoad respiciant, et scripto se obligent, quod scilicet si ad consuetudinem hanc redierint, damnationi subiacebunt.

CANON 9.

Si quis ex ordinibus recensitis inventus fuerit ebrius aut temulentus, vel cesset ab actibus, quibus est obnoxius, vel interdicitur ei ministerium exhibere in capite populi. Scriptum est enim ab apostolo divino: ebrii regnum Dei non possidebunt.

XXI. De terminis, qui actori, et reo praescribuntur ad crimen, vel innocentiam probandum.

Si ille, qui accusatur, innocens appareat, accusatores eius sine poena non relinquantur: puta si quis fidelis accusat sacerdotem de fornicatione, aut de aliquo eorum propter quae sacerdos anathematizari mereatur; constet autem, quod fidelis ille inique ac mendaciter eum sacerdotem accusaverit, fidelis idem ab ecclesia exeat, et fidelium communione dignus non habeatur. At si respiciat, et poeniteat ipsum sceleris admissi in testimonio edito, per consistentiam in sacco et cinere suscipiatur, et per oblationem quam offeret ad altare Dei.

Si vero aliqui episcopum de fornicatione, operibus immundis et non religiosis accusaverint, actio eorum examinetur; quod si mendaciter et inique episcopum accusasse depre-

lendantur, quo scilicet episcopus eam ob causam exiret ab ecclesia, et a gradu suo deieceretur; si illi accusatores eius de victoria sibi blandiebantur, et cordis laciitia gestiebant, ita modo, episcopo innocente reperto, accusatores eius rei inventi, suscipiant poenam a synodica congregatione, cui manifesta sit causa, et excommunicentur, atque removeantur a mysteriis sanctis, alienique fiant a consortio christianorum. Si autem metropolitanus a fidelibus, clericis, et episcopis accusatus, innocens extiterit in synodo, quae coram patriarcha celebratur pro illius examine, uti praeceptum est, ipsi quoque episcopi, qui mendaciter accusarunt metropolitanum, omnino deiciantur e suis gradibus, et ne suscipiantur; clericis autem interdicitur ministerium sacerdotii proprii; fideles vero excommunicentur.

Si fideles, clerici, episcopi, et metropolitani accusaverint patriarcham, et in concilio magno et generali, quod ad examinandam patriarchae causam convocatur secundum praeceptum, accusatores rei compareant, episcopi quidem, et metropolitani in aeternum ad ministerium regiminis exercendum non admittantur; presbyteri autem e suis gradibus depellantur; fideles vero excommunicati cum maledictionibus eiciantur, et repellantur ab omni Christianorum communione, neque eis locus poenitentiae pateat, nisi prius unum annum extra ecclesiam egerint. Si autem emendationem ac poenitentiam ostenderint, suscipiantur in sacco et cinere. Si autem ad hanc poenitentiam non confugerint, quam-

dum in vivis est patriarcha, qui ab eis accusatus fuit, in ecclesiam recipi non debent. Si vero accusatores descriptorum coetuum temere et vane non accusaverint, quin immo ipsi accusatores, omnibus rebus rite discussis, adhibitis nempe testibus veracibus, victores deprehensi fuerint, agatur cum singulis coetuum reorum quemadmodum supra constitutum est.

XXII. *Quodnam discrimen sit inter excommunicationem, ligamen, prohibitionem. Et quisnam ex antistitibus facultatem habeat damnandi, et quatenus damnatio irrita sit ac nulla.*

Damnatio (*depositio*) porro est (*instar*) mortui, qui non recipit vitam, et in sacerdotes dumtaxat; et principes sacerdotum fertur: et ille, quicumque fuerit, qui deponitur, ne tempore quidem suae poenitentiae induit gloriam, qua spoliatus fuit omnino. Discrimen autem, quod excommunicationem inter et suspensionem est, et inter veram et non veram (*validam*) depositionem, ex canone oecumenico certo discimus.

CANON.

Placuit synodo oecumenicae, ne sacerdotes excommunicationis vocabulo uti possint. Discrimen namque magnum est inter excommunicationem, et ligamen. Illi enim, qui sunt domestici, et crimen patrant, et quos sacerdotes volunt arguere, ligamine et prohibitione utantur erga eos, et non excommunicatione; quoniam ligamen, et prohibitio domesticorum sunt, etisque possunt sacerdotes corripere delinquentes. Excom-

municatio autem non domesticorum, sed exterorum est, neque quilibet ea uti potest, nisi tota communitas simul: quia cum proferimus eam cum anathemate, facimus distinctionem illam, quae inter orthodoxos cernitur ac haereticos: porro impossibile est, ut per ligamen et prohibitionem fiat talis distinctio, sed per excommunicationem. Et propter hoc magna a sacerdotibus adhibenda est cautio, ne gladio hoc excommunicationis utantur erga domesticos; quicumque enim illo petitur, separationem incurret a vita futura. Ligamen autem, et prohibitio aliud non est, nisi praeceptum, quo homini definitio fit, ne transgrediatur rem, quae ipsi praecepta est. Et in hac quidem sanctione homo perstare debet, donec dederit ei facultatem illi qui eum ligavit. Excommunicatio autem non est praeceptum instar ligaminis, sed distinctio est intercedens inter rem et rem, et inter mortem ac vitam, inter sanctitatem et condemnationem, inter pacem atque destructionem. Dicimus vero inter mortem et vitam instar illius distinctionis, quae separabat ab Israele, ita enim dictum est eis: anathema intra te Israel (*in medio tui*): perinde ac si dixerit quispiam, distinctio intra te. Et inter sanctitatem ac condemnationem, sicuti vocit Iosue Bar-Nun aurum, et argentum Hierichuntis Domino: dictum quippe est, et accepit ex anathemate, et abscondit. Et illud etiam, quod dicitur inter pacem et destru-

ctionem, sicuti filii Agar, qui servabant anathema, quasi dicant aliquis, separarunt se ipsos a bello, et caecide, ut accederent ad pacem. In his ac similibus cernitur anathema, quod separationem efficit inter rem et rem. Nemo ergo ex sacerdotibus potest per anathema separare quempiam fidelem a communitate, quia anathema exclusionem efficit ab omni hereditate familiae ecclesiae catholicae. Sed homo, qui delinquit, ligetur, et prohibeatur in verbo Dei, non tamen excommunicetur et excindatur ab ecclesia Dei, tamquam alienus; namque ab anathemate amputatio speciei fit. Unde si quis extiterit, qui ignoranter faciat hoc, et excommunicationibus utatur, sit ei venia per orationem. Si autem eum scientia fecerit, magna poena multetur. Eum vero, qui haec transgressus fuerit, synodus oecumenica excommunicationi subiicit.

CANON.

Placuit synodo oecumenicae, ne metropolitanus potestatem habeat delinquentem episcopum, qui subsit eius potestati ipse solus cum episcopis suis damnandi: neque recipiatur damnatio adversus episcopum constituta, absque patriarchae auctoritate: sicuti neque ob pacnitentiam, si oportuerit, suscipiatur sine facultate ipsius patriarchae. Eum vero, qui haec transgressus fuerit, synodus oecumenica excommunicationi subiicit.

TRACTATUS IX.

DE IIS, QUAE SPECTANT AD MAGNAM PATRIARCHATUS
DIGNITATEM, DEQUE EIUSDEM SUBLIMITATE,
ET QUAE NAM HONORI IPSIUS CONGRUANT,
ATQUE DEBEANTUR (1).

1. *Quot patriarchae ab apostolis
instituti sint in universo mundo.*

Loca itaque, in quibus a sanctis apostolis dignitas patriarchalis instituta fuit, urbes istae sunt quinque, in universo scilicet mundo maxime celebres, et conspicuae, quas et urbium matres esse novimus. Primo loco est Babylon: ea quippe metropolis est, materque urbium, et ideo caput regni Assyriorum fuit, sicut primogenitus prophetarum (*Moyse*) docuit. Secunda est Alexandria, quae ab Alexandro magno condita fuit. Tertia Antigonía, quae ab Antigono aedificata, ab Antiocho postea aucta, et exornata, ex eius nomine Antiochia appellata fuit. Quarta est magna Roma, quae a Romulo condita, ab eodem nomen accepit. Quinta Byzantium, quae urbs ab imperatore Constantino Constantinopolis dicta est. In his ergo quinque urbibus post revelationem Dei Verbi in carne, a beatis apostolis constituti fuerunt quinque episcopi metropolitani, qui et patriarchae nominantur. Et quoniam praedictis civitatibus non ex principatu et antiquitate solummodo patriarchalis dignitas et praerogativa accessit,

sed etiam propter apostolum qui in ea docuit, et regem qui in ea regnavit, magnae Romae data fuit (*praerogativa*) propter geminas columnas in ea positas, Petrum, inquam, apostolorum principem, et Paulum doctorem gentium: ipsaque est sedes prima, et caput patriarcharum. Secunda autem sedes est alexandrina. Tertia est Ephesina. Quarta est Antiochena. Reapse causa propria huius rei est excellentia apostolorum, qui illas sedes condiderunt, atque rexerunt, Simonis inquam Petri, Marci evangelistae, Lucae, et Iohannis evangelistarum. Quinta autem sedes est Babylon propter honorem trium apostolorum, doctorum ditioris eius, Thomae, inquam, Indorum et Sinensium; Bartholomaeum, qui est Nathanael, Arameorum; Adaeum et septuaginta magistrum Aghaei et Maris, Mesopotamiae scilicet et totius Persidis. Collatum autem fuit postmodum donum perfectum patriarchatus sedi apostolicae, quae Seleucia et Ctesiphonte est, quae nomine tenus ut diximus tale (*donum*) possidebat causa turbaturum, quae ecclesiae acciderunt ex calumnia servorum diaboli, Crucifixorum (*Judaeorum*), atque Manichaeorum. Duo quippe patriarchae

(1) Capitulum hoc Ebediura Sobensis in pontificali Nestorianorum libro syriace et latine vulgavit Asemannus iunior in cod. liturg. tom. XIII. p. 148.

cruci affixi fuere ante fores ecclesiae Antiochenae, alter Arameorum, Antiochenus alter, et factus est luctus unus in ecclesia orientis et occidentis communis, atque horum pastorum sanguine duplicata illi potestas est instar patriarcharum. Et primum qui patriarchicam praerogativam accepit, quidam aiunt, Schiaclupham fuisse, alii Papam. Ad horum autem confirmationem et dilucidationem canones occidentalium adsunt.

qui praestet ipsi. Si enim in se ipso non possidet hanc facultatem, qui potestatem habeat, ut illam alteri concedat? Sed singuli metropolitani a suo patriarcha fiant, et omnis episcopus simplex a proprio metropolitano ordinetur, et unusquisque uti est, in proprio gradu ministret. Quicumque vero transgressus fuerit haec, synodus oecumenica eum anathemati subiicit.

CANON (nicaen. 38).

CANON OECUMENICORUM (nicaen. 37.).

Placuit synodo oecumenicae, quatuor patres esse in universo mundo, veluti quatuor evangelistae, et ut veluti quatuor flumina, et etiam quatuor fines orbis, sicut et ipsi sapientes saeculi dicunt, quod quatuor sint elementa, ex quibus mundus fit. Sit autem caput romanus (*pater*) iuxta praeceptum apostolorum, quod tulerunt in suis canonibus. Ei vero succedat alexandrinus, cui succedat ephesinus, quem exei fiat antiochenus. Episcopi autem omnes ita dividantur, ut sint subiecti istis quatuor. Et omnium civitatum magnarum, quae sunt metropoles, episcopi nominentur metropolitani ex nomine civitatum suarum; sitque eis potestas super episcopos civitatum parvarum, quae subiectae sunt metropolitibus suis; et per impositionem manuum metropolitano constituantur illi simplices episcopi. Neque liceat metropolitibus, ut ab iis, qui minores se sunt, ac sub ipsorum potestate constituti, ipsisque subiecti, constituentur; quoniam qui simplicem, et non duplicatum gradum tenet, potestatem non habet eum constituendi,

Placuit synodo oecumenicae, ut patriarchalis, sedes Ephesi transferatur in urbem Byzantium, ut sit honor utrique parti simul, sacerdotio nimirum et imperio. Episcopo etiam Ephesi sit honor, neque eonculcetur, eo quod exinde sedes translata sit. Episcopus insuper Hierusalem ne amplius subiciatur Caesareae, sed et ipsi quoque sit honor ob locum sanctum. Sedi etiam Seleucia, quae est in regione orientis, sit facultas ab hac die in posterum, ut faciat metropolitas, qualis potestas est patriarchis, ne scilicet ob assensum, et descensum eorum ad patriarcham magnum, qui est in regione Romanorum quae est Antiochia, inimici fratrum nostrorum christianorum, qui ibidem sunt, inveniant causam, et suscitent persecutionem adversus eos. Ipsi quoque patriarchae antiocheno id placeat, propter supplicationem totius communis, et non contristetur ob potestatem multam totius orientis, quae erepta ei est: quandoquidem ob quietem fratrum nostrorum, qui inter Persas sunt, id factum est, ne scilicet vane accusentur, et moriantur per manus ethnicorum. Si autem cau-

sa postulaverit, et congregetur synodus in regione Romanorum, contingat vero, ut etiam reperiatur inter eos Seleucia antistes, cum sederit in throno, ampliori honore donetur, quam reliqui metropolitani romani qui ibi adfuerint, quoniam locum patriarchalem tenet in oriente per concessionem.

II. *De electione et ordinatione patriarchae, quo pacto, et a quo peragenda sit* (1).

MARABAE.

Marabas itaque ille magnus catholicus et martyr in sua epistola synodica sic praecipit. Ne autem canones multo sudore ac labore conditi post nos confundantur, et ecclesia perturbetur; definivimus, atque statuimus ego Abas patriarcha, et nos metropolitani, et episcopi, ligavimus, atque anathematizavimus in virtute patris adorandi ac principii expertis, et in verbo filii eius aeterni, et in potestate spiritus eius sancti, ne quis censura, aut ecclesiastico alio vinculo innotatus, aut criminis alicuius reus, aut primatus ambiens, aut sui ipsius amator, vel pecuniae cupidus, et suis serviens desideriis, eaque charitati Dei praefereus, praeficiatur post obitum meum, et in throno meo sedeat, et regimen magni operis patriarchatus obtineat. Volumus autem, ut ab episcopis eiusdem sedis patriarchalis de consensu omnium episcoporum, et ambarum urbium admoneatur metropolita Beth-Lapethae, si canonice fuerit constitutus, deinde metropolita Perath-Maisan, deinde metropolita Ar-

belae, deinde Beth-Seleucia. Et isti quatuor ad has urbes accedant, ternos secum ducentes, ex singulis quatuor praedictis provinciis episcopos, simulque congregati de consensu utriusque urbis eligant virum a qualibet infamiae nota liberum, qui valeat perfectam fidem caute custodire, et rectam confessionem praedicare, et ecclesiasticorum canonum observantiam vitae suae anteferre, et sapienter gubernare in omni castitate et puritate. Hac porro lege electum ad ecclesiam Cochensem deferant, secundum patrum traditionem, et in sede catholica collocent, ut locum nostrum post obitum nostrum obtineat, quem sanctae Trinitatis, quae est super omnia, quaesumus, misericordia custodiat, confortet, et corroboret, ut praesit populo christianorum ad laudem Dei patris, et Christi, eiusque Spiritus sancti. Si vero post obitum nostrum aliter fiat, praeter ea, quae diximus, et decrevimus, et definivimus, ira Dei veniat de caelo super eos, qui secus fecerint, et super omnes eos, qui cum illis partem habuerint, in nomine universi christianorum coetus. Haec itaque docuimus, et decrevimus in verbo Domini nostri, ut post obitum nostrum custodiantur. Si autem postquam ego patriarcha decessero, non sicut hoc scripto a nobis constitutum est, alter pro me patriarcha creetur, irrita et inanis huiusmodi electio sit, eandemque censuram incurrant, qui eam fecerint. Sique patriarchae electio non fiat in magna ecclesia Cocheni, sed extra ipsam magnam ecclesiam, et ab epi-

(1) Hoc pariter caput syriace et latinae vulgatae fuit in tom. XIII. eod. liturg. a pag. 156.

scopis ac metropolitaniis contra hoc constitutum nostrum; ab hoc magno ministerio, et ab omnibus gradibus sacerdotii excidisse declaramus, et eum, qui electus fuerit, et eos, qui eum elegerint, anathemati subditos fore usque in saeculum ex mandato gloriosae Trinitatis patris, et filii, et spiritus sancti. Amen. Iesus Iahus autem patriarcha in suo libro synodorum ita, praeter reliqua, dicit.

IESUIANI.

* Postquam obdormierunt primi, hoc est chorus duodecim apostolorum, qui tenebant ordinem excelsum patriarchatus; et secundi, hoc est coetus sanctus septuaginta, qui erant tamquam metropolitani post patriarchas; ordinavit Spiritus sanctus sedes et thronos ubique per divisiones patrum, et constituit quatuor patriarchas in parte occidentali ad ordinandos per eorum manus principatus omnes, qui ibi sunt, cum ordinibus, qui eis subiecti sunt. Et constituit quintum patriarcham parti orientali, ut sicuti illi quatuor principatus filiorum oecusis solis ordinati sunt, et gubernant gradus omnes sacerdotum, qui ibi sunt; sic etiam principatus iste filiorum ortus ipsius solis obtinuit, ut ordinaret plagam principem plagarum populorum, qui veritati se se discipulos exhibuerant, et ipsa refulgens fide veritatis tenet baculum liberum et apostolicum matris principatuum ad similitudinem Petri principis apostolorum, et Pauli architecti ecclesiae; et obediunt principatui ipsius paterno omnes illi, qui administrant principatum sedium pa-

ternarum, idest metropolitani, et episcopi: et quemadmodum facultas non est gradus inferioris episcopis transgredi sanctionem et praeceptum episcopi tenentis principatum totius regionis; similiter facultas non est metropolitani provinciarum principibus, et episcopis regionum minorum principibus repugnare, et transgredi prohibitionem, et praeceptum patriarchae principis patrum, qui paterne et canonice sacerdotio fungitur, quando praecipit iuxta voluntatem Christi circa dispensationes ecclesiasticas, ne christiani sint veluti oves pastore destitutae, si ordinata non sint ecclesiastica negotia omnia magis, quam omnes ipsi ordines. Sic enim voluit Spiritus sanctus, ut divideremus omnes ordines, ut unus supra omnes esset, qui ordinet ordinantes, et eos, qui ordinationi subsunt, et in quo connectuntur tamquam membra capiti coniuncta, ex quo procedit intelligentia, et in quo est etiam sensibilitas; altera quidem, quae custodit motus, et cogitationes animales, ne evanescant; altera vero, quae custodit sensus; et membra corporea, ne laedantur; simili etiam modo princeps principum ecclesiae, a quo procedunt ordines sacerdotales intelligibiliter, et ab eo manant praecepta communia paterne. De hoc praecipitur canonice, ut in chirotonia eius tres aut quatuor metropolitani congregentur, habentes secum binos aut ternos episcopos ex provinciis suis. Congregantur autem ipsi metropolitae, et episcopi cum ipsis adsunt, quando convocantur scripto ab episcopis hyparchiae magnae, et ab archidiacono, ac principibus ecclesiae, et

fidelibz nobilibz utriusque civitatis Mahuzae. Cum autem metropolitae, sociique eorum episcopi advenerint, primum in congregationibus generalibus metropolitaram, et episcoporum, sacerdotum, et fidelium civitatum Mahuzae fit de electione examen; et eligitur per electionem remotam a praeviis negotiationibus, et personarum respectu, atque irreprehensibilem a Deo, persona illa, quae idonea et apta est ad regendam sedem patriarchalem, et principatum patrem principatum. Et tunc metropolitae, et episcopi absque cunctatione ordinationem electi perficiunt. Quamobrem nos omnes consentientes, idest ego Iesualus patriarcha, nosque metropolitae, et episcopi, quibus de ordine et pace ecclesiae fidelis, deque christianae religionis, eiusque principatus decore cura amabilis est, mandavimus, et definivimus in potestate caelesti, ut haec ita in ecclesia obtineant. Item definivimus, quod quicumque ex metropolitans, episcopis, sacerdotibus, et fidelibus contempserit, et respuerit, neque obedierit omnibus rebus, de quibus a patriarcha iuxta voluntatem Christi, praeceptum et constitutum acceperit, illum, quicumque fuerit, omnes anathematizamus, et alienum a suo ministerio et gradu facimus eum in verbo Christi, quoadusque con-

fundatur, corrigatur, et convertatur ab insipientia sua, et subieciatur principatui ecclesiastico. Nemo vero in verbo Dei potestatem habeat aliter faciendi.

III. *Si res publicae turbatae fuerint, aut ecclesiae persecutio contigerit, quoniam pacto, instante necessitate, ordinatio patriarchae peragenda sit.*

CANON MARABAE ET ISAACI.

Hoc pariter dictum fuit, quod cum ille, qui ad summam dignitatem paternitatis sacerdotii eligitur, cum consensu totius communis eligitur, debent omnes metropolitae, episcopi sive per accessum sive per scripturas communis voto assentiri. Si autem tempus confusionis ac perturbationis contigerit, et christianis molestia ab exteris inferatur, cum consensu duorum metropolitaram, et episcoporum provinciae magnae, communis caput constituitur, et rector, et christianis afflictio, ac persecutio ab iis, qui contra eos sunt, non superaddatur, neve amplius loeum sibi inveniant perturbatores illi, qui nomine tenus christiani vocantur, et divisiones ac schismata conflant, quemadmodum nostro tempore accidit (1). Quamobrem haec definivimus, ut quando clerici, qui in

(1) Elias Nestorianus Damasci metropolita, saeculi IX. auctor, Nomocanonem scriptum, qui arabice extat in bibliotheca vaticana apud Assemanum aeniorum tom. II. biblioth. oriental. pag. 507: ac Nomocanonem ipsum in duas partes distribuit Assemanus aenior tom. III. biblioth. oriental. cap. 131. pag. 513, et seqq. Occasionem itaque et causam, quibus Marabae ad has synodicas scribendas de patriarchae electione impulsus est, refert his verbis. - Habuit autem Mar-Babuseus uxorem, et liberos: eoque mortuo, catholicus factus est Silas, qui eidem nec uxore, nec prelo caruit. Quo defuncto catholici dignitatem inter se dividerunt Narses, et Eliasus: eosque Paulus excepit, qui post biennium extinctus est, etque successit fuit Mar-Abas primus nostro anno regia Chosroes Anuscirani. Et hactenus quidem per quindannum catholicorum successio perturbata fuit propter christianorum de ea dignitate dissidium, ex quo factum est, ut eadem a duobus, Nar-

EX SYNODO TIMOTHEI (1).

duabus civitatibus sunt, una cum episcopis provinciae magnae, et consensu duorum metropolitaram, omnium provinciarum caput et rectorem eligunt bona voluntate, et mente recta, ac remota ab acceptione personarum, et ab humanis passionibus; omnes provinciae bona voluntate, ac laetae cum suscipiant, qui per Spiritus sancti gratiam ipsarum caput et rector traditus est, et tamquam discipuli fideles honorem, quem filii parentibus exhibere debent, cum adoratione per litteras, patriarchae patri spirituali deferant. Hic vero eadem prorsus ratione omnes fratres suos ac filios, metropolitans, et episcopos vicissim honoret. Si autem contingerit, ut una ex provinciis repugnet, omnes provinciae poena districta, eaque gravissima, in illam animadvertant. Quoniam si manum extendunt audacter in caput, in eos quoque, qui ipsis inferiores sunt, audacter manus extendunt.

IV. Si metropolita Elamitidis una cum aliis vocatus ad ordinationem accedere noluerit, quid faciendum erit?

seto scilicet, et Eliaseo, simul occuparetur. Divina itaque inter duos catholicos prima sede, reliquae inter duos metropolitans, vel inter duos episcopos scissae sunt, dum sum quisque factionem tuetur. Quoniam ob causam odii, atque schismata inter christianos orientales exorta sunt, omniaeque sanctorum permixta, atque perturbata fuere, et ecclesiae, monasteriaque in fissiones dississae. Auctoritate tamen Marabae, cuiusque precibus duallias catholicorum, metropolitaram, et episcoporum eubola fuit, et ecclesiarum regimen ad unum rediit. Marabae itaque operum dedit, ut omnia vitia illa tollerentur, et ecclesiae filii suos emendarent mores, atque religio iuxta fidem legesque apostolorum, et canonum antiquorum petrum occidentalium et orientalium restitueretur. Atque hoc negotium urgere instituit deus per omnes regiones epistolis, et missis legationibus. Nec his contentus, Caesarem prefectus, effluentibus ad ipsum episcopis, rogatus est, ut horum se praesentem eadem episcopum praeficeret. Inde una cum ille episcoporum apud provinciam Tigridis, postea Hicite, mox etiam Persidem circumstravit, et ubique res christianorum composuit, et incolas ad pacem et concordiam redeiit, doctosque metropolitans, et episcopos, et ecclesiarum regimini idoneos instituit, cunctis errorum, et dissidiorum viceribus tum metropolitans, tum episcopis, tum etiam laicis, multoque plura in hoc negotio, quem ipse cogitaverat, optaverat consecutus est. - Plura de Maraba vide apud Assemanum seniores in bibliotheca tom. III. pag. 75. et seqq., et tom. IV., et apud iuniorem in comment. pag. 35. (s) Timotheus circa annum Graecorum 5898, Christi 778, in patriarcham Nestorianum electus obiit anno Christi 820. Constitutionem autem fecit, postquam dissidium, quod propter eam ipsius ordinationem ipsum inter et metropolitam Gandiapsensem exortum fuerat, sedatum est. Assem. sen. tom. III. pag. 158.

vitatum electionem et consecrationem patriarchae facere praesumpserint, antequam metropolita Elamitidis, et reliqui supra descripti metropolitae una cum tribus episcopis ex singulis provinciis accesserint, aut suum suffragium propria manu subscriptum per legatos ad ipsos missos transmisserint; dicimus in verbo Dei, cuius potestas caelum et terram continet, istum ausum illis nullatenus licuisse. Si vero temere hoc praesumpserint, definitionem istam transgredientes, alienos fore declaramus, et interdictos ab ecclesia, quae in caelis est, et ab ecclesia, quae est in terris, una cum filio, hoc est abortivo temeritatis, quem peperere. Ita in verbo Domini nostri. Ipsi autem metropolitae Elamitidis, metropolitae supra nominatis, et episcopis praecipimus, ne postquam litteras acceperint ab episcopis provinciae magnae, et habitatoribus civitatum, accedere per se cunctentur, sive suffragium suum transmittere ad fratres suos; et hoc dicimus in verbo Dei, cuius potestas caelum et terram continet, illis nequaquam licere. Quare si neque suffragio scripto, neque per se ipsos cum primis legatis ad eos missis, fratribus suis, communicare voluerint, alienos fore declaramus, et interdictos ab ecclesia, quae in caelis, et ab ecclesia, quae est in terris, in verbo Domini omnipotentis. Tum vero licebit illis, qui secundum canonem congregantur, omnia perficere legitime, et iuxta ordinem. Qui porro virtutibus animi minime ornatus fuerit, neque munda mente fulserit, neque

orthodoxae fidei splendoribus claruerit, neque scientia scripturarum divinarum praeditus fuerit, hunc sane nolumus eligi, aut promoveri ad ministerium istud tremendum ac divinum. Qui dotibus huiusmodi carentem eligere praesumpserint, terribilis iudicii sententiam merentur; qui vero animam suam dederit, cum sit praedictorum ornamentorum expertus, se se flammis devotum noverit.

V. *Quinam sint canones, quibus ostenditur potestas patriarchae ad omnia christianorum negotia, deque honore, qui ab universis christianis ei debetur.*

Ex canonibus itaque istis, quibus haec ostenduntur, quidam potissimum ostendunt patriarchae potestatem super communitatem; quidam vero sunt, quibus praecceptum (*cautum*) est de communitate metropolitaram, episcoporum, et clericorum, quos tractatu tertio supra recensuimus; ex iis namque clare innotescit honor, maiestas, ac potestas, quam habet patriarcha supra communitatem. Reliquum ergo est, ut nunc describamus, atque recenseamus canones, et definitiones, specialiter, ac proprie manifestantes et significantes praestantiam, excellentiam, honorem, et potestatem patriarchae super omnia negotia communia, et particularia, quae in ditionis suae politia universa geruntur. Ac primo describimus synodicam epistolam occidentalium, qua metropolitae magno Seleuciensi patriarchatus auctoritatem dederunt. Illa porro sic habet (1).

(1) Syriace, et latine edita fuit ab Asseman. sen. tom. III. biblioth. orient. pag. 52; latine autem tantummodo ab Asseman. iun. cod. liturg. tom. XIII. pag. 182.

EPISTOLA SYNODICA PATRIARCHARUM ORIENTALIU-
M, QUAE AD ORIENTALES MILI-
SA EST.

Fratribus, et membris nostris christianis, qui in oriente sunt, fratres vestri in Christo coetus pastorum, qui persecutionem patiuntur, in Iesu Salvatore nostro, pax iis multiplicetur. Nos etsi indigni, sumus tamen patres vestri, qui nobis filii estis, et fratres patrum qui nobis praesunt. Volumus ergo solvere debitum, quod tamquam patres vobis debemus: bonas scilicet constitutiones vobis fratribus, filiisque nostris in Christo sanare, hae praesertim tempestate, qua propter utriusque imperii discordias persecutio in nos commota est. Nos itaque pastores persecutione, quam patimur, admoniti, verbum scripturae recolimus dicentis: tribulationi nullum esse modum, praesertim nostrae, qui christiani sumus, adeo ut uno tempore duorum patrum sanguis innocens effusus fuerit. Quae res universam terram commovit, et communi, eoque amaro luetu ecclesiam Dei in occidente, atque in oriente implevit. Postquam vero illi duo patres, quorum unus ex occidente, alter ex oriente, perierunt, ambo enim ad fores ecclesiae apostolorum urbis Antiochenae suspensi fuere, placuit fratribus nostris atque nobis, ne videlicet fratres nostri christiani, qui orientem incolunt, orbi remaneant, ut quandocumque magnus ille metropolita, qui Seleucia in urbe regia Arsacidarum in magna ecclesia Cocheni totius orientis principatum tenet, decesserit, et exierit ex hoc saeculo, Antiochiam nullus metropolita

amplius ascendat ad insciendam iuxta antiquum morem, ordinationem, ne, ob regum inter se discordias, et odia, innocens sanguis pontificum in posterum effundatur, quemadmodum nostra aetate contigit: vidimus enim spectaculum luctuosum atque terribile, duos nempe patres e totidem crucibus pendere nudos, proptereaque persecutionis tempestatem in oriente iuxta ac in occidente fuisse excitatam.

Idcirco decrevimus facultatem concedere, per quam ab effusione humani sanguinis deinceps immunes serventur. Quemadmodum vero olim spiritus suffragio, et apostolorum sorte illi datus est, ut universae ecclesiae Dei, quae illic est, magnus metropolita foret; similiter illi tradita est potestas, et auctoritas super omnes mundi metropolitas. Quamobrem eius thronos quatuor orbis patriarchas subsequitur tenentes quatuor thronos iuxta evangelistarum numerum, Matthaei videlicet, Marci, Lucae, et Iohannis: dataque itidem illi facultas, ut episcopos ipse instituat totius orientis, non ultra, Assyriae ninirum, Mediae, atque Persidis, et gubernationem christianorum obtineat: universusque insuper sacerdotum ordo ab impositione manus eius procedat. Decedente autem hoc magno metropolita, eius successor ab antiocheno patriarcha constituitur, quia Spiritus sanctus non permittit, ut filii patrem sibi per suarum manuum impositionem generent, sed neque in saecularibus potestatibus maiores a minoribus procreantur: idque ab antiquis nostris patribus definitum fuit iuxta illud, minorem a maiori benedici oportere, sicut Abraham gentium pater bene-

dictionem accepit a Melchisedeche rege Salem , et sacerdote veritatis , et rege iustitiae , cui Christus secundum humanitatem suam assimilatus , et comparatus fuit.

Eadem de causa nos quoque, quibus credita est magna Dei domus , quae est sancta ecclesia , per iussione[m] Dei patris , et per gratiam filii eius Iesu Christi , et per concessionem spiritus paracliti , orando petimus , et per virtutem sanctae Trinitatis , et per immortale verbum concedimus patriarchalis dignitatis charisma sanctae sedi magni metropolitae , quae est in ecclesia Cochensi Seleucia[e] regiae civitatis Arsacidarum in oriente. Ille porro consensus , et hoc spirituale donum , nempe patriarchica dignitas custodiatur apud rectores , qui deinceps in illa sede collocabuntur usque ad diem revelationis Christi ; nosque perpetua consensione eiusdem assentimur in omnibus , quae ab ipsis in patriarchica gubernatione fient. Interim oramus , ut throni illius rectores , quorum sanguis vivi et vivifici sanguinis Christi domini particeps factus est , qui-que consortes fieri passionis et resurrectionis eiusdem desiderarant , ab eodem Christo domino custodiantur , et liberentur ab omnibus qui tribulant eos , eorumque iudicium ad victoriam perducat , et forti brachio sustententur , sanctique Spiritus virtute muniantur , ne coram hostibus suis cadant. Ita , quaesumus , Domine , custodi famulis tuis patriarchis gratiam istam patriarchatus , eosque in ea tueri , nostramque cum illis in hoc negotio consensionem conserva , sicut foedus fidele , quod cum Abrahamo , Isaaco , et Iacobo , et cum uni-

versae sancta ecclesia tua pepigisti. Etiam , amen. A Te , Domine perfectio , et complementum sit in saecula.

Ille itaque magnus metropolita , qui patriarchicam dignitatem super universum orientem accepit , potestatem simul habeat creandi metropolitanos , ubicumque ipsi placuerit , quotque noverit esse necessarios. Eos vero institui oportebit secundum ecclesiasticum morem per suffragium , consensumque duorum episcoporum cum ipso praesentium , ita ut non minuat[ur] numerus ternarius : ponaturque evangeliorum codex super caput eius , et lectio Petri recitetur , quando caeli , terraeque potestatem accepit ; cumque ordinatus fuerit , manum suam patriarcha super caput eius imponat , et orationem recitet. Per hunc ab ipso ordinentur , et per manus eius impositionem perficiantur omnes , qui metropolitae dignitatis gratiam susceperunt . Patriarcha autem defuncto , congregentur metropolitae et episcopi , quot per tempus licuerit , et patriarcha a nobis per manus ipsorum constituatur , virtute spiritus paracliti , et per consensum nostrum perficiatur ipse patriarcha gratia et dono Spiritus sancti. Sciant vero , ipsam exinde fore spirituale[m] patrem datum in ecclesia per Spiritum paraclitum. Haec porro nostris hisce litteris significavimus , ut hoc modo id negotium peragatur. Omnes vero ecclesiasticae dignitates ab ipso , et infra ipsum sunt , quoniam ipse est omnium pater , et ab ipso generantur. Episcopi autem , qui a metropolitae suarum provinciarum instituuntur , locum episcoporum tantummodo teneant , et orationem faciant in

medio fratrum suorum : non tamen eis liceat accedere ad sacerdotum ordinationes , et ad episcopale opus , donec ad patrem potestatum , qui est patriarcha , accedant , et ab eo perficiantur per concessionem , et epistolam ab eo acceptam.

Quemadmodum vero ipse pater potestatum patriarcha ius habet ad ordinationem metropolitaram , et episcoporum , et ad perfectionem episcoporum , similiter etiam ius habet ad sententias iudiciales , ad absolutiones , ne abrogationes , et reservationes , quandoquidem haec illi credita sunt , et circa ea potestatem , auctoritatemque habet. Quicumque autem illo inferiores sunt , nullam in eum potestatem habent secundum divinum mandatum. Quod si aliquam adversus eum causam eum eo quispiam habeat , aut quidquam ab illo repetere contendat , patriarchae iudicium patriarchis reservetur , et ab istis eius causa , non ab eius discipulis , cognoscatur , quia neque ecclesiasticae leges id permittunt , neque leges naturae. Quod si contigerit aliquando , imperium eum populo nostro pacem habere , ipsum imperium iudicium iudicat , et de regis mandato patriarchae causa decidatur , discipuli autem eius nullam super ipsum potestatem in verbo Dei habeant , ne qui membra , et partes sunt , magistris coequeantur , neve dicere audeant , se iudices illius esse.

Haec statuta a nobis , et per manus nostras , vobis , fratres , decreta sunt. Describe illa vobis in tabulis cordis vestri. Eorum memoria apud vos sine oblivione servetur. Universa , quae apud nos est , ecclesia vos in Domino salutatur.

Missa autem fuit haec epistola a patriarchis occidentis per Agapetum episcopum Beth-Lapethae , quae est sedes Elam : et ideo primus ordinatus et electus fuit metropolita in regione et in ecclesia orientis , honoremque consecutus est , ut primus in electione patriarchae suffragium ferat.

TIMOTHEI.

Haec igitur epistola a patribus nostris occidentalibus apostolorum successoribus scripta fuit anno quadagesimo post martyrium beatorum apostolorum Petri , et Pauli : ante oecumenicam vero synodum patrum 318. annis circiter 280.

Practerea potestatem , honorem , ac maiestatem patriarchae ostendit alia epistola a patribus nostris occidentalibus scripta ad solatium Papae patriarchae , quae ita se habet.

OCCIDENTALES.

Quod autem a patribus nostris spiritualibus dictum est , iudicium videlicet patriarchae orientis reservatum esse nostris patriarchis , quia , habita exacta inquisitione , compertum fuit , patriarchae accusatores in suis delationibus fuisse falsitatis convictos , et patriarchas illatorum criminum omnino immunes : nunc definimus , in potestate , et verbo vivo Dei , nullum deinceps habere ius sive metropolitas , sive christianos orientis ad accusationes criminationesve instruendas adversus proprium patriarcham , easque ad patres nostros occidentales verbo , aut scripto deferendas. Quod si rursus aliud quidpiam obiciant , sicut hacten-

nus fecerunt, ipsis respondemus, patriarcham omnium christianorum orientis esse iudicem; ipsius autem patriarchae iudicem esse Christum (1).

XX SYNODO DADIESU.

ET POST ALIA.

Existimavimus ecclesiae Dei nostrae, vestraeque regionis illud utile esse, quod veteres patres nostri aequum, ac iustum censuerunt, quando vestrae sedis *episcopo*, quae est in ecclesia magna Coehensi, concesserunt, ut ipse metropolitae institueret, sicut idem utile esse iudicasset: ut nimirum ipse super eos potestatem haberet, eosque pro merito constitueret, vcl propter illorum delictum deponeret. Similiter et super omnes episcopos orientis: et ipse patriarcha iudex, et vindex fieret in universa ecclesia orientis, idemque regeret, et gubernaret. Id igitur nos quoque suscipimus, et sequimur.

TIMOTHEI.

Haec igitur, quae in hac epistola continentur, non vulgares homines, sed patriarchae occidentis, ceterique episcopi conscribere: Caius inquam patriarcha Romae, Petrus patriarcha Alexandriae, Paulus patriarcha Antiochiae, et Flavianus patriarcha Ephesi: nondum enim patriarchalis dignitas ecclesiae magnae Constantinopolitanae concessa fuerat, sed et una cum praefatis patriarchis Alexander episcopus Hierusalem, et Gregorius thaurmaturgus (*adfuerunt*).

Dicimus ergo, quod etiam scripserunt patres nostri occidentales, non licere metropolitae, et episcopis, sed nec ulli ordini christianorum orientis iudicio contendere coram patriarchis nostris adversus patriarcham suum: quandoquidem omnium orientalium iudex est patriarcha, ipsius autem iudex Christus. Idcirco definivimus, et confirmavimus canonem istum nunquam abolendum, aut abrogandum: definitus quippe est in Trinitate. Itaque in verbo Trinitatis, quae est domina saeculorum, nemini liceat adversus catholicum synodum cogere, aut dissidium, schismata, factionesque conflare, aut adversus eundem accusationum capita, et querelas scribere, sicut antiqui fecerunt, aut libellos capitulorum huiusmodi per provincias divulgare, sicut adversus Papam ausi sunt; aut in domos subrepere ad habenda adversus eum colloquia, nec quisquam ex quavis causa existimet, aut dicat, catholicum orientis iudicari posse ab ipsius subditis. Eius enim iudicium Christo, qui eum elegit, suaeque ecclesiae praeposuit, reservatur. Sic enim placuit dominationi eius perpetuae omnium dominiae. Omnis homo igitur catholico inferior discipulus est, subditus, ac iudiciariae potestati catholici subiectus: libenter proinde consentiat cuilibet sententiae, atque definitioni, quae ab ipso prodibit. Nos vero metropolitani, et episcopi omnes, uti et successores nostri, assentimur, sive praesentes, sive absentes fuerimus, omni-

(1) Doctrina haec videretur prorsus schismatica, nisi mox corrigereetur pag. seq. ubi potestas romani Pontificis maximi supra omnes patriarchas adscribitur.

bus et singulis rebus, quas paternitas patris nostri, dominus catholicis peraget, et peracturi sunt omnes, qui successores eius cathedram ipsius occupabunt. Haec autem ipsa definivimus iuxta canones divinos. Si quis ergo diebus nostris, aut post nos futuris temporibus ausus fuerit transgredi aliquid ex his, sine commiseratione ulla depositus et alienus sit ab omni sacerdotali denominatione. Quod si quispiam quacumque demum ex causa intercessor pro eo accesserit, ei notas faciant perturbationes, et angustias, ac persecutiones, quae ecclesiam vexaverunt causa temerariorum, inflatorum, ac superborum, qui supra magnum patriarchae principatum se se extulerunt: quod si postea non fuerit obediens ille, qui intercedit, etiam ipse, instar eorum absque misericordia omni sacerdotali denominatione privetur. Haec autem, quae definivimus, confirmavimus, et obsignavimus in verbo sanctae Trinitatis omnium dominae, abrogandi, aut solvendi potestas nulla est, neque nobis, neque successoribus nostris.

EX CANONIBUS ISAACI.

De honore, qui convenit, ac debetur catholico sedenti super thronum Seleucia. Placuit omnibus nobis unanimiter, ut nos regionum universarum orientis praesules, et omnes christiani, qui in eis constituti sunt, catholico magno metropolitae Seleu-

ciae et Ctesiphontis usque ad Christi adventum subiaceamus in omnibus, quae conveniunt, praeceptaque sunt nimirum cuilibet episcopo, patriarchae qui super hanc magnam Cochenensis ecclesiae sedem sedebit (1).

OECUMENICORUM (2).

Placuit synodo oecumenicae, quod de omnibus gestis, quae incongrue sunt sive arbitrio metropolitaram sive arbitrio episcoporum, potestas sit ipsi patriarchae pro auctoritate cognoscendi; nam patriarcha pater universalis est, et omnes metropolitae, ac episcopi sunt filii hereditatis eius. Honor autem patriarchae, tamquam patris super filios, dominatur. Et quemadmodum patriarcha potestatem habet facienda quodcumque vult congruenter circa eos, qui potestati eius subsumunt; similiter potestas sit patriarchae romano supra omnes patriarchas, sicut beatus Petrus supra totam communitem, quandoquidem locum etiam Petri tenet in universa ecclesia illi, qui Romae. Illum itaque, qui haec fuerit transgressus, synodus oecumenica anathemati subiicit.

VI. De librorum compositoribus.

Timotheus igitur, qui speculatione, et virtutibus omnibus excelluit, haecclare exponit in sua synodica epistola quam in synodo ab ipso collecta anno Arabum 174., et ab eodem confirmata in altera synodo coacta anno Arabum 189. Timotheus, inquam, dicit.

(1) Canon iste in versione arabica, quae extat cod. 36. num. 12, apud Assem. B. O. tom. II. p. 507, ita se habet. - Nos cuncti orientis episcopi, successoresque nostri, obediētes erimus catholico metropolitae magno sedenti in urbe Seleucia, eiusque praeceptis obtemperabimus usque ad Christi adventum. - Vide Assem. sen. tom. III. biblioth. pag. 60, et junior. cod. Murgiesi tom. XIII. pag. 182. (2) Hic canon in pontificalem librum illatus fuit, vide Assemanum junior. codic. liturg. tom. III. pag. 166.

In civitate regni nostri victoris ista (*Seleucia*), in qua servitum throni patriarchiei administramus, quidam hypatus a rege nostro, Dei amante, praefectus monetae, hoc est sigillo, quo euduntur nummi et denarii, creatus est in diebus suis. Mos vero hic non solum in hoc regno, sed et in omnibus regnis obtinet, eademque lex viget, ac viguit, ut si deprehensus fuerit quispiam alius ab eo, quem rex praefecit et praeposuit impressioni denariorum et nummorum, et qui monetam teneat, ac similiter imprimat quamvis illae eadem figurae, et superscriptiones, ac typi regii fuerint in ea moneta falsa, et quamvis ipsa fuerit auro puro, et argento electo cussa, non idcirco immunis is homo a reatu, et poena sit per regias leges, eo quod haec aperte quidem, neque cum scientia praefecti regis, verum in occulto, et elanculum nummos, et denarios eundere studuit. Simili etiam ratione in ecclesia catholica, regis caelestis civitate regia, hypatum, seu servum, habet rex regum caelestis, qui praepositus est monetae, et sigillo regio ipsius, quo scilicet imprimuntur denarii rationales regni eius, et configurantur ac depinguntur, et iconae imaginis honoris sui signantur. Est autem sigillum hoc, ut breviter dicam, nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Hypatus autem, qui retinet hoc, est patriarcha, aut quem vocaverit, et nominaverit ipse catholicus dilectus. Signantur itaque iconae hae divinae, et figura primo quidem ille, cui mediatorem huius rei esse conceditum est: postea vero metropolitani; tertio autem episco-

pi; praeterea etiam presbyteri, ministri, alique ordines, qui ornatum ecclesiae complent. Ponitur vero hoc ipsum sigillum per consignationem, quae est tamquam fundamentum optimum regni caelorum, factum super illos, qui ante omnia per baptismum sunt participes passionis, mortis, resurrectionis, et magnitudinis gloriae regis caelestis.

Ille igitur, cuius manibus conceditum est hoc sigillum, et haec icona, primus est patriarcha, quemadmodum ipse Dominus regni dixit ad Petrum: tibi dabo claves regni caelorum. Paulus etiam hoc praeceptum confirmavit inquit: posuit Deus in ecclesia sua primum quidem apostolos, postea vero prophetas. Si quis itaque praeter iussionem eius, cui commendatum est hoc sigillum, idest haec moneta, audaciter attentaverit denarios rationales eudere, licet eadem imagines, ac figurae cernantur in sua icona, quamvis multi etiam configurentur superficie iconis ipsius; attamen quia id sine notitia, et mandato eius, cuius manibus conceditum est sigillum a rege caelesti, quin immo occulte, et praeter mandatum ipse sibi committit opera regni; is quidem sententiae terribilis reus erit, socii autem eius poenam sustinebunt. Denarii vero illi, quos dolose impressit, reprobantur, et igno liquefunt, neque in aerarium regium inferuntur, quemadmodum neque illi denarii sensibiles adulterini inferuntur in aerarium regni terreni. Et sane quam ob causam Persae infelices, ac reprobi, et pecunia reprobata vocati sunt, et vocantur ut Iudaei? nonne quia regnarunt, non quidem ab illo, qui si-

gillum regium, et idoneum tenebat, sed dominati sunt tamquam ex voluntate propria, minime vero tamquam ex mandato divino, ac decreto?

Sed quorsum verba haec? Mos antiquus est, qui etiam nunc in ecclesia Dei viget, ut nemo magistri munus sponte sua sibi praesumat, neve interpretem agat, aut libros componat absque permissu, et mandato illius, qui universalis ecclesiae regimen, et gubernacula obtinet. Et haec quidem lege se se continuere quicumque tractatus, et commentaria elucubrant. Libros enim quos componebant, et interpretationes quas elaborabant, antequam ad vulgi manus venirent, ad patriarcham aut transmittabant, aut ipsi per se deferabant, qui, si ad id idoneus foret, suo ipse ingenio, intelligentiaque eorum libros examinabat; factaque inquisitione, siquidem ene lucubrationes approbationem, et coronam mererentur, approbabantur, et coronabantur. Sin vero approbatione illas indignas patriarcha censuisset, reiciebat veluti legibus ecclesiasticis contrarias, damnabatque, quemadmodum Sabariesus catholicus Hannani Adiabeni scripta (1), et Iesuiabus Sahadunae fabulas, commentaque Esaiæ Tabalensis. Nosque similiter blasphemias illius Apameensis, et Iosephi, atque Iohannis Doliathensis proscripsimus. Si vero patriarcha ob defectum scientiae examen perficere non sufficeret, ad id operis episcopus eruditus, et doctores exercitatos vocabat, qui collata opera definiebant, utrum libri suscipiendi, an reiiciendi viderentur. Et haec sane fuit an-

tiquorum regula, quae nostris quoque temporibus obtinet. Nam Ephraemus, qui cathedram, et thronum Elamitarum tenet, et ille alter pudicus castusque Raban Moses presbyter, et doctor, tertius etiam doctus, et acutus Abu-Noe lucubrationes ab ipsis elaboratas, antequam a quopiam viderentur, ad nos transmissere, scripseruntque in haec verba: cognitionis tuae fornace eas explorato, et sapientiae tuae igne expurgato. Et siquidem in ecclesiae archivis recipiendas iudicaveris, easdem recipi iubeto; sin hoc honore indignas censueris, fac ut in mare proiciantur, aut igne absumantur. Et isti quidem viri Dei amantes sic fecerunt.

ANTIQUOREM.

Si quis ex doctoribus, aut ex ecclesiae antistitibus, aut ex monachis quidpiam elucubraverit, eiusque elucubrationes reprehensione dignae sint, et non rectae; siquidem in vivis est auctor, habeatur de eo commune consilium, sique non recte scripsisse fuerit convictus, si sponte resipuerit, et ad regiam viam redierit, ac priora damnaverit, suscipiatur, ac proprio scripto paenitentiam suam signet, et confirmet. Si autem ab errore suo minime conversus fuerit, sed in sua nequitia temere persistit, excommunicetur, et ab ecclesia una cum suo scripto eiiciatur. Si autem auctor et vivis iam excesserit, eius quidem scripta damnationi subiacent; ipse vero ad Christum iudicem suum abiit.

(1) De Honeno vide Ebedierum Sobensem in catalogo scripturarum apud Assem. seniores B. O. tom. III. cap. 59. pag. 61.

VII. *Pactum et foedus initum a patribus de canonum istorum observatione.*

SYNODI MAGNAE IESUANI.

Placuit itaque nobis in fine canonum istorum hoc quoque constituere, quod ipsis necessarium iudicavimus. Quandoquidem divinae voluntati consentanea, et accepta est horum canonum editio, ac utilitates, non modicae ex iis proveniunt tam lectoribus, quam auditoribus, ideoque communi consilio deliberavimus, et mandavimus, ut omnes nos accurate in scripto habeamus eos, et semel quolibet anno in congregationibus dioeceseon nostrarum legamus, idque ad utilitatem coetuum ecclesiasticorum. Neque vero demus locum Satanae, qui pro more suo, invidia commotus, utilitates, quas capere possunt discipuli Christi, impediatur. Quicumque vero hoc contempserit, tamquam suae, et dioecesis propriae utilitatis, et commodi osor, increpationem subeat a suis superioribus; a Domino vero nostro Christo mercedem suae iniquitatis congruam consequetur. Is vero, qui obedierit, eosque legerit, et in eis conversabitur, in hoc quidem saeculo benedicetur, in futuro vero saeculo fiduciam obtinebit una cum illis, qui recte ministraverunt.

VIII. *Benedictiones in conventibus synodicis appositae.*

Benedictio Domini, quae dicitur, et cum qua non est dolor, sit super editores, possessores, et custodes horum

canonum, qui secundum voluntatem Christi domini nostri utiliter conditi sunt a sanctis et pacatis synodis, quae nutus divini permisso, atque potestate caelesti congregatae fuerunt, et tempore (*statim vel successivis temporibus*) canones hos supra descriptos definierunt. Misericordia autem Dei vivi, et Christi filii Dei salvatoris nostri, qui in corpore humanitatis suae mortuus est, et vixit, ac virtute divinitatis suae immortalis vivificavit omnia, ac Spiritus vivi, sancti, ac vivificatoris, sit super ecclesiam catholicam, ac super imperium, et super mundum universum indefinite, et super singulos habentes canonum horum lampadem, qui utiles sunt, ac proficui ad vitam animae eorum, qui custodiunt ipsos. Etiam amen.

Explicit auxilio Dei, et ope miserationis eius tomus II. collectionis canonum synodicorum occidentalium simul, ac orientalium die 15. mensis augusti anno Græcorum 1643. qui est annus Arabum 751. (Christi 1552.) in civitate munita, fidei pulchritudinibus feracissima, et operibus iustitiae commendatissima Bagdad, quam Deus sospitet.

Scriptum est enim homo peccator, et stercus populi christiani Saidus Bar-Isa, Bar-Abulborcat, Bar-Barchah. Scriptum autem illam pro Antistite excocto, et fructu benedictionum, amicto galea iustitiae, quieto, summi benigno, et alieno ab omni perturbatione, humili, et in suis moribus composito; pleno charitate, et amore erga omnes homines, et remoto ab omni nequitia, fidei, verace, sapiente Hormida filio Iesu Bar-Chamiso. Deus omnium dominus dei ei vitam longam; et conservetur in moribus, qui voluntati Domini satisfaciunt, per orationem dominæ beatae Mariae, et omnium sanctorum apostolorum, et sanctorum Domini. Amen, amen. Et Deo gloria, amen.

وَالْعَمَلُ كَعَمَلِهَا وَتَكْبَرُ فِي الْمَكِ
وَتَعْمَلُ فِي حَقِّهِ نَدَا تَكُنْ تَصَدَّقْ
الْمَكِ وَخَالِ الْوَحْدَ إِلَّا تَقَطُّ وَفَدَى
نَدَا تَدْفَعُ وَتَعْمَلُ فِي حَقِّهِ تَكْبَرُ
وَعَلَى وَفَدَى تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ
تَكُنْ تَكُنْ

مس. هُجَعِ يَهُوَهُ إِذْ تَكُنْ. وَلَا
الْمَكِ وَتَكُنْ فِي حَقِّهِ نَدَا تَكُنْ تَكُنْ
تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ
وَتَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ
وَتَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ

ح. هُجَعِ يَهُوَهُ إِذْ تَكُنْ
تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ
وَتَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ
وَتَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ
وَتَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ
وَتَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ

ص. هُجَعِ يَهُوَهُ إِذْ تَكُنْ. وَلَا
وَتَكُنْ فِي حَقِّهِ نَدَا تَكُنْ تَكُنْ
تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ
وَتَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ

ط. هُجَعِ يَهُوَهُ إِذْ تَكُنْ
وَتَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ
وَتَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ
وَتَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ
وَتَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ

قد. هُجَعِ يَهُوَهُ إِذْ تَكُنْ
وَتَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ
وَتَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ
وَتَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ
وَتَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ تَكُنْ

[illegible][illegible]

١٥٠. ١. ٢. ٣. ٤. ٥. ٦. ٧. ٨. ٩. ١٠. ١١. ١٢. ١٣. ١٤. ١٥. ١٦. ١٧. ١٨. ١٩. ٢٠. ٢١. ٢٢. ٢٣. ٢٤. ٢٥. ٢٦. ٢٧. ٢٨. ٢٩. ٣٠. ٣١. ٣٢. ٣٣. ٣٤. ٣٥. ٣٦. ٣٧. ٣٨. ٣٩. ٤٠. ٤١. ٤٢. ٤٣. ٤٤. ٤٥. ٤٦. ٤٧. ٤٨. ٤٩. ٥٠. ٥١. ٥٢. ٥٣. ٥٤. ٥٥. ٥٦. ٥٧. ٥٨. ٥٩. ٦٠. ٦١. ٦٢. ٦٣. ٦٤. ٦٥. ٦٦. ٦٧. ٦٨. ٦٩. ٧٠. ٧١. ٧٢. ٧٣. ٧٤. ٧٥. ٧٦. ٧٧. ٧٨. ٧٩. ٨٠. ٨١. ٨٢. ٨٣. ٨٤. ٨٥. ٨٦. ٨٧. ٨٨. ٨٩. ٩٠. ٩١. ٩٢. ٩٣. ٩٤. ٩٥. ٩٦. ٩٧. ٩٨. ٩٩. ١٠٠.

١. اَلَا اَفَسَعْتُمْ لَالِ اَلْمَدْحِ حَتَّى هَذَا
 ٢. اَلَا اَفَسَعْتُمْ لَالِ اَلْمَدْحِ حَتَّى هَذَا
 ٣. اَلَا اَفَسَعْتُمْ لَالِ اَلْمَدْحِ حَتَّى هَذَا
 ٤. اَلَا اَفَسَعْتُمْ لَالِ اَلْمَدْحِ حَتَّى هَذَا
 ٥. اَلَا اَفَسَعْتُمْ لَالِ اَلْمَدْحِ حَتَّى هَذَا
 ٦. اَلَا اَفَسَعْتُمْ لَالِ اَلْمَدْحِ حَتَّى هَذَا
 ٧. اَلَا اَفَسَعْتُمْ لَالِ اَلْمَدْحِ حَتَّى هَذَا
 ٨. اَلَا اَفَسَعْتُمْ لَالِ اَلْمَدْحِ حَتَّى هَذَا
 ٩. اَلَا اَفَسَعْتُمْ لَالِ اَلْمَدْحِ حَتَّى هَذَا
 ١٠. اَلَا اَفَسَعْتُمْ لَالِ اَلْمَدْحِ حَتَّى هَذَا

يُحْكِمُ اللَّهُ أَيْمَانَكُمْ عَلَى الْجُنُودِ وَالْجُنُودُ عَلَى أَهْلِكُمْ وَأَنْتُمْ عَلَى اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمْ الْقَائِمُونَ
وَالْحُرُوفُ أَشَدُّ حُسْنًا

١٠: خَلَقَهُ، وَهُوَ وَجَدَهُ تَحْتَ
 بَلْعَانٍ هَكَذَا لَا تُعْنِي لَا وَجَدَ
 عِنْدَهُ وَجَدَ كَمَا أَفْهَمَهُ الْقَوْلُ
 أَسْ مَعِي وَجَدَ عِنْدَهُ خَلْقَ الْآدَمِ
 خَلَقَهُ

ب. كَيْ اَنْعَمَ لَا مَعْدَاةَ اِلَّا اَنْفِي
حَدَّثَنَا ثَلَاثًا دُونَ تَعْنِيهِ
م. كَيْ اَنْفِي خَيْرٌ مِّنْ وَحْشٍ
مَّا وَشَّيْتُ وَشَيْئًا. قَدْ اَمَكَمْتُ مَكْبُتًا

[illegible][illegible]

ص. "أفهمته قال" أه مفعلا
مفعلا وكم وتوهمه ركه خلسه
تدفعه. "أفهمته قال" أه مفعلا
أفهمته قال مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
أه مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا

ص. "أفهمته قال" أه مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا

ص. "أفهمته قال" أه مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا

ص. "أفهمته قال" أه مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا

ص. "أفهمته قال" أه مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا

أفهمته وأستأزنا وأستأزنا
أفهمته أه مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا

م. فحيث سب وأفهمته قال أه
أه مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا

ص. "أفهمته قال" أه مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا
مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا مفعلا

بَرَقَ وَبَرَّ قَدِيرٌ أَسْكَنَ بِهِ الْوَلَدُ
 اِهْزَيْتُهُ هَ قَبِيرٌ . بِهِ وَلَا تَسْفِ قَتْلُ
 حَسَدًا زَحْلًا كَلْبًا . بِهِ وَوَالِ بْنِ
 حَوْسُفَةَ لَمْ يَمُوتْ حَسَدًا كَلْبًا
 وَحَسَدًا وَحَدًّا قَتْلُ تَعَدَّ حَسَبًا .
 اَمَّا وَتَكْفُهُمْ تَكْلَا تَعْفُو هُكْلُ
 قَدِيرٌ مَوْهٌ وَبَا وَتَكْلَا تَعْفُو
 حَقًّا . لَا كَم بِهِ وَوَالِ بْنِ
 وَبَا كَحَا بِهِ وَوَالِ بْنِ
 وَكَلَمُفَسَا سَا قُ تَعْفُو وَكَلْمًا .
 وَكَلْمًا وَكَلْمًا وَكَلْمًا .
 هُوَ الْاَسْمُ وَبَدْوَتِي وَلَا اَوْفِي
 كَلَمُفَسَا (لَا تَعْفُو) . اِهْ وَحَسَدًا
 قَدِيرٌ . اِهْ هُمُ اَمَّا الْاَسْمُ .
 لِحَقًا وَتَعْفُوهُ لِحَقًا .
 وَفِي كَلْمًا قَالَا بِهِ لِحَقًا
 وَتَعْفُوهُ لِحَقًا وَتَعْفُوهُ

✱ اَمْس ✱

حَقِّكَ هَ بِهِ مَعْفُوهُ . وَحَسَدًا
 بِهِ اَمَّا مَوْهٌ قَتْلُ تَعْفُو
 وَبَا قُ لَاهُ مَوْهٌ اَحَقُّ . اَمَّا
 كَلْمًا وَكَلْمًا وَكَلْمًا
 وَتَعْفُو . اَمَّا قُ . وَكَلْمًا
 اَمَّا مَوْهٌ مَوْهٌ وَكَلْمًا
 اَمَّا مَوْهٌ . اَمَّا مَوْهٌ
 اَمَّا مَوْهٌ . اَمَّا مَوْهٌ
 اَمَّا مَوْهٌ . اَمَّا مَوْهٌ
 اَمَّا مَوْهٌ . اَمَّا مَوْهٌ
 اَمَّا مَوْهٌ . اَمَّا مَوْهٌ
 اَمَّا مَوْهٌ . اَمَّا مَوْهٌ

أَكَا حَسْبُهُ، أَلْعَكَا وَمَنْ أَلْنَا. وَأَمَّا هـ هـ
فَلَا يَأْتِي. هـ حَصْرٌ هـ خَبْرٌ وَقَعَ أَصْلًا
هـ هـ. عَدُّهَا وَمَنْ أَلْنَا. وَأَمَّا هـ هـ

مُذَلِّجُ الْوُحُولِ ۖ
 ۱. لَا تَغْتَبِلْ هَفْصًا وَلَا هَوْفًا
 مُنَاجٍ مَعَ كَلَّتِ حَتَبُهُ ۖ

فَعْمَا مَحْ وَأَلَا مَحْ حَسْبُكَ
أَمَّا مَحْ حَسْبُكَ خَلْبُ الْأَقْتُلَا
أَلَا مَحْ وَلَا أَلَا مَحْ فَعْمَا مَحْ

نَحْنُ قُلُودٌ مُنَاوِلَةٌ ۖ اِذْ قُلْنَا لَوْ كُنْتُمْ عٰقِلًا
 اَرَاكُمْ قَوْمًا يَمْنُنُ اَعْمٰیهُمْ كُنُوسَهُمْ ۖ لَوْ رُفِعَ
 اَمْرُ الْمُؤْمِنِیْنَ ۚ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ ۚ اِنَّكَ بِاَعْيُنِنَا ۚ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ۚ وَسَبِّحْهُ بَیْنَ الْوُجُوهِ عَلٰی الْمَضَاجِ ۚ اِذْ تَلُوْنَ الْقُرْاٰنَ اَمَّا تَعْلَمُونَ ۚ

حَقَّقْنَا مَعَ إِبْرَاهِيمَ إِذْ كَانَا. حَقَّقْنَا
 مَعَ إِبْرَاهِيمَ. إِبْرَاهِيمَ إِذْ كَانَا. حَقَّقْنَا
 مَعَ إِبْرَاهِيمَ. وَنَحْنُ إِذْ كَانَا. حَقَّقْنَا

وَتُصْعِدُا وَيُصْعِدُا. وَمَكَّةُ وَمَكَّةُ
مَكَّةُ وَمَكَّةُ. وَمَكَّةُ وَمَكَّةُ
مَكَّةُ وَمَكَّةُ. وَمَكَّةُ وَمَكَّةُ

أَمَّا قُتَيْبَةُ وَهَاشِمَةُ ابْنَا قُتَيْبَةَ
وَهَاشِمَةُ ابْنَا قُتَيْبَةَ. هَاشِمَةُ ابْنَا قُتَيْبَةَ
ابْنَا قُتَيْبَةَ وَهَاشِمَةُ ابْنَا قُتَيْبَةَ

وَأَكَا. حَوَاتِمَ قَبِ وَضَعْنَا أَعْدَا
وَأَكَا. حَوَاتِمَ قَبِ وَضَعْنَا أَعْدَا
وَأَكَا. حَوَاتِمَ قَبِ وَضَعْنَا أَعْدَا

مَعْلُومًا
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَكُونَا لَهُ شَاكِرِينَ إِلَّا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ لِهَذَا إِنَّهُ لَكَنُورٌ

اَمَّا اَنْتَ فَاَنْتَ
 وَبِالْحَقِّ حَسْبُكَ اَمَّا اَنْتَ فَاَنْتَ
 اَلْحَقُّ اَلْحَقُّ. اَلَا اَلْحَقُّ اَلَا اَلْحَقُّ

فَقُضِيَ عَنْهُ الْإِثْمُ . وَلَا تَمْلَأْهُ مَالًا مَرَكُومًا
يُخْشَىٰ عَلَيْهِ الْفَلَاكُ . ثُمَّ إِنِّي أَخَذْتُ الْوَاقِعَ .
وَبَشِّرْتُ أَيُّهَا الْمَلَأَىٰ الْأُكُوفَ . وَالْأُكُوفَ أَخَذْتُ

وَأَمَّا بَعْدُ . فَمِنْ بَعْدِ هَذَا . وَفَقَعَا
بِأَيْدِيهِمَا الْهَيْكَلَ مُنَادِينَ . وَتَحْصِيَّاتِ
أَنْفِ الْهَيْكَلِ مُنَادِينَ . وَتَحْصِيَّاتِ

وَأَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ آتِيَ السَّاعَةِ لَكَ فَالِاتِّفَاقُ

حَمْلًا وَمَبْرُوءًا. وَلَمْ يَكُن لَكُمْ
أَجْرًا عَلَيْهِمْ. وَلَمْ يَكُن لَكُمْ
أَلَا مَا تَمَسَّكُمْ. نَفْسٌ مَبْرُوءَةٌ

أَمَّا الْفُتُوحُ الْفَتْحُ . فَهُوَ الْفَتْحُ . وَهُوَ الْفَتْحُ .
 الْفَتْحُ . فَهُوَ الْفَتْحُ . وَهُوَ الْفَتْحُ .
 فَهُوَ الْفَتْحُ . وَهُوَ الْفَتْحُ .

لَا تُدْرِكُهُ الْيَدَانِ وَهُوَ يُدْرِكُهُمْ يَوْمَ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

مَعْلَا وَأَحْمَدُ . هَمْدُهُ . آسَا وَنَحْ
أَعْلَا أَعْلَا مَعْلَا وَهَمْدُهُ . وَاسْمُ
أَمْعُ . حَمْدُ حَمْدُ هَمْدُ آسَا وَنَحْ أَعْلَا

هَذَا . هَذَا وَفِي إِذَا . هَذَا وَفِي
إِذَا . هَذَا وَفِي إِذَا نَأْتِي هَذَا
وَهَذَا . هَذَا وَفِي إِذَا هَذَا .

فَقَدْ نَزَّلَ فِي آتَا وَقَدْ نَزَّلَ فِي آتَا
وَقَدْ نَزَّلَ فِي آتَا. فَمَنْ نَزَّلَ فِي آتَا
وَقَدْ نَزَّلَ فِي آتَا. فَمَنْ نَزَّلَ فِي آتَا

قَالَ قُلُوبُ اِهْلَا . هُوَ خُصْبُ اِهْلَا
اَسْلَا وَخُصْبُ اِهْلَا فُكْرُهُ . اَقْدُوبَا وَخُ
هُوَ . وَخُ اَكَا هُوَا . هُوَا هُوَا وَخُ

أَمَّا الْوُكُودُ الْغَدَاةُ وَالْأَعْيُنُ فَحَالِي
 إِتَانِي . وَقَدْ بَوَّأْتُ لَهَا أَمَّا خَمْسَةُ
 وَمِائَةٍ لَهَا أَمَّا قَلْبِي وَمَدَائِلِي .

[illegible]

[illegible][illegible][illegible]

دُعا

[illegible]

بعضه فليكنه . واما وتفتدا كذا
وسهنا كفتدنه ككه ككه
تفتي به افهوتها كذا فتدا
اتكي وانكبه من فتدنا اف
فتفتنا فتقد فتدنه فتدنا
وتكنا سكتنه وتفتنه . ول
اود اف وكذا كذا فتدنه به
تدنه فتدنه وتفتنه . ول
في اف اف فتدنا ولتكن
فتدنه وتفتنا ولتكن
اسهنا كفتدنا فتدنا ولا فتدنا
في فتدنا كفتدنا وتفتنه . فتدا
واف سح لا فتدنا فتدا كفتدنا .
في اف اف اف اف اف اف اف اف اف اف

فتدنه وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
تدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن

فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن

فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن

فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن
فتدنا وتفتنا وتفتنه . ولتكن

١. ٢. ٣. ٤. ٥. ٦. ٧. ٨. ٩. ١٠. ١١. ١٢. ١٣. ١٤. ١٥. ١٦. ١٧. ١٨. ١٩. ٢٠. ٢١. ٢٢. ٢٣. ٢٤. ٢٥. ٢٦. ٢٧. ٢٨. ٢٩. ٣٠. ٣١. ٣٢. ٣٣. ٣٤. ٣٥. ٣٦. ٣٧. ٣٨. ٣٩. ٤٠. ٤١. ٤٢. ٤٣. ٤٤. ٤٥. ٤٦. ٤٧. ٤٨. ٤٩. ٥٠. ٥١. ٥٢. ٥٣. ٥٤. ٥٥. ٥٦. ٥٧. ٥٨. ٥٩. ٦٠. ٦١. ٦٢. ٦٣. ٦٤. ٦٥. ٦٦. ٦٧. ٦٨. ٦٩. ٧٠. ٧١. ٧٢. ٧٣. ٧٤. ٧٥. ٧٦. ٧٧. ٧٨. ٧٩. ٨٠. ٨١. ٨٢. ٨٣. ٨٤. ٨٥. ٨٦. ٨٧. ٨٨. ٨٩. ٩٠. ٩١. ٩٢. ٩٣. ٩٤. ٩٥. ٩٦. ٩٧. ٩٨. ٩٩. ١٠٠.

فصل في

١. ٢. ٣. ٤. ٥. ٦. ٧. ٨. ٩. ١٠. ١١. ١٢. ١٣. ١٤. ١٥. ١٦. ١٧. ١٨. ١٩. ٢٠. ٢١. ٢٢. ٢٣. ٢٤. ٢٥. ٢٦. ٢٧. ٢٨. ٢٩. ٣٠. ٣١. ٣٢. ٣٣. ٣٤. ٣٥. ٣٦. ٣٧. ٣٨. ٣٩. ٤٠. ٤١. ٤٢. ٤٣. ٤٤. ٤٥. ٤٦. ٤٧. ٤٨. ٤٩. ٥٠. ٥١. ٥٢. ٥٣. ٥٤. ٥٥. ٥٦. ٥٧. ٥٨. ٥٩. ٦٠. ٦١. ٦٢. ٦٣. ٦٤. ٦٥. ٦٦. ٦٧. ٦٨. ٦٩. ٧٠. ٧١. ٧٢. ٧٣. ٧٤. ٧٥. ٧٦. ٧٧. ٧٨. ٧٩. ٨٠. ٨١. ٨٢. ٨٣. ٨٤. ٨٥. ٨٦. ٨٧. ٨٨. ٨٩. ٩٠. ٩١. ٩٢. ٩٣. ٩٤. ٩٥. ٩٦. ٩٧. ٩٨. ٩٩. ١٠٠.

فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في

فمنه فمضغها وضمها.

في افع فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في

فمنه فمضغها وضمها.

في افع فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في

فمنه فمضغها وضمها.

في افع فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في
فمنه فمضغها وضمها. ولا لا قس في

قُنُونًا وَمُصَدِّقًا

[illegible][illegible]

وَمَا يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ آفَادَةٍ عَلَيْهِمْ هُمْ فِيهِ مُخَذَّبُونَ
 وَمَا يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ آفَادَةٍ عَلَيْهِمْ هُمْ فِيهِ مُخَذَّبُونَ

وَتَعْلَمُونَ أَنَّ
 الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَافْخَرًا
 إِنَّهُ يَنْفَعُ الْإِنْسَانَ مَا
 لَا يَسْتَعِينُ بِهِ
 وَالْإِنْسَانُ لَكَاذِبٌ
 وَتَعْلَمُونَ أَنَّ
 الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَافْخَرًا
 إِنَّهُ يَنْفَعُ الْإِنْسَانَ مَا
 لَا يَسْتَعِينُ بِهِ

فَمِنْ حَسَا أَمْسَى مَتَرِي فِي مَصْعَدِهِ إِذَا .
 أَمْسَى أَعْصَى قَلْبُنَا مَصْعَدِي .
 هَمْلًا أَمْسَى فِي مَصْعَدِي . هَمْزِي مَعْلَا
 تَهْنُؤُا لِحُكْمِهِ أَمْعَعَدِي .
 وَحَقُّهُ نَمَا . هَمْزًا أَوْ أَمْعَعَدَا وَحْدًا
 نَمَا . وَأَمْسَا مَصْعَدِي أَمْسَا أَمْسَا
 حَمْلًا . وَوَحْظَا أَمْسَا حَمْلًا فَتَمْنَا
 دَعْمَعَدِي أَمْسَى وَأَمْسَى
 وَهَمْزِي مَعْلَا . هَمْزِي كَلَامًا نَحْمَدِي
 مَصْعَدِي حَمْلًا . وَوَحْظَا أَمْسَا دَلَامَا
 مَعْلَا أَمْعَعَدِي . أَوْ مَعْلَا
 هَمْزِي حَمْلًا هَمْزِي مَعْلَا وَلَا تَعْدَمَا
 صَوْنًا نَمَا . وَوَحْظَا فِي بَعْضِ هَمْزَا
 وَوَحْظَا مَتَرِي خَمْلًا . وَأَمْعَعَدَا .
 نَمَا أَمْسَى وَوَحْظَا نَمَا تَعْصِي وَوَحْظَا
 أَمْسَا مَعْلَا فِي مَعْلَا . نَمَا
 تَعْصِي نَمَا مَعْلَا مَعْلَا . أَمْسَا
 وَحْدًا . وَوَحْظَا هَمْزِي مَعْلَا أَمْسَا
 أَمْسَا نَمَا مَعْلَا حَمْلًا .
 مَعْلَا وَوَحْظَا .

۱۰۸۰ رَحْمَةً جَعَلَهُ رَبِّي وَالْأَكْرَمَ
 وَلَا تَوَدُّهُ ۚ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهِ
 إِذْ ذُقَ إِحْمُومًا فِى مَرْجَاهِ ۚ قَالَ إِنِّى
 لَأَبْلُغُكُمْ يَوْمَ كَدِّهِمْ أَصْحَابَ الْإِثْمِ
 فَخَسِرَ أَصْحَابُ الْإِثْمِ وَخَسِرَ أَصْحَابُ
 الْمُنَافَاةِ ۚ فَكَفَرُوا بِنُوحٍ إِذْ أَوْفَىٰ
 بِهِ أَتْرَافَهُمْ فَاسْتَرْسَدُوا ۚ وَنَاوَا
 لَ الْفُلْكَانَ ۚ فَنُوحِىْ إِلَيْهِمْ أَنِ اتَّقُوا
 اللَّهَ ۚ فَمَا تَعْلَمُونَ أَنَّ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ
 الْفُلْكَانِ أَرْسُ الْوَحْيِ ۚ فَأَنبَأَهُمُ
 اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَكُونُونَ ۚ
 وَأَمَّا زَكَرِيَّا إِذْ هُوَ نَذَرَ
 الْأَلَمَةَ إِذَا مَنَىٰ فَوَدَّ أَنَّهُ سَكَنَ

لَا يَكُونُ لِحَدِّ حَتَمٍ حَتَمٌ قَدْ كُنِيَ .
 وَتَبَيَّنَ أَيْبُهُ وَمَعْنَى لَا يَكُونُ تَعْقِلُ
 حَتَمٌ أَيْ وَتَصِلُ حَتَمٌ قَدْ كُنِيَ .
 وَحَتَمٌ وَتَعْقِلُ سَلَا وَحَتَمٌ يَصْدُقُ
 أَيْ أَسْ كُنِيَ . أَيْ أَيْبُهُ وَأَيْبُ قَدْ كُنِيَ
 وَتَعْقِلُ تَبَيَّنَ حَتَمٌ حَتَمٌ . هَلْ يَكُونُ وَح
 وَأَيْبُهُ لَا يَكُونُ تَعْقِلُ وَتَارِخُ
 حَتَمٌ .

فَعَلْنَا وَتَبَيَّنَ .

أَيْ تَعْقِلُ أَيْ كَانَتْ يَدُهَا وَتَعْقِلُ
 سَلَا فِي يَدَيْهَا وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ
 كَانَتْ يَدُهَا فِي يَدَيْهَا . لَا تَبَيَّنَ حَتَمٌ
 حَتَمٌ أَيْ تَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ .
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ .
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ .
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ .

فَعَلْنَا وَتَبَيَّنَ .

أَيْ تَعْقِلُ أَيْ كَانَتْ يَدُهَا وَتَعْقِلُ
 سَلَا فِي يَدَيْهَا وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ
 كَانَتْ يَدُهَا فِي يَدَيْهَا . لَا تَبَيَّنَ حَتَمٌ
 حَتَمٌ أَيْ تَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ .
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ .
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ .

فَعَلْنَا وَتَبَيَّنَ .

أَيْ تَعْقِلُ أَيْ كَانَتْ يَدُهَا وَتَعْقِلُ
 سَلَا فِي يَدَيْهَا وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ
 كَانَتْ يَدُهَا فِي يَدَيْهَا . لَا تَبَيَّنَ حَتَمٌ
 حَتَمٌ أَيْ تَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ .
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ .
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ .

فَعَلْنَا وَتَبَيَّنَ .

أَيْ تَعْقِلُ أَيْ كَانَتْ يَدُهَا وَتَعْقِلُ
 سَلَا فِي يَدَيْهَا وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ
 كَانَتْ يَدُهَا فِي يَدَيْهَا . لَا تَبَيَّنَ حَتَمٌ
 حَتَمٌ أَيْ تَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ .
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ .
 وَتَبَيَّنَ حَتَمٌ . قَدْ كُنِيَ حَتَمٌ .

[illegible]

Digitized by Google

أَكْبَدُكُمْ وَأَعْلَىٰ أَفْئَادِي خَلَا
وَكُنْ عَكْسًا عَقْلًا فِي فُتُونَا
نَدَاؤِي خَلَا. هَلْ لَا تَجْعَلُ فِي
أَكْبَدُكُمْ وَأَعْلَىٰ أَفْئَادِي
وَأَكْبَدُكُمْ خَلَا وَنَدَاؤِي هُوَ
خَلَا تَعْبُدُكُمْ خَلَا هَلْ لَا تَجْعَلُ
خَلَا خَلَا هَلْ لَا تَعْبُدُكُمْ +
مُنْذِرًا هَلْ لَا.

أَلَمْ يَأْتِ فِيهِ مَوْعِظَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ آلِهَتِهِمْ كَاذِبُونَ
تُعَذِّبُهُمْ بِآلِهَتِهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِمْ وَيَسْتَخِفُّونَهَا هَٰؤُلَاءِ
أَن يَأْتِيَهُمُ الْغَمُّ مِنْ غَدٍ ۚ لَّيْسَ لَهُمْ شِرْكٌ بِأَلِهَةٍ لَّا يَمْلِكُونَ
شَيْئًا فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ لَئِيْلَ مَا يَصِفُونَ ۝

فا. لا انا ولا اهل بيته
 ولا من معه من المؤمنين ولا
 من قبله ولا من بعده

يَا قَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِالدُّنْيَا الدُّنْيَا ضَلَالٌ كَثِيرٌ ۖ
وَلَا يَصْعَدُ الْإِنْسَانُ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَالِمٌ ۖ

مَدِينَةً مِّنَ الْمَدِينَاتِ ۖ فَجَعَلْنَاهَا قُرْءَانَ لِّلْعَالَمِينَ
 ٥٠ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا مُّحْكَمًا ۚ وَلَقَدْ جَاءتْ رُسُلًا
 مِّن قَبْلِكَ فَكُفُّوا سَبْعًا ۚ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا شِدْقَهُ

وَجِبُّوا لَهُمْ أَجْرَهُمْ وَلَا تَمْنُوا بِهِمْ وَمَنْ يَتَمَنَّاهُمْ فَسَوْفَ نُغْنِي عَنْهُ زَكَوَاتُكُمْ إِنَّكُمْ رَأَيْتُمُوهُمْ كَفَرَ الْكُفْرَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ۝ حَسْبُكُمْ أَهْلُ الْبَيْتِ أَتَى الْبَيْتَ أَكْثَرُ النَّاسِ تَقَافًا فَتَعَفَى عَلَى الْحَافِرِينَ ۝

مَدِينَتُنَا. هَلْ فِيهِ لَدُنَّا شَعْدًا
وَأَمْرًا حَقُّهُمَا وَلَا تَقْصَا هَمْلُهُمَا
تَدْقُصَا هَمْزُهُمَا وَصَفَتْ لَهَا

فَدَحَسَهُ وَخَذْنَا . قَالَ اُنْعَمَ مَقَالَتِي
لَا فُسْهَدُهَا حَائِلُهَا وَحَسَدُهَا لِيَقْتُلَا
وَلَا سَقْلَا . فَدَحَسْنَا هَذَا نَبِي .

قُلْ تَتَّبِعُوا اللَّهَ وَتَتَّبِعُوا رَسُولَهُ

[illegible]

قُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَهْلَكَ الْجَنَّةَ

وَأَمَّا هُوَ فَيَقْبُضُهَا وَيَكْشِفُهَا ۚ فَتَرَىٰ فِيهَا مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۚ وَإِن تَرَكَهَا غَائِبَةً فَإِنَّهَا فِي كِتَابِنَا ۚ

كَلَامُهُمْ زَكَاةً أَحْسَنُ مِنْهُ

وَأَقْبَضَ يَدَيْهِ إِلَيْنَا تَبَتُّلًا . وَلَا

مَعَ الْإِخْوَانِ . هَـ أَفْ أَيْ أَفْهَمَ وَأَعْلَمَ

اے اہل ایمان! تمہارا خدا صلی

وَجَاءَ بِهَا وَمِنْهُ لَآئِكٌ

فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَبِيلَ اللَّهِ الْعَظِيمَ

وَأَكْمَلُوا لَكَ أَلْفًا مِائَةً

لَا تُقِيمُ فِي الْمَدِينَةِ الْيَوْمَ

لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ

وَكَلَّمَهُ نَدَبًا وَأَعَادِمًا فَفُتِنَ

هَكَذَا قَالَ . وَلَا تَقْلِبْهُم

نعدو في حيفا. ٢٠ ناصي حيفا. ٢١
 هون في حيفا وسعد اكوا. ٢٢
 هون. ٢٣
 وحيفا. ٢٤
 في حيفا. ٢٥
 وحيفا. ٢٦
 وحيفا. ٢٧
 وحيفا. ٢٨
 وحيفا. ٢٩
 وحيفا. ٣٠
 وحيفا. ٣١
 وحيفا. ٣٢
 وحيفا. ٣٣
 وحيفا. ٣٤
 وحيفا. ٣٥
 وحيفا. ٣٦
 وحيفا. ٣٧
 وحيفا. ٣٨
 وحيفا. ٣٩
 وحيفا. ٤٠
 وحيفا. ٤١
 وحيفا. ٤٢
 وحيفا. ٤٣
 وحيفا. ٤٤
 وحيفا. ٤٥
 وحيفا. ٤٦
 وحيفا. ٤٧
 وحيفا. ٤٨
 وحيفا. ٤٩
 وحيفا. ٥٠
 وحيفا. ٥١
 وحيفا. ٥٢
 وحيفا. ٥٣
 وحيفا. ٥٤
 وحيفا. ٥٥
 وحيفا. ٥٦
 وحيفا. ٥٧
 وحيفا. ٥٨
 وحيفا. ٥٩
 وحيفا. ٦٠
 وحيفا. ٦١
 وحيفا. ٦٢
 وحيفا. ٦٣
 وحيفا. ٦٤
 وحيفا. ٦٥
 وحيفا. ٦٦
 وحيفا. ٦٧
 وحيفا. ٦٨
 وحيفا. ٦٩
 وحيفا. ٧٠
 وحيفا. ٧١
 وحيفا. ٧٢
 وحيفا. ٧٣
 وحيفا. ٧٤
 وحيفا. ٧٥
 وحيفا. ٧٦
 وحيفا. ٧٧
 وحيفا. ٧٨
 وحيفا. ٧٩
 وحيفا. ٨٠
 وحيفا. ٨١
 وحيفا. ٨٢
 وحيفا. ٨٣
 وحيفا. ٨٤
 وحيفا. ٨٥
 وحيفا. ٨٦
 وحيفا. ٨٧
 وحيفا. ٨٨
 وحيفا. ٨٩
 وحيفا. ٩٠
 وحيفا. ٩١
 وحيفا. ٩٢
 وحيفا. ٩٣
 وحيفا. ٩٤
 وحيفا. ٩٥
 وحيفا. ٩٦
 وحيفا. ٩٧
 وحيفا. ٩٨
 وحيفا. ٩٩
 وحيفا. ١٠٠

وَلَا كُفْرًا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا يُقْبَلُ مِنْكُمْ
 حَتَّى تَذَكَّرُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ
 بِهِ مُؤْمِنُونَ ۚ إِنَّكُمْ إِذْ تُنْفِقُونَ لَخَالِفُونَ
 فِي آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۚ وَاتَّقُوا
 اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ۚ إِنَّكُمْ
 إِذْ تُنْفِقُونَ لَخَالِفُونَ فِي آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ
 تَتَّقُونَ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ
 بِهِ مُؤْمِنُونَ ۚ إِنَّكُمْ إِذْ تُنْفِقُونَ
 لَخَالِفُونَ فِي آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۚ

وَلَا تَحْصُمُوا بَنِي إِبْرَاهِيمَ ۖ وَقَدْ خَلَقْنَاهُمْ خَيْرًا ۖ إِنَّكُم مِّنْ عَادِلِينَ ۚ
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ سُبُلَ الْفُجَرَاءِ ۖ لَئِنْ سَلَّمْتُمْ مَا بَيْنَ يَدَيْكُمْ إِلَى الْفُجَرَاءِ فَأُولَئِكَ سَوْفَ يَكُونُوا لِشُرَكَائِكُمْ ۚ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْسِدُونَ ۚ

[illegible]

۞ تَدْعُوهُ خَدْعًا يَكْفُوهُ ۞ اَنْذَرْتُمْهُمْ يَوْمَ الْفُتُورِ
 اِذْ هُمْ يَدْعُوهُ ۞ اَنْذَرْتُمْهُمْ يَوْمَ الْفُتُورِ
 اِذْ هُمْ يَدْعُوهُ ۞ اَنْذَرْتُمْهُمْ يَوْمَ الْفُتُورِ
 اِذْ هُمْ يَدْعُوهُ ۞ اَنْذَرْتُمْهُمْ يَوْمَ الْفُتُورِ

وَقَدْ عَلِمْنَا أَنَّهُ مُبَدَّلٌ وَأَنَّهَا
مُفْتَقِدَةٌ لَهَا قُوتٌ فَكُنَّا
مُتَحَدِّثِينَ وَأَنَّهُ مُبَدَّلٌ
فَكُنَّا مَدَامًا لَهَا قُوتٌ فَكُنَّا

[illegible][illegible]

لا تفتقدوا سقيا ههنا ففتدوا ههنا
 ففتدوا ههنا ففتدوا ههنا ففتدوا ههنا
 ففتدوا ههنا ففتدوا ههنا ففتدوا ههنا
 ففتدوا ههنا ففتدوا ههنا ففتدوا ههنا

تَمَاجِيحُ حَمَقٍ وَمَسَالٍ وَأَهْلُهَا
 وَكَسَالُهَا حَمَقَةٌ وَأَهْلُهَا
 وَبَصَادُهَا حَمَقٌ وَأَهْلُهَا
 وَبَصَادُهَا حَمَقٌ وَأَهْلُهَا

45

ZACHARIAE RHETORIS

EPISCOPI MELITINENSIS

HISTORIAE ECCLESIASTICAE

CAPITA SELECTA

EX CODICE SYRIACO VATICANO (1).

CAP. I.

De Nestorii obitu.

Mortuo fidei principe Theodosio, imperium obtinuit Marcianus, qui instante apud eum uxoremque eius Pulcheriam Leone romano, congregari iussit synodum, quo reapse coacta est Chalcedone, anno Alexandri macedonis cccxix, convenientibus ad eam episcopis sexaginta quatuor supra quingentos. Sed tamen Theodoretus Cyri episcopus Leonem antea concitaverat ad scribendum ad Flavianum eam epistolam, quae dogmatica dicitur, eutychianae doctrinae adversantem. Scribens itaque Leo, Theodoretum Marciano augusto eiusque coniugi impense commendavit: qui quidem Augustus Nestorii doctrinam hauserat (2), eiusque dogmatibus adhaerebat: quare et ipsum ex canseno exilio per Iohannem tribu-

num una cum Dorotheo Marciani ipsius populari, Nestorii socio, revocaverat (3). Porro redux Nestorius sanctam Virginem deiparam coepit his verbis irridere: quid est Maria? Adhuc nemator Dei vocatur? Mortuae ei poena Dei vindex supervenit, veluti olim Ario, qui in Dei filium blasphemus fuit: etenim iumento deiectus Nestorius, concisa lingua, atque ore vermicibus abroso, in itinere extinctus est; cum eoque simul Dorotheo socius obiit: quibus auditis, doluit imperator, neque hanc rem sine suspitione et cura transiit. Interim Iohannes tribunus litteras imperatoris Marciani Dioscoro et Iuvenali tradidit, quibus ad synodum invitabantur, iisque Nestorii et Dorothei obitus significabatur. Porro quum episcopi undique evocati synodum Nicaeae, prout primitus indictum fuerat, celebraturi essent, mandavit postea imperator ut Chalcedone potius congre-

(1) Has nobiles Zachariae historici partes, graeco ab auctore suo scriptas, deinde ab anonymo factas syriacis, mihi latine scribenti interpretabantur ex syriaco idiomate perdocti duo Maronitae Mathaeus Seidum et Franciscus Melarab. (2) Nimirum Eutychiani, quorum in numero fuit Zacharias, orthodoxis catholicis nestorianismi calumnias adfingebant. (3) Legebat hunc Zacharias locum Evagrius hist. eccl. lib. II. in Ζαχαρίας πάλι ἐπαυθῆς, ὁ πῦρ καὶ οὐρανός ἐκ τῆς ἀστροφίας μετακινῶντος γυνεὴν τοῦ (ἐπὶ τῆς οὐρανοῦ).

garentur; ne videlicet rebellium conventus Nicaeae fieret. Interim Nestorii adseclae imperatori persuaserunt, ut synodo praeses Theodoretus praeficeretur, cuius arbitrio euncta definirentur.

De Dioscoro.

Apostolicus hic vir (†), apostolorum doctrinae adsecla, eiusque profitendae ritum ab infantia doctus, sede sua depositus fuit, et in exilium pulsus, quia personae unitatem in duabus naturis aliorum renuit, prout a Leone et a concilio chalcedonensi definitum fuerat; et quia Theodoretum Ibaeque partes sequi noluit, qui ob suas blasphemias eieci ab ecclesia olim fuerant. Aiunt Dioscorum, quum Theodoretum haud pro more stantem sed sedentem in concilio loqui vidisset; venia petita, et cum ipse canonice de gradu sacerdotali depositus esset, thronum suum deseruisse dicentem: *non sedi cum impiis, neque cum stultis ingressus sum*. Quo viso, Theodoretum fautores ipsum sibi nec dignitatem abrogasse exclamaverunt: reliqui contra episcopi vociferabantur fidem pessumdatum iri, si Theodoretus nestorianus admitteretur, quod perinde esset, ac si nos quoque Cyrillum reiiceremus. — Et paucis interiectis. — Postquam symbolum de duabus naturis episcopi receperunt, eique ad sensum suum praebuerunt; fraudem propriam palam Theodoretus facere coepit, irridens illos atque subsannans; hem, inquiens, nestoriani dogmatis sucum eis propinavi, gratumque reddidi. Ce-

terum confessor Dioscorus Gangra ad habitandum extrusus est. Iuvenalis autem, qui secum fuerat, fidem negavit, postpositisque promissionibus, quas coram civibus hierosolymitanis fecerat, chalcedonensis synodi decreta amplexus est, uti deinceps patebit.

C A P. II.

De Proterio in locum Dioscori Alexandriae ordinato.

Dioscoro in alexandrina sede Proterius sufficitur, qui presbyter cum eo fuerat. Hic primum quidem vehementer synodo adversabatur; verum postea ut thronum sibi usurparet, factus est, veluti Iudas magistri, et veluti parentis Absalon, proditor. Mox rapacis ritu leonis in grege suo semet ostendit: etenim coepit multos iniuriis adficere atque opprimere, ut inviti in sententiam suam irent, eosque exilio et bonorum proscriptione mulcabat per civiles praefectos qui ei de mandato Caesaris obnoxii erant. Quamobrem presbyteri ac monachi populi que pars maxima religionem corruptam reputantes, et iniquam Dioscori depositionem, Proterium audaciam et improbitatem, consensu inter se inito ab eo recesserunt; coeperuntque Dioscorum proclamare, eiusque nomen tamquam probi fidelisque Dei sacerdotis libro vitae inscripserunt. Quod indignè admodum ferens Proterius, munera Romanis obtulit, eorumque arma contra populum commovit, interemptorum sanguine manus suas cra-

(†) Zacharias haereticus Dioscorum laudat haeticum.

entans: vim enim publicam intulit, nec sine multorum caede pugnatum est apud altaria et baptisterium, ad quae supplices confugerant (1).

C A P. III.

De Iuvenali atque Theodosio.

Paria, immo graviora, scelera in Palaestina acciderunt, quorum causa haec. Quo tempore Iuvenalis Chalcedonem evocatus est, quum e Iohanne tribuno imperatoris voluntatem Nestoriumque ab exilio revocatum obliisse cognovisset; satis praeterea exploratum habens quam turpis doctrina in dogmatica epistola contineretur, quippe quae Nestorio prorsus favebat; clero, monachis, populoque advocato, fraudem eiusmodi doctrinae aperuit, eamque anathematizavit, animosque plurimorum in vera fide firmavit: insuperque mandavit, ut si ipsemet sententiam in synodo aliquando mutasset, numquam se deinceps ad communionem admitterent. Reapse illuc cum Dioscoro socio progressus, diu pro fide certavit: postremo tamen, urgentibus imperii necessitatibus, imperatore ipso mire adulante atque blandiente, quippe qui episcopis manu propria ministrabat ad mensam, aliaque edebat demissi reverentisque animi indicia; accepta demum ab eo promissione de subiiciendis tribus Palaestinae sedibus honori cathedrae hierosolymitanæ; mentis oculos sibi obstruxit, solum destituit in certami-

ne Dioscorum, et adversariorum in partes transiit, spretoque Dei iureiurando, cum ceteris episcopis subscribere passus est. Re cognita Theodosius monachus eiusque socii, qui acta synodi studiose observabant, confestim in Palaestinam reversi proditam fidem Hierosolymæ nunciaverunt, conatosque monachos de re tota certiores fecerunt.

Proinde omnes consilio inito redeunti Iuvenali occurrentes, de promissis factis et postea fractis admonuerunt, ab eoque ut res gestas anathemate improbare, expostularunt: quibus ipse velut alter Pilatus ait: quod scripsi scripsi: quo audito monachi, se minime eum recepturos, quandoquidem iusiurandum promissionesque fregisset protestati sunt. Sic ergo ipse quidem ad imperatorem regreditur; hi vero Hierosolymam reversi populum et suarum partium episcopos convocaverunt capiendi consilii causa, atque alium episcopum Iuvenali substituendum decreverunt: habitaque primum liberatione circa duos verecundos monachos Romanum atque Marcianum, aliosque claros virtute homines, suffragia tandem ad Theodosium contulerunt, praeditum zelo virum, et pro fide invidiu decertantem. Hunc igitur ad episcopatum vi pertraxerunt, reiectis precibus eius atque adiurationibus, quibus orabat ut se ministrum potius alterius eligendi esse sinerent; consecratumque in sede collocaverunt. Ilac accepta notitia, aliae Palaestinae urbes offerrebant ei candidatos ad sa-

[1] Eragrios hist. eccl. II. 5. Τὴ μάλιστα Ζαχαρία τὰ περὶ τούτων διηγουμένην ἐκείνῃ παραχρᾶς μετὰ τὸ πύον πάλιν, ἢ αἰτίας δι' Ἡρακλίου, μεγίστης παραχρᾶς τῷ Ἀλεξανδρῷ ἀπαρτίσαντος: οὐκ ἐν τοῦ δόξαν ταῦτα περὶ τούτου, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτοῦ ἀναμνησκόμενος, ἢ ἐνιστάς Τυρόθεν παρούμενος πρὸς δόξαν γρηγορημένης.

cerdotii officium consecrandos, quia videlicet hominis virtutem veritatisque zelum compertum habebant.

C A P. IV.

De Petro ibero.

In his novi episcopi admiratoribus Petrus iberus erat, toto orbe clarus, vir consiliolosus, Theodosio olim obseques datus, eique et coniugi ipsius carissimus propter actam recte vitam; namque in aula regia educatus fuerat, et magistri equitum dignitatem in imperio adsecutus erat. Is deinde relicta aula, christianam professionem amplexus est cum fidei patrino suo, a quo de fonte spiritali levatus fuerat: ambo itaque in viam virtutis valde profecti sunt, ita ut miracula etiam Deus Constantinopoli per illos ediderit; qua ex urbe fugientes ad Palaestinae deserta se contulerunt, ubi monasticam vitam studiose coluerunt; quantoque magis semet celare nitebantur, tanto de ipsis vehementior fama crescebat: etenim prodigia quoque non secus atque olim apostoli patravissent. Denique dum varias stationes mutant, Gazam atque Maïumam devenerunt: quibus omnis generis conditionisque viri atque feminae obviam facti, Petrum vi correptum Hierosolymam ad Theodosium perduxerunt, orantes ut eum sibi episcopum daret. Et Petrus quidem multis causis in medium adductis resistebat; verumtamen Theodosius, cui candidatus satis erat cognitus, reluctantem imposita manu consecravit: qui in his angustiis positus coepit se haereticum dicere; quo audito parumper subsistens Theodo-

sus; de me, inquit, et de te pariter tribunal Christi iudicabit: quo audito, verbum suum Petrus correxit, seque non haereticum sed peccatorem esse ait. Ceterum Theodosius, cui viri mores satis cogniti erant, Gazensibus episcopum eum ordinavit. Aliae etiam viri huius in scriptis feruntur laudes, quas nos brevitate causa praetermittimus.

C A P. V.

De Theodosii expulsionem.

Dum haec Theodosius prospere gereret, audita rerum notitia imperator Marcianus, Iuvenalem cum Dorotheo Comite exercituque misit, ut in vincula Theodosium conicerent, episcopos ab eo auctoritate propria ordinatos sedibus pellerent, monachos populumque punirent atque vexarent, propterea quod Theodosium temere et audacter episcopum Hierosolymae fecissent; uno excepto Petro ibero, pro quo Augusta intercesserat, licet is cum universitate episcoporum communicare negaret. Adveniens igitur Iuvenalis multos invenit animo simpliciter monachos, vera tantummodo fide rectisque operibus armatos: quibus initio quidem blandiens ut secum communicarent orabat; verum hi dicta eius prorsus aversabantur, nisi ipse ea quae violenter apud Chalcedonem acta fuerant anathematizaret: quibus quum imperatoris voluntatem opponeret, nihilominus hi recusabant. Tunc denum mandato eius Romani ac Samaritani coeperunt monachos fustibus cadere atque enecare qui cantantes aiebant: *Deus venerunt gentes in hereditatem*

tuam, polluerunt templum tuum, posuerunt Hierusalem desolatam. Sane nonnulli Romanorum misericordia tacti flebant; alii tamen coniuncta opera cum Samaritanis permultos monachos interfecerunt, ita ut horum sanguine terra redundaret.

Quidam autem samaritanus caecus ducem suum fefellit dicens: quoniam oculis nequeo christianorum occisorum sanguinem cernere, eoque laetari, oro te ut ibi memet admoveas quatenus tangam: quem ubi dux admovit, is tacto sanguine manus oblinivit, humique pronus flens orabat ut eorum martyrii particeps fieret. Moxque surgens oculos suos eo cruore perunxit, sublatisque in caelum manibus, oculos sibi aperiri sensit ac vidit, et salutari baptismo donatus est: quam rem quotquot audierunt, admiratione tacti fidem susceperunt. Ceterum mandatorum regionum ministri, quoscumque vivos dimiserant, finibus imperii extorres fecerunt. Aiunt autem, quod quum Petrus ille, de quo supra dictum est, tranquille ageret, nemine scilicet, ob Imperatoris mandatum et Augustae patrocinium, ei molestiam exhibente, Dominum nostram per visum conspexerit subirato vultu sibi dicentem: ergo ne, Petre, ego in fidelibus meis persecutionem patior, tu vero quietem sequeris? Cui mox Petrus quietis suae paenitens obsecutus est, relictisque Gaza, cum agmine patientium demigravit.

C A P. VI.

De Salomone monacho.

Postquam Iuvenalis romano exercitu

fideles ac monachos, qui in pagis degabant, persecutus fuit, Hierusolymam venit, sedemque suam occupavit, promissosorum suorum, caedum patratum, periuriorumque, quae ingressum eius comitata fuerant, prorsus oblitus. Tunc quidam monachus, nomine Salomon, verecundiae typus venerabilis, zelo commotus, benedictionem ab archiepiscopo postulare se simulavit; sportamque cinere ac pulvere plenam brachio gestans, Iuvenali appropinquavit, quem hic conspiciatus ad se accedere iussit: cui Salomon, adsum inquit, Domine, ut a te benedicar; Romanisque accessum ad personam concedentibus, ille sportam pulvere onustam in caput Iuvenalis effudit, his verbis utens: *pudore et ignominia suffusus est mendax et persecutor*: quem cum Romani verberaturi essent, non sivit Iuvenalis; neque excanduit, sed eo facto attonitus, pulverem capite excussit. Interim monachum apparitores e conspectu Iuvenalis removerunt, quem is viatico attributo discedere iussit; sed enim monachus repudiata pecunia abiit.

C A P. VII.

De Zenonis obitu et de Anastasii exaltatione.

Exactis Zeno in imperio annis XVII, sicuti in libri sexti capitulis dictum fuit, obiit olympiade CCCXVII, anno Graecorum DCCCL, indictione XIV, hebdomadae maioris feria quarta. Huic successit Anastasius, qui decurio silentiarius fuerat, urbe Dyrrachio ortus, specioso corpore, animo integerrimo,

fidelique dogmate praeditus vir (1): qui apud Ariadnem augustam stipendia faciens, gratia eius pollebat, donec ad imperium voluntate eiusdem adsumptus est.

C A P. VIII.

De visione Iohannis scholastici amidensis, Donati cuiusdam fratre, circa Anastasii imperium.

Paucis antequam Anastasius purpuram sumeret diebus, Iohannes quidam, eognomento scholasticus, Donati frater, amidensis, vir inlibata iustitia, Dei reverens, vitio omni alienus, et in suo scholastici ecclesiae officio sponte ac libere perseverans, quum ob patriae suae negotia Constantinopoli versaretur, his per visum cognovit fore ut Anastasius silentiarius regnaret: quem ad se vocatum ita allocutus est: te quantocius regnaturum vaticinor: cura igitur ut pro tua eccellente animi virtute sanctae Dei voluntati acquiescas: pacificum te, tranquillum, humilem, cunctis dotibus exornatum exhibe, et erga omnes mitem et comem, et tui generis omnibus favc. Neque haec aio, quia tui sim indigus, vel ut tibi blandiar. Iam vero quia hic Iohannes satis erat clarus, multisque ob actae vitae rationem bene cognitus, fidem ei Anastasius sine dubitatione adhibuit, atque apud eum in ecclesiae vigilis erat adsiduus. Contigit autem ut ad regium fastigium evectus gratiam rependere amico suo Anastasius satageret, iis videlicet rebus, quas mortales potissimum appe-

tere solent; sed enim Iohannes nihil omnino ab Augusto accipere passus est: cito insuper ex urbe regia in patriam suam discessit; hoc uno contentus, quod ab Anastasio impetrasset ut ea, quae Zeno pro Christianis constituerat, firma manerent.

C A P. IX.

De Amida a Persis expugnata.

Regnante apud Persas Pheroze, anno Anastasii XIII, Hunni viis locisque montanis, quos Persae custodiebant, superatis in Persidem incurserunt: quorum terrore Pherozes coacto exercitu obviam illis se obtulit, ut causam motus eorum atque incursionis in Persidem exploraret: cui responderunt illi, haud sibi ea stipendia sufficere quae tamquam barbaris Persae pendebant: nos enim, aiebant, sub dio ritu ferarum vivimus in septentrionalibus, quae ad occasum vergunt partibus, arcu et gladio victum quaerimus, atque omni carniū genere vescimur. Praeterea Romanorum imperator duplex nobis stipendium per legatos suos promisit, si certe nostram vobiscum, o Persae, societatem dirimerimus. Haec igitur causa est, cur accincti huc venerimus: quamobrem vel nobis, quantum Romani, oportet detis; vel si minus, bellum parate.

His auditis Hunnorum molitionibus Pherozes, quamquam eos minore numero quam suas copias esse videret, nihilominus fallaci eos promissione decipere maluit. Interim Hunnorum duces cum quadringentis armatis proce-

(1) Hinc etiam Samuel armenius a me editus, de cuius monophysismo iam non dubito, scribit in chronico: Zeno et Anastasius orthodoxi habentur.

serunt, quibuscum erat Eustathius quidam apameensis mercator et magus, cuius Hunni consilio utebantur. Vicissim processit cum quadringentis viris Pherozes, simulque omnes consensu monte, foedus inierunt, et communicato convivio, mutuam sublatis in caelum manibus fidem iurarunt. Exin discedentibus ad suam regionem Hunnis, praeter aliquot duces, qui cum quadringentis illis exigendi stipendii causa remanserant; Pherozes post decem dierum curriculum fidem fregit, bellumque adversus Hunnos instruxit: qui sane eum illis quadringentis, suisque ducibus, pedem iam referebant; nisi Eustathius Hunnorum animos instaurasset, quominus etsi minore numero extimescerent: interim vero, eodem suadente Eustathio, tus et muscum in quo loco iuratum fuerat, Deo incenderunt, ut periueros ulcisceretur. Deinde Pherozem bello adgressi cum eius universo exercitu occisione occiderunt, et Persidem depopulati, in suas terras sese receperunt. Porro Pherozis cadaver (quem in regione sua cognomento mendacem appellabant) nusquam apparuit.

Qui autem huic successit in imperio Cavades eiusque proceres infensis adversus Romanos animis erant, eosque incusabant de Hunnorum incursum et de patriae suae vastitate atque perniciem. Contractis itaque copiis Cavades Theodosiopolim in Armenia adgressus expugnavit; attamen eius civibus clementem se praebuit, quia nulla eum contumelia laeserant. Ceterum Constantinum urbis praefectum secum abduxit, et mense octobri ante Amidam constitit Mesopotamiae urbem, eamque magno impetu sagittis

verberare coepit atque arietibus, quibus moenia prosternere nitelatur. Pelliculis enim, tamquam tecto, machinas Persae protegentes, urbi admovebant, eductoque excelso aggere, moeniis coequabant: nihilominus quotidie pugnantes, urbem haud expugnabant, miles autem varia opera et proeliis magnopere atterebatur. Per id tempus magna vi conviciorum et derisionum Cavadis aures ab iis qui in moeniis consistebant verberebantur: quibus ille summopere dolens, valde etiam animo angebatur, propterea quod et rigida ingruerant hiems, et Persae laxis vestibus implicati languidiores videbantur, et eorum arcus humido aëre enervés fiebant, frontes denique arietum moenia in cassum ferientes nullo his detrimento erant, neque ullam ruinam efficiebant: etenim defensores, iunctorum fascibus inter se connexis, ferientium arietum vim obtundebant, vel a recto cursu, quominus moenia diffunderent, dimovebant.

Iam ubi machina consistebat, cives urbis murum ab inferiore parte perforantes, materiamque effusam foras proicientes, loci cavitatem sarmentis desub oppleverunt. Quo facto, quum in machinam quingenti circiter viri e Persis delecti cum armis inscendissent, iamque trabes in moenia protenderent, ut per eas insilirent (rege ipso adstante cum exercitu, et clamoribus animos addente, armis insuper et sagittis opem ferente, et praesentia adspectuque suo eos stimulante) defensores eorum cum stacte coctum trahibus et moenibus aspericiebant, bubulas quoque pelles aquis cum ervo decoctis, ut lubricas redderent, perforabant; ignem denique sarmentis,

quae machinae supposuerant, iniiciebant: quamobrem continuato per sex horas proelio, dum Persas ab urbis aditu defensores repellerent; ignis sarmenta corripuit, statimque materia reliqua flammis carsit, atque ita consumpta machina corruit, Persis qui in ipsa erant ambustis atque contritis, lapidum quoque grandine ab iis qui in muro erant percussis: ita ut rex pudibundus moestusque recederet; praesertim quia ab audacibus superbisque civibus magnopere maledictis proscissus irridebatur.

Quippe non aderat in urbe episcopus, qui eos ab illa temeritate compesceret: nam paucis ante diebus mortem cum vita commutaverat Iohannes episcopus, vir frugi et castus, et sanctis moribus praeditus. Hic e monasterio Cartaminensi ad episcopatum adsumptus, nihil de ieiunio abstinencia praeclis moribus immutaverat, sed diu noctumque in monasterio perstabat: opulentos autem civitatis, famis tempore et incurisionis Arabum atque pestilentiae graviter admonuerat, ne frumentum in annonae caritate suppresserent, sed potius venderent indigentibusque concederent, ne forte ipsum venturis hostibus reservarent, ut ait scriptura, cuius vaticinium verax evasit. Huic palam conspiciendum se dedit in altaris latere angelus, hostiumque adventum praenunciavit: et praeterea quod ipse, iustitiae suae causa, antea ad Deum colligendus esset, quam hostes urbem invaderent: quae omnia ipse universo civitatis populo revelavit, ut poenitentiam agerent, et imminuentem poenam vitarent.

Iam vero victus cum suo exercitu post repetita adversus urbem certa-

mina Cavades, multisque suorum amissis, animo fractus petiit ut sibi tenuis argenti summa appenderetur, qua accepta, ab urbis obsidione discederet. Verum Leontius Bar-Paphi, nobilitatis princeps, et Cyrus praefectus, et Paulus oeconomus, Cavadi responderunt velle se, ut ipse potius segetis omnis pretium solveret, quam eius exercitus consumperet, praetereaque tritici ac vini, quod e pagis ad se vehendum curaverat. Dum ergo his omnibus angustiis pressus ac perturbatus discessum rex moliretur, Christus ei per visum nocturnum apparuit (ut idem postea narravit) promittens se intra triduum urbem ei cum civibus traditurum, qui scelera adversus se commiserant. Res autem isthoc modo peracta est. Turris quaedam in parte urbis occidentali commissa fuerat custodiae monachorum qui monasterium Iohannis iberi incolabant, quorum abbas gente persae erat. E regione turris huius vigilibus monachis creditae, castra posuerat dux quidam Cancerakus Haghirus dictus, qui non solum notu diligenter advigilabat, verum etiam omne studium et artificium iamdudum adhibebat, ut stratagema aliquod ad capiendam urbem excogitaret.

Erat autem quidam in urbe cui nomen vulgo Cutricus, vir turbulentus et rapax, qui omne genus audaciae adversus Persas expromens, plurimam ex eis praedam agebat: atque hunc ipsi Persae, prout ab iis qui moenia tuebantur audiebant, Cutricum appellabant. Interim Cancerakus prope turrim per aqueductus exeuntem ipsum ad praedam regredientemque observabat: quin adeo quandoque Persae liberam ei

praecandandi potestatem permittebant, intentis in eum oculis, moxque eum persequelantur, atque ita exitus reditusque locum comperiebant. Ea vero nox, quae urbi suprema evasit, obscura admodum et pluvialis fuit, contigitque ut civis quidam monachis amicalem caenam instrueret vino ad multam noctem propinato: quare ipsi, occupante somno, excubias pro more solito non tenuerunt. Cum igitur Cancerakus cum paucis suis, Cutricum persequens, ad moenia accessisset, neque clamorem sustulerunt monachi, neque lapides iccerunt: ex quo intelligens Cancerakus monachos somno indulgere, statim scalas militesque accivit; atque illico qui cum eo erant per aqueductus ingressi in monachorum turrim evaserunt, iisque interfetis turri potiti sunt, moxque applicitis ad moenia scalis nuncios ad regem miserunt. Eo casu intellecto qui proximam turrim custodiebant, clamore edito suppetias extinctis monachis ferre conati sunt; sed frustra; immo ex eis nonnulli sagittis Persarum icti perierunt. Tum Cyrus praefectus rei certior factus, cum lampadibus accensis accurrebat, atque ita facile Persarum telis patuit, qui in obscuro degentes ab hostium iaculis tuti erant. Sic Cyrus vulneratus discessit.

Dilectulo autem rege cum copiis superveniente, scalae in moenia directae sunt, et miles conscendere iussus. Tum multi ex iis qui conscenderant, lapidibus telisque percussi, lanceisque repulsi, peribant: qui autem timore pavidi scalis desiliebant, eos rex eeu pavidos fugitivosque occidi iubebat. Quamobrem resumptis animis Persae, gloriam potius ex victoria et pugna,

vel certe mortem pugnando partam adipisci decreverunt, quam a proprio rege contemni et occidi, qui certaminis spectator adstabat. Et eives quidem conati sunt turrim quam tenebant Persae subruere, iamque eius trabes dissolvebant; sed interim altera turris occupata fuit, et mox alia, moeniumque defensores occisi. Petrus autem quidam, patria lamearensis, ingenti corpore vir, partem aggeris civitatisque solus defendendam sibi vindicavit, ferro thorace munitus, missilia spargens, Persas propulsans, quemvis aditu egressive prohibens, gigantis instar firmus atque inconcusus; quinque in aliis Amidae partibus multa hominum milia perissent, in cuniculis, puteis, templisque, quinque iam turribus expugnatis, ipse incolumis, nullo vulnere accepto, fuga se subduxit. Persae vero ulterius progressi cunctis moenibus potiti sunt, repulsi occisisque continenter per duas noctes unamque diem eustodibus: ac tum demum descensione facta portas reserarunt, atque universus irrupit exercitus cum mandato regis, ut tribus diebus totidemque noctibus eiusque gradus dignitatis viros ac feminas interimerent. Exitium evasit una ecclesia, quam magnam appellabant, XL. martyribus dicata, regulo quodam christiano, ex Aran regione, apud regem intercedente, qui eam plenam hominibus servari indulsit.

Triduo demum exacto, vastitatem rex inhibuit, deputatique fuere eustodes spoliolum aedilium sacrarum atque palatiorum, ut quidquid coarctatum fuerat, regi servarent: qui etiam mandavit, ut occisorum conquisita eadavera extra occidentalem portam

effrentur, ut ipse postea per meridionalem ingrederetur. Coacervata itaque sunt et inter effrendum numerata cadaverum octoginta milia, praeter illa quae vel mersa cuniculis, vel in puteis proiecta, vel in atriis relicta fuerunt. Deinde rex ecclesiam ingressus, quum ibi domini nostri Iesu Christi qui Galilaei habitu depictus erat, imaginem aspexisset, cuiusnam ea esset percontatus est; respondentibus autem qui aderant, Dei Nazarenorum esse imaginem, inclinato rex ante illam capite; hic, inquit, mihi dixit, remane: urbemque a me tibi tradendam propter civium scelera, cape.

Sic igitur Dei nutu tradita Persis urbe, Cavades iugens argenti pondus sacrorumque vasorum aureorum, aliamque pretiosam suppellectilem cepit, quae ante paucos annos legata fuerat ecclesiae ab Isaaco Barai filio, consulari viro et inter cives valde opulento. Reperit etiam magnam optimi vini vim, ad faecem usque exsiccati, quod moris erat in sole per septennium collocari, atque ita aridum solidumque fieri. Hoc in pulverem reductum solebant oekonomi in itineribus secum ferre, lincis sacculis pure repositum, eiusque tenuem partem potioni admiscebant, id quod vini saporem gustumque reddebat, ignaris autem *hana* id esse, crocum videlicet, persuadebant. Id vini genus magnopere admiratus est rex, secumque abstulit; verum ex eo tempore ars huiusmodi gastrimargica inter Christianos oblivione deleta est. Aurum deinde argentumque et omnis pretiosa vestis ex aedibus optimatum collecta praefectis aerarii regii tradita fuit: sta-

tuae quoque depositae sunt, et horologia (*solaria*) et publica marmora, et aes omne, et quidquid libitum fuit, tumultuariis scaphis impositum per Tigrim, qui partem urbis orientalem praeterfluit, in Persidem deferabatur.

Conquiri deinde rex iussit urbis magistratus et gubernatores, eique oblati sunt Leontius et Cyrus praefectus, qui telo vulneratus fuerat, reliquique duces. Nam oekonomum quidem Paulum Bar-Zainab Persae trucidaverant, ne is forte regi viam magnam auri renunciaret, quae apud ipsum comperta fuerat. Leontium deinde et Cyrum veste sordida indutos, fune suillo collis illigato, porcasque femellas eis imponentes, trahentesque infamiae causa clamabant: hoc opprobrio digni sunt praefecti illi qui male urbem suam rexerunt, neque eius populum ab irridendo rege *nostro* cohiluerunt. Postremo catenis victi, cum omnium artificum turba, regio servitio seu captivitate addicti in Persidem a militum manu deducebantur. Post haec nonnulli de exercitu regem adeuntes sie eum adfati sunt: cognati nostri fratresque ab huius urbis civibus in proelio percussi perierant; postulamus igitur, ut decimus quisque civis ulciscendi gratia nobis tradatur. Reapse instituto calculo, is numerus et civium coetu concessus fuit, quos exquisitis cruciatibus necaverunt. Rex autem in balneo Barzainabi lavit, et hieme exacta urbe digrediebatur, relicto ad eam regendam Eglone tribuno militum cum aliis duobus ducibus, tribusque militum milibus ad praesidium, nec non Iohanne Bar-Balha

optimatē, et Sergio Bar-Zabduni, qui militiæ praesent.

Proxima vero aestate adventarunt Amidam Romani, ducentibus exercitum Patricio supremo duce, propectae aetatis viro, et recto ac fideli, sed consilii inope, cum Hypatio, Celerē magistro, et Areobindo: quibus cum erat etiam Iustinus Comes, qui post Anastasium purpuram induit. Hi collatis viribus urbem quater bello coeperunt, turribus ligneis, machinis, cuniculis: portaeque ipsi, cui nomen Mar-Zoane, ignem iniecerunt: verum ingressu prohibiti a Persis sunt, qui portam denno clausurunt; quare frustra fuere Romani, neque urbem Marte obtinere potuerunt. Iam quanta fuerit populi angustia famis causa, quae in dies saeviebat, adeo ut cives invicem devorarent; quamque tetra et lacrymabilis sit haec narratio, in sequenti capitulo palam fiet, ubi belli amidensis historiam persequor.

C A P. X.

De redemptione Amidae.

Cavades rex, quum ab urbe Amida, uti supra dictum est, cum exercitu discederet, reliquit ibi Eglonem ducem, duosque praefectos, et tria circiter militum milia praesidii causa, cum duobus tribusve optimatibus aliisque eiusdem urbis hominibus. Quum autem praedicti Romanorum duces Amidam expugnare nequaquam potuissent, Patricius tandem in Persarum terras descendit, captivosque fecit, et munita castella obtinuit: Areobindus vero et Hypatius Nisibin adgressi sunt, quamquam eius mu-

nitiones occupare frustra conati sunt, civibus licet Romanos desiderantibus, ideoque languidius resistentibus. Re intellecta Cavades cum exercitu contra Romanos profectus est, qui se fugae commiserunt, Areobindus quidem ex agro Arzamenorum, Patricius vero et Hypatius e Siphirin castello, relictis castris impedimentisque suis, ac multis equis (praeter illos quibus ipsi insidebant) qui se rupibus praecipites dederunt, et vel graviter vulnerati sunt vel distracti perierunt. Unus inter hos Pharazmenes feliciter saepe pugnavit, suumque nomen iamdiu notum formidandumque Persis reddiderat, quos variis adgressionibus captum minuebat consumebatque, ita ut timidi ante ipsum corruerent. Hic demum cum quingentis equitibus Amidam accessit, coepitque insidias struere Persis, qui pabulatum in pagos exibant, quos partim occidebat, partim gregibus equisque spoliabat.

Per id tempus Pharazmenem adiit vir callidus cui nomen Gadanus, e pago Achedorum, quem ego ipse de facie novi, cepitque cum eo consilium dandi operam astu aliquo et fraude ut Eglon Persarum dux cum trecentis vel quadringentis equitibus ex urbe prodiret. Clarus venator erat Gadanus silvestrium ferarum, perdicum et columbarum, eratque ei liber accessus ad Eglonem, cui de suo venatu partes offerebat, mensae quoque eiusdem adhibitas; a quo vicissim urbana officia haud certe minoris pretii impetrabat. Hic tandem Egloni dixit, romanos pedites vix aequare centenarium numerum, cum quingentis equitibus, septemque circiter pas-

suum milibus ab urbe abesse in loco dicto *Habeto Rohen* : quare amice ei suadebat, ut ad praedanda armenta, occidendos Romanos, gloriamque sibi conciliandam prodiret. Misit tamen Eglon exploratores, qui regressi paucos Romanos equosque se vidisse dixerunt. Tum accinctus Eglon cum quadringentis equitibus exiit, ipsum Gada-nau mulo impositum ducens, a quo in mediis Romanorum insidiis constitutus fuit : atque ita Persas Romani occisione occiderunt, caputque Eglonis in castellum tulerunt.

Haec caedes filio Eglonis magnum maerorem iramque iniecit ; praefecti autem cautos rediit, civibus obsessis haud deinceps copiam faciebant, excendi ad nundinas, quae prope moenia fiebant, quo rustici vinum, triticum aliaque id genus e pagis deferrebant, ut Persis aequae ac civibus venderent : nam delecti equites obviam facti, rusticos exiepicbant, atque in urbem deducebant : nemoque, iuxta laudabilem Persarum legem (1), pagorum incolis quicquam eripere audebat ; sed hi pro libito res suas pretio vendebant, vicissimque in urbanis nundinis quae sibi opus erant coëmebant. Veruntamen ob Eglonis eiusque armatorum caedem, haec nundinae desierunt, et qui reliqui erant in urbe optimates, et hominum ferme decem milia in stadium quoddam detrusi fuerunt a militibus custoditi : qui alimonia destituti mori coeperunt, postquam sua calcamenta et stercora comederant, atque urinam biberant, postremo inter

se mutuo saevire coeperant, donec prope omnes consumpti sunt : qui autem in stadio vivi superfuerant, tamquam mortui e sepulchris prodientes ex urbe dimissi sunt. Feminae quoque fame efferatae viros passim fraude callida artificisque circumventos occidebant eisquo vescabantur ; ita ut viri ultra quingentos a feminis vorati sint : tantaque fuit in hac urbe famis calamitas ut Samariae ac Hierosolymae excidium, de quo in sua historia Iosephus, superaverit.

Ad extremum Pharazmenes ad urbem progressus, conditiones Persis iam debilitatis obtulit : quamobrem sedentibus in urbis porta Romano-rum Persarumque ducebant, exhibant sine armis Persae quicquid poterant secum ferentes : qui autem e civibus eos sequebantur, optio eis nominatim fiebat, ut siquidem manere vellet, liceret ; senus libere cum Persis abirent : atque ita ex urbe migratum fuit. Cavadi tamen centum supra mille auri pondo data sunt per Celerem magistrum, redemptae urbis pacisque pretium. Foederis conscriptae tabulae regi ad subscribendum oblatae fuerunt ; qui interposito somno, per visum admonitus est ne pacem componeret ; quare expectatus scriptum conscidit, et in Persidem, auro secum ablato, recessit. Porro Pharazmenes urbi et incolis administrandis remansit, qui tributo immunes decreto Caesaris per septennium fuerunt ; eosque benigne tractabat, et qui e captivitate redibant beneficiis ornat, cunctos-

(1) De hac militari Persarum lege confer sis fragmenta politica Petri magistri a me edita in Collect. Vat. T. II. p. 594, ubi sermo est de ipso rege Pharoze Cavadi decessore.

que pro singulorum gradu pacifice excipiebat: quamobrem civitas quiete et tranquillitate frui coepit, atque aedificia in moenibus augeri: ad eamque missus est episcopus Thomas monachus, vir pacificus, comis, atque misericors. Insuper Dei providentia illuc adduxit de monasterio Catareorum Samuelem quemdam, virum iustum, et miraculorum operatorem, nodis (*daemonum*) expediendis idoneum, qui suis precibus urbem conservavit, et quamlibet civibus opem praestitit.

C A P. XI.

De urbe Dara condita.

Graviter admodum increpuit Anastasius Caesar romanos milites eorumque duces, qui ad imperii metropolim post bellum persicum pervenerunt, quia scilicet haur ex eius sententia, quam Deo placuisse sperabat, bellum prospere cum Persis gessissent, neque eos armis, sed auro a se misso, Amida expulissent. Illi contra se purgabant dicentes, arduum fuisse bellum cum rege gerere, quem licet assyrium et hostem, Deas tamen in romanam ditionem immiserat peccatorum causa puniendorum, ut ipsemet Deus affirmaverat: praeter quam quod exercitu etiam valde numeroso stipatus erat. Ad Nisibin quod attinet, eam prorsus expugnari non potuisse, absente licet rege, deficientibus idoneis machinis, nullo quieti nocturnae asylo, romanis castellis longe dissitis, et exercitui continendo ineptis, praeter auronae et aquae penuriam. Hinc imperatorem rogabant

ut urbem aliquam prope montem fabricari mandaret, quae exercitui perfugium esset et statio, armorum officina, et regionis arabicae praesidium adversus Persas latrones atque Ismaelitas: porro alii Daram alii Ammodiam aedificandam muniendamve suadebant.

Ergo imperator Thomae Amilae episcopo misit epistolam cum architectis: qui cum urbis futurae graphide venit ad Caesarem, cui placuit cum procerum consilio ut Dara aedificaretur. Praefectus eo tempore erat Philaesimus, vir fortis et sapiens, pecuniae minime cupidus, sed aequus, et erga operas pauperesque benivolus. Dum itaque imperator bellum cum Tamaritis aliisque hostibus gereret, certam auri summam Thomae episcopo dedit, pagi (*Darae*) pretium qui ecclesiae patrimonium erat: eoque empto cunctos advenas ibi degentes dimisit liberos, domibus singulorum arcisque coemptis: ad urbis vero aedificium multa centena auri pondo suppeditavit, iuratanque fidem dedit ea liberaliter quidquid episcopus expendisset compensaturum, et neminem mercede fraudatum iri: denique amplum elictam proposuit de urbe ad nutum episcopi aedificanda, et de augendis artificibus atque operis, et de materia aedificii undique convehenda. Misit insuper sculptores multos atque artis murariae opifices, et lege cavuit ut nemo laboris sui praemio careret: his quippe conditionibus urbem quantocius in imperii finibus aedificatam iri intelligebat.

Porro episcopus, quum Dei ope urbis aedificandae initium fecisset, praesides incorruptos operi praeposuit Cyprium, Adamum, atque Eutychanum

presbyteros, diaconos autem Paphnuntium, Sergium, et Iohannem, aliosque ex Amidae clero: ipseque episcopus saepe loco aderat, eosque invisibat, atque abunde pecunia artificibus atque omnis operae hominibus sine ulla fraude dabatur; ita ut singuli in diem perciperent unum danek (quae est sexta pars drachmae); et qui iumentum habebant, duos danek. Ex hac urbis aedificatione multi divitias compararunt; quumque operis et mercedis aeque fama percubisset, certatim ex oriente atque occasu murariae artis opifices concurrabant, nec non operum praefecti, qui suas crumenas cuncti impleverunt; merito et favore episcopi, liberalis hominis comis atque benigni, qui Caesaris iusti promissis confusus erat: quare intra biennium trienniumve consummato opere, urbs in imperii finibus veluti germen quoddam, subito apparuit.

Ubi rei notitiam accepit Cavades, urbem evertre nixus est; sed frustra; validis enim muris vallata erat ad incolarum propugnaculum. Regium quoque balneum et speciosa horrea aedificata fuerunt, cum aquaeductu qui ad radices montis decurrit; intra urbem autem piscinae mirabiles ad aquae receptaculum. Operum vero exactores ac praesides praeclaram de episcopo famam ad Caesarem perferendam curabant, videlicet de eius rectitudine ac iustitia: quare hoc homine Augustus mirifice delectabatur, eique quantumcumque auri summam petenti mittebat. Postremo calculus initus est pecuniae universae quae missa fuerat; responditque Caesari episcopus, testem Deum invocans, omnem eam pe-

cuniam in aedificium fuisse insumptam, nihilque vel in manu sua vel ecclesiae suae devolutum remansisse: simulque accuratas et firmas rationes perscripsit, quibus demonstrabat universum aurum ad se missum in pango ad urbis formam dignitatemque redigendo consumpasse. Dara autem ab imperatoris nomine Anastasiopolis dicta fuit.

Deinde Thomas Eutychianum presbyterum urbis primum episcopum consecravit, vigilantem virum, et gerendarum rerum peritum, eique pronomiam, id est ab Amideni iurisdictione exemptionem, attribuit. Huic adsiduus socius erat Iohannes quidam, Amidae nutritus, quamquam gente romanus, cui tonsuram contulit Eutychianus atque presbyteratum, fecitque syndicum, et comitem itineris ad imperii metropolim secum duxit. Caesare autem convento, dotem ab eo ecclesiae suae reportavit. Insuper Abrahamus quidam Bar-Chili telebranensis, eo tempore notarius comite adsumpto Ephraemo quodam telensi, secutus est Eutychianum episcopum, a quo presbyter ordinatus, missus fuit curator aedificii balnearum regionum, et denique oeconomatum ecclesiae obtinuit. Caesar autem Eutychiano dona contulit, sacram nimirum suppellectilem, et auri vim ad ingentis ecclesiae aedificium, eumque ex aula dimisit. Ceteroquin parum fuit superstes hic episcopus; eique successit Thomas resinensis, Abdiae filius, ortu romanus, qui Amidae erat oeconomus. Hic navus vir erat, et negotiorum gerendorum gnarus, carumque habebat magnopere Iohannem syndicum, propter eius aequitatem

ac verecundiam. Quum autem sede sua ob fidei zelum pulsus fuit, secutus est eum fideliter hic Iohannes, quem etiam eorēpiscopum fecit. Exulavit autem Thomas annis circiter XVII, in fide sua constans, mortuusque est indictione tertia, quo tempore Cosroēs Antiochiam cepit (anno Christi 540), sepultusque est in monasterio tirensi, ubi semet cum monachis congregaverat, qui Merdino ab hostium conspectu fugerant; et iuxta episcopum eius monasterii, qui ibi pariter quiescebat, depositus est.

C A P. XII.

De Marino apameensi (1).

Post Macedonium Timotheus Constantinopolis episcopus factus est, vir orthodoxus, (*impius scilicet eutychianus*) cuius nomini opera consentiunt: honorans enim Deum interpretatur. Eius diebus Marinus quidam apameensis extitit, vir vigilans, dexter, operibus sagax, sapiens, et doctus. Hic orthodoxam etiam fidem colebat, et imperatoris amicus, a secretis et consiliis erat: qui cum per vicos urbis incederet, aut alicubi sederet, quidquid observatu dignum in mentem ipsi succurrebat, litteris mandari iubebat. Praeterea atramentarium ad lectulum appensum tenebat, accensa iuxta pulvinar lucerna, ut cogitationes suas in charta describere posset, quas orto sole imperatori significabat, eundem admonens, ut eas executioni mandaret. Et quoniam ex Antiochiae provincia oriundus erat,

quae ab Eustatii episcopi temporibus dictionem *qui crucifixus est pro nobis*, primum praedicare tentavit, ipse etiam omni studio Anastasium imperatorem ad hoc idem peragendum sollicitabat. Quos hominis conatus quum haeretici quidam cognovissent, ipsum catervatim adorti; cur, inquit, terrenos homines inducere vis, ut faciant praeter sanctum hymnum, quem angeli Trinitati offerunt, dicentes, sanctus, sanctus, sanctus Dominus fortis, cuius laudibus pleni sunt caeli, et terra? Ad haec Deus Verbum, qui pro nobis hominibus crucifixus est, in ore eius apologiam huiusmodi statim praeparavit: angeli quidem hymnum confessionis suae recte ad adorandam et consubstantialem Trinitatem dirigunt, cumque pro ipsis crucifixum nequaquam praedicant; nos vero in hymno confessionis nostrae crucifixum pro nobis hominibus illum iuste dicimus: ex nobis enim, non ex angelis corpus assumpsit. Atque ita illis quidem os obturavit; imperatori vero sensum patefecit, qui particulam illam, *qui crucifixus es pro nobis*, sicut in Antiochena provincia, sic et urbe regia praedicari iussit.

CAP. XIII.

De eclipsi solis.

Hoc eodem tempore prodigium accidit, *simile illi* quod olim prudentibus ostendit Christi divinitatem in carne crucifixi Hierosolymae, nempe defectus solis, qui ab hora sexta ad nonam obscuratus est.

(1) Capituli huius latinam interpretationem sumo ex Assemani bibliotheca or. T. II. p. 59-60.

C A P. XIV.

De Ariadne augusta.

Ariadne augusta post viri sui Zenonis obitum, nuptias cum Anastasio celebravit, eumque regni socium adsumsit, mortuaeque est anno Graecorum DCCCXXIV, post administratum impetium annis XL. Vir eius iam aetate proventus, sancte recteque vixit, remque publicam vigilanter rexit.

C A P. XV.

De obitu Anastasii augusti.

Exactis in episcopatu Timotheus annis sex vel septem, obiit, indictione nona, eique successit Iohannes. Quo anno mortuus est Anastasius multi Aegyptii, Alexandrini, accolae trans Iordaneum, Idumaei, et Arabes, qui Hierosolimam venerant ob festum exaltatae Crucis pridie idus septembris, a daemonibus obsessi fuere; et cauum more adversus crucem latrantes, deinde taciti exibant. Prodigium hoc dolore atque tristitiam prudentibus iniecit: quauquam ne ipsi quidem rei causam intellexerunt, nisi postquam factis innotuit: porteuebantur videlicet contentiones et scandala quae deinde fidei acciderunt, quaeque Deus mature praedixit; ut venturam tentationem accurate perperderemus, atque ita eam immota fide perferentes, gaudium illud consequeremur, de quo Iacobus apostolus

ait: *omne gaudium vobis sit, fratres mei, cum in tentationes multas et varias incideritis, scientes quod probatio fidei patientiam vobis acquirat; huius patientiae autem erit opus perfectum; ut sitis perfecti et integri, in nullo deficientes.* Et Anastasius quidem quinta idus iulii obiit, eique successit Iustinus, qui in exercitu versabatur quo tempore Cavades Persarum rex Amidam venit. Erat is aetate maturus, formoso aspectu, prolixo canoque capillo; religionem autem Romanorum profitebatur quia indidem erat, ortus in castello Bederiana, cuius aquae pessima natura sunt, nam decoctae vertuntur in cruorem.

C A P. XVI.

*De sanctorum confessorum
Homeritarum martyrio (1).*

Epistola, quam scripsit Simeon Christianorum in Perside episcopus anno Iustini sexto ad Simeonem abbatem gabulitanum ita se habebat.

Dilectioni tuae significamus die vigesima ianuarii praesentis anni Graecorum octingentesimi trigesimi quinti ex ditione Naamanis discessisse nos, una cum Abrahamo presbytero Euphrasii filio, qui a Iustiniano imperatore ad Monderum Arabum regem pro pace concilianda allegatus est: sicuti de ipso in priore nostra epistola scripsimus, gratias eidem agentes cum nos, tum fideles omnes, quod partes nostras fovcat; et ipse perspecta habet, quae olim scripsimus, et quae modo scribimus. Per desertum igitur dictus decem

(1) Huius quoque capituli interpretationem sumo ex Assemano biblioth. ori. T. I. p. 364.

consumptis, austrum, atque orientem versus pergentes pervenimus ad Monderum contra mentes *arenae* nuncupatos, quos Arabes *Ramle* رمله appellant. Monderi autem castra ingredientibus nobis, occurrunt Arabes ethnici, et Maaddeni; et, quid amplius agendum vobis restat, inquirunt, quum Christus voster ex Romanorum, Persarum, et Homeritanum finibus expulsus sit? Hoc nobis Arabes exprobrabant; at nos ingenti dolore tabescebamus: maxime cum iuxta adesset legatus ab Homeritarum rege ad regem Monderum missus, qui plenam arrogantiae epistolam exhibuit, in haec verba.

Novoris, frater mi Mondere rex, regem illum, quem Aethiopes regioni nostrae praefecerant, e vivis iam excessisse. Adventante autem hieme, quum in nostram regionem Aethiopes contendere nequirent, ut christianum regem de more constituerent, totum ego Homeritanum regnum occupavi: ac primum quidem cunctos Christianos, qui in Christum credebant, cepi, mortem ipsis comminatus, nisi ludaci nobis similes fierent. Occidi autem, quos reperi, his centum et octoginta sacerdotes: Aethiopes quoque, qui ecclesiam custodiebant, una cum ipsis e medio sustuli; eorum vero ecclesiam in synagogam nostram converti. Tunc demum cum centum ac viginti milibus hominum ad Nagran regiam eorum urbem castra movi: quam cum diebus aliquot frustra oppugnassem, interposito iureiurando incolumitatem pollicitus sum: animo tamen datam christianis hostibus meis fidem non observandi. Quare deditione facta praecepi, ut

aurum, argentum, et omnes opes suas proferrent. Prolatas sustuli. Mox Paulum eorum episcopum quaesivi: quem cum illi e vivis iam excessisse affirmassent, haudquaquam ipsis fidem adhibui, donec tumultum eius mihi ostenderunt: ego vero ossa inde extracta cremavi. Ecclesiam quoque eorum, et sacerdotes, et quotquot ad ecclesiam confugisse deprehendi, flammis absumpsi. Reliquos vero coegam Christum, crucemque eiurare. Quod tamen illi se commissuros negarunt: illumque Deum esse, et filium Benedicti testabantur; et mortem hanc ob causam oppetitam vitae anteponendam affirmabant. Sed et ipsorum princeps multa effusions, contumeliis, probrisque me incessere non verebatur. Omnes itaque eorum proceres duci ad supplicium inssi sunt. Interea feminas ut maritorum exitum animo reputantes respiscerent hortabamur, si sibi suisque liberis consultum vellent. Sed illae adeo nostris adhortationibus commotae non fuerunt, ut a virginibus, quas neci adixeramus, in eo praeventas se suis se conquererentur, et ultro in medium illarum agmen irrumperent, atque a suis maritis se divulsas dolerent.

Iis ergo ultimo supplicio affectis, Rumam regis designati uxorem, datis ex nostro exercitu custodibus, dimittendam putavimus, si forte filiarum commiseratione capta, religionem christianam repudiaret, et iudaicam amplecteretur, filias, opes, fortunas omnes receptura. At illa ut a nostro sese conspectu proripuit, nudat caput, et aperto vultu prodit in publicum, mirante populo: siqui-

dem eius faciem ex quo facta erat grandiuscula nemo in foro conspexisset: atque per vicos urbis et compita discurrens clamare ac vociferari hunc in modum coepit. Mulieres Nagraenenses, quotquot adestis sodales, christianae, iudaee, et gentiles audite. Christianam me esse, et genus et proavos meos nostis, et ingentem auri argentique copiam, patrimonium quoque luculentum, et servorum eatervas praesto mihi esse; et si modo, quoniam pro Christo maritus interit, novas nuptias optare libeat, non defuturam dotem LX. milium aureorum, et praeter opes ab illo mihi relictas, mundum prope infinitum monilium, gemmarum, et pretiosissimarum vestium: perspectumque vobis est, non falso ista a me iactari: sed nec illud vos latere scio, nullam feminae diem optabiliorem esse die nuptiarum: huic autem succedere acrumnas, partuum dolores, et in funere liberorum intolerabiles luctus. Mihi ergo deliberatum est, his omnibus finem dare. Priorum itaque nuptiarum dies lactissimos exegi: et et nunc pari cum animi mei laetitia filias virgines quinque Christo respondi. Huc ergo ferre oculos, sociae; intuemini sodalem vestram, vestrum in conspectum in secundo procedentem. Quandoquidem in priori illa mearum nuptiarum pompa, vobis omnibus spectantibus, sponsi prioris domum traducta sum: et nunc aperto similiter vultu ad Christum Deum, et meum filiarumque mearum dominum propero, quemadmodum, et ipse Christus ob suam in nos charitatem ad nos descendit, et pro salute nostra passus est.

Meis ergo insistere vestigiis, vos etiam atque etiam rogo, neve caduca oris forma transversum vos agi sinatis: nec enim ego vobis minus formosa sum: sed et ipsam hanc qualemcunque formam integram, et iudaee perfidiae immuncem ad Christum deferam, ut ipsa oris species domino meo fidem faciat, me ab illa in infidelitatis crimen abduci nequaquam potuisse: et aurum, et argentum, et ingentes opes ostendent, nihil ipso mihi carius fuisse. Rex namque per duellis salutem incolumitatenque, si Christum eiucarem, promisit. Sed hoc avertat Deus, sodales, avertat inquam, ne Christum Deum, in quem credidi, nunc descram: sed quando ego, et filiae in nomine Trinitatis baptizatae fuimus, Christi crucem adorare, et pro eo mortem cum vita commutare, una cum illis est ratum mihi: siquidem et Christus pro nobis cruciatus, et mortem in sua carne perpassus est. Quare res haec caducas, quamvis modo oculos alliciant, corporique blandiantur quandoque tamen casuras, sponte resigno, perennes et perpetuo mansuras opes a Domino acceptura. O vos beatas, sodales, si dictis aures dederitis meis, et veritati manus, Christumque Deum dilexeritis, pro quo ego, et filiae morimur! Nunc autem paece, et tranquilla tempora populo Dei precor: fratrum et sororum in hac urbe pro Christo interemptarum cruor ipsi murus fiat, si tamen Domino suo Christo perpetuo adhaeserit. En filenter urbe excedo, in qua velut in temporario quodam deversorio hactenus versatus sumus ego et filiae meae, illam civitatem aeternam co-

gitantes, in qua sponsam, cui ipsas tradidi, sunt inventurae. Orate pro me, sodales, ut dominus meus Christus me suscipiat, et ignoscat mihi, quandoquidem triduum marito superstes vixi.

Gliscitibus ergo ex urbe clamoribus conciti, percontabamur reduces, quos eo legaveramus nuncios, quae nam tandem insoliti illius eiulatus causa esset. Isti, quae mox narrabamus, renunciarunt: Rumam videlicet, feminarum vulgus ad eos clamores concitasse: custodem nempe segnitia sordidiorum factum fuerat, ut tantum feminae liceret. Et in eos quidem ultimo supplicio animadvertere ratum erat, nisi in mitiorem sententiam quorundam preces nos postea flexissent.

Ecce autem ab urbe femina revertitur, bacchanti similis, nulloque capite, et filias secum trahens eleganter, coneeinque ornatas, quasi ad thalamum concessuras, erecta fronte petit conspectum nostrum: mox solutis plicatisque in manus criminibus, nudam cervicem porrigit, inclamans, christianae sumus: pro Christo morimur. Abacinde caput, et ad fratres, ac sorores, mearumque filiarum parentem ocius transmittite. Ego vero post tantam mulieris amentiam, ut Christo renunciaret, adhuc suadebam: sin minus, tantum ne decreet eum Deum esse. At non persuasi; quin etiam eius filiarum altera nos obiurgabat, qui ista suggereremus. Cum ergo persuasum haberem, nulla vi, nullo ingenio mulierem adlicitum iri, ut Christum eiuraret: ceteris Christianis metus incutiendi causam humi prosterni iussi; filias vero statim iugulari pone matrem, adeo ut

dissectis e cervicibus erumpens error in os eius influeret: mox ipsam pari supplicio necari. Deum Adonai iuro, incredibili moerore affectus sum, cogitans ipsius, filiarumque pulchritudinem.

Quoniam vero pontificibus, mihi que videbatur scelus esse, si peccantibus parentibus insontes liberi poenas darent, (id enim etiam leges nostrae vetant) idcirco lege lata edixi, ut impubes a nostris militibus alantur, ut cum ad pubertatis annos pervenerint, aut iudaicam religionem suscipiant, aut si christianam profiteri malint, pereant. Hoc tibi, re, eo perscribenda putavi, ut simul te admonerem, ne quemquam christianum in tuo regno vivere patiaris, nisi forte, qui suam cum tua religione commutare voluerit. Iudaeos vero fratres neos ea, qua soles, benignitate fovere perge, frater. Gratias pro hac tua in eos benivolentia ego rependam: quoscumque tibi carissimos fore tuis litteris ipse me feceris certiorum.

Hac rex profanus iudaeus Mondero. Cum autem nos eo pervenissemus, Monderus convocato ad concionem exercitu, regis litteras publice recitari iussit: remque ita se habere praesens ipsius regis legatus attestabatur, attexens alia quaedam de Christianorum caede, eorumque ex Homeritide fuga. Tum vero Monderus ad Christianos, quos sub signis habebat plures conversus: audistis, inquit, quae adversus vestrae sectae homines decreta actaque fuerint? Quin ergo vos Christum modo non eiuratis? Neque enim regibus, qui Christianos expellendos iudicarunt, sum ipsa me-

lior. Ad haec miles quidam christianus, qui in Monderi castris merebatur, divino zelo excitus prompte confidenterque: haud tua, rex, inquit, aetate Christiani nos facti sumus, ut modo Christum eiurare debeamus. Cui Monderus subiratus. Tu ne, inquit, me praesente haec effutire audes? At ille: pro pietate loquuturus, neminem metuere soleo, nec modo hominum metus, ut in ea causa taceam, unquam efficiet. Neque vero mihi gladius brevis est gladio ceterorum, paratus experiri sum. Tacuit Monderus, reveritus nobilissimi viri genus, et quod idem inter regni proceres esset clarissimus, et in armis strenuus.

Inde profecti Naamanis terras sabbato primo ieiunii tenuimus, ibique legatus extincti regis Homeritarum occurrit, qui quum eadem a tyranno Iudaeorum commissam a nobis didicisset, Naamanitam quendam pacta mercede iubet in urbem Nagram quantocius proficisci, omniaque ibidem gesta quam diligentissime explorare. Is itaque post dies aliquot legato christiano, nobis audientibus, narravit quae supra memoravimus, subiecitque, caesos eadem occasione trecentos et quadraginta proceres, qui in urbe tyranno occurrerant. Praeterea addidit, Iudaeum Arethae filio Caleb illorum principi, et Rumae marito, insultasse in haec verba. Viden, quo tua te in Christum fiducia adduxerit, bellum adversus me molientem? Iam respisce miser, et eiurato Christo, senectuti tuae consulere sero discas, ne te, quae socios tuos, involvat poena. Cui Arethas: de istis, inquit, merito iam quoror, ut qui me bene monentem

obaudire noluerint: aiebam siquidem, nullam tuis dictis habendam esse fidem, sed in urbe manendum: et inde armis rem esse transigendam, non verbis: daturum scilicet Christum, quem optabamus, bello finem: nec urbem umquam expugnatam iri, in tanta praesertim rerum omnium copia. Sic illi nimirum statuerant, tuis capti artibus. Quamobrem regio te nomine indignum puto: impostorem potius dixero. Enimvero reges, quos vidi multos, pacta conventa servant, et a dolis fraudibusque abhorrent. Quod summum est, datam Christo Deo meo fidem non muto, nec iudaeus tui similis apostata fiam. Et vivere quidem, mortemque evadere, meo nunc stare arbitrio sat scio. Attamen diu iam vixi, et liberorum, nepotumque, atque cognatorum magnam catervam relinquo: rebus insuper belli domique gestis non modicam, Christo favente, collegi famam. Quod in posterum spectat, non dubia, sed certa mihi spes manet, fore ut, quemadmodum vitis resectis superfluis sarmentis uvis exherat, sic populus noster christianus sit futurus, et ecclesia, quam incendisti, magnificentius propediem instauretur: insuper et christiana religio resumptis viribus regnet, regibusque imperet; Iudaeorum autem secta tenebris obruatur, tuum regnum concidat, et potestas intereat. Pone ergo fastum, neve aliquid praeclarum te gessisse putes: quum enim clarueris, repente occides.

Haec aiebat magnus ac venerabilis senex Arethas. Mox christianus qui frequentes latus eius stipaverant hunc in modum interpellat. Audiatis, fratres, quid isti iudaco testatus sum?

Cui illi; utique pater. *Arethas*: vera sunt illa, nec ne? Quum respondissent, vera esse: subdidit. Si quis ergo metu mortis concussus, datam Christo fidem mutare cogitat, quantocius abecedat. Hic sublato elamore omnes dixerunt: propitius sit nobis Deus, ne timeamus, pater: omnibus quippe totum mori pro Christo est ratum, nec unquam a tuo avelli latere. Post haec *Arethas* ad circumstantem Christianorum, Iudaeorum, et Paganorum turbam conversus: audite inquit, quotquot adestis omnes. Si quis forte ex genere meo, aut affinitus meis, aut cogitatione mea a Christo defecerit, et isti Iudaeo adhaeserit, hunc meum esse abnego, et heredem abnuo, bonaque mea in sumptus construendae ecclesiae cedere volo. Si quis autem meorum Christo fidem servaverit, mihiq; superstes vixerit, hunc in ius facultatum mearum succedere iubeo, et heredem dico meum: ecclesia vero quemcumque ex tribus agris patrimonii mei elegerit, habeat sibi ad fabricae expensas.

Mox iterum conversa ad regem oratione, te, inquit, et quoscumque Christum abdicastis, ab dico, abiuro, abnuo. En adsumus, arbitrii iurisque tui facti. His porro *Arethae* verbis reliqui Christiani inflammati, en Abraham princeps patrum, aiebat, te, nosque tecum praestolatur, venientes excepturus. Quicumque a te defecerit, et Christum negaverit, hunc nos omnes abnegamus.

Haec illi. Quibus vehementissime commotus *tyrannus*, lata in omnes capitis scutentia, ad supplicium duci iussit, ubi influit torrens (*Vadi* incolae vocant), ibique iugulari, et cada-

vera in profluentem proici. Interea *Arethas* sublatis in caelum manibus orabat in haec verba: Christe Deus, adesto nobis, et confirma nos, animasque nostras suscipe: placent tibi effusus pro te servorum tuorum cruor, nosque tuo dignos effice conspectu: confitere nos coram patre tuo, sicut pollicitus es, et fac ut ecclesia aedificetur, et famulo tuo Paulo, cuius ossa flamma dudum consumpsit, alter episcopus sufficiatur.

Ita demum postquam se invicem pacis osculo salutassent, signoque crucis *Arethas* senex eis benedixisset, cervicem lictori sponte porrexit, et ictum excepit. Mox socii conglobati accurrabant tanto cum animi ardore ut se invicem comprimerent, interfectique nuper *Arethae* sanguine aspergerentur. Ita demum martyrio omnes coronati sunt.

Puer erat tricenns, quem mater quum ad supplicium raperetur, manu trahebat. Hic regem sedentem, et regio cultu amictum forte conspicatus, e matris latere dilapsus, ad illum accurrit, eiusque genua osculatur. Ea pueri simplicitate delectatus rex, parvulum, ut fit, amplexari coepit: postremo sic affatur. Quid tibi, mi puelle, mavis? mori ne una cum matre, an mecum una vivere? Cui puer: per Dominum nostrum, malo cum mea matre mori; proptereaque cum matre pergo: dixit enim mihi, veni fili, moriamur pro Christo. Sed dimitte, oro, me ut ad matrem meam properem, ne forte non videam morientem: significavit enim mihi, regem Iudaeorum edixisse, ut qui Christum abdicare noluerint, interficiantur: ego autem Christum abdicare nolo.

Cui rex : undenam tandem Christum nosti ? Tum puer : quotidie ad ecclesiam ventitans cum matre, ibi illum video. Subdit rex : me ne amas, an matrem ? Puer : per Dominum nostrum, matrem. Cui rursus rex : me ne amas, an Christum ? Puer : magis Christum, quam te. Quorsum ergo, subdit rex, huc modo procurrens, genua mea osculatus es ? Putabam, respondit puer, te esse regem christianum, quem in ecclesia videbam, nec huc usque noveram, te iudaeum esse. Rex : dabo tibi nuces, et amygdala, et ficus. Puer nequaquam per Christum : non comedam nuces iudaeorum. Sed sine me quaeso, ad matrem ire. Rex : mecum potius hic maneto, et fias mihi filius. Puer : nequam per Christum non manebo, quia faeces, et non bene oles, sicut mater mea. Tum vero rex ad ponentes : an vero animadvertistis, ait, pessimam hanc stirpem, quam ab incunte aetate seduxit Christus, ut illam perderet ? Interim quidam ex procerum ordine puerum sic interpellat : veni mecum, et ducam te, ut reginae filius fias. Respondit puer : O colaphis dignum os, regina potior mihi est mater, quae me ad ecclesiam ducit. Postquam vero se usque teneri invitum sensit, regis femur dentibus impetit, inelamans haec : Iudaeae nequissime, dimitte me, ut ad matrem pergam, et una eam ipsa moriar. Postremo rex parvulum cuidam ex procerum suorum numero traditum, iubet diligenter educari, donec adultus, aut Christum eiuraret, et sic supplicium evaderet, aut si contra in Christi fide usque perseveraret, necaretur. Quamque puer a servo eius abducere-

tur, luctabatur pro viribus, pedes quatiens, et matrem appellans : succurre, mater, aiebat, et tolle me, et ad ecclesiam deducito. Cui mater : ast nunc perge fili, cogita te Christo commendatum, et noli flere, sed praestolare me in ecclesia apud Christum quantocius ad te rediturum. Haec fatis, cervice porrigit, decollatur.

Haec ubi tum hisce literis, tum propagata multis rumoribus fama innotuere, omnes Christiani in his locis commorantes indoluerunt : eaque nos quoque vobis perscribenda duximus, ut sancti et fideles antistites cognita rerum in Homeritide gestarum serie, sanctorum martyrum commemorationem peragant. Quod reliquum est, vestram charitatem etiam atque etiam obtestamur, ut quamprimum monasteriorum praefectis, et episcopis, in primis vero alexandrino ista significantur, ut regem Aethiopum ad ferendam Homeritis opem suis litteris cohortetur : simulque eunctis, ut pontifices iudaeorum Tiberiade commorantes adigantur scribere ad istum regem iudaeum, qui modo apparuit, ut a bello et persecutione Homeritarum in posterum absteineat.

Cetera quae in epistola sequuntur, salutationes continent episcoporum, et abbatum illius temporis.

C A P. XVII.

Prologus ele ans digni beatorum memoria sancti Marae Amidae episcopi in evangelium et Christi incarnati oeconomiam.

Ut nnnusquisque mente sua et intellectus vi, longi sermonis senten-

tiam ad pauca capitula redigere valeat, rei normam ipse proponam, nempe dabo operam ut conscripto breviario quodam, possint hinc lectores theoriae universi operis, cum gradatim ab iis legetur, statim animo complecti. Reapse qui evangeliorum scripturam ad compendium conferre voluerit, cognoscet ex ea, Deum carnem adsumpsisse, in eiusque potestate res humanas esse atque divinas, ab eo fundamenta mundi dissolutum iri, id quod in secundo adventu palam demonstrabit. Quisquis haec quaquaversus considerabit, sensum in primis narrationis intelliget, quae incarnationem praecedit; itemque Iohannis Baptistae nativitatem, qui Deo Israël testimonium daturus erat, conformem fuisse iis, quae ante nunciaverat angelus. Cognoscet insuper Christi nativitatem supernaturalem ex virgine Maria; eumque ceu hominem terrenum ex ea sumpsisse principium; verumtamen quidquid non est terrenum, id Iesum de caelo detulisse. Testimonia autem incarnationis eius in evangelii libro relata, ea sunt quae Elisabeth inspirata dixit, quaeque angelus Virgini atque Iosepho, et denique angelorum verba ad pastores: item Zachariae vaticinium, stellae apparitio quae filii Dei nuper nati regnum sempiternum esse portendebat; denique sacerdotis Simeonis atque Annae prophetia, quod videlicet Christus ob mundi et Israël salutem advenisset: quibus accedit praedicatio Baptistae testantis, se quidem de terra ortum, sed Salvatorem nostrum de caelo.

Practerea cognoscet lector ex evangeliorum libro divinam Domini no-

stri oeconomiam incomprehensibili sapientia fuisse patratam, non autem librorum doctrina neque scientiarum studio: potentiam eius intelligit prodigiorum effectricem, dieta eius admiranda, omnium rerum scientiam, et eum nulli umquam peccato fuisse obnoxium: in eius quoque potestate et arbitrio fuisse pati suo tempore, et extra id tempus minime pati; item abolere passiones hominum per suas in corpore voluntarias passiones, mortem resurrectione perimere, et in caelum denique ascendere. Rursus docet hic liber, Iesum de Virgine carnem sumpsisse animatam atque intellectu praeditam, conceptum eius humanum novem mensibus consummatum, nativitatem naturalem simul et supernaturalem, fasciis esse obvolutum, lactem suxisse, ritu legali circumcissum, in Aegyptum ab Herodis minis matre gestante fugisse, illuc postea reversum ad Israël instaurationem. Crevit deinde eiusdem aetas dum matri eiusque coniugi Iosepho subesset; et in aquis abs Iohanne baptizatus fuit, ut humani generis renovationem, quod in baptismo reapse figurate renovatur, significaret: quia tunc reapse baptizatus sanctam nobis nativitatem de spiritu comparavit. Tentatus a diabolo ut homo fuit; sed utpote Deus facile vicit tum in certamine tum etiam in quaestione tentatorem; eique angeli ministrarunt; ac nostro generi quietem per reditum nostrum in paradisum concessit.

Cum discipulis humano more versatus est, longe interdum a persecutoribus discessit, famem sitim laboremque perpressus est. Ceteroquin demonstravit

nihil horum violenter aut necessario se passum, quasi Deus non esset; dicitur enim, quod diebus quadraginta tolerato ieiunio, postea esuriit. Pari dicitur ratione dormisse. Quum autem solitarius in monte esset, vigili orationi vacavit, humano scilicet more patrem pro hominibus exoravit. In navi saeviente procella dormivit, oh discipulorum eruditionem, nempe ut crederent se dominari tempestatibus maris et sono fluctuum eius. Sic etiam quando eum Iudaei de vertice montis deicere conati sunt, frustra fuerunt; quamquam enim ab his circumsessus esset, attamen pertransiens in medio eorum discessit: in cruce autem lancea confixus, laud violenter eius animus excessit, sed ipse inclinato capite emisit spiritum. Ergo in ipso quaquaversus divina humanaque idioma conspicuuntur. Iam remedia quae Christus mundo contulit haec fere sunt: diaboli increpatio, daemones cietei, maligni spiritus de corporibus pulsi, graves morbi sanati, mortui ad vitam revocati, tentationum communiumque passionum depulsio, qua videlicet futurum saeculum praefigurabat omni malorum genere expertus, quod nos cum spe charitate ac fide expectamus. Porro Redemptoris nostri doctrina homines arcet a pecuniae, gloriae, voluptatumque cupiditate, eosque ad Deo famulandum recta cum voluntate sublevat.

Exstat in codice evangelico eiusdem auctoris Marci episcopi, sectione octogesima nona, caput singulare evangelii Iohannis, quod in aliis exemplaribus desideratur. Est vero id caput huiusmodi. Contigit quadam die, ut docenti Iesu mulierem sisterent, quae ex adulterio concepisse depre-

hensa fuerat, ipsique rem gestam narrarent. Iesus autem, cui utpote Deo notae erant turpes illorum passionum atque opera; quid, inquit, a lege praecipitur? Responderunt illi: ut, si duo testes vel tres adfirmant, lapidibus necetur. Tum Iesus ex eisdem mosaicae legis norma, siquis, ait, ah huius peccati passione mundus liberque est, neque prorsus eiusmodi culpa reus, testimonium suum adversus hanc mulierem dicat, et primus lapidem iaciat, eaque lapidibus ieta pereat. Sed enim illi, quum se fragiles admodum et culpabiles circa huiusmodi peccati passionem scirent, singillatim ab eo dilapsi sunt, relicta illie muliere. Post quorum discessum Iesus in terram intuens et in pulvere scribens, ait mulieri: ergone qui te huc adduxerunt, et contra te testimonium dicturi erant, reputantes ea quae a me dicta audisti, te omnia, abierunt? Recede nunc et tu, neque ulterius peccare velis.

C A P. XVIII.

De rebus sub Iustiniano augusto gestis.

Iustiniano regnante, Hunni magno numero Persarum stipendiarii incursionem subitam in romanam ditionem fecerunt, agros vastarunt, agricolas multos occiderunt, pagos eorumque ecclesias inflammaverunt, transmissoque Euphrate Antiochiam usque nemine obsistente aut carpente venerunt. Attamen Bosius quidam dux maiferactensis in eorum a caede reditu, manipulum ipsorum adgressus, quingentos circiter equos eripuit, magna-

que praeda potitus est. Sic etiam apud Citrisiam dux idem victor quadringentos ferme homines prostravit, eorumque arma sibi vindicavit.

Cavadi successit in regno filius Cosroës : cuius mater , vivente adhuc Cavade coniuge , maligno spiritu ex-cruciabatur , quin ullum ei remedium attulissent magi , harioli , atque astrologi , ab eiusdem viro Cavade , a quo plurimum diligebatur , invocati : quin ipsi potius malignos spiritus spiritibus addiderunt. Haec igitur missa fuit indictione quarta sub Liberio duce ad beatum Moysen , qui in monasterio duobus fere stadiis ab urbe Dara dissito morabatur : et sui nominis famam longe lateque diffuderat : quumque apud eum paucis diebus mansisset , curata est , et in regionem suam rediit. Accepit autem ab hoc sancto Moyse ex monasterio Tarmel nuncupato benedictionem (*reliquias*) ex ossibus Cyriaci martyris , quibus custodita atque protecta , ab imundi spiritus incursione libera esset : quae secreto edificavit in regione sua oratorium , ubi martyr colitur. Memor autem beneficii ab hoc beato Moyse tarmelensi accepti Romanos pro re nata , quam infra commemorabimus , adiuvit.

Etenim Iustinianus res gestas in Mesopotamia , quae intra fines imperii est , reputans , suumque exercitum a Persis nou semel caesum , agricolas passim delictos vel in servitutem ab Hunnis abductos , pagos denique in ea late regione inflammatos : aegre admodum adducebatur ut de novo mittendo exercitu , et de bello cum Cosroë , qui post Cavadem regnabat , gerendo cogitaret : praesertim quia Cosroës Rufini ami-

cus erat , propterea quod Cavadi Rufinus suaserat , ut Cosroëm regni heredem faceret. Rufinus igitur haec Caesari narrans spem iniiciebat , spondebatque , si quidem ipse regem adiret , fore ut quicquid iuste circa pacem ab Augusto optatam postularet , protinus impetraret. Itaque missus fuit Rufinus , comitante Hermogene magistro indictione decima cum litteris ad Cosroëm , quocum diu collocuti sunt. Et quoniam hic Rufinus notus ibi erat , utpote qui saepe ad Cavadem legatus erat , eiusque amorem sibi conciliaverat , et regni optimates multis muneribus adfecerat ; regina vero Cosroës mater summo eundem amore prosequabatur , quia consilium Cavadi dedisset , ut filio suo regnum traderet ; gratiam insuper curationis suae post Deum beato Moyse tarmelensi debebat ; ideoque filium suum ut pacem concederet enixe rogavit : qui quum auri summam a Iustiniano augusto per Rufinum et Hermogenem legatos sibi missam accepisset , pax facta est , et scriptis obsignatisque libellis confirmata : visaque sunt in caelo sidera ipsa ob novitatem rei exultantia. Erat autem aetas indictionis , mansitque haec pax annis sex vel septem usque ad tertiam indictionem.

C A P. XIX.

Ex epistola Iuliani ad Severum.

Ego qui semper Patrum propositum sequutus sum , hos existimo neque sibi ipsis contraria , neque invicem unquam scripsisse. Veluti Paulus dicens : *non ex operibus sed ex*

fide iustificatus est; haud contradicit Iacobo dicenti: *fides sine operibus mortua est*. Nequaquam, inquam, inter se adversantes, sed cum vera concordia id dixerunt.

Ex epistola Severi ad Iulianum.

Bene et convenienter dixisti, doctores nequaquam sibi invicem contradicere, sicuti ne Paulus quidem atque Iacobus; quum ille dicat ex fide iustificatur homo; hic autem scribat: fides sine operibus mortua est. Etenim Paulus de fide locutus est baptismum praecedente, quae cum confessione ex corde puro coniuncta sit: quin tamen antea quicquam bonorum operum in mundana vita homo prae se tulerit: quippe huiusmodi homo credendo, confitendo, suscipiendoque baptismum iustificatur. Iacobus vero fidem baptismo posteriorem dicit mortuam si operibus careat; videlicet nisi eam homo rectis operibus confirmet, quandoquidem baptismus bonae vitae arrha est. Ecce enim ipse Dominus, qui exemplar nostrum est, sanctificatis per baptismum ministerio Iohannis susceptum aquis, factoque baptismi initio, montem conscendit, tentatoris certamini obviam ivit, eiusque vim omnem fregit; scilicet nobis significans, oportere ut post divinam oblationem certamen nostrum operibus expromamus, legitimeque cum hoste luctemur, quo virtutes nostrae inlarescant.

Sed enim adversabitur aliquis dicens: atqui Paulus Abrahamo utitur tamquam argumento, ut probet hominem fide iustificari sine operibus; ait

enim: igitur qui in fide, benedicuntur cum fidei Abrahamo.— Ei vero qui non operatur, credenti tamen in eum qui potest iustificare peccatores, reputatur fides eius ad iustitiam. Iacobus vero in eodem Abrahamo demonstravit, non iustificari hominem ex fide tantum, sed etiam ex operibus fide confirmatis. Quidni igitur haec inter se pugnant, siquidem unus idemque Abrahamus exemplar est eorum qui haud operati sunt, sed tantummodo crediderunt; itemque eorum qui fidem operibus comprobaverunt? Quaestionem ex sacris litteris solvam.

Qui Abrahami tempora attente consideret (qui utriusque rei exemplar est) sane deprehendet, quod fidem ante baptismum cum salute proficitur homo in Christum credens: illa autem, quae baptismum subsequitur, operibus coniuncta, antiquae in carne circumcisionis repraesentatio est, quae praepitii infidelitatem destruit, nosque ad adoptionem filiorum Dei perducit. Nam etiam Moyses Pharaoni dicere iussus fuit: tu autem loquere Pharaoni, filius meus primogenitus Israël. Propter quod scripsit Paulus ad Colossenses his verbis: et in ipso circumcisi estis circumcisione sine manibus, cum exuistis carnem peccatorum per circumcisionem Christi, et sepulti estis cum eo per baptismum. Ait igitur Abrahamum iustificatum fuisse ex fide sine operibus, dum adhuc in praepitio ante circumcisionem versaretur: atque ita confessionem ante baptismum sine operibus demonstravit. Scribit enim ad Romanos: reputata est illi fides eius

ad iustitiam Quomodo? non in circumcisione, sed in praepntio. Quippe non negavit testimonium Moysis, qui Deum Abrahamo dicentem inducit: suspice caelum et numera stellas, si certe potes eas numerare. Atque ipsi: sic erit semen tuum. Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam.

Iacobus pariter eodem Abrahamo utitur, iam circumciso, non autem retinenti praepntium, ut demonstret, fidem post baptismum non sine operum comitatu salvare. Idque ex eius scripto cognoscere possumus: quod ita se habet: vis autem scire, o homo, quod fides absque operibus mortua est? pater noster Abraham ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum in holocaustum. Vidisti fidem adiumento fuisse ipsius operibus, atque in operibus perfectam fuisse: et impleta est scriptura quae dicit: credidit Abraham Deo, et adnumeratum est illi ad iustitiam, et amicus eius vocatus est. Legenti libros mosaicos primum est intelligere ex genesi, Abrahamum post circumcisionem obtulisse Isacii holocaustum, Deique mandatum exequutum, seque operibus iustificasse; atque ita nobis fidei figuram baptismo posterioris exhibuisse, quae est circumcisio quaedam rationalis, operibus hominem iustificans: etenim scriptum est: circumciscus est Abraham et Ismael filius eius, et omnes viri domus illius, tam vernaculi eius, quam empti argento ipsius ex gentibus alienigeni. Post haec autem Deus Abra-

hamum tentans ait: tolle filium tuum, quem diligis, Isaac, et vade in regionem excelsam, ibique offeres eum holocaustum. Ergo demonstratum est, nequaquam sibi contradicere neque apostolorum verba, neque illa quae in veteri testamento scripta leguntur: sed contra potius, unam eandemque esse sententiam, ab uno spiritu prolatam; primo quidem de fide baptismum praecedente, quae una ac brevi confessione contenta sine opere eum iustificat qui ad lavacrum venit: namque ipse baptismus satis est ad salutem, siquis illico e mundo demigret; secundo autem de alia fide, quae baptismum subsequitur, quaeque bonorum operum ostensionem postulat, atque hominem ad excelsam perfectionis dignitatisque gradum evehit.

(Quod autem apud Ezechielem prophetam dicitur: omnia genua manabunt aquis; id in graeco exemplari sic habetur: omnia femora polluentur humore; et de pestilentia dicitur *). Aptissime igitur de hac postrema dixit Iacobus: ex operibus fides perficitur; nam sapiens quoque Paulus eadem alibi docet, quod nempe fides ex operibus perficiatur. Galatae suscepto baptismo, et per spiritum inter filios Dei numerati ad iudaismum semet converterunt adscita circumcisione, vana spe ducti, fore ut de Christo melius mererentur si praepntiorum circumcisionem fecissent. Quod in ipsis reprehendens apostolus, ita scripsit: nam in Christo Iesu neque circumcisio neque praepntium prodest quie-

* Haec pericopa aliis sine dubio a Severi proposito est, atque aliquo errore obtrusa; et quidem in alio codice syriaco relegatur ad marginem.

quam, sed fides quae charitate perficitur. Ex his igitur verbis rursus constat, fidem baptismo posteriorem utilem esse, hominique salutem adferre, qui cum ea charitatem coniungat, eique operibus obsecundet. Quae sint autem charitatis opera, idem Paulus subiungit: charitas longanimis est, benigna est, charitas non invidet, non est turbulenta, pudibunda est, non superbit, non quaerit quae sua sunt, non irascitur, neque cogitat malum: non delectatur violentia, sed gaudet veritate: omnia sperat, omnia excipit; charitas non excidit subito. Atque haec ad dirigendam operam, laborem, sudoremque hominum dicuntur, ut hereditatem

adipiscantur, et salvi fiant, si fidei firmiter adhaereant. Quis vero haec spernat, quandoquidem Dominus ipse noster ait, si diligitis me, mandata mea servate? Ac veluti sacrae litterae patresque nostri concordem semper doctrinam nobis tradiderunt; sic etiam hanc quaestionem eadem prorsus concordia nos docuerunt; nisi forte aliqui erroneo modo legunt, et imprudenter intelligunt. Haec enim ego dilectioni tuae, prout officium christianorum est, prudenter scripsi.

Africae provincia (*romana*) protenditur in latum parasangas circiter quinquaginta, in eaque sunt urbes plus CXXX: sedes autem regni Carthago (1).

(1) Haec tantum pericopa legitur in codice. Sequuntur autem ibidem, in miscello scilicet codice, alia quaedam de Romae originibus et aedificiis, quae syriace quidem edidimus, sed latina non fecimus, quia Zachariae foetum non existimavimus. Ceteroquin multa alia deperditae Zachariae nostri historiae fragmenta apud Evagrium lib. II. et III. graece legi queunt.

ECCLÉSIAE ANTIOCHENAE SYRORUM

NOMOCANON

A GREGORIO ABULPHIARAGIO BAR-HEBRAEO

SYRIACE COMPOSITUS

ET

A IOSEPHO ALOYSIO ASSEMANO

IN LATINAM LINGUAM CONVERSUS.

GREGORII ABULPHARAGII BAR-HEBRAEI

NOMOCANON.

Ope Dei domini omnium scribimus librum directionum circa canones ecclesiasticos et leges, compositum a patre nostro Mar-Gregorio laudabili, Maphriano sancto, lumine orientis et occidentis.

PRAEFATIO.

Quid prodest homini, inquit quidam apud nos celeberrimus (1), si pro stabilienda fide laborem quemlibet suscipiat, robur vero sacerdotalium canonum, quibus ecclesiasticus ordo coërcetur, et confirmatur, destruat? Et quoniam in hac ipsa arte canonica omne regimen spiritus et corporis ad iustitiam, quae ab omnipotente custoditur, et sine cuius custodia fides etiam, quae caput est, imminuitur, et a conscientis profanorum, qui a recta gloria longe peregrinantur, contemnitur, corpus omne canonum ecclesiasticorum, et iudiciorum saecularium in XL. brevia capita, et directiones congruas distincti, et prudentiae ecclesiae Dei, ac filiis ministerii paravi. Et in ecclesiasticis quidem canones apostolicos, qui in libris octo Clementis, et didascaliae Adae, ac synodis oecumenicis traditi sunt, secutus sum: in saecularibus

vero, imperatoribus graecis, et reliquis, qui quomodocumque iustitiam coluerunt, consensi; et unumquemque canonem sui auctoris nomine titulavi. Eorum denique canonum, qui usu quidem frequentantur, anonymi tamen sunt, directionem simpliciter scripsi. Et sicuti rursus ex sanctis patribus (*canones*) protuli, ita et ex non receptis (*hominibus*) definitiones receptas tradidi, Arianis inquam, qui Antiochiae canones XXV. condiderunt, et Macedonianis, qui Gangrae XX., et Leonis asseclis (2), qui Chalcedone septem supra XX. statuerunt. Atque haec sunt capita libri.

Caput 1. De ecclesia, eiusque regimine. Sectiones 7.

Caput 2. De baptismo. Sect. 5.

Caput 3. De myro, sive chrismate. Sect. 5.

Caput 4. De oblatione, sive eucharistia. Sect. 8.

Caput 5. De ieiuniis, et festis, et orationibus. Sect. 5.

Caput 6. De exequiis defunctorum. Sect. 2.

Caput 7. De ordinibus sacerdotalibus. Sect. 10.

Caput 8. De sponsalibus. Sect. 6.

Caput 9. De testamentis. Sect. 3.

(1) In margine - idest Anthimus patriarcha. -

(2) Sic haereticus auctor appellat catholicos.

- Caput 10. De hereditate. Sect. 2.
 Caput 11. De emptione, et venditione. Sect. 5.
 Caput 12. De mutuo, et commodato. Sect. 4.
 Caput 13. De pignore. Sect. 3.
 Caput 14. De turbatione, sive vicissitudine temporum, sive impedimento usus rerum. Sect. 3.
 Caput 15. De consensu. Sect. 3.
 Caput 16. De translatione iuris. Sect. 2.
 Caput 17. De fideiussione. Sect. 2.
 Caput 18. De societate. Sect. 2.
 Caput 19. De tutela. Sect. 3.
 Caput 20. De confessione. Sect. 3.
 Caput 21. De deposito. Sect. 3.
 Caput 22. De usufructu. Sect. 3.
 Caput 23. De donatione. Sect. 2.
 Caput 24. De legato. Sect. 4.
 Caput 25. De censu. Sect. 3.
 Caput 26. De mercatura. Sect. 3.
 Caput 27. De irrigatione. Sect. 2.
 Caput 28. De cultu terrae desertae. Sect. 3.
 Caput 29. De mercenaria conductione. Sect. 5.
 Caput 30. De inventis. Sect. 2.
 Caput 31. De puerorum proiectorum inventione. Sect. 2.
 Caput 32. De manumissione servorum. Sect. 3.
 Caput 33. De raptu. Sect. 3.
 Caput 34. De facinoribus gravibus. Sect. 7.
 Caput 35. De maello, et venatione. Sect. 3.
 Caput 36. De iuramentis. Sect. 2.
 Caput 37. De votis. Sect. 3.
 Caput 38. De iudiciis. Sect. 3.
 Caput 39. De testimoniis. Sect. 6.
 Caput 40. De causis. Sect. 5.

Explicit numerus capitum, quae continentur hoc libro directionum.

CAPUT I.

De ecclesia, eiusque regimine in quo sunt sectiones septem.

SECTIO I.

De illegitimorum conventuum proscriptio.

Apostolorum communiter.

Si quis contempto episcopo irreprehensibili, seorsim congregetur, ut alterum ponat altare, postquam ter correptus non resipuerit, deponatur.

Pauli.

Si non potest fieri, ut in ecclesiam conveniamus propter infideles, domi congregationem habeas, episcopo, ut fidelis non ingreditur in ecclesiam praevaricantium. Quod si vero neque domi, neque in ecclesia congregari possitis, unusquisque apud se ipsum oret, aut duo, tresve simul.

Antiochiae.

Communicare non licet cum iis, qui non communicant: neque in aliam ecclesiam recipiamus illos, qui in alia non congregantur.

Gangrae.

Si quis ea, quae sunt ecclesiae, extra ecclesiam peragere voluerit absque episcopi voluntate, anathema sit. Similiter et qui reprehendunt congregationes apud martyres, et ministeria quae fiunt super sepulchra eorum.

SECTIO II.

De rebus ac redditibus ecclesiae.

Apostolorum communiter.

Si enim fidelium animae pretiosae concreditae sunt episcopi fidei, valde iustum est, ut is praeficiatur etiam bonis ecclesiae; et eius iussu omnia

dispensentur, et dentur presbyteris, ac ministris, et egenis; et ipse quoque accipiat id, quo eget, tam pro se, quam pro fratribus peregrinis, qui cum eo sunt, neque desit eis quidpiam. Ipsa enim lex Dei praecipit, quod illi, qui altari inserviunt, de altari vivant, quoniam neque operarius ex propriis stipendiis constituit sibi arma.

Eorundem.

Omnium rerum ecclesiasticarum potestatem habeat episcopus, et dispensationem earum suscipiat: non autem potestatem habeat quidquam ex eis sibi addicere, vel suis consanguineis. Si autem pauperes fuerint, aliat eos; verum ea, quae ecclesiae sunt, ne consumat causa illorum.

Eorundem.

Sint notae res episcopi, et ecclesiae; ut quando moritur, ea, quae sua sunt, consanguineis suis hereditario iure relinquat, quin ecclesia damnum patiatur; neve episcopus, et eius consanguinei direptioni subiaceant ecclesiae causa.

Eorundem.

Si homo clericus, aut saecularis ab ecclesia cereum, aut oleum abstulerit, segregetur, donec quintuplum persolvat.

Antiochiae.

Ea, quae sunt episcopi, ne permisceantur cum iis, quae sunt ecclesiae; sed nota sint clericis, ut neque ecclesia diripiatur, neque heredes eius detrimentum patiantur.

Eiusdem.

Episcopus administret res ecclesiae, et accipiat pro indigentia et sua et

fratrum peregrinorum, qui ad ipsum accedunt. Presbyteros autem et diaconos praeficiat proventibus ecclesiae, et agris eius, minime vero consanguineos suos. Quod si is haec non fecerit, ad synodum deferatur eius accusatio.

Chalcedonensis.

Monasteria quae segregata sunt Deo, et sanctificata, monasteria maneant; et opes eorum ipsis conserventur; et non sint domus habitationis saecularium.

Eiusdem.

Non possunt clerici post mortem episcopi huius opes rapere: secus deponantur.

Directio.

Si testamentum fecerit, excipiat; secus patriarcha, aut catholicus potestatem habeant in ea, quae illius sunt; et in ea, quae sunt patriarchae, et catholici quoque, ille, qui occupat eorum sedem.

Cyriaci patriarchae.

Ille, qui vendit ex agellis ecclesiae, aut illos sibi ipsi rapit, anathematizetur, donec restituat.

SECTIO III.

De primitiis, benedictionibus, et elemosynis.

Apostolorum.

Omnes primitiae offerantur episcopo, presbyteris, et diaconis ad alimoniam eorum: et omnis decima ad sustentationem reliquorum clericorum (1), et virginum, et viduarum, et pauperum offeratur.

(1) In margine legitur. - Hoc est heredum ministerii legalis, id est orantium in coetibus.

Eorundem.

Omnes fruges domum mittantur, primitiae episcopo, et presbyteris, et ipsi distribuunt diaconis, et reliquis clericis.

Eorundem.

Benedictiones, quae supersunt ex mysteriis, iussu episcopi aut presbyteri distribuunt diaconi, episcopo quidem quatuor partes, presbytero tres, diacono vero duas: at subdiacono, et lectori, atque psaltae (1), et diaconissae, unicuique horum partem unam.

Gangrensis.

Si quis dederit, aut acceperit *carphophodias* (2) sine iussu episcopi, aut illius, qui constitutus est ad dispensationem eleemosynarum, sit anathema, et qui dat, et accipit.

Laodicese.

Non oportet in templo Dei convivia facere, et edere, et lectisternia collocare.

Eiusdem.

Aequum non est, clericos ex partibus (*apicis*) (3) potius efficere, sed neque saeculares.

Chalcedonis.

Pauperes, qui egent, non per scripturas systaticas accipiant eleemosynas, sed solum per libellos supplices.

Rabulae Edessae.

Ex iis, quae sunt ecclesiae, presbyteri convivium episcopo faciant, et non indicant collectas saecularibus sub nomine episcopi, quando ad ipsos procedit.

Eiusdem.

In omni ecclesia, quaecumque sit, domus una nota sit, in qua requiescant pauperes eo confluentes.

(1) In margine - centori. (2) In margine - idest eleemosynas, quae a fidelibus ad ecclesiam deferuntur. (3) In margine - idest farina, quae superest ex zata.

Cyriaci patriarchae.

Omnes illi, qui eunt ad ecclesias et ad monasteria haereticorum, et offerunt ibi benedictiones ac vota, paenitentiam agant, aut segregentur.

Iacobi Edessae.

Zatam, quae superest ex oblatione, idest farinam, sine reprehensione sacerdotibus sociis suis vendere possunt sacerdotes.

Directio.

Tota farina, quae a fidelibus ad ecclesiam deferitur, simul permiscenda est, et ex mixtione zata coquenda, et illud, quod superest, convenientius, me iudice, sacerdotes in sustentationem suam convertent, quam vendent.

SECTIO IV.

De oeconomis.

Chalcedonis.

Omni ecclesiae sit oeconomus ex clericis eius, et administret redditus eius iussu episcopi.

Eiusdem.

Clerici, qui praesunt domui martyriorum, et monasteriis, ac domui pauperum, sub potestate episcopi maneant: et si arrogantes fuerint, deponantur, et segregentur.

Eiusdem.

Clerico, qui simul in duabus ecclesiis ministrat, aut de ecclesia ad ecclesiam migrat, accedere non licet ad res ecclesiae prioris, neque in domum martyriorum, aut in domum eorum, qui probantur, aut in xenodochium sibi subiectum; secus deponatur.

Rabulae Edessae.

Saeculares non sint oeconomi, nisi ubi non est presbyter, aut diaconus. Cyriaci patriarchae.

Ille, qui accipit stipendium clericale, cum non est hebdomadarius, aut magister domus, segrogetur, donec restituat.

Eiusdem.

Thesaurariis ecclesiae non licet extrahere ex aerario ecclesiae quidquam absque episcopo, aut eius procuratore, et uno ex sacerdotibus. Et quidquid intrat in ecclesiam, suo tempore notum sit istis, et describatur in rationario parvo, usque ad anni finem, in quo invisitur aerarium, et describitur in rationario magno.

Persarum.

Ille, qui fit oeconomus, et praeficitur redditibus ac donariis ecclesiae, ex altari accipiat claves magisterii domus; et cum removetur, iterum super altare ponat eas: et prout dignus est, a domino altaris mercedem recipiet.

SECTIO V.

De vasis altaris.

Apostolorum.

Si quis vas argenteum, sive aureum, aut indumentum, quod sanctificatur, rursus in proprium usum revocet, excommunicetur.

Rabulae.

Nullus presbyter, aut diaconus audeat ponere vasa profana cum vasis sanctificatis in arca, aut paradisco (*cella sacrarii*).

Iohannis Telae Muzalat.

Cum frangitur aliquod ex vasis sanctificatis, in loco honorato infodiantur fragmenta eius: et similiter cum la-

vantur, in loco honorato effundatur aqua ablutionis. Et velamina, cum consumuntur, caute custodiuntur ad sanitatem vulnorum infirmorum: et ne ethnicorum vasa ad usum domus sanctae transferantur, omnino cautum est.

Iacobi Edessae.

Necesse non est altaria nudari in die parasceves passionis, nisi propter hoc, ut ablatur supellex, et exorantur ob festum resurrectionis.

Eiusdem.

Supellex ministerii altaris, aurum, aut argentum, non adhibeatur ad alium usum; neque cudantur ex ea draehmae, aut denarii: sed si egeat ecclesia, alteri ecclesiae vendatur: et similiter alia supellex.

Eiusdem.

Ex vestibus nobilioribus, in quibus depictae sunt historiae gentilium deorum et deorum, non conficiantur indumenta mensae sanctae: et si confecta fuerint, scindantur.

Directio.

Neque ex phainis (*cucullis*) neque ex velis, neque ex illis, super quae scripta est confessio agarenica.

Eiusdem.

Non oportet omnino poni in sanctuario quidquam ex rebus saecularibus ex quovis loco sumptis.

Eiusdem.

Vasa altaris, vel zonam, aut fasciam quae texitur in pedibus mensae vitae, attriectare non licet aegrotis: sed unguento orationis in nomine Domini perungatur secundum praeceptum apostolicum. Evangelium autem, ubi infirmi requisierint, detur eis.

Cyriaci Amidae.

Instrumenta nova, si offerantur ob

ministerium altaris, omni tempore, et a quocumque recipiantur. Etiam instrumenta, in quibus ministrarunt haeretici, iussu episcopi recipiantur.

Directio.

Instrumenta argenti, quae offerunt Agareni, et alii, altaribus nostris, etiamsi superscribant eis nomina sua, nihil obest, quin recipiamus ea: verum in sacrificio missae commemorare nomina eorum non conceditur: verumtamen in verbo propitiationis memoriam eorum agere licet.

SECTIO VI.

*De anathematis altarium,
quae consecrantur.*

Adaei.

Reges, qui credituri sunt, poterunt ascendere ad altare una cum sacerdotibus, quoniam David quoque, et illi, qui instar eius, ascendeant.

Severi.

Fas non est presbytero, ut altare ungat: quod si alicubi fixum sit, et unctum altare, ac voluerit ipsum in alium locum transferre, iussu episcopi transferat.

Eiusdem.

Altare, quod extat, et non constat unctum ne sit an non, si marmoreum fuerit, neque simile reperiat, ungat ipsum episcopus dicens - ungimus altare hoc, si unctum non est - et si ligneum fuerit, in diaconio (1) reponatur, ut collocentur super eo instrumenta altaris.

Directio.

Propterea quando ungimus tabulas, super eas scribimus nomen il-

lius, qui consecrat, et tempus, dicentes - sanctificavit Trinitas sancta per manus talis anno tali. -

Eiusdem.

Si tempus sit calamitosum, neque possit consecrari ecclesia, altare, hoc est tabulam sanctificatam, mittimus ad presbyteros, ut ponant in templis, quae uncta non fuerint, et ministrent super eam.

Eiusdem.

Si tabula sanctificata posita fuerit super mensam non sanctificatam, et oblatum sit super eam, non exinde sanctificata est mensa, sed oportet et ipsam mensam sanctificare.

Eiusdem.

Tabula depicta non sanctificetur.

Lisii.

Super mensam non sanctificatam ab episcopo orthodoxo, sacerdoti sacerdotali ministerio fungi non licet: neque presbytero fas est audere ungere et sanctificare altare.

Iohannis Telae.

Ossa sanctorum, licet sancta sint, super altare non ponantur: et mensa sanctificationis non debet ablui, neque ungi, postquam sanctificata est semel: sed in vespere magno quia spoliatur, et exeuntur, aquas aromatum sacerdotes spongia super totum altare, praeter tabulam, transducant. Et saecularis, qui ob ignorantiam fugit, ac intrat ad altare, quamvis reprehensibilis non sit, ab ignorantia tamen non liberatur: quia super altare haereticorum domus diaconii (*villior supellex*) poni solet tanquam ad usum profanum. Tabula bis omnino non ungatur.

(1) In margine - id est domo ministerii, et loco infirmorum.

Iacobi.

Super altare sanctificato aqua non benedicatur, neque ossa sancta martyrum abluantur. In templis, quae usurpantur ab haereticis, licet ab antiquo nostra fuissent, perfici non debet ministerium mysticum sine pontificis oratione. Ossa martyrum, quae reperiuntur in templis dirutis, manifeste accipiantur, et deducantur cum honore ad ecclesias, et non surtim. Saeculari artifice ingredi licet ad altare, ut constituat in eo ligna, aut paradiscos, verum id iussu sacerdotis.

Sordes, idest pulvis purgationis domus sanctuarii, in loco mundo defodiuntur, et non proiciantur in lacum aquarum.

Tabula, super qua manducaverunt ethnici, abluatur, et sit in usum domus diaconii. Et si parva fuerit, frangatur, et defodiatur in terra; similiter et altaria, quae fracta fuerint ab hostibus.

Tabula, quae tempore fugae conditur in terra, lavetur, et offeratur super ipsa, neq̃ iterum ungatur.

Cyriaci patriarchae.

Si eant presbyteri et diaconi per viam desertam, et secum habeant calicem, et capsam, deferat diaconus capsam in dextera sua, et calicem in sinistra sua, et erit pro altari, ut offerat sacerdos urgente necessitate.

Si praestituta fuerit domus sepulturae in ecclesia, in ea sepeliantur solum sacerdotes pii. Saeculares autem potestatem non habent faciendi sepulchra in ecclesiis; nam corrumpunt eas; a domino enim suo adiuvantur, et non a sepulchris; aut ne

forte procedente tempore ossa illorum reputentur ossa martyrum, et rei fiant, eo quod causa erroris extiterit fidelibus.

Cyriaci patriarchae. ¶

Sacerdotes non possunt offerre super mensis sanctis absque tabulis sanctificatis ab episcopis orthodoxis; neque super veste lacera idest panniculo, sive fascia, aut pelle, neque super tabula sanctificata, quae fracta sit, aut laesa, aut sanctificata ab haereticis.

Rabulae.

Si extant alicubi reliquiae templi idolici, statim si fieri possit subruantur, et in ecclesiam convertantur, si ecclesia aedificata non fuerit. Ecclesiae autem aedificatae, desolentur, et sint in illis conchae (1), et atria.

Non ascendant filii foederis in castroma altaris, et nihil cibi profani ferant intra cancellos, neque comedant ibi sacerdotes, neque quisquam omnino manducet in templo; nec quidquam ponatur, praeter sola vasa sanctificationis.

Theodosii patriarchae.

In ecclesiis, et monasteriis, quae noviter aedificata sunt, et nondum sanctificata, potest presbyter iussu episcopi erigere tabulas sanctificatas, et ministrare super illis.

In ecclesiis, et monasteriis, in quibus non sunt sacerdotes, potest presbyter permittere fratri, ut ad altare ingrediatur, et ibi lumina incendat.

Et si frangatur, aut subruatur, aut veterascat altare, non debent artifices innovare illud, sed reponatur in loco honorato.

(1) In margine - idest ibi coquuntur xata.

Si necessitas sacrificium exigit, ubi non est altare, ipse sacerdos alligatum habeat velum in collo suo, et ponat sigillum in phaenolio super illud, et teneat calicem manu sua sinistra, ac offerat.

Directio.

Quidam ex episcopis indulsit, ut pagella ex evangelio ponatur loco tabulae, et consecratur super ipsa, ubi necessitas id ex postulaverit.

Cyriaci Amidae.

Altaria, quae polluta sunt ab haereticis, cum episcopi orant super ea, licet remoti sint, perficiuntur, et apta fiunt ad usum sacerdotalis functionis: similiter et vasa, super quae cecidit myron haereticorum, cum purgantur. An forte Deus est e propinquo Dominus, et non Deus e longinquo? Absit.

Iohannis patriarchae.

Altare perfectum condatur in loco mundo, et si aliquid ex eo fractum sit, in diaconio ponatur.

Presbyter, qui sine altari, hoc est tabula sanctificata, obtulit, abscindatur a communione.

Presbytero non licet offerre super lapide, et mensa lignea, qui sanctificati non sunt, neque super panniculo, aut pelle.

Presbyter mysteria non cooperiat anaphora, quae sine cruce sit.

Presbyteri, qui mysticas adorationes non recitant in oblatione, et baptismo, deponantur. Et si ore dicant se illas recitavisse, coram episcopo eas repetant.

SECTIO VII.

De consecratione altaris et ecclesiae.

Severi.

Egreditur episcopus ante diem, et figit altare, ipsumque consecrat, et post diem exit. Et si domus martyrum fuerit, orat, et ponit ossa martyrum et apostolorum in labiis suis, et orationem recitat positionis ossium, et ungit urnas eorum, et circulum portae altaris, et crucem fixam in pariete, opobalsamo aut unguento bene condito ob suavitatem odoris: et postea perficit totum ministerium scripturarum *sacrarum*, et oblationis oblationum.

Directio.

Postquam vigilaverint tota nocte orantes in ecclesia, quae consecranda est, diluculo demum persolvunt canonem renovationis ecclesiae: et ponit episcopus ordinem, atque dicunt cantum, et psalmum: ac legunt ex veteri (*testamento*) orationem Salomonis, cuius initium. - Et surrexit Salomon coram altari Domini - et aetus, et apostolum, et evangelium Caesaris Philippi. Deinde redit episcopus ad altare super gradum, qui est ante mensam vitae, et orat adorans. - Domine Deus virtutum - et attollit vocem suam. - Quoniam suavis -. Deinde facit tres cruces super altare pollice suo absque myro in tribus adorationibus. Et extollit vocem suam. - Ita rogamus - et dat pacem, ac orat inclinatus. - Domine Deus omnis naturae - et extollit vocem suam. - Quoniam tu solus -. Postea tollit cornu myri, et fundit super tria signacula, quae designavit, dicens alleluia. Deinde pollicem suum imprimit super myron, ac dicit. - Consignetur

altare hoc sanctum myro sancto, in nomine patris, et filii, et spiritus sancti. — Postea accedit ad parietem orientalem, qui est post mensam vitae, et signat ipsum tribus crucibus pollice suo myro intincto, et ad singulas cruces dicit — Christe Deus noster per orationem apostolorum tuorum sanctorum, et matris tuae deiparae, et martalis martyris, benedic altare hoc, et nos; quoniam benedictum est nomen tuum cum patre, et spiritu sancto. — Et similiter rursus faciat in pariete septentrionali, et occidentali supra portam, et in australi. Deinde egrediatur in templum cum luminaribus, et cruce, et flabellis, atque cornu myri, et signet similiter supra portam ad septentrionem, et occidentem, et austrum. Et si magnum fuerit templum, super columnas signet, et id ipsum dicat; dum illi, qui cum ipso sunt, cantica recitant. Postea revertatur ad altare, et stet coram mensa vitae super gradum: et praedicet diaconus sic et sic, et oret inclinatus. — Suscipimus gratiam tuam — et extollat vocem suam — et dignos fac nos, ut pure. — Deinde dent pacem altari dicentes canticum: et postquam perfecterint, ingrediantur ad missam.

Directio (1).

Cum tabulas consecras, ipsummet ministerium consecrationis altaris perfice, ponens omnes tabulas supra mensam vitae a septentrione, et super singulas earum cruces absque myro, quas deinde cum myro signabis, et ad austrum transferes. Et si ossa martyrum adsint, feres ea in urna, et

cum canticis et luminaribus pones eadem in ipsorum loculis.

CAPUT II.

De baptismo.

In eo sunt sectiones quinque.

SECTIO I.

De baptismo proprie et improprie dicto.

Apostolorum.

Si quis episcopus, aut presbyter iuxta Domini mandatum non baptizaverit in patre, et filio, et spiritu sancto, deponatur.

Eorumdem.

Vos itaque episcopi in uno patre, et filio, et spiritu sancto ter baptizate, hoc est immergite.

Eorumdem.

Episcopus, sive presbyter, qui haereticorum baptismum susceperint, deponantur.

Nicaeae.

Qui ex haeresi Pauli convertuntur, omnino rebaptizentur.

Laodiceae.

Novatiani et Photiniani, et Quartadecimani anathematizantes haeresim, qua detinentur, et discentes fidem, atque sacro chrismate delibuti, sanctorum mysteriorum participes efficiantur. Similiter et Phryges, etiam illi qui apud ipsos magni appellantur.

Basilii.

Encratitae h. e. abstinentes, et sacophori h. e. sacco induti, et apotactitae h. e. mundo renunciantes, iterum a nobis baptizantur; quia cum

(1) In margine directio. — Consecratio tabularum fit die quinte mysteriorum, et omnibus feriis quibus, quae sunt a resurrectione usque ad festum ascensionis. Constituantur tabulae ex lignis electis, idest tabulis regis, et ex praecipuis marmoribus ac materiis eiusmodi.

nuptias, et vinum, et Dei creaturam, abominentur immundamque dicant, Marcioni equiparantur, et circa divinitatem laborant.

* Cœd.
Oecid.

Procli * Constantinopoleos,

Presbyteros et diaconos Arianos, et Macedonianos et Sabbatianos, et Novatianos, qui Catharos se appellant h. e. mundos, et Quartadecimanos, qui festum paschatis cum Iulæis observant, et Apollinaristas, chrismate unguimus in fronte, naribus, auribus, et pectore, et baptizamus perfecte: sacrum post hæc ordinem, quem singuli in sua ecclesia habuerunt, ipsis concedimus. Eunomianos vero, qui per unam immersionem baptizantur, et Montanistas, qui Phryges dicuntur, et Sabellianos, qui filium cum patre confundunt, velut ethnicos suscipimus: et prima quidem die christianos facimus; secunda autem catechizamus, insufflantes in facies eorum et aures ter: perseverantes autem in ecclesia, et fidem discentes, eosdem liberamus.

Cypriani.

Quidam dicunt, quandoquidem unus est baptismus, non oportere hæreticos conversos a nobis baptizari, neque intelligunt unum esse baptismum, hunc vero in ecclesia catholica haberi: et eos qui ab hæreticis fuerunt baptizati, non iterum baptizari, sed tantummodo baptizari: non enim fieri potest ut quis aliquid accipiat inde, ubi nihil est.

Severi.

Synodus octoginta septem (episcoporum) qui Carthagine in Africa convenerunt, absque discretionem defini- vit, omnem hæreticum conversum, tamquam minime baptizatum bapti-

zari debere. Dionysius autem alexandrinus discrevit, et dixit, eos qui in nomine Trinitatis ab hæreticis baptizantur, nequiquam esse rebaptizandos; idemque Nicaena synodus statuit, atque ephesini patres confirmarunt. Illi itaque qui ex hæresi Theodori, et Nestorii convertuntur, neque rebaptizantur, neque iterum unguntur, sed hæresim dimittunt ex qua redeunt anathematizent.

Severi.

Baptismus Iulianistarum, similiter et Chalcedonensium suscipiatur. Orthodoxis, qui filios suos apud hæreticos baptizarunt, si iurent se prolem suam ad hæreticos minime in posterum adducturos, communionem tum ipsis tum eorum filiis impertimini, secus omnes interdicit. Et hæreticos, qui prolem suam ad nos baptizandam attulerint, si inrent eandem a nobis minime segregaturos, illam baptizate, et ipsos adhortamini ut nobiscum communiarent.

Iacobi Edessæ.

Christianum, qui agarenorum aut ethnicorum religionem professus fuerit, deinde resipuerit, haudquamquam baptizamus; sed oratio dimittat paenitentium a pontifice super eo fiat, imponaturque ei tempus paenitentiae; quam cum expleverit, communicet.

Iohannis patriarchæ.

Eos, qui ab hæreticis baptizantur, et postea resipiscunt, si chrismate non fuerint perfecti, chrismate consignamus, deinde ad mysteriorum communionem recipimus.

Georgii.

Presbyter, qui ad communionem recipit aut baptizat ethnicum sive hæreticum, interdicto subiaceat.

Directio.

Illos videlicet : qui non confitentur se credere.

SECTIO II.

De iis qui ex indulgentia baptizantur.

Laodiceae.

Oportet ut ii, qui in aegritudine baptizantur, et postea convalescunt, fidem discant, et sciant se divina gratia dignos effectos fuisse.

Severi.

Qui ignorat an fuerit baptizatus necne, illum sacerdos baptizet dicens : baptizo talem, si non est baptizatus, in nomine patris et filii, et spiritus sancti. Sanctus namque Cyrillus geminos unius feminae filios, quorum ignorabatur uter fuisset baptizatus, in baptisterium immersit dicens : baptizatur, qui non fuit baptizatus, in nomine patris, et filii, et spiritus sancti. Qui baptizati fuerunt ab iis, qui presbyteri facti non sunt, baptizentur ac si non fuerint baptizati (1). Qui a diaconis fuerint baptizati, perficiantur consignatione chrismatis et oratione ; similiter et qui a presbyteris baptizati fuere, et chrismate non fuerint uncti.

Instante morte, si presbyter non sit vicinus, licet etiam diacono baptizare ; verum si postea venerit presbyter, chrismate hic ungit, et consignet ad perfectionem : scriptum est enim in constitutionibus apostolorum : diaconus, si presbyter vicinus non sit, in necessitate baptizet.

Si fuerit necessitas mortis, ipse presbyter etiam non ieunus baptizet. Aegrotus itidem, qui baptismum susce-

pturus venit, etiam post eibum communionem ob necessitatem sumat.

Iacobi Edessae.

Si ante baptismum, particula (xata) seu oblatio sacrificio destinata, allata fuerit, offeratur ; deinde presbyter baptizet : quod si baptismus antea praeparatus sit, licet baptizare, deinde offerre.

Timothei patriarchae.

Qui daemonium habet, et mulier menstruo laborans, donec munden- tur, haudquaquam baptizentur, nisi imminet mors.

Iacobi Edessae.

Infans morti proximus, si ad sacerdotem afferatur, ubi non est nec fluvius nec pelvis, nec concha, si in utre aquam repperit, illum super caput infantis fundat, dicens : baptizatur talis in nomine patris, et filii, et spiritus sancti, etiamsi portetur a matre. Sacerdos, qui in verbo Dei angelum, ligare tentaverit, ne animam pueri morituri accipiat ante baptismum, deponatur.

Theodosii patriarchae.

Sacerdos baptizans, si alium presbyterum sive diaconum non habeat, qui puerum una cum ipso teneat, ipse sedeat, et eos qui baptizantur super suis genibus colloceat, et ungit.

Cyriaci Amidae.

Hypodiaconus cum baptizante presbytero non teneat.

Iohannis patriarchae.

Non licet cuiquam cum prolem suam baptizat, super sancta concha illam pro susceptore componere : sed unusquisque baptizandus susceptorem habeat, masculus quidem masculum, et feminam femina, unus unum, nec duo aut plures suscipiant.

(1) Hanc doctrinam non admittit Ecclesia catholica.

SECTIO III.

*Quod cum chrismate fiat baptismus ;
et de aqua baptismi.*

Laodiceae.

Oportet, ut qui baptizantur, post baptismum pingui unguento ungantur, et participes efficiantur regni Christi Dei nostri.

Iohannis Telae.

Sine chrismate numquam baptismus perficitur, neque per oleum orationis dumtaxat.

Cyriaci.

Chrismate oportet consignari eum, qui baptizatur; si autem istud minime reperiatur, et in cornu olei unctionis gutta aliqua manaverit, ex ea perficiatur per orationem impositionis manus.

Iacobi.

Aqua baptismatis nemini concedatur, ut ad aedes proprias ad curationem, aut aspersionem asportet; sed aqua illa dumtaxat quae in nocte epiphaniae benedicitur.

Aqua benedicta baptisterii non profanatur, etiamsi manum suam ea sacerdos abluat propter pinguedinem olei; vel si aliam aquam, dummodo ea modica sit, superaddat; vel si in alterum diem servetur, quia postero die ea baptizandum sit: sed et quidam etiam ex eadem fermentum sumunt, asservantque ad mortis necessitatem. Baptizare aquis baptismi tabulam, quae ad convocandum in ecclesiam populum pulsatur, non permittitur. Masculum suscipi a femina, et feminam a masculo, non permittitur.

Georgii.

Masculus masculum suscipiat, et feminam femina; et sacerdos qui id mi-

nime observat, deponatur.

Iohannis patriarchae.

Sacerdos baptizans, faciem ad orientem conversam habere non debet sed ad occasum, sicut et in reliquis manus impositionibus, quae a sacerdotibus peraguntur. Quocirca locus statuitur melius inter alveum et parietem orientalem, neve huic iungatur.

Directio.

Plerumque baptisterium ad latus australe altaris construitur.

Dionysii patriarchae.

Divus Paulus ait: si circumcideris, Christus nihil vobis prodest. Nullus ergo fidelis, spiritum desercens, ad earnem iudaicam inhiat, ut circumcisionem, quae a Christo cum baptismo commutata est, adhibeat.

Doctrina apostolorum.

Diaconissa feminas baptismum suscipientes ungat; et presbyter ad impositionem manus caput tantummodo ungat, et divinas invocationes recitet; cumque suscipiens baptismum ex aqua ascenderit a diaconissa suscipiatur, atque ab eadem pudicitiam et sanctitatem doceatur.

Directio.

Hoc tempore oleum et chrisma in aquam fundunt, et frontem solummodo chrismate presbyter linat, interposito linteolo inter ipsum et feminam baptizantem.

SECTIO IV.

De tempore baptismi.

Apostolorum.

Postrema hebdomada, cum catechumeni exorcizantur, media nocte sabbati veniant ad aquas mundas fluentes, et baptizentur primum pueri;

et si quidem valeant respondere post sacerdotem, respondeant; secus, parentes pro illis respondeant. Deinde feminae solutis crinibus adsint: annulique et omnia ornamenta viris ac feminis baptismum susceptoris auferantur.

Pauli.

Catechumeni per triennium catechizentur, deinde baptizentur: fervor autem in fide tempus istud imminuit, quoniam non tempus, sed modus indicatur.

Neocaesareae.

Catechumena gravis baptizari debet: cumque proles edita fuerit, etiam ipsa baptizetur; non enim de matris baptismo participat.

Laodiceae.

Non debet quisquam post secundam ieiunii quadragesimalis hebdomadam baptismum suscipere. Qui autem baptizantur, fidem discere debent, atque in feria quinta mysteriorum episcopo aut presbytero eandem recitare.

Iohannis Telae.

Tota magna hebdomada baptisterium aperiatur post officium matutinum: vos autem ad illud accedentes honorate matrem vitae ante eiusdem spiritualem diem psalmis et canticis.

SECTIO V.

De perfectione baptismi.

Iacobi Edessae.

In duos ordines ista perfectio dividitur. In primo itaque ordine est oratio super catechumenos, mox orationem pro seipso sacerdos recitat, deinde orationem super eosdem catechumenos, quae cum incesso dicitur. Postea eorum nomina describuntur, et consignantur in fronte in nomine

patris, et filii, et spiritus sancti. Illis vero in suo ordine stantibus, sacerdos ad eos occasum versus se convertit, et recitat orationem exorcismo praemittendam: deinde exorcismum adversus diabolum, in terribili nomine Dei dicit: postea abrenunciare eos iubet satanae, et omnibus ad ipsum pertinentibus. Mox se ad orientem convertunt, et Christum sequuntur, profitentes se credere in illum, in patrem eius, et in spiritum sanctum eiusdem. Deinde oratio recitatur qua gratiae aguntur, quod christiani fieri digni effecti sunt.

Et vero secundum antiquam consuetudinem longo tempore sic manebant, et interim christiani dicebantur, tum demum baptizabantur. Baptismum autem suscipere volentes baptisterium ingrediuntur, et dicunt: credimus in unum Deum; et reliqua usque ad finem. Deinde sacerdos pacem annunciat et orationem recitat, mox sancto oleo illos consignat, et nudi consistunt, donec alteram orationem absolvat, in qua ter in aquam insufflat in formam crucis dicens: conteratur caput draconis. Postea chrisma ter in figuram crucis fundit, orationem interim dicens. Deinde illos baptizat in nomine patris, et filii, et spiritus sancti. Mox exorismate eos consignat dicens: et hoc signaculum in nomine tuo accipiant. Deinde gratiarum actionis orationem absolvit. Postremo ad ecclesiam perfecti mysteriorum participes fiunt.

Directio.

Instante mortis periculo, posteriorem hunc ordinem tantummodo peragimus, nec ille prior ordo catechumenorum est necessarius.

CAPUT III.

SECTIO II.

*De myro divino. In eo sunt
sectiones quinque.*

SECTIO I.

*De iis, quibus potestas est conse-
crandi myron, et quando, et ubi.*

Cypriani.

Consecrare myron non licet hae-
retico: neque enim ipsi est altare,
vel ecclesia. Unguentum siquidem
praevaricantium caput meum non per-
unget.

Iacobi Edessae.

Nullus canon prohibet consecrari
myron, quotiescumque causa postu-
let. Ego enim scio, episcopum quen-
dam, hominem diaconum nactum esse
in quadam ethnica civitate, et nocte
una consecrasset myron, ac unxisse al-
tare, missamque celebrasse, et ordi-
navisse illum presbyterum. FERIA au-
tem quinta mysteriorum consecratur,
ut sit proximum passioni Domini no-
stri. In sepulturam etenim meam fe-
cit hoc: et ut sit paratum iis, qui
baptizantur in festo.

Iohannis patriarchae.

Nemo ex episcopis potestatem ha-
bet a Deo consecrandi myron in pa-
gis; quia non est consuetudo, ut in
iis consecratur, sed in civitatibus, ac
iis in locis, quae antiquitus ad hoc
deputata fuerunt. Quod si persecutio fue-
rit, consecratur, ubi oportuerit; ve-
ramtamen occulte.

Directio.

Ex his innotescit, quod patriar-
chae tantummodo et catholico ac me-
tropolitae potestas sit consecrandi my-
ron.

*De vasis myri, et de cautela
in eius usu.*

Iohannis episcopi.

Cornu myri haereticorum, sive ar-
gentum sive stamneum fuerit, refor-
metur, ut fiat aptum unguento ora-
tionis.

Iacobi Edessae.

Ollae et lagenae myri sive ex ar-
gento, sive ex auro fuerint, cum at-
teruntur, liquefiant; et si quid ma-
teriae addere opus sit, fiat; et ad
idem opus denuo construantur: quod
si ex vitro fuerint, infodiantur terra;
et si servant odorem suum, laventur
aqua pura in concha baptismi.

Soli episcopo potestas est myron
imminutum augendi oleo orationis,
non autem sacerdotibus, quibus ip-
sum neque licet de vase in vas trans-
fundere, neque sibi invicem tradere;
sed ab episcopo accipiat ille, qui eg-
get: et cum prope non adest, in vase suo
mittatur de ecclesia ad aliam eccle-
siam, et non effundatur. Sacerdos qui
dat myron, ut immittatur in aurem
eius qui tentatur, damnetur.

Georgii.

Sacerdotes, qui dant myron infir-
mis, excommunicantur.

SECTIO III.

*De condimento, et confectione
unguenti suaveolentis.*

Directio.

Cinnamomi, quinquaginta dra-
chmae: spicae, sexaginta drachmae: ca-
riophylli, uncis myriacae, croci, zin-
gibris, piperis, ex unoquoque viginti
drachmae conterantur, et purificen-

tur, et commisceantur 400. drachmis unguenti puri olivae. Et mittatur id in ollam magnam vitri, ac igni superponatur olla magna aenea, quae plena sit aqua, et collo ollae alligetur rotabulum ferri, et appendatur intra aquam, quin pertingat ad fundum ollae, et succendatur ignis, ac ebulliant aquae tribus horis: tunc demittantur in ollam tactis humidis sexaginta drachmae, et coquantur una hora. Deinde totum ignem removeant de sub olla, et cum frigent aquae, tollant ollam, et relinquunt unguentum, donec eliquetur, ipsiisque fundant in amphoram sanctificationis.

SECTIO IV.

De perfectione consecrationis eius.

Dionysii Athenarum.

Postquam dimissi fuerint ordines imperfectorum, procedunt circumstationes suaveolentes pontificis per totum templum, et doxologia psalmorum, ac lectio librorum divinatorum. Deinde ponit episcopus myron super altare contactum duodecim sanctis alia. Et vociferantur psalmodiam hymni flabelli prophetarum. Et post perfectionem eorum, quae ab ipso sacerdotali ministerio peraguntur, illo utitur erga unamquemque ex perfectionibus summi sacerdotii.

Directio.

Hora tertia feria quinta mysteriorum ordinentur tres chori psallentium in altari, et in choris, et in bemat. Et cum episcopus ordinem album induit, ac sedet ad orientem altaris super sedem altam, incipiunt, ac dicunt canonem. Et cum unus ex episcopis ponit ordinem, circumducunt

thuribulum cum pedo illius, qui consecrat; et flabella, ac luminaria per totum templum: et dicunt canticum peccatricis, ac redeunt ad altare, et legunt lectiones veteris testamenti. Deinde praedicat archidiaconus litaniam: et intrat episcopus solus, ac coniungit balsamum cum unguento suaviter condito, dicens hymnum. Misit Deus. Deinde fert amphoram super pectus suum sultus phainam (*cucullum*), et elevat arcam supra caput eius, duodecim vero subdiaconi gestant luminaria, et duodecim diaconi flabella, ac duodecim sacerdotes thuribula cum cruce, et evangelio: et exclamat archidiaconus "Eant illi, qui dimissi sunt." Et dum foras mittuntur alieni, et catechumeni, et energumeni, exclamat episcopus ter *alleluia*: post ipsum autem respondent - Gloria in excelsis. Deinde dicunt cyclion - Ipse tamquam sponsus, qui procedit de domo thalami. - Et exeunt per portam septentrionalem, ac circumducunt totum templum, dicentes hymnum consecrationis myri, et in omni plaga, ad quam perveniunt, exclamat archidiaconus - Sophia - ter, et flabella abscondunt. Et cum perveniunt ad portam altaris, dicunt "aperi mihi portas iustitiae," et intrant ad altare, ac ponunt amphoram super tabulam, quae super mensa vitae est, eamque cooperiunt anaphora. Et incipiunt secundum ministerium.

Stant diaconi cum flabellis circum altare, et presbyteri cum thuribulis, e lateribus, et luminaria coram altari: et incipit episcopus orationem initii, ac psallunt. Eructavit cor meum, ac dicunt. - Sanctus es, sanctus es, Domine - et ponunt ordinem, ac di-

cunt - Credimus-et legunt lectiones novi (testamenti), et evangelium, et praedicat archidiaconus litaniam, et incipit episcopus in signo oblationis (*missae*) - Gloria Patri - Deinde inclinationem, (*dicat*) pro se ipso, et attollit vocem suam - Quoniam suavis - Deinde orationem anaphorae recitat inclinatus, et attollit vocem suam - Concede nobis Domine. - Et dicit diaconus - Stemus recte - et circumfert anaphoram, ac cruce signat ad to - Charitas Dei patris - Inclination. - Deus patrum nostrorum - et extollit vocem suam. - Illum, quem collaudant. - Inclination. - Vere sanctus - Et extollit vocem suam ac facit tres cruces, et dicit archidiaconus - Cum silentio et timore. - Et inclination. - Deus ille magnus - et extollit vocem suam, in singulis quatuor invocationibus faciens crucem unam. Deinde inclination - Rursus offerimus tibi - et attollit vocem suam - Ut sint oves -. Deinde inclinatio susceptionis gratiae. Et extollit vocem suam - Concede illis - et crucem ducit ad - sint miserationes -. Deinde collaudat, digitum suum circumferens supra anaphoram, et facit crucem primam in duobus *alleluia*, et crucem secundam in - Propterea unxit te - et duobus *alleluia*: et crucem tertiam in - Gloria, et a *sacculo*, et duobus *alleluia*. Deinde praedicat diaconus. - Item, ac item -. Deinde oratio to - Pater noster, qui es in caelis -. Deinde - Ita Pater bone -. Et dat pacem. Deinde orat - Caput magnum - et crucem facit in - Sit gratia - tum orationem orat, et fert anaphoram manifeste, et procedit cum clericis: tum dicunt hymnum, et eum stabellis, thuribulis, ac luminaribus ascendunt in bema, et circumferunt

myron in quatuor plagas. Deinde exponit mysteria myri, et orat pro populo, ac descendunt cum canticis, et ponunt myron super altare, et dicit diaconus litaniam, ac obsignat.

SECTIO V.

De perfectione unguenti unctionis.

Georgii.

Feria quarta dimidii ieiunii congregantur clerici, episcopus ponit lagenam plenam unguento puro olivae super mensam coram mensa vitae, et psallunt - Miserere mei - et ordinem dicit, ac orat inclinationem - Christe Deus ille, qui sanitatem - et extollit vocem suam - Veni ergo - et orat inclinationem - Ita rogo - extollit vocem suam - Tu etiam nunc - et dat pacem, ac crucem facit in - Sit gratia - et signat unguentum in nomine patris, et filii, et spiritus sancti, cum tribus crucibus: deinde dicunt - Sanctus est Deus - et - Pater noster, qui es in caelis - et obsignat.

Iohannis patriarchae.

Quotiescumque consecrat episcopus myron, consideret attente cornu unctionis: et si nihil in eo fuerit, replet ipsum per orationes, et consignationes dictas, et hoc opus quoque est unius episcopi.

Directio.

Hoc unguentum est, quo unguuntur baptizati ante myron, eo quod sine eo baptisma non perficiatur: sit rursus ad curationem infirmorum, quemadmodum dixit apostolus Iacobus. Si quis vestrum fuerit in angustia, oret: et si laetatur, psallat: et si infirmus, vocet presbyteros ecclesiae, et orent super eum, ac ungant

eum unguento in nomine Domini : et oratio fidei sanat illum, qui infirmus est : et si peccata commisierit, ei dimittuntur. Et in actibus rursus scriptum est quod infirmos multos ungebant apostoli unguento, et sanabantur.

CAPUT IV.

De oblatione.

Et sunt in eo sectiones octo.

SECTIO I.

De materia corporis et sanguinis salutaris.

Apostolorum 3.

Si quis episcopus, aut presbyter, cum xata res alias super altare offerat, scilicet mel, aut lac, aut pro vino siceram (1), aut volatilia, aut animalia, deponatur. Praeter spicas perfricatas, et uvas non licet aliud offerri in altari, nisi unguentum pro lucerna, et res odoratas ad thuribulum.

Adaei apostoli 26.

Panis oblationis in die illa, qua coquitur, ascendat ad altare, et non post dies aliquot, quod fieri non licet.

Apostolorum.

Omnes fruges mittantur domum episcopo, et presbyteris, et non ad altare : et illi distribuant diaconis, et reliquis clericis.

Iohannis patriarchae. *

Presbyter, qui eum xata offert super altare dulcedinem (2), aut siceram, aut quidpiam aliud praeter spicas perfricatas, et uvas, ac vinum, deponatur.

Iohannis Telae.

De manna, quod figura fuit huius panis caelestis, dixit Deus : singulis diebus colligite, et ne residuum ex eo servetis in matutinum. Et per hoc, duo docet nos, quod xata eodem quo coquitur die, offerri debent, atque ut pro numero populi offeramus placentas, et ita de calice : et non superfluum quidpiam imprudenter commedatur. Margaritae (*panes eucharistici*) autem minutae efficiantur. Et in calice dimidium vini, et dimidium aquae miscetur : et si in calice iusta humoris mensura deficiat, potest ipse sacerdos supradlere ei ex illo, quod non est sanctificatum. Et si superest ex margaritis, custodiantur caute, et aliis diebus dentur.

Iis autem, qui a vino, et pane abstinent, maiores margaritas per simplicitatem suam tradant aliqui sacerdotes. Verum id minime convenire, liquet ex eo, quod corpus mysticum non corporalis sed spiritualis est cibum. Homines vero huiusmodi a religiosissimo Rabula canes voratores Domini sui appellantur.

Iacobi Edessae.

Corpus dominicum non solvitur, cum tingitur aqua : neque ideo ut simplicem efficeret panem, quem dedit Dominus noster Iudae, illum aqua tinxit, sed propterea quod sicus erat ex massa (*sive mactra*) et non mollis.

Non oportet cuiquam dare ex xata, quae ad templum allata est, antequam ex ea oblatio offeratur.

Xatam, quae superest, possunt sacerdotes vendere, verum sacerdotibus suis sociis.

(1) In margine. - Siceram, hoc est, quod constituitur ex melle, aut dactylis etc. (2) In margine - id est mustum expressum.

Theodosii patriarchae.

Si xata venit ad ecclesiam, et vinum, et non egent oblatione, calicem solum consentient ex vino illo, et sufficit ad communionem illorum, qui obtulerunt.

Sacerdos ille, qui xatam simplicem frangit, et addit oblationi, quae sanctificata est, corripitur, et tribus mensibus suspendatur, et postea ministret.

Si venerit xata ad ecclesiam, et non adsit presbyter, potest ipse diaconus accipere ex illo vino, et calicem consignare.

Illi, qui a Iudaeis in festis eorum recipiunt azyma, dure redarguantur.

Cyriaci patriarchae.

Si xata manet, et non offertur eodem die, ex vino eius offeratur diebus sequentibus; et si mutetur, unam tantum guttam sumant ex eo propter participationem.

Directio.

De quantitate sigillorum, quae offeruntur, nihil habemus, nisi quod in libro primo Clementis ita declaratur: offeramus autem in die sabbati tres tantummodo panes ad perfectum numerum Trinitatis; et panes quatuor in die dominica iuxta numerum completum evangelii. Et in libro secundo dixit: illi, qui baptizantur, nihil aliud secum afferant, nisi unum panem ob eucharistiam: dicimus ergo, quod iuxta convenientiam oportet offerre: utrum an pares debeant esse, an vero dispares, mandatum non accipimus.

SECTIO II.

Admonitiones circa sumptionem mysteriorum.

Severi.

Illi, qui dant pueris iis, qui oblationem ruminatam expuunt, prohibeantur. Cum omni etenim praeparatione et puritate oportet nos accedere ad sancta mysteria, praeterquam si necessitas, aut morbus compellat, ut alias homo accedat.

Mulier menstruata ne communicet mysteriorum, donec omnino sistatur sanguis eius. Et similiter illa, quae cum viro recubuit, non accedat usque ad reditum diei. Oportet enim, ut illa in antecessum praeparet animam suam, et a concubitu legitimo abstineat in honorem mysteriorum sanctorum.

Directio.

Minus quam tribus diebus non perdurat fluxus sanguinis menstrui, neque plus decem diebus: et quod magis, aut minus est, infirmitas est, minime vero ad sanitatis modum pertinet.

Timothei.

Fidelis energumenus, si mysteria non irridet, neque blasphemet, accedat; non vero omni tempore, sed festis diebus.

Vir, et mulier, si fuerint in copula, non decet, ut oblatione donentur eodem die. Dixit enim apostolus, ne fraudetis invicem, nisi quando ambo vacare debetis ieiunio, et orationi, et iterum in idipsam revertimini, ne tentet vos Satan propter concupiscentiam corporis vestri.

Si contingat saeculari pollutio nocturna, quando desiderium mulieris praecessit, non decet illum oblatione

donari : quod si Satan tentat eum , quo ipsum privet mysteriis , convenit ut oblatione donetur.

Mulierem fidelem tempore menstrui non decet accedere quoad mundetur.

Iacobi Edessae.

Mulier , quae parit biduo aut tri- duo ante feriam quintam mysterio- rum , si se ipsam abluere possit a suo sanguine , potestatem habet commu- nicandi sacris mysteriis. Et illa , cui est via mulierum , non communicet , quoad stet fluxus sanguinis eius , si non adsit necessitas : vivam prohibe- re a sumptione non decet , eo quod genuerit feminam.

Illi , qui ministrant calicem sancti- ficationis , licet immiserint in cum aquas , seu ad oblationem , si volunt communicare iterum in die illa , non prohibeantur , eo quod non biberunt simplicem potum.

Sacerdos , qui insomnem duxit noc- tem , non debet offerre oblationem in illa die , non quia immundus sit , sed ob honorem mysteriorum , si non fuerit necessitas.

Nemini licet cibum aliquem aut potum quemcumque capere ante sa- cramentorum sumptionem , nisi ur- gente morbi necessitate , aut in mor- tis periculo. Et si quis ex errore bi- berit potum simplicem in aliquo mai- ori festo , ac petierit communione do- nari , sacerdotis iussu communicet , accepto prius canone.

Non licet , ut post sumptionem my- steriorum homo in balneum eat , ac lavet , et detergat caput suum ; non quod peccatum haec res importet , sed propter scandalum fidelium , et hono- rem mysteriorum.

Directio.

Ante sumptionem autem mysterio- rum potest homo balneum ingredi , ac lavari : verumtamen caveat , ne aqua intret in gulam ipsius.

Iohannis Telsae.

Si contigerit , hominem ante dilu- culum bibere aquas , existimo , fas illi esse communicare , dummodo con- scientia eius non sit dubia .

Directio.

Verum si dormierit post potum , antequam sol oriatur , et ob necessi- tatem morbi , licet aegrotus comede- rit , necesse est , ut datur ei sancti- ficatio , neque fraudetur.

Feria quinta mysteriorum , et salu- bato annunciationis , si homo lavet os suum , et descendat aqua in gulam ipsius inviti , non fraudetur sumptione mysteriorum.

Cuius os aegrum est , si commu- nicare vult , non inseratur ei radix (*virga*) in os , neque eam mandat , etsi nihil descendat in eius gulam.

Rabulae.

Sacerdotes ne dent oblationem ten- tatis , ut res sanctae non afficiantur irreverentia.

Cyriaci patriarchae.

Non licet per Deum episcopo , aut presbytero bis in die celebrare ; ne- que super eodem altari , seu tabula bis eodem die liturgiam offerre.

Persae.

Non licet presbytero , aut diacono , qui orationem noctis non persolvit , intrare ad altare , sed in porta com- municet.

Non licet presbytero saeculari offer- re absque diacono.

Presbytero , aut diacono non li- cet intrare ad altare , eum discincti

sunt, nec nisi eum calcis mundis : et si calcis proprii fiant altaris, convenientius est.

Antea quam homo sumat oblationem, non licet ei colloqui eum ethnico aut iudaeo.

Illi, qui scandalizati sunt invicem, non communicent, antequam reconcilientur.

Altare, in quo mansit oblatio, sine lumine non relinquatur per totam noctem.

SECTIO III.

De iis, qui separati sunt.

Apostolorum 8.

Si homo ex ordine sacerdotali, cum sanctificatio facta fuit, non sumit mysteria, siquidem causam probabilem dicat, dimittatur ei; secus, separetur.

Eorundem 9.

Omnes fideles, qui ingrediuntur, ut audiant scripturas, non autem manent usque ad assumptionem mysteriorum, separentur.

Antiochiae 2.

Omnes illi, qui faciem avertunt a sumptione mysteriorum, deiiciantur, et eum paenitentiam egerint, recipiantur.

Laodiceae.

In domibus oblationem fieri non oportet.

Eustathii.

Haereticis ad nos venientibus sive sanis, sive aegris, quoad fieri potest, oblatio danda non est: et si fieri non possit, tempori convivendum quidem (1), sed illi hortandi sunt, ut apud nos maneant.

Iacobi Edessae.

In monte, aut vinea, aut agro, aut ovili ovium, aut boum, aut equorum reprehensibile non est offerre oblationem, verum id non ob aliam rem, quam propter synaxim fidelium ibidem occurrentium.

Sacerdoti orthodoxo haud licet dare haereticis ex oblatione eorum, et hoc, quamvis id exigant ab eo, videlicet quando paratum non est illorum sacerdotale ministerium.

Mulier, quae Agarenis fuerit (*nupta*) si quando non detur ei oblatio, ipsa dicat, quod agarena fiet, detur ei: verum eum canone elemosynae, quem acceptet.

Qui diffamatur de fornicatione, separetur a communione: quod si tantum suspicio fuerit, scientiae Dei negotium eius relinquendum est.

Si christianus, agarenus factus, revertitur, scilicet is qui gentilis fit, et redit, fiat oratio super eum ab episcopo, et cum absolverit tempus paenitentiae, communicet.

Presbyter, qui violenter ducitur ad pugnandum, et accidit, quod percussio eius letalis sit, ubi aliquo tempore suspensus fuerit a suo ministerio, conscientiae ipsius relinquatur, utrum ministret nec ne.

Iohannis Telae.

Iubeatur universus populus, ut assidui sint tempore sanctificationis, et non separentur ponantque partem suam eum non communicantibus.

Ab oblatione haereticorum, tamquam a veneno mortis, oportet nos fugere.

(1) Poto verba fieri de resipiscentibus. Alioqui nolite sanctum dare canibus. E.

Timothei patriarchæ.

Nefas est offerre oblationem, præsentibus hæreticis, qui non communiant.

Athanasii magni.

Ex calice, quem consignat sacerdos hæreticus, sumere fas nobis non est; sed neque illum ignominia afficiamus, verum custodiamus eum in honorifico loco.

Theodosii.

Illis, qui cum fide poscunt offerre oblationes in domibus, aut in montibus, concedatur.

Iohannis patriarchæ.

Presbyter, qui absque altari, id est tabula, offert, excommunicatur.

Georgii.

Presbyter, aut diaconus, qui dat oblationem hæreticis, deponatur.

Philoxeni.

Licet in ecclesia sint sacerdotes corrupti et mendaces, dextera tamen, quæ imposita fuit super capita eorum, vera est, et oblatio eorum pura: miserationes enim Domini non cohibentur a servis eius ob insipientiam sacerdotis.

SECTIO IV.

De transmissione mysteriorum, et contrectatione ipsorum.

Laodiceæ.

Ne in regiones alias mittantur mysteria, ceu ad benedictionem, in festo paschatis.

Iacobi Edessæ.

Non licet dare partem ex sanctificatione cuivis petenti illam secum deferre in domum suam; sed si fuerit infirmus, clerici afferant ei: et si non possint introire in locum, ubi ille ver-

satur, per sæculares pios, aut per feminam fidelem mittantur ei mysteria cum charta, aut panniculo puro lineo, quæ postea comburantur; aut cum folio vineæ, aut cum pane pino, quæ postea comedantur.

Nefas est sacerdoti ponere sanctificationem in speculo (*ostensorio*) super anaphoram (*sive parvam cannam*) et componere super eam; sed super suum humerum ferat eam, cum ad agrotum, qui longe positus est, defert: et aegrotus, qui communicat, si velit, ore suo illam recipiat; et si malit, manu sua illam sumat, et ponat in ore suo; et si is non possit, ille qui defert, manu sua illam apprehendat, eumque participem faciat, etiamsi ipse sæcularis sit, non enim idcirco ea, quæ sunt sacerdotii, præsumit peragere. Cum præsens non est sacerdos, et reperiuntur sacramenta, possunt fideles utriusque sexus manibus suis sumere, et ponere in ore suo, si profunda fuerit capsula; secus; ore suo sumant. Non enim, si ore suo sumat homo margaritam, honorem ampliorem exhibet sanctificationi: neque si manu sua sumat eam, et ponat in ore suo, contemnit eam.

Illi, qui partes sanctificationum in amuletis assuunt, aut cum cruce in collis suis appendunt, aut cum ossibus martyrum, aut in lectis suis, aut in parietibus suis, aut in vineis suis, aut in hortis suis, ceu ad custodiam collocant, prohibeantur id facere: alias, separentur.

Aquam, aut unguentum, quæ cum fide collocantur sub mensa vitæ, cum perficiuntur mysteria, infirmis petentibus ceu ad sanationem, dari nihil prohibet: similiter de pulvere altaris;

verum ad potum, aut cibum, et non ut ea sibi appendant, aut ut spargant ea super lectos, aut praesepia, aut in solo possessionum suarum.

Directio.

Et ut iumenta ea potent, licet hic doctor vetet, ego quidem non interdicto.

Iohannis Telae.

In stragulo lineo, aut in charta, mittatur oblatio infirmo, et deinde comburantur; aut in lagenis, et subito relicant ad altare; et in necessitate per fidelem alterutrius sexus mittitur.

Sine capsula non proferat sacerdos carbonem manu sua, ut alicui det.

Si magna sit phiala, et multa xata, ex quatuor angulis ordina cruciformiter; et si parva, unum super altero pone sigilla.

Rabulae.

Nemo presbyteratu, aut diaconatu destitutus audeat oblationem homini dare.

Presbyteri, et diaconi, qui dant sanctificationes, non ideo recipiant donum.

Theodosii patriarchae.

Corpus Domini non ponatur in arboribus, aut terminis; et licet cum fide aliqui id faciant, nefas tamen est eis.

Cyriaci.

Diaconis cum presbytero non ministret corpus, neque frangat.

SECTIO V.

De ordinatione sumptionis.

Nicaeae.

Diacono non licet dare oblationem presbytero neque sumere ante episcopum, sed post presbyterum sument

diaconi, cum episcopus, aut presbyter dabit eis.

Directio.

Calicem ipsi bibant, et bibendum porrigant invicem, ac saecularibus. Sacerdos autem non potest sine calice corpore solum communicare; sed si fieri potest, cum ipse corpus dat, diaconus calicem bibendum tradat: hoc iustum est, et canonicum, nam dixit Dominus - comedite de corpore meo, et bibite de sanguine meo. - Et si fieri non possit, sacerdos intingat corpus in calice, quem ad ipsius dexteram gestat diaconus, et communicet, quemadmodum facimus in occidente.

Et si neque hoc fieri possit propter multitudinem populi, sigilla, antequam secernat margaritas, sacerdos intingat in calice tempore fractionis, et postea communicet, quemadmodum faciunt orientales.

Presbyteros autem et diaconos cum patena communicet episcopus, et similiter sacerdotes. Et quando presbyter offert, et vult communionem accipere episcopus, hic per se ipsum ascendat ad gradum, cum descenderit presbyter, et communionem accipiat, non autem presbyter communicet illum.

Abbatessae autem monasteriorum, et archipresbyteri a sacerdote, qui offert, communionem accipiant.

Iacobi Edessae.

Reprehensibiles sunt illi, qui petunt ex oblatione feriae quintae monasteriorum, et sabbati annunciationis, praeficientes oblationibus reliquorum dierum, quia tam eorum, quam reliquorum dierum oblationes pares sunt, nec alia est alia praestantior aut deterior, cum idem ministerium in om-

nibus peragatur: quamobrem non decet eas in annum conservari. Similiter rursus et fideles, qui petunt oblationem virginem, reprehensibiles sunt, idest antequam *sumat* sacerdos, qui offert: non enim fas est dare eam: et presbyter, qui sic dat, deponatur.

SECTIO VI.

De negligentis occurrentibus.

Iacobi Edesseni.

Corpus illud, quod ob negligentiam presbyteri corruptum est, vino mixto attrahatur, et clerici, remotis saecularibus, ministrent ipsum: neque fas est, ipsum tale proici in lacum aquae; et si contigerit, ille qui proicit, canonem suscipiat, et aqua lacus ad potum fidelium conservetur, et lutum eius, cum abstergitur, in agrum in loco mundo proiciatur.

Si absque voluntate hominis effundatur sanguis sanctus, cultro abradatur ille locus, si terreus est, aut ligneus, et ramentum in ignem proiciatur; et si lapideus est, carbones super illum ponantur.

Rabulae.

Fragmentum, quod cadit de corpore sancto super terram, adcurate quaeratur, et si inveniatur, eradatur locus eius, si terreus sit, et ipsa illa terra aqua confundatur, et *hanana* (1) detur fidelibus: et si non inveniatur, similiter scalpatur locus, ut diximus. Eodem modo, et si e sanguine effunditur, si lapideus sit locus, carbones superimponantur ei.

Directio.

Aliis non placet ignem ponere, sed

aquam proicere, et scalpere: hoc quoque mihi videtur.

Theodosii patriarchae.

Si contingat deici sanctificationem supra vestes saecularium, adeurate laventur, et denuo abscondantur a dominis suis.

Oblatio, quae aliqua ex causa maneat tamdiu, donec corrumpatur, ita ut non possit homo sumere eam, in ignem proiciatur.

Directio.

Illud religiosissimi Iacobi convenientius est peragere. - Cyriacus - capsulae, et calices, in quibus ministratur sacrum, si corrupti fuerint, et sint ex auro, aut argento, aut stamno, possunt comminui, et novi constitui; verum ad ipsum ministerium. Potest etiam materia eis addi, neque tamen expedit, ut orationibus mysticis, aut unctione perficiamus eos: similiter, et si ab haereticis veniant, sine reprehensione recipiuntur.

SECTIO VII.

De perfectione mysteriorum sanctorum.

Iacobi Edessae.

Olim post lectionem librorum sanctorum fiebat oratio super auditores, et proclamabat diaconus - Ite auditores. - Et sub manu episcopi, aut sacerdotis transeuntes ibant. Similiter etiam energumenis, et catechumenis, et paenitentibus cum orationibus specialibus sacerdotis, et proclamatione diaconi benedicbatur, et egrediebantur. Hodie autem haec antiquata sunt. Verum post lectionem librorum fit

(1) Idest pro gratis et clementia obtinenda massa illa porrigitur.

oratio introitus, deinde fides ab universo populo dicitur, postea dicuntur tres orationes pacis, et impositionis manus, et detectionis anaphorae. Deinde signat sacerdos populum tribus crucibus, dicens - charitas Dei patris - et post hoc incipit oblationem, tum praeit, ac monet, dicens - Sursum sint mentes - et respondent ei - Sunt - et rursus dicit - Confitemur Domino - et dicunt - dignum et iustum est. - Deinde ostendit, quem exorat, et invocatur illum, quem omnes creaturae glorificant: et cum elevatur apud seraphim, populus sanctificat ter. Deinde dispensationem Domini commemorat, et largitionem mysteriorum; et signat super oblationem tres cruces, et tres super calicem, et quasi ex ore Domini dicit - Estote facientes memoriam meam - et respondent - memores sumus. - Deinde orat super populum, deinde supplex rogat, ut adveniat Spiritus sanctus, et perficiat eucharistiam, deinde commemorat illos, quos oportet.

Et cum perfecerit omnes orationes, dat pacem populo, eumque signat tribus crucibus, dicens - Et erunt miserationes - et deinde frangit, ac signat: postea orat orationem tō - Pater noster, qui es in caelis - et totus populus orat - Pater noster, qui es in caelis. - Deinde dat pacem, et facit orationem impositionis manus. Deinde iubet, gratiam Trinitatis concedi populo, quem signat tribus crucibus: postea monet populum, quod sanctificationes istae sanctis et puris dentur solum. Tunc extollit, et ostendit mysteria toti populo tamquam in testimonium: deinde clamant cum confessione - Unus pater sanctus etc. -

Et post sumptionem fit confessio, et gratiarum actio, ac oratio impositionis manus, et dimittit eos diaconus.

Eiusdem.

In regionibus Graecorum ita, uti nos facimus, faciunt. Alexandriae autem primo ordinem commemorationis faciunt, scilicet patrum, et fratrum, et regum etc., et deinde incipiunt oblationem, et dicunt - Sursum sint mentes. - In locis autem aliis, loco illius - Unus Pater, unus Dominus, unus filius Iesus Christus in gloria Dei Patris - dicunt.

Eiusdem.

Cruces, quae super mysteria 18. fiunt, tribus vicibus ducuntur, cum dicit. - Confessus est, et benedixit - et cum dixit - Panem hunc faciat corpus - et - calicem hunc sanguinem - et eum frangit.

Et cruces, quae super populum 9., similiter tribus vicibus fiunt. Cum dicit - charitas - et - erunt - et sit. - Sed primum se ipsum signat sacerdos, deinde eos, qui sunt ad septentrionem, postea illos, qui ad austrum, postea populum. Si autem nullus in lateribus adsit, se ipsum, et populum solummodo signabit. Canones autem, quos recitat diaconus, ubi diaconus non adest, sacerdos necessum non habet recitare eos: verum si non sit, qui respondeat sacerdoti dicenti. - Sursum corda vestra - et illud - Confitemur Domino - et illud - sanctificationes sanctis - omnia sacerdos dicere debet, tam suam scilicet, quam populi partem.

•

SECTIO VIII.

De consignatione calicis.

Iacobi Edessae.

Sacerdos inclusus si solus fuerit, et si inclusi alii fuerint eidem vicini, si velit consignare sibi, aut aliis, quando populus filelis non est praesens, voluntati eius datum est, et sine reprehensione est in utroque. Et si velit dicere unam ex orationibus propositis, aut omnes, et si velit absque orationibus sub silentio signare pro opportunitate temporis, ipsius potestati datum est.

Nequaquam licet remanere calicem in crastinum, ne forte mutetur, et reus fiat, qui ipsum reliquit. Sententia enim mortis inflictis est a Deo ob hircum illum peccati, qui mansit, et non comederunt enim vespere sacerdotes, et relictus fuit usque ad matutinum. Relinquitur autem calix aut propter aliquos infirmos angustia pressos, quos viaticum sumere oportet, antequam decedant: aut propter ieiunantes, qui ad profundam usque vespem, ieiunant: praeter hos autem calicem servari in crastinum nefas est. Cum enim sacrum corpus adierit, primum est ei calicem consignare, et si voluerit homo, ter una hebdomada, cum vocant causae necessariae.

Diacono recitare orationem aliquam, aut quippiam omnino dicere, sive parvum, sive magnum, non licet, quando sacerdos consignat calicem.

Iohannis Telae.

Margaritam, qua consignatur calix, quoties minister ministrat cali-

cem, toties sumat: de hoc enim non comperimus ullum praeceptum.

Directio.

Ut ego quidem censeo, illa ipsa margaritam in calicem mittatur, et tempore communiois sacerdos eam sumat, et diaconum suum de particula quae in phiala sunt, ipse sacerdos communicet: non enim decet, eum sacerdos praesens est, diaconum e proprio sumere, et communicare; praeter calicem, quem ipse bibit, neque sacerdos bibendum ei tribuit.

Severi.

Cum celebrat sacerdos, et ponit odores, dicat populus - Credimus -. Deinde orat erectus, et dat pacem, ac signat populum tribus crucibus, dicens - Et erunt miserationes Dei -. Tum accipit particulam, eaque calicem consignat tribus crucibus, inquit. - Ut uniat, et sanctificet, et convertat mixtum, quod in hoc calice est, in salutarem ipsius Christi Dei nostri sanguinem in remissionem peccatorum etc. - Deinde recitat orationem to - Pater noster, qui es in caelis - et rursus orationem, et dat pacem. Deinde dicit orationem super populum, deinde pacem, et signat populum in to - Sit gratia -. Tum diaconus - Cum timore intueamur. - Sacerdos - Quae praesantificatae sunt sanctificationes sanctis. - Et attollat mysteria. Populus -. Unus pater. - Deinde communionem accipit, et dat, revertitur, orat: gratiarum susceptio: oratio super populum, demum obsignat, dicens - Benedic nobis omnibus -.

Directio.

Seias quod in oblatione supra calicem facit cruces, et hic dum fran-

git, ipsum sanguinem particulâ tangit, cruces faciens.

CAPUT V.

*De ieiuniis, festis, et orationibus.
In eo sunt sectiones quinque.*

SECTIO I.

*De canonibus apostolorum, patrum,
et doctorum.*

Apostolorum.

Siquis cleriens deprehendatur ieiunare die dominico, aut sabbato, praeter unum sabbatum annunciationis, deponatur.

Siquis episcopus, aut presbyter, aut subdiaconus, aut lector, aut psalter, non ieiunaverit ieiunium quadragesimale, aut feria sexta, aut feria quarta in hebdomada, deponatur.

Si autem saecularis fuerit, qui non ieiunet, separetur, nisi aegritudine detineatur.

Basilii Gangrae.

Si quis ob religionem imaginariam in die dominico ieiunaverit, sit anathema.

Si quis religiosus praeter necessitatem corporalem superbiat, et ieiunium, quod communitati commendatum est, solverit, quasi perfectus fuerit, neque eget ieiunio, sit anathema.

Directio.

Cum solutio ieiunii permissa sit a canonibus apostolorum die dominico, et sabbato, ob additamentum, quod factum fuit, sabbati passionis in fine, fas non est, nos in matutino manducare incongrue: sed in honorem ieiunii sancti, tempore horae tertiae stemus in oblatione, et perficiamus oblationem in

omnibus eius partibus, non festinanter prope meridiem egrediamur ab ecclesia: nam ieiunium usque ad vespas, computatum est ieiunium: et ne ieiunantes usque ad meridiem, ieiunium servasse existimemus.

Laodiceae.

Fas non est in ieiunio quadragesimali hebdomadam ultimam in feria quinta mysteriorum solvere, et totum ieiunium vilipendere, sed debemus totum ieiunium ieiunare, comedentes arida.

Non licet in ieiunio quadragesimali oblationem offerre, praeterquam die dominico, et sabbato solum. Non debent in ieiunio quadragesimali fieri convivia, aut natalitia.

Nefas est in ieiunio quadragesimali natalitia celebrare, sed memoriam martyrum celebremus die dominico, et sabbato.

Directio.

Festum annunciationis quocumque die occurrerit, celebrat ecclesia: pariter autem et feria quarta dimidii ieiunii sacrificium offerimus.

Timothei patriarchae.

Mulieri quae pepererit in hebdomada magna passionis, conceditur, ut bibat vinum, si voluerit: et similiter omnibus infirmis.

Iacobi Edessae.

Potestatem non habet presbyter licentiam concedendi saeculari, ut bibat vinum cum amico suo in ieiunio quadragesimali.

Sacerdotes ne coacte, sed voluntarie ieiunent: nulla enim merces est in eo, quod vi peragitur.

Christianus non potest solvere ieiunium magnum, antequam sumat oblationem mysteriorum, et annunciatio-

nis, et dominicae magnae resurrectionis, si in loco sit, in quo reperiantur sacramenta: si autem in loco sit, in quo non reperiantur sanctificationes, solvat, quoniam hae sanctificationes, et quotidianae unum sunt.

Directio.

Si spem habeat, sibi post paucos a resurrectionis dominica dies, parandas fore sanctificationes, ne solvat ieiunium, quoad communioet. Quod si spes ei non affulserit, eodem resurrectionis die solvat in spe fidei.

Cyriaci patriarchae.

Presbyter, aut diaconus, aut fidelis utriusque sexus, qui excessit aetatis annum 20, non potest ieiunium feriae quartae, et sextae in hebdomada solvere, exceptis diebus illis 50. pentecostes, praeterquam si fuerit infirmus, aut angustatus, aut vi aliqua detentus, aut mulier sit gravida, aut lactans.

Nemo fidelium utriusque sexus potest ieiunare die dominica aut sabbato, praeterquam ex causa necessitatis, excepto uno sabbato annunciationis.

Omnis fidelis utriusque sexus, qui non ieiunaverit ieiunium quadragesimale, separetur ab ecclesia: et similiter ille, qui libere vinum, aut speciem vini, ab anno aetatis 20. et ultra.

Directio.

Tempore nostro Syri et Graeci non solvunt ieiunium omni feria quarta, et sexta pentecostes, sed solum hebdomadae in aliis.

Iohannis patriarchae.

Memoriae, et exequiae celebrandae non sunt in ieiunio quadragesimali, sed fiant in dominica, et sabbato.

Illi, qui comedunt carnem feria

sexta, aut quarta, vel bibunt vinum in ieiunio magno, arceantur.

Directio.

Neque ova, aut lac, aut caseus comeduntur in feriis quarta, et sexta: a vino autem, et piscibus solum in ieiunio magno abstinere debent fideles. Religiosi vero etiam ab oleo abstinent.

Diebus ferialibus ieiunii magni christiano non licet solvere ieiunium ante horam nonam.

In diebus vero sabbatorum, et dominicarum, atque in aliis ieiuniis omnibus, in meridie.

Die quarta et sexta fideli non licet ante solis occasum vetitis cibis polui. Et si neque vespere solvat homo abstinentiam, idque differat ad matutinum, aequius erit, eo quod a luce coeperit Deus in creatione, et non a tenebris, ut in libris nostris investigationum confirmavimus.

SECTIO II.

De numero dierum ieiunii.

Directio.

Quinque ieiunia, ultra ieiunium feriae quartae et sextae, ieiunamus in toto anno.

Ieiunium magnum quadragesimae,
Et illud apostolorum,
Et illud migrationis Deiparae,
Et illud nativitatis,
Et illud Ninivitarum.

Et ieiunium quidem quadragesimale intra 48. dies perficitur, et ipsi hi octo dies causa hebdomadae passionis, in qua magis debemus castigare corpora nostra, adiuncti fuere: alias in feria sexta quadragesimae terminatur ieiunium. Alii dicunt, nos ieiunare ultra 40. dies propter sabba-

ta, et dominicas, in quibus solvimus ieiunium: alii vero id negant, sed ex diebus anni, inquit, decimam partem, quae est 36. dierum cum dimidio segregamus Domino per ieiunium nostrum: eo quod a vespere diluculi seriae secundae ieiunii, usque ad matutinum dominicae resurrectionis perficiatur quantitas, detractis sabbatis, et dominicis, in quibus solvimus; et propterea dixit sanctus Clemens in libro suo illo secundo, quod solutio paschatis post sabbatum sit in media nocte, ut etiam decima horum quinque dierum complementi anni rursus impleatur. Nos autem causam illam primam solum agnoscimus, et confirmamus.

Directio.

Ieiunium apostolorum a feria secunda post pentecostem usque ad diem 29. iunii, idest festum principum apostolorum, observamus. Nonnulli autem a feria secunda sequenti observant, cum sabbatum, quod subsequitur, dominicam pentecostes, instar illius in albis reputent. Orientales vero a feria secunda post pentecostem usque ad complementum 50. observant, festum apostolorum, quod in medio est, transigentes in ieiunio. Multi autem festum aliquando non celebrabant; cur enim non reperiuntur canones eorum apud ipsos? Et propter hoc ieiunium Iohannes Stylista interrogans religiosissimum Iacobum Edessae, responsum accepit: dixit nimirum: haud ex necessitate fit hoc ieiunium, alias reprehensibilis esset quicumque ipsum non ieiunaret. Et fortasse ob illud, quod dixit Dominus noster apostolis suis - Filii thalami non possunt ieiunare, quanto tempore eum

ipsis est sponsus: venient autem dies, in quibus sponsus auferetur ab eis, et tunc ieiunabunt. - Et quia ascendit Christus, ac venit Spiritus, coeperunt apostoli ieiunare ipsum, ac in morem transiit, licet non scriptum sit. Verum ego novi in oriente viros ascetas, qui in toto anno septenis hebdomadis ieiunant, et septenis manducant, et bibunt, donec occipiant ieiunium illud magnum. Haec omnia verba sunt religiosissimi Iacobi.

Directio.

Ieiunium Deiparae a die prima augusti usque ad decimam quintam diem eiusdem colimus; et cum festum hebdomadis, solvimus abstinentiam.

Ieiunium nativitatis ascetae a die decima quinta novembris per 40. dies observant, et saeculares in occidente a die decima decembris, idest duabus hebdomadis; et in oriente a die prima decembris observant.

Ieiunium Ninivitarum a feria secunda, quae tribus hebdomadis praecedat magnam ieiunium usque ad matutinum feriae quintae eiusdem hebdomadae observamus, idest triduum diebus perfectis, et aliqui usque ad matutinum sabbati.

Initium ieiunii magni est feria illa secunda, quae proximior est synodo, quae habetur inter diem secundam februarii, et octavam martii ante ipsam, vel post ipsam.

Persae.

Fidelis, qui degit in regionibus barbarorum, et nescit initium magni ieiunii, incipiat a die 20. februarii, et absolvat die 20. aprilis, addendo scilicet decem dies; et postea oret, atque die dominica, quae proximior est huic spatio, sive antecedit, sive sub-

sequatur ipsum, solvat ieiunium, et festum agat, etiamsi non sumat oblationem.

sectio III.

De ordine festorum, et observantia dierum dominicorum.

Ex didasalia Adaci apostoli unius c. 70.

Anno 339. Graecorum, die 4. iunii in complemento pentecostes, cum glorificarent apostoli Deum in caenaculo, ubi fecerant pascha, descendit super eos spiritus sanctus, et docuit eos ordines, et leges, et ipsi imposuerunt eas illis, qui consenserunt praedicationi ipsorum (1).

Apostolorum.

Die dominica fiat ministerium, et lectio librorum sanctorum, et oblatio, quia die dominica in fine apparebit.

Constituerunt rursus, ut die sexta ianuarii ageretur festum epiphaniae, et post 40 dies ieiunii recolerent passionem, et resurrectionem. Et post 40. dies a resurrectione, ascensionem Domini nostri (2).

Eorundem.

Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus diem sanctum paschatis cum Iudaeis celebraverit, deponatur.

Synodi cap. 65.

Si quis clericus, aut episcopus cum Iudaeis ieiunaverit, aut festum egerit, aut susceperit honorem festivitatum eorum, deponatur.

Laodiceae 29.

Non licet fidelibus sabbato feriari

iudaico, sed operentur eo die, et diem dominicam praecedant atque honorent, et si fieri potest, feriantur in ea tamquam christiani.

34. Nefas est fidei relinquare martyres veros Christi, et ire ad martyres falsos, qui ex haereticis sunt.

55. Nefas est christianis relinquare ecclesias Dei, et aedificare templa in nominibus angelorum, et facere in eis congregationes reprobatae, haec enim est religio idololatrica latens.

37. Fas non est a Iudaeis, aut ab haereticis nos recipere ea, quae mittuntur in festo, atque una cum ipsis festum agere.

38. Fas non est accipere azyma a Iudaeis.

39. Nefas est cum ethnicis nos festum agere, et communicare atheismo eorum.

Antiochiae 4.

Quicumque transgreditur definitionem synodi sanctae nicaenae, de festo sanctissimo passionis salutaris dubitans, et secessionem faciens, cum Iudaeis festum paschatis celebrat, anathema sit.

Iacobi Edessae.

Tempore horae nonae peragimus festum positionis genu, et licet hora tertia recubuerit Spiritus super apostolos, cum non possimus perficere omnia simul, oblationem inquam, et officium positionis genu, ac verbum catecheseos de hac re; hora tertia, dum facimus oblationem discedit populus, et dimittitur, et tempore nonae redit ad ec-

(1) In margine legitur, „Didasalia Adaci ad Edessanos et reliquos, anno Graecorum 339. die 14. mensis iunii, die dominica, quae fuit complementum pentecostes in iunia lunari, 13. maii solaris. (2) In margine. „ In alio exemplari. Et postea ieiunium 40. deinde passionem, et resurrectionem

clesiam, et audit catechesim convenientem.

Eiusdem.

Festum ingressus Domini nostri in templum, quadragesima die post eius nativitatem corporalem, non est notum in omnibus civitatibus, verum illi, qui ipsum celebrant, recte faciunt: multi enim neque ordinem quidem positionis genu sciunt, aut perficiunt.

Eiusdem.

De abstinentia diei feriae sextae ab opere et labore manuum, nihil traditum accepimus a sanctis apostolis, sed solum ieiunium, ministerium, et lectionem sacrarum scripturarum; similiter et in feria quarta.

Eiusdem.

Vera non est opinio, quae circumfertur de Georgio martyre, quod scilicet sententiam Arianorum foveret: haec enim sententia apparuit, postquam cessavit persecutio Christianorum: Iulianus autem apostata, licet persecutus fuerit, id tamen non manifesto impetu, sed in occulto fecit. Porro historia eius, quae circumfertur scripta, plena est detrimento vano, et perturbationibus insanis, ac verbis mendacibus, quae martyres eloqui non decet, neque Christus, qui coronavit eos, deseruit eosdem ut ita agerent, aut paterentur, aut aliis casibus supponerentur.

23. Non possunt licite fideles vendere, et emere quidpiam die sancta dominica, et in festis dominicis, ne rem quidem aliquam simplicem: neque in illis quisquam gradiatur per viam, nisi fuerit in loco deserto, aut in operibus necessariis, aut sub violentia praesidium, aut aliis casibus.

28. Nemo potest hospitium domi

praebere extero homini qui non observet diem dominicam, et aliorum festorum.

Leo.

Rex fidelis valde honoravit diem dominicam, et legem posuit, ne quis apprehendat hominem in die dominica, et instituat quaestionem de ulla re saeculari, non debitorum actionem moveat, neque accusationem contumeliae, sed quisque eum quiete, et sedulitate congregetur in ecclesia Christi ad orationem, et precationem, quin timeat creditorem, aut iudices, aut ministros eorum, qui sunt ex ordine cohortis.

SECTIO IV.

De ordine benedictionis aquarum.

Iacobi Edessae.

Ordo benedictionis aquarum olim prorsus non memorabatur in ecclesia Dei, quemadmodum neque hodie Alexandriae, in Aegypto illius memoria est. Cum autem observari coepit, unam tantum orationem dicebat sacerdos super aquas. Postea sanctus Proclus episcopus unius e civitatibus Cypri addidit, et composuit orationem illam magnam, cuius initium - magnus es Domine -. Deinde S. Epiphanius archiepiscopus Cypri addidit illud - Ut conteratur caput draconis homicidae -. Et postremo addiderunt patres quatuor orationes, et sanxerunt, ne illis additio, aut diminutio fieret.

Eiusdem.

Non permiserunt patres sancti, ut assumantur voces sacrificii divini, aut aliorum ordinum mysticorum ecclesiae, et dicantur in hoc or-

dine: neque enim omnia omnibus conveniunt, neque addere decet verba futilia, quae neque congruunt, neque requiruntur.

Eiusdem.

Orat sacerdos orationem sufflitus, et adiungit orationem to - Deus ille magne. - Deinde exclamat diaconus ad populum, ut orent, ac petant a Domino, ut det gratiam suam aquis istis. Deinde orat sacerdos orationem to - Creator aquarum. - Deinde dat pacem. Postea orat orationem illam magnam to - Magnus es Domine. - Postremo obsignat aquas cruce veneranda, et haurit ex eis totus populus, et canunt ter - Sanctus es Deus. - Haec solum tradiderunt nobis patres sancti.

Georgii.

Multi enim contempserunt acolythiam primam benedictionis aquarum ob simplicitatem eius, et aliam ordinarunt canonibus incongruis: neque sciunt, quod quemadmodum sublimius est mysterium sacrificii divini pane benedictionis, et illud myri illo unctionis, ita illud baptismi hoc benedictionis aquarum. Ergo post mysterium primum noctis, lectis congruis lectionibus, unusquisque procedat ordinatum, tenens cereum, et unus e diaconis ferat amphoram super pectus suum, et psallant, ac pergant, quoad perveniant ad locum, in quo benedicuntur aquae, et oret sacerdos orationem to - Miserere mei - et ordine dicat, ac perficiat ea, quae dicta sunt.

SECTIO V.

De oratione.

Adaci I.

Constituerunt itaque apostoli - ad orientem orate - quia ab oriente apparebit Dominus in fine.

Pauli.

Omnis fidelis utriusque sexus mane, ubi e strato surrexerit, antequam opus ullum agat, ablutus oret.

Fidelis cum auditore, aut cum haeretico, ne domi quidem oret.

Orationem perficite mane, quia illuminavit Dominus: et hora tertia, quia in illa iudicatus est: et hora sexta, quia in illa crucifixus est: et hora nona, quia in ea omnia tremuerunt, et commota sunt. Vespere propter quietem noctis: et in galli cantu propter horam, quae annunciat adventum diei.

Directio.

Doctores aliam quoque orationem protectionis addiderunt propter septenarium numerum, septies siquidem in die laudavi te, David dixit. Saeculares autem qui septies orare non possunt, ter orent, uti et David quoque aliquando. Ego quidem Deum invocabo, et Deus redimet animam meam: vespere, et mane, et meridie. Similiter etiam Daniel: et fenestrae quippe apertae erant caenaculi sui contra Hierusalem, et tribus temporibus in die procumbebat in genua sua orans, et confitebatur coram Deo suo, quemadmodum faciebat antea.

Laodiceae.

Non oportet in conventu psalmos continenter dicere, sed inter singulos psalmos fiat lectio.

Persarum.

Omnis presbyter, qui in civitate existit, nec negrotus est, si tempore orationis non fuerit praesens cum sociis suis, deponatur. Similiter diaconi et subdiaconi.

Rabulae.

Sint perseverantes in oratione, et diligentes in ministerio omnes filii ecclesiae, nec cessent ab horis orationum, et psalmorum nocte, et die.

Cyriaci patriarchae.

Presbyter hebdomadarius in ecclesia dormiat nocte per totam hebdomadam, et adimpleat ministerium suum praecipuum, et ille: qui contendit, deponatur.

Iacobi Edessae.

Si contingat, ut tempore orationis matutinae, et vespertinae non habeas suffitus, o sacerdos, perface orationes tuas sine suffitibus, quoniam acceptantur; et quamvis sine suffitibus dicas cantus, qui dicendi praescribuntur super suffitus, in hoc non est defectus: suscipit enim Dominus sine igne, et sine suffitibus.

Presbyteri non debent dicere, et proferre super suffitus plures orationes, sed unam, tamquam in aedificationem populi.

Cyriaci Amidae.

Consuetum non est in regionibus nostris, ut diaconi legant evangelium in ecclesiis, et monasteriis: et consuetudines novas eos invhere nolumus: scriptum est enim, ne transgrediaris terminum antiquum, quem constituerunt patres tui.

Directio.

Fidelis, sanus corpore, perfectus

statura, qui relinquit orationem, et non orat, accusetur apud aliquos.

Directio.

Omnis fidelis, qui vult orare, stet facie ad orientem versa, et manus suas compliceat super pectus suum, et colligat cogitationes suas, ac dicat - Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus fortis. - Et inclinet caput suum, ac adoret, humerum suum incurvans. Tum erigat se ipsum, et cruce se ipsum signet a fronte ad pectus, et a sinistra ad dexteram suam. Deinde dicat - Pleni sunt caeli, et terra laudibus tuis. Gloria in excelsis. - Et similiter etiam modo adoret bis, et cruce se signet, deinde dicat - Benedictus, qui venit, et veniet in nomine Domini. Gloria in excelsis. - Et adoret, ac crucem formet tertia vice, tum dicat - Sanctus es Deus - usque ad - miserere mei. - Et ponat genu, ac suum caput deducat in terram, et cum surgit, crucem signet, idem repetens: et procidat, ac crucem signet secunda vice, et idem perficiat tertia vice, et cum surgit, erectus dicat - Domine noster miserere mei, Domine noster parce, et miserere mihi. Domine noster exaudi me, et miserere mei. Gloria tibi, Domine noster, gloria tibi Domine noster, gloria tibi spes nostra in saeculum. - Et adoret rursus una vice, ac dicat erectus - Pater noster, qui es in caelis. - Et in fine adoret rursus una vice, et crucem signet, et ita absolvit orationem eius.

Et in diebus pentecostes (1) loco genuflexionum adoremus dumtaxat.

Et dum ingreditur ad ecclesiam,

(1) In margine - synodus Nicaeae praecipit. -

in porta adoret, ac dicat -. In domum tuam, Domine, ingressus sum, et coram bemate tuo adoravi, rex caelestis dimitte mihi quidquid peccavi tibi. -

Et procedat, ac stans coram altari, dicat - Sanctus, sanctus, sanctus, et perficiat tres adorationes dictas, ac benedictionem accipiat ab episcopo, aut a porta altaria, cum praesens non est episcopus, et eat, stet in loco suo consueto, et perficiat tres genuflectiones, ac duas adorationes ultimas dictas.

Et si sacerdos fuerit is, qui orat, in principio sui ministerii has tres adorationes perficiat, et postea dicat, et ordinem expleat, et postea perficiat has tres genuflectiones, et duas adorationes peragat, ac postea obisnet.

Directio.

A dominica resurrectionis usque ad dominicam ultimam octobris canones resurrectionis celebrantur in sancta ecclesia.

Et dominica prima novembris consecratio ecclesiae.

Porro si feria quarta, aut quinta, aut sexta, aut sabbato, aut dominica prima incipit november, post consecrationem ecclesiae, renovationem ecclesiae oramus; postea, annunciationem Deiparae: deinde visitationem: deinde nativitatem Iohannis: postea revelationem Ioseph: postea ordinem, qui praecedit nativitatem: deinde nativitatem: postea laudes deiparae Mariae: postea occisionem infantum: postea Epiphaniam usque ad ingressum ieiunii Ninives. Deinde commemorationem sacerdotum, deinde defunctorum in communi, deinde Ca-

nae. Et in omnibus dominicis ieiunii miraculorum *domini Iesu*, et in decursu hebdomadarum nocte ac die, secunda et tertia *sit officium* paenitentiae. Quarta Deiparae. Quinta paenitentiae, et doctorum. Sexta crucis, et martyrum. Sabbato defunctorum: et oratio tertiae horae matutinae absolvitur, et meridie in omni die communis; et nona defunctorum, et protectionis paenitentiae (*completorium*): et officia propria dominicarum, cum a dominica nova incipiant, primam secunda sequitur, secundam tertia etc. Et in diebus simplicibus primam quinta sequitur, et secundam sexta, et tertiam septima, et quartam octava, et vice versa.

Directio.

Quilibet fidelis, dum intrat in ecclesiam, et evangelium aut aliquis ex libris sanctis legitur, intra portam templi stet, et audiat, et postea oret.

Directio.

Caput suum aperiat, et inclinetur coram episcopo ille, qui benedicitur; et dum is ipsi superimponit manum, osculetur dexteram eius. Et ita sacerdos, qui suffitum offert episcopo, intra palmam suam ponat cuspidem, et offerat coram eo, et cum accipit, osculetur dexteram eius: et ita diaconus, cum ponit episcopus suffitum in thuribulo, dexteram eius osculetur, et accipiat primum ab eo, qui ordinem dicit, deinde ab archipresbytero etc. Deinde redeat ad episcopum, ut denuo ponat. Et cum adluerit coram altari ter, similiter coram episcopo ter adoleat, et deinde osculetur dexteram eius: incipiat tunc offerre clericis, et populo, et cum absolverit, iterum coram altari ter

offerat thus, et coram episcopo ter, et benedictionem accipiat, ac suspendat tharibulum.

CAPUT VI.

De sepultura defunctorum.

In hoc sunt sectiones duae.

SECTIO I.

De ministerio erga defunctos, de involucone cadaverum in sindone, et de sepultura eorum.

Dionysii Athenarum.

Episcopus congregat turbam sanctam; et si ex ordine sacerdotali sit ille, qui obdormiit, ponit eum ante altare: et si monachus sit, aut saecularis, apud hieration (1) venerabile deponit eum. Tunc orat orationem susceptionis gratiae: deinde legunt lectiones, et psallunt. Et postea dimittit archidiaconus catechumenos, et concionatur. Postea orat episcopus pro illo, qui obdormiit, et dat ei pacem tam ipse, quam praesentes. Postea mittit super eum unguentum, et orat pro omni homine communiter, et collocat corpus cum reliquis corporibus filiorum sui ordinis.

Pauli.

Perficiatur dies tertia illorum, qui obdormierunt, cum psalmis, et orationibus propter illum, qui tertia die resurrexit.

Et die nona ad recordationem vivorum, et mortuorum.

Et die trigesima, quia Moysen sic lauxit populus.

Et in fine anni, die scilicet anniversaria, et dentur ex eius bonis elec-

mosynae pauperibus ob memoriam eius, siquidem castus fuerit; nam si praevaricator fuerit, licet illa, quae sunt in universo mundo, delebris pauperibus, nihil ei proderis.

Adaei.

Constituerunt apostoli, ut illorum, qui exeunt ex hoc saeculo cum testimonio bono, et tribulationes passi fuerint propter nomen Domini nostri, memoriam agatis in die interfectionis eorum.

Iohannis Telse.

Reprehensibiles non sunt fideles causa ministerii, quod ab haereticis peragitur erga defunctos eorum (2).

Fidelis, qui inter haereticos decedit, siquidem sacerdotes orthodoxi non adsint, haeretici orent super eum: haud enim decet, ipsum sepeliri absque ministerio. Multa namque ex hoc manant.

In sepulchro haereticorum homo fidelis non sepeliatur, quoties reperitur sepulchrum fidelium.

Directio.

Fas non est, fideliem sindone involvi ab haereticis: et si fuerit necessitas, nec adfuerit sacerdos orthodoxus, sepeliatur a fidelibus dumtaxat.

Iacobi Edessae.

Non est canonicum ablueri defunctos. Neque S. Dionysius quidpiam simile praecipit. Sed ulceratos domini eorum saepe laverunt, et aliquando aromate purificaverunt corpora eorum. Et in locis multis usurpata fuit haec consuetudo: initio evangelicae praedicationis cum exigui essent fideles, in ecclesia peragebantur ministeria super defunctos. Hodie autem quam

(1) In margine. - Denunt sacerdoti.

(2) Non est haec Catholicorum sententia.

multiplicati sunt, necesse non est ut deportentur in ecclesiam, sed in domibus, ac vicis, saepenumero fiunt super eos ministeria. Veruntamen die secunda, aut tertia consueverunt domestici eorum ad ecclesiam convenire, et oblationem facere, et sacerdotes, qui sepeliverunt, honorare.

Haeretici, qui desedunt, a propriis sacerdotibus deducantur, et sepeliantur. Et si non adfuerint sacerdotes, eos deducimus. Et si postulent oblationem, detur eis (1).

Ex humana charitate possunt ire clerici, et monachi e nostris cum comitatu haeticorum inter saeculares, etiamsi (an *dummodo*?) non cantant. Nec quidquam obest, si cant mulieres fideles cum comitatu ethnicorum, Haranitarum, aut Iudaeorum; aut illi cant cum comitatu nostro.

Persarum.

Fideles ne condant defunctos suos cum suppellectile pretiosa, vivos enim damnificat, et mortuis non prodest.

Episcoporum, sacerdotum, et monachorum decedentium facies, ac manus, et pedes dumtaxat laventur.

Saecularium autem totum corpus, viri vero viros lavent, et feminas feminas abluant.

Directio.

Adventante hora, faciem defuncti in orientem vertant, et zona ipsum ligent, ac manus eius super ipsius pectus alligent, ac praecipiant ei, ut repetat (*sive pro eo dicant viventes*) - Credo in unum Deum patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. - Et cum decesserit, claudant oculos eius. Et si fuerit episcopus, aut sacerdos,

aut diaconus, aut monachus, in templum deducant eum cum hymnis, et luminaribus, et tria ministeria psalmorum perficiant super eum, et postremo legant lectiones veteris, et novi testamenti et evangelii. Et postea introducant eum ad altare, et circumferant ter dicentes - Mane in pace, altare sanctum. Mane in pace, ecclesia: et clerus universus; in ecclesia, in qua ministravi, pax regnet in te. - Postea orat sacerdos orationem, quae super unguentum est, et proicit super pectus eius, cruciformiter tribus vicibus dicens - Ad quietem ex laboribus, et ad liberationem ex afflictionibus, et ad suavitatem, quae cum sanctis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. - Deinde condant eum cum libris, neque spoliant eum tunica ipsius inferiore, et vestiunt eum phaina, ac demittunt in sepulchrum, faciem versam habentem ad orientem. Et si saecularis fuerit, domi ministerium super ipsum perficiunt, et in sepulchrum deducunt, ac condant, et pulvis loco unguenti proicitur super linteamina, super faciem eius, ac pectus eius, et pedes eius.

Directio.

In oriente mos obtinet, ut in sepultura sacerdotum, dum legitur homilia, sacerdos ingrediatur, offerat mystice, et cum siletur, extollat vocem suam in oratione to - Pater noster, qui es in caelis -. Et dum populus communicat, dicunt psalmum, et legunt lectiones.

Directio.

Puer, quem abortivum edit mu-

(1) Quaedam communio in sacris officiis cum haeticis ritione approbari videtur in hoc capite.

lier, si perfecta fuerit configuratio eius, cum oratione sepeliatur; at si secus, minime. Audiendi vero non sunt illi, qui dicunt, faciendam non esse orationem super eum, quod baptizatus non fuerit. Oportet enim id fieri, quia filius est fidelium, et baptismum habemus novissimum, quo baptizantur, qui hic baptizati non sunt (†).

SECTIO II.

De officiis pro requie, et threnis legitimis, et commemoratione eorum, qui alterius sunt confessionis.

Pauli.

Presbyteri, et diaconi vocati ad memoriam defunctorum cum eutaxia comedant, nec vinum bibant ad ebrietatem, similiter et saeculares.

Gangrensim.

Si quis contempserit eos, qui epulum funebre pro fidelibus celebrant, et noluerit communicare conventui, anathema sit.

Laodiceae 27.

Sacerdotes, clerici, et saeculares vocati ad epulum funebre, non tollant partes, ne adspargatur ignominia ordini sacerdotali.

28.

Non oportet in templo Dei funebre epulum celebrare, aut comedere, aut accubitus sternere.

Persarum.

Clerici ad funebre epulum pauperum non eant; et ex epulo divitum comedentes, partes non tollant, ne ignominia afficiatur libertas ecclesiae.

Iacobi Edessae.

Non oportet sacerdotes vocatos ad funebre epulum exigere quidquam, sed illud, quod praeparatum fuerit, comedant.

Cyriaci patriarchae.

In domum quamlibet, in qua sit plangens, aut lamentatio, ingredi ante unum mensem expletum non licet clericis, aut fidelibus: neque licet oblationem fieri pro illo, qui decessit.

Presbyter, aut diaconus, qui reliquerit sodalitatem peregrini, et ad aliam lerit, non habet a Deo potestatem accipiendi exinde elemosynam, neque alii ei dare queunt: similiter qui non ex porta domus ad portam sepulchri deducit ipsum defunctum.

Iohannis patriarchae.

Feminae, quae cum cymbalis, et systris pergunt ad sepulchra, et ululant pro defunctis suis, arceantur ab ecclesia, et oblatione: quin immo neque possunt sacerdotes adesse, ubi haec peraguntur.

Ignatii patriarchae.

Feminae, quae gentiliter threnos agunt super defunctos suos, et pergunt ad sepulchra cum cymbalis, systris, et saltationibus, admoneantur nequid huiusmodi faciant: et si non obdierint, arceantur ab ecclesia. Sacerdotes autem in comitatu non eant, in quo talia fiunt.

Persarum.

Illi, qui luctum agunt, in ecclesia, aut domi, sedeant cum omni quiete, et silentio, cum legitur iis doctrina, quae confirmat spem resurrectionis.

(†) Nescio quoniam subulam sequitur haec Auctor.

Eustathii.

Prorsus et sine dubio pro catechumenis nondum baptizatis, qui decesserunt, aut pro haereticis, oblationem offerre non decet.

Lisii.

Nefas est sacerdotes orthodoxos celebrare pro haereticis memorias; sed si recuperint pro eis quidquam, dicant solum - Deus parcat illi, qui obdormiit, et quiete eum donet (1) -.

Iacobi Edessae.

Filii fideles dum volunt facere memoriam parentum suorum haereticorum, siquidem hi fuerint antistites haereseos, hoc facere non debent: at si e simplici populo fuerint, voluntati ipsorum relinquitur (2). Et S. Dionysius, ac Iohannes de ethnicis, et non de haereticis, locuti sunt, dicentes, quod non oporteat memoriam eorum fieri a fidelibus. An autem huiusmodi defuncti utilitatem capiant ex oblatione, an non, Deus solus scit. Machabaei autem pro fratribus suis, qui coacti, ethnicos se fecerant, et Pheladius episcopus pro puella, quae decessit, cum esset inter catechumenes, oblationem obtulerunt.

CAPUT VII.

De ordinibus sacerdotalibus.

Et in hoc sunt sectiones decem.

SECTIO I.

De hyparchiis (provinciis) et quod quisque suam vocationem teneat.

Nicaeae.

Quatuor sunt patriarchae iuxta numerum quatuor finium mundi.

Et caput magnum omnium ille, qui Romae: et cum eo ille, qui Alexandriae: et cum eo ille, qui Constantinopoli, ad quam Epheso translatus est patriarchatus, quaeque nova Roma vocata est: et cum eo ille, qui Antiochiae, qui universo orienti praefectus est. Et quia Hierusalem episcopatus fuit sub ditione metropolitae Caesareae Philippi, ab hodierno die, et deinceps honor patriarchatus quintus sit ei, servata metropolitae Caesareae sua potestate. Et metropolitae magno orientis data fuit potestas ex nunc, et deinceps, ut metropolitae, tamquam patriarcha, promoveat in oriente, et catholicus proclametur. Et cum praesens adest synodo occidentali, supra omnes metropolitae cum patriarcha Hierusalem ordinetur sedes eius. Et Abyssinis data non fuit potestas, qua ipsi sibi promoveant patriarcham, sed patriarcha Alexandriae promoveat eis metropolitam, qui ipse episcopos solum ordinet, et in synodo infra illum orientis, et supra omnes metropolitae sedeat. Et aliquando metropolita Chusaeorum (*Aethiopum*) episcopos non ordinabat, sed ipse per se ipsum omnia, quae utilia populo erant, implebat. Et archiepiscopum Cypri insulae, cum decedit tempore hiemis propter maris tempestates, congregati omnes episcopi eius insulae, et iussu patriarchae Antiochiae constituent sibi metropolitam; nec potest patriarcha eis interdicere, ne viduae sint plures dioeceses.

Apostolorum 9.

Episcopus benedicit, non benedi-

(1) Hunc morem Catholici non habent.

(2) Hic quoque mos catholicus est.

citur : chirotoniam facit , offert , baptizat : benedictionem ab episcopo accipit , nunquam vero a presbytero : deponit quemvis clericum , qui promeretur depositionem , episcopum autem solus non potest.

Apostolorum 13.

Episcopus non potest suam dioecesim relinquere , et ad aliam transilire , nisi quando ampliorem utilitatem afferre potest per doctrinam iis , qui ibi sunt ; et hoc non a semetipso , sed multorum episcoporum vocatione , et cum magna supplicatione.

Apostolorum 34.

Episcopus non audeat extra terminos proprios facere chirotoniam , nisi voluntate dominorum gregum illorum : et si attentaverit , deponatur.

Antiochia 13.

Episcopus non potest ex una provincia aliam facere , et ordinare aliquos : et si audeat , irrita sint illa , quae ab ipso fient , ipse autem deponatur.

16.

Episcopus vacans ne prosiliat in ecclesiam , in qua non est episcopus , neque rapiat sedem sine synodo plena , quae est illa , in qua est metropolita.

21.

Episcopus de loco in locum non transeat , neque cum a populo ducitur , nequa cum ab episcopis necessitate compellitur ; maneat in ecclesia illa , quam ab initio a Deo sortitus est.

22.

Episcopus non potest chirotonias facere in grege non suo , nisi forte iussu episcopi gregis.

Apostolorum 35.

Si quis episcopus factus non susce-

perit ministerium populi sibi commissum , separetur , donec suscipiat : quod si is non suscipiatur propter duritiam populi , ipse populus contumax separetur.

Antiochia 17.

Si quis , accepta manus episcopalis impositione , non acquiescit , ut eat ad gregem sibi commendatum , non communicet quoad eat.

18.

Et si propter recusationem populi , aut aliam causam , quae ab ipso non sit , non ierit , hic honoris ait particeps , et molestiam non afferat ecclesiae , cui designatus est , et expectet iudicium synodi.

Ancyrae 17.

Episcopi , qui cum promoti fuerint , recepti a dioecesebus non sint , ad quas nominati fuere , si voluerint retinere sedem presbyteri , ubi fuerant ab antiquo , ne desiciantur ex honore : quod si turbent archiepiscopum , qui promovit eos , aut episcopos alios , etiam honor presbyteratus tollatur ab eis , ipsorumque damnatio publica fiat.

Chalcedonis 12.

Quia nonnulli per lussionem pragmaticae sanctionis unam provinciam duobus attribuerunt , ita ut exinde duo metropolitae sint in una provincia , definivimus , ut abhinc , et ultra quidpiam simile non fiat : et ille , qui attentat , et facit , cadat e gradu suo.

Directio.

Quando scissio fidei non sit , sed contingat eiusmodi dissidium ex obfirmatione voluntatis , et amore principatus , et duo patriarchae , aut metropolitae uni sedi promoveantur , ille primus ministret , et ultimus cesset. Quoniam

etiam Ursianus (*Ursicinus*) ille, qui super sedem romanam constitutus fuit, cessavit, et Damasus, qui ante eum promotus fuerat, ministravit, uti narrat Socrates in ecclesiastica historia. Et Maximus quoque Cynicus, qui promotus fuit Constantinopoli post Gregorium theologum, reprobatus fuit, uti confirmat canon tertius synodi patrum 150. Et Caianus archidiaconus, qui Alexandriae promotus fuit post Theodosium, similiter in exilium actus fuit a Iustiniano imp., et Theodosius sedit super sedem, uti notum facit Iohannes Asime.

Iohannis patriarchae.

Synodus collecta in Caphartuta (*opido Mesopotamiae*) anno Graecorum 1180. mense februuario octo quaestiones definivit.

Quaestio prima. Episcopi mattheiani (1) et monachi subditi sint, et obediant Maphriano sedenti super sedem Tagriti.

II. Patriarcha Antiochiae non intret in provincias Tagriti cum potestate regiminis, nisi cum vocabitur: neque Maphrianus in illas Patriarchae.

III. Maphrianus cum convenit una cum Patriarcha Antiochiae in eius dextera primus sedeat, et post eum proclametur, ac oblationem accipiat.

IV. Ne promoveatur Patriarcha sine consensu Maphriani, si vivus sit: alii possunt orientales promovere ipsi sibi Maphrianum. Propter illam autem quaestionem, utrum, Maphrianus ponat manum super Patriarcham, an praeses synodi, eligant occidentales duos episcopos, et duos orien-

tales, et ille, cui consenserint hi quatuor, ipse imponat manum.

V. Provincia Cardu, et Beth-zabeda ad Tagritum pertineat, et illarum Negransium Maadenorum, si consenserint Taii (*Arabes*).

VI. Solutio censurarum, quae inter orientales, et occidentales latae fuere.

VII. Dispensatio negotii trium episcoporum, quos ordinavit Maphrianus in provinciis Patriarchae.

VIII. Episcopus, qui abscinditur a Maphriano, sciat, se a Patriarcha quoque esse abscissum.

sectio II.

De congregationibus synodicis, et iudiciis, et accusationibus.

Apostolorum 31.

Episcopi noverint eum, qui princeps est ipsorum, et tamquam praesidem eum existiment, et sine eius voluntate nihil faciant, nisi solum in ditionibus propriis; quia ne ipse quidem faciat quidpiam sine voluntate omnium.

34.

Bis in anno congregetur synodus episcoporum propter dogma, et solutionem contentionum hominum ecclesiasticorum: in sabbato quarto pentecostes, et die 14. octobris.

Nicaeae 5.

In omni provincia bis in anno congregetur synodus, et quaestiones clericorum, ac saecularium, qui excommunicati sunt ab episcopo, discutiantur ante festum quadragesimale, et in autumno.

(1) De monasterio scilicet S. Matthei in monte Elphephio in Mesopotamia apud Nimiven. Asserum bibl. sr. T. II.

Antiochiae 9.

Episcopi, qui sunt in omni provincia, magnum agnoscant ipsum metropolitam, nec quidquam praestant agant sine eo, exceptis chirotoniis.

40. Bis in anno congregetur synodus, in hebdomada quarta pentecostes, et die 15. octobris: et vocentur omnes clerici, et illi, qui se inique laesos existimant, et eis ius dicatur. Sine metropolitano autem synodus non habeatur.

Apostolorum 77.

Episcopus, qui accusatur a fidelibus fide dignis vocetur ab episcopis: et si venerit, et confiteatur, cum reprehenditur, definiatur eius poena capitalis. Et si non venerit, secundo, et tertio vocetur, missis ad eum duobus episcopis, si autem et ita contempserit, deponatur.

78.

Ad testimonium adversus episcopum non admittatur haeticus; neque unus fidelis: dixit enim lex, quod in ore duorum, et trium testimonium stabit omne verbum.

27.

Episcopus, qui per pecunias obtinet gradum, deponatur una cum ordinatore suo, quemadmodum Simon quoque a me Petro.

29.

Episcopus, qui per principes saeculares ecclesiam obtinet, deponatur ille, et illi, qui communicant ei.

79.

Episcopus, qui hereditariam facit ecclesiam Christi, et fratri, aut filio, aut alii consanguineo confert gradum, separetur et inanis sit chirotonia.

Laodiceae.

Episcopi, qui vocantur a synodo, non contemnant, sed eant, et discant, et doceant, si aegroti non sint.

Constantinopoles.

Haeretici, et illi, qui sub accusatione sunt, non admittantur ad accusandum episcopum, antequam puros ac insontes se ipsos ostenderint. Et accusatio accepta coram episcopis omnibus provinciae fiat. Et si non possint episcopi provinciae purgare crimina, quae episcopo intentantur, tunc offerantur synodo magnae eiusdem provinciae scriptae accusationes. Si autem aliquis accusaverit episcopum, quasi ab illo oppressus fuerit, aut aliquid contra iustitiam ab eo posuit fuerit, non examinetur eius persona, neque fides eius, sed examen mereatur eius sermo.

Antiochiae. 14.

Si autem fuerit dissensus episcoporum provinciae propter episcopum, qui iudicatur, aliis quidem sentem, aliis vero innocentem eum indicantibus, episcopos proximos ex provincia alia vocent, qui eum ipsis rem confirmant.

Si autem omnes illi, qui in provincia sunt, uno consensu unum decretum faciant adversus eum, qui iudicatur, opus non habent, ut vocent alios, qui in provincia alia sunt: neque iudicatus ad iudicium aliorum provocet.

Ex libro primo Clementis.

Ordinetur episcopus, qui fuerit ab universo populo electus secundum voluntatem Spiritus sancti, irreprehensibilis scilicet, prudens, castus, mansuetus, humilis, sine sollicitudine, vigil, non pecuniae cupidus, non litigiosus, benignus, doctor, qui non mul-

tiplicet loqui superflua: amator bonorum, amator laboris: postquam autem steterit, rursus ieiunet tribus diebus toto anno. Tribus autem hebdomadis post sui promotionem ieiunium servet secundum numerum octodecim graduum excelsorum, per quos transit Unigenitus, cum venit ad passionem. Reliquo autem tempore ieiunet secundum virtutem suam; carnem autem omnino non comedat.

4.

Episcopus depositus si audeat ministrare, amplius spem non habeat restitutionis, aut locum apologetic in synodo alia; sed deiciatur cum illis, qui eius depositionis conscii communicant ei.

11.

Si quis episcopus praeter voluntatem metropolitae eat ad regem, et eius auribus molestiam inferat, obfurgetur, et eiiciatur a communione, et ab honore, quem habebat.

23.

Episcopus non potest dignitatis suae heredem constituere, licet sub vitae finem; sed synodus constituat illum, qui dignus sit, postquam ipse mortuus fuerit.

* Philoxeni Mabugi.

Novitas, quae conturbat fidem, anathema est: et administratio, quae ecclesiam erigit, et pacat, opus bonum est, in quo et Deus acquiescit: ac testatur Paulus beatus, qui dicit - Fui cum Iudaeis, ut Iudaeos lucrificerem: et iis, quibus lex non non est, fui sine lege, cum essem Deo sine lege, sed in lege Christi, ut illos quoque, qui sine lege sunt, lu-

crificerem. - Rursus autem et dum Galatas, qui circumcisi fuerant post fidem, increpat, ac dicit - Si circumcidamini, Christus nihil prodest vobis. Ipse tulit Timotheum, et circumcidit eum propter Iudaeos, qui erant in regione illa, noverantque patrem eius, qui fuit Hieremias. Similiter et patres sancti indulgentes susceperunt multos haereticos, et delinquentes, quemadmodum concesserunt Meletio, qui ab Arianis ordinatus fuerat, ut totius Antiochiae patriarchatum gereret. Et de illis duobus episcopis, qui ordinati fuere adversus Gregorium episcopum patrem Gregorii theologi, ipse theologus dixit - Eos uti fratres complexi sumus, et non avertimus faciem nostram ab eis, tamquam ab inimicis. - Et Iohannem Antiochiae, ac XXXVI. episcopos eiusdem socios, qui cum sub depositione sancti Cyrilli essent, praesumpserant ministerium peragere, sanctus Cyrillus denuo suscepit, cum haeresim anathematizarunt in manu Acacii Alepi. Praeterea multi etiam orientales, qui ab Eudoxio ariano peruncti fuerant, suscepti fuere ab orthodoxis sine nova unctione, et sanctificatione. Sanctus etiam Severus (1) propter pacem ecclesiae vetuit, ne episcopi, et presbyteri, ac diaconi, qui redeunt ab haeresi Dyophysitarum iterum ordinarentur, aut baptizarentur: sed postquam anathematizassent haeresim illam, ex qua redierant, et implessent tempus poenitentiae suae, starent in suis ordinibus, et in suis gradibus ministrarent.

(1) Monophysitism ac prodit hie Philoxenus.

SECTIO III.

De chirotoniis pontificalibus.

Apostolorum 1.

Episcopus itaque chirotoniam accipiat a duobus, aut tribus episcopis.

Simonis Cananæi 3.

Si quis ordinetur episcopus ab uno episcopo, deponatur ordinator, et ordinatus. At si urgente persecutione, aut alia causa, episcopi advenire nequeant, libellum consensus ab eis referat, et ab uno ordinationem accipiat, et id quidem propter necessitatem.

Nicaeae 4.

Episcopus, si non fuerit tempus difficile, aut necessitas, quae urgeat, aut longitudo viae, ab omnibus episcopis, qui in provincia sunt, ordinetur: alias omnino tres convenient simul, et illi, qui longe positi sunt, eligant cum eis, et consentiant per scripta. Eorum autem, quae fiunt, confirmatio a metropolitae datur.

Antiochiaë 19.

Episcopus chirotoniam non accipiat absque synodo, et praesentia metropolitae provinciae. Ille autem per epistolam vocare debet, ut secum convenient omnes filii ministerii provinciae. Et si omnes non possunt confluere, at plerique eorum omnino accedant, ut scripta consensus mittant: et ita eum praesentia multorum, aut consensus eorum fiat ordinatio: aliter autem non debet confirmari chirotonia.

Laodiceae 12.

Episcopus eum scrutinio synodi ordinetur, ille videlicet, qui a multo tempore est probatus in fide et rectitudine morum.

13.

Non permittitur populo electiones eorum facere, qui ad sacerdotium perveniendi sunt.

Dionysii Athenarum.

Episcopus, cum perficitur, in genua sua procumbit coram altari, poenitentibus diaconis super caput eius scripturas quae a Deo traditae sunt: accedunt manus episcopi, et signaculum crucis, et proclamatio sancta cum pacis perfectae datione.

Directio.

Episcopi, non autem diaconi, imponunt evangelium temporibus nostris supra caput vocati.

Iohannis scholastici.

Proclamatione autem, seu illa quae fit super episcopum - pro patre nostro sancto tali - episcopus proclamatur. Et super presbyterum - pro tali presbytero - Et super diaconum - pro fratre nostro tali - diaconus proclamatur. Illa rursus proclamatio - quod gratia divina promoveat talem sic et sic.

Directio.

Si presbyter fuerit, qui vocatur ad metropolitae, aut catholici, aut patriarchae gradum, tota synodus genuflectat ei, ac dicat - spiritus sanctus vocat te ad ministerium sic, et sic - Et ubi processit, ac dixit - consentio, et munus excipio - in genua procumbit, et totum ministerium episcopatus super ipsum perficitur: et in loco episcopi metropolitae, aut catholici, proclamatur. Super patriarcham praecipue dum attollitur evangelium supra caput eius, oratio illa, quae in libro quinto Clementis est, dicitur: qui ostendisti Abraham, et illos reliquos patriarchas, fideles tui placatores, Moysen, et Aaron, et Elea-

zarum, et Phinees. - Et si episcopus est ille, qui ad honorem metropolitae offertur, per scripta systatica synodi perficitur dumtaxat, et non per secundam impositionem manus.

Et si episcopus ad catholicum, aut patriarchatum praesentatur, aut catholicus ad patriarchatum, ne procumbat, sed stet coram altari indutus ordine suo postquam per positionem genu a synodo vocatus fuit: et oret praeses synodi inclinationem to-Emundationem a pollutione -. Et attollat vocem suam - Et suscipe catholicum, aut patriarcham -. Deinde praedicet unus episcoporum - Gratia divina -. Deinde circumgessent eum super sedem, tribus vicibus dicendo - Axios. Deinde legatur evangelium pastoris boni. Postea oret praeses synodi inclinationem susceptionis gratiae, et convertatur ad occidentem, et apprehendat ipse, ac episcopi cum vocato hastam, quisque in suo ordine; et deinde elevent manum eius supra omnes. Exclamet praeses synodi - virgam fortitudinis.

Didascalia.

Presbyteri sint apud vos doctores scientiae Dei: et suscipite ab eis verbum fidei rectae, et doctrinam sanam, quam annunciant vobis.

Basilii.

Presbyter non sit ille, qui non scit recte verba librorum divinatorum.

Basilii.

Presbyter, qui vociferatur, et perierat, corripiatur; et exeat, ne forte perdat animum suam, et appareat sine disciplina, sitque causa audaciae aliis.

SECTIO IV.

De potestate propria presbyterorum.

Simonis cananaci.

Presbyter benedicit eum, qui subest sibi, et non benedicitur: benedicitur autem ab episcopo: et benedicitur item a presbytero socio suo, et hunc vice versa benedicit. Chirotoniam non facit, neque deponit illos, qui sub ipso sunt, sed solum separat eos, si sotes sunt.

Petri et Pauli.

Hoc communiter nos omnes admonemus, ut unusquisque in ordine, qui ipsi datns fuit, maneat, neque confundat ordinem, et gradum rapiat, ac Deum ad iram provocet, quemadmodum et illi domestici *Coreh*, et *Hoza* rex, qui absque Deo rapuerunt sibi principatum sacerdotii: et illi quidem igne conflagrarunt; hic autem fuit leprosus, quoad usque mortuus est, et sedit domi suae in occulto. Etiam super Saul, qui absque Samuele propheta et principe sacerdotum sacrificavit, venit peccatum, et maledictio. Non decet ergo presbyteros chirotonias facere, quia durum est eis contra stimulos recalcitrare. A Moyse enim principe sacerdotum positi fuere et sacerdotes, et levitae: et a Salvatore nostro nos duodecim apostoli: et ab apostolis ego Clemens, et ego Iacob; et ab omnibus nobis presbyteri et diaconi, et subdiaconi, et et lectores.

Apostolorum 14.

Si quis presbyter, relinquens locum suum, ad alium iverit, praeter voluntatem episcopi, deponatur.

15.

Quod si ille episcopus, apud quem est, quasi pro nihilo reputet censuram eius, et eum suscipiat, ipse quoque separetur.

Nicaeae 16.

Ille, qui relinquit ecclesiam suam, et ad aliam migrat, in locum suum redeat; alias separetur.

Apostolorum 11.

Si quis cum clerico deposito orat, separetur.

27.

Clericus depositus, si audeat attrahere ministerium, omnino abscondatur ab ecclesia.

Antiochiae 6.

Clericus a proprio episcopo suspensus, ab alio antea non suscipiatur, quam fuerit a proprio episcopo susceptus, aut a synodo.

12.

Si quis clericus depositus audeat regis auribus molestiam exhibere, et non ierit ad synodum, reprobitur, nec ulla venia dignus sit.

Apostolorum 28.

Si quis clericus per pecuniam obtinuerit gradum, deponatur et ipse, et ordinator eius.

Clericus, qui administrationes saeculares suscipit,

19.

Aut fideiussores dat,

39.

Aut more romano militat,

43.

Aut usuras exigit, deponatur.

27.

Clericus, qui in fornicatione, et in periurio, aut furto, aut in lusu latruncolorum assiduus fuerit, aut in ebrietate deprehendatur, deponatur:

similiter si in caupona comedat, praeterquam si in publico diversorio itineris causa.

78.

Servus sine voluntate Domini sui non ordinetur in clero.

Nicaeae 3.

Clerico non licet feminas in contubernio habere, nisi fuerit mater, aut soror, aut amita, aut personae a quibus remota est suspicio.

Basilii magni.

Neque enim vel illi, qui LXX. annos natus fuerit, habitare cum muliere, si coniugatus non est, permitto. Tu autem e domo tua educito illam mulierem, eamque pone in monasterio: et ministerium virorum quaere: secus si te ipsum haud emendans, attraxeris sacerdotium, anathema eris.

Neocaesareae 4.

Presbyter, aut diaconus, qui uxorem ducit, cadit e gradu suo: et si fornicationem, aut adulterium commiserit, multo magis deturbetur.

9.

Sacerdos, qui confitetur, quod corpore peccaverit, antequam ordinaretur, non offerat, maneat tamen in reliquis. Si autem non confiteatur, et aperte redargui nequeat, detur potestas voluntati eius.

Directio.

Scilicet oblationem tantummodo non offerat, sed evangelium legat, et ordines ordinet, et orationes oret; ita tamen si ipsum prorsus paeniteat operis mali.

Nicaeae 9.

Presbyteri, qui sine examine, aut cum examine ordinati fuerunt, et confessi sunt, se peccasse, non suscipian-

tur. Irreprehensibilem enim exigit ecclesia catholica.

Apostolorum 14.

Clericus, qui negligit clerum, neque eum docet timore Dei, deponatur.

45.

Clericus, qui non subvenit indigentiae clerici socii sui, separetur tamquam fratricida.

44.

Clericus, qui contumelia afficit episcopum, deponatur: principi enim populi tui, inquit, ne maledicas.

42.

Similiter quoque si presbyterum, aut diaconum contumelia affecerit.

43.

Similiter etiam si mutum, aut exculatum, aut caecum, aut claudum irriserit.

83.

Similiter et si regem, aut principem iniuria affecerit.

26.

Similiter si percusserit aliquem, qui peccavit; verbis enim tantummodo corrigere debet.

SECTIO V.

De chirotonia, et causis impediētib.

Neocaesareae.

Presbyter ante trigesimum aetatis suae annum non suscipiat chirotoniam, quamvis sit maxime dignus: eo quod etiam Dominus noster trigesimo aetatis suae anno coeperit docere, cum baptizatus fuit.

Apostolorum 32.

Ne ullus ex clericis causa libellorum suscipiatur.

Antiochiae 4.

Nemo ex clericis peregrinus sine irenicis, idest pacificis epistolis, suscipiatur.

Neocaesareae.

Presbyteri, qui in oppidis gerunt ministerium, in ecclesiis civitatum offerre non possunt, cum adest episcopus, aut presbyter civitatis.

Apostolorum 76.

Ille, qui ex gentilitate, et conversatione foeda accedit, et baptizatur, non debet statim ordinari presbyter.

Directio.

Quanto magis ergo neque episcopus?

Nicaeno 2.

Illis, qui ex conversatione gentili redeunt, tempore opus est, ut catechizentur. Et post baptismum probatione plurima, et deinde ad gradum sacerdotalem accedant. Divinus enim apostolus dixit: ne sit iunior eius institutio, ne cum in superbiam effertur, in iudicium cadat, et in laqueos adversarii. Si autem, postquam suscipit gradum, a duobus vel tribus testibus deprehendatur in peccato aliquo animali, cesset in clero versari.

Laodicaeae 3.

Illi, qui recenter baptizati sunt, non offerantur ordinibus cleri.

Apostolorum 5.

Clericus non eiciat uxorem suam obtenta castitatis; secus deponatur, quia polluit coniugium legitimum.

16.

Ille, qui duobus coniugiis implicatus fuerit, postquam baptizatus fuit, aut concubinam habeat, non potest esse presbyter, aut diaconus.

17.

Ille, qui sibi copulat viduam, aut relictam, aut fornicariam, aut ancil-

lam, aut aliquam de iis, quae sunt in servili manere, non potest ullo pacto esse ex ordine sacerdotali.

18.

Similiter et ille, qui duas sorores, aut filiam sororis suae uxorem accepit.

22.

Similiter et ille, qui se ipsum absciderit.

22.

Et si cum fuerit clericus, ipse se abscindat, deponatur.

17.

Ille, qui accusatur de fornicatione, aut adulterio, aut opere alio detestabili, et coargutus fuerit, ad clerum non veniat.

73.

Si quis debilis aut monoculus, aut claudus, episcopatu tamen dignus fuerit, fiat: non enim vitium corporis polluit, sed animae macula.

Directio.

Ergo presbyter, et diaconus etiam potest esse, si dignus sit.

74.

Mutus aut caecus, non fiat episcopus, non quia immundus, sed ne officia ecclesiastica impediuntur.

Directio.

Ergo neque presbyter, aut diaconus esse potest.

75.

Qui habet daemone, clericus non sit, neque cum fidelibus orct. Cum autem purgatus fuerit, suscipiatur; et si sit dignus, fiat.

Neocaesareae 8.

Si uxor mandati viri adulterium commiserit publicum, non potest vir eius venire ad impositionem manus. Si autem post chirotoniam, adul-

terium illa admittat, dimittere eam debet; nam si haec cum eo manserit, non potest ipse fungi ministerio.

Nicaea.

Ille, qui a medicis, aut a domino suo, aut a barbaris emuchus factus fuerit, suscipiatur in clero: si autem sanus ipse se absciderit, etiam si fuerit in clero, cesset.

Directio.

Diaconus primum ordinetur ille, qui offertur, et deinde presbyter. Ille autem post circumgestaltungem mysteriorum, coram altari procumbit in genua sua, habens supra se orarium. Et post psalmum, et lectiones orct episcopus inclinationem; et extollat vocem suam - Et suscipe presbyterum. - Et cum dat pacem, praedicet archidiaconus praeconium - Gratia. - Deinde inclinatio, et alia: postea manus suas circum mysteria terferat, et super caput eius rursus ter, et ponat dexteram suam, et orct invocationem Spiritus sancti. Deinde ponat dexteram suam rursus super caput eius, ac deat - Promotus est in ecclesia sancta. - Et respondeat archidiaconus - Talis presbyter ecclesiae tali. - Deinde signet eum in fronte pollice suo in nomine Trinitatis: et orct inclinationem, et aliam susceptionis gratiae. Deinde circumferat orarium, et demittat in collum eius ceu torquem, similiter et casulam, ac phainam, et det ei pacem, atque illum communicet.

SECTIO VI.

De creatione diaconorum.

Simonis canananei 9.

Diaconus non benedicit, benedici-

tur autem ab episcopo, et presbytero: non baptizat, non offert; eum autem praesens est episcopus, aut presbyter, ipse populo non uti sacerdotem, sed uti ministrum sacerdotum se praebet.

Apostolorum 2.

Post ascensionem Domini nostri, oblato puro sacrificio, ordinavimus episcopos, et presbyteros, et diaconos septem, ex quibus unus est Stephanus martyr, qui adeo fervens spiritu fuit, ut se ipsum dederit maledictis Iudaeis obruendum lapidibus, et Christum vidit a dextris Dei, ac portas caeli apertas: et cum his nunquam visus est obtulisse sacrificium, aut cuiquam manus imposuisse, sed diaconatus ordinem custodivit.

Pauli.

Si autem in Philippo diacono, qui fidelem baptizavit, et in Anania fratre, qui me baptizavit, praesidium quaerant nonnulli, sciant, quod illi non sibi ipsis usurparunt honorem sacerdotii, sed cum a Deo fuerunt vocati tamquam Melchisedech, et Iacob.

Directio.

De illo, qui constituit altare lapideum, et libavit super illud libamen, ac super ipsum unguentum effudit, dicit.

Nicaeae 18.

Auditum est, quod in quibusdam locis diaconi audeant praebere oblationem presbyteris, et ante episcopos eam accipiant. Dicimus ergo, quod nefas sit illis hoc facere; sed post presbyteros accipiant, episcopo, aut presbytero eis dante: sed nec in medio presbyterorum sedent diaconi.

Laodiceae 20.

Diaconus coram presbytero non sedeat, sed iubente presbytero sedeat.

Neocaesareae 10.

Diaconi septem debent esse, licet et valde magna sit civitas. Hoc autem ex libro actuum diases.

Directio.

Scilicet illi, qui ingrediuntur ad ministrandum altari simul.

Iacobi Edessae.

Non licet diaconis coram populo, sacerdotum instar, orare; sed cum ponunt suffitus, secreto et cum silentio orent.

Si tamen dicant - In saecula saeculorum amen - in fine orationis suae aut ipsi, aut saeculares, reprehensibiles non sunt.

Presbytero absente, diaconus potest peragere ministerium, orare, et thus adolere, dummodo in oratione thuris vocem suam nemini audiam efficiat, praeterquam dicendo amen ultimum. Et si voluerit legere evangelium, recte faciet, nam praesente etiam presbytero, ac ex huius permissione illud legere potest.

Lisii.

Diaconus in proprio ministerio orarium superimponat suo humero: et, si voluerit, maaphara amictur superne, et orario inferne, suumque adimpleat ministerium.

Ignatii patriarchae.

Diaconi, quorum sponsae in vivis esse desinunt, antequam cum eis copulam habuerint, aut osculum eisdem fixerint, uxores ducant, et diaconatu fungantur, ac presbyteri etiam fiant.

Cyriaci Amidae.

Consuetudo non est in nostris regionibus, ut diaconi in ecclesiis, et monasteriis legant evangelium: consuetudines autem novas invelere nolumus; scriptum est enim, ne trans-

grediari terminum, quem a saeculo posuerunt patres tui.

Cyriaci patriarchae.

Cura altaris ad archidiaconum spectet: eo autem absente, deuterus curam gerat: et dicat proclamationem catholicam, et lectionem apostoli in festis dominicis, et in sabbatis ieiunii, et cum praesens erit episcopus, ab eo haec fiant: aliter vero per vices fiant ab omnibus diaconis.

Eiusdem.

Cum ab archidiacono committitur alteri proclamatio, aut lectio, non potest ille, cui res commissa est, alterum deputare, sed si noluerit proclamare, aut legere, ad archidiaconum res revolvatur.

Eiusdem.

Cum fuerit contentio inter clericos, archidiaconus sententiam in delinquentem ferat: sed postquam peractum fuerit ministerium, ne sit confusio: quod si ferre non possit acerbitatem contententium, et litigantium, poterit in ipso ministerio foras expellere audacem ac temerarium.

Persarum.

Cum episcopus abest, archidiaconus dicat: resbytero, ut offerat.

Eorundem.

Unicuique episcopo archidiaconus unus sit, qui eloquens, et sapiens existat, ac ministerio idoneus, et cui cura sit de peregrinis, et pauperibus. Is autem in omni opere ministerii iubeat, ac presbyteros in subsellis ipse sedere faciat, et diaconis praesit, ac subdiaconos ad portas constituat: librum lectoribus ipse det, et praecipiat, ut legant: hebdomadas presbyteris distribuat, eo quod lingua ac secretarius et alter ab episcopo ipse sit.

Directio.

Chirotonia diaconorum eadem est ac illa presbyterorum, excepto quod diaconus, non presbyter, proclamatur, et super unum genu dextrum procumbit: et orarium, ac thuribulum circumferuntur, atque traduntur ei. Archidiaconus vero non promovetur per impositionem manus, sed solum per systaticon.

SECTIO VII.

De constitutione diaconissarum.

Cephae.

Viduae tres constituantur: quarum duae perseverantes sint in oratione, et una in ministerio erga eos, qui infirmi sunt.

Andreae.

Praeclarus usus est constituere feminas diaconissas.

Clementis.

Vidua eligatur illa, quae a multo tempore sine viro permanserit: porro etiamsi illa compressa fuerit, si non consenserit, sed in oratione, et castitate perseveraverit, ordinetur constituta in gradibus altaris: et oret super caput eius episcopus sub silentio orationem convenientem. Cum autem instituta fuerit, incessanter oret: et si fuerit menstruata, in templo maneat, ac ad altare non accedat, non quia immunda, sed ob altaris honorem: postea vero cum ieiunaverit, et abluta fuerit, assidua sit in festo paschatis, lavetur, et ita oret. In diebus pentecostes non ieiunet.

Didascalia.

Porro quaedam domus existunt, ad quas diaconos mittere non debes apud feminas ibidem degentes, o episcope,

propter gentiles: proinde diaconissam mitte, quae ministerium exhibeat mulieribus fidelibus, quae ibi sunt, et abluat eas, dum convalescunt. Requiritur rursus diaconissa, ut perungat mulieres, quae baptizantur.

Laodiceae.

In ecclesia ordinari non oportet eas, quae dicuntur presbyterae, seu praesidentes.

44.

Mulieres ingredi ad altare non debent.

Basilii magni.

Vidua, quae connumerata est inter illas, quae praesident in ecclesia, quando matrimonio copulatur, reiciatur; si autem viduam in ecclesia suscipiamus ante sexagesimum aetatis eius annum, noster est reatus.

Chalcedonis.

Ante annum quadragesimum mulier diaconissa non fiat: illa vero, quae postquam ministravit, coniugium init, anathematizetur una cum eo, qui copulatur cum ea.

Severi.

Mos in oriente, seu ditione antiochena obtinet, ut albatissae monialium diaconissae sint, ac subiectis monialibus sacramenta distribuunt, idque presbytero casto, aut diacono absentibus dumtaxat, minime vero iis praesentibus.

Eiusdem.

Chirotonia diaconissae, fiat secundum regionis consuetudinem: porro in oriente notum est, quod humero eius orarium imponitur instar diaconi.

Iohannis Telae.

Non permittitur mulieri diaconissae eucharistiam dare masculo, qui annum aetatis quintum excesserit.

Eiusdem.

Cum non adest presbyter, aut diaconus in coenobio sororum, diaconissa potest sanctuarium ingredi pro se, et sororibus.

Eiusdem.

Diaconissa cum thus ponit, non debet suam vocem extollere, et recitare orationem thuris: sed orationem paenitentiae solum dicat sub silentio.

Eiusdem.

Cum non habet viam mulierum, licet ei ingredi in sanctuarium, et dare sacramentum, ac ministrare calicem, si fuerit necessitas: similiter etiam iussu episcopi potest in calicem infundere vinum, et aquam.

Eiusdem.

Cum aegrotata fuerit, sorori concedat solum, ut ingrediatur in sanctuarium, lampades praeparet, verrat, et accedat ad vasa altaris.

Eiusdem.

Diaconissae in sanctuarium ingredi non licet, neque in aedem martyrum virorum, neque in monasterium mulierum, praeterquam proprium, nisi negotium urgeat.

Eiusdem.

Non est reprehensibilis mulier diaconissa, quae legit scripturas sacras, evangelium, et cetera, in synaxi comuni mulierum, et in festis.

Iacobi Edessae.

Non licet diaconissae partem sancti corporis in calicem sanctificationis mittere, aequae ac licet diacono, eo quod non est diaconissa altaris, sed mulierum aegrotantium.

Eiusdem.

Diaconissae potestas in altare nulla omnino est, potestas autem solum ingrediendi ad altare, ut ipsum verrat, et

lampades accendat: et in coenobio sororum, absente presbytero, aut diacono, accipiat mysteria ex paradiso, verum non ex altari, et det sororibus suis, ac pueris parvulis: et quando baptizantur mulieres adultae, ungat eas, et visitet mulieres aegrotas.

sectio VIII.

De subdiaconis, lectoribus, psaltis, et exorcistis.

Thomae apostoli.

Cum subdiaconum promotes, o episcopo, impone super eum manum; et ora orationem convenientem, in die dominica; et illum, universo populo audiente, admone, ut ministerium obeat cum puritate, ieiunio, et oratione, quo gradum magis praestantem promeretur.

Ego Matthaeus

Ille, qui etiam Levi, et aliquando publicanus, praecipio, ut cum lectorum promotes, o episcopo, imponas manum super eum cum oratione convenienti, et des illi die dominico, spectante universo populo, librum, ut legat: sit autem mitis, humilis, multaeque doctrinae.

Lebaci.

Exorcista non fiat per chirotoniam, sed sola iussione, et concessione episcopi.

Laodiceae.

Psaltae illi, qui ambonem conscendunt, soli canant ex libris, et non alii.

59.

Psalmi proprii cuiusque dicantur in ecclesia, et non libri haud canonici.

17.

Inter psalmos, orationes fiant.

23.

Subdiaconi non ingrediantur in diaconium, neque vasa sacra attrahant.

22.

Neque panem dent, neque calicem benedicant.

23.

Lectores, et psaltae oraria non ponant supra se, cum legunt, aut cantant.

26.

Illi, qui ab episcopo constituti non fuerunt exorcistae, ne exorcizent.

Antiochia 14.

Subdiaconi, et lectores, et exorcistae etiam a periodentis promoventur. Persarum.

Qui doctrinae fuerit inscius, si totum Davidem non recitet ore suo, ne subdiaconus quidem fiat.

Adaei apostoli 8.

In fine omnium librorum evangelium legatur, tanquam coronis quaedam, et populus stans illud audiat.

18.

In ministerio ecclesiae omnibus, et singulis diebus recitate hymnos Davidis.

Iohannis Telae.

In omni dominica die legantur libri sancti veteris, et novi (*testamenti*)

Etsi unus tantum sacerdos fuerit, legat eos.

De incantatoribus.

Iacobi Edessae.

Non licet clerico, vel saeculari sumere sibi sermonem ex aliquo libro, ne ex illo quidem, qui vocatur *sermo* apostolorum, eo quod eorum non sit; alias prohibeatur a mysteriis.

Eiusdem.

Illi, qui incantant, et dicunt, quod orant, et stringunt vincula, aut sor-

tes iaciunt, et libellos pro morbis scribunt, alieni sunt a christianitate: similiter et illi, qui ligant, aut solvunt virum a muliere, incantatores sunt: et presbyter, qui recitat verba ex Davide, ne descendat grando super campum, seductor est.

Eiusdem.

Non licet in congregationibus nobiles civitatum legere libros: sed id fiat a lectoribus, qui ministrant, et recte legunt: neque etiam canant, nisi psalter, qui benedicunt.

Eiusdem.

Scriba, qui haereticis scribit disputationem, Iudeus est bis.

Georgii.

Quicumque utitur ligaturis, aut sortibus, aut incantationibus, sit anathema.

Cyriaci patriarchae.

Clericus, qui utitur ligaturis, aut sortibus, deponatur: et quicumque pergit ad divinatores, aut incantatores, aut sortilegos, aut scriptores libellorum pro febris etc., separetur.

Eiusdem.

Subdiaconus minor viginti annis non fiat: et hoc ubi percurrerit omnes psalmos Davidis: gradus autem non servetur ei in altari usque ad diaconatum; et is, qui antiquior est, praecedat.

Eiusdem.

Subdiaconus non potest pacem dare altari, praeter unam illam vicem ordinationis suae; quia non est minister altaris, sed templi: neque potest sumere oblationem ex altari.

Directio.

Hoc significat, quod subdiaconus intra altare ordinetur, et non in porta, ut diaconissa.

Eiusdem.

Exorcistae aliquando diversi fuerunt a baptizantibus.

Cyriaci Amidae.

Potest subdiaconus in sanctuario versari, et sumere ex eo mysteria, quando non adest presbyter, aut diaconus. Novum (*testamentum*) legi non solet in bemate (1).

Eiusdem.

Opus subdiaconi in ecclesia hoc est: ut, cum habet proprium schema, custodiat portam ecclesiae tempore sacri ministerii, et lampadum curam gerat.

SECTIO IX.

De numero librorum sanctorum, et exteriorum, et canonibus scholarum, et gradibus (seu artibus) reprehensibilibus.

Apostolorum 81.

Sint autem omnibus vobis clericis, et saecularibus libri sancti isti, veteris quidem testamenti.

Quinque Moysis.

Unus Iesu Bar-Nun.

Unus Iudicum.

Unus Ruth.

Unus Iudith.

Quatuor regnorum; duo libri dierum, seu paralipomenon; duo Esdrae.

Unus Esther.

Unus Thubith.

Tres Machabaeorum.

(1) In margine inferiore fol. 45. a tergo legitur - Petrus apostolus dixit: non occides, non adulterabis, non fornicaberis, ne cognumpas pueros, ne fureris, ne divinationem exerceas, et incantationem. Iohannes dixit: non accipiet personam unius. Si quis existimatur dicere aliquid inconveneritus, dicatur e contrario adversus eum.

Unus Iacob.

Unus David CL. psalmorum.

Quinque Salomonis; sexdecim prophetarum.

Exteri autem (*idest hagiographi*)

Unus Bar-Asirae (*Sirac*) ad institutionem puerorum.

Nostri autem novi testamenti.

Quatuor evangelia.

Quatuordecim epistolae Pauli.

Duae Petri.

Tres Iohannis.

Una Iacobi.

Una Iudae.

Octo libri mysticorum eiusdem Clementis.

Et actus nostrorum apostolorum.

Directio.

Quatuor regnorum, illum Samuelis, et librum regnorum intellige: et Salomonis quatuor solum novimus, proverbialia, Cohelet, et canticum canticorum, ac sapientiam magnam: et fortasse quintum illum, qui parabola Salomonis profundae inscribitur. Ille autem Susannae cum illo Danielis numeratur.

Athanasii magni.

Sapientia magna, et Bar-Asira, et et Esther, ac Iudith, et Thubana, et illa, quae vocatur diatasis apostolorum, et Pastor, non sunt canonicè definiti(1), electi autem sunt a patribus ad hoc, ut legantur propter exhortationem, et institutionem timoris Dei. Libros autem, qui dicuntur apocryphi, idest occulti, haeretici scribunt ad simplices seducendum per eos.

Dionysii Alexandriae.

Revelatio, quae insignitur nomine

Iohannis apostoli, non est ipsius: vel autorem Cerinthum habet, qui haud secus, quam in illa revelatione dicitur, aiebat fore usum cibi et potus in terra post resurrectionem. Aut est alterius cuiusdam Iohannis, eo quod duo sepulchra sint Ephesi, quae eius nomine appellantur.

Origenes.

Sententiae epistolae ad Hebraeos, apostoli Pauli sunt: ipsa vero elocutio est cuiusdam hominis, qui commemorabat, et scribebat illa, quae apostolus dicebat: et aliqui dicunt, hunc esse Clementem, alii vero Lucam. In omni porro ecclesia, in qua est haec, tanquam Pauli debet recipi. Recipiuntur autem in ecclesia et revelatio Pauli, cum revelationibus aliis, et doctrina apostolorum, et epistolae Barnabae, et Thobia, et Pastor, et Bar-Asira. Sed librum Pastoris, ac revelationem Iohannis multi non recipiunt.

Cyriaci patriarchae.

Liber ille, cui nomen est Hierothei, non est eius, sed videtur esse Stephani Bar-Sadaili haeretici.

Directio.

Et libri doctorum rursus, qui legantur in ecclesia sancta hi sunt.

Dionysii Athenarum orationes tres, et decem epistolae.

Basilii orationes viginti novem.

Gregorii Nazianzeni tomi duo, idest XLVII. homiliae, et epistolae diversae XXXI.

Severi tres tomi, idest CXXIV. orationes epithronicae, nempe dietae in throno, et epistolae quaedam.

(v) Quidquid his in locis contra canonem divinarum librorum a catholica ecclesia receptum dicitur, prolixam refutationem a me non postulat, ne toties a viris doctissimis actum egam.

Mar Ephraemi, et mar Isaaci CXIV. orationes.

Mar Iacobi sarugensis CLXXXII., et homiliae, ac orationes per circulum anni CLV., quarum pleraeque sunt sancti Iohannis, et Cyrilli, et Theodoti, et Architheï, et aliorum.

Historiae patrum, et doctorum, ac martyrum CXXV, et liber Palladii, qui paradiscus inscribitur tribus tomis: et hexameron Basilii, orationes novem.

Item Iacobi Edesseni septem, et unus theologiae, ac epistolae eiusdem plures.

Commentaria mar Ephraemi, et mar Iohannis, et Moysis Barcephae, et Barsalibaci.

Directio.

Et ex doctrinis externorum, liber ille Antonii Tagritensis: et logici Aristotelis, Categoriae, Perihermeniae, et Analytici, Apodictici, Topici, octo orationes; et elenchus sophistarum: poetica, rethorica, orationes tres. Libri quatuor mathematicorum qui linguam exornant, et qui mentem exercent in questionibus de physica ascultatione; et ille metaphysicorum: ex quibus materia tantum accipienda est, uti nos quoque accepimus in libro nostro, quem *candelabrum sanctorum* inscripsimus, et illo parvo, quem titulo *radiorum* praenotavimus, ubi eos disputando confutavimus, qui Deum quidem noverunt, sed non tamquam Deum glorificaverunt. En enim, et ipse magnus ecclesiae architectus in multis locis videtur illia uti; puta illa quae de Cretensibus dicit: mendaces sunt, ex tractatu Maxentii Cretensia desumpsit, et to - genus Dei sumus - ex Aetha chaldaco: et to - corrumpunt mentes bonas colloquia

mala - ex libro Euripidis: et to - edamus, et bibamus, cras enim moriemur - ex proverbii Laacedemonum, cum reprehendit Corinthios, qui plerumque hoc proverbio infami utebantur; quin et Isaia quoque propheta eiusdem meminit.

Directio.

Omnis scriptura in spiritu exarata utilis est ad doctrinam, ad reprehensionem, et directionem, ut divus Paulus dicit. Liber itaque ecclesiasticus, qui recens producitur, a patriarcha in occidente, a catholico in oriente, examinatur: et siquidem in spiritu compositus est, permittant, ut recipiatur. Si enim libri Origenis, et expositiones Theodoretii ab initio examen ac considerationem subiissent, non ea fortasse zizania exorta fuissent, quae etiamnum ab ecclesiae campo purgari nequiverunt.

Directio.

Omnis episcopus in primis magistrum constituat, ubi non adest, et nomina describat puerorum, qui ad doctrinam haurieudam apti sunt, eorumque parentibus praecipiat, ut illos vel invitos ad scholam adducant. Quod si orbi fuerint, aut inopes, ab ecclesia victus eis subministretur. Si vero ecclesia inops fuerit, procurator ecclesiae singulis diebus dominicis collectam a fidelibus faciat pro eorum alimentis. Et stipendium magistri partim ab ecclesia, partim a parentibus puerorum solvatur.

Directio.

Tirones primum psalmos David legant, deinde novum (*testamentum*), deinde vetus, deinde doctores, deinde expositiones. Quod si ad sacerdotium non sint promovendi, post psal-

mos, selectas per anni circulum lectiones discant, tum vero ad artem procedant. Qui autem vocem habent ad cantum parum idoneam, ii præter simplex feriale officium, nullum alium cantum addiscant.

Diataxis Apostolorum 6.

Idolorum fabricator, auriga certans, cursor stadii, vorator vitrorum (*fortase calicum, seu vini*), cursor in olympiade, cantator, citharoedus, lorarius, saltator, caupo, magus, incantator, circulator, præstigiator, astrologus, interpret somniorum, divinator, insidiator, sortilegus, purgator, augur, haruspex, vates, interpret volatuum, incantator per aves, observator occursum, aut macularum membrorum, aut arietum, aut vocum, aut auditionum, aut tinnitus aurium, aut pulsationum; isti omnes cessent, aut repellantur.

sectio X.

De coetu monachorum.

Apostolorum.

Virgo utriusque sexus a nemine fit, neque per manus impositionem promovetur. Proprie enim voluntatis est hic coetus: virgo autem in oratione, et ieiunio, ac fletu perseverans, exitum expectet, neque in crapula, ebrietate, ac sermone otioso, sed in meditatione librorum sacrorum, et consolationibus divinis.

Pauli.

Alii circueunt in mclotis, et egeni, angustiati, et persecutionem passi, homines, quibus dignus non erat mundus: et facti sunt tamquam errantes in deserto, et in montibus, atque cavernis, ac scissuris terrae.

Nicaeae.

Qui semel renunciarunt saeculo, et postea retro conversi sunt, decem annis maneat in paenitentia: et si paenitentiam veram in lacrimis ostenderit, anno tertio suscipiantur: in morte autem, quovis tempore, suscipiantur ad communionem; et si convalescerint, tempus paenitentiae expleant.

Ancyrae.

Illi, qui virginitatem sponderunt, et sponsonem suam violant, decretum contra eos qui ducunt duas uxores, subeant: virgines autem, quae tamquam sorores habitaverint cum viris, prohibemus.

Basilii.

Illi, qui se ipsos in coetu monachorum connumerarunt sine confessione publica, si nuperint legaliter, ne reprehendantur.

Lisii.

Clericus, qui, relicto clero, schema monachus sumpsit, et hoc rursum relinquit, atque ad statum primum redierit, si vita eius fuerit irreprehensibilis, a ministerio sacerdotii non prohibeatur.

Chalcedonis.

Monachi, et moniales, qui schema exuunt sub interdicto sint, episcopus autem habeat potestatem miserendi eorum.

Nemo monachus aedificet monasterium, et congreget fratres, nisi auctoritate episcopi.

Omnes monachi episcopo subiciantur, neque migrant ex coenobiis suis, et rebus saeculi non communicent.

Monachos, qui diutius manent in civitatibus, Ecdicus ecclesiae magnae expellat.

Monasteria coenobitica monachis maneant, et non sint domus habitationis secularibus.

Servus hominis non suscipiatur monachus sine iussu domini sui.

Monachus, qui ad militiam, aut praefecturam saecularem accedit, anathematizetur.

Monachi lampetiani si a monialibus, quae habitant una cum ipsis, separentur, suscipiantur.

Rabulae.

Monachi inclusi dumtaxat nutrant capillos, et ferro induantur.

Monachi visitatores, et omnes fratres extra monasteria, vestes nigras ex pilis non induant (1), ut non vilipendatur honor schematis.

Nemo suscipiat fratrem, qui migrat de monasterio in monasterium, nisi rogatu praefecti priori monasterio.

Monachus, qui presbyter non sit, aut diaconus, non audeat eucharistiam porrigere.

Monachi ne pagos, urbesque adeant, sed visitatores dumtaxat: iique in ecclesia, aut monasterio sedeant, et commorentur, neque per domos vagentur.

Monachi multum vinum non bibant, ne blasphement. Monachi possessionem ovium, aut equorum non possideant, sed solum asinos, et tauros ad arandum.

Libros extraneos non habeant in monasteriis, neque quaestus ex emptione ac venditione.

Nemo ex fratribus quidquam sibi proprium possideat, sed omnia communia sint, et sub potestate praefecti monasterio.

(1) In margine - id est schema saecularium induant, aut vestes albas luteas ahsque cucullo. -

(2) In margine arabice legitur - cellam. -

Praefectus monasterio ne fratribus permittat, ut consanguineos adeant, ne colloquiis vanis relaxentur.

Ne infirmitatis causa monachi relinquant coenobia sua, et per civitates ac loca vagentur, sed sustineant angustias propter Dominum nostrum.

Nemo fratrum solitariam vitam ducat, nisi ille, cuius opera diu probata fuerit.

Praefectus monasterio constituatur ille, qui possit gubernare fraternitatem.

Presbyteri et diaconi monachi possunt ministrare iussu episcopi in locis, in quibus clerici non sunt.

Arcae, in quibus monachi sepeliuntur, in terra condantur.

Praefectus monasterio, cum decedit, fratres eum sepeliant cum silentio, et non congregentur saeculares ad eius funeris pompam.

Monachi, et moniales ne cohabitent cum saecularibus.

Saeculares ne sustentationem corporalem monachorum negligant.

Mulieres intra fores monasteriorum ne ingrediantur.

Moniales, quae in urbibus, pagisque sunt, si non habeant monasterium, aut coenobium (2) sororum, duae simul sedeant in una domo, et simul eant ad ecclesiam.

Monachi psalmos dicant, et moniales etiam cantica.

Monachi, et moniales horas precum impleant, psalmosque recitent diu noctuque.

Saecularis, qui filiam foederis (monialem) sibi desponsaverit, anathematizetur.

Monachi, et moniales, qui schema exuunt, paenitentiam agant, alioquin anathematizentur una cum eorum adfinibus, si ipsis consentiant.

Mulier nupta, absque mariti sui voluntate non suscipiat institutionem (*monasticam*), neque vir absque voluntate coniugis suae.

Monachi sine presbytero, et moniales sine diaconissa, ne pergant ad synaxes.

Haereticus ne sedeat in nostro monasterio, neque accedat ad res sanctificatas.

Monachi ne ascendant ad gradus altaris.

Monachi et moniales ab usu carnis abstineant, vino autem modico propter infirmitatem utantur.

Directio.

Monachi et moniales non habitent cum saecularibus.

Iacobi Edessae.

Monachus non debet accipere responsum ex evangelio, aut ex Davide, aut ex aortibus, quae dicuntur Apostolorum.

Non decet, ut stylitae offerant oblationem super columnis suis.

Indecens est, ut inclusi offerant oblationem, nisi ob necessitatem. Neque rursus fas est, ut ponatur sanctum corpus apud stylitas supra columnam, si adest, qui eis communionem porrigat.

Monachi, qui schema exuerunt, et duxerunt uxores, ne monastico habitu deinceps utantur.

Monachus non occidat vivens (*animal*.)

Et monachi, qui coacti ducuntur ad proiciendum lapidem magneticum (*an potius cum machinis?*) non sunt reprehensibiles per canones.

Monachi ne pergant ad vigiliis, aut commemorationes martyrum, aut convivia, etsi causam praetendant, ut orent ibi.

Iohannis Telae.

Ut omnis suspicio mala auferatur a vobis, o monachi, mulieres in monasteria ne ingrediantur.

Iacobi Edessae.

Stylita, qui episcopo restiterit, et excommunicationes ad eius loca scripserit, anathematizetur: et omnis, qui eius excommunicationes susceperit, anathematizetur.

Similiter et praefectus monasterio, ac monachi, qui conventus faciunt adversus episcopum, neque obediunt ei, damnentur; nec aut suscipiantur, quam a prava ipsorum sententia recesserint, canonemque admiserint.

Monachi, mulieres in monasteria vestra ne ingrediantur.

Iohannis patriarchae.

Monachus, qui schema exuit, et ducit uxorem, si paenitentiam egerit, permittatur ei, ut, relicta ea muliere, redeat ad schema.

Georgii.

Monachos, qui circumeunt portantes peras, et arcas sanctorum, definimus per decisionem Dei, non esse suscipiendos.

Praefectis monasteriorum, et stylitis non licet scribere epistolas censurarum, aut iudiciorum, aut adhortationis ad civitates et pagos.

Monachi, qui pro obtinenda praefectura monasterii, dant munera, anathematizentur.

Praefectus monasterio non constituitur sine iussu episcopi.

Praefectus monasterio, qui a pro-

prio deficit episcopo, eiusque proclamationem tollit (*et divinis officiis*), anathema sit.

Nicaeae 81.

Monachi ne capillos nutrant, sed totum caput suum radant, neque super illud coronam ex capillis relinquunt: et non ponant annulos in digitis suis, neque ex auro neque ex argento, sive ex alio materiae genere.

Hoc ex libro secundo synodi nicaenae: et numerus canonum eius LXXXIV. apud Graecos, atque Syros. Cyriaci patriarchae.

Sine scriptis praefecti monasterio, et fratrum, episcopus manum non imponat ob chirotoniam monachis.

Non liceat per Deum mulieri moniali balneum ingredi, neque corpus suum aqua ablueri, neque vestimentis lineis, aut aliis indui, praeterquam vestimento ex lana; neque capillos nutrire, sed tondentur: neque ambulare per vicos, aut per domos discurrere, aut panem comedere extra proprium coenobium.

Non liceat per Deum viro ingredi in monasterium sororum, nisi presbytero, aut diacono, qui eis eucharistiam det.

Omnes moniales simul in uno coenobio congregentur, et sedeant, et eligatur ex eis una, quae aetate provecta sit, ut praesit, ac necessaria eis subministret.

Dionysii patriarchae.

Monachus, qui ob necessitatem e monasterio suo egreditur, iussu episcopi, sedeat in civitate aut oppido.

Persarum.

In coenobia, in quibus patriarcha, aut catholicus sepulti sunt, potestatem non habeant episcopi, sed

patriarcha in occidente, et catholicus in oriente.

Praefectus monasterio, cum fratres probaverit, numquamque ei monasterio praeficiat, cui aptus fuerit.

Magister domus ne gulosus fiat in cibo, aut potu; et fratres, qui magis laborant, magis honoret.

Ostiarius quietus et humilis sit, non vero severus; neque recipiat depositum cuiusquam.

Visitor monasterii ne sibi ipsi possideat amplius eo, quod a praefecto monasterio eidem separatur: et refrenet sensus suos inter saeculares.

Monachus, qui peccat, corripiatur, et ad alteram usque vicem dimittatur ei, et tertia vice expellatur.

Monachus, qui officio nocturno minime interfuerit, ne sedeat cum fratribus ad mensam.

Fratres super storeis stratisque cubent: et praefectus monasterio, et infirmi in lectulis, quin tamen limbos suos solvant, aut vestes exant.

Monachus, qui sacerdotio fungitur in ecclesia civitatis, aut pagi, vestimenta alba induat super schema, ne contemnatur monachatus in saeculo.

Presbyter, aut diaconus, qui vult indui, annum unum in cancellis antea ministret, et deinde induatur: et si frater (*id est non sacerdos*) est, in alio (*aliquo?*) ministerio a praefecto coenobii constituatur per annum, antequam induatur.

Monachus, cum ab opere manuum cessaverit, divinis libris vacet.

Noctes dominicarum, si fieri potest, in officio fratres transigant a vespere. Cum fratres vescuntur, commentarius legatur, ut una cum corpore anima nutriatur.

Fratres iniussu praefecti coenobio ne exeant e monasterio : ante exactum autem triennium post vestitionem , neque si iniserit praefectus monasterio , licet eis exire.

Monachus directioni animae suae solum impendat curam : praefectus monasterio autem , et director , tum sui , tum fratrum curam gerant.

Donec monachus in ministerio communitalis erit , nihil pro se ipso poterit operari.

Monachus in cella sodalis sui monachi ne dormiat. Saeculares autem , qui monasterium adeunt , in aedibus communibus dormiant.

Monachus ex hereditate consanguinei sui saecularis non consequitur quidquam , nisi aliquid ipsi legatum sit.

Abbas ne saecularem cito tondeat , sed post annum probationis.

Praefectus monasterio , qui recte gubernat , ne mutetur.

Monachus , qui unum dumtaxat psalmum novit , eundem in omnibus precibus repetat.

Monachus qui carnem comedit , veluti moechus indicetur.

Monachus qui in cella sua orare voluerit , in ferialibus diebus dumtaxat id ei permittatur , non in festis et dominicis.

Monachus , qui studiorum causa civitatem adit , in ecclesia habitet , nec a ieiunio aut oratione cesset : quod si pauper sit , artem decentem erceat.

Monachus monasterium sororum ne ingrediatur omnino.

Michaël patriarcha senior canones duodecim in coenobio mar Ananine sub poena interdicti et excommunicationis edidit , ut scilicet abbas , et monachi matthaeiani sub Maphriani potestate sint , ipsiusque iniussu faciant nihil , sive magni sive parvi momenti sit.

Directio.

Qui tonderi desiderat , stet ante portam altaris , et post psalmum - miserere mei - sub responsorio - propitiatio esto mihi - orat abbas orationem paenitentiae , deinde accipit forficem is , qui praesentatur , eumque offert abbati , dicens - ego volui offerri Deo etc. - Deinde illum tondet cruciformiter in nomine Patris , et Filii , et Spiritus sancti , et induit eum tunica , et spoliat vestimentis eius prioribus infernis , ac lumbos illius cingit , eique imponit eucullum , et pallio circumdat , et sandalo cingit pedem eius sinistrum , ac postea dexterum , et crucem in humeris deferendam ei tradit : quae omnia peragat , dicendo convenientes preces. Mox collocat illum a parte septentrionali portae altaris , eique una cum fratribus pacem dat , atque obsignant.

Explicunt haec.

In sequentibus tomis dabimus reliqua capitula Nomocanonis ,

T O M U S II.

INDEX CAPITUM ET SECTIONUM HUIUS TOMI.

Caput VIII. De desponsatione.

Section 1. De causis, quae antecedunt desponsationem legalem.

Section 2. De qualitate desponsationis, et de procuratore.

Section 3. De causis, quae impediunt desponsationem.

Section 4. De pherne, et doro, zebdis, et conviviis.

Section 5. De separatione.

Section 6. De tempore custodiae libertatis, cuiusmodi debeat homo facere stipendia.

Caput IX. De testamentis.

Section 1. Directio.

Section 2. De illo, cui praecipitur.

Section 3. De illa re, quae praecipitur.

Section 4. De procuratore.

Caput X. De hereditate.

Section 1. De gradibus hereditatis.

Section 2. Sex causae, quae privant hereditate.

Caput XI. De venditione, et emptione.

Section 1. De validitate venditionis, et eius invaliditate.

Section 2. De regressu rei venditae.

Section 3. De terminis, qui adhibentur in venditione, et emptione.

Section 4. De venditione, et emptione servorum, et qualitate iuramentorum, quae pronunciantur inter emptorem, et venditorem.

Section 5. De pactis, et usuris, et modis aliis damnabilibus.

Caput XII. De anticipatione pretii.

Section 1. De canone anticipationis, sive prioritatis dationis.

Section 2. De illo, cui fit anticipata datio, sive prioritas dationis.

Section 3. De retributione.

Section 4. De commodato.

CAPUT VIII.

De desponsatione.

In hoc sunt sectiones sex.

SECTION I.

De causis, quae antecedunt desponsationem legalem.

Directio.

Ne quisquam audiens apostolum dicentem, quod coniugium in omnibus honorabile sit; et canonem quintum diataxos apostolorum sanctorum, qui dicit: episcopus, aut presbyter,

aut diaconus uxorem suam non eiciat causa continentiae, secus deponatur: et canonem primum synodi gangrensis, qui dicit: si quis reprehenderit coniugium; et illam, quae dormit cum viro suo, cum sit fidelis et casta, immundam habeat; sit anathema: et canonem eiusdem quartum, qui est: si quis haesitaverit accipere oblationem a presbytero, qui coniugatus est, sit anathema: et alia plurima audiens; nemo, inquam, sibi persuadeat vel dicat, quod coniugium praestantius sit virginitate, vel monachali Dei

famulatu. Res enim aliter se habet. Sciat igitur coniugium iis tantummodo convenientius utiliusque esse, qui desideris corporis, et passionibus mentis vincuntur, sicuti dixit divus Paulus: dico autem illis, qui non habent uxores, et viduis, quod expediat eis, si permanserint, sicuti ego; si autem non sustinent, coniungantur; expedit enim ducere uxorem magis, quam uri concupiscentia. Et canones illi propter quosdam haereticos, qui immundas reputabant quasdam ex creaturis Dei, editi fuerunt, et non ut ad coniugium incitarent.

Directio.

Cavendum est a pulchritudine, ne alliciaris scilicet a specie mulieris nequam: et si habeat divitias, ne concupiscas eam, dicit sapiens, et magis honorabile est sequi virginem: lactare siquidem cum muliere adolescentiae tuae, cerva dilectionis, et hinnula, vias eius discere omni tempore, et in amore eius pascere. Et illam, quae est ex genere matronarum (*id est ad parandum aptarum*) eligere oportet, eo quod generis propagatio sit praeceptum primum, et ad affinitate devincendos illos, qui non sunt affines, ob causas, quas postea numerabimus, et ad quaerendam accurate illam, quae casta sit: mulieris enim bonae beatus est vir: numerus enim annorum vitae eius duplicatur. Et haec quidem quinque praecepta utilia.

Directio.

Quod visu videat sponsus sponsam suam ante desponsationem, valde expedit ob vitandum separationis periculum, si illa forte non fuerit secundum voluntatem suam. Visum autem faciei eius feminae duntaxat, etsi sine ipsius

(*feminae*) voluntate, permittunt canones: porro sine hae causa haud deest intueri alienam, etiamsi senex fuerit homo, aut eunuchus ille, qui intuetur, ne incidat in moechiam cogitationis: omnis quippe, qui videt mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est in corde suo. Et propterea praecipitur feminis, ut velentur, quemadmodum docet divinus apostolus: nam neque natura docet hoc, quod non cooperiatur femina. Et in capite tertio didascaliae apostolorum: deorsum quidem esto respiciens, et ambulans cooperta sis. Et a servo, etiamsi fuerit maior, domina non abscondat faciem, neque ancilla a domino suo: et viris iustis concedunt canones intueri alienam, propter testimonia, et iudicia. Similiter et sponsa visu videat sponsum suum ante desponsationem: et extra hanc causam etiam permissum est feminae intueri alienum; secus, viri quoque, uti mulieres, iussi fuissent velari; quod factum non est: licet iubeantur non ornari; ne scilicet orneris, ne videat te mulier aliena, et capiatur tui desiderio; praeceperunt apostoli sauci in libro didascaliae. Intuitus autem viri in virum, et feminae in feminam non damnatur, praeterquam si fuerit verendodum, propter quem maledictus fuit Canaan, eo quod vidit Cham pater eius nuditatem patris sui Noc; et benedictus fuit Iaphet, et Sem, quod ex parte aversa ambulaverint, et cooperuerint illum pallio, quod super humeros suos proiectum tenebant. Sed et nemo verenda sua intueatur, praeterquam ex necessitate illa, quae etiam medicis concedit intueri sine reatu, ubi sunt dolores.

Directio.

Illā, quae debent inquiri ante desponsationem haec sunt : ne sit illa, quae desponsatur, sponsa alterius : nec ille, qui desponsat, sponsus alterius, eo quod una solum uni congruit : relinquet quippe vir patrem suum, et matrem suam, et adhaerebit mulieri suae, et non mulieribus suis, verbum Spiritus praecipit.

Et ne sint dies, in quibus interduntur convivia (1), ieiunium scilicet quadragesimale, secundum canones synodi Iodicienae, et diebus pentecostes, in quibus magis continentia servanda est propter descensum Spiritus sancti. Et nonnulli quidem a vespere diluculi secundi ieiunii cessare faciunt benedictionem annulorum, et coronarum; alii autem a matutino feriae secundae. At quod magis comprobatum est, post dimidium noctis benedicendum non est. Et si vidua sit, aut viduus, adimpleatur tempus illud, in quo secundum legum praecepta, desponsandi sunt.

Sponsa non sit ancilla, neque sponsus servus; isti enim solum iussu dominorum suorum debent desponsari.

Non sit inter eos consanguinitas generis, aut lactis, aut susceptionis.

Non sit relicta, quicumque enim tollit dimissam, moechatur.

Et non sit parvula, scilicet minor duodecim annorum.

Et non sit in ea macula corporalis.

Et non sit ex alienae confessionis hominibus.

SECTIO II.

De qualitate desponsationis, et procuratione.

Directio.

Desponsatio autem fit, cum conveniunt in ecclesia procurator sponsae, idest desponsator eius, sive pater sit, sive alius, et ipse sponsus, et sacerdos, ac diaconus, et duo fideles testes. Et curator quidem sit, qui accepit consensum sponsae, et illum notum fecit sponso eius : et cum illis annulus ex dono sponsi, et crux. Et dum stant ante altare, dicat curator, despondi *talem tibi tali* in uxorem, secundum canonem apostolicum et legem christianam. Et respondeat sponsus : recepi coram Deo, et altari eius propitiatorio : et coram sacerdotibus, et testibus istis. Tunc perficiat sacerdos orationem, quae super annulum, dicens : benedictus sit annulus iste, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Et accipiat eum, ac simul, excepto sponso, eant in domum sponsae, et in digito eius illum ponat, ac suspendat crucem in collo eius, et benedicat ei cum oratione; tum exeant. In oriente autem, etiam super calicem orat sacerdos, et sponso sponsaeque ieiuniis potandum porrigit, et ita sibi invicem sponsus, ac sponsa : et non communicant usque ad complementum dierum foederis, quod initur inter eos; et cum volunt convivium instruere, congregantur invitati sponsi, et ipse sponsus, et eunt ad portam sponsae, eamque ducunt cum coetu mulierum, ac

(1) In margine-prohibitio benedictionis a die secundo ieiunii magni, et diebus pentecostes;

cunt ad ecclesiam : et dum stant coram altari sancto , perficiat sacerdos orationem , quae super coronas , et ponat in capite sponsi , et sponsae , et patrini , ac matrinae , et exeant cum canticis spiritus , adducantque sponsam in domum sponsi , et ita perficitur convivium , ac iustificatur coniugium legitimum.

Cyriaci et Iohannis patriarchae.

Ille , qui desponsat mulierem per benedictionem annuli , non potest eisdem communicare ante convivium ; alias anathematizetur.

Directio.

Cum annuli benedictione desponsantur virgines fidelibus , quemadmodum etiam Rebecca Isaaco , et Thamar Iudae. Bigamis autem mulieribus , ac viris , nec annuli benedicuntur , neque coronae , sed solum oratio fiat super eos. Trigamorum autem non est canonica desponsatio : cum itaque urgentur , canon ieiunii , et elemosynae imponitur eis , et deinde oratione digni habentur.

Laodiceae.

Illis , qui libere et legitime coniugium secundum ineunt , cum frequentes fuerint in oratione , et ieiunio , detur oblatio.

Neocaesareae.

Qui coniugiis multis implicatur , modus conversationis eorum , et fides ipsorum minuit tempus censurae ipsius definitae.

Basilii magni.

Trigamiam coniugium non habemus , sed fornicationem foedam , quemadmodum etiam Dominus de quinto viro Samaritanae dixit , quod non est vir tuus.

Theologi homilia 47.

Coniugium primum est legitimum : illud , quod secunda vice celebratur , veniale : tertium transgressio est legis ; quod autem superexcedit , suinus est mos.

Directio.

Desponsatio sine sacerdote , et duobus testibus iustis , et curatore sponsae , fieri non potest : et si diaconus adfuerit , melius est : et cum testimonio mulierum non fit , nisi forte adfuerit unus vir , et duae mulieres , et sacerdos. Et illi testes ne sint consanguinei sponso , aut sponsae , sed remoti : neve sint pueri parvi , neque alienae confessionis , nec servi , nec muti aut caeci , neque lascivi. Et sacerdos filiam suam benedicit , benedicit annulum , et coronam , et fit curator ; testis autem non fit. Et sacerdos , qui despondet virginem sine curatore , deponatur : et curator inquirat , utrum congruat ei sponsus eius , et absolvat convivium eius ; alias irritum faciat.

Directio.

Curatio patri convenit , deinde presbytero , deinde fratri , deinde filio fratris , deinde patruo , deinde filio eius , deinde seniori (avo) ex matre , deinde avunculo , deinde filio avunculi , deinde episcopo loci. Et filius non despondet matrem suam : et ancillae , si ea careat proximis genere , ille , qui ipsam libertate donavit , est desponsator , deinde eius filius , deinde filii eius filius , deinde pater eius secundum ordinem dictum. Et frater ex patre , et patruo , aequales sunt fratribus , et patruis iustis. Et pater potest despondere filiam suam

virginem, etiamsi illa nolit (1), nam apostolus divinus dixit: si quis autem existimat, se turpem videri super virgine sua, quod sit superadulta, quin eam dederit viro, et oportet illam dare, sicut vult, faciat. Coniugatam autem non potest pater cogere, quamvis minor sit: et virgo, cuius tempus venit, cum petit virum, pater illam non potest impedire: et si neget, episcopus eam despondeat, etiamsi nolit pater: et sponso, quem ipsa voluerit, si honore aequalis sit ei, ipsi debetur responsio, et non illi, quem curator eligit, etiamsi aequalis sit gradu; quod si aequalis non fuerit gradu ille, quem ipsa eligit, ei quem aequali gradu eligit curator, sit.

Et fratres, patrui, et filii patruorum, non possunt despondere, nisi illam, quae perfecta est statura, et quidem consensu verbo oris sui expresso, si coniugata fuit: et silentio suo, cum interrogatur, si virgo est; nam silentium indicium est consensus: et ita emancipator respectu illius, quam liberam fecit. Et episcopus quidem despondet adultam, cum non erit pater, aut consanguinei, aut siquidem fuerint discentes, aut si praesentes non adfuerint.

Directio.

Servo non congruit curatio, si enim sui iuris non est, quomodo in alterum ius habebit? Sed ne puero quidem convenit, qui sit minor viginti-quinque annis, nec etiam energumeno, aut eunucho, uti nec illi, qui morbo difficili laborat, neque fornicatori, nec prodigo, nec infideli, nec mulieri: et propterea mater non po-

test despondere filiam suam, nec soror sororem suam; a similibus enim ad illos, qui distant ab eis, transit curatio: et cum duo, aut plures fuerint curatores, illi, quem ipsa voluerit, detur potestas; et si neminem ex eis elegerit, ille qui senior est, potestatem habeat: et si aequales gradu sint, idest filii patruorum, sortes mittant: et ille quidem, cui adiudicatur curatio, non potest despondere virginem illi, qui ea minor est: et coniugata adulta (*vidua*) potest semet tradere ei, quem voluerit, etiam sine iussu curatoris, sive pater sit, sive alius, sienti rectum esse decernit lex XLVII. imperatorum graecorum. Et energumenam, quae adolevit, potest curator despondere illi, qui novit obsessionem eius, et tamen vult eam sibi habere. Et ancillam potest domina eius desponsare, etiamsi non velit illa; servum autem dominus nolentem despondere non potest: ancillam et servum volentes desponderi, dominus impedire potest: et ancillam mulieris, curator dominae despondet iussu dominae ipsius: et mulierem, cum libertate donatur ancilla, curator ancillae despondet, si extiterit; socus, curator dominae.

Directio.

Cum femina se ipsam tradit curatori, quo eam despondeat, eligere hic debet virum conditione ei aequalem, aut praestantiorum: et si consentiant simul in illum qui vilis sit, possunt; quod si curator consentiat, et ipsa minime, non debet perfici desponsatio: et si femina consentiat, minime vero curator, si virgo sit, non per-

(1) In iuste hanc et alia dicuntur.

ficetur; at si coniugata fuerit, perficetur.

Aequalitas autem conditionis quinque modis comprobatur: per corporis a macula, seu vitio, integritatem; per libertatem; per professionem; per iustitiam; et per artificium. Pulchritudo vero, et divitiae non sunt spectandae a piis. Et professio quidem, sicut si sacerdotes sacerdotibus despondeantur, et legisperiti legisperitis, et mercatores mercatoribus etc. Artes autem viles sunt histrionum, citharoedorum, et omnes illae, quae materias abominabiles contrahant: et iustitia omnes vincit praestantias.

SECTIO III.

De causis, quae impediunt desponsationem legitimam.

Quatuor sunt causae generales, quae impediunt coniugium legitimum: consanguinitas illius, quae despondetur: consanguinitas consanguineorum: servitus: infidelitas.

Et illa prima quadruplex est, nam vel generica est seu generis, aut lactis, aut susceptionis ex baptismo, aut ex coronis desponsationis.

Et generis quidem in XI. gradibus concluditur ac terminatur: in matre: in filia: in sorore: filia sororis: filia fratris: amita: filia amitae: sorore matris: filia materterae: filia patris: filia avunculi.

Et mater quidem tua illa est, quae peperit te, et omnes illae, ex quibus progenitores tui nati sunt, scilicet seniores omnes illae, quae sunt ex latere matris in generationem generationum.

Et filia tua est illa, quae ex te nata est, et omnes illi, qui a tuis ge-

nitibus nati sunt, videlicet filiorum, ac filiarum tuarum filii in generationem generationum.

Soror tua est illa, quae ex patre tuo, aut ex matre tua nata est: et filia sororis tuae est illa, quae ab hac, et ab omnibus illis, quos genuit, masculis, et feminis, generatur in generationem generationum.

Filia fratris tui est illa, quae ex fratre tuo, qui ex patre, aut ex matre, aut ex omnibus illis, quos genuerunt, masculis et feminis, generatur in generationem generationum.

Et amita tua est soror patris tui, quae ex patre, aut ex matre: et filia amitae tuae est illa, quae ab hac, et ab omnibus illis, quos genuit, masculis, et feminis nascitur usque ad complementum septem facierum (graduum).

Avuncula tua est soror matris tuae, quae ex patre, aut ex matre: et filia avunculae tuae est illa, quae ab hac, et ab omnibus illis, quos genuit, masculis, et feminis generatur usque ad complementum septem facierum.

Et filia patris tui est illa, quae ex fratre patris tui, aut ex matre, et ab omnibus his patris tui masculis, et feminis generatur usque ad complementum septem facierum.

Filia avunculi tui est illa, quae ex patre, aut matre, et ab omnibus illis, quos genuit avunculus tuus, masculis, et feminis generatur usque ad complementum septem facierum.

Directio.

In numero quidem septem facierum aequalis est series per masculos, seriei per feminas, videlicet ita: ponamus enim illum, qui despondet, esse Iosephum filium Iacobi, filii Isa-

ei, filii Abrahæ: et illam, quæ despondetur, esse Rebeccam filiam Batus, filii Melchæ, filiae Haran fratris Abrahæ. Itaque cum Rebecca ducitur uxor a Iosepho in octava facie, legitime ducitur. Ducit porro eam Isaac in sexta facie. Porro coniugium filiarum patruorum, et avunculorum etc. non solum in occidente, sed et in oriente magis prohibitum fuit, quemadmodum indicat canon XXIII. Timothei catholici Nestorianorum. Iosue Barnûn autem ille, qui successit ei, penitus dissolvit determinationem hanc canone suo illo XXVI, in argumentum adducens Abrahamum, et Nachor fratrem eius, qui Saram et Melcham filias Haran fratris eorum, acceperunt: et filias Salphahad, ac filios patruorum earum: et non consideravit, quod antiqua transierint: alioquin quæ duæ etiam uni non copulerent, quemadmodum Iacobo Lia et Rachel, et plurimæ aliae?

Directio.

Affinitas collactationis est illa, quæ ex ipso lacte accidit, quando ab ipsomet marito obtinuit mulier, ut duas proles duobus annis lactet. Itaque illæ proles, et fratres earum, ac sorores earum, fratres ac sorores sunt invicem in generationem generationum; et illa, quæ lactat, mater est; et frater eius, avunculus; et maritus eius, pater; fratres eius, patrui: et ita filii eorum usque ad complementum septem facierum. Cessat autem affinitas impediens coniugium legitimum, cum ante complementum duorum annorum amputatur lactatio; et cum materiae aliae, aqua, aut decoctum, et lac alienum in maiori quantitate commiscetur cum lacte illius, quæ la-

etat, toto tempore lactationis. Et testimonium feminarum dumtaxat non recipitur in lactatione, sed duorum virorum, aut viri et duarum feminarum.

Affinitas baptismi etiam ita est: ille qui suscipit, pater est illius qui suscipitur; et uxor illius, mater eiusdem est. Et illa, quæ suscipit, item mater est illius quæ suscipitur; et maritus eius pater, et filii eorum fratres, et sorores in generationem generationum: et fratres, ac sorores eorum patrui, et avunculi, et amitæ, et avunculae, ita et filii eorum usque ad complementum septem facierum.

Et in sponsione coronarum etiam sponso frater est sponsi, et paranymphea soror est sponsæ: et nati eorum, filii, et filiae fratrum, ac sororum usque ad complementum quinque facierum, si quidem viri fuerit sponsio: et usque ad trium, si feminarum, uti definiunt Dionysius patriarcha Telnaharensis, et religiosus Iacobus Edessæ. Quod autem uxorem accipiat vir ex illis, eum quibus affinitatem ex baptismo contraxit, dicit, neque esse concessum, neque prohibitum in canonibus antiquis: nunc quia scandalizat fideles, non oportet id facere.

Directio.

Et affinitas affinium in duo dividitur, in affinitatem sponsæ, quæ obiit, aut derelicta fuit verbo legali; et in affinitatem affinium generiorum. Et illa prima ad typum affinitatis genericae commensuratur, eo quod vir et mulier una sunt caro, ut dixit Deus. Itaque filia mulieris, filia est mariti eius, quamvis ex alio marito sit; et mater eius (*mulieris*) mater eius (*mariti*); et soror eius, soror ejus; et ce-

tera talia, quae inquiruntur in generatione generationum; aut usque ad complementum septem facierum. Et haec confirmat S. Basilius dicens: illud enim, ne ingrediaris ad omnem proximum carni tuae ad revelanda verenda eorum, transcendens est, et commune: quis enim est magis proximus, et domesticus viro, quam uxor eius? Non enim duo sunt, sed una caro. Non ergo mater uxoris suae, neque filia uxoris suae, neque soror eius, similiter neque uxor, potest matrimonio coniungi cum propinquis viri sui.

Directio.

Et in affinitate affinium generico-rum rursus, secundum canonem divinum, quo unitas est carnis, uxor patris, mater est: et uxor filii, rursus filia est: et uxor fratris, soror est, et uxor patris, amita est: et uxor filii patris, filia patris est: et uxor avunculi, avuncula est: et uxor filii avunculi, filia avunculi est, et ita reliqua, ut dixit Deus: verenda uxoris patris tui ne reveles, verenda sunt enim patris tui etc. Et Paulus divinus dixit ad Corinthios: exercetur inter vos fornicatio; at qualis fornicatio? qualis ne inter gentes quidem nominatur, adeo ut accipiat filius uxorem patris sui. Et S. Basilius dixit: ille, qui tollit uxorem fratris sui, nisi separentur, et poenitentiam agant, non recipiantur: de filiis autem eorum, quomocumque cura geratur, minime vero heredes sint ipsorum.

Directio.

Illegitimitatem desponsationis illorum, qui affines sunt, quinque causas rationales probare scimus: unam quidem, quia ab affinitate extingui-

tur ipsa concupiscentia causa foecunditatis: 2. autem, quod ad similitudinem animale ducit hominem: 3. quod magis faveat corruptioni, nam si coniugio legitimo posset homo communicare propinque carni suae, etiam in communicationem fornicationis facile prolaberetur, eo quod sine impedimento conversatur cum ea: 4. quia perturbationum causa esset, nam impossibile foret, ut desponderet mulier filium soceri sui, si hunc amaret, mortem viri sui desideraret valde, ac cum delectatione, aut ipsa accusationes, dum ad sui propositi consummationem tendit, instrueret: 5. est, quia desponsatio affinium societatem cum remotis impediret, et cum alienis affinitatem, conciliationem iratorum, et familiae incrementum.

Directio.

Christiano non licet despondere sibi ancillam suam, quamvis ea christiana sit, nisi postquam eam manumiserit; sed neque servam alterius. Verum cum homo inops est, neque potest sibi despondere liberam; aut cum potest, non est praesto ei, ac timet, ne Sathan ipsum tentet propter desiderium corporis sui, ac prolatur in fornicationem; si, inquam, potest sustinere, magis praestat, quam filios suos in servitutem domini uxoris suae redigere. Filii enim ancillae, servi sunt, etiamsi liber sit eorum pater: et filii servorum, liberi sunt, si libera fuerit mater eorum; nam ex matre homines perfecti nascuntur; ex patre autem, non homines, sed gutta seminalis. Sed neque ancillam infidelem, aut ancillam, cuius dominus infidelis est, potest christianus sibi desponsare, ne filios non fidelitatis pro-

creet, sed infideli qui potestatem habeat in natos eius. Virum, cuius uxor captiva abducta est, obligant leges, ut eam quærat per regiones, et redimat eam, si possit, ac eam liberet, et postea eidem communicet; et si aliam possideat, eam a se separet, et in natos eius potestatem habeat: et mulierem, cuius vir captivus ductus est, similiter cõgunt leges, ut eum redimat, et liberet; et si alium possederit, eum a se separet, et in filios suos potestatem habeat. At alii dicunt, quod mulier non cogatur redimere virum suum.

Et ancilla, quæ viro coniungitur iussu domini sui, die quidem eius ministerio addicta est, et nocte viro suo traditur; et vir eius debet ei expensas pro dimidia parte: et si die, ac nocte ei tradatur, omnes expensas ei debet subministrare.

Et si servus, domini sui iussu, mulierem sibi disponset, dominus eius sumptus uxori servi sui subministrare debet: et illa, quæ sine iussu domini sui sequitur servum, etiam ipsa in servitutem ducitur, si fuerit libera, et sciverit illum esse servum; alias separentur.

Directio.

Infidelitatis autem sex novimus diversitates genericas: ethnicos, magos, iudeos, saracenos, christianos de deitatis fide dubios, qui sunt Ariani, ac socii eorum; christianos dividentes unitatem naturalem et personalem, cum plantasiastis.

Et mulieres, quæ sunt ex quinque generibus primis, cum baptizantur, suscipimus ad nuptias: at mulieres, quæ ex genere sexto, non baptizamus, sed solum cum recte insti-

tuuntur, recipimus: similiter et viris infidelibus, qui sunt ex quinque illis generibus, si non baptizantur, et credunt; et illis, qui ex genere sexto, si non recte instituuntur, canones non concedunt ut demus uxores. Et si uxores demus sexti generis hominibus, cum refugiant rectam institutionem, magis id damnable est, quam si ab eis accipiamus. Aegyptiis autem, et Chusæis, et Nabathæis, et Armenis, cum solis consuetudinibus separati sint a nobis, libere damus uxores, et accipimus ab eis.

Obiectio.

Paulus divinus permittit fidei habitare cum infideli, et infideli cum fidei, dicens: sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem.

Responsio.

In exordio evangelicæ prædicationis, quando vir et mulier infideles pariter erant, et unus ex eis fidelis fiebat, apostoli eos ab invicem non separabant propter ipem institutionis; neque fidei præcipiebat apostolus, ut denno desponderet infidelem, aut viceversa: id autem constat ex eo, quod addidit, ac dixit: quid enim scis, mulier, utrum virum tuum vivificabis? aut tu vir scis, utrum uxorem tuam vivificabis? Quemadmodum ergo infideli non permittit despondere sibi mulierem infidelem, neque viceversa: ita nunc cum ambo sponsi fideles essent, in unum autem ex eis intraverit Sathan, ita ut abnegarit, separamus eos a communicatione, eo quod in exordio evangelicæ prædicationis non simus, sicuti fuerunt apostoli.

Directio.

Alieni a confessione, qui credunt, et baptizantur, si coniugiis illegitimis impliciti sunt, scilicet quod duas uxores aut plures simul habeant, aut uxores fratrum suorum, aut quidpiam simile, separentur, et canonice coniungantur novis nuptiis: et siquidem plus quam unam habuisset quispiam, illam, quam velit,umat, si canonica fuerit uxor eius. Alii dicunt, quod non; sed primam illam, quam possidebat,umat, si legitima fuerit, et eas, quae post illam, dimittat. At sententia prima rata est, scilicet ut illam, quam ipse voluerit, possideat.

SECTIO IV.

De pherne, et doro, zebdis, et schiadche, et conviviis.

Directio.

Pherne quidem est id, quod in domum viri sui deferat mulier per scripturam e domo dominorum suorum.

Dorum est id, quod offert vir mulieri suae, aut promittit ei per scripturam.

Zebdae sunt monilia, et supellex, quae sine scriptura dant parentes eius.

Schiadche similiter sunt monilia, et supellex, ac cibis, et potus, quae sine scriptura mittit vir per desponsantes. Et quia quidam populi consuetudinem non habent, ut scribant, admittunt leges similem fiduciam: et illud, quod offertur ab utraque parte, uti illa, quae scripta sunt, considerant et reputant, ac proinde etiam zebdae, et schiadche, cum dote et doro numerantur, excepto cibo,

et potu: et hoc confirmat lex imperatorum graecorum.

Directio.

Omne id, quod venditur et emittitur, datur loco dotis donique, nempe supellex, monilia, servi, ancillae, greges, boves, equi, praedia, domus, uti decernit lex octogesima imperatorum graecorum.

Timotheus autem, et Iesus Bar-Nun, non permittunt, ut adsignet homo praedia, aut domos loco dotis, aut doni: at horum sententia rata non est. Alii in pherne concludunt et dorum; aut virum dant uxori suae in dorum, veluti si homo scribat filiae suae mercedem famulatus servi, non servum; et mercedem operis beluae, non beluam; et mercedem domus, ac fructus horti, et similia, aut mercedem operis personae suae. Ecce enim Iacob per quatuordecim annos, quibus servivit Lalano pro Lia et Rachele, ab eo sponsas obtinuit sibi. Illud autem, quod promittit vir filiae suae in phernem, aut uxori suae in dorum, quod docturus sit eam artem, quae conveniat feminis, etiamsi id mercede dignum sit, attamen non admittunt leges, quia definiri non potest merces huiusmodi neque quantitate neque qualitate.

Directio.

In aestimatione quantitatis phernae, et dori, eius exiguitatem, magis laudant leges, quam excessum, tam relate ad illum qui accipit, quam ad illum qui dat: et propterea beatus Cyriacus patriarcha sub censura Dei definivit, ne divites plusquam mille et CL drachmas pecuniae; et mediae conditionis homines plusquam mille denarii dorum, neve accipiant; diminueret au-

tem possunt. Definivit quoque sciadchem in doro computari; zebdas in pherne, excepto cibo et potu.

Et orientales definierunt, ne divites plusquam CD. drachmas pecuniae, et unum denarium auri; et mediae conditionis homines plusquam CCC; et inopes plusquam C. dent, ne accipiant. Et quod pecunia argentea sit, non autem aurea, liber regum testatur; semel enim quolibet triennio veniebat navis ex Tharsis, et ferebat pecuniam; et aurum.

At alii dixerunt, quod minus numero perfecto, idest decem, non debet esse pherne, aut dorum.

In occidente, idest ditione constantinopolitana, vir dorum offert iuxta phernem, quam affert mulier.

In oriente autem, et in ditione antiochena pherne duplo maior est doro, quemadmodum significat lex imperatorum. Timotheus vero, et Iesus Bar-Nun, viceversa sanxerunt, scilicet ut pherne sit iuxta dimidium dori.

Directio.

De doro autem, quod scribit vir uxori suae, et non tradit in manus eius, in morte solum unius ex eis, aut separatione legitima, canones adigunt virum ad complendum id, quod scripsit.

Et de doro, aut sciadche, et pherne, ac zebdis, quae traduntur in manus uxoris, sine iussu viri sui non potest mulier disponere, et dare cui voluerit: nisi forte cum testamentum condit; tunc enim etiam sine iussu viri sui, coque etiam invito, ipsa quod vult facit.

Alii vero dicunt, quod in phernem, et zebdas potestatem habeat,

dum vivit, iussu patris sui; et in dorum, et sciadchem iussu viri sui: at haec sententia rata non est quoad virum; nam ipse phernem accepit, quemadmodum et ipsa ab illo dorum accepit. Et nonnisi exacto quinquennio post nuptias, si quidem pater puellae non compleverit phernem, quam ei constituit, neque chirographum debiti sui tradiderit, licet sponso exigere alimoniam ullam: et sine consensu non potest vir dominari phernae eius, aut doro, aut cuiuspiam rerum ipsius.

Directio.

Per modum procurationis administrat vir ea, quae sunt uxoris suae; dorum scilicet, et phernem, et sciadchem; et ideo quando corrumpitur aliquid ex eis, quae in manu sua sunt, non debet persolvere, quamvis debeat ea caute custodire et administrare, exceptis drachmis, quas scripsit in doro, et non tradidit uxori suae, quia non debet eas administrare pro uxore sua.

Si vendiderit vir rem ex doro, et eam nomine uxoris suae scripserit, emolumenta domorum, tabernarum, hortorum, praediorum, et apum, mulieris sunt. Et nata ex ancillis, iumentis, et ceteris similibus, sunt viri ex dimidio, et ex alio dimidio uxoris eius, siquidem ipse aluit ea; et si mortua fuerint, non est debitor, et ob illa.

Supellectilis, quae eum ipsa defertur, et cuius pretium scriptum est, si non subsistant segmenta, debet vir uxori pretium persolvere; et si scriptum non sit pretium eius, mercatores scient illud: quod si subsistant segmenta, vir non debet no-

vam pro vetere conficere, secundum legem LXXXVIII et LXXXIX. imperatorum.

Directio.

In plerisque locis mos non est offerendi mulieribus phernem, et dorum, sed solum vestes viles, et monilia: at non idcirco illegitima censenda est talis desponsatio, neque filii eius hereditate excludendi sunt. Sine schiadche autem, etiamsi unus fuerit annulus, qui benedicitur, non potest desponsari mulier fidelis: et omne id, quod benedicitur cum ipsa, uti monilia et vestes, quamvis non scribatur in scheda, ipsius est, uti phernæ, et dorum.

Directio.

Cum timet mulier, ne vir disperdat phernem, et zebdas quas detulit secum, et dorum quod sibi oblatum fuit, et schiadchas, quæ super ipsam benedictæ fuerunt; aut cum vult ea dare mercatoribus, eo quod vir eius non valeat in eis negotiari; potestatem habet accipiendi ea ab illo, et tradendi eui voluerit. Et si repugnet vir, potest seipsam subtrahere ab eius communicatione. Postquam autem hæc ille tradidit ei, non potest ab eo se subtrahere, nisi fugrit parva, aut infirma, aut menstruata, aut gravis, aut cum vult accipere mysteria vivifica, aut nisi dies sint in quibus vita spiritualis exigitur, uti dixit apostolus "ne itaque fraydetis invicem, nisi quando ambo digni fueritis oratione, et ieiunio", et toto tempore quod præcedit benedictionem coronarum. Præter has vero causas, si repugnaverit, violenter ducatur.

Directio.

Si vir scribens phernem filiae suae,

aut dorum uxori suae, centum denarios scribat manifeste, et centum occulte, si duo aut tres viri iusti testimonium de ea re non perhibeant, non exigantur ab eo, nisi illi centum dumtaxat, quos promisit manifeste.

Et cum dixerit puella curatori: responde me illi, qui centum denarios offert, aut scribit mihi dorum, ipse autem eam respondeat cum quinquaginta, ipsa quidem desponsatio non solvitur, ac curator ex proprio debet ei persolvere quinquaginta. Et si cum ducentis eam desponderit, augmentum est desponsationis, et non curatoris. Et si dixerit: responde me sub ea quantitate quam volueris, aut solum responde me, dixerit, et non addiderit sub illa quantitate quam volueris; non poterit eam despondere sub minori doro, quam sit illud filiarum propriae conditionis: aut autem conditionis suae, sordres, amitæ, aut filiae patruorum illius; et non commensuratur cum filia sua, neque cum matre, neque cum sorore matris suae, quia sunt ex alieno semine: quemadmodum neque feminarum conditionem efficit aequalitas gradus: nam conditio earum ex pulchritudine, statura, et virginitate, ac castitate, mente, arte, divitiis, et civilitate, aut rusticitate, desumuntur.

Directio.

Et convivium epulum est, quod ob lætitiâ nuptialem exhibetur affinibus, et amicis eorum, qui sponsi sunt. Et quidem Dominus noster, ac discipuli eius, cum vocati fuerunt ad convivium Canaë, profecti sunt: et vocatos, qui se excusarunt a caena, quæ ipsis parata fue-

rat, non solum verbo parabolae, sed et opere Dominus percussit: et propterea non est acquum, quod non eat is, qui vocatur, nisi fuerint in ipso convivio visiones obscenae, choreae, et saltationes meretriciae, mimi, et tibicines impudici. Itaque si speret, quod ii exeant, quando ipse ingreditur, eat; alias antequam ingrediantur, exeat, potissimum si filius ecclesiae fuerit, secundum canonem synodi Laodiceae. Et si fuerit in parietibus triclinii aut in velis aliquid ex figuris idololatricis, aut historiis ethnicis, et si in peristromatis, quae conculcantur, fuerint similia, tamen nocet eorum visio; aut si fuerint in crapulam effusi convivae, non oportet sedere inter eos: alii tamen dicunt, quod liceat sedere cum eis, cum et Dominus ad publicanos ingressus sit, et apud eos recubuerit, ac manducarit. Aut cum erunt dies, in quibus vetantur convivia; uti ieiunium magnum, et dies pentecostes; aut cum fuerit symposium polygamorum, idest plus quam duarum. Synodus enim Neocaesareae canon quarto presbytero ne in symposio quidem digamorum permittit comedere. Canon synodi Laodiceae ostendit, quod possibile est hominem libere et legitime secundo coniugio copulari: ut ubi in oratione, ac ieiunio brevi tempore perseveraverint, indulgentia et oblatio eis dantur. Alii vero dicunt, quod cum Dominus symposii vocat, non licet se excusare: minime vero eum is, qui quiescere facit. Et non reputant, quod Dominus iratus fuerit etiam contra eos, qui a servis vocati non venerunt.

Directio.

Ille, qui supra facultatem suam facit convivium, reus est una cum illis, qui ad hoc ipsum cogunt; minime autem reus est, si minus, quam possit, faciat. Et vocati non oportet eligant primos accubitus, sed ibi recumbant, ubi illos recumbere iubent, neque vinum multum, tamquam ad ebrietatem intemperantem bibant. Illi, qui convenient ad benedictionem coronarum, si praemittant munera in domum convivii ante diem laetitiae, convenientissime faciunt, scilicet fructus siccos tautummodo, siceram, aut nuces, aut amygdalas, aut uvas passas, et non denarios, aut drachmas, aut obolos, licet divites sint: et illos, qui colliguntur ex terra, colligant, et non ab invicem rapiant, et id quod cecidit apud seminibus in sinum alicuius, aut cum non apprehendisset ipsum, cecidit, potest socius eius accipere ipsum: alias non. Volatile autem, quod in atrio homo possidet, cum volat, illius, qui venatur, est; et illud quod e laqueo evadit, est domini laquei, et non quidvis venatur, si in laqueum alterius ceciderit.

SECTIO V.

De separatione.

Ius coniunctionis ipse Deus principio confirmavit. Relinquet namque homo patrem suum, et matrem suam, et adhaerebit uxori suae. Et sapiens Salomon in proverbiiis suis ostendit, quod a Domino desponsatur mulier viro. Et Dominus noster praecepit: id, quod Deus coniunxit, homo non separet. Separatio ergo communica-

tionis comprobatae, ut est ista, non iocose fit, sed per causas has, aut naturales aut legales. Et naturales quidem, veluti est mors viri, aut mulieris; sive mors post desponsationem, idest benedictionem annuli, contigerit, sive post convivium, idest benedictionem coronarum.

Causae vero legales septem ratae noscuntur. Fornicatio mulieris proprie: magia: affinitas impediens: monachatus: servitus: vitia corporis impediencia communicationem, vel foeda. Imperatores autem graeci, etiam si habitaverit mulier domi non suae absque iussu viri, aut iverit in theatrum ad spectaculum indecens, iactura etiam phernae eam afficiunt, ac separant solvuntque: et vir rursus, si testentur adversus eum duo, aut tres testes, et iurent, quod ipse percusserit uxorem sine lege, scilicet virga, aut calceo, aut flagello instar servi et ancillae, aut extulerit super eam ferrum, aut superintroduxit meretricem, et adiunxerit ei asiariam: vel si magus fuerit, aut latro, aut adulter, potest mulier recipere ab eo phernem suam, dare libellum repudii, uti significant leges LXXXV et LXXXVI. illorum.

Directio.

Post desponsationem, et ante symposium, si sponsus moritur, dimidium eius, quod oblatum ei fuit, accipit (*femina*), et dimidium aliud heredibus sponsi sui restituit, excepto potu et cibo; et hoc est, quod dictum est in lege LIV. imperatorum. Quod si vero fuerit puellae hortus, et cetera, dimidium eius, quod accepit, restituit genti sponsi sui, et nihil ex bonis eius hereditat: et siquidem eam viderit aut osculatus fuerit, id non

dignum existimamus definitione, eo quod canonicum non est, quod illam videat aut osculetur ante symposium. Si autem post symposium moriatur sponsus, omnia, quae accepit, sua erunt, et nihil omnino restituet; quin et hereditando hereditabit ex bonis viri sui, sive is communicaverit cum ipsa, sive non. Si autem post desponsationem ipsa mulier moriatur, omne, quod oblatum fuerit ei, sponsus eius resumit, excepto cibo et potu, et non hereditat de pherne sua quidpiam. Si autem post symposium moriatur mulier, omne, quod oblatum fuerat ei, ipsius erit, et vir eius hereditatem solum, quae ad ipsum pervenit, hereditat de pherne eius et de omni re.

Directio.

Tractatum de divisione schiadhcharum, et dori, ut dimidium scilicet cedat sponsae, et dimidium genti sponsi, quaestiones quinque exsequuntur.

Quaestio 1.

Cum vineam offert sponsus sponsae suae, et moritur ante symposium cum fructus nondum maturi fuerint, hi sponsae sunt, neque possunt consanguinei sponsi illam vexare circa vindemiam ante maturitatem. Arborum autem dimidium est eius, dimidium vero eorum. Et hic quidem difficulter solvitur controversia, quantum scilicet debeat illa amittere pro irrigatione, et quantum illi: non enim aequaliter amittit, et amittunt: eo quod fructus sunt ipsius proprie, et arbores solum communis. Et si non irrigaverint, fructus propter humiditatem arborum possunt prosperari, arbores autem laeduntur.

Quaestio 2.

Si autem ancillam gravidam offerat sponsus, cum ea pepererit, siquidem sponsus moriatur ante convivium, non licet sponsae accipere cum dimidio ancillae, dimidium partus: nam cum ancilla foetus, non autem natus oblatus est ei ab initio. Et hic etiam difficulter cognoscitur quantitas pretii foetus, ut accipiat sponsa dimidium.

Quaestio 3.

Si autem armillas, sive torques offerat sponsus, cum conterit illas sponsa, monilia, aut inaures conflata ex eis, si moritur sponsus ante convivium, consanguinei sponsi eius haud dimidium murenularum novarum accipiunt, nec si adauctae fuerint, nec si defecerint, sed dimidium pretii argenti, aut auri, et dimidium mercedis artificum primorum: et ita si vinum obtulerit ei, et acescat, pretium vini, et non aceti, restituet.

Quaestio 4.

Si autem debitum (*credittum*) offerat ei, idque perit, ac postea vir moritur, difficile solvitur controversia; nam iustum non est, ut ab illa extorqueant dimidium eius, quod ipsi persolutum non est: neque etiam iustum est, ut ipsam dimittant, quia sub ipsa, et non sub sponso eius perit. Animalia autem, quae offeruntur ei, et moriuntur, non reddit, quia mortalia sunt, secundum vim legis LXXXVIII. imperatorum.

Quaestio 5.

Si autem vendidit, aut concessit aliquid, quod ipsi oblatum fuerat, illa venditio, et illa largitio firmatae sunt, dimidium tamen pretii venditionis, quod recepit, restituat. Et si res restituantur, dimidium earum,

et non pretium dimidii earum, restituat. Si autem locavit, aut legavit, usque ad complementum pacti expectent, et deinde accipiant dimidium legati, et non mercedis, aut emolumentum.

Directio.

Fornicatio uxoris, causa separationis est a muliere, et non fornicatio viri, ut testatur magnus Basilus, dicens: de mulieribus quidem multis invenimus firmam fumam fornicationis, cuiusmodi scilicet illa est, quae cum viro derelicto habitat: haud enim scio, an possit nominari adultera, nec ne: ille enim, qui derelictam sumit, absque dubio adulteratur secundum verbum dominicum. Et paulo post. Ille itaque, qui fornicatus est, non prohibetur a cohabitatione cum uxore propria, et haec recipiat cum, cum redit. Vir autem expellat eam, quae polluta est in domo eius, neque recipiat eam, cum redit. Et imperatores graeci lege LXIX. praeceperunt, quod feminis concedantur leges, ut accusent viros suos de re nequam ab iis perpetrata. Et iuris huius tres scimus esse causas. Una quidem diffamatio mulieris de fornicatione per iteram magis quam viri. Alia, quod filii adulteri non commiscerentur cum natis uxoris suae legitimae, neque hereditant cum eis. At filii mulieris fornicariae confunduntur cum filiis viri ipsius legitimi, et hereditant cum eis iniuste. 3. Quia nati fornicariorum putativi sunt, at filii fornicariorum certi sunt. Fornicatio proinde mulieris causa est separationis, at fornicatio viri non est separationis, sed increpationis, et prohibitionis ab oblatione.

Directio.

Quatuor sunt causae confirmantes fornicationem mulieris. Una quidem, si conceperit absente marito suo, aut praesente et non communicante ei. Secunda: si infametur de fornicatione manifeste cum uno aut pluribus. 3. Si lingua sua fateatur, se fornicatam esse. 4. si testentur adversus eam sex testes viri pii, non tamen feminae; nam in ore duarum animarum fit testimonium, si videant eam omnes simul cum alieno sub pallio visione foeda: testimonium autem feminarum recipitur, cum virgo fuerit ea, quae accusatur. Itaque cum sex viri pii testantur, illam fornicatam fuisse, et duodecim feminae piae testantur, illam esse virginem, testimonium feminarum destruit illud viro- rum; nam fieri potest, quod fornicaria commixtio non fuerit exercita, etiamsi in typo illo foedo aspexerint eam.

Alii dicunt, quod mulierum testimonium non destruat viro- rum, sed illam fornicatam fuisse, etiamsi virgo sit, quia venae, quae dilacerantur in coitu, rursus iunguntur. Et sententia prima vera est, et non omnis fornicatio causa est separationis, nam si noudum implevit aetatis XIV annum et prolapsa est, non separatur: et ita si obsessa fuerit, aut vi ducta, et vociferata est, aut cum muta esset, vi oppressa fuit; aut cum erravit, scilicet vidit in lecto virum alienum, illumque proprium maritum existimavit, et ad illum ingressa est; et cum mersa somno gravi, passa est, uti Loh e duabus filiabus suis passus est.

Directio.

Cum ceperit maritum mulieris spiritus zelotypiae, et existimaverit il-

lam fornicatam fuisse, et testes perfecti sex non sint adversus eam, neque deprehensa fuerit, offerat vir mulierem ante altare, et accipiat sacerdos aquas in aliquo vasorum altaris, et in eas immittat paululum pulveris e fimbriis altaris, et oret super aquas orationem convenientem, ac dicat mulieri: si desipuisti, et dormiit apud te vir praeter virum tuum, det te Dominus in maledictiones, et aquae istae probatae et sanctae inflent viscera tua, et ventrem tuum, et putrefaciant femora tua: quod si non desipuisti, neque polluta fuisti, expiata es ab aquis istis. Et cum ter dixerit amen, ac biberit, et post quadraginta dies non deprehendatur in clemente aquarum factor, aufertur ab ea opinio mala fornicationis; et virum eius, qui eam ignominia affectit et oppressit, damnant ac increpant canones.

Directio.

A nato uxoris suae, si vivit tri- duo, non potest vir alienari, quan- vis comprobetur eius fornicatio, nisi ostendat, quod a tempore septem mensium ante generationem ei coniunctus non fuerit: nam infantes, qui mino- ri tempore generantur, non vivunt penitus: et ita si viro albo nascatur filius niger, non potest ab eo aliena- ri, nam figurae sensibus exhibitae cau- sa sunt similitudinis, ut testantur vir- gae Iacobi, quas decortieavit, et strin- xit in cursu aquarum contra oves, quando veniebant ad bibendum, et incalescebant super virgas, et genera- bant agnos varios, et versicolores, et omne nigrum cum albedine. Et apud sapientes exteros sunt argumenta mul- ta de simili re.

Directio.

Magia dissolvens coniugium non solum est illa mulieris, sed et illa viri. Magi autem sunt, qui faciunt divinationes, et illi qui canunt, et vociferantur, et ululant ex terra, et ex ventre, et ex latere, et illi qui corumpunt virtus, et viri qui vulnerant sinus suos, et mulieres, quae aperiant sinus suos, et incantant, et illi qui ligant viros a mulieribus suis, et illi qui divinant in vitris plenis aqua, et speculis, et manuum palmis, et in spatulis ovium, et in ossiculis fructuum, et in granis leguminum, et in placentis hordeorum: et ierunt quidem senes Moab, et Modin ad Balaam, et divinationes ipsorum in manibus suis: magia autem, quae super tumores, et vulnera, et incantatio reptilis mali, et serpentium, et cetera, et auspicia ex vocibus volatilium, ac serpentium, et observatio occursum, et divinatio quae ostendit negotia stupenda per constrictionem oculorum, et confectio sortium, quae appenduntur super pueros, et explanatio somniorum, ac explicatio volatuum (*aut aurarum*), et astrologia, quamvis impediant per canones apostolicos, verumtamen non separant, uti illa alia. Imperatores autem magos damnant ad decertandum cum beluis mortiferis.

Directio.

Quid efficiat magia, historia Saul confirmat. Et dixit quidam mulier, quem educam tibi? Et dixit: Samuel: et cum eduxit eum, exclamavit, quod dū ascenderent e terra, et

en vir senex amictus pallio: et cognovit Saul, quod Samuel esset, et adoravit eum, ac dixit. Magnus quoque Basilus, cum audivit a Liso tribuno historiam mulieris illius, quae accusavit coram Iuliano tyranno de crimine, quod scilicet filius eius magiae morbo insaniret, non phantasma id reputavit.

Directio.

Cum unus ex ambobus coniugibus confessionem abneget, et transit ad gentilitatem, aut iudaismum, aut saracenisimum, aut arianismum, separando separamus eos ab invicem. Si autem ad diophysismum, aut phantasiastismum redit, non separamus, sed solum admonemus, et increpamus opportune, et importune. Separamus autem rursus et illos, qui intercedente inter ipsos duos cognitione impediende, communicant, et praesentantur sine scientia sacerdotis: et ita cum vir, aut mulier schema monachatus vult induere, si consenserit alter, ut induat, socius eius coniungatur legitime, si voluerit, sive vir fuerit, sive mulier (1).

Directio.

Servos, et ancillas, qui desponsantur, et coronantur sine auctoritate dominorum suorum, si domini ipsorum non consentiant, separando separamus eos ab invicem.

Filia liberorum, quae coniungitur servo, postquam ter flagellata fuerit, si non abstineat, etiam ipsa in servitum redigitur, secundum legem LXXIV. imperatorum.

Si mulier serva deceiverit virum in-

(1) Et hoc et alia plura in his capitulis a catholice rectitudine aberrant. Nisi forte sermo de sponsalibus tantum est.

genuum, quasi ipsa haud serva sit, et ei schiadhach dederit, eamque desponsaverit, nati eius quidem liberi erunt, at desponsatio non confirmatur, nisi ubi simul dominus eius, ac sponsus eius consenserint: neque potest sponsus ei communicare, nisi cum domini ipsius consensum impetraverit per syngphas, et testes, et non potest omnino illam dimittere, si postquam cognovit eam esse servam, illi communicaverit: de schiadhach autem, et doris, quae scripsit, potest ipse diminuire.

Directio.

Septem sunt defectus separantes: quatuor impediētes communicationem: duae in viris, semiviratus, et abscissio: et duae in feminis, adhaesio (*carinositas*) et tumor (*apostema*) et tres abominabiles hermaphroditismus, lepra, et obsessio.

Et semiviratus duo sunt modi, unus quidem, quod non possit vir communicare ex natura, aut ex accidente morbo: alius vero, quum uterque sexus eidem contingit. Itaque si postquam commixtus fuerit cum ea, contigerit passio semiviratus, a quibusdam legislatoribus non solvuntur, eo quod viri maior est naturalis necessitas, quam mulieris: aliqui vero solvunt, eo quod etiam ipsi mulieri sit lex naturae, et difficulter tolerat infirmitatis causa; et idcirco non solum viro, sed ambobus dixit apostolus, ut non tentet vos Sathan propter concupiscentiam corporum vestrorum. Nos autem septem annos iustos esse dicimus ad servandam invicem libertatem: tum si vir non sanetur, separentur. Si autem nullatenus potuit communicare ei, uno anno servet liberta-

tem: et si spes nulla sit sanitatis, separetur, si velit, et recipiat *schiadhach*, ac *dora*, quae oblata sunt et scripta ei, nisi praesciverit semiviratum suum: et si praesciverit, etiam *phernem* suam amittit, si separetur.

Abcissio, aut eunuchismus, id est ereptio testicularum, aut abscissio virilitatis radicitus. Et in ambobus simul solvunt leges: et si haec praecesserint, neque ea novit sponsa, aut postea acciderint, recipit *schiadhach*, et *dorum*, quae oblata ei fuerant, et separantur, si velit. Quod si novit, et sub conditione despondit, etiam *phernem* suam perdit, si separetur.

Directio.

Carnositas est via mulierum, et apostema prociectio quaedam est in superficie vulvae mulierum; et cum duobus his defectibus, si potuerit coire cum ea vir, non potest ullatenus eam a se separare, neque illi detrimentum inferre: et si prohibita fuerit ab eo via mulierum communicationis, uno anno servat ei libertatem, et si eam non pudeat, separat ipsam, et privat eam una cum *schiadhach*, et *doro*, etiam *pherne*, si non praescivit. Et si sub conditione accepit eam, duplicat ei *dorum*, si nolentem separet.

Directio.

Lepra scabies separans est, et antiqua, quae corporis maiorem partem tetet, illudquo profunde immutat in albedinem multam, ita ut etiam capillus albus crescat in eo, et cum pungitur acu, humorem lacteum, et non sanguinem emittat.

Scabies separans est illa, quae foedat vultum, et elevat pupillas, et cadere facit summitates membrorum,

et efficit expansionem, et pustulas asperas in corpore facit. Daemonis obsessio separandi causa est. Morbum comitalem agnoscunt legislatores, eo quod modi omnes melancholiae non incurabiles sunt. Et nonnulli quidem uno anno expectant curationem ipsorum, alii quatuor, et alii septem. Et imperatores graeci lege LXXXI, et LXXXII. definierunt, quod si post convivium acciderit mulieri diabolus, aut morbus alius, qui separet mulierem a viro, reddat ei *phernem*, et *dorum*, ac dimittat eam. Et si ab antiquo fuerit in ea, neque advertit, *phernem* tantummodo ei reddat, et non *dorum*, ac dimittat eam. Timotheus autem alexandrinus illum, cuius mulier daemone tenebatur et sustinebat, ac petebat suam mulierem, neque prohibuit, neque indulsit, nisi forte adulterium intervenisset: et ideo responsum non dabat, nec dedit. Alios autem et factor oris, et axillarum, et purgatio non sanabilis separat (1).

sectio VI.

Quanto tempore conservanda sit libertas; et cuinam debeat homo stipendia seu alimenta.

Directio.

Mulier, cuius maritus obiit, decem mensibus custodiat suam libertatem. Et si quidem ante expletos decem menses insaniat, ut se tradat viro, privant eam leges honore suo, et iuribus suis, quae ipsi scripta sunt in testamento, et alibi, uti decernit lex LXX. imperatorum graecorum: si vero maritus eius eam cognoverit, si-

ve conceperit, sive non. Et illa, cuius maritus periit, a die, quo venit fama mortis eius, computet dies custodiendae libertatis, et non a die, quo mortuus est.

Et eum in viam longinquam abiit, et venit fama eius, aut delitescit, si satis fuerint ei divitiae, quas reliquit, donec moriatur, aut quoad confirmetur mors eius, uxor eius est, si sustineat, et non concupiscentia vincatur: alias post septem annos nubat viro; et secundum alios post viginti annos. Quod si non reliquit ei divitias, quatuor annis maneat, et secundum alios septem. Sustentatio autem eius ex suis sit, si habeat; alias ex dominis suis, alias ex ecclesia.

Viri, cuius mortua est uxor, tempus custodiendae libertatis suae non invenimus; at congruum est, ut ante quinque menses minime nubat.

Directio.

Decem hisce mensibus, quia dies sunt luctus eius, non debet ornari purpurea rubrica, aut croco, aut optimis serieis, neque hyacintho, sed causa tumoris oculorum nocte stibio eos liniat, et die lavet; neque exeat e domo sua, seu ad relaxationem animi, a balneo tamen non prohibeatur, neque ab ecclesia, verum diebus festis. Et consanguinei mariti ipsius non possunt educere eam e domo mariti eiusdem violentem, et si mercede conducta sit domus eius, ac locationis tempus exactum, ab ipsa hereditate communi conducat pro ea domum, ut habitet usque ad complementum decem mensium. Et si natos habeat, ac velit eos educare,

(1) In margine - purgatio dicitur esse pollutio donanti.

quamdiu non desponsetur, potest habitare in domo mariti sui, attamen auctoritate iudicis, eum est curator super hereditatem pupillorum, uti decernit lex quarta imperatorum: nam sine curatore non potest administrare hereditatem filiorum suorum.

Directio.

Tres sunt causae, quae iubent alimenta suppeditare, persona mariti, cognatio, dominatio. Et maritus quidem debet mulieri suae sustentationem, indumentum, domum, famulam; et paucum quidem quotidie ex specie illa, quae consueta est; minam (1) unam et dimidium minae ob unguentum (*oleum*) aut adipem, (*puta butyrum*); et qualibet hebdomada carnis minam unam cum dimidio. Et in diebus ieiunii loco carnis, det arida. Haec debet ei, etiamsi illa minus comedat: et non debet eam cogere, ut nutriatur cum ipso, si non velit; quod si verecundia non afficiatur, non debet ei pretium alimenti. Et indumentum debet ei pallium, et peplum, et Jampades, et maapharum (*amictum*), et in hieme rursus tunicam, et domum debet ei cum vasis figlinis, aut ligneis, aut lapideis, et si nobilis sit, ex aere. Et ancillam debet ei, maxime in ipsius aegritudine, licet non debeat ei medicamenta, et mercedem medici, si possideat divitias; neque idcirco dicat, ego serviam ei, quia caput eius est: quod si in aegritudine eius dicat: ego serviam animae meae, non potest ipsa petere ab eo stipendia ancillae, et mercedem. Quod si habuerit ancillam, et

existimationem malam habuerit vir de ea, potest hanc expellere: et quam voluerit adducere: et ob hanc causam etiam patrem et matrem eius potest arcere ab ea. Et si plures ancillas habeat, uni tantum debet stipendia et habitationem.

Directio.

Uxori, quae conturbatur per suam nequam conditionem sine insipientia, non debet vir eius alimenta, quamvis non exeat e domo eius. Et illi, quae aegrotat est, et illi, quae dum esset parva, illegitime desponsata est, debentur alimenta: et quamvis vir eius aegrotus sit, aut parvus, debentur rursus. Et illi debentur, quae diebus dominicis dissidet propter mysteria: at reliquis diebus non potest abstinere, nisi ille abstineat, alias non debentur ei. Et illum, qui eget, compellunt leges ut laboret, et suppeditet uxori suae alimenta: et si non possit, licet uxori eius se ipsam prohibere a communione eius, et quatuor annis conservare ei libertatem, dum ex proprio, aut ex cognatis suis, aut ab ecclesia sit alimonia eius. Et si non mutetur vita eius, cogunt eum leges ad exeundum e saeculo per monachatum, et erit mulier ei, quem voluerit. Et virum non egenum, qui causa odii, aut avaritiae negligit uxorem suam, damnet episcopus, et in carcerem mittat hegumenus, donec obediat. Et servam, quae iussu domini sui desponsata est, si velit vivere cum marito suo in misera vita, non potest dominus eius illam impedire ab

(1) In margine - Mina una et dimidium eius, scilicet 360. drachmas, nam quilibet mino constat 360 drachmis cum octo stateribus. In margine - quilibet stater quatuor drachmis constat.

eius communione propter inopiam alimentorum : si tamen lucretur ex aliquo opere , stipendia sunt domini eius , et non propria , quamdiu non liberatur.

Directio.

Filii cognitionis , quibus debentur alimenta , nati sunt , et nati eorum , et genitores , et avi miseri , quotquot scilicet non possunt laborare propter pueritiam , aut senectutem , aut infirmitatem. Alii patrem non compellunt laborare , quamvis possit , cum necessarius sit honor eius ; honora siquidem patrem tuum , et matrem tuam , dicit Deus. Et nobiles rursus non cogunt exercere artem , in qua labor est , et petitio elemosynae culpabilis est in eo , qui potest laborare , et in propinquis eius , si possunt supplere indigentiam eius , quando laborare non potest. Et petitor ne contemnat , aut offendat eum , a quo quaeritur , neque replicet petitionem. Et quicquid supererit indigentiae suae quotidianae , licet vel unus obolus , debet ipsum natis suis , et genitoribus suis egenis : et haec alimenta pro custodia animae definiuntur. Cum pater occiditur , potest mater ex proprio sine iussu eius subvenire indigentiae natorum : et si mutuum acceperit , verum iussu episcopi , persolvat. Et si plures fuerint nati , illi , qui proximior est ; et si postea hereditet , antea subveniatur indigentiae eius , scilicet natae ex filia ; ante filiam filio filii , et genitoribus ; pater ante matrem accipit , et cum filio , quia minister est , et habet ius ministerii , et aliqui coaequant eos : et ita cum mater , et filius erunt , aut avus , et filius. Et patet , quod

coniux praecedat omnibus , quia debitum usque ad finem vitae manet.

Directio.

Mater natum lactare debet , quamdiu lac eius non defecerit , neque infirma sit , et non separata , nec desponsata ; alias ex possessione matris , et non patris , detur merces nutrici. Et ius ipsum lactationis matri convenit , deinde matri matris , deinde matri patris , deinde sororibus , deinde amitis , deinde filiabus fratrum , deinde amitis per omnium feminarum progenies , quia illae magis sunt piaae ; et idecirco soror , quae ex matre , praecedat sorori , quae ex patre.

Et si non fuerit illa ex his mulieribus , tunc viri filii cognitionis debent conducere nutricem , idest patrem ; dein fratrem ; deinde filium fratris ; dein avum ; dein patruum ; dein filium patris ; dein filiam patruorum , et filiam materterarum , amitarum : et filiam avunculorum , ac filiam avuncularum , non habent debitum lactationis in oriente , eo quod desponsentur , licet illegitime. Et mater , ac avus debent educare filium , donec possit per se solus comedere , bibere , indui , et emundari ; et filiam usque ad tempus fluxus. Et cum intelligens fit natus , voluntati eius relinquitur electio , utrum apud patrem , an apud matrem sit : et illud firmum est , quod filius sit apud patrem , et filia apud matrem : et filius fidelis cum intelligens fit , separetur ab infideli.

Directio.

Filiam virginem , cum crescit , possunt pater , ac avus sunt habitare iubere ubi ipsi voluerint. Et filia vidua , ubi voluerit , habitat , modo opinio ma-

la non oriatur de ipsa : sed omnes filii cognationis eius, illi, qui ius habent rationis, possunt illam collocare, ubi voluerint, et in eam inquirere. Et cum natus patrem elegerit, illum non potest cohibere a visu matris eius : et si matrem elegerit, debet pater iura educationis, et tradat eum artifici, ac doctori. Et cum via longinqua procedere vult pater, non potest mater prohibere natum, qui lae non sugit, ne eat cum eo. Verum si ad relaxationem animi, aut mercaturam, potest cohibere eum. Et illa, quae separatur a marito suo, non potest accipere natum suum, et migrare ad regionem aliam ; nisi in ea regione desponsata fuerit. Filius fidelis debet alimenta patri suo, et matri suae, ac senioribus suis non fidelibus. Pater autem, et mater, et seniores fideles non debent filio non fideli. Et filio caeco, aut paralytico, aut filiae, quae adolevit, et desponsata non fuerit, duas partes alimentorum pater subministret, et unam mater suppleat. Et cum filius fuerit absens, et egerint parentes et seniores eius, possunt aliquid ex propriis eius vendere, exceptis domibus, et terris, et ob conservandam vitam pretio uti, neque postea persolvere ; quin etiam mutuo accipere, iussu episcopi, et filius cum venerit, persolvat. Alienus autem, penes quem est depositum filii, iussu episcopi det parentibus eius ; aliis persolvat.

Directio.

• Dominus debet servis suis alimenta competentia, prout eis opus fuerit : et si ipse iusserit, ac possint laborare, laborent, et alantur, et vestiantur ; et si non potuerint laborare,

compellat episcopus dominum, ut vendat : et si vendantur, increpet dominum, ut alat, et vestiat eos ; et si inops sit, et non possit, ecclesia suppleat inopiae eorum, etiamsi infideles fuerint, quoad iudicetur dominus, et in promptu sit emptor : et non debet constituere servo suo pecuniam certam quotidie, sed debet servus pro virtute sua operari, et debet dominus eius supplere inopiae ipsius, neque cogat eum ad opus supra vires ipsius. Similiter stabulum animalibus debet dominus acquirere ; quod si non faciat, compellatur ab episcopo, ut vendat : et non debet ea cruciare oneribus gravibus etc., neque occidere, nisi ea, quae comedi possunt, neque avarus esse super lacte, et nocere natis eorum. Illis autem, quae aliqua memoria pollent, non est damnable, si negetur stabulum : et in penuria aquae fas non est privare iumentum potu propter abluionem.

CAPUT IX.

De testamentis.

Et in eo sunt sectiones quatuor.

SECTIO I.

Directio.

Condat homo testamentum, idest mandatum, et disponat de rebus suis ante mortem suam, quas quidem iure possidet. Nam etiam iusti veteres ante mortem suam ita mandabant ; dedit siquidem Abraham omnia, quae habebat, Isaaco ; filiis autem concubinae suae delit dona, ac seiunxit eos ab Isaaco, dum ipse esset vivus. Et cum appropinquassent dies Israël ut moreretur, vocavit Ioseph,

ac dixit ei sic et sic ; et benedixit reliquis filiis suis. Et Ioseph item dixit fratribus suis : ego morior etc. Legatum autem tertiam facultatum partem non excedat, ita ut duae partes hereditati relinquuntur ; non enim aequum est, ut relinquuntur domestici pauperes et inopes, et alieni illi, quibus micam attribuit sapientia Dei, panem, hoc est maiorem partem hereditatis, obtineant. Non enim rectum est accipere panem filiorum etc. Et divus Paulus item dure arguit eos, qui curam domesticorum suorum non habent : si quis enim suorum, et potissimum cum erunt filii ecclesiae, curam non habet, hic fidem negavit, et peior est infidelibus. Et quia lex V. et XI. imperatorum graecorum contrariae sunt nobis circa legatum, eo quod usque ad tres partes per testamentum distribui concedunt, et unam solum e quatuor partibus manere hereditati permittunt, illos non sequimur : et forte propter filios spurios hoc definierunt. Cum ergo vir scribit testamentum, et ostendit spurios esse aliquos e suis filiis, aut affinibus, potest illud, quod vult, relinquere, eis ; si autem non confirmaverit in scripto, illos esse spurios, non potest privare heredes suos haud infames duabus partibus hereditatis suae : nisi forte illi fateantur se consentire testamento, et iniribus, quae scribit in testamento : praestat autem, si adhuc vivens, et oculis suis videns, dividat eas partes.

Directio.

Ab euerugmeno autem, aut puero minore quatuordecim annis, aut puella minore duodecim annis, non fit validum testamentum secundum legem II. imperatorum ; neque ratum

est, ut prodigus dissipet bona sua. Et manifestum est, quod neque servus potest facere testamentum, eo quod iuris sui non existens, ne in bona quidem sua potestatem habet, quia domini ipsius sunt, sicuti etiam ipse est. Si scripserit testamentum, et postea libertate donatus fuerit, ac possidebat bona, cum obiit, valet testamentum, quod fecit, si non antea abrogavit ipsum.

SECTIO II.

De illo, cui praecipitur (id est herede.)

Directio.

Heredi non est iussio (*testamentum*), nisi forte consentiat, si minus, quam ei contingat, praecipitur pro eo (*legatur ei*) ; aut consentiant heredes alii, si amplius, quam ei contingat, praecipitur pro eo (*legatur ei*). Et post consensum omnium non remanet ei hereditas alia cum ipsis nullatenus. Et cum pater duorum filiorum legat alicui alieno, consentientibus filiis suis, dimidium bonorum suorum, et uni ex filiis suis dimidium, et alium filium privat, ipsimet filio privato dimidium sextae partis attribuit lex : eo quod sexta pars, quae est hereditas, quae est supra tertiam partem, quae est sepimentum testamenti, quod in gratiam alieni conditum fuit, filii illius, qui privatus est, existit : et quia ambo fratres consenserunt testamento patris sui, ambo concedunt illi alieno dimidium summ, id est unusquisque dimidium sextae partis ; et ita accipit ille alienus dimidium, id est tres partes ; et filius, qui privatus est, dimidium unius partis e sex, et frater

eius quartam partem et sextam, scilicet duas partes et dimidium.

Et eum legat homo tertiam partem suorum bonorum alieno, et heredi, deinde remouet heredem, ipse alienus sextam partem accipit. At alii dixerunt, quod tota tertia pars illi alieno maneat.

Directio.

Et seruo item heredis non est testamenti beneficium, quia ad dominum heredis res recideret. Si tamen libertate donatus sit ante mortem testantis, accipit, et possidet. Et seruo alieno, qui heres non est, confirmatur testamentum, eum acceptat, et domini eius fit dominatio. Et si non acceptat, nihil possidet dominus eius, qui non potest illum cogere ad acceptandum. Et iumento etiam confirmatur testamentum, eum acceptat dominus. Et curator datur quantitas, ut expendat pro alimento eius, et non domino. Et ecclesiae, atque diuersorio, et ponti confirmatur, quod testamenti est: et eurator datur quantitas, ut expendat pro aedificio. Et illis, qui sunt sub hostium potestate, non est testamenti beneficium. Et cum occidit vir illum, qui ipsi aliquid legaverit, cessat legatum. Et si postquam percussit, testatur illi, qui percussus est, confirmatur testamentum, ac possidet. Et concepto item confirmatur testamentum, verum eum formatum fuerit in ventre ante testamentum; nam si condito testamento generatur post menses plusquam novem, dicimus, quod nondum formatus fuerit: et concepto, qui mortuus nascitur, non est testamentum, neque hereditant heredes eius legatum ipsius: nam testamentum fit in gratiam eius qui superest.

SECTIO III.

De re, quae legatur.

Directio.

Illam res, quae legatur, existere debet tempore testamenti; veluti foetus animalium gravidorum, et fructus in campis existens. Et illius, qui testatur debet esse res; nam si leget aliquis rem non suam, irritum est legatum eius; quamvis postea sua fiat res illa. Et acceptabilis rursus debet esse, nam si leget aliquis pretium canis, aut fornicariae mercedem ecclesiae, non confirmatur; nam contrarium est testamentum legi. Diuersorio autem, ac ponti confirmatur. Et tertia pars bonorum, aut minus tertia debet esse, nam si supra tertiam leget, non confirmatur, nisi forte ex consensu heredum. Et dona, ac elemosynae, quas aliquis distribuit in letali infirmitate, aut in sanitate, cum aegrotat repente, et moritur ipsis diebus illis, in quibus distribuit, ex tertia parte bonorum eius computantur. Et infirmitatem mortalem, omnem aegritudinem non praevisam dicimus, quemadmodum est dolor cholici, et corrugationis, et alui solutio, et retentio urinae crucialis, et reliqui dolores, quos testimonio duorum medicorum peritorum fidelium confirmatur improvisos esse; et eo in casu usque ad tertiam partem bonorum suorum leges hominem sicut dare: et quae supersunt, heredibus conservantur.

Quod si vendat homo aedem suam centum, quae valeat biscentum, aut emat aedem alterius biscentum, quae valeat centum, centum superfluum computatur in tertia parte. Et cum

liberat duos servos, quorum unusquisque aequalis sit tertiae parti bonorum suorum, heredes mittant sortes, et ille, cuius sors educta fuerit, liberetur. Et cum legat homini alicui tertiam partem bonorum suorum, et duae aliae tertiae partes non adsunt, non accipit ille quicquam, donec adsint; et si pereant, tertiam tertiae partis solum, et non tertiam partem accipit.

Directio.

Cum dicit ille, qui legat: detur illi tali ovis una, non detur ei agnus, neque agnacula. Et cum dicit: vacca aut asinam, non detur ei bos aut asinus. Et cum dicit: camelum, potest dari femina propter homonymiam. Et cum dicit: possessionem unam, asinus unus detur ei. Et si dicit: caput possessionis, ovis una, aut capra detur pro more loquendi eius regionis. Et cum dicit: detur ei unus servus ex meo, si non habebat servum, quando legavit, ematur servus ex bonis eius, et detur; at si habebat, et mortuus fuerit ante mortem ipsius, non emitur ex bonis eius quidquam, neque datur. Et cum cum dicit: liberetur unus servus e servis meis, et non demonstret, quis sit: sortes mittant. Et cum dicit: si filium parit talis, detur ei hoc; et contingat illam parere gemellos, neutri eorum datur quidquam: et alii dixerunt, quod super ambobus dividitur aequaliter, si ambo filii fuerint: et si filius, et filia sint, filio datur: et si filiae sint, nihil recipiunt.

Et cum dicit: detur vicinis meis hoc, habitantibus in XL. aedibus circum aedem eius a quatuor lateribus, detur. Et si dicit: orbis simpliciter, non detur ei, qui habet patrem, ne-

que excedenti quatuordecim annos, sed minori, et egeno. Et si dicit: viduae, non detur viduo: et si dicit viduis (*in genere masc.*) detur viduis utriusque sexus, quia nominatio masculina etiam super feminas cadit collective, propter maiorem indigentiam mulierum; non tamen detur divitibus. Et si dicit senibus, excedentibus quadragesimum annum detur.

Directio.

Et cum dicit: detur pauperibus hoc, detur plusquam uni. Et si dicit: tali, et pauperibus hoc, tamquam uni ex pauperibus detur illi tali. Et cum dicit: tali denarium unum, et pauperibus decem, non accipit ille talis cum pauperibus quidquam aliud, licet pauper sit.

Et si dicit: tali, et Domino nostro hoc, dimidium illi tali, et dimidium pauperibus. Quodcumque quippe feceritis uni ex his parvulis, mihi ipsi fecistis, Dominus noster dixit.

Et cum dicit: detur filiis generis talis hoc, patri eius, et matri, et filiis, et fratribus, et sororibus, et patris, et avunculis dividitur aequaliter. Et aliqui dixerunt: patri eius, et matri; at filius non detur quidquam, quia filii generis vocantur lingua consueti.

Et cum dicit: detur tali instar hereditatis filii mei. Si unum filium habeat, dimidium accipiat ille talis: et si duos filios, tertiam partem: et si tres, quartam; et ratum non est illud, quod dicitur, si duos filios habeat, dimidium accipit ille talis, quia dimidium est hereditas uniuscuiusque eorum. Quod si secus, cum unus filius sit ei, totam hereditatem deberet accipere ille talis, quod absurdum est.

Et cum dicet : uti hereditas unius ex heredibus meis detur tali, uti illud, quod minimum est, detur ei.

Directio.

Licet homini irritare testamentum, quod fecit, etiam sub testimonio, idque quamvis non scribat aliud : et si scribat, semper ultimum illud, quod præcessit, solvit. Et ipsa irritatio quadrupliciter comprobatur. Primum quidem, cum dicet coram testibus : irritavi aut solvi testamentum, quod feci. Aut dicat : omnia mea hereditibus meis : aut nulla res est alicui cum hereditibus meis.

2. Cum dicet : vendat, aut det homini rem, quam legavit, aut liberet servum. Si autem legaverit Petro hortum, et eundem postea Paulo, si non dixerit : irritavi legatum Petri, ambo accipiunt hortum aequaliter. Et si leget tertiam partem horti sui, deinde vendat totum hortum, ac moriatur, si non antea dixerit : abrogavi legatum meum, illud tertium pretii accipient domini quibus est legatum.

3. Cum dicet : volo vendere illud, quod legavi, irritando irritavit testamentum ; similiter si largiatur, aut dicat : volo largiri.

4. Si legaverit lanam, et deinde neat ipsam ; aut pensum, et deinde textat ipsum ; aut grana tritiei, et ea molat ; aut aedem, et eam diruat ; signa sunt irrationis testamenti. Si panniculum, quod legavit, amputet, et suat : si lignum secet, et tabulas faciat, haec non irritant testamentum : si aedificet, aut plantet in desertis, quae legavit : variant auctorum sententiae. Et ita eum legat modium granorum tritiei notorum, et deinde commisceat ea eum aliis me-

lioribus, aut peioribus ; et ita cum lanam, quam legavit, in strato suo ponat : et ita eum deferat illud, quod legavit in regionem aliam, quae remota est ab illo, cui legavit.

SECTIO IV.

De procuratore.

Directio.

Procuratori quinque proprietates inesse debent. Prima, quod perfectus sit statura, et mente. Et propterea puer, et emergamenus euratōres esse nequeunt. Secunda, ut liber sit, quoniam dominationis est administratio, et servitus contraria est dominatui ; praeterea sufficientiam exigit illa administratio, et servus in ministerio distractus est domini sui : at imperatores graeci lege XVI. permittunt homini constituere servum suum euratorem filiorum suorum parvulorum, et hoc quamvis illum libertate non donet, ac dicunt, curationem eius signum esse libertatis ipsius.

Tertia frugi sit, nam si prodigus, licet pater fuerit, aut senior, non est in eo fiducia de eustodia honorum pupillorum. Itaque si frugi fuit, cum constitutus fuerat, et dein prodigus evaserit, episcopus potest illum removere ; et hominem frugi constituturum in locum eius. Et cum paenitentiam egerit, non tamen reddit ad ipsum eurationis officium, nisi forte pater fuerit. Quarta fidelis sit : sed infidelis potest constitui curator infidelis. Quinta sit capax administrandi : propterea imperatores graeci lege XIV. dixerunt : et cum quinque filii erunt viro, tunc potest se exensare quominus sit curator pupillorum : et ita et-

iam cum caecus, aut paralyticus sit, cessat in eo tutela debitum. Et mulieri est ius tutelae, praesertim si mater sit, et sit, qui iussit, pater, ut regat filios suos: et illud firmum est, ut tutor alius constituatur, et ipsa cum illo regant natos, quamdiu ad alias nuptias non transierit.

Directio.

Tutor non potest constituere tutorem alium universalem, neque dum vivit, neque dum moritur; licet ipsi praeceptum fuerit, ut cum moritur, ipse constituat, sed episcopus constituit. Potest autem solum constituere, cui persolvantur debita pupillorum loco sui. Neque etiam pater potest constituere tutorem filiis suis; quamdiu pater eius vivit; avo favet lex, et ipsius est tutela. Enim Israël etiam Ephrem, et Manasse filios filii sui Iosephi cum filiis suis ordinavit in numero tribunalium. Si autem dicat alicui: tu es tutor, donec adolescat puer hic, et tunc ipse sit tutor, ratum est mandatum. Et ita cum duos tutores constituit, ac dicit: cum unus eorum moritur, ille alius solus administret. Et si non dicat sic, cum moritur unus ex eis, episcopus pro eo alium constituat. Potest autem tutor persolvere debita, et emere, ac vendere, verum modo utili: et dare pupillis alimenta demensa: et fides habetur ei in omnibus dispensationibus suis absque testibus, quia nisi fidelis habitus fuisset, haudquaquam constitutus fuisset. Non potest autem dispendere, aut emere sibi ipsi quidquam ex iis, quae sunt pupillorum: et potest se excusare, et episcopus constituet alium pro eo. Et lex IC. imperatorum non concedit tutori, ut

removeatur, postquam gessit res pupillorum.

CAPUT X.

De hereditate.

In eo sunt sectiones duae.

SECTIO I.

De gradibus hereditatis.

Directio.

Ut homo heredes bonorum suorum faciat propinquos suos, Deus per Moysen mandavit. Vir siquidem cum moritur, nec habet filium, dat hereditatem suam filiae suae: et si filiam non habuerit, fratri suo: et si non habeat fratres, patris suis, et si non habeat patruos; is, qui ex tribu ipsius propinquus illi est, hereditatem eius consequitur. Lex autem, quae per Christum nobis data est, viam sublimiorem nobis stravit, et ut demus illis, qui petunt tunicam, etiam pallium monuit; et ut proximos nostros secundum spiritum magis, quam proximos secundum carnem nobismet adsociemus hortata est: quae est enim mater mea, et qui sunt fratres mei? &c. Sed postea doctores sancti, cum viderent avaritiam, oppressiones, et rapinas multiplicatas in mundo, leges posuerunt mundanas hereditatis, et aliarum rerum secundum mores et regiones.

Et causa hereditatis aut voluntaria est, aut naturalis, aut coacta respectu superiorum, aut coacta quoad genera.

Et prima est mariti, et coniugis. Et secunda illa, quae a generantibus erga genitos. Et tertia, quae a genitis erga generantes. Et quarta est,

quae a fratribus, et filiis patruorum erga patros.

Et quoniam vir, et uxor eius ipsi sunt fundamentum naturae, ipsi prima invicem hereditant, et postea ab aliis: et feminis dimidium partis masculorum in hereditatem damus, quando cum ipsis fuerint, licet filiae cum filio, et sorori cum fratribus, et amitae eum patruo, et matri eum patre, et aviae eum avo.

Praeterea et mulier cum viro hereditat dimidium illius, quod vir ex uxore sua hereditat, eo quod mulier adiutrix creata est masculo, et costa est ex costis eius, et subdita est masculo, et ipsa privavit eum hereditate paradisi, et memoria tribuum per masculos, et non per feminas conservatur: et ipsa etiam sapientia Dei pretium masculi, qui vocetur, viginti definivit, et pretium feminae decem.

Directio.

Vir ab uxore sua, cum haec moritur, si filium, aut filios habeat, aut natos filiorum, quotquot descendunt ex eo, aut ex viro alio, uti quartam partem portionis unius ex filiis hereditat. Et quamvis filios item habeat eum filiabus, et si filiam habeat, aut filias absque filiis, uti dimidium unius ex filiabus hereditat. Et si prole careat, et habeat affines, sive affines paterni sive materni, dimidium omnium bonorum eius accipit maritus, et dimidium aliud affines distribuunt inter se. Et si neque affines habeat, duas tertias partes bonorum eius maritus accipit, et unam tertiam ecclesia.

Et mulier rursus ex marito suo, cum moritur, si dimidium harum partium accipit; scilicet si filium, aut

filios habeat, aut natos filiorum quotquot descendunt ex ipsa, aut ex muliere alia; et licet sint cum eis filiae; uti octavam partem unius ex filiis accipit; et si filiam, aut filias habeat absque filiis, ut quartam partem unius ex filiabus accipit: et si prole careat, habeat vero affines, sive affines fuerint paterni sive materni, quartam omnium bonorum eius accipit, et tres alias quartas partes affines dividant inter se: et si neque affinem habeat, tertiam partem bonorum mariti sui accipit, et duas tertias partes ecclesia. Et quia vir, et mulier cum omnibus gradibus aliis hereditant, eum ipsis (*feminis*) iura sua commiscent.

Directio.

Sciendum est autem, quod aliqui legislatores orientales confundunt seriem feminarum eum serie masculorum in hereditate: et natos filiae, quae mortua est, cum natis hereditare faciunt; et ita natos sororis, et amitae, ac filiae patris cum fratribus, et sororibus, et patris, et amitis. Et avunculos etiam cum patris, et ita hereditatem a proximis ad remotiores transferunt. Nos autem natos filiorum, et fratrum, ac patruorum, qui mortui sunt, solum coaequamus hereditate cum patris, et amitis eorum; et hoc haud temere, sed super fundamentum, quod Constantinus rex fidelis directione patrum 318 (*nicaenorum*) posuit, aedificantes: et gradus hereditatis ordinamus post gradum mariti, et coniugis. Dixit enim in lege LXXXVII., quod a feminis quidem resecatur ipsa hereditas a gradu primo, ut non hereditent cum masculis: et neque filii sororum, neque filii filiorum ipsarum, si defect

genus patris, quod est semen filiorum masculorum, tunc intrat in hereditatem genus patris ex feminis, tunc etiam vocatur ad hereditatem genus matris viri, et deciditur a lege, quod qui est proximus, et ipse hereditet.

In lege autem prima, et in XVIII., et in CXLII. confirmationem plurimam invenire potes eorum, quae coram te.

Gradus primus.

Filii, et filiae, et nati filiorum, quotquot descendunt, cum simul erunt, simul hereditant. Et si unus ex filiis moriatur, et habeat natos, ipsi hereditant partem eius, modo tali.

Vir mortuus est, et reliquit mulierem, et filium; mulieri unam ex novem, et filio octo.

Vir mortuus est, et reliquit filiam, et mulierem; mulieri una ex quinque, et filiae quatuor.

Mulier mortua est, et reliquit maritum, et filium; una ex quinque marito, et filio quatuor.

Mulier mortua est, et reliquit maritum, et filiam; una ex tribus marito, et filiae duae tertiae.

Vir mortuus est, et reliquit mulierem, et filium, ac filiam, et natos filii mortui, et natos filiae mortuae, et patrem, et matrem, et fratres, et sorores; mulieri una pars ex XXI., et filio octo, et filiae quatuor, et natis filii praemortui octo: et quamvis una sola filia fuerit ei, qui mortuus est, ipsa sola octo partes accipit; natis autem filiae mortuae, et patri, ac matri, et fratribus, ac sororibus nihil obtingit.

Et si mulier sit illa, quae mortua est, et reliquit virum, et filium, ac filiam, et natos filii mortui, et na-

tos filiae praemortuae etc.; marito una ex undecim partibus, et filio quatuor, et filiae duae, et natis filii praemortui quatuor: natis autem filiae praemortuae ac reliquis nihil.

Praeterea vir obiit, et reliquit mulierem, et natos filii praemortui, ac filiam; mulieri una ex XIII. partibus, et natis filii praemortui octo, et filiae quatuor.

Et si obeat mulier, et relinquit maritum, et natos filii praemortui, ac filiam; marito una ex septem partibus, et natis filii, qui mortuus est, quatuor, et filiae duae.

Gradus secundus.

Pater, et mater, hi quidem cum simul erunt, totam hereditatem adquirent: pater duas tertias partes, et mater unam tertiam. Et si pater solus fuerit absque matre, ipse solus totam hereditatem acquirit, et non est natis eius, hoc est fratribus, et sororibus ipsius, qui mortuus est, cum eo quidquam. Et si mater sola absque patre sit, non totam hereditatem lucratur, uti firmat lex LXXXVII. imperatorum: sed si fratres, et sorores, aut nati fratrum, et nati filiorum fratrum, quotquot descendunt, fuerint; mater tamquam unus ex fratribus, scilicet tamquam duae feminae, hereditat: et si isti non sint, et senior est (masculus), aut senior (femina) scilicet pater patris, aut mater patris, ipsa mater dimidium hereditatis hereditat, et ambo illi, aut quisque ex eis fuerit, dimidium; et si isti non sint, et existat patruus, aut amita, aut nati patru, aut nati filiorum patru, quotquot descendunt, ipsa mater duas tertias partes totius hereditatis hereditat, et illi alii unam ter-

tiam dividunt inter se: et si ne isti quidem sint, ipsa mater sola totam hereditatem hereditat, et nihil est iis, qui post gradum patruorum, et natum eorum eum ipsa sunt, scilicet patri patris, aut patruis, aut natis patruorum patris.

Vir obiit, et reliquit mulierem, et patrem, et matrem, et fratres, et sorores; mulieri quarta, idest una pars, et patri duae, ac matri una, et nihil fratribus, ac sororibus.

Vir obiit, et reliquit mulierem, et matrem, et fratrem, ac duas sorores; mulieri una ex quatuor, et matri una, et fratri una, et duabus sororibus una.

Mulier obiit, et reliquit maritum, et patrem, et matrem, et fratres; marito dimidium, hoc est partes tres e sex, et patri duae, et matri una, fratribus autem nihil.

Mulier obiit, et reliquit maritum, patrem, et fratres; marito dimidium, hoc est una ex duabus partibus, et patri una, et fratribus nihil.

Mulier obiit, et reliquit maritum, et matrem, et fratres; marito dimidium, hoc est duae ex quatuor, et matri una, et fratribus una.

Mulier obiit, et reliquit maritum, et matrem, et avum utriusque sexus; marito dimidium id est sex e duodecim; et matri dimidium eius, quod remansit, idest tres partes, et aviae duae, et avo una.

Vir obiit, et reliquit mulierem, et matrem, et seniore utriusque sexus; mulieri quarta, duae ex octo, et matri dimidium eius, quod remansit, idest tres e sex, et avo duae, et aviae una.

Vir mortuus est, et reliquit mulie-

rem, et matrem, et patruum, et duas amitas; mulieri quarta, duae ex octo; et matri duae tertiae eius, quod remansit, scilicet quatuor partes, et patruo una, et duabus amitis una.

Gradus tertius.

Fratres, et sorores, et nati fratrum, quotquot descendunt, cum simul sunt, simul hereditant: et si unus tantummodo frater sit, aut unica soror, licet ex matre sit, ipsa totam hereditatem hereditat post detractionem dimidii, quod hereditat maritus, si mortuae fuerit; aut detractionem quartae quum hereditat mulier, si mortuo fuerit: et si unus ex fratribus sit is, qui mortuus fuerit, et habeat natos, aut natos filiorum, et filios filiorum, ipsi hereditant eius partem. Et si una sit filia, ipsa hereditat partem patris sui cum suis patruis, et amitis: et nati sororis, quae obiit, in hoc gradu nihil hereditant. Et frater, ac soror, qui ex patre solum, sicut frater, et soror, qui ex patre, et matre hereditant. Et frater, qui ex matre solum, ut soror, quae ex patre, hereditat; et soror, quae ex matre solum, uti dimidium partis sororis, quae est ex patre, hereditat.

Vir obiit, et reliquit mulierem, et fratrem ac sororem, qui ex patre et matre, et fratrem ac sororem, qui ex patre solum, et fratrem ac sororem, qui ex matre, et natos fratris, qui obiit, ille scilicet, qui ex patre; et natos fratris, qui obiit, ille scilicet, qui ex matre; et natos sororis praemortuae ex patre; mulieri septem partes ex XXVIII, scilicet quarta totius possessionis, aut fratri, et sorori, qui ex patre, et matre, sex: et fratri, ac sorori, qui ex patre solum, sex: et fratri, ac sorori, qui ex matre so-

lum, sex: et fratri, ac sorori, qui ex matre solum, tres: et natis mortui fratri ex patre quatuor: et natis fratris, qui ex matre, duae: et natis sororis ex patre, quae obiit, nihil.

Vir obiit, et reliquit uxorem, et fratrem. Uxori una ex quatuor, et fratri tres quartae partes.

Vir obiit, et reliquit uxorem, et sororem: uxori una ex quatuor; et sorori tres quartae, licet illa ex matre sit.

Mulier obiit, et reliquit maritum, et fratrem: marito dimidium, et fratri dimidium; et si sororem solum relinquat, licet illa sit ex matre, dimidium marito, et dimidium sorori ex matre.

Declaratio.

Ubi mulier quartam partem totius hereditatis hereditare dicitur, definimus partes heredum omnium simul, deinde addimus super eorum definitionem tertiam partem eiusdem definitionis, et fit nobis fundamentum numeri divisionis: et ubi vir dimidium totius hereditatis hereditat, definimus partes heredum omnium simul. Deinde duplicamus definitionem, et fit nobis fundamentum numeri divisionis.

Gradus quartus.

Senior utriusque sexus, hoc est pater patris, et mater patris, si forte illis non supersint nati, aut genitores, aut fratres, et sorores, aut filii masculorum eorum, ipsi totam hereditatem hereditant, post detractionem dimidia partis quae mariti est, et quartae quae uxoris est, si extiterit, seniori (avo) duae tertiae, et seniori (aviae) una. Et si senior solus exti-

terit, ipse totam hereditatem consequitur; et si senior sola fuerit, non totam hereditatem consequitur semper, sed cum patris mortui, et amitis eius, et natis patruorum eius, uti unus ex masculis, hereditat, et eum avo et avia patris dimidium, et dimidium illis remanet: et cum patruis, et amitis, ac natis patruorum duas tertias ipsa senior hereditat, et unam tertiam illi. Et si quis ex his non existat, tunc senior sola totam hereditatem consequitur: et ostensiones (*argumenta*) gradus secundi sufficiunt ad ostendendum typum divisionum gradus huius; nam aequales sunt.

Gradus quintus.

Patruis, et amitae, et nati patruorum, ac nati filiorum patruorum, quotquot descendant, cum simul existunt, simul hereditant: et si unus ex patruis fuerit mortuus, nati eius accipiunt partem eius, et quamvis una sit filia, illa accipit partem patris sui perfecte cum patruis, et amitis suis, ac natis patruorum suorum; nati autem amitae non hereditant in hoc gradu: et patruus, ac amita, qui ex patre solum, uti patruus, et amita, qui ex patre, et matre, hereditant. Et patruus, qui ex matre, uti amita, quae ex patre: et amita, quae ex matre, iuxta dimidium partis amitae, quae ex patre, post detractionem quartae in favorem uxoris, si maritus huius fuerit ille, qui obiit: aut dimidii, si coniugata sit, quae obiit. Et exempla gradus tertii sufficiunt ad demonstrationes divisionum gradus huius.

Gradus sextus.

Senior utriusque sexus patris, id est pater patris patris, et mater patris

patris, isti tamquam senior utriusque sexus hereditant.

Gradus septimus.

Patrui, et amitae patris, et nati patruorum eius, et nati filiorum patruorum patris, quotquot descendunt, et isti tamquam patrui, et amitae hereditant, et hic deficit genus proprium, et intrat genus improprium, ex natis filiarum, et natis filiarum filii, qui aequales sunt in gradu octavo, et simul hereditant: incipit et novus, nati sororum, et nati filiarum fratrum, qui aequaliter hereditant: et decimus, nati amitarum, et nati filiarum patruorum, qui aequales sunt, et hic consummatur genus feminarum, quae ex patre; et intrat genus maternum in gradu undecimo, senior utriusque sexus, qui ex matre, hoc est pater matris, et mater matris. Et duodecimus, avunculae, et nati avunculorum illius, qui obiit, hoc est fratres, et sorores, et nati fratrum matris eius. Decimustertius, senior utriusque sexus matris, idest pater patris eius, et mater matris ipsius matris. Et decimusquartus, patrui, et amitae, et nati patruorum matris. Illic desinit genealogia, quae meretur hereditatem; et illi, qui sunt post gradum hunc, scilicet pater matris matris, et mater matris matris, haud merentur hereditatem, quia hereditas ecclesiae debetur: verum si servus, qui libertate donatus sit, fuerit ille, qui mortuus est, tunc liberator eius, aut heredes ipsius hereditant eum.

Directio.

Scito, quod in quolibet ex his gradibus, etiamsi una persona masculina aut feminina sit, ipsa sola totam

hereditatem consequitur, et impediendo arceat illos, qui post eam sunt, ex hereditate, exceptis viro, et uxore, quibus numquam tota hereditas debetur, sed quisque ex gradibus gradus ipsorum accidentaliter particeps fit: mater quoque non totam hereditatem consequitur, sed post tres gradus fratrum, et seniorum, et patruorum, ut intellexisti. Itaque quemadmodum filius, cum solus existit, totam hereditatem patris sui, et matris suae consequitur; similiter et filia unica totam hereditatem patris sui, et matris suae consequitur. Sic et soror, licet ex matre solum sit, et ita amita, et ita filia patrui, et filia filii patrui, et reliqua.

SECTIO II.

Sex causae quae privant hereditate.

Causa prima.

Mutatio confessionis; nam christianus non hereditat ex non christiano, neque viceversa, quamvis pater sit, aut filius: orthodoxus autem, et hereticus alter hereditat ex altero, nam aequales sunt in nomine christiano: et iudaei pariter, ac samaritani, et scythae, et pharisaei, et sadducaei alter hereditat ex altero: et ex illo, qui credidit, et genuit natos fideles, deinde apostasiam fecit, abnegavit, non hereditant nati eius fideles, neque affines eius non fideles: sed ecclesia hereditat ex eo.

Causa secunda.

Servitus. Quia servus non hereditat ex affinibus suis cum moriuntur, quia neque affines eius hereditant ab eo, cum moritur, sed dominus eius. Et aliqui dicunt, quod dominus eius

accipit ius ipsius servi sui ex hereditate, quae ad eum pervenit, et dominium in eam habet. At id firmum non est. Itaque neque servus, cuius dimidium est libertate donatum, hereditat ex affinibus suis quidquam; et cum ipse moritur, dimidium bonorum eius hereditant propinqui ipsius, ac dimidium dominus eius.

Causa tertia.

Homicidium. Quia occisor non hereditat quidpiam ex illo, quem ipse occidit, et hoc quamvis absque voluntate sua, cum ille, qui fodit puteum, et in puteum cecidit pater eius, ac mortuus est, non hereditat ex patre suo; et ille rursus, qui concitat latronem, aut energumenum, aut puerum parvum, aut animal mortiferum immittit adversus filium generis sui, licet per se ipsum non occiderit, non hereditat. Ilegumenus (*praetor*) autem, cum occidit patrem suum, aut fratrem suum, aut filium per sententiam iuridicam mortis, non idcirco non hereditat, quia reapse lex est, quae hos occidit, non praetor. Et ille, qui vi ducitur, ut occidat, non hereditat, quia particeps est peccati, quamvis compellatur.

Causa quarta.

Inscitia temporis mortis, veluti si moriatur vir, aut uxor eius, aut filius, et mater eius in destructione, incendio, aut mersione, aut in via simul, sive unus post alium, et non sciatur, quis prior obierit. Itaque hi non hereditant alter ex altero; sed boni unusquisque proprie, absque hereditate quae pervenit ad ipsum e socio suo, hereditant heredes illius.

Causa quinta.

Fornicatio. Nam filius fornicationis non hereditat ex patre suo, neque pater eius hereditat ex eo. Matris autem heres est filius fornicationis, et ipsa est heres eius; et ita ille, qui accusat uxorem propriam de fornicatione, cessat hereditas inter ipsum, et natum eius, quamvis ex ipso sit; et fratres, qui ex fornicatione, licet gemelli sint, tamquam fratres ex matre, alter alterius hereditatem consequitur.

Causa sexta.

Dubitatio, cuius etiam quatuor sunt causae.

Causa prima.

Inscitia vitae illius, qui evanuit aut captivus ductus est, et fama eiusdem latet: et ab hoc nemo quidquam hereditat, donec confirmetur mors eius per testes, aut cum decurrerit a die mortis eius, et non a die, quae evanuit, tempus adeo diuturnum quale nullus homo eiusdem aetatis vivit: tunc propinqui eius, qui reperiuntur vivi tempore nuntii mortis eius, hereditant eum, et non illi, qui vivebant, cum evanuit; hereditas autem, quae pervenit ad illum, qui evanuit, custodiatur: et si innotescat accipiat eam; secus heredibus illius, qui obiit, et non heredibus suis dividatur, eo quod ignoratur, quisnam mortuus sit prius.

Causa secunda.

Inscitia affinitatis liquidae, scilicet cum ignoratur, utrum filius sit, an filius fratris, vel filius patris. In omnes ergo aequaliter dividitur hereditas.

Causa tertia.

Dubitatio, quae sequitur foetum; nam infans, qui formatus est in ute-

fidelis ponitur apud infidelem, et con-
ducitur pro servitio eius.

Directio.

Venditor oportet habeat haec spe-
cialia: puritatem: utilitatem: posses-
sionem: servitutem: certitudinem.

Conditio prima.

Puritas. Itaque sanguis, et im-
molatum, et suffocatum invendibilia
sunt. Et quidem dicunt, quod san-
guis ob tincturam, et immolatum
ac suffocatum ad alenda animalia ven-
natoria venduntur, sicuti etiam ster-
cus pro campis, et pelles cadave-
rum pro calcis.

Conditio secunda.

Utilitas. Quia illud, quod utile non
est propter exiguitatem suam, ut
granum unum tritici, aut propter
vililitatem suam, ut reptile terrae,
non venditur. Felis autem, et hi-
rudo, et vespas venduntur, quia
utiles sunt. Et canis quamvis utilis
sit ad venationem, propter manda-
tum (*fortasse mahometicum*) non ven-
ditur: et organa cantus, quod in
canonibus auditus (†) eorum non ven-
duntur, excepto organo illo multa-
rum fistularum, cum quo etiam in ec-
clesia canitur.

Conditio tertia.

Possessio. Quia ille, qui, quod
proprium non est, vendit, non ac-
quirat pretium, neque emptor ven-
ditum lucratur: et si quis diripuit
bona, ac negotiatus est illa, potest
dominus honorum irritare omne da-
tum, et acceptum, quod fecit ra-

ptor, et recipere bona sua, ubicum-
que extiterint: et cum emit Plato ali-
quid, et dicit se Socratis procura-
torem, cum procurator non sit,
compellitur Plato ad accipiendum,
an non? Aliqui dixerunt, quod ita
est, quia in uno e duobus verbis,
quae dixit, solum mentitus est, scilicet
in eo, quod Socratis procurator esset, et
non in eo, quod emit. Et alii dixerunt,
quod non, et id ratum est: quia
non pro se ipso emit. Et ille, qui
vendit aliquid e bonis suis, non po-
test irritare venditionem, etsi iuret,
quando vendidi, nescivi, an meum
esset. Sed si ante dixit, quod alto-
rius illud esset, et se constitutum pro-
curatorem, ut id venderet, si res haud
alterius sit, sed sua, cessat venditio.

Conditio quarta.

Subiectio. Quia pisces in mari, et
aves in aëre, et bos errans, et asi-
nus perditus, ac servus fugitivus, non
non venduntur. Pisces autem in la-
cubus, et aves quae non liberantur,
licet volent in atrio, venduntur. Colum-
bae autem turricolae, cum non sunt
in turri, non venduntur, quamvis so-
leant illuc venire, eo quod fieri pos-
sit, quod non veniant. Et ita apes
mellisinae, cum sunt in suis alvea-
ribus venduntur. Et ei, qui rapit
(*potius a quo rapitur*) si dicat em-
ptor, vende id mihi, et ego libera-
bo idem a raptore, valet venditio.
Et si quis rapignervit aliquid e suis
bonis, non potest pignus vendere,
nisi postquam ipsum redemerit, et per-

(†) Fortasse deest aliquid, quod scilicet auditu illorum musicorum instrumentorum non sit
f. omnino conformis canonibus, eo quod per eam statem musicorum instrumentorum usus nondum
obtinuerit.

solverit debitum, cui pignus obnoxum est. Et cum delinquit servus alicuius in aliquem, non potest dominus eius illum vendere, donec luat delictum summ. Et non valet venditio dimidii ensis, aut alicuius alterius rei, cuius cessat usus per eius amputationem, nisi venditionibus paribus utantur domini.

Conditio quinta.

Certitudo. Quia quod venditur, certum debet esse emptori, et venditori in substantia, quantitate, et qualitate. In substantia quidem, quia tum non licet homini vendere servum e servis suis, aut vestem ex vestibus suis, aut ovem ex ovibus suis, nisi ante ostenderit, qualis sit. Et si vendat unum ex duobus, aut tribus, et concedat emptori, ut eligat, quod voluerit, rata est venditio. Et si vendat iugerum certum in medio praediorum suorum, et viam simpliciter, neque designet viam; potest emptor viam sibi efficere in qualibet plaga sibi placita: verum si una ex plagis ipsius emptoris erit, per eam ingreditur, et egreditur. Simpliciter et si vicus fuerit in una ex plagis: et si dixerit venditor: vendidi iugerum hoc absque via: aliqui dicunt, non valere venditionem, eo quod utilitas non sit in praedio, ad quod dominus eius ingredi non potest: et alii dicunt valere venditionem, eo quod possit emptor adquirere viam per emptionem, aut mercedem. Et si dixerit: vendidi iugerum hoc, et non faciat mentionem viae; aliqui dicunt, quod non valet venditio: et alii dicunt, illam valere, et posse emptorem efficere sibi viam, in qua plaga voluerit: et

alii dicunt, quod verus est emptor, et compellatur emptor ad curandam sibi viam per emptionem, aut conductionem.

Et in quantitate. Nam si dicat venditor: vendidi *tali* eo (pretio), quo *talis* vendidit bovem suum, et nesciat emptor, quanti vendidit, non valet venditio, quamvis dicat vendidi: et cum dicit vendidi hunc cumulum decem denariis; valet venditio, quia pretium certum est; licet nota non sit quantitas cumuli. Et eum dicit: vendidi hunc cumulum totum, qualibet mensura, nummo uno; valet venditio, quia mensura, et nummus certi sunt; licet totus cumulus, et omnes nummi noti non sint. Et eum dicit: vendidi hunc cumulum viginti denariis: et addidit tibi mensuram aliam, non valet venditio, quia illa mensura, si donum est, cur commixta est cum venditione? et si vendita est, cur appellata est *additio*? Et cum vendit cumulum, qui super terra, non valet venditio, quia fieri potest, ut foreae aut saxa ingentia in illa terra sint et area.

Et in qualitate. Qualitas non consideratur in odore, et gustu, sed solum in visu, quia hic est communior. Omne enim odorabile, et gustabile, visibile est, et non viceversa: et propterea caecus, cum emit, procuratorem constituat, qui videat. Et an ratum sit, ut quis emat rem, quam non vidit; aliqui dixerunt, ita est, quia electio est emptori, et non venditori. Et aliqui dixerunt, quod id verum non est, quia fieri potest, ut opinari faciat, quod vitiosum vendat, et sit sine vitio.

Et si ostendat venditor partem rei venalis, valet venditio: et si ostendat ex simili, quod non venditur, non valet. Et si sacci (*latebrae*) fuerint naturales, in quibus recte custoditur res, non irritant venditionem, uti grana in malo punico, et nuces, ac amygdalae in corticebus duris, non dicam superioribus, sed in falis teneris. Itaque lac in mamillis ovium et vaccarum, et caro ante excoriationem, *valide* non venduntur: et ita moschus, qui in putamine: et ita panniculus, qui in sinu, aut fasciculo (*ligamine argenti*).

Et ancillae, cum venditur, facies, manus, et pedes videantur; et aliqui addiderunt capillos; et pars aliqua ex lateribus eius videatur, ne forte fuerit picta: et non sufficit visio antecedens emptionem, eo quod mutantur res. Et si praevideat homo duos panniculos, si surripitur unus ex eis, deinde paulo post emit illum, qui mansit, si omnino aequales fuerint, valet venditio.

Directio.

Cum erit aedes communis duobus, et vendat unus ex eis totam, scilicet propriam et non propriam, manifestum est, quod pars non propria vendita non sit: et de parte propria, aliqui dicunt, quod vendita est; alii dicunt, quod hoc ratum non sit, quia totum, et non partem illius vendidit venditor, et emit emptor. Et cum emit vir duas oves pretio unico, et moritur una ex eis apud venditorem, antequam tradatur emptori, aliqui dicunt, quod emptor accipiat ovem, quae mansit, cum ove quae inortua est: alii dicunt, quod si nolit emptor, ne ovem quidem, quae mansit, accipiat:

et primum verum est. Et cum dicit venditor: vendidi linteam meum nummo, et locavi servum meum nummo ut metat, valet venditio, et locatio: at si dicat: vendidi sudarium meum, et locavi servum meum duobus nummis, non valet venditio, eo quod nesciat, quanti vendiderit, et quanti locaverit. Et cum dicit venditor: vendidi aedem meam ambobus vobis centum denariis, et unus ex eis solum dicat, emi; aliqui dicunt, quod ille solus accipiat totam aedem centum: et aliqui dicunt, quod dimidium eius quinquaginta accipit; et illud ratum est, quod nihil accipiat, quia illi soli nihil vendidit venditor. Et cum dicit venditor homini: vendidi tibi duos modios farinae nummo, et dicat emptor - emi unum modium dimidio nummi, non valet venditio. De invaliditate autem, quae accidit ob usuras et fraudes alias, postea agemus.

SECTIO II.

De regressu rei venditae.

Quamdiu non discedunt emptor, et venditor ab invicem, potest quisque eorum rem venditam, aut pretium restituere socio suo, et acquirere proprium. At si quis eorum dixerit, non manet amplius mihi regressus, aut electio, non amplius potest restituere. Et similiter si quis eorum discedat a socio, non potest restituere, nisi determinaverit spatium electionis: et si una egrediantur, et procedant in via, aut navi, usque ad tres dies possunt restituere: postea autem, quamvis etiam non separentur, non possunt.

Et cum in iudicium contententes

veniant, et dicit unus ex eis, quod separati non fuimus, et volo restituere, creditur ei, quamvis non iuret, quia simultaneus regressus eorum testatur eos haud separatos invicem fuisse. Et si moriatur unus eorum, antequam separentur, aut emerguimus fiat, aut in deliquium cadat, heres aut curator potest restituere, ita tamen si eodem instanti, quo audit nuncium, reclamet. Et spatium pacti electionis usque ad tres dies debet definiri. Et aliqui dicunt, quantum ambo consenserint, etsi excedat: at id ratum non est. Et si dicant usque ad festum, et nesciat unus eorum, quandonam sit festum, pactum firmum non est. Et si alteri relinquat unus ex eis electionem, licet ei: quod si non eligit ille, restituat ipse.

Et spatium pacti electionis a tempore venditionis numeratur, et non a tempore separationis: et cum unus ex duobus removeret regressum ex parte sua, et alius ipsum definit, ille qui definiuit, potest restituere (*revocare*) sine illo qui removuit.

Directio.

Electio si venditori solum definiatur, scilicet dicat: vendidi, sed quiescat negotium usque ad tres dies, quia si non placet mihi, restituam pretium; non traditur res venalis emptori. Et cum impletur pactum, et placet venditori vendere, si rei vitium emersit tempore intermedio, non compellat emptorem, ut rem accipiat, quamvis cum toto vitio vendiderit. At si emptori solum definiatur, scilicet dicat: emi, sed quiescat negotium usque ad tres dies, quia si non placet mihi reddam, traditur res vendita emptori: et cum pericitur pactum,

si vitium emersit apud eum, non potest rem restituere, quamvis sine vitio emerit. Et servus, qui emitur (*venditur*) cum pacto electionis, si illum libertate donet venditor aut emptor ante complementum pacti electionis, liberatur servus, quamvis nolit ille alius, neque ulli eorum manet electio. Et vir, qui emit ancillam cum pacto electionis, et violat ipsam, non potest amplius illam restituere, quamvis cum pacto electionis emerit eam. Et si venditor rursus violat ipsam, potest emptor illam non accipere, sed pretium, quod dedit recipiat, quamvis non cum pacto electionis eam emerit: et si foetus formatus sit, liber est natus secundum utrumque modum.

Directio.

Cum vendit homo servum, et dicit: est pistor, aut scriba: si non ita sit, potest emptor illum redlere: et si gnarus sit, sed simplex, non restitnat, quamvis dictum ei fuerit, quod peritus esset, quia mos est venditionis laudare.

Et eunuchatus, etsi accrescat pretium, vitium est; item vitatio illius, quae virgo venditur; stillicidium urinae, et excitatio fornicationis, vilia sunt, in ancillis tamen, et non in servis; fuga, et furtum in servis, et ancillis. Omnia haec vitia, cum ante venditionem sunt, restitutioni locum dant. Et pondus tributum vitium est in campo, et operariorum in aedibus molestia adversus somnum. Aut cum dicit venditor, quod non sit vitium in re vendibili, et innotescit vitium antiquum, quamvis non cognoverit venditor vitium, potest emptor redlere: at statim ac innotescit vitium, oper-

tet, ut restituat venditori. Et si non adsit duorum testium testimonium requirat: et si non aderunt, apud episcopum eat; si autem contigerit, ut postquam novit vitium, aut insederit super animal, dum it ad venditorem, aut testes, aut episcopum, ministerium ipsi deferatur a servo, non potest reddere. Sed etiam si elitellas (1) habet super animal, exuat ipsum; capistrum autem non removeat ab eo, neque tunicam a servo.

Directio.

Cum emit vir bovem sine vitio, et moritur bos, etiamsi fiat palam, quod vitiosus erat, non est revocatio, quia non est id, quod reddis, sed iuxta vitium illud tantummodo emptor a venditore damnum requirat. Et cum emit asinum, et bovem, et moritur bos, et innotescit vitium antiquum in asino, reddat asinum cum suo vitio, et accipiat pretium bovis mortui a socio suo; et non accipiat asinum vitiosum cum damno vitii eius, si nolit.

Et cum emit absque vitio, et postea vendit alteri absque vitio, ac innotescit vitium antiquum, si restituat emptor secundus emptori primo, potest emptor secundus etiam ipse restituere venditori primo: et quamvis per modum donationis redierit ad emptorem primum, potest illum restituere venditori primo, et accipere pretium eius: et quamvis etiam emptor secundus contentus sit vitio, et non imputet iacturam emptori primo, potest emptor secundus imputare iacturam venditori primo iuxta vitium.

Directio.

Cum soles calceavit emptor equum, quem emit, deinde innotescit vitium antiquum, et restituit illum, non damnificet venditorem in pretio solearum, sed spoliat equum, ac accipiat soles suas, nisi spoliatio equo inferat novum vitium; et si inferat, damnum ipse patiatur, et non spoliat.

Et cum tingit vestem, quam emit, deinde innotescit vitium antiquum, si pretium vestis per tincturam non crevit, non potest emptor accipere a venditore cum pretio mercedem tincturae. Raptor autem vestium, cum tingit, etiamsi augeatur pretium in tinctura, non damnificat dominum de mercede tincturae: et in peponibus, et malis punicis partem exiguum perforat emptor; et si viderit vitium, reddat, et nullum damnum patiatur ob perforationem, quam fecit: et si magis corrumpat, reddat, at damnum patiatur iuxta ampliorem corruptionem, quam fecit: et ova dispersa, etiamsi frangat, damnum non patiatur iuxta vitium fractionis, quia fractum tunc invendibile est. Et ancilla virgo, quae corrumpitur a suo emptore, quamvis detegatur in ea vitium antiquum, non redit secundum legem nostram; apud alios autem redit cum detrimento corruptionis.

Directio.

Si antequam tradatur emptori res vendita, hic recuset, propter vitium, emolumenta, quae consequuntur venditam rem, venditoris sunt, et non emptoris: et si postquam tradita fuerit res vendita emptori, recuset

(1) In margine - id est, stratum, seu indumentum.

hic propter vitium, aliqui dixerunt, emolumenta, mercedem possessionum, quae aratae fuerunt iugo boum, esse venditoris, cum recensio radicibus solvat venditionem etiam antequam fiat. Emolumenta autem conductori possessionum, quae aratae fuerunt iugo boum, et lae ovium, et fructus vinearum, et reditus agrorum intelligit. Et traditio vinearum, et campi, per ingressum emptoris perficitur: et eum detegitur vitium, et dicit emptor, vitium esse antiquum, venditor autem neget, sed vitium novum esse dicat; venditor iuramentum edat, quod non fuerit vitium in ea, cum vendidit, et tradidit emptori. Emptor autem non cogatur iurare, eo quod ab initio ambo digni habitus sunt, qui non iurent: et si postquam iuravit venditor, quod non erat vitium antiquum in re vendita, acquiescat, et recipiat rem venditam, non potest damnificare emptorem propter vitium novum, eo quod iuramentum eius de damno ipsius venditori firmum est solum, quod propter vitium antiquum liberavit ipsum; sed emptor iuret, quod vitium novum non contigerit penes se: et si respondeat quis, ac dicat: quomodo fieri potest, ut vera sint ambo iuramenta contraria simul? dicimus, quod quisque de eo, quod scit, iuret.

Directio.

Quandiu traditum non acceperit emptor a venditore, si pereat venditum, venditori perit, et non emptori: et emptor pretium, quod appendit, resumit: non potest emptor cogere venditorem, ut constituat ei compensationem pro illa re,

quae perit: et haec quidem, quando ex caelesti damno, aut ex manibus alieni contingat corruptio. Si autem emptor corrumpat venditum, antequam ipsum transferat e domo venditoris, emptor damnum patitur: et si vitium tantummodo emerget ante traditionem, si velit, emptor accipit cum vitio eius absque detrimento: et si nolit, non accipit nisi pretium eius. Simili fere modo.

Si comburatur fornix murorum domus ante traditionem, si velit emptor, accipiat ipsam domum absque fornicemuri: et si malit, accipiat pretium eius: et non potest cogere venditorem, ut hic constituat fornicemuri, sed si venditor voluntate sua incendit ipsum, compellet eum.

Et ita servus, cuius oculus vitio laborat, si velit emptor, accipiat eum caecum eodem prorsus pretio; et si malit, pretium eius accipiat; neque potest emptor vendere, aut pignurare, aut dare quidpiam, quod vendidit, antequam ipsum sibi tradatur; nisi tamen fuerit ager: et servum potest liberare: debitum autem potest homo emere.

Directio.

Cum emit aliquis quidpiam nummis, et non potest persolvere, nisi denarios, aut viceversa, vera est venditio, et non irritatur, si monilia, aut vestes, aut legumina, aut quadrantes non potest persolvere propter venditionem.

Et aliqui dicunt, non esse pretium, nisi nummos, et denarios: at illud certum est, quod quidquid consequitur litteram *bet* (1), pretium est;

(1) Phrasis significat, quod omnes emptiones et venditiones sunt permutationes, in quibus

scilicet bos cum asino. Et hic bos est res venalis, et asinus est pretium.

Et traditio quidem agri, et domus, et ceterorum immobilium per alienationem in nomine venditoris (1), quae concessa sit, in dominationem emptoris transit. Et in mobilibus, nomine mercis, e domo venditoris ad domum emptoris per emptorem perficitur traditio, cum ipsam transfert in locum habitationis suae. Et aliqui dicunt, quod sufficiat hoc, ut e domo venditoris transferat ipsam: et id ratum est. Et aliqui dicunt, quod licet e communi ad commune e domo venditoris transferat ipsam, tradita sit ei; et si corrumpatur per caelestem damnificationem, aut per alienos, ipse emptor damnificatur: at id firmum non est: nisi contigerit, ut antea requisierit emptor a venditore locum, in quo poneret illam: tunc per modum depositi est res venalis apud venditorem, et emptor damnum patitur in corruptione: haec omnia, cum sine mensura, aut pondere emit aliquis; alias si demensum fuerit, aut ponderatum, quamvis non transferat ipsum e domo venditoris, quamvis non requirat traditionem, traditum accepit emptor, et damnum patitur in corruptione: et venditor debet metiri atque ponderare, et non emptor, eo quod si emptor metiatur, aut ponderet, ipse sibi i: si dabit, et a se ipso accipiet: et hoc firmum non est, nisi forte per modum procurationis. Et si venditor transferat rem venditam in domum emptoris, et ponat ipsam coram eo,

aut in sinu eius, aut in latere eius, et taceat emptor, neque dicat: nolo recipere: traditam accepit, quamvis non dicat: tradita mihi est, aut recepi.

Directio.

Primum venditor tradat mercem, deinde emptor tradat pretium. At aliqui dixerunt, quod non: sed primum emptor tradat pretium, deinde venditor tradat mercem. Et quidam dixerunt, quod non: sed simul ambo tradant, et accipiant traditum. Certum autem est, quod, si ex eis primus voluntate sua tralet, compellitur alius tradere, neque cunctari. Et sententia secunda verior est prima, eo quod cum ius emptoris, quod est merces, ostenditur a venditore, debet emptor ostendere ius venditoris, quod est pretium, et det pretium, et deinde accipiat ius suum. Et cum emit homo servum, et tradit pretium, compellitur venditor tradere servum: verum si sit fugitivus, et emptor resumat pretium, cessat venditio, et non potest accipere servum, cum reperitur, et dare pretium: certe si relinquat pretium apud venditorem, potest accipere eum, si reperitur; alias pretium eius sumit: et cum recipit venditor pretium, et dicit emptori: recipe mercem, et non recipit; si corrumpitur, venditor damnum patitur, et non emptor, eo quod nihil receperit. At illud firmum est, quod venditor adeat episcopum, et accuset euptorem, qui non recepit rem propriam, et iudex compellat eum, ut recipiat; alias deponat (*commendet*)

id, quod permittitur, dicitur merces, id vero cum quo permittitur, habet locum prelii; porro particula-cum-syriacae per litteram bet praepositum ditioni solet designari. (1) Scilicet statim atque nomine venditoris inscripta res huic adjudicatur.

ipsam, quamvis apud venditorem, et tunc emptor detrimentum patitur, non autem venditor, si res corrumpitur. Et cum emit emptor, et non habet pretium, quod solvat, cessat venditio, et venditor rem propriam recipit; et si habeat, compellitur persolvere, neque irritatur venditio: et si dicat: habeo foris apud aliquos; cum opportunum fuerit mihi, solvam; non tradatur in manus eius merces, sed deponatur apud aliquos, quoad solvat pretium: et si post unum diem non habebit, rem venditor recipiat.

SECTIO III.

De formulis, quae adhibentur in venditione, et emptione.

Directio.

Cum dicet emptor socio suo: participem te feci mecum: aut: feci te socium meum: aut: tecum emi: et dicat socius eius: acceptavi; aliqui dicunt, quod quantum voluerit emptor, dat illi socio ex emptae merce, eo quod non designaverit ei quantitatem. Alii dicunt, quod non; sed dimidium debere dare socio suo: et id probatum est; nam communicatio simpliciter aequalis magis confirmatur, et ideo cum ipsa venditio fuerit damnosa, non potest ille socius minus quam dimidium accipere.

Directio.

Cum dicet venditor: vendidi ipso (pretio) id quod emi, et lucrum sunt duo nummi: si nesciat emptor, quanti emerit, venditio non subsistit, quamvis dicat, emi: itaque debet em-

ptor explicare, et dicere: vendidi, quanti emi, et sunt viginti nummi, et lucrum duo. Et cum dicet venditor: vendidi, quanti inveni: coniungitur cum pretio, etiam in usus ministrorum, et directorum, et merces domus in qua custodiuntur proveniunt. Stabulum autem animalium non coniungitur cum pretio. Pariter si ipse per se ipsum metitus est, aut domus suae custodita fuit venalis res, non computatur ipsi ob id retributio. Et cum emit homo decem, et vendit undecim, et rursus emit secundo, quanti stetit ipsi, manifestum est quod decem, et non undecim, ipsi steterit. Et ita si emit decem, et vendit novem, et emit secundo decem, et vendit secundo quanti stetit ei, manifestum est, quod decem, et non novem, stetit ipsi, quia venditio secunda, et non prima, praecedat emptionem secundam.

Directio.

Cum vendit, quanti emit minus dshjzadah (1), quod interpretatur decem cum undecim, id quod emerit cum centum et decem, mos est, ut centum computent huius, scilicet ex quolibet nummo decimam nummi detrahant: et illud, quod probatum est, ut centum minus nummo computetur, scilicet ex omnibus decem nummis, unus nummus detrahatur. Et quando emerit cum decem, et contigit vitium, et postea vendit, quanti ipsi steterat, et celatur vitium, et ipse non commemorat, potest ipse emptor irritare venditionem, et non potest diminueri iuxta vitium: de-

(1) In margine - hac voce ut plurimum utuntur arabes, et christiani apud nos in Mellicene, et inter Græcos.

bet ergo venditor commemorare, et ostendere vitium, quod nuper apparuit, et si cum *prothesmia* em't, et si ab illo qui vicinior sibi est emit, et modis aliis quibus pretio ampliori potest homo emere, iustum non est, quod opprimatur emptor secundus: et si mentiatur venditor, et maiori pretio dicat se emisse, potest emptor non confirmare venditionem, et diminuisse excessum: et cum dicit: vendidi quanti mihi stetit, quod est decem, et deinde dicat, erravi, dicens decem, quia recordatus sum, aut inveni in libro memoriarum mearum, quod undecim emi, si iurat, aut adducit testes, si velit, emptor accipit cum undecim, et si nolit, non accipit: et si non iurat, aut adducit testes, non attenditur verbum eius, et cum decem accipit emptor absque additione.

Directio.

Et cum dicit venditor emptori: vendidi tibi hoc praedium, et non memoret arbores, ac aedificia, quae in eo sunt, valet venditio praedii, et non arborum ac aedificiorum, licet dixerit vendidi hoc praedium cum omnibus iuribus suis, quia iura praedii non sunt arbores, et aedificia, sed via eius, et aqua irrigationis eius. Et si semen fuerit in terra, et ipsum non memoret venditor, aliqui dicunt, veram esse venditionem, et compellit emptor venditorem, ut auferat semen suum, eo quod etiam domus, cum plena est rebus, venditur, et compellit emptor venditorem, ut extrahat res suas. Sed dicimus, quod simile non est exemplum; quia res statim extrahuntur, et semen non

quovis tempore sed per massam colligitur. Et olus viride horti instar seminis campi consideratur: et si nesciat emptor semen, cum emit praedium, si velit, recusat, et si malit, expectat usque ad messem, et postea traditum accipit campum absque semine, et non potest exigere pretium maius praedii a venditore propter semen.

Directio.

Res absconditae, licet petrae sint, verum sectae, exceptis illis, quae sunt in fundamentis, cum non memorentur a venditore, non continentur in venditione, et potest venditor educere eas, et non licet emptori recedere a venditione, si antea de iis scivit: et si non scivit, et laeditur praedium in eradicatione earum, potest venditor auferre nocuum, scilicet implere foveam, et complanare terram: similiter non potest recusare emptor. Verum si radices plantarum laedat extirpatio, potest recusare: et si petrae illae, cum eradicantur, laedunt, et non cum remanent, ac dicat venditor: non eradico: in aeternum non poterit eas eradicare, et non potest emptor recusare, si non emit eas petras, nec fit ei dominatio in eas: et si lapides naturales sint absconditi, et nesciat eos emptor, siquidem propter aedificium emit, non potest recusare: si autem propter plantationem, recusat: et si ad hoc ut seminaret, si rursus seminatum fuit, non potest recusare.

Directio.

Vinea, vites et arbores omnes claudit: et salices, et vimina, super quae vites extenduntur, quanvis non memorentur, continentur in venditione. Domus autem, quae in vinea, debet

exprimi, et nominatim aedificia eius: arbores autem eius, quamvis non exprimantur, venduntur. Semen autem, quod in terram iactum est, et illud, quod germinavit, et factum est herba, aut spica, si non exprimatur, non continetur in venditione. Et folia oleris horti non continentur, et potest venditor amputare ea, at non potest eradicare: et folia, quae producunt ipsae radices postea, emptoris et non venditoris sunt.

Directio.

Cum aede, quae venditur, intelliguntur omnia immobilia, veluti aedificia, et pontes, et columnae, et portae, contignationes, et tabulae infixae in parietibus, et chordae. Mobilia autem, puta scalas, strata, et pontem, ac tabulas non fixas, potest venditor abducere: puteus autem, qui reperitur in aede, licet non exprimatur, in venditione continetur; et venditor illas solas aquas, quae reperiuntur tempore venditionis, potest educere ex puteo, si velit, et non illas, quae postea fluent. Et similiter venditor praedii, in quo existit fodina metalli, pix, aut naphtha, picem, et naphtham, quae existebant tempore venditionis, solum potest accipere, et non illas, quae fluent postea.

Et balneum parvum domesticorum, licet sit intra aedem, non continetur in venditione aedis, si non exprimatur; nam balneum non est aedes: et arbores, quae sunt in aede, si vocari merentur vinea, aut hortus, non continentur in venditione aedis. Et cum lapide molari, petra superior non continetur, eo quod fixa non sit: sed si lapidem molare nominet venditor,

tum etiam superior continetur, licet non exprimatur.

Et clavis aedis, licet mobilis sit, continetur in venditione aedis: et lagenas artis fallonicae et coriariae, licet fixas, potest emptor eradicare: sed si ob tincturam, aut artem coriariam emit aedem, non potest eradicare.

Directio.

Servum, qui venditur, non sequuntur bona ipsius, quia servo non est possessio in lege. Et de vestimento ipsius variant auctores: sed illud firmum est, quod operimentum vendendorum solum sequitur ipsum: et equum capistrum solum: et asinum, ac mulum, qui portat, etiam clitella.

Directio.

Cum arbore etiam rami eius amputati, et folia, et propagines, venduntur, licet non exprimantur: sed si folia arboris mori non exprimantur, potest venditor dicere emptori: arborem vendidi tibi, et non folia.

Et cum emit homo arborem, et non emit solum, in quo plantata est, non potest venditor compellere eum, ut eradicet arborem, quam emit, ex solo ipsius, aut ut emat etiam praedium, vel id conducat. Et fructus quamdiu in flore sunt, et flores quamdiu non aperiuntur calyces eorum, arbores sequuntur in venditione, licet non exprimantur; nam et foetus cum ancilla gravida venditur, quamvis non exprimatur, eo quod pars sit corporis eius: et fructus, quorum flores ceciderunt, et flores, quorum calyces aperti sunt, venditoris sunt, et non emptoris, si non exprimantur; et non potest emptor arboris compellere venditorem, ut carpat eos ante perfectio-

nem eorum: et potest quilibet eorum irrigare, quantum non noceat socio: et si irrigatio noceat fructibus, ac prosit arboribus, aut viceversa, nisi concordia fiat inter dominum arboris, et dominum fructuum, cessat venditio: et cum irrigatio non nocet fructibus, neque eadem irrigatio nocet arbori, non potest venditor prohibere emptorem, ne irriget arborem suam, eo quod non possit causas praetendere, se dicere, fructus mei damnificantur; et si prohibeat, compellatur ad colligendum; et si laeduntur fructus, et non est utilitas, ut maneat in arbore, potest emptor egere venditorem ad eos decerpandos.

Directio.

Emptor fructuum in arboribus potest relinquere eos in arboribus usque ad tempus collectionis: etsi initium non fuerit pactum; et quidam dicunt, si est consuetudo in regione illa, ut uvas labruscas colligant, et vendant, posse a venditore compelli emptorem ante tempus vindemiae: at id ratum non est, quia consuetudo communis praevalet consuetudini particulari; et tempus vindemiae est illud, in quo summis fit comestio fructuum, et tempus messis est illud, in quo mutantur semina ex viriditate in pallorem; et omni tempore, quod praecedat vindemiam, et messem, venditor debet irrigare arbores, et semina, et non emptor fructuum et seminum; et postquam prodeunt fructus e calycibus suis, oportet veniantur: excipe mala punica, et fabas, et nuces, ac orizam, quae cum corticibus superioribus venduntur, eum in eis recte conserventur:

et hordea in spicis venduntur, eo quod manifesta sint; non autem triticum, eo quod coopertum sit: item aurum in fodina sua non venditur.

Directio.

Quoniam ut plurimum fructus ultimi consequuntur primos, uti in malis citrinis dilucide adparet ubique, et in uvis Antiochiae; itaque si fructus ultimi, qui venditi non sunt, praestant fructibus primis, qui venditi sunt, cessat venditio primorum, et venditoris erit dominatio, et emptor pretium suum resumet: et si minores sunt novissimi primis, vera est venditio, et emptor primos accipit, ac venditor novissimos: horum quidem, cum traditas accipit emptor arbores, fit additio; si autem ante traditionem fiat, siquidem conveniant, ille, qui recusat, potest abrogare venditionem. Et si rursus antequam accipiat traditos emptor fructus in arbore, accidat detrimentum fructibus, debet venditor restituere de pretio secundum vitium, quod contigit. Et si totaliter corrumpuntur, omne pretium reddat. Si cuti etiam venditor lapidis pretiosi, qui cadit in mare, antequam illum traditum sibi accipiat emptor; et patet quod venditor, non autem emptor, damnum patitur. Et aliqui dicunt, quod possit emptor compellere venditorem, ut tradat sibi, prout sunt: et si postquam traditas accipit emptor, contigit laesio caelestis, venditor nihil perdit secundum legem: sed mos est, ut detrimentum patiatur, licet non reus. Et aliqui dicunt, quod reus sit, puta eum negligit irrigare, unde et laeduntur fructus, et patet, quod laesio caelestis ex ipso non sit,

et laesio negligentiae ex ipso est: et illud firmum, quod placuit sibi, damnum pati, quamvis non reus sit. Et in laesione, quae a furibus committitur, et non venditor, detrimentum sustinet.

SECTIO IV.

De venditione, et emptione servorum, et qualitate iuramentorum, quae emittuntur inter emptorem et venditorem.

Directio.

Servo non licet vendere, aut emere abque auctoritate domini sui: et cum praeceperit dominus servo suo, ut negotietur, non potest servus servo eius praecipere, ut negotium exerceat, nisi concesserit ei dominus eius, ut praecipiat. Et statim atque removeat eum dominus ipsius, etiam ille removeatur.

Sed neque potest servus emere a domino suo quidquam, neque vendere domino suo ullam rem, neque potest locare se ipsum, licet possit locare servos, ac possessiones ipsius, neque potest emere locatione sui ipsius quidquam, neque negotiari ullam rem, quam ei non designavit dominus eius: sed si concedit ei, ut negotietur omnia, tunc omnia emit, et vendit, praeter patrem, et matrem domini sui; et cum servi erunt, quia tunc liberi fiunt isti, et cessat mercatura: et cum videt dominus servum suum vendere, et emere, ac silet, taciturnitas eius signum non est consensus: contra accidit in virgine, quae despondetur.

Directio.

Servus, qui iussu domini sui mer-

eaturam exerceat, cum emit quidpiam, et non habet prae manibus suis mercem, qua persolvat pretium, a domino exigitur, ut solvat: et cum dat dominus servo suo centum denarios, ut negotietur, et emat per illos vestes, deinde denarii pereunt, antequam accipiat vestes, irrita est venditio, et dominus iacturam facit. Et si postquam acceperit, et antequam solverit, pereant denarii, non potest venditor vestium compellere dominum servi, ut appendat centum denarios alios pro pretio vestis, sed vestem suam sibi resumit: et cum multiplicantur debita super servum, cui dominus eius negotiari concessit, potest servus ex lucro persolvere, et si non sufficiant, ex cornu (*sorte principalis*) solvat: et si non sufficiat, aliqui dicunt, quod non ipse, sed dominus eius solvat. Alii autem dicunt, quod non, sed dominus eius tradat ei summam aliam, quam negotietur, et solvat. Nonnulli dicunt, quod non, sed servus serviat humeris suis, et solvat: et id probatum est. Itaque si vendat eum dominus eius, antequam persolvat, potest emptor illum restituere, si non antea scivit, illum esse debitorem; at si scivit, illum restituere non potest, neque impedire a solutione debitorum.

Servus, qui sine mandato domini sui emit aliquid damnosum, potest dominus eius irritare emptionem: si illud recipiat a servo suo, debet solvere pretium: et si quis aliquid emit a servo, aut eidem aliquid vendit, debet requiri a servo confirmatio concessionis domini eius per chirographum et testes, et non creditur verbo eius dumtaxat.

Directio.

Cum accidit contentio inter venditorem, et emptorem de pretio, aut specie mercis, aut de qualitate eius bona, vel mala, aut de *prothesmia* (1), aut pacto electionis, aut de iussione, aut oppignoratione, scilicet cum dicit venditor: emisti centum: et dicat emptor, non: sed emi quinquaginta; aliqui dicunt, quod emptori deferatur iuramentum, eo quod ipsi tradita fuerit merces: et de excessu, quem non animadvertit, accusatur a venditore. Ipse itaque debet comprobare inconsiderantiam propriam: at illud verum est, quod amobus deferendum sit iuramentum, ita ut nemo ipsorum laedatur ob iuramentum alterius. Et primo incipimus a venditore, qui iuret, quod non vendidit quinquaginta, sed centum vendidit: et postea iuret emptor, quod non emit centum, sed quinquaginta: tunc cessat venditio, et merces revertitur ad venditorem, ac pretium ad emptorem: nam modus hic similis est modo illi, quo dicit venditor: vendidi centum, et respondet emptor: emi quinquaginta. Et aliqui dicunt, quod contradictoria non coniunguntur in uno iuramento, sed quisque eorum duo iuramenta iuret separatim, scilicet iuret primum venditor, quod non vendidit quinquaginta: postea iuret emptor, quod non emit centum: deinde rursus iuret venditor, quod vendidit centum, postea denuo iuret emptor, quod emit quinquaginta. At multiplicatio iuramentorum abominabilis est

apud nos, propter evangelicum praeceptum, ne iuretis.

Directio.

Si antequam contentio solvatur, pereat merces, pretium, quod valebat in die venditionis, solvit emptor venditori: alii tamen dicunt, quod non: sed pretium, quod valebat in die, quo periit: at id firmum non est; nam servus in instanti, quo moritur, ad nihil bonus est. Et si vitium emergit in merce, pro ratione vitii damnificatur: et servus, qui fugit instar eius est qui moritur: quare pretium eius solvit emptor, nec potest differre, venditori dicendo: sustine, forte inveniatur; sed solum si velit: neque poterit amplius restituere ipsum venditori, si postea inveniatur.

SECTIO V.

De pactis, et usuris, et modis aliis damnabilibus.

Directio.

Ne accipias faenora, et usuras, et time Dominum, ac vivet frater tuus tecum: pecuniam tuam ne dederis cum pactis, et usuris. Ut superabundet iustitia nostra supra illam scribarum et pharisaeorum, iussi sumus. Neque alieno conceditur nobis dare ad usuram, teste canone XLIII. apostolorum. Et canon XVII. synodi niceanae ait: ne dederis escam tuam cum usura, uti Deus praecepit per os Moysis; in deuteronomio etiam repetit prohibitionem: non faeneraberis fratri tuo ad usuram pecuniam, et usu-

(1) Vox graeca, qua designatur emptio, habito fide de pretio solvendo certa die. Hanc vocem in versione vulgari litteris tamen inclausit.

ram frugum (1), et usuram cuiuslibet rei, quae crescit, alieno faenerare, et fratri tuo ne faenereris. Nos autem canone quinto synodi Laodiceae, quamvis sacerdotes nominatim prohibeamus faenori dare, sed et nusquam permittimus saecularibus, ut dent ad usuram. Nam David etiam divinus laudat illum, qui dignus est habitare in tabernaculo Domini, eo quod pecuniam suam ad usuram non dederit. Et Ezechiel propheta rursus laudans dicit: qui eum faenore non dat, et usuram non accipit. Quae eum ita sint, legem illam CLL imperatorum graecorum, tamquam non legem reputamus, illam, inquam, quae modio in anno quartam partem modii, et centum denariis in mense uno denarium unum usura *hecatoste* (2) iustam esse usuram definitet non dumtaxat, quae ampliora sunt his, ex sorte attondemus, sed et quamlibet quantitatem faenorum et usurarum ex sorte detrahimus, et diminuius in iudicio.

Directio.

Ex lectione pentateuchi scire est, quod faenus in appendibilibus fiat, et usura in ponderabilibus et mensurabilibus simul, quia species eum specie sua eum additione per *prothesmiam* venditur. Itaque qui nummum argenti, argento excedente nummum, licet conflatum sit, usque ad mensem, aut spatium aliud vendit, cum tonsione dat: et ille, qui modium tritici, tritico excedente modium, usque ad tempus aliquod vendit, cum usura dat. Et ita illi, qui dant aurum, hordea, et fructus dactyli, ac

sal, et fruges, et medicamina: crocus autem, licet ad tincturam requiratur, verum quia etiam mensuratur, ad usuram pertinet: et aliqui dicant, quod monilia non pertineant ad usuram, eo quod pecunia non sint signata. Et pecuniam tuam non dederis ad tonsionem, praecipit lex. At sententia haec probata non est, quia licet signata non sint, attamen appenduntur: et unguentum seminis lini (*oleum*) item dicunt, quod non pertineat ad usuram, quia lucernae, et non escae congruit: et escam tuam ne dederis cum usura, praecipit lex: at sententia haec comprobata non est, quia etiam unguentum simpliciter cum ceteris ad usuram pertinentibus commemoratur: non enim faeneraberis fratri tuo usuram frugum, et vini, et unguenti.

Directio.

Ille, qui vult liberari a reatu attonسیونum, et usurarum in dando, et recipiendo, statera, aut mensura aequali det, et recipiat sine excessu. Et illa, quae non mensurantur, neque appenduntur, siquidem cum exsiccantur, perfectionem ampliorem adquirunt, veluti nuges, et mala punica, non debent vendi recentia cum sicis aequaliter: et illa, quae ampliorem perfectionem non consequuntur, cum siccantur, veluti pepones, mala cydonia, et ova, in pondere aequali debent emi, quaevis species cum specie sua; cum *prothesmia* aequaliter vendantur: et lac cum lacte, et pinguedo cum pinguedine, et unguentum cum unguento; triticum autem cum

(1) Textus ait *transuentis*, quo vocabulo intelligitur - triticum, frumentum, fruges, et similia, una consumptibilia et transuentia. (2) In margine - id est unum ex centum, et est modus usurae.

tritico, aut caseum eum caseo, non vendantur, quia aequalitas (*pretii dignitas*) eorum latet sensum. Et caro volatilium cum carne ovium, et caro ovium cum carne boum, caro cum corde et hepate, et pisces marini cum piscibus fluvialibus; in his omnibus, quod vendantur cum excessu in *prothesmia*, non est reatus usurae: et aurum, ac argentum dolose vendere cum arboribus (1) valde fructiferis in *prothesmia* (2) usura est. Triticum autem cum hordeo, et viceversa, et unguentum cum sesamo, et lac cum pinguedine, non pariunt usuras: etsi enim in sesamo unguentum sit, et in lacte butyrum, diversa tamen sunt specie.

Directio.

Sunt autem et modi alii dolosi, qui et iniqui sunt (*seu* qui oblectant) similitudine attonsonum, et usurarum, sed non solvant veritatem emptionis (*venditionis*) veluti subsequentes quinque modi.

Modus primus.

Ille, qui pretio excedente emit, dum decipitur ab illo, qui accrescit, eum non est emptor; si aequantur venditor, et accrescens ille deceptor, potest emptor restituere mercem, secus non: et addens ille (*sive plus offerens*), qui non est emptor, sive aequetur eum venditore, sive non aequetur, damnatur a Deo.

Modus secundus.

Antequam separaretur emptor a venditore, cum addit emptor alius, firma est ei emptio. Sed peccat, quia laesit emptorem primum. Et ita cum ostendit venditor alius similem mer-

cem, et meliorem ipsa cum eodem pretio, aut minori, firma est venditio, sed peccat, quia laesit mercem primam, verum si antea sciverunt emptor et venditor ultimi emptionem, et venditionem primam: et manifestum est, quod modus primus magis iniquus est, quam modus hic secundus.

Modus tertius.

Et cum dicit civis villico: pretium annonae relinque apud me usque ad venditionem, et ego vendam ipsa pro te pretio ampliori; licet peccando peccet civis ille, qui laedit communitatem, non est firma venditio (*emptio*) eius, quae postea fit: et ideo damnabiles sunt et illi, qui celant, licet firma sit emptio (*venditio*) eorum, uti dixit sapiens Salomon: qui prohibet fruges in necessitate, ipsas relinquet adversariis suis, et benedictio erit super caput illius qui vendit. Quod si definiat hegumenus pretium vile annonae tempore ubertatis, confirmat famem, et ad turbam excedentem sollicitat plebem. Hegumeni autem pruden-tes mensuram statuunt in fame.

Modus quartus.

Cum exeunt cives, et occurrunt villicis, qui veniunt ad vendendum, ut decipiant eas, atque pretio minori emant ab eis, si villici maiora pretia invenerint, ubi intrant in forum, si velint, dissolvant venditionem, quae foris facta est; et si maiora non inveniantur, non possunt dissolvere: et manifestum est, quod cives, si minus reperiant pretium in foro, non possunt dissolvere.

(1) Vocabulum significat etiam *abietem*, *phorastrom*; fortasse etiam *aurum* argentumque *defaecatum*. (2) In marg. idem *promissione* *fixa* *tazata*.

Modus quintus.

Quum mater ancilla fuerit, et secum natus eius, non licet eos separare ab invicem: et quamvis firma sit emptio separationis, attamen peccando peccat ille, qui separat; et hoc quidem cum proles est minor septem annis. Aliqui etiam patrem, et prolem sub hac reatus specie concludunt: et alii etiam seniore tamquam matrem reputant: venditio autem armorum, et instrumentorum belli inimicis communibus facta, praeterquam quod damnabilis est, firma non est: contra hos modos, qui mox numerandi sunt.

Directio.

Scire oportet, venditionem tunc esse magis firmam, cum omni pacto caret, quia ille, qui dicit: vendidi cum pacto sic, et sic, vim verbi illius, qui dixit, vendidi, et non vendidi, continet, quod abominandum est: sed quoniam aliquando causa vocat ad usum conditionis, modos eius acceptos, et non acceptos oportet investigemus, qui sunt sex.

Modus primus.

Cum dicit venditor: vendidi tibi hunc servum pacto, ut illum non nutrias, nisi sic, et sic; et non vestias, nisi sic et sic; neque illum operari facias, nisi infra virtutem eius; omnia verba huiusmodi inania sunt, et futilia, et non prosunt venditioni, quia haec non perficitur.

Modus secundus.

Pactum electionis ultra tres dies non debet fieri: requiritur autem ob eam causam, ut non decipiatur, et opprimatur ille, qui simplex est, cum vendit, aut emit.

Modus tertius.

Pactum expectationis pro solutione

pretii, usque ad tempus certum fieri debet, et non indefinite; verum cum consensu ambarum partium.

Modus quartus.

Pactum confirmationis pretii cum pignore, aut fideiussore, aut chirographo testimonii requiritur, ut non sit contentio causa differendae solutionis. Non est ratum pactum oppignorationis mercis apud venditorem, donec solvat emptor prethum: nam quamdiu non accipit emptor mercem, venditor detrimentum patitur: et cum corrumpitur pignus, ille, penes quem est pignus, non damnificatur: colligitur, quod venditor detrimentum patitur, et non patitur, cum corrumpitur merces apud ipsum, quod absurdum est. Et cum confirmatur pactum pignoris, aut fideiussoris, aut chirographi testimonii, scilicet ut consentiat venditor recipere unum ex his, et tradat mercem emptori, et non parat emptor pignus, aut fideiussorem, aut non scribit adversus seipsum chirographum, cessat venditio, et non compellitur, ut paret; sic et cum emptor parat, et recipit mercem, cessat venditio, et non compellitur venditor recipere: et cum corrumpitur item pignus, antequam illud recipiat venditor, potest venditor irritare emptionem, si velit: et si postquam recepit, corrumpitur pignus apud ipsum, non potest irritare emptionem; et item si vitium patefuit in pignore, quod non viderit venditor, cum ipsum accepit, potest irritare.

Modus quintus.

Cum dicit venditor emptori: vendidi tibi servum cum pacto, ut ipsum libertate dones, et hereditas eius mea sit, et non tua: et dicit emptor:

emi : aliqui dicunt , validam esse emptionem , et pactum nullum : ac posse emptorem libertate servum non donare , quamvis promiserit , se illum liberaturum. Nos autem dicimus : quod hic non unum est pactum , sed duo : et unum ex eis , idest primum firmum esse , et debere emptorem liberare servum , sicut promisit : et illud aliud , hoc est secundum , validum non esse , et posse liberatorem privare venditorem hereditate liberati , licet promiserit , se non privaturum.

Modus sextus.

Cum dicit venditor : vendidi tibi hunc servum cum pacto , quod scriba sit : aut hunc bovem cum conditione , quod aret par iugerorum ; si non confirmetur pactum , non verificatur emptio.

Et cum dicit : vendidi tibi hanc vaccam cum pacto , quod gravida sit : verificatur emptio , etsi non verificetur pactum.

Et cum dicit venditor : vendidi : et non exprimat pretium , non est valida venditio , et damnificatur emptor , si corrumpitur merces apud ipsum.

Et si dicat venditor : vendidi tibi sine pretio : vera non est emptio : neque cum pacto , quod partum eius accipiam ego , cum parietur , vera est emptio ; et iniqua est separatio.

Et cum dicit emptor : emi a te hoc semen cum denario sub pacto , ut metas illud mihi ; non est vera emptio , neque pactum , quia per eum denarium ille non scit pretium seminis , aut mercedem messis.

CAPUT XII.

De anticipata datione pretii.

In eo sunt sectiones quatuor.

SECTIO I.

De canone anticipationis , sive prior tatis dationis.

Directio.

Si antea detur pretium , emptio est *prothesmia* : nam quemadmodum confirmatum est emptori , ut traditam accipiat mercem , et petat a venditore , ut expectet , donec paret pretium , simili modo et venditori confirmatum est , ut accipiat traditum pretium , et petat ab emptore , ut expectet , donec paret mercem. Porro pretii anticipandi , septem sunt canones.

Canon primus.

Tempus *prothesmiae* definitum debet esse , scilicet donec sic et sic , mense tali , aut usque ad complementum anni , aut alterius rei , veluti publicae messis , vindemiae , et triturae , et pentecostes. Sed si dicat : dominica pentecostes , tempus est indefinitum : contra si kalendis , et paschate , et ascensione. Et cum dicit aliquis : usque ad ver ; in medio martii mensis confirmatur solutio. Et ita cum dicit : usque ad aestatem ; in medio iunii iustum est solutionis tempus : et initium autumnus est in medio septembris : et initium hiemis est dimidium decembris. Et cum antea dat aliquis pretium , et non exprimit *prothesmiam* , neque fuit venditor , neque subsistit emptio , et potest , qui voluerit ex ambobus , illam irritare.

Canon secundus.

Merces existat oportet tempore com-

plemēti *prothesmiae*, et si non fuerit reperiata, cessat emptio: quia ille, qui accipit pretium super granis tritici, et tempore solutionis inventum non fuerit triticum in loco, in quo emptor promisit, se soluturum, non cogitur venditor ex alio loco adducere, et solvere: sed si cum existeret, extraxit ipsum, nec solvit, tunc cogitur, ut etiam ex loco remoto adducat, et solvat: et cum non fuerit, non potest venditor dicere illi, qui anticipate dedit: expecta annum alium, ut retribuam tibi triticum tuum; sed pretium, quod anticipate accepit, reddat: neque ille, qui anticipate dedit, potest compellere eum, qui anticipate accepit, ut anno alio persolvat, si nolit.

Canon tertius.

Species mercis necessario exprimi debet in anticipatione dationis: non dico omnes modos eius, sed modos illos, qui noti sunt communitati, et quorum mutatione mutatur pretium. Et confirmatum est dare pro optimo, et non est confirmatum dare pro excedente optimo, quia non est optimum, quo aliud melius existat. Neque ratum est rem aliquem dare tamquam malam; nisi cum species fuerit nominata, uti in ficiis nondum maturis, quia vitia inficientia non sunt definita, et homo verax non inducit animum ut contradicat, et dicat: magis malum peto.

Canon quartus.

Quantitas mercis, in pondere aut mensura sit oportet, nisi fuerit ex iis quae vivunt. Pondus rursus et mensura nota esse debent duas ob causas: primo quidem, quod in pelvi non nota, ipsa quantitas haud certa est. Se-

cundo, quia si pelvis illa pereat, impossibile est invenire aliam, quae eam aequet; sed forte e contrario absque certitudine. Et cum mensura nota est communitati, non est firmum pactum, ut eadem ipsa, et non alia aequali mensuretur, quia contentio inutilis, est, voluntas haec. Et in numerabilibus, quemadmodum sunt pepones, mala punica, ova, et mandragorae, non sufficit sola numeratio, quia varia sunt magnitudine, et parvitate, sed necessum est appendantur. Nunc autem, et amygdalae, ubi sublatis fuerint cortices earum superiores, appendantur.

Canon quintus.

Ut locus, in quo fit solutio, certus sit: et si non exprimitur, in eodem loco, in quo accepit pretium ille, qui anticipate accepit, debet homo solvere mercem: scilicet venditor damnum patitur mercis amphorarum, quae transferunt triticum, aut extra in domum emptoris, si domus emptoris accepit pretium: et si in domo sui ipsius accepit, non ipse, sed emptor damnum patitur mercedis ferentium.

Canon sextus.

Anticipata datio cum traditione pretii fieri debet, et non cum debito: nam si dicat civis, villico: debeo tibi nummum: et dicat villicus: debeo tibi modium tritici: quemadmodum datio non existit, neque acceptio debet esse.

Canon septimus.

Pretium certum (*notum*) sit in anticipata datione: ut si contingat causa irritans, possit ille, qui ante accepit, illud restituere; aut simile illi, quod antea dedit.

SECTIO II.

*De illa re, cuius fit anticipata datio,
sive prioritas donationis.*

Directio.

Septem sunt genera, in quibus fieri potest anticipata datio.

Genus primum.

Illorum, quae vivunt. Aliqui tamen illa non adiudicant anticipatae donationi, eo quod ponderabilia non sint, neque mensurabilia. Nos autem propter morem communem non reprobamus, sed tres gradus eorum agnoscimus.

Gradus primus servorum. Itaque qui primus dat, oportet ut in pacto memoret speciem, et colorem, et staturam, et masculinum vel femininum sexum, ac dicat: servum sinensem, aut hunnum, aut chusaeum, filium septem, aut decem annorum: et alii in ancillis modos alios figurativos iudicant commemorari debere; et virginitatem, si propter desponsationem legitimam datur tunc aequum est ei, ut exprimat qualitates pertinentes ad pulchritudinem: et ut etiam sit illi lac, ratum est fieri pactum, si ad hoc ut lactet ipsi prolem, emit.

Gradus secundus: do tibi pretium hoc pro masculino secundo, aut vitulo tertio, aut pro hircu cornu carente, aut versicolore, aut distincto albo et rubro colore: aut pro mulo recti gressus: aut pro equo recti cursus: aut pro agno sine macula; qui surdus mutusve non sit, non caecus, non fractus, non scabiosus, non luxatus, non leprosus, et non ulcerosus,

et non brevis, cauda magna (1), et cetera.

Gradus tertius volatilium: colores: ac species eorum exprimi debent in pacto, cum magnitudine, et parvitate: dentes (id est anni) autem eorum non cognoscantur.

Genus secundum.

Partium iumentis, et praestantiae: ille qui ob carnis praestantiam dat, speciem, et modum debet exprimere in pacto, scilicet quod det bovem, aut ovem, aut capram, masculinum, aut feminam, lactantem, aut lactare iam prohibitum, utrum sit castratum, aut non castratum, utrum sit reclusum, aut qui pascitur, ex femore, an ex latere: pro eo, quod coctum est, aut assum, iustum non est, ut antea detur. Et ille, qui pro pellibus excoiandis, et concinnandis pretium anticipat, numerum solearum oportet exprimat in pacto, et eae debent appendi; et ille, qui pro lacte, et pinguedine, ac butyro pretium similiter anticipat, pondus, et modum exprimere debet in pacto: et in lacte acido, aciditas (*fermentum*) exprimat, et in tonsionibus lanae mollities, et durities, et color, et longitudo, et brevitates exprimantur.

Genus tertium.

Vestium et elementorum earum, et in vestibus longitudo, et latitudo, et color exprimantur, et quae ex lana texta, aut lino, aut serico: et locus item, si est diversitas in pretio, iuxta regiones, in quibus texuntur: et bombycis, quia pro eo quod in nuce

(1) Celebres sunt caudae magnae et rotundae pecudum in oriente, quorum nonnullae quinquaginta librorum pondus excedunt: ex quibus caudis pingue liquatum conficitur, cuius est usus loco heridi suilli.

lateat, non est ratum, ut antea datur pretium : et in lana, quae extrahitur, lenitas, et asperitas, et color, ac pondus exprimantur, carminata fuerit an non ; et in serico subtilitas, et crassitudo, ac locus.

Genus quartum.

Fructus : et pro teneris, ac pro siccis rata est anticipata datio, et ita pro aromatibus, et compositionibus. Et in melle exprimatur, montanum sit an silvestre, et montanum quidem praestat : et vernum an autumnale, et autumnale quidem praestat : et novum, an vetus ; in melle quidem, ac vino antiqua meliora : et in fructibus recentibus ac siccis, novi meliores. In tritico autem, et reliquis leguminibus aequalia sunt nova, et vetera : sed si signum corrosionis tineae innotuit, tunc vetustas vitium est.

Genus quintum.

Lignorum, et eorum, quae ad combustionem requiruntur, species, et pondus exprimantur, cum crassitudine, et subtilitate : at humiditas non exprimitur, eo quod vitium sit, quod restitutionem inducit, licet eorum, quae ad dolationem requiruntur, ceu pontium, columnarum, trabium, longitudo, latitudo, et rotunditas, et species exprimantur : et pro lignis caclandis ratum non est in antecessum dare, quia exitus caclaturae non cognoscitur. In tabulis autem sectis ratum est ut longitudo, et latitudo, ac profunditas in pactum deducantur, et in lignis hastarum ante caclaturam.

Genus sextum.

Metallica : et in ferro pondus, et

* Ita cod. masculinus, ac femininus sexus * in pactum deducuntur, et in aere cum

pondere, et colore etiam locus : puta aes corinthium : et in lapide adamantino, longitudo, et latitudo, ac profundum, atque pondus, in pactum deducuntur : et pro lapidibus pretiosis, qui difficulter inveniuntur, veluti hyacinthus, carbunculus, topatius, lychnites, sapphyrus, lyncurium, achates orientalis, oculus tauri, non est ratum, ut antea pretium detur : et pro illis, qui haud difficulter inveniuntur, veluti sunt crystallus, iaspis et margaritae parvae, ratum est dare : et in omnibus pondus, et species, et perforatio in pactum deducantur.

Genus septimum.

Confusa, idest quae naturaliter confusa sunt, ut lac, in quo confusum est coagulatum pro formatione casei : et favus, in quo confusa est cera cum melle ; aut artificialiter, uti caseus, in quo confusum est coagulatum in lacte, et sicuti confusae sunt aquae et sal cum farina : pro his ratum est, ut aliquis anticipet pretium : pro reliquis artefactis confusis, veluti sunt antidota, et pulmenta varia, calcei, sagittae, non est ratum ut antecederet detur, eo quod elementa eorum lateant, et species non sint propriae, quae notae sint communitati, uti panis, et placenta : pro vino autem praestanti non est iustum, ut antea detur, quia difficulter aut nullatenus probatur, cum mutetur in aquam, et acetum, licet aqua sit, sed acrimonia probat. Et de palliis item niistis, quae colorata sunt, hoc est filo bombycino et serico textis, discors sententia est.

SECTIO III.

De solutione.

Directio.

Tres sunt circumstantiae quas examinamus circa solutionem pro rebus, de quibus in antecessum datur pretium.

Primo modus.

Nam si quis, ex eo quod non participat in modo (specie) meditatatur reddere id, quod in antecessum sumpsit, non compellitur ille, qui antea dedit, recipere: scilicet ille, qui pro hordeo accepit, non cogitur solvere triticum. Et si eo deterius solvat, si velit, accipit; si secus, non cogitur: et si eo melius solvit, cogitur accipere, eo quod non recipiatur tunc causa excusationis eius: aliqui vero dicunt, quod ille, qui pro uvis siccis nigris, aut pro tritico quod est irrigandum, aut pro servo indo antea dedit, non cogitur, ut solutionis loco accipiat uvas passas albas, aut uvas siccas, aut triticum ordinarium, aut servum hunnum, licet haec etiam sint bona. Et ille, qui pro parte crassa piscium pretium dedit, non compellitur, ut pro solutione accipiat etiam caput, et caudam in pondere. Et si pro piscibus simpliciter pretium dedit, compellitur, ut ponderet etiam caput, et caudam.

Secundo tempus.

Eo quod ante complementum *prothesmiae* non potest ille, qui pretium dedit, cogere illum, qui iam accepit, ut solvat. Et cum ille, qui pretium accepit, vult solvere ante complementum *prothesmiae*, si pignus positum sit, et egeat ipsum redimere, aut fideiussorem constituit,

et compellit eum, ut liberet ipsum a fideiussione, tunc cogitur ille, qui pretium dedit, ut solutionem accipiat: verum si etiam ipsi fuerit causa, quae prohibeat, quin solutionem acceptet, scilicet si tempus sit captivitatis; etiamsi animal fuerit, neque velit iacturam facere, et ipsum nutrire, eo quod nondum eo egeat, tunc potest recusare, neque solutionem accipere ante complementum *prothesmiae*. Nonnulli vero dicunt: excusationem praetendat ille, qui pretium accepit, ac dicat: si solutionem non accipias nunc de re tua, non amplius potero tibi solvere: tunc cogitur solutionem acceptare: verum si non fuerit tempus captivitatis, patet, quod post complementum *prothesmiae* cogitur ille, qui pretium dedit, solutionem recipere, si cogat ille, qui pretium accepit, ut solvat; et si causam ostendat; non recipitur excusatio eius, sed compellitur, ut aut solutionem accipiat, aut creditum suum amittat.

Tertio locus.

Idest locus, in quo debeat solvere ille, qui pretium accepit, necessario exprimendus est in pacto: et si non exprimatur, ubi accipit pretium, ibi debet solvere, si fuerit ex iis, quae difficulter, et cum detrimento transferuntur, veluti triticum etc. Alias ubicumque offenderint ambo litigantes alter alterum, fiat solutio, si adsit ipsa res.

SECTIO IV.

De commodato.

Directio.

Ne contineas manum tuam a fra-

*

tre tuo paupere, sed spero ei manum tuam: foeneraberis ei illud, quod deest ipsi, dixit Deus. Et divus David rursus, cum de iusto illo, quem Dominus manu sua tenet, loquitur, dixit: tota die miseretur, et commodat, et semen eius benedicetur. Ex his notum est, commodatum esse voluntarium, et non coactum, uti alii modi legitimi: et ideo in pactum non deducitur necessario in foenore *prothesmia*: et quia in pactum non deducitur, quando vult, et ubi vult ille, qui commodat, potest repetere proprium ab illo, qui foenus accepit, eo quod in commodato praeter mercedem mundanam (*fortasse* statutam vel promissam) nec ulla utilitas saecularis sit commodanti; iuxta illud, quod dat, resumit, et non amplius, quia excessus in foenore illegitimus, et augmentum foedum est.

Directio.

Cum dieit homo commodans socio suo: commodavi tibi hunc numerum pecuniae: si ipsum accipiat, reus est; et si non dicat, foenus et commodatio ab illo, qui habet potestatem dominii, confirmatur; quia ille, qui iunior est, aut servus, aut daemo-

nacus non potest commodare proprium: et non omne, quod venditur, aut pro quo anticipate datur pretium, sub commodato credit: nam servum, aut ancillam, aut iumentum non dat mutuo homo; sed, si velit, vendit cum *prothesmia*, et pretium manet in usura; aut dat, ut operentur gratis, et deinde accipit proprium, et augmentum non deducitur in pactum in mutuo, alias foenus esset; et ille, qui commodat fractum, et solutionem accipit integri, augmentum est: et ille, qui commodat tempore captivitatis, et retribuitur tempore tranquillitatis, et licet aequale pro aequali, augmento simile est, et non est res rata: fideiussor autem, et pignus, et chirographum testimonii in pactum deducuntur in commodatione: in pactum etiam deducitur exiguitas, verum ab hominibus iustis, veluti illud: ut commodemus integrum cum pacto, ut solvatur nobis fractum; aut commodemus centum, ut solvantur nobis nonagintanovem, Et cum mutuum accipit homo ab homine denarium, et redit ac emit ipso denario ab illo, qui mutuum ei dedit rem aliquam, haudquaquam vera est emptio.

T O M U S III.

INDEX CAPITUM ET SECTIONUM HUIUS TOMI.

Caput XIII. De pignore.

Seccio 1. De elementis pignoris, et modo traditionis.

Seccio 2. De impotentia debitoris, et iure creditoris super pignus post acceptationem.

Seccio 3. De dissensu illius qui pignorat, et illius apud quem pigneratur.

Caput XIV. De difficultate solvendi et impedimento usus rerum.

Seccio 1. De difficultate debitoris, qui non debet pretium mercis, eo quod corrupta sit.

Seccio 2. De difficultate debitoris pretii mercis, quae est debita.

Seccio 3. De causa difficultatis.

Caput XV. De reconciliatione.

Seccio 1. De reconciliatione vera, et non vera.

Seccio 2. De dissidiis, quae ad aedes pertinent.

Seccio 3. De contentionibus communibus.

Caput XVI. De translatione iuris.

Seccio 1. De elementis eius.

Seccio 2. Directio.

Caput XVII. De fideiussione.

Seccio 1. De elementis eius.

Seccio 2. De fideiussione vera.

Caput XVIII. De societate.

Seccio 1. De tribus elementis eius.

Seccio 2. De societate vera.

Seccio 3. De dissensionibus socialibus.

Caput XIX. De tutela.

Seccio 1. De elementis eius.

Seccio 4. De tutela vera.

Seccio 3. De contentionibus procuratoris.

Caput XX. De confessione.

Seccio 1. De elementis eius.

Seccio 2. De terminis indefinitis.

Seccio 3. De non consensu verborum confessionis.

Caput XXI. De deposito.

Seccio 1. De elementis, et canonibus eius.

Seccio 2. De causis octo, quae obligant susceptorem ad solutionem.

Seccio 3. De restitutione depositi.

Caput XXII. De datione usus.

Seccio 1. De elementis, et canonibus eius.

Seccio 2. De canonibus usufructus.

Seccio 3. Quomodo dividantur in duas partes.

Caput XXIII. De donatione.

Seccio 1. De elementis eius.

Seccio 2. De possibilitate restitutionis.

Caput XXIV. De legato.

Seccio 1. De elementis eius.

Seccio 2. De ratione vocabulorum, quae in legatis adhibentur.

Seccio 3. De canonibus legatum respicientibus.

Seccio 4. De elemosynis.

Caput XXV. De censu.

Seccio 1. De elementis eius

Seccio 2. De qualitate acceptionis analogae, et canonibus eius.

Seccio 3. Quo pacto cesset analogia.

Caput XXVI. De mercatura.

Seccio 1. De elementis eius.

Seccio 2. De confirmatione mercaturae.

Seccio 3. De cessatione mercaturae, et litibus contingentibus.

CAPUT. XIII.

*De pignore.**In eo sunt sectiones tres.*

SECTIO I.

De elementis pignoris et modo traditionis.

Directio.

Quatuor sunt elementa oppignorationis; pignus; et illud, pro quo oppigneratur; et termini, quibus confirmatur oppignoratio; et persona illius, qui pignerat. Et elementi primi quatuor sunt canones.

CANON 1.

Pignus ex iis, quae in effectu et non ex iis, quae in virtute, debet esse; et ideo debitum non pigneratur; et ratum non est, ut pignoret homo domum propriam in aede indivisa, quae ipsi est eum alio; eo quod, si divisio occurrat, potest in sortem alterius exire ipsa illa domus, et frustrari pignus: sed sortem suam divisam oppignoret.

CANON 2.

Pignus ex iis, quae emuntur, cum complemento *prothesmiae* debet esse, et hic ipse canon septem modis contingit.

Modus 1.

Donum in pignus non datur, eo quod non ematur: arbores autem, et aedificia, quae in terra donata existunt, etsi haud dona sunt, patet quod pignorentur, cum etiam vendantur.

Modus 2.

Quum emit homo rem cum pacto

electionis, potest illam pignorare, si ipsius sit electio: verumtamen cogitur confirmare suam emptionem, et non poterit amplius illam revocare.

Modus 3.

Cum mater, et proles eius servi sunt, non est ratum apud nos, quod unus eorum speciatim pigneretur, qui speciatim non vendatur: sed apud alios pigneratur, et ambo simul vendantur cum solutione debiti: et si superest aliquid, creditoris sit.

Modus 4.

Pignus cum iure proprietatis si fuerit ex iis, quae corrumpuntur, cum pacto, ut vendatur, cum incipit corrumpi, licet ante complementum *prothesmiae* oporteat pignerari, et licet non sit pactum, tamen ut vendatur, ne forte corrumpatur, convenit; et pretium pignoris maneat apud debitorem usque ad complementum *prothesmiae*: et si pactum fuerit, quod non vendatur, cum incipit corrumpi, ratum non est, ut pigneretur.

Modus 5.

Servus delinquens non pigneretur, donec persolvat suum delictum: et si postquam pigneratus fuerit, delinquat, et ducatur ad necem, pignus aliud pro eo debet constituere debitor creditori.

Modus 6.

Servus, cuius dimidium est liberum, potest pignerari, quia potest vendi dimidium eius.

Modus 7.

Fructus in arboribus postquam prodierint, pignerantur: verum eum debito sine *prothesmia*: et cum pacto, ut vendantur, cum maturescunt, et pretium eorum pignus maneat usque ad complementum *prothesmiae*: et

merces collectionis, ac deportationis ex pretio eorum sit.

CANON 3.

Pignus ex iis, quae possunt subesse potestati creditoris, debet esse: et ideo servus fidelis non debet pignerari apud creditorem infidelem; neque quicquam ex libris sanctis apud illum, qui negat veritatem illorum: neque puella serva apud virum, qui in coniugio non sit, nisi forte iustus fuerit.

CANON 4.

Pignus ex facultatibus pignerantis debet esse: itaque ratum non est apud nos, ut pigneret homo rem non propriam, etiamsi iussu domini illius: alias quid faciet dominus eius quando praecipit lex, ut vendatur pro solutione debiti, et ipse nolit? Et aliqui dicunt, quod si concedit dominus eius ut vendatur, rata est pignratio; et si venalis fit, dominus rei iterum fit creditor, loco prioris creditoris.

Elementum secundum.

Illud, pro quo pigneratur pignus, debitum sit oportet; cum in raptibus non ponantur pignora, quamvis constituentur fideiussores: et illud debitum liquidum debet esse: idcirco decretum est, ut dicat homo socio suo: emi a te hunc equum centum, et pigneravi apud te hunc panniculum, et non ratum est, ut restituat panniculum: et ratum non est pacisci in debito, pro quo non est pro eo pignus, ut addatur pignus super pignus pro eodem debito pro confirmatione

solutionis. Et ratum rursus est apud nos addere debitum super debitum sub eodem ipso pignore, cum fuerit aequale in pretio ambobus debitis: et ideo cum delinquit servus pignus iustum habemus, ut detrimendum patiatur creditor pro eius delicto, et maneat servus penes ipsum pignus pro debito, et pro damno delicti eius.

Elementum tertium.

Termini, quibus confirmatur pignratio, hi sunt, qui stipulantur aut a mutante, aut a mutuuario, et in quinque modos dividuntur.

Modus 1.

Omne pactum, quod congruit (affine est) pignorationi, ratum est: ut illud, quod stipulet debitor, ut vendatur pignus in *finis prothesmiae*, et solutam accipiat creditor rem propriam: quod si recuset, solutam non accipiat: et omne pactum, quod contrarium est pignorationi, non est firmiter; veluti illud, quod stipulet creditor, quod non recipiet pignus, neque ipsum custodiet, aut curam eius geret. Et omne pactum, quod neque affine, neque contrarium est, inane habetur: et quamvis non irritet pignorationem, veluti illud, si paciscatur creditor mercedis, aut de foetibus, aut de fructibus pignoris, debitori fore; quamvis enim non paciscatur de emolumentis, ea debitoris non autem creditoris sunt. Et omne id, quod accipit creditor ex sorte debiti sui, computatur, et diminuitur, ut non accadat irregularitas augmenti.

Modus 2.

Cum dicet creditor: accepi arbores in pignus cum pacto, quod fructus etiam earum sint pignus, ratum est

pactum, nam confirmat ipsam pignorationem.

Modus 3.

Hic, qui debet centum denarios absque pignore, cum petit alios centum denarios ab ipsomet creditore, dicat ei: addam tibi si ponas apud me pignus pro biscentum, scilicet pro centum primis, et pro centum ultimis, et consentiat debitor, ac ponat, ratum non est pactum. Et pignus pro centum primis, si consentiat debitor, et constituat, non est ratum pactum. Et pignus pro centum ultimis solum ratum est, ita ut cum solvit eos, possit accipere pignus suum; licet nondum solverit centum priores.

Modus 4.

Cum dicet homo: pigneravi loculum eum eo, quod est in ipso: si non ostendat illud, quod est in ipso, solum marsupium est pignus, sine eo, quod est in ipso.

Modus 5.

Cum dicet aliquis: pigneravi ancillam gravidam, aut arborem, quae non protulit fructus, aut arborem morum; etiam foetus, etiam fructus, etiam folia, quum generantur, pignus erunt. Et si pigneret pecus, aut ovem, aut arborem, quae protulit fructus; lac, et lana, et fructus, non sunt pignus: num autem fundamenta, et folia, et radices sequantur muros et arbores, quae pignerantur, an secus, dissident nonnulli.

Elementum quartum.

Si ille, qui pignerat, puer fuerit, aut servus, aut energumenus, nullatenus ratum habetur eius pignus. Neque etiam curator orphanorum, aut mercis potest pignerare, prout placet, sed

propter utilitatem manifestam, veluti cum emitur res centum, quae valet biscentum, tunc pigneret rem, verum quae valet centum dumtaxat, et emat. Potest etiam pignerare, cum deficiunt orphanis alimenta, agrum, atque aedem; et si non pignerentur, vendere, ut accipiat curator pignus, potest, cum non valet exigere debita. Et eum utilitas manifesta erit, puta, ut vendat rem, quae valet centum, centum sibi oblatis et decem cum credito, tunc potest accipere pignus pro illis decem.

Directio.

Traditio pignoris in immobilibus, eum alienatur, debitum creat, si recipiat creditor, ac dicat: pigneravi, et respondet ille: recepi; non autem confirmatur eum ponitur ante ipsum, ant ad latus eius in silentio. Et si depositum sit penes creditorem, non fit pignus, nisi postquam dicit debitor: pigneravi depositum meum, quod est penes te: et respondet: accepi. Et si antequam recipiat creditor pignus hoc vendat, aut locet debitor, cessat pignratio eius. Et si ancillam, quam pigneravit, despondeat antequam illam recipiat creditor, non cessat pignratio eius, et apud virum suum manebit: et si moriatur debitor, antequam creditor accipiat pignus, cessat pignratio, et possunt heredes eius ipsum non tradere: et si energumenus fiat, non possunt non tradere. Et si creditor moriatur, aut energumenus fiat, antequam recipiat, possunt heredes eius recipere, neque potest debitor, qui pigneravit, eos prohibere: et cum pignerat debitor mustum, quod veterascit, et fiat acetum, non potest rursus accipere ipsum: et si vinum

pigneret, et fervescat, ac fiat acetum, non potest creditor ipsum restituere: et ita si servus fuerit, et deliquerit, aut fugerit.

SECTIO II.

*De impotentia debitoris, et iure
creditoris super pignus
post acceptationem.*

Directio.

Pignus pro cautione solutionis debiti proprii creditoris illius, apud quem constitutum est, exigitur. Et propterea cum multi sunt creditores, creditor ille, apud quem positum est pignus, ipse primum solutionem accipit plenam ex pretio pignoris, cum venditur ob paupertatem debitoris: et si supersit aliquid, tunc in reliquos dividitur, secus nihil accipiunt, et hoc ipsum thema in quatuor alia themata propagatur.

Thema primum.

Impotentia illius, qui pignerat. Cum pignerat debitor, ac recipit creditor, non potest debitor vendere pignus, aut ipsum donare, aut locare, aut despondere, si servus sit sive ancilla, nisi postquam solverit debitum, et eduxerit pignus e potestate creditoris: et cum libertate donat debitor servum, aut ancillam, quam pigneravit, si dives fuerit, rata est liberatio, et cogetur solvere debitum, quod est adversus ipsum: et si egenus sit, non est rata liberatio, nisi vendatur servus, aut ancilla cum solutione.

Et cum pignerat aliquis aedem, aut servum artificem, aut pecus, aut ovem, potest habitare in aede sua, quamvis eam pigneraverit, et recipere mercedem operis servi sui: et hir-

cum, quem pigneravit, copulare cum capellis suis: et suam ovem, quamvis eam pigneraverit, arieti subponere: et plantare plantationes in terra sua, quam pigneravit, ac in ea aedificia aedificare: quae omnia facit, si non diminuatur ex pretio pignoris: at si imminuatur, ea peragere non potest: et si augetur, augmentum pretii in omnes creditores dividatur. Accipere autem servum suum, quem pigneravit, et in aliam regionem transferre non potest debitor: sicut neque maritus ancillae potest accipere uxorem suam, et transferre, quo vult: dominus autem eius potest eam accipere, et transferre, etiamsi nolit maritus eius.

Thema secundum.

Dominatus (ius) creditoris super pignus post acceptationem. Si sit in manibus suis, et ipsum vendat, quando non potest solvere debitor, ita ut non patiat iacturam pro expensis pignoris: et ita ut non patiat detrimentum, quando corrumpitur, neque proficiat ex utilitatibus eius. Et hi quidem quinque modi debentur creditori.

Modus primus.

Ut sit pignus in manibus creditoris. Et ideo debitor tenetur curare, et expendere expensas pro pignore, siquidem ex illis fuerit, quae expensis egeant, ut confirmetur custodia in manibus creditoris: et si dissipator, aut dissolutus fuerit creditor, potest debitor accipere pignus ab ipso, et ipse cum creditore deponat illud apud hominem iustum, donec solvatur debitum: et ille iustus non potest tunc tradere pignus uni eorum speciatim: se cus detrimentum pati-

tur : et debitor cum fuerit indigus operae sui servi, aut asini, aut bovis, quem pigneravit, fiduciosorem constituat, quod denuo ipsum tradet creditori, et sic accipiat.

Modus secundus.

Creditori potestas non est vendendi pignus, prout libuerit, sed cum licentia debitoris, aut iussu episcopi, quando ille solvere non potest : et debitor similiter absque permissu creditoris non potest ipsum vendere pignus.

Modus tertius.

Conservandi pignoris non creditor, sed debitor curam gerere debet, et ut de proprio etiam damnum patiatur expensarum, quibus conservatur, ita ut venam ipse aperiat, et scarificationes ipse immittat; amputare tamen apostema periculosum non potest: debet autem ipse debitor et mercedem stabuli, et latebram iumentis, quod pigneravit, et irrigationem arboris, cuius fructus pigneravit : et si negligens fuerit, compellatur ab episcopo, ut impleat omnia convenientia : et si repugnet, pars ex pignore vendatur pro expensis ceterarum partium : et si ipsum per se non subsistat, vendatur velociter, et ematur pro eo pignus aliud, quod conservetur sine expensis.

Modus quartus.

Pignus penes creditorem est in modo depositi : et ideo si ipse non corrumpat illud, nihil perdit, quando corrumpitur, sed debitor perdit.

Modus quintus.

Debitor, et non creditor, dominatur utilitatibus pignoris, quia ipse est dominus eius, et ideo detentum est ei et non creditori.

Thema tertium.

Emolumentum pignoris apud nos est, qui ipsum tenemus; uti merces operis servi, et iumentis : et proles, et lac, ac lana, et fructus non subiacent pignorationi, sed debitor in illa ius habet, etiam si servi, et iumenta, ac arbores pignorationi obnoxia sint. Sic etiam ancilla gravis eum pigneratur, non venditur, antequam pariat, nisi foetus eius pigneratus fuerit nominatim cum ipsa : et servus pignori datus, si percutitur, et oculus eius expellitur, ac solvitur eius pretium, illud pretium eum ipso pignore manet, quia pro parte eius est, quae diminuta fuit.

Thema quartum.

Cessatio pignoris. Cessatur autem a pignoratione, cum cessat debitum. Desinit rursus, et cum nocumentum e caelo accidit ei, et corrumpitur; tunc non debet debitor constituere pignus aliud pro eo. Desinit denique rursus, et cum servus fuerit, qui pigneratus est, et delinquit delicto, quod dignum sit morte. Desinit denique, cum solvitur debitum. Et hae quatuor sunt causae : ac prima, et secunda manifestae sunt : itaque de tertia, et quarta agemus.

Causa tertia.

Cum occiditur a praetore non debet debitor constituere pro eo aliud pignus : quod si pretio liberet ipsum dominus ipsius, debitor, veluti sit ipsum pignus, sub manu creditoris manet. Et si in dominum suum debitorem delinquat servus pignori datus, quia occidit servum eius, aut filium eius, potest dominus eius ipsum occidere auctoritate praetoris, quamvis ipsum pigneraverit, et non debet constituere pro

ipso aliud pignus: et si non occidit eum, non potest vendere eum ob delictum ipsius, nisi prius liberaverit eum a piguratione, et eriperit eum e manu creditoris. Et si dominum suum qui pigneravit ipsum, occiderit, potest filius domini sui illum occidere iussu praesidis; et si non occiderit, ac pretium constituerit super ipsum, non potest illum servare, ut educat e manu creditoris, donec solvat debitum patris sui.

Causa quarta.

Cum solvitur debitum. Et huius sunt duo modi.

Modus primus.

Cum non ex ipso pignore solutio sit: itaque quamvis una drachma ex centum drachmis debiti maneat, ipsum pignus totaliter non eripitur a piguratione, donec et ipsa drachma solvatur: et non potest debitor, dum unum dimidium debiti solvit, accipere unum dimidium pignoris. Cum duo servi pignerantur pro centum denariis, et moritur unus eorum, ille alius pro centum manet pignus, et non pro quinquaginta. Et ita si unum ex duobus servis, quos pigneravit, tradidit, ipse pro centum erit pignus. Certe, si quisquam dimidium servi pigneret semel pro quinquaginta, et aliud dimidium eiusdem secunda vice pro quinquaginta, cum solvit quinquaginta, dimidium servi manet pignus pro quinquaginta, et non totus. Si vero venditus fuit pro debito creditoris quinquaginta, ex pretio medii eius tantum retribuitur ei, et pretium dimidii alterius reliquis creditoribus, si fuerint sine pignore, dividatur. Et ita eum ipse servum penes duos creditores pignerat, cum uni

ex eis solvit, haud totus servus manet pignus apud illum alium, qui solutionem non accepit, sed dimidium eius. Ita si servus duorum sit, et alter eorum pigneret ipsum iussu amborum pro duobus millibus uniuscuiusque creditoris, sententiâ nostrâ potest cessare dimidium pignus illius e duobus creditoribus, qui id volet, a piguratione.

Modus secundus.

Cum ex ipso pignore solvitur debitum. Itaque quotiescumque ratum est debitum, aut *prothesmia* solutionis, si antea pacta sit, potest vendere creditor pignus, sed non prout libet, verum compellat debitorem, si promptus sit ad solutionem, aut vendat pignus, aut permittat constitui euratorem, qui vendat; ita ut annuat debitor, et permittat, dicatque creditori: vende pignus, et accipe pro solutione a me pretium eius, et repetere tuum. Et si dicat: vende, et pretium eius, quantum ad te attinet, accipe; venditio quidem valet, at solutio non est rata, quia debetur pretium pignoris primum domino pignoris, et deinde tamquam ab ipso solutionem accipit creditor eius. Et eum citat debitor apud episcopum, non potest cogere creditorem, ut adducat pignus, et deinde solvat: sed primum solvat; et eum solverit, rursus non potest similiter cogere creditorem, ut adducat ipsum, sed solum, ut annuat ipsi, ut accipiat, quia per modum depositi pignus est penes creditorem.

SECTIO III.

*De dissensu illius, qui pignerat,
et illius, apud quem
pigneratur.*

Directio.

Dissensus quatuor signis fit : pignore : acceptatione : delicto : declinatione.

Signum primum.

Pignus : et in eo sunt modi tres.

Modus primus.

Cum dissensus in quantitate pignoris est. Si affirmatio est debitoris, ipse adiuratur : eo quod in omni dissensu negatio est fundamentum. Itaque cum terra fuerit pignus, et in ea fuerint arbores, et dicat debitor, quod arbores non sunt pignus : et dicat creditor, quod pignus sunt ; si non habeat testes, debitorem adiuramus : et si dicat debitor, quod non reperiebantur arbores, quando pigneravi terram, et sensus testetur, quod incredibilis sit eius sermo, scilicet cum antiquae fuerint arbores, tunc illum non adiuramus, sed in creditorem conferimus iuramentum, ut iuret, quod pignus fuerint. Et aliqui dicunt, quod non, sed debitorem adiuramus, quod non fuerint pignus solum, et non quod non fuerint, cum a sensu convincatur falsitatis. Sed apud nos firma non est haec sententia.

Modus secundus.

Cum creditor aliquis dicit de servo duorum dominorum, quod ambo simul illum pignerarunt apud ipsum, et unus eorum non consensit ; ille, qui non consensit, potest testificari de eo, qui non consensit, et illum mendacem evincere, quia recipitur testimonium socii adversus socium suum. Et

cum duo creditores dicunt de servo debitoria alicuius, quod is apud ambos simul eum pigneraverit, et debitor uni ex eis ; ille, qui non consentit ei, mendacem eum convincat, tamquam ille, qui propter utilitatem animae suae testatur, scilicet ne dominetur ille alter servo.

Modus tertius.

Cum unusquisque duorum creditorum dicit, quod apud ipsum pigneravit debitor totum servum, et non adfuerint testes ; illi, cui consentit debitor, traditur servus, et debet confiteri, quod non pigneraverit apud alterum. Et si fateatur, quod etiam apud illum alterum pigneravit totum servum ; cui primo pigneravit, traditur servus, et debet constituere illi alteri pignus, quod coaequet servum. Et si dicat, quod nescio, cuinam ex ambobus vestrum primo pigneravi, ille, in cuius manu est servus, retinet servum. Et si in neutrius manu fuerit servus, sortem mittant super servum, et super pignus aliud coaequale. Et si dixerit : uni vestrum pigneravi, sed nescio cuinam vestrum, eo quod oblitus fuerim ; adiuretur, quod oblitus fuerit, et deinde adiuretur uterque creditor, quod apud ipsum pigneravit : et cum ambo iurabunt, tunc declinat pignus ab ambobus, et ad dominum suum revertitur ; quia iuramentum unuscuusque ex eis solvit illud alterius. Et ita si neuter iuret, non possunt tenere pignus.

Signum secundum.

Acceptio. Cum fuerit pignus in manibus debitoris, et dixerit, quod non tradidi ipsum creditori, sermo eius recipitur. Et si fuerit in manu cre-

ditoris, ac dicat debitor, quod ego ipsum non tradidi tibi, sed tu rapuisti ipsum; vel si dicat, ego deposui ipsum apud te, et locavi ipsum; aut requisivisti, et dedi tibi ad opus, non pigneravi apud te, tunc debitor iuret, quod non pigneravit.

Signum tertium.

Delictum. Cum delictum fit in servum, qui pigneratus fuit, et fateatur delinquens, et confirmet debitor, ac non confirmet creditor, pretium delicti debitori, et non creditori erit. Et si creditor affirmet, ac debitor neget; pretium delicti creditori est; et si debitor solvat debitum ex parte, liberatur pignus, et pretium illud neque debitoris, neque creditoris fit, sed ecclesiae.

Et cum servus, qui pigneratus fuit, delinquit, et fatetur creditor; si vendatur servus pro solutione reatus, non potest ille, in quem deliquit servus, accipere solutionem pretii delicti e pretio servi, quia pretium tunc creditoris est, nec is quidquam deliquit: at illud, quod ratum est, primum solvat debitor pretium delicti servi, et deinde pignus ipsum, aut vendat.

Signum quartum.

Declinatio pignoris a pigneratione. Et dissensus: in quo sunt tres modi.

Modus primus.

Cum mutuum accipit homo ab homine mille, et ponit pignus: et cum mutuum accipit rursus mille, et non ponit pignus; et post tempus solvit mille, et vult accipere pignus, et dicat creditor, quod hoc mille, quod solvisti, est illud mille, quod sine pignore est; debitorem adiuramus, quia ipse novit animo suo, quale mille solverit: et si iuret, ac dicat: ne-

scio, quale mille solvi; dimidium mille, quod solvit, et debito pignoris reputatur, et dimidium debito, quod sine pignore est.

Modus secundus.

Cum annuit debitor homini iusto, ut emat pignus, quod possit apud creditorem, eique solvat: et dicat ille iustus: emi, et solvi: et dicat creditor, solutionem non accepi; creditorem adiuramus; et cum iurat, ab illo iusto accipit solutionem debiti sui, et non a debitore, quia pignus fuit ius eius, et illi iusto tradidit ipsum.

Modus tertius.

Cum adparuerit macula in pignore, et dicat debitor creditori: apud te id accidit; et dicat creditor, minime, sed maculosum ipsum dedisti mihi; debitorem adiuramus, quia pignus ipsius est, et penes ipsum primum fuit, et ipse magis novit, eo quod penes ipsum fuerit.

CAPUT XIV.

De difficultate solvendi, et impedimento usus rerum.

In eo sunt sectiones tres.

sectio I.

De difficultate debitoris, qui non debet pretium mercis, eo quod corrupta sit.

Directio.

Difficultas solvendi, potestati episcopi (subest) quod attinet ad venditionem rerum debitoris, et solutionem debiti eius instantanei; cum minora sunt debito suo bona eius. Et debitum instantaneum illud dicimus, in quo non sit *prothesmia*; sed quandocumque voluerit creditor, etiam statim

potest requirere proprium a debitore. Et cum debita fuerint sub beneficio prothesmiae, non habet potestatem episcopus super res debitoris decoctoris ante implentionem prothesmiae, neque impediendi ipsam ab usu rerum suarum, etiamsi potestatem habeat super res debitoris, qui moritur ante implentionem prothesmiae; et prohibeat heredes, ne quidquam accipiant ante solutionem debiti: at si paria sint debita bonis, aut paululum minora iis, potestatem episcopus in ea habet, et cum impletur prothesmia, impedit debitorem, ne iis utatur: et si valde minora sint debita bonis, nullatenus potestatem in haec habet episcopus, sed compellit ipsum, ut ipsemet vendat, et solvat debitum impositum. Et cum plures fuerint creditores, et unus ex eis petat ab episcopo, si minus sit debitum ipsius bonis debitoris, non potest episcopus impedire debitorem ab usu rerum suarum: at si maior sit, vel aequale, impedit eum. Et cum vendit episcopus bona decoctoris, debet constituere praekonem, qui clamet, et dicat: quicumque habet debitum adversus talem, adsit. Et ipsum creditum creditorum, aut pretium rei venalis, aut subsistit, et conservatur, aut non ita. Et de eo, quod non est pretium mercis, aut merces est, quae corrupta fuit, tres sunt canones.

CANON 4.

Prohibitio usus incipientis bonorum, quae extant tempore interdictionis, has quidem tres definitiones habet.

Definitio prima.

Bona, quae extant diximus; nam

bonis, quae noviter acquiruntur alicui ex mercede laboris sui, aut ex dono, aut ex munere, aut ex iussione, aut ex pretio delicti, quod in ipsum est commissum, his uti potest, scilicet vendere, liberare, et conferre, et pignurare, locare etc. Et ille, cui interdictus est usus, cum confitetur debitum aliud, recipitur verbum eius, et cum reliquis debitis solvit: recipitur rursus verbum eius, si confiteatur, se rapiendo rapuisse aliquid ex bonis, quae extant apud ipsum tempore interdictionis; aut depositum esse penes ipsum, et domini illius accipiunt illud absque inramento alicuius partis.

Definitio secunda.

Tempore interdictionis diximus; quia videlicet si post interdictionem emit aliquid, non impeditur illo uti, siquidem haud existebant, quum usu impeditus fuit. Et venditor si non scivit, decoctorem fuisse emptorem, cum emit, potest suam recipere mercedem; quod si scivit, non recuperat, sed cogit emptorem, ut solvat pretium, verum non ex bonis antiquis, quorum usus ei fuerat impeditus: ita et omnia debita nova non solvuntur ex bonis antiquis, praeter contingentia inhibitioni, uti merces metitorum et portitorum bonorum mensurabilium.

Definitio tertia.

Usus incipientem diximus; nam si decoctor cum emit aliquid, antequam impediatur ab usu, appareat in re defectus damnosus, potest illam restituere, eo quod causa huius usus antiqua est, et non incipiens: et si damnosus non sit defectus, si ita malit, potest non restituere,

quia tunc cessat ius creditorum. Et ita cum emit cum pacto electionis, et deinde impeditur ab usu, emptio- nem ipsius utilem non potest revo- care. Et debitor decoctor, cum vult incedere in via, si instantaneum est debitum, impedit eum creditor, donec solvat: at si *prothesmiae* subditum, non potest impedire cum ante complementum *prothesmiae*; neque etiam potest petere, ut sibi constituatur fideiussor, et deinde abeat debitor, verum chirographum testimonii potest requirere ut scribat ipsi, ac testes advocet. Aliqui vero dicunt, quod si operarius est debitor decoctor, et ad bellum velit ire, possit creditor illum impedire, donec constituat fideiussorem, qui solvat, si forte occidatur. At id ratum non est. Et iudicium debiti *prothesmiae* subditi, ante complementum *prothesmiae* non instituitur; neque iudicium debiti instantanei, cum fatetur creditor, debitorem esse decoctorem; neque iudicium ereditoris, quem servus ipsius reum facit.

CANON 2.

Venditio bonorum decoctoris. Cum certum est debitum, et illud superat bona debitoris, tunc episcopus potest vendere bona debitoris, et solvere debitum illius, si impediatur a solutione. Vendat autem episcopus non pretio minori, sed pretio aequali, aut maiori, et in praesentia decoctoris debitoris domini bonorum, ut removeatur suspicio mala: et cum animalia fuerint opes, cito ea vendat, ut non crescat damnum expensarum pro illis.

Et cum vendiderit episcopus, congreget totum pretium apud se, et una vice dividat illud omnibus creditoribus iuxta credita eorum; et si non sint expectare, donec colligatur totum pretium, quidquid adierit dividet eis: et non potest episcopus creditores cogere, ut confirmant nullum alium praeter ipsos creditores esse: neque sufficit argumentum illud, quod si esset, accessisset, ac repetisset proprium. Et si appareat creditor aliquis, qui habeat creditum antiquius tempore, ex quo decoctor usu impeditus fuit, et sint creditores reliqui, qui antea acceperint, quod ipsis contigit de bonis decoctoris, unusquisque eorum reddat creditori illi partem aliquam, ut et ipsi utilitas sit iuxta creditum suum, quemadmodum etiam illis. Et cum dominatur episcopus in bona decoctoris, et impedit eum ab usu, non debet illum impedire ab alimentis ipsius, sed det ei propriam sustentationem, et sustentationem uxoris, ac filiorum ipsius, et reliquorum domesticorum eius toto tempore impeditionis eius. Et cum vendit bona eius, alimenta unius tantum diei relinquat ipsi, et domesticis eius, et vestimenta illa, quibus tunc est indutus: reliquum vero possessionis eius sive domus sint, sive terrae, sive servi, vendantur; et illud, quod superest e debito, scribatur, ut cum operabitur, et Deus illi aliquid providebit, solvat: non tamen cogitur operari, ac solvere, nisi voluntate sui ipsius: et eum operatur, et superest ei aliquid supra suam sustentationem, cogitur solvere.

CANON 3.

Solutio debiti, quod est contra decoctorem, cum vendit episcopus propria eius, si forte superest aliquid aliud e debitis, tradet ipsum praesidi, ut carceri mancipetur, donec exhibeat testes, quod nihil habeat, qui sic testentur: novimus intima eius, et novimus quod nihil habeat. Testari faciant similiter creditorem, ut adiret iterum debitorem, quia fieri potest, ut habeat aliquid occultum, quod non receiverunt testes. Et si creditor nolit ipsum adiurare, episcopus cogat eum iurare. Et aliqui dicunt, quod quadraginta dies maneat debitor in carcere, deinde requiratur, ut constituat testes, quod nihil habeat, et educatur e carcere, et expectetur, donec inducitur, et solvat: et si non iuraverit, neque testes exhibuerit, episcopus mittat duos viros iustos, qui scrutentur possessionem eius, et datum, ac acceptum eius: et cum nihil ipsum habere constiterit, emittitur e carcere, et diutius non detinebitur. Et pater, ac mater cum fatentur debitum, quod est contra natum suum, qui ab eis separatus non est, compelluntur ad solvendum.

sectio II.

De impotentia debitoris pretii mercis, quae debita est.

Directio.

Cum decoquit emptor, et servata fuerit merces, potest venditor eandem mercem iterum possidere, verumtamen non prout libet, sed cum non potest emptor solvere debitum

instantaneum, quod est manifesta causa decoctionis eius; tunc licitum est venditori absque impedimento iterum possidere mercem, quae fuerit servata, quemadmodum antea fuerat: et horum quidem definitiones septem.

Definitio prima.

Cum non potest solvere, diximus; nam si potest solvere decoctor per possessiones, quae denuo acquiruntur ei; aut id, quod possidet, sit aequale pretio, quod debet; tunc non potest creditor, idest venditor, iterum possidere mercem, sed pretium eius accipiet, et creditores alii, si fuerint, possunt impedire eum, ne accipiat pretium; et non possunt impedire eum, ne accipiat mercem: et si concedunt ei, ut accipiat pretium, et non vult accipere gratiam eorum, aut timet, ne forte creditor alius innotescat, qui non sit permissurus, potest non accipere pretium, et propriam rem iterum possidere, scilicet illam rem, quam vendiderat.

Definitio secunda.

Debitum instantaneum diximus; quia si debitum *prothesmiae* subditum sit, cum decoquit emptor non potest venditor ante *prothesmiae* complementum iterum possidere mercem. Et illud probatum est, ut e manibus emptoris decoctoris tollatur merces, et deponatur penes alium usque ad complementum *prothesmiae*, et cum solverit pretium, illamumat. Tunc venditor iterum accipiat mercem, et nihil est cum ipso reliquis creditoribus: similiter si in manibus emptoris (venditoris) decoctor inveniat mercem tempore complementi *prothesmiae*.

Definitio tertia.

Et permutationem manifestam diximus, eo quod pretium rei venalis, et merces lucrorum debita sunt, quorum manifestae sunt commutationes; contra ac *doron*, quamdiu vivit maritus, et pecunia conciliationis. Itaque cum decoquit ille, qui conduxit domum, aut possessiones, et non potest solvere mercedem, poterit ille, qui locavit, denuo possidere eadem suam, aut possessionem suam. Certe si in via non secuta fuerit ille, qui conduxit possessionem, non potest is, qui locavit, onus suum proicere, sed perducatur ipsum cum mercede, quae aequa est. Ita tamen si non sit timor, quod ante reliquos creditores solvatur ipsius merces, cum iudicatur ille, qui conduxit. Et cum locat homo domum, et decoquit, ac postea evertitur domus, potest ille, qui conduxit, recipere mercedem, quam dedit ex pretio domus dirutae, neque impedient eum reliqui creditores. Et eum vendit homo ancillam cum servo, et moritur ancilla apud emptorem decoctorem, qui administratione prohibitus est, deinde adpareat defectus antiquus in servo, ac restituat servum, emptor ancillae potest recipere pretium illius ab eius venditore ex pretio servi; et quod reliquum fuerit, cum reliquis creditoribus recipere.

Definitio quarta.

Id causa decoctionis eius diximus; nam si nondum decoctor sit, emptor prohibetur a solutione, nec potest venditor rursus possidere rem venalem, sed accedat ad episcopum, aut ad praesidem, et illi cogent emptorem, ut solvat pretium, quod debet.

Definitio quinta.

Et posse absque impedimento venditorem rursus possidere rem venalem, diximus: quandocumque enim, et ubicumque reperit rem suam venalem, et impediatur emptor a solutione pretii ob impotentiam, potest ille rursus possidere rem propriam: et ratum non est illud, quod si moretur, et rem non accipiat, amplius eam non accipiat, videlicet instar emptoris, qui postquam apparuit defectus vetus, si tardet, et non redeat, potest rursus reddere.

Definitio sexta.

Et cum res fuerit servata, diximus; nam illam, quae corrupta est, aut exiit e manibus emptoris qui decoxit, non potest venditor rursus possidere, sed pretium eius debitum fit, ut reliqua debita. Et si exiit, et rursus ad emptorem reversa est, certe loco pignoris potest venditor recipere ab eo.

Canon primus.

Definitio septima.

Et sicut erat, diximus: nam si res immutata fuerit, non prout libuerit potest venditor illam rursus accipere. Et ipsa immutatio, aut in defectum vergit, aut in augmentum: et ipsum augmentum aut modi est, id est vitium; aut substantiae, id est diminutio. Rursus aut ex ipsa est substantia venalis, aut forinsecus sequitur: et haec aut substantialis est, aut accidentalis; aut substantialis in modo, et accidentalis in modo. Et hi quidem sex canones sunt.

Diminutio modalis. Est autem haec. Si nocumento caelesti fiat, si voluerit venditor, rursus poterit accipere illam cum suo defectu, et confirmare pretium eius debitum emptori decoctori

instar reliquorum debitorum; quia res venalis, cum adparet in ipsa defectus, antequam illam traditamumat emptor, si voluerit, accipit eam cum suo defectu: et si voluerit, accipit pretium, quod appendit. Et si emanau emptoris, aut ex manu alieni contigerit defectus, potest venditor ob illud quod boni superest, rem venalem cum suo defectu accipere; et reliquum, quod manet ex pretio debitum, sit adversus emptorem decoctorem.

Canon secundus.

Diminutio substantiae. Scilicet si pars venalis corrumpatur, velut si moriatur unus e duobus servis, qui simul empti fuerunt. Itaque cum decoquit emptor, servum, qui manet, accipiat venditor cum pretio eius; et pretium illius, qui mortuus est, debitum sit emptoris decoctoris. Et aliqui dicunt, si accipit, cum toto pretio accipiat ipsum; alias relinquat, et accipiat pretium. At id ratum non est.

Canon tertius.

Additio substantiae: si spissa fuerit, uti pinguedo ovium, et incrementum arborum, cum decoquit venditor, cum augmento denuo accipit venditor rem venalem: et si separata fuerit, uti foetus animalium, et fructus arborum, animalia et arbores solum accipiat venditor absque augmento, quia emptoris sunt. Verum si animalia non conceperant, et fructus non fuerant procreati, quando empti fuerunt, et semen nondum seminatum crevit; et mustum quod fit vinum, et ova quae fiunt pulli, additiones spissae substantiae accensentur.

Canon quartus.

Additio substantialis, quae forinsecus sequitur, veluti illa, cum emit homo terram, et arbores in ea seruit, et aedificia struxit, et antequam solvat pretium eius, decoquit; illa terra cum arboribus venditur alteri, et accipit creditor pretium eius, quod constituerat, et reliquum decoctor possidet propter arborum plantationes, quas fecit. In additionibus autem confisis, veluti illa, qua emit homo *hemina* olei olivae, et commisceat ipsum cum *hemina* olei olivae de proprio, ac fiat decoctor: si aequalia sint ambo unguenta, venditor accipit mixtam ex utroque *hemina* suam: et si non fuerint aequalia, vendantur ambo *heminae*, et accipiat prius venditor totum pretium suae *heminae*, quod pactus fuerat, et reliquum decoctoris erit. Et aliqui dicunt, quod non, sed ipsum unguentum iuxta pretium dividitur ambobus, scilicet si ille unus ex cis unam drachmam valet, et ille alterius duas, dominus unius drachmae duas tertias partes *heminae* accipit; et dominus duarum drachmarum *hemina* et tertiam partem *heminae*. Si autem unguentum sesamorum cum illo olivae misceatur, non potest venditor rursus accipere proprium, quod instar sit eius, quod perit; sed pretium eius sit adversus decoctorem, uti reliqua debita.

Canon quintus.

Additio accidentalis, veluti si quis molat triticum, et dealbet vestimenta, ac doceat servum artem, deinde decoquat, vendantur ista, et pretia eorum dividantur unicuique iuxta id, quod proprium ipsius est: molaris autem ac fullo, et doctor non pos-

sunt detinere farinam, et vestimentum, et servum pignus pro mercede sua, eo quod substantialis non sit operatio eorum.

Canon sextus.

Additio substantialis in modo, et accidentalis in modo; veluti si quis dato ad tingendum panniculo, decoctor fiat. Itaque si non adaugeatur pretium panniculi per tincturam, uti est, accipiat ipsum venditor: sin vero augeatur, particeps est decoctor augmenti; videlicet si valeat commissura sine tinctura decem, et tincta quindecim, ac merces tinctoris unum; venditor accipit decem, tinctor unum, et quatuor quae supersunt pro solutione debiti eius, qui decoxit dantur: et manifestum est, quod tinctor potest retinere frustum panni pignus, donec suam drachmam recipiat; quamquam molarius id ipsum non possit, uti diximus.

SECTIO III.

De causa prohibitionis.

Directio.

Quinque sunt causae, ob quas prohibentur domini administrare bona sua. Pueritia, daemonis obsessio, servitus, difficultas solvendi, dissipatio, quae est dispersio bonorum absque sollicitudine emolumenti animalis aut corporalis. Ille itaque, qui dissipat bona sua per escas iucundas, quae non conveniunt ipsius gradui, prodigus est: ille vero, qui eleemosynas dat, aut aedificat ecclesiam, sive pontem, aut diversorium, prodigus haud est. Iam si prodigalitas, daemoniae obsessio in pueritia accidant, pater ipsius pueri tunc, aut presbyter, eius curator

fiat: et si postquam ingreditur annos suos id accidat, episcopus constituat tutorem convenientem, patrem, aut alium: et signa ingressus annorum, idest perfectionis aetatis, quatuor sunt.

Primum.

Statura. Puer ante annos 14 est sub manu tutoris, et puella ante annum 12. Et post hoc tempus transeunt e subiectione tutelae, et possunt administrare bona sua, et testamentum facere, quamvis usque ad annum 25. sint subditi curatori puer atque puella iuxta legem secundam imperatorum. Et alii 15. annum definiunt ad perfectionem staturae pueri et puellae. Et alii annum 18. Et alii puellae annum 17. definiunt.

Secundum.

Pollutio nocturna in pueris: et sermo ipsius pueri recipitur, cum dicit: somniavi.

Signum tertium.

Fluxus menstruus in puellis.

Quartum.

Incrementum pili pubis in pueris, et manifestatio cicatricum, et pili axillarum, argumenta sunt confirmationis aetatis. Sciunctio autem extremitatis narium, et augmentum mamillarum, ac crassities vocis non sunt signa confirmativa. Et perfectio staturae semiviri ex annis solum dignoscitur.

Directio.

In omnibus iis, quae non cadunt sub tutoris auctoritatem, potest administrationem exercere prohibitus. Recipitur ergo confessio eius, quod filius sit huius, aut non filius illius, et quod deliquerit delictum. At rata non est emptio, et venditio eius, neque donum eius, neque te-

stamentum eius ratum est : neque cogitur ad solvendum , quamvis , se debitorem esse fateatur : at ratum est ei recipere donum , et testamentum. Neque ratum est , ut ullatenus tutor constituatur , nisi tutor ipsius eidem concedat administrare aliquid minimum e bonis suis : veluti si tenet eum , an idoneus sit ad administrandum , nec ne , rata est administratio eius. Et cum fatebitur , quod perdidit bona alicuius , compellitur tutor ad solvendum.

CAPUT XV.

De conciliatione.

Et in eo sunt sectiones tres.

SECTIO I.

De conciliatione vera , et non vera.

Directio.

Conciliatio dissidium duorum litigantium in datione , et acceptione , et delicto , sequitur ; et veluti emptio , ac venditio quaedam est ; scilicet ab eo quod pluris est , ad id quod modicum est : et veluti donum , cum gratis reconciliatur homo fratri suo. Et enim Dominus quoque in evangeliiis suis adorandis mandavit , ut reconciliantur. Esto consentiens adversario tuo cito , dum es cum illo in via , ne forte adversarius tuus tradat te iudici , et iudex tradat te exactori , et cadas in domum vincitorum , et non exas exinde , donec des ultimum quadrantem.

Directio.

Et ipsa conciliatio tripliciter fit , cum consentit debitor verbis creditoris , et cum tacet , et cum negat. In conciliatione quidem , quae cum consen-

su debitoris fit , veluti aliquid ex iure suo solutum accipit creditor , et reliquum dimittit gratis. Conciliatio autem , quae cum silentio debitoris , et negatione fit , ea creditori ex eo , quod non totaliter privetur lucro , utilis est ; et debitori , ut non iuret , et non litiget , prodest : vera ergo est conciliatio , qua ille , qui habet centum puros , accipit quinquaginta impuros. Et ita ille , qui habiturus erat centum in die suo , accipit centum intra mensem. Non est autem vera conciliatio illius , cui dantur decem tantummodo drachmae : neque vera rursus conciliatio eius , cui dantur centum intra mensem , et accipit quinquaginta in die suo : neque illius , qui habet centum impuros , et accipit quinquaginta puros. Et cum dicit adversarius : mea est aedes , et negat accusatus , non cessat eius negatio , quamvis petat ab adversario , ut concilietur cum ipso , et accipiat centum. Et si dixerit : vende mihi aedem , non poterit rursus negare , quod non sit adversarii aedes.

SECTIO II.

De dissidiis quae ad aedes pertinent.

Directio.

Lis de aedibus accidit tripliciter : circa viam , circa parietem , circa laqueare.

Viae sunt semitae communes , in quibus portae aedis aperiuntur , quamvis antea non extiterint. Ad offerendum quidem finem extra murum , non fit decens via , non quia permissum non sit , verum ne laedamus

transeuntes per viam; neque item transire faciamus ferentem lanceas equitum. Non autem licet aedificare sedile aut plantare arbores in lateribus viae: aliqui tamen aequum esse aiunt cum conditione, quod non faciant angustias in via: aliqui vero nullatenus. Et aditus, qui impeditus est ex uno latere suo, non imitatur vias, quia in via potest homo aperire portam, quae non erat, et in aditu prohibito minime, cum laesionem dominorum portarum antiquarum adducat apertio portae in aditu prohibito. Qui infra omnes portas habet portam suam, in totum aditum habet ius, et potest impedire illos, qui supra ipsum sunt, ne renovent portas, neque struant aedificium, quod laedat in angustis. At illi, qui supra ipsum sunt, non possunt impedire eum, et ita quisque usque in portam suam solum potestatem habet, et non infra suam portam: et dominus portae veteris in aditu prohibito, si non prohibeat eum, non potest aperire portam aliam novam, eo quod ex ingressu, et statione hominum, et equorum, ac asinorum supra duas portas, maxime laeduntur vicini: at aperire fenestram novam in fissura prohibita, propter lucem, non prohibetur homo; at si non propter lucem, sed propter intuitum, prohibetur.

Paries autem contentionis ille, qui inter duo loca duorum dominorum existit, dicitur a nobis. Ergo si unius ex ipsis ipse proprius sit, non potest ille alter eo uti, nisi cum consensu domini ipsius. Et ipse dominus, si velit, concedit illi alteri ut pontem ponat super eius parietem: et si nolit, non concedit. Et aliqui

dicunt, quod si non laedatur, debeat concedere: at id ratum non est; et si forte concedat, si ruat paries, potest iterum non concedere: etiam vero et antequam ruat, si velit, potest delicere pontem e pariete suo, quotiescumque voluerit, eo quod illi, qui permittit socio suo, ut insideat, aut onus imponat super asinum ipsius, similis est: verum restituat iacturam, quae accidit domino pontis, qui eius insu aedificaverit, et iacturam fecit. Si autem amborum sit communis paries, tunc tribus modis fit de eo contentio: utilitate, divisione, et aedificio.

Utilitate quidem, quia non potest unus ex duobus dominis frui eo, nisi post consensionem cum altero domino; ad sufficiens autem super ipsum, potestatem habet unus ex eis, etiamsi non conveniat cum socio suo.

Divisio rursus cum consensione fieri potest in longitudine, et latitudine simul; et post divisionem non potest unus ex eis uti parte parietis tali usu, qui laedat socium suum; et non est rata divisio totalis, aut dimidii, ac latitudinis; quia fieri potest, ut dimidium inferius sorte obtingat illi, qui pontem vult superponere parieti, et tunc errat a scopo suo. Neque rursus in tota latitudine et dimidio longitudinis rata est divisio, quia fieri potest, ut non usufruat tota aut dimidio, in quo fit divisio. Et quemadmodum paries, sic et *ignis*, dividitur. In fundamentis vero similiter non est causa quae prohibeat divisionem.

In aedificio autem, cum ruit paries communis, non potest unus e duobus dominis eius compellere socium suum

ad aedificandam partem suam, quia fieri potest, ut laedatur ob aedificationem, eum sit egenus. Et si dicat ei socius ipsius: ego aedifico partem tuam etiam ex proprio meo, et fiet pars tua, ubi aedificata fuerit, tibi propria, non potest tunc illum prohibere, eo quod non habeat causam impediendam. Et si similiter rursus non acquiescat, potest socius eius adducere eum apud episcopum, qui cogat eum, ut dividat, et accipiat partem suam dirutam, et socius eius aedificet partem suam. Et non potest dominus habitaculi superioris cogere dominum inferioris ad aedificandum lacunar domus suae, ut ipse instruat superiorem partem ipsius; sed si velit dominus superioris, de proprio aedificet inferiorem, et superiorem, et non potest impedire dominum inferioris ab habitatione inferiori. Et aliqui dicunt: impedit eum, donec solvat detrimentum, quod ad ipsum pervenit: at id ratum non est; quia potest ipse dominus inferior impedire dominum superiorem ab aedificio; et cum illum non impedit, cur detrimentum patitur? Et si dominus inferior non fuerit praesens, et aedificet dominus superior iussu episcopi, potest aedificare, et cum venerit dominus inferior, solvat; et si non iussu episcopi aedificat, non potest a domino inferiore quidquam exigere, cum venit. Et ille, qui habet ius ad decursum aquarum in locum socii sui aquaeductu aut irrigatione, cum corrumpitur locus ille, non debet illum instaurare, sed dominus eius ipsum instauret, licet ex descensu aquarum non propriarum corrumpatur.

Et laqueare contentivus illud dicitur, quod medium est inter habitaculum superius, et inferius, quae duorum dominorum fuerint. Est itaque domino superiori ius sessionis possidens, et domino inferiori ius ad hoc ut obumbretur sub illo. Et ius quidem domini superioris confirmatur, cum emit dominus inferior ius aedificii, quod est supra tectum suum, ut possit esse alterius, qui aedificet, et dominetur. Et aliqui dicunt, quod valida non sit emptio haec, eo quod non sit venalis res: at id ratum non est, nam venalis haec quamvis non sit substantia, attamen utilitas substantiae venalis est, veluti sessio super tectum, et aedificium parietum aliorum supra parietes primos. Itaque potest aliquis emergere aut semitam aquae in solum suum, aut positionem pontis super parietem suum; et eum emit, debet pactum apponere, ubi ponantur parietes superiores, et num lapides an lateres sint, propter cautelam a laesione; cum ille qui supra terram emit ius aedificii, non eget haec in pactum deducere, nam non est laesio ob diversitatem specierum aedificii; et dominus inferior destruit proprium; et destruit etiam superius causa ipsius: nec cessat dominatio domini superioris, nisi cum aedificat dominus inferior proprium, rursusque aedificat dominus superior proprium.

SECTIO III.

De contentivibus ob rem communem.

Cum aedes aliqua in potestate alicuius hominis fuerit, et accedant duo

aliū homines, et unusquisque dicat singillatim; mea est aedes; si uni eorum solum consentiat ille, in cuius potestate est, potest ille, cui adiudicatur, nihil dare ei, qui mendax habetur, ex fructu, quem percipit ex aede. Et si ambo simul dicant, nostrum duorum est, licet uni tantum eorum consentiat ille, in cuius possessu est aedes, non potest ille, cui adiudicatur, removere illum, qui reicitur ab eo, quod accepit; eo quod servus quoque duorum dominorum eum venditur, si unus e dominis eius accipit dimidium pretii, non potest dicere socio suo: ego accepi proprium, tu accipe tuum; quia omnis pars pretii amborum est, quemadmodum etiam omnis pars servi amborum facta est.

Directio.

Cum fuerit aedes in potestate duorum hominum, et accesserit homo alter, et dixerit: mea est, eique consentiat unus ex illis duobus, hic solus privetur parte sua, et non ille alius, qui non consenserit. Similiter etiam si in pecunia voluerit acquiescere, et non privetur, potest ille, qui non consensit, appendere pecuniam illam, et possidere partem illam per *analogiam*, si quidem ambo simul eam non emerunt, aut heredarunt aedem ab antiquo, eo quod tunc ille, qui non consentit, iamdiu non credidit illi, qui dixit: mea est aedes. Et propter hoc rata non est acquiescentia ipsius cum illo, et rata est acquiescentia illius qui consentit. Et ita remanet aedes in potestate amborum, uti fuerat.

Directio.

Parietem, qui est inter duas domos

duorum dominorum, cum contendunt super ipso ambo, quamdiu non fuerit ab uno eorum demonstratio, amborum esse dicimus: et si finis ad finem parietis proprii unius eorum adiungitur convenienter, scilicet si intrant commissurae laterum ad invicem, tunc domini parietis specialis dicimus esse etiam illud medium: at non ita, si uni eorum pontes fuerint super ipso, aut facies fenestrarum, aut facies commissurarum laterum in parte eius fuerint, nam tunc aedes duorum dominorum, quorum uni sunt in eo stillicidia aquae. Et cum unus insederit asino, et alius teneat capistrum eius, illius, qui insidet, asinum esse novimus, donec fiat demonstratio, quod eius sit, qui tenet capistrum. At non ita paries medius, sed amborum esse simul dicimus, donec ostendat unus ex eis, quod suus sit proprie.

Directio.

Dominus caenaculi, et dominus domus inferioris cum contendunt super laqueari, amborum esse dicimus, cum unius ex eis pavimentum sit, et alterius laqueare. Num autem potest dominus inferior suspendere aliquid in laqueari, an secus? Aliqui dicunt, quod ita; nam quemadmodum dominus superior potest sedere super ipsum, dominus inferior potest appendere in eo. At aliqui dicunt, quod non, eo quod sessio necessaria sit domino superiori, et suspensio laud necessaria sit domino inferiori: sed illud comprobatum est, quod nemo potest foramen, aut detrimentum in laqueari facere: laqueare autem tunc fit etiam domino caenaculi, ob mutandum in eo pontem post ornamen-

tum caenaculi; et si revera non potest, quia est domini domus inferioris proprie.

Directio.

Cum fuerint domus superiores diversoria alicuius, et domus eius inferiores alterius, et contendant super aede diversorii, si cataracta extra aedem fuerit, nihil est domino superiori in aede: at si fuerit intra portam exteriorem, usque ad terminum cataractae, solum possidet partem dominus superior. Et cum pro cataracta contendunt, si non sit domino inferiori sub ea domus, superioris erit proprie. Et si sit, amborum est, scilicet uni eorum cataracta (1), et alii laqueare.

CAPUT XVI.

De translatione iuris.

In eo sunt sectiones duae.

SECTIO I.

De elementis eius.

Directio.

Quinque sunt elementa, quibus translatio iuris, sive datio potestatis fit: vox, et dans, et accipiens, et id de quo fit datio potestatis, et debitum. Et translationem iuris hic dicimus illud, quod debitor det ius creditori, ut solutionem crediti sui accipiat ex qualicumque re debita debitori, scilicet quod debitor secundus sit pro debitore primo adversarius creditoris, et consequenter dicat debitor primus creditori: potestatem tibi feci in talem, ut ab eo solutionem tui cre-

diti accipias. Et ubi dicit creditor: acceptavi: perfectum est negotium translationis iuris; et quidem quamvis non consentiat debitor secundus; nam cum eius indubium est debitum, sive velit, sive nolit, is cogiturolvere: et postquam consenserit debitor secundusolvere, quamvis non confirmetur debitum, quod est contra ipsum, cogiturolvere. Et postquam consenserit creditor solutioni accipiendae, quamvis fiat impotens aut dissentiat debitor secundus, non potest illum omittere, ut redeat ad exigendum debitum a debitore primo. Ita vero potest, si debitor secundus impeditus fuerit, et ignoravit creditor, et pactum extiterit eum debitore primo, quod idoneus esset debitor secundus, tunc potest creditor se excusare, cum innotescit, quod ille impotens fuerit, et exigere proprium a debitore primo.

Directio.

Emptor cum dat iuris translationem venditori, ut accipiat solutionem pretii ab aliquo homine, siquidem restituat emptor rem venalem venditori, et nondum solutionem acceperit pretii venditor ab homine illo, cessat iuris translatio, neque rursus poterit solutionem accipere. Et si postquam solutionem habuerit pretii venditor ab illo homine, voluerit emptor restituere rem venalem venditori, non potest; et venditor cum dederit iuris translationem alicui homini, ut solutionem pretii rei venalis recipiat ab emptore, non poterit amplius irritare venditionem.

(1) In margine: id est clivus, per quem ascenditur de tecto in tectum; aut portae caenaculorum, quae de superiore parte clauduntur.

SECTIO II.

Directio.

Cum vendit homo servum, et dat iuris translationem alteri, ut solutionem pretii accipiat ab emptore, et consentiat; deinde dicat servus: ego liber sum, et non servus; et crediderint ei emptor ac venditor, absque illo, qui accepit iuris translationem, emptio et venditio cessant: iuris vero translatio non cessat, sed qui ius transtulit potest exigere proprium ab emptore: quod si autem etiam ipse qui ius transtulit credat, quod servus haudquaquam sit, non potest exigere pretium ab emptore.

Directio.

Cum dicet creditor debitori: tutorem (*curatorem*) me constituisti, ut solutam accipiam pecuniam a tali, et dissentiat debitor, ac dicat, quod non, sed tale ius ad te transtuli, si nondum ereditor quidpiam solum accepit ab illo tali, potest compellere debitorem ad sibi solvendum. Et si postquam solutionem recepit, fuerit dissensus haec, non potest debitor ex illius manibus quidquam accipere, cum ex genere suo proprio solutionem accepit. Et si postquam accepit, corrupta aut furto sublata fuerit pecunia, ipse ereditor detrimentum patitur, licet dicat: tutor sum, et non iuris translator, eo quod in manibus eius corrupta fuerit, eum ex genere proprio solum accepit proprium. Et cum dicet creditor debitori: ius in me transtulisti, ut solutionem mei crediti recipiam a tali; et dissentiat debitor, atque dicat, quod non; sed tutorem constitui te, ut

solutionem proprii mei accipiam a tali; si nondum quidquam solum accepit, non potest amplius quidpiam solum accipere, eo quod tutelam (*procuratorem*) negaverit, et iuris translationem non confirmaverit. Et si solutionem accepit, et corrupta res est in manibus eius, perdit ipse creditor, et non debitor, quia tutelam negavit, et iuris translationem confessus est.

Directio.

Ius translatum propre illud est, quod a debitore creditori datur. Imperatores autem graeci, etiam cum non est debitum, sic loquuntur, quemadmodum indicat lex eorum LXXVII, et aliae: et quod ratus non sit usus huiusmodi, notum est ex eo, quod tunc non maneat discrimen tutelam inter, et ius translatum. Quod si separata non essent, quomodo in operationibus separatis utantur eis proprie, et alicubi ius translatum, non tutelam dieunt; et alibi tutelam, non ius translatum dieunt?

CAPUT XVII.

De fideiussione.

Et in eo sunt sectiones duae.

SECTIO I.

De elementis eius.

Directio.

Sex sunt elementa fideiussionis: is a quo exigitur; exigens; fideiussor; debitum (*creditum*); persona.

Elementum primum.

Cum accedit aliquis, ut fideiubeat pro eo a quo exigitur, quamvis nolit debitor, potest pro illo fideiubere aliquis; eo quod etiam possit solvere debitum, quod est contra ipsum, licet is

nolit: fideiubet enim aliquis et pro illo, qui iam dudum mortuus est, et pro illo, qui decoctor est. Cum autem fideiubet aliquis pro aliquo, non poterit deinde se excusare, dicens: non noveram illum, eo quod verbum eius non recipitur.

Elementum secundum.

Exigens. Et hunc necesse est sciat fideiussor, et deinde fideiubeat: necesse est etiam, ut suscipiat exigens fideiussores suos, alias non iure agit.

Elementum tertium.

Fideiussor. Et hic perfectus statuerat, et liber debet esse: nam servus cum fideiubet, quamdiu libertate non donetur, non exigitur ab eo, nisi ei concessum fuerit a domino suo administrare per dationem, acceptionem, et mercaturam.

• Elementum quartum.

Debitum centum debet esse ante fideiussionem: nam si dicat aliquis socio suo: fideiubeo tibi pecuniam, quam feneraturus es tali, vera non est fideiussio: et in emptione, ac venditione vera est fideiussio, antequam confirmetur; veluti si dicat homo venditori: vende triticum socio meo, et ego fideiubeo, pretium me soluturum tibi, si ille non solverit. Et ipsa substantia, et quantitas, quae fideiubetur, necessario nota esse debet fideiussori, ut deinde fideiubeat.

Elementum quintum.

Persona etiam fideiussioni subiacet, ut illam praesentem sistat fideiussor, quotiescumque exigit actor: quo liberet a fideiussione, ratum est ei; et non est ratum actori recusare, ac dicere: non peto eum nunc a te; alias liber fit exinde fideiussione. Cer-

te eum confugit reus ad aliquem fortio-rem actore, et ille hunc inhi- beat per tyrannidem, ne recipiat solutionem ere- diti sui, tunc potest se excusare, ac dicere: non peto illum nunc a te; et non liberatur fideiussor tunc a fidei- unctione. Et ille, qui fideiubet personam aliquam exhibitorum se in Athur, non debet illam exhibere in Ninive. Et si praesentaverit illam in Ninive, liber fit a fidei unctione: et si exhibuerit in via, aut loco deserto, non liberatur. Et cum moritur reus, liberatur fideiussor, qui fideiusserat pro persona illius, et non debet solvere debitum, quod est contra illum, quia non pro debito fideiusserat.

Directio.

Cum moritur actor, heredes ipsius pro eo exigunt a fideiussore illud quod fideiussit: et eum tres personae fideiubent pro persona aliqua, quicumque ex ipsis exhibuerit reum, liberatur eum illis duobus aliis, qui fideiusserunt, quamvis praesentes non fuerint.

Firmum est actori, ut etiam a fideiussore exigit aliquem, qui fideiubeat pro eo ad firmitatis augmentum.

Ratum rursus est, ut tres personae fideiubeant pro reo aliquo, et quisque pro socio suo. Et cum fideiubet aliquis pro merce, et haec corumpatur, antequam tradatur emptori, cessat emptio cum fidei unctione.

Non debet fideiussor exhibere pretium, quod recipit venditor ab emptore, eo quod non pro pretio, sed pro merce fideiussorit, et haec corrupta est, instar illius, qui mortuus est: sed emptor solutionem proprii accipiat a venditore.

Elementum sextum.

Vox, cum dicit fideiussor: fideiussi, aut debitor sum praesentandi creditum, aut solvendi debitum, nisi solverit debitor: aut suscepi in me, ut praesentem, aut solvam: rata est fideiussio in unaquaque harum vocum. Et si dicat: ego praesentabo, aut solvam ipsum, non est firma fideiussio, nisi forte addat, et dicat illis, qui audiunt: testis sitis adversum me, quod ego praesentabo, aut solvam.

Et fideiussio usque ad tempus, et diem notum in debitis, et non in personis, rata est. Et cum praesentat fideiussor quantitatem debiti ante complementum temporis, potest creditor recusare: scilicet si chirographum testimonii eius, aut testes, quibus confirmatur ius ipsius, non adfuerint; et ita non liberatur fideiussor a fideiussione usque ad complementum temporis: et non est ratum, ut fideiubeat fideiussor per manum, aut pedem rei: sed ratum est, ut fideiubeat per cor, ac dorsum, ac iecur eius; nam si unus ex his alii tradit, etiam totam personam tradit, et non ita est de manu et pede.

SECTIO II.

De fideiussione vera.

Directio.

Actor, licet accipiat fideiussionem fideiussoris, nihilominus non prohibetur exigere a reo suum creditum: nam non mutavit reum cum re, sed reum reo adiunxit, scilicet fideiussorem debitori. Itaque quando * potest reus, non potest actor exigere a fideiussore quidpiam: et actor, cum

removet fideiussorem, non removetur reus. Quod si removeat reum, iam et fideiussorem removet: et cum debitum *prothesmiae* subiectum fuerit, et moriatur debitor ante finem *prothesmiae*, non potest actor suam rem petere a fideiussore, sed post *prothesmiam*.

Directio.

Fideiussor potest cogere actorem, ut recipiat solutionem crediti sui, cum indicatur reus. Et potest rursus fideiussor compellere illum, pro quo fideiubet, ut paret id, quod debet. Et cum in carcere ponitur fideiussor, potest dicere actori: in carcere pone mecum debitorem. Et si debitor non fuerit dissipator, non potest fideiussor compellere eum, ut tradat sibi rem debitam, antequam perdat ipse fideiussor: at si dissipator fuerit, poterit.

Et fideiussor, si sine concessione debitoris, pro eo fideiusserit, cum solverit ipse fideiussor pro debitore, non poterit ab eo exigere quidquam: at si ex concessione ipsius fideiubeat pro eo, debet debitor solvere fideiussori quidquid hic perdit pro eo. Verum postquam angustiat, perdit ipse fideiussor, et non ipse de proprio sine violentia. Et cum convenit fideiussor cum actore super nonaginta loco centum, non potest solutionem ipse fideiussor exigere a debitore, nisi tantum nonaginta.

Directio.

Servus cum fideiubet pro domino suo, etiam postquam libertate donatus est, solvit debitum, quod est contra dominum, cum concessione domini sui: aliqui dicunt, quod non redeat ad sumendum a domino suo quidquam, quod solvat pro eo, quia cum fideiubeat omnia domini eius erant, et

* Col.
quando
non.

non ipsius propria. Et aliqui dicunt, quod redit ad accipiendum, eo quod cum solvit, illa sua erant propria, et non domini sui, nam servus tunc non erat. Et dominus cum fideiubet pro suo servo ex ipsius licentia, et solvit pro eo; postquam libertate donavit eum, redit ad accipiendum a servo suo id, quod solvit pro eo. Et si antequam libertate eum donet, solvit pro eo, non potest redire ad accipiendum a servo suo quidquam, postquam libertate eum donaverit.

Directio.

Cum homo duobus simul viris vendit aliquid centum, quisque eorum fideiussor est socii sui: et quamvis in pactum non deducatur fideiussio, potest venditor solutionem centum recipere ex utrolibet ipsorum. Et si dicat ei unus ex eis: accipe quinquaginta mea, et accipiat, non poterit rursus quidpiam aliud ab eo exigere; sed quinquaginta alia ab illo alio exigat. Et si actor aliquis apprehendat alium, ac dicat: fideiussor es illius, ille autem neget, et dicat: non sum fideiussor: etiamsi constituat actor testes, quod ille fideiussor sit, et ipsum perdere faciat, non potest hic ipse redire ad exigendum ab illo, qui perdidit pro ipso, quia negando negavit, ac dixit, se non esse fideiussorem eius; ut sicut ille, qui fuit eius fideiussor, solutionem recipiat.

Et cum dicat actor fideiussori: pro centum fideiussisti, et constituet duos testes, quorum unus de centum testatur, et alius de quinquaginta, non recipitur testimonium eorum. Ita tamen si dixerit ille, qui de quinquaginta testatur, quod pro centum fi-

deusscrit, sed solvit quinquaginta: tunc enim rata est fideiussio pro centum, et non est rata solutio quinquaginta.

CAPUT XVIII.

De societate.

In eo sunt sectiones duae.

SECTIO I.

De tribus elementis eius.

Elementum primum.

Illi dicuntur socii, apud quorum societatem in pactum deducitur quidquid in pactum deducitur in tutela, quia unusquisque eorum veluti tutor est socii sui in administratione bonorum eius. Et non decet fidelem hominem societatem inire cum infideli, neque iustum cum oppressore, praesertim vero cum eo, qui non cavet ab usura.

Elementum secundum.

Dictio societatis, quae huiusmodi est ut dicant ambo simul: socii facti sumus cum pacto, ut unusquisque nostrum administret bona socii sui.

Elementum tertium.

Bona societatis: et huic elemento sunt quinque canones.

Canon primus.

Bona societatis debent esse nummi, et denarii, et si materiae aliae fuerint, pretium earum computetur, et non ipsae. Et utilitas uniuscuiusque e sociis secundum sortem, quam posuit, debet esse; si dimidium, dimidium; si tertiam partem, tertia pars etc.

Canon secundus.

Bona amborum sociorum confusa debent esse, et permixta, et unius speciei: si aurum fuerit unius illorum

signatum, etiam alterius sit aurum signatum. Et si non confundant bona sua invicem, quamvis determinent, ut quidquid lucratur unus ex eis, cum altero dividat, vera non est societas. Neque rursus vera est societas, quae in labore versatur, scilicet si duo operarii societatem ineant, ut merces messis uniuscuiusque eorum amborum sit.

Neque rursus ratum est, ut societatem ineat vir honorabilis cum viro vili, ut vendat proventum vilis pretio magno, et sit ei sors in lucro: quod si hoc fiat, merces laboris sui dumtaxat spectat ad honorabilem. Et si verbo solum, quod labore vacuum sit, vendit, nihil adiudicatur ei, sed tota utilitas vili domino in proventum sit.

Et cum habuerit aliquis mulum, et utriculum alius, ac societatem ineat cum eis tertius, qui extrahat per eos aquas, omnes aquae eius sunt, qui extrahit eas: et domino muli ac domino utriculi merces muli utriculique debetur.

Ita cum homo aliquis dat semen, et alius dat tauros et instrumenta iugi boum, et alius ducit, ac seminat, totum semen domini seminis est, et merces solum debetur aliis duobus. Societas ergo in semente, sine societate in semine, vera non est, licet deducatur in pactum.

Canon tertius.

Confusio bonorum societatis cum ipsa societatis confirmatione debet esse: nam si confusa bona non fuerint, cum societatem inierunt, potest ille, qui ex eis recusat, solvere societatem, et non dare socio suo de utilitate, quae propria sit bonorum suorum.

Canon quartus.

Bona societatis aequalia debent esse: si duo fuerint socii, unusquisque dimidium; et si tres, quisque tertiam partem: sed ut plurimum homines etiam in inaequalibus societatem inire solent. Lucrum itaque etiam secundum bona dividi debet.

Canon quintus.

Nota debet esse quantitas bonorum uniuscuiusque e sociis alteri: alias non est rata societas.

SECTIO II.

De societate vera.

Et hic tres sunt canones.

Canon primus.

Unicuique sociorum licet administrare bona societatis, et quidquid emit, communis est: et illud quoque, quod emit cum *prothesmia* nomine societatis, e bonis societatis potest solvere pretium eius: debet autem unusquisque e sociis utilitati consulere.

Canon secundus.

Utilitas secundum quantitatem sortis debet esse unicuique e sociis, et sic etiam damnum: et si uni eorum abundantior utilitas pacto stipuletur, pactum non est ratum; et hoc quamvis magis laboret; quia socius est sodalis sui, et non mercenarius eius, ut accipiat amplius pro labore suo.

Canon tertius.

Societas morte cuiusvis e sodalibus, aut obsessionis a daemone ipsius, aut eiusdem recusatione, solvitur. Cum ergo aliquis dicet socio suo: solvi te e societate mea, solutus est qui audit, non tamen est solutus qui dicit. Et cum dicet: solvi societatem, quae est

mihî tecum; solutus est auditor, et dicens, quia in primo socium suum solvit, et socius eius ipsum non solvit; et in secundo socium suum, et se quoque ipsum solvit.

SECTIO III.

De dissensionibus socialibus.

Directio.

Cum accusat socius socium suum, quasi dolose egerit, non recipitur eius accusatio. Sed accusatus debet socernere, et demonstrare suam administrationem, et cum secrevit iuret, quod dolose non egerit. Et si accusaverit eum, quod bona, quae in manibus eius, et bonis societatis sunt, accusatus iuret, quod illa non sint et bonis societatis. Ceterum si dixerit accusatus, quod haec bona fuerunt et bonis societatis, sed mihi divisa fuerunt, tunc accusator iuret, quod divisa non fuerint. Et si unus ex eis emit aliquid, et accuset eum socius ipsius, quod et bonis societatis emerit, et ipse dicat, quod non, sed et bonis propriis meis emi; sermo eius recipitur absque adiuratione, quia ipse magis novit se ipsum; et quia fidelis est, non adiuratur. Pariter etiam et quoties fraudulentè non egit, non sarcit iacturam socio suo cuiusquam rei pro ea, quae corrumpitur apud ipsum: et cum dixerit, quod corruptum sit penes se aliquid et rebus societatis ob causam occultam, sermo eius recipitur, eo quod non possit socius eius confirmare contrarium eius, quod dicit. Et si manifestus casus est, veluti incendii, aut captivitatis, compellitur id compro-

bare; et postea iuret, quod in ipsa illa causa corruptum sit.

Directio.

Cum fuerit servus duorum dominorum, si vendat eum unus ex eis cum licentia socii sui, deinde confiteatur licentiam dans, et emptor, quod solum accepit venditor totum pretium, et non consentiat venditor, tunc tollitur iurgium et medio permittentis, et emptoris, eo quod confessus fuerit emptor, sortem suam et pretio socio suo solvisse, et manet iurgium inter permittentem et venditorem, et inter venditorem ac emptorem. Cum ergo litigant venditor et emptor, venditor iuret, quod solutionem non accepit, et tunc sortem suam solum solutam accipiat et pretio, et non sortem permittentis, quia permittens confessus est, quod iamdiu solvit emptor totum pretium; cur enim solutionem ab eo accipiat secunda vicè? Neque rursus ipse permittens cum venditore, qui iurat, accipit quidquam, quia confessio eius testatur, quod sine iustitia accipit venditor, scilicet non esse verum eius iuramentum, ut secundo solutionem accipiat.

Et cum venditor ac permittens litigant, venditor similiter iuret, quod nondum ei persolutum sit, et deinde eidem sors eius solvitur, et permittens nihil omnino solum accipit, neque a venditore neque ab emptore. Et si venditor non iuret, et permittens iuret, quod venditor solutionem accepit, tunc solutionem accipit permittens sortis suae a venditore; et non cessat actio venditoris adversus emptorem, quamvis iuret socius eius, quod solutionem acceperit.

Directio.

Eandem ob causam, cum fatentur venditor et emptor, quod permittens solutionem acceperit totius pretii, et dicit permittens: solutionem habui; tunc emptor non evadit actionem venditoris, quamvis confessus fuerit ipse emptor, quod solverit ipse emptor iamdiu pretium permittenti: nam ius solutionis venditoris est, et non permittens. Et cum accipit venditor sortem suam e pretio, inret permittens, quod solutionem non acceperit, et solutionem etiam ipse suae sortis habeat ab emptore: et non recipitur testimonium venditoris contra mandantem, scilicet quod solutionem iamdiu acceperit totius pretii ab emptore, quia is nimirum pro se ipso testatur, ne scilicet in ulla re debitor sit mandanti.

CAPUT XIX.

*De tutela (procuracione).
Et in eo sunt sectiones tres.*

SECTIO I.

De elementis eius.

Quatuor sunt elementa tutelae: illa res, in qua fit tutela: ille, qui constituit tutorem (*procuratorem*): ipse tutor: dictiones tutelae.

Elementum primum.

Et haec sunt tres canones.

Canon primus.

Ille res in qua fit tutela (*procuratio*) capax debet esse commutationis, quemadmodum emptio, venditio, locatio, et anticipata datio pretii, et pignus, et satisfactio, et translatio iuris, et vectigal, et fideiussio, et societas, et tutela, et depositum, et ne-

gotatio, et irrigatio, et focus, et donum, et largitio, et elemosyna, et beneficium annali in dispensatione. In his omnibus potest homo constitutere tutorem (*procuratorem, vicarium*) personam aliam, quae ea adimpleat pro ipso. In illis autem, quae non suscipiunt commutationem, non est rata tutela; quemadmodum in benedictione coronarum, in conviviis, in oratione, et ieiunio, neque etiam in rebus criminosis, ut est directio, homicidium, et moechia, et raptus. Non potest ergo aliquis constituere tutorem (*vicarium*) alium, qui ieiunet pro ipso, neque qui diripiat pro ipso.

Directio.

In confessione propterea tutela (*procuratio*) non est rata: et quamvis constitutur tutor in iudiciis, et confiteatur, quod debitor sit pecuniae, aut deliquerit, scilicet furatus sit, aut occiderit ille, qui constituit eum; non damnatur constitutor per confessionem tutoris sui: apud aliquos tamen damnatur. Ita et in iis, quae venalia non sunt, non est rata tutela. Ille ergo, qui constituit tutorem socio suo, ut colligat pro ipso ligna ex silva, aut venationem venetur, aut hauriat aquas; ligna quoque, et venatio, atque aqua illius sunt, qui ea colligit, venatus est, hausit; et non illius, qui eum constituit. Ita et in executione sententiae capitalis rata non est tutela, nisi eum fuerit praesens constitutor: scilicet ille, qui quaesivit ultionem fratris sui, qui occisus est, cum constituit tutorem (*vicarium*) alium, qui occidat occisorem fratris sui iussu praesidis, non potest ille tutor (*vicarius*) occidere occisorem, nisi adsit, et videat exquirens vindictam: fortasse

enim cum videbunt oculi eius, parcat, et tristitia affectus dabit veniam, implens mandatum evangelicum, quod ait: dimitte, et dimittetur vobis.

Canon secundus.

Illā res, in qua fit tutela, subiecta debet esse constituenti, eo quod ratum non sit homini constituere tutorem pro venditione servi, quem aliquando empturus est; aut pro solutione debiti pecuniae, antequam mutuatus sit.

Canon tertius.

Illā res, in qua fit tutela, definita esse debet; et definitionis quatuor modos commemoramus.

Modus primus.

Cum aliquis constituit tutorem, et dicit: constitui te tutorem super omnia mea sive pauca, sive multa, rata non est tutela. Et si dicat: constitui te tutorem pro liberatione servorum meorum, et solutione debiti, et reatum meorum, rata est.

Modus secundus.

Cum dicit: constitui te tutorem, ut emas mihi servum christianum, rata est tutela: et si servum dumtaxat dicat, rata non est, quia fieri potest, ut servum christianum, qui non emitur (*sive venditur*) rursus emat tutor; aut patrem, sive fratrem illius, qui constituit ipsum, emat, et iactura contingat constituenti in eo, quod perdere non vult.

Modus tertius.

Si suscipitur tutela cum confessione, nota debet esse quantitas, pro qua constituitur tutor. Reus ergo primum scire debet, quantum requiratur ab adversario suo, et postea constituat tutorem, qui si confiteatur pro ipso, debitor crit, qui solvat: et ita

creditor pro quantitate nota debet constituere tutorem, qui dimittat. Quamvis autem quantitas nota fuerit ei qui dicit: vende servum meum illā re, qua vendidit talis equum suum; si nesciat tutor quantitatem, rata non est tutela, etiamsi sciat constituens.

Modus quartus.

Cum dicit: constitui te tutorem in omnibus controversiis meis, quae habeo cum omnibus adversariis meis, rata est tutela apud nos: at alii dicunt, quod debeat designare adversarios nominatim.

Elementum secundum.

Constituens non debet esse alienae auctoritati subditus: non licet ergo puero et puellae, qui statura perfecti non sunt, neque emergumeno, constituere tutorem super res proprias; neque mulier potest constituere tutorem pro desponsatione sua, nisi ut curator eius illam despondeat. Neque servus potest constituere tutorem, nisi iussu domini sui.

Elementum tertium.

Ipse tutor masculus perfectus debet esse. Propterea mulier non constituitur tutrix, neque puer, neque emergumenus, neque dissipator, neque decoctor.

Elementum quartum.

Cum dicit constituens: constitui te tutorem, aut concessi, ut facias sic, et sic; si non respondeat ille: constitutus sum, aut consensi, aut recepi ut sim tutor tuus, aut ut agam sic et sic ex parte tua, non est rata tutela. Et si cum audierit, taceat, nec quidquam respondeat, si quidem aliquam actionum earum, in quibus est tutela, gesserit, iam exinde factus est tutor, et debetur ei merces tutelae,

si ei fuerit determinata; et si non respondeat, neque operetur, non est tutor. Et quodcumque recuset tutor, potest cessare. Et eum dicit constituens: constitui te tutorem ab hodierna die, sed ne opereris quidquam usque ad mensem, rata est tutela, et non debet operari; et si quidem antea operetur, potest constituens irritare operationem eius. Et si dicat constituens: tutor meus es, sed tamen te removo, non confirmatur tutela.

serio II.

De tutela (procuracione) vera.

Directio.

Tutela quatuor canonibus nititur: consensu tutoris: fidelitate eius: iure vindicationis eius: administratione eius quamdiu non abrogatur.

Canon primus.

Ille, qui consentit ut sit tutor (*curator, vicarius*), aut tutelae simpliciter et non determinatae consentit, aut tutelae determinatae. Et primi modi sex sunt typi.

Typus primus.

Ille, qui constituitur tutor simpliciter pro venditione, ob suum periculum trepidationemve fere non vendit, vel rem non vendit quae extra pretium, vel pretio minori, quam sit pretium aequale in pondere, neque pretio aequali in pondere, siquidem possit vendere ampliori pretio. Et si quid ex his agat, potest ille, qui constituit ipsum, irritare actionem eius, et hoc quavis non praecedenter determinaverit, ne operetur quidquam simile; haec enim determinatione non

egent. Et siquidem ille, qui constituitur tutor simpliciter, tempore actus ut vendat nivem, non potest eam vendere in hieme; neque ille, qui vendere iubetur carbonem, potest aestate illum vendere.

Typus secundus.

Tutor simplex non potest vendere sibi ipsi, ita ut sit idem ipse emptor, et venditor; neque propinquis suis illis, quorum non recipitur testimonium pro ipso. Aliqui dicunt quod si non sine utilitate, aut sine damno vendat suis consanguineis, in potestate eius sit: et manifestum est, quod leges iubent, patrem proprie, ac specialiter vendere per se ipsum res suas. Et si constituat aliquis servum alienum tutorem, ut emat se ipsum a domino suo; siquidem nomine illius, qui constituit eum, confirmet venditori, quod illius, qui constituit eum, fiat servus: si autem nomine suo proprio agat, liberatur, et pretium solum debet illi, qui constituit eum. Et si ipse servus constituat alium tutorem, qui emat ipsum a domino ipsius; si nomine servi confirmet ille emptionem, liberatur servus, et sui ipsius fit. Quod si tutor agat nomine ipsius proprio, non liberatur ille, sed curatoris sui fit servus.

Typus tertius.

Ille, qui constituitur curator simpliciter ad vendendum, si definiatur ei tempus (1), non potest vendere ultra id: at si vero non definiatur, potest vendere usque ad tempus, quod ipsi placuerit, verum cum utilitate. Aliqui dicunt, quod ultra annum vendere nequeat.

(1) In margine legitur *venditio*.

Typus quartus.

Ille, qui constituitur curator simpliciter ad vendendum, non potest tradere rem venalem emptori, nisi postquam tradidit pretium constitutori eius. Ita et ille, qui constituitur curator ad emendum, potest tradere pretium venditori, et recipere rem venalem, et sic deinde illam tradere constitutori suo.

Et ille, qui constituitur curator ad faciendum iudicium cum adversario constitutoris sui, non potest soluta accipere iura: et ille, qui constitutus est ad recipienda iura, potest facere iudicium, eo quod sine iudicio non fiat solutio: et curator emptor, cum non confirmatur venditio, potest repetere pretium a venditore, et non potest relinquere pretium, aut quidpiam pretii illi venditori.

Typus quintus.

Curator simplex cum emit equum vitiosum, quia sit bonum pretium eius, si nesciebat curator emptor vitium, cogitur constitutor eius ad accipiendum equum: et si scivit et emit, potest constitutor eius illum non accipere, quia non concessit, ut vitiosum emeret. Et si non valuit vitiosus pretium suum, et novit curator vitium eius, cum emit eum, non cogitur constitutor eius ad accipiendum eum. Et si non scivit, similiter cogitur constitutor ad recipiendum eum. Quodcumque enim cum detrimento emit aut vendit curator scientia sua, potest constitutor actionem illius irritare: quia in utilitatem, non in detrimentum constituitur. Et curator, cum ipsi innotescit vitium rei venalis, si nondum tradidit eam constitutori suo, potest reddere venditori:

et si tradidit eam, absque concessionem constitutoris non potest restituere eam, eo quod fieri possit, quod constitutor contentus sit vitio.

Typus sextus.

Curator, qui constituitur simpliciter super administratione speciali, non potest constituere alium curatorem ad eandem administrationem.

Et si super administrationibus multis constituitur simpliciter, si non possit perficere omnes, potest constituere curatorem super aliquis earum. Quidam tamen dicunt, quod non possit, sed id, quod potest administrare, administret; et id, quod non potest, relinquat. At rata non est haec sententia, eo quod ille, qui constituit eum super omnia, omnia ipse exigit ab eo. Sed fidelem solum potest constituere. Et cum permittitur curatori a principali suo, ut constituat etiam ipse curatorem pro se ipso; constituit ita ut (*non*) removeat eum, scilicet curator primus curatorem secundum: nisi forte principalis permittat, ut removeat eum, quemadmodum permisit, ut constituat eum.

Directio.

Et haec ex modis typi primi. Typi autem modi secundi, idest tutelae definitae, hi sunt.

Typus primus.

Cum dicit principalis curatori: vende rem hanc, aut res meas tali, aut in loco tali, aut nummis, aut denariis, aut *prothesmia* nominata, non potest vendere, nisi eo modo, qui definitus est ei. Cum ergo dicit: vende Abrahamo, non potest vendere Isaaco. Et cum dicit: vende centum, neque vendas (*emas*) pluris, non potest emere (*vendere*) centum et uno.

Et si dicat: *eme (vende)* centum dumtaxat, non potest minus quam centum, et potest vendere pluris, quia bonum praestantius facit, et non repugnat principali suo, qui cum non impedivit, ne venderet pluris. Et ita cum dicit principalis procuratori: *eme mihi aedem talem biscentum*, si *emat* centum, firma est emptio, quia negotium utile gessit: at si *vetuit* ei ne venderet minus, quam *biscentum*, non potest vendere centum. Et si dicat: *vende (eme)* centum assibus, et *vendat* centum denariis, etsi negotium utile gesserit, *venditio* non est firma, quia non ex mandato fecit. Et si dicat: *eme* centum cum experimento (*vende cum mora, seu habita fide de pretio*), et *emat (vendat)* centum praesente pecunia; aliqui dicunt, veram esse *venditionem*, quia negotium utile gessit; alii vero dicunt, veram non esse, quia *contradixit*.

Typus secundus.

Cum *dat* denarium, et dicit: hoc *eme* mihi unam ovem; si *emat* duas oves, quae unius denarii valoris sint, eodem denario, non est vera emptio, neque si unius denarii cum dimidio sint valoris. Si autem duas oves, quarum unaquaeque sola denarium valeat, *emat*, vera est emptio, quia perfecit mandatum, et *superaddidit* negotium utile. Et si dicat: *vende* ovem hanc meam uno denario, ipse autem *vendat* eam denario, et ove alia, quae denarium valeat, non est vera *venditio*, quia *gratis* accipit ipsum denarium tunc: at si ovis illius dimidium *vendat* denario, et dimidium aliud ove, quae denarium valeat, vera est *venditio*, quia negotium utile gessit.

Typus tertius.

Si *constituatur* procurator, ut *emat (vendat)* equum aut mulum mille, ipse autem *emat (vendat)* dimidium eius quatuorcentum, vera est emptio (*venditio*), et principalis non debet recipere dimidium muli; si autem *rupus* *emat (vendat)* procurator dimidium eius aliud quatuorcentum aliis, ita ut summa sit octingentorum, non potest tunc principalis accipere mulum, quia emptio uniuscuiusque partis eius non est rata: ergo neque emptio totius rata est. Et cum dicit: *eme* mihi decem oves a tali, non potest *emere* ab eo, et ab alio: et si illum non nominet, sed dicat: *eme* mihi oves ab aliquo, aut ab alio, potest *quinque* ab uno, et *quinque* ab alio.

Typus quartus.

Cum dicit principalis procuratori: *eme* mihi res, quarum emptio rata non est in lege, *dissolvitur* procuratio, et non *confirmatur*.

Typus quintus.

Procurator in iudiciis non potest contra principalem suum confiteri delictum, neque recipitur testimonium eius favore principalis sui: neque postquam absolvitur a procuratore, recipitur testimonium eius, quia naturaliter inclinatur ad *confirmandum* verbum suum, quod locutus est, cum procurator *asset*.

Typus sextus.

Cum *constituit* aliquis duos procuratores, ut *fiant* iudicium pro ipso cum suo adversario, non potest unusquisque eorum seorsum ab altero iudicium facere: quemadmodum neque unusquisque eorum seorsum, *pro*

terquam ex testamento, curare potest administrationem. Aliqui tamen dicunt, quod harum procuratorum diversa sit ratio.

Typus septimus.

Cum dicit: solutum accipe illud, quod est mihi apud *talem*; cum moritur ille *talis*, non potest procurator solutionem eius rei accipere ab heredibus illius. Et sic si dicat: vende triticum, quod pigneravi apud *talem*, si amisit triticum ille *talis*, potest procurator accipere triticum simile illi tritico, et non potest vendere illud, quia triticum primum, et non hoc ultimum, vendere eidem concessit.

Typus octavus.

Cum dat principalis mille nummos procuratori, et dicit: eme mihi his equum; ipse autem cum conditione experimenti emat; si principalis voluerit, non accipit equum. Et si dicat: cum conditione experimenti eme, et postea solve hos mille, qui apud te sunt, pro pretio eius; ipse autem statim solvat pretium eius, et non emat cum experimenti conditione, vera est emptio, et addidit in bonum procurator; nam si apud ipsum mansissent mille, et periissent, principalis iacturam fecisset, et alios mille coactus fuisset praeperare, etolvere pro pretio equi, quia procurator iacturam non patitur, et dum festinans solvit, liberavit principalem ab accidenti damno.

Typus nonus.

Si dicat: vende equum meum *talimille*, et vendat eum bismille, non est rata venditio, quia fieri potest, quod cogitaret lucrari sibi gratiam apud illum emptorem. Et si dicat: vende equum meum mille, et vendat

dimidium eius mille, rata est venditio: at si minus, quam mille vendat dimidium eius, non est rata, quia fieri potest, ut dimidium aliud non habeat in promptu alium emptorem ad consciendum mille. Et si dicat: vende duas oves meas denario, et unam vendat denario; aliqui dicunt, quod iam tum cessat procuratio eius a venditione illius ovis alterius; et aliqui dicunt, quod non. Et si dicat: eme mihi equum mille, et emat mille et amplius, cogitur principalis ad accipiendum eum. Et aliqui dicunt, quod recipiat illum mille, et procurator de suo amittat centum. Et cum contra id quod praecipitur, procurator vendit, cessat venditio, potestque principalis non vendere, neque tradere emptori quidquam rei venalis: et ita si contra ac praecipitur, emit et solvit illico e bonis principalis, cessat emptio; et si cum debito emit, et non confirmat emptionem nomine principalis, ipse procurator cogitur ad recipiendum rem emptam, et non principalis: et si nomine principalis emit, neque ipse cogitur ad recipiendum, neque principalis.

Canon secundus.

Credulitas de fidelitate procuratoris. Ergo si pecuniae dilabuntur, et porerunt in manibus eius, quamdiu non ostendatur, quod fraudulentus egit, non exigit pro eis principalis quicquam, neque procurator detrimentum patitur, quia fidelis est: et si cum exigantur pecuniae ab eo, cuius fidei commissae sunt, est contradicat, tunc non fidelis minister habetur, et fideiussor reputatur illius rei, quod eius fidei concredita fuit; scilicet solvit, quod perit in mani-

bus eius, et quamvis non contradicat, non tamen se excuset, dicens quod non potuerit, aut quod in balneo fuerit, aut convivio; tunc omnis rei, quae perit ex venditione, quaeque exigitur ab eo, et non dedit, habetur fideiussor. Rursus si lucretur sibi, aut possideat utilitatem pecuniarum, quae fidei eius commissae sunt, sit fideiussor. Si vero fraudulenter non egerit, neque contradixerit, et vendat aliquid, ac illius pretium accipiat, quod postea perdat, non habetur fideiussor, neque detrimentum patitur apud suum principalem. Et eum permittitur ipsi procuratori, ut vendat decem, potest vendere novem, et non potest vendere octo, et si vendiderit octo, potest principalis irritare venditionem, si maneat, et rursus accipere rem venalem de manibus emptoris, si maneat: et si perierit in manibus emptoris, cogitur emptor ad solvendum decem, et hic damnum duorum repetat a procuratore. At aliqui dicunt, quod non: sed principalis octo solum exigit ab emptore, et duorum ipse damnum petat a procuratore; et non emptor, et primam ratum est. Et eum vendit aliquid proenator, et relinquit pretium emptori tanquam donum de proprio, ex proprio debet solvere pretium principali suo.

Canon tertius.

Convenientia exactionis (*ius vindicationis*) procuratoris; et in eo sunt typi tres.

Typus primus.

Cum vendidit curator aliquid, et traditum accepit pretium, principalis absque causa exquirat ab emptore, ut solvat: et si non acceperit, sic procuratorem interpellat, ut

solvat pretium, et procurator interpellat principalem. Et aliqui dicunt, quod curator non interpellatur ab emptore, quia mediator tantum est, et non venditor: at id probatum non est.

Typus secundus.

Cum vendidit procurator aliquid, accepit pretium, idque perit in manibus eius, eum innotuerit dominus venalis illius rei, et eripuerit ipsam e manibus emptoris, apud nos quidem principalis debet solvere pretium emptori: at apud aliquos procurator debet solvere, quia ipse perdidit; sed hoc ratum non est, quia principalis deliquit, qui rem non suam dedit vendendum: et procurator, quamdiu in dolo non sit, non patitur detrimentum.

Typus tertius.

Cum emit procurator bovem, furto sublatum a fure, et moritur bos apud procuratorem, eum innotescit dominus bovis, a fure illo, qui vendidit, exquirat suum, et non a procuratore, apud quem mortuus est, neque a principali: et si bos vivus sit, bovem suum accipit a procuratore, et procurator exigit pretium a fure.

Canon quartus.

Tribus de causis absolvitur procurator a procuratione.

Causa prima.

Si principalis abroget suum procuratorem, amplius non poterit procurator administrare quidpiam; et si administraverit, administratio eius non erit rata: et quidem si praesenti tempore audivit famam solutionis suae, cessat eius administratio, et non antequam audierit. Aliqui vero dicunt, quod abrogatur etiam, ante-

quam audiat, atque cessent administrationes eius. Certe principalis debet testes adducere super se ipso; quod abrogaverit procuratorem suum; nam sine testibus non recipitur verbum eius de iritatione administrationum procuratoris sui.

Causa secunda.

Ipsa procurator quando semet abdicat, absolvitur a sua procuracione, et amplius ratae non erunt administrationes eius: et si renunciat procuracioni, et dicat: non sum, neque fui procurator talis; si oblitus, aut ob aliquam causam velit occultare suam procuracionem, non absolvitur: at si sciens, neget, absolvitur.

Causa tertia.

Procurator eum energumenus fit, quamvis minimo energumenu, uti est stoliditas, absolvitur a sua procuracione. Homo cum constituit procuratorem servum suum super negotia sua, si postea liberaverit eum, non cessat procuratio, nisi cum abrogaverit eum.

SECTIO III.

De contentione procuratorum.

Directio.

Tribus modis contendunt procurator, et principalis eius: de procuracione, et modis eius: de administratione: de solutione pretii.

Modus primus.

Cum dicit procurator: constitui me procuratorem tuum, et dissentiat principalis, dicens: te non constitui; aut dicat procurator: constitui me, ut venderem totam vineam, et contradicat principalis, dicens: minime, sed dimidium eius.

Aut dicat procurator: constitui me, ut emerem habita fide de pretio, ac dicat principalis; minime, sed cum parato pretio. Et si dicat: constitui me, ut emerem viginti, et ille neget, dicens: minime, sed decem; in his omnibus verbum principalis recipitur, qui negat.

Directio.

Cum vendit procurator habita fide de pretio, et dissentit principalis, dicens: parato pretio dixi, ut vendas: si extat res venalis resumit ipsam principalis. Si autem dicat emptor, quod non tamquam a procuratore emi, adiurctur, quod nesciret, illum esse procuratorem. Tunc principalis accipiat pretium rei venalis a procuratore, et dum completur *prothesmia*, accipiat procurator id quod perdidit cum damno principalis ab emptore. Et si pretium dilatum maius fuerit quam paratum, excessus non est procuratoris, neque principalis, neque emptoris: et cuiusnam sit, dubitant multi.

Directio.

Cum emit procurator vineam biscentum, si dissentiat principalis, ac dicat: centum dixi tibi, ut emas; si pretio praesenti emit, aut eum dilatione, et scivit venditor, quod procurator esset, potest principalis cessare ab emptione, et restituere venditori vineam: si autem cum dilatione emit, et nescivit venditor quod procurator esset, cum iurabit principalis, quod non concessit procuratori, ut emat biscentum, tunc damnum patitur procurator, et solvit pretium principali, et manet vinea procuratori, neque potest principalis, neque curator illam restituere venditori. Aliqui vero dicunt, quod

procurator non cogatur possidere vineam, quia illam non tanquam sibi ipsi emit. Enim cum dicit aliquis socio suo: emisti a me aedem meam, et neget ille, ac dicat: non emi ipsam; non potest dominus eius ipsam possidere, quia confessus est, quod exiit ab ipso, et non est ipsius. Et si ita, quomodo faciemus? dicimus, quod debet ille, qui iurat, quod non emit, reverti, ac dicere: si emi, en solvo ipsam emptionem; et ita potest dominus aedis dominari aedi. Et si non dicat, aliqui asserunt, quod dominus aedis vendat ipsam, et possident pretium eius, ipsam autem non possideat. Alii vero dicunt: quod non: sed possideat eam, eo quod negatio emptoris negotium disturbat: ergo venditor potest ipsam pecuniam suam possidere.

Modus secundus.

Cum dicit procurator: vendidi, aut emi, aut liberavi, aut perierunt pecuniae tuae, quae mecum: et neget principalis, ac dicat: non vendidisti, neque liberasti, neque perierunt pecuniae meae, quae tecum; procuratori iuramentum deferimus, eo quod ipse magis sciat actiones sui ipsius. Et ita si dixerit procurator: non mansit tibi mecum quidquam, sed pervenire ad te feci tuum, ipse adiuretur. At si moriatur procurator, non possunt iurare heredes eius, quod non mansit apud ipsum quidquam; sed principalis adiuretur, quod solutum non acceperit proprium. Et si dixerit procurator principali: apparitori tuo tradidi tuum, non recipitur verbum eius: et principalis cum interpellat procuratorem, ut restituat id, quod est apud ipsum, potest non restituere,

donec adsint testes, et tum coram eis restituat, ita ut si contingat contentio, neque iuret, neque adiuret. Et cum dicit principalis procuratori: solve debitum, quod est contra me, coram testibus debet solvere. Si autem solvit, et testes non adhibeat, ac neget creditor, et iuret, quod non receperit solutionem, tunc procurator damnum patitur, si cum non adesset principalis, solvit: quod si coram principali solvit, principalis damnum patitur. Et debitor cum fatetur procuratorem alicuius constituti, a quo solutionem accipiat, potest non solvere, donec adsint testes, et coram eis solvat: contra ac ille, apud quem sunt facultates alicuius mortui, si fateatur, quod talis vir sit heres illius mortui, et non sit heres alius praeter eum, tunc non potest non tradere heredi illi facultates, quamvis testes non adsint.

Modus tertius.

Cum exigit principalis pretium ab emptore, et dicit procurator: ego solutum accepi ab eo, sed periit pretium de manibus meis, si concesserat ei, ut acciperet solutionem pretii, quando concessit ei, ut venderet, cessat exquisitio eiusdem ab emptore: quod si non concesserat ei, ut acciperet solutionem pretii, principalis ab emptore exigit pretium, et emptor resumat a procuratore id, quod traditum ei fuit, et perdidit. Et cum dicit principalis procuratori: pretium solutum accepisti ab emptore, et ille neget, ac dicat: solutum non accepi; si tum principalis adducat testes, dicat autem procurator, quod solutionem accepi, sed periit pretium de manibus meis, aut tibi detuli; non recipitur

verbum eius, et iuramentum ei non defectur, quia innotuit fraus eius, sed cogitur ad solvendum pretium principali; et quamvis adducat testes, quod perit, aut detulit, non confirmatur ipsius testimonium, eo quod funditus verbum eius deletum fuit per negationem eiusdem: at si constituat testes, postquam negavit se detulisse pretium principali, ratum habetur testimonium, neque amplius detrimentum ullum patitur.

CAPUT XX.

De confessione (adfirmatione).

Et in eo sunt sectiones tres.

SECTIO I.

De elementis eius.

Directio.

Quatuor sunt elementa confessionis (*adfirmationis*): confessor: is, cui fit confessio: id quod confitemur: dictio.

Elementum primum.

Enimvero quicquid fatetur adversus se ille, qui minor non est, neque energumenus; neque dissipator, neque servus, neque decoctor, neque infirmus, recipitur confessio eius adversus propriam personam, cum possibilis fuerit ei operatio illius rei.

Et puer, cum confitetur aliquid, si dicat: vir factus sum, neque sciatur anni eius, incremento pili pubis probatur. Dissipatoris autem, de pecuniis solum non recipitur confessio eius: in delictis autem, in quibus ipse delinquit, et in remissione delictorum, quae in ipsum committuntur, recipitur. Et mulieris stultae, cum confitetur, se uxorem esse talis,

quamdiu non innotescat vir eiusdem alius, cum testibus recipitur verbum eius.

Servus cum fatetur, se occidisse, aut furtum commisisse, occiditur, aut amputatur manus eius; neque potest dominus eius repugnare, dicens: ego quid deliqui, ut perdam pretium servi mei? Et eum fatetur servus, quod perdidit pecunias alicuius, si non confirmatur verbum eius per testes, quos constituet dominus ille pecuniarum, non debet dominus eius solvere quidquam: et si confirmetur verbum eius, debet dominus solvere debitum, quod est contra ipsum: et si concessum ei rursus fuerit, et fateatur se debitorem; cum fit absque confirmatione et testibus, potest non solvere dominus eius. Et de confessione decoctoris supra egimus.

Infirmus cum fatetur iura alieni, quae habebat penes se, recipitur verbum eius: et de iuribus heredum eius non recipitur; scilicet cum filium habuerit, et fateatur, quod omnia, quae habet, fratris sui sunt, aut uxoris suae, non recipitur verbum eius. Et ita cum habuerit fratrem, et fateatur pecunias, quae apud ipsum sunt, uxoris suae esse, et non suas.

Directio.

Cum fatetur infirmus: bona mea uxori meae dedi donum, et ea tradidi illi, antequam aegrotarem, cum sanus essem: aut fratri meo, aut filio patris mei; aliqui recipiunt verbum eius, aliqui vero non: at ratum est, ut si adsint testes, recipiatur. Et cum fatetur infirmus: haec pecuniae, quae mecum sunt, talis alieni sunt: deinde fateatur: debitor sum alteri; creditor ille nihil accipit, quia

cum confessus est infirmus debitori ipsius creditum, absque pecuniis fuit. Et si primum fateatur: debitor sum tali: deinde fateatur: pecuniae, quae sunt mecum, sunt talis alieni, atque moriatur; tum creditor ille nihil accipit, quia debitor eius sine pecuniis mortuus est.

Et cum fatetur infirmus debitum, quod absorbeat totam ipsius possessionem, ac moriatur; deinde fateatur heres eius, quod etiam tali aliquid aliud debebat creditor, quod heres confessus est, nihil accipit. Similiter et debitum, quod innovatur post mortem eius, scilicet si effoderit puteum se vivo, et post mortem ipsius ceciderit in eum bos alicuius, ac perierit, dominus bovis nihil accipit, quando nihil superest e creditoribus primis.

Elementum secundum.

Is cui fatetur confessor. Et huius duae sunt definitiones.

Definitio prima.

Ut aequa dictio sit, nam si dicat: debitor sum huic asino, vera non est confessio eius; at si dicat: propter hunc asinum debitor sum mille, vera est confessio eius, et dominus asini solutionem accipit mille. At si dicat: huic servo debitor sum mille, vera est confessio eius, et dominus servi solutionem accipit mille: et si dicat: debitor sum mille infanti, qui est in ventre mulieris talis, si non dixerit, causa legati, aut hereditatis, vera non est confessio eius, eo quod promissionem vacuum tunc denotet confessio eius: et ipse infans, si mortuus nascatur, si causa legati, quod eidem legatum est, adiudicentur ei mille per confessionem, heredes ipsius infantis

acquirunt mille. Et si causa hereditatis, neque heredes infantis, neque heredes illius, qui confessus est, sed reliqui heredes illius, qui hereditatem reliquit, acquirunt mille. Et si vivus nascitur, et fuerit plusquam unus, scilicet gemelli, aequaliter acquirunt, quamvis unus ex eis masculus fuerit, et alia femina. Et infans, qui post annum a confessione nascitur, nihil accipit, quia nondum configuratus fuerat.

Definitio secunda.

Ut mendacem non reddat ille, pro quo confessio fit, confitentem. Itaque cum fatetur aliquis: debitor sum tibi centum, et dicat ille talis: mentiris, et nihil mihi debes, nihil ei datur. Et si redeat, ac dicat: verax es, ego erravi, cum dixi, quod non debes mihi, recipitur verbum eius, et datur ei aliquid. Si autem confessor redeat et dicat: debitor non sum, erravi, dicens; debitor sum, non recipitur verbum eius.

Elementum tertium.

Id, de quo fit confessio, et hoc ipsum proprium debet esse confessoris, et in manu eius, et sub speciali dominatione ipsius. Et cum dicat aliquis: haec aedes mea est, et nunc talis viri est: non est vera confessio eius, quia eodem tempore pro se, et pro alio illam emitte. Et cum dicat: aedes mea, aut pecuniae meae talis viri sunt, non est vera confessio eius, sed debet dicere: aedes haec, aut pecuniae istae, quae meae sunt, nunc confessus sum, quod mea non sint, sed talis viri. Et cum de re non sua confessionem edit aliquis, haud confessio reputatur verbum eius, sed testimonium. Cum ergo dicat: servus

talis liber est, et non servus; si non recipitur testimonium eius, potest rursus emere eum, quia tamquam is, qui e servitute vult liberare eum, liberum emit: et quomodo rursus subiiciet eum servituti? Et si dicat: talis vir rapiendo rapuit servum, qui est penes ipsum, et non est ipsius proprius, sed alterius, non potest emere eum, eo quod non adsit hic scopus liberandis servi illius e servitute.

Elementum quartum.

Dictio: cum fatetur aliquis: talis vir habet adversus me creditum, vel penes me centum, debet solvere. Quod si creditor dicat: creditor sum tui centum, ipse autem dicat: appende ea; aut accipe illa; aut, fieri potest, aut, non; aut, forsan; aut, fortasse; aut, opinor; non debet solvere: nam fieri potest, quod iracundia percitus, aut per ironiam, aut irridens dixerit haec. At si dicat: utique; aut, verax es; aut, creditor es; aut, fateor; debet solvere. Et cum dicet creditor: non sum creditor tui mille; ipse autem dicat, amen; aliqui dicunt, quod confessus sit se debitorem; alii vero, quod non; sed quod verbum creditoris confirmaverit, quasi dicens: utique veritatem dicis, quod mei creditor non sis.

SECTIO II.

De terminis indefinitis.

Directio.

Multi sunt termini indefiniti sensus, qui in confessione usurpantur, sed novem tantum necesse est commemorare in loco hoc.

I.

Cum fatetur aliquis: est tali viro

creditum aliquid adversus me; interrogetur ab episcopo, quid sit hoc aliquid. Itaque si dicat nummum unum, aut denarium unum, aut placentam unam panis, recipitur verbum eius: si autem dicat: unum granum tritici, aut hordei, aut quidpiam simile, non recipitur verbum eius: sed exactor interrogetur, quanti sit creditor adversus illum; et si dicat, usque ad mille nummos; si neget ille, qui confessus est, quod deberet aliquid, non iam ipse iurat, quia innotuit dolus eius, eo quod confessus sit, quod ei aliquid deberet, et postea abscondit illud, et declaravit, quod licet aliquid esset, tamen nullius momenti videretur: superest igitur, ut exactor iuret, et solutionem accipiat.

II.

Cum fatetur: rapui a tali aliquid, et ubi interrogatur, quid? dicat animam eius, aut mentem eius, aut cor eius, haud ratum habetur verbum eius: et si dicat: habet aliquid penes me, uti ille, qui fatetur, habet aliquid creditum adversum me talis, existimatur.

III.

Cum fatetur: debeo facultates tali, quamvis in pecunia, aut auro, aut in animalium possessione, aut in vestimentis, aut in melle, aut unguento, aut vino illas declaret consistere, recipitur verbum eius; nam facultates non illa solum, quae ingulantur, vocantur: super fundos autem et hortos, et domos non cadit nomen facultatum. Nomen vero proventuum super omnia cadit. Et si dicat: facultates ingentes debeo tali, vel eiusdem sunt apud me; aliqui dicunt, quod in summa minore biscentum nummorum non recipitur verbum eius, si declaret eas.

IV.

Si dicat : debeo tali magis , quam ille debet tali , aut magis quam sit in manibus talis , recipitur verbum eius , et illi interrogabuntur.

V.

Et cum dicet : debeo tali nummos circiter ; si eos declaret esse duos , recipitur verbum eius . At si dicat : circiter duos nummos ; non recipitur verbum eius , nisi declaret eos esse amplius numero .

VI.

Cum dicet : sunt ei penes me mille , et nummi , unius nummi debitor habetur ; et de mille interrogetur , quid sint . Et ita si dicat : quinque , et decem nummi ; decem nummi rati habentur , et de quinque interrogetur . Contra vero si dicat , quindecim nummi ; non interrogatur tunc de quinque , quid sint : et de viginti , et quinque divisae sunt opiniones an quinque et decem similis sit locutio , ac decem et quinque ; et iuxta disquisitionem veram opinio prima vera est ; at iuxta morem sermonis , secunda .

VII.

Cum dicet : debeo illi nummum : ipse nummus minus quam sex quadrantes non reputatur , videlicet decem nummi septem sicii , et iuxta morem conversationis localis declaratur utrum probati sint an viles . Certe nummi per quadrantes , aut scemune (*quadrantis genus*) , aut obolos non explicantur : videlicet , si quis confiteatur : illi debitor sum decem nummorum : interrogatus dicat : debitor illi sum quadrantium , et quadrantes fabricavi nummos . Et cum dicet : illi debeo centum nummos in numero : centum nummos in statera debet sol-

vere , et non centum , qui non ponderant centum : et si quinquaginta numero , qui ponderent centum , solvat , nisi velit creditor , non recipit . Et si dicat : debeo ei ab uno usque ad decem , decem solvit , et non octo , quem admodum aliqui inique iudicant , scilicet ambos fines non concludentes .

VIII.

Termini supellectilium . Et hic sunt quatuor typi .

Typus primus.

Cum dicet : est ei apud me oleum in cornu , aut farina in olla , aut butyrum in lagena , aut ensis in vagina , aut mel in amphora , aut vinum in torculari , aut asinus in stabulo , aut servus in cuius capite est linteolum , aut equus super cuius dorsum est ephippium ; cornu , aut olla , aut lagena , aut vagina , aut amphora , aut torcular , aut stabulum , aut linteolum , aut ephippium non debet tradere , quia materias solum , se debere confessus est . Et cum dicet : est ei apud me cornu , in quo est oleum , aut vagina , in qua est ensis , cornu , et vaginam solum debet : et ita alia .

Et cum dicet : est ei apud me annulus , et elaboret , incidatque , ut sigillum ex eo educat , non liberatur , sed etiam sigillum eius expetitur : et cum dicet : est ei penes me asina , quae fert pullum in ventre , etiam pullus domini est asinae . Contra si dicat : est ei apud me sigillum in annulo , aut pullus in ventre asinae : haec enim sigillum absque annulo , et pullus absque asina .

Typus secundus.

Cum dicet : sunt ei apud me mille nummi in hac pera , peram non debet : et si non fuerint in ea num-

mi, debet solvere mille nummos: et si fuerint in ea minus, quam mille, non debet supplere eos, sed id, quod est in ea, solvere debet: at si dicat: mille, quae in hac pera; debet supplere, si minus sint.

Typus tertius.

Cum dicet: sunt tali in hoc servo meo millo nummi, interrogetur ab episcopo, qualiter; et si dicat: illum appendisse in pretio eius mille; iterum interrogetur: tu quantum appendisti? et si dicat: mille, tunc ipse servus inter ambos crit, et dimidium pretii eius sive mille, sive plus, sive minus, debetur unicuique eorum. Et si dicat: deliquit in ipsum delictum servus meus, quantum mille valent; mille debet solvere, aut servo privetur.

Typus quartus.

Cum dicet: sunt ei in his facultatibus, quae mecum sunt, aut in hereditate patris mei mille nummi, mille debet solvere illi, cuius in favorem confessus est. Et si dicat: sunt ei in facultatibus meis, aut ex hereditate patris mei mille, non debet solvere quidpiam, eo quod fieri possit, quod promittat ei donum, et potest non dare.

IX.

Cum dicet: est ei penes me nummus, unum solum nummum debet: et si nummum et nummum et nummum dicat; aut nummum, et duos nummos, tres nummos debet.

Et si dicat: nummum, deinde nummum; duos nummos debet.

Et si dicat: nummum infra nummum, aut supra nummum, aut infra eum nummum, aut supra eum nummum, unum solum nummum de-

bet: et si nummum cum nummo, aut cum ipso nummum, duos nummos debet.

Et si dicat: nummum sane, nummum debet.

Et si dicat: duos sane nummos, duos tantum debet.

Et si dicat: nummum sane denarium, nummum, et denarium debet.

Et cum confitetur die parasceves: sunt apud me tali mille nummi: et confiteatur rursus die sabbati: sunt apud me tali mille nummi; mille tantum debet solvere.

Verum si secernat ambas causas amorum millium, tunc duo millia debet.

Et ita quamvis duo testes testificentur adversus eum, quod die sabbati confessus est mille pro tali: et duo testes alii testificentur adversus eum, quod die dominica rursus mille ipsi illi tali confessus est debere, mille solum debet, quamvis die dominica syriace confessus sit mille, et die alia lingua alia, puta armenice aut persice.

SECTIO III.

De non consensu verborum confessionis.

Directio.

Verba, quae non consentiunt, illa quae destruunt invicem, vocamus: et ipsa destructio aut totalis est, aut partialis. Et totalis quidem septem sunt modi.

Modus primus.

Cum fatetur: sunt contra me mille tali ex mercede fornicationis, nihil omnino debet; eo quod sicut fornicatio illegitima est, merces quoque

eius magis est irregularis. Et si dicat : sunt tali mille, si vult Deus ; similiter nihil debet, eo quod similis sit illi, qui dicit : fortasse tali sunt contra me. Et si dicat : sunt tali contra me mille nummi, cum erit principium mensis ; aut cum erit initium mensis, sunt ei contra me mille ; si ostendat, quod spatium intermedium *prothesmia* sit, debet ; alias non. Et ita si dicat : sunt tali contra me mille ; si velit, non debet, eo quod promissioni simile est verbum eius.

Modus secundus.

Cum dicet : sunt tali contra me mille, sed non iure : aut sunt ei contra me mille, verum solvi ei : et deinde si possit ostendere, quod aliquo iure fuerint, aut quod iamdiu solverit ; tunc resumit ea mille, quae dederit.

Modus tertius.

Cum dicet : sunt tali supra me mille cum *prothesmia* ; aut sunt ei mille ex pretio aedis ; si tradet mihi aedem, tradam ei mille, recipitur verbum eius.

Modus quartus.

Si dicat : sunt tali contra me mille, et cum praeparat mille, ut det illi tali, dicat, quod depositum fuit apud me ; potest ille talis dicere, quod mille, quae dixisti mihi esse contra te, diversa sint a mille his depositi. Et si dicat : sunt contra me tali mille, et cum praeparat ipsa, dicat, quod depositum fuerit contra se, recipitur verbum eius, et non potest ille talis dicere : mille, quae confusus es mihi esse contra te, alia sunt a mille istis depositi.

Modus quintus.

Si dicat dominus aedis alicui : haec aedes tibi est, ut habites in ea : po-

test dominus aedis educere illum ex aede, quandoque voluerit. Et ita si dicat : tibi data est, potest illum educere, cum vult : et donum, quod non tradidit, simile facere confessioni suae.

Modus sextus.

Cum dicet : pigneravi et tradidi, aut dedi et tradidi, deinde dicat quod solo sermone dixi quod tradiderim, cum actu non tradidissem, adversarius eius, si litiget, iuret, quod etiam actu tradiderit, et deinde ipsius fiet illa res, et rata habebitur. Et ita ; quamvis testes adducat pro se, quod tradiderit, potest ille dicere : actu non tradidi, et adiuretur colligator eius. Et manifestum est, quod ille, qui non novit syriacum sermonem, et fateatur syriace, quod tradidi, potest dicere : nescivi, quid dixi, et actu non tradidi.

Modus septimus.

Dum dicet : hic annulus Abrahami est : deinde dicat : non, sed Isaac est ; si tradat illum Abrahamo, non est Isaac cum ipso verbum : sed si Isaac, confirmaverit, annulum suum esse, cum accipiet de manibus Abrahami. Et ita si dicat : rapui annulum ab Abrahamo, sed Isaac est ; aut dicat : Isaac est, sed rapui eum ab Abrahamo, nihil debet Isaac, sed Isaac ad Abrahamo illumumat.

Directio.

Destructionis autem partialis sunt hi modi tres.

Modus primus.

Cum dicet : sunt ei decem minus, novem : unum tantum debetur. Et cum dicet : sunt ei contra me decem, minus decem, non recipitur verbum eius, eo quod irrationale sit, sed decem debet solvere.

Modus secundus.

Cum dicit: sunt ei contra me mille nummi, minus uno minuto, uti illius, cuius pretium imminutum est. uno minuto, recipitur verbum eius. At pretium minuti diminuti e mille nummis debet ponere. Et si mille aut amplius ponat pretium eius, etiam mille, quae imminuta non sint, debet solvere.

Modus tertius.

Cum dicit: haec aedes talis viri est, praeter unam domum e domibus eius; aut hic annulus talis viri est, praeter sigillum eius; aut hi boves decem talis viri sunt, praeter unum, recipitur verbum eius: et debet ostendere illi: unum, qui non est illius talis: et si antequam ostendat eum, moriantur novem, et unus maneat, potest dicere: de hoc dixi, quod ipsius non erat, et recipitur verbum eius.

CAPUT XXI.

*De deposito.**In eo sunt sectiones tres.*

SECTIO I.

De elementis, et canonibus eius.

Directio.

Quatuor sunt elementa depositi: ponens; receptor; ipsum depositum; dictio. Et illud quidem, quod ponitur, dicitur depositum: suscipiens debet invigilare custodiae, ponens autem acceptor, uti principalis et procurator debent esse; nam susceptor procurator est, qui constituitur ad custodiam depositi. Itaque ille, qui accipit depositum a puerulo, si pereat apud ipsum, solvit: nonnulli vero dicunt, quod si timet, ne perdat ip-

sum puer, et accipiat ipsum ab eo, et casu perierit, non solvit, eo quod instar illius sit, qui liberat ovem a lupo: et manifestum est, quod si perierit apud ipsum aliquid, non solvit. Et cum apud puerum parvum ponat aliquis depositum, et illud perdat puer ille, secundum aliquos, solvit puer ille, at secundum aliquos, non; et secundum ratum est. Et cum apud servum perfectum statura ponat aliquis depositum, et is perdat ipsum, non potest ponens vendere servum, et solutionem proprii accipere, neque damnum inferre domino eius; sed pretium depositi debitum manet infixum servo, ut si liberetur, solvat.

Dictio autem est illa, qua dicit ponens: custodi has facultates, aut deposui eas apud te, aut posui, aut tradidi: et cum sumit depositum susceptor, iam exinde accepit ipsum, et si surgat, et relinquit ipsum, non accepit illud: et si ponens primum surgat, et relinquit ipsum ante susceptorem, non confirmatur depositum.

Directio.

Et canones depositi sunt hi. Cum forte ponens, aut susceptor energumenus sit, aut moritur, non amplius confirmatur depositum, sed cessat; potest susceptor, vel etiam debet, ipsum conservare: si tamen absque negligentia eius perit, non solvit: et quotiescumque petit ipsum ponens, debet concedere, ut illud sumat.

SECTIO II.

De causis octo, quae obligant susceptorem ad solutionem.

Causa prima.

Ille, qui accipit depositum, non

potest ipse illud commendare apud alium absque causa necessaria; et si commendaverit, et perierit apud illum, debet ipse susceptor primus solvere ponenti pretium depositi. Si autem causa necessaria vocat, videlicet si in promptu ei sit iter, et velit domino suo reddere depositum, et si non possit, episcopo commendat, et si nequeat, alicui viro fideli, cum quidem unum ex his facit, non debet solvere, si pereat: et si neque apud aliquem fidelem possit ipsum deponere, apud hominem non fidelem deponat ipsum, aut relinquat, quomodo est; et non solvit, si pereat, propter necessitatem. Nonnulli vero dicunt, quod non possit ipsum commendare homini non fideli, neque ipsum relinquere, sed iter suum deserat, et sedeat ad eiusdem custodiam; aut in se suscipiat, quod si pereat, solvet, et deinde ipso relicto adgrediatur iter suum. Et manifestum est, quod si possit ipsum restituere domino ipsius, et omitat, et apud episcopum deponat illud, si pereat, solvit: et ita si possit episcopo commendare ipsum, et homini fideli ipsum commendat, si pereat, solvit.

Causa secunda.

Susceptor depositi cum vult iter adgredi, non potest sumere depositum secum in via: et si sumat secum, ac perit, debet solvere. At si causa necessaria vocet, ut sumat ipsum secum, videlicet incendium loci, in quo est, aut captivitas, potest ipsum sumere secum, eum fugit, et si pereat, non solvit. Et cum adest rursus hora obitus ipsius susceptoris, debet illud commendare episcopo, aut cuidam fideli, aut man-

det heredi suo, et quidem eum testibus. Quod si unum ex his non faciat, et moriatur de repente, neque dicat quidquam, si non inveniat depositum illud inter facultates eius, ex facultatibus eius solutionem accipit ponens, postquam iuramentum ediderit. Et similiter si non fideli mandet, ut accipiat depositum, si pereat, facultates mortui solvunt. Et si fideli mandet, et non inveniat depositum inter facultates mortui, non solvunt possessiones mortui, quamvis fieri possit, quod perierit depositum ante mortem eius. Et si mandet, quod est apud me minutum unum talis viri, et non designet ipsum minutum, et inveniantur apud minuta, verbum ponentis recipitur, quale sit minutum eius, dum iuret. Et cum non mandat quidquam ille qui moritur, et post mortem eius invenitur inter facultates eius locus signatus, in quo scriptum sit: depositum est talis viri: non debet, prout libuerit, accipere loculum ille, cuius nomen superscriptum est, eo quod fieri possit, quod ob aliquam causam scripserit ille, qui obiit, nomen alieni super facultates suas, aut postquam possedit eum, et suus factus est locus modo aliquo emptionis, et venditionis, neglexerit, neque deleverit nomen illius, cuius proprius ab antiquo fuit.

Causa tertia.

Et eum transfert susceptor depositum ab oppido suo in aliud oppidum, si perit, solvit: et si ab oppido alieno in proprium transferat illud, et in via perit, similiter solvit. Et si in oppido proprio perit, et oppidum proprium fuerit magis munitum, quam oppidum, in quo depositum fuit,

non solvit, quia bonum addidit: et si non fuerit inagis munitum, quam illud, et instar illius fuerit, solvit. Et si e domo aliqua, quae in aede sua, in domum aliam similem, aut superiorem in eadem aede sua transferat ipsum, et pereat, solvit. Et si in domum inferiorem, aut illa minus munitam transferat ipsum, solvit. Potissimum si admonuit cum ponens: in hac domo custodi illud, et ipse mutavit, si perit, solvit. Et dum e domo in aliam domum aequalem priori dum ea munitur transferat ipsum, si cadit domus secunda, et perit depositum, susceptor debetolvere. At si ob aliam causam perit, non solvit. Et ita cum admonet ponens, dicens: custodi depositum in hac domo, et ne inducas in ipsam aliquem: si introduxerit, et pereat causa illius qui ingressus est, solvit; et si non causa illius, non solvit. Et ita ille, qui conduceit animal, ut insideat, cum ligat ipsum in stabulo, et moritur, non solvit: at si stabulum cadat super ipsum, et moriatur, solvit. Et cum monet ponens, dicens: custodi ipsum in hac domo, et ne transferas in aliam: si causa accadat necessaria, et transferat ipsum, ac pereat, solvit. Nonnulli vero dicunt, quod ob causam necessariam, puta captivitatis, debeat susceptor transferre ipsum, et hoc quamvis iussus fuerit, ne ipsum transferat; et si pereat, solvat, an non, dissident sententiae: et si e loculo ad loculum alium transferat ipsum susceptor, et ambo loculi ponentis sint, si perit, non solvit. At non potestolvere signa et sigilla ponentis, si fuerit signatum, et sigillatum depositum. Et si susceptoris fuerint

loculi, uti de domibus eius, iudicium circa illos fit. Et causa necessaria, si manifesta sit cuilibet, recipitur verbum susceptoris: secus vero verbum ponentis recipitur, cum dicit, non fuisse necessitatem.

Causa quarta.

Negligentia. Cum ergo suscipit aliquis depositum animal, et negligit, nec illud pascit, neque potat, si pereat, solvit. Et si datum ei non fuerit, ubi ipsum reponat, aut pretium eius, episcopo significet, ut mntuum accipiat a domino animalis, et det, ut pascat ipsum. Et si non possit, ipse susceptor de proprio pascat ipsum, et compensetur a domino eius, cum opportunum fuerit. Et si neque sic fieri possit, neque episcopus adsit, potest vendere partem ipsius animalis, et nutrire ipsum, ne moriatur. Et susceptor si de illis est, qui non erubescat servire animalibus, non potest mandare ministro suo ut ipsum nutriet, aut potet; et si mandaverit, ac perierit, solvit. Et si clades, ac captivitas fuerit, et educat ipsam, ut potet, ac pereat, solvit. Oportet enim, ut ubi est ipsum illud, potet. Et stragula lancea, quae solent corrodi a tineae et carie, si neglexerit susceptor, et non extendat ea, fit fideiussor: et si cessat noementum tineae, cum induit ipsa, potest induere illa.

Causa quinta.

Cum induerit supellectilem absque necessitate, et insederit super animal, solvit: et si acceperit nummos commendatos sibi, ceu ad subveniendum suae indigentiae per eos, licet non subveniat, cum pereunt, solvit. Quamvis autem solvat tantummodo sigilla loculi, si pereat id, quod est in eo,

solvit. Et cum eduxerit rursus animal, ut insideat super ipsum, quamvis non insederit, si illud pereat, solvit. Et cum perdit partem depositi, pretium illius partis solum, quam perdidit, solvit, et non pretium totius, aliquidem separabiles sint partes: si autem continuæ fuerint, veluti si quis amputet fragmentum e stragulo, aut aurem ex animali, si per errorem fecit, pretium rei, quam amputavit, solum solvit: at si scienter fecit, pretium totius straguli et totius animalis solvit.

Causa sexta.

Custodia sarcinarum ponentis. Itaque cum tradet arcam, et dicet: ne dormias super eam; si dormierit, et perierit ex ea quidquam, solvit; eo quod dormitione sua pellexit latronem ad furandum per apositionem, si declinet; aut per aditum, qui est in medio eius, si non declinet. Et ita si cum tradidit nummos, dixit: liga eos in manica tua; ipse autem apprehendit eos manu sua, deinde direptionem passus est, non solvit quia custodia manus est fortior causa adversus direptionem. At si obdormiit, aut oblitus est, et depositum periit, solvit, quia ligatio in manica est magis eauta. Et si dum ligavit eos in manica sua, forinsecus fecit ligamen, solvit, quia id desiderabile est raptori; et si intrinsecus fecit ligamen, et soluta est coniunctio eius, ac periit, solvit, quia abscondit ipsum e conspectu oculorum suorum, cum intrinsecus alligavit illud.

Cum anulum tradit aliquis, et ipsum ponit susceptor in digito suo minimo, si perit, solvit, quia eo usus est quantum iuxta eius naturam fieri poterat. Et si in digito alio ponat ipsum,

non solvit, quia ceu ad custodiam, minime vero ceu ad ornamentum illo usus est. At si angustus fuerit ad reliquos digitos, tunc fieri potest, ut tanquam ad custodiam, et non tanquam ad ornatum posuerit ipsum in digito suo minimo.

Causa septima.

Est amissio. Et huius tres sunt typi.

Typus primus.

Si proicit depositum ausceptor in locum non cautum, solvit, cum perit. Et ita si dat signa latroni, ut furetur ipsum. Et similiter si notum fecerit oppressori alieui, ut opprimat dominum depositi, quo accipiat, et det. Contra ille, qui non accepit depositum, si indicaverit oppressori, ut opprimat aliquem, non solvit, sed solum a Deo (cuius gratiae laus) damnatur.

Typus secundus.

Cum tradet mulier marito suo torquem, ut tradat eum ad consilandum, ipse autem tradens obliviscatur, cuiusnam tradiderit, si non adhibuit testes, cum tradidit eum ad consilandum, solvit: et si testes adhibuit, non solvit: et hoc quamvis testes quoque obliti fuerint, eumnam tradiderit.

Typus tertius.

Cum necessitate adigitur aliquis ab oppressore, ut tradat ei depositum, quod est apud se, si possit non tradere abscondendo ipsum, et non abscondit sed tradit, solvit: et si non possit, non solvit. Et si dum abscondit, adinret eum oppressor, quod apud ipsum nihil omnino sit: aliqui dicunt, quod iuret, et non tradat: et ius expiationis iuramenti sui falsi supra dominum depositi sit: at id ratum non est.

Causa octava.

Cum negat susceptor, et dicit: nihil est apud me: si dominus depositi ille sit, qui interrogat eum, et testes adducat, quod deposuit, solvit susceptor; etiamsi perierit depositum ob eam causam ob quam non solvisset, etiamsi non negasset. Et si non sit dominus ille, qui interrogat, et negavit, non solvit. Si perierit, non petit ponens, sed interrogat solum, dicens: o pater mi, est mihi depositum apud te, an non? ipse autem nihil respondet, sed tacet; aliqui dicunt, quod non; et hoc probatum est, eo quod fieri possit, quod oblitus fuerit, et recogitaret, dum silebat. Et cum negat susceptor, si ponens non habeat testes, iuret susceptor, ut eximatur. Si autem adfuerint testes, et dicat: fuerat apud me, sed restitui ipsum tibi: si non habeat testes, quod restituerit, ponens iuret, quod non restituerit, et solutum accipiat proprium. Et si dixerit susceptor ponenti: nihil habes apud me, neque unquam tradidisti mihi; si confirmat ponens, quod tradiderit, dicat susceptor: tradidisti, sed perierit, non recipitur verbum eius, ne si iuraverit quidem, sed solvit. At si solum dicat: non est tibi apud me, et non addat, quod commendasti, si dicat, illud perierit, adiuretur.

SECTIO III.

De restitutione depositi.

Directio.

Cum fuerit custoditum depositum, ac petit illud ponens, debet susceptor ipsum restituere: et si non fuerit causa necessaria, quae impediatur eum, et

non restituat, solvit, cum perit. At cum nocte petat ipsum, et non possit surgere, ac dare, non solvit, si pereat. Si autem in balneo fuerit, aut mensae accumbat, et non festinet surgere ac restituere, solvit, cum perit. Et ita si procuratorem constituat ponens, et dicat: huic trade, debet tradere: et si non tradiderit, et pereat, solvit. Et si cum petierit ipsum, dicat, quod perierit, admittitur sermo eius, cum iurat, si ex causa occulta dicat, quod perierit: at si ex causa manifesta, puta incendio, aut captivitate, ne adiuretur, sed confirmet incendium, aut captivitatem, quia potest ipse, cum permittit ponens depositi, hoc deponere apud alium, cum vult proficisci, et deponere. Deinde dicat susceptor secundus, quod perierit. Si autem scienter et nominatim dixit ponens prius susceptor, quod apud talem deposuerit, debet ponens credere verbo eius, et iuramento eiusdem: et si indefinite dixit: quod deposuit apud quemdam, et non nominavit hominem, non debet credere verbo eius, et iuramento eius: sed susceptor primus debet credere ei, et restituere ponenti domino depositi, id est solvere ei.

Directio.

Cum fuerit depositum apud aliquem; et accedant duo homines, et dicant singuli: ego deposui ipsum apud te, et meum est: ipse vero dicat: nescio, quisnam ex vobis duobus sit: si confiteantur, quod nesciat, non manet eis cum ipso verbum; sed ipsum depositum apud eum maneat, donec comprobent illi iudicium suum invicem. Et si non confiteantur, quod nesciat, iuret ambobus unum iuramen-

tum, quod nesciat, et liberabitur : et si non iuret, quisque illorum duorum, iuret quod proprium sit : et tunc susceptor debet damnum pati iuxta pretium depositi. Et sit unicuique illorum duorum, dimidium depositi, et dimidium pretii.

CAPUT XXII.

De datione usus.

Et in eo sunt sectiones tres.

SECTIO I.

De elementis, et canonibus eius.

Directio.

Usumfructum dicimus illum, cum quis dat socio suo rem aliquam, ut ea utatur, et lucretur, et deinde illam ei restituat. Elementa autem eius quatuor sunt. Dans : accipiens : ipsa res : dictio.

Elementum primum.

Dans debet habere dominium super usu rei, quam dat, et non debet esse prohibitus ab administratione ob minorem aetatem, aut quia energumenus, aut ob servitatem, aut quia deceptor.

Elementum secundum.

Accipiens : qui dignus debet esse administratione bonorum, quae ipsi creduntur : et cum accipit, non potest ipse quoque alteri dare, eo quod illi, qui ad convivium invitatur, similis sit, qui non potest alium invitare.

Elementum tertium.

Res, quae datur ad usum ex iis, quae utiles sunt custodienti, debet esse, uti animal, super quod insidetur, aut tunica, quam induit aliquis : et propter hoc pulmenta varia, aut

placentas dari ad usumfructum, ratum non est. Et ipse ususfructus legitimus esse debet, et propter hoc ratum non est, ut quis det filiam suam, aut ancillam suam ad usumfructum communicationis cum pacto, ut resumat eam.

Elementum quartum.

Dictio est eorum si dicat dans : dedi, ut usufruaris ; aut : accipe, utere, fructu. Et si dicat : do tibi asinum meum, ut usufruaris, sicuti dabis mihi tu equum tuum, quo usufruar, non est ratum ususfructus : neque fideiubet aliquis ex eis socio suo quidpiam, si pereat apud ipsum res, quam accepit. Et eum dicit aliquis alteri : lava mihi hoc linteam, tanquam ille, qui petit sibi ipsi usum loturae : et cum lavat, si ex iis fuerit, qui exercent eum mercede, debetur ei merces.

SECTIO II.

De canonibus ususfructus.

Directio.

Canones autem eius tres sunt : fideiussio : datio potestatis ad usum : convenientia redditus.

Canon primus.

Omnis quidem, qui petit rem aliquam, ut lucretur per usum eius, et deinde restituat eam, si perit res illa apud eum, fideiubendo fideiubet pro ea, et pretium eius solvit domino eius. Pretium autem, quod est in die, qua perit, debet solvere, minime vero pretium eius in die, qua accepit eam. Et ille, qui rem conduxit, potest eam dare ad usumfructum : et si apud illum, qui accepit eam, pereat, aliqui dicunt, quod acceptor non solvat quidquam, quia neque ille, qui eam de-

dit ipsi, solvit domino eius, eo quod conduxit: et ille, qui accipit donum usus a raptu (*raptore*) si perdit, solvit. Et ille, qui ipse sponte insidere facit hominem super animal suum, si pereat, non solvit ille, qui insedit, quia haudquaquam petiit ipse, ut insideret: petitio siquidem debet praecedere dationem usus, et deinde confirmatur fideiussio; et dominus animalis, eum insederit post eum alius, ac moritur animal, si antea petierit ille, qui insedit post ipsum, dimidium pretium eius solvit; secus minime: et ille, qui ponit depositi more inducitur apud aliquem, et dicit ei: si volueris, induc ipsum: si dum inducit, pereat, solvit.

Canon secundus.

Usus notus debet esse, et determinatus, ad quem scilicet datur potestas; nam ille, qui dat terram suam ad usum, et dicit: semina in ea triticum, potest accipiens seminare triticum, et potest seminare aliud a tritico, verum aliquid, quod minus, quam triticum noceat terrae, non autem potest seminare, quod amplius, quam tritici, noceat. Si autem usum non nominaverit, sed dixerit: utere ea; potest accipiens, prout voluerit, seminare, aut plantare, aut aedificare.

Canon tertius.

Ille, qui dat rem ad usum fructum, quoties voluerit, poterit resumere illam. Qui dat terram in sepulturam, non potest perfodere sepulchrum: et ille, qui dat parietem suum, ut ponat vicinus eius pontem suum super illum, quamdiu non ruit tectum vicini sui, non potest tollere pontem: et ille, qui dat terram suam ad usum

aedificii, aut plantationis, potest recipere terram suam, sed non potest destruere, aut eradicare aedificium, aut plantationem, quae sua licentia steterunt, sed unum ex tribus seligat sibi, aut relinquat aedificium, et plantationem, et accipiat mercedem terrae suae: aut solvat pretium eorum, et ea sibi acquirat: aut destruat, et eradicet, et solvat damnum eius, qui aedificavit, et plantavit. Et ipsa electio domini terrae voluntati relinquitur. Ille, qui dat terram suam ad usum aedificii, aut plantationis, etiam viam ingressus dando dat, et hoc quavis non nominet: et cum paciscitur dans, quod uno tantum anno do tibi terram meam, ut ea utaris, ut volueris, plantas, aut aedifices, et post annum destruas et eradices, ita ut mihi damnum non inferas, ratum est pactum. Et ille, qui dat terram suam ad usum seminationis, potest dicere: dedi, et nunc non amplius do; verum non potest cradicare semen ante tempus messis, sed relinquat illud cum mercede. Et accipiens cum destruit aedificium suum, aut eradicat plantam suam, debet complanare terram, eamque tradere, uti accepit. Et aliqui dicunt, quod non debet. Et si inundatio deferat ossiculum fructuum ex terra aliena, idque in solo condatur, atque germinet, fiatque arbor, potest dominus soli cradicare arborem, quin damnificet dominum ossiculi. Et ita ille, in cuius terra plantat alius plantam, aut aedificat aedificium absque eius iussu, potest eradicare, et destruere, quin damnificet: et cum iussu vicini sui educit aliquis domicilia occulta extra parietem in aërem, non possunt alii destruere illa; alioquin

damnum patiuntur pretii eorum favore domini ipsorum.

SECTIO III.

Quomodo decidatur controversia inter duas partes *.

Directio.

Tres sunt typi decisionis controversiae in usufructu.

Typus primus.

Siquando dicat ille, qui insidet super animal domino eius, quod per modum usufructus sedere me fecisti; dominus autem eius dicat: minime, sed locando locavi tibi; dominum animalis adiuramus, quod non ad usufructum tradidit ei ipsum, eo quod animal ut plurimum ad usufructum datur, quo super ipsum insideatur: et non ita terra seminatur.

Typus secundus.

Cum dicet dominus animalis: rapuisti ipsum a me: ipse autem dicat: mercede condux i ipsum a te; eum, qui sedet, adiuramus, quod non rapuerit, eo quod destructio opinionis de raptu, magis decet, quam confirmatio eius.

Typus tertius.

Cum dicet ille, qui sedet: locasti mihi, veluti qui non fideiubeat, si perit; si pergat eo uti ad commoditatem suam, et non possit dominus eius sumere ipsum ab eo, quale est; et dicat dominus eius, quod non; sed ad usufructum sedere te feci: dominum eius adiuramus, eique tradimus animal ipsius.

CAPUT XXIII.

De donatione.

In eo sunt sectiones duae.

SECTIO I.

De elementis eius.

Directio.

Tria sunt elementa donationis: dictio: donatio: traditio.

Elementum primum.

Cum dat donator, debet dicere: dedi: et respondeat accipiens: accepi: et tunc confirmatur donatio. Verum in muneribus quamvis non dicat accipiens, accepi; confirmatur donatio, cum actu recipit: debet autem in schemate susceptionis gratiae recipere ille, qui recipit, quamvis ore non proferat. Et cum dicet aliquis: donavi tibi hanc aedem, ut inhabites in ea, quamdiu vixeris; et post mortem tuam sit heredibus tuis, firma est donatio. Et si dicat: donavi tibi, ut inhabites in ea, quamdiu vixeris, et non commemoret nomen mortis eius pro illius heredibus, aliqui dicunt, firmam non esse. Et si dicat: dedi, ut inhabites in ea, quamdiu vixeris, et post mortem tuam redeat ad me, et heredes meos; aliqui dicunt, quod firma sit, et aliqui dicunt, quod non. Et si dicat: donavi, ut inhabites in ea, quamdiu vixerit talis, rata non est. Et si dicat: donavi tibi aedem hanc, ut sit tibi, et heredibus tuis, si ego ante te moriar; et si tu ante me moriaris, redeat ad me denuo, ratum est pactum.

(*) Sic corrige in indice p. 117. col. 2. cap. 22. sect. 3.

Elementum secundum.

Quidquid potest esse venale, potest dono dari, et propterea pignus non datur; neque delictum, quod est contra aliquem, datur.

Elementum tertium.

Donatio post acceptationem confirmatur. Siquis non accepit, licet ei datum fuerit, non confirmatur ei dominium supra illud, quod ei datum fuit. Et ille quidem, cui datur aliquid, non potest absque licentia datoris ipsum accipere; et si acceperit, non fit proprium eius. Et si dans moriatur, antequam accipiat, ille, cui datur, cessat donatio, et non prodest acceptatio eius post mortem datoris.

SECTIO II.

De possibilitate restitutionis.

Directio.

Donatio est actus, qui iustificat actorem suum. Date siquidem, et dabitur vobis, inquit in suis adorandis evangelis Dominus noster: et magis decet, ut egenis demus, et illis, qui non possunt retribuere.

Et cum filiis suis dat aliquis, dona aequaliter debet iis dare, quamvis filii et filiae simul sint. Dator donationis, dum actu dat, ipsamque actu recipit accipiens, amplius non poterit eam sumere, nisi filius fuerit is, qui accipit; et pater, aut mater, aut avia, ille, qui dat. Ergo pater cum donat aliquid nato suo, potest denuo resumere illud ab eo. Si autem alieno dederit homo aliquid, quod ille actu recipiat, non poterit amplius resumere ipsum ab eo. Et alii contra dicunt, at ratum non est. Et cum aliquis donat nato suo rem ali-

quam, si natus idem illam vendat, aut perdat, non poterit amplius ab eo resumere pretium illius; et si desit ex ea aliquid, sicuti ipsa est, sumat rem, neque exigit pretium eius, quod diminutum est. Et si creverit, incrementum eius sit, cui datum est, et ipsum illud, quod dedit, solum accipit.

CAPUT XXIV.

De legato.

In eo sunt sectiones quatuor.

SECTIO I.

De elementis eius.

Directio.

Legatum haec donationem emolumentorum rerum sine ipsis rebus per modum eleemosynae (*iuris*) dicimus. Et per hoc discretum est a donatione: et in legato rursus licet res non dentur, attamen neque accipiuntur ullatenus denuo: in legato item per modum eleemosynae (*iuris*) dantur utilitates rei, et non per modum liberalitatis, et susceptionis gratiae, et per haec discernitur legatum ab usufructu. Legati vero sunt quatuor elementa: legatum: ille, cui datur: directiones: pactum.

Elementum primum.

Quod legatur subiectum dispensationi, et certum, et utile permanens in sui ipsius conservatione debet esse: itaque terrae, et mobilia, ac animalia, et individuum, ac dividuum; omnia haec legari possunt, quia subiecta sunt dispensationi. Aliqui animalia legari non concedunt, eo quod non semper utilia sint: et fructus arborum, et tensiones ovium, atque haec

legantur, eo quod utilia sint; et ita inlumenta, ut vestiantur, et species aliae ornamentorum, quo ornentur utriusque sexus pupilli in diebus festis. Unam ex duabus suis aedibus indiscriminat non potest homo legare.

Elementum secundum.

Legatarius aut universalis est, uti habitatores alienius oppidi, aut ex peregrinis, iustis tamen et a scelere alienis; nam legatum utile latronibus, et furibus, non est ratum. Et si persona specialis fuerit, haec ipsa quoque digna beneficio debet esse: et sibi ipsi nemo potest legare: sed si pauperibus legaverit, et ipse pauper effectus fuerit, tunc fas est illi, ut iuvetur tamquam unus e pauperibus. Et si pascatur, ut ipse quamdiu in vivis fuerit, administret legatum, ratum non est.

Elementum tertium.

Ille, qui legat, debet dicere: legavi aedem meam, aut vineam meam, aut rem aliam ecclesiae, aut ponti, aut pauperibus, aut filio meo, aut fratribus meis. Et patet, quod acceptatio non deducitur in pactum in legato, eo quod etiam illis, qui non sentiunt, legat aliquis. Aut dicat: adjudicavi emolumenta vineae meae talis, adjudicavi filio meo per modum legati perpetui, non vendibilis, neque donabilis.

Elementum quartum.

Pacti quatuor sunt definitiones: perpetuitas: praesentia: consecutio: distinctio.

Definitio prima.

Ille, qui legat filiis suis, debet ostendere, quis futurus sit post filios suos, ut perpetuum sit legatum: debet ergo testes inducere, quod le-

gavi natis meis, et natis natorum meorum: et cum natus, vel natus nati non remanebit mihi ullatenus, pauperibus, aut magistris, aut sacerdotibus, aut monasterio, aut ecclesiae tali sit legatum. Et si nihil horum dicat, episcopus pro tempore potest illud administrare modo utili communitati fidelium. Si autem dixerit: legavi ad annum, aut decem, aut centum, non est ratum legatum.

Definitio secunda.

Cum dicet: legavi filiis, qui adhuc nascituri sunt mihi, ratum non est legatum: neque si dixerit: legavi, sed post mensem, aut annum.

Definitio tertia.

Cum dicet: legavi, sed ut irritum legatum, quando mihi liberit, non est ratum legatum. Et si dixerit: legavi cum pacto, ut mentem iura mea illis, quibus lego, ratum non est. Et si dicat: legavi, sed cum pacto, ut legatum frustra sit, non est ratum.

Definitio quarta.

Ille, qui legat, debet discernere speciem legati, neque indefinite legare: cum ergo legat duabus personis, post mortem eorum pauperibus sit. Nonnulli vero dicunt, quod illi alteri erit, donec moriatur, et post mortem etiam huius, tunc sit pauperibus: et id probatum est.

sectio II.

De ratione vocabulorum, quae in legatis adhibentur.

Modus primus.

Cum dicet: legavi natis meis, et natis natorum meorum, aequaliter omnibus distribuantur emolumenta. Si addat, et dicat: generationi post

generationem, tunc nati natorum nihil accipiant, quamdiu nati subsistunt.

Modus secundus.

Cum dicat: legavi natis meis, et post eos pauperibus, liquet, quod nati natorum nihil accipiant post mortem patrum suorum, sed pauperibus erit legatum. Et si dicat: natis natorum meorum, etiam natis filiarum, cum natis meis filii filiorum coequantur. Et si dicat: natis natorum, qui ex me provenient, non accipiunt nati filiarum cum natis filiorum.

Modus tertius.

Cum dicat: filiis meis, aut filiabus meis: filii rebelles, et filiae rebelles nihil accipient, si alienaverit eos in vita sua.

Modus quartus.

Si dicat: legavi tribui meae: aliqui dicunt, quod si syrus sit, omnibus syris legaverit: et ita si armenus sit, aut ex gente qualibet. Alii vero dicunt, quod syris gentilibus suis, aut sui pagi hominibus tantum legavit: et illud ratum est, quod tribus viri cognatio eius est, idest familia ipsius consanguineorum.

Modus quintus.

Cum dicat: legavi filiis Aaron, utique etiam filii filiaeque participant de legato, eo quod fratres quoque, et sorores nomine fratrum vocantur simul.

SECTIO III.

De canonibus legatum respicientibus.

Canon primus.

Ille, qui legat vineam suam, aut aedem suam, non remanet ei amplius erga legatum dominium; sed le-

gatus ipse administret, et lucretur emolumenta eius: et si ecclesiae, aut ponti, aut monasterio, aut diversorio, aut xenodochio leget, procurator eorum administret; et ubi non fuerit procurator, quemadmodum si pauperibus leget communiter, ipsemet administret.

Canon secundus.

Legatarius reddituum, fructuum, lactis, et lanae, potestatem habet vendendi, et lucrandi ex pretio. Super natos animalium, quae legantur, potestatem non habet vendendi, sed nati quoque eorum, uti et ipsa legata sunt invendibiles.

Canon tertius.

Quod ad dispensationem legati attinet, siquidem legans nominet aliquem specialem, ut ipse dispenset, potestas est ei, et recipitur verbum eius, et hoc quamvis mercedem determinatam constituat illi dispensatori. Et si non nominaverit, legatarius dispenset, si privatus fuerit; et si publicus sit, v. gr. monasterium, ecclesia etc., episcopus constituat procuratorem, qui dispenset.

Canon quartus.

Legatarius si expensis indigeat, ex emolumentis capiat sibi expensas; et si cessent emolumenta, puta si servus legatus senuerit, aut asinus legatus fuerit, debet nutrire illos: si autem aedificia sint legata, et diruta fuerint, non compellitur legatarius ad illa aedificanda; sed ille, qui vult emolumentum capere, aedificet.

Canon quintus.

Cum perit aliquid e facultatibus legati, ille, qui perdit, solvat pretium: et eodem pretio ematur simi-

le illi, quod periit, et redintegretur legatum. Et si ex se ipso periit, neque maneat ex eo pars utilis, uti servus, qui moritur, cessat legatum: et si manet, v. gr. arbor, quae aruit, lignum eius vendatur, et eo ematur arbor alia, ac legetur. Et si bonum non fuerit aliquid, v. gr. servus qui moritur, et si aedes sit legata quae proxime sit ruitura, et cuius emolumentum cesset, vendatur, et pro ea ematur aedes alia quae sit loco legati. Aliqui vero dicunt, quod nullatenus vendatur, quamvis cesset emolumentum eius, quia legatum est. Et cum ecclesiae alicui scribuntur legata, et ea diruatur, ant diripiatur ab alienigenis, aliqui dicunt, quod debeant conservari facultates legatorum eius in perpetuum, eo quod sperabilis sit illius restitutio fidelibus, uti Hierusalem, quam scilicet hodie alienigenae detineant. Nonnulli vero dicunt, quod conservari non debeant, sed in usum reliquarum ecclesiarum fidelium expendi, quia omnes ecclesiae Dei sunt.

Canon sextus.

Cum locat procurator cauponam legatam, etsi incrementum mercedis offeratur, postquam locavit, non potest irritare locationem primam: et illud firmum est, quod cum locaverit ad unum annum, non irritet: et si ad annos consequentes, et adsit incrementum, debet irritare.

Canon septimus.

Siquando illius, qui legat aut assignat, periit instrumentum, omnibus legatariis eius aequaliter dividimus singillatim: non tamen mulieri aequae ac viro, neque parvulo ut adulto.

SECTIO IV.

De eleemosynis.

Directio.

Quia interdum fideles legant praedia, aut hortos, aut vineas, aut domos, aut cauponas, aut lapides molarios, et dicunt: emolumenta eorum egenis distribuantur in modum eleemosynae; haec necesse est, ut et typos pauperum exquiramus, qui sunt sex.

Typus primus

Miser est ille, qui nihil omnino possidet, neque potest arare (*opus exercere*) propter infirmitatem, aut quia non est assuetus: si enim mercari solum potest, sors detur ei aliqua, cuius emolumento possit vivere, et ipsa sors constituatur ei in debitum. Si tamen patrem habeat possessorem, nihil detur ei, sed pater eius sustentet ipsam: et ita mulier, quae habeat virum possessorem.

Typus secundus.

Egeni et pauperes illi sunt, qui possident minus, quam ad sustentationem ipsorum opus est, aut quorum merces laboris minor est expensis eorum necessariis. Ex his ei quidem, qui potest laborare ob subveniendum indigentiae suae, et id negligit sine causa impediens, nihil detur.

Typus tertius.

Clerici, et omnes illi qui ecclesiae inserviunt, cancellarius, et ostiarius; isti, licet egeni sint, tamen ex redditu ecclesiae debent sustentari, et non ex facultatibus eleemosynae adiectis.

Typus quartus.

Servi, et ancillae cum voluerint

se ipsos in libertatem vindicare, detur eis pretium animarum ipsorum, ut liberentur. Et illud ratum est: si in manibus alienigenarum fuerint, detur pretium eorum, minime vero si fuerint in manibus fidelium. Et cum datur alicui servo pretium ipsius, cum dominus eius liberat eum, si custodiatur penes ipsum pretium eius, accipiat, et in manibus domini servi debet dari pretium, sed iussu servi.

Typus quintus.

Debitor itaque, cum debitum inhaeret ei, et non est *prothesmiae* beneficio praeditum, et quidem ex causa iusta contractum, scilicet non ex causa gulae, aut lasciviae, ac fuerit indigus debitor, aut fideiussert pro alio, et uterque fuerit indigus, tunc solvatur debitum ex bonis eleemosynarum.

Typus sextus.

Peregrino, cui nihil fuerit in peregrinatione, licet habeat in patria sua, detur sustentatio tempore suae peregrinationis.

Directio.

Eleemosynae autem, quas homo manu sua dat, misericordia motus, magis prosunt, quam illae, quae post mortem eius dantur, quamvis ipse antea iusserit. Et ex his illae, quae secretae sunt, magis commendantur apud Deum, quam illae, quae manifestae sunt, uti et ipse Dominus dixit: tu autem cum facis eleemosynam, nesciat sinistra tua, quod facit dextera tua; et pater tuus, qui videt in abscondito, ipse retribuet tibi in manifesto. Dona tamen, quae fideles patribus et clericis decernunt, non sunt ex genere eleemosynarum, sed ex genere iurium. Et ille, qui

eleemosynam dat, debet primum succurrere indigentiae proximorum suorum, et deinde alienorum, ut dixit apostolus beatus: si quis autem suorum curam non habet etc.

In diebus autem sollemnibus, et sancti ieiunii debent magis fieri eleemosynae: et ille, qui egenus non est, et implicatus saecularibus negotiis, et uxorem habet, ac natos, ex eo, quod superest sustentationi domesticorum suorum, debet eleemosynam dare: nam praeceptum dominicum: vende possessionem tuam, et da pauperibus, non omni homini, sed solum perfectis datum est: si volueris equidem perfectus esse etc.

CAPUT XXV.

De censu (vel potius analogia.)

Et in eo sunt sectiones tres.

SECTIO I.

De elementis eius.

Directio.

Analogia est convenientia emptoris erga socium si voluerit emere. Et analogiae quidem tria sunt elementa: venale: et accipiens: et ille a quo accipitur.

Elementum primum.

Non omne venale analogiae naturam sequitur, sed immobilia solum, eo quod animalia, et indumenta analogiae non sint materia. Porro manifestum est, quod parietes, et arbores sint immobiles; fructus vero, qui in arboribus, sint mobiles. Sed neque omnia immobilia analogiae materia sunt, sed ea solum, quae patiuntur divisionem. Quia vero si balneum, lapis molarius, et puteus dividantur in duo,

amplius non manent balneum, aut lapis molarius, aut puteus, ea indivisibilia sunt; et propterea non pertinent ad analogiam, quum agitur de iis vendendis, eo quod emptor exterius non cogit in eis socium, ut dividat ea; et causa convenientiae emptionis erga socium aliud non est, nisi haec, ut non compellatur ad dividendum.

Et in domo parva, cum decima pars eius fuerit alicui, non potest dominus decimae compellere dominum novem reliquarum partium, ut dividat: nam non remanet ei emolumentum in decima sua, cum dividitur: et propterea ipsa est eius, qui vult vendere decimam suam, et non est materia analogiae, eo quod indivisibilis sit eius pars. Dominus autem novem partium potest compellere dominum decimae, ut dividat: et propterea cum vendit novem partes suas, potest dominus decimae eas recipere cum analogia, et non permittere alieno, ut emat. Et domus superior, cum duorum dominorum fuerit, et unus eorum vendat partem suam; si pavimentum domus superioris, hoc est lacunar domus inferioris ipsorum sit, potest socius eius partem suam accipere cum analogia: secus vero minime, quia non est eis locus immobilis. Et aliqui dixerunt, quod licet ipsorum sit lacunar, non est alicui eorum analogia, eo quod lacunar non sit mobile.

Elementum secundum.

Acceptio autem analogiam extra sortem solum iustificat: illi vero, cui non est sors in aede, licet vicinus sit, non est analogia. Aliqui porro analogiam adiudicant etiam vicino, cuius paries adhacret parieti aedis venalis,

licet sortem non possident in ipsa aede, quae venditur. Ille, cui sors est in via, si non sit eidem sors in aede, analogia non est. Si autem ipsa via venditur, et est caeca, seu cui non sit exitus ex latere alio, si non recipiat divisionem, idest non manserit utilis ad gressum post divisionem, non habet analogiam; at si secus, habet.

Elementum tertium.

Ab illo, qui vendit, accipitur venale cum analogia; nam si cui datur donum gratis sors ex aede, non potest dominus sortis alterius accipere cum analogia partem illam, quae illi data est. Et aliqui dicunt, quod accipit eam, et pretium solvit illi, cui data est: at ratum id non est.

Et cum silet analogicus, dum vendit socius eius partem ipsius ex aede, et non petit analogiam, siquidem de suo restituat ille emptor partem, quam emit, venditori ob aliquam causam, non potest analogicus illam accipere, quia ad dominum eius priorem redit. Et cum vendit socius eius partem suam cum pacto electionis, non potest analogicus quidpiam accipere, donec confirmetur venditio, et deinde accipit. Servus, cui concessum est negotiari, potest accipere analogiam: et si deserit, potest dominus eius non derelinquere: et si dominus eius dimiserit, non potest ipse non dimittere. Ius analogiae cum infanti fuerit, potest pater eius illud accipere, si in acceptione sit utilitas; et si non accipit, potest infans, cum adolescit, accipere.

Cum fuerit aedes, quae biscentum valeat, duobus fratribus, et aegrotet unus ex eis, ea velit vendere partem suam alicui amico suo quinquaginta,

si dixerit frater ipsius : mihi convenit cum analogia , dimidium sortis fratris sui solum potest accipere quinquaginta , idest quartam partem totius aedis. Et tunc frater eius aegrotus , si velit , dono det quartam partem illi amico suo. Et ille , qui primum emit dimidium aedis , potest impedire illum , qui postea vult emere dimidium aliud , et ipse accipiat eam cum analogia , et tota ipsius fiat.

SECTIO II.

De qualitate acceptionis analogicae et canonibus eius.

Directio.

Analogicus quidem , cum appendit pretium instar emptoris extranei , et tradit venditor ei rem venalem , tunc confirmatur dominium : et si consensus solum fuerit inter venditorem , et analogicum sine traditione pretii , et rei venalis , non firmatur dominium analogico ullatenus.

Et solutionis pretii novem sunt typi.

Typus primus.

Analogicus vero pretio , quo emit emptor , debet recipere rem venalem. Et si servus fuerit , aut equus id , quod datur , pretium pro valore servi , aut equi appendat.

Typus secundus.

Cum emit emptor extraneo partem ex aede mille usque ad annum , scilicet ad experimentum , si velit analogicus solvere mille statim , ei traditur aedes , alias relinquat eam usque ad annum. Et cum solvit mille , accipiat eam , et non licet ei compellere venditorem , et dicere : quemadmodum emptori extraneo tradebas aedem

ad experimentum , etiam mihi trade : quia fieri potest , quod non credat ei de solutione pretii , quemadmodum extraneo.

Typus tertius.

Cum emit aliquis partem aedis , et gladium mille , potest analogicus aedem pretio suo accipere , et gladium relinquere cum reliquo pretio , scilicet non debet etiam gladium cum parte aedis accipere mille.

Et cum emit aliquis partem aedis , deinde ruat aedes , quando id innotescit , analogicus , si velit , prout est diruta , cum toto pretio suo , uti etiam emptor extraneus , accipiat eam , alias relinquat. Et non potest detrachere e pretio eius , quia ruit illa , et ita venditori damnum inferre.

Typus quartus.

Cum vendit aliquis partem aedis alieno mille , deinde dimittit ei centum ; siquidem ante confirmationem emptionis dimittit ei centum , potest analogicus partem illam aedis accipere nongentis. Verum si post confirmationem emptionis venditor remisit emptori extraneo centum , non potest analogicus illam accipere , nisi mille , quia non cogitur venditor , ut ei etiam beneficium impertiatur , quamvis erga extraneum id faciat propter aliquam causam.

Typus quintus.

Cum emit emptor extraneus partem vineae pleno pugillo nummis , quorum nota non sit quantitas ; aliqui dicunt , quod cesset tum analogia ; quid enim analogicus accipit , cum pretium notum non sit , ut simile appendat ? Et illud ratum , quod si nondum commixti sunt illi nummi non noti cum reliquis nummis venditoris ,

exquiratur eorum quantitas, ut illos appendat analogicus: at si commixti sunt, potest adiurare tam emptorem, quam venditorem, quod ignorent quantitatem eorum: et si iurant, cessat analogia, et dominatur emptor extraneus.

Typus sextus.

Analogicus in manus emptoris extranei tradere debet pretium, emptor autem extraneus in manus venditoris: aliqui vero dicunt, quod non: sed quod analogicus in manus venditoris debeat tradere pretium, et venditor restituere emptori extraneo id, quod accepit ab eo: et si pretium, quod tradit analogicus non proprium, sed aliorum fuerit, et accipiat e manibus venditoris, non cessat analogia eius, sed cogitur tempore suo ad parandum pretium e proprio: et si non paraverit, tum cessat eius analogia. Et cum accipit analogicus partem aedis cum analogia, et aedificat in ea aedificium, ubi innouerit dominus alius partis aedis, quam emit, et accipiat eam de manibus eius, potest dominus ille diruere aedificia analogiei: et analogicus potest ab eo repetere solutionem damni, quod passus est. At illud aequum, quod dominus, qui innouit, solvat analogico pretium aedificii ipsius, et accipiat partem aedis cum aedificio, quod innovatum est in ea.

Typus septimus.

Cum emit emptor extraneus partem aedis, et vineam, et aedificat, ac plantat, deinde compareat analogicus, non poterit destruere aedificia, et eradicare plantas emptoris extranei, sed accipiet ea ab ipso pretio convenienti: aut destruat, et eradicet, et solvat damnum emptori extraneo: aut relin-

quat ea emptori extraneo, et accipiat ab eo mercedem praelii. Et si semen est seminatum, relinquat illud absque mercede, quia notum est tempus perfectionis seminis, contra ac fit in aedificio, et planta.

Typus octavus.

Cum contendunt invicem emptor extraneus, et analogicus, et dicit emptor extraneus: mille emi: et dissentiatur analogicus, dicens: non, sed quingentis emisti: verbum emptoris extranei admittitur, quia ipse hoc bene novit. Si autem emptor extraneus contendat, dicens analogico: alienus es, nec habes dominium in partem ullam huius aedis, debet analogicus comprobare, quod habeat dominationem: alias non probatur competere ei analogiam. Si autem neget emptor emptionem, et dicat: non emi, sed dono data est mihi pars huius aedis: ita ut deturbetur analogicus: itaque si potest analogicus comprobare emptionem, accipit partem aedis, et dat pretium emptori extraneo, qui si non recipiat, compellatur recipere: et si non potest probare, et fateatur venditor, quod vendidit, neque dono dedit, admittitur verbum eius, et ita dat analogicus pretium emptori, quamvis neget. Et si non fateatur venditor, quod vendiderit, neque possit analogicus probare venditionem, cessat analogia ipsius.

Typus nonus.

Cum aedes quaedam fuerit trium dominorum, dimidium unius, tertia pars alterius, et sexta pars tertii, et vendat dominus dimidii medietatem suam, non aequaliter accipiant medietatem ambo illi socii alii, sed dominus tertiae partis accipiet duplum

eius, quod dominus sextae accipit vi analogiae: et cum unus ex eis non vult analogicus esse, potest ille alius totam medietatem, quae venditur, accipere vi analogiae: et ita si unus e sociis fuerit absens, ille, qui praesens est, accipit totam partem rei venalis: et cum veniet socius absens, potest accipere ius suum vi analogiae ex parte, quam accipit socius eius.

SECTIO III.

Quo pacto cesset analogia.

Directio.

Statim atque audierit venditionem analogicus, debet petere analogicus, ac dicere: mihi debetur venale, et mea est analogia. Et aliqui dicunt, quod usque ad triduum possit negligere, dum considerat, an petat, nec ne; post triduum autem, si neglexerit, et non petierit, amplius ei non adindicatur analogia. Aliqui autem dicunt, quod quovis tempore petere possit, quandiu non petierit. Et cum concedit analogicus venditori, ac dicit: vende: cessat ipsius analogia. Porro an possit emptor extraneus compellere analogicum, ut petat, aut recuset, an vero non possit; divisae sunt opiniones, et sententia prima rata est, scilicet quod statim atque audit venditionem analogicus, non debeat negligere petitionem. Et huic proposito septem sunt typi.

Typus primus.

Statim atque audit analogicus, quod pars ex aede, aut vinea, aut re altera, in qua habet partem, vendita est, debet ire ad emptorem, aut mittere suum procuratorem, et dicere: mea est analogia, et mihi debetur pars,

quam emisti. Et si non sit proximus emptor, videlicet sit in alia regione, debet analogicus testes advocare, qui testentur, ipsum petere analogiam, et deinde eat, aut mittat ad emptorem, eique significet: et si aegrotus fuerit, aut in carcere detentus ipse analogicus, neque possit ire, aut mittere, non reputatur negligens, sed cum liber fit, petit, et adiudicatur ei analogia.

Typus secundus.

Si autem fuerit in balneo, aut in mensa, aut in alia actione consucta, licet haud necessaria, si negligit, donec expediatur, non cessat ab eo analogia. Ita si ipse sponte sua occupetur negotiis inutilibus, negligatque, et non petat statim ac audit, non amplius potest petere.

Typus tertius.

Cum negligit analogicus, et non petit, quando audit: deinde postea petat, ac dicat: non credidi illud, quod fama allatum fuerat ab initio, et propterea omisi petere; si digni fuerint acceptione illi, qui narraverunt ei, licet unus vir iustus narraverit ei, et neglexit, non recipitur verbum eius. Et si pueri sint, aut servi, aut prodigi, recipitur verbum eius. Et si mentiat ille, qui narrat, videlicet dicat, quod duobus millibus vendita fuit pars praedii, et mille fuerit vendita: aut dicat, quod solutione numerata vendita fuit, et fuerit vendita cum pretii dilatione; ut dicat quod homini amico tuo vendita fuit, et vendita fuerit inimico suo: aut dicat quod medietas eius quinquaginta vendita fuit, et tota fuerit vendita centum; et ob haec omitat, neque petat, potest postea petere, cum contrarium eius, quod ipsi dictum fuit,

confirmatur. Ita si dicatur ei quod mille vendita est, et duobus millibus vendita fuerit, non potest postea, cum confirmatur, petere, si ab initio non petiit; non enim potest dicere quia mille constitit, nolui accipere eam, et nunc, cum duobus millibus constat, placet mihi. Et si dicet analogicus: laud equidem sciebam, quod ob negligentiam meam cessaret ius meum, et idcirco neglexi, recipitur verbum eius, veruntamen cum iurat.

Typus quartus.

Cum incidit analogicus in emptorem, et dicit: benedictum id, quod emisti: non amplius potest emptionem sibi ipsi appetere, quia consentit emptioni illius. Et si dixerit: quanti emisti? non cessat ius eius: et si ave ei dixerit, et dicat: veni petere analogiam, non cessat ius eius. Et si dixerit: merito emisti, et ego peto: aliqui dicunt, quod cesset ius eius, alii vero dicunt, quod non.

Typus quintus.

Cum seminat emptor partem praedii, quod emit, antequam sciat analogicus, licet festinanter non solvat ei pretium, cessat ius non cessat ius. Ille autem debet festinanter petere eam, dicens: mihi debetur.

Typus sextus.

Analogico, ubi vendiderit partem suam, cessat ius analogiae.

Typus septimus.

Analogicus non potest recipere quidquam, et irritare analogiam sibi competentem: et si per promissionem irritet, id, quod irritavit, confirmatur, et illud, quod promisit, potest non dare ullatenus. Et cum dicet emptor: irritasti, et dissentiast analogicus, quod non irritavi; si emptor non habeat te-

stes, analogicus iuret, quod non irritaverit, et accipiat. Et testimonium venditoris non recipitur adversus quemquam eorum.

CAPUT XXVI.

De mercatura.

In eo sunt sectiones tres.

SECTIO I.

De elementis eius.

Directio.

Quod mercatura opus sit legitimum, et non laude indignum, cum iuste exercetur ab illis, qui saecularibus rebus implicati sunt, ipse dominus indicavit, cum illum, qui super quinque talenta, quae accepit, lucratus est alia quinque, servum bonum, et fidelem nominavit, dignumque fecit, qui in gaudium domini sui intraret. Elementa porro eius sex sunt: sors: opus mercatoris: emolumentum: directio: dominus sortis: mercator.

Elementum primum.

Sorti quatuor sunt canones.

Primus.

Ut pecunia nummi aut denarii sint, et non res aliae, ut facile discernatur sors ab emolumento: nam ille, qui modium tritici ponit sortem, qui valeat unum denarium, cum negotiatur mercator novem denariis; dein contingat fames, et non invenitur modius tritici, nisi decem denariis, tunc sors cum emolumento domino sortis erit, et labor mercatoris inutilis est, eo quod iustus non sit.

Secundus.

Ut sit nota quantitas pecuniae sortis; aliter quomodo separabitur emolumentum a sorte?

Tertius.

Ut quasi digito ostendatur illa quantitas nota : itaque eum homini fuerint bismille in duobus loculis apud mercatorem deposita, et annuat, ut ille negotietur mille, debet nominatim designare quæ sit millenarium, in cuius quartam partem potestas universalis datur mercatori supra pecuniam sortis. Nam si paciscatur dominus sortis, ut non emat aut vendat mercator, nisi per dimidiam illam summam, non est rata negotiatio. Et si dederit aliquis pecuniam sortis mercatori cum pacto, ut etiam filius eius, aut servus eius associetur eum eo, et emat, ac vendat eum ipso, rata est negotiatio eius.

Elementum secundum.

Opus mercatoris ratio est emolumenti, quod recipit a pecunia domini sortis. Et huius tres sunt canones.

Primus.

Ut ipsum opus mercatura sit, et non artificium : itaque ille, qui sumit mutuum pecuniam ab aliquo, et emit panniculum, ut consuât ipsum, ac vendat, mercedem sutoris tantum debet habere, et non emolumentum pecunie. Et creditor eum dicet debitori : accipe traditam pecuniam, quæ mihi debetur a te, et negotiare in ipsa, rata non est negotiatio, eo quod verum non sit, quod ipse de proprio illus traditam acceperit : quemadmodum neque ratum est, si dicat aliquis socio suo : eme mihi equum tuis nummis.

Secundus.

Ut non exerceat negotiationem in rebus diversis : itaque cum dicat dominus sortis mercatori : ne negotieris, nisi in serico nigro, aut agnis albis, aut versicoloribus, aut equis

rubris ; aut non emas, neque vendas nisi alicui nominatim, non est regulare pactum. Regulare tamen est si de genere paciscatur, scilicet in serico solum negotiare, aut in ovibus, aut ab oppidanis solum eme, et ipsis vende, non autem eivibus.

Tertius.

Datio sortis simplex debet esse, et non ad aliquod tempus, nisi aliquando dominus sortis, et mereator consenserint. Quod si definitio temporis fiat, emptioni solum debet fieri, et non venditioni : scilicet dicat dominus sortis mercatori : usque ad annum eme, et vende, et post annum ne amplius emas : tamen non dicat : ne vendas : quia si post annum reperitur apud mercatorem res quedam, quæ empta sit, ex necessitate debet illam vendere, et non debet dominus sortis illum impedire.

Elementum tertium.

Emolumentum compensatio est, quæ datur mercatori propter opus eius, idest laborem ipsius, et ipsi quatuor sunt canones.

Primus.

Mercator consors debet esse emolumenti, eo quod si profiteatur, se negotiaturum, et totum emolumentum domini sortis fuerit, non est ratum pactum. Aliqui vero dicunt, quod mercatori, qui hoc promittit, merces laboris eius solum debeatur, et reliqua utilitas tota domino sortis debeat esse. Et dominus sortis si dixerit mercatori : accipe a me hanc pecuniam, et negotiare in ipsa, et tota utilitas tua sit, firmum est pactum, verum per modum faenoris, et non per modum mercaturæ. Et si dicat dominus sortis mercatori : dimidium utilitatis meum sit ; et non addat : et

alterum dimidium tuum sit, non debetur mercatori, nisi merces laboris eius solum, et non dimidium lucri. Et si dicat: dimidium utilitatis tuum sit, licet non addat: et alterum dimidium meum sit; dimidium lucri accipit.

Secundus.

Ut non deducat in pactum in negotiatione alienam sortem: nisi forte minister sit unus ex eis.

Tertius.

Ut non addicatur definita quantitas utilitatis uni eorum, eo quod fieri possit, ut tota utilitas non aequiparet quantitatem illam: idest non dicat dominus sortis mercatori: negotiare in hac pecunia, et decem nummi ex utilitate tibi sint, et reliqui mihi: aut decem mihi, et reliqui tibi sint.

Quartus.

Ut nota sit quantitas sortis a domino sortis data, itemque quantitas utilitatis, quam mercator percipiet. Nam si dicat dominus sortis mercatori: negotiare in hac pecunia, et accipe tibi ex emolumento illud, quod determinavit talis tali, et ignoraverint ambo, vel unus ex eis, quantum determinaverit talis tali, non est ratum pactum. Et ita si dicat: tibi sit sexta pars nonae partis decimae partis utilitatis, et mercator nesciat computum, non est ratum pactum. Et si non definierit, sed dixerit: negotiare, et tibi erit pars ex emolumento: aliqui dicunt, dimidiam partem ei deberi, alii autem negant, et aiunt id posse dare dominum sortis mercatori ex utilitate, quod voluerit.

Elementum quartum.

Dicitio. Debet dominus sortis dicere mercatori: dedi tibi hanc pecu-

niam, ut in illa negotieris, et tibi erit ex lucro dimidia, aut tertia, aut quarta pars, aut quidpiam aliud: et dicat mercator: acceptavi: tunc confirmatur mercatura.

Elementum quintum,
et sextum.

Dominus sortis, et mercator. Quidquid enim in pactum deducitur inter constituentem et constitutum, inter ipsos revera contrahitur. Atque duo domini sortis possunt dare pecuniam mercatori alicui, et pacisci ei symbolam ex utilitate, et reliquum utilitatis inter se dividere iuxta sortes suas. Et ita unus dominus sortis potest dare duobus mercatoribus, et pacisci ipsis symbolam ex utilitate, et eam aequaliter dividere inter ipsos.

SECTIO II.

De confirmatione mercaturae.

Canon primus.

Mercator est procurator domini sortis in administratione pecuniae illius. Itaque pro utilitate debet contendere, neque vendat pretio exiguo, neque pretio excedente: neque emat, aut vendat eum periculo, sed fiat, quod ei mandatum est a domino sortis: et cum vendit cum periculo, confirmet venditionem per testes: et si non confirmaverit, et pereat pretium, debet solvere domino sortis, quia omisit, quod eius officii erat: neque potest vendere rem domino sortis, neque emere ab ipso, quia neque servus vendit quidquam domino suo, neque emit ab eo: et non potest vendere ultra sortis quantitatem; et si vendat, ipse debet solvere, non autem dominus sortis.

Canon secundus.

Non potest mercator vendere patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filium domini sortis absque huius iussu: et si vendit, ipse damnum patitur, et non potest eos emere denuo.

Canon tertius.

Mercator non potest dare pecuniam alteri mercatori, nisi iussu domini sortis; itaque siquidem ei concessum non fuerit, et det, ex propria parte debet abscindere partem mercatori secundo, et non ex communi.

Canon quartus.

Mercator non potest cum pecuniis mercaturae procedere in via, nisi iussu domini sortis: et si absque eius iussu procedat, quidquid furto auferitur ab eo, solvit: et si iussu domini sortis procedat, expensae delationis pecuniarum ex ipsis pecuniis desumantur, nam et merces mercatoris, et ponderatoris ex ipsis debet esse: si autem ipse mercator detulerit, aut mensuraverit, aut ponderaverit, non potest ipse mercedem sibi ipsi accipere: operationes etiam omnes faciles, uti est involutio panniculi ipse mercator debet peragere; et si mercede conducat aliquem, qui eas faciat, ipse mercedis damnum subeat: merces autem domus, in qua habitat mercator cum pecuniis mercaturae, ipsum gravat, merces eo cautione gravat ipsas pecunias. Et expensae viae secundum aliquos ad ipsum pertinent, eo quod loci ratio ipsum spectat: secundum alios autem pecunias gravant, eo quod propter illas procedat in via, et id ratum est. Et si etiam habeat pecunias proprias, expensae dividuntur pro rata: ut cum in via offendit dominus sortis merca-

tozem, et accipit ab eo, quod suum est, propter expensam redditus eius, scilicet donec ipse mercator perveniat in domum suam; divisae sunt sententiae, utrum ex pecuniis fiant, an non: et manifestum est, quod cum reddit mercator, debeat restituere sacculum in quo fuit panis, et lagenam in qua fuit aqua, et reliqua instrumenta viae in domum sortis.

Canon quintus.

Mercator non potest uti frui parte sua, quae ex emolumento, nisi post divisionem, idest cum accipit dominus sortem propriam ex utilitate, accipit etiam mercator, quod suum est.

Canon sextus.

Omnes additiones substantiales, et accidentales, quae consequuntur sortem, veluti foetus animalium, et fructus arborum, et merces animalium, quae ad ventionem commodantur, computo computantur: damna quoque, quae consequuntur, puta ex valore pretii pecuniarum, et vitia, quae accidunt ipsis, et infirmitas animalium, ac mors eorum ex emolumento debent suppleri. Damna vero, quae ex furibus, et praedonibus contingunt, si post administrationem mercatoris accidant, debet mercator ex utilitate supplere illa; si autem ante usum eius accidant, scilicet ut recipiat duo millia a domino sortis, et antequam vendat, aut emat per ea, furto tollantur mille; aliqui dicunt, quod debeat supplere, et aliqui negant. Et cum accipit mercator a domino sortem mille nummorum, et his emat equum, et antequam solvat pretium, furto auferantur mille illi nummi, si solutione parata emit, cessat emptio, et reddit equus ad vendi-

torem; at si solutione certo tempore facienda emit, aliqui dicunt, debere dominum sortis pendere alios mille nummos in pretium equi: et dum ponderat, divisi sunt auctores; et an mille illi alii tunc sint sors, an duo millia sortem constituent, similiter dubitarunt: et illud ratum, quod sors mille constet; et haec quidem, si no- cumento caelesti coniugat damnum: si autem dominus sortis perdat ali- quid, debet damnum pati pro sua portione lucri: et si mercator perdat, debet solvere domino sortis partem ip- sius ex lucro una cum sorte.

SECTIO III.

De cessatione mercaturae, et litibus contingentibus.

Et in ea sunt typi quatuor.

Typus primus.

Recusatione uniuscuiusque domini sortis, et mercatoris, dissolvitur mer- catura. Itaque si pecunia fuerit sors tempore recusationis, et nullum pro- prius fuerit emolumentum, uti est acci- pit eam dominus sortis, et mercator nihil accipit: si autem adfuerit emo- lumentum, dividitur inter ambos iux- ta pactum, quod antea initum fuit: si vero res fuerint, potest dominus sortis compellere mercatorem, ut ven- dat eas, et constituat propriam sor- tis: et si noluerit dominus sortis, eas vendi, non potest mercator vendere; sed si invenerit emptorem, qui pre- tio multo emat, dicat domino sortis: accipe illas pro illa quantitate, qua emit talis, alias illi vendo; et non po- test ullus ex eis accipere ullum emo- lumentum, nisi cum rationem ineunt sortis, et ipsam redintegant, et dein-

de dividant emolumentum, et dentio confirment mercaturam.

Typus secundus.

Cum solvitur mercatura recusatio- ne alicuius ex eis, et praesumpserit dominus sortis partem ex pecunia sor- tis ante dissolutionem mercaturae, tri- bus modis se habet ratio eius tunc.

Modus primus.

Ut non sit neque utilitas, neque damnum, cum accipit dominus sor- tem: itaque id, quod remanet ex mer- catura, ipsum est sors.

Modus secundus.

Ut extiterit utilitas, cum accipit dominus sortis partem ex pecunia sor- tis. Itaque mercatori quoque pars de- bet esse ex utilitate illius partis. Et si contingat damnum postmodum, non privatur hac parte, quae prior adiu- dicata fuit ei, hoc modo: ponamus sortem centum, et utilitatem viginti: deinde accipiat dominus sortem vigin- ti, postea contingit damnum viginti, et sors remansit octoginta. Itaque non potest dominus sortis accipere octo- ginta, et dicere, quod centum posui sortem, et centum accipio ego: eo quod cum accipit viginti, idest sextam partem sortis et utilitatis, sexta pars viginti, quae constituit tria, et ter- tiam partem, utilitas erit: et ideo di- midium eius, quod facit unum et duas tertias partes ex uno, ius erit mercato- ris; et potest ea sibi vindicare, et do- mino septuaginta et octo, et unam ter- tiam partem det, et ita dominus sortis unum et duas tertias partes amittit ex sorte, quam posuit, et mercator unum, et duas tertias partes lucratur.

Modus tertius.

Quod extiterit damnum, cum ac- cipit dominus sortis partem ex pecu-

nia sortis. Itaque cum damno ipsius debet illam accipere, et non debet mereator reficere ei ex utilitate, quae postea accidit, damnum partis, quam prius acceperat ante utilitatem: tali fere pacto: ponamus sortem centum, et damnum viginti; deinde accipiat dominus sortis viginti, et sors ad sexaginta redacta sit: deinde contingat utilitas viginti, et crescit pecunia ad octoginta, et fiunt centum simul cum viginti, quas iam acceperat dominus sortis. Itaque non potest dominus sortis accipere octoginta, et dicere, quod utilitas viginti commensuratur damno viginti, et quod centum posuerit in sortem, et centum accipiat; eo quod, cum accepit viginti, non existeret utilitas viginti; sed damnum viginti erat, et debet in reliquam centenarii partem, idest in octoginta dividi ipsum damnum viginti, et manifestum, quod quinque sequuntur omnem numerum viginti damni; ergo cum accepit viginti, debebat accipere quindecim, et propterea quinque illa, quae supersunt, debent aequaliter dividi inter ambos: et ita dominus sortis duo et dimidium amittit ex sorte, quam posuit, et mercator duo et dimidium lucratur.

Typus tertius.

Mercatura solvitur morte, et energumenu. Itaque si dominus sortis moriatur, potest heres eius cogere mercatorem ad vendendam rem, et constituendam sortem, ac emolumentum, si adfuerit emolumentum, et quisque partem suam accipiat: et si velit heres relinquere sortem apud mercatorem, denuo confirmare debet nomine suo mercaturam cum eo. Et ita si mercator moriatur, et velit do-

minus sortis constituere heredem eius pro eodem, denuo debet confirmare mercaturam.

Typus quartus.

Litium, quae accidunt inter dominum sortis, et mercatorem, septem species ponimus.

Species prima.

Cum dicet mercator: perit, et laesa est pecunia sortis; recipitur verbum eius absque iuramento, quando non appareat fraus eius, eo quod fidelis sit. Nisi enim fidelis habitus fuisset, nihil ei traditum esset. Et ita si dicat: restitui tibi tuum, recipitur verbum eius absque iuramento, eo quod fidelis sit.

Species secunda.

Cum litigant de quantitate lucri, de quo pactus est dominus sortis eum mercatore, verbum mercatoris recipitur, verumtamen cum iurat. Aliqui autem dicunt, quod ambo iurent, scilicet dominus sortis iuret, quod tertiam partem pactus est, et mercator iuret, quod dimidium pactus est: et postquam iuraverint simul, tota utilitas, quae reperitur, domino sortis adjudicatur, et mercatori mercedem laboris sui solum det.

Species tertia.

Cum litigant de quantitate sortis, sive sit lucrum, sive non sit, similiter verbum mercatoris recipitur. Et aliqui dicunt, quod si sit lucrum, ambo adiurentur.

Species quarta.

Cum res aliqua fuerit in facultatibus et dixerit mercator, quod non ex pecunia mercaturae illam emi, sed ex pecunia mea, et dissentiat dominus sortis, et dicat, quod non, sed ex pecunia mercaturae emisti eam rem,

verbum mercatoris recipitur, eo quod ipse optime cognoscat se ipsum.

Species quinta.

Cum dicet dominus sortis, quod in antecessum vetui tibi, ac dixi: ne emas hunc equum; et dicat mercator: mihi non interdixisti; verbum mercatoris recipitur.

Species sexta.

Cum dissident de lucro, verbum mercatoris recipitur, si dixerit, quod non fuerit lucrum; si autem postquam confessus est, redeat ac neget, dicens: erravi, dixi, quod fuerit lucrum: aut: timui, ne acciperet sortem a me, et dixi, quod sit lucrum, cum non sit; non recipitur verbum eius, quo negat lucrum. Et si dicat: veritatem dixi, quod fuerit utilitas, sed

postquam dixi, damnum passus sum, recipitur verbum eius.

Species septima.

Duo domini sortis singuli dederunt centum cuidam mercatori, ut emeret unicuique ipsorum equum: at is cum emit, si nescivit, qualem equum quali domino sortis emerit, et consentiant ei ambo, quod ignoraverit; tunc ambo equi vendantur, et pretium eorum aequaliter dividatur in ambos dominos sortis. Aliqui vero dicunt, quod si non expleat pretium eorum duo millia, mercator iacturam facit de proprio, et expleat unicuique mille, quia neglexit, et erravit: et si supersit pretium eorum, tota utilitas in ambos dominos sortis dividatur, et mercatori non sit pars cum illis.

TOMUS IV.

INDEX CAPITUM ET SECTIONUM HUIUS TOMI.

- Caput XXVII. De irrigatione.
 Sectio 1. De elementis eius.
 Sectio 2. De confirmatione irrigationis.
 Caput XXVIII. De cultu terrarum desertarum.
 Sectio 1. De confirmatione potestatis in terras desertas.
 Sectio 2. De utilitatibus communibus habitatorum.
 Sectio 3. De utilitatibus provenientibus ex terris desertis.
 Caput XXIX. De mercenaria conductione.
 Sectio 1. De elementis eius.
 Sectio 2. De confirmatione conductionis.
 Sectio 3. Quae debeat solvere ille qui conduxit: quae mercede sint conducibilia, et quae non.
 Sectio 4. De accidentibus, quae irritant conductionem.
 Sectio 5. De promissione mercedis inventoris perdati.
 Caput XXX. De inventione.
 Sectio 1. De elementis eius.
 Sectio 2. De quatuor inventionis canonibus.
 Caput XXXI. De infantum, et puerorum inventione.
 Sectio 1. De elementis, et canonibus eius.
 Sectio 2. De canonibus fidei, et libertatis, et affinitatis inventi.
 Caput XXXII. De manumissione servorum.
 Sectio 1. De manumissione simplici.
 Sectio 2. De liberatione conditionata.
 Sectio 3. De traditione liberationis per exercitium servi.
 Caput XXXIII. De raptu.
 Sectio 1. De elementis solutionis.
 Sectio 2. De defectu, qui accidit rei raptae.
 Sectio 3. De augmento, quod fit in re rapta.
 Caput XXXIV. De gravibus facinoribus, quae poenam capitalem merentur.
 Sectio 1. De homicidio.
 Sectio 2. De laceratione membrorum.
 Sectio 3. De apostatis.
 Sectio 4. De iis, qui fornicantur.
 Sectio 5. De iis, qui furantur.
 Sectio 6. De latronibus, et sicariis.
 Sectio 7. De retributione vastatorum.
 Caput XXXV. De immolatione, venatione, et discretionem ciborum.
 Sectio 1. De elementis immolationis.
 Sectio 2. De confirmatione dominii in venationem.
 Sectio 3. De differentia escarum.
 Caput XXXVI. De iuramento.
 Sectio 1. Qualiter fiat iuramentum, et in quo expietur peccatum eius.
 Sectio 2. Quomodo, et in quibus iuramentum sit mendax.
 Caput XXXVII. De votis.
 Sectio 1. De elementis eius.
 Sectio 2. Canones voti.
 Sectio 3. De decimis.
 Caput XXXVIII. De iudiciis saecularibus.
 Sectio 1. De actionibus convenientibus episcopo in iudiciis saecularibus.

Sectio 2. Qualiter proferatur sententia in absentem.

Sectio 3. De divisionibus.

Caput XXXIX. De testimoniis.

Sectio 1. De merito testimoniorum ad acceptionem.

Sectio 2. De numero, et sexu masculino testimonium.

Sectio 3. De certitudine cognitionis testimonium.

Sectio 4. De testibus, et iuramento.

Sectio 5. De testimonio testimonii.

Sectio 6. De retractatione testimonii.

Caput XL. De accusatione generatim.

Sectio 1. De firmitate accusationis.

Sectio 2. De responsione accusati.

Sectio 3. De iuramento.

Sectio 4. De recusatione iuramenti.

Sectio 5. De demonstratione.

CAPUT XXVII.

De irrigatione.

In eo sunt sectiones duae.

SECTIO I.

De elementis eius.

Directio.

Quatuor sunt elementa irrigationis : id, in quo fit irrigatio : ius irrigatoris : opus irrigatoris : dictio.

Elementum primum.

Huic tres sunt canones.

Canon primus.

Ut arbores fructiferae sint illae, quae irrigantur : et manifestum est, quod palmites vitium cum arboribus numerantur : pepones autem, et citri, et mandragorae, quia arbores non sunt, haud irrigantur : sed ille, qui servit, et irrigat ea, mercedem suam solum debitam exigit, et non partem ex fructibus. Terrae vero, quae seminantur, licet irrigentur, cultus earum non dicitur irrigatio, sed seminatio. Et oportet, ut totum semen, aut pars eius sit a domino terrae. Est autem et modus alius seminationis illegitimae, scilicet si totum semen insinuetur in terram,

quae propria non fuerit. Si autem arbores in terra, quae seminatur, fuerint, tunc rata est irrigatio in arboribus, aut in terra quoque simul : si redditus arborum superet redditum terrae, aut redditus terrae superet, in arboribus irrigatio confirmatur, et in terra seminatio.

Canon secundus.

Antequam producantur fructus oportet, ut demonstretur facta irrigatio, et non postquam editi sunt, eo quod non per laborem irrigantis tunc existentia eorum creditur, ita ut adiudicetur ei pars ex illis. Et aliqui dicunt, quod etiam postquam editi sunt, confirmatur, quia, licet ipsius labore editi non sint, ipsius tamen labore aluntur, et promoventur.

Canon tertius.

Irrigator debet prius videre arbores, et deinde statuitur irrigatio eius.

Elementum secundum.

Et huic quoque tres sunt canones.

Canon primus.

Circa terram, in qua adhuc plantandum est, non inducitur in pactum irrigatio ; idest si dicat dominus terrae irrigatori : sere arbores in hac terra, et irriga, ac ale eas, et si vigeant, dimidium fructuum earum tuum

erit, non est ratum pactum, eo quod plantatio non pertinet ad operationem irrigationis: si autem recenter fuerit plantatum in ipsa terra, de spatio irrigationis usque ad tempus, in quo possunt inveniri fructus, et non ante ipsum, debet fieri pactum, ne inutilis sit labor irrigatoris.

Canon secundus.

Cum ossicula fuerint demissa in terram, et plantae aliae extiterint in ea, ac dicat dominus terrae irrigatori: ale, irriga, et dimidium plantationum, quae germinant, tibi erit, rata est irrigatio: et hoc quamvis irrigator non viderit plantas, quae existunt, aut sciverit ossicula demissa. At si dicat: dimidium plantarum, et quarta pars ossiculorum, tibi erit, non est rata, nisi viderit plantas, et noverit ossicula irrigator.

Canon tertius.

Cum vinea fuerit duorum sociorum, quorum unus partem suam dedit ad irrigationem socio suo, tunc confirmatur irrigatio, quando ille, qui fit irrigator solus, suscipiat in se, ut totam culturam perficiat, et portionem ampliorem parte sua substantiali definitam habeat: si autem nihil omnino ei constituatur, aut omnes fructus ei constituantur, non est rata irrigatio, sed mercedem laboris sui solum recipiat a socio suo.

Elementum tertium.

Operi autem irrigatoris quatuor sunt canones.

Canon primus.

Non deducatur in pactum contra irrigatorem opus ullum, quod alienum sit ab irrigatione.

Canon secundus.

Potestatem absolutam habere debet

irrigator in vineam, et in arbores, ita ut et nocte, et die eolat. Et si dixerit dominus vineae: sine me non potes ingredi in vineam, aut sine filio domus meae, ratum non est pactum. Porro manifestum est, quod irrigator nequeat prohibere dominum, ne intret.

Canon tertius.

Spatium irrigationis certum debet esse, et in pactum deductum tempore confirmationis eius ad annum, aut duos, aut quinque, aut ad aliquod aliud spatium: enim vero et usque ad maturitatem fructuum spatium pacto determinatur: et cum irrigatae plantae novae aliquid fructuum edunt, et expletur tempus irrigationis ante maturitatem eorum, particeps est irrigator omnium fructuum, qui editi sunt tempore irrigationis ipsius, cum ad maturitatem venerint; et hoc, licet post temporis rati complementum.

Canon quartus.

Irrigator solus debet peragere totum opus irrigationis: et si pacto se obliget dominus vineae ad iuvandum eum, non valet pactum. At si pacto conveniat dare servum suum, ut operetur cum ipso irrigatore, valet pactum, et debet stipulari de expensis servi, fiantne a domino ipsius, an vero ab irrigatore: et si de expensis non stipuletur, dominus ipsius debet sustentare servum suum: et si stipulet irrigator, ut conducat operarium, et a domino vineae sit merces eius, non valet pactum.

Elementum quartum.

Cum dicet dominus vineae irrigatori: tradidi tibi hanc vineam, et has arbores meas ad irrigandum, ut sit tibi fructus, aut quarta pars, aut quid-

piam aliud; et dicit irrigator: acceptavi, tunc rata est irrigatio. Et similiter: cole hanc vineam meam ut sit tibi fructuum dimidium, et dicat: acceptavi, confirmatur. Et quidem necessario debet acceptare irrigator, alias non confirmatur. Et si dicat: locavi tibi opus ut dimidium consequaris, non est rata dictio: at si fuerint fructus, qui eruperint, fieri potest, ut statuat ei nomine locationis aliquid ex pretio fructuum; antequam vero erumpant, minime.

SECTIO II.

*De confirmatione irrigationis;
cui sunt canones tres.*

Canon primus.

Omne opus per quod iuvantur fructus, et quolibet anno geminatur, veluti est irrigatio, et aratio terrae, et amputatio arborum, et purgatio palcae noxiae, et emundatio putei aquarum, et irrigationis apparatus, irrigator debet de proprio perficere. Et non debet dominus arborum illum adiuvare in ulla re: opera autem, quae non quovis anno duplicantur, sed quorum semel aliquoties peractorum ad annos manet utilitas, puta aedificium murorum, boves, et asinos qui hauriunt aquas, et constructionem organorum, quibus hauriuntur aquae, et foveam aquaeductuum recentium, et constructionem fistularum novarum, haec irrigator perficere laud debet, sed dominus arborum. De mercede autem custodis, et sepe fissurarum, quae fiunt in parietibus, dissident auctores; aliqui dicunt, irrigatorem debere perficere more loci usitato; aliqui autem dicunt, quod mer-

ces custodi debeatur ab ambobus, et seps fissurarum a domino arborum.

Canon secundus.

Cum aegrotat irrigator, et non potest mercede conducere hominem, qui operetur pro eo, neque tamen recusat irrigationem, debet dominus arborum significare episcopo, ut ipse mercede conducat aliquem cum debito (*credito*) qui operetur. Et cum aderunt fructus, solvat debitum. Et si dominus arborum operetur, aut mercede conducat aliquem, ut operetur absque iussu episcopi, aut irrigatoris, ex proprio, et non ex parte irrigatoris, solvat mercedem alieno, qui operatus est; et irrigator integram accipiat partem suam. Et si fugerit irrigator ante perfectionem operis, nihil ei debetur ex fructibus, cum redit, sed solum merces operis sui, quod operatus fuerat.

Canon tertius.

Cum accusaverit dominus arborum irrigatorem de furto, quamdiu non confirmat suam accusationem, verbum irrigatoris recipitur, cum dicit: non sum furatus: siquidem non fuerint domino arborum testes, quod ille furatus sit, ita ut dolose agere videatur. At si habeat testes, potest constituere cum illo aliquem, qui ipsum custodiat, ne furetur, et merces custodis ex parte sit irrigatoris. Et si cum non habeat testes, voluerit constituere custodem, ex propria sua portione mercede conducat custodem.

Canon quartus.

Cum moritur dominus arborum, non abrogatur irrigatio irrigatori; sed heredes illius tenentur ad id, quod statuit ille mortuus. Et cum irrigator

moritur, et relinquit hereditatem, debet heres perficere irrigationem, et accipit partem irrigatoris: quod si non relinquat hereditatem, si voluerit heres eius perficiat irrigationem, et si noluerit, non perficiat, neque vi adiagitur.

Canon quintus.

Cum aliquis occupat vineam hominis, eamque dat irrigatori colendam pro dimidio fructuum, utique si possit dominus vineae suam vineam liberare, licet ei dimittere irrigatorem, illumque elicere, quotiescumque voluerit, et mercedem laboris ipsius tantummodo ei det. Et si quid e fructibus praesumpsit irrigator in computum suae partis, aut perdidit, potest dominus vineae illum damni reum agere, et ab eo restitutionem sibi petere: de eo autem, quod raptu accepit ex fructibus, aut perdidit, ipse raptor postulatione compellitur, et solvit, et non irrigator pro eo.

Canon sextus.

Cum litigant dominus arborum et irrigator de quantitate, quae constituta fuit de fructibus irrigatori, ambo adiurentur: dissolvitur autem irrigationis contractus, et merces laboris sui solum adiudicatur irrigatori, et omnes fructus domino vineae, uti ostendimus in modo secundo mercaturae alienorum.

CAPUT XXVIII.

De cultu terrarum desertarum.

Et in eo sunt sectiones tres.

SECTIO I.

De confirmatione potestatis in terras desertas.

Directio.

Terram desertam illam, cui non

est dominus specialis, dicimus: itaque illius fit, qui eam colit. Sex autem qualitatibus desiderium terram desertam efficit: quarum si vel una adsit, terra haud deserta est.

Qualitas prima.

Aedificium. Itaque terra, in qua aedificium aliquod existit, aut signum aedificii diruti, haudquaquam deserta est; sed debet servari heredibus domini sui, si compareant; alias ecclesiae sit, et non cuilibet, qui illam colit. Quemadmodum etiam facultates illius, qui perit, in ecclesia servantur, donec compareat ipse, aut heres eius; alias ecclesiae fiunt.

Qualitas secunda.

Platea, quae est circa quodlibet oppidum, aut civitatem, idest locus, in quo currunt greges equorum, et ludunt pueri, et procumbunt cameli, et congregantur oves, cum exeunt ad pascua, et redeunt, haudquaquam deserta est, neque ullus homo potest illam colere. Omni quoque aedi, quam ambit terra deserta, ius plateae debet inesse, in quam terra eius, et nix, et humor aquaeductus eiusdem proiciuntur, et defluunt. Aedes autem, quae est in medio areae illius determinatae, debet habere plateam, si habeat spatium circa se; alias locus, qui ante ostium eius, est eius platea: et omnis dominus aedis potest circuire, et spatium ire per plateam suam, et quamvis laedatur per oblectationem eius vicinus ipsius, non potest eum impedire; nisi cum locus habitationis fuerit aedes eius, et faciat ex ea officinam concinnatoribus corii, aut balneum, aut tabernam fullonis, vel fusoris; tunc enim potest vicinus impedire eum: et si domum pistorum illam faciat, aliqui dicunt quod possit

vicinus inhiere eum, quia a fumo non consueto laeditur: et aliqui dicunt, quod non possit, eo quod vicinus, qui vicinum inhiet, ne aedem suam faciat balneum, aut officinam fullonis, aut fusoris, aut coriarii, non inhiet eum, quia laedatur ab illo, sed quia fundamenta et parietes aedes suae detrimentum patiuntur ex humore, et percussione malleorum: et patet quod ars pistoria (*coquinaria*) fundamenta, et parietes aedis vicinae non laedit, sed ipsum vicinum per fumum. Et si quis fodit puteum aquae in terra deserta, non potest alius in eius platea alium puteum fodere; sed debet recedere ab eiusdem platea, et deinde fodiet, ita ut non imminuantur aquae putei prioris ob puteum alium, qui foditur. Si autem terra deserta non fuerit, non ita se res habet, sed potest quilibet in aede sua fodere sibi puteum: quamquam reapse subtrahat puteus, qui innovatur ob obtinendam aquam, aquas puteis veteribus vicini sui.

Qualitas tertia.

Plateam, quae est circum ecclesias, et in qua perficiuntur genuflexiones in sollemnitatibus, in festis scilicet hosannarum, et resurrectionis, nemo potest excolere, aut in ea aedificium construere.

Qualitas quarta.

Bases, quae antea collocatae fuerint in terra deserta, illius, qui eas posuit, faciunt esse ipsam terram; verum cum eodem tempore curat illam colere, aut aedificare. Et si prius ponat aliquis cumulum lapidum in terra deserta, veluti signum, quo recurrente anno illam colat, aut aedificet, non confirmatur ei dominium in

eam; sed aut colat statim, aut quilibet colet. Et an valeat vendere ius suum supra terram desertam, in qua antecederet posuit signum, dissident auctores.

Qualitas quinta.

Cum rex dat operario alicui aut cultori terram desertam suam, illa erit eius, sive colat, sive non colat, et non poterit alius eam colere, nisi forte iussu ipsius.

Qualitas sexta.

Terra deserta, quae a regibus antiquis custodita fuit ad herbarum germinationem, prata scilicet, et reliqua, quae sunt pascua gregis equorum, et ovium, et boum, ea absque cultu, et habitationis expertia debent conservari.

Directio.

Omnis ergo terra, in qua una ex his sex qualitatibus reperitur, haudquamquam deserta est, eo quod deserta illa sit, in qua nulla ex his invenitur. Possidetur autem deserta sic: siquidem nempe propter caulam exquiratur, cum aliquis sepe circumlat eam, et constituit ostium, possidet eam. Et si propter habitationem exquiratur, cum aliquis iacit fundamenta, et aedificat; et propter partem ex illa, possidet totam. Et si propter hortum exquiratur, cum aliquis adducit aquas, et construit aquaeductus, et sepit eam, ac ponit ostium, possidet eam. Quod si terra sit stillans, siquidem coerceat tantummodo aliquis aquas ab ea, possidet eam. Et si propter arationem exquiratur, cum arat illam aliquis, et complanat, ac colligit terram circa eam, possidet ipsam. Et aliqui dicunt, quod iussu politici (*praetoris aut principis*) tantummodo

do confirmatur dominium in terram desertam:

SECTIO II.

De utilitatibus communibus habitatorum.

Directio.

Usus communes (*publici*) incolarum in viis, ecclesiis, et xenodochiis esse dicuntur, quia in nullam harum rerum confirmatur dominium particulare. Itaque in viis, sive in campis, sive in plateis omnes homines, et iumenta possunt incedere, et homo potest sedere ad latus viae, verum ita ut non laedat in angustiis transcentes per viam. Et ille, qui sedet in loco aliquo, qui sit in latere viae, siquidem sedeat sine scopo aliquo, postquam surrexit ab eo, non remanet ei dominium super ipsum: at si ad hoc, ut vendat aliquid, sedet in eo, ipsius specialiter fit; et si declinet ab eo nocte aut die, item una vel duabus diebus, cum revertetur, poterit remove illum, quem invenit in eo sedentem, et dicere: meus est locus iste. At si diebus multis secedat ab eo, dum iter agit, aut aegrotat, quando redit, non licet ei remove illum, quem in eo invenit. Et ita cum mutat locum, ut in loco alio sedeat, tollitur dominium loci sui prioris.

Directio.

In ecclesia autem non si quis praecedat, stat, aut sedet, aut tenet locum aliquem, proprius ipsius efficitur locus ille: sed quoties non auferit, qui praecedat ipsum in gradu presbyteratus, aut diaconatus, aut doctoratus, aut aetatis, ipsius est:

et cum aderit ille, debet, qui minor est, recedere, et ei, qui praestantior est, offerre. Et in xenodochio ille, qui prior sedet in loco aliquo, non removetur ab illo. At si multum mansit in eo, et venerint alii novi, et non invenient locum quietis, potest oeconomus remove primum, et collocare novum. Et in cellis scholarum, cum discipulus aliquis prior sedet in una earum, non educitur ex ea, donec compleat suam eruditionem: et novi, qui venerint, si reperiant cellas vacuas, habitent; alias minime.

SECTIO III.

De utilitatibus provenientius ex terris desertis.

Directio.

Utilitates, quae proveniunt ex terris desertis, aut substantiae metallicaes sunt, aut aquae. Et substantiae metallicaes aut manifestae sunt, aut occultae: manifestae, veluti sal, quod ex aqua coagulatur, aut ex monte secatur, aut v. gr. naphtas adhuc impurus; et saxa, ex quibus lapides molarii, et lagenae construuntur. Porro in similia nullatenus confirmatur dominium speciale alicui, sed quilibet potest sive indigentiae consulere; non potest autem supra suam indigentiam accipere, quo scilicet illis vendat. Et cum ad latus salinae effodit aliquis puteum, in quo congregentur aquae, ut fiant sal, ipsum sal est domini putei: eo quod similis sit illi, qui ex salina sal acciperit, et in pecram suam posuerit. Et in occulta, veluti aurum, et argentum, confirmatur dominium illi, qui effodit ipsam terram, et detegit

ipsam substantiam, quae in ea latebat : et quia labore maximo eget simile opus, reges consueverunt conducere operarios ad effossionem, et sic ipsorum efficitur proprietas.

Directio.

Aquae aut communes sunt, aut speciales, aut mediae. Et communes quidem sunt illae, quae nullius opere producantur, uti Euphrates et Tigris, et cetera flumina, quae sunt in mundo : nam ad huiusmodi aquas quicumque accedit, et seducit sibi a flumine aqueductum, et adducit in terram suam, ipsius specialiter sunt aquae canalis. Quod si litigent domini terrarum de aquis canalis, primum dominus terrae superioris necessitati suae prospiciat, et deinde quod superfuert eius necessitati, erit domino terrae inferioris : et si e superiore nihil residuum erit, inferiori nullum penitus ius convenit : et ius quidem praediorum quod attinet ad aquarum deductionem usque ad extremum solae norunt leges. Aquae vero speciales illae sunt, quae in cacebo, et vasis reliquis repositae sunt ; et manifestum est, quod illae sint dominorum vasorum, qui non debent eas dare gratis : et quamvis in necessitate sit ille, qui petit, attamen si accipere volet, emptio quidem ac venditio aquarum huiusmodi pretio fiant.

Directio.

Aquas medias, aquas putei, et illos canales, qui sub terra latent, dicimus, quique fluxu suo similes sunt aquis fluminum ; sed quia opere, et labore facti sunt, ideo aquis vasorum assimilantur. Itaque ille, qui foveam aliquam facit, et educit aquas, ut iumentum suum potet, post suae

indigentiae expletionem, non potest inhibere alios ab iis, quominus potent ; contra ac ille, qui implet aqua lagenam suam ; is enim post expletionem suae indigentiae potest impedire, ne alii bibant. Et ille, qui effodit puteum, ut suus proprius privatusque sit, potest constituere super eum seras, et non concedere aliis, ut utantur : itidem ille, qui construit canales, et attrahit aquas ad terram suam. Et eum multi adsociantur, et construunt canales, atque fluunt aquae simul, inter omnes dividantur per tabulas ligneas, aut lapideas, quae pertusae sint foraminibus aequalibus iuxta morem.

CAPUT XXIX.

De mercenaria conductione.

In eo sunt sectiones quinque.

SECTIO I.

De elementis eius.

Directio.

Mercenariam conductionem, actionem esse legitimam, a Domino nostro didicimus : homo enim paterfamilias exiit mane, ut conduceret operarios in vineam suam, pacto autem convenit eum operariis ex denario diurno etc. Elementa porro eius tria sunt : dictio : merces : utilitas.

Elementum primum.

Dictio. Cum dixerit ille, qui locat : locavi tibi hanc aedem : et respondet ille, qui conduxit : acceperavi, aut conduxit ; confirmatur mercenaria conductio. Et si ille, qui locat dicat : tuam feci aedem hanc meam per unum mensem aut annum ; non est rata conductio, nisi certe mutet dicens :

tuum feci usum aedis huius meae. Et ita si dicat ille, qui locat: vendidi tibi hanc aedem mense uno, aut plus, vel minus; non est rata conductio, neque iusta conditio, nisi mutet, et dicat: vendidi tibi usum huius aedis per unum mensem.

Elementum secundum.

Merces; et huic tres canones.

Canon primus.

Merces certa esse debet: itaque ille, qui aedis suae mercedem constituit eiusdem ornatum, rata res non est, quia ornamento non est certa quantitas mercedis.

Canon secundus.

Pars continua rei non venalis non venditur, et propterea non est ratum, quod furem tritici constituat aliquis mercedem molendini molario; neque pellem cadaveris mortui homini qui fert et educit ipsum extra habitationem, neque rursus ovis illi qui detrahit eam; sed postquam separatae fuerint partes istae, possunt dari mercedis nomine iuxta pretium earum. Pars autem servi infantis, qui lac sugit, potest dari merces mulieri lactanti, et ita domina erit partis eiusdem servi. Sic et pars fructuum determinatur merces illi, qui carpit.

Elementum tertium.

Utilitas; et huic canones quinque sunt.

Canon primus.

Utilitas, cuius gratia determinatur merces, firma debet esse. Et propterea ratum non est, ut locet aliquis pomum, ut odoretur; neque suppellectilem ei, qui vult ornare officinam suam; neque arborem ei, qui vult expandere super ipsam panniculum suum qui dealbatus fuerit, ut deinde colligatur;

aut illi, qui vult sedere sub umbra eius. Et de cane, an ratum sit, ut conducatur ad custodiam, vel venationem, dissident auctores. Et illud, quod datur mediatori, qui verbo plano absque labore placitam reddit venditionem rerum mercatoris, per modum arbitrii, non autem mercedis, datur.

Canon secundus.

Utilitas usus, et non substantia, debet esse: et ideo arbores non locantur, ut accipiat, qui conduxit, fructus earum; neque oves, aut vaccae propter lac; neque admissarii, aut hirci, aut masculi specierum aliarum ob gravidandas feminas: mulier autem, ut lactet infantem, conducitur, eo quod lac mulierum non venditur instar reliquarum substantiarum lactearum; aquis enim, quae ex terra fluunt, simile est lac nutrieis, quae mercede conducitur, ut enutriat, et lactet.

Canon tertius.

Utilitas, quae tradi possibilis sit, debet esse. Et huic quatuor sunt typi.

Typus primus.

Mutus non conducitur ad docendum, neque caecus ad dirigendum: sed neque idiota conducitur, ut doceat librum, quamvis promittat, quod addiscet, et deinde docebit.

Typus secundus.

Terra, quae non habet ius aquae ad irrigationem, non conducitur, ut seminetur, conducitur tamen ut inhabitetur. Aqua pluvialis in paetum non deducitur, eo quod voluntaria non sit illius irrigatio. Attamen terra, quae adiacens littori fluminis magni non caret aqua, quia ex profundo bibit, nihilominus conducitur. Nonnulli vero dicunt, quod mercede non conducatur, quia semper aut cooperta sit aquis,

aut expectet cooperiri. Et ita divisae sunt sententiae circa aedem plenam rebus, an possit mercede conduci, antequam evaenietur, an non: similiter circa terram, quae seminatur, num conduci queat ante tempus arationis, scilicet in hieme an non.

Typus tertius.

Aedes mercede non conducitur in annum venturum, quia si antea detur merces, absque fructu erit tempore suo. Sed et promissio est inanis, neque rata, ut conducat homo aedem duobus mensibus duabus mercedibus diversis; sed duobus mensibus conducat una quantitate continua mercedis. Et siquis dicat: mercede conduxi hunc asinum, ut velar eo, per dimidium iter, non est ratum pactum. At si dicat: ut sedeam super ipsum usque ad locum talem, ratum est. At ratum est, ut homo mercede conducat dimidium asini, et dimidium sarcinae suae imponat ei deferendum; sicuti etiam dimidium aedis mercede conducit homo, et in dimidio eius alio habitat.

Typus quartus.

Impossibilitas traditionis legalis impossibilitatem traditionis naturalis imitatur. Itaque ratum non est, ut mercede conducatur homo, ut extirpet dentem molarem non laesum, neque ut amputet manum non male adfectam, neque ut infideles doceat libros divinos, neque ut doceat magiam, et proterviam, ac obliquitatem, vel fraudem, aut furtivam effractionem. Et ita mulier coniugata mercede non con-

ducitur ad opus aliquod, et exercitium absque voluntate mariti sui: et potest mercede conduci a marito suo, ut lac det nato suo: at illud aequum est, quod si ab ipsa sit natus, non iustificetur ei merces; at si ab alia, quae obierit, antequam illa desponsaretur, iustificatur.

Canon quartus.

Utilitas illi, qui mercede conduxit, debet esse in integritate sua. Itaque si quis mercede conduxit asinum, ut super eum sedeat, ei qui locat, non est ratum *sedere super eum*. Neque ratum est fideli, cum sanus est, et absque necessitate, mercede conducere alium, ut oret pro ipso: at ratum est, ut mercede conducatur presbyter, aut diaconus, ut ministret in ecclesia, et fungatur pro fidelibus in iis, quae decent. Ratum rursus est, ut mercede conducatur magister, qui doceat doctrinas sanctas, et cantica spiritualia: et quidem vel una lectio, aut una strophæ cretret mercedem*.

Canon quartus.

Utilitas nota esse debet, et distincta. Et ipsa distinctio tribus modis contingit.

Modus primus.

Conductio operarum. Itaque ille, qui conducit sarcinatorem, debet nominare panniculum, quem consui optat: aut dicat: conduxi te, ut suas una die: et ratum non est, si dicat: conduxi te, ut suas panniculum hunc die una. Similiter doctori, qui conducitur ad docendum, debet discrete nominari liber, aut numerus psalmorum, aut

* In margine: "queritur num licet literas docere filios Agarenorum, qui possent non docenti nocere. Iacobus quidem edesseus ait licere necessitate cogente. Ego vero adfirmo id prorsus non obesse vel fidei vel doctori, stiamsi Agreni impotentes ad iniuriam sint. Immo vero ex huiusmodi scholis multa bona malis provenire solent."

canonum, aut hymnorum: vel certe definiatur ei tempus doctrinas docendi absque pacto librorum, vel codicum, aut numero psalmodum: et non debet doctor pacisci quod discipulum bene eruditum reddet, eo quod secundum intellectum suum eruditur discipulus magis, quam secundum laborem magistri. Et cum paciscitur de decem psalmis, aut decem hymnis, debet appellare illos nominatim, eo quod aequales non sint. Et ille, qui conducit nutricem, debet nominare lactentem, et tempus: et si propter casus aegritudinis lac non sugat infans toto tempore, non propterea debet minui merces nutricis.

Modus secundus.

Conductio terrarum. Et huius modi sunt quatuor typi.

Typus primus.

Quod propter habitationem aliquis mercede conducatur terram. Itaque si aedes sit, aut officina, aut balneum, cum omnibus utensilibus suis debet intelligi, fere tali pacto: in balneo, quod conducitur, camera eius debet intelligi; et puteus, si quidem aqua eius hauriatur cum situla eius, et caminus eius, et sterquilinum eius; et canalis sordium eius ablutarum, et materia foci eius, si is ab illo, qui conducit, fiat. Et tempus conductionis pariter certum esse debet, unius anni, aut amplius: et apud nos quidem ultra quadraginta annos non debet conducere aedes, neque officina, neque balneum. Et cum terra conducitur ultra unum annum, non est necesse, ut merces cuiuslibet anni proprie determinetur, eo quod neque in conductione ad unum annum merces cuiuslibet mensis specialiter de-

finiatur. Et cum dicit: locavi anno uno, annus primus explicatur ille ipse annus. Et cum dicit: locavi denario in quolibet mense, et non definiat quot mensibus, non est rata conductio.

Typus secundus.

Si dicat: locavi tibi praedium meum, ut eo utaris, quemadmodum volueris, potest ille, qui conduxit, in eo seminare, aut serere plantas, aut aedificare. Et si dixerit: locavi, et nihil aliud addiderit, non valet conductio. At aliqui dicunt, quod quamvis dicat: in eo semines, debeat nominare semen; quia terra, in qua seminatur milium, magis laeditur, quam illa, in qua seminatur frumentum.

Typus tertius.

Et si dixerit: locavi praedium, ut in eo semines, et si volueris, seras in eo plantas, typo secundo similis est resolutio eius. Et si dixerit: locavi tibi, ut in ea semines, et plantes, et non ostenderit, quantum seminet, et quantum plantet, dimidium seminet, et dimidium plantet.

Typus quartus.

Et si dicat: locavi tibi hoc praedium, ut struas in eo aedificium, debet ostendere modulum longitudinis et latitudinis terrae occupandae. Altitudinem autem aedificii in pactum deducere non debet; sed ille, qui conduxit, potest attollere quantum voluerit.

Modus tertius.

Conductio animalium. Haec quidem ad quatuor usus conducuntur.

Usus primus.

Sessio. Itaque ille, qui conducit iumentum, ut sedeat super ipsum, debet id inspicere; uti etiam ille, qui locat, debet videre illum qui sessurus est,

et cognoscere sarcinarum, quas secum iumento impositurus est, pondus et qualitatem. Praeterea quantitatem quoque drachmarum debet scire ille, qui locat. Et utrum lente, an velociter velit incedere, et quibusnam in locis mansurus sit, et hospitaturus. Si autem non statim velit incedere ille, qui conducit, sed post aliquod tempus, confirmatur conductio; et licet non videat iumentum, debet tamen convenire de specie illius, equusne sit, an mulus, an asinus, an camelus. Modus vero incessus sedentis in pactum non deducitur, scilicet ille, qui vocatur cursus, vel subcursus, aut saltus, aut choren.

Usus secundus.

Sarcina. Et ipsa quantitas oneris nota debet esse ex statera, sive praesens fuerit, sive absens: et siquidem illam appendat manu sua ille, qui locat, vel etiam faciat coniecturam quantitatis eius, sufficit. Et locator potest appendere conductum mercatorem, libram v. gr. pondo circiter appendens. Si non paciscatur de specie animalis, potest ille, qui locat, appendere onera sua, et mercatorem, si velit, super camelos; et si malit, super asinos. Sed si sarcina fuerit vitrorum, ubi mercator voluerit, illi collocari eam iubebit.

Usus tertius.

Hautus. Et ille, qui locat iumentum suum, ut hauriat ex aqueductu aquas ad irrigationem terrae, quae seminatur, aut ad balneum, debet scire etiam profunditatem aqueductus.

Usus quartus.

Aratio. Qui conducit bovem, aut asinum, debet hos videre. Et ille, qui locat terram, noverit utrum campe-

stris sit, an vero montana, an a multo tempore deserta, nec ne. Et pactum arationis aut in dies fit, aut in iugurum: utrumque autem non fit simul, quemadmodum ostendimus in opere sarcinatoris.

SECTIO II.

De confirmatione conductionis.

Directio.

Conductio vero statuitur terminis consuetis, qui simpliciter proferantur secundum distinctionem utilitatum, quae triplici modo, ut diximus, fit.

Modus primus.

Actionis. Et in eo sunt canones duo.

Canon primus.

Ille, qui conducit terram, ut seminet, etiam ius irrigandi ipsam ei debetur, et hoc quamvis voce expressa non paciscatur: et ille, qui conducit sarcinatorem, ut suat, cum panno etiam licium debet tradere sarcinatori absque acu. Et natrix, quae conducitur, ut lactet infantem, aut eum gestet, illum etiam consopire, ac alere debet. Et cum ad hoc, ut illum aliat, conduceitur, si lae habeat, etiam illum lactare debet, alias non. Et anianuensis, qui conducitur ad scribendum, chartam debet habere ab illo, qui conducit: sed atramentum, et calamus de proprio habeat amanuensis. Et tinctor, qui conducitur, ut tingat, de proprio habere debet pharmacationis; et id, quod ei datur pretii nomine, merces est.

Canon secundus.

Cum conducitur paedagogus, ut doceat puerum, quidquid hic obliviscitur, quando apud ipsum est in schola, debet iterum docere cum. Si autem

iam egressus puer, obliviscitur, non debet paedagogus illum docere, nisi cum alia mercede.

Modus secundus.

Aedium et praediorum duo sunt canones.

Canon primus.

Cum paries nutat, aut pons abruptitur, ille, qui locavit, debet reficere, et non debet ille, qui conduxit, expensa gravari. At si pariete alio, aut ponte novo egent domus, quae conducta est, et non constituit ille, qui locavit, non potest ille, qui conduxit, compellere eam ad constitutionem, sed, si velit, habitet in ea domo, uti est; vel si malit, exeat. Et ita cum violenter diripitur domus, et possit ille, qui conduxit, eam liberare, si velit, liberet; et si nolit, minime. Et cum ille, qui conduxit, amittit clavem domus, quoties dolose id non acciderit, non debetolvere, sed ille, qui locavit, compellitur ad faciendam aliam^{pro} ea. Et cum locat aliquis domum non habentem portam, neque aqueductum, non debet facere ei portam, et aqueductum, si praescribit ille, qui conduxit, quod domus iis careret.

Canon secundus.

Domum quidem a quisquiliis, et eamini a fuligine, et atrium a stercore ille, qui conduxit, debet purgare. Nivem autem e tecto ille, qui locavit, debet detrudere: et si non mundaverit, et ruat domus propter nivem, quae manet, et liquefit super tectum ipsius, si velit ille, qui conduxit, potest egredi ab ea, quin teneatur ad persolvendam mercedem. Et cisternam (vel cellam subterraneam), et lavacrum ille, qui conduxit, debet mun-

dare. Aliqui tamen dicunt, quod non, sed quod debeat ille, qui locat. Et liquet, quod exacto tempore conductionis, cum exit ille, qui conduxit, quin mundaverit cisternam, et lavacrum, non exigitur ab eo, ut purget, exigitur tamen, ut purget atrium fimo, licet mox sit egressurus. Et an possit impedire locator, ne conductor deportet in domum ipsius aliquid, cuius causa multiplicantur mures, et laeduntur fundamenta, ac parietes, dissident auctores aliquot.

Directio.

Et terris etiam tres sunt canones.

Canon primus.

Ille, qui conduxit terram, ut in ea seminet, etiam ius aquae ad illius irrigationem debetur ei. Quidquid vero pactum fuerit, attamen nonnisi iuxta morem irrigetur, et non quantum ille, qui conduxit, vult.

Canon secundus.

Cum completur *prothesmia* conductionis terrae, et adhuc seges non est collecta, si propter negligentiam conductoris mansit, potest ille, qui locavit ipsam metere, et eicere extra terram suam, et non compensare damnum illius, qui conduxit, ac seminauit: et si relinquit, et non metat, potest solutionem petere mercedis spatii illius, quod excedit tempus conductionis, ab illo qui conduxit: et si ob frigiditatem nimiam aeris manet, aut ob diuturnitatem pluviae, non potest ille, qui locavit, segetem metere, sed relinquat illam cum mercede. Et si eo quod nondum pluit, et viridis est, non fuit collecta, ac *prothesmia* conductionis expleta est; si seges ex iis seminibus fuerit, quae ad escam iumentorum, et equorum se-

runtur, potest ille ipsam metere, et non debet eam relinquere cum mercede. Ille vero, qui conducit terram, ut eam aedificet, aut in ea arbores plantet, eum perficitur *prothesmia* conductionis, unum e tribus debet eligere sibi ille, qui locavit; aut destruat aedificium, et eradicet plantas, et solvat damnum eius, qui plantavit, et aedificavit; aut relinquat aedificium, et plantas, et solutam accipiat mercedem suam; aut emat aedificium, et plantas ab illo, qui conduxit, et eius erunt; voluntatique ipsius relictum est quodlibet ex his tribus. Et si ut destruat, et extirpet, eligit ille, qui locavit; mercedem operarii, qui destruit, et extirpat, dominus aedificii et plantarum, idest ille, qui conduxit, debet solvere; et ille, qui locavit, damnum aedificii, et plantationis debet solvere illi, qui conduxit. Enim si quis habens panem, prohibet ab eo hominem fame laborantem, etiam violenter eripitur ei panis, verum soluto pretio.

Canon tertius.

Ille, qui conduxit terram, ut in ea seminet milium, potest pro eo triticum seminare: et non potest ille, qui locavit, eradicare semen tritici propter causam, quam diximus. At ille, qui conduxit, ut seminet triticum, non potest in ea seminare milium; et si seminet, potest ipsum eradicare ille, qui locavit, et proicere ipsum gratis, scilicet quin solvat damnum seminanti.

Modus tertius.

Iumentorum. Et habet canones septem.

Canon primus.

Ille, qui locat asinum ad sessio-

nem, debet praeparare clitellam, cingulum, capistrum; et ille, qui locat camelum, debet parare funem ex canabe: ligna autem quae construuntur ad sessionem, tentorium quod obumbrat, et funem, ille qui conducit, idest qui sedet, debet parare: et qui locat equum, non debet parare ephippium: sacci autem, in quibus conducuntur res, iuxta pactum initum parentur.

Canon secundus.

Ille, qui locat iumentum suum ad sessionem, debet ministrare tentoria, strata, et viatica illi, qui sedet: et non potest ille, qui sedet, quamdiu viatica sunt exigua, pro eis, nisi id, quod sufficit ei in via, eum pane ad-dere.

Canon tertius.

Iter quidem lentum veloxve secundum consuetudinem, et secundum pactum sit; et ita descensus illius, qui sedet, ex iumentis, in locis arduis, quando ascendendum est. At aliqui dicunt, quod si nolit descendere c iumentis ille, qui conduxit ut vehatur, non compellitur ad descendendum, quia id ad moderationem attinet, quam exhibere velit, et non ad conctionem legalem. Et cum litigant de loco pernoctationis ille, qui conduxit, ac ille, qui locavit, si aestas est, in campo aut oppido oportet conmorari, siquidem pax fuerit: at si hiems est, in oppido, sive pax fuerit, sive bellum.

Canon quartus.

Ille, qui locat, debet adiuvare iumentum, qui conducit, cum sedet, et cum descendit, potissimum si infirmus fuerit, aut senex, aut mulier: debet etiam ferre sarcinas eius si opus fuerit:

potest autem ille, qui locavit, obligare conductorem, ut recte seseat super iumentum, et in eius dorso medio.

Canon quintus.

Siquis locavit iumentum suum, ut portet quinquaginta libras tritici, sacci quidem non pertinent ad computum quinquaginta: at si quinquaginta tantummodo dixit, etiam sacci computantur. Et ille, qui pactum iniit, ut iumentum suum portet triticum, non potest recusare quominus portetur hordeum, et viceversa. Et ferrum, et stannum, et aes affinia sunt metalla. At ille, qui ferrum deportat, non debet deferre linum, neque viceversa.

Canon sextus.

Cum moritur iumentum conductum, cessat conductio, et non licet ei qui conduxit, obligare illum, qui locavit, ut aliud substituat pro eo; neque si substituat, potest obligare conductorem, ut illud recipiat: et id quidem, cum nominatim appellatur iumentum, quod conducitur. At si simpliciter locavit aliquis iumentum suum, potest aliud substituere ei, et debet conductor id recipere. Et cum appellat nominatim unum e iumentis suis ille, qui locat, non potest illud mutare in aliud, si nolit ille qui conduxit.

Canon septimus.

Ille, qui conduxit iumentum, cui insident, potest alium hominem pro se, aequalem tamen sibi, imponere: mercenarius (*mercede conductus*) autem, et iumentum, et domus, quae conducta fuerit, non commutantur pretio. Pannus autem qui consuitur, et puer qui instituitur, et via, num commententur in alia similia, an non, dissident auctores. Et ille, qui con-

duxit indumentum, ut eo vestiatur, non potest cum eo noctu dormire.

SECTIO III.

Quaenam debeat solvere ille, qui conduxit. Quaenam sint mercede conducibilia, et quae secus.

Directio.

Ille, qui conduxit, securus est toto tempore usus sui. Itaque cum corrui domus conducta ad habitationem, aut corrumpitur suppellex conducta ad vestitionem, aut moritur iumentum conductum ad sessionem, quoties non agit dolose ille, qui conduxit, non debet solvere pro eis. Et ideo si iniuria percutiat iumentum conductum, solvit pretium eius, si moriatur. Et aliqui dicunt, quod cum manet iumentum apud illum, qui conduxit, ultra pactum conductionis, et non restituit ipsum domino suo, si moriatur, etiam absque percussione, debeat solvere pretium eius. Et id ratum est. Et ita ille, qui conduxerit iumentum ad insidendum ei in via, et ligaverit illud in stabulo, si hoc corruiat super ipsum, et moriatur, solvit, eo quod si processisset in via, et eam bestiam non ligasset, haudquaquam mortua fuisset. At si ex alia causa moriatur in stabulo, non debet solvere. Mercenarius, qui conducitur ad subiugandum iumentum, aut consuendum vestimentum, aut coquendum panem, si quidem negligentia eius, aut ignorantia eius corrumpitur ex eis quicquam in manibus ipsius, debet solvere pretium dominis eorum. Si autem non negligentia ipsius, sed ob aliud nocuumentum corrumpatur aliquid, non debet solvere. Aliqui vero dicunt, quod

si in domo domini iumentum, indumentum, vel panis, et coram oculis eius, corruptatur, non debeat mercenarius solvere, dummodo non causa sui ipsius res corrupta fuerit: et excusationem afferant dicentes: quod non debeat mercenarius solvere, quia neque cum perit ovis noeuimento caelesti in campo, et quando proximus non erat ei, debet solvere. Similiter et mercator in via cum corrumpitur res tradita, non debet solvere. Verum propter mercenarios malos, ne ipsis fiat occasio rem subtrahendi, definimus, ut solvat: fortasse enim res dominorum manet in manibus mercenariorum: atque ita hi cavebunt ne damnum solutionis patiantur: quemadmodum etiam propter iudices malos, et hypocritas dicimus, quod non possit episcopus sententiam proferre sine testibus, quamvis sciat veritatem rei, neque solutionem egeat. Scopum autem sectionis huius consequuntur typi quatuor.

Typus primus.

Illi, qui dealbat vestem alicuius, aut radit caput eius, aut detergit ipsum, absque eo quod pacto conveniret de mercede, non debetur merces, eo quod ob silentium suum perdidit mercedem suam. Nonnulli vero dicunt, quod licet voce non conveniat de mercede in huiusmodi operibus, attamen causa quotidiani hominum usus hisce in rebus, mentali veluti pacto merces stipulatur; et ideo debet ille, qui ministerio fruitur est, solvere mercedem ministerii ei qui sibi ministravit.

Typus secundus.

Fullo, si domini pannum coram oculis eius dealbat, et res corrumpatur, debetur ei merces operis

sui, neque debet solvere pretium panni, qui corruptus est. At si neque domini pannus, neque coram oculis eiusdem corruptus est, debet solvere, seu ille, qui propter utilitatem suam ipsum petit a domino eius, scilicet, ut lucraretur mercedem operis sui. Itaque debet solvere pretium eius, quemadmodum capite XXII. de datione usus ostendimus. Merces autem non debetur ei, eo quod non conciliaverit emolumentum domino panni: cur enim recipiat aliquid ob id, quod non tradidit? At aliqui dicunt, quod reapse ratum est, neque ut nihil solvat, neque solutionem accipiat, si dolose non ogerit; neque negligens fuerit.

Typus tertius.

Ille, qui conduxit iumentum, ut deportet decem sata tritici, et imponat ei undecim, ac moriatur illud iumentum, debet solvere pretium eius domino ipsius. Similiter etsi domina ipsius det undecim sata, et dicat, illa esse decem, et dominus ipsius ferenda illi imponat, ac moriatur, debet ille, qui decepit solvere, siquidem ex onere sarcinae mortuum fuerit; at si ex alia causa moriatur, non debet solvere, sed mercedem tantummodo augmenti illius, quod ferendum imposuit per deceptionem. Nonnulli vero dicunt, quod unam partem solum ex undecim partibus pretii iumentum debet solvere ille, qui decepit, si prae onere sarcinae moritur: at hoc ratum non est. Et similiter cum duo homines conducunt asinum, ut ambo simul sedcant super ipsum, si sedcat alius enim eis sine ipsorum voluntate, et moriatur asinus, unusquisque eorum tertiam partem pretii amittat. Et

aliqui dicunt, quod unusquisque iuxta onus suum amittat: at id ratum non est, nam homines non ponderantur. Aliqui vero dicunt, quod non: sed ille tertius dimidium pretii eius amittat; et ambo illi, qui conducerent, dimidium, quia ius habebant, ut ambo simul sederent.

Typus quartus.

Cum aliquis tradit sarcinatori pannum, ut ex eo faciat tunicam; ipse autem pallium conficiat, et litigent mutuo; videlicet dicat dominus indumenti dixi tibi, ut tunicam de panno faceres; et dicat sarcinator, quod non, sed pallium dixisti ut consuerem tibi; illud firmum est, ut verbum domini indumenti recipiatur, cum iurat, eo quod ipse magis norit, quid ipse dixerit. At alii dicunt, quod non, sed verbum sarcinatoris recipi, eo quod iamdiu dominus indumenti concediderit ei eam indumenti sui; et cum iurat dominus indumenti, manifestum est, quod non debetur merces suturarum sarcinatori, sed debetur ei pretium, eo quod magis valeat tunica, quam pallium: non tamen pretium, quod valet pannus integer prae scisso.

SECTIO IV.

De accidentibus, quae irritant conductionem.

Directio.

Tribus casibus cessat conductio.

Modus primus.

Exiguitas utilitatis ex re, quae conducitur, ob vitium, quod ei accidit, sive domus sit, sive iumentum, sive operarius, sive res alia. Et huiusmodi sunt tres typi.

Typus primus.

Ille, qui conducit iumentum, ut super illud sedeat in via, si deinde aegrotet, nec possit incedere, debet solvere mercedem iumentum, eo quod non ex parte iumentum defecerit utilitas, proveniens ex illius sessione. Et ita ille, qui conduceit balneum, neque possit succedere ipsum: et ita ille, qui conduceit officinam coqui, deinde recuset, aut non possit coquinariam exercere, rerum harum mercedem debet.

Typus secundus.

Cum tremit paries domus, potest conductor dissolvere conductionem, et ex ea egredi, ita tamen nisi properet dominus eius domus, ut illam congrua reparatione restauret. Si autem nolit exire, et maneat, etiamsi tremit paries, totam mercedem debet pendere, et non potest quidquam diminueri propter tremitem.

Typus tertius.

Ille, qui conduxit terram, ut in ea seminet, si postquam seminavit eam, corrumpatur semen prae glacie, aut grandine, aut tempestate, totam mercedem debet solvere, eo quod semen haud terrae causa corruptum fuerit: at si terra prius corrupta fuerit, quam seminetur, nihil debet.

Modus secundus.

Cessatio totius utilitatis. Per mortem scilicet iumentum, quod conducitur, aut operarii, qui conducitur, cessat conductio. Verum merces eius, quatenus operatum est iumentum, aut operatus est operarius, iuxta quantitatem temporis famulatus debetur domino iumentum, et heredi operarii. Et modus hic habet sex typos.

Typus primus.

Cum corrui aedes, quae conducta fuerat, cessat conductio: et cum deficiunt aquae irrigationis terrae, quae conducitur, ut seminetur, si voluerit illi, qui conducit, in ea seminet cum tota mercede, et non potest quidquam diminueri ob defectum aquarum: et si nolit, eam deserat. Et modi isti ambo distincti sunt, eo quod aedes, quae corrui, haud manet aedes; et terra, cuius aquae defecerunt, non ideo non manet terra.

Typus secundus.

Cum moritur infans, cuius nutrit conducta fuerat ad eum lactandum; aut puer, ad cuius institutionem magister conductus fuerat; aut corrumpitur pannus, qui conductus fuerat, ut vestis aliqua ex ipso fieret; illud firmum est, quod nemo ex eis possit obligare socium suum, si nolit, sed cesset conductio.

Typus tertius.

Cum diripitur aedes conducta, cessat conductio, et non debet conductor decertare cum illo, qui diripuit, eamque liberare, sed dominus eius debet illam liberare.

Typus quartus.

Cum fugit camelarius una cum camelis, quos locavit mercatori, cessat conductio, si camelos illos diserte conduxit mercator: at si non ita, sed simpliciter suscepit in se camelarius officium appendendi ei sic, et sic pondera, potest episcopus mutuas accipere drachmas pro camelis, qui fugerunt, et dare mercatori, ut conducat sibi camelos, et appendat sarcinas suas. Et cum redierit camelarius, solvet. Et si camelarius solus fugiat, et relinquit camelos suos, de-

bet mercator indicare episcopo, et ab eo facultatem obtinere ad faciendas expensas pro camelis; et solutionem accipiet a camelario, quando aderit: et si in via fugiat, licet absque iussu episcopi expendat, solutionem percipiet.

Typus quintus.

Ille, qui conduxit iumentum, et custodit ipsum penes se, debitor est mercedis, quamvis illud non exerceat. Et ille, qui locavit, si ipsum custodit, et non tradit illi, qui conduxit, cessat conductio; praesertim si non definivit tempus tradendi, et non tradendi; nam si tempus definitum non fuit, si petit ipsum mercator, et non tradit locator, cessat conductio.

Typus sextus.

Iam diximus, quia pro corruptionem eius, quod conductum est, cesset conductio: addimus iam, ac dicimus, quod quamvis ab eo, qui conduxit, corrumpatur, cessat conductio: verum debet ille, qui conduxit, solvere pretium rei, quam conduxit, licet mercedem eius solvere non debeat: nam mulier quoque, si amputet naturam viri sui, cessat ipsius coniugium ob illam amputationem; attamen debet ob amputatum membrum poena multari.

Modus tertius.

Ut a lege irritetur emolumentum per solutio; veluti cum homo conducitur ut extirpet dentem male affectum; si quiescat dolor, et non egeat ille, qui patitur, illius evulsione, cessat conductio. Et hic modus habet tres typos.

Typus primus.

Tutor pupilli, cum locat aedem,

aut praedium pupilli ad aliquod tempus, si augentur pupillus, et perveniat ad aetatem puberem ante complementum temporis, quod conventum fuit, cessat conductio. Toto tempore, quod subsequitur pubertatem suam, potest uti domo sua, aut praedio suo: toto tempore autem, quod antecedit pubertatem suam, manet conductio.

Typus secundus.

Ille, qui locavit servum suum, si libertate donet eum ante complementum temporis conductionis, ipsa liberatio rata est, conductio tamen non cessat; verum potest liberatus ille resumere mercedem temporis libertatis suae sibi ipsi a domino suo.

Typus tertius.

Siquis locavit aedem suam, et deinde vendat eam alteri ante exactum tempus conductionis, aliqui dicunt, quod venditio non valeat, at nos illam approbamus: et debet emptor expectare usque ad consummatum tempus conductionis, et tunc traditam accipiat. At si contingat, ut cesset conductio aliam ob causam, tunc dubitant aliqui, cuinam sit danda merces temporis reliqui usque ad complementum pacti, emptori ne an venditori: et illud ratum est, quod emptori sit, quia conductio impediebat eum quominus acciperet rem emptam suam, et ea sublata est.

SECTIO V.

De promissione mercedis inventoribus rei perditae.

Directio.

Et hic modus habet quatuor elementa.

Elementum primum.

Dictio: veluti si dicat aliquis: qui inveniet, et restituet mihi asinum meum, aut bovem meum, aut servum meum, qui perit, aut faciet opus tale, verum legitimumque debitorem me constituo ei denarii, aut drachmae, aut alterius rei. Quicumque ergo audit, et perficit, ius habet ad denarium, aut drachmam. Et si non promittat dominus rei perditae quidquam, non debet dare quidquam illi, qui invenit, et restituit ei rem suam perditam. Similiter si promissor frigeat, siquidem inventor non audierit promissionem eius, nihil debetur ei. Et ita si quis peregrinus adfirmet lingua eius, qui perdidit, quod promiserit denarium illi, qui invenerit servum ipsius, qui revera tamen nihil promiserit, nihil debet neque ipse, neque ille peregrinus ei, qui invenit. Sed si dixerit ille peregrinus: qui invenerit servum talis, recipiet denarium, debet ipse solvere, quia dixit.

Elementum secundum.

Ille, qui promittit, perfecta aetate debet esse, neque interdictus administratione bonorum suorum; et ille, qui invenit, congruens inventioni tantummodo debet esse.

Elementum tertium.

Ipsam inveniendi opus debet quis nosse quantum sit: nam qui v. gr. dicit: siquis invenerit asinum meum, dabo ei denarium, ignorat quantum futurus sit inveniendi labor.

Elementum quartum.

Ipsa merces nota esse debet quo ex genere facultatam sit; et hoc habet typus tres.

Typus primus.

Cum dicit ille, qui Edesae versatur:

qui reddet servum meum ex Sarug, dabo illi denarium; et reddat illum aliquis e medio viae, medium denarii debetur ei. Si tamen e regione valde longinqua a Sarug reddiderit eum, non debetur ei aliquid amplius.

Typus secundus.

Cum dicit: qui restituet equum meum, dabo ei denarium; si duo homines illum reddant, unusquisque eorum dimidium denarii accipit. Et si homini particulari dicat, scilicet: tu, Petre, si reddes mihi equum meum, tibi dabo denarium; deinde Paulus cum Petro communicet in inventione; si dicat Paulus, ego adiuvando iuvi Petrum, totum denarium accipit Petrus, et Paulus nihil accipit. Et si dicat Paulus: ut acciperem partem cum Petro, circui cum eo; Petrus quidem dimidium denarii accipit, et Paulus rursus nihil: ita dimidium denarii ille, qui perdidit, lucratur.

Typus tertius.

Cum dicit alicui: si restituas equum meum, do tibi denarium; et cum dicit alteri similiter: si reddis tu, do tibi denarium; si ambo reddant equum, dimidium denarii debet cuilibet eorum, et non denarium. Et si uni eorum denarium promittit, et alii donum simpliciter; si ambo reddant equum, ille, cui promisit denarium, dimidium debet accipere, et ille alius mercedem laboris sui. Et huius quidem operationis quatuor sunt canones.

Canon primus.

Ille, qui promittit, potest solvere, et irritare suam promissionem; verum antequam incipiat inventor diligentiam adhibere. Si autem postquam coepit, et antequam perficiat, vult ir-

ritare, mercedem laboris eius debet ei dare; et postquam absolverit, idest invenerit, totum id, quod promisit.

Canon secundus.

Ille, qui promittit, potest addere, et diminuere, et verbum eius ultimum recipitur. At mercenarius si non audierit promissionem diminutam, quae postremo facta est, et primam promissionem amplam solum audierit, ac propterea invenerit, nihil omnino ei detrahatur.

Canon tertius.

Mercenario nihil omnino debetur, nisi postquam absolverit opus suum. Itaque si invenerit equum, cumque adduxerit ad portam domini eius, deinde fugiat, aut moriatur antequam tradatur domino suo, nihil debetur ei.

Canon quartus.

Cum dicit mercenarius: decem promisi; et dicit dominus: non, sed quinque; aut cum dicit dominus non propter hunc equum, sed propter alium promisi tibi decem; et dicit mercenarius: minime, sed propter hunc; aut dicit dominus: tu non adduxisti eum, sed ipse sponte venit; in omnibus istis, si non adsint testes pro mercenario, verbum domini recipiendum est, si iuraverit.

CAPUT XXX.

De inventione.

In eo sunt sectiones duae.

sectio I.

De elementis eius.

Directio.

Tria sunt clementia eius: inventio inventor: et res inventa.

b b

Elementum primum.

Inventio est acceptio quaedam e bonis perditis, ut eam custodiat inventor anno uno, et post annum confirmatur dominium eius super eam, sed debitor est domino eius, quotiescumque innotuerit. Et aliqui dicunt, quod omnis, qui invenit aliquid, necessario debet illud accipere, et custodire. Et alii dicunt: quod si sciat, illam rem omnino perituram, si illam non accipiat, debeat illam accipere; secus vero nequaquam. Et cum accipit, debet significare aliis hominibus, idest testes advocare sibi ipsi, quod invenerit talem rem, et debet aliquid e signis eius indicare, et non omnia, ne cum audierit homo non fidelis, dicat suam esse, et det signa, cum res propria ipsius non sit.

Elementum secundum.

Inventor ex illis, qui excesserint pueritiam, debet esse, licet infidelis sit. Itaque si puer aliquis invenerit, potest episcopus accipere rem ab ipso, et custodire eam, si innotescat illius dominus; secus ecclesiae sit. Et aliqui dicunt, non posse episcopum accipere rem, eo quod, si perierit, debeat illam solvere, et episcopus non debet solvere; itaque quod sit in manibus eius, magis utile est domino ipsius. Et servus cum invenit aliquid, si perdat illud, potest dominus illius rei vendere servum, et suum recuperare ex pretio illius; et si non sufficit pretium servi, non potest in alia re damnum inferre domino servi. Et dominus servi potest obligare episcopum, ut accipiat de manibus servi eius id, quod invenit, ut eustodiat illud penes se, et ita damnum non patietur per venditionem servi sui.

Puer autem parvus cum invenerit aliquid, debet eurator eius illud ab eo accipere, et custodire usque ad adultam aetatem eius, et deinde res ipsius erit, si non comparuerit dominus. Et ita daemoniacus, et ipse puer, si perdit aliquid, quod invenerat, debet solvere, si non animadverterit curator; verum si animadverterit, et non apud se acceperit, ipse curator de suo debet solvere, et non puer. Et si nocumento caelesti periit, non debet solvere nec puer, neque curator.

Elementum tertium.

Cum res ab incolae regionis inventa, ex illarum numero fuerit, quae possunt perire, spectandum est utrum in loco periculi, an extra inventa sit; v. gr. ovīs, aut pullus asinae, aut natus cameli, debet accipi per modum inventionis, et anno custodiri, donec fortasse veniat dominus eius, et ipsum accipiat; secus illius, qui invenit ipsum, erit. Hinc patet animal relictum in loco, ubi non sit rapax lupus etc. non debere accipi, sed relinqui, ut dominus eius inveniat ipsum.

SECTIO II.

De quatuor inventionis canonibus.

Canon primus.

Inventor si animo custodiendi domino ipsius simpliciter acceperit rem inventam, si haec corrumpatur, non debet solvere quidquam eius domino; tunc enim instar depositi extitit apud ipsum: et si animo statim dominium in eam sibi acquirendi acceperit illam, debet solvere, si corrumpatur; et si animo, post annum, si non compareat dominus eius, dominium in eam sibi vindicandi, acceperit eam, si

ante annum corrumpatur, non debet solvere; at post annum solvit: et si indistincte accepit eam absque aliquo proposito, episcopus observet speciem eius, et cognoscat, utrum speciem servi habeat, et quantum sederit super asinum, aut onus deferendum imposuerit. Fideiussor est, si res corrumpatur.

Canon secundus.

Inventor debet notum facere, quod rem talem invenierit, et cum re, quam invenit, locum, in quo invenit, an habitatus fuerit; et si forinsecus invenit, cum redit ad habitatum, notum faciat: et aliquem e rei modis, non tamen omnes dicat: et mercedem eius, qui notum facit, hoc est praecoris, et expensas rei inventae, si v. gr. pullus fuerit, inventor non debet amittere; sed pars eius, si possibile est, vendatur ob illum nutriendum. Et aliqui dicunt, quod non vendatur pars illius, eo quod si moretur dominus eius, inventor illum comedet, quoniam illius, qui invenit ipsum, proprius fit. Nam etiam eibus, eius qui invenit, fit. Potest itaque ipsum ostentare, et notum facere, et si comparuerit dominus eius, solvat pretium eius. Et ita si pecus fuerit perditum, et inveniat, nec aliter possit conservari, aliat ipsum inventor: et ita omnia, quae custodiri possunt. Nonnulli vero dicunt, quod potius iussu episcopi, si adfuerit, vendat id inventor, ac pretium eius custodiat, eo quod hand-quaquam custodiri possit.

Canon tertius.

Post annum, si non comparuerit dominus, confirmatur dominium inventoris in rem inventam, nisi con-

silio doloso ipsum acceperit, idest ut absconderet ipsum.

Canon quartus.

Cum innotescit dominus, inventor debet rem inventam illi restituere, quando adhibitis testibus piis confirmaverit illam suam esse. Quod si testes non habeat, det autem signa multa et vera, tum potest accipere. Et aliqui dicunt, non esse fideiudum signis, eo quod fieri possit, quod ab alio, qui eam vidit, discat, et intelligat ex. Itaque cum accesserit aliquis, et dederit signa, et acceperit rem inventam, quae sua non sit; deinde compareat dominus eius verus, si non adfuerit, qui illam accepit inique, potest ab inventore damnum repetere, et suam rem ab eo sibi restitui iubere; et hio vicissim, sibi reparari iubeat, quod pertulit damnum ab illo iniquo, nisi antea notum fecerit, ac confessus fuerit, suam esse eam, eum tradidit ei: et si confessus fuerit, non potest accipere ab eo quidpiam, sed detrimentum patitur absque compensationis. Et si adfuerit, ab ipso iniquo dominus ipsius eripiat. Et si corrumpitur res inventa post annum, pretium eius, quod valebat in fine anni, debet inventor solvere domino eius, si comparuerit, non secus ac si servata res fuisset. At si vitium novum in re fuerit, postquam ipsius dominum habuit, scilicet post annum, ipsum eum vitio eius debet tradere domino ipsius. Et liquet, quod si ante annum, scilicet antequam dominum eius habeat, sit in ea vitium, uti est cum vitio suo tradit eam domino ipsius, et inventor non potest petere a domino eius ius inventionis rei perditae.

CAPUT XXXI.

*De infantium, et puerorum
inventione.*

In eo sunt sectiones duae.

SECTIO I.

De elementis, et canonibus eius.

Directio.

Tria sunt huius inventionis elementa: ipsa inventio: res inventa: et inventor.

Elementum primum.

Inventio huiusmodi est susceptio infantis perditum, et alimento carentis. Quod autem sit actio pia, constat ex eo, quod a perditione praeservat talem. Porro testimonio confirmanda est huiusmodi susceptio. Itaque ille, qui suscepit, quin testes inducat, fieri laud potest, ut recipiatur ab eo infans, nisi recte educat eum.

Elementum secundum.

Ipsae infans careat sustentatione opus est: secus si habeat patrem, aut matrem, aut consanguineum, non potest alienus suscipere eum: et ita ille, qui perfecta aetate est non recipitur; ille, autem qui aetate (*quidem, sed non intelligentia perfecta est recipitur*). Aliqui tamen dicunt, quod non recipitur; et id ratum est.

Elementum tertium.

Accipias liber et perfecta aetate debet esse. Itaque servus non potest accipere, nisi forte iussu domini sui: et infidelis natos infidelium tantummodo potest accipere; et in qua re innotescat fides, postea ostendemus. Fidelis autem potest ipse etiam natos non fidelium derelictorum accipere. Similiter etiam prodigus non potest

accipere, et si accipit, recipitur ex eo. Et ille, cuius manifesta non est pietas, neque prodigalitas, potest accipere, sed non potest transferre acceptum de regione in regionem, sed ab episcopo arcetur, donec ostendat pietatem suam. Et inops potest accipere, nam Deus est, qui alit. Et cum duo contendunt inter se, quis eorum accipiat, diviti adiudicatur acceptio. Et si pares fuerint, qui est civis, accipit; cum talibus enim magis convenienter consulitur vitae infantis. Et mulier non praepionitur viro, quamvis in educatione nati mater praefratur patri. Et si in omnibus pares fuerint, sortes mittant. Et si puer ipse ad unum ex tollentibus declinet, et velit apud ipsum esse, non recipitur declinatio eius. At si declinet ad unum e genitoribus suis, patrem, aut matrem, recipitur declinatio eius, eo quod genitores suos cum experimento eligit; at tollentes ipsum, absque experimento.

Directio.

Canones inventionis duo sunt: educatio, et expensa. Itaque ille, qui accipit infantem in civitate, non potest illum deferre, et educare in pagum. E converso autem potest ex civitate in aequalem civitatem, aut ex uno pagum in pagum aequalem transferre eum: si in deserto invenerit eum, potest transferre quò volet ipse inventor. Expensa autem e bonis infantis debet esse; si quidem habet bona: et si bona sua sint illa, quae addicuntur in testamentis infantibus proiectis, aut legati nomine aut donationis; aut inveniantur posita cum ipso ab illo, qui proiecit eum; si aut equus, aut animal aliud fuerit.

rit ligatum apud ipsum, aut prope ipsum, aut fuerit in aede, cuius uon sit dominus certus; ipsius quidem sit; et si subtus infantem fuerit abscondita pecunia, non ipsius censetur; sed si eharta reperiatur apud ipsum, in qua scriptum sit, quod ipsius sit, inventor eiusdem, iussu episcopi debet e bonis eius expendere pro eo. Et si non sit pecunia infanti, non debet inventor eius ex proprio expendere pro eo, sed ex ecclesia, nam ipse educationem tantummodo ei debet.

sectio II.

De canonibus fidei, et libertatis, et affinitatis inventi.

Canon primus.

Fides infantis, qui invenitur, ex quatuor dignoscitur. Primo ex eo, quod si intelligat, signa det fidelium propria, et conversationis eorum. Secundo ille eum adoleverit, voluntati eius relinquitur ex quibus esse velit. Tertio ut confessioni illius, qui eum proiecit, coniungatur confessio ipsius, quod illum, qui generavit eum, imitetur. Certe si pater eius cum ipso sit, aut mater eius, confessioni eorum debet coniungi confessio ipsius. Quarto locus, in quo iavenitur. Itaque, qui in porta ecclesiae reperitur, aut in domo christianorum invenitur, christianus est, et e converso. Ceterum etiamsi in porta ecclesiae inveniatur, si infidelis homo possit confirmare, quod ipsius natus sit, potest eum sumere, et instar eius non fidelis erit.

Canon secundus.

Inventus eum delinquit in homi-

nem, antequam promoveatur ad puberem aetatem, ecclesia solvit multam delicti eius. Et si in ipsum delinquatur, ipsius, et non ecclesiae, erit multa.

Canon tertius.

Cum accesserit vir, et dixerit: hic infans, qui inventus est, natus meus est; admittitur verbum eius, licet fuerit servus, eo quod non sit, qui possit illum mendacem convincere. Et si mulier sit, quae dicat: natus meus est: non recipitur verbum eius, nisi si consenserit ei maritus eius: at si vidua sit, recipitur verbum eius. Et eum duo litigant, et quisque eorum dicit: natus meus est: non praefertur fidelis infideli, sed omnes aequales sunt in hoc iudicio: et ille, qui confirmat verbum suum, accipit eum: et si ambo una confirmant, ei ex ipsis, quem episcopus elegerit, traditur infans, donec adolescat, et voluntati ipsius relinquitur electio; fervendo enim fervet sanguis ex amore naturali consanguineorum, et veritatem circa haec tandem aliquando detegimus. Postquam vero incaluerit erga unum ex eis, si deinde poscat illum alterum, non recipitur verbum eius, eo quod fervor primas naturalis sit, secundus autem accidentalis.

Canon quartus.

Quod ad libertatem attinet, quamdiu de servitute aliquis illum non accuset, liber est. Et eum moritur, si quid possidet, ecclesia heres fit; nam et multam delicti eius ecclesia solvit. Et si quis illum servum suum esse accuset, si in manu eius non sit, non recipitur verbum eius, nisi confirmaverit, quod ancilla ipsius generat.

eum, et proiecerit eum, ac ipse acceperit illum. Et aliqui dicunt, quod omnis, qui invenit infantem, et accipit eum, ac dicit, ipsum servum suum esse, confirmatur dominatio eius super illum: nam etiam ille, qui invenit suppellectilem, ac dicit, mea est, confirmatur dominium eius super illam: at id non est ratum; nam servus, secus ac supellex, non potest apologiam facere pro se ipso: et inventus cum adolesceret, et diceret de se, quod servus sit illius, qui accusat ipsum de servitute, recipitur verbum eius, etiamsi antea dixerit, se servum non esse. Et cum dicit: servus sum Petri, Petrus autem negat, et dicat: non est servus meus: si redeat, et dicat: non, sed Pauli sum servus, non recipitur verbum eius secundum apud nos; apud alios vero confirmatur Paulo servitus eius.

Directio.

Filia inventa, si postquam desponsa est dicit, se ancillam esse talis; non separatur propter hoc a marito suo, et confirmatur servitus eius illi tali. Nati autem, quos ante hanc confessionem suam genuit, liberi sunt; at illi, quos postea generat, servi. Similiter filius inventus, si postquam nupsit, confitetur servitatem, apud nos non separatur: at alii separant, quamvis filiam non separent. Et inventus cum emit, et vendit, deinde confiteatur, se alienius esse servum, non irritantur emptiones ac venditiones eius priores, irritantur vero posteriores.

CAPUT XXXII.

De manumissione servorum.

Et in eo sunt sectiones tres.

SECTIO I.

De manumissione simplici.

Directio.

Manumissionem simplicem dicimus illam, quae non definitur pacto in morte illius, qui manumittit, aut in emptione servi de se ipso. Manumittens debet esse perfecta aetate, et mente, et non impeditus a bonorum suorum administratione. Ille autem, qui manumittitur, homo servus, qui non sit oppigneratus, sit oportet. Et cum dicit dominus servo suo: oh domine mi; aut ancillae suae: oh domina mea; aut: oh soror mea; aut: oh sponsa mea; non confirmatur manumissio per hosce terminos. At si dicat servo: oh liber; et ancillae: oh libera; libertate donantur: et reus fit, si iterum in servitute detingat eos; nisi forte tamen nomen eorum non fuerit *liber*, aut *libera*. Et si dicat aliquis servo alieno: liberavi te, nullatenus confirmatur ei dominatio in eum: et si una die liberetur, manumittitur servus ille. Et manumissionis quidem quinque sunt qualitates.

Qualitas prima.

Communicatio partis cum parte, scilicet cum manumittit aliquis dimidium servi, totus servus manumittitur. Et si proprium non fuerit illud dimidium alterum, debet solve-
re pretium illius alterius dimidii domino ipsius, verum per quatuor canones.

Canon primus.

Cum haud miser fuerit, videlicet si potestatem habeat in pretium dimidii illius alterius: nam indumenta, quae super ipsum et domesticos eius, solum relinquuntur ei: aedes enim quae eius venditur pro solutione pretii dimidii alterius: at si debito prematur pro quantitate pretii dimidii, non adigitur vi ad manumittendum totum servum.

Canon secundus.

Cum dicit: manumisi dimidium servi mei; aut: manumisi servum talem; tunc debet solvere pretium dimidii alterius, ut consummatur manumissio. At si dicit: manumisi dimidium socii mei, delirat, et cessat manumissio.

Canon tertius.

Ut voluntate sua manumittat dimidium suum, cum aliquis emit (*vendit*) dimidium patris sui, aut matris suae, sive velit, sive nolit, manumittitur ab eo dimidium, quod vendit; et non debet vendere, aut manumittere etiam dimidium aliud, si nolit.

Canon quartus.

Ut non sit oppigneratum ipsum illud dimidium aliud; secus non debet ipsum manumittere.

Qualitas secunda.

Manumissio consanguineorum. Itaque omnis, qui emit partem a consanguineis suis illis, quibus debet alimenta cum bonis evertuntur, liberatione liberatur, quatenus ad ipsum adtinet, ipsa illa pars, siquidem ipse fuerit non ineptus bonis administrandis. Et propter hoc curator pueri non potest vendere quidpiam e bonis pupillorum patris aut matris eius.

Qualitas tertia.

Ille, qui aegrotat, non potest liberare servum, cuius pretium superet tertiam partem bonorum suorum. Itaque cum unum solum servum habeat, et nihil amplius, si manumittat eum in aegritudine sua, tertia tantum pars liberatur; et in duas tertias partes eius heredes ipsius dominantur. In lege autem XXI imperatorum iuxta numerum servorum permittitur manumissio eorum; videlicet si unus est servus, aut duo, aut tres, licet liberare omnes. A quinque autem ad decem, dimidium tantummodo: et a decem ad triginta, tertiam partem; et a triginta ad centum, quartam partem. Et ille, qui moritur, si debitum habuerit, quando obiit, illud solvatur, et deinde confirmetur liberatio servi. Et si non sufficiant opes eius, etiam servus, qui liberatus est, venditur, et debitum solvatur.

Qualitas quarta.

Sortes. Et sortes requiruntur, cum liberat aliquis servos, quorum pretium superat tertiam partem bonorum ipsius. Itaque non omnes liberantur. Et propterea cognosci debet ille, qui liberatur. Si quis ergo liberat tres, aut sex, aut novem servos, quorum pretium aequale sit, triplaciter hi dividantur, et mittantur sortes, ita ut scribatur in una schedula liberatio, et in qualibet aliarum duarum servitus, et ponantur in cera, et dentur corae puero, qui nonnum indicio pollent, ut det unicuique unam, et ille, qui sortitur libertatem, ipse liberatur. Si autem non sit aequale pretium eorum, computetur pretium omnium simul, quamvis pater

non sint summae pretiorum: videlicet si quinque fuerint, et unus ex eis valeat centum, et duo alii centum, et duo alii centum, ille quidem unus in comparatione duorum in sorte est. Si autem duo servi, aut quatuor aequales pretio sint, neque triplicentur, ex uno quoque eorum tertia pars liberatur.

Qualitas quinta.

Affinitas. Affinitatem hic dicimus illam, quae post liberationem confirmatur inter liberatum et liberantem, aut inter hunc et heredes liberantis. Itaque quicumque liberat servum, haud omnino alienus ab eo fit, sed hic affinis eius est. Ergo liberans debet despondere, et corrigere, seu correctionem iubere, et admonere illum, quem liberavit: et cum obit ille, qui liberatus est, liberator eius heres fit illius, nisi habeat heredem naturalem; et si hic non extet, heredes liberantis hereditatem eius consequuntur.

SECTIO II.

De liberatione conditionata.

Directio.

Liberationem pacto conventam dicimus, si quando dicit homo servo suo: cum morior, liber es. Et si duorum dominorum fuerit servus, et ambo dixerint ei: cum morimur, liber es; non liberatur morte unius eorum, sed dimidium eius liberatur solum. Et cum dicit homo servo suo: cum morior, liber es, verum si ingrediaris aedem meam, aut facies sic; et moriatur ille homo, non possunt heredes eius vendere servum illum, quamvis non fuerit ingressus dictam aedem, et necdum

fecerit dictam actionem: nisi solum, cum recusaverit, et dixerit: non faciam; aut: non ingrediar.

Directio.

Ipsa promissio liberationis huiusmodi post mortem securaturae, imitatur testamentum: itaque ille, qui dicit servo suo: cum morior, liber es; potest illum vendere, aut illum dono dare, et cessat liberatio, quae post mortem securaturae est. Similiter licet dicat solum: cassavi promissionem meam illam, et non addat, dicens: liber es post mortem meam, cessat liberatio. Similiter si neget dominus, dicens: non dixi, quod post mortem meam liber es, cessat liberatio, nisi adfuerint testes. Et ita si delinquit servus, venditur mulcta, et cessat liberatio eius. At si dominus eius eripiat eum, non cessat liberatio, nisi dominus eius illam casset manifeste. Et ancilla, cui dictum est a domino suo, cum morior, libera es; si parit post promissionem suae liberationis, ipsa quidem libera est absque nato suo: nam et ancilla quoque, quae in testamento addicitur alicui, si parit, non etiam cum ipsa natus eiusdem in servitutem traditur.

SECTIO III.

De consensu in liberationem per famulatum servi.

Directio.

Hoc actionis genus contrarium est reliquis actionibus legitimis, eo quod illud, quod non est servi, tamquam id, quod servi est, reputatur, videlicet: quemadmodum servus domini sui est servus, etiam opus eius domini ipsius est legitime. Et cum per

opus suum emit se ipsum, tamquam is, qui parte aliqua bonorum suorum aliquid emit, dominus sui ipsius appareret. Verum duas ob causas tamquam legitima reputata est: primo quidem, quia domino ut plurimum non placet servum gratis manumittere: secundo quia tunc magis sollicitus fit ad opus et lucrum ipse servus. Et ipse hic fidelis aliquis debet esse; et sic demum confirmatur emptio personae ipsius, et liberatur. Elementa autem actionis huius sunt quatuor.

Elementum primum.

Dictio: cum dicit dominus servo suo: consensi, ut liberem te, cum dederis mihi mille draehmas duobus temporibus, aut plus, aut minus; et cum solveris tu, liber eris; confirmatur libertas eius, cum solverit. Confirmatur autem, quamvis dicat dominus servo suo: vendidi tibi personam tuam, aut animam tuam talibus nummis, quos solves mihi post tempus tale.

Elementum secundum.

Pretium. Quod ipsum debet esse notum in quantitate, et per modum debiti tempore certo solvendi, quod nempe duobus temporibus, aut pluribus solvatur. Et ratum est, si paciscatur servus cum domino suo, ut serviat ei annum, aut plus, aut minus, et addat ministerio suo denarium unum, aut plus, aut minus.

Elementum tertium.

Dominus. Et hic perfecta aetate, qui idoneus sit ad administrandum, debet esse; et propter hoc ille, qui minore aetate, aut energumenus fuerit, non potest consentire liberationi servi sui. Et ita oppignervatus servus manet.

Elementum quartum.

Servus quidem perfecta aetate, et

mente, ac fidelis debet esse. Et ipse consensus liberationis in ipsum totum, et non partem eius debet esse. Canones vero eius quinque sunt.

Canon primus.

Cum non totum debitum solvit servus, non liberatur pars eius, sed servus manet, quamvis unus solus nummus supersit ex eius debito, donec illum solvat.

Canon secundus.

Cum properanter solvit servus ante complementum *prothesmiae*, non potest dominus non accipere; nam etiam omnis creditor compellitur ad solutionem proprii recipiendam quovis tempore: et si pignus receptum est, et quidem persona servi ipsa sit pignus eius; et hic vult pignus (*nempe se ipsum*) liberare; si transierit tempus, et non solverit impedimenti alicuius causa, aut si in viam discesserit absque auctoritate domini sui; aut si habeat, et non solvat; potest dominus eius irritare consensum liberationis. Et si servus energumenus sit, et habet aliquid, episcopus accipiat, et solvat, ut liberetur; alias cessat eius liberatio.

Canon tertius.

Dominus non potest vendere servum, cuius liberationi consensit, quamvis ille etiam, qui emit, consentiat liberationi eius post solutionem quantitatis ab ipso debitae, quae scilicet quantitas quota sit, a domino in testamento dicatur. Ipse quoque servus non potest liberare servum, neque legare, neque donare homini quantitatem, quam debet domino suo, neque votum movere; et si voverit, non solvat, nisi auctoritate domini sui.

Canon quartus.

Natus ancillae, cuius libertati consensum fuit, dum mater libertate donatur, cum ipsa liberatur, siquidem post consensum pepererit eum.

Canon quintus.

Si deliquerit ille, cuius libertati consensum fuit, in dominum suum, aut in alienum, debet solvere muletam, cum venditur ob suum delictum.

CAPUT XXXIII.

De raptu.

Et in eo sunt sectiones tres.

SECTIO I.

De elementis solutionis.

Directio.

Raptum iniquitatem magnam esse, Deus per Moysen significavit. Ne, inquit, concupisces uxorem socii tui, et servum eius, et ancillam eius, et bovem eius, et asinum eius, et quidquid est illius. Omnis ergo, qui rapit, debet solvere. Et solutionis tria sunt elementa: causa solutionis: res rapta: et materia solutionis.

Elementum primum.

Omnis, qui perdit rem non suam, aut alium adigit ad perdendum, aut accipit rem alienam, solvendo solvit: et ille, qui effodit puteum, seu ut in ipsum cadere faciat, solvendo solvit pretium eorum, quae in ipso percunt. Si tamen alius proiciat in ipsum iumentum, sive servus, sive filius liberi sit, ille, qui proicit, solvit, non ille, qui effodit: et ille, qui suscepit in se aliquid custodiendum, si absque voluntate eius pereat, quovisunque fuerit, non debet solvere. Itaque ille, qui custodit oves alicuius in atrio suo, si lupus

insidiatur, et perdat ex eis, non debet solvere: et ita ille, qui gestat infantem alicuius, si lupus rapiat illum ab eo, non solvit: at si in loco non tuto inter medios lupos adducat ipsum, debet solvere: et ille, qui resolvit compedes servi, aut iumentum, aut destruit beth-gazam (*arcam nummariam*) ita ut diripiantur facultates, solvit. Et aliqui dicunt: quod si energumenus fuerit servus, et ferox iumentum, debeat solvere, alias non: at id ratum non est. Et ille, qui aperit portam caveae, et inde volatile avolet, non debet solvere; at id ratum non est. Et si quis tenet utriculum butyri, et dum solvit os eius, spirat ventus vehemens, et proicit ipsum, ac perit butyrum, non solvit, nam absque voluntate eius flavit ventus: at si solvat ipsum, ponat humi, et liquefiat, ac pereat, solvit: et si cum apertum est os utriculi, alius homo pessundet ipsum, ille, et non ipse solvit; nam et ille, qui deicit hominem in foveam, ipse solvit, et non ille, qui effodit foveam.

Directio.

Raptum immobilium, praedii inquam, et aedis etc. per ingressum in ea raptorum, et expulsionem domini eorum ex eis, fieri contingit. Et manifestum est, quod si debilis ingreditur in praedium illius, qui fortior ipso est, non sit raptus; si certe dominus eius non sit absens. Et si forte a raptore alius rapiat, potest dominus suum repetere ex quolibet amborum. Et si raptor oppigneravit aliquid, quod rapuit, penes alium, aut illud locavit, aut commendavit, ipse solvit, eum perit, et non ille. Et si escam rapiat aliquis, eamque deferat alte-

ri, si novit ille, qui comedit, solvit; alias non.

Elementum secundum.

Cum servus rapitur, ac perit, ille, qui rapuit eum, debet solvere pretium eius domino eiusdem. Et si partem ex servo amputet raptor, debet solvere pretium illius partis cum damno, quod contingit in pretio totius. Et si nocumento caelesti corrumpatur pars eius, *damnum* dumtaxat, quod contingit in pretio totius debet sarcire: in reliquis autem animalibus, cum corrumpit raptor partem eorum, *damnum* pretii eorum solum debet solvere. Et aliqui dicunt, quod raptor, cum expellit oculum equi, aut bovis, quartam partem pretii eius debeat solvere cum ipso; at ratum non est. Instrumenta autem musica, et lusus illegitimos, citharam, vel latus eius si quis pessumdet, non debet rependere. Ceterum non debet in domos cantorum irrepere fidelis, instrumenta frangere, neque debet comburere ea, eo quod modi eorum, et non ipsa, sunt legitimi.

Et ille, qui rapit servum, aut asinum alicuius, etiam mercedem operis eorum debet restituere eum ipsis, quamvis non exercuerit eos, eo quod domino ipsorum cesset opus eorum. Liberum si rapit homo, si illum laborare fecerit, solvat mercedem laboris eius; alias secus.

Elementum tertium.

Materia solutionis instar illius, quod raptum est, et perit, debet esse, si ex similibus fuerit; alias pretium, quod valebat. Et similitum quatuor sunt canones.

Canon primus.

Homo debet solvere pretium eius

rei, quam pessumdedit, si similis ei non reperiatur.

Canon secundus.

Cum solvet pretium rei eius, deinde contingat, ut inveniat similem ei, potest perditor restituere pretium, quod dedit, et dare rem similem ei, quam perdidit: eo quod ille quoque, qui fugat servum, et solvit pretium eius, si illum invenerit, potest ipsum tradere domino eius, et recuperare pretium, quod dedit.

Canon tertius.

Ille, qui rapuit denarium in urbe Melitina, si obvium habeat dominum denarii in urbe Sebaste, et denarius tempore quo fuit Melitinae valebat undecim, et Sebaste duodecim, non potest dominus denarii pro solutione denarii exigere a raptore, nisi undecim drachmas. Et cum ierint ad urbem Melitinam, potest reddere drachmas, et accipere denarium.

Canon quartus.

Ille, qui frangit calicem argenteum pondo decem, et pretii viginti, non decem drachmas argenti fracti solvit, et decem drachmas signatas, sed debet conflare ex argento calicem, licet ad conflationem magis requiratur.

Directio:

Non similibus item quatuor sunt canones.

Primus.

Cum fugit servus raptus, pretium eius solvit raptor domino, et tunc non ipsius fit servus, sed si reperiatur, debet dominus eius accipere eum, et restituere pretium raptori. Et si raptor voluntate sua illum fugavit, etiam mercedem laboris servi debet solvere, secus vero minime.

Secundus.

Cum dicit raptor: periiit res, quam rapui: et dicit dominus: non periiit: si vult expectare, an forte compareat, non potest exigere pretium eius. Et si accipit pretium eius, debet credere raptori, qui dixit: periiit. Et manifestum est, quod si compareat, potest restituere pretium, et accipere ipsam. Et de pretio cum dicit raptor, quod valet decem, et dicit dominus, quod valet undecim; si dominus non habuerit testes, verbum raptoris admittitur, cum iurat.

Tertius.

Cum dicit dominus, quod vitiosus non erat hos ipsius, qui raptus fuit, et dicit raptor, quod vitiosus erat, verbum raptoris admittitur, eo quod rei non existentia plane probet adserctionem raptoris. Sic cum dicit: servus meus, quem rapuisti, et fugasti, artifex erat: si non habeat testes, verbum raptoris admittitur, quod artifex non esset.

Quartus.

Cum dicit raptor, hoc indumentum est, quo indutus erat servus meus; ratum habetur verbum eius, nisi dominus habuerit testes.

sectio II.

De defectu qui accidit rei raptae.

In eo sunt canones quatuor.

Primus.

Cum aliquis rapit rem, quae valebat decem, et ponderetur pretium eius, ac inveniatur valere unum; si servata est, et restituat eam raptor domino ipsius, non debet supplere defectum pretii eius. At si postquam valuit unum, corrupta fuerit, decem debet solvere

raptor, et non unum; si non fuerit alia similis ei; et si fuerit, potest raptor emere aliam similem ei, quae corrupta fuit, uno, et tradere domino. Et ille, qui rapit vestem, quae valet decem, deinde valeat quinque, deinde illam induit, et valeat quatuor, eo quod induit eam, unum tantum defecit causa ipsius, addat utique illud ultra vestem, et restituat domino ipsius. Et ille, qui scindit indumentum, quod rapit, segmenta eius cum defectu pretii restituat domino eius. Et ille, qui rapit triticeum, et ventilat illud, si deinde velit dominus, valorem eius accipit cum multa defectus pretii eius. Et si velit triticeum simile, accipit: pretium vero eius non potest exigere. At si raptor molat triticeum, farinam debet restituere domino eius, quod illud corruperit. Et ille, qui rapit servum, si perit ipse servus, aut deperditur, quicquid accidit detrimenti pretio ipsius, debet restituere raptor domino eius. Et si membrum ex servo, quem rapuit, corrumpat raptor, non pretium membri ille debet solvere, sed detrimentum pretii totius supplet: videlicet si centum valebat, et cum amputata fuit manus eius valuit quadraginta, servum eum sexaginta reddat. Et si ob nocumentum ecclesie putrefiat manus servi rapti, aut cadat, non debet raptor damnum in aliqua re pati. Et servus raptus cum occiditur, si dominus eius occidat eum, non potest exigere pretium eius ab illo, qui eum rapuerat.

Secundus.

Servus raptus, cum occidit aliquem, et detineatur a praeside, ac occidatur, potest dominus eius repetere so-

lutionem pretii eius ab illo, qui rapuerat eum. Et si servus perdat rem alterius, raptor debet solvere mulctam, et dominus servi absque damno accipit servum suum. Et si postquam perdidit servus rem alterius, moriatur, debet raptor solvere pretium eius totum domino ipsius, et solvere etiam mulctam rei, quam perdidit ipse, qui raptus est ab eo, domino ipsius rei.

Tertius.

Cum aliquis rapit pulverem ex loco socii sui, et corrumpitur ille pulvis, similia pulverem debet raptor restituere, et replere locum, ex quibus illum accepit, eumque complanare, si velit dominus loci illius: secus non potest absque auctoritate eius restituere denuo pulverem in locum, ex quo accepit. Et aliqui dicunt, si angustetur raptor a pulvere, quem rapuit, et non habeat locum, in quem proiciat eum, potest proicere eum in stationem, ex qua accepit, et coequare loca illa, quamvis nolit dominus stationis. Et cum effodit homo puteum in terra non sua, potest eum denuo replere: sed si suscipiat in se dominus terrae, quod si in puteum ceciderit homo, aut iumentum, ipse restituet, et non putei raptor, tunc non potest raptor replere ipsum.

Quartus.

Raptor si castraverit servum, pretium eius universum solvere debet. Et si nocumento caelesti pereant testiculi servi, uti est, accipiat eum dominus eius, et raptor nihil perdit, eo quod sit aductum et non diminutum pretium. Et servus pinguis cum macrescit apud raptorem, si non diminuat pretium, nihil perdit raptor: contra

ac accidit ei, qui rapit oleum, et coquit ipsum, donec dimidium eius maneat, quamvis non diminuat pretium eius, sed etiam accrescat; secundum dimidium quod imminutum est, debet raptor addere super ipsum, quia oleum est simile, et pinguedo servi non est similis. Et si mustum coquat raptor, et imminatur quantitas eius, crescat autem pretium eius, non debet raptor superaddere ei secundum illud, quod diminutum est, eo quod dilutio non habeat pretium imminutionis in musto, quod coquitur: et in oleo non est dilutio, sed unguentum. Et servus artifex, cum rapitur, et obliviscitur artis suae, debet raptor solvere mulctam artis, cuius oblitus est. Et si postquam oblitus fuit, rursus addiscat apud ipsum raptorem, non solvit mulctam raptor. Et aliqui dicunt, quod solvat, eo quod doctrina nova donum est novum. Et ille, qui rapit argentum, quod valet unam drachmam, et conflat anulum, qui valet decem drachmas, anulum, prout est, debet restituere domino, et non argentum. At si dominus velit, potest cogere eum, ut liquefaciat ipsum, et redigat ipsum in argentum, uti accepit, et suppleat diminutionem, si contigerit, in quantitate argenti, aut in eius pretio. Et illo, qui rapit mustum, cum sit vinum, debet dominus eius vinum illud accipere; et si acetum fit, acetum accipit, verum cum muleta. Et ille, qui vinum rapuit, quod acetum deinde fiat, pretium vini solvit. Et ille, qui ova rapit, aut educat pullos, aut pellem bestiae rapit, et concinnat eam; aut triticum rapit, et seminat illud; pullos, pellem, et semen accipit dominus ovorum, pellis, et tritici.

SECTIO III.

De augmento, quod fit in re rapta.

In eo sunt canones sex.

Canon primus.

Siquis rapit triticum et molit, aut argentum et conflat, aut indumentum et lavat aut consuit, aut lutum et efficit lateres; augmenta haec potest dominus accipere; et nihil damni infert raptori, qui damnum passus est, et moluit, conflavit, concinnavit, abstersit, consuit, et lateres effecit.

Canon secundus.

Ille, qui rapit pannum, qui valeat decem, et tingit ipsum tinctione, quae valeat decem, si iam viginti valeat, tunc vendatur, et accipit dominus decem, pretium panni sui; et raptor decem, pretium tinctionis suae. Et si valeat triginta, quisque eorum accipit quidecim: et patet, tinctionem non esse uti auturam; nam tinctio per materiam fit, sutura autem absque materia. Et si post tinctionem valeat solum quindecim pannus, dominus decem sua accipit, et raptor quinque solum accipit, et quinque perdit, quia sua causa contigit damnum: et si decem solum vendatur, uti est, accipit pannum dominus eiusdem: et si octo solum vendatur, duas drachmas raptor duntaxat debet supplere domino panni. Similiter quamvis ventus rapiat pannum alicuius, eumque proiciat in lagenam tinctoris, uti qui rapit, et tingit, iudicatur: et cum dominus panni vult vendere suum pannum, non potest tinctor non vendere suam tinctionem: et cum tinctor vult vendere

suam tinctionem, potest dominus panni non vendere suum pannum; nam violentia est, quod quis lingat pannum non suum.

Canon tertius.

Siquis iniuria sibi vindicat praedium, et aedificat in eo aedificia, aut serit in eo plantas, aut seminat in eo semen, potest dominus praedii cogere raptorem, ut destruat aedificia sua, et eradicet plantas suas, ac semen, et reparet etiam damnum, quod accidit praedio a destructione, et eradicatione.

Canon quartus.

Ille, qui rapit unguentum, et commiscet ipsum cum unguento suo, iuxta unguentum, quod rapuit, debet solvere. Et ita ille, qui rapit oleum olivae, et commiscet cum oleo sesamorum; aut aquas rosaceas, et commiscet cum aqua; et ille, qui rapit farinam, eamque commiscet cum farina sua. Ille autem, qui rapit triticum album, et miscet cum rubro; aut sesamum, et miscet cum semine lini; debet separare, et tradere id, quod rapuit, et non aliud simile, quamvis ea separatione defatigetur, quia iniquus fuit.

Canon quintus.

Ille, qui rapit partem ex terra, et confundit cum terra sua, ac aedificat aedificium, potest dominus partis illius cogere eum ad evertendum aedificium, quod aedificavit in illa eadem parte. Et ita ille, qui rapit tabulam, eamque figit in navi, potest dominus tabulae illius recipere tabulam suam, nisi tamen fuerit in navi anima vivens, quae perdat per naufragium; aut bona, quae non sint raptoris, et corrumpantur; secus vo-

ro pretium tabulae potest accipere tempore calamitatis; et expectet, donec perveniat ad portum navis, et tunc, si velit, restituat pretium, et recipiat tabulam suam. Et si raptoris fuerint illa bona, aliqui dicunt, quod possit recipere tabulam suam, quoniam corrumpantur bona raptoris, quia oppressor est: at illud ratum est, ut non accipiat, sed expectet, donec veniat ad portum. Et cum cadit denarius in puteum alicuius, potest dominus denarii extrahere totam aquam illam, ut inveniat denarium suum, et debet reficere damna domino putei, si contigerint. Et cum corrumpit aliquis unum de duobus calcis, qui valeant decem drachmas, et ille unus, qui mansit, tres drachmas solum: aliqui dicunt, quod septem drachmas solvit raptor, ut reficiatur pretium comparis alterius, et alii dicunt, quod tres drachmas solvat raptor pretium comparis, quem rapuit, respective ad illum qui mansit: et alii dicunt, quod quinque drachmas solvit, eo quod si alius etiam illam, qui mansit, corrumpat, manifestum sit, quod quisque amborum corruptorum dimidium pretii duorum calciorum solvit.

Canon sextus.

Siquis rapit ancillam alicuius, et eam sibi, vel alteri despondet, potest dominus eius separare ipsam, et irritare desponsationem illegitimam. Verumtamen expedit, ut pretium eius solum accipiat, et non separet, maxime si voluntate sua desponsata fuerit. Et cum noluerit *separare*, accipiat pretium eius. Quod si pepererit prolem, et ignoraverit is, qui eam despondit ac violavit, quod ancilla esset, li-

ber est natus eius; et si solverit, servus est etiam domini ancillae. Et si morte moriatur hic natus, postquam natus fuit vivus, pretium eius debet solvere raptor, qui genuit ipsum, domino eius.

CAPUT XXXIV.

De gravibus facinoribus, quae poenam capitalem merentur.

In eo sunt sectiones septem.

SECTIO I.

De homicidio.

Directio.

Lex spiritalis, quae per Christum dominum nostrum data fuit nobis, praecipit nobis, ut dimittamus nobis invicem delicta, et non resistamus malo; et percutienti nos in maxilla nostra dextera, porrigamus aliam; et auferenti tunicam, demus etiam pallium. Sed quia conversatio haec mundana, nisi capitali poena ad correptionem afficiantur delinquentes, haudquaquam recte regitur; praecepto prisco, quod a Deo per Moysen datum fuit, indigemus ad scopum hunc consequendum, iuxta illud; si ausus fuerit vir contra socium suum, et occiderit eum dolo, ex altari meo detrahe illum, ut occidatur etc.

Directio.

Homicidium quinque rationibus perpetratur: voluntate: modo, qui similis est voluntati: errore: modo, qui imitatur errorem: mediatione alterius causae. Itaque ille, qui occidit voluntarie eum quovis armorum genere, aut cum ligno, aut eum lapide, aut cum igne, occidendo oc-

cidatur a potestatibus saeculi huius, et in futuro saeculo cruciatum sempiternum hereditat a iudice totius iustitiae Deo, cuius gratiae laus. Si autem adversarii eius, hoc est domini eius, qui occisus est, praeceptum christianum sequentes propitii fiant erga eum, aut reconcilientur cum eo per pecuniam, quam accipiunt ab eo, et dimittant ei delictum eius, non occiditur: siquidem paenitentiam agat: post viginti annos deinde recipiatur in templum: et quinque quidem cum paenitentibus magnis oret: et quatuor cum fidelibus oret: oblationem autem non accipiat, nisi postquam praedicti anni exacti fuerint. Ita definivit S. Basilus magnus in illis, quae ad Amphilochem leonem scripsit, qui fuit avunculus eius.

Directio.

Et modum, qui imitatur voluntatem dicimus illum, quando non cum aliquo ex instrumentis armatis occidit aliquis, neque baculo, neque petra magna, sed cum aliquo instrumento, quod ut plurimum non occidit: et ipse hic non debet occidi, sed damnum pati mille denariorum auri, aut decem milium drachmarum pecuniae in favorem heredum occisi, siquidem possideat: alias consanguinei ipsius debent operam ferre cum eo: et si inopes fuerint, tota communitas fidelium subsidium ei tribuat: et per secundum dimidium spatium, quod diximus, scilicet per decem annos exhibeat paenitentiam, et deinde dignus habeatur mysteriorum duobus annis in fletu: tribus inter audientes genuflectat: et uno consistat, cum fidelibus pariter communicans. Et scito, quod muleta mulieris, cum occiditur, dimidium est muletiae viri, idest 500

denarii: et viri infidelis, uti mulieris fidelis: et mulieris infidelis, uti dimidium mulieris fidelis: et in muleta pares sunt pueri, et viri, et puellae, ac adolescentes. Et muleta servorum, ac ancillarum, quantitas est pretii eorum.

Directio.

Error duplici modo contingit: cogitatione, puta si proiciat quis sagittam ex longinquo in hominem, quem existimabat feram venaticam: aut opere, puta, si quis proiciat lapidem contra canem, aut contra arborem, ut fructum excutiat, percutiat autem hominem, eumque occidat. Et ille, qui cum errore occidit, uti dimidium damni illius, de quo supra, debet pati, et uti dimidium canonis eius perficere paenitentiam.

Directio.

Et modum, qui imitatur errorem, dicimus illum, cum dormiens scilicet, et convertens latus supra infantem, aut supra aegrotum, hunc enecat. Et ille, qui ita enecat, uti dimidium eius, de quo supra, debet damnum pati, et canonem paenitentiae perficere.

Directio.

Etiam cum interventu alterius ausae dicimus, quod occidat aliquis, v. gr. ille, qui fodit puteum, in quem decidat homo, et moriatur: et hic totum damnum, et dimidium canonis paenitentialis debet explere. Et aliqui dicunt, quod ille, qui occidit modo, qui imitatur voluntatem, aut cum errore: aut modo, qui imitatur errorem, aut interveniente alia causa, si non possit perficere canonem paenitentialem, personam fidelem, servituti obnoxiam, liberet, et

eruat, et deinde recipietur ad communionem.

Directio.

De illis autem, qui in bello interficiunt, S. Basilius dicit, quod patres nostri illos homicidas non reputarunt, quia pro recta religione vindictam sumunt: sed quomodocumque sit, manus eorum purae non sunt, et tempore triennii solum debent arceri, ut mudentur. Illi autem, qui veneno, aut magia occidunt, homicidae sunt voluntarii, et culpabiles. Et ita illi, qui propinant venenum mulieribus, uti abortum edant; et ita mulieres, quae propinant pharmaca viris suis, ut eos ad amorem sui provocent, et tenebras faciant in mentibus eorum. Et liber quamvis servum occidat, occidatur: et fidelis quamvis infidelem occidat, occidatur. Et vir quamvis feminam occidat, occidatur; et adultus quamvis infantulum occidat, occidatur: et incolumis oculis quamvis caecum aut claudum occidat, occidatur. At vir si occiderit filium suum, aut servum suum, ne occidatur. Et homicida, gladio debet occidi, quamvis non gladio, sed alio instrumento occiderit. Aliqui dicunt, quod si igne, aut dilaceratione membrorum, aut fame, aut saxo, aut mersione occiderit, eodem modo occidatur: ast gladio debet occidi. Et ille, qui ferit virum, aut percutit eum alio modo, ita ut cadat in stratum, si in ipso strato suo moritur, is, qui percussit eum, occidatur. Et si postquam convaleuit, mortuus est, non occidatur: et liquet, quod mercedem medico ille, qui percutit, debet dare.

Directio.

Cum reconciliatur dominus occisi

eum occidere super pecunia, quam det ei, et ratum habetur debitum pecuniae, cessat sententia mortis, sive multa fuerit pecunia, sive exigua.

Et cum unus (*si plures fuerint*) e dominis occisi convenit cum occisore super parte sua, etiam illi alii debent convenire cum eo super propria pecunia, et non poterunt occidere eum.

Et cum multi unum occiderint, omnes occiduntur propter illum unum. Et cum unus multos occidit, ipse solus propter omnes occiditur. Verum, cum adsunt domini omnium occisorum, non possunt dicere contra unum ex occisis quod hic occidatur, et hos multam reliquorum occisorum e bonis eius accipiemus. Si antequam occidatur homicida, moriatur, non possunt domini occisorum accipere pretium interfectorum suorum e bonis eius. Et servus cum fatetur, quod voluntate sua occidit, occidatur. Et si quis percutit sagitta aliquem, per quem illa transiens, alium quoque percutiat, et ambo moriantur, ille, qui percussit, occiditur pro illo primo, et multa debetur dominis interfecti secundi.

Directio.

Cum pater voluntate sua occidit filium suum, non occiditur, sed damnum patitur. Et puerulus, ac energumenus quamvis voluntarie occidant, attamen tamquam si ex errore fuerit, imputatur eis, et damnum multae sustinent. Et ille, qui fodit puteum in via, aut ponit petram offendiculi, in quibus aliquis moriatur, damnum multae patitur: et si iumentum moritur in ea, pretium eius solvit. Et si podium aedificet in via, aut aquaeductum magnum, quae cadant super al-

d d

quem, damno mulctae subicitur. Et ille, qui in terra suo puteum fodit, in quem cadat aliquis, et moriatur, nihil damni patitur. Et ille, qui insidet animali, solvit omnino, quidquid calcet pede suo posteriore vel anteriore, aut mordet ore suo, aut corrumpit ipsum animal, quod sub eo est. Et non solvit quidquam, si cauda sua corrumpat: et ita si mingat in via, ac prolatur in ea aliquis, et moriatur, non solvit quidquam, qui sedet super ipsum. Et ille, qui animal suum coram se ducit, et ipse post illud ambulat, debet damnum ferre totius rei, quam corrumpit sive anterioribus sive posterioribus pedibus suis. Ille, qui ducit animal proprium cum capistro eius, solum debet solvere, pro eo, quod corrumpit anterioribus pedibus suis.

Directio.

Servus cum per errorem aliquid corrumpit, debet dominus eius aut tradere eum domino illius rei, aut solvere pro servo suo mulctam. Et paries alicuius cum nutat ad latus viae, et dicitur domino eius, ut diruat eum, nec eum diruit, quidquid ille paries corrumpit casu suo, debet solvere. Et cum duo equites invicem offendunt in cursu equorum, et ambo moriuntur, cessat poena capitalis, et damnum ab utroque.

Et cum occidit aliquis, pretium eius debet solvere: et ille, qui percutit ventrem gravidae, et illa foetum mortuum per abortum edit, quinquaginta denarios auri solvit: et si foetum vivum edit, deinde moritur, mulctam perfectam, scilicet mille denarios auri solvit: et si postquam foetum mortuum edidit, ipsa quoque

moriatur, 550 solvit. Et si moritur, deinde edit infantem mortuum, 500 solum solvit. Et haec quidem, si masculus fuerit infans, secus dimidium quantitatem. Et pretium infantis ancillae si masculus fuerit; dimidium decimae partis pretii eius, si vivus est, et decima pars integra, si femina sit.

Directio.

Cum invenitur occisus aliquis in aliqua vicinia, et nescitur, quis occiderit eum, adiurantur quinquaginta viri ex illa vicinia per Deum, et per verba eius viva, et dicunt, quod non occidimus eum, neque scimus, quis occiderit eum. Et hoc dicto, tunc omnes vicini illi damnum mulctae perfectae ferant pro dominis occisi: et si quinquaginta non fuerint illi vicini, duplicantur eis iuramenta, donec perficiatur numerus quinquaginta. Illi autem, qui iurant, ne sint pueri, aut euerumeni, neque mulieres, neque servi. Et si mortuus aliquis invenitur in loco cruento, et non sit in cadavere signum caedis, cessat adinratio cum mulcta; et similiter quamvis sanguis decurrat ex naribus eius, aut ex ore, aut sit in annulo eius, siquidem non fuerit in eo percussio. Et eum invenitur occisus super asinum, quem ducit aliquis; qui ducit, solvit, et non oppidani vicini loco, in quo inventus est. Et si in aede alicuius invenitur, ille homo adiuratur quinquaginta iuramentis, et damnum patitur sine vicinis. Et si in navi invenitur occisus, illi, qui in ea sunt, adiurantur, et damnum ferunt. Et si in ecclesia, vicini eius adiurantur, et damnum ferunt. Et si in via regia, aut in campo, cui vicinum non sit

oppidum, invenitur, cessat adiuratio, et damnificatio. Et si inter duo oppida invenitur, oppidum vicinum adiuratur, et damnificatur. Et si dominus occisi unum tantum e vicinis accuset, non cessat adiuratio omnium vicinorum. Et si alium exterum, qui vicinus non sit, accuset, cessat adiuratio, et cessat damnificatio omnium vicinorum. Et cum unus e vicinis dicit: talis occidit eum, iuret, quod ego non occidi, et non novi alium occisorem eius praeter talem. Et si duo vicini testimonium edant adversus alium, qui non sit ex vicinis, non recipitur testimonium eorum. Et cum duo testes fideles testantur, aliquem occidisse, occiditur ille. Et si unus vir, et duae mulieres testentur, non occiditur, sed damnum fert mulctae.

SECTIO II.

De laceratione membrorum.

Directio.

Vir quidem si fecerit vitium socio suo, sicuti fecit, patiatur: fractionem pro fractione, dentem pro dente, oculum pro oculo etc. dixit Deus. Itaque ille, qui amputavit manum alicuius ab eius arteria voluntarie, amputatur manus eius ab eiusdem arteria. Et ita si pedem amputet, et si narrem, aut aurem amputet, et ita si oculum eruat: quod si non eradicetur oculus, sed lux eius solum obtenebrescat, et cesset, debet incendi speculum igne, et poni linum humidum super faciem eius, qui percussit, ne comburatur, et detineri speculum incensum contra oculos eius. Et ille, qui proicit dentem, proi-

citur dens eius, verum dens praestantior non proicitur pro dente praestantiore; neque dens viri pro dente pueruli, quod recensiter germinat. Et si quis, frangit os socii sui percussione aliqua, non frangitur os eius: et manus viri amputatur pro manu feminae, quam amputavit. Et manus liberi pro manu servi: et manus fidelis pro manu infidelis, et ita de reliquis membris. Aliqui tamen non coequantur, nisi solum virum, et mulierem, et servum, atque liberum. Et manens cum amputat manum alicuius, si voluerit ille, cuius manus amputata est, amputare manum lacram illius, amputet; et si maluerit, damnum ab eo repetat. Et ita ille, qui laceratus est, si voluerit, laceret; et si maluerit, damnificet. Et cum unus vir amputat dexteram duorum virorum, ambo amputent dexteram eius, et damnum alterius dexteram inferant ei pro mulcta, et summam inter se dividant.

Directio.

Si autem sine sua voluntate amputet aliquis membrum alterius, mulctam illius membri, quod amputat, debet solvere, et non amputatur membrum eius. Et mulcta linguae, quae amputatur, perfecta est, scilicet mille denariorum: et ita mulcta perfecta pro virilibus, quae amputantur. Et ille, qui percutit super caput socii sui, et pessumdat mentem eius, mulctam perfectam solvit. Et sic ille, qui abradit barbam alicuius, quae amplius non crescat: ita et dominus barbae, et amborum oculorum mulctam perfectam exigunt: in duobus autem manibus, et in duobus pedibus, et in duobus labiis, et in duobus testiculis, et in

duabus manillis feminae, et in quolibet horum membrorum geminorum dimidium mulctae est: et in qualibet e palpebris oculorum, quarta pars mulctae: et in quolibet digito manuum, et pedum decima pars mulctae. Et digiti omnes aequales sunt, et in quolibet dente, dimidium decimae partis mulctae, scilicet quinquaginta denarii. Et dens, ac molares aequales sunt. Et omnis, qui percutit membrum aliquod, ita ut cesset usus eius, mulctam perfectam debet solvere, quamvis non putrescat ipsum membrum: et cum percutitur oculus pueri parvi, aut sexus eius, aut lingua eius, et non confirmatur corruptio, paeiscantur de damno.

SECTIO III.

De apostatis.

Directio.

Apostoli sancti canone suo octavo praeceperunt, clericum cum ob timorem humanum apostata sit, deponi; et siquidem ipsum paeniteat, illum recipi tamquam saecularem. Et synodus sancta Nicaeae canone XI. praecepit illos, qui absque necessitate cogente, et sine rapina bonorum suorum abnegarunt, si veraciter paenitentiam agant, et convertantur, post annos duodecim recipi ad communionem mysteriorum. Synodus autem naecocaesarea dimidium huius spatii definit iis, qui sine necessitate, atque hilariter negarunt, siquidem convertantur. Illi autem, qui non sponte, sed cum lacrymis apostatarunt, tribus annis arceantur; et iis, qui ante baptismum abnegarunt, canon non imponitur. Et omnes patres tra-

diderunt, quod presbyteri, et diaconi, qui abnegant, quamvis coacti, si convertantur, instar saecularium recipiantur, et gradum sanctum nullatenus promereantur. Sanctus vero Basilius in suis litteris ad avunculum suum Amphilocheium asperioribus verbis utitur; praecipit enim, illum, qui abnegat Christum, toto tempore vitae suae debere flere; et eo tempore, quo egreditur e vita, dignum fieri sanctis rebus ob fiduciam de benignitate divina.

Directio.

Et hi quidem canones ecclesiastici. Leges autem imperiales occidendo occidunt absque commiseratione fidelem, qui abnegaverit, si paenitentiam non agat: et si paenitentiam agat, recipitur paenitentia eius: et si postquam resipuit, iterum abneget, non amplius debet recipi paenitentia eius, eo quod schemate mendaci paenitentiam agat: et cum non resipiscit, non debet statim occidi, sed in carcere detineatur tribus diebus, et detur ei alimentum pro animae suae conservatione, si forte resipiscat. Et si voluerit investigare veritatem confessionis nostrae, disputent cum ipso doctores, et confirment orthodoxiam per demonstrationes naturales, et non scripturales, eo quod rececit libros sanctos, et admoneant eum, atque persuadent eidem similiter per demonstrationes naturales. Et ita si non persuadentur post tres dies, die quarta occidatur. Natus autem illius, qui abnegavit, fidelis habeatur, et bona patris ipsius apostatae custos diantur donec perficiatur eius aetas, et mens; et si credit tunc, non hereditat bona, sed ab ecclesia dispen-

setur sustentatio eius. Et si non credit, occiditur: et siquidem habeat consanguineos infideles, qui nunquam crediderunt, ipsi hereditant bona eius, secus vero ecclesia hereditat.

Directio.

Puer parvus, aut ebrius, aut energumenus cum abnegant, non iudicantur, sed cum perficitur mens eorum, proleatur fides illorum: et si illa vera non existat, damnentur. Et abnegatio aut verbis fit, cum contraria loquuntur divinitati, aut incarnationi verbi Dei. Et manifestum est, quod arianismus, et naturarum personarumque divisio (*) non sit absoluta apostasia, veluti si adoremus numen aliud extra Deum, cuius gratiae laus. Magi autem apostatae sunt verbis, et operibus, et ideo non vivant. Magum siquidem ne vivere sinas, dixit Dominus. Et cum duo testantur de aliquo, quod abnegaverit, non sufficit ad falsitatis eos redarguendos, si ipse dicat: non abnegavi: sed debet recitare fidem. Et si dixerit: veraces sunt, verum quia servus fui, aut quia violenter ductus fui, et nunc credo, recipitur verbum eius.

SECTIO IV.

De iis, qui fornicantur. -

Directio.

Siquis e filiis Israel, et ex illis, qui convertuntur ad me, mittet semen suum in alienam, occidatur vir ille, et populus terrae lapidibus obruat eum. Haec dixit Deus Moysi, ut loqueretur filiis Israel. Patres autem sancti legis novae et spiritualis indulgentes suscipiunt illos, qui

(*) Monophysitis loquitur.

resipiscunt. Nam ipse quoque Deus, cuius gratiae laus, dixit per os prophetarum: nolo mortem peccatoris etc. In illum, qui moechatur cum muliere coniugata, quindecim annos sanxerunt, in quibus ipse non communicet mysteriis: et cum dignam poenitentiam praestiterit, recipiatur. In fornicarios autem septenos annos tantummodo sanxerunt. Haec invenimus in scriptis magni Basilii ad avunculum suum Amphilochium Iconii. Leges autem imperiales mandata prisca sequentes, fornicatorem, qui perfecta mente et aetate, et liber, ac maritus mulieris fuerit, lapidando lapidant: non coniugatos autem flagellando tantum flagellant centum virgis adhibitis. At puerum, et energumenum neque lapidant, neque flagellant.

Directio.

Servus, qui fornicatur cum filia ingenuorum, lapidatur, et viceversa. Et parvus, qui fornicatur cum adulta, haec lapidatur pro eo. Et ita mente praedita, cum sui copiam facit energumeno: et viduus si moechatur cum virgine, lapidatur; et ipsa flagellatur, et viceversa. Et illi, qui flagellantur, etiam eiici debent e regione, in qua moechati sunt, sive viri fuerint, sive mulieres, et ipsum exilium debet esse itineris duorum aut plurium dierum, ac diuturnitas eius annus unus perfectus. Servus autem in exilium non agitur, ne damnetur dominus eius. At aliqui dicunt, quod eiiciatur dimidio anno. Et infideles, quamvis legi alienae subditi sint, iudicamus, quamdiu sub potestate nostra sunt. Et concubentes cum masculis, aut animalibus, aliqui oc-

cidenda occidunt agentem et patientem, gladio; alii vero lapidibus obruunt. Vir quidem, si dormierit eum masculo concubitu muliebri, occidantur ambo: et vir concubens eum iumento occidatur, et ipsum iumentum lapidetur: et si mulier accesserit ad iumentum, ut ab eo insideatur, occidi mulierem, et iumentum quoque, Deus praecepit. Et si quis dixerit, cur iumentum quoque occiditur? dicimus, quod ne causa recollectionis operis illius abominabilis sit induenti ipsum: et quod non comedatur caro eius, manifestum est: et cum occiditur, ex bonis illius qui infamiam patravit recipiat dominus iumenti pretium illius.

Directio.

Fornicatio confirmatur aut per testes, aut per confessionem moechi. Et testes quidem sex debent esse, ut diximus: et debet episcopus unumquemque eorum seorsum interrogare, quae fuerit fornicatio, et qualis, et ubinam fornicatus sit hic, et cum quo. Et cum ostenderint, et consenserint invicem verba eorum, tunc profert sententiam, postquam interrogavit, num iusti sint, et non passione ducti, et perfecto intellectu atque actate. Et si reus confiteatur, quod fornicatus sit, quantor vicibus in diebus quatuor debet episcopus interrogare eum, quae fuerit fornicatio, et qualis, et cum quo fornicatus sit, et ubi, et quando. Et postquam patefecerit omnia, tunc profert in eum sententiam. Et ille, qui cum errore fornicatur, videlicet invenerit mulierem in lecto suo, et existimaverit, quod uxor ipsius esset, haud sane ipse reus est, rea tamen mulier.

Directio.

Vir maritus mulieris cum confirmat, seductum se fuisse violenter ad fornicandum, verberatur, et non lapidatur. Et si mulier confirmat, quod violenter ducta fuerit, et vociferata sit, non verberatur, neque lapidatur: et necesse est, ut cum beneplacito praesidis ac testium lapidetur moechus: et primum testes incipiant proicere lapides, deinde praeses, deinde plebs. Et petrae lapidationis mediae debent esse, quia per parvas protrahitur cruciatus, et ex praegrandibus una occidit, et non potest dici lapidatio. Et moechus cum infirmus fuerit, si quidem lapidandus est, lapidetur in sua aegritudine; sed si verberandus fuerit, relinquatur, donec convalescat. Et ille, qui infirmus est, et non sustinet flagellari centum virgis, debent centum virgae subtiles invicem colligari, et sic una verberatione verberatur, sed dolorifera. Et moechus fidelis, qui lapidatur, non sine oratione sacerdotum debet sepeliri.

SECTIO V.

De illis, qui furantur.

Directio.

Furti tria sunt elementa: res furto sublata: ipsum furtum: et fur.

Elementum primum.

Rei furtivae sunt canones sex.

Canon primus.

Id, quod furto surripitur, si minus fuerit denario uno auri, aut decem drachmis argenti, poenam furi capitalem non conciliat: at si denarium furetur, existimans quadrantum nummi esse, poena imponitur capitalis. Et si tunicam furetur, quae

non valeat denarium, et fuerit in sinu eius denarius aureus, non est capitale crimen eius: et ille, qui his, aut ter furatur, qualibet vice minus denario, non est reus capitalis poenae. At si in arca foramen faciat, et extrahat saepius minus denario, capitalis poenae reus est. Et cum duo simul furantur aliquid, quod valde minus est duobus denariis, poenae capitalis rei non sunt: at si aliquid, quod valeat duos denarios, furentur, capitali poena puniuntur.

Canon secundus.

Id, quod furto tollitur, non debet esse ex bonis furis. Itaque ille, qui furatus sit aliquid e bonis suis, quamvis illud pigneraverit, aut locaverit, poena capitali non punitur. Similiter et cum dicet fur: haec res mea est, quamvis non possit confirmare, non est poenae capitali obnoxius. At illud ratum est, illum flagellari oportere, ne ausam furibus praebeamus.

Canon tertius.

Id, quod furto auferitur, si fuerit ex organis illegitimis, nti sunt instrumenta cantus, aut ex alia re abominabili, non imponitur furi poena capitalis.

Canon quartus.

Si id, quod furto surripitur, partim fuerit ipsius furis, huic ad capitalem poenam non imputatur. Et ideo si quis furatur ex bonis, quae communia sunt ipsi, cum socio suo, non amputatur manus eius, quamvis inter mille denarios, quos furatus est, unus denarius sit eiusdem, quia nullus denarius est in illis mille, in quo non habeat partem. Et aliqui dicunt, quod et ratum est, nempe quod quamvis duos denarios communes sibi cum alio furetur

homo, manus eius amputetur, quia denarium unum non suum furatus est. Et fidelis, cum e domo sanctuarii furatur, non amputatur manus, quia habet in ipsa partem, uti reliqui fideles, sed servetur iudicium eius illi, qui sanctuarium suum communivit, Deo, cuius gratiae laus.

Canon quintus.

Siquis furatur ex bonis crediti, quod habet in aliquem, qui morosus sit debitor, non punitur ut fur dominus crediti: at si ille non fuerit morosus, amputatur manus eius. Et filius cum furatur ex bonis patris sui, capitalis poenae reus non est: sicuti neque mulier cum furatur ex bonis mariti sui. At vir cum furatur e bonis uxoris suae, capitali poenae subicitur: et si quis furatur herbam, aut venationem, aut ligna ex silva, aut fructus ex arbore, aut aliquid, quod semel furto sublatum fuit, et propter quod manus amputata iam fuerit, non amputatur manus eius.

Canon sextus.

Siquis furatur aliquid, quod non sit in loco custodiae, non amputatur manus eius: et manifestum est, quod stabulum sit locus custodiae iumentis, et non indumenti; et platea aedis sit locus custodiae stratorum atque vasorum, et non pecuniae: et campus, et via, et ecclesia non sint locus custodiae illius penitus rei: nisi fuerit eius, cuius vicina est custodia, aut fuerit dormiens, aut fuerit vacuus (*inanis, errans*) ut pistor (*coquus*) aut mercator in multitudine emptorum; tunc enim amputatur manus furis huiusmodi. Et si quis ex aede, cuius aperta fuerit porta, furatur, non amputatur eius manus. Et res quae do-

mi sunt, veluti cortinae cilicinae, et inmentum apud pastorem in campo, haec inquam sub custodia esse censentur. Et si quis e sepulchro sindonem, qua involvitur mortuus, furatur, flagellatur, et non amputatur manus eius. Et si locus custodiae proprius furis fuerit, aut is pigneraverit illum, aut locaverit, amputatur manus eius: at si rapiatur ab eo, minime.

Elementum secundum.

Actionis furti tres sunt canones.

Canon primus.

Apertio portae clausae. Ille itaque, qui nocte prima perforat, et nocte secunda ingrediens furatur, si vidit dominus domus aditum, ac non occlusit ipsum, non amputatur manus illius. Et cum duo perforant, et unus ex eis intrat ad furtum extrahendum, manus illius, qui intrat et extrahit, amputatur, et non alterius.

Canon secundus.

Qualitas acceptionis. Itaque si quis intrat in locum custodiae, et manducat escam, quae valeat unum denarium, et egreditur, non amputatur manus eius. Et si devorat margaritam quae valeat denarium, et egreditur, amputatur: et si perfodiat latus arcae, et cadant pecuniae extra aerarium, quamvis nihil ex iis accipiat, amputatur. Et si quis furatur aliquid, et illud deferendum imponit asino, qui ibidem existit, et egreditur, non amputatur manus eius. Et si quis furatur ovem quae valeat octo drachmas, et cum educit ipsam, currit cum eo etiam agnus valens duas drachmas, amputatur manus eius, etsi agnus non ierit volente fure. Et si quis accipit servum parvum e conspectu portae domini il-

lius, aut vocat, et removet eum, et deinde abigit ipsum, si servus ex illis sit, qui intelligunt, non amputatur manus accipientis eum; secus amputatur.

Canon tertius.

Locus, in quem transfert fur furtum. Itaque ille, qui ex communi loco in communem alium intra ipsam domum transfert pecunias, et fugit, amputatur: et si in aedem extrinsecam educit, ac fugit, si illa non habeat portam exteriorem, amputatur; secus, minime. Et vicinus si furatur ex officina vicini sui, aut si quis invitatus ad convivium, furatur domino convivii, non amputatur manus eius, quia non removeant ab eo pecunias, quemadmodum ab alienis.

Elementum tertium.

Fur hic perfecta aetate, et mente debet esse. Et ideo non est sententia super puerulo, neque super enervamento: est autem super libero, et servo, et viro, ac femina, et fidei, et infidei.

Directio.

Furtum uno ex his tribus confirmatur: iuramento: confessione: ac testimonio.

Confirmatio prima.

Cum dicit fur: furatus non sum, adiuretur; et si iurat, non iudicatur: et si non iurat, reddit adiuratio super illum, a quo furto sublatum sit aliquid: qui si iuret, solvit fur, iuxta id, quod dicit adversarius ipsius sibi furto sublatum esse: amputatur etiam manus eius.

Confirmatio secunda.

Liber, si postquam accusatur de furto, confiteatur, se furatum fuisse, solvit, et amputatur manus eius. Et

si postquam confessus est, abneget, et dicat: furatus non sum, et mentitus sum in confessione mea, non confirmatur ei ius mulctae manus suae super adversario suo. Et servus cum confitetur, sc furatum esse dimidium denarii, non recipitur verbum eius, si non consentiat dominus eius. Et si confiteatur, sc furatum fuisse denarium, amputatur manus eius, quamvis non consentiat dominus eius: et si dicat servus: furatus sum, et dedi domino meo; non recipitur verbum eius, quia contumelia afficit dominum suum.

Confirmatio tertia.

Testimonium. Furtum non confirmatur, nisi cum testimonio duorum virorum iustorum. Et si unus vir, et duae feminae testentur, debet solvere, et non amputetur: quamvis si unus vir, et duae feminae testentur, aliquem voluntarie homicidium commississe, is non solvat mulctam, neque occidatur. Et cum testantur duo de aliquo, quod furatus sit bona alicuius absentis, non amputatur manus eius, donec ille praesens adsit.

Directio.

Ille, qui furatus est, debet restituere id, quod furatus est, si existat, et amputatur manus eius. Et si non existat, pretium eius restituat, ac amputetur manus eius. At aliqui dicunt: si non existat id, quod furto sublatum est, pretium eius restituat fur, et non amputetur manus eius.

Amputatio manus a nervis, quae sunt inter exteriorem brachii medii partem ad cubitum, fieri debet, et non ab humero, uti dicunt aliqui. Et prima quidem vice, in qua fur de-

prehenditur in furto, manus eius dextera amputetur; et secunda, pes eius sinister, et non dexter, ut non cesset gressus eius: et tertia, manus eius sinistra: et quarta, pes eius dexter: et quinta, dicunt, occidatur: at illud firmum, ut caecus fiat, et sexta occidatur. Et post amputationem, debet locus eius lavari oleo, quod igne ferveat, ut non corrumpantur membra reliqua. At aliqui dicunt, quod si nolit, res haec ei non fiat; sed id ratum non est, quia fieri potest, quod ex affectu in patrem recuset; manifestum est autem, quod pretium olei ipse debet solvere. Praeterea et proiciatur oportet manus eius in collum eius triduo, veluti ad eius confusionem, et incriminationem ceterorum furum. Et sicuius manus dextera nocumento caelesti putrefacta fuit, et idcirco amputata, cum furatur prima vice, pes eius sinister amputetur. Et si ille, qui amputat, erret, et manum sinistram amputet; aliqui dicunt, quod debeat solvere is, qui amputavit, pretium eius furi, et rursus amputetur pes eius sinister: at id aequum non est, sed sufficit ei malum, quod contigit. Et si non per errorem, sed cum scientia amputavit sinistram, sinistra eius, qui amputavit, amputatur; et dextera furis; et ita ambae manus furis amputantur.

SECTIO VI.

De latronibus, et sicariis.

Directio.

Latrones, et sicarios potentes viribus dicimus illos, qui in locis ab auxilio remotis rapiunt, captivant, et

cc

occidunt. Nam si debiles homines fuerint, et postquam rapuerunt, fuga sibi consulunt, flagella solum merentur, non vero sententiam mortis. Potentes autem viribus dicimus non solum maseulos, aut armatos, sed et quotquot possunt captivare, et occidere: aliqui tamen dicunt, quod si vel una mulier sit in medio latronum, flagellantur, et non traduntur morti. Et in locis remotis ab auxilio dicimus; illi enim, qui in vicinia locorum habitatorum rapiunt, fugitivi, potius quam latrones sunt, sed eum non sit timendus, et durus praeses, circa oppida, aut civitates rapiunt, et latrocinantur; quemadmodum etiam illi, qui intra civitatem noctu cum lampadibus, et sub splendore stellarum intrant in alicuius aedem, coopertas habentes facies, ne cognoscantur, tamquam fures, et non tamquam latrones iudicantur.

Directio.

Latro si adolescens fuerit, amputetur manus eius: et si senex fuerit, occidatur: et si non habeat robur adolescentis, neque mentem senis, flagelletur, et cūciatur. At illud ratum, quod si vel unum denarium abducat, amputetur manus eius dextera, et pes eius sinister simul, quia praedo magis infestus est, quam fur: et quamvis plures participant in ipsa acceptione, omnes una recipiunt hanc poenam capitalem. Et si occiderit solum, occidatur; et si plures unum occiderint, omnes occidantur. Et si neque rapiant, neque occidant, sed solum terrorem, commotionemque iniciant, flagellantur, et cūciuntur, minime vero occidantur. Et si rapiant, et occidant simul, appendantur super ligna, confixis

manibus, et pedibus suis, et relinquantur, ut cruciati ampliori torti deficiant, et dispereant, ac triduo solum super patibulis maneant, deinde deponantur, et sepeliantur cum oratione, si baptizati fuerint.

Directio.

Latrones, si respiscant antequam comprehendantur, suscipiantur, neque occidantur, vel crucifigantur, neque amputetur ullum ex membris eorum, sed restituant id, quod rapuerunt. At si postquam comprehensi fuerint, paenitentiam ostendant, non suscipiantur. Et latro, cum occiderit, et detentus fuerit, si non obsecrent heredes occisi praesidem, ut eum occidat, quin etiam dicant, nos illum occidi nolumus, possunt recipere solutionem muletæ occisorum suorum e bonis latronis, et hoc quamvis praeses occidat ipsum latronem.

Directio.

Sunt et alia plurima delicta praeter ea, quae numerata sunt, quibus homo in Deum, aut socium suum peccat, puta si utatur ebrietate, et crapula, aut eloquio mendaci, aut opprimat, et defraudet, aut accipiat usuram, et foenora, aut contumelia afficiat etc. Delinquentes huiusmodi episcopus debet corrigere admonitione, aut increpatione: quod si non proficiat, praeses castiget flagellis. Pater etiam et ipse potest corripere natum suum, et dominus servum suum, et vir uxorem suam: et praeses solum simpliciter potest flagellare. Flagellationes vero dieimus percussiones, quae adversus corpora nuda delinquentium virgis lacerantibus, decem scilicet virgis fiunt: quae enim has excedunt, mortales sunt. Pater autem filium suum pro-

pter correptionem, et eruditionem pravae indolis debet percutere solum, et non flagellare: dominus autem servum suum similiter percutiat, et non flagellet: aliqui dicunt, posse flagellare: et vir uxorem suam, si causa sui conturbetur, et fugiat e domo ipsius. Et praeses antea comminetur delinquenti, et si non proficit comminatio, tum flagellet: et virga media debet esse inter baculum, et fustem: et ille, qui percutit, ne elevet manum suam super caput suum, neque parum attollat, sed mediocriter, ut dolore afficiat, et non enecet. Et verberationes in toto corpore fiant, praeter caput, faciem, collum, et lumbos: et non ligentur manus eius, qui verberatur, ut, si velit, manibus suis excipiat verberationes: et vir stans verberetur, ac mulier sedens verberetur, et veletur peplo, ut non nudetur.

SECTIO VII.

*De retributione vastatorum
(iniquorum iudicum).*

Directio.

In capite illo, quod fuit de raptoribus, quaedam diximus de hoc proposito, sed haec reliquum est, ut loquamur de tribus aliis canonibus.

Canon primus.

Princeps cum indicat aliquid modo non legitimo, debet damnum reparare, seu ille, qui sic laedit ipsum etiam populum: itaque cum flagellat delinquentem, qui morte dignus non sit, et tamen hic moriatur prae flagellis, solvit multam eius dominis eius. Similiter si non recte iudicaverit, scilicet ex testimonio duorum non in-

storum, aut duorum servorum, aut duorum puerulorum flagellaverit aliquem, et tandem innotuerit, quod ille non deliquerit, ipse debet reconciliari cum illo, qui flagellis caeditur. Et aliqui dicunt, quod testes compensent: et manifestum est, quod flagellator non compenset, quoniam iussus id facit.

Canon secundus.

Cornupeta. Et hic cornupetam dicimus non solum iumentum, sed et omne damnificum, sive bos fuerit, sive asinus, sive homo fidelis, sive non fidelis, puer, minor, aut emergumenus. Itaque cum offendit aliquis cornupetam damnificum, debet pugnare cum illo, eumque a se repellere: et non solum a sua persona potest homo repellere cornupetam, sed et a suis bonis: et quamvis unus sit denarius, potest repellere a pecuniis, quae suae non sunt; si non possit repellere cornupetam, debet eiicere, alias non. Et aliqui dicunt, quod non debet. Expulsio autem non quovis modo fieri debet, sed gradatim: nam si clamore expellitur, non percutiatur: et si percussione expellitur, non laceret: et si vulnere expellitur, non occidat. Itaque si fugientem cornupetam insectetur, et occidat, damnum mulctae patitur, si homo non fuerit; secus occidatur, quia occidit, si homo cornupeta fuerit. Et hic sunt quatuor typi.

Typus primus.

Si possit homo fugere e conspectu cornupetae, non licet ei illum percutere: et si virga propellitur, non debet gladio illum percutere: et si petra expellitur, non debet sagitta illum adspicere.

Typus secundus.

Cum mordet cornupeta manum hominis, potest discernere manum eius: et si decidant dentes cornupetae, non solvit; et si non possit illos excutere, licet ei percutere eultro ventrem illius, et comprimere genitalia eiusdem.

Typus tertius.

Cum prospicit aliquis per scissuram portae, aut per fenestram alterius, et videat verenda eius, aut domesticorum eius, potest dominus domus verberare oculum eius sputo, quin illi significet, ut caveat; si tamen ille excipietur, solvit. Qui accedit in occulto, et percutit oculum illius, qui prospicit, acu, aut sagitta, si oculum eius eruat, detineatur.

Typus quartus.

Cum aliquis aures dat sermonibus alterius loquentis domi suae c fenestra, non potest illum ab initio percutere dominus domus, sed clamorem edat contra eum; et si non recedit, percutiat aurem eius, aut caput eius; et non solvit, si ille laedatur.

Canon tertius.

Iumentum, quod corrumpit aliquid, dum non est cum eo dominus ipsius, si die emittitur in satum, non solvit dominus eius; at si nocte emittitur, solvit; quia satum debet per diem custodiri ab eius domino, et iumentum nocte a suo domino. Et si dicatur, quod etiam per diem custoditur iumentum a pastoribus, et noctu etiam dimittitur, ut pascat; dicimus quod mos est pastoribus, quod omittant custodiam per diem, et per noctem. Si in hortum, cuius aperta sit porta, ingrediatur iumentum, non debet dominus eius solvere, nam do-

minus horti deliquit, non claudendo portam horti sui. At si cum eo sit dominus iumenti, siquid corrumpat, solvit dominus ipsius, quidquid corruperit pedibus suis anterioribus vel posterioribus, aut ore suo. Verum, si quid corrumpit iumentum per lutum, aut arenam, quae ob gressum eius cadunt super aliquid, non solvit dominus eius, si iuxta morem propellat ipsum: at si ipsum currere faciat immoderate, solvit. Et ita ille, qui dimittit camelos suos in vi-co absque ligamine: et ille, qui sedet super equum non domitum in medio populi. Et haec sunt typi quatuor.

Typus primus.

Cum scinditur tunica alicuius a lignis, quae portat asinus, quia illum haud declinare fecit, si tamen vocem edidit et clamorem erga illum dominus asini, et ipse non recessit, non solvit dominus asini; at si non vociferatus sit, solvit.

Typus secundus.

Cum intrat iumentum in satum, et cum ipsum expellit dominus sati, ingrediatur, et corrumpat satum alterius, non solvit ille, qui eiecit iumentum. At si medium fuerit satum eius inter sata ex omni parte circumstantia, debet ipsum non eiicere, sed tolerare, quamvis corrumpat satum suum, nam poterit repetere a domino illius. Et si expellat tunc, et corrumpat satum alterius, qui eiecit iumentum, solvit; et quodcumque dominus sati praesto est, et potest eiicere iumentum, et non eiicit iumentum, dominus non debet solvere.

Typus tertius.

Feles alicuius cum ingressa occidit volvere alterius, aut subvertit ollam eius,

non solvit dominus felis, quia mos non est, ut ligetur feles.

Typus quartus.

Feles improba, quae consuevit nocere volucris, et disperdere eibos, ac foedare coetionem, debet occidi, etiamsi quieta sit, quia nihil differt a lupo, qui domesticus fieri non potest: et similiter canis noxius. Et aliqui dicunt, quod occidi non debeat, eo quod nocumentum ab ipsa illatum accidentale sit, et non naturale, ut est illud lupi.

CAPUT XXXV.

De immolatione, (inacello) venatione, et discretione ciborum.

Et in eo sunt sectiones tres.

SECTIO I.

De elementis immolationis.

Directio.

Quatuor sunt elementa immolationis: id quod immolatur: instrumentum: ipsa actio immolationis.

Elementum primum.

Lanius, christianus, intellectu praeditus, et saecularis debet esse. Et christianus quidem, eo quod comedere ex immolatis heterodoxorum, potissimum ethnicorum idololatrarum et magorum, prohibuerunt patres sancti: et ab immolatis Iudaeorum magis, quam Agarenorum, remouent conscientiae fidelium: et apostolus diuinus Paulus temporibus, in quibus pauci erant fideles, praecipit: quidquid venditur in macello, comedite absque disquisitione. Et intellectu praeditus dicitur esse debere, quia puer parvus, et vir energumenus confuse, et non iuxta convenientiam nem-

pe cum debita sanguinis evacuatione sciunt mactare. Saecularem praeterea diximus esse debere, eo quod presbytero et diacono non liceat immolare, aut mactare.

Elementum secundum.

Id quod immolatur. Scias vero, quod animalium quaedam sunt manducabilia, quaedam vero haud manducabilia, quemadmodum paulo post ostendimus. Et manducabilium quidem, aut comestibile est mortuum ex ipsis, puta pisces, locustae, aut non comestibile est: et liquet quod animalis, qui non comeditur, et illius, qui, cum moritur, comeditur, frustranea sit matatio. Sane animalia marina omnia comestibilia sunt: reptantia vero et ranae, comestibilia non sunt omnino; cancer autem, et carpus, sicci tantum non comeduntur. Et de eane aquatili variant sententiae. Porro illa, quae mactantur, si venalia non sint, necessario debent immolari per amputationem gutturis, et gulae: at si venatilia sunt, ubicumque, in quocumque membro, cum percutiuntur, et moriuntur, comeduntur: certe si cum comprehenduntur, nondum mortua sint, debent mactari: et si derelinquuntur, ut moriantur, quamvis ob id necessario adhibeatur cultus, non debent comedi. Et ita cum in puteum cadit bos, ne timeat eius dominus, ne moriatur, quamvis in latere eius percutiat ipsum cultro, aut alia re, si egrediatur ex eo sanguis, comedi potest. Et similiter dum bos, aut pecus effugit, et difficulter detinetur, opus vero habeat dominus eius illum mactare, debet expectare, donec comprehendat ipsum: quod si non potuerit, potest illud

percutere sagitta, eeu in venatione, et ipsum manducare.

Elementum tertium.

Ea quae pertinent ad venationem, et immolationem triplicis sunt generis: animalia venatica: instrumenta armata: materiae illae, quae vi sua occidunt; item illae, quae suffocant.

Genus primum.

Venatu captum, quod canis indicat, manducabile est, si morsu eius moritur. Et indieium canis tribus dignoscitur: uno quidem, si nutu domini sui currit: secundo, si a praedae indagatione removeatur: tertio si non comedat ex venatione ob timorem a domino suo: et quidem debent replicari saepius haec indieia, et tum demum confirmatur, quod canis praedam indicaverit. Quod si aliquando non increpetur, dum dominus eius illum ad indagandum immittit, maxime eum est in aestu cursus; aut si aliquando comedit, maxime eum fuerit valde famelicus; non idcirco manducabilis non est venatio eius: pars tamen a cane morsa abiiici debet.

Genus secundum.

Instrumenta armata sunt gladius, sagitta, hasta, et omnis res, quae constat ex ferro: manducabile autem est quicquid per ipsa percutitur. Praeterea id, quod arundine, et ligno capitor, et occiditur, manducabile est, praeter id quod dentibus aut unguibus mactatur, aut occiditur; non est enim hoc manducabile.

Genus tertium.

Valuere, quod lapide percutitur, ac occiditur, et moritur, non manducatur. Et ita omnis venatio, quae fune, aut filo suffocatur, aut suffocatur subtus eanem, et quin egrediatur

ex ea sanguis, manducabilis non est: animal autem gradiens, si percutitur, et egreditur ex eo sanguis, quamvis cadat, et suffocetur, comeditur.

Elementum quartum.

Actio mactationis. Tota pars pectoris suprema eonfinis collo, et gula debet amputari in mactatione, ita ut ambo simul nexus coarum amputentur: sed etiam ex collo occipitii potest mactari iumentum. Et instrumentum ipsum ex ferro, aut re alia, praeterquam ex osse, debet esse; nam et belua venatica, cuius ossa sagitta percutiuntur, manducabilis non est. Et iumentum quod suffocari, aut mori incipit, debet mactari; et si postquam mactatur, movetur secundum consuetudinem, comedatur; alias minime: et ille, qui mactat, acuere cultrum suum debet, et nomen Dei vivi invocare, dum mactat, et in orientem convertat faciem beluae, quae mactatur.

sectio II.

De confirmatione dominii in venationem.

Directio.

Omnis, qui propriam sibi vult venationem, aut in loco angusto, ex quo egredi non possit, claudit ipsam, ibique commorari facit eam, aut tondet alam ipsius, et propriam sibi facit venationem illam. Itaque si quis coarctat venationem in locum angustum, et ipsa aufugit ab eo, ac alius capit eandem, eius qui capit est, et non eius, qui conclusit, quamvis locus angustus sit eiusmet qui oclcluit eam in ipso. Et venatio, quae cadit in la-

queum alicuius, ipsius est, qui tendit laqueum. Et illa, quae cadit, et mergitur in campum, quem irrigavit dominus eius non propter venationem, sed propter semen, aut ingreditur in aliquam aedem, aut nidificat in ea, non domini est campi, aut aedis illius, sed eius, qui capit ipsam. Et si quis venatur venationem, quae sua non sit, quamvis auferat e manu domini, aut ex laqueo eius, et quamvis dominus voluntarie dimiserit eam, domini est, et non illius, qui capit eam. Ecce enim ille, qui liberat asinum suum a suo servitio, ipsius est, et non cuiusque, qui capit eum. Et si columbae turricolae alicuius forte permiscetur cum columbis turricolis alterius, et non possit ille suas cognoscere, nemo ex eis potest vendere quidquam ex ipsis alieno homini, sed prius mutuo conveniant, quod unus eorum omnes sint, et statim ille vendat suum, si velit. Et cum columbae propriae alicuius hominis permiscetur cum columbis alicuius loci, non propterea prohiberi debent a venatione incolae regionis illius.

Directio.

Cum duo venatores simul percutiunt venationem aliquam, et unus quidem ictu, qui non occidit statim, alter autem ictu, qui statim occidit; aut si ictus, qui statim non occidit, praecedit ictum, qui occidit statim; venatio domini ictus, qui statim non occidit, est, quia licet eam non occiderit, poterat eam occidere, quia illam debilitavit suo ictu. Et si ictus statim occidens praecessit, venatoris, qui occidit, est venatio. Et si amborum simul sint duo ictus, tam illi, qui statim occidit, quam alteri, qui sta-

tim non occidit, communis est venatio illa.

SECTIO III.

De differentia (discretionem) escarum.

Directio.

Non omne, quod intrat in os, coinquinat ipsum, in evangelis suis adorandis dixit Dominus noster. Et divus Paulus Timotheo scribit: omne quidem, quod creavit Deus, bonum est, et nihil est abominabile, si cum laudatione Dei suscipiatur; sanctificatur enim per verbum Dei, et orationem. Et Tito scripsit: omnia enim munda sunt mundis: illis vero, qui immundi sunt, et infideles, nihil mundum est, sed immunda est mens, et conscientia eorum. Et ad Romanos: illi autem, qui infirmus est in fide, date manum, et non sitis fluctantes in vestris cogitationibus. Est enim, qui credit? omnia manducet: et qui infirmus est, olus manducet: ille autem, qui manducat, non spernat illud, qui non manducat; et ille, qui non manducat, non iudicet eum, qui manducat. Et magnus Basilus ad Amphilochem Iconii avunculum suum de illo, qui vovit, se non manducaturum carnem suillam, res inquit ridicula visa est mihi; doce eos ergo, ut alieni sint a votis, et promissionibus irregularibus; neque enim est quidquam ex Dei creaturis immundum, et reprobandum, dummodo cum Dei laudatione sumatur. Itaque dicimus, quod ab esu cuiusvis rei, quae comedi potest, non debet prohiberi is, qui asceta non est, exceptis septem tamen rerum generibus.

Genus primum.

Illā, quae prohibentur manducari in novo testamento, tria sunt: immolatum, idest idolothyta; sanguis; et suffocatum, hoc est mortuum sine mactatione, manducari non possunt, praeter locustas, et pisces, qui comeduntur, quamvis mortui, et non mactati: et praeter foetus, qui reperiuntur in ventre vaccarum, et ovium mactatarum, qui comeduntur, quamvis suffocati. Et artem scarnificationis reprobant aliqui, eo quod in sanguinem, qui comestibilis non est, potestatem habeant qui eam artem exercent: et manifestum est, quod ad hoc opus *apostoli* elegerunt Iudam, qui vocabatur Barsabas, et Silam viros primarios in fratribus, et scripserunt epistolas per manus eorum, ac miserunt eos cum Paulo, et Barnaba Antiochiam, et in Syriam, ac Ciliciam, et praeciperunt, ne imponeretur onus excedens, extra ea, quae necessaria sunt, fidelibus, sed se abstinerent dumtaxat ab immolato, et a sanguine, et a suffocato, et a fornicatione.

Genus secundum.

Ex animalibus, quidem animalia rapacia, idest quaecumque habent dentes caninos; et ex volatilibus incurvatum rostrum habentia, quorum per se natura eicurari non solet. Et ideo lupus, et ursus, et leo, et tigris non sunt comestibiles, quamvis forte mansueti fiant: et ita asinus dentibus caninis praeditus, elephas, et canis, comestibiles non sunt, licet mansuescieri possint. Et sic asinus, mulus, equus, camelus, et omnis fera seu silvestris, seu domestica, non sunt comestibiles: neque reapse comeditur v. gr. omager. Et de vulpe, dama, hyena

dubitarunt aliqui. Et histrix, et cattus non sunt comestibiles, quia canis similes sunt. Et ex volatilibus aquila, vultur, gryphus, accipiter, omnino comestibiles non sunt.

Genus tertium.

Noctua omnia ex volatilibus, et ex animalibus illa sunt, quorum interfectores haudquaquam damnantur; et comestibilia non sunt, v. gr. scorpi, mures, serpentes, corvus, et alia huiusmodi.

Genus quartum.

Illā, quorum occisores rei sunt, comestibilia non sunt, uti psittacus, et hirundo, vespa, formica: et coturnicem aliqui dicunt comestibilem esse, uti gruem; at aliqui negant. Et piscium varia genera, et tortures, et passeris omnes comestibiles sunt: quamvis inquam hi coloribus variant, comestibiles sunt. Et ita volatilia aquatica omnia, et pisces omnes.

Genus quintum.

Repens omne abominabile nec comestibile est, uti scarabei, et lucertae, et ranae, et testudines; et de cancro dubitarunt aliqui. Et ita reptile alatum, uti mureae, et locustae, comestibile est; at de histrice dubitarunt aliqui.

Genus sextum.

Omne mundum, in quo admiscetur aliquid ex non comestibilibus, haud comestibile est, nisi sanctificetur per orationem. Itaque vinum, aut oleum, aut pinguedo, in quibus suffocatur mus, haud comestibilia sunt, nisi sanctificentur. Et adeps si non sit effusus, et durus, debet proici quidquid eius tactum fuit a mure. Et aqua putei hauriatur, et proiciatur.

tur, et deinde orent sacerdotes super adipem reliquum. Ille etiam, qui vendit ex eo vino, aut oleo, aut adipe huiusmodi, debet indicare id, quod contigit, emptoribus, ut si patiat stomachus eorum, utantur: alias secus, et non decipiat, et reus fiat, quamvis oraverit super ipsa sacerdos.

Genus septimum.

Volatilia quae vescuntur stercore, et purgatione hominum, et cadaveribus; ea, inquam, siquidem non apparet foeditas in carne eorum, uti est gallina, comestibilia sunt, secus minime. Reliqua huiusmodi, scilicet etiam porcus, abstinere debent a cibis abominabilibus, et cibari legumine, et deinde mactari.

Directio:

Tempore necessitatis omnia comestibilia fiunt. Et hic tria schemata debent perpendi: necessitas: species comestibilis: et quantitas eius.

Schema primum.

Necessitatem dicimus tempus illud, in quo existimat homo, quod si non manducet, moriturus sit. Et ita quoties aegrotus fuerit, et existimaverit, quod si non comedat ex re aliqua non comestibili, subito morietur, non debet homo huiusmodi expectare, donec diserte appareant signa mortis.

Schema secundum.

Species comestibilis. Omne enim, quod non comestibile est, sive suffocatum fuerit, sive immolatum, sive sanguis, sive animal ex iis, quae numeravimus, tempore necessitatis debet comedi, excepto homine. Itaque nequaquam licet illi, qui est in necessitate, quamvis appareant in ipso omnia signa mortis luculenter, occidere hominem, quamvis hic infidelis sit, neque servum suum,

neque natum suum. Nonnulli vero dicunt quod dignos morte, homicidas scilicet, et moechos, et sodomitas, possit occidere, quamvis id non indicet praesidi. Alii denique dicunt, quod partem e servo suo, scilicet frustum ex femore eius, possit dominus amputare in necessitate, si sciat, quod ille non sit moriturus ex huiusmodi amputatione. At id ratum non est. Et cum invenerit homo cibum alterius, qui non sit in simili necessitate, potest illum comedere, verum ex auctoritate domini eius; et si non det gratis, emat ex eo; et si non vendat, rapiat. Et cum invenit ille, qui est in necessitate, cibum comestibilem, qui venditur, et invenit etiam suffocatum, aut sanguinem gratis, qui scilicet gratis detur, debet emere, et comedere de cibo mundo, et non comedere cibum incomedibilem gratis.

Schema tertium.

Quantitas comestibilis. Aliqui dicunt, quod ad vitae tantummodo conservationem comedat aliquis ex incomedibili in necessitate. At alii dicunt, quod postquam excesserit fines prohibitionis, et iam pollutus sit homo, ad satietatem comedat. Et illud firmum est, quod si spem habeat, mundam sibi comparandi cibum, ob vitae conservationem solum comedat: et si spem non habeat talis comparationis, ad satietatem suam comedat; atque etiam viaticum sumat, si in via fuerit.

CAPUT XXXVI.

*De iuramento.**In eo sunt sectiones duae.*

SECTIO I.

*Qualiter fiat iuramentum,
et in quo expiatur
peccatum eius.*

Directio.

Andistis, quia dictum est antiquis : ne iuramentum mendax proferas, exhibebis autem Domino iuramentum tuum; ego vero dico vobis, ne iuretis omnino, Dominus noster dixit in evangelis suis adorandis. Sed filii saeculi huius consentiunt iuramento faciendo aut ob necessitatem iudiciorum saecularium, uti dixit apostolus : omnis contentio, quae contingit inter homines, iuramento solvitur; aut per consuetudinem sermonis, aut per iram, aut per desiderium, et aliis modis, quos enumeraturi sumus; et de modo illo iudicii postremo agemus. Nunc dicimus, quod iuramentum actiones possibiles, quae fuerunt, et fiunt, et non necessitatem, aut impossibilia respicit; et ipsum quidem hoc in nomine Dei, cuius honori adoratio, sit, aut per aliquod e nominibus eius naturalibus, non temere, ut dicitur in sermone simplici quotidiano, per Deum, aut non per Deum ago, aut age tu, sine animo confirmandi quidquam. Et quod per nullam creaturam debeat quis iurare, vel adiurare, constat ex duobus : 1. ex illo quod dixit Dominus noster : non per caelum, quia sedes est Dei etc. 2. ex illo quod dicunt patres, quod cum baptizatur sacerdos, non usurpet nomen

ullius creaturae in adiuratione contra satanam; quia irridetur a diabolis ille, qui adiurat eos per quidquam extra Deum, et cum idololatris numeratur.

Directio.

Et vis iuramenti quinque modis confirmatur.

Modus primus.

Siquis iurat per nomen, quod non dicitur, nisi de Deo, cuius gratiae gloria, v. gr. per Deum, aut creatorem, aut adonai, aut elohim, aut aeternum, validum est iuramentum eius.

Modus secundus.

Siquis per nomina, quae etiam aliis conveniunt, iurat, scilicet per factorem, aut conditorem, non est validum, nisi adiungat to-omnium. Et similiter dum per illum, qui non habet finem; nam etiam angeli, et animae, et corpora post resurrectionem sine fine erunt. At si ad Deum respiciat mente et animo suo, sive id vocabulum adiungat, sive non adiungat, validum est iuramentum.

Modus tertius.

Cum per virtutem Dei, aut per sapientiam eius, aut per verbum eius, aut per spiritum eius iurat, ceu is, qui per ipsum iurat, validum est.

Modus quartus.

Cum per illum, qui est, aut per invisibilem, aut per incomprehensibilem, non est validum, nisi adiungat, natura sua; nam etiam omne creatum, est; et omne occultum, non cernitur; et omne, quod non ascendit in mentem, incomprehensibile est.

Modus quintus.

Siquis dicit : Deus testis est, aut testem advoco Deum, me persolu-

turum esse Deo ieiunium mense uno, aut elemosynam talem, aut eulogias tales; debet perficere actiones illas. At si dicat, si rursus ieiunabo, aut rursus orabo, aut rursus castus ero, non debet perficere ea, sed canonem propitiationis (*expiationis*) impleat.

Directio.

Quicumque iurat, debet confiteri sacerdoti, et implere canonem expiationis. Et aliqui dicunt, quod si mentiatur, debeat; secus, minime: at id ratum non est, eo quod Dominus noster praeceperit nobis: ne omnino iuretis. Itaque omnis, qui iurat, quamvis cum veritate, debet liberare hominem fidelem subditum servituti, si possit; secus, vestiatur decem pauperes; et si non possit, cibet decem famelicos; et si nequeat, eo quod inops sit valde, ieiunet tribus diebus continuis: non dico, ut dormiat incaenatus, sed caenet vespere pane sieco, et aqua cum sale: et ita expiabitur peccatum eius. Et vestimenta pauperum decem non debent esse omni ex parte perfecta, sed licet decem tunicis, aut decem palliis decem nudos induat, sufficit. De illis autem, qui iurant, et mentiuntur, si sine voluntate sua ducuntur vi ad mentiendum, post sex annos cum fuerint in paenitentia, et lacrimis, praecepit magnus Basilus, eos recipi ad communionem: et si voluntate sua mentiuntur sine violentia, post undecim annos.

Directio.

Si autem moriatur qui iuravit cum veritate, heredes eius debent e bonis ipsius propitiationem pro eo curare. Et si iuravit, et mentitus est, non possunt expiationem pro eo of-

ferre; sed Deo, cuius miserationibus laus, relinquatur negotium ipsius. Si servus fuerit ille, qui iurat cum veritate, praeter ieiunium, nihil aliud debet perficere.

SECTIO II.

Quomodo, et in quibus iuramentum sit mendax seu falsum.

Directio.

Falsitatis iuramenti septem sunt modi.

Modus primus.

Dictio de introitu. Siquis iurat, se domum non ingressurum, si ascendat in tectum eius de foris, non mentitur, licet e tecto descendat in domum. Et ille, qui iurat, se non esse egressurum domo, si ascendit in tectum, mentitur. Et si quis iurat, se non ingressurum domum, si ingrediatur in ecclesiam, aut molendinum, aut balneum, non mentitur. Et si intret intra cortinam eorum qui tabernacula incolunt, mentitur: si autem in civitate id agat, aut rure, minime. Et si iurat: non intrabo in lano domum, debet statim egredi, et non debet educere secum suos domesticos.

Modus secundus.

Dictio de cibo, et potu. Ille, qui iurat: non bibam aquas lagenae huius, non mentitur, nisi cum totam aquam, quae in ipsa est, bibit. Et ita si iurat: bibam aquas lagenae huius, debet totas, quae in ea sunt, bibere. Et patet, quod qui iurat, se bibiturum aquas huius fluminis, mentitur; uti ille, qui iurat, se ascendurum in caelum, et debet expiationem facere. Et ille, qui dicit: non manducabo hunc panem subintri-

cibus, et hunc panem subcinerium; non mentitur, si unum ex eis manducaverit; at mentitur, si ambos manducaverit. Et ille, qui iurat, se ova manducaturum, non mentitur, si diversa a gallinacis ova *manducet*. Et qui iurat, se non manducaturum carnem, ne adipem quidem comedat: nam ille, qui iurat, se non manducaturum pinguedinem, si spumam comedat, mentitur, et vice versa non mentitur. Et si quis iurat, se non manducaturum, non mentitur, si biberit.

Modus tertius.

Si quis iurat, se non empturum quidpiam, non mentitur, si alium constituat procuratorem, ut emat ipsi aliquid.

Modus quartus.

Si quis iurat: non ingrediar domum talis, mentitur, si ingreditur in quaecumque domum, quae fuerit illius talis. Et si iurat: non intrabo in domum, in qua habitat talis, non mentitur, si intrat in domum, quae illius talis fuerit, at non habitat ibi. Et cum iurat: non intrabo in domum talis, non loquar cum servo talis, non mentitur, si postquam venditor domus, et servus, intrat, aut loquitur. At si dicat: in hanc domum, aut cum hoc servo, mentitur.

Modus quintus.

Cum iurat: nunquam loquar tecum, discede a me statim, mentitur in eo, quod dixit: discede. At si scribat ad eum, aut innuat, non mentitur.

Modus sextus.

Cum iurat: cras comedam hunc panem, si pereat panis ante crastinum diem voluntate sua, mentitur; secus

vero minime. Et cum iurat: cras solvam tibi creditum tuum, si moriatur creditor ante crastinum diem, non mentitur, si hereditibus illius solvit. Et cum iurat: initio mensis talis solvam tibi, mentitur, si antea solvat.

Modus septimus.

Cum iurat: non video peccatum, quod committitur, sed si videro, indicabo episcopo, non debet statim, se videt, indicare. At si moritur episcopus, antequam significet, mentitur. Et cum iurat: non recedam ab adversario meo, donec ab ipso creditum meum accipiam; si reconcilietur cum eo, et dimittat ei, aut recipiat compensationem aliam, mentitur. Et si adversarius eius declinet ab eo absque eius voluntate, non mentitur. Et cum iurat: verberabo talem centum virgis: non mentitur, si fasce centum virgarum verberaverit eum una verberatione.

Directio.

Quodcumque opus iuraverit homo, se non facturum, non mentitur, si illud facit, simili fere modo: si is, qui iurat, se in aedem non intraturum, siquidem vi feratur, et introducatur, non mentitur: at si ipse consentiat, se deferri, atque introduci, mentitur. Et si oblitus fuerit, se iurasse, et fecerit, aliqui dicunt, ipsum mentiri; alii vero negant: et cum iurat aliquis, se non locuturum cum Abraham, et loquatur cum turba, in qua est Abraham, si sciat, quod in ipsa est, mentitur; secus vero minime.

CAPUT XXXVII.

*De votis.**Et in eo sunt sectiones tres.*

SECTIO I.

De elementis eius.

Directio.

De voto plurima invenimus in libris divinis. Et sane manifestum est, quod si quis promittat Deo aliquid, debeat persolvere: adimple siquidem Altissimo vota tua, divinus David praecepit. Et sapiens: antequam voveas, praepara votum tuum. Elementa porro eius tria sunt: ille qui vovet: dictio eius: et id quod vovetur.

Elementum primum.

Ille qui vovet, fidelis et perfecta statuta debet esse. Et quod ab infideli non suscipiatur votum, notum est ex eo, quod dixit Isaias. Attamen cum infidelis vovet, debet implere votum suum, si fidelis fieri promereatur.

Elementum secundum.

Dictio. Cum dicit: si sanaverit me Deus ab hac infirmitate mea, aut sanaverit talem, erit meum debitum erga ipsum sic et sic. Aut: si liberaverit me a damno tali; debet implere, si Deus adimpleverit erga ipsum.

Elementum tertium.

Materia voti ieiunium debet esse, aut oratio, aut profectio ad Hierusalem, aut elemosyna, aut certamen pro religione recta.

SECTIO II.

Canones voti.

Directio.

Quinque sunt canones.

Canon primus.

Ieiunium. Siquis dicit: si bene fecerit mihi, aut tali Dominus, ieiunabo; quamvis una die ieiunet, implevit votum suum. Et si dicat: ieiunabo die secunda; aliqui dicunt, quod si semel ieiunet die secunda, implevit: et alii dicunt, quod toto tempore vitae suae die secunda debeat ieiunare; et id ratum est; alias, quae est differentia inter seriam secundam, et seriam tertiam? Et si quis vovet ieiunare diebus triginta, et quadraginta, dies ieiunii dierum canonicorum non numerantur in eius voto: at si voveat: ieiunabo hunc annum, etiam ieiunium dominicum, et reliqua ieiunia comprehenduntur in eius voto. Et si voveat diem illum, in quo venerit talis ex itinere suo; si nocte veniat, liberatur a voto suo. Et si quis vovet ieiunare toto tempore vitae suae, diebus sabbati, et dominicis, pentecostes, et festorum dominicorum, non debet ieiunare.

Canon secundus.

Ille, qui vovet, pedestrem se itinerum ad adorandum in Hierusalem, debet pedestre ire: attamen si aegrotus vehatur, impletur votum eius: si vero, cum sanus est, et potest ambulare, si insideat, non impletur votum eius; nisi secundo eat, et ubi vectus fuit, ambulet; et ubi ambulavit, vehatur: et liquet, quod si in regressu suo sedeat, vanum non efficitur votum eius.

Canon tertius.

Si voveat, se in ecclesia Deiparae, quae est in *Anthrothurio* oraturum, etsi in ecclesia alia, quae in nomine Deiparae aedificata sit oraverit, impletur votum eius. At si voveat: in

ecclesia S. Iohannis evangelistae orabo, non impletur votum eius, nisi in huiusmodi ecclesiam se conferat; quia Deiparae quidem reliquiae neque in Anthrothurio, neque in ulla ecclesia sunt; de sanctorum vero reliquiis non ita se res habet.

Canon quartus.

Cum vovet agnum, aut vitulam, aut rem aliam comestibilem Domino, debet illam mactare, et adducere ad sacerdotes, et diaconos, ac pauperes: et si equum, aut asinum, aut aliud voveat, vendat, et pretium eius distribuat clericis, et pauperibus.

SECTIO III.

De decimis.

Decimatione decimate omnem seminis vestri redditum, quem producit terra vestra quolibet anno: decimas proventus tui, et vini tui, et olei tui, et primogenita bouum tuorum, et ovium tuarum; et discas timere in conspectu domini Dei tui cunctis diebus, Deus in lege vetere filiis Israel praecepit. Filiis autem ecclesiae sanctae in nova praecepit: nisi abundaverit iustitia vestra plusquam illorum. *Not igitur* multo magis urget debitum decimarum, et segregationis oblationum Domino, quam illos.

Directio.

Omnis liber fidelis perfectus statum, et mente, qui possidet alimentum omnino sufficiens, cuius quantitas demonstratur undequaque absoluta, debet decimare alimentum suum: et ille, qui servus est, aut debitor, cui non superfluit post solutionem debiti sui alimentum plenum, non debet decimas dare: ex aedibus au-

tem, in quibus habitat dominus earum, et ex vestibus, quas induit, et ex vasis domus suae, et ex invento servitii sui, et unctionis suae, et ex servis ministerii sui non debet decimam dare homo. At ille, qui vendit omnia, quae habet, et dat pauperibus, is quidem perfectus est, ut dixit Dominus noster, si reliquis etiam fulgeat virtutibus, et altior est gradu eorum, qui decimas dant. Porro decimae ex septem generibus alimentorum separantur.

Genus primum.

Ex semine, et fructibus, et ex omni re, quam producit terra, sive multum fuerit sive exiguum, et sive e caelo, sive a flumine irrigetur, una pars ex decem debet separari, exceptis lignis, et arundinibus et olivibus, ac fructibus siccis, qui remanent, et non decimantur humidi. Ex humidis enim primitiae solum debent separari episcopis, et clericis. Et ex semine, et ex fructibus, qui per haustum aquarum fluvialium, aut ex puteo irrigantur, dimidium decimationis separatur: et ex melle, oleo, et vino et bombyce similiter dimidium decimae.

Genus secundum.

Mercatura. Si mercaturae pretium attingit biscentum drachmas pecuniae, quinque ex eius pretio drachmae separari debent ut fiat oblatio Domino. Et si aurum, aut argentum sit, cum ipsis vestibus indumenti computatur.

Genus tertium.

Aurum sive signatum sit, sive non signatum, si minus quam viginti stateres fuerint, non separatur ex eo oblatio. Et si viginti fuerint in anni termino, dimidium sicii separat

ex summa. Et omne, quod excedit, eadem ratione agatur.

Genus quartum.

Si argentum, minus fuerit biscentum, ex eo non separatur oblatio: et si biscentum fuerit, quinque separantur ex eo: et quidquid superadditur, eadem ratione agatur, scilicet ex summa quadraginta drachmarum, una drachma in fine anni separetur.

Genus quintum.

Si grex equorum vectioni deditus fuerit, masculi, et feminae, aut feminae solum, in singulos equos unum denarium debet solvere dominus eius. Et si voluerit, videat pretium eius, et ex summa biscentum drachmarum, quinque solvat. Ex mulis autem, asinis, et pullis equorum, quibus vehi nondum licet, non fit oblatio, neque ex grege equorum, qui non pascuntur toto anno aut plus dimidio anno; scilicet ex his, qui aluntur in praeseptibus, non fit oblatio.

Genus sextum.

Ex bobus, et vaccis, cum triginta fuerint numero, et pascuntur toto anno, aut plus dimidio anno, unius vituli, aut unius vitulae debet fieri oblatio in fine anni: et ex quadraginta, bos, aut vacca perfecta debet offerri: et ex omni numero, qui excedit quadraginta, quarta pars decimae partis pretii bovis perfecti, aut vaccae perfectae. Et ex sexaginta, duo vituli, aut duae vitulae: et bubuli nati boves recensentur.

Genus septimum.

Ex ovibus, quae minus sint quadraginta, non fit oblatio: et ex quadraginta usque ad centum viginti, quae pascuntur, in fine anni una ovicula offertur; et ex centum viginti usque

ad biscentum, duae oviculae: et ex biscentum ad tercentum nonaginta, tres oviculae: et ex quatuorcentum, quatuor, et ex iis, quae plures sunt, quam dictae: ex summa centum agnorum, unus agnus: et oves, et caprae perinde habentur in canone oblationis.

Directio.

Ex omni iumento, quod servit, bove scilicet etc., et ex omni, quod alitur, et ex parvis, et imperfectis, pullis, et vitulis, ac agnis non fit oblatio. Et illi, qui offert, non conceditur pretium oblationis ipsius dare; et ille, qui accipit, neque ex bonis neque ex malis, sed ex mediis accipit, et cum percipitur numerus oblationis, si pereat ex eo aliquid, antequam offerat, non debet offerre, nisi postquam numerus completus fuerit. Et ille, qui parat oblationem debet diversis modis illam exhibere; primo episcopis separet ex ea partem, deinde sacerdotibus, postea ministris sanctuarii, postremo pauperibus orbis, viduis, et reliquis egenis, quos supra numeravimus: patri suo autem, aut matri suae, aut avis suis utriusque sexus, aut natis suis, aut natis natorum suorum, non debet vir dare ex oblatione sua, eo quod e proprio debeat dare propinquis suis, et non ex parte Domini: in aedificium autem ecclesiae potest dare, et ita pro sepultura defuncti; quamvis alii id iustum esse non dicant. Infidelibus autem non debet dare ex parte oblationis; non enim iustum est accipere e pane filiorum etc.

CAPUT XXXVIII.

*De iudiciis saecularibus.**In eo sunt sectiones tres.*

sectio I.

*De actionibus convenientibus episcopo
in iudiciis saecularibus.*

Directio.

Divus Paulus in tabulis sanctorum ecclesiae Dei, quas ad Corinthios scripsit: si mundus, inquit, in vobis iudicatur, indigni estis iudicare iudicia tenuium? sed et illos, qui contemptibiles sunt in ecclesia, collocaute vobis in iudiciis. Et quemadmodum ipse sermo eius indicat, ad confusionem eorum, qui coram exteris, et non fidelibus iudicabantur, haec dixit, non autem vocatorum, et sanctorum sodalium suorum, scilicet episcoporum, quos iudicare saecularia iudicia docet per illa: nescitis quoniam angelos iudicabimus? quanto magis saecularia? Et apostoli sancti in capite XI. didascalicae doctrinam amplam tradiderunt circa personam episcoporum, qualiter cauti esse debeant in iudiciis. Sic nempe estote iudicantes, sicuti et vos iudicamini, cum in ipso iudicio participem, et synthronum, atque assessorem, et inspectorem iudicii habeatis Christum: dicimus itaque, quod omnis, qui suscipit in se administrationem iudiciorum, decem convenientias debeat perficere.

Convenientia prima.

Cum iudex noviter constituitur, debet ostendere communitati librum systematicum, (*epistolam commendationis, vel diploma*) qui datus est ei a patriarcha, si episcopus fuerit, aut ab epi-

scopo, si syncellus ipsius est, ut sciant omnes homines legitimitatem constitutionis (*dignitatis*) ipsius.

Convenientia secunda.

Postquam ii sciverint, debet inquirere de illis, qui oppressi fuerunt a suo praedecessore, et perscrutari cum ipsis causas, ob quas cohibiti sint, et proferre super eos iudicium iustum, et dimittere eos, postquam comparuerint adversarii eorum. Et si fuerit aliquis in eis, qui non habeat adversarium, et dicat; nescio, quare cohibitus sim, debet proferre praecones, qui eius nomine inclament: et si ita non innotuerit adversarius eius, aliqui dicunt, quod fideiussores constituent, et deinde dimittatur.

Convenientia tertia.

Postea constituat sibi nomicam (*notarium, legis peritum*) virum sacerdotem, aut diaconum, aut saecularem iustum, et viros significantes iustitiam, et iniustitiam testium, et minus quam duo non debent esse significantes. Et eligat sibi interpretem, si non calleat linguam illius regionis.

Convenientia quarta.

Postea eligat sibi locum congruum habendo iudicio in sua cella, aut in oratorio; intra templum autem non debet iudicare. Ante portam vero domus iudicii non debet velum expandi: immo neque porta erigatur, sed sit homo aliquis, a quo illi, qui sine causa ingrediuntur, arceantur.

Convenientia quinta.

Non debet iudex tempore caloris aut calamitatis, aut morbi difficilis iudicare, ne causa angustiae, conditionis propriae, et amari palati, dum vult rem expedire, non iuste decidat.

Convenientia sexta.

Ne iudicet, antequam congregentur ii, qui periti sunt iudiciorum, licet fuerit illis peritior, et cum consilio rectorum decidat in iudicio: si enim festinanter absque consilio, et disquisitione proferatis sententiam, a Deo cruciabimini, ut apostoli sancti pronunciarunt in didascaliam.

Convenientia septima.

Non debet vendere, aut emere per se ipsum, quod creditum est sibi, iudex; sed per procuratorem non notum emat, aut vendat, ut non erubescant eum emptores, aut venditores, et pretio excedente emant ab eo, atque minime vendant, et ita malitiose munus suffuretur.

Convenientia octava.

Si quis contemnat coram ipso in tribunali, dum litigat, aut inhonoret testes tamquam mendaces, illum corripiat semel et iterum verbo adhortativo, et si non acquiescat, prohibeat eum; et cum innotuerit coram ipso testimonium mendax, prohibeat, et increpet dure illum, qui testatus est, et praecipiat praeconibus, ut proclamant, ne quis amplius in testimonium inducat talem.

Convenientia nona.

Sine testibus non debet unquam proferre sententiam, et hoc quamvis norit negotium illud: idque duas ob causas; primo quidem, ne cadat super eum opinio mala acceptionis personarum: itaque quando testibus adhibitis proferit sententiam, pro auctoritate potest iustificare iustum, quamvis natus ipsius, aut amicus fuerit, et damnare reum, quamvis inimicus eius existimetur. Secundo, ut non preebeamus ansam iudicibus nequam, et hypocrisis,

atque proprio comodo studentibus, qui prout libuerit iudicent absque consideratione, et dicant: nos periti sumus in hoc negotio. En enim Deus, cuius gratiae laus, non quia ignoraret, negotium sodomitarum pessimum dixit: clamor Sodomae, et Gomorrae venit ad me, et peccata eorum praevaluerunt: descendam, videbo, an uti clamor, qui venit ad me, fecerint, et consummarint, nec ne, et sciam. Propter iudices haec dixit, ut discant, quominus absque recta disquisitione neque iustificent, neque damnent. Et hoc confirmans sanctus mar Iacobus sarugiensis dicebat: en hinc accipite exemplum iudices, ut adcurate quaeratis veritatem, et ea communiamini: dixit: descendam, videbo iniquitatem filiae Gomorrae, num talis sit, nec ne, et sciam, cum sciret: descendam, videbo; quasi aliquis dicat: videte vos, ne, cum iudicatis, festinetis ad condemnandum.

Convenientia decima.

Cum iam a diebus aliquot protulerit sententiam, et deinde existimet, quod iudicium non fuerit iustum, non debet abrogare iudicium illud ob solam opinionem suam, nisi comprobetur, esse contrarium illi, quod exaratum est in codice legali, aut canonico apostolico, aut alicui ex definitionibus Patrum sanctorum, aut traditioni consuetudinis ipsius nationis fidelis.

Directio.

Iam antea affirmavimus, quod non debeat episcopus, et quilibet iudex propriae cognitioni innixus sententiam ferre. Fieri tamen poterit quod scientia eius negotiorum iudicialium maior sit, quam ipsius imperitia agen-

darum rerum. Idque constabit modis quatuor.

Primo.

Cum peritus fuerit in negotio illo, quod iudicatur, et convenient testes, atque testentur fallaciter contra id, quod ipse scit firmiter, non debet recipere testimonia hæc falsa, sed de novo disquirat.

Secundo.

Cum sciverit, iustos esse testes, non opus est postulare significatores, qui notam faciant iustitiam eorum.

Tertio.

Cum fatetur unus ex adversariis, quod contra se sit ius, et debitor sit, et audiat episcopus confessionem eius, deinde ille neget, et dicat: confessus non sum, neque debitor sum, si secreto confessus est eorum episcopo, non potest episcopus proferre in eum sententiam reatus, sed petat ab adversario eius testes. Quod si alius eum eo episcopus audierit confessionem eius, potest episcopus damnare eum.

Quarto.

Cum peritus fuerit episcopus in negotio iudicandarum rerum, aliqui dicunt, quod licet unus testis adsit, potest ferre sententiam: attamen ratum est, quod non; quia neque sic evadit opinionem malam.

Directio.

Cum viderit episcopus scripturam suam confirmantem ehirographum alicuius, haud debet proferre sententiam confirmatoriam, si non meminerit rei, quæ gesta fuit coram se, quia similitudo scripturae cum scriptura, ita ut non discernatur una ab alia, haud impossibilis est: itaque debet episcopus conficere sibi librum me-

moriae causa, et in eo adnotare iudicia omnia, quæ confirmat: et dum incidit in ehirographum quodpiam, et in eo videt scripturam suam, si non fuerit servata in ipsius memoria illa narratio, videat librum memorialem suum; et si repererit ipsam, proferat sententiam; secus, non: at debet magis caute conservare librum, ne occurrat in ipso fraus ob similitudinem scripturae. Ita et quisvis testis librum memorialem conficere sibi debet; alias si non meminerit rei ibi narratae, non debet testimonium edere, quamvis videat scripturam suam. Hæc autem sunt canones tres.

Canon primus.

Cum duo testes testantur, quod in conspectu ipsorum confirmaverit iudicium episcopus, et scripserit confirmationem, cuius ipse oblitus fuerit, aut non habeat librum memorialem; nisi ab illis, qui scribunt librum memorialem, et servant, confirmetur ea narratio; vel si ipse quidem consuetudinem habuerit scribendi, neque tamen historiam illam cum reliquis factis in libro memoriali suo reperiat, non confirmatur dicta historia.

Canon secundus.

Cum unus e duobus adversariis dicet episcopo: iamdiu absolutum fuit iudicium meum coram te, et me securum reddidisti; episcopus autem dicet, quod non; non debet episcopus iurare, quod illum non securum non reddiderit, sed ille adversarius iuret, quod ita secum gesserit. Et illud ratum, quod potest adversarius ille apud patriarcham vocare episcopum, ut iudicet, et adiuret episcopum, si negaverit.

Canon tertius.

Cum solvitur iudicium alicuius coram episcopo, et exigit ille homo, ut episcopus scribat ei confirmationem cum testibus, non potest episcopus recusare, sed debet scribere ei, et confirmare cum testibus: verumtamen debet etiam scribere in libro memoriali suo historiam, et testes, et proprietates personales hominis illius, si ceterus sit, alius nomen eius, nec non * patris eius, et epocham temporis, et debet sigillare librum memorialcm sigillo suo, et caute custodire ipsum propter fraudes.

Directio.

Aequaliter propensus sit episcopus in ambos adversarios cum iudicantur. Et heic sunt canones quatuor.

Canon primus.

Ne praecipiat uni eorum intrare, antequam intret socius eius, sed simul intrent, neque excipiat salutationem unius eorum ante salutationem sodalis eius; sed quamvis unus eorum primus salutem dicat, expectet episcopus, donec alter etiam dicat, et deinde respondeat to " benedictus est adventus vester ", neque unum ex eis sedere iubeat, et alium stare, sed ambos aut sedere, aut stare mandet: neque in unum eorum magis defigat intuitum, sed in ambos simul respiciat; aut non defigat intuitum neque assurgat uni eorum, alteri vero minime, sed aut ambobus assurgat, aut neutri. At si unus ex eis fidelibus sacerdos sit, alius saeculi filius, sacerdos magis honoretur in sessione ob honorem sacerdotii. Et ita si unus ex eis fidelis est, alter vero minime, aliquantulum magis honoretur adversarius fidelis ob fidem suam.

Et cum intrant, interroget; quis vestrum est actor, et cum dicet unus eorum: ego habeo adversus hunc hoc et hoc; interroget collitigantem: tu vero quid dicis? si fateatur, iubeat, ut satisficiat; at si neget, dicat actori habes documentum eius rei, quam exigis? si respondeat: habeo paratum, et postea exhibeat, acceptatur probatio eius. At si respondeat: non habeo neque paratum, neque imparatum, et postea exhibeat: aliqui dicunt, quod non recipiatur; at id ratum non est; fieri enim potest quod illis oblitus fuerit.

* Cod. lat.
et non.

Canon secundus.

Et cum plures actores fuerint, ille, qui antecessit, incipiat; et si simul intrent, sortes mittant. At si fuerit in eis aliquis, qui secus viam est, et aliqua re turbatus, debet sine mora episcopus incohare iudicium suum: et similiter si mulier sit, quae petat iudicium; secus contemnetur honor eius, si diu maneat in tribunali.

Canon tertius.

Non licet episcopo, vel cuilibet iudici recipere donum ab uno ex collitigantibus, neque ab ambobus simul: munus enim excaecat oculos sapientium, Deus dixit. At si aliquis homo consuetudinem habeat offerendi oblationem, et munera episcopo, et non habeat iudicium cum aliquo, potest ab hoc recipere donum; ita citius consuetus non sit, dum iudicium non habet, potest ab eo recipere.

Canon quartus.

Ad anniversaria funera, quae faciunt fideles, vocatus episcopus, potest ire, quamvis habeat iudicia. Ad convivia autem, quae sunt haud quie-

tis causa defunctorum, non potest ire, si iudicium agat eius qui ea facit.

Directio.

De comprobatione iustitiae testium canones sunt septem.

Canon primus.

Iustitia testium praeceptum est divinum. Itaque cum testes testificantur, quamvis consentiat adversarius testimonio eorum, debet episcopus quaerere significantes, a quibus confirmetur iustitia testium, si illos non cognoscat. Et aliqui dicunt, quod si adversarius consentiat, episcopus non debeat quaerere significantes: at id ratum non est. Porro illud firmum est, quod si adversarius fateatur, illos iustos esse, episcopus tunc non debeat exigere significantes.

Canon secundus.

Qualitas significationis iustitiae testium fit, si scribat episcopus ad significantem secreto nomina testium, et amborum colligantium, et quantitatem honorum; quia fieri potest, quod sciat significans inimicitiam, quae inter testes intercedit, et illum, qui iudicatur. Et potest etiam fieri, quod ex parte tantum exigua, et non ex magna sciat, quod inste testentur. Et quamvis interrogatus significaverit secreto per scripturam, postea tamen episcopus debet manifeste oretenus interrogare eum, ut tollatur omnis controversia.

Canon tertius.

Significantes iustitiam testium, uti testes quoque, debent esse iusti, et debent nosse, quanam sit iustitia, et quae non sit iustitia in testificatione. Debent praeterea intima testium scire, et non speciem eorum exteriorum intueri. Et debet significans te-

stificari, quod iustus sit hic testis, et acceptabilis sit eius testificatio: quia multi iusti sunt simplices, et non cognoscunt iudicia, et non discernunt inter veritatem, et falsitatem, ob simplicitatem suam; et propterea non admittitur testificatio ipsorum, etsi pii, ac iusti fuerint. Et significatio unius significantis sufficit, quamvis testificatio unius testis iusti non sufficiat.

Canon quartus.

Significans non debet reprobare testem aliquem, nisi viderit, aut firmiter sciverit fraudem eius. Porro ut fraus firmiter potest non cognosci, iustitia etiam firmiter potest non cognosci: quia natura rapitur homo ad abscondendas suas maculas. Itaque significans non debet elevare iustitiam testis, nisi cum intima eius noverit per societatem longam cum ipso, aut per acceptionem, et dationem, quae inter ipsum cessaverunt et illum, aut per iter viae longae: et propterea debet episcopus interrogare significantem: nostine tu intima talis testis, an tantummodo fraudem eius non perspexisti, aut nosti? Et si dicat: novi, confirmatur iustitia testis; et si dicat, quod non: non vidi in eo fraudem, non confirmatur.

Canon quintus.

Significans non debet ostendere causam iustitiae testis, eo quod haud defini queunt causae iustitiae: debet autem ostendere causam iniustitiae eius, si prodigus, aut ebrius, aut ad iurandum proclivis, aut moechus, aut usurarius, aut raptor, aut latro, aut nugas, aut quid simile: et quamvis accusatio talis sit, qua viri iusti inquinari non debent, tamen propter necessita-

tem iustitiae iudicum debent illa patificari.

Canon sextus.

Scriptura sola significantis non sufficit, sed oretenus quoque episcopus illum interrogare de testibus debet; verum occulte; nam fieri potest, ut revereretur testem, et non possit illum publicare.

Canon septimus.

Cum significantes testantur de iustitia testium, et dubitat episcopus, aut existimat, quod per errorem testentur non iuste, licet ipsi iusti sint, debet separare eos ab invicem, et cum singulis privatim disquirere, qualiter quisque viderit, et ubi, et quando; nam si forte variant eorum verba, patefiet quae sit iustitia testium. Ita enim se gessit ille vir desideriorum propheta Daniel cum duobus archisynagogis, quorum testimonio credidit universus populus, tamquam summorum sacerdotum, euniudicaverunt castam Susannam, eamque morti addixerunt.

Cum duo significantes testantur iustitiam testis, et duo alii confirmant fraudem eius, cessat fides iustitiae eius. At si duo confirmant iustitiam eius, et unus confirmat fraudem eius, non recipitur verbum prohibentis (*repellentis a testimonio dicendo*). Et significans non dicat de aliquo teste, quod fraudulentus sit, sed quod viderit, aut audiverit de eo, aut quod duo testes iusti testati sint apud eum, quod fraudulentus sit testis ille. At ob famam tantum vagam non potest alicui detrachere.

SECTIO II.

Qualiter proferatur sententia in absentem.

Directio.

Quod in praesentia amborum litigantium proferatur sententia, omnes legumatores adseruerunt esse iustum: sed propter necessitatem aliquando causa exigit, ut proferatur sententia in absentem. Et huius propositi sex sunt elementa.

Elementum primum.

Cum aliquis venerit ad episcopum, et dixerit: creditor sum adversus talem decem denarium, et habeo testes contra eum, et en deseruit iudicium, et migravit, habet tamen hic bona; et peto recipere solutionem rei meae, quia ego; debet episcopus inquirere, num in loco propinquo sit ille homo, mittatque ad episcopum, illius loci, ut eum compellat solvere rem, quam debet. Et si locus remotus sit, potest episcopus, cum audit testificationes testium, accipere e bonis debitoris absentis, et solvere, et scribere ehirographum solutionis.

Elementum secundum.

Abique testibus, et disquisitione firma, non debet solvere episcopus quidpiam e bonis illius, qui abest.

Elementum tertium.

Cum confirmantur testimonia debiti illius, qui distat, debet episcopus adiurare illum creditorem, quod solutionem rei suae non acceperit a debitore illo, et ne partem quidem ex ea, sed et quod concordiam non inierit cum illo, nec dimiserit ei debitum, neque acceperit ab eo compensationem pro credito suo: et tum demum

solvat ei aliquid. Et ita puer, aut energumenus erit debitor, quamvis praesens, aut mortuus fuerit.

Elementum quartum.

Cum confirmatur iudicium coram episcopo aliquo, et id vult significare episcopo regionis alterius, non sufficiunt scripta, quae scribitur ad illum, sed duos testes paret, et eorum ipsis confirmet iudicium: et hortetur eos, ut eant ad testandum apud episcopum illum alium; et deinde episcopus ille compellat debitorem, qui in regione ipsius est, ad solvendum: ad haec etiam scribat cum testibus chirographum de eo, quod comprobatum fuerit apud se, et designet in eo nomina amborum litigantium, et parentum, ac avorum ipsorum, et signa effigiei eorum, et regionis eorum, et quantitatem debiti, ac tempus eius, et dicat: confirmatum est penes me per testes iustos, et adiuravi quoque creditorem, ac petiit a me, ut scribam ad te, quo repetas rem eius ab ipsius debitore. Et si homo aliquis existat in regione illa, et consenserit nomen eius, et nomen patris eius, et avi eius, et figura eius, et locus eius iis, quae designata sunt in chirographo, ac dicat: ego nulli quidpiam prorsus debeo; si possit ostendere, quod erat in illo loco aliquis alius, qui hisce proprietatibus denotabatur, quamvis mortuus iam fuerit, evadit ille iudicium solutionis; secus autem minime: et si fateatur, ego sum, et nemo habet adversus me aliquid, non recipitur verbum eius, quoniam testes iusti testati sunt de eo, quod debitor sit. Et si fateatur: debitor fui, sed sol-

vi, non recipitur verbum eius; et nisi constituat testes, solvit.

Elementum quintum.

Ius actoris super rem absentem.

Si fuerit debitum aut ager, aut res alia definita, facile potest solvere episcopus ex bonis absentis: et ita si vestimentum, aut res alia, quae facile reperitur, aut cuius pretium definitur, item solvit: at si servus, aut ancilla, aut equus, aut sigillum annuli fuerit, si reperitur in manu debitoris quidpiam tale in regione, in qua est, compellitur ad solvendum: et si non reperitur in manibus eius, debet pretium eius solvere.

Elementum sextum.

Si reus non compareat coram episcopo, si in eodem loco sit, non debet episcopus audire testimonium testium, nisi cum comparuerit: et si audierit, non debet sententiam ferre adversus eum, nisi quando comparuerit; quia fieri potest, quod respondeat pro se ipso, quod solverit. Et si non fuerit in loco illo, debet audire testimonium adversus eum, et iudicium proferre, atque condemnare eum.

Directio.

Definitio distantiae loci, in quo existat adversarius ille, adversus quem absentem fert iudicium episcopus, illa est, qua a diluculo incipiat aliquis procedere e domo sua, et non possit eodem die, quamvis vespere profundo, reverti rursus domum suam: et cum in huiusmodi regione fuerit colligans, si existat in ipsa regione episcopus, debet episcopus ille, apud quem fit iudicium, scribere ad eum, quo cogat debitorem ad solvendum. Et si non sit episcopus ibi, potest

episcopus illum ad se vocare, postquam confirmatum est iudicium. Et si possit redire nuncius eodem die, debet comparere collitigans, qui ita distat, cum vocabitur ab episcopo, aut solvat id, quod debet. Et cum existunt bona debitoris absentis, potest episcopus ex iis solvere creditori, quia debitum confirmatur per testes: et postea si comparuerit debitor, et ostenderit, iamdiu se solvisse debitum suum, et constituerit testes solutionis, potest accipere proprium a creditore, qui secundo solutionem accepit. Et illud firmum, quod debeat episcopus accipere fideiussorem a creditore, cum accipit solutionem rei suae ex bonis debitoris absentis, ut cum comparuerit ille qui aberat, fideiussor eius restituat, siquidem debitor ostenderit, se solvisse.

SECTIO III.

De divisionibus.

Directio.

Divisionum tria sunt elementa: dividens: qualitas divisionis: sententia erronea divisionis.

Elementum primum.

Non debet episcopus relinquere regionem sine hominibus dividendis, sed constituat eos, et decernat illis stipendia ab ecclesia: et similiter significanti iustitiam testium. Testibus autem non debet dare quidpiam, ne suspicio mala subintret: sed neque numero determinato definiuntur testes, et dividentes: unus solus non sufficit, cum testimonio similis sit divisio, et iustitiam exigit: et si inops fuerit ecclesia, domini partium se-

cundum partes suas dent divisoni mercedem.

Elementum secundum.

Materiae, quae appenduntur, aut mensurantur, pondere, aut mensura, dividuntur faecillime: et ita terra plana mensura dividitur: et quantitas partium secundum partem magis exiguum definitur, hoc modo: videlicet cum terra fuerit trium hominum, quorum uni dimidium, alteri tertia pars, et alii sexta pars, in sex partes dividimus eam; tres domino dimidii, et duas domino tertiae partis, et unam illi alteri. Et scribant divisores nomen uniuscuiusque eorum in charta, et ponant chartam ternam in tribus globulis cereis, vel luteis, et advocent hominem exterum, ut accipiat unam ex eis; et si nomen domini dimidiae partis educatur, det ei partem primam, et secundam, et tertiam, et post enim alii: et si nomen domini tertiae partis extrahatur, det ei partem quartam, et quintam, et manet sexta domino sextae partis: et hoc modo dividat, si alius extrahatur primus: et divisores ex qua voluerint parte, faciant compositionem partium. Et si pars unius ex eis confirmabitur (*fortasse remanebit*) cessat divisio, et denuo dividant inter eos illud, quod superest, quia omnes debent prodire, et non unus ex eis specialiter. Et cum unus e dominis partium dixerit: errantur dividentes in divisione; si constituat testes, cessat divisio prima, et denuo incipiant dividere: at si non constituat testes, non recipitur verbum eius, sed potest adiurare dividentes, quod non erraverint.

Elementum tertium.

Violenta oppressio (*sententia erro-*

nea) in divisione; et ipsa divisio, aut aequalitatis, aut directionis, aut restitutionis est.

Modus primus.

Divisio aequalitatis. Cum pannus, aut terra, aut materia ponderabilis, sive mensurabilis fuerit illa, quae dividitur inter dominos diversos; si unus ex eis recuset, et nolit dividere, vi cogitur ab episcopo, ut dividat, quando socii eius volunt dividere; ita tamen si partes, quae dividuntur, non amittant primam suam utilitatem post divisionem. Et idcirco cum balneum parvum, aut lapis molaris fuerit communis duobus dominis, licet unus ex eis velit dividere, et alius non; non compellimus hunc, ut dividat, quia balneum, balneum haud manet post divisionem, neque mola manet mola. Et ita cum homini alicui una ex decem partibus fuerit in aede, et ipsa decima, cum dividitur, apta non fuerit habitationi, non audimus dominum decimae volentem dividere, si dominus novem partibus nolit: et propterea non est domino novem analogia in ea; quia etsi una pars vendatur, abest timor divisionis, quae causa esset emolumenti cessandi.

Modus secundus.

Divisio directionis, veluti si moriatur homo, et relinquat tres servos aequalis pretii tribus filiis; aliqui dicunt, quod non possit unus e filiis recusare divisionem, scilicet quominus accipiat unum ex servis, qui prodeat ei sortito, eo quod non est diversitas in pretio, neque ei fit iniuria. Et illud raturum, quod possit recusare, eo quod possint esse diversi in arte, et uni ex filiis unus ex eis specialiter magis congruat. Similiter si quatuor

servos, quorum unus pretium est centum, et pretium alterius centum, et pretium aliorum duorum centum, relinquat tribus filiis: similiter etiam si molam, balneum, et equum aequalis pretii tribus filiis reliquat, opprimitur ille (*iniuria fit illi*), qui non vult dividere. Et si terra aliqua fuerit communis duobus dominis, et cum dividitur in duas partes, illa una pars causa proximitatis aquarum hiscentum valeat, et illa alia centum, non in duas debet dividi partes, sed in tres, quarum tertia pars contra duas tertias partes, uti dimidium contra dimidium, ponatur, et compellatur dividere ille, qui non vult dividere; et illam partem, quae in sorte prodit ei, accipiat, sive tertiam partem, sive duas tertias partes, eo quod pretium earum aequale sit. Et diversitas hoc loco non est, uti diversitas illa servorum aequalis pretii, et diversae artis: hic siquidem minus laedit, et idcirco haec consequitur coactio, et non consequitur illic.

Modus tertius.

Divisio restitutionis (*vel proportionis*) veluti si moriatur homo, et relinquat duos hoves, quorum unus pretium sit sexaginta, et pretium alterius centum. Itaque si accipiat unus eorum meliorem, et restituat socio suo viginti, coaequantur. Nemo autem ex eis cogitur si nolit dividere, sed manent ambo boves communes. Et si dicat unus eorum: accipiat unus nostrum bovem deteriorem cum quinta parte bovis melioris; ut ille deterior sit uni eorum specialiter, et ille melior solus maneat ambobus, scilicet uni eorum quatuor partes, et alteri una pars, ne tum quidem cogi-

tur ille, qui non vult dividere; et quia ne haec quidem actio liberat eos a societate, maneant ambo boves communes.

Directio.

Atque hae sunt regulae cuiusvis divisionis, quam quis cum proximo suo cogi potest a lege ut faciat: ac licet non dicat, consentio, et accepto, confirmatur nihilominus divisio: et in omni divisione, in qua non cogitur unus e sociis necesse est, ut dicat: consentio, et accepto hanc partem, quae prodiit mihi sortito, et tunc rata habetur divisio. Et si aqueductus, aut balneum, aut lapis molaris, aut domus quae habet fornicem, id est orbicularis, vel cetera quae non sunt divisibilia, communia fuerint duobus, aut pluribus, debet utilitas dividi inter eos, aut certis diebus unusquisque eorum totum possideat, videlicet ille, qui dimidium habet, tribus diebus possideat molam, et ille, qui tertiam partem, duobus diebus; et ille, qui sextam partem, uno die. Et si veniant duo aut tres ad episcopum, et poscant, ut dividat inter eos bona, quae sunt ipsis communia, debet ille dividere, quamvis nesciat certo, quod eae pecuniae sint ipsorum; verumtamen debet scribere in *apodixi*, quam dat eis: divisi inter eos in verbo eorum.

CAPUT XXXIX.

De testimoniis.

In eo sunt sectiones sex.

SECTIO I.

Quinam digni sint ut eorum testimonia recipiantur.

Directio.

Sex sunt causae, ob quas testes di-

gni fiunt, ut admittantur eorum testimonia.

Causa prima.

Perfectio mentis, et staturae: nam testimonium energumeni, aut pueri reprobat, neque umquam admittitur in iudiciis.

Causa secunda.

Fides: et patet, quod testimonium infidelium nullatenus recipiatur adversus fidelem. An vero adversus infidelem recipiatur testimonium infidelis, variant nonnullorum sententiae. At illud ratum, quod si ex una confessione fuerint, recipiatur, videlicet Iudaei adversus Iudaeum, et Moslemani adversus Moslemanum: verum cum testis aliquis deponit, testem illum esse oportet eiusdem (*cum reo*) confessionis.

Causa tertia.

Libertas: et plerique legumatores reprobant testimonium servi, quamvis fidelem aliquis sit, eo quod sub violentia servitutis iugatus sit.

Causa quarta.

Iustitia: et iustum hic non dicimus illum, qui liber sit ab omni specie iniquitatis; alias nunquam rata haberi posset testificatio in mundo, eo quod nemo sit mundus a sorde peccati, nisi solus dominus noster Iesus Christus: sed illum dicimus, qui in peccata ingentia non sit lapsus, neque in parvis diu manserit, et aliquoties eum ab habenis iustitiae custoditur (*immo relaxatur*) per fragilitatem naturae humanae, non sine cordis dolore sit. Et quia peccata multa sunt, de octo solum speciebus ex illis, quae ut plurimum maculant operatores ipsarum, verba faciemus.

h h

Species prima.

Ludus alcae non figuratae, praeter iacturam, magis vitiosos, et magis improbatores, qui se exercent in eo, facit: similiter lusus, qui per columbas fit, et reliqua volatilia.

Species secunda.

Illorum, qui plerumque ebrii sunt in occubitibus, et conviviis lascivis, non suscipiuntur testimonia.

Species tertia.

Illorum, qui devorant usuram, non suscipitur testimonium: similiter non recipitur testimonium eius, qui eum ingreditur balneum, linteos non cooperit verenda sua.

Species quarta.

Ars modulorum et cantuum musicorum et tympani, et tibiarum et auditus eorum, repellit a dignitate testimonii, praeterquam organi illius ex fistulis, quo canitur in ecclesia inter Indaeos.

Species quinta.

Poesis foedans dominum suum; nam plerumque absurda loquuntur poetae, dum laudant, aut vituperant, et mendacio non solent carere. Scias autem; quod omnis poeta versibus loquitur, at non omnis, qui ligata oratione utitur, est poeta: nam plerique doctorum theorias divinas carminibus declararunt: ex graecis magnus Gregorius; ex syris mar Ephraemus, et mar Iacobus, et alii.

Species sexta.

Ornatus vestium vitium est in viris piis, quia ornatus mulieribus convenit; et ex mulieribus in iis, quae puellae sunt, atque in aestu adolescentiae, aliquo modo castus est.

Species septima.

Polygamia. Itaque testimonium trigami non suscipitur, at bigami suscipitur.

Species octava.

Abiectio ministeriorum sacerdotilium. Itaque testimonium illius, qui spoliatus fuit presbyteratu, aut monachatu, non recipitur. Et de illo, qui spoliatur diaconatu, variant sententiae.

Causa quinta.

Prudentia. Itaque ille, qui manducat in via, aut mingit, aut se purgat coram plebe, licet non peccet, attamen honor eius vilipenditur, et non prudens, aut honoratus, sed vilis, et infamis vocatur, et testimonium talis hominis non recipitur; nam fieri potest, ut non paveat ignominiam illam, quae accidit ei, si mentitur, quemadmodum non pavet illa alia, quae ipsum similiter ignominia afficiunt. Et ita sacerdos cum vestimenta induit agricolae, nam hoc indicat intemperantiam eius, aut turbationem mentis eius. Similiter vir dives, cum cum ipse per se portat vasa sua, et reliquas res suas, causa avaritiae suae non habens servum aut alumnum: at si ob humilitatem haec facit, non vocatur imprudens. Denique recitatur illi, qui in accubitibus cantant, aut ludunt, et rident, et cum scurris ac saltatoribus occupantur.

Et de artibus vilibus, v. gr. corarii, stercorarii, fullonis, balneatoris, variant sententiae. Et illud ratum, quod si ipsi per se elegerint eas, imprudentes sunt, quia reliquerunt artes honorabiles, et vilibus delectati sunt: at si parentes eorum exercuerunt eas, non ideo imprudentes

sunt. Et texturam aliqui infamem iudicant, et alii ab arte sutoria non distinguunt eam; et id quidem ratum est.

Causa sexta.

Cautio ab opinione mala. Et opinionis malae sex sunt causae.

Causa prima.

Utilitatis cupiditas, et damni fuga. Itaque illius, qui testatur de patruo suo, aut de filio, quod fecerit opus morte dignum, non admittitur testimonium, nam fieri potest, quod ut hereditatem eius possideat, si ille occidatur, testetur. Et ita si duo viri testentur, non esse iustos testes, qui testantur de consanguineo nostro, quod occiderit, non recipitur testimonium eorum; nam potest fieri, quod idecirco dedecoret hos testes, ne ipsi detrimentum patiantur. Et eum testantur duo homines aliis duobus, quod legaverit ipsis talis, cum moreretur, hoc et illud, et vicissim illi duo alii, testantur illis duobus, qui testimonium pro ipsis reddiderunt, quod ipsis etiam legaverit idem talis, cum moreretur, hoc et illud, non recipitur testimonium primorum, neque novissimorum. Et mercatores si simul fuerint in via, ac testetur unus alii, quod latrocinio rapta fuerit merces eius, admittitur testimonium eius, quoties non dicat: etiam merces mea praedae fuit.

Causa secunda.

Consanguinitas, ob quam alimenta debentur, impedit susceptionem testimonii. Itaque non recipitur testimonium patris pro filio suo, neque pro filio filii sui, quotquot descendunt: neque testimonium filii pro patre suo, aut avo suo, quotquot ascendunt: porro est manifestum, quod ille, qui his testimonium reddit, veluti in fa-

vorem sui ipsius testis existit. Et de mutuo testimonio viri et uxoris variant sententiae. Et patet, quod testimonium mariti de homine aliquo, quod moechatus sit uxorem eius, non recipitur: similiter quamvis cum aliis tribus testibus iustis testetur de uxore sua, quod moechata sit, non recipitur testimonium eius. Et aliqui dicunt, quod recipiatur testimonium filii pro patre suo, et testimonium patris pro filio non recipiatur propter exundantiam miserationis viscerum paternorum: et idcirco neque super extero recipitur testimonium eius, si ille exterius fuerit sodalis filii sui; ceteroquin patet, quod testimonium patris super filio suo, et filii super patre suo recipitur. Et illud ratum, quod testimonium filii super patre suo de delictis morte dignis non recipiatur.

Causa tertia.

Inimicitia repellit testimonium. Et propter hoc non admittitur testimonium inimici contra inimicum suum. Et cum ambo fuerint colligantes, postquam solvitur iudicium ipsorum, recipitur testimonium, quod invicem sibi reddunt, si iusti sint. Nam si impediatur testimonium huiusmodi, fieri potest, ut omnis, qui cognoscit aliquem scientem famam sui debiti, aut delicti, statim intentet iudicium cum illo quem scit colligatorem suum fore, ut repellat eius testimonium contra se, et ita dominabitur iniquitas in iudicio. Testimonium amici pro amico, et fratris pro fratre, et consanguinei pro consanguineo recipitur. Illud autem firmum est, quod testimonium deprecatoris pro illo, cui officium deprecationis exhibet, non su-

scipitur. Et odio impediri testimonium, manifestum est; sive hoc odium hereditarium sit ex parentibus, sive ipse per se ipsum mereatur homo hanc mercedem pessimam; et hoc ipsum apparet ex eo quod quisque eorum laetatur de iis, quae contristant socium suum; et contristatur de iis, quae illum laetificant, atque expectat et desiderat malum eius: existit autem odium, et ex religionarum sectarum diversitate: et manifestum est, quod illorum, qui infideles apud nos vocantur, quosque etiam baptizamus, cum convertuntur, quamvis nomen Christi invocetur super eos, Ariano-rum, inquam, et sodalium eorum, seu ethnicorum, repellatur testimonium; quamvis revera nemo iam existat ex ipsis tempore nostro. Illorum autem, qui quidem non fideles vocantur a nobis, sed quos tamen non denuo baptizamus, si simplices, et tantum non credentes sint ob haeresim; horum, inquam, recipimus testimonium, si iusti sint.

Causa quarta.

Simplicitas naturalis, et imprudentia: quia multoties homines simplices, et fideles iusti, quamvis non voluntarie, mentiuntur imperitiae suae causa, et quia cito credunt, sine examine testantur; et propterea non nisi in negotiis maxime exploratis debet recipi eorum testimonium, et post inquisitionem multam.

Causa quinta.

Ille qui clam intemperantiam exercet, scilicet sub schemate mendaci, si edat testimonium aliquod, non non recipiatur id ab episcopo. Quod si postea paenitentiam egerit, et evaserit iustus, et pius in suis moribus,

tam occulte, quam manifeste, et idem testimonium primum edat, rursus id non recipiatur: at si de rebus, quae postea acciderunt, testimonium edat, recipitur testimonium eius. Infidelis autem, et puer, et servus, si post fidem, et perfectam staturam, et libertatem, testimonium primum, quod receptum non fuerat, confirmet, recipitur. Huiusmodi enim hominum multum non interest repellere a se ignominiam primam, quae ex mendacio accidit: viceversa occultus intemperans, qui continens factus est: hic enim naturaliter fertur ad hoc, ut ostendat, quod etiam antea castus, et iustus fuerit, et non intemperans, ut putabatur. Intemperantia vero publici, et osoris, et domini pro servo suo, post instaurationem continentiae, et dilectionis, et libertatis, cum renovatur (*ab eis testimonium*), aliqui id recipiunt, et alii non.

Causa sexta.

Illorum, qui motu suo contentioso accedunt ad testimonium edendum, quamvis non requisiti a colligantibus, non recipitur testimonium, eo quod suspicione mala laborant: verumtamen non in omnibus iudiciis reprobatum testimonium, veluti de raptu cimeliorum, aut legatorum ecclesiasticorum, aut cauponarum, aut pontium, et cum agitur de oppressis capitali sententia, ac non delinquentibus qui existimantur deliquisse, haudquaquam repellitur testimonium testis, licet ipse per se accedat, ac testetur. Manifestum autem est, quod illorum, qui se abscondunt, et secedunt in angulis, ut testentur de eo, quod viderint, aut audierint a colligante, non repellitur testimonium, si iusti

sint: eum saepe exigit causa testimonium huiusmodi, quando non confitetur colligans coram testibus, sed secreto exigit ab actore, ut liberet ipsum.

Directio.

Omnes causae, quae reprobant testimonium, cum removentur, amplius non reprobant: et remotio paenitentiae, enegumenatus, ac servitutis, et similia manifesta est; sed ablegatae intemperantiae vel odii difficultate comprehenditur sinceritas, eo quod non sufficiat verbum intemperantis, cum dicit: paenitentiam egi: aut iniuriae dicentis: non sum nunc inimicus, nisi demonstraverint fructus dignos paenitentiae, et depositionis odii spatium aliquod: et aliqui spatium hoc definiendo definierunt, esse annum; alii vero sex menses: at id firmum non est, nam actibus potius et motibus voluntariis exploratur veracitas, quamvis spatio temporis exiguo. Et episcopus si per errorem protulerit sententiam fretus testibus non probabilibus, postquam innotuerit eos pueros fuisse, aut servos, aut enegumenos, aut infideles, aut gulosos, revocare sententiam illam, quam tulit, debet.

sectio II.

De numero, et sexu masculino testium.

Directio.

Testimonium unius personae numquam recipitur: nam Deus, cuius gratiae laus, in utroque testamento confirmavit, quod in ore duorum aut trium testium stet omne verbum. Et numeri testium quatuor sunt typi.

Typus primus.

Bona omnia, et proventus cum suis iuribus et causis, per duos testes viros, aut unum virum et duas feminas adjudicantur. Atque hoc typo comprehenditur societas, et conductio, et corruptio bonorum, ac fidei iussio, et occisio per errorem, et analogia, ac emptio, et venditio. Et eum unus vir, et duae feminae testantur de aliquo, quod furatus sit, damnatur is quidem ad solutionem, non tamen damnatur ad amputationem manus suae.

Typus secundus.

Actiones non sunt bona (*facultates, possessiones*) uti delicta, in quorum auctores sententia mortis cadit. Actiones autem sunt, veluti liberatio servorum, testamentum, tutela, condonatio delictorum, interpretatio coram episcopo in iudiciis, consanguinitas, perfectio staturae, ac mors adversarii. De his omnibus (*actionibus*) sub testimonio duorum virorum iustorum fit iudicium. Et aliqui dicunt, quod in necessitate etiam fiat iudicium testimonio unius viri iusti, et duarum feminarum iustarum. Et ita desponsatio sine tutore et duobus testibus iustis non habetur rata, si virgo sit; secus sub duobus testibus iustis tantummodo.

Typus tertius.

Actiones illae, quae plerumque non sunt perspectae viris, ut conceptio, et partus mulieris, et virginitas eius, et morbi feminarum; haec inquam, teste uno viro, et duabus feminis, aut quatuor feminis absque viro comprobantur. Et aliqui dicunt, quod partus ipsius mulieris etiam solo testimonio abortus comprobatur, quam-

diu manet communicatio; aut per manifestationem signorum conceptionis, cum sequitur separatio naturalis aut legalis.

Typus quartus.

Fornicatio sex testibus iustis confirmatur, eo quod de duabus personis agatur. At aliqui dicunt, quod quatuor solum testibus, et multa scribunt, ac dicunt, quod testes debeant esse oculares. At illud firmum, quod non statim debeat proferri iudicium, et credi testibus fornicationis, quia plures sunt affectus, et plurimi sunt qui affectibus indulgent. Et sufficit historia Susannae castae, et testimonium futile illorum, qui prae ceteris a tota ecclesia antiqua sponsa (*socrus, nuru*) insana, iusti reputabantur: quos quidem testes propria concupiscentia infrenis praecipites dedit, et iustitia divina, sceleris impatiens, manifestavit. Quamquam manifestum est, quod *divina iustitia* non omni tempore excitatur, sicuti tunc excitata fuit.

sectio III.

De certitudine cognitionis testimonii.

Directio.

Quidam sapientem interrogavit, qua quaeso de re testimonium dicam? Cui sapiens respondit: viden exortum solem? Sane, respondit ille. In re ergo aequae evidenti, ait sapiens, testimonium tuum profer; alias sile. Ad hanc igitur regulam certitudinem testimoniorum exigamus. Ceteroquin humanae actiones, aliae visu, aliae tantum auditu, aliae denique tam auditu quam visu cognoscuntur.

Modus primus.

Actiones omnes cum actibus suis visu comprehendi debent.

Modus secundus.

Decoctio et fortunae varietas signis arcanorum intimorum hominis, et indicii saepe passionum, uti et fames dignoscitur. Et recipitur testimonium testis, cum dicit: decoctor est ille; quamvis nesciat firmiter inopiam eius. Et ita proprietas terrarum, et domorum, et legatorum, et status matrimonialis, et emancipatio, et consanguinitas e latere patris, haec omnia cum divulgantur inter homines, recipitur testimonium eius, qui de illis testatur, cum dicit sic: audivi diu a multis. In venditione, et emptione vero, nisi homo viderit aliquem, qui utatur fruatur terra aliqua, dum seminat, aut habitat, aut destruit, aut aedificat, aut vendit, aut locat, et nisi a multis audierit dicentibus quod vendita (*empta*) sit, neque viderit, aut audiverit, quod alius ei contradixerit, non debet testari, quod illa terra *empta* (*vendita*) fuerit. Et ille, qui testatur, quod talis mortuus sit, et non sit heres alius praeter hunc, qui stat, si novit illum ipsum mortuum, et genus eius proximum, et remotum, tunc debet testimonium hoc reddere, alias minime. Et cum accedit aliquis qui vult heres esse bonorum mortui, debet episcopus dicere: habes testes, quod huic mortuo non sit heres alius praeter te? et si dicat: non habeo: tunc praecipiat praeconi, ut proclamet, quod hereditas talis mortui adiudicanda sit; quicumque novit heredem eius, accedat, ac denuntiet. Et si nemo compa-

rit, tunc tradat totam hereditatem illi absque fideiussores: at aliqui dicunt quod sponsores accipere debeat ab eo. At id ratum non est. Et si maritus fuerit, aut mulier, ius ipsius solum det ei.

Modus tertius.

Prædicabilia omnia. Nam sermo auditu comprehenditur, eiusque prolator visu: et ideo non debet caecus testari de eo, quod audit, nam similes sæpe sunt voces, et error subintrat. Et hic sunt typi septem.

Typus primus.

Si apprehendat aliquis caecum, et confiteatur aliquid accedens ad aurem eiusdem caeci, et ita ducat eum ad episcopum, et testetur ipse caecus, quod confessus est hic, et audiui ab eo hoc et illud, non recipitur testimonium eius, quia periculosa est hæc porta, et non debet aperiri.

Typus secundus.

Declaratio caeci non recipitur, neque verbum illius, qui dicit: audiui a tali, eum esset intra cortinam talis. Interpretatio caeci recipitur, quia auditor visu videt illum, qui loquitur, quamvis non intelligat sermonem eius.

Typus quartus.

Desponsatio testimonio duorum non confirmatur.

Typus quintus.

Cum testem sibi adsciscit aliquis, deinde moritur, et non sit testis ille cognoscens genus mortui, debet apud eum comparere testis, et revelare faciem eius eumque videre, utrum ipse sit, an non. At si sepultus fuerit, non debet educi e sepulchro, nisi fuerit negotium magnum, et is recenter

fuerit tumultatus, nec adhuc corrupta sit figura ipsius. At si sciverit testis nomen eius, et nomen patris illius, sufficit, quamvis nesciat nomen avi eius.

Typus sextus.

Testis non debet testimonium de muliere reddere, si facies eius coopta sit; sed videat vultum eius, et deinde testetur de illa. Et ingruente tempore testimonii, rursus intueatur vultum eius, et si illam cognoverit, testetur de ea, secus minime: et si perplexus fuerit, episcopus in hoc negotio debet præcipere, ut compareat ipsa hæc inter mulieres coequales statura, et veniat testis, qui si cognoverit eam, recipiatur testimonium eius, secus vero minime.

Typus septimus.

Cum femina, quæ testatur de se ipsa aliquid, ignotæ familiæ fuerit, non sufficit quod dicat: talis sum, et filia talis: sed insuper etiam similitudines figuræ eius debent scribi in chirographo testimonii.

Directio.

Omnis testis iustus debet comparere, ac testari, quando vocatur ab episcopo, si tamen distet spatio eiusmodi quod possit reverti domum suam eodem die; at si ampliorem, non debet. Et aliqui dicunt, quod si visu viderit rem, et ad testandum advocatus non fuerit, non debeat comparere: at id firmum non est. Et testis non debetur merces, nam emolumentum eius, spirituale est, nempe ipsa eius iusta testificatio. At si remota sit via, merces vestituræ ei debetur. Et si eum accipit mercedem non insederit, sed ambulaverit, id potestati eius relictum est. Et eum

duos testes, dicet aliquis, habeo, quorum unus testatur, minime vero alter, non potest ille homo dicere: iuro cum hoc, qui testatur mihi, scilicet ut iuramentum meum suppleat testimonium illius, qui non testatur. Et omnis vir iustus, ubi requiritur, ut testetur, quamvis possit non accedere, et testari, non est tamen ei decens, si non testetur.

SECTIO IV.

De testibus et iuramento.

Directio.

Omne iudicium testimonio unius viri, et duarum mulierum absolvitur; item uno testimonio, et iuramento absolvitur; idest si actor, unum solum testem habuerit, et reus neget, iuret cum testimonio testis sui, ut repetat rem suam; et cum primum ipsa iustitia testis illius comprobata fuerit, deinde iurare actor iubeatur. Excipe morbos feminarum, isti enim non confirmantur uno teste, et iuramento, quum duabus feminis testimonium ferentibus non valeat iuramentum.

Directio.

Cum duo filii statuunt unum testem de credito, quod habet pater ipsorum mortuus erga aliquem, si omnes iurant, absolvuntur; et si unus ex eis iuret, et ille alius dicat: ego non iuro: partem suam solum accipit ille, qui iurat: et si moritur ille, qui dicit: ego non iuro, non potest heres eius iurare, et accipere. Et si qui non recusavit iuramentum, obiit ante iurandum, potest heres eius iurare, et accipere. Et cum iurat unus e fratribus de credito patris sui

defuncti, et accipit partem suam, ac frater eius non sit praesens, et iuret, et accipiat partem suam, non accipitur de manibus debitoris pars illius, qui abest, sed cum eo manet, donec compareat adversarius eius. Et ita bona pueri, et energumeni in manibus debitorum illorum maneant, donec adolescat ille, et intellectum recipiat iste. At si ereditor unum habeat testem praesentem, potest impedire debitorem ab administratione bonorum illorum tantummodo uno aut duobus diebus, ut compareat alter testis: et si compareat, dimittit eum; et pars, quam accipit ob editum iuramentum unus frater, nullatenus pertinet ad alterum fratrem.

SECTIO V.

De testimonio testimonii.

Directio.

Testimonium testimonii dicimus illud, cum testamur de aliqua re, testem alium adhibentes, quod scilicet testatur mihi talis, et talis sic et sic. Et hic sunt typi quinque.

Typus primus.

Testimonium testimonii in omnibus administrationibus saecularibus acceptione, datione, et reliquis admittitur: in delictis autem, quibus offendunt homines mutuo, non admittitur.

Typus secundus.

Non debet testis secundus testari de teste primo, nisi cum ei dicit testis primus: testimonium edere debeo de tali; et ego testem te mihi, volo, quod ego tester sis. Aut si videat eum apud episcopum, cum dicit: testor, quod talis habeat erga talem hoc,

et hoc; tunc testimonium edat de testimonio illius, licet ille in testem se non advocet. At si audiat testem referentem negotium aliquod, quod fiat sine animo testimonii edendi, non debet secundus testimonium edere pro illo. Et cum testatur testis secundus, debet diserte dicere: testem me accivit talis, qui testatur sic et sic: aut vidi eum testari apud episcopum sic et sic.

Typus tertius.

Signa accidentia corripiant testes primos, vel si hi moriantur, aut longe discedant, aut aegrotent, aut caeci, aut enervum fiant, non laeditur testimonium testium secundorum. At si dissoluti fiant, vel apostatae, aut inimicitia contingat eis cum colligante, antequam recipiatur testimonium testium secundorum; amplius non recipitur testimonium eorum, qui verbum dissoluti, apostatae, aut inimici, meditantur confirmare.

Typus quartus.

Cuique testi e primis duo testes secundum testimonium roddere debent: et hi secundi cum de uno ex primis testantur, non debent ipsi etiam de aliis ex primis testari, nam etiam unus e testibus primis non potest testari de testimonio testis alterius primi; scilicet, ut idem sit primus et secundus, non est iustum.

Typus quintus.

Causa testimonii testis secundi alia non est, nisi timor mortis, aut absentiae, aut aegritudinis testium primorum, ut non possint comparere, et reddere testimonium suum. At si possint, non exiguntur testes secundi, neque admittuntur: et testes se-

cundi non debent confirmare iustitiam testium primorum, aut rectitudinem testimonii eorum, eo quod nesciant: et si confirmant, quia sciant, admittitur confirmatio eorum; contra ac contingit in eo, qui iurat eum testimonio unius testis, quia debet iurare, rem ita esse, et verum esse testimonium huius testis de re, quam testatur: hic enim est dominus operis, et scit, an verum sit, nec ne. Et non ita est testificatio secundi.

SECTIO VI.

De retractione testimonii.

Directio.

Retractionem testimonii dicimus illam, cum postquam testati fuerint testes, redeunt ac dicunt: non ita se habet res, quemadmodum testati sumus. Et huic scopo sunt tres modi.

Modus primus.

Delictorum. Itaque si antequam solvatur iudicium, retractent, cessat iudicium, et non condemnatur ille, quem deliquisse testati fuerunt, sed impunitur testibus his, si de fornicatione testati fuerint, et veniant iterum, et se ipsos mendacii arguant, tamquam infames iudicentur.

Et si cognoverit episcopus poena capiti esse reos, non amplius recipitur testimonium eorum: et si perspexerit, quod rei non sint, sed propter compassionem retractarunt suum testimonium, non destruitur iustitia eorum; et recipiuntur testimonia eorum, quae postea edent. Et si postquam pronunciatum est iudicium, et ante poenam capitalem delinquentis retractent proprium testimonium, aliqui dicunt,

quod poena capitalis cessat, alii vero dicunt, quod non; eo quod ille, in quem iamdudum poena mortis est decreta, instar illius sit, qui obiit. Et si post poenam capitalem revocent testimonium, si nempe dicant: scienter mentiti sumus, ut occideretur; absque dubio, occidentur, quia effuderunt sanguinem innocentem. Et si dicant, quod per errorem, et absque scientia testati sumus, non occiduntur, sed mulctae damnorum subeunt illius, qui occisus est, pro dominis eius, et infames erunt. Et si dicant, cum scientia, et non per errorem mentiti sumus, sed non existimavimus, quod occideretur sub testimonio nostro; isti quamvis non occidantur, attamen duplicatur in eos mulcta, una scilicet dominis occisi, et altera ecclesiae.

Modus secundus.

Cum testantur duo testes: talem servum libertate donavit dominus eius, ipse ille servus liberatur; et si redeant ac dicant: non ita se habet res, uti testati sumus, non subditur de novo ille, qui liberatus est, servituti; sed ipsi testes illi debent appendere pretium eius domino ipsius.

Modus tertius.

Si testentur duo, Iacobum esse debitorem centum denariorum Abrahamo, et Abrahamus centum acceperit solutos sibi, deinde dicant testes: non ita se res habet, neque cum cognitione, sed per errorem testati sumus; non potest Iacobus resumere quidpiam ab Abrahamo. Et an possit solutionem accipere a testibus, dissident aliqui, quemadmodum dissident, quando dicat Iacobus: haec tunica Abrahami est, eamque tradat

Abrahamo; deinde dicat: non; sed Isaaci est, non recipitur ab Abrahamo tunica: et an damnus patiatur Iacobus pro Isaaco in alia tunica simili illi, an non, dissident.

CAPUT XL.

De accusatione generatim.

In eo sunt sectiones quinque.

SECTIO I.

De firmitate accusationis.

Directio.

Accusationis quinque sunt elementa: ipsa accusatio: remotio: recusatio iuramenti: ipsius iuramentum: et demonstratio. Et de singulis elementis peculiari sectione compendiose pertractabimus.

Ac primo firmitatem accusationis confirmamus dicentes, tanquam pro hocmii loco, quod quilibet homo, qui habuerit ius aliquod in alium hominem, ipsum illud ius aut extat in potestate illius, aut facit contra caput eius, aut est debitum (*creditum*). Itaque ius, siquidem existat in potestate socii, potest accipere ipsum ab eo vi, si contradicat, verum cum non moventur lis dura inter eos. Et si poena capitalis ei debeatur a socio, non potest ipse solutionem accipere ab eo, sed iudici indicet, ut sibi ab eo solvatur. Et si debitum fuerit ius eius, et fateatur adversarius, se debitorem esse, sed tergiversetur, neque solvat, similiter indicare debet episcopo, ut illum compellat ad solvendum: et si non obediat episcopo, arrogans factus, aut se abscondens, aut fugam capiens, si reperiat ipse creditor quidpiam de genere sui cre-

diti in facultatibus eius, qui non obedit, ut solvat, potest illud accipere, id episcopo indicando: et si reperiat aliquid, quod non sit ex genere crediti sui, scilicet si drachmas debeat ei ille, et inveniatur triticum ad eum pertinens, pariter episcopo significet, ut vendat, ac solvat ipsi rem suam. Hoc quidem cum fuerit creditori demonstratio, id est testes ad confirmationem sui crediti: quod si non habeat testes, non potest accipere quidpiam.

Directio.

Seito quod in omni iudicio debeant necessario esse duae personae: accusator, qui debet confirmare suam accusationem per demonstrationem, hoc est testes: et accusatus qui debet confirmare suam defensionem per iuramentum; nam ponuntur testes pro positione, et non pro negatione: et quod non sit fidelibus facile iuramentum, ipsum evangelicum praeceptum confirmat: itaque quoties possunt concordare accusatus, et accusator eius, a iuramento abstinendum est. Et hic sunt canones sex.

Canon primus.

Cum statuit Socrates testes, quod aedes, quam habet Plato, sua sit, non potest Plato illum etiam ad iurandum cogere, quod ea sua sit, nisi iudicium aliud introducat in medium, et dicat: veraces sunt testes, quod tua fuerit; sed illam emi mihi, et tunc potest adiurare Plato Socratem, quod aedem sibi non emerit, et deinde tradat ei aedem. Et si decoret Plato testes, ac dicat, quod non testentur iuste, debet confirmare iniustitiam eorum. Et aliqui dicunt, quod possit adiurare Socratem,

quod nesciat, non esse iustos testes ipsius. At id ratum non est. Et cum definit iudicium, quod iuret Plato; si dixerit Plato: qui me adiuravit una vice, testes statuatur: alias iuret Socrates, quod illum non adiuraverit: et patet, quod falsa accusatio contra episcopum, ac testes ab adrogantibus hominibus procedens, non sit attendenda, neque debet episcopus, aut testis iurare, se vere iudicare, et testari. Et cum confirmatur debitum accusati, ac dicit: expecta me, quia habeo demonstrationem, quam tertia die proferam, dimittant eum. Et aliqui nam tantummodo diem concedunt: et ille, qui iurat de aliqua re, primum iuret, et postea accipiat.

Canon secundus.

Accusatio simplex in debito solum admittitur, videlicet cum dicit creditor: debet mihi hic talis, et non opus est ut denotet quare, aut quando, aut ubinam mutuum dederit ei. In emptione autem, et venditione debet nominatim denotare ille, qui dicit: vendidit mihi hic aedem suam, videlicet cum sanus esset, et perfectus mente, ac statura, et voluntate sua, sine coactione, aut violentia vendidit mihi, et recepit pretium. Et similiter ille, qui accusat aliquem de delicto, debet distincte exprimere quomodo, ubi, et quando delictum admiserit in ipsum. Et ita etiam testes, cum in similibus iudiciis testantur, debent particulatim rem denotare.

Canon tertius.

Cum servus fuerit in manibus alicuius, et dixerit servus ille: liber ego sum, et non servus: admittitur verbum eius, cum iurat, se servum non esse: et non recipitur verbum il-

lius, in cuius manu est, quamvis iuret, illum servum suum esse. At si dicat servus ille: servus quidem fui eius, sed liberavit me: si non habeat testes, recipitur verbum domini eius, cum iurat, se illum handquam libertate donasse. Et eum parvus fuerit servus, non recipitur verbum eius, si dicat: servus non sum: sed in manibus domini maneat, donec crescat, et deinde iuret, ut recipiatur iuramentum eius.

Canon quartus.

Si quis dicit: debet mihi hic hoc et illud solvere intra mensem, non attenditur verbum eius, neque vocatur debitor eius in iudicium, nisi cum perficitur *prothesmia*.

Canon quintus.

Cum aliquis dederit suppellectilem quamdam, quae valeat quinque, mediatori, ut vendat ipsam decem; et neget mediator, ac dicat: nihil mihi dedit: et nesciat dominus suppellectilis, utrum illam vendiderit mediator, an perdidit; qui eum accusat, dicat: dedi huic suppellectilem; si vendidit eam, debet mihi decem; et si servata adhuc est penes ipsum, debet illam mihi restituere; et si perdidit eam, debet mihi quinque. Itaque si iurat mediator, quod numquam accepit suppellectilem, evadit duas hasce accusationes: et si fatetur, se accepisse, debet exprimere in suo iuramento, utrum illam vendiderit, an servata sit, an perditam.

sectio II.

De responsione accusati.

Directio.

☐ Responsio illius, qui accusatur, aut

negatio est, aut silentium, aut confessio: et in confessione sex sunt typi.

Typus primus.

Cum respondet: possum liberari ab hac accusatione, responsio eius non est confessio, quia fieri potest, quod negando dicat, possum liberari. Et ita si dicat: habet apud me talis plus quam bona tua; quia fieri potest, quod irridendo irrideat illum talem. Et ita si dicat: iusti sunt testes isti, qui testantur; non debet solvere quidpiam, de quo testantur, quamvis confessus fuerit iustitiam eorum, eo quod impossibile haud est, quod erret iustus.

Typus secundus.

Cum aliquis accusat quempiam, et dicit: debitor es mihi decem, et respondet ille: non debeo decem; debet addere, ac iurare dicendo: non debeo decem, neque partem ex decem; eo quod si debeat novem, et iuret non debeo decem, verum sit iuramentum eius.

Typus tertius.

Cum aliquis alium accusat: debes mihi hoc et hoc, et ille iam solverit ei, debet accusatus negare, ac dicere: nihil tibi debeo, et liberabitur: nam si dicat: debebam tibi rem, quam dicis, sed solvi iamdiu, confessus est, se debitorem esse. Itaque compellitur a lege ad statuendos testes, quod solverit: et si non sint ei, non ipse iurat, quod solverit, sed ereditor iurat, quod solutionem non accepit, et solutionem accipit. Et cum fuerit aedes in manibus Socratis, et Plato testes adducat, quod illa sua sit, debet Socrates aedem trahere Platoni. At si dicat Socrates: est oppignerata penes me, aut condux i eam, debet ad-

ducere testes; et si illos non habeat, Plato iuret, quod non oppigneraverit, nec locaverit.

Typus quartus.

Cum dicit Plato Socrati: aedes, in qua habitas, mea est: et respondet Socrates: nec mea, neque tua est; necessario aut dicat: est talis absentis: aut: nescio cuius sit: aut: scio, sed nolo illum manifestare: et hic quatuor sunt modi.

Modus primus.

Si comparet ille talis, et dicat: verax est Socrates, mea est aedes; iuret, et accipiat aedem, si Platoni desint testes. At si cum comparet ille talis, dicat: mentitur Socrates: haud mea est aedes; quisnam illam accipiet? Perfecto ratum est, quod Plato illam accipiet, verum si iuret, quod iamdiu Socrates cum illo alio remoti sint ab ea. Et si postea redeat ille talis, et dicat: mea est aedes, et per errorem dixi, quod mea non esset, non recipitur verbum eius. Et ita omnis, qui negat aliquid, et redit ut adfirmet.

Modus secundus

Cum dicit Socrates: talis absentis est: debet iurare Socrates, si Plato non habeat testes: at si Plato habeat testes, traditur ei aedes, verum si iuret iterum, quamvis testimonium ei reddiderint testes, eo quod fieri possit, quod sua esset, et illam vendiderit illi tali absenti, et testes id non cognoverint. Et si Socrates habeat testes, qui testentur, illam esse illius talis absentis, non recipitur verbum testimonium illorum, eo quod non sit praesens ille, cui testimonium reddunt. Sed si dicat Socrates: oppignerata est apud me haec aedes, aut commenda-

ta, aut concessum est mihi ab illo tali, ut habitem in ea; tunc auditur verbum testimonium illorum, qui illi, qui praesens non est, testimonium reddunt.

Modus tertius, et quartus.

Iuret Socrates, quod non Platonis sit aedes, et ea maneat ipsi, uti est; et siquidem non iuret Plato, quod sua sit, eam accipiat. At si dicat Socrates: neque mea est, neque tua, o Plato, sed talis pueri, aut energumeni, cessat iudicium, et ei maneat aedes, donec adolescat puer, aut mentem recuperet energumenus ille: et non potest indicare Plato cum tutoribus illorum mente carentium, eo quod tutor non adiuretur.

Typus quintus.

Cum venderit Abrahamus aedem Isaaco, si statuat Iacobus testes, quod sua sit aedes, quam vendidit Abrahamus, accipiat aedem: et potest Isaac repetere pretium, quod dedit Abrahamo, si non fateatur, Abrahami fuisse aedem vere, et ab eo se misisse. Et si fatetur, non accipit quidquam ab Abrahamo, eo quod similis illi sit, qui confictur, quod opprimendo oppressit ipsum Iacobum, et rapuit ab ipso aedem. Et curnam damnificetur Abrahamus, a quo nihil omnino directum fuit?

Typus sextus.

Cum accusatur servus, quod opus commiserit supplicio dignum, ipse debet apologiam pro se conficere: et cum accusatur, quod commiserit delictum dignum multa, dominus eius respondeat; et non recipitur confessio servi, cum confictur, se deliquisse; haud enim damnificatur dominus eius per ipsius confessionem.

SECTIO III.

De iuramento.

Directio.

Iuramenti quatuor sunt elementa : ipsum iuramentum : res, cuius causa fit iuramentum : iurans : canon iuramenti.

Elementum primum.

Iuramenta fortia in necessitate solum fieri debent, et in vitiis mulierum, eo quod mulieres, quae rudes sunt natura, confirmatione indigent : et in bonis magnis, et non in exiguis : et magna ea, quae valent viginti denarios auri, dicimus. Et in tutela orphanorum, et viduarum iustum esse censuerunt aliqui, ut fortia fiant iuramenta, quamvis super una drachma. Et cum accusat dominus servum suum, qui liberavit eum, si recuset dominus eius iuramentum, tunc admonetur ut graviter iuret, quod non liberaverit eum. Et tribus modis communiuntur iuramenta : per locum sanctum, idest per ecclesiam ; et per tempus, idest per dies notos ieiunii domini ei, aut festorum celebrium ; et per additionem commemorationis uominum divinorum essentialium, puta Deus, qui fuit, est, et in aeternum erit : et *Ahoni*, et *Ahiak*, *Ascharahiak* : et ille, cuius nutu stant omnes creaturae caelestium, et terrestrium, et alia similia. Et illud congruum est, ut per evangelium adiurentur Fideles, et per pentateuchum Iudaei, et per librum proprium Mahometani. Et antequam praecipiat episcopus, accusatus iurare non debet ; et si iam iuraverat, non computatur ei, sed secundo iuret, et debet exprimere verbo, ac negare,

dum iurat, omne id de quo accusatur.

Elementum secundum.

Et rei, pro qua iurat iurans, canones sunt tres.

Canon primus.

Cum sibi rem adiudicat, affirmative simul et negative debet iurare : et cum alteri adiudicat, affirmative solum debet iurare, videlicet quod vendidit, aut pigneravit, aut legavit, aut dedit, aut perdidit, aut deliquit, aut locutus est ; et non negative, videlicet non iuret, quod non vendidit talis, aut non pigneravit etc., sed "nescio, an vendidit, aut pigneravit," aut quidpiam aliud. Propter servum suum si iuret dominus "nescio, an deliquerit," non liberat e iudicio. Et an possit iurare, quod non deliquerit, disputant nonnulli : et ita de asino suo, quod non corruperit. Et illud ratum, quod non possit iurare, si tempore, quod proximum non fuerit, accusatur servus eius quod deliquerit, aut asinus eius quod damnicaverit.

Canon secundus.

Cum res aliqua fuerit, cuius actio apud nos Christianos delictum sit, et apud Iudaeos delictum non sit, non recipitur iuramentum Iudaei, dum iurat, quod non deliquit, sed quod non fecit.

Canon tertius.

Cum dicet Paulus : debet mihi Petrus hoc et hoc, et nolo eum adiurare, sed det mihi sponsores, qui non fugiant, donec adducam contra eum testes ; non recipitur verbum eius : at si adducat contra eum testes, quod sit debitor, et non comprobetur debitum apud episcopum, quia dubi-

tat de iustitia eorum testium, tunc recipitur verbum Pauli, dum exigit sponsorem a Petro, qui non fugiat, donec comprobetur iustitia testium; sponsorem tamen pro sua persona, et non pro pecunia, eo quod nondum confirmata sit pecunia.

Elementum tertium.

Ille, qui iurat, perfectus mente, et statura, cum accusatur, debet esse fidelis: infidelis vir, aut femina, episcopus, aut iudex, aut testis, non debent iurare, cum accusantur absque iustificatione iudicii et testimonii. Et conditor (*executor*) testamenti non potest iurare, quod alienus sit ille mortuus a debito, eo quod etiamsi confiteatur, quod debitor sit mortuus, reprobetur confessio eius. Similiter etiam tutor non potest adiurare debitorem illius, qui constituit ipsum tutorem, quod non sciat eum tutorem esse, eo quod licet debitor sit, debitor est, quia tutor est: sed potest ungere creditor, ac dicere: dimisi eum a tutela; et tutor potest adducere debitorem coram episcopo, et confirmare, quod tutor sit creditoris; et deinde exigat suum debitum.

Elementum quartum.

Canon iuramenti. Cum iurat adversarius, quod debitor non sit, statim liberatur a iudicio, non tamen plenissime evadit: nam si postquam iuraverit, possit creditor adducere testes, et confirmare creditum, cogitur debitor ad solvendum, quamvis iuret, se debitorem non esse. Et aliqui dicunt, quod post iuramentum amplius non recipiantur testes: et illud ratum, quod si dicat creditor: non habeo demonstrationem neque paratam, neque non paratam, non recipiantur testes

eius postea. Et cum dicet ille, cui imperat episcopus, ut iuret: semel adiuravit me adversarius meus; si non iuret, quod me non adiuravit: et si adiuretur adversarius, et ille iterum iuret, quod me semel adiuravit, quod illum non adiuravi; et si non iuret, quod non adiuravit me, non recipitur verbum eius, quia sine fine fit verborum vitiosus circulus.

SECTIO IV.

De recusatione iuramenti.

Directio.

Accusatus cum iurare recusat, non statim debitum confirmatur adversus eum: sed cum iurat accusator, se habere contra illum hoc et hoc creditum, tunc compellitur solvere: et iuxta recusationem debitoris, hoc est accusati, conversio fit iuramenti super creditorem, hoc est accusatorem. Itaque debet episcopus significare debitori: si non iuras, quod debitor non sis, cogeris ad solvendum, si iuraverit hic adversarius tuus. Et si ita etiam in sua recusatione perseveret, tunc praecepit episcopus accusatori "iura, et solutionem accipe". Et aliqui dicunt, quod statim ac recusat accusatus, dicitque: non iuro: confirmatur adversus eum reatus, quamvis non iuret accusator: at id ratum non est: fieri enim potest, quod accusatus quamvis sciat, se debitorem non esse, non inducatur ad iurandum propter praeceptum dominicum "ne iuratis omnino". Et si postquam recusat accusatus, et iubet episcopus, ut accusator iuret, et promittit iurare, redeat accusatus, et dicat: iuro: non recipitur verbum eius. Et accusator eum iura-

mentum ad ipsum devolvitur, quamvis recuset, potest ipse praestare post recusationem suam; nam instar est illius, qui rem, cuius reus non erat, recusabat. At non ita accusatus. Et patet, quod cum accusator non fuerit ex iis, qui adiurantur, videlicet puer, aut erumenus, aut tutor, aut ipse episcopus, aut pauper communiter in iudicio eleemosynae (*iuris*) non devolvitur ad eos iuramentum; sed iuret accusatus, aut solvat.

SECTIO V.

De demonstratione.

Directio.

Demonstrationem testimonium testimonium dieimus in legibus: et qualitatem testimonii supra declaravimus, et hic illam (*qualitatem declaramus*) cum duae demonstrationes ambobus adversariis simul fuerint. Itaque quoties fieri potest, ut concilientur, conciliandae sunt: et si ambae omnino contrariae fuerint, inclinandum est ad eam, quae magis accedit ad iustitiam: et si aequalis ponderis fuerint, cessandum est a iudicio, donec concilientur ambo adversarii inter se. Alii dicunt, quod ambo priventer iure, et quod res ecclesiae cedat. Alii dicunt, quod sortem mittant inter se, et res illius sit, cuius sors extrahitur: alii vero dicunt, quod inter ambos dividatur: nos autem decisionem primam, reiectis his tribus, sequimur. Et probabilitatis in demonstratione, tres novimus esse causas, robur testimonii, aut possessio quae testimonium consequatur (*sive illi adhaereat*) aut additio partis in testimonio.

Causa prima.

Roboris testimonii tres sunt typi.

Typus primus.

Si fuerint uni duo testes, et adversario tres. Itaque verbum eius, cuius plures sunt testes, recipitur. Et si ambobus duo testes fuerint, si duo testes unius, sint testes magis fide digni, quam reliqui, illorum recipitur verbum.

Typus secundus.

Testimonium duorum virorum magis recipitur, quam testimonium unius viri, et duorum feminarum.

Typus tertius.

Cum duo testes fuerint uni ex adversariis, et alteri unus testis fuerit, et hic dicat: iuro insuper: non recipimus verbum eius, quamquam controversia ab eo non sit orta.

Causa secunda.

Possessio. Itaque aut in manibus amborum est simul ipsa res, aut in manibus unius ex eis, aut in manibus alterius tertii. Et hi tres typi.

Typus primus.

Cum in manibus amborum extiterit res, si unus eorum non habeat testes, adiuretur uterque, et si iuraverint, aut recusaverint simul, ambobus relinquatur res, uti erat. Vel illi, quem voluerit episcopus, et iusserit primum iurare: vel mittant sortes, et quisque eorum iuret, illam rem non esse socii sui: et si iurat unus ex eis, et alius recusat, iuret secundo ille, qui iuravit quod socii sui non sit res, sed sua sit, et eam accipiat. Et si ille, qui recusat iuramentum, adducat testes, non recipiuntur testes eius, postquam transtulit iuramentum suum in socium suum, si socius eius secundo iuraverit: alias recipiuntur, et to-

ta res ipsius erit. Et frustra est iuramentum illius, qui iurat, quod sua non sit: nam si adsint testes, iuramentum, quod negat, non prodest.

Typus secundus.

Cum in manibus unius eorum fuerit res, tunc magis recipiuntur testes eius, quam testes adversarii eius. Et possessionis rei sunt sex modi ad confirmandam demonstrationem eius.

Modus primus.

Cum non fuerit adversarius, qui contendat cum ipso, sed voluerit adducere testes, et confirmare, rem suam esse per affirmationem episcopi, et hoc per chirographum, non debet episcopus audire testimonia, neque firmare ei chirographum; nam testimonia propter colligantes exiguntur: itaqueingat animo, et constituat ipsi callide adversarium, ut scribatur ipsi chirographum.

Modus secundus.

Cum possessor habuerit adversarium, cui non sint testes, ipse vero habeat testes, scribitur ei chirographum, et confirmat episcopus testimonia, si testes sint iusti.

Modus tertius.

Cum adversarius exterius habeat item testes; et intimus, hoc est possessor testes; non debet praesentare intimus testes suos, nisi postquam confirmata fuerit iustitia testium exteri.

Modus quartus.

Cum confirmatur iustitia testium exteri, et confirmatur etiam iustitia testium intimi, iuret intimus, suam esse rem, quae in manibus eius, et deinde adiudicabitur ei. Aliqui dicunt, quod non debeat iurare, sed possessio eius, hoc est interioritas

Abulpharagius

eius, sufficiat, ut in favorem ipsius propensio sit.

Modus quintus.

Cum intimus non habuerit paratum argumentum, et accipitur ab eo res eum existentia demonstrationis ex parte exteri; si postea existat illi, qui intinus fuit, demonstratio, divisae sunt sententiae, an tunc debeat iudicari tamquam intimus, an vero tamquam exterius.

Modus sextus.

Cum exhibet exterius demonstrationem, quod sua sit res simpliciter: et exhibet item intimus, quod sua sit, eamque emerit ab illo extero, demonstratio intimi persuasibilior est. Et si statim non adsit demonstratio intimo, sed dicat solum: eni ab eo; dicitur ei: trade itaque rem huic extero, cuius propriam esse confessus es, donec confirmetur, quod ipsam ab eo emeris.

Typus tertius.

Si in manibus tertii, qui sit extra eos, fuerit res, et constituat quisque eorum testes, *qui pro eo dicant* mea est, neutri eorum adiudicatur. Et si unius eorum nominatim confiteatur ille tertius, in cuius manibus est, propriam esse, adiudicatur ei. At si unus eorum habeat testes, alter vero non, et fateatur ille tertius, eam illius esse, qui non habet testes, non recipitur eius confessio. Et si unus eorum constituat testes, quod tota res, quae in manibus illius tertii est, sua sit, et ille alter adducat testes, quod dimidium eius rei, ipsius sit; et tertius, in cuius manibus est, non habuerit testes, quisque illorum duorum di-

k k

uidium eius accipit, et tertius excluditur, quavis sit intus.

Causa tertia.

Additio partis in testimonio. Et huic sunt duo fines.

Finis primus.

Chronographia: cum ambo adversarii constituent demonstrationem, quod uno tempore possederunt rem, neutri eorum confirmatur. Et si unus eorum constituat demonstrationem, quod ante duos annos sua esset, et alter, quod ante unum annum, argumentum antiquioris recipitur, donec confirmet alter, qualiter illam possederit, et quomodo sua fuerit, si non sit in manu eius; et si in manu eius sit, sufficit ei argumentum simplex, quod sua sit, et ea non privatur. Et hic sunt demonstrationes tres.

Demonstratio prima.

Cum testantur testes, quod haec res huius erat heri, non prodest testimonium eorum. Et si testantur, quod hic, in cuius manibus res est, confessus sit heri, quod sua non esset, sed illius, recipitur, et prodest. Et ita cum testantur testes, quod huius fuit res heri, et nunc etiam ipsius est, et non moverint penitus, quod exierit ab eo, recipitur testimonium eorum. At si non dubitanter dicant, quod nescimus, an exierit ab eo, an non, cessat testimonium eorum.

Demonstratio secunda.

Cum animal fuerit res, si ante confirmationem testimonii pariat, quavis una hora, ipsius, in cuius manu est, partus ipsius erit. Et si post confirmationem testimonii pariat, illius, cuius proprium esse testantur,

et non illius, in cuius manibus est, proprium erit animal, et partus eius.

Demonstratio tertia.

Cum dicit aliquis: debet mihi hic mille drachmas, et habeo testes: et cum veniunt testes, dicant: duo milia debentur huic ab illo, non confirmatur ei ne unum quidem mille. Similiter et omne testimonium, quod non consentit verbo accusatoris.

Finis secundus.

Contentiones: et in eo sunt modi quinque.

Modus primus.

Cum dicit dominus aedis alicui: locavi tibi unum e cubiculis aedis decem (*denariis*), et adducit testes; dicit autem ille, qui conduxit, quod non; sed totam aedem conduxi a te decem, et pariter constituit testes; cessat iudicium eorum, veluti non habentium testes, et adiunguntur. Et si inrent ambo, pariter cessat iudicium eorum, tamquam si non iurassent, et nihil erit eis, nisi ut convenient super re. Et aliqui dicunt, quod sortes mittant, cuius adiudicetur.

Modus secundus.

Cum fuerit aedes in manibus alicuius, et duo alii adducant testes, quisque specialiter, quod illam emptione emerit ab illo, et dederit ei pretium integrum; et hi mittant sortes; ille, cuius nomen extrahitur, accipiat eam, et ille alius vicissim accipiat ab eo, qui dederat eam. Et alii dicunt, quod quilibet eorum dimidium aedis accipere debet, et dimidium pretii; ut id aequum non est, eo quod fieri possit, quod quisque eorum non nisi in tota aede consentiat. Et patet, quod consensus venditoris uni eorum non

prodest, videlicet cum dicit: hunc volo illam accipere, et non alium.

Modus tertius.

Cum profert servus testes, quod dominus suus ipsum liberaverit: et alius producit testes, quod cum emerit a domino eius: si adest inter eos chronographia, ille prior recipitur, eo quod alios removeat. Et si non est chronographia, emptio confirmatur, eo quod fieri possit, ut testes iusti ob mercedem ampliorem, quae sit ipsis a Deo, propendeant ad confirmandam liberationem servi, quamvis haec non fuerit firma.

Modus quartus.

Cum litigant vir et uxor eius super vasis domus, quae in manibus amborum sunt simul, non confirmantur uni eorum specialiter sine testibus. At instrumenta armorum viro magis adiudicantur, et instrumenta pensi mulieri. Et aliqui dicunt, quod non; eo quod fieri possit, ut mulier a patre suo hereditet arma, et vir ex proprio emerit suum.

Modus quintus.

Cum litigant duae personae de nato, et dicat quisque eorum: meus est, idest ego genui eum; haec sunt tria elementa: prosecutor: relator: et ipsa prosecutio.

Elementum primum.

Ille, qui vult adiudicare sibi natum aliquem, liber vir, qui possit generare, debet esse. Elerum diximus, eo quod cum servus dicit: ego genui eum: et alius liber dicat: ego genui eum; demonstratio liberi recipitur, eo quod ipse magis possit res suas agere. Et in hoc proposito patres sunt fideles, ac non fidelis.

Et mulier eum dicit: ego peperci eum: si coniugata fuerit, neque consentiat ei maritus eius, non recipitur verbum eius. Et si non coniugata fuerit, testem debet adhibere, eo quod partus mulieris potest probari per testes, contra ac proles viri. Et quod possit generare, diximus; nam cum unus ex eis maritus fuerit mulieris, et alter alienus, verbum mariti recipitur, cum dicit: ego genui prolem: et non verbum alicui, quamvis possibile id sit.

Elementum secundum.

Significatoris relatio per tentamen confirmatur, videlicet: ponatur puer parvus inter mulieres, et non sit mater eius inter eas: dicitur illi: considera, quatenam ex his sit mater tua. Et cum consideret, ac dicat: non est in his mater mea: deinde praesententur mulieres aliae, in quibus sit mater eius: et si consideret, et designet unam ex eis, veluti digito, et dicat: haec est mater mea, et comprobatum id fuerit; tunc confirmatur significatio eius in omnibus illis, quae significat postea, et recipitur testimonium eius solius.

Elementum tertium.

Ipsa prosecutio (*adiacensio*) eum possibilis fuerit: tunc videlicet ostenditur puer significanti (*recognoscenti*). Nam si duo viri, qui possint eum generare, dicant quisque eorum: ego genui eum; patet, quod duorum patrum simul esse nequeat proles. At aliqui coequant. Et hic sunt tres typi.

Typus primus.

Verbum significantis non recipitur, nisi super natum parvum, aut magnum, qui motus sit, et non loquatur: et natum adultum, cum eum sibi

adiudicat aliquis, ac ille consentit, non recipitur verbum significantis, quod non sit natus eius. Et si recuset natus, similiter non recipitur verbum significantis qui dicat, esse natum eius.

Typus secundus.

Natus, quem sibi adiudicat vir aliquis, aut mulier aliqua, a qua fuerit alienus maritus eius, ne mulieri quidem datur, sed si alius accedat, ut cum sibi adiudicet, huic accedat.

Typus tertius.

Cum duae mulieres litigant de prole, et dicit unaquaeque earum: mea est: illi, cui adsit demonstratio, datur. Et si ambabus adsit, aut neutri earum adsit, significanti relinquatur negotium, et si diligatur ab ea, illi cui consentit maritus proprius, datur: et si ambabus consentiant mariti earum, sive non consentiant, aut non coniugatae fuerint, uti illae duae meretrices, quae venerunt ad expectandum iudicium Salomonis initio regni eius; nutricei alteri datur, quae illam prolem

educet, et ambae illae impendant pro mercede eius, et pro alimentis illius, donec adolescat, et cui voluerit adhaereat. Et manifestum est, quod ipse rex novitius cum iussit: amputate gladio eum puerum, qui vivus est, in duas partes, et date dimidium eius uni, et dimidium eius alteri, ad detegendam alienam, cuius viscera non commovebantur, medietas id fuit. At non ita debet dirimi iudicium simile.

Et hic absolvimus librum directionum, et a Domino petimus, ut tam nobis, quam omnibus fratribus nostris fidelibus, antistitibus ecclesiae sanctae, det cor intelligens ad iudicandum populum eius, et definienda iudicia eius, et intelligendas leges eius. Amen.

Explicit

Liber directionum, et Deo gloria, qui virtutem dedit, et auxilium, et super nos misericordia eius in saecula saeculorum. Amen.

ECCLESIAE ARMENIACAE

CANONES SELECTI.

CANONES SANCTI GREGORII ARMENIORUM
APOSTOLI (1).

Capitula XXX.

1. Sacerdos, qui peccatis turpibus se inquinaverit, per decem annos contritione cordis, ac lacrimis paenitentiam agat, et aipem pauperibus conferat, inde ad ecclesiam ascendat, et communicet.

2. Sacerdos, qui uxorem duxerit, per septem annos extra ecclesiam, per duos intra ipsam sit paenitens, nec per duos annos communicet: postea vero ad communionem admittatur.

3. Sacerdos, qui pecuniam suam in nulario foenore collocaverit, ab ecclesia expellatur.

4. Qui gentiliū domos frequentaverint, ibique indiscriminatim eibum et potum sumpserint, per tres annos extra ecclesiam paenitentiam agant, postea vero communionē digni putentur.

5. Si viduas virginem duxerit sibi uxorem, per duos annos extra, et per annum in communionē ecclesiae paenitentiam agat.

6. Si quis dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, secunda relicta ad primam revertatur, eo per septem annos extra ecclesiam paenitentiam agat, insuperque per annum in communionē ecclesiae.

7. Nemo in alieno praedio quicquam manducet: quod si hae in re deliquerit, tantum tribuat pauperibus, quantum manducaverit, et in posterum absteineat.

8. Si quis clandestinum matrimonium contraxerit, id quidem irritum esto.

9. Si quis concubinam veluti uxorem sibi duxerit, matrimonium id invalidum esto, et mulier nubat cui ipsa voluerit.

10. Qui bestiam turpiter cognoverit, per tres annos extra, et per annum intra ecclesiam paenitentiam agat.

11. Molles per tres annos extra, et per annum intra ecclesiam paenitentiam agant.

12. Venefici per quinque annos extra, et per annum intra ecclesiam, abunde quidem elemosynam largientes, paenitentiam agant.

13. Qui castitatem suam Deo promissam violaverit, per septem annos paenitentiam agat.

14. Parochi, aut sacerdotes, vel parentes puerorum, qui ob suam accordiam aiverint mori pueros siue lavacro baptismatis, per septem annos extra, et per annum in communionē ecclesiae paenitentiam agant.

15. Qui sepulchra cupiditatis causa reseraverit, per tres annos extra ecclesiam, et per annum in communionē, paenitentiam agat.

16. Qui eadavera furatus fuerit, per quindecim annos extra, et per annum intra ecclesiam paenitentiam agat.

17. Qui plañctum (mercenarium) faciunt super mortuos, et crines suos lacerant, vel frontes tundunt, sub anathemate sint vivi mortuque.

18. Non licet missas celebrare in illo loco, ubi reliquiae martyrum desunt.

19. Si homo christianus aspexerit (cum delectatione morosa) concubium animalium, maxime humanum, anathema sit.

20. Canones vetant quominus anachoretæ baptizent, populo sacram eucharisti-

(1) Natus est S. Gregorius, cognomento *illuminator*, circa annum Christi CCLVII. Hi vero eius canones, qui ecclesiasticam disciplinam populique mores spectant, habentur ab Armeniis veluti quoddam additamentum canonum viginti sicæni concilii. Verumtamen de gregoriorum canonum authenticis apud criticos Armenios disputatur.

stiam ministrent, matrimonii adstant: haec enim praepositorum officia sunt.

21. Si quis mortui testamentum irritum fecerit, atque contempserit, anathema sit.

22. Si quis sacerdos sigillam confessionis frerit, privetur officio, atque gradu minorum, et peccata non confitentium ei attribuantur.

23. Licet viro uxorem suam adulterii causa dimittere, sed is per annum a toro separetur (1).

24. Vir qui praetextu religionis uxorem dimiserit, anathema sit.

25. Si quis sacerdos, diaconus, vel clericus ebrius fuerit, non audeat missam celebrare, vel alio munere suo fungi, antequam lacrimis, elemosynisque paenitentiam egerit. Ebrui enim veluti adulteri habeantur.

26. Si quis presbyter, vel laicus (propter res sacras) munera acceperint, maledictio Simonis magi veniat super eos, participes fiant muneris Iudae proditoris, et lepra Gezi adhaereat animis eorum.

27. Qui faciunt praestigia, per annum extra ecclesiam, et per alium intra, lacrimis et elemosynis paenitentiam agant.

28. Oportet christianos sanctificare diem dominicam, orare in ea, et quiescere: quod si iuxta Iudaeorum mores fecerint, anathematizentur a Christo.

29. Presbyter, qui sine causa aliquem anathematizat, anathematizetur a Christo.

30. Virgo, quae se Deo dedicavit, vel monachus, non audeant matrimonio coniungi. Sin autem hoc fecisse inventi fuerint, excommunicentur, et offerantur episcopis locorum, ut iis, qui in tam hu-

manam fragilitatem inciderint, opportuna remedia adhibeant.

CANONES MACARII HIEROSOLYMITANI (2).

Capitula IX.

1. Q. Licetne diaconis baptizare; et quid agendum, si quis baptizaverit?

R. Notum sit christophylae fraternitati vestrae, quod ius baptizandi tantum est episcopis, et sacerdotibus; diaconis autem minime id facere licet; sunt enim ministri (tantummodo), proptereaque ipsis id prohibitum est. Si autem homo obtineat in aliqua provincia ut diaconi baptizent, et eorum aliquis ignorans ecclesiae dispositiones, et provinciae illius seculas consuetudinem id fecerit, impunis esto; si vero haud per ignorantiam transgressus fuerit, poenas criminis subeat.

2. Q. Ubi, quando, et quomodo baptizandum?

R. Si templum habuerimus ad gloriam Dei erectum, et ad populum convocandum aptum, ibi baptisterium, et baptismi fons ponatur necesse est, et in ipso baptizentur ii qui ad veram Dei fidem veniunt. Si autem fontem sacrum non habuerimus, neque templum proximum, citra aelus baptizetur nbiq. Quare si opus baptismo fuerit in aliquo loco, ubi templum non sit, neque fons sacer, tunc ob necessitatis causam baptismus etiam sine sacro fonte administrandus erit, ne dum baptismus petenti negatur, salus ministri negantis presumdetur. Nam Spiritus sanctus rationem fontis non habet, sed iuxta potentiam

(1) Immo vero ob vinculi perpetuitatem ab aliis nuptiis perpetuo abstineat. Est etiam contraria doctrina (quam catholica ecclesia improbat) multorum graecorum et orientalium; sed eam tribuere sanctissimo Armeniorum illuminatori prorsus nolum, praesertim quia is fidem suam a Romanis hausit, ut notissima historia tradit. Videsis quae de hac re, et de concilio tridentino canone analogo scribit Gerd. Pallavicinus lib. XXII. cap. 4. cum addot. Iam vero etiam si canonis Armeniorum nonnullis vitis erroribusque laborant, tamen eos divulgari quis sapiens iurisque sacri studiosus nolit? Profecto si huiusmodi metus nos opprimeret, canones quoque vulgo (non vere) apostolici propter haerentes aliquot errores suppressendi erant.

(2) Macarius Hierosolymorum episcopus canones hos saeculo quarto scripsisse ab Armeniis creditur, postulantem Vartano ipsorum episcopo S. Gregorii illuminatoris filio. Ergo quaestiones Vartani videntur, responsa autem Macarii.

animum dat gratiam. Cupientes igitur, semper digni sunt gratia Spiritus sancti: et non solum in festis principalibus baptizandum, sed aliis quoque diebus, iuxta morem apostolorum, qui non dominicis festis tantum baptizabant, sed quaecumque die, prout necessitas postulabat, et ex aquae regenerationis lavacro filios ecclesiae procreabant. Tribus immersionibus in aquam sacri fontis, triduanam domini sepulturam representamus, quod et divus apostolus petrus indicat dicens: conspuli ei in baptismo similes sumus morti eius, ut per novitatem etiam resurrectionis, participes ei fiamus in vita aeterna: et hac recta professione per manuum impositionem Spiritus sanctus datur ad nostram salutem, illuminans eos, qui ad adoptionem filiorum vocati sunt. Fide quoque unguimur oleo sanctitatis (chrismatis) per quasque membra secundum ecclesiae dispositiones. Nunquam igitur recedamus a precibus constitutionibus, et legibus, ita ut omnia conficiamus iuxta doctrinas caelestes, quemadmodum edocti sumus ab anglorum choro, a patribus nempe spirituslibus, a discipulis videlicet sanctorum apostolorum.

3. Q. Quomodo ordines in ecclesia sancta servandi sunt?

R. Praepositi exercent ministerium sibi proprium iuxta ordinem rei, ad cuius optimam providentiam vocati sunt: non inde intumescant superbia, sese sapientes esse existimantes, ne ob suam stultitiam in malum aliquod incident: quamquam enim uno eodemque modo gratiam singuli acceperint ad fideles dirigendos, non omnium tamen aequalis est honor: cuius rei immensus Deus exemplum nobis praebuit, quando se exinanivit, licet gloriam suae maiestatis divinae non amisisset. Nam ipse vivificans Christus apostolis cunctis post resurrectionem apparens alios principes constituit in ordine, ex quorum exordio nunquam interrupta successio ad nos usque firmiter pervenit: unde et Paulus vetat invicem antecellere, dicens: unus-

quisque in qua vocatione vocatus est, in ea permanet.

4. Quibus suppositis, en igitur simul cum clero meo, episcopis, sacerdotibus, et diaconis ego Macarius archiepiscopus huius sanctae civitatis Hierusalem trade vobis hos canones et constitutiones, edoctus ab apostolorum historiis, quae per patrum traditionem ad nos usque firmiter pervenerunt, et dico, quod impositio manuum, quae in baptismo fit, ab episcopis et presbyteris tantum fieri debet, uti supra diximus: quod sanctum chrisma ab archiepiscopo benedicendum sit: in aliquo vero necessitatis articulo, archiepiscopo permittente, duo vel tres episcopi simul convocati, diaconis inservientibus, benedicant: oleum vero mortuorum, infirmorum, et cathedraeorum presbyteri, et episcopi eorum benedicant. Haec omnia sancti patres statuerunt, et nemo audeat ea immutare, ne vitiole anathematis eorum devinctus a Dei consortio abscindatur.

5. Q. Quomodo ad sanctum altare accedendum est, et ad sacramentum vitae?

R. Nemo haesitans, nemo incredulus, nemo indignis operibus inquinatus, ad hunc immortalitatis calicem accedere audeat, ne Dei voluntatem ad iram provocet super universam terram: et ipse audiat quod dictum est "quare tu enarras iustitias meas? tu vero odisti disciplinam meam," sed bonis cum operibus, veraque fide accedat, et illuminetur, et per se ipsum aliorum salutem operetur.

6. Q. Quomodo sacramentum (missae) conficiendum est, et recta confessione profitendum salutari sacramentum corporis, et sanguinis Domini?

R. Oportet id conficere cum timore, et diligentia, rectaque confessione praestari eorum a schismaticis sacramenti tentatoribus: ne, cum prope Arianos simus, nomen Dei et veritas blasphemetur.

7. Q. Quomodo sanctae oblationes benedicendae sunt?

R. Proponatur in altari panis recens, et calix vini meri sine ulla admixtione,

iuxta apostolicam traditionem (1): quia non redimimur rebus corruptibilibus, sed incorruptibili sanguine, et corpore magni ac immaculati agni; quas oblationes diaconi tantum ponant super altare, presbyteri autem sacramentumificent.

R. Q. Quoniam esse debet formae altaris sacramenti, et quoniam ordo cleri, et populi?

R. Altare propitiacionis, ubi Spiritus sanctus descendere dignatur, velamentum operiatur. Fons vero in eiusdem templi edificio retro altare ad dexteram honorifice situs sit: unusquisque clericorum suo munere fungatur; populus extra velamentum, catechumeni autem extra portas magna cum veneratione locum teneant, ne ob confusionem ordo perturbetur, sed unusquisque in suo loco ordinatus se continet.

9. Hoc praecipuum fidei, et hunc ordinem ecclesiae trado vobis iuxta vestram petitionem, ac dissentientes anathematizamus, ne iniuria afficiamus gratiam, quam in manuum impositione ab alterutro accepimus; neque unumquemque ius habere existimamus, quasi aequales in iurisdictione, ecclesiastici ordinis permutandi; quapropter elatos homines, qui contraria cogitant, obiurgamus: sicut fuit Durcus episcopus Bisanus et Vagravandini, qui aliquantulum cum Arianiis communicavit, sed postea eum penituit. Et profecto magna pertiucia est contrarium cogitare: nam cum episcopus vi ecclesiasticae hierarchiae sit subordinatus archiepiscopo, nunquam deest illum se aequalem huic existimare, uti de Durco adiuvinus, donec per voca-

tionem ad honorem sedis deveiuit. Patres enim nunquam docuerunt huiusmodi discrepantias introducere in ecclesiam. Malem hominem igitur oportet benigne ad obedientiam inducere: si autem persistat, vitandus est quasi corruptor. Salutat vos cuncta ecclesia nostra. Valete in Domino firmi fide.

CANONES NARBETIS CATHOLICI (2), AT PERCIA-
RURI EPISCOPI MANICORITENSIS.

1. Quod oportet ad ecclesiam oblationes deferre, non autem ad presbyterorum domos.
2. Quod non oportet munera presbyteros accipere pro s. missa.
3. Non dare officia ecclesiae more usurario.
4. Non vendere eadem aut mercedis nomine dare.
5. Bigamis non licere ecclesiae fructibus uti.
6. Diebus sabbati ac dominicis missam celebrare. Vinum profanum calici consecrato non admiscere (3).
7. Mulieribus baptizare non permittere.
8. Presbyteros iuxta ordinationis antiquitatem primam cathedram habere.
9. In ecclesia non recitare horas, sacerdoti absente.
10. Clericum non induere sibi vestimenta laicorum.
11. Fructus ecclesiae dividere iuxta ministerii ordinis dignitatem.
12. Supellectilem et oblationes ad archipresbyterum pertinere.
13. Domi baptismum non administrare,

(1) Canonem vel fictum vel interpolatum iudico ab Armeniis huius erroris tenacibus. Etenim apostolica traditio contrarium docet. Vides canonum trullanum 32, cum eiusdem graeci cum Nerses sermone a me edito T. VI; denique Le-Brun explicat. Miss. T. I. p. 306. Interpolatum, inquam, vel fictum hunc Macarii hierosol. canonem ideo praestitum iudico, quia trullani patres traditam a S. Iacobo Hierosolymitano primo antistite aquae cum vino admixtionem adfirmant.

(2) Titulus *catholici*, seu *generalis*, significat patriarcham supremum apud Armenios. Per unumquemque tum Nerses tum Nersisabulus viixerunt saeculo ecclesiae sexti; hique coepta in urbe Terino synodo, sequentes canones communi consensu ediderunt.

(3) Quod faciebant imperiti aliquot sacerdotes, dum deficiente multoties incrementum consecrati vini, profanum superaddebant.

mulieres sacerdoti baptizanti non adstare.

14. Diaconos non baptizare.

15. Non accipere munus a pœnitentibus.

16. Non patefacere verba confessionis.

17. Mortuos in ecclesia non sepelire.

18. Presbyteros usuram non accipere.

19. Particulas agapæ non suferre.

20. Non ire ad missam, et ad eucharistiam amandam, qui ieiunus non est.

21. Pueros matrimonio non coniungere.

22. Pecudes offerendas non deligere pro libito.

23. Ollas carniū non conservare.

24. Pecudes oblatas, vivas non recipere.

25. Ieiunium præcedens (1) non solvere.

26. Mane pervigilii nativitatē et paschæ eucharistiam non administrare. (2).

27. Laicos mandatum non dare presbyterorum ordini.

28. Presbyteros non emere argento ancillas.

29. Non admittere in monasterium mulierem administram.

30. Clericos in monasteriis hospitari.

31. Clericos non oportere equos alere, vel negociari.

32. Sectariis hospitium non præbere. Singulis mensibus per novam hebdomadam ieiunare.

SEQUENTES QUOQUE CANONES

ERUNT SUNT SUE RELIGIÆ CATHOLICÆ,
ET PERSICÆ MANICORÆNSI EPISCOPO.

1. Caveant presbyteri ne populum oblationum causa conturbent vel fructuum sanctæ ecclesiæ: nam male aliqui ausi sunt temere ac scelestè panem altaris in propriam domum deferre, et vetare populo, quominus eum ad ecclesiam, ubi benedicendum erat, deferrent.

2. Quamobrem in templo sancto tumultus ac vulnera fuere, quæ nos ipsi vidimus: contra vero oportebat sacramentum mis-

sæ eum timore ac tremore conficere, non autem per ingluviem atque avaritiam sanctum sacramentum depretiare. Presbyteri privarunt etiam clericos oblationibus, quæ inter eos dividebantur, ut ab eis mœnæ pro sancta missa acciperent.

3. Alii ad usuram pecuniam suam dederunt.

4. Alii autem proximos suos quasi servos vendiderunt: alii demum nefandæ impietate suis viribus freti mercedem tribuerunt mulieribus suis. Hæc de causa et populus sine benedictione panem missæ sumpsit, noluitque hunc in domos suos deferri a presbyteris, ministris, ac missæ oblatoribus; sed sibi comperarunt bigamos, indoctos, et dies suos festos celebrare sibi bene visi sunt imperfecta benedictione: quapropter indignis istis operibus peccaverunt, eo quod per insanam avaritiam privantes ministros altaris Dei panem oblationis, privati et ipsi fuere Dei benedictione. Quæ enim ita sint, iubemus, atque statuimus, ut sacerdotes ac laici in posterum abstinant ab huiusmodi infanda ac mortifera consuetudine.

5. Bigami autem, sive lectores ipsi sint sive ministri, inter laicos locum habeant, si forte deliquerint; et ex ecclesiæ sanctæ fructibus ac beneficiis nullam partem recipiant: non enim licet eos, qui pœnitentiam agunt, præcesse, ac simul eum presbyteris fructus, vel oblationes sibi vindicare. Sic etiam indocti non audeant sibi sumere fructus sanctæ ecclesiæ: nam et ob matrimonium irregulares facti sunt; ideo inter laicos locum habeant, et patrias terras et aquas teneant, census dent regi, liberosque suos ad scholam mittant, ut ibi erudiantur.

6. Sacerdotes non audeant diebus sabbati ac dominicis missam omittere, uti vidimus plurimis in locis: recte tamen missam celebrent, ordine suo cantantes psalmos, prophetas, epistolam, et evangelium: asper et calicem sanctæ eucharistiæ non audeant denegare pretextu paupertatis,

(1) Neque quod Armenii tribus sæte quadragesimam hebdomadis observant.

(2) Quia nimirum Armenii utraq; hæc die non nisi sub vespere rem sacram faciunt.

ut multis in locis id fieri experti fuimus, ab illis qui nullam rationem salutis animarum habebant. Desinant posthac talia facere, et solliciti sint, ac iugiter, et necessario conficiant sanctum sacramentum cum omni vigiliantia, ne tamquam rei a Deo pascantur; ac poenam hant.

7. Et ex sancto calice cum timore dent populo; et ea, quae oblata non sunt, non admisceant, ne condemnentur: neque audeant pigrescere in domibus suis diebus dominicis, ac festis, et missam non celebrare, ac ceteris muneribus suis non fungii; qui autem ita se gessisse comperti fuerint, corripiantur, et totius illius diei fructibus priventur, qui fructus inter diligentes collegas eorum distribuuntur, sive sacerdotes, sive clerici ipsi sint. Et quidquid opas sit sancto altari, de pecunia sanctae ecclesiae suppeditetur eis, biblia sacra nempe continentia prophetas, apostolos, ac evangelia, et cetera supellex, quae ad altare pertinet. Et velamen ecclesiae nemo audeat in posterum mittere ad domos sponsorum vel sponsarum ob conopeum instruendum; quod si aliquem id fecisse deprehensum fuerit, si sacerdos, ordine deponatur, si clericus excommunicetur.

8. Non sine molestia ad aures nostras pervenit, quod presbyteri quibusdam in locis baptismum per se non conficiant, sed tantum benedicant, et mulierculis parvulos tradant, inbeantque in domibus suis baptizare; ideoque invisibili supplicio puniti fuere. Nunc vero si quis huiusmodi criminis reus inveniat, omnino privetur ordine sacerdotali una cum tota domo sua.

9. Presbyteri inter se de prima sede non disceptent; quem enim gratia Dei prius in sacerdotem sibi elegit, ille et primus habere in ecclesia cathedram debet.

10. Clerici, presbytero absente, non audeant in ecclesia officium divinum celebrare.

11. Neque vestimenta laicorum sibi induentes in ordine ministrorum sedere; sed inter laicos accumbant: nam oportet

in habitu ecclesiastico sui ordinis incedere iuxta sacerdotalium morem.

12. Presbyteri caveant excitare laicos ut se in res ecclesiae interponant, vel fructus et proventus sanctae ecclesiae clericis distribuunt, nam iade rixae oriuntur et multa mala: sed ipsi laici fructus, et proventus unanimiter, libenter, se iugiter tribuant sanctae ecclesiae, quos etiam sacerdotes ab ecclesia accipiant, et distribuunt unicuique iuxta ordinem, uti mos est. Primarii presbyteris duas partes cum dimidia, unam cum dimidia diaconis, unam cum quadrante clericis, et unam partem videlicet, siquidem modestae sint: hi singuli sine ulla controversia propriam portionem accipiant: si autem aliqua eorum discordiam, vel rixas commoverit, de ordine suo deponatur; et collegae eius non audeant cum ipso communicare, neque laici eundem ut sacerdotem, si sit sacerdos, habeant.

13. Oblationes, vota, et supellex sanctae ecclesiae domi archipresbyteri custodiantur, uti antea constitutum fuit; et ipse archipresbyter non audeat ecclesiam deserere, et domesticis rebus vacare: sed assidue in ecclesia habitet, et officia divina, ac preces diurnas, et nocturnas non omitat. Ceteri vero collegae aetivis tempore vicissim adstant sine ulla negligentia: si vero aliquis ob ignaviam, vel negotiis saecularibus vacans, officia sua deserat, hic ex fructibus ecclesiae nullam partem habeat. Presbyteri unanimiter pascant populum; et illos, qui obedientiam sibi non praestant, ab ecclesia sancta separent.

14. Sacramentum baptismi nemo audeat utcumque conferre, caerimoniis omisis, uti audivimus, sed id conficiant omni veneratione, ac diligentia, cum turibulis, luminibus, ac velamentis expansis (tabernaculis expansis), uti decet sacrum lavacrum, quod sit statutum in ecclesia, vel in baptisterio: et hoc lavacrum aut lapideum, aut alia quaecumque materia confectum, habeat sufficientem latitudinem, et altitudinem, ita ut aqua infantis baptizandi statim contegat. Laicorum do-

mi non audeat presbyter hoc sacramentum conferre, excepto mortis periculo.

15. Mulieres non audeant sacerdoti baptizanti operam prestare, nisi audivimus eas diaconorum munere fungi; ipsae igitur in suis stationibus maneant, diaconi autem sacerdoti inserviant.

16. Valde quidem caveant diaconi, ne forte audacter baptismum administrent ad perditionem.

17. Sacerdotes non audeant sacramentum poenitentiae nundinari; sed omni sollicitudine ac doctrina admoncant poenitentes tamquam proximos, ut aeternae vitae consulant; neve ab eis mercedem accipiant publici stipendii instar; gratis enim accepimus, et gratis damus.

18. Si quis sacerdos peccata confitentium patefecerit, excommunicatus deponatur, et omnino deklatur ex ordine sacerdotali.

19. Non audeant mortuos in ecclesia sepelire: sin autem aliquis id fecisse inventus fuerit, in ea ecclesia nemo audeat missam celebrare, donec locus expiatus sit.

20. Presbyteri nunquam audeant poenitias suas ad usuram dare: nam audiverunt ex scriptura usurarios odio haberi: ebrietatem fugiant, memores eorum quae de ebriosis dicta sunt.

21. Presbyteri non auferant partes agnasc, sed statim coram iis, qui agnasc faciunt, pauperibus tradant, iuxta a canonem.

22. Qui ad sacram mensam vocati sunt laici non audeant prius domi gulose cibum sumere praetextu advenae, vel procuratoris. Sin autem aliquis manducaverit, ad sacram mensam non audeat accedere; et presbyteri, et laici talem hominem curent ad mensam minime admittere; haec enim improbitas est, et male conscientiae animae: si vero aliquis vi accesserit, sacerdotes discedant, et panem benedicere numquam audeant.

23. Presbyteri non audeant infantium nuptiis benedicere, neque adulterum, nisi prius uterque inter se videant, et assensum praebuant; nam ex huiusmodi nu-

ptiis mortifera mala orta sunt: ideo et laici huiusmodi nuptias non audeant contrahere; nam ipsis detrimento sunt.

24. Non oportet virgines cum viduis matrimonio coniungere, neque viduos cum virginibus, nam dissimiles sunt inter se.

25. Nemo audeat pecudes offerendas eligere pro suo libito.

26. Presbyteri non audeant ire ad domos ob benedicendam ollam; hoc enim turpis lucri speciem prae se fert; nam sancta missa iam benedixit armento et pecudibus.

27. Presbyteri non audeant pecudes oblatas domi vivas conservare; haec enim avaritia est; contra vero impietas est domum oblatione carentem relinquare. Laici igitur non audeant pecudes vivas ei praehere, sed per se in domibus suis iugulent, ut benedictione sanctae oblationis digni sint et propter impensas, et propter laborem.

28. Nemo audeat frangere ieiunium in sancta quadragesima vel in praecedentibus eius hebdomadis, iuxta sanctos canones: si quis autem aut sacerdos aut laicus praetextu advenarum, vel procuratorum non ieiunavit, non audeat ad ecclesiam intrare, donec poenitentiam egerit, pauperibus elemosynam largiens.

29. Die vero magni sabbati horis antemeridianis nemo eucharistiamumat sive operarius ipse sit, sive puer, sive etiam grandaevus: si autem aliquis ob corporis debilitatem eam sumpserit, non audeat in aculum, neque vinum degustare usque ad illum horam, qua sancta missa conficitur.

30. Laici caveant contra mandatum presbyterorum aliud praeceptum indicare: nam ipsi sunt praepositi vestri, vos autem fratres eorum sub eorundem directione positi; ergo non decet resistere illis; potestatem enim habent ligandi atque solvendi.

31. Presbyteri caveant ab ebrietate, comensationibus vacare, ancillas possidere, aut in meretricum lustris torpia committere, quae leges vetant. Monachi, qui in

suburbanis habitant, orationibus ac ieiuniis sese muniant, strenue hospitalitatem colant, et quidquid Deus ipsis suppeditaverit, eo contenti sint quasi Christi milites.

32. Caveant omnino, quod fieri audivimus, mulieres in monasterium admittere ad ministerium aliquod obeundum, nempe pistrinum exerceudum, vaccas mulgendas, lae in situla agitandum: nam si mulier ibi etiam quo aditus erat praestructus, tamen virum subvertit, quid fiet si cum ipsis viris habitaverit?

33. Et qui in eremis habitant sacriati (monachi) ante solis occasum ad proprium monasterium revertantur, et post solis ortum (ad negotia obeunda) eant, ne forte in errorem aliquem incidunt.

34. Monachi, et alumni monasteriorum non audeant hospitari nisi apud monasteria; ubi autem monasteria non sunt, domum archipresbyteri incolant; nam eis non hoc apud alios diversari.

35. Alii quidem equos possident, mercatum faciant, usuram exercent, et loco status monastici cupiditati serviunt acquirendarum possessionum. Illi demum decinant a peccatis, quae commiserunt; secus poenam criminis subeant.

36. Caveant omnino sectariis hospitium praebere, nam hoc vetant canones apostolici.

37. Quidquid tandem mandati tradidimus vobis, id ut perficiatis satagite cum timore Dei, magnam relaturi remunerationem. Praecipitur autem vobis singulis mensibus per unam hebdomadam precibus vacare, ut a Deo valetudinem corporis possuletis.

CANONES ISAACI ARMENIORUM CATHOLICI (1).

Capitula LIII.

1. De chorepiscopis ordinandis qui sint litterarum studiosi.

2. De saucto altari iugiter adornando.

3. De recitando semper divino officio.

4. De chorepiscopis inspectoribus.

5. De chorepiscopis quod ii post synodi solutionem ad visitationem ire debeant.

6. De presbyteris, et clericis.

7. De ebriosis, et rixantibus.

8. De non ordinandis spuris, et bigamis.

9. De chorepiscopo; quod is cum timore praecipere debeat.

10. De scholis in monasteriis.

11. De chorepiscopis, qui turpibus litteris inserviunt.

12. De presbyteris, monachis, et plebe laicali.

13. De vitandis vituperationibus.

14. De archipresbytero; quod is assidue in ecclesia manere debeat.

15. De baptismo conficiendo cum omni veneratione.

16. De diacono, qui baptizat.

17. Quod suppellectilem, oblationes etc. domi archipresbyteri conservari debeant.

18. Quod archipresbytero maiora quam ceteris emolumenta conferenda sint.

19. De oleo catechumenorum.

20. De ecclesiae suppellectile, quae occasione neptiarum commodatur.

21. De presbyteria paedagogis.

22. De indoctis, et bigamis.

23. De presbyteris, qui mortuos in ecclesiis sepeliunt.

24. De presbyteris, qui a eucharistiam ad laicorum domos deferunt.

25. De docendo populo.

26. De non benedicendis nuptiis peccatorum.

27. De presbyterorum audacia.

28. De presbyterorum concordia.

29. De laicis ad agapas vocatis.

30. De iis, qui ignoranter peccant.

31. De fructibus, et oblationibus.

32. De vitanda in epulis furecibus ebrietate.

33. De presbyteris; quod ii admonere debeant impios.

34. De monachis.

(1) Isaacus parthus, cognomento magnus, Armeniarum patriarcha, saeculo quarto cognoscebat.

35. De ecclesia, et monasterio.
36. De concordia ecclesiae et monasterii.
37. De monasteriis; quibus ea de causis condita sint.
38. De confundendis audacibus.
39. De oblationibus tribuendis edictum.
40. De agapae distributione.
41. De oblationibus, quae monasteriis fiunt.
42. De presbyteris, qui uxorem habent.
43. De constitutione canonum.
44. De episcopis; quomodo ii tueri debeant res ecclesiae.
45. De presbyteris; quomodo ii debeant honorem deferre altari, quo Deus continetur.
46. De episcopis.
47. De episcopis et doctoribus.
48. De episcopis, et principibus.
49. De episcopis; quomodo ii bonis ecclesiae tueri debeant.
50. De principibus, et de populo, qui domos donant ecclesiae.
51. Quod Dei sint cuncta bona.
52. De apostolici honoris collata dignitate.
53. De iis, qui dona, vel oblationes dant.

ISACI ARCHIEPISCOPI (1)

DE CHOREPISCOPIIS, ET QUOMODO DEBEANT
INVIOLABILITER SERVARE ORDINES
IN ECCLESIA.

Capitula LV.

1. Superius dictum est a nobis, quod sanctis, piis, ac virtute praestantibus viris tradere bonorum ordinis huius ministerii oporteat; quorum mens munda sit a cupiditate pecuniae, et manus a foenoribus; qui eruditi sint, et Deum timeantes; istis, inquam, qui idonei sint ad alios quoque erudiendos, tradere oportet ecclesias, ut eas assidua cura illustres reddant, moribus Deo placentibus praeditas, timeantes

Deum, piis, ac obedientes omnibus bonis exhortationibus.

2. Et templa orationis, in quibus erectum est sanctum et Deum continens altare, supra quod vivificans, ac omne nefas elucens sacramentum corporis, et sanguinis Servatoris nostri, ac Domini perficitur, pro facultatibus decenter ornata teneant, continua ablutione, et oblatione thuris; et circummunita sint parietibus, ibidemque et locum baptisterii deligant per singulos pagos, uti mos est; ac ibi baptismi laveram faciant, quod regenerans nos ea Spiritu sancto, iterum efficit filios lucis; quamobrem magno honore ac veneratione illud prosequi debemus.

3. Ordo autem officii divini sine ulla intermissione die nocturne celebretur, iuxta exemplum metropolitanorum archiepiscoporum; nam non omnibus licet, neque ius est ordines divini officii, vel caerimonias permutandi, vel novitates introducendi, ac perpetuo in ipsis permanere debent.

4. Chorepiscopos igitur inspectores oportet habere normam per omnes ecclesias docere, et illos, qui neglexerint, vel ordini non obtemperaverint, eorum omnibus arguere, et increpare, ut ceteri timore percellantur.

5. Etiam oportet ac decet, chorepiscopos singulis annis, cum synodus solvitur, iuxta canonicas constitutiones, circumire ecclesias sibi creditas, et examinare mores, ac ministeria, et officia divina, et videre quomodo negotium fidei, morumque se habeat: oportet etiam rationem respondere a presbyteris, et diaconis circa tempora praedicationis et orationis; a baptizantibus autem quomodo se in baptizando gerant; ab oblatoribus tremendi sacrificii, ac cunctas caerimonias adhibeant, ut omnia diligenter, sponte, reverenter, ac firmiter teneant. Et si quis horum traditionum observationem neglexisse inventus fuerit, acriter puniatur, quicumque ipse sit, et ordine suo privetur, donec episcopus ipsius reconcilietur cum eo.

(1) Idem est patriarcha qui supra.

6. In his vero ministeriis non solum presbyteri ac diaconi, sed clerici quoque perseverare debent, quorum si quis piger, vel negligens inventus fuerit, eandem poenam subeat. Indoctos vero, et lios omnino extrudere debemus, neque eos ad participationem admittere fructuum, vel oblationum, quas populus tribuit domo Dei, usque dum vel ipsi, vel eorum filii erudiantur, et dignos se reddant.

7. Pari modo oportet ebriosos, et rixantes segregare, donec ad poenitentiam, et rectitudinem deveniant, iuxta mentem praepositi.

8. Sponsi autem, et bigami usque ad tertiam generationem, iuxta canones, amoveantur ab ordine, et a fructibus ecclesiae, ut pius, sanctus, et immaculatus sit ordo ministrorum Dei, idemque sit ornatus vera fide, et bonis operibus, sique desiderabilis, et pretiosus apud omnes, cuiusmodi esse oportet ministros Dei. Nam si levitarum gens tale mandatum accepit ministerii tantummodo gratia, quanto magis nostrum novae legis ministerium erit diligentia dignum, iuxta Pauli testimonium?

9. Haec omnia tandem chorepiscopus inspector cum timore ac tremore praecipiat, et illos, qui idonei sunt, et integerrimis imbuti moribus, officio et honore dignos reddat; inutiles vero poenis afficiat, praesertim litterarum ocores: qui enim renuit discere, iuxta illud, quod scriptum est, in malum incidit.

10. Quamobrem necesse est continuo scholas ornatas constituere in monasteriis, et in aliis locis decentibus, ubi clerici illuminati lumine mandatorum Dei, ceteros homines illuminent. Si enim clerici, qui caput est ecclesiae, praecedant bonis exemplis, sique observantissimis, ac integerrimis, ita erit et populus. Nam si quis ex populo in via virtutis aliquid neglexisse inventus fuerit, facilius erit ad rectam sententiam illum inducere. De hac etiam re non minore esse convenit sollicitudinem chorepiscopi, ideoque debet visitare, et vigilare super mores populi, et pro opportunitate ei ieiunia, ac orationes

indicere, laetitia populum afficere, per doctrinam sacram scripturarum peccatores lucrari, eosque docere exercitium, et observationem immaculatae fidei, et admonere ut caveant, et devitent schismata, et opera incestuosa. Nam animus episcopi, cum hoc ministerium ipsis (chorepiscopis) tradebat, hic erat, ut, iis adinventis, magnifico quidem cunctis ecclesiae rebus provideret, iuxta exemplum magni prophetae Moysis, qui constituit praefectos, ut examinarent, et iudicarent populum, quidquid autem maioris momenti fuisset, ad se referrent. Si vero ipse praecaverat, et iuxta propheticum oraculum annuntiaverit populo terrae, quod ecce gladius venit; hic autem converti ad Deum neglexerit; ipse quidem in iniquitate sua morietur, sacerdos autem animam suam liberabit.

11. Contra si turpibus lneris inserviet, et avarie preventibus tantum studeat, emulandique auri et argenti cupiditate distractus, canonicas leges negligat et obliviscatur, quas admissa, ac inviolabiliter exercere oportebat; et omnino deserat curam ac conservationem doctrinarum, tunc superveniens gladius disperdet eiusmodi homines, qui tamquam rei audient sententiam Domini iudicantis "sanguinem autem eorum de manu eius requiram". Quamobrem admonet apostolus ut vigilemus, et sobrii simus. "Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere populum Dei, quem acquisivit sanguine suo". Inde remunerationem operis subiungit, dicens, "ut enim apparuerit princeps pastorum, percipiant immarcescibilem gloriae coronam". Declinemus igitur nos omnes, et fugiamus malum, ac innocentiam colamus, vitamque nostram iuxta Dei voluntatem ducamus, quo nobismetipsis, et aliis multis esse possumus saluti, atque firma animi fiducia dicere: ecce ego, et pueri mei, quos dedit mihi Deus. Per gratiam, et humanitatem Domini nostri, ac Salvatoris Iesu Christi.

12. Ordo presbyterorum erga laicos, ac

eorumdem laicorum obedientia, et rectus ordo erga presbyteros.

SERMO PRIMUS.

Dilectissimis fratribus presbyteris, et monachis notum sit, quod multis in locis laici coram nobis questi sunt, dicentes: sacerdotes negligenter ecclesiae ministeria obire, ordinem divini officii, orationis, curam populi, et cetera necessaria, praesertim doctrinarum studia, negligere. Item dicunt laici, ipsos sacerdotes esse ignorantem, ac filios suos ad scholam non mittere, qui propter ignorantiam digni sacerdotio non fiunt; quod nobis iniuriae, et dolori est, atque his propter illos caeremus; scientia utique et consolatione sacrarum litterarum omnino expertes sumus.

De hoc, quod ab ipsis audivimus, nos ipsi certiores facti sumus, ac maximum maerorem animo nostro contraximus: nam multis in locis neminem invenimus sacerdotio dignum, et ob eorum ignorantiam populum vidimus inscientiae tenebris involutum; nos autem ea re perturbati ipsos ad presbyteratum admittere non potuimus: repulimus igitur illos, et sortem eorum viris optimis, ac doctis tradidimus. Nam si vos, iuxta nostrum quotidianum ad vos mandatum, quod per litteras ac verba coram universo ecclesiae ordine tradidimus vobis, obtinueratis, ut oportebat, et si tales populi adversus vos querelae ad nos usque non pervenissent, et vos ipsos tot defectibus obnoxios non vidissemus, et nunc tot molestiis, ac paenitentia non afficeremus, atque provenitis ad oblationes ecclesiae, quas a populo accipiebatis, vobis concessissemus. Nam idem ipse gradus vester ad scientiam intendit, ut optime rebus ecclesiae consulatis, et populum omni spirituali timore, ut recte, ac obedientes agat, admoenatis.

13. Tollite igitur aliquando a vobis huiusmodi vituperationes; filios vestros ad scholam mittite, ut ibi erudiantur. Scitote quidem, quod nti caecitas oculorum delinquentia est corporis, ita pariter in-

scientia animi, maxime presbyterorum, est abominatio apud Deum. Audite prophetam. Vosmetipsos vere exemplum praebeate populo, omni cum gravitate ac diligentia orationibus et ieiuniis vacate, nunquam vero ab his desinite.

14. Aestivo tempore archipresbyter in ecclesia perseveret, ceteri vero sodales per hebdomadas mutuo adstant, ut officia diei et noctis non omitantur; nam in his situm est munus animarum curae, et honor.

15. Sacramentum baptismi omni cum veneratione administrandum est. Mulieres non audeant consistere apud presbyterum baptizantem, uti aliquae ausae sunt, sed in suis sedibus maneant orationibus vacantes.

16. Diaconi vero non audeant unquam baptizare: quod si hoc fecerint, de ordine suo deponantur, et poenam criminis luant; nam diaconus non est sacerdos, sed sacerdotis minister.

17. Totius populi oblationes domum archipresbyteri deferantur; nemo autem ex presbyteris, vel eorum sodalibus, oblationes domos suas deferre audeat: si quis vero hoc fecisse inventus fuerit, sive sacerdotes ipsi sint, sive seniores, puniantur: sciant etiam nos fore remuneratores eorum, si mandatis obtemperaverint.

18. Archipresbyter propter diuturnam suam in ecclesia moram ac ministerium, si castellum amplum fuerit, duas domos ultra, quam habent collegae eius, habeat.

19. Singulis annis ex omnibus locis nostrae iurisdictionis presbyteri post sanctum pascha omnino ad nos deferant oleum catechumenorum, ut a nobis accipiant oleum benedictum. Nequaquam autem quis domi suae per se benedicat, uti aliqui ignoranter consueverunt; ius enim olei benedicendi non est presbyteris, sed est id episcoporum munus.

20. Audivimus insuper presbyteros ecclesiae suppellectilem, praesertim velum, nuptiis ad thalamum sponсорum tegendum, et calicem ad vinum sumendum, laicis commodare. Ob huiusmodi execrandum,

ac nefandum facinus talem presbyterum oportet a gradu suo penitus extrudere, ut nihil huiusmodi quisquam posthac audeat facere. Si igitur aliquis hoc fecisse inventus fuerit, de sacerdotio sine ulla quacunque venia deponatur.

21. Presbyteri non audeant laicorum domi paedagogiam exercere, vel aliis administrationibus vacare; his enim rebus molestia, et iniuria affecerunt coheredes suos: si vero aliquis hoc facere ausus fuerit, de gradu suo deponatur, et ius in populum non habet, neque ad beneficia ecclesiarum: collegae autem eius non audeant eum illo communicare, et laici talem hominem presbyterum existinare.

22. Presbyteri indocti non audeant populo praecae: bigami vero cum laici sunt omnino segregati ab ecclesiasticis hominibus, et ab ecclesiis fructibus, quia corporis amatores fuerunt.

23. Detestabilis mos inter sacerdotes, et eorum uxores viguit, ut sepeliri se in ecclesiis curent. In posterum nemo audeat id facere; sed in coemeterio laicorum extra ecclesiam, sicut etiam sepulchra sacerdotum, ut loco sancto omnis veneratio habeatur.

24. Presbyteri extra ecclesiam non audeant eucharistiam ad laicorum domos deferre, ibique illis sacram panem impertiri, exopto infirmitatis casu.

25. Docete populum vitare omne malum, inglaviam nempe, ebrietatem, dissidia; iniuriam pauperibus, et proximis suis non facere; non rixari, non percutere, non male velle; abominari adulteros, fures, fornicarios, latrones: omnino cum istis non communicare, neque eos hospitio excipere, ne ipsi quoque similes eorum perditionis filii evadant. Docent liberos suos timorem, et mandata Dei, ut tali doctrina imbui optimam spem animarum suarum operentur, impetrantes a Deo omnem corporalem quoque valetudinem.

26. Praecipite populo, pueris feminas non desponsare, neque adultis, priusquam invicem inter se videant, et consentiant. Vos autem, presbyteri, infantium nuptias

numquam benedicite, donec ad aptam aetatem pertingant; adultorum vero, qui se invicem non viderint, et consenserint, nuptiis non audeatis benedicere, priusquam eos examinatis interrogantes ipsos; ne forte vi parentum inviti in id consenserint: talibus ergo nuptiis non audeatis assistere: nam ex huiusmodi perversitate tot mala in mundo exorta sunt, quae spiritum atque corpus pessum dederunt.

27. Si vero presbyterum contra mandatum nostrum talibus nuptiis benedixisse cognoverimus; sciant quod presbyter iuxta poenam maleficii sui referet; nec ipsi quidem parentes poenam effugient.

28. Presbyteri unanimiter celebrent officia divina, et missam agapae. Nemo presbyterorum audeat sine evangelii lectione missam offerre. Si quis ante missam cibum sumpsisse inventus fuerit, non audeat ad panem missae accedere, et a colligis suis segregetur.

29. Ita pariter et principes, qui ad agapas sunt vocati, oportet divino officio, et missae communicare. Ante missam non audeant in domibus suis cibum, vel potum sumere; si autem aliquis prius domi cibum, vel potum sumpsisse inventus fuerit, non audeat ire ad panem missae, ne sibi damnationem operetur, ac ignominia sanctorum festum afficiat; haec enim luxuria est. Si quis ausus id facere, archipresbyteri citent eum foras, nam odio habet ecclesia hanc impietatem.

30. Laici consenserunt ignoranter pecore dividentes inter se cum presbyteris pellem et adipem oblationis, quas res praetextu monasteriorum (iuvandorum) domus suas deferunt. Posthinc nemo audeat id facere: si autem aliquis distribuere vellet, presbyter oblationem non offerat, non communicet peccatis eorum; nam pars illa non est apta iis, qui oblationem faciunt.

31. Laici omni cura et sollicitudine, iuxta maiorum constitutiones tribuant ecclesiis fructus, et oblationes cunctas voti, paschatis, agaparam, et aliarum sollemnitatum; non denegent huiusmodi oblationes, quae propter salutem animarum

et corporum sunt, ne hac utilitate privent animas viventium. Si vero aliquis ob animi perversitatem a parocho suo alienatus extra ecclesiam suam apud monasteria, vel eremos fructus et oblationes suas deposuerit, ipse quidem et acceptores earum priventur benedictione collegarum una eam familia sua, quod eos poeniteat, et multam ab ecclesia patiantur; namque eo crimine facti sunt praevaricatores, et Deo adversarii.

32. In funeribus vetantur convivia, et vini potio: nemo super mortuos plantum (mercenarium) faciat: nam cuncti huiusmodi actus diabolici sunt. Sin autem aliqua inventus fuerit, qui obedientiam non praestiterit, poenitentiam ad ipsam auctoritate ecclesiae subest.

33. Presbyteri unanimiter dent operam delinquentes ab ecclesia expellendo: in his vero agendis sibi invicem superbia ac pervicacia non contradicant, neque contemnant, sed pax sit inter vos semper, dilectissimi cooperatores.

34. Admoneo et vos omnes, pii monachi, quoniam mundi consortio renuntiastis, ac Domino divinisque rebus vacatis, admoneo vos, inquam, ut nomen vestrum professioni conveniat: pietatem officiosam colite, angelicos mores vigilanter sectamini, hospitalitati eharitativae fraternae indulgeat.

AVSDEM ISAACI

QUOMODO CONSTITUTUS SIT ORDO CLERI.

SERMO SECUNDUS.

35. Quoniam quidem multi ignorantia abrepti aliud quidem ecclesiam, aliud autem monasterium existimarunt, et insipientibus verbis conati sunt rixas, ac schismata in unitatem fidei inducere; nos equidem, ne Christi fideles ultro decipiantur, imaginem verae ecclesiae exponendam iudicamus ex divinis scripturis; ii enim obliti sunt effatum (Pauli) dicentis "unus

De minus, una fides, unum baptisma,, quae dum aliquis dividit, fidem dividere videtur. Eumvero divinum effatum dum ecclesiam nobis indicat, non intelligit illam confectam ex lapidibus, et lignis, sed coctum hominem fide aedificatum supra firmam petram. Vera ergo illa fides, est ecclesia, quae colligit nos, et aedificat in unam unitatem scientiae filii Dei. Idem ipse cuius vivificans (Christus) nos docet cum ait Petro: tu es petra, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalerunt adversus te. Quid igitur intelligendum nobis est dum petram audivimus vocari Petrum (1)? Num quasi aliquam petram? Absit. Sed hominem rationalem, apostolici chori principem. Ipse vero, quia inconcussa fide Christum filium Dei confessus est, benitudinem acquisivit, ac petra vocatus est. Ergo qui super eum aedificati sunt, non quidem petrae insensiles sunt, sed homines eiusdem fidei particeps. Scripturae etiam crebro pro rei necessitate Dominum nostrum Servatorem hoc nomine appellant. Ecce autem beatus Paulus denotat nobis nomen ecclesiae, cum dicit: et quosdam quidem ponit Deus in ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, et cetera quae sequuntur. Videmus namque concordiam, ac maiestatem ecclesiae, nempe sanctae et immaculae fidei? Cuius apostoli, prophetae, et doctores sunt nunciarii, qui quidem habent ducem Deum verbum incarnatum; et hanc vere censemur dicentes ecclesiam matrem Christifidelium. Ecclesia enim, navis instar, cunctos homines sine suo continere, atque a stridentibus multiformiter procellis tutos protinus reddere potest, dummodo immaculatam conservent fidem illam, in qua aedificati sunt. Rationabilis ac intelligibilis ecclesia nitur fundamentis apostolorum et prophetarum. Hanc ecclesiam beatus Paulus monet Timotheum consulere, vocans eam columnam, et fir-

(1) Notandum armenicae ecclesiae sententiam, et evangelici dicti magis genuinam interpretationem; secus ac graeci nonnulli auctores opinati sunt, nempe petram intelligendam esse ecclesiam.

momentum veritatis; in ea enim, inquit, manifestatur pietatis sacramentum; et revera quidem numquam possunt insanitae et irrationabiles creaturae manifestare pietatis sacramentum, sed tantum ecclesia rationalis. Hac de causa et regius palmarum vociferatur: "laus eius in ecclesia sanctorum." Idem etiam propheta Samuel, qui fidelis vocatus est, docuit quando praecepit Sauli: "quum abieris a me, obvium habebis gregem prophetarum prophetantium. Insuper," "et congregatus est populus, quasi vir unus de Dan usque Bersabee." Et cunctus (ecclesia) prophetarum vaticinantium, et Samuel sedens inter eos. Et benedixit Salomon universae ecclesiae. Pervenit autem sermo ad aures ecclesiae. Et ecclesiae quidem confirmabantur fide. Et audisti haec praecepta de medio ignis in die ecclesiae. Et audisti verba illius de medio ignis, quando conieci populi congregata est. Et fecit Moyses prophetarum dux, ut Dominus imperaverat dicens, et *testamentum* congregabis omnem coetum Israel ad ostium tabernaculi Dei. Intelligisne, quod non tabernaculum, in quo erat arca testamenti, neque alterum tabernaculum, quod sancta sanctorum dicitur, ecclesiae nomine appellat, sed potius fidem populum? Quamobrem et apostolus Paulus praestantissime ac mirifice, inauditisque verbis utitur, ubi docet ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt non in terris, sed in caelis, quorum nomina scripta sunt in libro vitae. Vides nunc verum ecclesiae fundamentum? Hoc sensu et Christus apostolos ad gaudium hortatur dicens: "gaudete, quod nomina vestra scripta sunt in libro vitae aeternae." Ipse quidem Christus cepit edificare in terris (ecclesiam) quae transitura est, ac finem aedificii utiliter in altitudine caelorum posuit: hoc scilicet est sacramentum ecclesiae. Hanc edocui sumus vocare catholicam, apostolicam ecclesiam, nam in universo orbe terrarum degentes Christi fideles apostolica ecclesia vocantur vi illius dominici effati ad apostolos: "euntes in mundum universum do-

„ cete omnes gentes, baptizantes eos in „ nomine Patris, et Filii, et Spiritus sac- „ ti: docentes eos omnia quaecumque „ mandavi vobis."

36. Quamquam igitur nonnulla, quae in divinis scripturis copiose quidem inveniuntur, exempla ad sanctam ecclesiam demonstrandam breviter hic retulerimus, satis tamen arbitramur, manifeste apparere indissolubilem unitatem, quam aliqui insanis suis, ac inconsiderate scindere voluerunt, rixasque in ea excitare. Nam a vero Christi grege, quae ecclesia Dei est, ipsi tantummodo separati ac divisi sunt, qui ad schismata ruunt, et peccati ministri sunt: peccata enim separant, et alienant a Deo. Cum vero hoc diximus, summam ecclesiae unitatem palam fecimus, et ostendimus quid sit ecclesia: verumtamen nunquam docere volumus aedificium (materialis templi) esse contemnendum. Immo potius honoranda sunt loca illa, quae synagoga dicuntur: nam in eis congregantur presbyteri, clerici, et ministri Dei ad orationes, et praes funendas, ideoque vocantur etiam oratoria, atque sanctuaria: in eis erectum quoque est dominicale altare, super quod panem et vinum offerimus, quae habent vivificans corpus, cum sanguine Christi, quod continuo inconsummabiliter distribuit nobis in remissionem peccatorum: in iisdem insuper erectus est baptismi fons, quo illuminati regeneratione Spiritus sancti signamur in spem vitae aeternae; et quotidie illuc convocati audimus psalmodias, et oracula praeceptorum Dei: quia autem semper ibi congregamur, nobisque est illud refugium, et quia haec omnia supra relata in ea peragimus, mos fuit nominare ecclesiam improprie, non vero proprie dictam. Ita etiam multa templa sunt sub nomine eiusdem (sancti), cuius ex nomine templum illud appellamus utique, sed non intelligimus ipsum hominem esse templum. Sub cuiuscumque nomine igitur erecta sint ipsa, idem est honor singulorum, nam idem sacramentum in eis efficitur; et altare, et missa (sacrificium) ubique dominicalia vocan-

tur, diebus tantum cuiusque festis distinguuntur inter se: nam singulis in locis mos est ordinem festorum celebrandi.

37. Sed ut aude orta est, eodem revertatur oratio nostra, operis pretium putamus etiam dicere, quomodo, vel quibus de causis monasteria erecta fuerint. Monasteria haec aedificare non tantum nostra Armeniorum gens adgressa est, verum etiam Graeci, Romani, Syri, et omnes ceterae nationes christiianae, quem usum beatissimus summus Christi martyr S. Gregorius in Armeniam, largiente ei Spiritu sancto dispensationis utilitatem, introduxit. Nam monasteria magnam utilitati sunt, et columnae firmitatis ac veritatis clericorum. Etenim pascunt eos, et efficiunt ut sedulo incumbant ad exercitia spiritualia, et in eis refulgeant: quapropter omnes sacerdotes, et laici sine ulla mora, honore, ac veneratione prosequantur oportet doctores (ita vocantur, qui in monasteriis degunt) et ceteros ministros monasterii, utpote qui voluntarie hospitium praebent eo intrantibus, ideoque valde opportune hospitium vocatum est, ("nam apud Armenos vox *vank* denotat domum, habitationem, diversorium, hospitium, et frequenter ac proprie monasterium,") ut hilariter potest eucamque necesse fuerit. Et non tantum haec utilitati sunt alienigenis, verum etiam castello, in quo erecta sunt. Monachorum enim officium est blande ac leniter loquendo infirmos admonere, laeantes consolari; nam sacerdotes, qui matrimoniali vinculo devincti sunt, saepe agriculturae vacant, et solliciti sunt, quomodo placeant uxoribus suis, iuxta apostolicam veram sententiam. At ii, qui in monasteriis habitant, candida virginitate effulgent, sobrie vivunt, quotidie cum vitio, quod natura vehementer incendit, confligunt; et omni diligentia officium divinum et cetera ministeria exsequuntur, petentes a Deo diu nocturnae summa vigilantia concordiam ac pacem toti mundo, prosperitatem ac valetudinem castello illi, in quo ipsi degunt: quapropter a potestate prin-

cipum immanes vectigalium limites, ac praedia acquisiverunt: summum denique honorem clero sanctae ecclesiae coneliant.

38. Erubescant igitur qui insipientia ac impudentia sua ausi sunt aliam quidem esse dicere ecclesiam, aliud autem monasterium; nam elare apparet indivisibilia nullo membrorum ecclesiae Christi fidelium, quia alter alterius membra sumus in aedificio fidei per charitatem Dei. Idem sentiendum est etiam de synagoga, et sacellia, quae antiquitus ecclesias vocare mos fuit, quae quamvis multa sunt numero per castella, et per civitates, tamen multa non sunt in multis distributa; nam unum idemque in singulis perficitur sacramentum: respecta autem sacramenti, non dicitur aliud eorum magnam, vel aliud parvum, sed respectu ordinis potestatis, seu iurisdictionis. Haec igitur sententia oportet omni cura tueri, et in eis perpetuo permanere. Nemo enim has constitutiones humani ingenii verba existimet, quas nos et divina scripturis acceptas hac dilucide attulimus. Itaque qui resistunt, non hominis sed Dei ordinationi resistant: qui autem resistant, ipsi sibi damnationem acquirunt.

39. Inter ea oportet constitutionem modo notam facere, ac definire quomodo, vel quae dona (a fidelibus oblata) distribuenda sint monasteriis, quae item sacerdotibus uxorem habentibus.

Vota (seu oblata), quae fiunt (a fidelibus) per ieiunia in festo S. Iohannis Baptistae martyris, quod primo indixit apostolus et Christi martyr et pater regenerationis totius Armeniae S. Gregorius; et reliqua item vota, quae a fidelibus donantur in hebdomadis abstinentiae a carnibus, et in ieiuniis; haec, inquam, monasteriis tribuantur, ut qui in eis habitant voto Deo oblatis homines, per beneficium voti sibi alimenta adquireant.

Oblationes, quae fiunt in festo omnium martyrum, et oblatio *madagh* (1) quae fit in feria transfigurationis Domini; nec non

(1) Mos Armeniorum fuit in paschate aliisque diebus festis, nec non in funeribus, iuxta ri-

et fructus omnium frugum populus pagatim tribuant sacerdotibus uxorem habentibus, de primitiis utique omnium frugum tribuant, de optimis nempe et bonis: sic enim redondabunt arae fromenti vestri, et torcularia vini, et olei vestri: caveant sane ne instar Cain de pessimis frugum tribuant, ne eiusdem criminis rei fiant.

Vota vel oblationes (fidelium) quae recipiuntur in festo ss. Epiphaniae et in quadragesima eiusdem, die purificationis B. V. Mariae, die solutionis ieiunii praecedentis, in diebus festis sanctorum, quorum nomina in sabbatis quadragesimae celebrantur: die Lazari; feria quinta maguae hebdomadae, qua die vivificans (Christus) tradidit discipulis auis mysteria novae legis; die paschatis; feria secunda paschatis; die ascensionis Domini ad caelos; die assumptionis sanctae Delparae, desinente mense duodecimo (Armeniorum, qui iulio et augusto Romanorum mensibus respondet) in his omnibus festis incessanter monasteriis tribuantur, ut ministris loci et hospitibus alimenta suppeditare possint; nam sacerdotibus etiam coniugatis, coenobitis, et cunctis ecclesiae clerieis numquam licet in urbe diversari, sed in monasteriis hospitari debent, excepto casu, quo monasteria non sint.

Opes alienius patrifamiliae defuncti, a tabula et ab scamno, usque ad ollam et cochleare, et cuncta vestimenta eius, quibus induebatur, calceamenta, et cingulum, et lectas, monasteriis tribuantur, ut hospites illis fruantur suppellectilibus, et in lecto somnum carpant, et benedicant eis.

40. Quando agapae divitias faciunt, dimidiam partem pellis, et duas partes adipis monasteriis tribuant: sacerdotibus vero uxorem habentibus tribuant totam pecoris pellem, et caudam, artus, et adipem, et ventriculums, ut manducent ipsi et fratres eorum, qui apud eos hospitio ex-

ciuntur. Item tribuant eis ceteras communes oblationes, ut manducent ministri pauperes, et fratres christifideles cum omni pietate; et de prandio, quod in iisdem festis datur, omnes ministri participent; parique modo et prandium paucientium, quod diebus quadragesimae faciunt, communiter aulant.

41. Oblationes vero de primitiis, quae ad monasteria pertinent, si eremus prope castellum sit, illuc deferant; secus sacerdotibus uxorem habentibus dent: nemini enim convenit Domini proventus domus suae detinere.

42. Insuper tribuant sacerdotibus uxorem habentibus oblationes, quas recipiunt in feria sabbati magni, diebus sancti paschatis, feria secunda, et tertia, et reliquis diebus dominicia post pascha: die pentecostes, assumptionis sanctae Delparae, et transfigurationis Domini, quibus diebus fructus omnium frugum pagatim tribuant sacerdotibus, excepta tamen illa, quae ad *madagh* pertinent, quod fit in fine quadragesimae, et in festis apostolorum, exceptis quoque agapia divitiis, quorum dimidia pars pellis, et binae partes adipis monasteriis tribuendae sunt propter cultum et ob cereos incendendos; et quae de pecore sunt, cuius cauda una cum testiculo, et adest, ventriculus, pelvis et vestis tantummodo tribuenda est.

Oblationes, quae sunt in exequiis nationarum, diebus carnisprivii, die palmarum etc. etiam oblationes, quas, dum quispiam festum aliquod celebrat in honorem apostolorum, et prophetarum, facit, communes sint; ut sic ordo ministrorum (ecclesiae) incolumis, et sine ulla diacripantia permanet: animadvertere enim nemoque debet, quodnam ministerium traditum sibi sit: nam oportet ipsos honestos esse, et doctrinae amatores: numquam vero licet eis verbo contendere, sed omnino amabiles sint, et vigilantes, ut idonei sint ad corripiendum inquietos, et infirmos

tum, quem ipsi a Iusto Hierosolymorum episcopo institutum putant, agnos vel vitulos benedictos distribuendi; quae res ab ipso vocabulo *madagh* significatur quod sonat *tener*; animalia enim tenera vel tempestive nata offerbantur.

in fide ad veram fidem perducere. Hoc enim est munus doctoris, et animarum pastoris.

43. Hæ constitutiones canonum exaratas fuisse iussu beati Isaac magni patriarchæ totius Armeniæ, quas ipse a summo Christi martyre S. Gregorio accepit, quæ nunc primum e græco in hæcannum idioma translatae fuerunt (†). Quare si quis hos canones minime admisit, vel eos interpolare voluerit, non habeat partem et aeternam hereditatis in regno Christi et Dei. Qui vero consenserint nobiscum et obtemperaverint, benedictionem a Domino accipiant, et participes fiant præmiorum, et perpetuæ pacis, cum beato Gregorio, et patre nostro Isaac, et eorum in orthodoxia sectatoribus, qui quidem in die magna et gloriosa coronandi sunt ab omnipotentis manu, inexplicabili ac perpetuo splendore in sæcula sæculorum. Amen.

BISEIUM ISAACI ARMENIORUM CATHOLICE
QUOMODO EPISCOPI SANCTÆ ECCLESIAE
DOMESTICORUM CURAM GERERE DEBEANT.

44. Episcopus quoniam pater omnium, et speculator constitutus est, debet sine ullo humano respectu gregi a Deo sibi commisso providere, ac sequabiliter curam habere cleri et ecclesiæ, et constituere per provincias, et per castella inspectores, et rectores sine ulla personarum acceptione, qui quidem vocantur chorepiscopi: nam viris piis, et ælulum Domini habentibus, ac doctrinæ præditiis convenit hos honores conferre, qui idonei sint corrigere malos, ac bonos exhortari per oracula clarissima præceptorum Dei.

45. Sacerdotes vero cum omni diligentia discant honore prosequi altare quo Deus conluatur, super quod nimirum peragitur vivificans mysterium Salvatoris ac Domini nostri: atque salutare lavacrum baptismi honorent, cuius regeneratione renovamur in spem vocationis Dei. Nullus ergo (episcopus) tantam munus laicis, vel in-

doctis conferat, neque cognatis suis, rationem consanguinitatis habens. ob eam erga hos charitatem: quia super re iam Salvator noster Dominus cautos nos reddiderat, dicens: quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei, nisi qui diligunt mandata Dei? Quod enim verbis dixerat, id perfecit exemplo suo nobis præcipiens. Nam Iacobus, Iudas, et Iohannes fratres eius vocabantur: Petrus autem, et tot alii discipuli, diuturno iam tempore, omni sollicitudine ei inserviebant in tribulatione, et in periculis: nihilominus neminem eorum vocavit vas electionis. De Paulo autem, qui seipsum blasphemum, persecutorem, et contumeliosum fuisse profitetur, dicit: vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, et regibus, et filiis Israel.

Videtisne, quod non est acceptio personarum apud Deum? Quamobrem si accipitis personam, peccabitis. Verumtamen episcopus, qui hæc sociæ virtute non operatur, non potest esse discipulus Domini, sed valde alienus ab eo est. Et ne forte aliquis, ex iis qui mandatis Domini resistunt, nihilominus Dei se amantem et bonorum operum auctorem esse arbitretur, decrevit iam dicens: qui amat patrem, aut matrem, filium, aut filiam plusquam me, non est me dignus. Vos autem contra, tot mandatis resistentes, in præcepta ruitis; ac cognatorum amore devincti, omnem curam impenditis, ut eos, et familias eorum molles ac delicatas per divitiarum copiam reddatis; et oblitii estis preceptorii effati Domini in ipso evangelio dicentis: omnis plantatio, quæ non plantavit pater meus cælestis, eradicabitur. Ecce quod tanto temporis spatio ac maximo labore fundare conamini, id ipsum vobis fit laqueus interitus in dimidio dierum vestrorum, iuxta illud effatum: qui festinat divitias cum iniquitate, in dimidio dierum suorum relinquet eas. Hoc dico, non quasi aliquem vestrum confundere velim, aut vulneribus aliquem in visceribus fodere; verumtamen

(†) Notabilis locus de origine horum canonum; quod nempe a græcis sumpti fuerint.

ut omnino satagatis talem nefandum usum ab ecclesia propellere: nam haec est radix omnium malorum, sacrilegae pudendae immanisque nequitiae; quapropter ira Dei venit.

46. Superius diximus, episcopum patrem esse; ideoque is debet curam gerere domesticorum ecclesiae suae, ac eos promovere ad ecclesiasticos honores, qui prohi ac pii sunt, utque tradere ministeria ecclesiae iuxta canones: quo facto, nefandae impietates ac schismata destruuntur, mores Deo acceptabiles, et pietas innumeris fructibus adornantur. Et ii qui hlaterantes istis constitutionibus resistunt, scilicet molles, qui amore suorum ardent, usurpant verba prophetiae ubi dicitur: domesticos seminis tui ne despexeris: illud enim noluerunt intelligere, scilicet vocabulo domesticorum, unitatem fidei denotare. Quamobrem ecclesiae praeco magna voce bene hoc explicans elsmat. Quid autem dicit? Si fieri potest, eum omnibus hominibus pacem habentes, maxime autem ad domesticos fidei. En cura domesticorum. Si vero aliquis causam pietatis simulans, terreno flagranti sollicitoque amores propinquis suis favere velit, audiat insuper aliud quoque effatum, quod blande tamen admonet dicens: nesciat sinistra tua quid facit dextera tua. Ergo nemo diutius audeat imprudenter malam hanc pietatis causam simulare: nam gravius malum est impudens pertinacia, quam peccare: etenim et fraticida Cain, et Gezi, qui insana avaritia tactus erat, non tam ob peccata puniti fuere, quam ob impudentem pertinaciam.

47. Omni igitur cautela conservetur inter nos haec canonica constitutio: nemo recedat a divinis hisce praeceptis, quibus ecclesiae refulgent, presbyteri exultant, principes et populares lactibus afficiuntur, nos quoque ab alienigenis gratulatione, ac laudibus extornamur. Etenim oportet nos, uti scriptum est, testimonium habere ab iis, qui furis sunt, ne nomen Dei et doctrina blasphemetur,

sicuti iam propheta Iudeos condemnans conquerelatur, scilicet quod nomen Dei per vos blasphematur inter gentes. Si vero opera bona agamus, glorificabant Patrem nostrum, qui in caelis est, dicentes: isti sunt semen benedictum a Deo, et laetitia laetabantur super Dominum. Episcopus enim, et doctores sancti angelicorum morum atque aeternae vitae imaginem in se representare debent, in quibus nec acceptatio personarum sit, nec manus iniustitiae, neque honorum aestimatio, sed tantum probitas, ac observantia praeceptorum, quae efficiant nos cives sanctorum, et domesticos Dei. Vos autem contra, cupiditate divitiarum abducti, ad munera convoluti, atque ita infestos homines, obrectatores, praeveritatores, laicos, ac indoctos, idoneos ad opus ministerii ecclesiae putatis, et turbam magnam e cognatis vestris, qui vos sequuntur constituitis: et eiusmodi operibus carnes electorum comeditis, et ossa eorum confringitis, dicentes, manducemus, et bibamus, cras enim moriemur. Hinc ergo si quis ex episcopis, vel rectoribus ecclesiae talis execrandae praeveritationis reus inventus fuerit, de honore suo deponatur, et pars eius cum hypocritis fiat: nam homo cum in honore esset, non intellexit: ut et ceteri timorem habeant: et minus huius ministerii ad gloriam, non autem ad damnationem, exerceatur.

48. Si vero aliquis ex principibus, vel coepiscopis nostris rationem huiusmodi hominum habeat, iudicetur coram Deo cum iis, qui personam acceperunt, morem habentibus Annae et Caiphae pontificum Deo repugnantium, et apostatarum, qui rei fuerunt, et quidem rei dominici sanguinis, ideoque poenam sempiternam persolverunt. Nobis tamen haec praecepta sint norma ad vitam peregrinationis nostrae inculpabiliter ducendam, ut per omnia Deo placentes, digni efficiamur promissis bonis, per gratiam et benignitatem Domini nostri Iesu Christi, cui cum Patre simul et cum Spiritu sancto gloria etc.

ΕΙΣΤΕΝ ΨΑΧΕΙ, ΚΩΜΟΔΟ ΕΠΙΣΚΟΠΙ
ΤΡΕΣΑΥΤΟΡ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΥΣΤΟΧΩΣ ΔΕΡΡΑΝΤ,
ΥΠΕΡ ΚΩΜΟΔΟ ΕΩΣ ΑΔΙΝΙΣΤΡΑΝΕ.

49. Templum orationis portus est omnibus, et locus applicationis nostrae, quod apte ecclesiam vocare mos est; quae quidem sibi duce[m] habet inspectorem episcopum, ut ipse officioso ac effluens animo rebus cunctis providens, ac munera ministerii sui inconcussa teneat; quamobrem et omnes Christifideles sanctam ecclesiam sibi perfringunt habent; nam iustus, ac peccatoribus est portus, et locus spei salutis nostrae; ideoque minusque vota, oblationes, ac dona sua collecta illuc libenter deferre curat.

50. Principes donant pagos, et praedia, atque episcopum auri et argenti; ceteri homines agros, et armenta, et vestes pretiosas tribuunt. Et hoc faciunt alii pro animarum sanarum salute, alii autem pro dilectorum suorum, vel parentum defunctorum satisfactione; quibus actibus ornamentum, ac splendorem animabus atque corporibus praeparant: nam et recta exhortatione sermo Domini cantos reddere famulos suos, ac praecceptorum suorum observatores curat, dicens: thesaurizate vobis thesauros in caelo, ubi neque aerugo, neque timeas demolitur, et ubi fures non furantur. Et alibi: nunquam apparebis in conspectu meo vacuus. Non sunt in hoc mundo, inquit, tributa vestra, sed in culmine summo caelorum, in securo ac imparido thesauro posita.

51. Videsne quomodo Dei sunt bona? Nam ipse sua esse existimat tributa nostra, non autem alicuius hominis. Inspector vero episcopus castos tantum est earum rerum; ideoque magna cantela ac timore se gerere debet in administrandis hisce rebus. Si enim qui hominum depositum habent, vel aliquam rem sibi creditam, cura ac diligentia laborant, ut tutam eis restituant; et si contigerit eis aliquam minimam rem consumere, chirographum faciunt, producant testes, ac iniuriandum, ne in negotiis suis gerendis

dolo aliquo, vel furto se obstringere videantur; quid causae adducat episcopus apud Deum, qui acutior est cogitationum nostrarum, cui occultum nihil, sed omnia nuda et manifesta sunt eorum oculis eius, nisi summa diligentia custodiat depositum, vel si in eos impendat, in quos non licet impendere? vel quando sese ornet vestimentis inanibus ac superfluis, vel ea bona largiatur cognatis suis, vel etiam iusta principum more mitius alat, vel amicitiam cum feminis iungat, vel rationem habeat opulentorum ac divitum, et quaeque tribuat (bona ecclesiae)? Hoc enim est perverse dissipare patrimonium regis, et ideo poenam mereri.

52. Quoniam autem apostolico honore dignus fuisti, oportet et etiam moribus eorum similem exhibere, uti liber actorum apostolorum testatur; dividebant singulis prout enimque opus erat. Nam thesaurus Dei, cuius tu speculator, ac dissipator constitutus es, datus est ad subsidium pupillarum, et viduarum in tribulationibus earum, et ad alias quascunque huius mundi adversitates, quibus aliquando premuntur (fideles); ideoque nunquam licet in alias res impendere illud; nam pro animarum salute datae sunt hae opes. Unde si quis in res vanas eas impendat, eam saerilegis damnetur in die iudicii, et honor eius auferatur ab eo. Nam si temporalium regum ministri, qui bona regalia inaniter profundunt, poena puniuntur, quanto magis qui inhoneste divina dissipant bona, poenam in hac et in futura vita loent? Item, si quis personarum acceptor sinat alios id facere, consentiens habebitur malis operibus eorum.

53. Tu autem, o docte fidelis, qui propter peccatorum tuorum remissionem vota tua, ac tributa offers, ut opera peccatorum tuorum depellas (idem sentias etiam de ceteris multis) cur festinas relictum molestum onus denno resumere? de quo propheta iam dixerat: sicut onus grave gravatae sunt super me. Sed utinam tuum tantum onus, et non aliorum etiam resumes? nam quanto magis so-

cipere festinas, quam dare, tanto vehementius peccatorum tuorum onera auges: cum ab aliis quoque commissis tuis addis peccata. Leges non sinunt proximi tui iumentum sub oneribus in via incens despici: dixit enim Dominus: subleवास subleवास illud. Tu autem irreparabili ruina teipsum praecipitas, tu, qui si videres aliquem occidisse, vel iacturam sibi intulisse, misertus fortasse quidem esses: et te ipsam despicias? Surripis, negas pupillo, viduae, pauperi mercedes eorum; qui execraris idota, sedem sacram diripis. Tu ipse iudica. Nonne, dum tributa tua ad domum Dei defers, onera peccatorum simul cum eis a te procul cilecere credis? Nonne aeternam vitam adipisci hoc merito speras? Ergo contra, dum ea tributa iniuste tibi vindicas, eorumdem peccatorum onera rursus tibi assumis, quae sempiternae poenae tibi causa sunt. Quid prodest tibi huiusmodi lucrum, quod animam tuam perdit, et duoque detrimento afficit? neque enim portas perditionem pro anima tua invenire poteris. Audi divinas scripturas, et discite in simplicitate cordis, quibusnam liceat frui his bonis (ecclesiae). Qui, inquit, sitari servant, de altari participant: deinde vero alimenta eorum manifestat, dicens: peccata populi mei comedunt; ideoque admonet (singulos) se comparare, dicens: surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Videsne horum alimentorum virtutem? Nam et alibi etiam clarioribus quidem verbis cantum te reddit, cum timorem tibi conciliat dicens: subiacete eis, ipsi enim vigilant pro animabus vestris, quippe qui vestri rationem redditori sunt.

Cur igitur hoc grave onus suscipis, ac media in nocte duro detrimento te ipsum subicis? Anne, ut vino maledis? de ceteris sitem sordidis crapula quibus ventrem distendens, impuris vaporibus obrutus toto corpore decumbens, vomitum ructans, ululatumque in auras spargens, vocem quoque officii tui audire fastidia. Cur enim tecum de vigiliis ac sobrietate loquar? Quae cum ita sint, tu qui

laboris particeps non fuisti, neque mercedem usurpare deberes, sed tuis rebus contentus vivere. Attamen tu haec omnia praedicta spernens, pupillorum, viduarum, ac pauperum bona tibi vindicas, ipsosque tibi adversarios apud Deum facis: nam uti superius scriptum est, hi thesauri divini ad eorumdem pauperum sustentationem, ac subsidium dati fuerunt; de ipsis enim dictum est: pupillos, et viduas suscipit Dominus: et oculi eius in pauperes respiciunt: et clamabunt ad me, et ego exaudiam eos.

54. Cur ergo hoc adversus te met accusatores constituis? Cur te non pudet? Atqui, si in conspectu tuo frustulum panis haberes, id quidem tibi vindicare subverreris, ne timet dedecus conciliare; interim patrimonium diripis, conscientiae rationem nullam habens. Neque enim tibi persuasisti haec omnia mendicationis similia esse. Ipsi autem (pupilli, viduae, pauperes) lamentabilem effundunt vocem, cum suis tribulationes, duraeque crummas atque molestias enarrant, donec linguae eorum in oribus exsiccentur suis: et ob periculi gravitatem coguntur vulnera sua, ac corporis infirmitates cunctas patefacere. vexati quidem, et omnino afflicti, valde etiam frigore laborant. Quae quum ita se habeant, frustra ipsi segmentum aliquod, quo pudenda sua tegere possint, invenire sperant. Tu enim lepidus inanibusque sermonibus eorumdem diripis substantias, et eslamitibus eorum connives. Porro his (maleficiis) uxorem tuam viduam facere et filios tuos orbos commoveris, ita ut ipsi flentes errantesque per inuvas iniquorum mendicaturi sint. Eia tandem aliquando memento verbi Domini Iesu, qui dicit: beatius est magis dare, quam accipere.

55. Ideo precor, et testificor coram Deo, et Iesu Christo, qui iudicaturus est vivos et mortuos in revelatione, et in regno suo. Nemo deficit in hac parte, quam praecipientes demonstravimus. Quae enim utilitas maior hae, vel quae potior incerta inventiri possit? Quando enim episcopus iuxta Dei voluntatem ecclesiae providet, chorus mi-

nistrorum laudabili exhortatione commotus palmodias suaviter canit, et ceteri etiam omnes simul convocati gratias agunt dominationi, quae omnia vincit; quando viduae, et pupilli diliguntur, pauperes invanunt, egentibus subsidia inveniunt; tunc huiusmodi rerum ordo sufficit ad misericordiae laus pandendas; tunc caeli super terram facundo rore ad augendam frumentum, oleum, vinum, et armenta per pascua viventis agri, fluunt; immo etiam atque etiam tenentur vitam principum, et regum in sempiterna pace, per gratiam et benignitatem Domini nostri et Salvatoris Iesu Christi, cui cum Patre simul et cum Spiritu sancto, gloria, dominatio, et honor nunc, et in sempiterna saecula Amen.

RICHARD HAACI

LIRELLI'S TRADITIONES

DE MINISTRIS SANCTAE ECCLESIAE,

ET DE FRUCTIBUS A POPULO DOMO DEI ORATIS.

ARTICULUS UNICUS.

Cum sanctus Armeniorum illuminator Gregorius magnus regeneravit per lavacrum baptismi universam Armeniae gentem, et obtulit ad adoptionem filiorum Patris ecclesiae illuminatos per baptismum, quod in Patre, in Filio, et in Spiritu sancto confertur, tunc gaudio magno, et laetitia maxima letabatur gens Armeniae Thorgomo (1) genita. Porro rex etiam Tiridates veram religionem amplexus, ac fide clarus, non pauca dona famulis suis propinquis conferebat, et permulta quidem impetiebat munera filiis sacerdotum idololatriae, dicens: hoc tempore centuplum accipietis, et bona, et praedia, et oblationes, et proventus ab ecclesia sancta, et in saeculo venturo vitam aeternam possidebitis, a diabolico idololatriae cultu liberati.

Illi autem respondentes dixerunt re-

gi; et magno Gregorio: Deus bonus, et amator hominum non desepit creaturas sanctarum manuum suarum, ad misericordiam potius commotus in eas, ostendit nobis, per gratiam vestram, bonitatem suae infinitae pietatis, incomparabilem suam providentiam, atque misericordiam, quia non permisit nos in iniquitate nostra cum parentibus nostris perire; cuius nomen sanctificetur, et glorificetur in omnibus. Sed res necessariae, quae corpori conveniant, quamdiu in hac vita perseverare nobis licebit, cogent nos iuxta cuiusque necessitatem, moderate curare nobismet cibum, vestimenta, et alia huiusmodi negotia: nos vero artem quamlibet, atque industriam ignoramus, ex quibus nobis, filiisque nostris alimenta capere possimus: cum enim daemone serviebamur, ex vitulis, et ex frugibus, quae eis offerebantur, vivebamus; nunc vero nos latet quanam futuri sint proventus oblationum, unde vitam alere queamus simul cum domesticis nostris, atque glorificare sempiternam vivam imortalemque Deum.

Tunc beatus Gregorius respondit eis dicens: vos, filii mei, quos iterum genui per charitatem Christi, omni diligentia servite Domino vivo et vero, atque spem vestram in eo ponite toto corde vestro: quae sorsum aot quaserite, ubi Christus est in dextra Dei sedens: illam mansionem, et illud habitaculum, et illam vitam a Domino poscite; et haec omnia adiacentur vobis, uti et scriptum est in sancto evangelio Domini Dei nostri. Deinceps vobis erunt fructus sanctarum oblationum, quae templo Dei a populo offeruntur, loco profanarum victimarum, per quas communicabatis cum daemonebus; nunc vero per sacrificia sancta, per primitias, et ceteras oblatas fruges cum angelis sanctis gratia Christi communicabit. Sint igitur vobis assignatae primitiae, et oblationes, quemadmodum olim magnus propheta Moyses, divino manda-

(1) Thorgomus Haici pater, a quo Haiceni, id est Armeoi, sunt progeniti. Samuel Anicenis in chronico a me edito part. I. cap. VII.

to recepto, imperaverat populo oblationes, et fruges, quas necessario leviticis sacerdotibus dono offerret, ne videlicet sacerdotes deficerent in ministeriis tabernaculi testamenti. Pari modo statuitur, atque definitur de oblationibus a populo ad sancta sanctorum deferendis, quod est altare purificationis; ut universae fruges arcae et torcularia eius benedicuntur, et arva eius abunde producant fructiferas arbores, iuxta prophetiae effatum: honora Dominum de iostis tua laboribus, ut impleantur cellaria tua saturitate frumenti, et vino torcularia tua semper redundent. Et uti levitae, qui quavis decimas accipiebant ab omni la-rael, tamen et ipsi ex omnibus decimas sacerdotibus solvebant; nam redemptionem primogenitorum tribuere iubet lex omnibus in sanctificationem Domini: pari modo et vos accipietis ab omni populo alimentum vestrum: nam ex victimis, quas offert populus israhelitis pellem, et armum dextrum, testiculum, adipem, caudam, pectusculum, et pinnam iecoris, renes, aliquam ex costis portem, simul cum adipe et corribus, linguam, aurem dextram, et labia cum naribus, et oculum dextrum et omnes arcanas partes. Ex arca autem, et torcularibus, et ex reliquis frugibus, unusquisque de populo tribuat vobis decimas, ut fruges eorum purae sint, et redundant. Vos quoque ad commemorationem salutis vestrae dona ferte ad altare Dei, ex quo primum digni fuistis accipere immaculatum atque incorruptibile corpus filii Dei Salvatoris nostri; quemadmodum levitico sacerdotio olim per Moyssem a Domino mandatum erat. Drahemum namque tribuitis altari Dei per singulas domos vestras: oblationes autem vestrae, et primitiae hostiae redemptionis deferantur ad domum principis sacerdotum episcopi: quomodo enim accipitis a populo spirituales proventus, ita etiam et vos oportet spiritualia tributa dare episcopis, qui vocantur inspectores, qui quidem nunquam ausuit fraudare de

eis, sed tribuent enimque tribuendum est.

Haec statuta sunt a sancto Gregorio, quae nos confirmamus; atque ut inviolatae eiusdem sancti traditiones serventur, Christifidelibus cunctis mandamus.

Populos igitur omnes fractus, et primitias eum hilaritate animi presbyteris impertiat, ut oblationes eius eorum Deo acceptabiles eveniant. Pari modo et sacerdotes cuncta praedicta tributa sine ulla mora ad episcopos afferant, neve pigrescant in eis tradendis, neque nitantur usurpare depositum eorum, qui ad sortem (Domini) vocati sunt, ne causa turpis lucri una cum praevicioribus condemnentur. Inducti, uti mos invaluit, non admittantur ad horam proventuum fructus fruendos; sed qui ad doctrinam inebunt, ne monere sacerdotali digni efficiuntur, ipsi fractus accipiant. Clerici etiam lectores, qui cum omni saetitate, ne prohibita vitam ducunt, parte sua non priventur: tamen bigami, qui omnino corporis voluptatibus inservierunt, non habeant partem de fructibus sanctuarii.

Uxores vero presbyterorum, quae viduae sunt, quaeque honeste, et sancte vixerunt, dignae habeantur parte, quae eis convenit pro quantitate proventus altaris, et oblationis. Et omnes ii, qui participant de fructibus, ac proventibus sanctae ecclesiae, non habeant potestatem aliquid fraudandi, ne sibi vindicandi ex Domini redditibus, qui ipsis tribuantur, veram charitate commoti dent eos primariis sacerdotibus, et benedictionem ab eis accipiant, ut sic ordo ecclesiae firmus ac inviolabilis maneat, et Deus glorificetur in omnibus nunc, et semper, et in saecula saeculorum.

CANONES SYNODI ARMENIORUM.

Capitula XX.

1. De episcopo, qui in actibus turpibus deprehenditur.

2. De presbytero in iisdem actibus deprehenso.

3. De adulterio.

4. De muliere a viro suo recedente.

5. De concubiniis.

6. De iis, qui uxorem suam dimittunt.

7. De maleficiis.

8. De iis, qui uxorem sterilem dimittunt.

9. De iis, qui ariolos consulunt.

10. De iis, qui divinant, sed non malefaciunt.

11. De iis, qui desperate super mortuos desunt.

12. De iis, qui cum noverca coeunt.

13. De iis, qui consanguineam sibi ducunt uxorem.

14. De introductis mulieribus.

15. De iis, qui religiosi fiunt.

16. De iis, qui pecunia ordinantur episcopi.

17. De reliquiis martyrum.

18. De magistro, qui discipulam excommunicat.

19. De presbytero, qui in incestu, vel in sodomia deprehenditur.

20. De episcopo, qui rem scit neque patitur.

POST SEPTEM ANNOS AB OBITU ISACI MAGNI,
PRIMATES ARMENIORUM TRANSIVITUR CONVOCATI
HOS CANONES SORDIDAVUNT.

Constitutiones, et canones ordinis sanctae ecclesiae Dei, quos condiderunt doctores Armeniae ad confirmationem, et perfectionem canonum apostolorum, nec non niceni concilii.

Oportet sane maximeque docet naucorum navigationis artem discere, atque pelagi cursum scrutari, ac resonantes undas secundis sulcare ventis. Item etiam oportet ducem semper exercitum comparatum habere, viros electos, intrepidusque equos, bos fulgentibus armis cinctos, illos martialis tela forentes in acie constituere, victorem evadere, gloriam sectari, honorem prosequi, et coronam ab rege mereri. Magis igitur magisque oportet, et decet doctores, atque pastores sanctae ecclesiae,

et duces sanctorum legum, ac veracium praecceptorum Dei vivi, semper in lege Domini meditari die ac nocte; atque clericos sanctae ecclesiae quotidie novis ornamentis in Domino venustare.

Etenim cum e terris migrassent sancti et iusti patres, doctores, atque veri legislatores, et praepositi nostri, maxime autem cum migrassent venerabilis pontifex Isaacus Armeniae catholicus, et venerabilis Mesropus, qui praeclearis suis, ac spiritu plenis doctrinis Armeniae regnum illustraverant; cum igitur isti e terris ac caelestis se contulissent habitacula, tunc depravationes, ac devastationes in ordines et canones sanctae ecclesiae introductae fuere, uti in revelationibus suis olim praevidebat venerandus pontifex Isaacus, seu uti iam ante eum praedixerat sanctus Gregorius. Multiplicabantur, qui turpibus actibus indulgebant contra rectum morem, et frigescente charitate, iniquitas abundabat, nemoque inveniebatur, qui zizania colligeret, et convolvulum infestum purgaret; ac proinde profundas radices iecerat gramen, quod in dies propagabatur singulos. Multiplicabantur in regno Armeniae gentis thorgomicae, turba incestuosorum, et aliorum improborum, qui uxores suas dimittebant, fornicabantur, furebantur, ac in ecclesiis suis actibus pertinaciter manebant.

Hoc rerum perversarum aspectu cruciabantur moerore ac tristitia qui tunc temporis vivebant zelantes doctores, episcopi, et presbyteri, qui ecclesiae regimen tenebant, nec non reliqui ministri Christi, et clerici sanctae ecclesiae: propterea quod etiam in coetu presbyterorum inventi fuerunt, qui in recta semita sanctitatis non ambulabant: quin illis temporibus potestas, et gubernatio regni non erat sub imperio familiae Mamiconensium; nam oppressi, et humiliati erant, premebanturque sub potestate superbi imperii Persarum. Vartanus autem Mamiconensis simul cum fratribus suis consanguineis, quamquam augebantur, frenebant, ac iuxta catuli leonis rugiebant; tamen quasi in cavea detenti supremum auxilium expectabant. Nam per-

versa Persarum gens suspicans, et timens eos, non tradebat eis imperium: unde dies diei eruebat verbum, et nox nocti rem indicabat; et res libere ad omnium aures ferebatur: vir a viro de re certior fiebat, et fama ad omnes divulgabatur. Anno igitur decimo sexto Isdegerdae Persarum regis sub praefectura Vassaghi Sinniensis, et sub tribunatu Vabani Amaduniensis, et sub proconsulatu Vurvi Korkoriniensis in unum conveniunt, et unanimiter convocati sunt in monte Seibativano, festo die primitiarum, quadraginta episcopi, presbyteri et diaconi permulti, et reliqui ministri, et omnis clerus ecclesiae sanctae, qui zelom Domini zelabant; itemque primates Armeniae, et omnes praefecti provinciarum, magistratos, principes fortes, consules, duces, principes regionum, et omnes optimates Armeniae qui zelantes orant legum, et sanctitatis. Hi omnes simul convocati sic allocuti sunt (synodum episcoporum, et eorum qui cum illis congregati erant).

Ordinem, se ecclesiae disciplinam a se. Gregorio, Neracte, Isaaco, et Mascitozio constitutam denno confirmate, ac novae quoque, uti vobis bene videbitur, iuxta vestram scientiam statuite; nos enim omnino sponte, ac libenter obtemperabimus. Etenim disciplina ecclesiae corrupta fuit, et homines ad improbitatem conversi sunt: quare legem illam, quam Deo gratam scitis, ad ecclesiae aedificationem convenientem, sanete; nosque eam firmiter tenebimus, eique obedientiam omnino praestabimus: si vero aliquis sive episcopus, sive presbyter, sive nobilis, sive ignobilis, non obtemperaverit, puniatur, ac mulctetur.

Quo audito sermone, patres synodi primo responderunt. Singulos firmiter tenere debere canones apostolicos, nec non nicenae concilii, quos et nos veneramus; sed tamen aliquis eis adiungenda existimamus, praesertim gentis thorgomiae gratia et in orientali plaga degentium. Statuerunt autem sic.

1. Si episcopus aliquis deprehendatur

in fornicatione, vel in alio holusmodi turpi actu eum scandalum discipulorum suorum, privetor ordine suo, re testibus confirmata, et sacerdotio amplius non fungatur, ac in ecclesiae usum mille ducentis denariis mulctetur qui distribuantur in egentes.

2. Si presbyter deprehendatur in huiusmodi facinore, re testibus confirmata, ordine suo privetur, ac ducentis denariis mulctetur in pauperes distribuendis; et ipse in ordine clericorum sedeat, ubi si iterum in simili facinore deprehensus fuerit, depellatur etiam ab eo ordine, usque dum per poenitentiam ad rectam semitam revertatur; et post haec episcopi iudicio in ordinem clericorum admittatur. Item si in tali crimine monachus sacerdos deprehensus fuerit, a gradu suo deliciatur, et ab ordine depellatur. Idem dicas de diaconis, qui quidem inter laicos stent, et tributa regi solvant, et mulcentur tercentis denariis in egenos distribuendis. Si uxor presbyteri, vel diaconi, in adulterio deprehensa fuerit, ipsi mariti iudicium de ea faciant: videlicet, vel ecclesiam, et sacerdotium sibi eligant, vel molierem. Si sacerdotium elegerint, uxorem domo eiciant, et gravem poenitentiam eidem imponant. Si filia presbyteri in fornicatione deprehensa fuerit, et ecclesia partem non percipiat, et domo sacerdotali expellatur, ac duram poenitentiam ambeat: idem sentiendum etiam de filiis presbyterorum. Si presbyter moriatur, uxor eius alii viro nubere non audeat, neque presbyter aliam sibi ducere uxorem. Presbyter non habent domus ancellam, quae prostituta sit; nam sanctom Domini est.

3. Si vir aut mulier in adulterio deprehendantur, quo sacramentum matrimonii contempnere videntur, poena puniantur: si nobilis est, quem verberare non liceat, poenitentiam agat per duos annos, et ducentis denariis in egenos distribuendis mulctetur; exinde aditum in ecclesiam habeat, et inter sodales suos sedeat; si vero ignobilis est, vapulabit multis, et centum denariis in egentes distribuendis

dis muletur, et per annum ad ecclesiam non intret, post haec accedat, et inter sodales suos sedeat. Si quis ante matrimonium in fornicatione deprehensus fuerit sive cum deponsata sua, sive cum alia, iuxta illam iniuriam muletur, et drpendat parentibus puellae, quicquid ipsi voluerint, uti et Moyses in deuteronomio insserat. Sin vult eandem puellam habere uxorem, prius per annum paenitentia se abluat; cum autem ad matrimonium incundum venerit, ipsius nuptiae non benedicantur iuxta ritum benedictionis matrimonii virginum, sed tantum iuxta bigamorum. Si vero puellam consentientem violaverit, parentes eius non habeant ins ad muletam, sed puella condemnabitur solvere ecclesiae centum quinquaginta denarios egenis distribuendos. Si vero anus sponzorū violata est, altera autem pars virginitatem non amisit, haec cum virginitate benedictione matrimonium inest; et pars violata, bigamorum ritum, tantum benedictum propter triumphum de inimico setum ferens, cauta deinde erit.

4. Si quis dimittit uxorem suam, filiorum matrem, sine causa adulterii, vel morbi maligni, sed tantum ob animi sui perversitatem, vel quis oculum in aliam mulierem coniecit, huiusmodi viri hoc sit iudicium. Omnia bona, filii, domus, rura, aqua, et ceterae res in commune dividantur, dimidiaque pars mulieri tribuatur, quae etiam si vult virum domum suam decere, libere quidem ducat (1). Vir autem, qui eam reliquit, per septem annos paenitentiam agat, et si nobilis est trecentis denariis muletur; si ignobilis, vapulabit magnopere, et centum denarios ecclesiae solvet. Si vero dum in contentione, ac muletia solvendis versatur, et adhuc annus non est elapsus, mulier aliqua viro, qui dimisit uxorem, nubere audeat, sique fiat palam, novam nuptiam in causa fuisse uxoris dimittendae; comprehendant mulierem illam, et in hospitium leprosorū contrahant, ut ibi per annum leprosis inserviat:

si vero nobilis fuerit, cui hoc non licet, centum denariis in leprosorū usum muletur.

5. Si quis duxerit sibi uxorem, et mulier sterilis contigerit; viro scilicet ob hanc causam eam dimittere volente, quicquid mulier secum ad domum viri detulerat sive anpellectilem, sive ancillas, sive armenta, sive vestimenta, sive argentum, potestatem habeat resumendi omnia, et ad propriam domum eundi; si autem praeter sterilitatem aliud vitium non invenitur in ea, vir, qui eam dimittit, muletur pro contumelia ei illata, et det mulieri mille ducentos denarios, si nobilis est; si vero ignobilis, vapulabit multis, et centum denarios tribuet. Si autem dum in contentione versatur, et in muletis solvendis, et adhuc annus non praeteriit, aliqua mulier illi viro nubere ansa fuerit, tunc enimvero palam fiet, ipsam fuisse causam uxoris dimittendae; quapropter comprehendant eam, et in hospio leprosorū ponant, ut ibi per annum leprosis omnino inserviat, et centum denariis in ecclesiae usum muletur: si vero nobilis fuerit, cui servitium non licet, centum denarios det leprosis. Si autem vir promissionem aliquam antea mulieri fecerit, uxorem propriam dimittendi, et eam sibi uxorem ducendi, vel cum ea fornicatus fuerit, centum denariis muletur, et paenitentiam agat tribus annis inter auditores, et per annum in ecclesiae privatione.

6. Si qua mulier sine ulla causa a marito suo recesserit, comprehendant eam, et viro suo tradant, qui iudicet de ea; si vero maritus improbus est, verberibus castigetur.

7. Qui concubinam sibi duxerit veluti uxorem, comprehendant mulierem, et tradant parentibus eius, vir autem propter illam iniuriam muletur mille ducentis denariis, si nobilis est; secus ut supra. Si vero eam cognoverit, et fornicatus fuerit, centum denariis muletur, quos det ecclesiae, et tribus annis paenitentiam

(1) Recede adnotata ad canones S. Gregorii illaminatoris nomine insignitos p. 270. n. 1.

agat. Presbyter autem, qui iascientibus parentibus puellas clam matrimonio benedixit, non audeat amplius munere suo sacerdotali fungi, et centum denariis in egenos distribuendis mulctetur; et matrimonium, cui benedixit, irritum sit.

8. Si quis vir sive mulier in maleficiis, vel in apostasia deprehendantur, et non eos poeniteat, lapidabuntur iuxta sacras scripturas: si vero respiciant, totius vite sue diebus poenitentiam agant, et per duodecim annos ad iannam ecclesie cum auditoribus stent; post hæc accedant ad ecclesias, ubi per tres annos cum poenitentibus stent, et ingerit in pauperes effundant substantias suas, elemosynis salutem animarum suarum operantes; tandem devotis cum lacrymis in extremis suis diebus viaticum sumant.

9. Qui aridos consulunt, sive vir sive mulier, vel divinatores adeunt, si nobilis est persona, ducentis denariis; si ignobilis, centum denariis in egenos distribuendis mulctetur, et triginta plagis vapulabit; per tres annos poenitentiam agat, postea communionem percipiet. Si vero episcopus, seu presbyter talia egerint, duobus vel tribus testibus re confirmata, a gradu suo omnino amoveantur: et episcopus quidem mulctetur mille denariis, presbyter autem quingentis in ecclesias et egenos distribuendis. Si vero aliquis ex ordine ministrorum ecclesie, vel ex monachis, vel ex filiis presbyteri, huiusmodi criminis reus fuerit, poena laicorum puniatur, et ab ordine ministrorum recedat.

10. Qui tantum divinat, sed non maleficit, sive vir, sive mulier, triginta plagis vapulabit, et denigrent faciem eius, et in hospitio leprosororum collocent, ut ibi per duos annos leprosis deserviat; si vero nobilis fuerit, atque servire nolit, quingentos denarios leprosis det, et per duos annos in propria ecclesia poenitentiam agat, et post hæc communionem percipiat, ac in posterum a peccato absteat.

11. Qui desperare super mortuos desunt, vel talem luctum indicunt, qualem

ethnici, per annum ecclesia priventur; et si nobiles sunt, centum; si ignobiles, quinquaginta denariis in egenos distribuendis mulctentur; nomine autem eorum non offeratur missa pro defuncto, nam excommunicati sunt ipsi domestici; presbyteri tamen sua spontanea voluntate offerant, uti res indiget, donec domestici illius defuncti ad rectum ordinem redeant; tunc nomine quoque eorum offerant missam, ut animæ defunctorum requiescant in pace. Si vero defunctos adhuc vivens iussit asper cadaver suum talem fletum fieri, duplici mulcta, supra quam canon statuit, mulctetur; ac pro anima eius missam non offerant, neque nominis eius in missa fiat mentio, propter desperatam eius salutem.

12. Filius, qui uxorem patris sui in matrimonio habet, in sanctam ecclesiam non intret, et omnium synodorum anathemate percutiatur, usque dum respiciat, ac poenitentiam agat; per septem annos cum auditoribus stet, et per duos in privatione, et quinquaginta denarios pauperibus, et quinquaginta item ecclesie tribuat, deinde vero non sine morum examine communionem percipiat. Si quis pater uxorem filii, vel frater uxorem fratris sui habeat, iisdem poenis, et anathemate puniatur. Nullus ergo audeat habere uxorem affinis vel consanguinei sui, vel cum ea adulterari; quod si hoc, cum mulieris consensu contigerit, ipsa quoque prædicta poenis, et anathemate puniatur, et poenitentiam agat, et ponant eam in hospitio leprosororum, ubi per decem annos deserviat; si autem nobilis est, et nolit deservire leprosis, det eis trecentos denarios.

13. Siqui consanguineum sibi duxerint uxorem, subrinam nempe, filiam sororis vel fratris, vel sororem patris, vel aliam quamdam ex consanguineis suis usque ad quartum gradum; nemo accipiat oblationes, vel poenitentiam eorum usque dum a perversis suis actibus recedant, et segregentur, ac propter animarum suarum expiationem dimidium partem bonorum suorum dent pauperibus, et egentibus, et poenitentiam agant in ecclesia omnibus

diebus vitae suae, ac in extremis commanione digni fiant. Item praepositi ecclesiae, qui rei concilii erant, episcopus quidem quintingentis denariis, parochus ducentis, presbyter autem qui matrimonio benedixit, ducentis denariis, miltentur; deinde vero manere suo fungantur: si autem isti nolent segregari, ac in facinore nefando permanserint, ab ordine suo amoveantur, et penitus a sede ac sacerdotio extrudantur.

14. Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, vel quisquis ex ordine ministrorum ecclesiae, vel cleri habeat in domo sua mulierem introductam, quasi domi matronam, uti mos est concubinariis; ab ordine suo efficiatur, atque ut improbus et publicanus habetur: nam ecclesia sancta, et sacra mysteria Domini sanctos homines et immaculatos requirunt; ut qui maculis affecti sunt, per immaculatos ministros salutem inveniant.

15. Si quis fidelis vult monachus fieri, castitatem servare, et vitam aeternam adipisci, communiter habitet, id est ad monachorum congregationem, seu collegium accedat, et ibi sub regulis monasticis vitam ducet sanctam, immaculatam, piam, Deo acceptabilem, ab omnibus saecularibus curis segregatam, in humilitate, obedientia, in patientia, et charitate fraternitatis, in silentio, et rerum privatione, in oratione, et ieiuniis, in mortificatione, et poeae, in mundi negatione, et in reliquis omnibus caelestibus virtutibus; ita ut recedat ab omnibus huius mundi concupiscentiis. Haec faciant, qui monachi esse volunt.

16. Sine facultate et consensu archiepiscopi dioeceseos nemo audeat episcopus ordinari, vel fieri praepositus, vel pastor et praelatus monasterii, vel eremi. Si vero aliquis simoniacae ordinatus fuerit, homo pecuniam, vel aliam quamenunque rem accipiens aut tradens, anathema sit, et excommunicatus. Episcopus ergo non laboret acceptione personarum, neque habeat rationem alicuius ob eiusdem nobilitatem sanguinis, neque indignos ad ordines promoveat; nec e contrario ignobilem con-

temnat, qui propter morum probitatem et scientiam dignus sit: nam stultos et ignobiles mundi ac contemptibiles elegit Deus, ut confundat elatos humines et potentes. Qui igitur in tale crimine ineidant, excommunicantur, et bonore ac sacerdotio priventur.

17. Si quis fert reliquias martyrum, habent epistolam ab episcopo illius loci, doctorem vultu tulerit eas, quam ostendat episcopo suo, et iussu eius ac dispositione ponat ipsas in templo aequo ad venerationem fidelium: et si altare erigere vellet, non audeat id facere sine licentia episcopi, qua obtenta, festum sollemne instituent in die adventus reliquiarum sancti martyris: et eurent honore ac veneratione eas prosequi, ne loco intercessionis, ad iram ac indignationem permoveant illos, qui pro Christo martyrii cruciatum sustinuerunt.

18. Si quis populus, seu presbyter, seu discipulus a proprio episcopo, vel magistro fuerit excommunicatus, vel suspensus, alius episcopus non audeat eum absolvere; sed admonens delinquentem, pro eo intercedat apud proprium episcopum, atque in gratiam eius reducat ipsum.

19. Si quis sive presbyter, sive diaconus, sive monachus in incestu, vel sodomia deprehendatur, a sacerdotio extrudatur, et signo vulpis inusto signent eum in fronte, et tradant eum ad poenitentiam apud anachoretas; ubi si iterum in idem ineidat peccatum, ambos amputent nervos, et hospitio leprosororum tradant eum. Eadem poena puniantur etiam viri, et mulieres, eterique domestici eorum, qui in huiusmodi nefando facinore deprehendantur: filii autem eorum, qui malum non non agnoverunt, tradantur sanctis ministris Dei, ut eos alant in sancta fide ac timore Dei.

20. Si quis e populo in huiusmodi incestu, vel sodomia invenietur, et parochus eius non revelet eum episcopo, eandem poenam, quam canones contra incestuosos statuerunt, ipse subest, et in posterum non audeat sacerdotali munere fun-

gi omnibus diebus vitae suae, ut eius exemplo ceteri discant bene pascere et regere populum Dei. Si vero parochus rem ad episcopum referat, hic autem negligat, personam reverentia, et gratia turpis lucri mandata Dei contemnat, de sede suo omnino deponatur. Episcopo vero delinquentem punire volente, si quis illius provinciae vel urbis princeps pecunia corruptus reum defendat, vel episcopum a puniendo impediatur, anathema sit, et ab ecclesia sancta arceatur, donec delinquentem sub episcopi potestatem redigat. Item si quis princeps, seu magistratus, in huiusmodi execrando facinore deprehendatur, vel etiam domestici eius, sive uxor, sive filia, sive filius, tradant eos episcopo; alias si vi resistant, excommunicentur omnino cum universa familia sua: nemo inde audeat talem hominem alloqui, donec ab huiusmodi turpitudine se avertat, secus comprehendant eum, et omnes domesticos eius in forum adducant eorum principibus, et praepositis supremis, qui unanimiter vindicent legem Dei, ut ceteri discant in sanetate et timore, omnium rerum creatorem honore ac veneratione prosequi, se integer conservetur ordo pietatis, et cultus Dei; nos autem esse quosque veri famuli Dei verbo et opere, unde ab eius bonitate speramus, atque hereditatem infinitam manifestationis in saecula saeculorum. Amen.

IOHANNIS MANTACUNENSIS
ARMENIORUM CATHOLICI (1).

1. In quadragesima diebus sabbati, et dominicis non ieiunare, ac vespere ad paenitentes concionari.

(1) Ille saeculo Christi quinto ecclesiam armenicam rexit.

(2) Altero post pascha dominicali die celebratur apud Armenios festum primi templi, ut quidam putant, urbis Sion sive apostolorum; hi eodem creduntur, ex constanti traditione, templum fecisse ex caemaculo ubi Iesus Christus eucharistiae mysterium instituerat. Alii vero existimant, eo festo Armeniorum celebrari dedicationem primi in Armenia templi a S. Gregorio illuminatore fundati in provincia Taroocia. Huius certe templi quotannis dedicatio sollemniter agebatur, itaque invadebat patriarcha, cum universo magistratu ac populo, prout historici armenii narrant.

2. Diebus dominicis, et paschate usque ad pentecostem non genuflectere.

3. Diebus sabbati, ac dominicis ieiuniorum (ante pascha) perinde frangitur ieiunium sive esu casei, sive ovi, sive olei, sive piscis, sive vini potu.

4. Die sabbati non abstinere ab operibus servilibus.

5. Non facere animalium mactationes diebus feriae quartae et sextae.

6. Epiphaniam, et nativitatem Domini simul celebrare.

7. De ieiuniis transfigurationis, et de festo primi omnium sacellorum mundi (2).

8. Daemones sine Dei permissione in hominem intrare nequeunt.

9. Energumenis communionem non praebere usque dum purgati sint.

Deo optimo maximo, hominum amatori, gratias semper agere debemus, quia fecit nos intelligentia, ratione, et anima praeditos, manifestavitque nobis nomen sanctum suum, ac dixit: ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi.

1. In ieiuniis sancti paschatis canones vetant ieiunare die sabbati: et pasce, nam vespere sabbati fit concio ad paenitentes, et quia hic dies est praecursor regis, qui obviam procedit diei dominico luminibus, ac cereis accensis. Ast die dominico ieiunare neque canones, neque doctores iubent, imo anathematizant, atque excommunicationes minantur, uti etiam CXVIII. episcopi niceni concilii anathema huic rei dixerunt.

2. Neque dominicis a paschate ad pentecostem genuflectere, sed stantes orare.

3. Si quis dicat, quod vinum sit fructus vitis, oleum autem arboris cuiusdam, ac piscis aquae, (respondemus:) O infors-

mis sententia! Haec est Nestorii maledicta secta; Basilii enim caesariensis piscem feram vocat; apostolus autem testatur aliam esse carnem pecorum, aliam volocrum, aliam autem piscium; ergo quam apostolus carnem vocat, haereticus hic homo aquam esse dicit? Qua ratione tamen aqua dici possit piscis, qui animal est articulis, ossibus, nervis, sanguine, et oculis, compressus? Age sedulo scrutare, et vide discrimen, quod est inter pisces undivagos, ac feras terrestres. Leo enim, tigris, ursus, draco qui coluber est immanis, scylla, et hydra palustres, nisi fabulae referunt, Cerberus est cauis triops, hydra autem atrocior ipso; hi tamen ustos suos numquam devorant; aut pisces filios suos, ac sanguinem comedit non solum, verum etiam carnem hominis: quo pacto igitur aqua dicitur? Sunt quidem etiam aves, et alii quidam animantes amnicolae. Quis enim unquam siue aqua vivere possit? Scripturae etiam piscem animal esse testantur, atque de piscibus oblationes fiunt.

Nunc de oleo dicemus. Scripturae butyrum, et oleum idem esse dicunt (1). Nam Isaias ait lignum *iuhg* butyri; David autem: senectus mea in oleo pingui. Item etiam evangelii liber, cum de quinque fatuis virginibus sermonem facit, ait: oleum secum non sumpserunt. Date nobis ex *iuhg* butyro vestro. Ergo late patet, quod oleum ac butyrum idem sint. Adam vero non quidem caseum comedit, sed fructum arboris, tamen a paradiso expulsus est. De vino autem scripturae dicunt, ebriosos deteriores daemoniaci esse; unde apostolus etiam dixit: nolite inebriari; non dixit nolite bibere vinum, quod propter animi solatium bibendum est, uti Noë fa-

cit, non autem christi studio. Cum enim moderate sumimus, honesto sensu agimus, dum vero inebriamur, in contrarium sensu vertamur, ac negligimus quae Dei sunt; de quibus Isaias ait: vac, qui surgunt mane, et alicram sequuntur, qui morantur in ea usque ad crepusculum; et vinum enim comburet eos. Et alibi: sacerdos et propheta exciderunt mente propter alicram. Iude Nazareni, Samuel, Samson, et filii Ionadab, comedebant quidem carnem, sed alicram, ac vinum numquam bibebant: nam vinum, et palmae sicca idem sunt, uti et scripturae testantur. Item etiam caseum, butyrum, ovum, piscis, et oleum, idem sunt: si vero aliquis dicat, ovum spatium viginti dierum in animal converti, verum si hi dies non perficiantur, mori: (respondemus) nemiui licere negligere constitutiones, quas apostolorum ac prophetarum testimonium ex sacra scriptura novi ac veteris testamenti desumptis statuerunt doctores, Athanasius nempe, Cyrillus, Iohannes, Isaacus, Cyrillus hierosolymitanus, Agapius, Gregorius theologus, Gregorius nysseus, Gregorius neocaesariensis, Basilii caesariensis, Irenaeus, Origenes, Eusebius, Clemens, Timotheus, Iohannes constantinopolitanus, Zenobius, ac tandem Severianus. A paschate ad pentecostem, et omnibus diebus dominicis (canon) iubet non genuflectere, sed stantes atque adorantes preces fundere.

4. A pentecoste ad diem transfigurationis per duas (*immo* quinque) hebdomadas carnis vescendum, una autem ieiunandum est. Transfiguratio est festum apostolorum: feria autem omnium sacellorum repraesentat feriam iherusa-

(1) Monitum interpretis. Vox *iuhg* apud Armenios frequentius oleum denotat, uti videre est apud auctores, et in sacris scripturis, quod proprio nomine *garak* dicunt: indiscriminatio ergo *iuhg* aleum, et butyrum denotat, quod parafacile est colligere ex sensu sermonis. Haec igitur auctor horum canonum, seu scriptor, vocem *iuhg* pro butyro tantum usurpat, ac vocem *seth* pro oleo; ac ideo etiam illis in locis in quibus apud sacram scripturam vox *iuhg* pro oleo accipitur, ipse pro butyro smisit, ut pinguedinem denotet tam in oleo quam in butyro existentem. Ideoque et nos in hac nostra interpretatione vocem *iuhg* semper butyrum explicavimus, ne per vocis olei iteratam repetitionem sensus vocabuli confunderetur, quod scriptor cognitione sua intelligit.

vall' veteris, hodie vero pervigilium sancti altaris, quod Hierosolymis est, nec non commemoracionem omnium martyrum.

5. In primis ieiuniis pentecostes, die parasceve, ieiunandum est, quia non licet in ea comedere, sed ieiunare oportet usque ad vesperam. Nonnulli vero hanc parascevem diei dominicæ honore prosequuntur, et a servilibus operibus abstinere, quod respice peccato non caret: et vocant eam grandævam: equinam vidit ingravescens eam? nonne quinque præcedentes dies maiores sunt en?

6. Qui in feriis quarta et sexta commemoraciones martyrum celebrant, ac festum faciunt per animalium mactationem, peccant. Nam si hic ordo rectus esset, etiam in magna parasceve opus erat *madagh* peragere, quia Christus Deus noster creator caeli, et terræ illa die crucifixus est, eodemque die permulta evangelia, lectiones prophetice et apostolicæ, ac psalmi recitantur; illa die omnes homines Christus a peccatis liberavit, paradisi ianuam per latronem reservavit, ac homines a diaboli captivitate illa die recuperavit: sed tamen ordo ecclesiæ die illa ieiunare iubet, ac eius loco libere vesci sex illis diebus usque ad pentecostem (nempe sex dies parasceves sex hebdomadarum, quæ inter pascha, et pentecostem intercedunt).

7. Non licet nativitatem Domini ante epiphaniam celebrare (1): nativitas enim ac epiphania idem sunt. Hoc autem patet ex lectionibus, quæ dicunt: Iesu Christi autem generatio sic erat.

8. Daemones sine permissione Dei nunquam audent intrare in hominem. Hoc autem patet ex historia Saulis: spiritus a Domino malignus suffocet te. In sabbato vero Deus dedit potestatem Satanae. Sic enim dicit Deus ad Satanam: ecce trado tibi eum. Item etiam in gregem porcorum ingredi ausi non fuerunt daemones; quo-

modo igitur in hominem intrare audent sine Dei permissione? Sed tamen scripturae dicunt daemones in homines intrare; in nonnullos quidem, qui innocentes sunt, ut magis magisque virtutibus effulgeant; in quosdam autem, ut puniant eos; in alios vero, ut idem corrigantur.

9. Sed non licet his eucharistiam sumere donec purgati fuerint. Si vero in illo statu mortuus quispiam fuerit, ac ipse in conformatione cum Dei voluntate remanserit, inter martyres apud Deum gloria cumulabitur; de quo apostolus ait: tradite huiusmodi Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Iesu Christi.

DESDM ISRAELIS MANTACURERIS
ARMENIARUM CATHOLICI, ET INTERPRETIS
EX ARCHIEPO DISCIPULORUM
ISAACI MAGNI PATRIARCHAE.

SERMO CANONICUS.

Ego quidem, quantum in me est sciencie, hoc unum dico, quod si quis puerum, vel indoctum, ac mente rudem, qui ne ad aures quidem populi evangelium in sanctuario legere possit, neque doctrinas, quæ sacerdotali muneri conveniunt, edoctus fuerit, ordinaverit, poenam, quæ ille mulcandis erat, ipse subeat, qui eum ordinaverit, quia ignorantia ac peccatorum, quæ ille adversus canones committet, ipsi causa imputanda est. Oportet igitur, maximeque necesse est viros doctos, ac ætate firmos dignos arbitrari, qui quidem possint populum regere. Hac enim de causa et Paulus commotus clamat, ac manifeste Timotheum increpitat, dicens: manus cito nemini imponere, neque communicaveris peccatis alienis. Et alibi: non neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli; oportet enim presbyterum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, et qui curam gerat fide-

(1) Refutatur hæc doctrina a Theorismo graeco in disputatione edita T. VI. huius collectionis.

liter circa doctrinam sermonis. Quemadmodum vero Paulus Christum vocat mediatorem Dei et hominum, sponsorem, et redemptorem totius mundi; nonne pari sane modo oportet presbyterum esse immaculatum pastorem, ac redemptorem proprium peccatorum populi Dei? Scriptura autem de magno Moyse ait: erat Moyses vir mitissimus, humilis, ac mansuetus prae cunctis hominibus, qui in terra versabantur, et edoctus fuerat doctrinam universam Aegyptiorum. Si igitur qui humilis erat, et mansuetus, et doctus, et immaculatus, et fidelis nuncius Dei, et verus inspector populi, non potuit a peccato populum eximere, neque a plagis Dei illum liberare, ac promissae terrae heredem facere: quid de presbyteris dicendum, qui ignorantes sunt, et vitiiis sentent? Quomodo poterunt liberare populum a peccatis, qui ne se ipsos quidem a peccatis eximere queunt? ne dicam regere populum Dei, advocatos pro eo apud Deum existere, tandemque ducere ipsum ad regnum Dei? Scriptum enim atque praeceptum est: non declinabit neque ad dexteram, neque ad sinistram. Ideo precipio vobis praesulibus ecclesiae: attendite ne quempiam ex inductis ad ordines promoveatis, neque pecunia corrupti aliquem ad episcopatum, presbyteratum, vel ad quemcumque ordinem promoveatis; sed omnia iuxta evangelii Salvatoris nostri ad discipulos suos praeceptum peragite, quod sit: gratis accepistis, gratis date.

ABRABANI MANICOPENSIS EPISCOPI (1) AD VASCIANUM ALBANORUM ARCHIEPISCOPUM.

1. Quod animae defunctorum non habeant scientiam rerum huius mundi.

2. Quod Deus ait remunerator, atque receptor orationum, quae sunt apud reliquias martyrum.

3. Quod animarum hominum defunctorum non sit aequalis scientia.

1. Attendo, o dilectissime, quod si quia scientiam vel inscientiam rerum tribuit defunctis, quanam fide dignus futurus sit? Quis enim est tam insanus, qui nesciat, quod non defuncti, verum ipse Deus suscipit missam, quae pro eis offertur; qui vota retribuit, ac orationibus aures praebens animas defunctorum in spem extollit? Hoc idem doceat nos sacrae quoque scripturae. Eliseus enim non quidem pueri mortui preces, sed matris eius applicationes audiens, puerum resuscitavit, ac matri reddidit. Similiter Dominus Deus noster viduae Naim preces suscepti, ac filium matris suae unicum resuscitavit: item et apostoli lacrymas viduarum videntes, Tabitham resuscitaverunt, atque eam illis reddiderunt. Si igitur potentia Dei per hominum viventium orationes a mortuis ad vitam revocare potest; multo magis ab eo remissionem peccatorum consequi credamus pro defunctis spem foventibus, pro quibus viventes eum deprecantur.

2. Si autem aliqua de Dei martyribus dubiam aliquod habeat, sedulo mentem ad rem advertat (2). Per varia, ac remota loca reliquiae unius martyris dispersae sunt: uti divi Petri apostoli Roma pro Armeniam, Albaniam, fortasse etiam Aethiopiam, ac Persidem. Quid ergo dicendum? Numquid spiritus Petri divinus ac dispersus in singulis partibus reliquiarum suarum fuerit, an idem spiritus integer remanens ubique existit? Certe utraque res impossibilis est. Nam anima indivisibilis est, corpus autem materiale est, ac ideo divisibile: sed ubicumque existere, soli divinitati convenit. Cur ergo preces effundimus ad reliquias martyrum? Ut intercedant pro nobis apud Deum vi divinae illius gratiae, quae in ossibus eorum ab hora martyrii ipsorum residet,

(1) Cognoscatur hic saeculo Christi sexto, atque inter alia opuscula hos quoque canones posteritati reliquit. Albanos inter Euxinum at hyrcanum mare habitasse compertum est, in Armeniae maioris confinio.

(2) Notemus praefaram de cultu martyrum doctrinam saeculo ecclesiae sexto litteris consensuam.

quaeque dividitur atque dispergitur cum reliquiis eorum, semper indivisibilis remanens secundum suam naturam; divina enim est virtus. Hoc docet nos etiam lux solis; ipsa enim dum per obiecta dividitur, indivisibilis remanet secundum naturam suam; verumtamen non semper hanc virtutem habet, quia creatura est, ac corruptioni obnoxia. (Dicit aliquis.) Atqui si quocumque in loco sint reliquiae sanctorum, ibi et divina gratis est, quae quidem suscipit deprecationes nostras, ac iuxta uniuscuiusque necessitatem bona retribuit, creatoris enim habet potentiam; cur sanctorum martyrum omnino intercessionem quaerimus, ac minime ipsam Deum obsecramus? (Respondet.) Quia pudore suffusi sumus propter peccata nostra, aequius libere accedere ad Deum, ac proinde mediatricem habemus fiduciam erga sanctos, qui templum sunt Spiritus sancti, ut per eos Deum gratissime alloquamur, ne confundat nos in petitionibus nostris, sed pro sua indulgentia amplius annuat petenti iuxta propriam petitionem: nam universa creata natura habet quidem potestatem intercedendi, numquam vero remissionem concedendi. Satis de hoc dictum arbitramur.

3. Scientiam autem defuncti circa res praeteritas, valde inaequalem possident. Quoad vero futurarum rerum scientiam, duo sunt distinguenda. 1. Defuncti vel usu rerum, ac corporis forma (aliquo obiecto) cognitionem acquirunt, ut memoriam indelebilem habeant eius, quem aliquando visu agnoscebat: qui vero ad senectutem perveniunt scientiam rerum, quam in infantia mente nutriebant, amittunt. 2. Vel prophetico spiritu aliquem agnoscunt, ut Petrus agnovit Moysen et Eliam in monte. Ergo omnino universalem esse scientiam in defunctis omnibus, absurda mihi affirmatio videtur. Quomodo enim dor-

mierunt, ita etiam resurgent; quidam senes, quidam viri, quaedam vero mulieres. Dominus in evangelio angelis comparat filios resurrectionis. Tamen non omnes prophetico spiritu res agnoscent, verum illi tantum, qui pii sunt, qui quidem laetantes in dextra parte, iuxta quod dictum est in evangelio, vocati ad regnum Dei acquirunt (scientiam.)

ISACI HOC HOMINIS ULTIMI (1)
ARMENIORUM CATHOLICI

CANONES.

1. Episcopum non oportet inducere sibi ferrum (cilicij more.)
2. Episcopum non oportet gradum suum descere, et solitudinem petere.
3. Sacerdoti, qui solitudinem petit, licet dicere "benedictio, et gloria etc." (2).
4. Sacerdoti, qui lepra laborat, licet private dicere: benedictio, et gloria etc.
5. Porrigine, aut lepra laborantem non oportet ad solitudinem ire, vel habitum monachalem induere, sed in hospitio infirmorum habitare deest.
6. Porrigine vel lepra laboranti licet communionem a nobis praebere, nisi in peccato versetur.
7. Monachus, qui porrigine vel lepra laborat, in suo monasterio habitet.
8. Neminem viventem exequias suas peragere.
9. Sanctam eucharistiam a die dominica ad dominicam tantum conservare.
10. De iis qui extra missam communionem sumunt.
11. De Stilitis communionem sumentibus.
12. De sancto altari, quod destruitur.
13. De vasis olei.
14. De oleo, quod superest.
15. De exequiis, quae fiunt quadragesimo ab obitu die.

(1) Hic est Isaacus tertius, qui usque ad annum Christi DCCIII. patriarcha fuit. Samuel Amienus in chronica.

(2) Adnotatio interpretis. "Est haec quaedam oratio, quam dicit sacerdos in divinis officiis recitandis; idemque valet ac panes latinos, Dominus vobiscum; quod sacerdotes excommunicati prohibentur dicere, atque eius loco dicunt: Domine exaudi orationem meam."

COLLECTIO CANONUM IOHANNIS STILITAR (1)
 QUIBUS ADPOXUNTUR RESPONSES
 ISAACI ARMENIORUM CATHOLICI
 AC RUS COSMOPOLITANUS FLUMINORUM.

CAPITULA XV.

1. Quæstio. Utrum liceat episcopo dum in ecclesia sua residet, ac munere suo episcopali fungitur, ferrum sibi induere, et sic regimen suum exercere?

Responsio. Minime licet; nam hypocritas, ac studii hominibus placendi suspicionem præberet populo suo.

2. Q. Utrum liceat episcopo relicto opere ministerii sui, monasticam vitam amplecti?

R. Minime licet, sed in qua vocatione vocatus est, in ea perpetuo permanere debet.

3. Q. Viro, qui fornicatus est, ac multis aliis criminibus inquinatus, et invitus ad presbyteratum assumptus, deinde vero propria conscientia commotus, ordinem relinquens, maximam paenitentiam adgreditur, ac dura conditione vitam gerit, utrum liceat in privata sua vita dicere: benedictio, et gloria etc.?

R. Licet, præsertim si private vivat.

4. Q. Utrum liceat presbytero porrigine vel lepra affecto in privatis suis orationibus dicere: benedictio et gloria etc.; et utrum evangelizare, an potius laicam vitam degere.

R. In privatis suis orationibus licet ei dicere: benedictio, et gloria etc. Verumtamen præter hoc, alio ministerio non audeat fungi.

5. Q. Utrum porrigine vel lepra affecto habitum monasticum sibi induere liceat, et in solitudine habitare religionis causa?

R. Non licet, sed potius persistere debet in hospitio infirmorum.

6. Q. Utrum liceat porriginoso vel leproso sacram eucharistiam sumere; an ob morbum abstinere ab ea debeat, quavis mundus sit peccato?

R. Si mundus est peccato, libere quidem accedat; nam eucharistia non abominatur corpus morbo affectum, verum animam et corpus peccatis inquinatum.

7. Q. Utrum liceat monacho, qui in eremo est, dum porriginosus vel lepra afficitur, eremum relinquere, ac se ad hospitium infirmorum conferre?

R. Non licet, sed in eodem religioso statu perseverare, et in eremo habitare debet, nisi res gravior urgat.

8. Q. Utrum liceat cuipiam adhuc viventi missas celebrare, vel exquiras peragere ac suffragia, et prandium pauperibus dare pro anima sua, an hæc omnia post eius obitum agenda sint?

R. Non licet ante mortem missas ac exquiras exitus animæ propriæ peragere: nam sancti apostoli, et deinde sancti patres præceperunt peragere hæc post vitæ finem, propter animæ requiem, ac peccatorum remissionem.

9. Q. Utrum liceat panem oblatum, consecratum, ac in corpus Dei conversum anno integro in tabernaculo conservare, uti aliqui solent, vel etiam ultra annum; nec ne?

R. Minime licet, nisi a die dominica ad dominicam, vel a sacrificio ad sacrificium, non autem diutius.

10. Q. Utrum oporteat presbyterum extra ecclesiam, urgeente necessitate, in carcere detentis, vel infirmis sacramentum eucharistiæ administrantem, recitare orationes, quæ fiunt ante consummationem, vel eas, quæ post in gratiarum actione; nec ne?

R. Oportet illum recitare orationes, quæ sunt ante consummationem.

11. Q. Scilla, vel anachoreta, qui sacramentum eucharistiæ percipere vult, debeat in uno eremo, vel super columnam suam precibus consummationis, et gratiarum actionis per se recitare, an hæc precibus pertinent ad eum qui missam celebrat?

R. Oportet illum recitare preces con-

(1) Hi canonici in nonnullis codicibus nomen Moysis choreoensis, qui sæculo quinto floruit, inscriptum habent.

summationis, quibus satisfactum arbitramur orationi gratiarum actionis.

12. Q. Sunt quaedam sacella, in quibus altare erectum est, super quod quotidie sacrificium non peragitur, neque sacerdos, neque ministri sident, sed semel tantum in anno missa super eo celebratur: nunc quaeritur utrum oporteat hoc altare veneratione prosequi, an destruere?

R. Oportet destruere, nam quia quotidie super eo mysterium non peragitur, non est iam altare, sed derelictum, et contemptum fit.

13. Utrum liceat, sine offensione conscientiae, uti oleo, quod Assyrii ferunt in utribus confectis ex corio animalium immundorum, nec ne?

R. Licet: nam multae res immundae saepe plura aestimantur apud homines, quam mundae, uti ebur, sericum, pellis pardii, et alia.

14. Q. Utrum liceat hoc oleum admiscere oleo baptismatis, et eo homines confirmare: vel utrum liceat omnino uti oleo antiquo quod superest?

R. Minime licet uti oleo antiquo, nam amittit virtutem (benedictionis), sed oportet singulis annis scipere a Catholico, iuxta canonica praeccepta sancti patris nostri Isaaci.

15. Q. Utrum esequiae, quae pro defunctis fiunt die quadagesimo post obitum eorum, sint laudabiles, et acceptabiles, et a quonam fuerint istae imperatae?

R. In re ac merito laudabiles et ratae habendae sunt, atque homines hortari decet ad has peragendas; indietae enim et traditae ab ipsis apostolis fuerunt.

Hoc est studium sanctorum patrum in Spiritu sancto pugnantium, quod nobis etiam cupientibus exhibetur ad sananda corporis vulnera, et ad allevandum onus animae, per peccata impositum, iuxta animi nostri desideria.

CANONES IOHANNIS PHILOSOPHI
ARMENIORUM CATHOLICI (1).

CAPITULA XXXII

1. De episcopo, sui presbytero aut diacono, qui inebriatur.

2. De laico similia faciente.

3. De sabbato, et vigilia paschalis.

4. De iis, qui crastina die matrimonium inituri sunt.

5. De quadagesima paschalis.

6. De sabbatis, et dominicis quadagesimae.

7. De ieiunio iisdem diebus frangendo, vel observando.

8. De pane et calice, qui sancto altari imponantur.

9. De sancto chrismate.

10. De oleo entechumenorum.

11. De oleo infirmorum.

12. De sancto altari.

13. De sacro baptismatis fonte.

14. De impositione manuum super catechumenos.

15. De sacerdote, qui matrimonio benedicit.

16. De bigamorum matrimonio.

17. De vespis sabbati.

18. De officiis nocturnis peragendis ante dominicam.

19. De trisagio dicendo.

20. De dicendo, qui crucifixus est.

21. De praecedentibus psalmis, et denunciationibus (obsecrationum).

22. De officiis matutinis.

23. De officiis vespertinis.

24. De matutinis dominicorum dierum.

25. De denunciationibus quatuor laudum.

26. De aquae benedictione in die epiphaniae.

27. De cruce benedicenda.

28. De cruce adoratione, et cultu.

(1) Iohannes, hoc nomine quartus, patriarcha Armeniorum, Ozmiensis dictus et philosophus, saeculo octavo cognoscebatur.

29. De non communicando cum schismaticis.

30. De evangelis baptismi legendis in die epiphaniae.

31. De sanctificanda die dominica usque ad vespers.

32. De impiis sectariis, qui Pauliciani nuncupantur.

CANONES IOHANNIS ARMENIORUM CATHOLICI.

1. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut quisvis de numero atque ordine clericorum inebriatus fuerit, minime audeat munere suo fungi, usque dum per aliquot dies paenitentia ieiuniis atque orationibus se purgaverit; et post haec accedat ad ordinem suum, et communicet: si vero in ea perseveret ebrietas, deponatur.

2. Laicus similia faciens non audeat communicare, nisi praevia paenitentia: si vero in eadem luxuria morabitur, segetur.

3. Die sabbati, quod est pervigilium paschae, non licet matrimonii benedicere; nam sanctae diee resurrectionis nobis imminet, in quibus oportet orare, vigilare, atque spiritali ordine animabus consolationem adhibere, non vero corporali luxuria mysteria sanctorum dierum profanare, atque iniuria afficere. Si autem quis hoc fecisse inventus fuerit, matrimonium irritum sit, et ipsi poena maneat neque dum paeniteat. Episcopus autem re perpensa humanitatem prout voluerit in eundem exprimat.

4. Non licet, cum crastino die matrimonium iuturi sunt, a vespers diei antecedentis convivium peragere, crapulae operam dare, atque inebriari, verum oportet pietate atque orationibus se dignos efficere benedictione sacramenti matrimonii et divina communionem. Si vero aliquis se-

cus fecisse inventus fuerit, sacerdos illa die non administret, sed uti diximus, praecipiat eis, ut altera die revertantur: omni cautela et dignis dispositionibus se comparent, atque communionem percipiant.

5. Non licet in sancta quadragesima, neque postea usque ad sanctam pentecostem nuptias facere, ne earum celebratione mysteria illarum dierum iniuria afficiantur: cuocti namque dies "(id est a paschate usque ad ascensionem et ad pentecostem)" dominici sunt, in et eis divinum sacramentum celebratur.

6. In quadragesima oportet sabbatis et dominicis diebus missam celebrare cum timore ac reverentia, iuxta sanctorum patrum, quas in conciliis ediderunt, constitutiones. Si vero aliquis verbo aut opere mandato nostro restiterit, si sit clericus deponatur, si laicus segetur.

7. Ieiunandi autem, vel ieiunia frangendi, in quadragesima, diebus sabbatis et dominicis, unicuique sit facultas: attamen hoc nunquam animadvertendum, nempe unumquemque gratias agere debere Deo, ceteroquin facere quodcumque sibi placuerit, cum omni honestate, ac sine offensione conscientiae, sine contentione ulla, et quin proximos suos spernat; nam utrumque acceptabile est Deo, et ita ecclesiae Christi traditio se habet.

8. Oportet panem azymum, et vinum merum super sanctum altare ponere, uti tradidit nobis sanctus Gregorius, neque aliorum gentium christianarum traditionibus mentem advertere; nam sanctus illuminator noster "ex legalibus (1) id mitemus," more apostolico hoc detulit ad nos, et praecipit populo suo sic facere. Similiter etiam sal benedictum in maceratione spargarum adhibere; ac more leviticarum gentis propriam ecclesiae gratiam conservare. Ergo oportet nos in hoc perseverare.

(1) Nempe ex vetere testamento, sive ab exemplo Melchisedechi qui panem et vinum obtulit, quas oblatio divinum eucharistiam praefiguravit. Ceteroquin ipse vangelus cl. Editor observat Armenios orthodoxos iamdudum se universalis ecclesiae consuetudini conformavisse, aqua cum vino admisceuda. Rascole etiam dicta a nobis p. 272. n. 1.

re, neque id negligere, vel novitates introducere.

9. Oportet ac deest sanctam chrismam, oleum videlicet suavit oleis, Catholicum in benedicere, et singulis episcopos semel in feria quinta paschatis: sacerdotes vero, uti praeceptum est, debent ab ipsis accipere oleum hoc, et eo ungere altaria, templa, et cruces: quod vero baptizatos eo unctur ad unctionem duntaxat filiorum adoptionis, quae sit post baptismum confectum (haec est unctio sacramenti confirmationis); ad aliud autem non adhibeant oleum hoc, neque per se benedicere audeant.

10. Oportet ac deest sacerdotem oleum catechumenorum benedicere pro singulis baptizandis, quantum satis fuerit ad usum praesentem: eoque baptizatis adhibito, illi eo consumere. Neque audeat semel benedictum, iterum benedicere, et ex eo ad baptismum venientes ungere, neque in aliis mysteriis conficiendis eodem uti.

11. Oportet sacerdotem benedicere oleum infirmorum, orationibus propriis adhibitis, quantum sufficit illius horae uni (1).

12. Non licet altare, super quod offertur corpus et sanguis Christi conficere ex ligno, neque mobile; sed lapideum sit atque firmum. Siquis autem restiterit, ac iuxta praecepta nostra, et ecclesiae catholicae traditionem non egerit; episcopus quidem honore suo privetur, altare autem contemptum atque interdictum maneat.

13. Non licet aërem fontem baptismatis conficere indiscriminatim o quacunque materia, vel ubique eum collocare; sed oportet, ut sit de lapido confectus, atque in ecclesia vel in baptisterio prope ecclesiam situs.

14. Oportet ac deest manuum impositionem super catechumenos, unctionem, atque abrenuntiationem peragere ad ianuam baptisterii, deinde intrare ad fontem, et ibi baptizare.

15. Qui sunt matrimonio coniungendi, oportet, ac deest a presbytero deduci ad ecclesiam, et ibi in loco sacro perfici super eos ritum matrimonii iuxta morem christianorum. Qui vero negligens haec, pertuasi animo, non ita, sed aliter fecerit, ac iniuria leges et matrimonii sacramentum affecerit, sacerdos quidem honore suo privetur, sponsi autem de novo matrimonio iungantur iuxta leges christianorum, uti et apostolus praecepit: omnia vestra honeste, et secundum ordinem fiant.

16. Ad secundas nuptias accedentes item oportet, iuxta priorem modum, per mediatores deponatoresque adhortari ut mutuo consensum dent; et per ecclesiam ac sacerdotem benedictionem accipiant legitimi coniugii signaculum. Si qui vero ita non fecerint, sed concupiscentia prius mutua exarserint, fuerintque polluti, hi dividantur ac subiciantur canonibus statutisque contra moechantes disciplinis. Sin autem separari noluerint, post decem poenitentiae annos, per elemosinas et lacrymas fiant digni, qui in ecclesiam Dei recipiantur.

17. Oportet vespere abbati martyrum officium celebrare, genua non flectere, et lumen hymnum canere, id est lux hilaris etc.

18. Officium dominicale nocturnum celebrandum est, vigilando, et orando corpore erecto, ut praeteritae hebdomadae culpas deleamus, nosque dignos officium percipiendi vivificans ac omne scelus eluens sacramentum: sic enim expectandus est cum omnimoda alacritate paratoque animo bucinæ sonitus in adventu Domini sonaturus, atque regnum ineffabile accipiturum.

19. In matutinis officiis vespertiniisque, cuncto universo officio, decantetur *sanctus Deus*: deinde in vespere subinnagatur requies psalmus; mane autem, solis orientis. Cum autem missa celebratur, sub officii initio cantetur *sanctus Deus*.

(1) En princeps Armeniorum patriarcha extremas unctionis sacramentum ministrari praecipit, quod apud eius gentis schismaticos, pessima iacuria sacerdotum, iam desuerit.

30. Oportet in trisagio canendo, considerare "qui crucifixus es (1)", neque licet imminere hunc numerum; ne videlicet nosmet ipsos gratia crucis Christi privemus.

31. Aequum est in nocte, cum congregantur (*ecclesiae ministri*) ad officium, primum praefationis loco dicere quatuor psalmos unanimiter humili voce decurrente: primo loco, psalmum II.; secundo, psalmum LXXXVII.; tertio, psalmum CII.; quarto, psalmum CXLII. atque subtexere eorum praeconia, et orationes, quas eadem mente fecit honorabilis Iohannes Mantacensis Armeniorum catholicus. Praeconium est: *expergefacci*; oratio: *tibi gratias agimus*; eius autem requies (2): *respice, Domine, misericordiam tuam*.

32. Matutinum officium omnes debent similiter uno eodemque ordine peragere; sic enim decet Christi amatores, qui eiusdem linguae ac gentis sunt, unanimiter glorificare Deum, rectosque componere mores; siquidem scriptum est de sanctis apostolis: *omnes erant perseverantes unanimiter in oratione*. Ergo post patrum hymnum, et *miserere*, et *laudate Dominum de caelis*, oportet decantare *gloria in excelsis*. Deinde iuxta unumquemque diem antiphonas ex psalmis desumptas: feriâ II: *illumina, Domine, oculos meos*; feriâ III: *apud te, Domine, est fons vitae*; feriâ IV: *ego dixi, Domine, miserebere mei*; feriâ V: *ego ad te, Domine, clamaui*; feriâ VI: *intret oratio mea in conspectum tuum, Domine*; sabbato: *emitte, Domine, lucem tuam*. Post praeconium autem, et orationem (*oportet*) trisagii glorificationem decantare nam cum antiphona ad sanctam Dei genitricem: postea *orientis solis* psalmos choralis voce elata recitare.

33. Item et vespertinum (*officium*) similiter vicissim hoc eodem ordine ac modo peragere (*oportet*). Primum recitare psalmum *in chora*, alternando iuxta cho-

ros; quem honorabilis Nerses Armeniorum catholicus addidit; ut principium omnium cantuorum psalmorum sumatur ab oratione; iste namque psalmus oratio est David, sicut ex titulo eruitur post psalmum; *conserva*, singillatim tres psalmi continuo secundum choros alternentur. Postquam autem *melodia et dirigatur* dicta fuerint, praeconium, et oratio fiat; deinde trisagium cautetur eodem modo; cum finis autem totius officii, requies psalmus dicatur, alterius respondendo.

34. Porro matutinum dici dominicae suum habet ordinem hac ratione dispositum. Post patrum canticum dicatur *magnificat*; oportet namque cum, qui resurrectionem Christi celebrat, sepulcrum quoque nunc cum illa, ac sanctam virginem commemorare. Nisi enim natus fuisset, fieri non poterat, ut sepeliretur; nisi autem fuisset sepulchrum, neque resurrexisset. Idecirco quemadmodum pauci in evangelii lectione fit mentio, ita et sanctissimam Virginem *magnificat* recitando commemoramus. Nam sicut Salvatorem exceperunt vicissim, resurrectione a sepulchro, sepulchrum autem ab utero; sic vicissim sibi esse debent testimonio quod resurrexerit; haecque est vera incarnationis, et mortis Christi confessio. Verumtamen a nativitate ad resurrectionem consequenter uniantur (*officii verba*); a resurrectione vero ad nativitatem retro ire impossibile est. Etiam fieri nequit, ut eorum, quae nondum Christus peregit, historia recolatur. Quomodo annuntiatio quoque, et nativitas, et baptismus Christi coniunctim celebrantur (3); haec omnia porro, sicut et cetera Christi acta, in resurrectione coniuncta comprehenduntur. Haec sane de dicendo *magnificat* in dominicae diei matutino. Post illud autem, antequam evangelium legamus, tamquam si Christum adhuc in sepulchro esse arbitraremur, foris clamamus ad eum erga sepulchrum, dicentes: *exur-*

(1) Notissima et vieta controversia est de hac additione ad trisagium; qua ipsi Armeni orthodoxi, saltem post florentinum concilium, iam non utuntur.

(2) Nempe conclusio. (3) Recola p. 298. n. 1.

ge, Domine, adiuva nos, et libera nos; et: Deus exaudi orationem meam, auribus percipe verba oris mei; et: regnabit Dominus in aeternum. Verum post evangelii lectionem, tamquam si ipsummet resurrectum illico in nobis cum evangelico verbo exciperemus, nobis invicem impetramus inquietes: *in noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum: quippe quis, exaudita oratione nostra, resurrexit, et auxiliatus est nobis, eripiens nos de morte, regnansque super universum orbem in sempiternum.* Noctem tamen, haud (*noctis*) tempus dumtaxat, sed potius iudaicam incredulitatem nuncupamus, quae obscurissimarum similitudinem tenebrarum procul dubio praesert, iuxta celebre Isaiae effatum: *anima mea desideravit in nocte vigilare de mane ad te, Deus;* hoc est, in medio impiorum sudeo te Deum venerari. Haec itaque hoc modo; et sic ordinem proseguendo decet post hymnum *gloria in excelsis*, resurrectionem repetere. Porro sanctus Deus cum sanctae Deiparae commemoratione ad finem transferatur, quemadmodum et aliis diebus, inexta exhibitam rationem. Post omnia vero *orientis solis* psalmus canitur, *sit nomen Domini*, quem dicere coeperunt temporibus Esdrae catholici (1).

25. Oportet in nocturno officio post canones subiungere quatuor haec praecordia: *pro superna pace; ut die ac nocte; ut dirigantur gressus nostri; ut inveniamus gratiam;* quae eadem de causa composuit Isaacus Armeniorum catholicus; sicut et ad quodlibet officium sequentes orationes cum requiebus suis (2). *Domine Deus sempiternus, requies: largitor bonorum. Nocte et die, requies: pastor bone. Procidimus coram te, requies: tuae omnipotentis dominationi.* Postrrema autem: "beatus es, domine Deus noster, qui nos quoque peccatores dignos fecisti, qui te glorificemus.

Suscipe, benigne et clemens Domine, omnium nostrum supplicationes, petitiones, confessiones, gratiarum actiones, et largire cunctis nobis copiosam tuam misericordiam, et miserationem. Ne deselinquas, Domine, populum tuum, neque despicias nos usque in finem propter nomen tuum. Non secundum peccata nostra facias nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis: sed fac nobiscum misericordiam tuam in mille et decem mille. Eripe nos ab omni laqueo diaboli, et transfer nos in regnum nigeniti tui Domini nostri Iesu Christi „ *Requies.* " Tibi commendamus animas nostras, Deus omnipotens, pater domini nostri Iesu Christi, qui habitas in excelsis, et familia respiciis in caelo, et in terra. Respice, Dominus, in orationem deprecationis: quae nostram. Ne frangas pactum tuum, neque eicias nos ab hereditate tua, sed secundum copiosam beneficentiam tuam dignus fac nos servos tuos ineffabili laque caelestis regni tui, per Iesum Christum Dominum nostrum, quemcum te Patrem, et sacrum Spiritum decet gloria, principatus et honor, nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen. „

26. Die festo rpiplaniae peragenda est aquae benedictio, in quam oleum christum infunditur, cum idoneis precibus; idque ob commemorationem baptismatis a Servatore, nostri gratia, suscepti. Aequae in adventus die festo (sic Armenii appellant dominicam palmarum) oportet ramos attollere, flagella movere, exemplum sectantes puerorum hebraeorum, qui ramos gestaverant; uti a regni nostri incolis et ab universis Christianis traditione receptum est.

27. Siquis crucem ex ligno vel quavis materia fabricaverit, nisi eam presbytero benedicendam, et chrismate inungendam obtulerit, non licet eam honore prosequi aut venerari (3); caret enim divina virtute,

(1) Hic saeculo quinto vivit. (2) See conclusionibus.

(3) Ita censet auctor canonis, ex gentis saae consuetudine. Et quidem romana quoque ecclesia instrumentis sacro usui addictis benedictionem impertiri solet.

et est præter traditionem ecclesie apostolicæ.

28. Crucis autem, quæ benedictæ, et consecratæ fuerint, quæ quidem in divinis mysteriis peragendis adhibentur, oportet honore prosequi, colere, adorationem et oscula eis adhibere: in iis enim habitat Spiritus sanctus, perque eas largitur hominibus opulationes, gratias curationum morborum spiritus et corporis: quamobrem, etiamsi mors ab ethnicorum manu immineret, crucis cultus non est deserendus; ibi enim summa spes versatur, et gloria martyrii.

29. Porras non licet cum schismaticis (1) indifferenter se gerere atque communicare; immo potius vitandi sunt, neque cum iis mensæ sive spirituali sive corporali accubendum: nempe ut ipsi erubescant, et desiderio afficiantur communicandi cum illis qui orthodoxæ sunt custodes.

30. Die epiphaniæ legendum est baptismi evangelium ex Matthæi capitulo; per totam autem octavam alternari evangelia nativitatis atque baptismatis, æquum iudicio: sicut enim festum utriusque mysterio commune est, ita lectiones quoque et officia communia esse decet.

31. Quidam consueverunt diem dominicam sanctificare tantummodo usque ad prandii horam; deinde vero diei religionem non observare. Ideo præcepimus usque ad vespers eodem honore eam diem prosequi, atque abstinere ab operibus scrvilibus, et a suscipiendo itinere; in vespere genua minime flectere, et memoriam resurrectionis peragere.

32. In sectariorum impiorum, qui Pauliciani vocantur, locis hospitari non licet, neque cum illis communicare, nec eosdem alloqui, vel omnino ad ipsos accedere: quin adeo fugiendi sunt, et odio execrationisque habendi. Sant enim Sathanae filii, et fomites æterni ignis, atque

ab obsequio erga voluntatem Dei creatoris, alieni. Siquis vero ad eos accesserit, cum iisque amore ac necessitudine copulatus fuerit; hic enimvero corripendus et gravi poena muliendus, quoad respiciat et ad sanam fidem redeat. Sin vero aliquem in hanc culpam rursus ineidisse compertum fuerit, districte mandamus talem hominem excommunicari, et pestis instar procul ab ecclesie christianæ membris amandari; ne forte *radix amara sursum germinans impediat, et per illam inquinentur multi.*

CANONICA SÆSIS (2)

ARMENIORUM CATHOLICI.

Capitula XXIII.

1. Episcopus sive presbyter honorum humanorum studio ac voluptatibus delictus, ideoque curam populi negligens, cum morbo spirituali laborans, deponatur.

2. Episcopus non audeat ex alieni episcopi parocia presbyterum ordinare; secus deponatur et ipse, et ille cui manus imposuit.

3. Episcopus non audeat a peccantibus quicquam accipere in ecclesie utilitatem; sed imperet potius ut ipsi peccantes largitionibus manu propria faciendis peccata sua expient.

4. Episcopi nolint permittere chorepiscopis, aut presbyteris, ut altare, et templum consecrent.

5. Episcopi non audeant chrisma benedicere, vel benedicto aliud oleum non benedictum addere, et præbyteris dispensare; verum singulis annis a catholico illud accipiant, iuxta canonica præcepta sanctorum Patrum.

6. Episcopi constituent doctores in ecclesiis, ne gratia scientiæ Dei minuantur, ac hæreticorum serpens secta obrepit.

7. Monasteria in pagis condita fuerunt,

(1) Hoc observent, siqui recenti quoque tempore communicandi in divinis cum schismaticis patronos indulgentiores se gesserunt.

(2) Sion patriarcha, hoc nomine primus, sæculo octavo claruit.

ut ibi habitarent presbyteri ecclesiarum, viatores, ac pauperes; et ut pagorum incolae ex monachorum piis doctisque sermonibus atque exemplis utilitatem perciperent. Pagorum igitur incolae suis alimoniam monasteriis suppeditent. Qui autem secus fecerint laici, prisca patrum statuta spernentes, eos verbo Dei excommunicamus. Sed enim ne hospites quidem quicquam audeant e monasteriis ad domos suas comportare; alioquin anathema sint.

8. Vidimus sacerdotes indoctos, ac omnino mente rudes quibusdam in locis iniuria sacrum baptismi fontem afficere, et aquam baptismi foras proicere. In posterum nemo audeat hoc facere, sed venerint sacrum fontem, velo eum tegant, et aquam baptismi intra sacrarium iniciant. Qui autem haec praecepta nostra transgressus fuerit, deponatur.

9. Sacerdos qui in anno ordine vice sua sacra fungitur, eum omnimoda sanctitate ministeria ecclesiae exequatur, summae sedulitate diei noctisque officia celebret.

10. Sacerdos non permittat bigamos sacerdotio fungi, verum hi cum poenitentibus atent: ipse autem moderate vinum sumat. Quod si in ebrietatem lapsus fuerit, deponatur.

11. Sacerdotes praecipiant viris, ac feminis, nec non filiabus eorum, ne cum infidelibus matrimonia contrahant; quia hoc non est matrimonium, sed nefanda et sacrilega mixtio: quae enim pars fidei cum infidei? Utique id peius adulterio est: quod autem plasmam adulterium vitandum est, profecto immane crimen esse dinoscitur.

12. Non audeant presbyteri, panem sacrificio destinatum, per laicos conficere, verum ipsimet coquant. In calicem autem vinum sufficiens infundant, neque aliud deinceps vinum commisceant.

13. Qui tertias nuptias contrahunt, nefandum committunt adulterium et inexcusabile crimen⁽¹⁾. Isti si postulent poeniten-

tiam ob peccata sua delenda, prius saggrentur, deinde vero poenitentia digni habeantur. Sacerdos autem, qui nuptiis eorum interfuerit, deponatur, et esto excommunicatus.

14. Qui sine necessitate extrema, in quam aliquando homines ob tributorum gravitatem incidunt, ita ut semet ipsi cogantur vendere; sed levi aliqua indigentia commotus sanctuarii appellationem, vel ecclesiam vel huius praedia vendiderit, anathematizetur a Deo et a nobis; atque huiusmodi hominem nemo audeat christiani appellatione donare.

15. Monachum, qui in ordine aliquo a se electo professus fuerit, ac deinde ad alium ordinem transilire velit, nemo excipere audeat; sed quo in loco semet Deo obtulit, ibi permanet, eorumque pietatis ac vitae consummet. Aliter vero dicendum, si is ab ecclesiae pastoribus ad episcopatum vel ad docendum vocaretur.

16. Sancti ex antiquitate patres temporibus suis interdicto veterant omnibus sive nobilibus, sive ignobilibus nuptias cum consanguineis contrahere: hodie tamen contemptos eernimus canones sanctorum patrum, praesertim a nobilibus; nam indiscriminatum misceratur cum suis consanguineis, vituperanda matrimonia copulantes. Posthac tamen non audeant matrimonio coniungi usque ad quartum gradum; secus anathema sint a nobis; ipsi autem defendant se apud Deum in die magis iudicii eius.

17. Quandoquidem homines morbo (maligno) affecti domo sua eiici et civitatibus pelli solebant; sancti patres, opem ferentibus piis principibus, hospitium ad eos receptandos constituerunt; provinciaeque edixerunt, ut stipem ad eorundem solatium conferrent. Hodie tamen quibusdam in regionibus haec hospitalia deleta fuerunt; ideoque morboosi homines per loca mendicantium vagantur, atque horum proventus absumunt; sique invicem spoliant, et aequae egent. Quare in posterum

(1) Nota est antiquorum aliquot canonum nimia in hac re severitas.

episcopi destructa hospitibus aedificanda atque instauranda curent, illucque infirmos derelictos recipiant, populoque elemosynas imprent, ita tamen ut nihil illis qui ad alienam parocciam pertinent, tribuant. Nemo denique haec nostra mandata violare audeat.

18. In defunctorum exequiis, quas domestici ipsorum celebrant, quicquid iuxta ordines legesque christianas peragendum est, quodque sancti Spiritus instinctu ad animarum solatium facimus, nempe vel quadragesimas, vel agapas ob ipsorum suffragium, vel denique quicquid defunctus supremis tabulis pro anima sua fieri mandavit; haec, inquam, nemo ad alienarum ecclesiarum vel religiosorum monasteriorum utilitatem transferre praesumat; sed illius loci ecclesiae, vel monasterio, ac paracho emolumenti nomine tribuat, ubi gratiae sacri fontis renatus fuit, matrimonio iunctus, ac pane vitae refectus, a quo loco tandem ad Deum discessit. Porro his omnibus in propriis pagis ecclesiae vel monasterio peractis, licet defuncti domesticis quae superfuerint attribuire alienis ecclesiis, religionis monasteriis, vel egenis.

19. Qui propter varia delicta excommunicatus fuerit a proprio episcopo, et in eodem statu excommunicationis mortuus, sepultura (ecclesiastica) caret. Sacerdos non baptizet catechumenum; si autem accidat catechumenum ad mortem vergere, sacerdos baptizet eum, et sepeliat; cetera vero anathematizandi vincula insoluta nunciant.

20. Si contigerit catechumenum in adversum incidere valetudinem, et sacerdos absit, domestici autem eius ad sacerdotem vocandum pergant; in loco illo, quo ei obvi fuerint domestici catechumeni, incipiant sacerdotes ordinem ritus baptismi conficiendi. Quod si interim contigerit catechumenum mori, priusquam sacerdos ad

eum venerit, hic ubi in conspectu fuerit signet signo sanctae crucis caput defuncti, et tumulet eum inter baptizatos Christi⁽¹⁾. Illic casus ad involuntarium casum spectat.

21. Chorepiscopi non audeant ecclesiam claudere, vel horas divini officii impedire, ut diem lucrando aliquid insumant, vel ob hominis cuiusvis criminis; sed reos potius excommunicationi subiciant. Pagorum autem procures, qui ut vectigalia regi pendant, per aliquem tyrannum ecclesiam claudendam curant, et divinum officium impediunt, vivi mortisque excommunicationi subsint.

22. Qui captivus apud infideles, et invitatus ac sine coactis, ex immunda et sacrilega comederit carne, quando postea concesserit ei Deus ut in propriam patriam revertatur, per annum devotis lacrimis, ieiuniis, ac orationibus extra ecclesiam penitentiam agat; et si hoc tantum commiserit erratum, communionem percipiet, ita tamen ut feria quarta exactae prorsus ieiunet. Illic casus perinet etiam ad mulieres quae iuvitae ab infidelibus violatae fuerint.

23. Puellae, quae viro copulanda est, si menstruata fuerit, non audeat sacerdos matrimonium benedicere, neque eam cum viro matrimonio coniungere, donec a menstruo sanata fuerit. Omnes ecclesiasticos, et laicos oportet honore prosequi sacras scripturas veteris et novi testamenti; videlicet libros Moysis, qui sunt genesis, exodus, leviticus, numeri, et deuteronomium. Tum Iosue, Iudicum, Ruth, quatuor libros regum, duos Paralipomenon, duos Esdrae, Iob, librum psalmarum, Salomonis tres libros, duodecim prophetarum libros, Isaiac, Hieremiac, Ezechielis, Danielis, aliorum; ex apocryphis (2) Sapientiam Siraci ad filios vestros multiplici doctrina imbuedos.

Monitum. "Hos canones Sion Arme-

(1) Baptismi desiderium, aequivalens ipsi baptismo ad salutem aeternam in huiusmodi casibus consequendum, theologica doctrina est, ut omnes sciunt.

(2) Ita appellat Sion patriarcha quos nunc libros deuterocanonicos dicimus.

„ niorum catholicis condidit una cum
 „ tribus episcopis, et Armeniae princei-
 „ pibus, qui convocati fuerunt in magna
 „ urbe Albaniae Berdava, praesentibus
 „ Davide Albanorum catholico, et non-
 „ nullis Armeniae principibus.

CODICILLI TRIVINOS
 CANONES.

Hi anno quarto Constantini piissimi
 Graecorum imperatoris conditi fuerunt
 iussu Nervetis Seinogh Armeniorum ca-
 tholici, et aliorum aliquot episcoporum
 ob confirmandos ceteros sanctae ecclesiae
 canones, et ob rectum ordinem antistitum
 et eleri constabundum.

Capitula XII.

1. De antistitibus.
2. Non oportere episcopos in aliena
 paroecia altaria erigere etc.
3. De episcopo, qui alienam paroeciam
 usurpat.
4. Episcopo ecclesiae suae curam ge-
 rere debet.
5. De proventibus et hereditate (ec-
 clesiastica).
6. De heredibus (nempe clericis) qui
 deserunt curam ecclesiae.
7. De iis qui ab infidelibus in captivi-
 tatem abducuntur.
8. De uxoribus heredum ecclesiae, quae
 steriles sunt.
9. De nobilibus, qui domos et hami-
 nes partiuntur.
10. De nobilibus, qui monasteria ve-
 xant praesuleque eorum.
11. De nobilibus, qui tributa exigunt
 a xenodochiis.
12. De nobilibus, et ignobilibus equi-
 tantibus, et apud monasteria hospitantibus.
1. Oportet antistites sanctae ecclesiae,
 episcopos nempe, iuxta canones sanctorum
 patrum cum omni sanctitate ac pietate in
 via iustitiae ambulare; ut omnes Christi-

fideles per ipsos saliantur, atque condian-
 tur; quod si evanuerint, proiciantur for-
 ras, et concubabuntur ab hominibus.
 Ideo oportet per omnimodam honestatem
 bonum exemplar gregis fieri, ut cum ap-
 paruerit maximus princeps postorum per-
 cipiant immarcescibilem gloriae coronam.

2. Non audeat episcopus, contra cano-
 nes sanctorum patrum, in aliena paroecia
 altare erigere, atque ordinationes fa-
 cere, excepto casu, quo illa paroecia pro-
 prio episcopo careat; tunc autem cum su-
 premi episcopi venia, haec perficiant epi-
 scopi vicini. Sed tamen proventus illius
 paroeciae eidem ecclesiae maneant, iuxta
 quod definitum est.

3. Episcopus non audeat alieni episcopi
 paroeciam, atque mensam quotidianam
 usurpare.

4. Episcopos oportet sese dioecesi mo-
 nasteriorum, cremorum, acholarum, at-
 que xenodochiorum curam gerere, neque
 gerere, neque ex eis quicquam violenter
 sibi vindicare. Item oportet presbyteros,
 atque monachos suis praesentibus obedire.
 Si quis autem episcopos, aut presbyter
 contempserit canones sanctorum patrum,
 poena, quam canon edicit, puniatur.

5. De proventibus autem, et heredi-
 tatibus constitutus, ut sicuti ab initio a
 sancto Gregorio praecceptum fuit, sic etiam
 nostro tempore fiat. Qui magnam habet,
 hereditatem ipsam teneat, eaque fruatur;
 qui vero tenuem, eadem contentus sit.
 Nemo autem audeat propter hereditatis
 copiam dividere proventus; nam hereditas
 ecclesiae fruior immunitate quam sanctus
 Gregorius et rex Tiridates largiti sunt (1);
 idemque unusquisque sui affinis heredita-
 tem obtineat, et sanctae ecclesiae hilari-
 ter cum omni doctrina praesit. Signis au-
 tem concordia praevalens officium eccle-
 siae neglexerit celebrare, et clericos (fi-
 lios) ad scholam mittere, episcopum fa-
 cultatem habere decernimus arguendi ip-
 sum, et ad rectum ordinem reducendi.

6. Nonnulli e elero ordinem, et mi-

(1) Notemus immunitatis ecclesiasticae ius antiquissimum etiam apud Armenios.

nisterium ecclesiae deserentes militiae se addixerunt. Hi si conversi fuerint ab iniquitate viarum suarum, benedictione Domini digni habeantur, et a nobis comiter excipiantur; secus vero episcopus potestatem habet spoliandi eos beneficiis ecclesiae, quae tradat sacerdotibus, et ministris dignis, qui sanctae ecclesiae ordinem cum omni cautione servant. Delinquentibus autem spatium triennale deficiant, intra quod conversionem suam pergant; quo elapso, si conversi non fuerint ab iniqua via sua, episcopus facultatem habeat per scripturam, atque sigillum spoliandi eos ecclesiae proventibus, quos eorum proximis conferat.

7. Quando propter peccata nostra regni nostri viri et mulieres ab hostibus in captivitatem adducti propria patria carebant, mariti illarum sine venia episcopi uxores alias sibi adiunxerunt, et feminae vicissim viros. Nos ergo constitimus, ut qui nondum septennio exacto post coniugum suorum captivitatem, ad alias nuptias transierint, haec quidem fornicariae habeantur; Ideoque ipsi verberibus, poenis, multaue afficiantur, bonaque eorum in egenos distribuantur; tandemque segregati per septennium poenitentiam agant. Quod si septem exactis annis coniuges captivitate liberati in patriam redierint, inhiemus singulos ad proprium reverti coniugem; secus, quem novum assumpserunt retineant. Captivi quoque si paria fecerint, poenitentiam agant. Qui autem per septennium se continuerint, ac deinde nuptiis copulati, hi sint immunes; ceteroquin duplici poenitentia graventur.

8. Heredes (scilicet presbyteri) ecclesiae, qui liberorum sunt expertes, nequaquam praesumant bona immobilia ab ecclesia ipsis assignata, in propinquos suos transferre. Quod si forte velint filium aliquem sibi adoptare (quo tamen adoptandi iure nti debent erga dignum aliquem e propinquis suis, non autem erga alie-

num; neque enim licet hereditatem sanctae ecclesiae, suis propinquis fraudatis, ad alienos transferre) hic videlicet adoptivus, post illius obitum praedictis bonis fruatur, siquidem presbyter ordinatus fuerit. Secus vero, bona illa reddantur ecclesiae; ita tamen ut quae sunt mobilia, ea tradantur defuncti propinquis.

9. Quando nobiles viri domos suas hominesque partiuntur, tum ecclesiasticos quoque summa cum avaritia vacare solent. Atqui homines ecclesiastici a tributis pendendis immanes sunt: etenim S. Gregorius et rex Tiridates, hoc hereditibus ecclesiae privilegium concesserunt, ut a saeculari potestate omnino liberi essent, quam rem regi quoque Persarum persuaserunt. Siquis ergo princeps ab ecclesiasticis vectigalia exigit, is benedictione careat ecclesiae, et sanctorum omnium, nominatimque S. Gregorii illuminatoris, atque huius nostrae synodi: neque ullus unquam sacerdos pro eo missam offerre praesumat, donec recipiscat.

10. Principes saeculares non praesumant coenobiarchas constituere, vel constitutos propria voluntate deponere, neque cum domesticis suis in monasteriis habitare, nti nonnulli aiosi sunt.

11. Principes non audeant tributa exigere a xenodochiis, uti nonnulli aulicissime, atque iniuste fecerunt.

12. Nobiles, atque ignobiles equitantes non audeant, omisso pago, in monasteriis una cum suis comitibus hospitari, ibique iudecenter caenare, et loca sacra profanare. Qui huic mandato non obtemperaverint, sed statuta contempnerint, contemnuntur a sanctis Dei, et divina benedictione careant. Etenim monasteria sunt requies sanctorum, habitationes episcoporum, presbyterorum, diaconorum, monachorum, et pauperum; aliquoties vero etiam nobilium, et piarum mulierum, quae diu ferentes ad domum Dei, brevi partem tempore in eis demorantur.

*Subscriptiones episcoporum
in calce canonum Tevicensium.*

Ego Nerses divina gratia humilis Armeniorum catholicus cum nostris cathedrae aequalibus Armeniae episcopis, sapientibus canonibus manibus meis subscripsi, iuxta constitutionem Spiritus sancti, atque electorum eius.

1. Iohannes Ostani, et Martbedagani episcopus.

2. D. Nerses Harchiac episcopus.

3. D. Christodochus Baseniac episcopus.

4. D. Israel Taia episcopus.

5. D. Iohannes Martoagi episcopus.

6. D. Iohannes Bezmaniac episcopus.

7. D. Gregorius Arsacia episcopus.

8. D. Sepheus Bagratuniensis episcopus.

9. D. Gregorius Chorehoridis episcopus.

10. D. Simeon Restanii episcopus.

11. D. Israel Vanandiac episcopus.

12. D. Theophilus Arzerunii episcopus.

13. D. Samuel Amadunensis episcopus.

14. D. Gregorius Anzerensis episcopus.

15. D. Theodosius Genanii episcopus.

16. D. Iacobus Balhavensis episcopus.

17. D. Samuel Meluunidis episcopus.

Haec sunt nomina Patrum, qui in concilio Tevicensi congregati fuerunt ad gloriam SSmae. Trinitatis.

ELISEI (1) CAPITULUM DE ENERGUENIS.

Utrum liceat sanctam eis praebere communionem; vel si sint estechumeni baptizare eos, daemone in eis habitante?

Cuncta remedia adhibenda sunt, ut daemon eliciatur corporibus eorum. Quod si daemon non exierit, et energumenus probas fuerit, licet communionem ei praebere, si baptizatus sit: si vero catechumenus fuerit, licet eum baptizare; namque hominem probum non potest daemon a Deo remove, sed ipse profligatur, confunditur, atque pudore ab eo afficitur.

(1) Hic saeculo ecclesiae quinto claruit; fuit enim e numero discipulorum Irsaci partii et Mesrobi celeberrimi Armeniorum doctoris.

(2) Nerses, cognomento magnus, quarto saeculo cognoscebatur. Alii extant eius nomine inscripti canones; verumtamen qui heic scribuntur, affirmare propemodum licet non esse Nersiae.

ECCEM FRAGMENTUM DE APOSTATIS.

Si quis autem a fide, quam suscepit, deficit, ipse quidem vita privatur, vita tamen ipsa cum eo non moritur. Ego vero communem sententiam aequor, videlicet huiusmodi hominum non licere commemorationem facere, neque eorundem oblationes, ac dona distribuere ob remissionem peccatorum eorum. Si vero in extremis suis eos paenituerit, tunc licet memoriam eorum facere, atque oblationem nomine defuncti paenitentis distribuere, ut misericordiam consequatur.

ECCEM DE CATECHUMENIS.

Quod attinet ad innocentes catechumenos, qui ex hoc mundo migraverunt sine baptismi gratia, aio quod nomine eorum minime liceat missas celebrare, quia viuentes non fuerunt digni vivifica gratia. Licet tamen pro ipsis oblationes sanctis locis offerre, omniumque iudicem validis precibus deprecari, ut defunctum ex inextinguibili gehennae igne liberet, in quem Satanas iturus est.

CANONES ET CONSTITUTIONES

ORDINIS ECCLESIAE

NERSETIS ARMENIORUM CATHOLICI (2).

Capitula XLII.

1. Ille qui communionem indigni indicati sunt, si in summum vitae discrimen veniant, extremo vincto ne priventur. Verumtamen si forte convalescerint, paenitentiam iuxta canonum mandata perficiant.

2. Meretrices quae libidinantur, et prolem necant, quatuordecim annis paenitentiam agant.

3. Effeminati, qui praeter naturam fornicantur, quatuor annis in paenitentia versentur.

4. Qui desponsa sua omitta, sororem eiusdem sibi coniugem copulat, si praesertim desponsa illa ob animi maerorem in mortem incidit, decem annis extra (ecclesiam) et quindecim sub lege poenitentiam agat.

5. Viduus, qui virginem ducit uxorem, et viceversa, triennio poenitentiam agat.

6. Qui tertias celebravit nuptias, si uxorem dimittat, quindecim annis extra (ecclesiam) quinque autem sub lege poenitentiam sint.

7. Qui fornicantem femineam dimittunt, non oportet eos poenitere; sed uxorem legitimam ducant; fornicatrix autem nemihi audeat nubere.

8. Qui uxorem suam dimittunt, et aliam ducunt, deinde vero ad propriam uxorem revertuntur, quinque annis poenitentiam agant.

9. Qui cum duobus sororibus fornicantur, et postea unam ex eis uxorem ducunt, duobus annis poenitentiam agant.

10. Sacerdotes, qui fornicati fuerint, deponantur, et per decem annos poenitentiam agant; diaconi autem in ordine ministrorum sedent.

11. Qui ob adulterium commissum necandi erant, sed beneficio Dei liberati fuerunt, octo annis in poenitentia degant.

12. Qui cum infideli fornicatur, novem annis poenitentiam agat.

13. Qui cum infidelibus intemperanter commissati fuerint, pro crimine modulo poenitentiam subeant.

14. Christianus infidelem uxorem ducens, vel infideli viro mulier christiana nubens, peccant; praesertim si pars altera in sua infidelitate permanet. Itaque pars christiana quindecim annis poenitentiam agat, et prolem ad fidem nostram perducat.

15. Qui vineae alicuius damnum intulerit, tribus annis sit poenitens.

16. Qui bovem, vel aliud animal percussum occiderit, tribus annis poenitentiam agat.

17. Qui domum cum suppellectile iuocerit, decem annis poenitentiam agat.

18. Qui feminarum consuetudini dedit negotia non curaverint et socorditer vixerint, quadriennio in poenitentia sint.

19. Is ob cuius negligentiam puer sine baptismo moritur, triennali poenitentia mulletur.

20. Fures, grassatores, homicidae, incendiarii, et qui sanguinem iustum fuderint, itemque Maspheini, quindecim annis extra, et quinque sub lege poenitentes sint.

21. Qui centum denarios furatus fuerit, quintam suarum partem pauperibus largiatur.

22. Nemo consanguineam in tertio gradu ducere uxorem ausit; si in quarto duxerit, poenitentiam agat; similiter et bigamus.

23. Qui cum uxore patris sui concubaverit, decem annis poenitentiam agat.

24. Siquis uxorem fratris sibi coniugem copulaverit, abominabilis sit uterque in ecclesia Dei, nisi segregetur, et quasi mortis rei poenitentiam sinceram agant.

25. Mulier, quae contra se vitari permiserit, triennio in poenitentia perseveret.

26. Si quis impietati deditus, haruspibus magicisque artibus fidem adhibuerit, quinquennio poenitens sit.

27. Puella quae fornicata fuerit, et abortum fecerit, aut pepererit, novem annorum poenitentia puniatur.

28. Qui cum infidelibus versatur, et cum iisdem peccat, quinquennio sit poenitens.

29. Siquis mortem sibi debitam, in alium detorserit; quamquam ipse ob id crimen morte puniendus esset, attamen decennali poenitentia mulletur.

30. Mulier gravida si cum aliquo viro insipienter coierit, et abortum fecerit, triennio sit poenitens.

31. Qui a mure pollutum vinum biberit, quadraginta diebus in poenitentia degat.

32. A serpente percussus, uno anno laete, et tribus carne vescatur.

33. Qui involuntarium homicidium fecerit, septem annis sit poenitens.

34. Sodomitae, et beluini concubitus

rei, totidem annis paenitentes sint, quot nati erant cum peccaverant. Quod si diu in his maleficiis perseveraverint, paenitentia augatur.

35. Coniugio subdita mulier quae adulterium commiserit, si a turpitudine sua respiciat, septennio ad inuicem, et triennio sub lege paenitentiam agat.

36. Qui ante nuptias feminam carnaliter cognoverit, quam postea uxorem duxerit, triennio extra (ianuam), et uno anno sub lege sit paenitens.

37. Si virgo bigamo nubat, separentur: quod si noluerint, et alteruter moriatur, qui superest quindecim annis paenitentiam agat.

38. Qui panis acervum combusserit, septennii paenitentia mulctetur.

39. Qui sacrum suum violaverit, decem annis sit paenitens.

40. Populi rectores, si in rebus gerendis peccaverint, triennio paenitentiam agant.

41. Qui ex amore denuntiata ieiunia, excepta corporali infirmitate, violant, anathema sunt: quia levioris momenti existimarunt delictum, quod contra praeceptum committunt.

42. Peccat graviter qui letale delictum confessioni non subiecit.

CANONES IOHANNIS MASTACUNENSIS
ARMENORUM CATHOLICI.

Capitulum VII.

1. Sacerdos sexagenarius a missa celebranda desistat: si vero robustus est: missam peculiari titulo non addicat, neque ob eam stipendium percipiat.

2. Si sacerdos nunc die duas missas celebraverit, eum crucifigentibus sit sors eius.

3. Siquis sacerdos, ignorans fratrem alium iam sacrificium obtulisse, in eodem altari missam celebrare coeperit, perficiat utique. Verumtamen si crassa ignorantia circa id laboraverit, vitalium manetiae nomine offerat Deo, et sic expietur.

(1) Haec synodus anno Christi CDLXXXVIII. celebrata fuit, teste P. Ciamiciano in sua historia armen. lib. III. cap. 33.

4. Si quis sacerdos publicis administrationibus semet implicet, negotiationes exerceat, saecularem praefecturam gerat, non audeat sacerdotio fungi: est enim abominabilis coram Deo. Si vero eum paenituerit, decennio cum auditoribus stet; deinde ecclesiam ingreditur, ita tamen ut usque ad vitae finem eum populo sedent.

5. Sacerdos non audeat manu sua cruciatum maculationem facere; etenim maculata ab eo victima, morticinum quid aestimatur. Quod si respiciat, biennio sit paenitens, et holocaustis per triennium semet expiet.

6. Qui vaniloquio ora sua contaminant, et in Spiritum sanctum blasphemant, ipsi sunt tubae Satanae, quae eustodes hominum angelos procul amoveant. Qui vero patrem matrem contemnunt, hi ecclesiam sacerdotemque calumniantur. Qui denique cum belulis ferivae rem habere audent, similes sunt eorum qui eum daemone coeunt, ac Dei imaginem in similitudinem caninum transformant. Fleus dico: hi filium Dei pedibus conculcant. Ab hac igitur nefanda iniquitate se retrahant. Sacerdos autem rei certior factus, statim verberibus in reum animadvertat, et tres modios (tritici) largiatur pauperibus, ter centies genua flectat, et deinde cibum cum venia sacerdotis capiat.

7. Si qui confessi, rursus ad suum vomitum redeant, rursusque lidem ad confessionem accedant, poena super his commuletur; sed tamen benigne excipiantur, iuxta Domini effusum, qui ut septuagies septies ipsis dimitatur, mandavit.

CANONES VACIACANI ALBANIAE REGIS
IN SYNODO SLEANA EDITI (1).

Vaciacano apud Albanos regnante, multae excitatae sunt controversiae inter viros saeculares, episcopos, presbyteros, et chorepiscopos, nec non inter nobiles atque plebeios. Quamobrem regi placuit nu-

merosam concilium in Albania convocare, decima tertia die mærii sen octobria.

Ego Vacinænus Albanorum rex, Scipheliscus archiepiscopus Parthaviæ, Manasseus episcopus Gabalagi, Iohannes episcopus Iraci, Ananias, et Isaacus Seudapi episcopus, Iosephus Galantadiæ præpositus, Maudacus Parthaviæ præpositus, Thomas palatii regi præpositus, Simeon chorepiscopus Ziri, Mattheus præpositus Tarabogi, Apas præpositus Gasiti, Urpatus præpositus ex familia Mannæcorum. Ioel et Barbus, Michaël et Iacobus præpositi; nec non nobiles viri ac patricii Arsacie, Bacurins Galantadiæ patricius, et alii permulti, qui una coram me convocati in hac Albania statione fuerunt, sic decrevimus.

1. Præpositi, qui in pagis habitant, his quotannis episcopopum venerunt, ab eoque ecclesiæ iura discant, prout scripturæ iubent, et consuetum episcopo donum intra annum offerant.

2. Cum presbyteri vel diaconi fiet ordinatio, quatuor denarii presbytero, duo autem diacono dentur.

3. Homo nobilis, vel regio sanguine natus, quicquid pro anima sua de propriis facultatibus dare destinaverit, id omnino vivens largiatur. Ceteroquin si forte id exequi noluerit, sed post obitum datum iri promiserit, sumatur id e populi tributis, deturque presbytero hac ratione: frumenti sata quatuor, hordei sata sex, musti mensuræ sedecim. Attamen pauper dimidium tantummodo frugum tribuat, vinum autem pro viribus. Denique ab egeno nihil prorsus exigatur; contra vero opulentus pro suarum opum ratione affluenter tribuat in animæ bonum, uti et Paulus ait: qui seminat in benedictione, in benedictione et metet.

4. Ovisum possessores, unam ovem, vellera tria, caseum unum offerant; equorum domini vitulum.

5. Nemo seu nobilis seu plebeius sacrificium annuum omittat pro defunctis, quantum potuerit: neque fraudare velit defunctos fructibus manuum suarum. Por-

ro si defunctus equos habuit, unus equus; si oves, una ovis detur ecclesiæ, prout liberit.

6. Si monasterii præpositus vel monachus scandalo sit sodalibus, et quidem pertinaciter, debonestent eum, et monasterium eiiciant.

7. Siquo in monasterio multi sint presbyteri, populus autem iis commissus exiguus; contra si populus copiosus a paucioribus presbyteris curetur; oblationes iis distribuantur, ut invicem compensent.

8. Hæmo christianus, qui in rixa sanguinem fuderit, sistatur episcopo, et iuxta leges puniatur.

9. Qui magno præposito pego est, ne alium quoque sibi velit adiungere. Et etiam si duo sint vicine oppida, unum tantummodo teneat, quantum videlicet administrare possit.

10. Nemo feminae in tertio propinquitatis gradu nuptias adpetat, neque fratris uxorem sibi copulet.

11. Siquis uxorem suam deserat; vel sine legitimo vinculo cum femina vivat; vel cum scelere hominem occidat; vel hæriolos consulat; in ad regis palatium ductus crudeliter ibi occidatur.

12. Qui fanebri luctu (more ethnico) defunctos suos prosequantur, ad regnum palatium ducti puniantur; neque hi ab adfinibus suis desceantur.

13. Qui morticinum voraverit, vel in quadragesima carnibus vesci præsumpserit; vel die dominica servili operi vacaverit, neque ecclesiam adierit, a presbytero populoque simul puniatur.

14. Si quis quarta sextaque feria carnes manducaverit, easque rei indicium præposito fiat, is una hebdomada ante quadragesimam carnibus abstinere iubeatur; quod si renuerit, pagi rector hove eum mulcet, qui præposito detur.

15. Si forte vir saecularis presbyterum aut diaconum accuset; siquidem hi crimine fatentur, episcopus imperet illis præces ob expiationem, et ut in eremo penitentiam peragant. Quod si verum fateri noluerint, res tamen sit manifesta, pago

proot iubent canones eiciantur. At enim si res non patnerit, presbytero imperent ut missam celebret; idque inat ar iurisiurandi habetur.

16. Si praepositus a sodale suo vel discipulis accusetur, qui quidem fide digni sint; sistatur praepositus iuxta altare, accusatores autem ante tribunal cum populo stent; tum deponatur ab altari praepositus et pago expellatur. Quod si accusatores ex ebrietate peccaverint; populoque innotescat, iorgia ante inter eos fuisse; sacerdos quidem missam celebret, populus autem accusatores cum anathemate expellat. Si tamen mendacium suum fateantur, paenitentia tantum imposita, monasterio non eiciantur. Denique si aliis criminibus obnoxii deprehendantur, iuxta canones puniantur.

17. Si episcoporum aut praepositorum querelae ad regem pervenerint, quod proceres in pagis duas vel tres ecclesias sibi aedificaverint; procerum subditi id testentur regi per syngrapham; qua visa, de regis episcoporum ac procerum consensu, ecclesias illas denuo aedificatas deserent, oblationes autem ad maiorem ecclesiam deferent.

18. Viri nobiles, qui decimas conferre solent, dimidiam partem cathedrali, et dimidiam propriae ecclesiae attribuant. Et domini quidem eom servis, diebus dominicis in ecclesia propria orant, ibidemque oblationes faciant; advenae tamen elemosynas pro suorum defunctorum animabus cathedrali ecclesiae conferant.

19. Viri nobiles sine episcopi consensu non audeant praepositos a suis pagis amovere; neque vicissim episcopus sine illorum consensu aliam praepositum illie substituat. Quod si praeposito damnum aliquod vel a nobili viro vel a populo inlatum fuerit, non ideirco is audeat sine episcopi consensu de pago discedere.

20. Vir nobilis si in propria ecclesia vel erigere altare, vel sanctorum reliquias collocare, vel missas indicere velit, euret pro viribus ut haec eum episcopi veuia faciat. Qui huic statuto obtemperaverit, benedictus esto; qui secus fecerit, removeatur ab ecclesia, deinde iuxta regulas coram episcopo muletetur; postea tamen persolutis mulectis, secundum canones benedictionem recipiat.

ADMONITIO.

Armeniacorum canonum codices, eandem quam ceteri libri fortunam experti sunt, qui materiam additamenti et varietatibus obnoxiam continent. Quippe vetustiora exemplaria, utpote nimis aetate et posterioribus statutis carentia, paulatim evanuerunt, atque ab usu sacerdotali recesserunt: recentiora vero, mire variis in locis variata sunt, panno vetero cum neotericis segmentis contexto, ita ut aegre ab acutis etiam huius disciplinae indicibus primitiva ab adiunctis discernantur. Quae quum ita se habeant, armeniacus quoque codex, unde nos superscriptos canones habuimus, praesertim quia haud prisca manu conscriptus fuit, eadem partim ambiguitate laborat: quamquam reapse canones Ivanei parthi et Iohannis Ozniensis sinceriores praeceteris et certiores habendi sunt. Deuicque lectores admono, horum mihi canonum ex armeniacae linguae fuisse interpretem P. Arsenium Angiarakianum, monachum instituti antoniani assecram, eruditum valde iuvenem et officiosum; quod honoris eius et grati animi causa palmam fucio.

FINIS.

DOMINI EBEDIESU

METROPOLITAE SOBÆ ET ARMENIÆ

LIBER MARGARITÆ

DE VERITATE CHRISTIANÆ RELIGIONIS.

PROHŒMIUM.

Deus rerum omnium causa est, cunetorum mentium illuminator, naturæ vitæque largitor substantiis ratione sensuque præditis; magnum sapientiæ pelagus, et doctrinæ abyssus infinita; bonus, ac ingenua misericordia affluens, hominum amator, et gratiæ fons naturalis. Te laus omnis honorque decet, Deus; tibi que, ut domino, omni tempore gratiæ agendæ sunt, propter tuam mirificam maiestatis administrationem, superioris scilicet et inferioris, propterque frequentia tua erga caelestes terrenasque creaturas beneficia. A tua vero infinita elementis humiliter petimus, tuam ineffabilem clementiam imis ferventibusque precibus exoramus, ut nosmet electa puraque vasa in thesauro secretorum tuorum locanda efficere velis; atque in nobis mansiones tibi decentes mundasque eligas, ubi tua Trinitas demoretur. Igitur nos ope tua erue de naufragio tumultuosi mundi huius mari, atque ad sancta sanctorum, id est mysteriorum divinarum sedem, sublevis; ut isti videlicet superiori mansioni simillimi evadamus, semperque a radiis æternæ lucis tue splendidiore efficiamur; ut vi-

delicet sine ullo corporali errore constanter vitam degamus, atque eorum socii cogitatione actaque fiamus, qui prope maiestatem tuam versantur; nempe ut in parte dextra elacres beatique, hæc ibique et in omni loco simus. Amen.

Postquam nostri dogmatis Præses gentisque nostræ Pater (1), compositum a me omnigeno metro librum, cui titulus *paradius Eden*, auctoritate sua comprobaverat, iussit ut alium librum, de firmitate christianæ religionis, et fidei nostræ veritate scriberem, ad discipulorum suorum usum, studium, atque meditationem; nec non ad omnium Christi amatorum utilitatem et eruditionem, qui videlicet sub eius iurisdictione degunt: quæ res nimirum pastorem eius vigilantiam commendat, atque apud posteros laudis argumentum erit. Ego vero obsequentissimi instar famuli, mandato eius obtemperavi; brevique methodo ac stilo simplici hunc librum conceinavi, mole quidem tenuem, sed virtute et doctrina magnam, eique titulum inscripsi *liber margaritæ de veritate christianæ religionis*; in quo strictè de ecclesiastici dogmatis fundamentis

(1) Scilicet Iahajaha Nestorianorum patriarcha.

locutus sum, deque doctrinae articulis ex eo provenientibus, veluti ramis ex una arbore: totumque opus in quinque tractatus dispersivi; atque hos rursus singulos in plura capitula. Eos autem per Christi amoris obtestor, humiliterque rogo, qui his pagellis occursuri sunt, sive legendi causa sive exseribendi, vel lectas audiendi, oro inquam ut preces potius ipsorum apud Deum, scripti mei gra-

tia, consequar, quam reprehensionem; quippe qui omnes vires meas in hoc opere collocaverim: quamquam reapse hinc millimas maximeque miserandus homo sum. Ceteroquin, pro suo quisque libito, ex hoc libro deligat quod sequatur. Deus autem ambobus, scribenti scilicet ac legenti, pro meriti sui modulo, felicitatem ac veritatis intelligentiam tribuat.

Explicit prooemium.

TRACTATUS PRIMUS

CONSIDERATIO DE DEO.

CAPITULUM I.

Quod Deus sit, mundus autem factus, creatus et temporalis.

Caelestis ille Paulus apostolus, spirituum divitiarum arca, spiritualisque philosophus, mirum excogitavit argumentum, spiritu Dei adiutus, in quo theologiae fundamentum aiti posset; nempe ut ii qui Deum quaerunt, eiusque investigationi dant operam, ex eiusdem creaturarum conspectu ipsum agnoscant: etenim ex officio opificem noscimus, atque ex opere intelligimus operantem. Quod autem hic mundus factus creatusque per tempus fuerit, initiumque in tempore habuerit, ita demonstratur. Mundus hic, sive quod adinet ad universalem eius molem, sive quod ad eiusdem partes, compositus est, limbo et dispositus atque ordinatus: atqui omnis compositio, quae sit disposita et ordinata, componentem suum habet, qui eam nimirum disposuit atque

ordinavit. Porro mundi compositio inde coarguitur, quod eius universitas multis partibus constat, eiusque varia corpora materia ac forma praedita sunt, motus autem per res visibiles fiunt. Mundanae vero dispositionis firma demonstratio est ipse homo, parvus veluti mundus, in quo creatae res omnes concordant; quae sapientis cuiusdam sententia est, nempe hominem breve esse quoddam mundi universi compendium atque omnium erraturarum concordantiam. Iamvero quod mundus sit ordine praeditus, palam fit ex admirabili caeli structura, siderumque, et elementorum, rebusque inde genitis, veluti germinibus, arboribus, metallis, beluarum et hominum membris; quarum rerum mirus eximiusque ordo sapientiam quamlibet intellectumque creatum superat. Quare et summi philosophi, motum omnem a movente aliquo fieri indicantes, ad immobilem denique essentiam deveniunt, quae omnium causa est: hanc autem bonam, sapientem omnipotentem-

que dixerunt; bonam quidem, quia sine fine mundum creaverit; sapientem autem, ob huius molis admirabilem ordinem atque concordiam; omnipotentem denique, quia suis praevaleantibus viribus, res natura inter se contrarias summa coniunctione devinxerit. Praeterea quum hic creatus mundus certa qualitate et quantitate corporum spirituumque constet, nec non ratione quadam momentorum temporis atque spatiorum; mens humana nequit intelligere, cur haec neque plura neque minore numero sint, neque ultra citraque hos fines. Quumque ulterius inquirimus de causis proprietatum atque formarum, figurarum ac momentorum, quae sunt inhaerentes cunctis rebus, singulisque earum qualitates; quum denique de natura rerum earumque subsistentia scrutamur, nullam causam, praeter creatoris voluntatem mentemque, nasciscimur, qui res omnes pro suo libito condidit atque ordinavit, proque ea ratione, quae ipsi opportuna utilisque visa est. Atqui necesse est, artificem ante suum opificium existere, nempe ut patet cum reapse esse artificem, atque ab eo fuisse conditum id quod aucta non existebat. Quod quum ita se habere, sicuti revera est, demonstratum sit, mundus quidem creatus fuit, atque in tempore coepit existere, neque prorsus aeternus est: simulque patet, procedere ipsum a creatore bono, sapiente, aeterno, omnipotente, ac voluntate praedito.

C A P. II.

Quod Deus unus sit, non plures.

Unum igitur esse mundi creatorem, non plures, inde patet, quia unica haud esse potest absoluta voluntas in pluribus,

sibiique concors, et invariabilis: alioquin vel hi prorsus naturae aequalia erunt, proprietatesque naturae easdem habebunt: quo posito, nulla est pluralitas, quia distinctio omnis, cuiusmodi sit, sublata est: sicuti absurdum est, duas esse substantias prorsus similes, nullaque ratione inter se distinctas, nempe iisdem prorsus praeditas proprietatibus. Quod si haec duae substantiae naturae inter se distinguuntur et huius proprietatibus, esse nimirum sibi adversantur et invicem perimunt: neque duo creatores inter se contrarii existere queunt, alioquin opus vitiosum evaderet. Vel denique aequali natura sunt, naturae tamen proprietatibus sic discrepant, ut singulae substantiae speciem habeant particularem, quae ab aliis unaquaque discernatur: quod si ita est, omnes quidem sunt compositae, nempe ex ea re, quae sunt inter se similes, et ex altera in qua discrepant. Atqui omne compositum, creatum est, namque creatorem et componentem habet: ergo demonstrata est propositio, nempe quod Deus noster, unus dominus sit; siquidem sunt dii multi, et domini multi; nobis autem unus est Deus*.

C A P. III.

De aeternitate Dei.

Omne ens aut aeternum est, aut temporale: temporale quidem causam suam habet et proprium creatorem: tempus vero et creator, existentiam illius praecedunt. Immo vero nullam esse causam causae rerum omnium; neque creatorem eius, qui universa creavit, mens quaevis sana et recta naturali lumine intelligit. Superest itaque ut illa substantia, aeterna sit, et extra temporis spatium posita, quan-

* I. Cor.
VIII. 5.

doquidem ipsamet temporis creatrix est; quoniam tempus nihil aliud est, nisi corporaliū motuum enumeratio: ipsam autem creatricem substantiam, motuum causam esse, satis demonstravimus. Est ergo illud ens æternum et absque initio: quod autem initio caret, nulli fini obnoxium est: atque ex contrariis duabus proprietatibus, excellentiorem possidet et laudabiliorem, veritatem scilicet, lucem, vitam; etque bonum, sapiens, omnipotens.

C A P. IV.

De incomprehensibilitate Dei.

Quicquid est comprehensibile, vel sensibus vel mente comprehenditur. Quod quidem comprehenditur sensibus, vel corpus est vel accidens: atqui adorabilis Deus, corpus minime est; quia omne corpus est compositum, et in loco existit, et suis finibus circumcluditur; quæ omnia ab eute essentiali aliena sunt. Sed neque rursus Deus est accidens; etenim accidens per se non subsistit, sed aliqua natura indiget, in qua subsistat. Quod autem mente comprehenditur, vel cuius fines mens penetrare potest aut circumscriptiones, quæ videlicet definitionem eius constituunt, atque ab illis, quæ extra illud sunt, distinguunt; hoc, inquam, si vere cognoscitur, iam constat determinatum esse ac limitatum. Atqui fines limitesque ab entis necessarij natura alicui sunt. Secus autem, si fines limitesque, qui illud ens determinant, mens non est adscuta, iam nulla comprehensio est. Non est igitur divina natura comprehensibilis. Menti ergo nihil aliud ex ente æterno intelligere licet, nisi eius existentiam; præterea nihil. Atque magnum quendam philosophum ita semper precari solitam: o ani-

mae nicæ motrix causa, da quæsq; ut hanc subtilem naturam, a qua moveor, quid sit, et quomodo sit, cognoscam. Ego idem neque te, neque hanc acutam naturam, ob quam fio intelligens, comprehendere quero, nempe quid quomodoque sis; tantummodo, te esse scio. Cum enim nos dicimus invisibile, incompositum, impassibile, immutabile, hæc inquam verba non quid sit Deus, sed quid non sit, declarant.

C A P. V.

De Trinitate.

Omne ens, aut corpus materiale est, cuius substantiæ accidentia inhererent ac mutationes, constatque contrariis rebus; aut non est corpus, eoque his omnibus rebus. Atqui demonstratum fuit, Deum (cuius incomprehensibilitati laus sit) haudquaquam corpus esse, acd omnibus carente materiæ proprietatibus, ab eaque infinite disidere. Porro quod materia caret cunctisque proprietatibus, id antiquorum traditio mentem appellat. Quod autem materiæ cique inherentibus rebus caret, id sapientissimum est, acque met cognoscit, quandoquidem propria natura semper ei manifesta et cognita est, propterea quod nulla exteriori sibi re impeditur. Atqui quod se cognoscit, vivit; est ergo sapiens vivusque Deus. Porro autem omnis sapiens, ob suam sapientiam sapiens est; omnisque vivens, ob suam vitam vivit. Atque hoc est Trinitatis mysterium, quod Ecclesia in illa adoranda natura constituit, mentem videlicet esse, sapientiam, vitam; tres in una essentialis proprietates, unam in tribus. Mentem appellavit (Ecclesia) patrem genitoremque, quia hic est causa princepsque omnium. Sapientiam in-

diginit filii genitricis nomine, quia ipse a mente genitus fuit, perque ipsam facta et creata sunt omnia. Vitam denique, Spiritus sancti procedentisque appellatione denotavit, quia nullus alius, praeter ipsam, Spiritus sanctus est: nam sanctorum, ut veridica interpretatio docet, est immutabile. Atque hoc est Iohannis theologi, Zebedaei geniti, argumentum: in principio erat verbum, et vita est lux hominum. Ac veluti anima rationalis tribus facultatibus pollet, mente, verbo, ac vita: et tamen ipsa una est, non tres: ita consideranda sunt tria in uno, unumque in tribus. Eandem exhibet sol demonstrationem cum sua sphaera, luce, et calore: quod est alterius theologi, Pauli electionis vasis, argumentum: ipse est splendor gloriae, et figura substantiae eius. Rursusque: Christus est virtus Dei et sapientia eius. Immo, quia quicquid existit vel accidens est vel substantia; natura autem entis essentialis, non est omnino accidentium capax: ergo in ipso haec proprietates sunt essentialis: ideoque appellantur personae, non autem virtutes accidentales; neque ullam in entis essen-

tialis natura mutationem efficiant, ac ne numeri quidem pluralitatem: namque ipsum ens, est mens, idem sapientia est, idem vita est, idem genuit sine separatione, produxit sine mutatione: namque haec omnia accidentia eorum habenda sunt, et corporibus relinquenda: nulla enim est creaturarum rerum naturae similitudo cum aeterna natura: neque argumentum simile ullatenus est rei demonstratae; alioquin eadem res esset. Insuper Trinitatis mysterium figuratiter in lege vetere exprimitur sic: "faciamus hominem ad imaginem nostram, et ad similitudinem nostram"; ubi pluralitas Trinitatem denotat tribus personis definitam. Item apud Isaiam scriptura laudatio "ter sanctus, unus Deus", tres significat in una natura personas. Denique illud davidicum: "verbo Domini caeli formati sunt, et spiritu oris eius eunctae virtutes ipsorum", eandem rem demonstrat: suntque et alia huiusmodi. Pudeat igitur ethnicos atque iudeos, qui catholicae ecclesiae rectam fidem vituperant propter Trinitatis confessionem.

Explicit primus tractatus.

TRACTATUS SECUNDUS

CONSIDERATIO DE CREATURA.

CAP. I.

De mundi creatione.

Qui olim non operabatur, postea vero operari coepit, is vel vi permotus ad operandum adgressus est, vel necessitate, vel sua bonitate. Atqui Deus creaturam vi permotus non affecit, neque enim Deus aliquis extraneus apud illum est, neque

alia quaevis natura, quae ipsum ad agendum adigat. Sed neque necessitate compellens fuit, quippe qui suapte natura perfectus est, nihilque requirit; immo ipse perfectionum largitor est; nullamque imperfectionem vel in sua natura, vel in naturae proprietatibus patitur. Superest igitur, ut is ob suam bonitatem atque amoris creaturam formaverit, quia naturalis bonorum gratiarumque fons est. Ac pri-

num angelos, caelum, quatuor elementa, lunam, et luminaria creavit: deinde arbores et germina; postea singula animalium genera ac species. Postquam autem mundum instar thalami admirandive horti omni genere pulchrarum rerum ornaasset, tum demum die sexta, perfectis iam caelo terraque atque omni virtute eorum, primigenium creavit hominem, humanae stirpis parentem; ad imaginem nimirum suam creavit ipsum, ut ait Moyses, primogenitus inter prophetas, scriptorumque princeps. Suam vero imaginem appellavit ipsum tres ob causas; primo quidem, propter animam rationalem in ipso existentem, quae Dei imaginem prae se fert, ob suam spiritualitatem, subtilitatem, ac simplicitatem, et quia mente sua, verbo, ac vita Trinitatem adumbrat. Iterum propter eius super omni re dominationem ac potestatem, et propter providentiam ac liberalitatem. Tercio denique, quia ab homine sumpturus erat aliquando Deus, quod sibi iuaret, quodque cum ipso ab omnibus perpetuo adorandum foret.

C A P. II.

De primi hominis peccato.

Quam ergo Deus Adamum creavisset, rationalem imaginem, templumque mirificum, creaturarum omnium principem, atque ut pascis absolvam, parvam veluti mundum grandi conclusum; eam ab eo detraxit, ex qua feminam efformavit, amboque in voluptarium paradysum induxit, ipsorum gratia creatum; mandavitque iisdem ut ex quavis arbore paradisi comederent, excepta arbore scientiae boni ac mali: decreto addito, ut si ex ea forte comederent, moriendum ipsis foret. Sic liberum eorum ar-

bitrium esse declaravit; etenim sine coactione coegit eos, decreta videlicet poena adversus mandati transgressionem. Ut autem ac res habet, competenter eos damnavit, propterea quod perversa libertate superbiae animi utentes, divinum praeceptum non sine contemptu violaverunt, ut dii fierent, nec suo creatori subessent, suadente diabolo, a quo sunt decepti. Quamobrem morti obnoxii facti sunt, sequae maligni potestati tradiderunt; abiectaque gloria, ignominiam sibi induerunt, proxima angelis loca deseruerunt, vitamque acrumnosam in maledicta terra auspicati sunt. Ipsorum pariter filii eandem viam transgressionum sectantes, maligni mortisque iugum graviter cervicibus suis impresserunt; creatoris sui obliti sunt, cordis desideriis, cupidisque animae consiliis indulserunt. Sic autem mala auxerunt, rebellionem confirmaverunt, desperataque salutis, lascivia et immundo quolibet actu aemet contaminarunt. Hinc Dei iustitia coniectata est, qui Noachum cum omnia in arca induxit, quam leute fieri iusserat, ut spem conversionis impiorum foveret. Consumptaque est omnia caro a diluvio, purgataque ipsorum colluvie tellus. Sic ergo post duo circiter annorum milia barbarum illud vivendi genus finitum est.

C A P. III.

De legibus et iudiciis divinis.

Noacho ex arca egredienti Deus mandata pueritiae naturae humanae accommodata dedit; quae paulatim, crescente eiusdem progenie, oblivioni tradita sunt. Respo nonnulli ex illis hominibus, licere sibi putarunt, cultum exhibere imaginibus necessariorum suorum aut amicorum; alii

vero perverse contrahentes, consilium aedificandae turris inierunt, instar perfugii confusam adversus Deum; ut si hic forte in posterum iratus aliud diluvium adduceret, locum salutis haberent; val illuc condescenderent, bellum caelo illatori, si quid adversus ipsorum libitum inde iuberetur. Quam ob rem confusis ipsorum linguis; ipsi ad quatuor mundi angulos usque dispersi, pristinum idololatriae errorem confirmaverunt, suos utriusque sexus liberos daemonibus immolaverunt, denique creaturis malis obsequium famulatunque quam creatori exhibuerunt. Tunc Deus Abrahamum patrem nostrum pecaliter aibi elegit, cuius e semine, saeculorum sacrarium sumendum erat: circumcisionis testimonium ipsi dedit, et foedus cum eodem ixit. Ab hoc igitur politia theocratica ortum habuit, quem hebraei sicut dicimus. Porro ex Abrahami liberis nonnullos identidem rectos iustosque suscitavit; qui tamen post eorum multos, homines ad Deum convertere nequiverunt. Hinc eligitur Moyses, prophetarum princeps, cui lex et praeccepta scripta traduntur; quae videlicet nulli ex praecedentibus politis tribus data fuerant. Sub eo iudaica respublica coepit, qui ceteroquin pueri instar perfectum mentis statum nondum adsecutus, in antiqua sua lege meditabatur, quae bonis sanctisque laetificaret, malos autem atque inimicos ulcisci; Deum autem, instar hominis, membris corporalibus praeditum existimabat, qui Hierosolymis habitaret, atque in Sion monte et in Israël congregatione moraretur. Ea lex neque infidelium meminit neque regni caelestis; sed temporales poenas comminatur adversus praecceptorum violatores, servitium apud hostes, dispersionem inter ethnicos, inebrium segetumque penuriam, agri prolisque exi-

guitatem: contra vero bene viventibus, praemia omulgena et remunerationes terrena absolutissimas. Atque in hac sententia prophetae omnes qui Moysi successerunt, eandemque confirmaverunt, eamque ob causam genus omne angustiarum periculorumque perpessi sunt.

C A P. IV.

Prophetiae de Christo.

Sancti omnes prophetae de Christo vaticinati sunt, quod is videlicet saltem mudo esset allaturus, atque omnium creaturarum renovationem effecturus. Ne autem sermo noster proluxior sit, testes nominatim sex ex illustribus inter eos proferemus. In primis Israël, prophetarum parens, ait: non auferetur acceptrum de iuda, id est rex; et interpres de inter pedes eius, id est propheta; donec veniat is, cuius illud est; et ipsam gentes expectabunt; et cetera quae in eo sequuntur capitulo. Moyses vero ait: prophetam magnum suscitabit vobis Dominus de fratribus vestris, quem, velut me ipsam, audite: quaevis autem anima hunc prophetam audire voluerit, de medio populi sui exterminabitur. Iamper per Israël a Pharaone liberationem, nostrum omnium liberationem a principe mundi praedixit: per manna autem, mysterium corporis Domini notari; per aquas de petra excussas, sanguinis divini potum; per sescum serpentem, crucem vivificam. Aeque David vaticinatus est in psalmo: quare fremuerunt gentes. Et in alio: Domine Dominus noster. Et in: eructavit cor meum. Et in: dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis. Isaias vero illis verbis: ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen eius Em-

manuel, id est nobiscum Deus. Et rursus: et vocabitur nomen eius, admirabilis, consiliarius, Deus, fortis saeculorum, princeps pacis, pater futuri saeculi, magni consilii angelus: ipse traditur propter peccata nostra, atteritur propter iniquitatem nostram: disciplina pacis nostrae super eum; cum reliquo capitulo. Tum Zacharias: ne timeas, filia Sion; ecce rex tuus venit, humilis et ascendens super asinam, et super pullum filium asinae. Postremo Daniel, determinatis septuaginta hebdomadibus, quae ipsius manifestationem praecedent, ait: et occidetur Christus, et non

erit ei; et civitas sancta polluetur, cessabitque holocaustum et sacrificium. Item: aspiciet thronos positos, et antiquum dierum sedentem. Adhuc: aspiciet veluti filium hominum in nubibus caeli venientem coram antiquo dierum; qui ei dedit iudicium ac potestatem, ut omnes populi, et tribus, et linguae ipsimet serviant. Potestas eius, potestas aeterna, et non transitoria; regnumque eius minime corrumpitur.

Atque heic secundo tractatus finem imponimus.

TRACTATUS TERTIUS

CONSIDERATIO DE CHRISTI INCARNATIONE.

C A P. I.

De Christi in mundum adventu deque unione.

Utilis est hominum societati iustitia; quia haec exigit, ut quae sibi ab aliis fieri homo cupit, eadem et ipse aliis faciat: quod contra ipse ab aliis sibi fieri detrectat, eadem ne aliis faciat. Haec enim est lex et prophetae, inquit Servator. Quum autem prophetae haud potuissent ad iustitiae regulam adamussim homines dirigere, et ad veritatis agnitionem proxime adducere, nempe ut idola desererent, divinis vero praeceptis adhaererent; nihil erat reliquum, quò natura nostra renovaretur, saltem nascisceremur, et vitam nostram emendaremus, nisi Dei apparitio in hunc mundum; more nimirum regis,

qui missis ad alicuius provinciae regimen correctionemque legatis compluribus; si horum forte vires supercentur, neque aliquid emolumenti pariant; ipse demum ad procurandam illius regionis emendationem praesens incumbit. Quia vero Deus est invisibilis (nam si fieri posset ut ipse creaturis conspiciendum se daret, universam rem creatam splendore lucis suae dissolveret) idcirco hominem instar sui habitaculi (1) assumpsit, templumque ac domicilium suum effecit, et cum divinitate sua, cum qui mortalis naturae particeps erat, unione sempiterna et insolubili copulavit, sibiique consortem dominationis, potestatis, regnique constituit: nempe natura divina humanam naturam illuminavit per adhesionem (2), sicuti margarita optima ac pura, solis lumine sibi afulgente collustratur; adeo ut hominis illuminati natura, illuminanti fiat similis; in-

(1) Incipit Ebedies nestorianam suam doctrinam et sectam vocabulis si haeresi consuetis speris. (2) Hoc quoque vocabulum familiare sectae est.

deque micantibus radiis et fulgoribus, talem speciem hatura suscepta praebeat, qualem ipsa natura effectrix, ut factor nullam mutationem ex factura patientis subeat. Et quemadmodum verbum intra animum conceptum, scripturae sensibili nunitur per intellectalem consensum, et ex uno loco in alium mittitur, ita ut locum suum minime deserat; ita verbum ex patre natum, homini de nobis sumpto per intellectum unitum fuit, et sic in orbem venit, ut a patre suo cum sua essentia nequaquam discesserit: verbum enim eorum factum est, et habitavit in nobis. Homo quidam Dei gratia imbutus, postquam multis precibus Deum orasset, ut huius rei intelligentiam caperet, vocem de caelo exaudivit sibi dicentem: carni quidem vocabulum factum tribue; verbo autem vocabulum habitavit; atque ita demum a te rem intellectam putato.

C A P. II.

De dispensatione Christi.

Statim ac vix Angeli coram Beata insonnit, Dominus noster tecum, benedicta inter mulieres, sine dubio Deus Verbum unitum est ei, quem in sanctae virginis utero absque semine humano efformavit; eique nomen excelsum assignavit, prodigia in eius nativitate patravit, mundum universum gaudio complevit, eique summam sapientiam gratiaque et perfectam staturam contulit. Ipse autem annos natus quasi triginta baptismo Iohannis se obtulit anno Tiberii Caesaris quindodecimo, qui erat Alexandri CCCXLI; non quod sane puritas eius baptismo aquae indigeret, sed ut nobis per omnia exemplar fieret atque norma. Is igitur baptismum suscepit,

eundemque nobis imperavit; ieiunium peregit, nobisque ieiunare mandavit; oravit, nosque orare docuit; humiliavit se, atque ut nosmet humiliaremus admonuit: qui enim fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno Dei. Postquam autem virtutes prodigiaque patraverat in Iudaeae regione, infirmis curandis, mortuis exsuscipiendis, caecis illuminandis, paralyticis sanandis, daemonibus expellendis, arcanis rebus patefaciendis; ad satisfaciendum tandem primi Adami debito, delendumque decreti chirographum adversus eius stirpem lati, atque ut exempli suo universalis resurrectionis mysterium demonstraret, passus atque crucifixus sub Pontio Pilato, mortuus sepultusque est, dieque tertia, secundum ea quae scripta erant, resurrexit. Per quadraginta vero dies discipulis suis post resurrectionem apparuit, multa edens prodigia, dicentisque: data est mihi omnis potestas in caelo et in terra; seditque ad dexteram patris. Exinde illi digressi, praedicaverunt ubique. Dominus autem opem illis ferebat, verbaque miraculis confirmabat, quae ipsi operabantur. Haec religionis christianae initia fuerant; cuius quidem veritatem in proximo capitulo demonstrabimus.

C A P. III.

De veritate christianae religionis.

Religionis christianae fundamentum est, fides de naturae divinae unitate, et de eius personarum trinitate: fides praeterea, eo quem diximus modo, de Christo, de mortuorum resurrectione, de futuro iudicio, ac aeterna vita. Quamobrem omnes eius regulae spirituales sunt, mundoque huius superiores. Quoniam vero rationalis anima tri-

bus potentiis est instructa, videlicet cupiditate, ira, et discretione; ex quarum excessu vel defectu res turpes et peccata proveniunt; ex earundem vero aequalitate oriuntur virtutes; harum namque ab evangelio nostro exercetur in rebus supernaturalibus. Desiderium regit in eo: omnis qui observaverit mulierem tamquam moechaturus eam ea, respice cum ipsa in corde suo iam moechatus est. Rursusque in eo: imitamini volatilia caeli, et lilia campi. In eo denique: nolite solliciti esse in crastinum. Iram autem sic regit: diligite inimicos vestros, benedicite maledicentibus vobis, bene facite iis qui vos oderunt. Discretionem, sive iudicium, regit suadendo regnum Dei, vitam aeternam, et veritatis agnitionem: haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te ipsum solam Deum, veri auctorem, et quem misisti Iesum Christum. Quenam esse potest sublimior doctrina? quatenam veritas firmior ac principalior?

Insuper christianae religionis veritas, vel inde cognoscitur, quod, non secus ac philosophiae, in theoriam ac praxim distinguitur: finis autem theoriae eius, veritas est, ut iam demonstravimus, ac demonstramus; finis autem praxeos, sicuti significavimus ex illis animae facultatibus, bonitas est quae mentis puritatem requirit, animaeque sanctitatem; iubetque ut iis bene faciamus qui se male adversus nos gesserunt; eos amemus qui nos oderunt; et male dicentibus benedicamus.

Iam cognoscitur religionis veritas ex evangelicarum veracitate, quoniam quicquid de Christo nuntiaverunt atque scripserunt, fidem optinuit apud diversarum linguarum homines, apud reges, sapientes, atque philosophos, sine ulla vi adhibita vel blanditiis. Iam vero quisquis maiorum

eorum sacra describit, vocique invitantis ad aliam religionem aures praebet; hoc videlicet vel timore aliquo aut illecebris impulsus agit, vel virtutibus ac prodigiis supernaturalibus attractus orbis terrarum ad eos audiendos confluit. Porro Deus doctrinam suam per fallaces homines minime aperit, ne hi scilicet servis eius illudant, opificiumque manuum ipsius corrumpant. Sunt ergo veridici apostoli, non fallaces. Iam si hi sunt veraces, nos quidem quicquid de Christo constitemus, ab illorum praedicatione scriptisque recipimus. Ergo christiana religio doctrinam veram profitetur, quandoquidem ii qui eam tradiderant, veraces sunt.

C A P. IV.

De sectarum divisione.

Quum igitur lux manifestationis Christi, errorum tenebras ex universo orbe expulisset per huiusmodi praedicones, finis idolorum fuit, atque imaginum fusilis operis: purgata est tellus sacrificiorum inquinamenti maculosisque ritibus; didiceruntque orbis incolae bonitatem, sanctitatem, mansuetudinem, animi demissionem, repletaque terra est cognitione Domini, aquarum instar quae hanc constituit. Quorum rerum causa, malignus hostis invidia et amaro odio tabescens, ita se nobiscum, ut olim cum Adamo, gessit. Nam post apostolorum eorumque discipulorum ac successorum obitum, christianos ad intestina iurgia commovit, iniecitque inter eos schismata atque discordia. Hinc innumerabi-

les in Christi ecclesia exortae sunt haereses; eoque deventum est, ut invicem trucidare nitrentur, dum alius alium infidelem et dignum morte iudicat. Quot autem quantaeque fuerint iniquitates eius temporis et corruptelae, ex ecclesiastica domini Eusebii historia cognoscitur. Quam ob rem synodus trecentorum ac duodeviginti patrum congregata est, zelo beati ac philochristi imperatoris sancti Constantini, anno Alexandri MCCXXVI: qui spiritus virtute, atque argumentis ex divinis libris deductis, explicarunt, illustrarunt, lucida demonstratione sanaeque doctrinae verbis; integre laudis fidem confirmaverunt, magistrosque et omnes cuiusvis haereseos antesignanos refutaverunt, eosque anathemate percussos, a Christi corpore tamquam morbida membra et insanabilia separaverunt; catholicam ecclesiam omni macula vanarum superstitionum sectarumque spurcarum ciuanduram; factaque est universa tellus ab ortu solis usque ad eius occasum, mens una et ecclesia una.

Post autem centum ferme annorum intervallum, lis accidit quaedam inter Cyrillum Alexandriae patriarcham, et dominum Nestorium patriarcham byzantinum, circa humanatum Verbum; quum alioqui nullacum in confessione Trinitatis inter Christianos discidium: siquidem omnes nicaenam fidem receperant, quae Trinitatem

agnoscit essentia aequalem dominatione potentia ac voluntate; omnesque Christum futebantur perfectum Deum et perfectum hominem: ad id nimirum adacti ab evangelio, et Paulo, et trecentis ac decem et octo patribus. Erat igitur quaestio de unionis modo, deque vocabulis eandem denotantibus: etenim Cyrillus aiebat debere a nobis Virginem Dei matrem appellari, scripsitque capitula tredecim, quibus cuilibet distinguenti post unionem divinitatem ab humanitate (1) anathema dixit. Contra vero Nestorius id negabat, quia neque apud prophetas neque apud apostolos ipsa dicitur mater Dei (2): nam prophetae quidem de Christi adventu vaticinati sunt; apostoli autem praedicaverunt, Christum illum, quem prophetae venturum in mundum dixerant, hunc esse ipsum qui de Maria natus est. Quamobrem sicuti, si nos eam simpliciter hominis matrem appellaremus, similes fieremus Paulo samosateno et Photino galatae, qui Dominum tantummodo hominem esse dicebant, veluti unum ex prophetis; quamobrem et anathematizati fuerunt: ita si eam Dei matrem nominemus, instar Simonis et Menandri putaremur, qui Deum a Maria corpus sumpsisse negabant, eiusque humanitatem phantasticam fuisse, non veram, aiebant; quare et hi pariter anathemate percussi fuerunt. Ipsam igitur Christi potius matrem appellamus (3),

(1) Calumnias Nestorianae Sobensis. Ad demonstrandam enim S. Cyrilli de duobus usuris divina et humana in incarnatione superstitionibus sententiam, sufficit vel unus eisdem locus in capitulis de incarnatione Domini a me primum editis T. VIII. Sic enim. cap. 21. pag. 86. *ἐπιφανὴς ὁ ὅτι τὴν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἱερουργίας τὴν διὰ τοῦ σώματος, καὶ τὴν ἀσχετικὴν κατὰ τὴν ἐκκλησίαν πρὸς θεογονίαν, ἐν ἧσυχίᾳ καὶ ἀσχετικῇ, καὶ τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρὸς θεογονίαν: manifestus autem ex epistola ad Hebraeos cognoscere licet, divinam naturam atque humanam, operatione quidem distinctas, personam autem unitas, quae unum exhibent filium. Quid plura? Idem Cyrillus in opera praedicto cap. 31. disertè demonstrat ὅτι διὰ πρὸς θεογονίαν, ὅτι καὶ τὴν ἀσχετικὴν τοῦ Χριστοῦ: quod dunc quidem sint naturae, una autem persona Christi.*

(2) Iam S. Cyrillus p. 126. apostolica scripta enumerat, ex quibus *Deiparam* cognoscimus, in opere mox citato. (3) Notissimus Nestorianorum error, contra quem disputat ma-

quod est ei nomen a prophetis et ab apostolis impositum, et nūcvis vinculum denotat. Cyrillus autem dum in capitulis excommunicat quemlibet qui divinitatem ab humanitate distinguit, ipsos sacros libros excommunicat: etenim prophetae atque apostoli ipsam quoque in naturis personam, de qua fit controversia dividerunt (1); ab iisque sancti Patres didicerunt censiteri Christum perfectum hominem et perfectum Deum, formam servi habentem, filium Davidis et filium excelsi, carnem et Verbum.

Eccae autem hinc iterum Ecclesia scinditur, dum alii Nestorius assenserunt, alii vero post Cyrillum aberraverunt; atque utraque pars invicem excommunicavit, fueruntque schismata, caedes, exilia, vincentis persecutiones adversus patres, graviores etiam quam praeiis temporibus, uti narrat Irenaeus Tyri episcopus (2). Crevitque tumultus, et seditio dilatata est usque ad Marciani philochristi tempora, qui pro sua prudentia magnam synodum in urbe chalcodonensi coegit episcoporum veterum, iussitque ut sedula inquisitio fieret, et inter adversas partes iudicium; quisquis autem veritati et oecumenicae fidei nequaquam accederet, extra communionem fieret, atque ita unius fidei concordia in universa ecclesia statueretur. Haec autem synodus

duarum in Christo naturarum confessionem, nec non utriusque naturae proprietatum distinctionem adeo confirmavit, ut duas quoque voluntates esse fateretur: anathema vero dixit cuilibet adfirmanti mixturem aliquam, quae duarum naturarum confusionem induceret. Et quia in graeco idionate nulla est differentia inter *insertum* atque *insertum*, unam esse in Christo hypostasin fassa est. Quum autem neque Cyrilli adhaerentibus duabus naturis adscirentur (3), neque Nestorii discipuli uni personae, edictum imperiale latum est, ut qui synodi definitioni non adquiescerent, dignitatem amitterent. Nonnulli igitur violentiae cedentes consenserunt; alii tamen in opinione sua perseverarunt.

Inde factum est, ut christianorum coetus in tres sectas divisus fuerit. Prima quidem unam naturam, et unam personam in Christo constituit, quam Copti, et Aegyptii, atque Aethiopes, ex traditione Cyrilli sui patriarchae tenent, et Iacobitarum appellatur, ex eo quod Iacobus quidam vir doctus inter Syros (4) ad stabilendam Cyrilli confessionem apud Syros et Armenos plurimum contulit. Altera, quae duas naturas, et unam personam adserit, Melchitarum dicitur, quippe quae ab Imperatore vi stabilita est: et hanc suscepere Romani, qui Franci appellantur, et

gnus Cyrillus in scriptis a me primò editis T. VIII. p. 103-107; et toto illo tractatu de *Deipara* p. 108-131; et denique in dialogo p. 132.

(1) Calumnia est nestoriana adversus a. scripturas. Legesit Cyrillum in eistis incia

(2) In commentario de rebua gestis in synodo aphesia, cuius operis mnnisi fragmenta surperunt. (3) Distinguendi mot falsi a veris Cyrilli discipulis. Veri quidem doctrinam aius a nobis nuper citatam sequuntur; falsi autem et calumniosi, cum Severianis seu Iacobitis conspiciant, de quibus mox dicemus.

(4) De hoc proluxa Assennatus Bibl. or. T. II. p. 62. sqq. Quod autem Monophysitis falso iactarent se Cyrillum ducem sequi, testis ineulentus est Severus antiochenus in celebri opere *Cyrillus* inscripto seu *Philethes*; quod ineditum apud me servatur, una cum Iohannis Caesariensis orthodoxi (cui contradicit Severus) defensione concilii chalcodonensis; quorum operum aliquando ratio a me habebitur.

constantinopolitani Graeci, et omnes populi boreales, Rutheni scilicet, Alani, Circassi, Asiani, Georgiani, et reliqui eis finitimi. Franci vero ab illis discedunt in eo, quod Spiritum sanctum a Patre Filioque procedere dicunt, et aysms ad sacrificium usurpant. Et geminae quidem praedictae sectae illam vocem "Deipara", susceperunt: Laebitae vero in canone trisagii adiecerunt illud "qui eruefixus est pro nobis". Tertia autem secta, quae duas naturas, et duas personas in Christo constituitur, Nestorianorum appellatur. Orientalis namque veritatem suam minime immutarunt, sed sicut ab apostolis acceperunt, sine varietate servarunt. Nestoriani tamen per injuriam et immerito nuncupati sunt; quondamque nec Nestorius eorum patriarcha fuit, nec eius linguam ipsi intelligebant: sed eum audissent duas naturas, et duas personas, unum filium Dei, unum Christum ab illo praedicari, orthodoxam ab eo fidem adseri suo testimonio confirmavere; quoniam et ipsi eandem sententiam tenebant. Quare Nestorius eos sequutus est, non ipsi Nestorium, maxime in Christipara. Cum autem postulatum est ab eis ut Nestorium anathematizarent, recusarunt dicentes, se, si Nestorium excommunicarent, perinde facturos ac si divinis scripturis sanctisque apostolis anathema dicerent: namque ab ipsis, siebant, nos quod tenemus accepimus; nempe id ipsum vos in nobis atque in Nestorio reprehenditis (1), ut in sequentibus capitulis palam fiet.

Capitulum quintum haud prolixum continet obiectiones adversus praedictas sectas. Capitulum sextum satis breve agit de Deipara, cui hunc titulum nestorianus Auctor invidet. Capitulum septimum item breve tractat de quaternitate personarum in Trinitate, quam adversarii obiciebant Nestorianis duas personas in Christo adstruentibus. In his capitulis propugnat Auctor sectam suam, vulgo nestorianam. Sed enim, quum sint in occidente obsoletius sectae errores, et a sexcentis theologis refutati, non fuit operae pretium, hanc Auctoris partem in librum nostrum recipere, aut prolixius arguere. Unicam particulam ex capitulo quinto recitare iuvat, ex qua lucide apparet, quomodo Nestoriani duarum in Christo naturarum unionem exposerent. Mar Iohannes (inquit Ebediën) Phinehensium filius demonstrationem producit de unionis commixtionis, quam ii (Laebitae) adserunt, deque unionis adhaerentiae, quam nos adfirmamus; ex nomine scilicet Christi, quod stramento simul et minio hanc in modum scribi contingit. Unio quippe commixtionis erit, veluti Christi nomen minio et stramento simul commixtis exaratum. En tibi corruptio, en confusio; neque stramentum est neque minium. Unio autem adhaerentiae, nomen Christi stramento exaratum in charta minio tincta. En vernitas, en lux; et stramentum est, et minium.

(1) Nestorianae universae haereses plenissimam refutationem a Leontio hierosol. scr. ipsam, habes a me primo editam in tomo IX, quam qui leget, nihil ulterius requirit.

C A P. VIII.

De ecclesia.

Ecclesiae vocabulum significat coetum et celebritatem, supernosque ordines representat: quemadmodum enim novem sunt chori maiestati divinae deservientes, quos in tres ordines distinguimus, ita et Ecclesia choros novem enumerat: Patriarchae enim, Metropolitani, et Episcopi, ordinem Cherubim, Seraphim, et Thronorum imitantur: Archidiaconi, Periodeutae, et Presbyteri, ordinis Virtutum, Potestatum, et Dominationum locum te-

nent: Diaconi denum, Subdiaconi, et Lectores, tanquam in ordine Principatum, Archangelorum, atque Angelorum administrant. Namque hominum congregationem significat Ecclesiae nomen; non autem muros ac lapides Christus Ecclesiae nomine indigavit, sed coetum ipsimet credentium. Attamen templum quoque ministerii-que domus sancta hoc eodem vocabulo Ecclesiae donatur; veluti civitatis vocabulum modo de hominibus dicitur, ut: egressa est tota civitas obviam Iesu; modo aedificium denotat, ut: ingressus in civitatem.

Atque heic concluditur tertius tractatus.

TRACTATUS QUARTUS.

CONSIDERATIO DE SACRAMENTIS ECCLESIAE.

C A P. I.

Sacramentorum Ecclesiae numerus.

Sacramenta Ecclesiae septem sunt iuxta mentem divinarum scripturarum. Primum est sacerdotium, quod et reliqua sacramenta conficit. Secundum, sanctum baptismus. Tertium, chrisma unctionis. Quartum, oblatio corporis et sanguinis Christi. Quintum, remissio peccatorum. Sextum, fermentum. Septimum, signum vivificationis crucis. (1) Haec autem necessaria esse, ex iis quae homo ad vitam aeternam exigit, demonstratur. Homo siquidem primo indiget, ut sit, et in rerum natura locum obtineat: ut ni-

mirum ex matre corporea per patrem coelestem generetur: quamquam reapse forma et complementum a patre luminum suppeditantur: ita et ad aevum immortalitatis, ex alvo spiritali baptismi per sacerdotem, qui pater est spiritalis, generatur; quamquam forma spiritalis et complementum a Spiritu sancto, et virtute Altissimi conceduntur. Rursus qui in mundum ingressus est, temporario cibo et terreno potu ad vitae sustentationem indiget: sic prorsus spiritalis cibus, et divinus potus baptizato aeternae in Deo vitae sustentationem praebent. Et quemadmodum status corporis ex tempestatum vicissitudine, et pravo regimine, in morbos

(1) En insignis Nestorianorum corruptela, qui veris Christi sacramentis extremae unctionis et matrimonii, fermentum et signum crucis substituit. Et quidem hunc cum aliis gravem Sobensis errorem iudicio coarguit synodus Diamperitana, in Malabarica apud Indos anno 1599. celebrata, ut observat Assemanus in Catalogo cod. syr. CLXXVI.

et angustias incidit, ac propterea medicorum curatione indiget, ut pristinam recuperet sanitatem, siquidem iuxta eorum praescripta esse contineat: ita et homo, factura Dei, ex errore, et peccatorum sordibus, morumque depravatione morbos peccati contrahit, atque a medicis spiritualibus; qui sunt sacerdotes ecclesiae curatur, si certe eorum praeceptis vitae suae regimen accommodat. Olem vero unctionis, regenerationem ex baptismo committatur: sanctum porro fermentum, cibum qui est corpus Christi componit. Signum autem crucis vivificare perpetua est christianorum custodia, et omnium sacramentorum perfectio, et perficiens. Qui vero ex Christianis fermentum non habent, matrimonium iuxta legem Christi initum pro septimo sacramento enumerant, cuius ope pro homine, qui et vivis decessit, alius ipsi similis substituitur. Si quis autem ex externis sciscitetur, quantum pacto singula praedicta septem sacramenta sanctitatem, et sacramenti rationem obineant; respondemus: tria ad confectionem cuiuslibet sacramenti concurrere: primum quidem est ipse sacerdos verus, ad quem ecclesiastica via ductum est sacerdotium: alterum vero est verbum, et praeceptum Domini sacramentorum, quod de singulis sacramentis ipse constituit. Tertium conscientiae minime haesitantes suscipientium, et forti fide roboratae, pro certo habentes, ea quae in sacramentis significantur, virtute caelesti fieri. Age vero nos de singulis simpliciter, et summam disceremus.

C A P. II.

De sacerdotio.

Sacerdotium est ministerium interces-

sionis inter Deum et homines, quod adiunct ad peccatorum expiationem, bonarum rerum acquisitionem, irae denique divinae mitigationem. Porro aliud fuit imperfectum, seu mosaicum; aliud vero perfectum, seu illud quo utitur Ecclesia. Porro sacerdotii ecclesiastici fundamentum in iis verbis nititur, quae Petro in partibus Caesarisae Philippi dicta fuerunt a sacerdotii domino: tibi dabo claves regni caelorum; et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis; et quod solveris super terram, erit solutum et in caelis. Ecclesiae vero aedificium iis verbis denotatur: pascite mihi agnos meos, pascite oves meas. Sacerdotii perfectio atque ordinatio in iis verbis peracta fuit: iussu flevit in eos, et dixit: accipite Spiritum sanctum; si remisseritis alicui peccata, remittuntur ei; quod si retinueritis alicui, retenta sunt. Vetus quidem sacerdotum generi tribuebatur, non moribus, nec ad libitum. Novum contra sacerdotium, ex apostolica traditione per manuum Ecclesiae impositionem, praemisso examine, atque habita morum ratione, ad eos qui digni sunt devenit: primum quidem probentur, et sic ministerio fungantur, siquidem nullius criminis rei sint. Quod autem perfecte se habeat nostri sacerdotii ratio, imperfecte autem ratio veteris, vel inde demonstratur, quod saepe pravi liberi ex iniis parentibus, veluti Cain, Cham, et liberi Lot, nascuntur: contra autem boni liberi ex parentibus improbis, veluti Melchisedek, Abrahamus, alique. Vetus illud sacerdotium oleo materiali conferebatur; alterum hoc autem spirituali oleo non materiali datur, nempe per manuum impositionem. Quibus autem regulis fiat examen, utrum dignus nec ne sit, qui sacerdotium optat, Paulum, Spiritus linguam, narrantem audiamus:

fidelis sermo est: si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet autem episcopum irreprehensibilem esse, unus uxoris virum, sobrium, podicum, ornatum, hospitalem, doctorem, non vino immodice indulgentem, non manu sua velocem ad percutiendum, sed mansuetum, non litigiosum, neque argenti epidum; sed suae domui bene praepositum, filios habentem subditos in omni castitate. Si autem domini suae praesse nescit, quomodo ecclesiam Dei potest regere? Non neophytum ne infletur, et in indicium incidat diaboli. Oportet autem illum et testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat, et in laqueum satanae. Diaconos pariter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpia lucra amantes, sed habentes mysterium fidei in conscientia pura. Hi autem omnes sacerdotii ordines primam probentur, et tunc ministrent, nullum crimen habentes.

CAP. III.

De baptismo.

Baptismus est mersio lotioque in aqua. Quinque sunt baptismi genera; 1. lotio uniuscuiusque per aquam, siquando in corpore suo maculam labentem vidit. 2. Lotiones legales, quae putabantur efficere coram Deo emundationem a cunctis pollutionibus sordibusque carnis. 3. Iuxta maiorem traditionem est calicem, phialarum, aeneorum vasorum, lectorumque lotio, et ne quid ex foro escario manducarent nisi prius loti. 4. Baptismus Iohannis, qui paenitentiam tantummodo et peccatorum remissionem praedicabat. 5. Denique Servatoris nostri baptismus, qui in Spiritu san-

cto recipitur in donum adoptionis, resurrectionem a mortuis, et aeternam vitam; quae est circumcisio quaedam non manu facta. Sicuti autem circumcisio carnis data fuit prisco Israël ob cognitionem spiritualem significandam; ita baptismus novo Israël collatus est, ad significandam aequae spiritualem cognitionem, nempe inter eos qui vocantur et sunt filii Dei: qui autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Baptismi materia aqua munda est: nisi quis renatus fuerit et aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei. Forma autem est lotio in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, quae sunt Servatoris nostri verba. Est etiam sextus baptismus qui fit per sanguinem, cum Dominus inivit dicendo: baptismum habeo, quo baptizet; et multum coarctor, donec perfeiatur. Denique et septimus baptismus est, qui fit per lacrymas, uti patres loquuntur. Verumtamen haec duo postrema baptismi genera pertinent respice ad quantum, qui est mortis ac resurrectionis figura.

CAP. IV.

De chrismate.

Chrisma, apostolica traditio est, isque ritus inde a tempore, quo illud ab apostolis consecratum fuit, in Ecclesia Dei conservatur. Cur autem chrismate utamur, argumentis ex rei natura et scriptura sanptis demonstramus. Etenim divinus liber docet, eos qui sub lege mosaica figurato sacerdotio destinabantur, vel terreno regno, chrismate innagi solitos. Atque apud nos, ii qui caelesti regno veroque sacerdotio destinantur, hoc multarum figurarum oleo unguntur, ut sint uncti verique fratres Christi: etc.

nim ipse per unionem adherentiamque (1) cum divinitate, unctus reapse fuit ratione quadam supernaturali: propterea unxit te Deus, Dens tuus, oleo laetitiae prae consortibus tuis; idemque fuit unctus simul et unctus, illud quidem in sua divinitate, hoc autem in humanitate sua. Naturalis autem ratio adhibendi chrismatis haec fere est: sicut enim excellentes in arte sua pictores, postquam iconem pictura eximisque coloribus perfecerrunt, deinceps eam oleo ungunt, ne detrimentis obnoxia sit, neque incurrentibus defloras rebus delectetur; ita qui ad caelestis regis imaginem sunt conformati, unguntur in mente, nequid a mundanis incursionibus diabolicisque offensionibus detrimenti patiantur. Chrismatis materia est oleum purum ex oliva; forma autem, benedictio apostolica.

C A P. V.

De oblatione.

Oblatio est ministerium, quod per res sensibiles ab infimis offertur superis, spe obtinendae peccatorum veniae, et precum exaudiendarum. Et apud veteres quidem ex animalibus mutis caesarumque hostiarum cruore constabant oblationes: apud nos autem unigenitus Dei, qui servi formam assumpsit, corpus suum hostiam patri suo pro mundi vita obtulit; quapropter agnus Dei, qui tollit peccatum mundi a Iohanne fuit appellatus, eiusque sanguis in novo testamento pro multis in remissionem peccatorum effusus fuit. Sic enim dilexit Deus mundum, ut filium suum unigenitum daret, qui hostia viva et rationalis pro omnibus patri suo oblatus est, mandandumque maiestate sua

reconciliavit, salutemque angelis et hominibus largitus est. Quoniam vero fieri non poterat, ut mactatio eius in cruce pro omnium salute in omni loco, atque omni tempore, et apud quemlibet hominem in sua substantia sine mutatione representaretur; misericorditer respexit, et elementariter atque sapientissime providit; ac illa nocte, in qua tradebatur pro mundi vita, accepit panem in sanctas et immaculatas manus suas, et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis dicens: hoc est corpus meum, quod pro mundi vita frangitur in remissionem peccatorum. Similiter super calicem gratias egit, deditque eis dicens: hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum; accipite ergo omnes, manducate ex hoc pane, et bibite ex hoc calice, atque ita facite, quotiescumque convenietis in meam commemorationem. Hoc itaque praecepto dominico mutatur panis in sanctum eius corpus, et vinum in pretiosum eius sanguinem, et sicut in remissionem peccatorum, et in emundationem, et illuminationem, et propitiationem, et spem magnam resurrectionis a mortuis, et in hereditatem regni caelorum, et in vitam novam illis qui in fide sine haesitatione haec percipiunt. Quotiescumque enim ad haec mysteria accedimus, ipsi Christo occurrimus, ipsumque in manibus nostris gestamus, et osculamur, et eorundem perceptione cum ipso unimur. Miscetur enim sanctum eius corpus cum nostra corporibus, eiusque pretiosus sanguis nostro cum sanguine contemperatur. Unum namque corpus atque idem per fidem novimus, illud quod in caelo, et hoc quod in ecclesia est. Tradidit porro illud per ma-

(1) Vocabulum nestorianum, ut iam diximus

teriam tritici et vini, quia haec valde affinis sunt sanguini et corpori. Formam autem impertitur vivo verbo suo, et per illarum Spiritus sancti (1).

C A P. VI.

De sacro fermento.

Sancti apostoli, orientalis plagae magistri, ex duodenario quidem numero Thomas atque Bartholomaeus, ex septuagenario autem Adaeus et Marcus (2) cunctis orientis ecclesiis aeternum reservatumque fermentum tradiderunt ob conficiendum corpora Domini mysterium usque ad eius adventum. Quod si quis Christianorum effluat dicens: quomodo hi memorati a vobis apostoli consecratum fermentum orienti tradiderunt; Petrus autem, ille princeps apostolorum, eiusque sodales occidentalibus non tradiderunt? Si certe vera dicitis, alterutrum sequitur; nempe aut apostolus haud concordi fuisse magisterii sententia; aut falsam esse ipsorum traditionem. Cui contradictioni sic respondemus. Ex quo quidem apostoli vera fide imbuti fuerunt, eandem usque ad nostra tempora apostolici canones sine ulla mutatione custodiverunt, adversus potestatis quoque saecularis persecutiones. Et quamvis maiores nostri iugo servituti barbaro oppressi essent, numquam tamen neque vera dogmata neque canones suos mutaverunt. Neque vero pru-

dentes nesciunt quam difficilis et ardua fuerit canonum huiusmodi conservatio, praesertim huius fermenti, in regionibus calamitosis, ubi neque rex aliquis Christianis auxiliabatur, neque alicuius principis tutela et ope fruebantur, sed omni potius vexatione et angustiis premebantur. Quod si hunc fermenti ritum nequaquam ex apostolica traditione manare credidissent, haud sane custodiendi eius causa una eam fide orthodoxa tot labores acriminasque passi fuissent. Obviciantibus autem Petrum magnosque apostolos, qui occidentis magistri fuerant, nos quidem contradicere possumus adfirmando, illos quoque ita tradidisse; sed mutata fide, reliquos quoque canones vi regum haereticorum pervertos fuisse (3). Nostrae vero adfirmationis argumentum est, quod nos neque omnes traditionem apostolicam retinent; nam Phryges quidem oblationem ex azymo non faciunt, neque Romani ex fermento. Attamen apostoli traditionem diversam haud reliquerunt. Ergo occidentales potius quam orientales, varietatem in fide et canonibus perperci sunt (4).

C A P. VII.

*De peccatorum remissione
ac de poenitentia.*

Fragile genus humanum est, et peccando obnoxium, ac fieri vix potest,

(1) Quod revere consecratio verbi Christi absolute perficiatur, legis prae aliis theologia Assemanum doctissime disputantem in Bibl. Or. T. II. 200. 299.

(2) Immo, ut tradit Solomon hassorensis neque nestorianus, apud Asseman. Bibl. Or. T. III. p. 318, suli Adaeus et Mares in fermento consecraverunt; reliqui autem apostoli, ut ait praedictus, aliter se gesserunt. Quare et ex qua Sobensis de S. Petro deinceps arripit nullam numerat fidem: etenim romana et occidentalium traditio longe opinioni Sobensis praevalet.

(3) Haec graecis occidit nestorianus haereticus.

(4) Ita caeco orientalium gregi illudunt caeci ipsorum pastores.

ut spiritualibus infirmitatibus non tentetur. Idecirco medicum sacerdotium datum fuit, quod homines sine ulla mercede sanet: si remiseritis alieni peccata, remittuntur. Itaque et *Servator* dixit: non est opus valentibus medico, sed male habentibus. Et: non veni vocare iustos sed peccatores ad poenitentiam. Atque ut poenitentiam spem augeret, foresque poenitentiae panderet, quae ad caelum ducit, et supernam conciliat felicitatem, tres parabolas in medium protulit; videlicet filii prodigi, centum ovium, et duorum hominum qui uni creditori debebant. Exempla autem sunt, Simon post suam negationem, Paulus post suam persecutionem, mulier peccatrix, publicanus, atque latro. Fideles igitur, quotiescumque fragilis naturae humanae vitiiis quatiuntur, quae semper incolumis esse non potest, ad medelae locum se oportet conferant, suasque medicis spiritualibus infirmitates ostendant; nempe ut per expiationem et canones poenitentiales sanitatem spiritus recipiant, ac deinde ad dominicam caenam pure accedant, prout magnus magister faciendum dictavit. Porro Dominus noster poenitentiae medicinam peritissimis eius artis hominibus credidit, Ecclesiae scilicet sacerdotibus. Quamobrem qui iniquitatis morbo a daemone tangitur, is Domini discipulis sapientibus medicis vulnera sua revelet, qui eidem spirituali medela remedium faciant. Haec autem suum reapse effectum consequuntur, si eum fide, non autem profana ratione fiant; quicquid enim ex fide non est, peccatum est: voluti quidam avaritiis corrupti, tanti mo-

menti rem ad suum lucrum mercimoniumque converterunt.

C A P. VIII.

De matrimonio et de virginitate.

Sanctitatis exercitationem *sacra* volumina appellant coniugium illud, quod ex norma christianae legis contractum fuit, in quo neque tedium est, neque musitatio, neque alienae rei concupiscentia: veram in eo peraguntur officia erga uxorem atque familiam, liberique in timore Dei educantur. Sanctum igitur prorsus matrimonium est, mundusque eius thalamus, praesertim quia Paulus mysterium hoc inter res supramundanas collocavit: sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia. Quapropter id haud licet dissolvere (1), nisi ob causam fornicationis; aut ob illam conscientiae, quae in tres dividitur, veneficium, defectionem a religione, aut caedem; aut ob corporalem: omnis enim qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari; et qui dimissam duxerit, adulter fit. De virginitate autem, praecceptum Domini non habeo, inquit Dei dispensator; nam Dei mandatum de matrimonio erat. Quod si quis virginitatis curricularum sectari volet, et Baptistam, Redemptorem, Eliam, Paulumque imitari; nique id pro libito faciat, nempe ut rem consilio evangelico non praeccepto fretam; ita tamen, ut matrimonium minime sordidum reputet aut abominandam: tantummodo id, propter rerum adiuncta, parum commo-

(1) Quicquid Nestoriani censent, nos quidem Catholici vinculum coniugii manens dicimus, thori tantummodo fieri posse certis de causis separationem, quae heic ex iure canonico recitare non est necesse.

dum spirituali vitae reputet: nempe ne commercium cum pluribus, accipiendi dandique occupationem, incolatum in urbibus aut pagis, multa sunt offendicula eius, grave iugum, plurimae curae, et in mundanis negotiis volutatio. Attamen si quis, virginitate vota, nequaquam se

ceo spiritualis angelus aive contemplando aive agendo gerit, peiore conditione est quam saecularis quivis laici moribus homo: qui enim certamen adgreditur, abs quolibet negotio mentem revocare debet.

Atque heic desinit quartus tractatus.

TRACTATUS QUINTUS

CONSIDERATIO DE HIS QUAE FUTURUM SAECULUM SIGNIFICANT.

C A P. I.

De adoratione orientem versus.

Apostolicus canon est adoratio orientem versus: eius autem rei causa ex illis Domini verbis repetitur: sicut enim fulgur exit ab oriente, et paret usque in occidentem, ita erit et adventus filii hominis. Rursus ex illo dicto: de die illa et hora nemo scit, neque angeli caelorum. Et quidem nos vigiles esse oportet, conversis vultibus nostris ad tempus apparitionis eius. Hinc autem duplicem percipimus utilitatem: quarum una quidem est finis nostri, futurae iudicii memoria, quae nosmet a vitis cohibet; altera vero est, primitivi loci, unde ne peccatum creidimus, id est paradisi, mentio, qui ad orientem situs est; quare ad poenitentiam confogimus. Iam in sancti Ephraemi commentariis scribitur, Gabrielem angelum Virgini semperternae ex oriente sese obtulisse; quae audita illa salutatione "ave gratia plena," orientem versus adoravit. Praeterea quum Dominus noster in caelum conscenderet, facies quidem eius occidentem spectabat, ut sic adventum suum in die resurrectionis portenderet: discipuli autem coram

consistentes, ascendentem ipsum adorantem orientem versus: quibus angeli dixerunt: hic Iesus, qui assumptus est a vobis in caelum, sic venit quemadmodum vidistis eum euntem in caelum. Denique prisci scripturarum enarratores addunt, quod in principii die, septem quidem rerum naturae cum silentio creatae fuerant: quibus illa vox successit "fiat lux." Unde angeli, qui se creatorem habere nesciebant, ea voce audita, decreverunt dicentes: si hanc vocem effectus consequitur, utique vocis auctor, creator noster universique mundi est. Statim vero "facta est lux," omnesque ilico eam caeli partem adorant, unde lux exierat, hoc est orientem. Atque hoc nimirum beatus Iob denotat: quando creabam Luciferum, omnes angeli mei laudaverunt me.

C A P. II.

De adoratione dominicae crucis.

Christi humanitatem propter Deum in ea existentem adoramus. Ita etiam in cruce Deum Salvatorem nostrum veneramus. Crucifixus enim nomen est Christi, sicut et occisus, et adoratus. Neque enim ligno, argento, nec aeri istud nomen con-

gruit. Fundamentum quippe magnam christianae religionis huc est, quod innovationem et salutem communem per crucifixum partam fateamur. Et crucis figura, quam habemus, est signum Salvatoris nostri, quod ante ipsius revelationem in caelo apparebit, sicut ipse ait. Cum enim signum salutis nostrae contemplantur, et in eo Salvatorem nostrum crucifixum cogitamus, solutionem debiti nostri, et universi mundi innovationem putamus nos intueri: atque hanc ubi causam fervidam adorationem cum gratiarum actione offerimus: neque vero materiam sensibilem, sed illum qui crucifixus fuit, meditatur; immo Deum, qui filium suum tradidit, ut pro nobis crucem subiret: hic autem per suam in cruce mortem nobis innovationem peperit, salutem, ac vitam sempiternam in caelesti regno, quantumvis non merentibus, impertitus est. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii eius; multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius. Sancti enim apostoli cunctas virtutes hoc in signum operati sunt; et manuum impositionem in sacerdotio conferendo, atque reliqua ecclesiae sacramenta hoc ipso signo perfecterunt: et haec, accepta traditione, ad omnes posteros deducta atque confirmata sunt. Atque ita nos docuerunt dicere: verbum enim crucis perditis insipientia est, nobis autem, qui vivimus, virtus Dei est.

C A P. III.

De sacra die dominica, deque festis Domini.

Diei aequae dominicae observatio apostolice ratione decreta fuit: est enim dies magna, in qua Servator noster a morte

resurrexit, quo miraculo creaturas omnes exhilaravit, testem semet veridicum exhibens generalis resurrectionis atque aeternae vitae. Sicuti adtem dux noster die dominica resurrexit, ita universum Adami genus die dominica resurrecturum est, quod mundi interitum initium erit, qui quidem haud incipiendo incipiet, sed manifestando se manifestabit. Hic ergo a nobis colendus dies, quo prodigia eiusmodi contigerant. Et quoniam facta resurrectione, curae omnes mundanae cessabant, atque unusquisque ad Dei laudem, eiusque ineffabilem mysteriorum fructum convertitur; idcirco constituerunt apostoli, ut die dominica ab omni mundana sollicitudine Christiani abstinerent, Deoque constanter orando sint dediti, et librorum lectioni, cum incarnationis dominicae meditatione. Et primo quidem prophetas legant, qui fundamentum et ianna fuerunt recipiendae veritatis incarnationis Christi; qui non venit, ut eos dissolveret, sed ut adimpleret: etenim qui imperfectum supplet, etsi aliquoties scopo suo servitus imperfectum cum perfecto mutat, quomodo solvens dici potest? Quomodo rursus monumentorum illorum sit destructor, a quibus testimonia de ipso sumuntur? Seriatim scripturas, in quibus putatis vos vitam aeternam habere; namque ipsae testimonia de me perhibent, quod pater miserit me. Idcirco inserunt apostoli, ut primo legerentur prophetarum libri, deinde evangelium tanquam eorum terminus atque sigillum: idque unani die dominica facimus, ut perennem resurrectionis memoriam habeamus, in qua nostrorum operum remunerationem consequemur: quae res incitamento ad virtutis prosecutionem est et ad vitii fugam. Sullemini

tates insuper vitae Christi, quorum annuam commemorationem facit Ecclesia, ideo celebramus, ut bona creaturis concessa per Christi in carne manifestationem, paulatim non obsolescant, neque in oblivionis larathrum decendant, si nulla ipsorum mentio fieret.

C A P. IV.

De feria sexta.

Hic dies feriae sextae appellatione natus est, donec eo die Servatore nostro eructifixo, sol occidit, tenebraeque super omnes creaturas diffusae sunt, propter Iudaeorum facinus; ex quo tempore dici coepit occasus. Eo die maiorem praese tulerunt creaturae, luctumque egerunt ob primi communis peccati excessum, cuius causa ille mortuus est, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in labiis eius: caeli luctum significaverunt; obscuro sole; terra, motu atque tremore; templum, vel quod intra erat scisso; petrae hiato abruptae; quia adeo ferae ipsae carnivorae et volucres carne abstinerunt, neque cadavera stiterunt, obsequii causa erga salvatorem Servatoris cadaver ligno suffixum, sicuti in Ephraemi commentariis legitur. His de causis canonem ediderunt apostoli, ne Christiani carnes huc gustarent: atque insuper in eodem canone, eadem ducti ratione, quartam feriam memorant, in qua Iudaei de Servatoria caede consilium inierunt, pretiumque innocui sanguinis proposuerunt. Profecto hic idem passionis dies (*nempe sexta feria*) occasus quidam universalis orbis fuit: in eo quippe ob Adam peccatum mors naturam nostram occupavit, paradisoque depulsi fuimus in maledictam terram: eodem die, Noe-

chi aevo, genus humanum diluvio universum periit: in eodem denique hostis noster certamen gessit cum generis nostri primogenito, tum post quadraginta ieiuniorum dies, tum etiam passionis supremae tempore.

C A P. V.

De ieiunio, et oratione, atque elemosyna.

Tres virtutum radices sunt in divinitatis vis, apud eos certe qui resurrectioni credunt, atque in ea via perseverant, ob futuri saeculi spem; ieiunium scilicet, oratio, et misericordia: si tamen haec iuxta evangelicam normam non aliis de causis fiant. Nam, ut quidam etiam philosophus ait, ieiunium quavis quiete melius est; oratio cuilibet motui praestat; misericordia vero, imago Dei est. Iam ipsum ieiunium duplex est; externum scilicet, quo a cibis; internum quo ab iniquitatibus abstinemus. Quoties vero ieiunium divitibus misericordiam suadet, dum ipsum ex suae famis sitisque molestia, egenorum aerumnas comperiunt? Praeterea ieiunium sensus sanctificat, commotiones purgat, nosque similes angelis reddit. Oratio autem, non solum divinos thesauros clavis instar reserat, verum etiam est quaedam spiritus cum Deo confabulatio, ut e patribus quidam dixit: fili mi, cum oras Deum alloqueris; cum autem librum perlegis, tunc loquitur tecum Deus. Misericordia denique, praeter quam quod similitudinem cum Deo habet, cui nihil ceteroqui simile est, ratio quaedam est, quam Iesu sapientia docuit, praemittendi in caelum per indigentes bona illa, quae nos diligimus plu-

rimique facimus, cum fiducia fore ut illic nos sine fine bis fruamur atque oblectemur: nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi aerugo et tinea corrumpunt, et ubi fures effodiunt et furantur; sed thesaurizate vobis thesaurum in caelo; ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit. Sanctus quidem Thomas apostolus id egregie edisseruit, cum Indiae regi promisit, se immane ipsi palatium aedificaturum: quum enim is rex pecuniam pauperibus distribuisset, respice illi palatium in caelo conditum fuit, prout frater eius extinetus, et ad vitam orante S. Thoma apostolo revocatus, testatus est. Huius rei gratia quidam homines digni habiti sunt, qui angelorum quoque praeter spem visione fruerebantur, quod Cornelio dictum fuit: orationes tuae et elemosynae, unquam memoriale quoddam, ad conspectum Dei ascenderunt. Ad extremum testantur prophetae atque apostoli, nullam esse, praeter hanc, aliam viam quae divites ad Deum ducat.

C A P. VI.

De cingulo.

Christianorum mos cingendi lumbos, orationis tempore, quaedam veluti praeparatio est ad famulatum, dum nosmet in conspectu Dei componimus, velut ille solent qui coram terrestri rege ministerio funguntur. Autamen hoc divinum praecceptum in lege vetere ac nova indictum fuit. Etenim in prisca quidem mandatum erat sacerdotibus Levi filiis ut baltheum cum reliquo amictu sacerdotali gestarent. In nova autem "sint lumbi vestri praecincti, et lucernae vestrae ardentes, ut similes sitis famulis dominum suum

expectantibus". Sic beatus etiam Iohannes Baptista pellicea zona circa lumbos suos praecinctus erat. In actibus quoque apostolicis Agabus propheta dicitur zonam de Pauli lumbis tulisse, aequae ea praecinxisse. Tres itaque ob causas cingulo lumbos praecingimus; prima est, quia servi quoque et ministri saecularis regni, cincti procedant, ut servitium suum ministeriumque significant. Altera causa est, quia id praecceptum Servatoris nostri est, ob denotandam mentis vigilantiam, intellectus puritatem, et illius expectationem, qui a nuptiis reversurus est, nosque omnes ad illam beatitudinem sublaturus. Tertia denique causa est, quia cinctus mortem innuit: cinget lumbos tuos, toque ducet quo tu non vis. Nam sicuti qui iter suscipiunt, lumbos suos cingunt, ita nos peregrini instabiles, quos tempora tradunt, idonea vincta ad susceptum erga alterum mandum iter comparare debemus; nempe recti dogmatis scientiam, et bonorum operum exercitium. Haec enim cinguli ritus docet nos.

C A P. VII.

De resurrectione, futuro iudicio, aeternaque vita.

Quisquis operam adgreditur, scopum aliquem necessario sibi actionis suae proponit; quem adeptus, ab agendo desinit, finemque operae facit; secus, otiose frustra operaretur. Noster vero Deus quaquaversus sapiens, haud per otium et obiter creaturam suam e nihilo eduxit; sed uti supra demonstravimus, non sine magna sapientia excelsaque mente ipsam creavit, cum rationis exercitio et figurae perfe-

ciione. Quum autem tempus, quod sibi mente proposuit, elapsum fuerit, finem huic mundo imponet: etenim omne principium, desinendi initium facit; contra autem omnis finis, principii finis est. Quidam autem Dei spiritu imbutus ait: postquam decimae humanarum successio classis iustus numerus absolutus fuerit, tunc fiet consumptio, et certissimas finis aderit. Eo quippe die sol occidens, non renascetur, et stellae de caelo cadent, fietque tenebrarum chaos, motusque omnis elementorum cessabit: et tunc apparebit signum filii Dei, crux videlicet radians in caelo cum virtute et gloria magna, et cum horrendis angelicarum tubarum clangoribus: sic autem apparebit rex regum Christus, cœca fulgur quod fulgurat ex oriente, et usque ad occidentem peret. Ipsius itaque apparitu universa cœli spatia mundique fundamenta terrore complebit; usque vocis vivificæ resurrectionem instaurationemque iubebit: atque hæc ultima tuba erit. Ab hac igitur vivificæ voce procedet aer quidam vel spiritus suscitandi vi præditus, qui redivivos homines permeabit, hisque densitatem detrahet: statimque, ac veluti in ictu oculi, immutabuntur in similitudinem angelorum; sufflabique in mortuos qui surgent incorrupti: et boni quidem in cœleste regnum conscendent, et cum Domino suo supernae mansionis thalamos intrabunt, et contemperationibus, revelationibus, eiusdemque luce collatrati, beatissimam vitam cum summo et ineffabili gaudio ducent. Atque hæc est vera beatitudo. Mali vero in terra manebunt, tenebrosa caligine compediti, igne doloris ac poenitentiae eremati: cru-

ciatique, reminiscentes operum suorum, et quomodo sempiternam felicitatem ob imaginariam ac momentaneam felicitatem perversa commutatione amiscent, et veram possessionem terreno stercuri posthabuerint. Et hæc est vera gehenna (1), cuius ignis non extinguetur et vermis non morietur.

Qui autem falso existimant corporale gaudium aeternum fore, cibum, potum, coniugiumque mortuis adsignantes, hi reprehenduntur a Servatore: in resurrectione enim neque nubent neque nubentur; sed erunt sicut angeli Dei in caelo. Etenim esca potique opus est corporibus, ad detrimentorum reparationem, ac corporalis machina pereat. Coniugium neque necessarium est, ut in demortui locum alter nascatur, ne genus pereat, quoad hominum numerus compleatur quem aeterna mens creatoris præcinnivit. Iam utraque cessante causa, detrimento substantiae scilicet atque obitu, utrumque pariter desinit supplementum. Quippe omnes corporis voluptates nihil aliud sunt, nisi præcedentium passionum remedium; quibus oblectationibus si quis immodice utitur, esse confestim ad damnum vergunt; puta edendi bibendique voluptatem, quæ famis sitisque passionem subsequitur: quod si quis intemperanter avidè edit vel bibit, dolores infirmitatesque, si minus mortem, patitur. Atque ita de omnibus huius mundi voluptatibus dicendum est. Haud tamen eadem spiritualium deliciarum ratio est; sed quo magis eas quisque arripit ac degustat, tanto vehementius easdem discipit; id quod in doctrinis quoque, rerum scientia, et eruditione, compertum est.

(1) Nestoriani sobensis error, metaphoricum ignem intelligentis etiam in carnalibus suis de Eden, ut observat Assemanus Bib. Or. T. III. p. 332. et 360.

Iam si quis dubitantium dicat: quid fieri potest ut resurgant corpora, marcore iamdiu corrupta, pulverique commixta, aut a feris devorata, aut igne consumpta, aut aquis mersa? nos sane respondemus, quod si magnes postquam ferrum in minutissimas tritum est particulas, vi sua arcana has ferreas particulas e pulvere arenaque separat; quanto magis potentia creatoris virtute sua, humana corpora separabi ta pulvere, concinnabit, disponetque in resurrectione? Praeterea si sapiens artifex, postquam multarum partium simulacrum composuit, deinde singulas domi suae abdidit, quin alii sciant vel ubi illae iaceant, vel quo in loco modove componendae sint; ipse tamen instante simulacri compositione, statim sine obice nullo, unamquamque partem e loco repositionis absque ulla difficultate sumit, easque apte in sede sine errore collocat; quanto id facilius Deo sit, qui solus respice sapiens omnipotensque est? Nostra enim corpora, quisquis modis corruptionis fuerit, in illa quatuor demum elementa solvuntur,

unde fuerunt composita: quarum quae sit collocatio intra figuram nostram, Deo soli exploratum est; qui quum sibi libuerit, partes singulas ad suam sedem revocabit, eum propria qualitate et quantitate, atque ea compositionis ratione, quae ipsi comperta est. Tunc unumquodque humanum corpus resurget, pristinumque statum recuperabit ad mensuram aetatis plenitudinis Christi. Praemia vero ac poenae pro singulorum meritis retribuuntur; ibuntque impii in aeternum cruciatum, iusti autem immortalem vitam consequentur. Ei vero, qui nobis potissimum virtute sua bene facere potest, immo et ultra spem precisque, pro ope sua quae in nobis operatur, gloria sit in ecclesia Iesu Christi per omnia saecula saeculorum. Amen.

Explicit, auxiliante Domino, liber margaritae de veritate christianae religionis, auctore Mar Ebediesu metropolitae Sobae et Armeniae. Domino autem gloria et sempiterna gratiarum actio per saecula saeculorum. Amen.

I N D E X

OPERUM ET FRAGMENTORUM

DECEM TOMIS COLLECTIONIS VATICANAE
COMPREHENSORUM

T O M U S I.

Praeit tabula palaeographica.

Præfatio in qua agitur 1. De scopo huius collectionis. 2. De Eusebii caesariensis aliquot operibus, nempe de questionibus evangelicis, de theophrasto, de commentariis in Lucam, de opera paschali. Adduntur parerga de S. Ambrosio Eusebii et aliorum imitatione, et de scriptoribus variis questionum hiliarum. 3. De Photii patriarchae questionibus amphilochiis tum editis tum ineditis, earumque fontibus, et locis parallelis. 4. De eiusdem Photii responsis aliquot canonicis. 5. De eiusdem scriptis variis adhuc ineditis, ubi etiam de supposita quadam Iohannis papae octavi ad Photium epistola. 6. De Polychronio spemensi episcopo, eiusque ad Danielelem commentario. 7. De catena Patrum in Danielelem. Pag. V-XXXV.

Tabulae palaeographicae explicatio p. XXXVI.

P A R S I.

Eusebii questionnes evangelicae sexdecim ad Stephanum p. 1. Ad Marimum questionnes quatuor p. 51. Earumdem supplementa p. 70. Questionum praedictarum interpretatione latina p. 78.

Anonymi, qui Eusebii chronicon fortasse integrum legabat, fragmentum p. 112.

Eusebii fragmenta octodecim operis de theophrasto p. 113. (Eiusdem operis aliud frag-

mentum alibi edidimus.)

Eiusdem reliqua copiosae Commentarii in Lucam p. 143.

Eiusdem fragmentum operis paschalis, seu tractatus de paschate p. 147-157.

Eiusdem questionum ad Marimum additamentum p. 161.

P A R S II.

Photii questionnes amphilochiæ viginti, cum latina interpretatione p. 1. (Obiter in adiut. p. 42. ponitur Theodori mopsuesteni fragmentum commentarii in Iohannem.)

Eiusdem Photii responsa quinque canonica Leoni Calabria archiepiscopo p. 216.

Polychronii in Danielelem Commentarius ex Nicetæ catena. p. 1. P. 5. In adnot. defenditur authenticæ hymni trium puerorum hylonicorum.)

P A R S III.

Patrum Catena in Danielelem p. 27, qui sunt Ammonius, Anonymus, Apollinarius, Athanasius, Basilus, Cyrillus, Eudoxius, Eusebius caes., Hesychius, Hippolytus, Origenes, Severus, Titus, Victor. Memorantur praeterea p. 28. Lampetii sequentes; p. 33. Eusebii Liber XV. praep. evang.; p. 35. Severi epistula ad Ammonium scholasticum;

- p. 39 eiusdem Severi epistolâ ad Maronem episcopum. Index in Symmacho oratorem p. 46.

P A R S VI.

P A R S IV.

Varletio seu commentarius praeuius ad quartam voluminis partem in qua profertur oratio anonymi Auctoris ad Clodoveum II. regem Francorum. Deinde agitur 1. de fragmentis vaticanis iuris civilis anteianianae. 2. De Symmacho oratore eiusque gente et scriptis tum editis tum deperditis. 3. De Iulii Victoris rhetorice. 4. De Minutiano Apuleio grammatico p. I-XLIV.

Sequitur tabula palaeographica.

Iuris civilis anteianianae tituli. 1. Ex empto et vendito. 2. De usufructu. 3. De re utroque ac dotibus. 4. De excusatione. 5. Quando donator intellegatur revocasse voluntatem. 6. De donationibus ad legem Cinciam. 7. De cognitoribus et procuratoribus; p. 1-73.

Codici theodosiani variae lectiones ex palimpsesto p. 73-80.

Legis Burgundionum fragmentum ex palimpsesto p. 80-81.

Codici theodosiani summaria aliquot ex eundem codice p. 81-87.

Indices ad fragmenta vet. iuris civ. nempe iuriconsultorum, imperatorum, consulum, personarum, dignitatum seu officiorum, archiepiscoporum, notabilium, latinitatis, orthographiae seu palaeographiae p. 83-86.

P A R S V.

Tabula palaeographica palimpsesti symmachiani.

Q. Aur. Symmachii Orationum partes nempe 1. In Valentianum seniore. 2. In eundem. 3. In Gratianum. 4. Laudes in patres conscriptos. 5. Oratio pro oratore patre. 6. Oratio pro Trygetio. 7. Oratio pro Synesio. 8. Oratio pro Severo. 9. Oratio pro Valerio Fortunato p. 1-62, cum annotationibus historicis ac criticis.

Fragmentum oratorum incerti Auctoris p. 63-64.

Q. Fabiani Maximi Symmachii, oratoris filii, fragmentum cum variis lectionibus p. 44-45.

Tabula palaeographica codicis Iul. Victoris p. 48.

C. Iulii Victoris ars rhetorica ex Hermagore, Cicero, Quotiliano, Aquilio, Marcomanno, Tatiano, in paragraphis XXVII. distributa p. 1-74. In hac rhetorica, praeter praedictos auctores, nota sumpta est, continentur inediti Cicero pro Fonteio, et contra cotinem Metellum, et eiusdem epistolae ad Aethum; Emili Sahine; G. Fannii oratio in Gracchum, et Cato. Pag. 74 colliguntur aliquot vocabula nova aut rara apud Victorem.

L. Caecilii Minutiani Apuleii trini librorum de orthographia fragmenta p. 75-82, quibus plurimi veteres laudantur deperditi Auctores, videlicet Aeschylus, Aelionus, Antimachus, Athenodorus, Apollonius, Argon in commentario Apollonii, Aristophanes, Aristophanis Interpres, Aristoteles, Ateio, Bettus, Caecilius, Callimachus, Calvus, Camerinus in Troiae excidio, Carmemides in bellis Arcadem et Cretemum, Carus in Hercule, Cicero, Cinnus, Crispus (Salustius ut patet), Cotta in pharsalico bello, Democritus, Dio, Diodorus sicutus, Donatus, Eonius, Euphorio, Euphorio minor, Eudemus, Flaccus Velerius in Argonauticis, Fontanus in nymphorum et satyrorum amoribus, Gracchus Sextus in historiis amorum et in Thyeste, Grynicus, Heraclitus, Herodius, Homerus minor, Horatius, Iuvenalis, Laevius, Lergus Velerius in Aetneis erroribus, Leuceus, Linus, idem in Aristophanis Plutum, Livius, Luceius, Lucianus in bartho philosopho et in tergiversantibus, Locellus, Lucretius, Lupus sicutus in Menelao tragedia, Lycophro, Macer Aemilius in bello Troiano, Marcianus, Marcius, Marcus Domitius in Malseno, Maximus, Melissus, idem in iocorum libro, Menander, Methynius, Moestes, Montanus Iulius, Musaeus, Naevius, Neme in dogmatibus philosophiae, Orpheus, Oridius, idem in Medeo,

Ovillii Interpres, Papirianus, Papirius, Parthenius, Pausanias, Peto C. in epigrammetis, Pherecydes, Phileno, Philochorus, Plinius, Plutarchus, Poeta doctus in suo passera, Polignus, Polycarpus, Porphyrius, Probus, Proculus C., et Proculus Pindari enarratores, Proculus C. in Lyde, Rabirius C., Rufus Corn. in lyricis, idem in paderica senectute, Sabinus in Troezen, Sallustius, Serapio rhodius, Cassius Severus in tragoedia, Severus Corn. in bello sicolo, Stephano, Strabo, Suda, Titinius, Trimecius Q., idem in Perseo, Troguus, Turpillius in Thersyllione, Turranius Cuius in Helene, Tuscus L. in Phyllidis amore, Uranius, Varius, Varro, Varro Terentius in punico bello, Verax T. in homerico Ulise, Virgilius, Xenophon, Zeno, Zevodorus. Hi quidem auctores omnes in eruditissimi operis reliquiis nominantur; exemplo tamen ipsorum omnia desunt, huiusmodi in codicibus locum, de quo re dictum est in praefatione p. XLII.

Porro eiusdem operis alia fragmenta a Coelio rhodigino exhibita, huius in praef. p. XL. XLII. Denique in eadem praef. p. XLIII. de falso quoque Apuleio elio orthographo sermo fit.

Hactenus volumen primum repetitur et diversae editionis descripsimus, quod a nobis quidem imprimi necesse fuit, quia primae editionis volumen primum, distractis quae pauca fuerant exemplaribus, vix iam reperirebatur. Ceteroquin ne ipsum primae editionis volumen sine descriptione sit, differentias eius indicabimus. Quam enim non-

nulle ad eius omnia transferre libuerit, nonnulla etiam semel extare suffere, multa denique novae editionis volumini superaddiderimus, hoc quidem satis ab illo diversum evenit, ita ut neutrum philologus non sit utile. Haec igitur insunt in prima quae in altera desiderantur editione, nempe. 1. praeter epistolem ad Leonem P. M., in qua de consiliis suis auctor disserit, ponitur S. Ambrosii locorum commentarii in Lucam comparatio cum eusebianis, quas ipse praese imitatur, questionibus. 2. Apollinaris et Photii fragmenta nonnulla commentariorum ad Lucam. 3. Anastasii sinaitae quaedam lucubretumculae. 4. Chronicon quoddam brevissimum. 5. Chronicon paschalis et 6. Hippolyti fragmenta duo. 6. Antipatri item bo-strensis fragmenta duo sunt in tomis ceteris. 7. Iohannis Papae VIII. brevis epistola. 8. Theodori grammatici pauca ad Danielen scholae. 9. Adnotationes nostrae ad commentarios Theodori mopsuesteni in prophetas minores, Polyehronii, et variorum in Danielen, itemque nostra Theodori latina interpretatio. 10. Theodori mopsuesteni in prophetas, Leontii et Io. sacrarum rerum specimine non repetivimus, quoniam integra ipsorum opere sexto septimoque volumini reservabamus. Iudicium quoque auctorum a Leontio et Io. leudastorum in eo volumine positum, septimo mox volumini, quod additum ad ineditos, destinavimus. 11. Item Aristidis orationem quarto classicorum auctorum volumini depulavimus. De Theodori quidem mopsuesteni scriptis veris in praefatione disputatum fuit.

TOMUS II.

Precursor tabula palaeographica et imago Pontificis.

Epistola praefata ad Leonem XII. in qua gesta huius Pontificis maximi praecipua recensentur.

Praefatio, in qua de Constantio porphyrogeniti eclogis historicis, nominatimque de ti-

tulo *de sententiis* qui nunc primum editus est, tum etiam de variis variorum operum eclogis verba sunt. Deinde singillatim dicitur de excerptis positis Polybii, Diiodori siculi, Dionysii halicarnassensis (quo loco et Causarii tractatus de mysteriis samothraciensibus) Apuleii, Dionisii Cassii (quo

- loco et duplici florilegii vetici nūtiā scribitur cum excerptis), Desippi, Eusepii, Menandri, aliorumque Auctorum, quarum inedita scripta tomas continet. Exin de palimpsesto vaticano dissicitur, reliquiarum praedictarum fonte. Denique parergi instar fragmentum ponitur panegyrici in Michaelem IX. Palaeologum p. I-XXXV.
- Catalogus Auctorum, et tabulae palaeographicas explicatio p. XXXVI.
- Diodori Excerpta, a septimo libro ad decimum p. 1-41. Eiusdem Excerpta inedita a libro XXI-XL p. id est usque ad finem historiae p. 42-151. Sequitur chronologia Excerptorum, et palimpsesti ordinatio p. 152-154. Ob cumulandam Excerptorum novorum Diodori collectionem, additis in fragmentis librorum VI. et VII. ex Eusebii chronico a me edito libri I. capitula 35. 36. 37. itemque partem notabilem capituli 48.
- Diomis Cassii Excerpta ab urbe condita ad pugnam cennensem p. 155-196.
- Eiusdem Excerpta ab Augusto usque ad finem historiae p. 197.
- Anonymi Excerpta post Dionem usque ad Constantinum p. 234-246.
- Eusepii historiarum Excerpta p. 247-295.
- Eiusdem Excerpta legationum p. 296.
- Eiusdem fragmenta varia historica, cum Photii iudicio de illius historiae p. 307-318.
- Desippi historiarum Excerpta p. 319-330.
- Eiusdem Excerpta legationum p. 331-339.
- Eiusdem Fragmenta varia historica, ex Auctoribus graecis et latinis, cum Photii iudicio, et aliorum testimoniis p. 350-367.
- Iamblichi Babyloniorum fragmentum p. 348-351.
- Menandri historiarum fragmenta p. 352-366.
- Appiani historiarum fragmenta tria p. 367-368.
- Polybii historiarum Excerpta, a libro VI. ad XXXIX. p. 369-461.
- Palimpsesti polybiani ordinatio p. 462-464.
- Dionysii halicarnastensis historiarum Excerpta, a libro XII. ad XX, hoc est ad finem historiae p. 465-526.
- Dionis alia multa Excerpta ex codicibus planudeis, et florilegio, vaticano aliisque fontibus derivata p. 527-567. Dionis alia fragmenta antebac inedita sumenda sunt ex glossario graeco quod suta hos annos in-
mis Anecdota T. I. p. 117. et Bekkerus borussus edidit, eaque nostris et reimarianis addenda. Etenim mihi editionem meam molienti praedictas Bekkeri liber ad manus non fuit.
- Post Dionem Excerpta quaedam p. 567-568.
- Diodori quaedam p. 568-570.
- De Petro magistro eiusque opere *de scientia politica* in sex libros distributo p. 571-584.
- Catalogus scriptorum veterum rei politicae p. 584-589.
- Petri magistri *de scientia politica* partes libri quarti et quinti p. 590-609.
- Nicephori Blemmydae oratio paraphrastica, cuius titulus est *qualem oportet esse regem*, cum praevia notitia p. 609-655. Eadem oratio prout ab auctore scripta fuit p. 655-670.
- Eubuli vel Procli, de iis qui ab Aristotele adversus Platonis remp. dicto fuerunt p. 671-675.
- Iulieni laodicensis fragmenta astrologica p. 675-678.
- Basilii imperatoris exhortatio altera ad filium p. 679-681.
- Germani constantinopolitani fragmentum, quod deinde in repetita editione voluminis primi part. II. p. 677. cum amphilechiano quaestione iusta in sede posui, p. 682-685.
- Theodori Metochitae de Aegyptiis graece loquentium esperitate p. 684-688.
- Additamenta observationum, et emendationes p. 689-694. Item p. 715.
- Universi voluminis index historicus p. 695-715.

TOMUS III.

Praeſit tabula palaeographica.

Præſtitio, in qua diſſeritur de diverſis aucto-

ribus quorum ſcripta in volumina divulgantur p. VII-XXVI. Paragraphi de Victorino addenda ſunt hæc. " Victorini commentarii

" erant olim in codice hobiensi apud Murat.

" antiq. M. Ae. T. III. p. 819. nempe:

" *Victorini in Apocalypſin, et in apoſto-*

" *las Pauli.* Item p. 820: *Victorini libri*

" *quinque; quot reſpice ſunt libri commen-*

" *tatorum in Pauli epistolae in nostro volu-*

" *mine editorum. Victorini commentarios in*

" *apistolam ad Galatas memorat etiam Lab-*

" *beus Bibl. Max. p. 24. Danique Victorini li-*

" *ber in Leviticum ſuit in codicibus laures-*

" *hamenſibus, teſte codice vat. pal. 57. Victo-*

" *rius ſui temporis ferme doctiſſimus di-*

" *citur a Roſthio ſub initio operis ſui ad*

" *Porphyrum a Victorinum tranſlatum. De-*

" *nique Alcinus opp. T. I. p. 911. ait:*

" *Victorinus præcipuus rhetor, qui de ſu-*

" *liana ſchola proceſſit ad bella eccleſia-*

" *ſtica.*" Pag. XVII-XIX. ſermo eſt de

vocabuliſ plurimis quibus lexica latius le-

cuplari queunt. Ad pag. XXIII. ubi de

Valerii Maximi brevitoribus verba ſunt,

addenda ſunt hæc. In codice vat. 3307.

ſæculi XI. qui ſuit Fulvii Uſini, alius

eſt Valerii ſimul Gellique brevitor, qui

ceteroqui nullas ſive Valerii lib. I. ſive Gel-

lii lib. VIII. locum expleta videtur. Bre-

vectoris tamen exordium propter codiciſ

antiquitatem hæc recitare placeat.

" Valerii Maximi in Deſcribendis memorabilibus

" factis ſeu doctis elegantiffimæ eloquen-

" tiæ viri, ſi cui in litterarum ſtudio non

" torpent, ſibiſque in ſcripturis dicendi

" copia incredibiliſ iocundis atque ſuaviſ-

" ſimis, et autem ſententiæſque utiliſſimis,

" ſublectationem quaerentiſ, hiſtoria forte

" deſiderit, inſentem huius libri applicat le-

" ctioſi. Quam tamen ex ſupradicti viri bi-

" ſtoria maxima emanareſe noverit; ſiquiden

" præſenti opere conficiatur quaſi quoddam

" gratiſſimum temperamentum meo labora

" cœſtutibus quam plurimis Valerii elegan-

" tiſſimis ſententiis; collectiſ etiam nonnul-

" lis ex A. Gellii qui inſcribuntur noctium

" atticarum libriſ; qui animoſ legentium

" ſufficiunt tanta ſulcera dulcedine, ut ſa-

" ſtidiſ aliquo labora vel etiam aliorum le-

" ctione contracta, poſſint repellere, et

" ipſi nulla noverint irrogare. Ne quiſ ſu-

" tem iocundiſſimam hæc collectionem ſu-

" pervacaneam iudicet, ex ſupradictorum

" ſapientum imitatione hæc eſſe conſcripta

" non neſciat: hoc de ſe in proœmio ope-

" riſ ſui ſic conſiſtente A. Gellio: ſic oſi

" autem ſummi ordina rerum fortuito, quem

" ante in excerpendo ſeceramus."

Tabulaſ palaeographicaſ explicatio p. XXVI.

Elenchus Ceſarum ſecundum Ephraemii chro-

nologium p. XXVII.

Elenchus Patriarcharum byzantinorum p. XXIX.

P A R S I.

Ephraemii byzantiniſ vitæ Ceſarum, et Caio

Caligula ad Michaelem VIII. palaeologum

p. 1-225.

Eiuſdem Ephraemii catalogus patriarcharum

byzantinorum ab initio episcopatus uſque

ad Chriſti annum MCCCXXIII. p. 226-245.

Methodii monachi de vitando ſchiſmate tracta-

tus p. 247-264.

P A R S II.

Victorini philoſophi in epistolam Pauli ad Ga-

lataſ commentariorum libri duo p. 1. (Pag.

29. additur antiquum fragmentum contra

hærioſ.)

Eiuſdem in epistolam ad Philippenſes liber uni-

cuaſ p. 51.

Eiuſdem in epistolam ad Ephēſioſ libri duo

p. 87.

Eiuſdem opusculum pro religione chriſtiana

- contra philosophos physicos p. 148.
 Codicum aliquot casianensium, et Iosephi Assemani operum ineditorum imma deperditorum notitia p. 163.
 Ferrandi disconi cartaginensis epistola dogmatica adversus Ariens alicuius haereticos, ex codice casianensi p. 169.
 Prologus editoris ad sermonum arianorum fragmenta p. 186.
 Reliquiae tractatus antiquissimi in Lucae evangelium p. 191.
 Sermorum arianorum fragmenta antiquissima, cum refutationibus p. 208.
 Fragmenta antiqua duo ex libris, ut videtur, apocryphis V. T. p. 238. (Pag. 239. accedunt Iulii Titiani et Hilarii arelensis fragmenta duo.)
 [Sermorum antiquorum aliae reliquiae p. 240.
 Liturgica fragmenta antiqua p. 247.
 Fragmentum contra Arianos p. 249.
 Flori disconi Ingdunensis epistola de psalterii emendatione p. 252.
 S. Isidori prologus in psalterii editionem p. 256.
 Evangelium secundum Mattheum versionis an-

tahieronymianae p. 257.

P A R S III.

- Iulii Paridis epitome librorum decem Valerii Maximi p. 1.
 Iacurii Nepotiani alia epitome Valerii Maximi (usque ad lib. III. cap. 2.) p. 93.
 Praecepta artis musicae collecta ex libris sex S. Augustini de musica, ex codice antiquo p. 116.
 Sermones veteres quatuor. I. in septuagesima. II. in quadragesima. III. in dominica passionis. IV. in dominica palmarum p. 135.
 Theoduli sive Thomae magistri oratio de regis officio, ad Andronicum II. palaeologum, graeca p. 145.
 Eiusdem alia oratio de subditorum erga regem officiis, graece p. 173.
 Sibyllae libri XI. XII. XIII. XIV, collectioni veteri sibyllinarum addendi, graece p. 202.
 Catalogus sutorum in Procli commentario inedito ad X. Platonis de republ. laudatorum p. 216.

T O M U S IV.

Praefatio in qua verba sunt primum de synodo constantinopolitana anno 1166. celebrata; deinde de codicibus arabicis, tum etiam de persicis turcisque bibliothecae vaticanae, p. V-XVI Exponitur scilicet catalogi eiusque editionis historia, tum de frottibus variis atque copiis disputatur, quos hic catalogus, seu potius codices per hunc cogniti, suppeditare iam queat. Absque enim edita per praesentem catalogum notitia, quis horum nonnegatorum at ultra codicum fractus esset?

P A R S I.

Synodus constantinopolitana sub Luca patriarcha, imperatore Manuele Comneno, habita super illo divini Servatoris dicto *Pater noster* me est. Constat actionibus octo. Adfue-

runt episcopi XXXI, quorum subscriptiones tachygraphico scripturae graeca exaratas duplici in tabula exhibentur, p. 1. et p. 96.

P A R S II.

- Codices arabici vel a Christianis scripti, vel ad christianam religionem pertinentes, quorum CXIV. describuntur p. 1-335.
 Codices arabici a Mahometanis scripti usque ad cod. CCCXCIV. Deinde post p. 499. sequuntur mixti et christianis ac mahometanis codices usque ad DCCLXXXVII.
 Codices persici LXV. p. 650.
 Codices turcici LXIV, inter quos aliquot ad christianam etiam religionem pertinentes p. 652.
 Index alphabeticus aeternorum at operum codicibus christianis arabicis comprehensorum p. 679-697.

Index alphabeticus auctorum et operum arabie
cic codicibus mahometanis comprehensorum
p. 708-708.

Index persicorum p. 708-711.

Index turcicorum p. 711-713.

Fragmento storico di G. S. Assemani su i po-

poli cristiani del petriarcato antiocheno p.
714-716.

Dello stesso Assemani altro frammento intorno
ai libri eretici degli Orientali, e loro confu-
tazione p. 717-718.

TOMUS V.

Praeit tabula epigraphica

Præfatio, in qua disputatur de collectionibus
collectoribusque variis inscriptionum chris-
tianarum; deinde singillatim de collectioni-
bus romanis scriptorum lapidum, et de
dispersis atque pseudumalique; postea no-
minatim de F. A. Zachariae cogitata ad-
ditione, et de Caietani Marinii ms. collec-
tione, cuius universus conspectus scri-
bitur p. XVIII-XIX, in triginta duo ca-
pita distribuit cum appendice. Hinc edi-
tor de suis consiliis, et de curata editio-
ne dicit, qua tamen nonnulli octo capita
complexus est, dilata operis propter varias
difficultates prosecutione. Postremo singu-
lari studio disputat Editor de classe inscrip-
tionum ss. martyribus positarum, quo
ferme classis nobilissima omnium est: ita-
que de martyrii quoque signis, quae epi-
graphas comitari solent, et de regulis criti-
cis in re tam gravi adhibendis disserit
p. V-XXIX.

Secundae voluminis parti paucis praefatur Au-
ctor, confirmationem Catalogi orientalium
codicum, qui in bibliotheca vaticana servan-
tur, lectoribus suis commendans p. XXX.

Explicatio tabulae, qua inscriptionum chris-
tianarum specimen exhibetur p. XXXII.

Ceteroquin ad primam figuram impressam
quod attinet, haud iam de villa, tugurio,
et huiusmodi cogitare vult editor, sed de
Nepotio potius ex arca egresso cum anima-
libus variis. Certa Not ex creta prodians,
in alio christiano lapide unius vat. con-
spicius est

P A R S I.

Inscriptionum christianarum cap. I. Vota, pre-
ces, divorum elogis, nomina in lip-
santhea, status, cycli p. 1-73.

Cap. II. Arae, templa, aedes, fontes, dona-
ria, cetera monumenta sacra, facta, data,
dicata, restituta, consummata p. 74-208.

Cap. III. Bona in commoda ecclesiarum do-
nata legata p. 209-236.

Cap. IV. Inscriptiones honori Augustorum,
regum, dynastarum p. 237-276.

Cap. V. Inscriptiones honori virorum et fe-
minarum clarissimarum p. 277-295.

Cap. VI. Leges, aedificia, loca publica, pri-
vata p. 296-360. Inseritur ingens lapis
stratonicensis et aqulstemiensis Diocletiani
de pretiis rerum venalium, ante hos annos
cum publico communicatus.

Cap. VII. Epitaphia martyrum; item illorum
qui ex calice sanguinolento sepulchris ad-
posito, martyrum in numero habiti sunt
p. 361-416.

Cap. VIII. Epitaphia martyrum mulieris se-
xus p. 462.

Adnotationes a schedis C. Marinii p. 463-473.
Cycli paschalis ravaus. ectypum ibid.

P A R S II.

Catalogus codicum syriacorum CII. assema-
niano edito addendus part. III. p. 1-82.

Appendix ad catalogum codicum hebraicorum
Bibliothecae vat. Sunt enim codices LXXXVII.
p. 83-93. Additur notitia codicis samaritan-
ni preces continentis ad usum synagoga-
eius sectae.

Catalogus codicum LXXI. aethiopicorum Bibliothecae vat. p. 94-100.

Catalogus codicum XVIII. slavieorum Bibl. vat., cum notitia impressarum aliquot slavieorum librorum p. 101-111.

Codices indices XXII. Bibl. vat. 102.

Codices sinici item Bibl. vat. X. p. 112-113.

Catalogus codicum copticorum LXXX. Bibl. vat. p. 114-120.

Dissertatione di G. S. Assemani sulla nazione dei Copti, e sulla validità del sacramento dell'ordine presso loro. p. 171-237. Si aggiunge un frammento storico dello stesso Assemani intorno alle varie nazioni cristiane di Oriente p. 238. Altro p. 254.

Catalogus codicum armeniacorum XIII. Bibliothecae vat., quibus addantur duo iberici 259-262.

Indices alphabetici auctorum et operum codicum syriacis, hebraicis, et copticis comprehensarum p. 243-251.

Della diversa conversione de' Nestoriani o Caldei frammento storico di G. S. Assemani p. 252-253.

Summa codicum orientalium vaticanorum in Tomo IV. et V. descriptorum, additis etiam hebraicis et syriacis, quos Assemanus tribus tomis impressis descripsit.

Aethiopici	71	Persici.	65
Arabici	787	Samaritani	3
Armeniaci	13	Sinenses	10
Coptici	80	Slavici	18
Hebraici	531	Syriaci	459
Iberici	2	Turcici	64
Indices	22		

2125.

TOMUS VI.

Praeit tabula palaeographica.

Praefatio in qua copiose discribitur de Theodori mopsuesteni Commentario in XII. prophetas minores, qui nunc primum ex antiquo codice editus fuit. (De ceteris enim plurimis Theodori scriptis in praefatione primi voluminis editionis primae accurate dictum fuit.) Pag. XVIII-XX. specimen quoque laeicae interpretationis praebetur. Reliqua pars praefationis occupatur circa Theoriani graeci disputationem cum Nersete armeno, notationem epistolarum Nerseti, triam Attorum scripta, denique S. Petri Damiani et dissonorum Petri ac Pauli scripta, etiamque fragmentum anonymum. Postremo loco tabula tachygraphica latino-graeca declaratur, in qua est S. Isidori capitulum de orthographia, et S. Dionysii areop. de eccl. hierarchia specimen codicis rarissimi vaticani perpetuis signis scripti. Est autem voluminis contentus haec.

P A R S I.

Theodori mopsuesteni commentarius in Oseam p. 1. In Joel. p. 5.

In Amosum p. 69. In Habacucum p. 177. In Abdiam p. 106. In Sophoniam p. 192. In Ionam p. 114. In Aggaeum p. 107. In Michaeam p. 130. In Zachariam p. 291. In Nahumum p. 167. In Malachiam p. 278. Excerpta ex operibus variis Theodori eiusdem per Leontium p. 299.

Theoriani graeci disputatio secunda cum Nersete patriarchae Armeniorum p. 314.

Supplementum disputationis primae Theoristi p. 410.

Excerpta ex epistolis Nerseti patriarchae Armeniorum p. 415.

P A R S II.

Attonis senioris vercellensis episcopi testamentum p. 3.

Attonis iunioris vercell. episcopi sermones octodecim p. 11.

Eiusdem polypiticum seu perpendiculum cum principis scholii p. 43.

Attonis cardinalis capitulare p. 60.

Epistola quaedam canonica p. 101.

Remigii antiodorensis commentarius imperfectus in Oseam p. 103.

Eustychii papae (ut inscribitur) exhortatio ad clericos p. 124.

Epilogus de officiis clericorum p. 127.

De Attenibus variis distributa p. 129.

De Capitularibus distributa p. 146.

De Poenitentiali romano distributa p. 161.

S. Petri Damiani iter gallicum p. 193.

Eiusdem expositio canonis missae p. 311.

Collectanea novi testamenti ex operibus S. Petri Damiani excerpta, cum eiusdem fragmentis ineditis p. 326.

Petri diaconi de ortu et obitu iustorum Coenobii casinensis p. 243.

Augustini Valerii card. episcopi veronensis de occupationibus diacono cardinali dignis p. 281.

T O M U S VII.

Praevis tabula palaeographica, in qua specimen codicis Leonii, et codicis quo continetur doctrina Patrum de Verbi incarnatione.

Praefatio, propter Editoris novas occupationes, omnino brevissima scribi potuit, quum tamen argumenti amplitudo eam copiosissimam postularet. Est autem hic tomus theologiae thesaurus locuples, pretiosis Patrum reliquiis antehac ineditis repletus, p. V-VII. Auctorum, qui in volumina appellantur, index p. VII-VIII.

Quis tamen index ille perexiguus est, neque Auctorum opera appellat, placet ouno loco gratiam philologorum multo accuratorem pleniorisque indicem hic inserere.

INDEX AUCTORUM ET OPERUM

IN TOMO VII. LAUDATORUM.

Aetius arianus p. 71. 72. πρωτοπλάτης τῆς Ἀμαρτίας δουλοπρεπὲς ἡρξάμενος.

Amphilochius iconiensis p. 283. Ἐν τῇ πρὸς Ἰλλυριανὸν ἐπιστολῇ p. 7. 10. 15. 156. Ἐν τῇ πρὸς Πυργάριον διδάσκοντι τὴν δαγμωτικὴν ἐπιστολῇ p. 68. Ἐν τοῦ εἰς τὸ γινώσκαι λόγῳ p. 203. Πρὸς ἄρτιανόν p. 135. Ἐν τοῦ λόγου εἰς τὸ, ὃ πατὴρ ὁ πνεῦμας εἰς, πνεῦμα μου ἐστίν p. 281.

Amphilochius sidensis in τὰς κατὰ συνόδου (τὰς ἐν Χαλκεδόνι) γραφίτας αὐτῷ ἐπεσταλμένης πρὸς Ἀντιόχον τὸν βασιλέα p. 136.

Ambrosius mediolanensis p. 306. Ἐν τοῦ αὐτοῦ Ἀποστολῇ, ὃ περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἡγίας p. 7. 307. Ἐκείνου εἰς τὴν πρὸς τὸν

θεὸν ἐκκλησιαστικῆς p. 14. Ἐν τοῦ τετάρτου λόγου περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς p. 15. 131.

Ἐν τοῦ περὶ τῆς θείας ἐκκλησιαστικῆς λόγου p. 18. Ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τοῦ ἁγίου εὐχαριστίου p. 131. 134. Ἐν τοῦ πρώτου λόγου p. 134. Ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἔχλους ἐπιστολῇ ibidem. Ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἐπιστολῇ ibidem. Ἐν τοῦ κατὰ Ἀπολλωνίου 3' λόγου ibidem. Ἐν τῇ πρὸς Ἀντωνίνον ἐπιστολῇ ἰουγῶν p. 135. Ἐν τοῦ λόγου εἰς τὸ, πνεῦμα παρελθόν ἐν ἑαυτῷ τοῦ πατρός p. 203.

204. In libro sexto de fide Gratianum p. 249. De Spiritu sancto p. 255.

Anastasius antiochenus in τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου p. 20. 29. Ἐν τῇ πρὸς Ἰλλυριανόν τὴν γραμματικῇ p. 27. Ἐν τοῦ κατὰ τοῦ διακόνου p. 59.

Anastasius apocrypharius rom. πρὸς πενεχτίαν ἀρχιεπίσκοπον p. 206.

Anastasius sijnaita περὶ βλασφημίας ἔδον ἱερογῶντος p. 206.

Anatolius epolitanus p. 49.

Antipater hostrehsis in τὸν αὐτὸν Ἀρχιεπίσκοπον p. 101. Ἐν τοῦ κατὰ Ἀρχιεπίσκοπον πηγ. 6. p. 88-91. Ἐν τοῦ λόγου εἰς τὸν αἰσιμαῖον p. 204. Ἐν τοῦ αὐτοῦ λόγου κατὰ Ἀπολλωνίου ibidem.

Apollinaris p. 73. 124. Πρὸς Νίκην p. 16. 302. Πρὸς Λαοδικεῖαν p. 17. Ἐν τῇ κατὰ Λαοδικεῖαν p. 20. Ἐν τῇ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας λόγου p. 302. 303. 311. Κεφ. 15. p. 20. 301. Ἐν τοῦ πρὸς Ἰουλιανόν τὸν ἐπιστολῇ πατρὸς λόγου p. 70. Ἐν τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου πρώτου p. 203. Ἐν τῇ κατὰ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀντιπρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ 16.

302. Πρὸς Λαοδικεῖαν p. 17. Ἐν τῇ κατὰ Λαοδικεῖαν p. 20. Ἐν τῇ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας λόγου p. 302. 303. 311. Κεφ. 15. p. 20. 301. Ἐν τοῦ πρὸς Ἰουλιανόν τὸν ἐπιστολῇ πατρὸς λόγου p. 70. Ἐν τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου πρώτου p. 203. Ἐν τῇ κατὰ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀντιπρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ 16.

302. Πρὸς Λαοδικεῖαν p. 17. Ἐν τῇ κατὰ Λαοδικεῖαν p. 20. Ἐν τῇ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας λόγου p. 302. 303. 311. Κεφ. 15. p. 20. 301. Ἐν τοῦ πρὸς Ἰουλιανόν τὸν ἐπιστολῇ πατρὸς λόγου p. 70. Ἐν τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου πρώτου p. 203. Ἐν τῇ κατὰ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀντιπρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ 16.

302. Πρὸς Λαοδικεῖαν p. 17. Ἐν τῇ κατὰ Λαοδικεῖαν p. 20. Ἐν τῇ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας λόγου p. 302. 303. 311. Κεφ. 15. p. 20. 301. Ἐν τοῦ πρὸς Ἰουλιανόν τὸν ἐπιστολῇ πατρὸς λόγου p. 70. Ἐν τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου πρώτου p. 203. Ἐν τῇ κατὰ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀντιπρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ 16.

302. Πρὸς Λαοδικεῖαν p. 17. Ἐν τῇ κατὰ Λαοδικεῖαν p. 20. Ἐν τῇ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας λόγου p. 302. 303. 311. Κεφ. 15. p. 20. 301. Ἐν τοῦ πρὸς Ἰουλιανόν τὸν ἐπιστολῇ πατρὸς λόγου p. 70. Ἐν τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου πρώτου p. 203. Ἐν τῇ κατὰ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀντιπρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ 16.

302. Πρὸς Λαοδικεῖαν p. 17. Ἐν τῇ κατὰ Λαοδικεῖαν p. 20. Ἐν τῇ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας λόγου p. 302. 303. 311. Κεφ. 15. p. 20. 301. Ἐν τοῦ πρὸς Ἰουλιανόν τὸν ἐπιστολῇ πατρὸς λόγου p. 70. Ἐν τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου πρώτου p. 203. Ἐν τῇ κατὰ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀντιπρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ 16.

302. Πρὸς Λαοδικεῖαν p. 17. Ἐν τῇ κατὰ Λαοδικεῖαν p. 20. Ἐν τῇ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας λόγου p. 302. 303. 311. Κεφ. 15. p. 20. 301. Ἐν τοῦ πρὸς Ἰουλιανόν τὸν ἐπιστολῇ πατρὸς λόγου p. 70. Ἐν τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου πρώτου p. 203. Ἐν τῇ κατὰ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀντιπρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ 16.

302. Πρὸς Λαοδικεῖαν p. 17. Ἐν τῇ κατὰ Λαοδικεῖαν p. 20. Ἐν τῇ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας λόγου p. 302. 303. 311. Κεφ. 15. p. 20. 301. Ἐν τοῦ πρὸς Ἰουλιανόν τὸν ἐπιστολῇ πατρὸς λόγου p. 70. Ἐν τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου πρώτου p. 203. Ἐν τῇ κατὰ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀντιπρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ 16.

302. Πρὸς Λαοδικεῖαν p. 17. Ἐν τῇ κατὰ Λαοδικεῖαν p. 20. Ἐν τῇ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας λόγου p. 302. 303. 311. Κεφ. 15. p. 20. 301. Ἐν τοῦ πρὸς Ἰουλιανόν τὸν ἐπιστολῇ πατρὸς λόγου p. 70. Ἐν τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου πρώτου p. 203. Ἐν τῇ κατὰ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀντιπρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ 16.

302. Πρὸς Λαοδικεῖαν p. 17. Ἐν τῇ κατὰ Λαοδικεῖαν p. 20. Ἐν τῇ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας λόγου p. 302. 303. 311. Κεφ. 15. p. 20. 301. Ἐν τοῦ πρὸς Ἰουλιανόν τὸν ἐπιστολῇ πατρὸς λόγου p. 70. Ἐν τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου πρώτου p. 203. Ἐν τῇ κατὰ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀντιπρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ 16.

302. Πρὸς Λαοδικεῖαν p. 17. Ἐν τῇ κατὰ Λαοδικεῖαν p. 20. Ἐν τῇ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας λόγου p. 302. 303. 311. Κεφ. 15. p. 20. 301. Ἐν τοῦ πρὸς Ἰουλιανόν τὸν ἐπιστολῇ πατρὸς λόγου p. 70. Ἐν τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου πρώτου p. 203. Ἐν τῇ κατὰ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀντιπρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ 16.

302. Πρὸς Λαοδικεῖαν p. 17. Ἐν τῇ κατὰ Λαοδικεῖαν p. 20. Ἐν τῇ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας λόγου p. 302. 303. 311. Κεφ. 15. p. 20. 301. Ἐν τοῦ πρὸς Ἰουλιανόν τὸν ἐπιστολῇ πατρὸς λόγου p. 70. Ἐν τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου πρώτου p. 203. Ἐν τῇ κατὰ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀντιπρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ 16.

302. Πρὸς Λαοδικεῖαν p. 17. Ἐν τῇ κατὰ Λαοδικεῖαν p. 20. Ἐν τῇ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας λόγου p. 302. 303. 311. Κεφ. 15. p. 20. 301. Ἐν τοῦ πρὸς Ἰουλιανόν τὸν ἐπιστολῇ πατρὸς λόγου p. 70. Ἐν τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου πρώτου p. 203. Ἐν τῇ κατὰ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀντιπρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ 16.

302. Πρὸς Λαοδικεῖαν p. 17. Ἐν τῇ κατὰ Λαοδικεῖαν p. 20. Ἐν τῇ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας λόγου p. 302. 303. 311. Κεφ. 15. p. 20. 301. Ἐν τοῦ πρὸς Ἰουλιανόν τὸν ἐπιστολῇ πατρὸς λόγου p. 70. Ἐν τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου πρώτου p. 203. Ἐν τῇ κατὰ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀντιπρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ 16.

302. Πρὸς Λαοδικεῖαν p. 17. Ἐν τῇ κατὰ Λαοδικεῖαν p. 20. Ἐν τῇ περὶ τῆς θείας εὐχαριστίας λόγου p. 302. 303. 311. Κεφ. 15. p. 20. 301. Ἐν τοῦ πρὸς Ἰουλιανόν τὸν ἐπιστολῇ πατρὸς λόγου p. 70. Ἐν τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς λόγου πρώτου p. 203. Ἐν τῇ κατὰ ἐπιστολῇ πρὸς τὸν ἀντιπρεσβύτερον ὑπὸ τοῦ 16.

- γου προσελθόντες λέγοντες p. 301. 'Εκ τῶν
 κατὰ Διοδώρου λόγων p. 301, 303. 'Εκ τῶν
 συλλογισμῶν p. 310. 'Εκ τῶν διαλόγων, ἴδι.
 302. ἑκαστος ὁ Χριστός ibid.
 Apologia synodi chalcedonensis p. 35, 46.
 Arius p. 124, 315. 'Εκ τῆς ἱερωνίας ἡ ἐπι-
 στολὴ κατὰ τοῦ συμβόλου τῶν ἐκ Νικαίας τῆς
 πρώτης p. 202.
 Arseniotes vel Arsenius p. 264.
 Athanasius p. 123, 127, 143, 144, 200.
 205. Κατὰ τὸν συμμαρτυροῦντα τὸν κα-
 ποίον ἐν τοῖς δόγμασι p. 7. 'Εκ τοῦ εἰς τὸ
 ὁ λόγος σὺν ἡμῶν p. 40. 'Εκ τῶν κατὰ
 τὸν Πλακωνίου λόγων τὸ πρῶτον τὸ ἅγιον p. 59.
 'Εκ τοῦ περὶ αἰτίας μελέτης λόγου p. 67.
 'Εκ τοῦ περὶ ἁγίου πνεύματος p. 86. 'Εκ ἐπι-
 στολῆς τοῦ ἁγίου ἁγίου λόγου ἡμῶν, ὅτι
 ἡ βροχὴ γινώσκου ἐν ἡμῶν p. 132. 'Εκ τοῦ
 λόγου τοῦ εἰς τὸ νῆμα ἵσταται πρὸς καὶ κατὰ
 Ἀρμενίους p. 204, 205. In expositione
 catholicae fidei p. 245. In libro quem
 scripsit contra Arium p. 254. 'Εκ τῶν
 πρὸς Ἐκκλησίαν p. 286. 'Εκ τῶν περὶ τῆς
 σωτηρίας ἐκπεμπόμενων λόγων p. 247. Pseu-
 do Athanasius ad Iovinianum p. 303, 304.
 Athenodorus ἐκ τοῦ περὶ ἱερωνίου p. 99,
 105.
 Augustinus hippoensis ἐκ τῆς πρὸς Βαλου-
 στιανὸν ἐπιστολῆς p. 135. In libro XV. 26.
 de Trinitate p. 249. Lib. IV. 21. p.
 252. In expositione fidei catholicae
 p. 255.
 Basilus p. 11. 'Εκ τοῦ πρὸς τὸν Εὐδοκίον δό-
 ξαν λόγων p. 22. 'Εκ τῶν πρὸς Ἀργυρίχου
 p. 52. 'Εκ τοῦ εἰς τὸν Κάιν p. 96. Τι δοκεῖ
 Χριστός p. 128. 'Εκ τοῦ πρώτου πρὸς Εὐ-
 νόμιον p. 129. 'Εκ τοῦ κατὰ Ἀρμενίους λό-
 γου p. 203.
 Beda in ultima homilia, id est quinquage-
 sima p. 256.
 Boethius p. 250.
 Caelestinus papa in commentario episco-
 pis et presbyteris euntibus in orien-
 tem p. 246.
 Cassianus ἐκ τοῦ περὶ τῶν κατὰ λογισμῶν p.
 96-98, 103.
 Cicero in Hortensio p. 274.
 Clemens alex. p. 94, 98. 'Εκ τοῦ εἰς τὸ πᾶ-
 ρος p. 94, 98, 99. 'Εκ τοῦ α' ἐπιστομῶν
 p. 105, 108. 'Εκ τοῦ α' p. 88.
 Clemens rom. ἐκ τῆς 2' ἐπιστολῆς p. 84.
 Coluthus haereticus p. 73.
 Cyrillus alex. p. 31, 32, 55, 56, 57, 65,
 128, 129, 131, 144, 148, 248, 291,
 300, 304, 308. 'Εκ τοῦ ὑπαγεμένου εἰς
 τὸν α' ὑμῶν p. 51. 'Εκ τοῦ εἰς τὴν κατὰ
 Μαρκεῖον p. 9, 10, 25, 26, 142. 'Εκ
 τοῦ αὐτοῦ ἐκ βιβλίου, διενεργῶν p. 24, 29. 'Εκ
 τοῦ πρὸς p. 10. ('Εκ τοῦ ἁγίου T. VIII.
 part. III. p. 142-144.) 'Εκ τοῦ ἱεροῦ
 p. 26. ('Εκ τοῦ ἱεροῦ T. VIII. p.
 144-147.) 'Εκ τῆς ἱερωνίας τῆς πρὸς ἡ-
 βρωναίου ἐπιστολῆς 8, 10, 18, 24, 25, 135.
 'Εκ τῆς αὐτῆς ἀπὸ τοῦ διενεργῶν τέρπου
 p. 130, 140. (Item T. VIII. p. 147.) 'Εκ
 τῆς αὐτῆς τέρπου ε' p. 130. 'Εκ τοῦ κατὰ
 συννοήσαντος λόγου p. 10, 15, 27, 290,
 295, 302. 'Εκ τοῦ κατὰ Διοδώρου p. 87.
 'Εκ τοῦ κατὰ Ἰωαννῆν α' p. 135. 'Εκ τοῦ α'
 λόγου p. 104. 'Εκ τοῦ β' p. 102, 103,
 108. 'Εκ τοῦ γ' p. 94, 98, 102. 'Εκ τοῦ
 δ' p. 94, 100, 103. 'Εκ τοῦ ε' p. 99,
 101, 103, 107, 108. 'Εκ τοῦ σ' p. 94,
 105, 108. 'Εκ τοῦ ζ' p. 106. 'Εκ τῆς
 πρὸς Ἰωάννην (Ἰωάννην) ἐπιστομῶν ὅτι
 ἐκπεμπόμεν p. 132. 'Εκ τῆς βιβλίου τῶν ἡγε-
 μόνων p. 36, 39, et p. 133. 'Εκ τῶν λό-
 γων ἡμῶν κατὰ Διοδώρου ἡμετέρας τῶν σω-
 τήρων p. 306. 'Εκ τῶν πρὸς Ἀνδρίαν p. 8.
 'Εκ τοῦ προσημασμένου πρὸς Ἀλεξανδρίαν περὶ
 νίστους p. 7, 8, 46, 132. ὅτι Ἀλεξαν-
 δρῶν (Ἀλεξανδρίας) περὶ νίστους p. 18,
 133. 'Εκ τοῦ, ὅτι ὁ φυχὴ μου νεκρῶνται
 p. 24. 'Εκ ἐπιστολῆς ἐκπεμπόμενης, εἰς τὸ
 ἰσχυρῶς διὰ τὴν ἐκκλῆσαν τῶν ἡμετέρων ἐκ-
 κλησίας ὁ ἁγιος συννοήσαντος α. τ. λ. p. 26.
 Ex eius loco apud Severum p. 8, 9.
 'Εκ τῆς περὶ ἐκκαθάρσεως ἐπιστολῆς p. 132.
 'Εκ τῶν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐκκαθάρσεως
 p. 143. Παράγωγος ἡμετέρας Ἀρμενίας p. 132.
 'Εκ τῆς ἱερωνίας τῶν ἡμῶν ἐπιστολῶν p.
 128. 'Εκ τῶν πρὸς τὸν ἐκκλῆσαν p. 115.
 'Εκ τῶν α' τῶν ἡμετέρων ἐκκλῆσαν p. 29, 130,
 298. 'Εκ τοῦ κατὰ Διοδώρου ἐκκαθάρσεως
 p. 24, 29. 'Εκ τοῦ εἰς τὸν α' Χριστός
 p. 9, 135. 'Εκ τοῦ ἐκ πενήντης ἐκκαθάρσεως

- p. 135. 'Εν τῇ διατριβῇ τοῦ κατὰ 'Ιωάννην εὐαγγελίου p. 296. 'Εν τοῖς πρὸς Σαύστον ὑπομνηματισμοῖς p. 296. 'Εκ τῆς ἐπιστολῆς πρὸς Σαύστον p. 8. 128. 141. 142. 147. 286. 'Εν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Σαύστον ἐπιστολῇ p. 62. 125. 126. 133. 140. 142. 297. Πρὸς Οὐάλεριον τὸν τοῦ 'Ιωάννου ἀδελφόν p. 62. 'Εν τῇ πρὸς 'Αλέξανδρον ἐπιστολῇ p. 10. 119. 'Εν τῇ πρὸς τοὺς ἀντιόχειους ἐπιστολῇ p. 31. 32. 'Εκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς πρὸς 'Ιωάννην 'Αντιόχειας p. 131. 133. In duabus epistolis canonicis q. 246. 247. 'Εκ τῆς β' σφύς Νεστορίου ἐπιστολῇ p. 32. 'Εκ τοῦ β' τόμου κατὰ τὸν τοῦ Νεστορίου βιβλιαρίου p. 34. 130. Contra Nestorium p. 255. 'Εκ τῆς περὶ τριῶν διαλόγων p. 33. 'Εκ τῆς πρὸς Εὐλόγιον ἐπιστολῇ p. 34. 126. 133. 278. 291. 'Εκ τῶν εἰς τὴν γένεσιν p. 100. 'Εκ τῆς α' βιβλίου τοῦ Διονυσοῦ p. 57. 133. 'Εκ τῆς δευτέρας p. 33. 'Εκ τῆς α' p. 293. 'Εκ τῶν γλαυρῶν p. 128. 'Εκ τῆς ἑταίρας ἀναδιακρίσεως p. 139. 'Εν τῇ προσηγορικῇ p. 291. 'Εν τῇ πρὸς Θεοδοτίαν βιβλίᾳ λόγων p. 129. 295. De domino Iesu Petri pedes lavante ἀνέγνωται τὸς τοῦ μακαρίου Κυλλίου Συναγῆτος p. 104.
- Cyrillus hierosol. ἐκ τῆς εἰς τὴν εὐαγγελίαν ἱερωνίας p. 23. 134.
- Cyrus tyancensis p. 72.
- Didymus ἐκ τοῦ εἰς τὸν 'Ησάϊαν γ' p. 96. 'Εκ τοῦ περὶ ὁσιωμάτων κεφαλαίου p. 99.
- Dionysius alex. ἐκ τῆς πρὸς Ἀρρετιανὸν σύνταξιν p. 96. 98. 99. 102. 107. 'Εκ τοῦ α' κεφαλαίου p. 108. 'Εκ τοῦ περὶ γένεως p. 108. 'Εκ τοῦ α' περὶ γένεως p. 98. 107. 'Εκ τοῦ περὶ ἰουδαϊσμοῦ β' p. 99. 108. 'Εκ τῆς περὶ γένεως β' ἐπιστολῆς p. 102. 107. 'Εκ τοῦ περὶ διλογίας ἀπολογίας α' p. 96.
- Dionysius aeropagita ἐκ τοῦ περὶ ἱερωνίας β' p. 30. Περὶ τῆς διακρίσεως ἐν Χριστῷ ἱερωνίας p. 206.
- Dioscorus ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς γραμμένης ἀπὸ Γεωργίου p. 298.
- Ehion haereticus ἐκ τῆς περὶ προσηγορίας ἱερωνίας p. 68.
- Ephraemius antiochenus ἐκ τοῦ κατὰ Σπύρτον ἐπίστον λόγον p. 204. 'Εκ τοῦ εἰς τὴν ἀποστολὴν περὶ τοῦ λόγου τῶ φαινοῦ, πιστοποιημένων δὲ κατὰ πάντα διχῶ πάντες τῆς φημίνας p. 205.
- Ephraemius syrus εἰς τὸν μαρτυρίαν p. 18. 131.
- Eleutherius tyansenis ἐκ τοῦ κατὰ Ἀνελτορίον καὶ κεφαλαίου p. 87. 'Εκ τοῦ περὶ αὐτονομίου p. 95.
- Elias scholasticus p. 57.
- Erechthius episcopus Antiochia pisinensis ἐκ ἱερωνίας λεχθίσις ἐν τοῖς ἁγίοις διατριβαῖς p. 165.
- Evagrius p. 105. 109.
- Eubulus episcopus lystrensis ἐκ τοῦ λόγου τοῦ πρὸς τὴν χάριν τὸν ἀποδοκίματον τῆς βασιλῆας 'Ηρακλίου καὶ Ἀδριανῆς τοῦ τῶν εὐαγγελιστῶν φειδωλῶντος ἐπισκόπου p. 31-34.
- Eudoxius epolitanus arianus ἐκ τοῦ περὶ σωτηρίας λόγου p. 17.
- Eulogius alex. ἐκ τῶν συνταγμάτων p. 18. 19. 54-56. 59. 61. 63. 65. Περὶ τριῶν καὶ τῆς διπλῆς εὐαγγελίας τοῦ ἐνὶ τῇ τριῶν διπλῇ λόγον p. 177.
- Eunomius boeroensis thrax ἐκ τῆς πρὸς Ζώσιμον ἐπιστολῆς p. 71. 72.
- Eunomius πρωτοστάτης τῆς Ἀρμενίας Συριακῆς ἐκκλησίας, ἐκ τοῦ περὶ αὐτοῦ ἐκρίνου λόγου κτ. κτ' p. 202.
- Eusebius caesariensis ἐκ τοῦ α', καὶ τοῦ δ', καὶ τοῦ ε' τῆς α' ἐπιστολῆς p. 95. 100.
- Eustathius antioch. ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρμενίαν πρώτου λόγου p. 15. 'Εκ τοῦ περὶ φύξης κατὰ φιλοσόφων p. 85. 'Εκ τοῦ περὶ ἱερωνίας p. 106. 'Εκ τῆς ἱερωνίας τοῦ α' βιβλίου p. 135. Ἀναγνῶν τοῦ Κόδων, ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸ κατὰ 'Ιωάννην κτ. κτ' p. 203.
- Eustathius berytus περὶ τῆς τοῦ μακαρίου Αἰωνίου ἐπιστολῆς, ἀπολογία πρὸς Τυμῆτον τὸν αἰλουρον p. 25.
- Flavianus antioch. ἐκ τοῦ εἰς τὸ κατὰ 'Ιωάννην, εἰς τὸ, ἡ μὲν, τῶν τῶν ὡν, οὗ τῆς τοῦ πνεύματος p. 135.
- Flavianus epolitanus ἐκ τῆς ἐπιστολῆς π. 151.
- Fulgentius episcopus in libello de Spiritu sancto p. 251.

- Gelasius caesariensis ἐκ ἐργασίου τοῦ πατριάρχου p. 10. 23. 'Εκ τοῦ εἰς τὸ πᾶσι λόγου, εἰς ἃ ἐρχῆ ἔσται τῇ κυρίῃ p. 20.
- Gennadius episcopus in τοῦ πρὸς Περδίκτου διερῶν λόγου p. 87. Episcopus p. 250.
- Gennadius massiliensis in ecclesiasticis dogmatibus p. 296.
- Geronticus filer p. 101.
- Gregorius nazianzenus p. 126. 129. 297. 'Εκ τῶν ἐνδὸς κατὰ Ἀντιόχειον p. 63. 'Εν τῷ λόγῳ τῷ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα p. 200. 'Εν τῷ ἐπιστολῇ τοῦ ἁγίου Ἀδριανίου p. 304.
- Gregorius nysenus in τοῦ εἰς τὸ πᾶσι λόγου p. 6. Κατὰ Εὐνόμιον p. 129. 'Εκ τοῦ κατὰ Ἀντιόχειον p. 133. 203. 290. 'Εκ τοῦ εἰς περδίκτου διερῶν p. 136. 'Εκ τοῦ κατὰ Ἀντιόχειον p. 147. 'Εν τῇ κατὰ Εὐνόμιον τετάρτῃ λόγῳ p. 288.
- Gregorius I. papa in homilia de evangelione cum sero factum esset p. 250. In lobum p. 254. In quarto dialogorum libro p. 269. 270.
- Gregorius thaumaturgus ἐν τῇ κατὰ Πέτρον p. 147. 170.
- Heraclianus p. 12. 60. 64. Πρὸς Ζωζώρον p. 29.
- Hensychius hierosol. ἐκ τῶν εἰς τοὺς ψαλμοὺς p. 95.
- Hieronymus 266. In symboli expositione p. 255.
- Hilarius pictaviensis ἐκ τοῦ περὶ νικητικῆς λόγου p. 134. In libro octavo de Trinitate p. 248.
- Hippolytus episcopus p. 14. 68. 'Εκ τῆς εἰς τὸν γένειον πραγματικῆς p. 84. 'Εκ τῶν ἐν λόγιον τοῦ Βελσάρ p. 134.
- Ignatius antiochenus ἐκ τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς ἐν Τραπεζῇ p. 22.
- Iohannes quidam p. 206.
- Iohannes grammaticus p. 281.
- Iohannes chrysostomus πρὸς γενναίους p. 40. Εἰς τὸν στωικὸν ibid. 'Εν τῇ ἐκταγραμμῇ λόγῳ εἰς τὸν ἀσκήσιον τῆς πωλῆς διὰ τῆς p. 56. 'Εκ τοῦ κατὰ Ἀντιόχειον p. 129. 'Εκ τῆς πρὸς Κασκάρου ἐπιστολῆς p. 130. 135. 'Εκ τοῦ εἰς τὸν Ἀδριανὸν p. 131.
- Iohannes scythopolitanus ἐκ τῇ ἑξῆς αὐτοῦ λόγῳ κατὰ Ζωζώρον p. 1.
- Irenaeus harpasensis ἢ ἐκ ἐργασίου κατὰ τῆς ἐκ Χαλκηδόνος συνέδου, καὶ τοῦ ἁγίου Αλεξάνδρου, εἰς τὸν 24ῳον συνεκτικὸν πρὸς τὴν p. 72.
- Irenaeus ingdnnensis p. 106. 'Εκ τοῦ ἐκ τῆς κατὰ ἀντιόχειον τῆς ἐπιστολῆς p. 93. 'Εκ τῶν διὰ τὴν p. 105. Περὶ συναδικίας p. 106.
- Isidorus pelusiota πρὸς τὸν πᾶσι Κύριλλον τὸν Ἀλεξανδρινόν p. 131. 'Εκ τῆς πρὸς Τριτάτου ἀναγνώστην ἐπιστολῆς p. 134. 'Εκ τῆς πρὸς Θεοδόσιον δίκαιον ἐπιστολῆς p. 135.
- Iulianus discipulus Apollinaris πρὸς Νελλίμου συμπαθεῖν p. 70.
- Iulianus halicarnassensis p. 72.
- Iulius I. papa (pseudo-Iulius) p. 131. 'Εκ τῆς πρὸς Διονύσιον ἐπιστολῆς p. 144-147. Περὶ τῆς ἐκ Χριστοῦ ἐκτετακτοῦ τοῦ σώματος πρὸς τὸν διέταρα p. 165-168. 'Επιστολὴ εὐχαριστικῇ p. 168. Πρὸς τοὺς κατὰ τὴν διὰ τοῦ λόγου εὐχαριστικῆς ἀντισημειώσεως ἀποστολῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος p. 168. 169.
- Justinianus imp. ἐκ τοῦ ἰδίου p. 29. Πρὸς Ζώλον ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρινόν καὶ πατριάρχον λόγος p. 309.
- Iustinus martyr. p. 25. 'Εκ τοῦ περὶ τριῶν βιβλίων γ', κεφ. ε' p. 21. 22. 24. 29. 60. 130.
- Leo I. papa p. 283. 287. In epistola synodica ad Flavianum p. 247. 286. In prima homilia, quam de adventu Spiritus sancti super apostolos scripsit p. 251.
- Leontius p. 57. Τὰ τριάντα ἐπελάκια κατὰ Ζωζώρον p. 40-45. Τὶ τὸ ἐκτετακτοῦ, καὶ τὸ ἐκτετακτοῦ, καὶ τὸ ἐκτετακτοῦ p. 52. 'Εκ τῶν σχολίων p. 53. 62. 64.
- Lucius alex. ariani ἐκ τοῦ εἰς τὸ πᾶσι λόγου p. 17.
- Macarius ἐκ τῆς εἰς τὸν ἅγιον Παύλον ἐπιστολῆς p. 94. 'Εκ τῶν οὖν ἐκ ἀνδρῶν τὸ ἐκ τῶν ibid.
- Manes haereticus ἐκ τῆς πρὸς Κωνσταντίνον ἀναγνώστην ἐπιστολῆς p. 17. 304. 'Εκ τῆς πρὸς Ζεφειδῆ ἐπιστολῆς p. 69. 70. Πρὸς Ἀδριανὸν p. 277.

Marcus monachus p. 99.

Methodius ἐν τῶν παπῶν Ἐπιστολῇ p. 49.

Ἐκ τοῦ περὶ ἀντεστάσεως p. 92. 102. Ἐκ τοῦ περὶ αὐτεξουσίου p. 92. 104.

Montanus ἐν τῶν ᾠδῶν p. 69.

Nestorius p. 299. 300. Ἐκ τῆς ἐκτίθεσς κατηχηματιῶν p. 69.

Olympiodorus philosophus et diaconus ἐν τοῦ δευτέρου λόγου τοῦ κατὰ Ἰωάννη p. 205.

Pamphilus p. 13. 14.

Paulus emesenus ἐν τοῦ παδίντος ἐν τῇ Ἀλεξανδρίᾳ ἐκλογῇ λόγου p. 131.

Paulus samosatensis p. 299. Ἐκ τῶν ἐπὶ Σαβίνου λόγων p. 68. 69.

Petrus alex. p. 306. Ἐκ τοῦ πρὸς πρῶτον ἄρχον τῶν ψυχῶν τοῦ σώματος p. 85. Ἐκ τῆς διδασκαλίας p. 96. Ἐκ τοῦ περὶ τῆς ἐκτίθεσς πρὸς Χριστὸν p. 134. Ἐκ τοῦ περὶ γένεσος α' p. 98. Ἐκ τῆς περὶ γυναικὸς ἐκτελέσεως ibid.

Philo iudeus ἐν τῶν ἐν γένει ζευγμάτων p. 99. 102. 106. 107. Ἐκ τοῦ α' τῶν ἐν γένει ζευγμάτων p. 101. 102. 104. Ἐκ τοῦ β' p. 105. 108. Ἐκ τοῦ γ' p. 98. 102. Ἐκ τοῦ δ' p. 101. 102. 103. 107. Ἐκ τοῦ ε' p. 100. 101. 106. 108. Ἐκ τοῦ ζ' p. 99. Ἐκ τῶν ἐν ἡέδῳ ζευγμάτων p. 100. 102. 106. Ἐκ τοῦ α' τῶν ἐν ἡέδῳ ζευγμάτων p. 96. 100. 101. 102. 105. 106. 108. 109. Ἐκ τοῦ δ' p. 105. Ἐκ τοῦ εὐνοστάτου τῶν ἐν ἡέδῳ ζευγμάτων p. 102. 103. 104. Ἐκ τῶν ἐν τῇ λευκῇ ζευγμάτων p. 104. Ἐκ τῶν ἐν τῇ κόκκῳ ζευγμάτων p. 109. Ἐκ τοῦ περὶ τῶν ἀλόγων ζώων p. 99. 100. Ἐκ τῶν περὶ ἡρώδου p. 103. Ἐκ τοῦ γ' 74: νόμον ἡρώδου ἀλλοτριῶν p. 107. Ἐκ τοῦ δ' p. 95. 98. 107. Ἐκ τοῦ ε' καὶ α' p. 96. 107. Ἐκ τοῦ ζ' καὶ ε' p. 102. Ἐκ τοῦ α' καὶ δ' p. 99. 100. 101.

Polemo hereticus κατὰ Τριπλίτου συμμαχολογίας p. 16. Ἐκ τῆς πρὸς Ἰουλιανὸν ἐπιστολῆς p. 70.

Photinus p. 314.

Proclus epilitanus ἐκ τοῦ εἰς τὰ γενέθλια τοῦ Χριστοῦ λόγου p. 39. Εἰς τὸ πᾶν ἡγενομένη ἡμεῖς p. 134. Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὴν περὶ δευτέρου τοῦ Χριστοῦ p. 205. Ἐκ τῆς

εἰς τὴν δευτέρου λόγου p. 299.

Sabellius p. 314.

Severianus gabalensis p. 134. Ἐκ ἡρώδου δογματικῆς, ἥ ἐστι ἀρχὴ, οὐδὲς ἀγγέλου ἢ ἀνδραπόμου τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει p. 20.

Εἰς τὴν, πᾶν παρὰ τὸν τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἡμῶν καὶ εἰς τὴν, πᾶν ὅσον μετὰ τῆς ἡμῶν ταύτης p. 27.

Severus antiochenus p. 73. 123. 151. 278. 280. 284. 285. 290. 291. Ἐκ τῆς πρὸς φιλοσοφίαν ἐν πρώτῳ λόγου p. 8. 9. ἐν τῇ μετεξουσίᾳ πρὸς αὐτὸν ibid. Ἐκ τῆς πρὸς Ἀνδρίαν ibid. Ἐκ τῆς αὐτοῦ λόγου p. 9. Ἐκ τῆς ἐπὶ ἡέδῳ p. 9. Ἐκ τῆς τρίτης ἐκλογῆς καὶ ἐν τῇ πρῶτῃ p. 9. Ἐκ τῆς ἐπὶ ἐκτίθεσς πρὸς Νικηταίαν p. 9. 136. 278. 308. Ἐκ τῆς πρὸς Ἰουλιανὸν τὴν ἡγεμένην γ' ἐπιστολῆς p. 71. Ἐκ τῆς πρὸς τὴν ἱερὰν Προσέλευσιν ἐπιστολῆς p. 71. Ταῖς Ἰουλιανὸν καὶ Ἀρβέρτου χρίστους ἐκτίθεται p. 136. Ἐκ τοῦ κατὰ τὸν γραμματικὸν κατωτέρου λόγου δευτέρου περ. α' p. 138. Λόγος τρίτου περ. δ' ἢ ε' p. 137. Κατὰ τοῦ αὐτοῦ p. 281. 283. 284. 287. 290. Κατ. ε' ibid. Κατ. δ' ibid. Ἐκ τῆς πρὸς Σέλιαν ἐπιστολῆς p. 137.

Ἐκ τῆς πρὸς Σίλβριον τὴν γραμματικὴν ἐπιστολῆς p. 138. Ἐκ δευτέρου ibid. Ἐκ τῆς κατὰ τὸν γραμματικὸν Ἰουλιανὸν τοῦ ἐπιστολῆς κατωτέρου βιβλίου p. 138. 278. 279. Ἐκ τῆς ἐπὶ ἀκαθαρσίας ὁ λόγος p. 138. Πρὸς Νικηταίαν ἐν ταῖς συνοδικαῖς p. 277. 280. Ἐκ δευτέρου λόγου τῆς πρὸς Σίλβριον γραμματικῆς εὐνοχιστικῆς p. 279. 288. Ἐκ τῆς λόγου τῆς εἰς τὰ γενέθλια p. 280. 285. 287. Ἐκ τῆς ἐπὶ ἐκτίθεσς πρὸς Σίλβριον p. 286. Ἐκ τῆς λόγου τῆς εἰς τὴν περὶ τῆς πρῆς p. 287. Κατὰ Ἰουλιανὸν p. 288. 289. Ἐκ τῆς λόγου τῆς εἰς τὴν χριστολογία αὐτοῦ p. 288. Ἐκ τῆς λόγου τῆς εἰς τὸ δὲ καὶ p. 288.

Silvester I. papa Ἐκ τῶν πρὸς Ἰουλιανὸν p. 134.

Sophronius exarchus p. 22.

Stephanus philosophus p. 58.

Synodus I. chalcedonensis p. 37. 38. 46. 47. 48. 49. 246.

I. Constantinopolitana p. 46. 247.

Ephesine p. 246.

- I. Nicæna p. 162. 319.
 Theodorus agnita p. 25. 73.
 Theodorus *epi Narespensis* p. 73.
 Theodorus *metaphrastus* in *τὰς ἐπὶς λέγουσιν ἐκκλησιαστικὰς* p. 96.
 Theodosius alex. p. 73.
 Theodotus ancyranus p. 28.
 Theodotus antiochenus in *τὸν ἐπὶς Ἡρακλίδου κατὰ συνουσιαστικὴν* p. 10. 134.
 Theophilus alex. in *τὸν ἐπὶς περὶ πνευματικῆς* λέγει p. 27. In *τὸν εἰς τὴν πόλιν κατ' Ἀργεῖον* p. 39. *Ἐξ ἐκκλησιαστικῆς κατ' Ἀργεῖον* ibidem. In *τὴν ἐν ἱερουσαλὴμ*, ἢ ἐν ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, *ἡγουσιν τὸν κύριον τὴν δεξιάν* p. 50.
 Theotimus Scythiae in *τὸν εἰς τὴν διδαχὴν τοῦ σωτῆρος* p. 99. In *τὸν κατὰ αἰδωλῶν* p. 103.
 Timothy aclusus p. 277. In *τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶς Ἀλέξανδρου τοῦ βασιλέως διὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ* p. 35. In *τὴν ἐπὶς τὸν ἐκκλησιαστικὸν Κωνσταντῖνον διελθόντων* p. 138. In *τὴν ἱστορίαν κατὰ τὴν τοῦ ἁγίου βιβλίου διὰ τὸν ἐν Χριστῷ ἔχοντα* p. 34. In *τὴν δ' αἰσ. τοῦ κύριου βιβλίου* p. 305. In *τὴν α' αἰσ. p. 304.* In *τὴν διὰ τὸν κύριον ἐκκλησιαστικὸν κύριον λέγοντι* p. 305.
 Timothy historicus in *τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν* p. 143. 304.
 Timothy scholasticus p. 277.

P A R S I.

- Patrum doctrina de Verbi incarnatione, colligente Anastasio presbytero, praevis indice capitulorum p. 1-75.
 Leontii et Iohannis secretarum rerum liber p. 74-109.
 Leontii hierosolymitani adversus Monophysitas liber p. 110-155.
 S. Ambrosii episcopi mediolanensis explanatio symboli ad initiandos ex pervetusto codice, p. 156-158.
 Eiusdem epistola de fide ad S. H. Anonymum item ex vet. codice, p. 159-161.
 Anonymi expositio fidei p. 161-162.
 Patrum nicænarum confessio fidei adversus Paulum samosatensem cum varietate lectionis ab edd. p. 162.
 Editoris monitum de Ezechii fragmento, et de scriptis S. Iulio PP. suppositis p. 163. et 164.
 Ezechii fragmentum p. 165.
 S. Iulii I. papae scripta dogmatica, falso tamen illi supposita. Praeponitur Ezechii episcopi fragmentum p. 165-169. (De Iulii scriptis praeter dicta p. 164, legatur illa quae dicit Iustinianus in epistola eodem in toto nuper edita p. 302-304.)
 S. Gratorii thaumaturgi expositio accurata fidei p. 170-176.
 Eulogii patriarchae alexandrinii fragmentum libri de Trinitate et de incarnatione p. 177-178.
 Sahini epistola ad Polybium episcopum de obitu at funera S. Epiphanii p. 178-180.
 Iohi testamentum (scriptum sans apocryphum, sed vetus antiquum, quoniam in gelasiano decreto appellatur) p. 180-191.
 Anastasii presbyteri adversus Monophysitas ac Monotheitas liber tertius et quartus, cum orthodoxorum et haeticorum auctoritatibus. Sequuntur alia Anastasii excerpta p. 192-206.
 Anastasii abbatis adversus Iudaeos disputationes quinque p. 207-244.
 Opuscula prisca duo de Spiritu sancti processione a Patre Filioque p. 245-255.
 Pauli diaconi homilia de quadam sententia evangelice, et de S. Benedicto, p. 256-259.
 Petri diaconi epistolae duae p. 260-263.
 Tractatus antiquus de remuneratione post obitum non differenda, contra Graecos p. 264-270.
 Henrici parmensis episcopi homilia de paschate p. 271-275.
 Claudii taurinensis episcopi prologus in suis commentariis ad Pauli apostoli epistolas p. 274-276.
 Theodulfi tordomensis ablati libri p. 276.
 Eustathii monachi tractatus contra Severum monophysitam p. 277-291.
 Iustiniani I. imperatoris tractatus item contra Monophysitas, cum ineditis Patrum auctoritatibus, p. 292-313.

S. Nicetae episcopi equileiensis de ratione fidei p. 314-318.

Eiusdem de Spiritu sancti potentia (sive personae) p. 319-329.

Eiusdem de diversis appellationibus D. N. Iesu Christo convenientibus p. 330-332.

Eiusdem explanatio symboli ad competentes p. 332-339.

Eiusdem alia fragmenta see p. 339-340.

P A R S II.

Hieronymi Donati vetusti opus luculentum in

quatuor libros distributum de processione Spiritus sancti contra graecum schisma (cum praevio editoris monito) p. 1-162.

Prefazione di M. Gaetano Marini alla sua inedita opera della iscrizioni antiche deliari p. 163-168.

P A R S III.

Tipiciti conspectus universus, cum specimen supplementorum basilicis iuris civilis libris, ubi hi deficiunt, faciendorum p. 1-33.

T O M U S VIII.

Praefatio brevissima (ob dictas de illa pariter brevi tomi septimi causas) rationem docet novae editionis Chronicorum Eusebii, quorum liber primus ex armenio codice emptus fuit. Nimirum quum alius operis duplex editio extaret, mediolanaensis et veneta, non sine varietatibus ac defectibus aliquot, necesse fuit tertis editione, quae prioris utriusque bona coniungeret, novos item utriusque deleret. Praeterea quum aegre ferret editor, partes abs Hieronymo olim additas, insignes atque praeclaras, ab hoc Chronico, secundum Armenios edito, abesse; restituendas omnes in textum curavit, at quidem ope fultus vaticanorum codicum latinorum, qui secundi libri textum nova lectione domant. Postremo et romanorum consulum laterculum, quod in armenio codice deerat, suppletum est.

P A R S I.

Eusebii Pamphili chronicorum canonum liber prior, ex armenio codice recuperatus, et in latinum linguam conversus, additis graecis reliquiis, cum criticis annotationibus p. 1-220. Pag. 43. adn. 4. ponitur *Palladium* Euripidis summarium. Pag. 91. adn. 5. novum fragmentum ponitur theophrasti Eusebii Pamphili, addendum octodecim aliis iam exhibitis in tomo I. rursus edito.

Imperatorum et consulum laterculum, a Iulio

Caesare ad Constantini vicennalis, Eusebii chronico, iure postluminis, restitutum p. 221-242.

Eiusdem operis liber alter, ex armenio item codice, sed insertis Hieronymi supplementis, collatis codicibus Bibliothecae vat. praestantioribus, additis graecis reliquiis, cum annotationibus criticis p. 243-406.

In voluminis parte altera praestantissimum duorum Ecclesiae patrum nove scripta edita sunt, nempe:

P A R S II.

S. Gregorii nyseni sermo adversus Arium atque Sabellium ex codice vat. p. 1-9.

Eiusdem sermo de Spiritu sancto adversus Macedonianos pneumatomachos, item ex cod. vat. p. 10-25.

S. Cyrilli alexandrinii capitula XXVIII. de Trinitate; diversum plane opus ab illo edito de Trinitate, quod thesaurus inscribitur; nec non a dialogis ad Nemesium p. 27-58.

Eiusdem de incarnatione Domini capitula XXXV, quod item opus plane differt ab illo editis scholiis de incarnatione p. 59-103.

Eiusdem homilia de incarnatione Domini (quae latine tantummodo extabat in Cyrilli operibus editis) p. 104-107.

Eiusdem tractatus adversus eos qui sanctissimam Virginem volebant confiteri *deipara* p. 108-131. Habet haec homilia testimonium lib

- nium e Iustiniano imp. in theologica epistola ad monachos alexandrinus, quae in volumine septimo primum divulgata fuit. Eiusdem brevis dialogus cum Nestorio de SS. Virgine deipara p. 132-135.
- Eiusdem brevis expositio fidei per dialogum p. 135-137, quam elii sub Anastasio nomine ediderunt, nos eadem Cyrillo vindicamus.
- Eiusdem Epistolae quatuor, 1. ad Rufum episcopum thessalonicensem; 2. ad eundem; 3. ad Amphilochoium episcopum sidentem; 4. ad Mexinum diaconum antiochenum p. 138-141.
- Eiusdem fragmenta desperitorum commentariorum in Matthaei evangelium p. 142-147.
- Eiusdem fragmenta commentariorum sequae de-

perditorum in Pauli epistolam ad Hebraeos. Item fragmenta ex prophanetico ad Alexandrinus, et ex scholiis capitulatum scriptis p. 147-148.

Eiusdem fragmentum graecum humiliae, quod latine tantum extabat p. 149.

P. 26. insertum est S. Silvestri papae I. fragmentum incogniti operis adversus Indecos. Adde autem, ut est in codica, titulum *ix eis xris 'housaios antiochias*. Alia duo ex eodem opere Silvestri fragmenta habes T. VII. p. 134. et in AA. class. T. X. p. 558-359. In voluminis calce sex lithographico opere excusae sunt paginae textus gothici vetustissimi, ex vaticano codice sumpti, quae est pars commentarii in evangelium Iohannis.

T O M U S IX.

- P**raefatio, in qua de sanctoribus operibusque et fragmentis hoc volumine comprehensis disseritur p. V. seq.
- Photii patriarchae Quaestiones amphilochoianae CXXX, quibus sacrorum plerumque librorum controversiae solvuntur p. 1-158.
- Sedulii scoti Expositiones in argumenta evangeliorum Matthaei, Marci, et Lucae p. 159-181.
- Decorosi venerabilis Laudes in S. Lucam evangelistam p. 182-188.
- Luculentii Commentarius in aliquot novi Testamenti partes, nempe in Matthaeum, Iohannem, epistolas divi Pauli, et primam divi Petri p. 189-256.
- Alcuii commentariarum in Apocalypsin libri quinque p. 257-338.
- Eremberti casinensis Expositio in aliquot psalmos p. 339-368.
- Prudentii episcopi Praefatio ad suam deificationem psalmorum p. 369-370.
- Algeri scholastici de asserificio Missae p. 371-374.
- Georgii Hamartoli et Iohannis Siculi chronographorum Fragmenta duo p. 375-376.
- Orationis dominicae Explanatio, ex antiquo co-

dice p. 377-384.

Symboli apostolici Explanatio, ex antiquo item codice p. 384-395.

Symboli athenasieni Explanatio, ex antiquo prae-ter codice p. 396-409.

Leontii hierosolymitani contra ubi-ctiones Nestorianorum libri septem.

Libro I. respondetur ubi-ctioni Nestorianorum dicentium, Catholicos haud recte existimare de coniunctio-
ne divinae naturae cum humana p. 410-478.

Lib. II. Nestoriani quum deos esse Christi personae credant, ideoque aiunt, haud recte Catholicos coniunctionem factam in persona, unamque esse personam, edificare p. 478-519.

Lib. III. Contra Nestorianos, qui deos adserunt filios, nosque reprehendunt qui unum dicimus filium Christum p. 519-543.

Lib. IV. Adversus obiectionem Nestorianorum, qui sanctam Virginem falso deiparam e nobis eppelleri aiunt p. 544-581.

Lib. V. Adversus eorumdem obiectionem, qui nos reos agunt, quia Christum haudquaquam perum hominem naturam dicimus, sed etiam Deum p. 582-589.

- Lib. VI. Sexta illorum obiectio est, quod nos Christum, non theophorum hominem, sed Deum hominatum dicimus p. 598-600.
- Lib. VII. Septimo loco nos accusant, quasi impie dicamus unum de sancta Trinitate passum esse in carne p. 601-610.
- Lib. VIII. coarguebatur Nestorianorum impietas hypostatice unionem negantium, alias vero nescio quas imaginarias uniones comminiscuntur. Verumtamen hic liber octavus in codice desideratur.
- Nicolai patriarchae constantinopolitani de vita christiane et praesertim monastica tractatus p. 611-618.
- Anastasio patriarchae antiocheni de homine ad Dei imaginem condito p. 619-622.
- Eutychii patriarchae constantinopolitani frag-

- menta duo de paschate et de ss. Eucharistiae institutione, inserto de hac re postrema Athanasii magni fragmento p. 623-625
- Catena veterum Patrum in Lucas evangelium, colligente Niceta Serrarum episcopo p. 626-720.
- Evsgrii fragmentum ex eadem catena p. 721-722.
- Index Patrum in praedicta Catena laudatorum p. 723-724.
- Severi antiocheni ex eius desperditis operibus fragmente permulta p. 725-741.
- S. Cyrilli alexandrini additamentum commentarii in 1. Lucam p. 741.
- Eiusdem Severi homiliae quatuor, ex graeco in syriacum, et ex hoc in latinum sermonem translatae p. 742.

T O M U S X.

P A R S I.

- P**raefatio, in quo de auctoribus operibusque hoc volumine comprehensis p. V. seqq.
- Ebediesu metropolitae Sabae (id est Nairibis) et Armeniae, collectio canonum ad usum ecclesiae Nestorianorum, latine, interprete Aloysio Assemano. Praecedit Epitome canonum apostolicorum, auctore eodem Ebediesu. Est autem hic ordo operis.
- Canones XXV. apostolici ob Ecclesiae ordinationem p. 3-5.
- Prima christianae doctrinae diffusio p. 5-7.
- Descriptio regionum, quae apostolicam praedicationem susceperunt p. 7-8.
- Apostolorum Canones LXXIII. a S. Clemente editi p. 8-17.
- Apostolorum alii Canones XX. edente eodem. Clementis p. 17-22.
- Praefatio Ebediesu p. 23-25.
- Index quinque tractatuum primi voluminis Ebediesu p. 25-28, nempe
- Tractatus I. De regulis generalibus fidei.
- Tract. II. De matrimoniis.
- Tract. III. De hereditatibus.
- Tract. IV. De iudiciis inter fideles.

- Tract. V. De praeceptis canonice communibus.
- Index quatuor tractatuum secundi voluminis Ebediesu p. 29-36, nempe
- Tract. VI. De presbyteris et diaconis aliisque minoribus ordinibus, et de chorepiscopo et archidiacono.
- Tract. VII. De monachatu.
- Tract. VIII. De episcopis et metropolitae.
- Tract. IX. De patriarcha.
- Sequuntur capitula de librorum compositoribus, et de horum canonum observantia.
- Idem opus Ebediesu in originali auctoris lingua syriaca p. 169-332.
- Zachariae rhetoris episcopi melitensis capita selecta XIX. ex eius desperdita historia, cum fragmento de Romae originibus et aedificiis, syriace p. 332-360.
- Eadem capita latine p. 361-388.

F A R S II.

- Gregorii Abulpharagii Bar-Hebraei Nomocanon Ecclesiae antiochensae Syrorum, latinus, interpretis Aloysii Assemano p. 1-268.
- Praefatio Gregorii Abulpharagii p. 3.
- Index capitum quadraginta, quibus univer-

- sum opus constat p. 3-4. Sunt autem capita haec.
1. De ecclesia, eiusque regimine, Sectiones 7. p. 4.
  2. De baptismo. Sectiones 5. p. 11.
  3. De myro, sive chrismate. Sect. 5. p. 16.
  4. De oblatione, sive eucharistia. Sect. 8. p. 19.
  5. De ieiuniis, et festis, et orationibus. Sect. 5. p. 28.
  6. De exequiis defunctorum. Sect. 2. p. 36.
  7. De ordinibus sacerdotalibus. Sect. 10. p. 39.
  8. De sponsalibus. Sect. 6. p. 61.
  9. De testamentis. Sect. 3. p. 82.
  10. De hereditate. Sect. 2. p. 87.
  11. De emptione, et venditione. Sect. 5. p. 94.
  12. De mutuo, et commodato. Sect. 4. p. 111.
  13. De pignore. Sect. 3. p. 118.
  14. Deurbatione, sive vicissitudine temporum, sive impedimento usus rerum. Sect. 3. p. 125.
  15. De consensu. Sect. 3. p. 152.
  16. De translatione iuris. Sect. 2. p. 156.
  17. De fideiussione. Sect. 2. p. 157.
  18. De societate. Sect. 2. p. 140.
  19. De totela. Sect. 3. p. 143.
  20. De confessione. Sect. 3. p. 152.
  21. De deposito. Sect. 3. p. 158.
  22. De usufructu. Sect. 3. p. 163.
  23. De donatione. Sect. 2. p. 165.
  24. De legato. Sect. 4. p. 166.
  25. De censu. Sect. 3. p. 170.
  26. De mercatura. Sect. 3. p. 175.
  27. De irrigatione. Sect. 2. p. 183.
  28. De cultu terrae desertae. Sect. 3. p. 186.
  29. De mercenaria conductione. Sect. 5. p. 189.
  30. De inventis. Sect. 2. p. 201.
  31. De puerorum prosectorum inventione. Sect. 2. p. 204.
  32. De manumissione servorum. Sect. 5. p. 206.
  33. De rapto. Sect. 3. p. 210.
  34. De facinoribus gravibus. Sect. 7. p. 215.
  35. De maeello, et venatione. Sect. 3. p. 229.
  36. De iuramentis. Sect. 2. p. 234.
  37. De vitiis. Sect. 3. p. 237.
  38. De iudiciis. Sect. 3. p. 240.
  39. De testimoniis. Sect. 6. p. 249.
  40. De causis. Sect. 5. p. 258.
- Canones selecti ecclesiae Armeniorum p. 269. usque ad 316; nempe
1. Canones S. Gregorii Armeniorum apostoli p. 269-270.
  2. Canones Macarii hierosolymitani, postulante Vartano episcopo armeno p. 270-279.
  3. Canones Nersis senioris et Narsicabui p. 272-276.
  4. Canones Isaci primi p. 276-290.
  5. Canones Synodi armeniacae, anno Idederdis sexto decimo (Christi 481.) habitae p. 299-296.
  6. Canones Iohannis mantacunensis p. 296-300. Item p. 314-316.
  7. Canones Isaci tertii seu ultimi p. 300.
  8. Iohannis stylitae interrogationes canonicae cum responsis Isaci armeni p. 301.
  9. Canones Iohannis oxieniensis seu philosophi p. 302-307.
  10. Canones Sionis patriarchae p. 307-310.
  11. Canones synodi tevinensis p. 310-311, cum subscriptionibus episcoporum, qui ei synodo interfuerunt p. 311.
  12. Elisei capitula de emergentis, de apostatis, et de catechumenis p. 312.
  13. Nersis senioris Canones (suppositi) p. 312-314.
- Ehedieu liber margaritae, seu de varietate christianae religionis, in quinque tractatus distributus syriace p. 317-341.
- Idem liber latine p. 342-364.

